ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameseme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — MARDI 1 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3206

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

1914Ի ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ...

Առիթ ունեցանք պարզելու Հիթլէրական Գերմանիոյ նոր ձգտումները, քաղաքական եւ ընկերային ճակատի վրայ:

Մամուլը կը շարունակէ մշակել ու լարել տրամադրութիւնները, «աշխարհը փրկելու համար համայնավարական քաոսէն»: Եւ երբ, անկէ ընդլայնելով ճակատը, կը մեղադրէ Ֆրանսան, թէ բարեացակամ, նոյն իսկ հաճոյակատար դիրք բռնած է խորհրդային խաղերու եւ խլրտումներու հանդէպ:

Այս առթիւ, իրագէկներ նորէն կը պնդեն թէ Տոքթ. Շախթ անուղղակի շօշափած է նոյն խնդիրը, որպէսզի աւելի դիւրանան ու զարգանան Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները:

Բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Գերմանիա չուզեր որ եւ է նոր խնդիր ունենալ Ֆրանսայի հետ, եւ ընդհակառակն կը ձգտի հանդարտեցնել զայն եւ անոր վստահութիւնը շահիլ, որպէսզի կարենայ յաջողութեամբ գլուխ հանել իր միւս ծրագիրները, կեդր. եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Այս միջոցին շատ կը խօսուի այդ մօտաւոր կամ հեռաւոր ծրագիրներէն մէկուն, չեխական հարցի մասին:

Լոնտոնի «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ը, որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան բերանը կը համարուի, օգոստ. 28ին, իր Պերլինի թղթակցին բերնով կը հաղորդէր շանգալից լուր մը,— «Հէր Հիթլէր 1914ի սահմանները կը պահանջէ»:

Թղթակիցը կը պատմէր թէ՝ սահմանէն դուրս գտնուած գերմանական փոքրամասնութեանց խնդիրը ուժգնօրէն պիտի արծարծուի այս աշնան, նացիական քարոզութեամբ: Նոյն իսկ հաւանական կը գտնէր որ Հիթլէր ինք այդ մասին խօսի կուսակցական յառաջիկայ համագումարին մէջ (Նիւրէնպէրկ, սեպտեմբերին):

Ու կը շարունակէր.

— «Հէռ Հէնլայն, Չեխոսլովաքիոյ գերմանական խմբակցութեան — «Հայրենական գերմանական կուսակցութիւն» — վարիչը, Պերլին կը գտնուէր Օլիմպիական խաղերու առթին, եւ տեսակցեցաւ Հիթլէրի եւ ուրիշ նացի առաջնորդներու հետ: Այս հանդիպումը առիթ մը եղաւ խորհրդակցելու ապագայ քաղաքականութեան մասին, սահմանին երկու կողմերուն համար: Նշանակալից է որ կուսակցական համագումարէն առաջ տեղի պիտի ունենայ Արտասահմանի Գերմաններու Ընկերակցութեան ժողովը, Էրլանկէնի մէջ, Նիւրէնպէրկի մօտ: Այս ընկերակցութեան նախագահին, Հէռ Պէօհլէի ազդեցութիւնը Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան վրայ՝ յարաճուն կարեւորութիւն մը կը ստանայ»:

Դեռ աւելի կարեւոր տեղեկութիւն մը կը հաղորդէր թղթակիցը.

—«Տեսայ քարոզութեանց նախարարին՝ Տոքթ. Կէօպէլսի գաղտնի հրահանգներուն մէկ պատճէնը, ուղղուած ամբողջ Գերմանիոյ տեղական նացի վարիչներուն, Հայրենի Գերմաններու հետեւեալ ուղեգծի մասին, Չեխոսլովաքիոյ մէջ: Յուշագիրը կը կրէ 1936 յուլիս 7 թուականը, եւ ստորագրուած է Տոքթ. Կէօպէլսի ներկայացուցիչին՝ Հէռ Պոռնէմանի կողմէ: Կը պարունակէ քարոզչական հրահանգներ, «որոնք պէտք է կեդրոնանան հետեւեալ կէտերուն վրայ.—

1. Հայրենի գերմանական խնդիրը պէտք է շօշափել Վերսայլի դաշնագրին քննադատել տրամադրութեանց տեսակէտով, մանաւանդ Սէն Ժէրմէնի դաշնագրին առնչութեամբ (որ 3,500,000 Գերմանացիներ կապեց Չեխոսլովաքիոյ):

2. Օգտագործել Հանս Քուփնէի (Տոքթ. Պէնէշ?) քաղաքական աշխարհագրութեան հանրածանօթ գործը եւ երեւան հանել Չեխերու դիտումները Գերմանիոյ մասին՝ 1918ին:

3. Շուտով բոլոր շրջանային կրթական վարչութեանց պիտի տրամադրուին շարք մը գերմանական նոր աշխարհացոյցներ, որ կը ցուցնեն գերման ազգին սահմաններուն բուն դիրքերը հարաւային-արեւելքի մէջ (Չեխոսլովաքիա), 1919 յունուար 1ին: Ասով պիտի հաստատուի թէ հարաւային - գերմանական երկրամասը հոծ գերմանախօս տարածութիւն մըն է որ կը պատկանի Գերմանիոյ: Այս առթիւ կարելի է նկատի առնել կուսակցութեան ծրագրի առաջին կէտը եւ Հիթլէրի «Իմ Պայքարը» գրքին Ա. էջը»:

Կարճ խօսքով, Գերմանիա 1914ի սահմանները կը պահանջէ, ու այժմ հարաւ - արեւելքէն, եւ ատոր համար ալ կ'ուզէ ապահով ըլլալ կռնակէն (Ֆրանսա):

Նոյն առաջադրութեամբ է որ, Հիթլէրի հետեւորդները «Առաջնորդ»ին աւետարանը կը տարածեն, յարաճուն ուժգնութեամբ, կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ, մինչեւ Պալքանեան լեռները: (Յունաստանէն վերջը, հիթլէրականութիւնը յաջողութիւն մըն ալ Ռումանիոյ մէջ շահեցաւ, նոր դահլիճէն հեռացնելով արտ. նախարարը՝ Թիթուլէսքօ, որ ոչ միայն իր երկիրը, այլ յաճախ ամբողջ Փոքր Համաձայնութիւնը կը ներկայացնէր, միջազգային ժողովներու մէջ):

Ուրեմն, դարձեալ աշխարհակալութեան, գոնէ ազդեցութեան պայքարի տենչն է որ կը ծագի նոր նշանախօսքերու տակ, նաեւ ալ անընդհատ ուժ ամբարելով (երկաթեայ զինուորութիւն):

Պերլինի մէջ խորապէս կը կասկածին որ եթէ Խ. Միութիւնը ուզէ օգնութեան հասնիլ Ֆրանսայի, համաձայն կնքուած դաշնագրին, իր զօրքը կամ օդանաւերը պիտի անցնին Պուքովինայէն (Ռումանիա) դէպի Չեխոսլովաքիա, որ նոյնպէս փոխադարձ օգնութեան դաշնագիր կնքած է Մոսկուայի հետ, Փարիզի թելադրութեամբ: Ասով կը բացատրուի հիթլէրականներու տենդագին գործունէութիւնը՝ Ռումանիոյ մէջ, ինչպէս այլուր:

Արդ, ազդանշանը տրուած է արդէն, եւ «գաղափարական» պայքարը կը շարունակուի շոգեպինդ:

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՎՐԴՈՎԻՉ ԼՈՒՐԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ձերբակալութիւնները կը շարունակուին ժողովուրդին եւ ուսանողական շրջանակներու մէջ

Շաբաթէն երկուշաբթի, Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը նորէն վրդովիչ տեղեկութիւններ հրատարակեցին Խ. Միութեան մասին, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ խռովայոյզ վիճակ մը կը տիրէ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ: Կ'արձանագրենք այդ լուրերն ալ, ինչպէս եւ Մոսկուայի հեռագրական գործակալութեան լակոնական եւ խուսափողական հերքումը:

Աժանս Հավասի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն, օգոստոս 30 թուականով.—

Կը հաղորդեն թէ Ուկրայնայի կարգ մը մասերուն մէջ խլրտումը կ'աճի գիւղացիներուն միջեւ: Կ'ըսուի թէ զօրքը շատ խիստ հրահանգներ ստացած է:

Ռիազանէն կ'իմացնեն թէ վերջերս զրկուած զինուորներ, որոնք պաշտօն ունէին մարելու կիզահողերու մեծ հրդեհները, այդ քաղաքին շուրջը, մերժեցին հնազանդիլ: Կ'ըսուի թէ շարժումը արագօրէն ջախջախուած է: Գալով հրդեհներուն, նիւթական մեծ վնասներ պատճառած են: Կան նաեւ զոհեր, բայց թիւը ճշդուած չէ տակաւին: (Ռիազան կը գտնուի Մոսկուայէն 250 քիլոմեթր հեռու):

Թէեւ կը հերքուի Լոնտոնի խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան նախագահին՝ Օզէրսկիի ձերբակալութիւնը, եւ սակայն չի գիտցուիր թէ ի՛նչ եղած է այդ պաշտօնատարը, Մոսկուա կանչուելէ վեր:

Միւս կողմէ, ձերբակալութիւնները կը շարունակուին (յաճախ կանխարգել) գործավարութեան եւ ուրիշ վարչութեանց պաշտօնատարներուն մէջ, Մոսկուայէն մինչեւ գաւառական քաղաքները: Կը հետապնդուին մանաւանդ անոնք որ առնենով ծանօթ եղած են երբեւ կուսակից կամ գաղափարակից Թրոցքիի: Մաքրագործումը խստօրէն յառաջ կը տարուի նաեւ գաւառի մէջ: Հետապնդումներ կատարուեցան Սմոլէնսքի «Ռապոչի Փուտ» թերթին խմբագրութեան դէմ: Մոսկուայի մէջ մտաւորական շրջանակներու մաքրագործումը կը շարունակուի: Սակայն կալանաւորները առաջնակարգ անձեր չեն: Տակաւին կարելի չէ տալ կալանաւորներուն թիւը:

*** «Մաթէն» կը գրէ (31 օգոստոս).—

Վերջերս ձեռք առնուած զսպողական միջոցները միայն բարձր պաշտօնատարներ չեն հարուածեր, այլեւ հասարակ ժողովուրդը: Կը բաւէ հետեւիլ ձերբակալութեանց, աքսորներու եւ ուրիշ տնօրինութեանց ընթացքին, հաստատելու համար թէ խորհրդային իշխանութիւնը պատժական գործողութիւն մը կը կատարէ ընկերային բոլոր խաւերուն մէջ: Խորհրդային վարիչները իմաց առած են, ուսանողական գաղտնի կազմակերպութիւն մը երեւան հանուած ըլլալով անցեալ յունիսին: Այդ կազմակերպութիւնը հիմնուած էր ճիշդ այն մեթոտով զոր ժամանակին կը փորձէր Լէնին, փոխ առնելով Նէչայեւէն (հիմնադիրը ուսանողներու ահաբեկչական ընկերակցութեանց): Կազմակերպութեան կեդրոնը, Չեկային հսկողութենէն խուսափելու համար, հաստատուած էր Վորոնէժ, երկրագործական բարձրագոյն հաստատութեան շէնքին մէջ: Գլուխը կը գտնուէր եռապետութիւն մը, Թարաս, Փոփով եւ Թօլէնպաում: Երեքն ալ անդամ էին համայնավարական կուսակցութեան, բայց հարցաքննութենէն երեւան եկած է թէ կուսակցութեան մէջ մնալու համար կեղծած էին իրենց քաղաքացիական վիճակը: Կազմակերպութեան ճիւղեր երեւան հանուած են Քիէվի, Խարքովի, Սվերտլովսքի, Կորքիի, Լէնինկրատի եւ Թոմսքի մէջ: Պայթուցիկ մեքենաներ գտնուած են վարժարաններու քիմիական արհեստանոցներուն մէջ: Հաստատուած է թէ կազմակերպութիւնը բազմաթիւ համակիրներ ունէր: Հազարաւոր ուսանողներ մեծ կեդրոններէն պիտի փոխադրուին գաւառական վարժարաններու եւ համալսարաններու մէջ, անջատուելու համար կասկածելի տարրերէ:

Մինչեւ հիմա ձերբակալուած ղեկավարները, թիւով 50 հոգի, պիտի դատուին համաձայն 1934 դեկտեմբեր 4ի օրէնքին եւ գաղտնի:

Անձնասպանութեան համաճարա՞կ

Նոյն աղբիւրին համաձայն, խորհրդային իշխանութիւնը, որ ահագին աղմուկ հանած էր Զինովիեւ - Քամենեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ, այժմ նահանջ մը կը կատարէ, կարճ կապելով դղրդալից ցոյցերը: Թերթը կը շարունակէ.—

Այժմ ալ անձնասպանութեան համաճարակ մը կը հաղորդուի: Անձնասպան եղած են Լոմինաձէ, նախկին անդամ Կոմինթէրնի եւ հօրեղբօրորդին Ստալինի, զօր. Վասիլեւ, որ կարմիր բանակին երեք ամենաբարձր աստիճաններն ստացած է եւ Եաֆէի այրին: Միւս կողմէ յամառ զրոյց կը շրջի թէ Լոնտոնի նախկին դեսպան Սոքոլնիքով եւ զինուորական կցորդը՝ զօր. Փութնա, նոյնպէս փորձած են անձնասպան ըլլալ: Իրենց բնակարաններուն մէջ արգելափակուածներու թիւը կ'աճի եղականօրէն: Այս ատեն բանտարկեալներուն զէնքերը չեն առներ, ինչ որ կը նշանակէ թէ կ'ուզեն անձնասպանութեան մղել....

*** *Խորհրդային պարագայ մը եւս — չի գիտցուիր թէ ի՛նչ եղած է Լոնտոնի դեսպանը, Մայսքի, որ Մոսկուա կանչուած էր վերջերս: Հակառակ զանազան հերքումներու, կարծողներ կան թէ դեսպանն ալ զոհ գացած է Չեկայի մաքրագործման գործողութեանց: Լուր չկայ նաեւ Տիկին Օզէրսքիէն, որ ճամբայ ելած էր դէպի Մոսկուա, իր ամուսինը փնտռելու համար:*

*** *Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կարճ զեկոյցով մը կը հերքէ Ուկրայնայի խլրտումները եւ այլն, ինչպէս եւ բանուորներու եւ գիւղացիներու զանգուածային ձերբակալութիւնները, առանց որոշ դէպքեր հաղորդելու: Համայնավար «Իւմանիթէ»ն ալ գիտել կուտայ թէ այս բոլոր լուրերը կը գործեն Ֆաշական եւ մասնաւորապէս հիթլէրական կեդրոնները, ղեկավարութեամբ Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարին եւ գաղտնի ոստիկանութեան՝ Կէսթափոյի: Այս առթիւ ցաւ կը յայտնէ որ ընկերվարական «Փոփիւլէռ»ը եւ Լոնտոնի աշխատաւորական օրկանը՝ «Տէյլի Հէրըլտ» տեղ կուտան այս լուրերուն, նոյնիսկ ճոխացնելով զանոնք...*

*** *Անգլիական թերթ մը կը գրէ թէ Թրոցքիական կեդրոն մը երեւան հանուած է Լոնտոնի մէջ, շնորհիւ խորհրդային դեսպանին՝ Մայսքիի: Կազմակերպիչն է եղեր Սոքոլնիքով, նախորդ դեսպանը, մեղսակցութեամբ զօր. Փութնայի: (Երկուքն ալ այժմ բանտարկուած են Մոսկուայի մէջ):*

ՉԱՐԱՃՈՒՔ ՍԵՆԵԱԿԸ, «ԹԻՒ 101», ՈՒՐ ԿԸ ԼՍԵՆ ԱՄԲՈՂՋ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՓՍՓՍՈՒՔՆԵՐԸ

Նկուղներ՝ ուր բանտարկեալը կը խեղդուին 24 ժամէն

Անցեալ երեքշաբթի օր հրատարակած էինք Լոնտոնի «Սէնտէյ էքսփրէս» թերթին յայտնութիւնները՝ Ստալինի անձին պաշտպանութեան գաղտնիքներու մասին:

Նոյն թերթի վերջին թիւէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները՝ «Թիւ 101 սենեակի մասին, ուր կը բնակի Կրիկորի Եակոտա, Չեկայի (Կէփէու) նախագահը, օրը 18 ժամ աշխատելով, գլուխ հանելու համար Ստալինի հրամայած «մաքրագործումը»:

Չեկային կեդրոնը կը գտնուի Լուպիանքայի մէջ, կարմիր քարաշէն ընդարձակ շէնք մը, եւ անոր «Թիւ 101» սենեակին մէջ գիշերը ուշ ատեն կ'աշխատի Եակոտա, որուն մէկ բառէն կախում ունի հազարաւորներու կեանքը: Այդ շէնքին մէջ ան տէր տիրական է եւ Ստալինէն ստացած է նոր լիազօրութիւններ՝ ձերբակալելու ո եւ է մէկը, ինչ աստիճան ալ ունենայ, եթէ հակաստալինեան հակումներ կը ցուցնէ: Աշխարհի ամէնէն ահարկու գաղտնի ոստիկանութեան բոլոր թելերը իր գրասենեակին մէջ ամփոփուած են: Հեռաձայնի լսափողը բռնելով եւ կոճակի մը վրայ սեղմելով, Եակոտա անմիջապէս հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէ Ռուսաստանի 24 ամենակարեւոր քաղաքներու իր օգնական տեսուչներէն մէկուն հետ: Ոչ ոք կրնայ լսել իր խօսակցութիւնը: Հեռաձայնի գիծերը ուղղակի Չեկային կը պատկանին եւ անոր ոստիկանութեան կողմէ կը պահպանուին: Բայց Եակոտա եթէ ուզէ կրնայ լսել հեռաձայնի ուրիշ որ եւ է խօսակցութիւն, խօսակիցները երկու բանուորներ ըլլան թէ երկու ամենաբարձր վարիչներ: Եթէ ուզէ լսել, կը ձգէ իր գրասենեակը, կը մտնէ յարակից «սեւ դահլիճը», որ կեդրոնն է Չեկայի հեռախօսական ունկնդրութեանց: Իր գրասենեակին միւս կողմը կը գտնուի «Կ. բաժինը» (Քոնթրօլ) որ լրտեսական կեդրոնն է եւ ուր Եակոտայի հրամանին տակ կրնան լրտեսել ո եւ է մէկը:

Վերջին շաբթուան ընթացքին քառապատկուած է այս վարչութեան գաղտնի գործակալներուն թիւը, երեւան հանելու համար Ստալինի իրական կամ երեւակայական թշնամիները:

Լուպիանքան ունի իր առանձին եւ ընդունելութեան կայանը, գաղտնի ալիքներով որոնց երկայնութիւնը կը փոխուի ամէն շաբաթ: Շէնքին ընդարձակ քառանկիւն բակին մէջ, ուր Զինովիեւ, Քամենեւ եւ ուրիշ 14 ամբաստանեալները «մահուան դատապարտուեցան եւ գնդակահարուեցան», կը գտնուի եռայարկ շէնք մը: Ցարական շրջանին ընտանեկան հիւրանոց մըն էր այդ շէնքը: ԻՍԿ ԱՅԺՄ՝ ՉԵԿԱՅԻ ԲԱՆՏՆ Է, ՈՒՐ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐ ԽԵԼԱԳԱՐԱԾ ԵՆ: *Այնտեղ բանտարկուած են Զօր. Փութնա, Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդը, Սոքոլնիքով՝ նախկին դեսպանը, չորս կարմիր զօրավարներ եւ* ՈՒՐԻՇ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ԴԱՏԻ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ:

Այս շէնքը երեք յարկ ունի գետնէն վեր, իսկ չորս ալ՝ տակը: Այդ չորսը կը կազմեն բանտարկութեան չորս «դասակարգերը», բաղդատական հանգստութենէն մինչեւ դժոխքը:

110 աստիճան տաքութիւն եւ աղի ջուր

Առաջին դասակարգի բանտարկեալները ունին լոյս եւ օդաւէտ խցիկներ, նման փոքր պանդոկի մը սենեակներուն: Թիւ 2ի խցիկները բանտային սովորական խցիկներ են: Թիւ 3ի խցիկները ծածկուած են խիճերով, պատուհան չունին եւ օդ չի բանիր: Ելեկտրական լոյսը կը վառի գիշեր ցերեկ, եւ 86 աստիճանի տեւական տաքութիւն մը կը պահուի (Ֆարէնհայթ):

Թիւ 4 խցիկներուն բանտարկեալները կը խելագարին 24 ժամէն: Պատուհան չունին, ելեկտրական լոյսերը կը շողան գիշեր ցերեկ եւ օդը այնքան սահմանափակուած է որ հազիւ կը բաւէ մարդ մը ողջ պահելու: Այս խցիկները կատարեալ դժոխքներ կը դառնան զարհուրելի եւ տեւական տաքութեամբ մը որ երբեք 110 աստիճանէն վար չէ: Բանտարկեալներուն աղի ջուր կը տրուի օրը մէկ անգամ, եւ խեղճերը 24 ժամէն աւելի չեն կրնար դիմանալ, առանց կորսնցնելու իրենց խելքը:

Ստորերկրեայ մեծ ճամբաներ (փապուղի) Լուպիանքայի բանտը եւ Չեկային կեդրոնը կը կապեն Ստալինի միջնաբերդին հետ (Քրէմլին): Վեց հազար հաւատարիմ զինուորներ տեղաւորուած են բանտին պատերուն մէջ: Ասոնք հինգ անգամ աւելի վճարում կը ստանան քան կարմիր բանակի հասարակ զինուորները, եւ աւելի լաւ կը կերակրուին քան բանակին բարձրաստիճան սպաները: Չեկան (Կէփէու) իր մասնաւոր խանութներն ունի, ուր իր մասնաւոր զինուորները կրնան գտնել ամէն տեսակ պերճանք: Այս պահակները կրնան մինչեւ անգամ մետաքս գուլպաներ գնել իրենց կիներուն համար,— պերճանք մը որմէ զրկուած է սովորական քաղաքացին: Եակոտա այս շռայլութիւնները կրնայ գոհացնել, որովհետեւ ուզածին չափ դրամ կը ստանայ, եւ սահման չկայ Չեկայի յատուկ վարկերուն համար:

Եակոտա ամէնէն հզօր մարդն է Խ. Միութեան մէջ, Ստալինէն վերջը: Ամէն մարդ կը փաղաքշէ, կը դարպասէ իրեն: Նոյնիսկ բարձրաստիճան վարիչները հազար կտոր կ'ըլլան, անոր աչքը մտնելու համար:

Մոսկուա կը խնդրէ վտարել Թրոցքին

Խորհրդային իշխանութիւնը քաղաքական ծանուցագիր մը ուղղելով Նորվեկիոյ կառավարութեան, խնդրեց վտարել Թրոցքին, իբրեւ դաւադիր-ահաբեկիչ: Ծանուցագիրը գիտել կուտայ թէ «Նորվեկիա եթէ շարունակէ ապաստան տալ Թրոցքիի, որ ահաբեկչական գործունէութեան կազմակերպիչ մըն է, կրնան վնասուիլ երկու երկիրներուն քաղաքական յարաբերութիւնները»:

Կը յիշուի թէ, 1934ին, իբրեւ հետեւանք Ալէքսանդր Թագաւորին եւ Պ. Պառթուի սպանութեան, Ազգերու Դաշնակցութիւնը ծրագիր մը մշակեց, որ կ'արգիլէ ապաստան շնորհել ահաբեկիչներու, երբ կը դաւեն ուրիշ պետութեանց դէմ:

Նորվեկիոյ կառավարութիւնը անմիջապէս ժողով գումարեց, կարգադրելու համար այս խնդիրը, քանի որ Թրոցքի մերժած է ստորագրել խելօք նստելու յանձնառութիւն մը: Կ'ըսուի թէ աքսորականը իր կնոջը հետ պիտի արգելափակուի միջնաբերդի մը մէջ կամ «Նորվեկեան Սիպերիա մը» պիտի ղրկ-

(Կարդալ շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՐԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԹԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Խանջեանի մահուան առեղծուածը լուծելու համար, անհրաժեշտ կը նկատենք անգամ մըն ալ պարզել անոր մահուան պարագաները: Այդ անհրաժեշտ է, որովհետեւ կան մանրամասնութիւններ եւ անյայտ երեւոյթներ, որոնք լոյս կը սփռեն ամբողջ խնդրին վրայ:

Յունիս 1—4 Մոսկուայի մէջ գումարուեցաւ Կեդր. Կոմիտէի Պլէնումը (համագումար նիստ), ուր քննութեան ենթարկուեցաւ եւ հաստատուեցաւ նոր սահմանադրութեան նախագիծը: Այդ կարգի ժողովներու կը մասնակցին միայն համամիութենական Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի անդամները: Սակայն ստոյգ է, որ յունիսեան Պլէնումին մասնակցած են Անդրկովկասի շարք մը յայտնի գործիչներ, որոնցմէ ոմանք համամիութ. Կ.Կ.ի անդամ չէին: Խանջեանն ալ մասնակցած է այդ ժողովին, թերեւս ոչ անդամ այդ Կ.Կ.ի: Կը նշանակէ թէ Մոսկուան յատկապէս հրաւիրած է Անդրկովկասի պատասխանատու գործիչները, մասնակցելու Անդրկովկասին վերաբերող սահմանադրութեան կէտերու քննութեան:

Բուն խնդիրը անոր մէջ կը կայանայ, թէ Խանջեան ի՞նչ դիրք է բռնած Անդրկովկասի ներքին սահմանագծման հարցին շուրջ: Եթէ կրցանք այս հարցին պատասխանը գտնել, ապա այլ եւս դժուար չէ լուծել Խանջեանի մահուան առեղծուածը:

Մասնաւորապէս ինծի համար շատ դժուար էր համոզուիլ, թէ Խանջեան կրնար Հայաստանի ազգային շահերու պաշտպան հանդիսանալ: Դժուար էր, որովհետեւ մօտէն կը ճանչնայի Խանջեանը, միասին աշխատած ենք Հանրապետութեան շրջանին աշակերտական կազմակերպութեան մէջ (ես աշակերտ. խորհրդի նախագահն էի, իսկ Խանջեան խորհրդի անդամներէն մէկը), եւ որ գլխաւորն է, յառաջիկային հետեւած եմ վերջին վեց տարիներու իր ընթացքին (Խանջեան քարտուղար կարգուեցաւ 1930 մայիս 7ին), անոր ճառերուն եւ յօդուածներուն: Ինծի քաջ յայտնի էին Խանջեանի հակազգային եւ, մանաւանդ, հակադաշնակցական արտայայտութիւնները: Դեռ աւելին, Խանջեան անհաշտ եւ դաժան է եղած բոլոր այն համայնավարներու հանդէպ, որոնք համարձակած են ազգային տրամադրութիւններ արտայայտել: Սակայն, այս բոլորով մէկտեղ կը գտնուինք Խանջեանի մահուան փաստին առջեւ եւ այն ալ՝ շատ խորհրդաւոր մահ:

Իր մահուան լուրը կարդալով, յիշեցի շատ կարեւոր անձնաւորութեան մը պատմածը Խանջեանի մասին: Երեւանի մէջ զրոյցի մը առթիւ, այդ մարդը Խանջեանին դիտել կուտայ, թէ դատապարտելի է անոր վարած հակազգային քաղաքականութիւնը: Խանջեան չպատասխանեց — կը պատմէր այդ անձը — եւ ձեռքը սեղանին զարնելով, զայրագին գոչեց՝ «Ո՞վ եմ հակազգային քաղաքականութեան վարողը, հա՛, ի՞նչ է, ուզում էք որ ուրիշների նման ցուցամո՞լ լինեմ, ոչ ոք իմ չափ ազգային ուղիղ գիծ չէ ունեցած, որքան որ կ'ուզէք ինձ մեղադրեցէք, ես իմ արած գործը շատ լաւ գիտեմ» …

Այն ատեն կարեւորութիւն չտուի Խանջեանի այդ զայրագին պոռթկումին, որովհետեւ մարդիկ կը դատուին իրենց գործով եւ ոչ թէ խօսքերով: Սակայն, ներկայիս այդ «գործը» մէջտեղն է եւ ստիպուած ենք հաւատալ իր արտայայտութեան անկեղծութեան:

Ուրեմն, նախ եւ առաջ ճշդուած է, որ Խանջեան մասնակցած է Մոսկուայի այն ժողովին, ուր քննութեան է առնուած Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան լուծումը եւ ներքին սահմանագծումը: Այդ ժողովէն վերադառնալով, Խանջեան Երեւանի (յունիս 14ին) եւ Լէնինականի (յունիս 20ին) մէջ զեկուցումներ է տուած Կեդր. Կոմիտէի պլէնումի արդիւնքներու մասին: Եւ առաջին խորհրդաւոր երեւոյթը կը նկատենք հոս: Մինչ այդ, երբ Խանջեան որ եւ է կարեւոր զեկոյց մը կարդար, ամբողջովին այդ զեկուցումը կը տպուէր թերթին մէջ՝ իր մեծադիր նկարին հետ: Այս անգամ, ոչ Երեւանի եւ ոչ ալ Լէնինականի զեկուցումները լոյս տեսան: Ինչո՞ւ: Դժուար է ենթադրել, որ տպագրուելիք «բաներ» չէ ըսած Մոսկուայէն վերադարձող Խանջեանը: Իսկ երբ Բերիան ալ իր յօդուածին մէջ կը մատնանշէ թէ հակայեղափոխական-ազգայնական խմբակներ են երեւան հանուած Երեւանի եւ Լէնինականի մէջ, արդէն մեր ենթադրութիւնը որոշ գետին կը գտնէ: Սակայն հետեւինք դէպքերու ընթացքին, քայլ առ քայլ:

Այդ զեկուցումներէն վերջ, Խանջեան յունիս 26ին կ'երեւայ Մոսկուայի մէջ: Հոն ալ խմբագրութեան կը յանձնէ իր յօդուածը, որ լոյս տեսաւ «Պրաւդա»ի յունիս 27ի թիւին մէջ: Ի՞նչ կ'անցնի իր դառնայ Մոսկուայի մէջ, յայտնի չէ: Յայտնի է միայն այն, որ «Երեւանէն» կը հաղորդեն թէ յուլիս 9ին ինքնասպան եղաւ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար ընկ. Խանջեանը …

«Մահը Թիֆլի՞ս», թէ Երեւան տեղի ունեցաւ: Այս ալ խորհրդաւոր պարագայ մըն էր: Մոսկուայի թերթերը Խանջեանի մահուան լուրը հաղորդեցին յուլիս 11ին, սակայն հեռագիրը քաշուած էր Թիֆլիսէն: «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ ալ մահուան լուրը տպուեցաւ նոյն օրը: Բնական պիտի ըլլար, որ այդպիսի յոյժ կարեւոր դէպք մը Երեւանի պաշտօնաթերթը հաղորդէր յաջորդ օրն իսկ՝ յուլիս 10ին: Ինչո՞ւ մէկ օրուան այս յապաղումը: Թուցէ անոր համար, որ դէպքը Երեւանի մէջ պատահած չէ՞ր:

Յետոյ ուրիշ խորհրդաւոր պարագայ մը եւս: Երեւանի մէջ մահուան լուրը կը հաղորդեն յուլիս 11ին: Այն ինչ, այդ նոյն օրը, յուլիս 11ին, Բագուի մէջ տեղի կ'ունենայ «Ադրբէջանի կոմկուսի «ակտիվի» ժողովը, ուր «Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի քարտուղար Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հանգամանքներու վերաբերեալ հանդէս եկաւ Ադրբէջանի կոմկուսի կենտկոմի քարտուղար ընկ. Մ. Դ. Բագիրով» («Խ. Հ.», յուլիս 17): Այդ ի՞նչպէս կը պատահի, որ մահուան լուրը Երեւանի մէջ յայտնի կը դառնայ յուլիս 11ին, իսկ այդ նոյն օրը արդէն Բագու ժողով կը գումարուի եւ կը դատէ Խանջեանի «ինքնասպանութեան հանգամանքներով», իսկ Երեւանի մէջ այդ խնդրով կը դատէն միայն յուլիս 12ին («Խ. Հ.», յուլիս 14): Եւ Երեւանի մէջ զեկուցմամբ «հանդէս կուգայ» ոչ թէ հայկոմկուսի երկրորդ քարտուղար Ամատունին, այլ «Անդրերկոմի քարտուղար ընկ. Կուդրեավցեւը»:

Ի՞նչպէս կը պատահի, որ «Խ. Հ.» յուլիս 11ին մահուան լուրը հաղորդելով, կը զետեղէ առաջին էջին վրայ նաեւ Խանջեանի լուսանկարը, իսկ յաջորդ օրն իսկ, երբ Երեւան կը հասնի Կուդրեավցեւը, «ակտիվի» ժողովը «միաձայնօրէն» պարսաւագիր-բանաձեւը կ'ընդունի, գտնելով, որ «Խանջեանի վարմունքը վնաս է հասցնում կուսակցութեան եւ համարում է կուսակցութեան նկատմամբ նրա ցուցաբերած երկերեսանիութեան բոլորումը»:

Միթէ զարմանալի չէ, որ «վերնատակար եւ երկերեսանի» կուսակցական ղեկավար Խանջեանի լուսանկարը մէկ օր առաջ դրուած էր թերթի առաջին էջին վրայ:

Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ Երեւանի մէջ առաջին երկու օրերը անիրազեկ են եղած Խանջեանի մահուան պարագաներուն: Հետեւաբար, եթէ նոյն իսկ Խանջեանի մահը տեղի չէ ունեցած Թիֆլիս, սակայն չի հաստատիր, որ կատարուած է Երեւանի մէջ: Ի հարկէ, ժամանակի ընթացքին այդ ալ վերջնապէս կը ստուգուի:

Ի՞նչ շարժառիթներ մղեցին Խանջեանը վէպի անձնասպանութեան: Ազգային մտայնութիւնը և ձգտումները դեր խաղացա՞ծ են թէ ոչ: Թերեւս մահուան բուն պատճառը, ինչպէս կը վկայէ Բերիան, մահուընէ առաջ գրած նամակի մէջ ըրած «խոստովանութիւնն» է,— «անարգ քայլը»:

Օգոստ. 19—23 Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ 16 նախկին համայնավարներու դատավարութիւնը, որոնք բոլորն ալ օգոստ. 25ին գնդակահարուեցան Զինւորի բակին մէջ: Ուշադրութեամբ կարդացի դատավարութեան ամբողջ հաշուետուութիւնը «Պրաւդա»ի մէջ: Մէկ կէտ միայն անմխիթարելի է,— դատաստանը իրեն նպատակ էր դրած ապացուցանել թէ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ դասող զինովիեւականներն ու տրոցկիստականները կը գործէին կարմիր գիծէն դուրս գտնուող հակախորհրդային ուժերու դրդումով եւ հրահանգներու համաձայն:

Դատավարութեան ընթացքին պարզ եղաւ որ տրոցկիական-զինովիեւական միացեալ կեդրոնը որոշած է եղեր, իշխանութեան գլուխ գալէ վերջ, իրենց ահաբեկչական գործողութիւններու հետքերը կորսնցնելու համար ոչնչացնել բոլոր ահաբեկիչները:

Յայտնի դարձաւ եւ ուրիշ դէպք մը: Սթալինի ահաբեկումը յանձնըւած է եղեր Զինովիեւի նախկին անձնական քարտուղար Բոգդանին: Այս վերջինս կը տատանի եւ վճռի գործադրումը կ'ուշացնէ: Այն ատեն դատավար պարագլուխները կը հարկադրեն զայն անձնասպան ըլլալ,— ինչ որ տեղի կ'ունենայ:

Հեռագիրները հաղորդեցին խորհ. Արհեստ. Միութեանց նախկին վարիչ Թոմսկիի անձնասպանութեան լուրը: Դատավարութեան ատեն ամբաստանեալներէն ոմանք յայտնեցին, թէ Թոմսկի ալ մեղսակից է իրենց: Դատախազութիւնը անոր դէմ քննութիւն բացաւ: Թոմսկին վերջերս պետական Հրատարակչական գործը կը վարէր: Դատարանի մէջ եղած յայտնութիւններէն վերջ, պետ. հրատարակչական հիմնարկութեան կուսակցականները ժողով կը գումարեն եւ Թոմսկիէն բացատրութիւն կը պահանջեն («Պրաւդա», օգոստ. 22): Սակայն, այնպիսի ձեւով մը «բացատրութիւն» կը պահանջեն, որ Թոմսկի ժողովէն վերջ տուն դառնալով, անմիջապէս ատրճանակը գլխուն կը պարպէ:

Խանջեանի մահուան բուն պատճառները հասկնալու համար, անհրաժեշտ նկատեցինք «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթացնել այս քանի մը կարեւոր փաստերը:

ԱՇՈՏ - ԱՐՏՐՈՒՆԻ

(Վերջը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՊԱՆԻԱ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Սպանիոյ եղբայրասպան կռիւները, որոնք աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր կը շարունակուին այնքան կատաղօրէն, փոխադարձ վրէժխնդրութիւններով եւ զանգուածային սպանդներով, օրուան հրատապ հարցը կը կազմեն եւ լուրջ վտանգ մը կը սպառնան միջազգային խաղաղութեան:

Հետաքրքրական է գիտնալ այդ ներքին կռիւներուն շարժառիթները:

Սպանիա ընդարձակ երկիր մըն է, 504.500 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեամբ եւ 19.590.000 բնակիչներով: Երբ հարեւանցի ակնարկ մը նետենք այդ բազմացեղ ու բազմալեզու երկրին պատմութեան վրայ, կը տեսնենք որ արաբական գրաւման երկարատեւ շրջանը (711 — 1492) այդ ցեղերուն մեծամասնութեան մէջ ձգած է հետքը ափրիկեան կրքոտ խառնուածքին:

ԺԹ. դարու ամբողջ տեւողութեան, Սպանիա թատր հանդիսացած է յեղափոխութեանց, եւ ներքին ու արտաքին կռիւներու:

1808—1814, պատերազմ Նափոլէոն Ա.ի կայսրութեան դէմ:

1820ին, յեղափոխութիւն ընդդէմ բացարձակ միապետութեան:

1823ին, կռիւ Ֆրանսական բանակին դէմ, որ Անկուլէմի դուքսին առաջնորդութեամբ կ'ուզէր սպանիական գահին վրայ բարձրացնել Ֆէրտինանտ Է. թագաւորը:

1834 — 1839, Կարլոսեաններու առաջին ապստամբութիւնը, ղեկավարութեամբ Տօն Կարլոս Ե.ի (Ֆէրտինանտ Է.ի եղբայրը) ընդդէմ խնամակալուհի Մարի - Քրիստինէի եւ իր աղջկան՝ երիտասարդ թագուհի Իզապէլլայի, որ Ֆէրտինանտ Է.ի այրին էր:

1868ին, յեղափոխութիւն Իզապէլլայի դէմ, այն միջոցին երբ այս վերջինը Ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ կը բանակցէր Նափոլէոն Գ.ի հետ, Հռոմի Ֆրանսական զինուորներուն տեղ սպանիացի զինուորներ դնելու համար: Միեւնոյն Թուականին Քատիքսի նաւատորմիղին հրամանատար՝ ծովակալ Թօփէթի, ինչպէս նաեւ Փրիմ եւ Սէրրանօ զօրավարներուն ապստամբութիւնները, որոնց հետեւանքով Թագուհին վտարուեցաւ եւ անոր տեղ հաստատուեցաւ Ա. Հանրապետութիւնը 1873ին, ընդհ. քուէարկութեան սկզբունքով, որ հիմը դրաւ Սպանիոյ քաղաքական եւ ընկերային վերածնունդին:

1868 — 1876, Կարլոսեաններու երկրորդ ապստամբութիւնը: Այս անգամ իբրեւ արքայական թեկնածու կը ներկայանայ Տօն Կարլոս Է., որ թոռն էր Տօն Կարլոս Ե.ի կրտսեր եղբօր: Այդ ապստամբութիւնն ալ զսպուեցաւ ի նպաստ Ալֆոնս ԺԲ.ի.— Այս թագաւորին մահէն յետոյ, իրեն յաջորդեց Ալֆոնս ԺԳ., որ ծնած է 1886ին եւ որուն խնամակալուհի կարգուեցաւ իր մայրը՝ Քրիստինէ:

1898ին, պատերազմ Միացեալ Նահանգներու դէմ: Այդ առթիւ, Սպանիա կորսնցուց Քուպա եւ Փիլիփպեան կղզիները:

Ինչպէս կը տեսնուի, ԺԹ. դարը Սպանիոյ համար եղած է պատերազմներու եւ ապստամբութիւններու անվերջանալի շարք մը:

Սպանիոյ մէջ հինէն ի վեր գոյութիւն ունեցած են երկու որոշ դասակարգեր, այսինքն՝ հողատէրեր կամ կալուածատէրներ, եւ գիւղացիներ կամ հողագործներ: Առաջին դասակարգին կը պատկանին ազնուականները, բարձրաստիճան զինուորականները եւ կղերականները, որոնք առանձնաշնորհեալ դիրք մը կը վայելեն եւ իրենց ձեռքին մէջ կեդրոնացուցած են երկրին ամբողջ հարստութիւնը: Զափազանցած չենք ըլլար եթէ ըսենք թէ Սպանիոյ ամբողջ հողամասին երեք քառորդը իրենց սեփականութիւնը կը կազմէ: Երկրորդ դասակարգին կը պատկանին մանր սեփականատէրերը, որոնք փոքր հողատէրեր են, եւ գիւղացի հողագործներն ու գործաւորները, որոնք անհատական սեփականութիւն չունին, եւ իբրեւ բանուոր կ'աշխատին կալուածատէրերու եւ գործատէրերու հաշւոյն: Սպանիոյ մէջ, ուրիշ երկիրներու նման, իսկական առումով գիւղացիներ չկան: Անոնք տարին քանի մը ամիս դաշտերու մէջ կ'աշխատին ի նպաստ հողատէրերու, իսկ մնացեալ օրերը խմբովին կ'ապրին քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ, եւ իբրեւ անգործներ կամ մուրացիկներ կը թափառին հոս ու հոն:

Սպանիոյ ցամաքամասը աշխարհագրական տեսակէտով ունի անպատսպար դիրք մը եւ խիստ կլիմայ մը: Երկրին մեծագոյն մասը կազմուած է ընդարձակ լեռնադաշտով, ուր տարին ինը ամիս ձմեռ կ'ընէ եւ երեք ամիս դժոխային տաք: Ամառուան եղանակին, գետերուն ջուրերը կը նուազին, երբեմն բոլորովին կը ցամքին, որուն հետեւանքով հողը կը մնայ անջրդի ու անմշակ: Անտառները, որոնք հողամասի մը ջրարաշխութեան մէջ կարեւոր ազդակ մը կը կազմեն, խիստ աննշան տարածութիւն մը կը գրաւեն, բաղդատմամբ ուրիշ երկիրներու:

Այդ չոր հողերը արդիւնաւորելու համար, տեղացիները ստիպուած են շինել բազմաթիւ ջուրի ճամբաներ: Ներկայիս հողին գրեթէ մէկ տասներորդը ծածկուած է արուեստական ջուրի ճամբաներով եւ ջրանցքներով: Մնացեալ մասը յատկացուած է չոր մշակումի, որուն արտադրութիւնը բնականաբար նուազ կ'ըլլայ: Երկիրը կ'արտադրէ միայն պտուղներ՝ մասնաւորապէս նարինջ, լիմոն, ձմերուկ, սեխ, իսկ օտար երկիրներէ կը ներածէ իրեն պէտք եղած բանջարեղէններուն, պանիրներուն եւ հաւկիթներուն մեծագոյն մասը:

Ինչպէս կը տեսնուի, Սպանիոյ հողը աղքատ է ու անբերրի: Երկրին օրէնքները միշտ անպաստ եղած են չքաւոր դասակարգին համար, որուն կէսէն աւելին անգրագէտ է: Սպանիացի գիւղային աշխատանքի պակասէն կորսնցուցած է աշխատելու փափաքն ու եռանդը, առանց սակայն ծոյլ ըլլալու: Ան սակաւակեր է եւ ճակատագրապաշտ:

Երկար տարիներէ ի վեր կարելի չէ եղած գոհացուցիչ լուծում մը տալ հողագործական հարցին: 1766—1907 պարբերաբար ջանքեր թափուած են բարւոքելու համար գիւղացիներու խղճալի կացութիւնը: 1932ին, Ալֆոնս թագաւորին հեռացումով, երբ Հանրապետութիւնը հաստատուեցաւ, հողագործներուն ի նպաստ օրէնքներ քուէարկուեցան: Միեւնոյն ատեն, հողագործական բարենորոգումներու յատուկ պաշտօնատուն մը հիմնուեցաւ, որուն նպատակն էր բարելաւել գիւղացիներուն վիճակը, մեծ հողատէրերու ձեռքէն առնելով աւելորդ հողերը եւ զանոնք մաս առ մաս բաժնելով գիւղացիներուն միջեւ: Առկէ զատ, ծրագիրներ մշակուեցան ջուրի նոր ճամբաներ բանալու, ոռոգելու համար այդ գրաւուած հողերը: Թէեւ ձեռք առնուած միջոցները գոհացում տուին գիւղացիներուն, սակայն միւս կողմէ դժգոհ մնացին հողատէրերը, որոնց հասոյթը չորցուեցաւ: Հետեւաբար ընկերային նոր օրէնքներ հաստատուեցան, որոնց հետեւանքով հարուստներն ու ազնուականները կորսնցուցին իրենց նախկին առանձնաշնորհները: Դժգոհութիւնները ծայրագոյն աստիճանին հասան, երբ երեսփոխանական վերջին ընտրութեանց մէջ ժողովրդական միացեալ ճակատը տարաւ յաղթանակը:

Կռիւը, որ ներկայիս կը մղուի Սպանիոյ մէջ այնքան մոլեգին կատաղութեամբ, կեանքի եւ մահու պայքար մըն է երկու թշնամի բանակներու միջեւ, իրարու բոլորովին հակոտնեայ շահերով եւ սկզբունքներով, որոնց առաջինը կը կազմէ հարուստ ու առանձնաշնորհեալ դասակարգը, իսկ երկրորդը՝ աղքատ եւ իրաւազուրկ զանգուածը, որ զրկուած է ապրելու ամենատարրական պահանջներէն:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԵՐՈՒՆԻ

ՄԻՏԱԿ

Երեք օրիորդներու միջեւ.—

Ինչ աղուոր բան կ'ըլլար, երեքս մէկ երեք եղբայրներու հետ ամուսնանայինք, որով մէկ կեսուր միայն կ'ունենայինք:

×

— Ըսենք թէ գետնէն տասը հազար Ֆրանք պարունակող դրամապանակ մը գտար, ի՞նչ կ'ընես իբրեւ պատուաւոր մարդ:

— Եթէ տէրոջը հասցէն գտնեմ, հարիւր Ֆրանք կը ղրկեմ, իբրեւ փոխարինութիւն ինծի ըրած ծառայութեան:

ԴԻՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Ուրբաթ կէս օր.— «Կիլիկիա» երգչախումբը, ուրբաթ օր, հրաւիրուած էր Ս. Ղազար, ուր հիւրասիրուեցաւ ճաշերով, անարատ գինիով եւ տեղատարափ պտուղներով: Երգչախումբին անդամներն ու անդամուհիները այցելեցին վանքին ձեռագիրներու, հնութիւններու, նկարներու բաժինները: Տեսան նաեւ թանգարանական եւ գիտական սենեակները, մատենադարանն ու գերեզմանոցը: Ներկաները մասնաւոր հիացումով դիտեցին եկեղեցւոյ քաղնոտ խուցին մէջ ցուցադրուած եկեղեցական մետաքսեղէն տարազները, ոսկեհիւս, արծաթապատ եւ գոհարազարդ, հիւսուած հայ ժամիկներու եւ կոյսերու կողմէ, հին փառքի ատենները ու նուէր ղրկուած Ս. Ղազարի միաբանութեան:

Վարդապետները նուիրեցին ներկաներուն գիրքեր ու նկարներ, իրենց տպարանին գործերէն:

«Կիլիկիա» երգչախումբը ամբողջ համերգ մը տուաւ Ս. Ղազարի մէջ, պարտէզին կամարին տակ, Հայաստանի լեռներու, արտերու եւ գետերու երգերով լեցնելով այդ նուիրական կղզին:

Կիրակի առաւօտ, ժամը 9ին, բոլոր Վենետիկ եկած Հայերը, ինչպէս նաեւ «Կիլիկիա» երգչախումբը, քաղաքին ծայրամասը գտնուող Հռոմի հրապարակէն, նստան չորս օթօքարներու մէջ ու ճամբայ ելան դէպի Սան Ծէնոնէ, ուր կը գտնուի Մխիթարեան միաբանութեան ամարանոցը: Կառքերը, անցնելէ վերջ նոր շինուած հրաշակերտ երկար կամուրջը որ Վենետիկը կը միացնէ մայր ցամաքին, մտան Վենեթոյի նահանգին մէջ ուղղուելով նախ դէպի Սան Ծէնոնէ: Երգչախումբին յատկացուած կառքին մէջ, ուր կը գտնուէր նաեւ այս տողերը մրոտողը, խանդավառութիւնը իր բոլոր սանձերը քակած էր: Ամբերգներ ու մեներգներ կը յորդէին կառքին մէջէն, ալիք ալիք: Հայկական քայլերգներ, ազգային ու գեղջկական ինչպէս նաեւ իտալերէն երգեր իրարու կը յաջորդէին: Օր. Գիւլպիւլեան կ'երգէր ներշնչուած: Ճամբուն վրայ գտնուող քաղաքներուն, գիւղերուն եւ պարտէզներուն տեղացիները աչքերով կը հետեւէին կառքերու այս կենսուրախ կարաւանին:

Կէս օրին Սան Ծէնոնէ, ուր կը գտնենք Արքահայրը, Նալեան դերապայծառը, Հ. Թադէոսը եւ Քէօթիճեան վրդ.ը: Միաբանութիւնը կը հիւրասիրէ ուխտաւոր Հայերը, արդար գինիով եւ պտուղով: Լուսանկարի գործիքները անդադար յղի կը մնան — խմբանկարներ — ամբողջական կամ մասնակի —, զուգանկարներ, մենանկարներ: Քարէ սեղանի մը վրայ գինի կը խմեմ ու նարոտ դասեր կուտամ, դիմացս նստողներուն:

Ժամը երկուքուկէսին Ազոլօ որ հին քաղաք մըն է, Գրապպա լերան մօտ, իտալական Ալպեաններուն դիմաց: Ազոլօ ամարանոցն է Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանին: Տեսուչ հայրը՝ Քերովբէ Զրաքեան կը հիւրասիրէ երգիչ խումբը, փառաւոր ճաշով մը:

Ժամը չորսին չքերթ մը կը կատարուի դէպի քաղաքապետարան: Ամբողջ քաղաքը ոտքի վրայ է, զինուորական եւ հոգեւորական մարմիններով: Լատինական եկեղեցին մէջ արարողութիւն, հայկական ծէսով, որուն աւարտումէն վերջ խանդավառ ժողովուրդը կը հաւաքուի թատրոն: Ճարտարապետ Լեւոն Կիւրեղեան կը կարդայ իր գրաւոր բանախօսութիւնը, իտալերէն եւ երկարաշունչ:

Ճառէն վերջ բեմին վրայ է երգչախումբը: Կը սկսի համերգային մասը որ կը պսակուի մեծ յաջողութեամբ:

Երգահանդէսին աւարտումէն ետք՝ քաղաքապետութիւնը կը հիւրասիրէ Հայերը քաղաքապետարանի դահլիճներուն մէջ, զանազան ըմպելիներով եւ տեղական աղանդերներով: Գալիլեանները կը բարեւեն Հայոց կարաւանի իւրաքանչիւր անդամը:

Հայ անունը համակրանքի առաջին գիծերուն վրայ է: Ամէն կողմ տերեւներով հիւսուած յաղթական կամարներ եւ «կեցցէ Հայաստան եւ Իտալիա» վերտառութիւններ:

Իրիկունը հայութիւնը կը հաւաքուի Մ. Ռ.եան վարժարանի ամարանոցին պարտէզը, ուր շարուած են ընթրիքի սեղանները, բացօթեայ: Շէնքին պատերուն վրայ «կեցցէ»ներու հրթիռներ: Կը սկսի ճաշը հայկական աւանդութեամբ եւ պատուական ու ոսկեհիւթ գինիներով:

Շարայի որկորները եւ Շիրակի ամբարները գործի վրայ. առաջինները կը լեցուին, երկրորդները կը մնան անսպառ: Շիրակի հովիւ Հ. Քերովբէ օրհնած է հացն ու միսը, բանջարեղէնն ու պտուղը, որոնք կը մնան անսպառելի: Այս տողերը մրոտողն ալ կը լողայ գինիներու մէջ, ծախելով Ազոլոն, Փետերին, Սան Ծէնոնէն եւ Վենետիկը: Ողջ ու պայծառ կը մնայ Ս. Ղազարը ու ողջ մնայ յաւիտեան:

Տեսարանը ոգեւորիչ է եւ յուզիչ միանգամայն: Երկու շարք սեղաններ լեցուն կենսուրախ եւ երկսեռ Հայերով: Խինդ ու ծիծաղ ամէն կողմ: Մարդ կը յիշէ Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետին կամ որ եւ է Հայաստանեան վանքի մը ուխտի օրերը: Միաբանութիւնը եւ աշակերտութիւնը կը սպասարկեն, աւանդական խոնարհութեամբ:

Ի՛րբ անմահ է անցեր սակայն Հայուն օրը: Ճաշին կէսին կը սկսի անձրեւ մը որ յամրաքայլ կը լրջանայ.— փարիզահայութեան ոսկին խառնէն է: Հ. Սահակ անձրեւին տակ կանգնած, կ'արտասանէ հայրենասիրական ճառ մը եւ խօսքեր շնորհակալութեան: Ալէմշահ այս տողերը գրողին ականջին կը փսփսայ ճառով մը պատասխանել Հ. Սահակին եւ յայտնել ուխտաւորներուն փոխադարձ շնորհակալութիւնները: Մինչ այդ պահուն Աստուած խօսքը կուտայ ամպերուն, որոնք տեղատարափով մը կը ճգնին մարել օրուան խանդավառութեան կրակները: Ժողովուրդը կը հաւաքուի շէնքին պարտիզահայեաց կամարներուն տակ, ծածկելով ճաշակելի անոյշ խմորեղէններն ու պտուղները: Անձրեւը դադրելէն վերջ «Կիլիկիա» երգչախումբը անգամ մը եւս կը հեղեղէ մթնոլորտը իր երգացանկով, կանգնած ընութեան կամարին տակ, ամարանոցին դուռին վրայ: Մեկնումի ժամն է: Կեցցէներ, մնաք բարովներ, ուրախութիւններ: Ճամբայ ելլելէ առաջ՝ կարաւանը կը բարձրանայ «Արարատ բարբառ», փրոֆ. Կիւրեղեանի ալ խարհական մենատանը: «Արարատ» ամարանոցը իր թեւերը բաց, կ'ընդունի Հայորդիները, աւանդական հիւրասիրութիւնով:

Քաղաքին հրապարակին օթօքարք ճամբայ կ'ելլէ դէպի Վենետիկ: Ամէն մարդ յոգնած է: Քունը կը բանայ իր անդունդները եւ ամէն գլուխ կը ծռի: Վենետիկ կը հասնինք երբ շատոնց անցած է կէս գիշերը:

Յաջողութիւն, «Յառաջ»:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(4)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԱՆԹԵԼԷՆ

ՀԱՅ - ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

—•—

Ձեր աշխատակիցը օգոստ. 18ին, ժամը 17ին քաղաքիս անթելէն Հայ-[illegible] բանախօսութիւն մը կատարեց Հայկական մշակոյթի մասին, որ Հայերու եւ տեղացիներու կողմէ մեծ գնահատանքի արժանացաւ:

Ահաւասիկ դասախօսութեան էական մասերը.—

Երբ Հայերը քրիստոնէութիւնն ընդունեցին, երկրին մշակոյթը վերելք մը ունեցաւ, որուն շորհիւ կարճ ժամանակի մէջ ազգային նշանագրերը գտնուեցան, դասական գրականութիւն մը եւ աշխարհիկ ու եկեղեցական մատենագրութիւն մը յառաջ եկան: Այս մատենագրութեան ամէնէն պանծալի քօթողը՝ Ս. Գրքի թարգմանութիւնն է, որու 1500ամեայ յոբելեանը բովանդակ(?) Հայութեան կողմէ այժմ կը տօնուի:

Մինչեւ այդ, Հայերը յունարէն եւ ասորերէն կը գործածէին, որոնք ոչ գրականօրէն եւ ոչ ալ տարածուած էին: Կրօնական եւ ազգային պատճառներ մղեցին Մեսրոպ վանականը՝ հայ նշանագրերը գտնելու: Ասով Արարատ երկրին մշակոյթը դարձակէտ մը ունեցաւ: Գիրերու գիւտը, գրականութեան զարգացումը եւ Ս. Գրքի թարգմանութիւնը գլուխ եկան 400—450 տարիներու միջոցին, այսինքն 50 տարուան շրջանին: Ասոր մշակութային գերազանց արտադրութեան մը մասին է, որ անհամեմատ կը մնայ համաշխարհային գրականութեան մէջ: Պատմութիւնը առատ է այսպիսի զարմանալի երեւոյթներու որոշ դարերու մէջ երեւան բերելու, որոնք իրարմէ խոշոր անջրպետներով բաժնուած են: Հայ մատենագիրները այդ 50 տարուան մէջ ի վիճակի եղան դասական Հայերէնը բանեցնելու, ուռճացնելու եւ գերագոյն ծաղկման բարձրացնելու: Անոնք գործ մը կերտեցին, որուն յուշարձանային երեւոյթը դարեր շարունակ հիացումի առարկայ պիտի ըլլայ: «Հայր մեր»ը, որ Աստուածաշունչի մէջ թարգմանուած է, մեր դասական լեզուին գեղեցիկ մէկ նմոյշն է եւ սալըս կը հնչէ («Հայր մերին հատուած մը»): Հայ լեզուն հնդեւրոպական է եւ [illegible] - արիական ճիւղին կը պատկանի:

Սակայն ո՞վ են Հայերը.— Հայաստան Արարատ հինաւուրց աշխարհն է, ուր գրեթէ երեք հազար տարիէ ի վեր Հայոց հնդեւրոպական ժողովուրդը կը նստի: Նախաքրիստոնէական Թ. դարէն առաջ Հայերը Եւրոպայէն Փոքր Ասիա գաղթեցին եւ աշխարհակալեցին զայն: Այս ցեղին յատկանշական է տեւական կենսունակութիւնը եւ արտասովոր բազմածնութիւնը: Կը յաջորդեն պատմական դէպքեր:

Ռուբէն իշխանը ԺԱ. դարուն պետութիւն մը հաստատեց Կիլիկիոյ մէջ, որ Մոնկոլներէ եւ Սելջուքներէ շրջապատուած — մինչեւ ԺԴ. դար Փոքր Ասիոյ իբրեւ միակ քրիստոնեայ իշխանութիւնը՝ իր անկախութիւնը պահեց: Մայր տուին խաչակրութիւնները, որոնց տեւողութեան Կիլիկիա կամուրջի դեր կատարեց Եւրոպայի եւ Արեւելեան երկրին միջեւ: Իբրեւ գնահատանք Հայոց զինակցութեան Եւրոպայի հետ՝ Գերմանիոյ կայսրը՝ Հէնրիկոս Զ. արքայական թագ նուիրեց Կիլիկիոյ իշխան Լեւոն Բ.ի: Գրիգոր ԺԳ. քահանայապետը իր «Էքքլեզիա ռոմանա» կոնդակին մէջ կ'ըսէ. «Մեր եկեղեցւոյն եւ պետութեանց հանդէպ Հայ ազգին ցոյց տուած բազմաթիւ արժանիքներէն մին՝ պէտք չէ առանց յիշատակելու անցնիլ, երբ քրիստ. իշխաններն ու բանակները Ս. Երկիրը կը գրաւէին, ոչ մէկ ազգ այնքան ձեռնտու եւ անձնուէր եղաւ որչափ Հայերը, որոնք զօրքով, ձիերով, պարէնով ու խորհրդատուութեամբ օգնեցին մեզի: Այդ սրբազան պատերազմներու միջոցին օժանդակեցին քրիստոնեաներուն, իրենց ամբողջ ուժով եւ ամենամեծ քաջութեամբ ու հաւատարմութեամբ:

Խաչակիրները սաստիկ հետաքրքրութիւն առթեցին Հայոց մէջ հանդէպ Եւրոպայի եւ բազմաթիւներ հոն սկսան գաղթել, Մանկոլներու վայրագութենէն եւ բարբարոսութենէն խոյս տալու եւ արեւմուտքի քաղաքակրթութեան շնորհները վայելելու համար: Աւստրիոյ մեծագոյն կայսրուհին՝ Մարիա Թէրէզա՝ Մխիթարեան վանքին եւ Հայոց պաշտպանն էր: Հայ վաճառականներուն տուած է ի մէջ այլոց հետեւեալ առանձնաշնորհները.— «Այն Հայերը որոնք ընտանիքով Թրիէսթէ (նախկին Աւստրիա) կը հաստատուին, մեր հպատակները կը համարուին: Բոլոր Հայերը, եւ յատկապէս վաճառականները ամէն առանձնաշնորհ եւ ազատութիւն պիտի ունենան, ինչ որ մեր հպատակները կը վայելեն: Անարգել կրնան շարժուիլ եւ անշարժ ստացուածքներու տիրանալ եւ առեւտրական նաւարկութիւն կատարել՝ մեր կայսերական դրօշներով եւ հրովարտակներով»:

Հայ ազգին գրեթէ երեք հազար տարուան անցեալը, մէկ բան մեզի ամէնէն ցայտուն գիծերով ցոյց կուտայ, անոր մշակոյթի կամքը: Արդէն Հերոդոտոս կը պատմէ թէ Հայերը Բաբելացիներու հետ բարգաւաճ առեւտուր մը ունէին: Վաճառականական այս իմացականութիւնը սերունդէ սերունդ անցաւ եւ Հայոց շահեցուց լաւագոյն դիրքեր առեւտրական աշխարհին մէջ: Օրինակի համար 300է մօտ Հայերը, որոնք Վիէննա հաստատուած են, մեծ մասով գործի առաջնակարգ վաճառականներ են: Կեդրոններու բազմաթիւ հայ տուները իրենց առեւտրական բարոյականով եւ սկզբունքներով ամենեւին չեն տարբերիր իրենց արեւմտեան պաշտօնակիցներէն:

Թ. դարու արար պատմագէտներու վկայութեամբ գորգագործութիւնը ծաղկած էր Հայոց քով: Աշխարհիս հնագոյն գորգերէն մին այժմ Վիէննա կը գտնուի եւ անծանօթ Հայու մը ճարտար ձեռքերուն գործն է: Հայկական գորգերուն զարդերը սովորաբար ուղղագիծ, անկիւնաւոր, երկրաչափական ձեւեր ունին: Շահ Աբբասի օրով Հայերն այս ձեւերը Իրան փոխադրեցին: Անոր համար հայ - իրանեան սահմանին մօտ շինուած իրանեան գորգերը զուտ երկրաչափական գծեր ունին, մինչդեռ ներքին բնիկ իրանեան արուեստը կոր ձեւեր կը ներկայացնէ: Հայաստանի մէջ կային ու կան մինչեւ այսօր տեղեր, ուր տեղական գորգարուեստը հրաշակերտներ կրցած է ստեղծել:

Աւելի մեծ եւ մշակութապէս կարեւորագոյն երեւոյթ մըն է Հայկական ճարտարապետութիւնը, որ Դ. դարէն ի վեր մեծ ազդեցութիւն մը գործած է Եւրոպայի վրայ: Այս տեսակէտով յատկանշական են փրոֆ. Ստրժիգովսկիի խօսքերը. «Զ.—ԺԶ. դարերուն կ'իյնայ հայ մշակոյթին ծաղկման ժամանակը, երբ Հայերը արեւմուտքի աւելի տուին, քան անկէ ստացան»:

Խօսքս վերջացնելէ առաջ կ'ուզեմ քանի մը Հայեր յիշել, որոնք նշանաւոր հանդիսացած են իրենց հայրենիքէն դուրս.—

Բիւզանդական կայսրութեան մէջ.— Ներսէս, Յուստինիանոս կայսեր աշխարհակալ զօրավարը: Մորիկ, Հերակլ, Վարդան, Արտաւազդ, Լեւոն Ե., Վասիլ Ա., Ռոմանոս, Յովհաննէս Զմշկիկ, Վասիլ Բ. կայսրերը եւ բազմաթիւ կայսրուհիներ:

Թուրքիոյ մէջ.— Տատեան ընտանիքը վառօդապետութիւն կ'ընէր. Տիւզեանները փողերանոցը կը վարէին. Պալեան տունը արքունիքապատներ(?) կը կառուցանէր: Նորատունկեան էֆէնտի պատերազմէն յառաջ արտաքին նախարար էր:

Եգիպտոսի մէջ.— Նուպար փաշա իբրեւ երկրին կազմակերպիչը, վարչապետ եւ արտաքին նախարար:

Ռուսաստանի մէջ.— Զօրավար Լօրիս Մելիքեան՝ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ, Տէլեանեան՝ ուսմանց նախարար, Իվան Այվազովսկի՝ ստեղծագործող ծովանկարիչ, Լեւոն Գարախան:

Աւստրիա - Հունգարիա.— Լուքաչ՝ նախկին ելմտական նախարար, Ապրահամովիչ՝ պետութեան խորհուրդի նախագահ, Զամիչեան՝ նշանաւոր իր բնագիտական - քիմիական գիւտերով, Պուրկթէաթրի դերասան Րաուլ Ասլան, նկարիչ Աղա Դարվիշ (Անդրէ Սեւրուկեան):

Անգլիախօս աշխարհներու մէջ.— Բեմավար Ռուբէն Մամուլեան, որուն արուեստին շնորհիւ Կրէթա Կարպօ եւ Մարլէնէ Տիթրիխ իրենց լաւագոյնը տուին. Արմէն Թօքաթլեան, թէնօր, գրագէտ Մայքըլ Արլէն:

Հայ ազգը, իր 1500ամեայ յոբելեանին առթիւ մարդկութեան կ'ուզէ ըսել՝ թէ ստեղծուած է մշակոյթի համար եւ պիտի ապրի — մշակոյթի համար:

ԱՐՓԻԱՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

—·—

Սոն Փոսթա կ'ըսէ թէ Հայոց Պատրիարքարանը չի կրնար պատասխանատուութենէ ազատիլ, որովհետեւ մահուան վկայագիր տուած է Մալաթիացի Աւետիս անուն անձի մը համար: Աւելի զատ, անգլիերէն մահուան վկայագիր մըն ալ տուած է:

Գտնուած թուղթերուն վրայ, Պատրիարքարանի շահագրգռուող անձերը որոնք հարցաքննուած են, չեն կրցած ուրանալ եւ ըսած են թէ մահուան վկայագիր տուած են:

Միւս կողմէ, կը կարծուի թէ Օննիկ Իփլիքճեան կեղծած է Էլազիզի դատարանին կնիքը, ինչպէս նաեւ երմուական ժառանգորդ մը պաշտօնաթուղթերը: Այս ձեւով, առանց վճարելու ժառանգական տուրքը, ստացագիր շինած եւ ընկերութեան ներկայացուցած է:

Իբրեւ մեռած ցոյց տուած են նաեւ Ալբրամ եւ Մուրատեան անուն երկու անձեր:

Օննիկ հետեւեալը յայտարարած է.— «Եթէ կեղծարարութիւն ըրի եւ դրամ քաշեցի ընկերութենէն, այդ դրամները արտասահման չեն ղրկըւած, այլ երկրին մէջ ծախսուած են»:

** Ապահովագրական կեղծարարութեան քննութիւնը կը շարունակուի խստութեամբ, Օննիկ Իփլիքճեանի տունէն գտնուած թղթածրարներէն երեքին քննութիւնը աւարտեցաւ եւ 6 հոգի յանձնուեցան դատական իշխանութեան: Անոնցմէ երեքի մասին ձերբակալման հրամանագիր հանուեցաւ: Առաջին թղթածրարը կը պատկանի Տիմիթրի Քէչէփօւլոյի եւ կնոջը: Օննիկ եւ ընկերները կը համաձայնին առանց հետ եւ Տոքթ. Էմանուէլիտիսէն մահուան վկայագիր առնելով՝ իբր մեռած կը ցուցնեն Տէր եւ Տիկինը եւ 400 սթերլին կը գանձեն Իւնիոնէն: Այս դրամէն միայն 400 թրքական ոսկի կուտան «մեռած» այր ու կնոջ, իսկ մնացեալը կը բաժնեն իրենց մէջ:

Երկրորդ թղթածրարը կը պատկանի Միսաք Փէշտիմալճեանի եւ կնոջը Շաղիկի: Օննիկ եւ ընկերները ասոնք ալ մեռած ցուցնելով 260 սթերլին առած եւ միայն 410 թրքական ոսկի տուած են անոնց, մնացեալը իրենց պահելով: Երրորդ թղթածրարը կը պատկանի Մուրատ Աբրահամի եւ կնոջը, որոնք ներկայիս Ամերիկա կը գտնուին, բայց իբր մեռած ներկայացուած են եւ 400 սթերլին գանձըւած է:

«Սօն Փօսթա» կը գրէ.— Բերայի պատժական հաշտարար դատարանին յանձնուեցան Տոքթ. Էմանուէլիտիս եւ Տոքթ. Արմենակ Իշխանեան (?) (Խանճեան), որոնք կ'ամբաստանուին թէ մահուան վկայագիր տուած են:

Պահանջուած է ձերբակալել երկու բժիշկներն ալ:

Երկու բժիշկները ուրացան ամէն ինչ եւ ըսին թէ յանձնառու են ամէն պատիժի, եթէ ցոյց տրուի իրենց ստորագրութիւնը: Ստորագրութեանց բնագիրը կարելի չէ եղած ցուցնել, որովհետեւ Փարիզ կը գտնուին:

** Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ ձեռք անցուած է թղթածրար մը, որ կը վերաբերի մեծաքանակ գումարի մը գանձման: Թղթածրարին կարգ մը թուղթերը Ամերիկա կը գտնուին եւ զանոնք վերադարձնելու համար միջոցներ ձեռք առնուած են:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

—•—

ԿՐԸՆՈՊԼ, 27 օգոստ. (Յառաջ).— Ֆ. Հ. Խաչի անդրանիկ դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ օգոստ. 23ին, կիրակի օր:

Հակառակ անպատեհ օդին՝ դաշտ փութացած էր կոկիկ բազմութիւն մը: Ժամը 1 ու կէսին Կ. Խ.ի դպրոցի սաները եւ սանուհիները բոլորուած էին ուսուցչուհի Տիկ. Մուրատեանի շուրջը եւ կը սպասէին երգի հրամանին: Օրուան նախագահը Փ. Տօղիկեան պարզեց Կ. Խաչի գործունէութիւնը եւ դերը, եւ հրաւիրեց ներկաները աջակցիլ այդ կենդանի միութեան: Փոքրիկ դպրոցականները երգեցին «Յառաջ նահատակը»: Ցեղին ձայնն էր որ կը լսուէր այդ մանկական կուրծքերէն: Արտասանեց փոքրիկն Յարութիւնեան, երգեցին Օր. Ս. Տէր Կոմսեան ընկերակցութեամբ ջութակի, Տիկ. Մուրատեան, Պ. Ռէճեան, Մարաշլեան, Օր. Աւագեան, Տիկ. Յակոբեան եւ տիկ. Սարգիսեան: Եղան արտասանութիւններ ալ:

Աճուրդի հանուած էին շատ մը առարկաներ զորս նուիրած էին Պ. Տէր Կոմսեան, տիկիններ Հախվերդ Միսքճեան, Յակոբեան, Սալավանեան, Քապաքճեան եւ Թէրզեան: Ուրախ մթնոլորտ ստեղծուած էր եւ ներկաները չէին ուզեր բաժնուիլ:

Իրիկունը արդէն անցած էր, երբ կառքերը եկան: Վերադարձին Հայ երգը կը թնդար ճամբուն վրայ:

Ղարիպ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ՁԱՒԵՆՏ՝ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

—·—

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (14 օգոստոս).

— «Խորհրդային կառավարութեան արտասահմանեան բարեկամները կատարեալ շփոթութեան են մատնուած տարիներ շարունակ իրենց այնքան փառաբանած Խանջեանի ինքնասպանութեան եւ մանաւանդ համայնավար Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ անոր մասին տրուած անխիղճ ու այնքան անակնկալ դատավճռին առթիւ:

Մինչեւ այժմ մարդիկ վարժուեր էին ծափ զարնել այն բոլոր գործերուն, զորս կ'ընէր խորհր. կառավարութիւնը եւ որ եւ է դժուարութիւն չէին զգար Խորհրդային ամէն չարիք իբր բարիք հրամցնելու հանրութեան: Սակայն, Ա. Խանջեանի ինքնասպանութիւնը արտասովոր հարց մըն է, զոր այնքան ալ դիւրին բան չէ ոչ իրենց կլլելու եւ ոչ ալ հանրութեան կլլեցնելու համար:

Պէտք չէ մոռնալ, որ դեռ երէկ Ա. Խանջեան Հայաստանի մէջ իրենց աչքին այն էր, ինչ որ Ստալին ամբողջ Ռուսաստանի մէջ: Եթէ Ստալին յանկարծ ինքնասպանութիւն գործէր եւ հետեւեալ օրն ալ Համայնավար Կեդր. Կոմիտէին կողմէ խստիւ դատապարտուէր իբրեւ թուլամորթ մէկը, հազիւ թէ այնքան շշմէին Ստալինի արտասահմանեան երկրպագուները, որքան շշմած են Հայաստանի պզտիկ Ստալինի՝ Խանջեանի արտասահմանեան հիացողները, անոր ինքնասպանութեան եւ համայնավար կուսակցութեան վերաբերումին առթիւ:

Սակայն, ինչպէս եւ պէտք էր սպասել, արտասահմանի հայ համայնավարները, ենթարկուելով իրենց կուսակցութեան կարգապահութեան խիստ կանոններուն, իսկոյն փոխեցին իրենց լեզուն Խանջեանի մասին, անմիջապէս որ Մոսկուայէն հրահանգ ստացան, թէ այժմ ալ, փառաբանութեան փոխարէն, պէտք է ցեխ արձակեն Խանջեանի վրայ: Աւելի տխմար կացութեան մը մատնուած են ռամկավարները, որոնք համայնավար կուսակցութեան կարգապահութեան ենթարկուելու հարկադրանքին տակ չեն եւ չեն կրնար իրենց բարեկամ համայնավարներու նման դիւրութեամբ փոխել իրենց դիրքը Խանջեանի հանդէպ, թէեւ չեն ուզեր միաժամանակ ընել կամ ըսել որ եւ է բան, որ հաճելի չըլլայ խորհրդային կառավարութեան:

Ամէնէն զաւեշտականը ռամկավարներու վիճակին մէջ այն է, որ մարդիկ, առանց հասկնալու Երեւանի մէջ անցած դարձածը, դիւղական բանիմացներու նման մեծ մեծ կը խօսին իրենց չգիտցած բաներու մասին, ծածկելու համար իրենց անսահման շփոթն ու զարմանքը: Եւ այդ կ'ընեն՝ աշխատելով հարկաւ չդաւաճանել իրենց երկու հիմնական «սկզբունքներուն», այն է՝

Ա.— Զրուել որ եւ է բան, որով անուղղակի կերպով իսկ համակարծիք եղած ըլլան Դաշնակցականներուն հետ եւ

Բ.— Ըսել այնպիսի բան մը, որ անպայման նպաստաւոր ըլլայ խորհր. կառավարութեան համար:

Այդ է պատճառը, որ ռամկավար մեր եղբայրները մինչեւ այժմ ալ տակաւին չկրցին հասկնալ թէ՝

Ա) Խանջեանի ինքնասպանութիւնը կապ ունի խորհ. - նոր սահմանադրութեան հետ եւ հետեւանք է այդ առթիւ ծագած խորունկ տարակարծութիւններուն եւ

Բ) Խորհ. նոր սահմանադրութիւնը վնասակար է Հայաստանի համար, քանի որ կը ձգտի յաւերժացնել հայ ժողովուրդի համար աղաղակօրէն անարդար հողային սահմանները»:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹԵՐԹ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

Պուէնոս Այրէսի «Էլ Սիւփլէմէնթօ» լուրջ պարբերաթերթը, պատկերազարդ եւ 50 էջերէ բաղկացած, որ մեծ պատիւ ունի Հանրապետութեան մէջ, իր վերջին թիւով երկու մեծադիր էջեր յատկացուցած է հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանի. «Ակնարկ մը Հայաստանի վրայ» խորագրով, ուր կարճ եւ ամփոփ ներկայացուցած է Հայաստանը իր պատմական լաւ եւ գէշ կողմերով: Այդ խիստ շահեկան յօդուածով օտար ընթերցողը ամփոփ գաղափար եւ լաւ ծանօթութիւն կ'ունենայ մեր ժողովուրդի եւ Հայաստանի մասին: Առանձնապէս եւ մեծ ներշնչումով նկարագրուած են 1918 մայիս 28ի կռիւները, Հայաստանի հանրապետութեան ստեղծումն ու անկումը, հայ ժողովուրդի ազատասիրութիւնն ու կորովի ոգին իր երկիրը պաշտպանելու եւ անոր համար մեռնելու անձնուիրութիւնը:

Յօդուածը զարդարուած է Զօր. Նազարբէկեանի, Դրօի, Անդրանիկի եւ Ս. Վրացեանի պատկերներով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

—•—

Այցելութեանս լուրը առնելով, ոստիկանութեան նախարարը արգիլած էր Թրքուհիներուն մուտքը այս տաղաւարէն ներս, թէեւ օթեակներուն մէկ մասը վանդակապատ է: Այնպէս որ ուրուականներու նման կը թափառէին շրջափակին բոլորտիքը: Կայս ներկայացում մը կը տրուէր: Բեմին մօտիկ օթեակի մը մէջ գորգեր գամած էին: Գատըգէօյի ամբողջ ոստիկանութիւնը թափուած էր դրան առջեւ, ուր մեզի կը սպասէր միւթէսարրֆը: Ապտիւլ Բաշար, նշանաւոր դերասանը, որ կը խաղար այդ երեկոյ, մոլլա մըն է, կրօնաւոր մը, որ փաթթոց կը կրէ: Մուտքի դրան առջեւ ընդունեց մեզ:

Ցուցական երաժշտութիւն մը, կիթառներով եւ ազգային ձայներով, պահ մը խլացուց մեր ականջները, յետոյ նուագախումբը, մեծ մասամբ գալարափողերէ եւ մխոզափողերէ բաղկացած, նուագեց քատրիլ մը: Վերջապէս բացուեցաւ վարագոյրը: Թատերախաղը տխմարաբանուած բան մըն էր: Սակայն Ապտիւլ Բաշար իրապէս խնդացուց մեզ: Չափազանց արտայայտիչ դիմաշարժութիւն մը ունէր եւ անթերի բնականութիւն մը: Արուեստագէտի խառնուածք ունի: Սակայն ի՛նչքան տաք կ'ընէր: Հակառակ միւթէսարրֆին մեզի հրամցուցած լիմոնատներուն, կարծես թէ կ'այրէինք փուռին մէջ:

20 Օգոստ. 1897

Եւրոպական համերգը խղճալի կացութեան մը մէջ կը գտնուի: Թէվֆիք փաշա իր մօտ հրաւիրեց դեսպանները վերջ դնելու համար այս կացութեան: Ան է որ մեզ կը սախէ եւ մենք պատրաստ չենք: Կարելի՞ է երեւակայել աւելի ծիծաղելի պարագայ: Պոմփար կը գրէ ինծի Փարիզէն թէ եւրոպական համերգը տարեվերջի զօրահանդէսներու բեմը կը կազմէ:

Կատարեալ խաղաղութիւն կը տիրէ Պոլսոյ մէջ: Ամէն կողմ պահակախումբեր կը տեսնուին: Երէկ, երբ Պէլկրատի անտառը կ'երթայինք պըտոյտի, հանդիպեցանք հեծեալ կամ հետեւակ բազմաթիւ պահակախումբերու:

Պոլսոյ մէջ գտնուած ռումբերը խաղի արդիւնք էին: Բայց քիչ մնաց որ ջարդերու տեղի տային, եթէ իշխանութիւնը թոյլ տար: Պատերազմական նախարարին երեք համհարզները շրջեցան քաղաքին մէջ, յայտարարելով սոֆթաներու խումբերուն, որ սկսեր էին խլրտիլ. «Ցրուեցէք, փադիշահը շնորհակալութիւն կը յայտնէ եւ պէտք չունի ձեզի»: Եւ այսքանը բաւական եղաւ որ խաղաղին: Այս պարագան ցոյց կուտայ թէ ո՛րքան պատասխանատու է Սուլթանը վերջին տարիներու դէպքերուն մէջ:

2 Սեպտ. 1897

Այսօրեաց մեր նոյն կէտին վրայ կը գտնուինք,— յառաջացած չունինք: Ընելիք չունինք, քանի որ կառավարութիւնները ձեռնարկած են խանգարելու ինչ որ կարգի կը դնենք եւ այսպէս ինկած ենք փակուղիի մը մէջ:

Հանրապետութեան նախագահին ճամբորդութիւնը Ռուսիոյ մէջ շատ լաւ ընթացաւ: Միայն թէ Ֆրանսայի ցոյց տուած խանդավառութիւնը, Ֆէլիքս Ֆորի համար կանգնած յաղթական կամարները կը նսեմացնեն այն գեղեցիկ տպաւորութիւնը, որ պիտի թողուր Եւրոպայի մէջ: Ի՞նչ է, կարծես մեծ վտանգէ մը ազատեր ենք, ամէնուն եւ մասնաւորաբար Ռուսերուն կարծես կ'ուզենք ըսել թէ իրենց բարեկամութիւնը մեզի համար փրկութեան լաստ մը կը համարինք: Մէկ խօսքով, ամէն բան կ'ընենք ապացուցանելու համար աշխարհի առջեւ թէ Ֆրանսա մինակը, ինքն իր գլխուն, արժէք մը չի ներկայացներ, եւ յօժարութեամբ ինքզինք կը ստորադասէ: Ստուգիւ ժողովրդապետութիւնը բան մը չի հասկնար արտաքին քաղաքականութենէն:

Այստեղ ժամանակը չի փոխուիր: Օգոստ. 31ը անցուցինք,— սուլթանին տօնախմբութիւնը: Ի՞նչքան տխրագին էր: Կը վախնայինք որ ռումբ մը կը պայթի եւ ոչ ոք դուրս ելաւ իր տունէն: Ոստիկանութիւնը արգիլեց նաւարկութիւնը Վոսփորի մէջ, այնպէս որ գիշերը այս մեծ նեղուցը կ'երեւէր սեւ ու ամայի՝ լուռ եւ լուսաւոր տուներով եզերուած: Ի՞նչքան տխուր էր:

16 յունուար 1898

Պաշտօնակիցներուս խօսակցութեան նիւթը կը կազմէ Զինովիեւի (ռուս դեսպան) տեսակցութիւնը Սուլթանին հետ, անցեալ ուրբաթ: Զինովիեւ յանուն իր կառավարութեան՝ Սուլթանին առաջարկած է որ իշխան Գէորգիոսը կառավարիչ նշանակուի Կրետէի:

Այս թեկնածուն, որուն սաստիկ ընդդիմացաւ Թուրքիա՝ տարի մը առաջ, եւ որուն պաշտպանութիւնը եթէ ուժգնօրէն կատարուէր, ի դէմ եւրոպական համերգը փրկելու, այս պատերազմին տեղի չէր տրուեր, ահա կը ներկայացուի Թուրքիոյ կողմէ յաղթական Սուլթանին: «Եթէ մենք ընդունինք այս առաջարկը, կ'ըսէ Պալիէլ, ամօթ մեզի, որովհետեւ մեզի պիտի հարցնեն թէ ինչու ձգեցինք, այն ատեն, որ այսքան արիւն թափի պարապ տեղը»: Սըր Ֆիլիփ Քըրրի ռուսական առաջարկը կը վերագրէ ընտանեկան ազդեցութիւններու,— մայր կայսրուհիին, որ քոյրն է Յունաստանի թագուհիին, եւն.: Նոյնպէս կը խորհի թէ Ռուսիոյ մէջ վախ մը կայ գերմանական ազդեցութեան աճումին պատճառով Պոլսոյ մէջ: Եթէ ստուգիւ այսպէս է, կ'ըսէ, հանդիսատես պիտի ըլլանք շատ հետաքրքրական տեսարանի մը,— պայքար ընդմէջ Գերմանացիներու եւ Ռուսերու: Եւ որովհետեւ Ռուսերը հոս ունին գործունէութեան զօրաւոր միջոցներ, յաղթանակը պիտի տանին Ռուսերը: Կ'արժէր սակայն ձգել որ պատերազմէին:

Ափսո՜ս, չըսի իրեն թէ հաւատք չեմ ընծայեր Փեթերպուրկի կառավարութեան այդ քաղաքական տեսակէտներուն: Ներկայ ձեռնարկը ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ գոհացում տալ Յունաստանի արքայական ընտանիքին, եւ ուրիշ ոչինչ: Պատառանով ջուր ծեծելու փորձ մը եւս եւ Ռուսերը թոյլ պիտի տան որ Գերմանացիները տիրապետեն հոս, որովհետեւ զիրենք շատ քիչ կը հետաքրքրէ առեւտրական գործերու մէջ տիրապետութիւնը:

(Մնացեալը յաջորդով)

(10)

ուի: Առ այժմ բազմաթիւ ոստիկաններ կը հսկեն իր բնակարանին վրայ: Հեռաձայնով հաղորդակցութիւնները արգիլուած են եւ նամակները կը գրաքննուին, խոր դառնութիւն պատճառելով Թրոցքիի: Իր երկու քարտուղարները վտարման հրաման առած էին, բայց համակերպած չըլլալով, բանտ կառախումբ գրուեցան եւ սահմանագլուխ առաջնորդուեցան:

Լեհաստանի սպարապետը Փարիզի մէջ

Կիրակի օր Փարիզ հասաւ Զօր. Ռիձ Սմիկլի, Լեհաստանի բանակին ընդհ. քննիչը, որ իրականին մէջ երկրին տէրն ու տիրականն է՝ հանրապետութեան նախագահէն վերջը եւ հարազատ յաջորդը մարաջախտ Փիլզուտսքիի: Զօրավարը կայարանին մէջ ընդունուեցաւ Ֆրանսայի զինուորական նախարարին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու կողմէ: Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը մինչեւ Պէլֆոռ գացած էր, դիմաւորելու համար: Զօրավարը Փարիզ պիտի մնայ մէկ շաբաթ:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան, որ կապ ունի 1921ի ֆրանքօ-լեհական զինակցութեան հետ: Այս խնդիրը բարդացաւ երկու տարի առաջ, երբ Լեհաստան տասնամեայ դաշինք մը կնքեց Գերմանիոյ հետ, ու - յարձակման քաղաքականութիւն մը վարելու համար: Այդ օրէն ի վեր Փարիզ չկրցաւ որոշ պատասխան ստանալ Վարշաւայէն: Բայց Գերմանիա յարանուն վերազինման ձեռնարկած եւ զինուորութեան շրջանը երկու տարուան բարձրացուցած ըլլալով, այժմ Լեհաստան ուզելի տրամադիր կ'երեւայ վերանորոգելու իր սերտ գործակցութիւնը Ֆրանսայի հետ: Այս նոյն հարցին առթիւ վերջերս Լեհաստան գնաց Զօր. Կամլէն, Ֆրանսայի սպարապետը:

Ֆրանսական մամուլը խնդութեամբ կ'ողջունէ զինակից երկրի սպարապետին ժամանումը:

Կարեւոր փոփոխութիւն մը Ռումանիոյ մէջ

Գ. Թաթարէսքու, Ռումանիոյ վարչապետը, շաբաթ օր դահլիճին հրաժարականը ներկայացնելով, քիչ յետոյ վերակազմեց, բայց դուրս ձգեց արտաքին նախարարը, Թիթուլէսքու, որ Միջերկրականի ափերը կը գտնուի այժմ: Այս դէպքը մեծ տպաւորութիւն գործեց քաղաքական շրջանակներու մէջ, խորին դառնութիւն պատճառելով Թիթուլէսքուի, որ Ռումանիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը կը վարէ 18 տարիէ ի վեր, թէ իբրեւ դեսպան եւ թէ իբրեւ նախարար (1927): Թիթուլէսքուի հեռացումը կը համարուի յաղթանակ մը Ռումանիոյ աջակողմեան եւ գերմանասէր հոսանքին համար: Թիթուլէսքու Ֆրանսայի մարդը կը համարուէր եւ մասնաւորապէս կը մեղադրուի թէ փոխադարձ օգնութեան դաշնագիր մը ծրագրած էր Ռ. Միութեան հետ: Կը կարծուի թէ նոր նախարարը, Անտոնէսքու, աւելի անկախ քաղաքականութիւն մը պիտի վարէ Ֆրանսայի հանդէպ, յարգելով հանդերձ ֆրանքօ-ռումանական զինուորական դաշինքը: Թիթուլէսքուի դէմ բուռն պայքար կը մղէին Ռումանիոյ Երկաթեայ Պահակները (հիթլէրական), որոնք թէեւ լուծուեցան շուրջ տարի առաջ, վարչապետ Տուքայի սպանութեան առթիւ, բայց կը շարունակեն գործել տարբեր անունով, — «Ամէն բան հայրենիքին համար»:

«8.000.000 զինուոր՝ մէկ հրամանի վրայ»

Մուսոլինի կիրակի օր ճառ մը խօսելով, ամառնային զօրաշարժերու առթիւ, հեգնեց յաւիտենական խաղաղութեան գաղափարը իբրեւ «անհեթեթ ցնորք» եւ շեշտեց թէ ներկայ զինարշաւը եւ քաղաքական վտանգաւոր կացութիւնը յանձնառութեան կը մղեն: «Մենք պէտք է զօրաւոր ըլլանք, աւելի հզօր, այնքան հզօր որ կարենանք դիմագրաւել որ եւ է հնարաւորութիւն եւ չէզոքացնել նայիլ որ եւ է ճակատագրի աչքերուն: Իտալիա կրնայ քանի մը ժամէն եւ մէկ հրամանի վրայ պատերազմի մէջ նետել 8,000,000 զինուոր»:

Ճառը բացատրեց թէ եթովպական պատերազմը յակարացուց Իտալիան, այլ աւելցուց անոր ուժը:

Երկուշաբթի օր 60,000 զինուորներ անցք մը կատարեցին Աւէլլինօ փոքր քաղաքին մէջ, 200 գրահապատ ինքնաշարժներով, 400 թնդանօթներով, 3000 գնդացիրներով եւ 400 հրասայլերով:

Սպանիական պատերազմին մէջ

Սպանիոյ ապստամբները չորրորդ անգամ գրոհ տուին Իրունի վրայ, առանց իրենց նպատակին հասնելու: Բայց կը հաւաստեն թէ կարեւոր յաջողութիւններ չահած են: Ժողովուրդը խուճապահար կը փախչի դէպի Ֆրանսական սահմանագլուխ, Հէնտէյ: Ռմբակոծութիւնը սաստկացած ըլլալով, 3000 կիներ եւ մանուկներ հեռացած են: Երկու կողմերն ալ կատաղօրէն կը կռուին: Եթէ ապստամբները յաջողին գրաւել սահմանամերձ քաղաքը եւ Սան Սէպաստիանը, ապահոված պիտի ըլլան Զօր. Մոլայի թիկունքը, Մատրիտի վրայ քալելու համար: Երկու կողմերն ալ մեծ կարեւորութիւն կուտան ճակատամարտի ելքին:

Ապստամբները երկու կարեւոր դիրքեր գրաւեցին Թոլէտոյի ճամբուն վրայ, դէպի Մատրիտ: Ուրիշ յաջողութիւն մըն ալ չահեցան Օվիէտոյի շըր- ջանին մէջ, ուր կատաղօրէն կը դիմադրեն 3000 հանքագործներ, ուժանակ եւ ուրիշ պայթուցիկներ գործածելով: Նոյն աղբիւրին համաձայն, 200 համայնավարներ սպաննուած են Քորտովայի շրջանին մէջ: Ապստամբները ամբողջովին մաքրագործելով Պատախոզի շրջանը, գրաւած են 100,000 զէնք, ամէն տեսակէ: Գրաւած են նաեւ մեծաքանակ ուժանակ՝ Օվիէտոյի շրջանին մէջ, ուր հանքագործները հերոսաբար կը դիմադրեն վեց շաբաթէ ի վեր:

Սպանիական կառավարութիւնը կը ծանուցանէ իր ապստամբները գրաւած են 30 գաւառական կեդրոններ, համագումար 1,812,000 բնակչութեամբ, իսկ կառավարութիւնը կը պահէ 20 կեդրոններ՝ 3,364,000 բնակչութեամբ:

Երկու հակառակորդները բանակցութիւններ կը վարեն Ֆրանսական հողի վրայ, պատերազմը աւելի մարդավարի ձեւով մը շարունակելու համար···

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ կազմակերպութեանց աւելի քան 700 պատուիրակներ ժողով գումարեցին Ժընեւի մէջ, յաղագս խաղաղութեան:

Գ. ՔԻԱՓ, ոստիկանութեան նախկին վերատեսուչը, որ անցեալ մայիսին Այլաշէրոյի երեսփոխան ընտրուած բայց անվաւեր հռչակուած էր, կիրակի օր 3195 ձայներու մեծամասնութեամբ երեսփոխան ընտրուեցաւ Փարիզի 16րդ թաղամասին մէջ (Փասի):

30—50 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ վիրաւորուեցան կիրակի օր, Ռէնի մէջ, ուր ճառ խօսելու գացած էր Ժաք Տորիօ, նախկին համայնավարը, յանուն Ֆրանսայի ժողովրդական կուսակցութեան:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ պտոյտ մը կատարելով Մարմարայի մէջ, Պոլիս պիտի երթայ չորեքշաբթի օր: Առաջին անգամ է որ Անգլիոյ թագաւոր մը Թուրքիա կ'այցելէ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Նու-աճի Մատթէոսեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Գաթըլճեան, Փարամեան, Կարապետեան, Պալապանեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝ ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆԻ (Անտալցի) գառնագին մահուան առթիւ: Թաղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 29 Օգոստոս շաբաթ օր եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Իսի լէ Մուլինոյի գերեզմանատունը:

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ

Գաղթան մանկապարտէզին դասերը կը սկսին Սեպտ. 17ին. Փլաստէ Յէթ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ
ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՍԵՊՏ. 6ԻՆ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարմնկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Յուշարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից Ջամի եւ բազմաթիւ միութիւններու:

Կը մասնակցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի բոլոր սկաուտները, ինչպէս նաեւ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ եւ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ Նախկին Պատերազմիկներու Միութեանց ներկայացուցիչները իրենց դրօշներով:

Հանդէսը յաճախակի պիտի յուսանկարուի:

Ներկայ պիտի ըլլան Ֆրանսական թերթերու թղթակիցները:

Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ՋԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Եւգինէն, որ աջքի պահուն այնքան ուրախ եւ խօսուն տրամադրութեամբ դիմաւորեց Վահէն, երբ քառակուն մը տուաջացան, հետզհետէ կարծես տխրեցաւ: Կարճ ու ցրուած պատասխաններ կուտար: Նոյնիսկ՝ երբ Վահէն հարցուց Վարդանի տրամադրութեան մասին, աղջիկը վայրկեան մը աչքերը վեր վերցուց, եւ անորոշ հայեացքով մը նայեցաւ Վահէին առանց պատասխանելու:

Վահէն զարմացած՝ չէր կրնար բացատրել այդ յանկարծական փոփոխութեան պատճառը: Ուղեց խօսակցութեան նիւթը փոխել, Եւգինէի արտի մօտ հարցերէն խօսիլ: Մտերմօրէն ժպտելով՝ Քոչալի մասին հարցուց: Հարցուց նաեւ, թէ Եւգինէն չէ՞ր մտածեր էջմիածին տեսնելու երթալ, այնքան մօտ Փարաքարին:

— Անշուշտ հետաքրքրական է տեսնել էջմիածինը,— պատասխանեց Եւգինէն այնպիսի վարանոտ, ցրուած արտայայտութեամբ, որ դժուար չէր գուշակել թէ՝ բոլորովին ուրիշ բանի մասին կը մտածէր այդ պահուն:

Անյարմար կացութիւն մը ստեղծուեցաւ Վահէին համար: Քանի կը մօտենային Արուէնեաններու ամարանոցին, այնքան ան կը զգար եկած ըլլալուն: Նման ընդունելութեան մը երբեք չէր սպասեր, մանաւանդ որքան կը մտածէր, աղջկան այդ վերաբերմունքը արդարացնող պատճառ մը չէր գտնար: Տրամադրութիւնը բոլորովին փճացած, գրեթէ լուռ, կը հետեւէր Եւգինէին:

Երբ Արուէնեաններու ամարանոցը հասան, պատշգամբի սանդուխին տակ Եւգինէն կանգ առաւ, գլուխը վերցուց եւ չխօսէ ազուն նայելով՝ բսաւ.

— Կը զգամ, որ զարմացած էք, նոյնիսկ վիրաւորուած ինձմէ: Կը խնդրեմ, որ ներէք: Դուք այնքան մօտ բարեկամ մըն էք, որ պէտք չէ ծածկէի ձեզմէ մեր ընտանեկան ծանր մտահոգութիւնը: Բայց···

— Տէր Աստուած, ի՞նչ է պատահած: Ըսէք բոլորը ողջ առողջ են···

— Կ'աղէքի որ ձեր աչքովը տեսնէք, եւ ինքնիրդ եզրակացութեան մը գաք: Ես ու մայրս ուղղակի մոլորած ենք, չենք գիտեր ինչպէ՞ս վարուիլ: Հաւատացէք, որ շատ, շատ ուրախ եմ որ եկաք, կամ դուք եւ կամ··· ու աղջիկը տատամսելով աւելցուց,— եւ կամ Քոչալը միայն կրնաք օգնել:

Առանց ժամանակ տալու, որ ապուշ կտրած Վահէն պատճառը հարցնէ, սանդուխէն արագ բարձրացաւ եւ չինծու զուարթութեամբ Վահէի հետ սենեակէն ներս մտաւ պոռալով.

— Մայրիկ, տես թէ հետս ո՞վ բերի:

Տիկին Մարիամը ճաշի սեղանը կը շտկէր: Աղջկան ձայնի վրայ ետ դարձաւ եւ յանկարծ Վահէն տեսնելով՝ պնակը ձեռքէն վար ձգեց, որ ջարդուփշուր եղաւ յատակի վրայ:

— Բարի եկաք, խնդրեմ, անհանգիստ մի ըլլաք,— ու տիկին Մարիամ ուզեց արգիլել, որ Վահէն գետնի կտորները հաւաքէ — լաւ որ կոտրեցաւ, չարը խափանեցաւ:

— Ինչպէ՞ս էք, տիկին Մարիամ,— պնակի կտորները սեղանի վրայ դընելով՝ հարցուց Վահէն.— աքանչելի ամարանոց մը ունիք, հիանալի կառուց անտառ:

— Լաւ ենք, լաւ, պարոն Վահէ. ես, որդի, մեր լաւութիւնը ինչո՞ւ է պէտք··· — ու մայրը հարցական նայեցաւ աղջկանը՝ որդեօք բան մը ըսած էր հիւրին:

Վահէի համար այս խորհրդաւորութիւնը հետզհետէ հանելուկի մը ձեւը կը ստանար: Պարզ էր, որ տարօրինակ նորութիւնը Վարդանի անձնաւորութեան հետ կապուած էր: Ի՞նչ էր պատահած այդ աքանչելի տղուն: Վահէի համբերութիւնը հատաւ, պէտք էր խմանար ու փորձելու համար հարցուց.

— Բայց ո՞ւր է Վարդանը, չերեւիր:

Տիկին Մարիամ կմկմալով պատասխանեց, որ ուր որ է շուտով կուգայ. ճաշի ժամանակ է: Բայց ձայնին մէջ ու դէմքին վրայ այնպիսի խոր վիշտ մը կար, որ չանսալ, չըզգալ անկարելի էր: Վահէն բոլորովին անհանգստացած՝ յօնքը վեր քաշեց ու հարցական նայեցաւ Եւգինէին, կարծես ըսել կ'ուզէր՝ վերջապէս այս ամէնը ի՞նչ կը նշանակէ:

— Անոր կուգայ,— շշնջաց Եւգինէն ու մօրը աչք ընելով՝ որպէս թէ ուրախ տրամադրութեան մէջ՝ ցած ձայնով մը սկսաւ երգել, միեւնոյն ատեն օգնելով մօրը սեղանը շտկելու:

Մէկը ծանր ծանր կը բարձրանար սանդուխէն: Շատ հանդարտ շարժումով դուռը բացուեցաւ, որ Վարդանը երեւայ սեմին վրայ, առանց գլխարկի, գլուխը կախած:

Վահէն եթէ չգիտնար որ եկողը Վարդանն է, ապահովաբար պիտի չճանչնար զայն, տղան շատ փոխուած էր: Այնքան նիհարցած էր ան, որ զգեստը ցուանի վրայ փռուած շորի նման կախուած էր վրայէն ու այտոսկրները զգալաբար դուրս ցցուած էին դէմքի երկու կողմերէն: Առանց գլուխը վեր բարձրացնելու մօտեցաւ դիւանին, ծերուկի նման ձեռքերը ծնկերուն դնելով՝ նստաւ շատ դանդաղ շարժումով մը:

Ձէ, չտեսաւ Վահէն եւ ոչ ալ մօրը կամ քրոջը խօսք մը ուղղեց: Նայուածքին մէջ խոր լքում մը կար, կարծես կեանքի հետ հաշիւը մաքրած ակամայ ապրող մեռած մարդ մը ըլլէր:

— Տղաս, նայէ, ո՞վ է եկեր,— ձայնեց ներսի սենեակէն տիկին Մարիամը, որ կ'աշխատէր ձայնին ուրախ շեշտ մը տալ,— պարոն Վահէն է···

Վարդանը գլուխը վեր առաւ ու աչքերը բարձրանալով՝ մօտեցաւ Վահէին, որ ժպիտը դէմքին՝ ձեռքը պարզած կը մօտենար:

— Վայ, բարեւ Վարդան ջան,— Վահէն փաղաքշանքով՝ Վարդանին ուսը ծեծեց,— ինչ աքանչելի տեղ ունիք, եկեր եմ քանի մը օր հանգստանալու ձեզ մօտ: Այ, ես ու դուք անտառները պիտի չափչփենք···

— Շատ ուրախ եմ, բարի եկաք,— ու թեթեւ, հիւանդոտ կարմրութիւն մը ծածկեց տղուն դէմքը, ուր թեթեւ ճուկ ժպիտ մը կ'ուրուագծուէր,— բարի եկաք, խնդրեմ, նստէք···

(Շար.) ՄԱԼԵՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Զուիցերիա, Եգիպտոս, Չեխոսլովաքիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 2 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3207

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՍԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ...

Չորս օրէ ի վեր, լայնօրէն կ'արձանագրենք հակասական եւ գլխագրին տեղեկութիւններ՝ Խ. Միութեան անցուդարձերու մասին։ Լուրեր որոնց բոլորին վաւերականութիւնը դժուար է երաշխաւորել, առ այժմ, եւ որոնք, սակայն, կը մատնեն հիւանդագին վիճակ մը։

Ենթադրելով որ կէսն իսկ չափազանցութիւն ըլլայ, մնացեալը բաւական է վրդովելու հանրային կարծիքը, քանի որ Խ. Միութեան ընդհանուր վիճակէն կախում ունի, նաեւ, մեր հայրենիքին ճակատագիրը։

Ինկած ըլլալով հեռաւոր ծայրագաւառի մը մէջ, Երեւան միշտ կը վրիպի միջազգային մամուլի ուշադրութենէն։ Ամէնէն իրազեկ թղթակիցներն ալ պատահաբար կը յիշեն անոր անունը, ընդհանրապէս կանգ առնելով Թիֆլիսի եւ Բագուի վրայ։ Պէտք է շատ մեծ դէպք մը պատահի Հայաստանի մէջ, որպէսզի բարեհաճին արձանագրել ու հաղորդել։

Այս աշխատանքն ալ անգլիական եւ ամերիկեան կարգ մը թերթեր միայն կը կատարեն, քանի մը տողով, ինչպէս Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան եւ կրթական գործավար Եղիազարեանի ձերբակալութեան առթիւ։ (Տէյլի Թէլէկրաֆ և Թայմզ)։

Ճիշդ այս պարագան — անտեսումը — աւելի կը պղտորէ միտքերը, քանի որ չունինք ուրիշ միջոց, ուղղակի եւ անմիջական լուրեր ստանալու։

Կարելի չէ ժխտել թէ շատ խոր ալեկոծութեան մը մատնուած է խորհրդային աշխարհը։ Մանաւանդ Զինովիեւ - Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն գնդակահարութենէն վերջը։

Ամիսներէ ի վեր քննութիւններ եւ հետապնդումներ կը կատարուէին, մինչեւ Մոսկուայի դատավարութիւնը։ Թերեւս մեքենան լարուած էր Քիրովի սպանութենէն ի վեր (1934 դեկտ.)։

Այդ քննութիւններն ու հետապնդումները ծայրագոյն սաստկութեան հասած են այժմ, առաջած են ծաւալուն հանգամանք, երեւան հանելու համար այսպէս կոչուած հակայեղափոխութեան բոլոր ցանցերը։

Նոր կը սկսի բուն «մաքրագործում»ը։

Բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ պիտի սարքուի նոր եւ աւելի շռնդալից դատավարութիւն մը, հին ու նոր ամբաստանեալներով։

Ուրեմն ուրիշ գլուխներ պիտի իյնան իրարու ետեւէ, գնդակահարութեամբ կամ վարչական տնօրինութիւններով, «մախիրի փերածելու համար» թշնամին, որ ունի բազմաթիւ անուններ, — զինովիեւեան, թրոցկիական, աջակողմեան, հակաթալինեան, հիթլէրական, ֆաշական, դաշնակցական եւն., համաձայն իրաքանչիւր դէպքի եւ միջավայրի։

Կարելի է չափազանցութիւն համարել եւրոպական թղթակիցներու եւ հետազօտական գործակալութեանց հաղորդած այս կամ այն դէպքը։ Ժամանակի խնդիր է անոնց ստուգումը։ Բայց կարելի չէ պարտակել այս անողոք իրականութիւնը, — ընդհանուր յուզում, համատարած հետապնդումներ, խմբական ձերբակալութիւններ։ Մէկ խօսքով՝ յարաճուն եւ ջլատիչ գործունէութիւնը հռչակաւոր Չեկային (Կէփէու), որ այսպիսի պարագաներու մէջ միշտ կը գործէ արտակարգ լիազօրութեամբ, իբրեւ բուն պետութիւնը պետութեան մէջ։

Արդ, երբ այսքան անստոյգ եւ խառնակ կացութիւն մը կը ներկայացնէ Խ. Միութիւնը, Մոսկուայէն մինչեւ Ուկրայնա եւ Կեդրոնական Թուրքաստան, մինչեւ Միջին Ասիոյ խորհրդային հանրապետութիւնները, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ մասնաւորապէս Հայաստանի մէջ։

Այսօրուան լուրերը կը խօսին Վրաստանի եւ Ազրբէջանի մէջ երեւան հանուած դաւադրութեանց մասին։

Տեղեկատուները կը պատմեն թէ դաւեր սարքուած էին այդ երկու հանրապետութեանց մէջ, անկախութիւն հռչակելու համար։ Մասնաւորապէս կը խօսուի Ազրբէջանի մէջ մշակուած գաղտնի ծրագրի մը մասին, որուն համաձայն այդ երկիրը անջատուելով Խ. Միութենէն, պիտի միանայ Թուրքիոյ, նախաձեռնութեամբ «Համաթուրանական Կեդրոն»ի մը։

Անշուշտ հին է այս ծրագիրը, եւ կը թուի թէ Թուրքերը նոր են արթնցած, կասկածելի կազմակերպութիւն մը երեւան հանելով։

Եւ սակայն, ծրագրին հնութիւնը կամ նորութիւնը չէ որ պիտի հետաքրքրէ մեզ, այլ բուն իրականութիւնը։

Ուրեմն այս օրերս այդպիսի դաւադրութի՞ւն մը երեւան հանուած է, Բագուի, Գանձակի կամ Քազախի մէջ։

Այդ պարագային, ի՞նչ է Հայաստանի վիճակը, ճիշդ այս միջոցին։

Ինչպիսի դաւեր ալ երեւան հանուած ըլլան, ծիծաղելի պիտի ըլլար որ եւ է մեղք վերագրել Երեւանի, այս ճակատին վրայ։

Ընդհակառակն, զարմանալ Երեւանն է որ պիտի տուժէ ինչպէս համատարած «մաքրագործում»էն, նոյնպէս Ազրբէջանի մէջ սարքուած նոր դաւադրութենէն։

Ազրբէջանը ի՞նչպէս կրնայ Թուրքիոյ միանալ, երբ Հայաստան մը փռուած է իր ճամբուն վրայ ...

Ճիշդ է, Մոսկուա Նախիջեւանը դնելով Բագուի — իրականին մէջ Էնկիւրիի — հովանաւորութեան տակ, բաց դուռ մը ձգած կ'ըլլայ։ Բայց, դժուար է իրականացնել միացման ծրագիրը, այդ նեղ անցքով եւ Ղարաբաղով։

Մնացեալը դուք եզրակացուցէք,— դաւադրութեան այս նոր ծրագիրն իսկ բաւական չէ՞ որպէսզի Մոսկուան սթափի եւ վերահաստատէ տարրական արդարութիւնը, եթէ ոչ մեր սեւ աչքերուն, գոնէ իր իսկ ապահովութեան համար։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՇՏ ՊՂՏՈՐ ԼՈՒՐԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԱՆԽՆԱՅ

Ազրբէջանը Թուրքիո՞յ միացնել կ'ուզէին

Հակառակ Մոսկուայի գործակալութեան կարճ եւ խուսափողական հերքումներուն, միջազգային մամուլը կը շարունակէ վրդովիչ տեղեկութիւններ հաղորդել Խ. Միութեան մասին։ Հնարաւորութիւն չունենալով ստուգելու ստուգն ու իրաւը, իրականութիւնը եւ չափազանցութիւնը, կ'արձանագրենք ինչ որ աչքի կը զարնէ։ Ամէն պարագայի մէջ, տարակոյս չկայ թէ կը գտնուինք խառնակ կացութեան մը առջեւ։

«Մաթէն» շուէտական թերթէ մը առնելով, կը գրէ թէ Չեկայի (Կէփէու) նախագահին՝ Եակոտայի հրամանով, պաշտօնանկ եղած է Պ. Մոլոթով, ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին նախագահը (վարչապետ)։ Մոլոթով մասնաւորապէս կը մեղադրուի թէ պաշտպանած է Զինովիեւը եւ Քամենեւը եւ նոյնիսկ փորձած է համոզել Ստալինը որ չգործադրէ Մոսկուայի մահապատիժները, ինչպէս եւ սերտ յարաբերութիւններ պահած է Պուխարինի եւ Ռատէքի հետ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մոսկուայի դատավարութիւնը երեւան հանած է ներքին խլրտում մը որ օրէ օր կ'աճի նոր շրջաններու վրայ։

Կեդր. Ասիոյ երկու խորհրդային հանրապետութիւնները, Թիւրքմէնիստան եւ Ուզպէքիստան ալ ազատ չեն մնացած ընդհանուր գենդէն։ Արդէն 1934ին այդ շրջաններուն մէջ, եւ Քազանի եւ Ազրբէջանի թաթարական հանրապետութեանց մէջ երեւան հանուած էր գաղտնի եւ ծաւալուն կազմակերպութիւն մը որ կը կոչուէր «համաթուրանական կեդրոն» եւ որ ստեղծուած էր տեղացի համայնավարներու կողմէ։ ԱՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ԱԶՐԲԷՋԱՆԸ ԱՆՋԱՏԵԼ Խ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ ԵՒ ԿՑԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ։

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են որոնք գաղտնի կը պահուին։ Եակոտա վարակուած շրջանները դրկած է յանձնաժողով մը, արտակարգ լիազօրութիւններով։ Յանձնաժողովին անդամներն են Թրիանտաֆիլով, Թուչքով եւ Ասսարէկով։

Հակակառավարական շարժում մըն ալ երեւան հանուած է Ղրիմի մէջ, ուր, տեղական հանրապետութեան նախագահին՝ Իպրահիմովի գնդակահարութենէն վերջը, գաղտնի կազմակերպութիւն մը կը շարունակէր գործել։

ԲԵՐԻԱՆ ՊԻՏԻ ՍՊԱՆՆԷԻՆ

Վերջապէս, ՎՐԱՍՏԱՆԻ մէջ, բուն իսկ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ երեւան հանուած է դաւադրութիւն մը, որուն կեդրոնն էր Պաթում (նոր անունով՝ Պաթումի)։ ԱՅՆՏԵՂ ԾՐԱԳՐԱԾ ԷԻՆ ՍՊԱՆՆԵԼ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ, ՆԱԽԿԻՆ ՉԵԿԻՍՏ ԲԵՐԻԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԵԼ ԱՆԿԱԽ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ։

Ձերբակալուած 40 դաւադիրներէն մէկը Ստալինի հեռաւոր մէկ ազգականն է, Նոյ Ջուղաշվիլի։

Ամբողջ կացութիւնը խոր մտահոգութիւն կը պատճառէ Ստալինի, որ սկսեր է լսել արտաքին գործավարին՝ Լիթվինովի չափաւորութեան խորհուրդները։ Լիթվինով կը վախնայ Խ. Միութեան ներքին խլրտումներու միջազգային հետեւանքներէն։ Կը հաւատեն թէ Լիթվինով մասնաւորապէս միջամտած ըլլալով Ռատէքի, Սոքոլնիկովի, Փիաթաքովի եւ ուրիշ գիւանագիտական գործակալներու համար, Ստալին հարկադրուած է ջուր խառնել իր գինիին մէջ։ Այսպէս, Ռատէք, որ 1933ին շատ կարեւոր առաքելութիւն մը գլուխ հանած էր Լեհաստանի մէջ, այժմ «հիւանդ» կը ներկայացուի, իր տանը մէջ արգելափակուելէ վերջ։ Հաւանական է որ շուտով անպարտ համարուի։ Կը թուի թէ Պուխարին եւ ուրիշ քանի մը հոգի ալ պիտի խնայուին, թէեւ ընդհ. դատախազ Վիշինսքի մեղադրած էր զանոնք Մոսկուայի դատավարութեան առթին։ Երեւի Ստալին նահանջ մը կը փորձէ, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, եւ կ'ուզէ փարատել խորհրդային բարձր վարիչներու մէջ տիրող յուզումն ու երկիւղը։

Ապստամբութի՞ւն Ուկրայնայի մէջ

Ֆինլանտական թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Ուկրայնայի ապստամբութեան մասին.— Ներլանդի մէջ, գիւղացիները չենչի ենթարկեցին այն խորհրդային պաշտօնեաները որ եկած էին առնելու արմտիքի պետական բաժինը։ Կարմիր բանակին զինուորները ձերբակալեցին տեղական սովետին նախագահը եւ ուրիշ 16 անձեր։ Քամէնեցի մէջ բնակիչներուն կէսը ձերբակալուած է։ Ճէլինքոյի մէջ (Տնիէփէրի վրայ) դումարտակ մը խրեց քանի մը նաւեր արոնցմով փախչիլ կ'ուզէին ոստիկանութեան կողմէ պաշարուած գիւղի մը բնակիչները։ Մօտ երեսուն հոգի խեղդուեցան, իսկ անոնք որ կը փորձէին լողալով ազատիլ կրակի բռնուեցան։

Պալթիկի ծովակալը Մոսկուա կը կանչուի

Ծովակալ Կալլէր, Պալթիկի խորհրդային նաւատորմին հրամանատարը, անմիջապէս Մոսկուա կանչուեցաւ, Թրոցքիի կուսակիցներ երեւան հանուած ըլլալով իր նաւերուն մէջ։ «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ արդէն իսկ ձերբակալուած են ութ սպաներ եւ բաւական թիւով նաւաստիներ։ Ծովակալ Կալլէր նախապէս ծառայած է ցարական նաւատորմին մէջ եւ կը կարծուի թէ պիտի ձերբակալուի, իբրեւ մեղսակից թրոցքիական դաւադրութեան։

Միւս կողմէ, իրազեկներ կը հաւատեն թէ ամէն ով որ պատահաբար հանդիպած է Զինովիեւի, Քամէնեւի կամ անոնց մեղսակիցներէն մէկուն, ամէն վայրկեան ձերբակալուելու վախ ունի։ ՄԱՏՆԻՉՆԵՐՈՒ ՃՇՄԱՐԻՏ ԲԱՆԱԿ ՄԸ ԿԱԶՄՈՒԱԾ Է։ ՄԱՐԴԻԿ ԻՐԱՐ ԿԸ ՄԱՏՆԵՆ ԱՌԱՆՑ ՈՐ ԵՒ Է ՓԱՍՏԻ։ ՎԵՐՋԻՆ ՈՒԹ ՕՐԵՐՈՒ ՄԻՋՈՑԻՆ ՉԵԿԱՆ ԻԲՐ 18.000 ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱԾ Է։ Եակոտա գիտէ որ տասը մատնութեան վրայ կրնայ գտնել մէկը եւ անոր շնորհիւ երեւան հանել թրոցքիական մը։

Առանձին, Մոսկուայի ոստիկանական տեսուչը, բանտ նետուած է, ամ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԿԵՐ...

— . —

Կիրակի օր, Իւմանիթէի դաշտահանդէսը մը սարքած էր Կարշի անտառին մէջ։

Չեմ գիտեր միւս կայարաններու վիճակը, բայց ապշեցուցիչ էր ինչ որ տեսայ Սէն Լազարի մէջ։

Առտուն թէ իրիկունը, բազմաթիւ ոստիկաններ եւ շրջուն պահակներ զինք բռնած էին կայարանին շուրջը, սանդուղներուն վրայ, մինչեւ երկաթուղային գիծերու կցուած տեղը։ Բոլոր այն կէտերուն վրայ ուրկէ պիտի անցնէր բազմութիւնը, գացած թէ վերադարձած ժամանակ։

Ես հանդիպեցայ վերադարձին, իրիկուան ժամը 8ին։

Կառքերը կը պարպուէին իրարու ետեւէ, եւ բազմութիւնը կը խուժէր կայարանին երթեւեկը։

Բայց ժխորն ու երմշտուքը աչխուժ։ Պէտք էր լսել դղրդացին ցոյցերն ու արձակուած կանչերը.

— Լէ Սովիէթ փարթու... (խորհրդային իշխանութիւն ամէն տեղ)։

— Օ փոթօ աը Լառոք...(Դէպի կառափնատ լա Ռոքը)։

— Օ փոթօ Տորիօ...

Կը պոռան բոլորը մէկ, առանց սեռի կամ տարիքի խտրութեան, յաղթանդամ բանուորը ինչպէս ծծկեր երախան գրկած մայրը, կարմիր փողկապ կապած աղջիկներ, կարմիր գլխարկով տղաքներ, խանութպաններ եւ քաղքցիներ։

Կը պոռան, թնդացնելով կայարանին կամարները եւ վեր բարձրացնելով բռունցքները։

Ամէնէն «համդարտ» պահուն, «Ինթերնասիոնալ»ն է որ կը հնչէ։

Անկիւն մը, ոստիկանապետը 15 - 20 ոստիկան ժողված գլուխը, կը յարդորէ, կ'անուշէ, կը ժպտի, բոլոր միջոցները կը փորձէ, որպէսզի չխաթարուի, ելլեն երթան։

Պահ մը կը սրտմտի եւ ոստիկաններ եւ առաջ կ'երթան։

Վա՜յ, սպանմայի՞ք։ Եւ բազմութիւն մը կը խռնուի ոստիկաններուն շուրջը, կը սկսի ճնշել եւ աւելի բարձր պոռալ.

— Լէ Սովիէթ փարթու...

— Օ փոթօ Տորիօ ...

Մինչ անդին «Ինթերնասիոնալ»ը կը թնդայ նոր հասած կառախումբերէն, բակէն, սանդուղներէն,

Երիտասարդ մը, արդէն ձայնը մարած, կը յանձնարարէ «Մարսէյէզ»ը երգել։

Կը պատասխանեն «Ինթերնասիոնալ»ով։

Երիտասարդը նորէն կ'աղաղակէ, օգնութեան կանչելով ուրիշ մը։

Նորէն «Ինթերնասիոնալ»ն է որ կը հնչէ, մինչ անդին, «պաշարուած» ոստիկանները կը ջանան ամուշի կապել։

Այս անգամ երիտասարդը — բուն կարմիր— կը սկսի «Մարսէյէզ»ը երգել իր ընկերոջ հետ։

Հազիւ քանի մը տուն պատասած, ինքն ալ կը յուսահատի, եւ կ'արձակէ աւելի կարճ աղաղակ մը.

— Օ փոթօ Տորիօ . . .

Կես ժամ տեւեց այսպէս, եւ դեռ հասած չէր վերջին կառախումբը։

— Միշտ այսպէս եղած է Փարիզը, գիտել կուտար Փարիզցի մը, սկեպտիկ, երբ կառախումբ մտայ գիւղ երթալու համար։

ՎԱՀԷ

ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴՈՒԻԹԵԱՆ

Խորին ցաւով կը հաղորդենք մահը ընկեր ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴՈՒԻԹԵԱՆի, զոհ մորթային տաժանելի հիւանդութեան մը, որ մէկուկէս ամիսէ ի վեր անկողին գամած էր զինքը։ Վէրքերու վէրքեր ելած էին ձեռքի եւ ոտքի մատներուն վրայ, եւ հարկ եղաւ Սէն Լուի հիւանդանոցը փոխադրել։ Առեն մը վերջը ամբողջ մարմինը վարակուած էր, եւ բժիշկները չէին հասկնար զաղտնիքը, միշտ յոյսեր ներշնչելով։ Կիրակի օր, վերջին անգամ զինքը տեսած եղաւ ընկեր Լ. Գէւոնեան, որ կը պատմէր թէ հիւանդը անճանաչելի դարձած է եւ չի կրնար խօսիլ։ Հակառակ բժշկական դարմանումներու, ընկերը անշնչացաւ երկուշաբթի գիշեր։

Հանգուցեալ ընկերը, որ յիսունը անցած էր, իր կուսակցական գործունէութեան ամէնէն եռանդուն շրջանը բոլորած է Պուլկարիոյ մէջ, երկար տարեն ըլլալով անդամ Կեդր. Կոմիտէի։ Բնաւորութեամբ համեստ եւ բուն Դաշնակցական, իր առեւտրական գործերն ալ երեսի վրայ ձգած ըլլալով, հինգ - վեց տարի առաջ անցաւ Ռումանիա, յետոյ եկաւ Փարիզ։ Նախ կօշկակարութեամբ կը զբաղէր, իսկ վերջին երկու տարին Ցաւաշի թղթատարական ճիւղին մէջ։ Մայրը եւ քոյրերը յաճախ կը գրէին որ Ֆիլիպէ վերադառնայ, եւ մենք ի զուր կը համոզէինք երթալու։ Հիւանդութեան շրջանին, այլեւս որոշած էր վերադառնալ, բայց մահը աւելի շուտ հասաւ։

Մեր խորին ցաւակցութիւնները իր սգաւոր մայրիկին, եղբօրը եւ քոյրերուն։

Հաշտութեան փորձեր Պաղեստինի մէջ

19 շաբաթ կռուելէ վերջը, Պաղեստինի Արաբներու Գերագոյն Խորհուրդը միաձայնութեամբ ընդունեց Իրաքի արտաքին նախարարին՝ Նուրի փաշայի առաջարկը, դադրեցնելու համար ընդհ. գործադուլը եւ բռնութիւնները։ Նախարարը այս պայմանը դրած էր, միջնորդելու համար։ Անցեալ շաբթու համաձայնութիւն գոյացած էր արդէն, բայց Նուրի փաշա բացարձակ միաձայնութիւն պահանջած ըլլալով, կը պատրաստուէր օդանաւ նստիլ եւ Թուրքիա երթալ, երբ, վերջին պահուն, հաղորդեցին միաձայն որոշումը։

Արաբական կոմիտէն մասնաւոր խորհրդաժողով մը պիտի հրաւիրէ, վաւերացնելու համար իր առած որոշումը։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ Նուրի փաշա պիտի բանակցի անգլիական կառավարութեան հետ, հովանաւորութեամբ Իրաքի, Արաբիոյ, Եէմէնի եւ Անդրյորդանանի վեհապետներուն։ Մինչ այս մինչ այն, անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ զօրացնել իր ուժերը՝ գլխաւոր քաղաքներու մէջ։ Այժմ Պաղեստին կը գտնուին 11 վաշտ հետեւակազօրք, մէկ հեծելազունդ եւ բաւական թիւով թեթեւ հրասայլեր։ Սովորական առեն Անգլիա միայն երկու վաշտ զինուոր կը պահէր Պաղեստինի մէջ։

— • —

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ զբօսանաւը պտոյտ մը կատարած առեն, Թալէքի (Ցունաստան) առկախ կամուրջին զարնուեցաւ։ Վնասուեցան չորս մակոյկներ եւ վիրաւորուեցան երկու նաւաստիներ։ Թագաւորը կամրջակին վրայ կը գտնուէր ընդհատման պահուն, բայց որ եւ է վնաս չկրեց։ Խուրբոս է. վառը (3 սեպտ.) կէլիպօլուի գերեզմանները այցելելէ վերջ, Պոլիս պիտի երթայ եւ հաւանաբար պիտի մնայ մինչեւ սեպտեմբեր 8, տեսակցելով Աթաթիւրքի հետ։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ»

Թուրքիոյ նոր յաջողութիւնները մասամբ արդիւնք են նաեւ յարատեւ ու ծրագրեալ քարոզչութեան մը։

Այս ուղղութեամբ Էնկիւրի, իր բոլոր ներքին ու արտաքին օրկաններով, երկու գլխաւոր աշխատանք կը տանի,— ժխտել՝ ինչ որ աննպաստ բռնած է ու կ'ըսուի Թուրքիոյ մասին, կանխել հակաթուրք որ եւ է միտք, խօսք, քարոզութիւն կամ պատկեր։ Ու, երկրորդ, տեւապէս ու ամէն միջոցներով Թուրքիան ներկայացնել իբրեւ նոր, առոյգ, արդիականացած եւ ուժեղ երկիր մը։

Այս տեսակէտէն, յիշատակութեան արժանի է Ֆրանսերէն այն նոր հրատարակութիւնը զոր Էնկիւրի հրապարակ հանեց եւ որ կը կրէ հետեւեալ խորագիրը (Histoire de la République Turque.— rédigée par la Société pour l'étude de l'Histoire Turque, Istamboul)։

«Թուրք Հանրապետութեան պատմութիւնը» կը ներկայացնէ փաստարկեալ ու ցուցադրեալ ձեւով, այն ճիգերը զորս ի գործ դրին՝ Թուրքիոյ արդի վարիչներն ու թուրք ժողովուրդը իրենց պետութիւնը փրկելու համար այն ահաւոր քայքայումէն, որ կրնար վերջնական ըլլալ՝ իբրեւ հետեւանք աննպաստ վերջացող պատերազմին։

Այդ ճիգերուն կը յաջորդեն այն պայքարները եւ աշխատանքները զորս կատարած են կառավարութիւնն ու ժողովուրդը ստեղծելու համար նոր թուրք պետութիւնը։

Գիրքը կը խօսի պատերազմի ելքի մասին։ Այդ ելքը ահաւոր է ու նոյն իսկ ճակատագրական Թուրքիոյ համար։ 1918ին Մուտրոսի մէջ ստորագրուած է համաձայնութիւն մը, ըստ որուն ամբողջ նախկին օսմանեան կայսրութիւնը բաց կը թողուի յաղթականներուն առջեւ։ «Թշնամիները, կը գրէ գիրքը, մահացու հարուած տուին օսմանեան կայսրութեան՝ Մուտրոսի այդ համաձայնութեամբ։ Անոնք այդ կերպով կ'ուզէին հարուածել նաեւ թուրք ազգը։ Բայց այդտեղ սխալեցան...»։

Այսուհանդերձ, դժբախտութիւնը չէր վերացած Մուտրոսով։ Այդ համաձայնութիւնը ունէր 7րդ յօդուած մը, որ յաղթականներուն իրաւունք կու տար իրենց թաթը դնելու թուրք գերիշխանութեան ամէն մէկ կէտին վրայ, եթէ ըստ իրենց, այդ կը պահանջէր համաձայնական ուժերուն ապահովութիւնը։ Համաձայնական Գերագոյն Խորհուրդը, հիմք ունենալով այս յօդուածը, Յոյներուն արտօնեց գրաւել Իզմիրը։ 1919 մայիս 15ին, հելլէն զինուորները, որոնց օգնեցին համաձայնական մարտանաւերը, գրաւեցին յիշեալ քաղաքն ու ամրոցները։ Նոյն տարուան նոյն ամսուն Մեծն Բրիտանիան համաձայնեցաւ Ֆրանսայի հետ օսմ. կայսրութեան բաժանման մասին։ Անգլիան, ըստ այդ համաձայնութեան, իրեն կը պահէր Միջագետքը, Պաղեստինը, Անդրյորդանանը, Մուսուլի քարիւղի ակերով։ Իսկ 12 սեպտեմբերին սուլթանին ներկայացուցիչներուն հետ գաղտնի դաշնագիր մը կը կնքուի, որուն համաձայն օսմանեան կայսրութիւնը կ'ընդունի անգլիական հոգատարութիւնը ու յանձն կ'առնէ խալիֆային հոգեւոր եւ թագաւորական ուժը տրամադրել բրիտանական կայսրութեան։

Միւս կողմէ, սակայն, Համաձայնականները կը շարունակեն իրենց գրաւումները։ Ֆրանսացիները արդէն տեղաւորուած են, Սուրիայէն վերջ, նաեւ Կիլիկիա, Անգլիացիները իրենց ոտքը դրած են Պոլիս եւ Ջանաքգալէ, եւ գրաւած են Անատոլուի ամբողջ երկաթուղին։ Իտալացիները, համաձայն 1915 ապրիլ 18ի Լոնտոնի դաշնագրին, կը գրաւեն Ատալիան՝ անոր լայն շրջակայքովը,— մինչեւ Փոքր Ասիան, ուղղուելով դէպի հիւսիս։

Թուրքերը ճնշուած այսպէս, ամէն կողմէ, խոր երախտագիտութեամբ կը յիշեն Լէնինն ու բոլշեւիկները։ Համաձայն «Թուրք Հանրապետութեան պատմութիւնը» գրքին հեղինակին, Լէնին (Վլատիմիր Իլիչ Ուլիանով) կը սերի ռուսացած թուրք ընտանիքէ մը (էջ 7)։ Ան մեծ պետական մարդ մըն է եւ, ըլլալով հաւատարիմ իր ըմբռնումներուն, Պրեսթ-Լիթովսքի հաշտութեան դաշնագրով (3 մարտ 1918) կը հրաժարի բոլոր այն ձգտումներէն զորս ունէր ցարական Ռուսիան դէպի Նեղուցները, Պոլիս ու Փոքր Ասիա։

Բայց, բոլշեւիկները ներքնապէս չափազանց զբաղած են։ Անոնք տարիներէ ի վեր կը տառապին քաղաքացիական կռիւներով ու անկարող են օգնելու Թուրքերուն։ Հետեւապէս, Անգլիան, որ տէրն է կացութեան, կը պարտադրէ Սեւրի դաշնագիրը (10 օգոստոս 1920)։ Այդ դաշնագիրը մահուան դողանջն է ոչ միայն օսմանեան կայսրութեան, այլ եւ առ հասարակ որ եւ է թուրք անկախ պետութեան։ Այդ կայսրութիւնը կամ պետութիւնը այժմ ունի շատ սահմանափակ հողամաս մը,— Պոլիսը, շրջակայքն անոր եւ մաս մը Փոքր Ասիայէն։ Նեղուցները բաց են այլ եւս՝ պետութեանց նաւատորմներուն առջեւ։ Յունաստան գրաւած է նաեւ Արեւելեան Թրակիան մինչեւ Չաթալճա։ Արեւելեան Նահանգներուն մէջ կը ծրագրուի ստեղծել հայկական եւ քրտական պետութիւններ՝ անգլիական հոգատարութեան տակ։ Անգլիական ազդեցութեան շրջանակ կը դառնայ եւ Նեղուցներու եւ Մարմարայի ամբողջ ծովափը։ Ազատ կը մնայ միայն Սեւ ծովու անատոլեան ափունքը։ Բայց, Թուրքիա զինաթափ է եւ ստիպուած է պատերազմական հատուցումներ ընելու։

Սուլթանը, որ նախագահած է կայսերական ժողովի մը, ընդունած է ներկայացուած բոլոր պայմանները։ Միայն Թեղանոթաճիղ Րիզա փաշան է որ կը բողոքէ։ Եւ սակայն, սուլթանական Թուրքիան ստորագրած է դաշնակիցներու վճիռը՝ թուրք պետութեան մասին։

Մինչ Յոյները Իզմիր կը մտնեն, Մ. Քէմալ խոյս կու տայ Պոլսէն ու ոտք կը դնէ Սամսոն (15 մայիս)։ Ինք եւս կացութիւնը անյոյս կը գտնէ։ Չէ որ ժողովուրդը հիւծած է, աղքատացած, բանակը ցրուած, զէնք ու ռազմանիւթ չկայ։

Եւ սակայն «ժողովուրդը, որ բնազդօրէն կը զգար այն անդունդը որ իր առջեւ կը բացուէր, փրկութեան ուղի մը կը սկսի փնտռել»։ Կը կազմուին տեղական ընկերակցութիւններ եւ կոմիտէներ «ազգային իրաւունքները» պաշտպանելու համար,— Էտիրնէի, Էնկիւրիի, Տրապիզոնի, Կարնոյ եւ Գոնիայի մէջ։ Ու ամէն տեղ, ուր որ կարելի կը դառնայ։ Արդէն, հարցը պարզօրէն դրած է Մ. Քէմալ,— մէկ ելք միայն կայ,— ստեղծել նոր թուրք պետութիւն մը որ հիմնուած ըլլայ ազգին գերիշխանութեան, եւ ըլլայ բոլորովին անկախ ու ազատ։ Հոս հեղինակը խօսքն իսկ չըներ Քեմալի Գարապէքիրի շարժումներուն՝ Էրզրումի մէջ։ Ու կը խօսի լոկ Քեմալի ծրագրէն։ Բայց ատիկա ծրագիր մըն է, որ կռիւ կը պահանջէ։ Իսկ ան պատրաստ է տալու։ «Աւելի լաւ է որ ազգը փճանայ, քան թէ ստրուկ ապրի. անկախութիւն կամ մահ»։ Բայց, կռիւը, իր կարգին, կը պահանջէ կազմակերպութիւն, ուժեր, զէնք, պաշտօն եւն.։

Այսինքն այն բոլորը որոնցմէ զուրկ է Թուրքիան։ «Կայ, սակայն, անընկճելի կամքը եւ գործելու վճռականութիւնը»։ Չէ՞ որ «ամէն սկզբնաւորութիւն դժուար էր»։ 1919ին կը կազմուի առաջին ճակատ՝ թշնամիին դէմ՝ Ատանայի կողմերը։ Շուրջ 3300 հոգի են։ Միւս կողմէ, դաշնակիցները կը դանդաղին։ Աւելին,— ծայր տուած են ներքին տարակարծութիւններն ու մրցակցութիւնները ... Այս պարագան կ'ուզեն օգտագործել Թուրքերը։ Իրենց գլխաւոր յենարանն են երկու իրողութիւններ,— երկրին ընդարձակ տարածութիւնը եւ արեւելեան ճակատի ապահովութիւնը։ Բոլշեւիկները բարեկամ ու նոյն իսկ աջակից են իրենց։ Մոսկուան արդէն սկսած է գործնապէս օժանդակել։

«Ձեռնարկը կը կարօտի նաեւ ժողովուրդի հաւանութեան»։ Մ. Քէմալ 13 ապրիլ 1920ին Էնկիւրիի մէջ կը գումարէ «Ազգային Մեծ Ժողով», որուն առջեւ կը յայտարարէ. «Կեանքը պայքար է։ Կեանքի մէջ կարելի է յաջողիլ միայն յաղթելով այդ պայքարին մէջ։ Իսկ յաղթելու համար պէտք է ուժի կռթնիլ»։

Քէմալ կ'ընտրուի նախագահ յեղափոխական կամ նոր — ազգային կառավարութեան, որուն գործը պիտի ըլլայ «ստեղծել այդ ուժը» կռուելու համար թշնամիին դէմ։ Ու աստիճանաբար կը կազմուի նոր թուրք պետութիւնը ու նոր թուրք բանակը։ Արեւմտեան ճակատը յանձնուած է Ըսմէթ փաշայի, որ գլխաւոր աջակիցն է Քէմալի։ Քէմալական ուժերը երկու գլխաւոր յաջողութիւն կ'ունենան Ինէօնիւի առջեւ, որուն անունով ալ այսօր կը կոչուի Թուրքիոյ վարչապետը։

Թուրքերը միւս կողմէ կը սկսին գործել դիւանագիտական գետնի վրայ։ Արդէն Մոսկուա ղրկած են պատուիրակութիւն մը, որ 20 օգոստ. 1920ին Խ. Ռուսիոյ հետ կը կնքէ զինակցութիւն մը։ «Թուրքերու եւ խորհրդային Ռուսիոյ թշնամիները միեւնոյնն էին»— կ'ըսէ գրքին հեղինակը։ Ու բոլշեւիկեան օգնութիւնը, մինչ ըստ հեղինակին, առատօրէ՞ն կը հասնի։ Գարսուած է Հայաստանը։ Անկէ յետոյ՝ նաեւ հելլէն բանակը՝ Սաքարիայի առջեւ (13 սեպտ. 1921)։

Յաջորդաբար Անատոլուէն կը քաշուին Իտալացիները, Ֆրանսացիները, անուանականօրէն լքելով գրաւուած հողերը։ Քէմալի գծած «ազգային սահմանները» մեծ մասամբ իրականացած են։ Լ. Ճորճ կը ջանայ հովանաւորել Յոյները։ Ի զուր։ Յոյները, երկրորդ հարուածին, կը ջախջախուին, ու քէմալական ուժերուն առջեւ ճամբան կը բացուի դէպի Իզմիր ու Պոլիս։ Մուտանիոյ մէջ հաշտութիւն կը կնքուի 11 հոկտեմբերին, իսկ 1 նոյեմ. 1922ին Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովը կը հռչակէ Թուրքիոյ հանրապետութիւնը»։

Կուգայ Լօզանը։ Անիկա լայնօրէն գոհացում կու տայ թրքական պահանջներուն։ Թուրքիա իր գերիշխանութիւնը ձեռք ձգած է ամբողջ Փոքր Ասիոյ, Կիլիկիոյ եւ Անատոլուի վրայ, առնելով նաեւ Կարսն ու Արտահանը — զորս Ռուսիա խլած էր իրմէ Պերլինի խորհրդաժողովին — Արեւելեան Թրակիան եւ Էտիրնէն։ Իր իշխանութիւնը կը հաստատէ Պոլսոյ, նաեւ նեղուցներու վրայ, բայց որոշ սահմանափակումներով։

Օր օրի, բայց մանաւանդ զինուորական ու դիւանագիտական յաղթանակներէն վերջ, Թուրքիոյ հանրապետութեան քաղաքական դիրքը զօրացած է, ներքնապէս ու արտաքնապէս։

Կայ, սակայն, արդիացման հսկայ ծրագիր մը,— նոր սահմանադրութեան քուէարկում, խալիֆայի տապալում, կրօնքին անջատումը պետութենէն, քաղաքացիական նոր օրէնսգրութիւն, կիներու իրաւունք, աշխարհիկ կրթութիւն, նոր տառեր, հագուստ, ինչպէս նաեւ հիմնական փոփոխումներ տուրքերու, երկրագործութեան, դրամատնային գործին եւ ճարտարարուեստի հիմնումին հանրային առողջապահութեան եւ ազգային պաշտպանութեան ամրացումին իրականացումը։

Այս է, չափազանց սեղմ գիծերով, «Թուրք Հանրապետութեան պատմութիւնը», որ գրուած է 372 էջեր։ Գիրքը կը պարունակէ աւելի քան 150 նկարներ, 12 գունաւոր քարտէսներ եւ չորս գծանկարներ։

Այս գիրքը գրուած է քարոզչութեան նպատակով։ Ցամառ՝ իր նպատակներուն մէջ, Էնկիւրի կը շարունակէ անվերջ գործել, օրէ օր աւելի քաջալերուելով, անշուշտ, ձեռք ձգուած յաջողութիւններէն։

Այդ գիրքը կարդացողը, ինչ համոզում ալ ունենայ նոր Թուրքիոյ մասին, ու ինչ տրամադրութեամբ ալ մօտեցած ըլլայ անոր պատմութեան, փակելէ վերջ անպայման կը խորհի իրողութեան մը մասին, զոր անտեսել կամ արհամարհել կարելի չէ, եւ որ, ինչ ժխտականութիւններով ալ երեւան եկած ըլլայ, ոչ միայն արդիւնքն է գերագոյն եւ յանդուգն ճիգերու, այլ եւ խոր հաւատքի մը եւ պարագաները օգտագործել գիտնալու ճարպիկութեան մը։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՍԻՄԱԼ

Պանդոկին մէջ.—

— Կարսոն, խօսք տուէք որ այսօր ժամը 5ին զիս պիտի արթնցնէք, որ շոգենաւիս հասնիմ։

— Գարսոն, կը վստահեցնեմ որ նոյն իսկ ժամանակէն առաջ արթուն պիտի ըլլաք։

(Այնչափ մլուկ կար որ ճամբորդը նոյն իսկ մէկ ժամ չկրցաւ քնանալ)։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

Սիրելի Արամ.— Իբրեւ շարունակութիւն նախորդ դասին, պարտաւոր եմ յայտնել, թէ բազում նախադասութիւններով պարբերութեան կիրառումը շատ հին է։ Հելլէն եւ Հռոմայեցի ճարտասաններուն համար բնութիւն եղած էր ան։ Կիկերոն յաճախ շունչ առնել չի տար։ Դեմոսթենէս եւ Եսքինէս կը վախնան որ վերջակէտ կուգայ։ Բարեբախտաբար անոնց վիճաբանական խիստ ճառերուն թարգմանիչը Հայ մըն է,— Բագրատունին — որ կրցած է հայերէնին զարիչ գործիքով թօթել անոնց երկար պարբերութիւններուն տաղտուկը։ Կատոն իր ճառերուն մէջ երկարաշո՞ւնչ եղած է, հակառակ իր խստակրօն եւ խստամբեր բարոյականին։ Անոր երկա՛ր ու անհատնում նախադասութիւններուն ամէնէն կարճը վերջին կէտն էր, այսպէս.— «Եւ սակայն պէտք է կործանել Կարթագոնը...»։ Ի՞նչ ներշնչող նախադասութիւն, որ իր կարճութեամբը չէ որ մեզ կը շահագրգռէ..., այլ իր իմաստովը։ Միտքդ ուր կ'ուզես տար, հայ երիտասարդ, Կատոնի այդ խօսքը որոճալով, ինչպէս վրէժխնդիր ուղտը՝ իր խմորը։— Հասկցա՞յ, սիրելի Արամ, այսչափի՞ն ալ անողոք ես։

Ուրեմն շարունակենք.— Բոսիւէ, Մասիյեօն, Բուրտալու, Ֆլէշիէ — ատոնք առնելով նախ — երկարապատո՞ւմ են իրենց նախադասութիւններով, որոնց նպատակն է աստուածային տեսնութիւնը մարդկայինին վրայ յաղթապանծ ցոյց տալ։ Մերինները առնենք... Նարեկացին։ Երկա՛ր է, երկա՛ր։ Հոծ ու երկա՛ր միանգամայն։ Խիտ ու խրոխտ, կը փոթորկայ, կը թեւարկէ անձերը, կը թուարկէ մեղքերը, եւ ի՞նչպէս կ'ուզես որ մինչեւ երկինքները վեր ձգտուած, պրկուած իր պարանոցը վար իջնէ, մինչեւ որ Ամենակալը բարեհաճի զուիթի ակնարկ մը արձակել իր կողմը, եւ այն ատեն թմրած, անէացած կը փլի, հոգիէ հասկցելով իր ցուրտ... «Ամէնոր».— Սիրելի Արամ, Նախադասութիւններու եւ պարբերութեան դասը շատ օգտակար է, հաւատա՛ նիազութեանս։ Քերականութեան բոլոր բովանդակ կանոնները կուգան կը յանգին անոնց։ Ոչ այսչափ միայն։ Այլեւ Հռետորականին ու Քերթողականին գնացքը, ըլլայ գեղեցիկներէն, ըլլայ հարթ գետնին վրայ, կ'երթայ կը հանգչի հոն, նախադասութիւններուն գոգը, առ ջուրս հանգստեան։

Գանք հիմա արուեստին, տեխնիկային...— Պարբերութիւնը կազմող նախադասութիւններուն առաջինը ընդհանրապէս գլխաւոր կը կոչուի, միւսները, միջանկեալ կամ երկրորդական, իսկ վերջինը հետեւութիւն կամ, աւելի, եզրակացութիւն։ Վերջին բառին բռնած է նաեւ եզրափակում։— Եթէ, դիպուածով, խօսքը տրամաբանութեան (Logique) վրայ ըլլար, պիտի ըսէինք, որ տրամաբանական նախադասութիւն մը գլխաւորաբար երեք մասերէ կը բաղկանայ— երկու նախադրեալ (prémisses) եւ մէկ արդիւնք կամ եզրակացութիւն։ Օրինակով աւելի լաւ կը հասկցուի, չէ՞։— Կենդանի էակը կը շարժի (Ա. Նախադրեալ), Պետրոս կենդանի էակ մըն է (Բ. Նախադրեալ), ուրեմն (հետեւաբար) Պետրոս կը շարժի (Արդիւնք, եզրակացութիւն)։

Պարզ եւ դիւրին օրինակ մը, որ սակայն կրնայ բացատրել բովանդակ էութիւնը տրամաբանական նախադասութեան։ Ըստ այնմ, ամէն նախադասութիւն կարելի է վերածել տրամաբանականի, այսինքն՝ երեք մասի, առնելով, քաղելով բուն ընդհանուր ոգին այդ բազմամասնեայ նախադասութիւններուն։ Այնպէս որ ձեզմէ աւելի հետաքրքիրները, կարդալով երկար հատուած մը, որ ի հարկէ իր վերջաւորութիւնը, արդիւնքը կ'ունենայ, կրնան վերածել զայն եռամասնեայ տրամաբանական նախադասութեան մը։ Ահա ինչ որ կը կոչուի, ի միջի այլոց, Իրաւաբանութեան տեխնիկա...։

Դիւրին է մակաբերել, թէ այս ծանօթութիւնները նախնական, անհրաժեշտ գիտելիքներն են իրաւագէտ փաստաբաններու, որոնց Տրամաբանութիւնը կը գործածեն իբրեւ երկաթէ մամուլ մը, ամէն ընդդիմութիւն հոն ճզմելու, մանրելու համար։

*** Յայտնի է թէ թերթէ թերթ փոփոխում կը տեսնուի «սպաննել» բային ուղղագրութեան նկատմամբ։ Ոմանք կը գրեն մէկ Նով, ուրիշներ երկու Նով։ Ցարակից կամ նման ուրիշ բայերու պարագան սակայն կրնայ պարզել, թէ սպանանել բուն ձեւին համառօտուած ձեւը պէտք է ըլլայ երկու Նով, սպաննել։ Թէ ինչո՞ւ.— որովհետեւ «ժամանել» եղած է ժամնել կամ ժամնել (հասնիլ), «մտանել» եղած է մտնել, «ելանել» եղած է ելնել (կամ ելլել), «հարկանել» զարնել։ Բոլոր այս բայերուն Ն գիրը արմատին չէ, այլ անոր լծորդութեան տառը, գացած միացած բային արմատին։ Որովհետեւ սպանանել արմատին ծայրը Ն ունի, աւելորդ պատճառ մը չէ որ անոր նոյն գիրը չկրկնուի միւս Նին, եւ հակառակ-դական ձեւ մը առնէ նոյն բայը,— Սպան արմատական ուրեմն, յաւելով անոր Ան կ'առնէ Նել եւ կ'ըլլայ սպաննել, ինչպէս եղած է մտնել, զարնել, ժամնել։ Կ'ըլլայ սպաննած, սպաննուած, ոչ թէ սպանած, սպանուած, քանի որ բայը սպանել չէ, այլ սպանանել։ Այնքան պարզ խնդիր որ լոկ յամառութիւն է չըպատկանիլը։ Իսկ արմատն է «սպան», այնպէս որ հարկ չկայ երկու Նով գրել սպաննիչ, այլ սպանիչ, քանի որ բառս ածանց է իչ մասնիկով։ Այդտեղ սակայն սպաննող գրել երկու Նով, կամ մէկ Նով սպանող, քանի որ սա համեմատաբար ժողովրդական մասնիկ ալ է, ինչպէս կ'ըլլայ՝ ժամնող, մտնող, ելնող, զարնող։

Այս է մեր դիտողութիւնը, սիրելի ընթերցող, աղղուելով լեզուին ոգիին եւ քննութեան առնելով յարակից պարագաները։ Բայց լաւ հասկցուինք — յանցագործ է չգրել սպաննիչ այլ սպանիչ, գրել սպաննող ու սպանող, բայց ոչ բնաւ սպանել, սպանուած։

Շարքն ըստ հուպ։

ՏԱՐԱՋ

ՍԻՄԱԼ

— Բարեկամ, գինիի գաւաթիդ մէջ ճանճ մը ինկաւ խեղդուեցաւ։

Գինովը.— Զգէ, բարեկամ, երջանիկ եւ նախանձելի մահ մը ունեցաւ է։

Երիտասարդը.— Սա հեռուէն գացող անձը պատճառ եղաւ որ միլիոնատէր դառնամ։

— Նշանածը.— Ո՞վ է այդ մարդը։

— Հանգուցեալ հօրեղբօրս բժիշկը։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄԲՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Ռուսերը շատ լաւ գիտեն, որ Գերմանացիները չեն կրնար տիրանալ Նեղուցներուն։ Ահաւասիկ երեք տարիէ ի վեր հետապնդուած մեր գեղեցիկ քաղաքականութեան արդիւնքը։

20 յունուար 1898

Երէկ առաւօտ այցելութեան գացի Զինովիեւի, Թոխոֆի ձայն կը նմանի, բայց կ'աշխատի սիրելի ըլլալ ամէնուն եւ ինծի հետ շատ մեծ անկեղծութեամբ խօսեցաւ։ Ըսի իրեն որ եթէ ռուս կառավարութիւնը, Կրետէի համար Եօրկիոս իշխանին թեկնածութիւնը կը դնէ քաղաքական տեսակէտով, եթէ ի հարկին կ'ուզէ պարտադրել Եօրկիոս իշխանը եւ վերջ դնել գերմանական ազդեցութեան, շատ լաւ կ'ընէ, բայց եթէ իր առաջարկը Յունաստանի արքայական ընտանիքին համակրանքի ապացոյց մը տալու համար է միայն, շատ խելացի գործ մը չէ։ Ինք ալ այդպէս կը կարծէ։ Չափազանց նեղացուցիչ է գործի սկսիլ յիմարական դիմումով մը։ «Կոմս Մուրավիեւ չի ճանչնար Արեւելքը, ըսաւ ինծի, դժբախտաբար նշմարեցի, Փեթերպուրկի մէջ իրեն հետ խօսակցութեանս ընթացքին, որ լայնախոհ մէկը չէ»։ Կարելի չէ ասկէ աւելի պարզ ըսել թէ Մուրավիեւ յիմար մըն է։

Սըր Ֆիլիփ Քըրրի շարունակ կու գայ կ'երթայ։ Հրահանգ ստացած է ուժ տալ Եօրկիոս իշխանի թեկնածութեան, եթէ առաջարկուի մեծ պետութեանց կողմէ։ Ըսի թէ հրահանգ ստացած չեմ։ Դժբախտաբար նոյն պահուն հեռագիր մը ստացայ, որով հրահանգ կը տրուէր ինծի երթալ ուրբաթ օր խօսիլ սուլթանին այս դժբախտ թեկնածութեան մասին։ Արդ, առջի օր, սուլթանը հաղորդեց Զինովիեւի թէ կը մերժէր։ [illegible]։

27 յունուար 1898

Երէկ ճաշի հրաւիրած էի Եազոպլեւը, նախորդ թարգմանը, որ Ռուսիոյ ընդհ. հիւպատոս նշանակուեցաւ վերջերս Երուսաղէմի մէջ։ Խելացի մարդ է։ Կոմս Մուրավիեւ, վերջերս հրաժեշտի առեն, Փեթերպուրկի մէջ իրեն կ'ըսէ թէ իրմէ կը սպասուի որ լուծէ Ս. Տեղեաց մէջ ծագած դժուարութիւնները։ Եազոպլեւ կը պատասխանէ. «Հայր Աստուած իր հարազատ որդին ղրկեց Երուսաղէմ, կարգադրելու համար դժուարութիւնները, բայց չյաջողեցաւ ան։ Շատ կը վախնամ որ անկէ աւելի յաջողութիւն չգտնեմ»։

Եօրկիոս իշխանին հարցը յառաջ կ'ընթանայ արագօրէն։ Կը թուի թէ Գերմանիա կը պատրաստուի ընդունելու այդ թեկնածութիւնը, թէ Աւստրիա եւս դժկամակութեամբ պիտի հետեւի անոր։ Այս մասին պաշտօն տրուած է ինծի սուլթանին հաղորդելու մեր տեսակէտը։ Իրեն խորհուրդ պիտի տանք, որ ինք առնէ նախաձեռնութիւնը թեկնածուն պաշտօնի կոչելու, որպէսզի չըսուի թէ Եւրոպա պէտք է բանի գործադրել կու տայ իր ցանկութիւնը, կամ որպէսզի կատարուած իրողութեան մը առջեւ չգտնուի։ Կը նշանակէ որ եթէ սուլթանը յամառի մերժել իշխանին թեկնածութիւնը, իշխանը պաշտօնի պիտի կոչուի առանց իր հաւանութեան։

8 սեպտ. 1898

Ռուսիոյ կայսեր զինաթափութեան առաջարկը այնպէս կարծել կու տայ թէ ի մօտոյ մէկը միւսին վրայ պիտի յարձակի։ Դիտուած է որ ընդհ. խաղաղութեան բոլոր ծրագիրները ի վերջոյ կը յանգին պատերազմի։ Ձեզ գիտեր։ Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ յարաբերութիւնները լաւ չեն ընթանար Չինաստանի մէջ, սակայն կը թուի թէ պիտի բարելաւուին։

Կրետէի մէջ, երկու օր է ի վեր Քանտիան մատնուած է հուրի եւ սուրի։ Իսլամները յարձակեցան անգլիական պահականոցին վրայ, որուն ուժերը Ջէրմոայս կրճատուած էր անխոհեմաբար։ Անգլիացիները ստիպուած ապաստանեցան իրենց նաւերուն մէջ։ Անգլիական փոխ-հիւպատոսը սպաննուեցաւ, գերմանական հիւպատոսարանը եւ Ֆրանսական նամակատունը կրակի տրուեցան, քրիստոնեաներուն մեծամասնութիւնը սրէ անցուեցան։ Անգլիական զրահաւոր մը ռմբակոծեց քաղաքը։ Մեր ծովակալները նաւ ու զինուոր կը ղրկեն շարունակ։ Մէկ խօսքով կատարեալ խառնաշփոթութիւն մը, եւ ոչ ոք գիտէ թէ ինչ պիտի ծագի այս ամէնէն վերջ։ Ապահովաբար այս դէպքով վերջ պիտի գրուի իսլամական տիրապետութեան, Կրետէի մէջ։ Անգլիացիները վերջապէս պիտի գրաւեն Քանտիան, իսկ միւս մեծ պետութիւններն ալ պիտի գրաւեն ուրիշ կարեւոր դիրքեր։

12 սեպտ. 1898

Քանտիան կ'այրի։ Ջէյմոսայի վարչութեան հետեւանքն է այս։ Ամէն կողմ խաղաղութիւն կը տիրէ, բացի Քանտիայէն։ Ռմբակոծութիւն, հրացանաձգութիւն երկուստեք։ Անգլիական երեք սպաներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան։ Անգլիացի հիւպատոսը ողջ ողջ այրեցաւ իր տանը մէջ։ Բոլոր հիւպատոսարանները կրակի տրուեցան, եւն.։ Եւրոպական համերգին խաղաղասիրական գործունէութիւնը իր ամենայն գեղեցկութեամբ կարելի է տեսնել այստեղ։

(Վերջ)

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս հրատարակուեցան Մ. Նահանգներու 1935 մարդահամարի առաջին տեղեկութիւնները եւ տակաւին մանրամասնութիւններ կը պակսին 1935ին ընդհ. բնակիչներուն թիւն էր 127.521.000, իսկ 1930ին 122.775.046 հոգի էր, 1920ին 105.710.620, 1900ին 76.000.000, 1870ին 36.000.000։

1930ին 122.775.046 բնակիչներէն 108.864.207 հոգին սպիտակամորթներ էին, 11.891.143ը սեւամորթներ 2.019.696ը զանազան ցեղեր (Մեքսիկացիներ, Ճափոնցիներ, Չինացիներ)։ 1930ին Ն. Եորքի մէջ կը բնակէին 6.587.225 ճերմակներ, 327.706 սեւեր, անկէ վերջը կուգայ Չիքակօ՝ 3.300.000, Ֆիլատելֆիա՝ 2 միլիոն, մինչդեռ Ուաշինկթըն, երկրին մայրաքաղաքը, միայն 500.000 բնակիչ ունի։

ԿԱԹՈՂ. ԿՈՆԴԱԿ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԹԵՄԻՆ ՎԱՒԵՐԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՅԱՌ.— Մարսէյլի ազգ. առաջնորդարանէն ստացած ենք երկու կոնդակներ, մէկը՝ մայիս 30, միւսը՝ յուլիս 10 թուակիր, Թեմին վաւերացման առթիւ. Անհատաբէկ առաջինը.—

Խորէն ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ եպիսկոպոսապետ եւ կաթողիկոս ամենայն Հայոց, ծայրագոյն պատրիարք համազգային նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ սրբոյ կաթուղիկէի Էջմիածնի հայկազուն հաւատացեալ զաւակաց մերոց բնակելոց ի Մարսէյլ քաղաքի եւ ի շրջակայս նորին, արժանապատիւ քահանայից, պատուարժան հոգաբարձական խորհրդոց, Աստուածահաճոյ ազգային հաստատութեանց, մեծարգոյ վաճառականաց, ժրաջան արհեստաւորաց, վաստակաւոր երկրագործաց եւ քրտնաջան մշակաց, պարկեշտասուն տիկնանց եւ համեստափայլ օրիորդաց եւ համայն սիրեցեալ ժողովրդեան մերում, ողջոյն հայրապետական եւ օրհնութիւն ի Միածնէ Ս. Տաճարէս եւ յաթոռակալէս սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի Հայաստանեայց աշխարհի:

Շնորհք ընդ ձեզ եւ խաղաղութիւն յԱստուծոյ ի հօրէ եւ ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Եւ ընդ Տիրապարգեւ ողջունիս եւ Հայրապետական օրհնութեանս ծանուցանեմք սիրելեաց առ ի Մէնջ որդւոց, եթէ երջանկայիշատակ նախորդն մեր պաշտէր զմիաբանականութիւն Թեմին Հայոց Եւրոպիոյ, որ եւ յանկութիւն Մեր էր: Սակայն առեալ առ ի յաչքամաս զգրաւոր խնդրանս ժողովրդեան մերոյ սիրելւոյ, մեք այսու հայրապետական կոնդակաւս հաստատեմք եւ յայտարարեմք զառանձին Թեմն Հայոց Հարաւային Ֆրանսիոյ, կենտրոնատեղեաւն Մարսէյլ քաղաքի: Այլ եւ հաստատեմք եւ կարգեմք ի պաշտօնական ընդհանուր հոգեւոր հովուի նորոգ հաստատեալ Թեմին զհոգեշնորհ դՏէր Գարեգին եպիսկոպոս Յովսէփեանց եւ առաքեմք առ ձեզ, վասն քարոզելոյ զբանն կենաց Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ յայտ առնելոյ զխորհուրդս սրբոյ կրօնից մերոց վասն ձեր, որք հայքն ի խաղաղութիւն, ի սէր եւ ի միաբանութիւն եւ մանաւանդ վասն հրաւիրելոյ զԹեմական համագումար ժողով ըստ կարգաց եւ կանոնաց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, առ ի յընտրել ի նմին իսկ համագումարի զԹեմական առաջնորդ եւ զանդամս Թեմական խորհրդոյ, զի ընդ ձեռն նոցին ամրասցի եւ հաստատեսցի մայրենի եկեղեցին մեր յօտարութեան եւ նոքօք ի մի շաղկապեսցին ապրազգի զաւակունք մեր սիրելիք եւ եղիցին մի հօտ եւ մի հովիւ ընդ հովանեաւ Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի:

Հարկ է վերայ ամենեցունց գնեմք եւ հայրաբար յորդորեմք զձեզ, սիրելի որդեակք մեր, աջակից եւ սատար հանդիսանալ Գերաշնորհ Տ. Գարեգին եպիսկոպոսի ըստ ամենայնի եւ անկեղծիք լինել յորդորանաց նորին, որ հայելոց են ի միաբանականութիւն հօտին եւ ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ մերոյ: Ի բաց թողլով ի ձէնջ զամենայն խռովութիւն եւ զանմիաբանութիւն, զնախանձ եւ զատելութիւն. զի ուր նախանձ անդ քայքայումն շինութեան եւ խաղաղութեան եւ համարակաց բարւոյն:

Պատուէր տամք ձեզ, սիրելեաց մերոց, լինել ընդ միմեանս սիրով եւ համերաշխ ոգւով, զի Աստուած սիրոյ եւ խաղաղութեան բնակեսցի ի ձեզ: Սիրել զամենայն ազգս եւ ազգինս ընդ որս եւ ի մէջս որոց բնակեալ կայք, լայնախոհ սիրով մեծի վարդապետին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի Տէր յաջողեսցէ զգործս ձեռաց ձերոց:

Ի նոյն սէր փրկարար եւ կեցուցիչ սնուցէք եւ զաստիարակեցէք զզաւակունս ձեր, զի լիցին նոքա կրօնասէրք, եկեղեցասէրք, ազգասէրք եւ հայրենասէրք:

Սիրեցէք զաշխարհն հայրենի եւ ի նմին բնակեալ զԱզգն Հայոց, որ ընդ հովանեաւ հայրենի խորհրդային իշխանութեան օր քան զօր աճի, զօրանայ եւ բարգաւաճի ի տնտեսական, ի մտաւորականին եւ յասպարէզ շինարարութեան եւ սակայն կարօտի սատարման հարազատից իւրոց, որք հեռի ի հայրենեաց ի բարօրութեան եւ ի հանգստութեան կան, որոց Նաեւ Մեք, որպէս հայր հանուրց, պատուէր տամք սատար լինել շինարարութեան հայրենի երկրին մերոյ:

Աղօթեմք առ Աստուած վասն երջանկութեան ձերոյ եւ վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի եւ հաստատութեան սրբոյ եկեղեցւոյս:

Ողջ լերուք, զօրացեալ շնորհօք սուրբ հոգւոյն եւ յաւէտ օրհնեալ ի մէնջ. ամէն:

ԽՈՐԷՆ Ա.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵՒ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

30 Մայիս 1936 ամի ըստ Տնօրինականի, ի հայրապետութեան մերում Դ. ամի, յԱյրարատեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, ի Վաղարշապատ, թիւ 725

ՓՈՔՐ ԱՍԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԻԷՆՆԱ, 24 օգոստ. (Յառաջ).— *Այս բնագաւառ՝ իշխան Պետրոս Կամսարական խօսեցաւ (օգոստ. 16ին) Վիէննայի անթեւէն: Բանախօսին հմտութիւնը շատ անգամ գնահատուած է պետական եւ քաղաքական անձերէ:*

Կուտամ բանախօսութեան կարեւոր մասերը.—

Արաբիոյ մէջ Իպն Սաուտի բարձրացումը լուրջ ուշադրութեան արժանի է, զի ան անգլիական տիեզերականութեան եւ անգլիական քաղաքականութեան գլխաւոր շահագրգռող անձերէն մին կը ներկայանայ: Իպն Սաուտ իր վերջին սկիզբէն արդէն՝ իր քաղաքագէտի նուրբ խաղերով՝ գիտցաւ Արաբիոյ շահերն Ալբիոնի դիտումներուն հետ հաշտեցնել: Անտարակոյս տէրը մեծ յեղաշրջումներով զօրացուց իր երկիրը: Թափառական Պետուիններ վերջնականապէս նստակեաց բրաւ եւ սատող համաբարբառութեան ուժեղ հիմը դրաւ: Անգլիա մինչեւ ողջունեց Իպն Սաուտի ձեռնարկութիւնները եւ օժանդակեց անոնց իրականացման:

«Արաբիոյ հարեւան Իրաքի մէջ ալ շատ զգալի է Անգլիոյ ցոյց տուած շահագրգռութիւնը. այդ նաւթահարուստ երկրին մէջ՝ անգլիական ստրատեգները խիստ պահակութիւն կ'ընեն: Միջերկրականի եւ Հնդկաստանի միջեւ Իրաք կամուրջ մըն է ցամաքային եւ օդային ուժերու: Միջագետքէն իր բազուկները կը տարածէ Անգլիա դէպի պարսկական ծոցը, դէպի Սուէզ ու Հայֆա եւ դէպի Ուրմիա եւ Վան:

Անդրյորդանան ալ ուրիշ մէկ խարիսխն է Անգլիացիներու: Իրբեւ կամուրջ Հնդկաստան տանող եւ իբրեւ ամրոց Սուէզի ջրանցքին վերեւ, ան անգլիական ուժերէն կը պաշտպանուի յամառօրէն: Եւ հիմա կը ծրագրուի Հայֆա-Աքապա ջրանցքի մը կառուցումը:

Ուստի եւ յիշուած երեք երկիրներուն մէջ Անգլիա ազատօրէն կը շարժի ցամաքի վրայ եւ օդի մէջ. մանաւանդ որ, յատուկ դաշնագրով մը, Իրաք անոր կ'երաշխաւորէ անարգել երթեւեկել Հնդկաստան, երկրին քարիւղը շահագործել եւ դէպի Իրանեան ծոց կամ Միջերկրական գացող խողովակներուն վրայ հսկել:

Սուրիոյ մասին Անգլիա շահագրգռութիւն ունի պարզապէս համաքաղաքական գաղափարին տեսակէտով, եւ ոչ թէ — ինչպէս շատեր կը կարծեն — աշխարհակալելու մարմաջով եւ կամ երկրին ռազմական դիրքին համար: Անգլիա արաբական հարցը պիտի լուծէ, միայն ու միայն Արաբներու հետ համաձայնութեամբ աշխատելով: Գալով Թուրքիոյ, ան գիտցաւ ռուսանգլիական հակամարտութիւնը օգտագործել եւ թուրք-պարսիկ-աֆղան դաշնակցութիւն մը իրականացնել՝ անխոնջ եւ նպատակագէտ քաղաքականութեամբ:

«Այսօր պալքանեան հարցը թէեւ կարգաւորուած է դաշնութեան խնդրին հետ: Հարկ չկայ շեշտել թէ միւս կողմէ պալքան հինաւուրց եւ ուժեղ կապեր ունի Փոքր Ասիոյ հետ»:

Արփիար

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՐՈՖ. ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՆՈՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թիֆլիսի «Պրոլետար» թերթին Երեւանի մասնաւոր թղթակիցը կը հաղորդէ յուլիս 15 թուականով.—

Ցայտնի լեզուաբան փրոֆ. Աճառեան իր բազմահատոր «Հայոց լեզուի արմատական բառարանէն» յետոյ, որ անհամեմատ քանակութեամբ հրատարակուեցաւ վիմատիպ ձեւով, արժէք պատրաստած է այլ արժէքաւոր լեզուաբանական աշխատութիւններ, որոնց մէկ մասը արդէն իսկ կը տպագրուի, իսկ մնացածն ալ տպագրութեան վրայ է:

Մելգոնեան ֆոնտի տպարանին մէջ (Երեւան) այժմ կը տպագրուին անոր «Հայոց լեզուի պատմութիւն» (շուրջ 1000 էջ) աշխատութիւնը: Անկէ զատ, տպագրութեան պատրաստ է «Հայոց յատուկ անուններու բառարան» 2000 ձեռագիր էջէ բաղկացած: Բառարանը կը պարունակէ հայ եւ օտար մատենագրութեան մէջ մինչեւ 1500 թուականը յիշատակուած բոլոր անունները համապատասխան ծանօթութիւններով, իսկ այդ թուականէն մինչեւ մեր օրերը՝ միայն նշանաւոր Հայերու անունները:

Իբր համալսարանական դասագիրք տպագրութեան պիտի յանձնուի «Լեզուաբանութեան ներածութիւն» (700 ձեռագիր էջ) ինչպէս նաեւ «Հայ եւ ընդհանուր ֆոնէտիկա» (1000 էջ) աշխատութիւնները:

Փրոֆ. Աճառեան այժմ տպագրութեան պատրաստած է «Հայերէն համեմատական քերականութիւն» աշխատութիւնը (2000 էջ) եւ «Սեմանտիկա» (իմաստաբանութիւն) գիրքը (շուրջ 300 էջ):

Փրոֆ. Աճառեան մեծ ջանք թափած է հայ բարբառներու հաւաքման գործին մէջ: Արդէն իսկ հաւաքած է Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի բարբառներէն 15ը: Անոնցմէ կը տպուի «Մարաղայի Հայոց բարբառը» (1500 էջ): Տպագրութեան համար պատրաստ է «Պոլսոյ Հայոց բարբառը» աշխատութիւնը:

Փրոֆ. Աճառեան հաւաքած է նոյնպէս աշխարհիս բոլոր անկիւններն գտնուած հայկական այն արձանագրութիւնները (գրուած քարերու վրայ) որոնք թուագրուած են մինչեւ 1500ը: Արդէն հաւաքած է 2050 արձանագրութիւն, որոնք պիտի աւելցուին պատմութեան ուսումնասիրութեան ունեցած 1000 արձանագրութիւններուն վրայ, միասին հրատարակելու համար:

ՀՈՂ ՆԵՐԳԱՂԹՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը արտասահմանէն ներգաղթած աշխատաւորներուն տուաւ կարգ մը հողամասեր, որոնք յանձնուած էին պետական ձեռնարկներու՝ մշակութեան համար:

Այսպէս Նոր Սեբաստիոյ հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը կը ստանայ Նորագիւղի եւ Դալմայի մէջ կրթ. գործավարութեան, «Արարատ» գործարանին, [illegible] գործարանին, քաղաքային խորհրդին պարտէզները, ընդամէնը 24.1 հեկտար:

Նոր Մալաթիոյ հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը կը ստանայ համայնական Դրամատան, Ծխախոտի գործարանին, Մէթ-օճառի գործարաններուն, պետական Դրամատան պարտէզները Դալմայի, Գետառաջալի, Նորագիւղի, Քէօշկլարի մէջ, ընդամէնը 14.8 հեկտար:

Նոր Արաբկիրի հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը կը ստանայ Նորքի եւ Թախտաբաշի մէջ կօշիկի արհեստանոցին, անուանի մասնագրարութեան եւ Երեւանի Ա. ջրակէկորականային պարտէզները, ընդամէնը 19.2 հեկտար:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ցուլիսի վերջերը Երեւան հասաւ ամերիկացի զինուականներու խումբ մը, 10 հոգի, որոնց մէջ կին պատմաբան մը, փրոֆեսորուհի Պարպարա-Տեներ եւ պատմութեան եւ ընկերաբանութեան դասախօս Սմիթ, որ Երեւան այցելած է առաջին անգամ 1919ին: Սմիթ յայտարարած է որ 17 տարիներ առաջ հայ ժողովուրդը գաղթական եւ կիսաքաղց էր, հիմա առողջ եւ աշխատունակ: Երեխաները առաջ ուռած փոր ունէին եւ հիւանդ էին, հիմա գեղեցիկ են եւ ժպտադէմ:

*** Մարտունիի շրջանին Ծովինար, Աստղաձոր, Վերին ու Ներքին Ադիյաման, Երանոս, Աթամխան, Գէօլ, Ղարանլուղ եւ այլ 10 գիւղերու մէջ գրել-կարդալ սորվեցնելու պայքար մը բացուած է,— այստեղ կան 420 հոգի որ բնաւ գրել-կարդալ չեն գիտեր, իսկ 358 հոգի՝ կիսովին:*

Բասարգեչարի շրջանին Զախըլի, Թուխկիլու, Զարգենդ եւ այլ գիւղերու մէջ եւս նման պայքար մը բացուած է,— այստեղ կան 1000 հոգի, Հայ եւ Թուրք, որ գրել-կարդալ չեն գիտեր, իսկ 500 հոգի՝ կիսովին:

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿՈՒՄԸ

Լոնտոնէն վերադառնալէ յետոյ, օգոստ. 19ին կէսօրէն Լիոնէն շոգեկառք առնելով յաջորդ առտու ժամը 9.30ին Պուրկ Սէն Մորիս հասայ, հայ արիներու բանակավայրը: Հազիւ զօրանոցի մը մօտեցած էի, երբ տեսայ խմբապետ Սերոբ Աւետիսեան իր երկու աւագ առաջնորդներով, Գէորգ Խորասլանեանց եւ Նուպար Պօյաճեան: Քիչ յետոյ կը հանդիպէինք խմբապետուհի Աղաւնի Աւետիսեանի: Բոլորս միասին բաւական քալելէ յետոյ, հեռուէն կը նշմարէի երեք մետրոց եռագոյնը որ ազատ կը ծածանէր: Սիրտս կը սկսէր խայտալ: Տղաքը մեզ տեսնելով ամէն ինչ ձգեցին, սկաուտական ուժգին կանչ մը արձակեցին:

Քանի մը վայրկեան յետոյ խմբապետ առանց հրամանով բոլորն ալ մաքուր հագուած կը շարուին իրենց խմբակներու վրաններուն առջեւ, ասոնց գայլիկներն ալ իրենց խմբապետուհիներով կուգան պարապ տեղերը լեցնելու: Ամէնքս ալ հաւաքուած ենք դրօշին կայմին շուրջը:

Խմբապետին հետ միասին կը սկսինք բանակավայրը այցելել, հինգ խմբակներ ունին, ամէն մէկը եօթը հոգինոց վրան մը, ասոր շուրջ աւագ առաջնորդներու անձնական վրանները, Կ. Խաչի վրանը, խմբապետական եւ մառանի վրանները, եւ ուրիշ քանի մը վրաններ, բոլորն ալ շրջապատուած գեղեցիկ ցանկապատով: Ինչպէս տպաւորիչ են այս 15 մեծ ու փոքր վրանները, պատուհաններու եռանկիւն փողփողուները, մեր սիրելի եռագոյնի շուքին տակ: Պատը շարունակելով 25 մեթր կը բարձրանանք բանակավայրի եզերքէն, ուր շատ յարմար ագարակ մը տրամադրուած է գայլիկներուն, հոս ալ մեր տղաքը իրենց խումբի եռագոյնը ունին: Մօտակայ պաղ ջուրին ակը, շողշողուն արեգակը եւ պտղատու ծառերն ու վեր բարձրացող լեռնալանջը կը յիշեցնեն հայրենի աշխարհը:

Գայլիկներու բանակավայրէն կընանք տեսնել սկաուտներու բանակավայրի ամբողջ աշխուժութիւնը, իսկ եթէ քիչ մըն ալ բարձրանանք, պիտի տեսնենք մեծ ճամբայ մը ինքնաշարժներու համար ուրկէ կ'երեւան զոյգ բանակավայրերը: Քանի մը մեթր հեռուէն կը սահի Իզեր տարագահոս գետը:

Խմբապետ Աւետիսեան կը պատմէ թէ լաւ բանակումի կրակներ, արշաւներ, լեռնագնացութիւններ, հաւաքոյթներ եւ դասախօսութիւններ սարքած են: Օգոստ. 9ին ամէնքը մաքուր հագած կարգապահ տողանցքով մը, յարգանք ընծայեցին մեծ պատերազմի զոհերու արձանին, ի ներկայութեան բազմաթիւ տեղացիներու: Բանակավայր այցելած են Լիոնի եւ Մարսէյլի շրջանէն քանի մը Ֆրանսացի խմբապետներ եւ խմբապետուհիներ իրենց ծնողքներով: Տիկ. Վ. Փափազեան (Կոմս) ինչպէս եւ Տիկ. Սիմոն Աճառեան յաճախ կ'այցելեն եւ մեզի շատ օգտակար կ'ըլլան: Այցելած են նաեւ երկու օրիորդներ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբէն:

Երանի ամբողջ արտասահմանի մէջ այսպիսի բանակումներով ամփոփուէին հայ մանուկները: Կիրակի 23 օգոստ., դրօշի պարզումէն յետոյ, մեծ արարողութեամբ խումբի 11 նոր ընծաներ իրենց երդումը կը կատարեն ուրիշ եռագոյնի մը առջեւ, ապա գայլիկ եւ սկաուտ խմբակներ կը քաշուին:

Խումբը Փարիզ վերադարձաւ օգոստ. 31ին:

Քերովբ Փաշեան

ՀԻՄԱԼԱՅԻ ՎՐԱՅ ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ

Խումբ մը հայ սկաուտներ Հիմալայա բարձրացած են, անգլիացի երեք սկաուտներու հետ: Անոնք 15 օրուան արշաւանք մը ունեցած են: Այս անգամ եւս աշխարհի ամենաբարձր գագաթը՝ Էվէրէսթը անպարտելի մնացած է: Այդ գագաթին շուրջ կայ սառուցային մաս մը, որմէ կարելի չըլլար անցնիլ: Այսուհանդերձ, սկաուտները մօտէն վայելած են անոր տեսլապէս ձիւնածածուկ կատարը եւ անոր սառուերին տակ տնկած են իրենց դրօշները: Վերադարձին առաջնորդը իր տեղեկագրին մէջ հետեւեալը գրած է հայ սկաուտներու մասին.—

«Մեր յաջողութիւնը մեծապէս կարելի եղաւ, որովհետեւ արշաւանքին մասնակցող բոլոր անդամները մշտապէս միասին, խումբով գործեցին, բերելով անհատական օգնութիւն. եւ այստեղ Հայերը արժանի են մասնաւոր յիշատակութեան, քանզի իրենք եւս խոշոր մաս ունեցան այս ձեռնարկին մէջ: Իրենց զուարթ կեցուածքը, ընդունակութիւնը դժուարին կեանքի մէջ, գեղեցիկ օրինակ է տղոց թէ ինչպէս պէտք է հաղթել դժուարութիւնները: Ասոնց նշանակելի է իրենց փափաքը՝ չբաժնուիլ օտար խումբերու հետ: Այնքան լաւ կերպով կատարեցին իրենց բաժինը, որ վերադարձին երեք հայ սկաուտներ ստացան, իբրեւ մասնաւոր գնահատանք, արժէքաւոր գիրքեր: Բանակավայրի ապա արշաւանքի յիշողութիւնը յետագայ տարիներուն պիտի պատճառէ մեզի մեծ երջանկութիւն, եւ ոչ մէկը անոր անդամներէն չպիտի մոռնայ Հայոց այն լաւ ոգին ու վեհ բարեբարոյ մեզի հանդէպ, ինչպէս իրենք երբեք պիտի չմոռնան զօրութիւնը եւ գեղեցկութիւնը Էվէրէսթի եւ մշտնջենական ձիւնը անոր գագաթին, զոր անոնք արժանացան տեսնելու»:

ԾԻԾԱՂ

Անգլիական պարզամտութիւն.—

— Փարոն, հրդեհ ծագած է, ձեր տունը կ'այրի:

— Ես տնական գործերով չեմ զբաղիր, կնոջս լուր տուէք:

×

— Հայրիկ, ինչու համար աշխարհի մէջ միշտ պատերազմ կ'ըլլայ:

— Տղաս, աշխարհ երկու միլիառ մարդու համար ստեղծուած չէ, որով նեղ կուգայ, հիմա որ մեր տունը երկու սենեակ ունի, հինգ հոգի ենք աւելի չառներ:

— Ուրեմն, հայրիկ, մայրիկին ապսպրելու է որ նոր զաւակ չունենայ: Տունը նեղ գալով կրնայ ըլլալ որ մենք ալ պատերազմինք իրարու հետ:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Կը նայէի ապշած եւ տարտամահարցական: Ինչպէ՞ս էին անոնք, թէ մահը արհամարհող կամ անոր գոյութեան մասին գիտակցութիւնը կորսնցուցած մարդիկ. անոնք կ'ուզէին որ չմարի Հայու կեանք-օջախը ...

Անցանք հեռուէն անմշմար. բարձրացանք լեռը եւ անհետացանք: Արշալոյսը նոր էր բացուած, եւ ահա ամէն կողմէ համազարկերը վերսկսան. երկար տեւեց: Երբ վերջալոյսին կ'իջնէինք լեռնէն, նոր պաստառ մը փնտռելու մտմտուքով, կ'անցնէինք նորէն «հարսանիքի» պուրակէն ... Մարած խարոյկ մը եւ շուրջը բազմաթիւ դիակներ. Նորապսակ զոյգը իրար քով երկնցած էին՝ խարոյկին նման անկենդան:

Քրտական հորդաները մեզ հանգիստ չէին տար. անոնց վրայ աւելցան նաեւ ռուս բանակի առջեւէն փախչող չէրքէզ եւ Թուրք հազարաւոր բազմութիւնները, որոնք իրենց հօտերով, սայլերով ու ընտանիքներով կը լեցնէին մեր լերան սարոտը, երբեմն յանկարծ կը վերնային, յառաջանալով դէպի Մուշ եւ Օղնուտ, երբեմն ալ կը վերադառնային: Անոնց այդ շարժումներէն մենք նոյնպէս կը կռահէինք կռիւներու ընթացքը: Այս մուհաճիրները, երեւի իմանալով որ օր մը այդ յուսահատ բեկորները կրնան գրոհ տալ իրենց վրայ, փորձեցին իրենք պաշարել մեր լեռը, Հաւատորիկի եւ Բերդակի կողմի ձորերէն: Դեռ ձորը չմտած, ետ մղեցինք անոնց ձիաւորները: Կեդրոնէն երկրորդ փորձ մը ըրին դէպի լեռ բարձրանալ. բայց երբ զարկինք անոնց գլխաւորը եւ քանի մը ձիաւորներ, խուճապահար վերադարձան:

Շատ անգամ ծրագրեցինք խումբերով դաշտ իջնել, սարսափ ձգելու մուհաճիրներու մէջ եւ մանաւանդ քիչ մը սնունդ ձեռք ձգելու (ոչխար, ցորեն եւն.), բայց անհնար եղաւ քանի մը հոգի իրարու քով եւ խումբ մը կազմել: Երբեմն կ'իջնէինք մեր լերան վարի լանջերէն, Հաւատորիկի եւ Առաքի գոմերու քովերը՝ կքուած այգիներէ եւ բանջարանոցներէ պաշար բերելու: Անգամ մը, երբ քիչ մը գետնախնձոր եւ ծուռ խաղող գտած կը վերադառնայինք, յանկարծ մեր առջեւ գտանք հինգ անծանօթներ՝ տաճկական պատառոտ համազգեստներով: Անզէն էին, վիրքերէն կախուած էին միայն իրենց պաշարի պարկերը:

Մեզի տպաւորիչ եղաւ լեռնային տարածութեան մէջ առաջին անգամն էր որ «մատասը իր ոտքով» կուգար մեր ձեռքը իյնալու: Անմիջապէս ի հարկէ կռահեցինք որ ասոնք թրքական բանակէն փախստական զինուորներ էին եւ հաւանաբար մեր լեռներու ճամբով դէպի Հարաւ կ'երթային:

Պաշարեցինք զիրենք առանց կասկած ներշնչելու. ձեւացանք Քիւրտ (վայրենի արարածներու տեսք ունէինք արդէն) եւ մեզմէ մէկ քանիները դասալիք զինուոր: Նստեցուցինք մեր բոլորակին մէջ եւ հարցուփորձի բռնեցինք:

Փախած էին Պոլանըխի ճակատէն: Թուրք բանակը կ'ըլլէր, կազմալուծուած է. կէսէն աւելի հիւանդ, սնունդ չունին եւ ոչ ալ հագուստ: Իրենք խօսք մէկ ըրին եւ փախան. կ'ուզեն երթալ դէպի Մուսուլ: Ընկերներուս աչքերուն մէջ վայրենի կրակ նշմարեցի՝ կատաղի վրիժառութեան բոց էր. հում-հում պիտի ուտէին: Մարդկային գութի ոչ մէկ նշոյլ մնացած էր մեր մէջ. յանկարծ անոնց մահուան վճիռը տուած էինք արդէն, մանաւանդ որ իրենց պարկերուն մէջ ալ պէտք է որ սնունդի պաշար ունենային ...

Մեր լաւ քրտախօս ընկերներէն 5—6 հոգի, իրար աչք ընելով, ըսին թէ իրենք եւս դէպի Հարաւ պիտի մեկնին եւ առին իրենց մէջ ու հեռացան: Դաշոյնով խողխողած էին թուրք զինուորները. առած էին միայն անոնց զինուորական վերի հագուստները (որ յետոյ օգտակար եղան մեզի) եւ պարկերը, որոնցմէ մէկը ինծի բաժին ինկաւ: Շատ յետոյ երբ մեր տղաքը այդ կողմերը իջած եղեր էին, տեսան անոնց դարշահոտ դիակները, աւելցած, ուռած եւ կիսովին նեխած:

Քրտական հորդաներու սրածութիւնները մեր ժողովուրդի վրայ հետզհետէ աւելի կատաղի եւ աւելի մեծ չափերով տեղի կ'ունենային: Այդ պատճառով ալ անհատ զինուած ուժերը միացան մեզ՝ իրենց կիներով եւ երեխաներով եւ դարձանք 30—40 հոգի: Անհնար էր այլեւս անշշուկ շարժուիլ եւ պահուիլ: Մեզի միացողներէն տեղեկացանք որ պատուելի Գրիգորը իր ընտանիքով կ'ապրի դեռ եւ պահուըտած է մեր հանդիպակաց խոր ձորի մը պուրակին մէջ: Դիտակով կը դիտէի այդ պուրակը, որուն շուրջը կը վխտային քրտական խումբերը, ահագին ծխով բարձրացնելով: Անոնց քովերը խմբուած էին ոչխարներու հօտեր: Ենթադրեցինք, որ Հայերէ յափշտակուած հօտերն են, որ կը բաժնէին, որովհետեւ վայրենի կանչերով կը կռուէին եւ կը ցրէին հօտերը: Իրիկուան մօտ էր արդէն, երբ սկսան հեռանալ: Այդ միջոցին յանկարծ ձորի մէջէն հրացաններու ձայներ լսեցինք, իսկ քիչ յետոյ ատոնց տարածանք մը պատասխանեց անոնց, մէկ անգամէն տասը հարուած տալով: Կասկած չկար որ պատուելի Գրիգորի տեղը գտած եւ պաշարած էին: Իրիկուան աղջամուղջի մէջ հազիւ շարժող խմբակներու ստուերները կը տեսնէի. հրազէններու ձայները 15—20 բայց միայն տեւեցին. այնուհետեւ մեռելային լռութիւն տիրեց: Հասկցանք որ պատուելի Գրիգորը, իր ընտանիքին հետ, սպաննած էին:

Նախապաշարում պիտի համարուի, սակայն շատ տարօրինակ էին իմ երազներս: Անոնք ընդհանրապէս ձիերու կամ օձերու շուրջը կը դառնային: Երբ օձ տեսնէի, անպատճառ ընդհարում մը պիտի ունենայինք կամ յարձակում պիտի կրէինք, իսկ երբ ձիերու հետ կապուած ըլլար, օրը խաղաղ կ'անցընէինք: Եւ այս նշանները գրեթէ անսխալ էին: Պատուելի Գրիգորի գերեզման դարձող խոր ձորի վերը, լեռնալանջի մը պուրակին մէջ գիշերեցինք օր մը: Մեզ հետ էին 15—20 հոգի՝ կիներ, այրեր եւ մանուկներ. վերջիններէն միայն մէկ հոգի կար, որ հազիւ 5—6 ամսու էր եւ սատար չէր ենթարկուիր, միւսները բաւական մեծ էին: Մեր պուրակէն վար, հազիւ քանի քայլի վրայ, կ'անցնէր լեռնային ճամբան, որուն մօտ փոքրիկ աղբիւր մը կը հոսէր:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(31)

բացառուած ըլլալով թէ կեղծ անցագիրներ ճարած է Թրոցքիականներու։

Վորոշիլով, զինուորական գործավարը, մասնաւոր յանձնախումբով մը գըկած է Ուկրայնա, ուր բազմաթիւ գնդապետներ ձերբակալուած են։

Խռովութիւններ ծագած են Մոսկուայի հարաւային - արեւելեան մասին մէջ։ Բանուորներ ցոյցեր կատարած են ի նպաստ Թրոցքիի, իսկ զինուորները ձերբակալած են կրակ բանալ ցուցարարներուն վրայ։ Ասոր վրայ Զեկային ոստիկանները միջամտած եւ ցոյցին վարիչները ձերբակալած են։

Խռովքէ, պատասխանատու վարիչ մը (Կովկասի մէջ) որ անցեալ տարի Սիպերիա աքսորուած էր իբրեւ հակաստալինեան, Մոսկուա փոխադրուեցաւ խիստ հսկողութեամբ, իբրեւ գլխաւոր դէմքը նոր դատավարութեան։

Դաւադրութեան կեդրոնը Լոնտո՞ն էր

«Տէյլի Մէյլ» կը գրէ — Զեկային գործակալները անհատապատիւ մատնած են Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան, հիւպատոսարանի, Արքոսի (առեւտրական կեդրոն) եւ ուրիշ հաստատութեանց պաշտօնեաները։ Բացի Զեկայի (Կէփէու) մնայուն խմբակէն եւ Ստալինեան մոլեռանդներէն, ռուսական ամբողջ գաղութը խուճապի մատնուած է։ Մեծ մասը քրանցնող հարցաքննութեանց ենթարկուած են։ Խորհրդային ճարտարագէտ մը, որ ժամադրութիւն տուած էր անգլիական մեծ հաստատութեան մը, պայմանագրի մը մասին խորհրդակցելու համար, ստիպուեցաւ երեք անգամ յետաձգել ժամադրութիւնը։ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏԸ ԼՄԱՆ 36 ԺԱՄ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԵՑԱՒ ԿԷՓԷՈՒԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ ԱՅԺՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԻ ՏԱԿ Է։ Այնքան մեծ սարսափ կը տիրէ որ անհարեկ այրեր եւ կիներ խզած են իրենց բարեկամութիւնները, չեն ուզեր պատասխանել հեռաձայնով եղած խօսակցութեանց եւ օրուան գործը վերջացնելէ յետոյ տուն կը վազեն հալածական մարդոց պէս։ Վերջին երկու շաբաթներու մէջ ռուսական կամ ընկերային կեանքի մը ... է արտայայտութիւն դադրած է խորհրդային գաղութին մէջ։ Բոլորն ալ սոսկալի կը վախնան իրարմէ։ Զեկային գործակալները ամէն օր հաղորդակցութեան մէջ են իրենց կեդրոնին՝ Լուպիանքայի հետ (Մոսկուա)։ Իրենց տեղեկագիրները ուղղակի Եակոտայի կ՚երթան։ Զեկային նախագահը համոզած է Ստալինը թէ Թրոցքի - Զինովիեւ եւ ընկերներ իրենց դաւադրութիւնը սարքած էին Լոնտոնի մէջ եւ այնտեղ ուղարկած է իր ամէնէն ճարպիկ «քննիչները»։ Հարցաքննութիւնները կը կատարուին խորհրդային դեսպանատան մէջ ամբարփակ եւ լաւ պաշտպանուած սենեակին մէջ, գիշեր ցերեկ։ Երրորդ աստիճանի «մասնագէտները» կը ջանան խոստովանութիւններ կորզել երկու անձնական դաւադրութեանց մասին։ Անոնք նոր ապացոյցներ կը փնտռեն Թրոցքի - Զինովիեւ դաւադրութեան մասին, որուն համար 16 հոգի գնդակահարուեցան եւ աւելի քան հարիւր հոգի նոր պիտի դատուին — ինչպէս եւ փաստեր կը փնտռեն կարմիր բանակին մէջ սարքուած դաւադրութեան մը մասին, որ կ՚ըսեն թէ յղացուած եւ նիւթապէս նպաստաւորուած է Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան մէջ։ Լոնտոնի ռուսական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Եակոտա կ՚ուզէ իրարու կապել երկու դաւադրութիւնները, ՀԱՆԴՈՒՏԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՖՐԱՆՍԱՆ, ՈՒՐ ՀԱՍՏԱՏԱԳԻՍ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՆ ԹԷ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ ՄԱՏՆՈՒԱԾ Է ՔԱՈՍԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԻ ՄԸ, ՎԵՐԵՒ ՎԱՐ ՊԱՐՏԱԿՏՈՒԱԾ՝ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՎ։ Երկու թիրոստ ճակատներ կը գտնուին կարմիր բանակին մէջ։ Մէկը կը բաղկանայ արհեստով զինուորներէ, որոնց համար կ՚ըսեն թէ ծրագրած էին սպաննել Վորոշիլովը, միւսը՝ բանակին քաղաքական կոմիսարներէն (կոմիսար) որոնք պիտի սպաննէին Ստալինը եւ իր բանակին պետերը, որովհետեւ կ՚ըսուէր թէ մօտերս բոլոր քաղաքական պաշտօնները պիտի ջնջուէին բանակին մէջ։

Ուրիշ խառնակութիւններ եւ ձերբակալութիւններ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աշխատաւորները համաստաւական ձեռնարկներու համագումարը որոշեց յանձնել մտաւորական աշխատաւորներու ընկերութեան։

*** Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան բաւական թիւով Արեւելեցիներ, որոնք մանր առեւտուրով կը զբաղէին, Հակատակ օրէնքի։ Անոնք խանութ մը բացած էին, ուր կրկին կը ծախէին 30.000 րուբլիի գնուած հագուստներ եւ կօշիկներ։

*** Խիստ մաքրագործում կը կատարուի Մոսկուայի պետական դրամատան, հրատարակչական հաստատութեան, երկաթուղիներու վարչութեան մէջ, ուր ամէնէն աւելի վարակուած են Թրոցքիի քարոզութիւններէն։

*** Լէնինի այրին բողոքած ըլլալով Զինովիեւի եւ Քամենեւի գնդակահարութեան դէմ, Ստալին արգիլեց խառնուիլ քաղաքական գործերու։

Թուրքիօ կ՚արգելափակուի Նուվեկիոյ մէջ

Նորվեկիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարելով, որոշեց արգելափակել Թրոցքին, որպէսզի անախորժութիւններ չծագին խորհրդային իշխանութեան հետ, որ անոր վտարումը պահանջած էր։ Այս առթիւ մասնաւոր կանոններ սահմանուեցան։ Աքսորականը կրնայ այցելուներ ընդունիլ, անցագիրներու պաշտօնատան քննութենէն եւ արտօնութենէն վերջը միայն։ Զպիտի կրնայ հեռաձայն գործածել, եւ իր նամակներն ու հեռագիրները հսկողութեան տակ պիտի առնուին։ Արգելափակման վայրը գաղտնի կը պահուի։

—— o ——

ՔՈՒԻՆ ՄԷՐԻ, Անգլիոյ շոգեղ անդրատլանտեանը, վերջապէս յաջողեցաւ խլել կապոյտ ժապաւէնը, Նիւ Եորքէն Անգլիա հասնելով երեք օրէն, 23 ժամէն եւ 57 վայրկեանէն, այսինքն 3ուկէս ժամ պակաս «Նորմանտիէ»էն։ Այս յաղթանակը աննկարագրելի խանդավառութիւն պատճառեց Անգլիոյ մէջ։

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ

—o—

Իրունը խարխա՞ղ պիտի ըլլայ

Թէ ապստամբները եւ թէ կառավարութիւնը չեն ուզեր լքել Իրունը, որ շատ կարեւոր դիրք մըն է Ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ։ Ապստամբները պահանջեցին անձնատուր ըլլալ։ Պահակազօրքը վճռապէս մերժեց։ Երկու կողմն ալ որոշած են քարուքանդ ընել քաղաքը։ Այս առաջադրութեամբ, կը հեռացնեն կիներն ու մանուկները։ Արդէն իսկ Ֆրանսական հող մտած են աւելի քան 5000 կիներ եւ մանուկներ։ Ապստամբներուն ճակատը կը վարէ Զօր. Մոլա, որ օգնական զօրք ստացաւ եւ սկսաւ քաղաքը ռմբակոծել օդէն, ծովէն եւ ցամաքէն։ Կառավարական զօրքը (կարմիր) կը սպառնայ վրէժ լուծել պատանդներէն եւ օդը հանել քաղաքը։

Թերթերը սարսափելի նկարագրութիւններ կը հրատարակեն փախստականներու կացութեան մասին։ Կիրակի գիշեր Ֆրանսա հասած էին 2500 փախստականներ. երկուշաբթի գիշեր՝ 3500։ Ու դեռ կարաւանը չէ վերջացած։

Ապստամբները կը շարունակեն ռմբակոծել Մատրիտը, առանց մեծ վնաս պատճառելու։ Անցի օր օգնական զօրք ղրկեցին, ազատելու համար Ալքազարի 1500 պաշարեալները։

Գերմանական դեսպանատունը Ալիքանթէ փոխադրուեցաւ եւ բոլոր Գերմանացիները հեռացան մայրաքաղաքէն։

Անցի օր Փարիզ հասաւ Տիկին Իբրիպուրի, Սպանիոյ համայնավար երեսփոխանուհին, որ ծանօթ է «Լա Փասիոնարիա» անունով, ընկերակցութեամբ նախկին նախարարի մը։ Կ՚ըսուի թէ գաղտնի պաշտօն մը ստացած է։

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մոսկուա մինչեւ աւելի քան 500.000 անգլ. ոսկի ղրկած է սպանիական կառավարութեան եւ դեռ կը շարունակէ ղրկել։

**** Սպանիոյ «Ժողովրդական Ճակատը» (կառավարական) երկու տեղեկագիրներ ղրկելով «Ցասումի խմբագրութեան, զարհուրելի վայրագութիւններ կը վերագրէ ապստամբներուն եւ մասնաւորապէս Մարոքցի զինուորներուն, որոնց «իբրեւ պատերազմական աւար կ՚ընծայուին Սպանիոյ կիները, մեր մայրերը, քոյրերը, աղջիկները ...»։

Հ. Յ. Դ. Ուր. Կեդր. Կոմիտէն խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ

ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (ՊԱՊԻԿԵԱՆ)

դառնագին մահը որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 1ին, Օփիթալ Սէն Լուի մէջ, Փարիզ։

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Եզնիկ Երզնկացի կոմիտէն խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր շրջանի ժրաջան ընկերներէն՝

ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (ՊԱՊԻԿԵԱՆ)

դառնագին մահը։

Ցուցարկաւորութեան մանրամասնութիւնները յաջորդիւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԻԷԼ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan։ Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն։

Լիոն

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 4 Սեպտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette. «Զարդարեան» գրադարանի սրահին մէջ, շատ կարեւոր օրակարգ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Զգոյշ սունկերէն (Տոքթ. Շ. Այվազեան).— Վարակուա՞ծ եմ արդեօք (Տոքթ. Մ. Թօքաթլեան).— Մեղր հերեփ (Շ. Նարդունի).— Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (Տոքթ. Ա. Աշճեան).— Քիմիական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը։

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը։ Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար։ Բաժանորդագրուեցէք այցեգին մը պակաս վճարելու համար բժիշկին։

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ-ԲՈՅԺը։

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 Ֆրանք, արտասահման 25 Ֆրանք։ Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ճահրիկեան» Թատերական ցանձնախումբը կազմած է Արեւելեան Թատերախումբը։

Թատերասէր երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ ներկայացուցին Օգ. 22 շաբաթ իրիկուն «Հայի կարապետը», ինչպէս «Ճահրիկեան» սրահի։

Արեւելեան Թատերախումբը, ամիսը մէկ անգամ պիտի ներկայացնէ Թատերգութիւններ ժողովրդական գիներով, վստահ հայ հասարակութեան աջակցութեան։

Հ. Յ. Դ. Գատանեկան Միութեան պարգեւախաղը տեղի ունեցաւ նոյն իրիկունը եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը.— 316՝ ոսկի ակռայ, նուէր ատամնաբոյժ ընկ. Գարսամ Ցակոբեանէ, դիմել՝ 49 rue Nationale: 497 եւ 862 մէկական մեծցուցիչ լուսանկարներ, ընկ. Ա. Քէօսէեանի կողմէ, դիմել՝ Photo Rex, 11 Place Jules-Guesde. 680՝ Լեռներու խորհուրդը, 856՝ Կոլոտըքի մաճափորձը, 759՝ յեղափոխական հեւքեր, 874 Թոքախտը, 474՝ Ջալալէտտին, 681՝ Աղբիւր-Սերոբ, Գէորգ Չաւուշ, 700՝ Սիմոն Զաւարեան, 309՝ Հ. Յ. Դ. Ալպոմ, 327՝ Խարխափումներ, 563՝ տուփ մը օճառ։ Դիմել «Ճահրիկեան» սրահը, 5 rue de l'Eclipse:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշտ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Ճահրիկեան» սրահին մէջ

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանթիմ։

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ

Դողթան մանկապարտէզին դասերը կը սկսին Սեպտ. 17ին, Փլաթէ Ֆէյթ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Սեղանի վրայ քիչ մը արուեստակեալ զուարթութեամբ Վահէն կատակներ ըրաւ, անեկդոտներ պատմեց, հին ու նոր պատմութիւններ իրար խառնեց։ Վարդանը ընդհանրապէս ցրուած արտայայտութեամբ մտիկ կ՚ընէր։

Վահէի անակնկալ գալով՝ տիկին Մարիամի աչքին կարծես թէ լոյս իջաւ։ Այս քանի օր էր որ իրենց տունը սգաւորի տուն դարձած էր՝ ոչ ծիծաղ, ոչ խնդում։ Շաբաթ մը առաջ էր, որ Վարդանը տուն վերադարձաւ բոլորովին այլափոխուած։ Գլխու ցաւ պատրուակելով սենեակը քաշուեցաւ՝ խնդրելով որ զինք չխանգարեն։ Բայց ամբողջ գիշերը Վարդանի սենեակի լոյսը չմարեցաւ։

Անկէ ետքը, Վարդանը անճանաչելի լինելու աստիճան փոխուեցաւ։ Գրեթէ առանց խօսելու սեղան կը նստէր, ճաշէն վերջ անմիջապէս գուրս կուգար ու ամբողջ օրով անտառը կը շափշփէր, կամ ծառի մը տակ պառկած՝ կ՚անցընէր ժամանակը։ Խեղճ մայրը կը խնդրէր, կ՚աղաչէր, որ ցաւը յայտնէ իրեն։ Վարդանը միշտ խուսափողական պատասխաններ կուտար։ Անգամ մը նոյն իսկ ջղայնացած՝ սկսաւ հեկեկալ։ Եւգինէն համոզեց մայրը, որ այլեւս իր հարցումներով չնեղացնէ տղան։ «Անցողական շրջան մըն է», ըսաւ, «կ՚երեւի շուտով կ՚անցնի»։

Անգամ մը մայրը առաւ շատ կանուխ մտաւ Վարդանի սենեակը։ Տղան բոլորովին հագուած՝ դրասեղանի առջեւ քնած էր՝ գլուխը արմուկին վրայ յեցած։

Եւգինէն հաստատ չէր գիտեր պատճառը։ Կը կարծէր թէ ժամանակաւոր տրամադրութիւն մըն էր, փոքր անհամաձայնութիւն մը երկու սիրահարներուն մէջ։ Բայց երբ Վարդանը, փոխանակ քանի մը օրէն ինքզինք վերագտնելու, ալ աւելի անձնատուր եղաւ մելամաղձոտութեան, Եւգինէն սկսաւ լրջօրէն վախնալ եղբօր առողջութեան մասին։ Լաւ գիտէր, թէ որքան զգայուն, յափշտակուող բնաւորութեան տէր է եղբայրը, եւ թէ հոգեկան ծանր բեկում մը որքան ծանր հետեւանքներ կրնար ունենալ։ Եւգինէն կը պատրաստուէր այդ մասին հօրը գրել Թիֆլիս, երբ անսպասելի կերպով յայտնուեցաւ Վահէն։

Տիկին Մարիամի եւ Եւգինէի Ղարաքիլիսէ գալէն հինգ օր վերջը, Վարդանն ալ եկած էր ամարանոց, շատ բարձր տրամադրութեամբ։ Քրոջը հետ միասին երկար պտոյտներ կը կատարէր անտառի մէջ, որու ծակ ու ծուկին ծանօթ էր, եւ կամ ծառի մը շուքին տակ պառկած, գիրք կը կարդար։

Այս կեանքը՝ ամէն տարիներու սովորական պատկերն էր։ Բայց, եղածին վրայ այս տարի նոր բան մը աւելցած էր։ Վարդանը ամէն առտու, դեռ նախաճաշի չնստած, անպատճառ երկար նամակ մը պիտի գրէր Սոնիային։ Անկէ վերջն էր, որ տղուն համար արեւը կը ծագէր, թռչունները կը սկսէին ծլուըլալ, անտառը այնքան շքեղ եւ գրաւիչ կ՚երեւէր։ Օր մը առկայն, Վարդանը Սոնիային կրցաւ գրել ու ամբողջ օրը զմայլանք զգաց։

Կէսօրէ ետքը անպատճառ պիտի հանդիպէր նամակատունը ստանալու Սոնիայի նամակը, որ սակայն կ՚ուշանար։ Փոստի բարեխոս, ծերուկ պաշտօնեան ժպտելով գլուխը կ՚երերցնէր։ Ոչ, նամակ չկար Վարդան Արսէնեանի անունին, բայց թերեւս վաղը ...

Վարդանը հետզհետէ կ՚անհանգստանար։ Արդեօք ի՞նչ է պատահած. չըլլա՞յ թէ Սոնիան տկար է, թերեւս շատ ծանր հիւանդ։ Այո, անշուշտ հիւանդ պիտի ըլլայ Սոնիան, այնքան տկար, որ չի կրնար երկտող մը իսկ գրել։ Այս ենթադրութիւնը Վարդանի մտքին մէջ իրականութեան հաստատութիւն մը ստացաւ։ Արդեօ՞ք ինք անմիջապէս պէտք չէ երթար Սոնիային մօտ, որ աչքը դրանը՝ կը սպասէ իր գալուն։ Անշուշտ պէտք է անմիջապէս ճամբայ ելլել։ Կամ աւելի լաւ է՝ դեռ երկու օր եւս սպասել։

Ցաջորդ առտու փոստի ծերուկը ժպտելով երկնցուց Սոնիայի նամակը։

— Այ, տեսէք վերջապէս եկաւ, երիտասարդ պարոն. մտահոգուելու կարիք չկար։

Նամակը կը սկսէր «սիրելի Վարդանով», որ այնքան ալ գուրեկան չհընչեց տղու ականջին։ «Սիրելի» այդ սովորական բառը մարդ իր չսիրած մէկուն ալ կրնար գրել, մտածեց Վարդանը, որ «պաշտուածային», «երազ աղջիկ» բառերով կը խօսէր իր սիրած աղջկան հետ։

Սոնիան այդ նամակով կ՚իմացնէր, թէ իրենք բոլորն ալ շատ լաւ են, թէ հայրը կարեւոր գործերու պատճառով այս տարի պիտի չերթայ արտասահման՝ Պաղէն - Պաղէնի հանքային ջուրերը, թէ մօրը յողացաւը զգալապէս մեղմացեր է։ Քանի մը տող վարը Սոնիան կը շարունակէր.

«Վասիլէյ Քօրջէը ընտանիքով բարձրացաւ Կոճոռ եւ մեր ամարանոցին մօտ տուն մը վարձեց։ Շատ ուրախ ընկերութիւն ունինք։ Ամէն օր ձիով պտոյտներ կը կատարենք շրջակայ լեռներու վրայ։ Քաղաքէն հիւրերն ալ անպակաս են։ Իշխանն ու իր ընկերները գրեթէ ամէն երեկոյ քաղաքէն կուգան կամ Քօրջեաններուն եւ կամ մեզ հետ անցընելու երեկոն։ Շաբաթ երեկոյ հայրս հրաւէր մը սարքած էր։ Գիտնաս, թէ որքան պատուաւոր, բարձրաստիճան հիւրեր ունեցանք։ Մինչեւ առաւօտեան ժամը երկուքը տեւեցին պարերը։ Այնքան պարեցի, որ ոտքերս յոգնեցան։ Երեւակայէ, բոլոր սպաները անպատճառ կ՚ուզէին հետս պարել, բայց անոնց մէջ ոչ ոք իշխանի նման թեթեւ ու ճկուն էր։ Զարմանալի չէ, որ երբ անոր հետ կը պարեմ, կարծես ոտքս գետին չեմ զգար, այնքան լաւ պարող է ու գիտէ իր պարընկերը գեղեցիկ վարել»։

Սոնիայի նամակը կը վերջանար տիկին Մարիամի եւ Եւգինէի ուղարկած բարեւներով եւ իր նոր չինել տուած զգեստներու նկարագրութեամբ։

Նամակի ծզած տպաւորութիւնը շատ ծանր եղաւ։ Վարդանին այնպէս կը թուէր, թէ ամէն տողի մէջ իշխանի անունը գրուած էր, թէեւ Սոնիան միայն երեք անգամ յիշած էր անոր անունը։

(Շար.) ՄԱՆՈՒԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire · SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
ԽՐԹՈՒՂԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC
ՏԱՐԵԿԱՆ ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԿԱՆԽԻԿ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—
Ֆրանսա եւ գաղութներ .... 140 ֆրանք 70 ֆրանք 35 ֆր
Եգիպտոս, Եւրոպա, Զուիցերիա, Իտալիա ..... 250 » 130 ֆրանք —
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ ..... 200 ֆրանք 100 ֆրանք —

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 3 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3208

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻՆ ԽՕՍՔ

ՄՈԽԻՐԻ ՏԱԿ ԹԱՂՈՒԱԾ ԿԻՐՔԵՐ

Այս միջոցին չափազանց ուշագրաւ բանավէճ մը տեղի կ'ունենայ Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի երկու գլխաւոր թեւերուն, ընկերվարական եւ համայնավար օրկաններուն միջեւ:

Բանավէճ մը, որ կը մղուի միջանկեալ, եւ միշտ քաղաքավարի, բայց եւ այնպէս չի կրնար պարտկել զգացուած դառնութիւն մը, երկու կողմէն ալ:

Նոր «ընդհարումը» հետեւանք է Մոսկուայի 16 գնդակահարութեանց:

«Լը Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, առաջին օրէն վերապահ դիրք մը բռնեց Մոսկուայի դատավարութեան հանդէպ: Նոյն իսկ չհրատարակեց մանրամասնութիւնները, քանի մը հեգնական բառեր սահեցնելով:

Յետոյ գործեց աւելի ծանր «մեղք» մը,— հրատարակելով Բանուորական Ընկերվ. Միջազգայինի եւ Արհեստ. Միութեանց վարիչներուն մէկ հեռագիրը, որ կը խնդրէր դատական երաշխաւորութիւններ ընծայել 16 ամբաստանեալներուն եւ դիւրութիւն տալ փաստաբան բռնելու:

«Իւմանիթէ», համայնավար պաշտօնաթերթը, փրփրեցաւ: Յետոյ արտատպեց Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին, «Փրավտա»յի բուռն յարձակողականը, այդ «հակայեղափոխական» ձեռնարկին առթիւ:

Օգոստ. 26ին, երբ արդէն գնդակահարուած էին 16 ամբաստանեալները, «Փօփիւլէռ» լուսաբանութիւն մը հրատարակեց, յանուն խմբագրութեան (ոչ խմբագրական):

Մինչ կը սպասուէր որ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը պաշտօնապէս խոր ցաւով մը, ի տես Մոսկուայի արիւնռուշտ խեղկատակութեան, ընդհակառակն, իր պաշտօնաթերթը այդ գրութեամբ կը ջանար անուշել «Իւմանիթէ»ն եւ միւսները:

Կարճ խօսքով, այն տպաւորութիւնը կը ձգէր թէ չմեղանչելու փորձ մը կը կատարէ:

Ճիշդ է, ֆրանսական արժանաւորութեան հատիկներ կը կայծկլտան այդ գրութեան մէջ, բայց ամբողջութիւնը չափազանց տժգոյն է, եւ եթէ կ'ուզէք, նուաստացուցիչ:

Մոսկուայի պաշտօնաթերթը եղած դիմումին առթիւ Ընկերվ. Միջազգայինի եւ Արհեստ. Միութեանց վարիչները՝ Տը Պրուքէրը (նախագահ), Ադլէրը եւն. կը մեղադրէր թէ «կը փորձեն խայտառակ կեղծաւորութեամբ մը ծածկել իրենց համերաշխութիւնը Թրոցքի-զինովիեւեան ահաբեկիչներուն հետ»: Յետոյ կը թափէր հետեւեալ գոհարը, իբրեւ արդիւնք կատարուած դիմումին.—«Բ. Միջազգայինի արհամարհելի փաստաբաններուն անոր արտայայտութիւնը»:

Եւ վերջապէս կը հրաւիրէր «աշխարհի բոլոր պարկեշտ մարդիկը», որ պախարակեն «Տը Պրուքէրի, Ադլէրի եւ միւսներու գարշանքն ելոյթը, իբրեւ համերաշխութեան արտայայտութիւն Խ. Միութեան թշնամիներուն հետ, թշնամիները բովանդակ աշխարհի աշխատաւոր դասուն, իբրեւ ուղղակի օգնութիւն մը Ֆաշականութեան, անոր գործակալներուն, անոր վարձկան մարդասպաններուն»:

Փօփիւլէռ արտատպելով այս գոհարները, կը հարցնէր երանաւէտ բարեմտութեամբ.

— «Նորէն երեք տարի ե՞տ գացինք, եւ ընկերվարականները նորէն այն վերաբերո՞ւմը պիտի գտնեն ինչպէս երբեմն, պարզապէս անոր համար որ մեր կարգ մը բարեկամները կը խնդրէին ռուսական կառավարութենէն դատական երաշխաւորութիւններ ընծայել իր ամբաստանեալներուն»:

«Մենք այս հարցումը Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան մեր բարեկամներուն չենք ուղղեր, զանոնք նեղը դնելու համար. մնաց որ, անոնք պիտի պատասխանեն եթէ յարմար դատեն, որովհետեւ համոզուած ենք, հակառակ Մարսէլ Քաշէնի թափած ջանքին, բացատրելու համար Փրավտայի կոպիտ ընթացքը, մենք համոզուած ենք թէ անոնք ալ մեզի պէս կը մտածեն, երբ կ'ըսենք որ բանավէճի այսպիսի եղանակ մը այլ եւս չի վայլեր բանուորական կազմակերպութեանց զանազան ներկայացուցիչներուն միջեւ, ճիշդ այն պահուն երբ միութիւնը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է ֆաշականութեան հակառակորդներուն միջեւ»:

Ինչպէս կը տեսնէք, ընկերվարական պաշտօնաթերթը յատկապէս կը զգուշանայ որ եւ է նախատական արտայայտութենէ, եւ ընդհակառակն կը փորձէ սիրաշահիլ դիմացինը, միջանկեալ դէպքի մը վերածելով Մոսկուայի 16 գնդակահարութիւնները:

Այս առթիւ ակամայ կը յիշենք այն փոթորկալի բանավէճերն ու յարձակումները, որ կը կատարուէին, երբեմն, համայնավարութեան դէմ, նուազ ծանրակշիռ պարագաներու մէջ:

Իսկ այսօր,— ահա կը տեսնէք: Մոսկուայի կարմիր բարեկենդանը հազիւ քանի մը երկչոտ, տժգոյն դիտողութիւններ գրել կու տայ: Այն ալ՝ չվշտացնելու պայմանով...

Մինչ այս մինչ այն, ուրիշ աղի-լեղի գրոյցներ ալ տեղի ունեցան երկու թերթերուն միջեւ, միշտ նոյն փափկանկատութեամբ:

Յետաձգելով այդ պարագան, աւելցնենք թէ «Իւմանիթէ» երեքշաբթի օր հրատարակած էր Մոսկուայի պաշտօնաթերթին պատասխանը՝ «Փօփիւլէռ»ին: Պատասխան մը, որ շարադրուած է նոյն կոպտութեամբ եւ կը յամառի պնդել թէ Ընկերվ. Միջազգայինի վարիչները մահացու մեղք մը գործեր են, հակառակ «Փօփիւլէռ»ի ճէնթլմէններուն մեղրածոր խօսքերուն»:

Աւելի նշանակալից է միւս վէճը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՕՐՀԱՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԵՐԿՈՒ ԿՈՂՄՆ ԱԼ ՍԱՍՏԿԱՑՈՒՑԻՆ ԿՐԱԿԸ ՍՊԱՌՆԱԼՈՎ ՔԱՐ ՔԱՐԻ ՎՐԱՅ ՉՁԳԵԼ

20.000 զինուորներ դէպի Մատրիտ

Ապստամբ հրամանատարութիւնը վերջին կոչ մը ուղղած էր Իրունի պահակազօրքին, պահանջելով անձնատուր ըլլալ: Պայմանաժամը վերջացաւ անցեալ օր: Պահակազօրքը տեղի տալու չըլլալով, ապստամբները սկսան դժոխային ռմբակոծութեան մը ենթարկել այդ քաղաքը, որ ունի 16,000 բնակիչ: Անոնցմէ 6000 կիներ եւ մանուկներ Ֆրանսա ապաստանած են, զարհուրելի վիճակի մէջ: Կառավարական զօրքը կը սպառնար կրակի գօտին մէջ նետել իր կալանաւորած պատանդները, եթէ ռմբակոծութիւնը շարունակուի: Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Կուատալուփի բերդին մէջ արգելափակուած կալանաւորները Իրուն փոխադրուելով, հրացանի բռնուած են արդէն: Զոհերուն թիւը կը հաշուեն 250 — 800:

Իրունի նոր յարձակումը կը վարէ Զօր. Մոլա, ամէն գնով գրաւելու համար քաղաքը, որ երեքշաբթի օր ռմբակոծուեցաւ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, օդէն, ծովէն եւ ցամաքէն: Ռմբակոծութիւնը մեծ կորուստներ պատճառեց, սակայն ապստամբները իրենց նպատակին չհասան: Պահակազօրքը դիմադրեց հերոսաբար, կառչելով Փուէնթայի ժայռերուն: Զօր. Մոլա չուզեր յառաջ քշել իր հետեւակազօրքը, առանց խորտակելու քաղաքին ամրութիւնները: Ռմբակոծութիւնը սկսաւ առտուան ժամը 7ին եւ անդադար կը շարունակուի: Առաջին անգամ կրակ տեղացին հինգ օդանաւեր, առ նուազն 40 ռումբ ձգելով: Ռումբերէն մէկը ինկաւ Իրունի հանրապետական կեդրոնին վրայ, քանդելով զայն: Ուրիշներ ինկան ժէզուիթներու ճեմարանին, շոգեկառքի կայարանին եւ ժողովուրդի տան վրայ: Օդանաւային ռմբակոծութիւնը ազդանշան մըն էր ցամաքային թնդանօթաձգութեան համար որ տեւեց մինչեւ իրիկուն: Ականատես թղթակիցներ կ'ըսեն թէ այս ռմբակոծութիւնը ամէնէն ահաւորն էր Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի սկիզբէն ի վեր, թէեւ իր ուժգնութեամբ վար կը մնար մեծ պատերազմի թնդանօթաձգութիւններէն: Ապստամբներուն նպատակն է նախ ոչնչացնել Փուէնթայի մարտկոցներն ու թնդանօթները եւ յետոյ աւերել Իրունէն Սան Մարշիալ բերդը տանող ճամբան, որուն շնորհիւ կարմիրները ռազմանիւթ եւ պաշար կը փոխադրեն: Ռումբերը կարկուտի պէս կը տեղային բլուրին կատարը, բայց կարմիր պահակները կրցան պահել իրենց դիրքերը: Երբ գնդացիր մը անգործածելի կը դառնար, ուրիշ հանրապետականներ օգնութեան կը հասնէին նոր զէնքերով, մինչ ապստամբ օդանաւերը միւս կողմէ կը ռմբակոծէին խրամները: Կարմիր պահակազօրքը իր կարգին կրակ կը տեղար Կուատալուփի բերդէն, բայց իր ռմբակոծութիւնը եւ նշանառութիւնը տկար էին, բաղդատելով ապստամբներու թնդանօթաձգութեան հետ:

Միեւնոյն օրը 20.000 ապստամբ զինուորներ հրաման ստացան յառաջ խաղալու դէպի Մատրիտ: Այս առթիւ ալ կատաղի ռմբակոծութիւն մը տեղի ունեցաւ եւ մայրաքաղաքին բնակիչները հարկադրուեցան նկուղները ապաստանիլ: Կ'ըսուի թէ 30,000 Կարլոսեան զինուորներ ալ Մատրիտի վրայ կը քալեն: Կառավարական զօրքը կրակի տակ առաւ Կուատարրամայի անտառները: Ապստամբ զօրամաս մը սրընթաց յառաջացաւ դէպի Թոլէտօ, ազատելու համար Ալքազար քաղաքը, որ պաշարուած է: Մատրիտի ռմբակոծութիւնն ալ կը շարունակուի ամէն օր, յարաճուն ուժգնութեամբ: Կ'ըսուի թէ 300 հոգի սպաննուած են երեքշաբթի օրուան ռմբակոծութենէն: Կարգ մը թղթակիցներ շատ գէշ կը նկարագրեն Մատրիտի վիճակը, յայտնելով թէ կառավարութիւնը խամաճիկի վերածուած է կարմիրներուն ձեռքը:

Այդ լուրերուն համաձայն, Մատրիտի մէջ մարդ չի համարձակիր տունէն դուրս ելլել, եթէ հարկադրուած չըլլայ, ստիպողական գործի մը պատճառով: Անգլիացի ճամբորդ մը կը պատմէ թէ իր սպանիացի բարեկամներուն 20 առ հարիւրը բանտարկուած են, 20 առ հարիւրը գնդակահարուած, 20 առ հարիւրը թաքստոցներ ապաստանած...

Իսկ Մատրիտէն հաղորդուած լուրեր կ'ըսեն թէ ապստամբներուն վիճակը տագնապալի է Հուէսքայի մէջ: «Մենք անդադար կը յառաջանանք եւ քաղաքը պաշարուած է: Մեր օդանաւերը ծանր կորուստներ պատճառած են ապստամբներուն»:

*** Կ'ըսուի թէ «Փասիոնարա», Մատրիտի կին երեսփոխանը, որ Փարիզ եկաւ, օգնութիւն պիտի խնդրէ Ֆրանսայէն: Պիտի հանդիպի նաեւ Լոնտոն:

*** Ապստամբ զօրավարներէն Լիանօ յայտարարեց թէ իրենց յաղթանակէն վերջը, զինուորական դիկտատուրա պիտի հաստատեն, դուրս ձգելով բոլոր կուսակցութիւնները:

*** Զօր Ֆրանքօ ստիպողաբար Թէթուան գնաց, ազատ արձակելու համար իսլամ ղեկավար մը, Ապտէլ Աէք Թորրէս, որուն ձերբակալութիւնը գրգռած էր բնիկները: Թորէս վերահաստատուեցաւ իբրեւ տեսուչ Սպանիական Մարոքի Ս. Տեղեաց:

*** Կառավարական զօրքը եւ Աստուրիայի հանքագործները եօթը շաբաթէ ի վեր պաշարած են Օվիէտօն, ուր կը գտնուին 40.000 քաղաքացիներ եւ 3000 ապստամբներ: Մատրիտէն հաղորդուած զեկոյց մը կ'ըսէ թէ զինուորները կրնան գրաւել քաղաքը, գրոհ տալով, բայց կը նախընտրեն «կատուի եւ մուկի խաղը», որպէսզի չփճացնեն քաղաքին գեղարուեստական գանձերը: Ցերեկ ատեն քաղաքը մեռելատանի մը տպաւորութիւնը կը գործէ: Քառասուն հազար բնակիչներէն շատ քիչերը կը համարձակին փողոց ինել, շատերը կը պահուին մառաններու մէջ, իսկ ուտելիքի նեղութիւնը կը սաստկանայ օրէ օր:

Քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ կը բարձրանայ հիւսիսային Սպանիոյ գոթական գոհարներէն մէկը, շէնք աշտարակ մը որ 80 մեթր երկայնութիւն ունի եւ շինուած է 789ին: Այստեղ թաղուած են 14 թագաւորներ եւ թագուհիներ: Ճարտարապետական հրաշալիք մըն է նաեւ համալսարանը, որ 330 տարուան հնութիւն ունի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՐՆԱ՞Ք ԼՈՒԾԵԼ ՀԱՆԵԼՈՒԿԸ

Սրտառուչ տագնապի մը մատնուած է Պայքար, Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը:

Մինչ իր Եգիպտոսի պաշտօնակիցը, «Արեւ», քար լռութիւն կը պահէ, «Պայքար» գլուխը քարէ քար կը զարնէ, երեւան հանելու համար Աղասի Խանջեանի ... անձնասպանութեան գաղտնիքը:

Այսպէս, օգոստոս 1ի խմբագրականով, դիտել կու տայ թէ «Քոմունիստական դատապարտութեան ճամարտակութիւնները, առանց որոշ փաստերու եւ համոզիչ, մանրամասն տուեալներու, ոչինչ կ'ապացուցանեն»:

Օգոստոս 12ին աւելի յառաջ երթալով, մեր եղբայրն կը յայտարարէ.

— «Մեծ սխալ մը կը գործէ Հայաստանի Կոմիւնիստ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը, եթէ իր սփինքսային լռութեամբ ծածկէ Աղասի Խանճեանի ինքնասպանութեան իրական պատճառը: Արդէն իսկ հակա-Հայաստանեան խմբակի մարդիկ «ողբերգութիւնը» կը շահագործեն: Կոմունիստ կուսակցութեան հրապարակած անճարակ եւ մթին ամբաստանութիւնը ոչ ոք կրցաւ համոզել, ընդհակառակն, Խորհ. Հայաստանի բարեկամներ, արտասահմանի մէջ, այս ամբաստանութեան մէջ տեսան Խանճեանի կուսակցական ընկերներուն լրբութիւնը իրենց վարիչին, որ պայքարող մըն էր, եւ համոզուած համայնավար մը, որ մոլեռանդութեան կողմէ կը մեղանչէր քան թէ քաջութեան պակասէն»:

Այո, ի՞նչպէս լուծել գաղտնիքը:

«Հակահայաստանեան վարիչները» սահմանային վէճերու կը վերագրեն Խանճեանի անձնասպանութիւնը:

«Պայքար» չի հաւատար որ այդ բլլայ պատճառը:

— «Ազգային սահմաններու ճշդումը շատ կենսական խնդիր մ'է Հայաստանի համար, բայց նոր խնդիր մը չէ: Այնքան բռնագրաւումներու տոկացող ժողովուրդի մը համոզուած համայնավար ներկայացուցիչները չէին որ, այս տեսակ կարգադրութեանց առջեւ հարկադրաբար գլուխ ծռելէ վերջ, յանկարծ իրենց յուսահատութենէն ինքնասպան պիտի ըլլային: Ոչ, համոզիչ չէ այս փաստը, անոր համար ալ այս երիտասարդին ողբերգական ժեստը խռովիչ է»:

Ուրեմն, այս ալ չեղաւ,— Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի խնդիրը չէ որ կերաւ Խանճեանի գլուխը:

Հապա ի՞նչ: Ասկէ անդին կու գայ նախադասութիւն մը որմէ— ի՞նչ մեղքս պահեմ — ես ալ բան չհասկըցայ.

— «Որքան ատեն որ բուն պատճառը թաքուն կը պահուի, ամբողջ Հայ ժողովուրդին մէջ միայն կը զօրանայ սա խռովիչ կասկածը թէ վնասուողը Հայաստանի ազգային իրականութիւնն է (շեղագիր), երբ բոլորովին համոզուած համայնավար կուսակցապետ մ'իսկ այդ իրականութեան համար կը տառապի»:

Քիչ մը եւս առաջ երթալով եւ բարձրաձայն պահանջելով «ճշմարտութիւնը Խանճեանի մահուան մասին», ռամկավար օրկանը յանկարծ կը բռնկի եւ կ'աղաղակէ.

— «Ինչո՞ւ պապանձած է սակայն այն Հայաստան թերթը, որուն վարիչն էր ողբացեալ երիտասարդը»:

Դեռ աւելի կծու հարցադրում մը.

— «Ինչո՞ւ լռութեամբ եւ ստրկական հպարտութեամբ կ'ընդունի Երեւանի Պոլշեւիկ Կոմիտէին դատապարտութիւնը, առանց բողոքի»:

Ակնարկը ուղղուած է Ամերիկայի կարմրուկ Բանուորին:

Ուրեմն բարեկամաց Պայքարը չէ՞ կարդացած «Բանուոր»ի խմբագրին պատմական յայտնութիւնը՝ Երեւանէն վերադարձին, Փարիզի մէջ.

— «Խանճեան հիւանդ էր եւ շարունակ ջուր կը խմէր քովի գաւաթէն»:

Պատմութիւն մը, որ դեռ չերեւցաւ իր թերթին մէջ...

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հակառակ կիսակատար հերքումներու, եւրոպական շատ մը թերթեր կը շարունակեն յուզումնալից տեղեկութիւններ հաղորդել Խ. Միութեան ներքին կացութեան մասին:

«Էքօ տը Փարի»ի թղթակիցը կը գրէ Ռիկայէն, սեպտ. 1 թուականով.—

Այս պահուն ամբողջ Ռուսաստանը կը գալարուի թրոցքիականութեան ճշմարիտ ախտի մը մէջ: Երկրին կէսը կը կասկածի միւս կէսէն, իբրեւ կուսակից Թրոցքիի: Մամուլը կը լողայ մատնութիւններով: Երկրին ամէնէն հեռաւոր անկիւններէն նամակներ կը տեղան, մատնելու համար դաւանակալ թրոցքիականներ՝ պոլշեւիկեան ուղղափառ կազմակերպութեանց մէջ: Նոյն իսկ մանուկները գործի կը խառնուին... Մոսկուայի թերթերէն մէկը հրատարակած է աղջնակի մը բանաստեղծութիւնը, որ կը պահանջէ «շան պէս սատկցնել» Սթալինի թշնամիները...

Ոստիկանութեան գործը դիւրացնելու համար, պետութիւնը շարժման մէջ դրած է իր քարոզութեանց բոլոր ճիւղերը: Օր չանցնիր որ «ժողովրդական զանգուածները» չպահանջեն Ռիքովի, Պուխարինի, Ռատէքի գլուխները: Ինչ որ զարմանալի է, «Իզվեստիա», որուն խմբագրապետը կը մնայ Պուխարին, պատուոյ էջերուն մէջ կը հրատարակէ սպանութեան այս կոչերը: Միեւնոյն թերթին մէջ, հեռացնելու համար Սթալինեան շանթերը, Ռատէք չի քաշուիր իր ամէնէն վարպետ եւ հաստ խայթոցները արձակել Թրոցքիի դէմ: Բայց պիտի կրնա՞յ դեռ երկար ատեն խուսափիլ Չեկային աքցանէն: Ճշմարտութիւնը այն է որ ոչ մէկ երեւելի, ինչքան ալ բարձր եւ կարեւոր դիրք ունենայ պաշտօնապէս, վստահ չէ թէ իր օրը պիտի չվերջացնէ Լուպիանքայի ամրափակ նկուղներուն մէջ: Կացութիւնը բարդ է եւ ծանր մանաւանդ անոր համար որ, թրոցքիականութիւնը վերջ ի վերջոյ վարակած է բանակին եւ Կոմինտէրնին լծակները:

*** «Մաթէն»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Լոնտոնէն (1 սեպտ).

Անգլիական մամուլին մէկ մասը կը գրէ թէ Չեկային վարիչներէն Թոյգէնման Լոնտոն կը գտնուի այս միջոցին: Կ'ըսուի թէ պաշտօն ստացած է Եակոտայի հետ վկայութիւններ եւ փաստեր ճարելու, թրոցքիականներու գործունէութեան մասին: Թոյգէնման մանաւանդ քննութիւններ կը կատարէ նախկին դեսպան Սոքոլնիքովի յարաբերութեանց մասին: Ինչպէս յայտնի է, Սոքոլնիքով, ինչպէս եւ զինուորական կցորդ զօր. Փութնա բանտարկուած են Չեկայի բանտին մէջ: Չեկան մինչեւ հիմա չէ յաջողած որ եւ է խոստովանութիւն կորզել երկու կալանաւորներէն: Ահա թէ ինչու Եակոտա (Չեկային նախագահը) կ'ուզէ որ իր քննիչները չմեկնին Լոնտոնէն, առանց ճարելու նախկին դեսպանին եւ զինուորական կցորդին յանցապարտութեան ապացոյցները:

*** «Իվնինկ Նիւզ» կը գրէ թէ՝ Գ. Օզէրովի, Լոնտոնի առեւտրական պատուիրակութեան վարիչը, որ վերջերս յաջողցուցած էր 10 միլիոն ոսկիի վարկը, ճամբայ ելած է Մոսկուայէն, Լոնտոն վերադառնալու համար: «Սակայն, պիտի վերադառնայ առժամապէս, Արքոսի գործերը կարգադրելու համար...

(Կարդալ շարունակութիւնը կարգաղ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Որո՞նք են Բերիայի գլխաւոր մեղադրանքները Խանջեանի դէմ. —

1. Խանջեանը գիտնալով որ Սաեփանեանի դաւադիր խմբակը հակայեղափոխական եւ ազգայնական աշխատանք կը տանի, չէ մերկացուցած զայն: Նոյնը Գալոյեանի հանդէպ:

2. Խանջեան հովանաւորած է հակայեղափոխական եւ ազգայնական տրամադրութիւնները և Թոյլպայքար մղելով Թրոցկիականներու, Դաշնակներու եւ ուրիշ հակայեղափոխականներու դէմ օժանդակած է անոնց հակախորհրդային գործունէութեան:

3. Խանջեան նամակագրութեան մէջ է եղած արտասահման գտնուող հակայեղափոխական մարդոց հետ եւ անոնցմէ հակայեղափոխական - ազգայնական խորհուրդներ ստանալով՝ հետեւած է այդ խորհուրդներուն:

4. Մշակութային մարզին մէջ Խանջեան հովանաւորած է հայ ազգայնական մտաւորականները, որոնք ծածուկ ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի պահանջ կ՚առաջադրէին:

Իր յօդուածին մէջ տեղ մը Բերիա այս միտքը կը յայտնէ.—

«Վրացի եւ հայ հին մտաւորականութեան որոշ մասին մէջ դեռ զօրաւոր են ազգայնական տրամադրութիւնները: Շատ յաճախ թշնամին կը ջանայ օգտագործել այդ պարագան: Ընդհատ համայնավարներ, երբեմն ալ «ցեխավար» աշխատողներ, փոխանակ յամառօրէն ջանալու մտաւորական այդ խմբակներուն միջազգայնական դաստիարակութիւն ջամբել, յաճախ իրենք եւս, չըմբռնելով կուսակցութեան ազգային քաղաքականութիւնը, ու՛ր կուսան ազգայնական յետամնաց տրամադրութիւններուն՝ մխրճելով թէ գիրենք եւ թէ ուրիշները: Երբեմն ալ այդ մնասակար ազգայնական տրամադրութիւնները կը փոխադրեն կուսակցական շարքերուն մէջ: Համայնավարը պէտք է ներգործէ շրջապատին վրայ՝ իր ետեւէն քաշելով ուրիշները, այն ինչ շարք մը համայնավարներու մօտ կը պատահի հակառակը, անոնց վրայ ազդեցութիւն կը բանեցնեն ազգայնական եւ թշնամի տարրերը,— իրենց նպատակներուն օգտագործելով այդպիսիները»:

Բերիայի այս մեղադրանքն ալ ամբողջովին ուղղուած է Խանջեանի հասցէին, որովհետեւ իր յօդուածին մէջ Բերիան ոչ մէկ Ադրբէջանցի կամ վրացի համայնավար չամբաստաներ իբրեւ հովանաւորողներ «ազգայնական» մտաւորականներու եւ գրողներու: Այդ յանցանքը գործած է միայն «ցեխավար աշխատող» Խանջեանը:

Ժամանակին կարդացինք Խանջեանի «ինքնապաշտպանութեան արարքի» առթիւ Բաքուի, Թիֆլիսի եւ Երեւանի մէջ «միաբանօրէն» ընդունուած բանաձեւերը: Խանջեանի անձնասպանութիւնը կը համարուէր «դաւաճանական եւ նենգ քայլ» «երկերեսանիութիւն եւ փոքրոգութիւն», «Թշնամին կուսակցութեան դէմ յարելու անուղղ տուող արարք» եւն.: Սակայն եւ ոչ մէկ տեղ Խանջեանը չէր մեղադրուէր հակայեղափոխական ընթացքին համար եւ ոչ մէկ անգամ չեն մատնանշուած անոր բուն յանցանքները: Մինչ այժմ Խանջեան կ՚ամբաստանուէր թէ զգալով իր «խալը» «բոլշեւիկեան քաջութիւնը» չէ ունեցած չանելու զայն:

Բերիա, առաջին անգամ բլլալով կը խօսի բացէն եւ «չօշափելի» մեղադրանքներ կը ներկայացնէ: Բերիային համար կասկածէ վեր է, որ «արբկայ եւ ստոր արարածներ» Սաեփանեանը եւ Գալոյեանը կատարած են «հակայեղափոխական - ազգայնական եւ ահաբեկչական» աշխատանք: Բերիային քաջ յայտնի է, որ հայ մտաւորականութեան եւ գրողներու մէկ մասին մէջ «դեռ շատ զօրաւոր են ազգայնական տրամադրութիւնները»: Բերիան չի կասկածիր, որ արտասահման գտնուող հակախորհրդային տարրերը «դաւեր կը հիւսեն» խորհ. Անդրկովկասի դէմ:

Սակայն Բերիայի համար անվիճելի իրողութիւն նաեւ այն, որ Հայաստանի Կոմկուսի ընդհանուր քարտուղար Աղասի Խանջեանը ոչ միայն «արթուն չէ գտնուած» այդ բոլորին հանդէպ եւ չէ ուզած ուղղել իր սխալները,—այլ հովանաւորած է հակայեղափոխական այդ տարրերը եւ գործնական աշխատանքին մէջ հետեւած է արտասահմանէն առաջած «հակախորհրդային խորհուրդներուն»: Բերիան չի քաշուիր բարձրաձայն յայտարարել թէ Խանջեան վերջին երկու երեք տարիները «օժանդակած է» Հայաստանի հակայեղափոխական շարժումներուն:

Խանջեանի մահուան գաղտնիքի բանալին այս ամբաստանութիւններուն տակ պէտք է փնտռել:

Հոս, գաղթաշխարհին մէջ կը գտնուին բոլորլէս երկերես եւ արբկայ խմբագիրներ ու «Հայաստանասէր»-ներ, որոնք Խանջեանի մահուան բուն պատճառը կը համարին «ծանր տեսակի հիւծախտը» եւ անոր «զղերգութիւնը կը տեսնեն «ջրմի բաժակէն անմիջ ջուր խմելու» մէջ: Իսկ մնացածը կը համարին «դաշնակցական խաղեր»: Շատ յատկանշական է, որ Բերիան իր 15 սիւնակնոց յօդուածին մէջ հեռաւոր ակնարկ մը իսկ չըներ Խանջեանի հիւանդութեան մասին: Չենք ուզեր ըսել թէ Խանջեան հիւանդ չէր: Սակայն անոր հիւծախտը կարմիր դատախազին համար պատճառ չէ Խանջեանի ողբերգական մահուան: Ինչպէս որ ցոյց կուտան ամբաստանութեան կէտերը, Բերիան Խանջեանի գործունէութեան մէջ կը տեսնէ ազգային տարր: Չեմ կարծեր որ Բերիային յօդուածէն վերջն ալ գտնուին մարդիկ որ յանդգնին իրենց ընթերցողները «մէկ բաժակ ջուրի» ծիծաղելի պատմութիւնով կերակրել:

Որո՞նք են Խանջեանի գործունէութեան ազգային տարրերը:

Առաջինը այն, որ Խանջեան փոխանակ միջազգայնօրէն դաստիարակելու Հայաստանի մշակութային աշխատաւորները, ինքն է ազդուած անոնց ազգային տրամադրութիւններէն եւ օժանդակած երկրի ներսը տարուած «ազգայնական» գործունէութեան:

Երկրորդ, Խանջեանի ազգային տրամադրութիւնները գործնականօրէն արտայայտուած են ներքին սահմաններու խնդիր յարուցանելով: Առաջ համոզուելու համար, անգամ մըն ալ կարդանք Բերիայի փաստաթուղթերը.—

«1936ին գրած նամակի մը մէջ, նոր սահմանադրութեան կապակցութեամբ, Զօպանեան խորհուրդ կուտար Խանջեանին Հայաստանի սահմաններու վերաքննութեան եւ ընդարձակման խնդիր յարուցանել: «Խօսքս, — կը գրէ Զօպանեան Խանջեանին — ոչ միայն Թուրքիոյ յանձնուած Անիի, Արարատի, Կարսի եւ Սուրմալուի մասին է, այլ եւ՝ Ախալքալաքի, Ղարաբաղի եւ ... Նախիջեւանի, որոնք միշտ ալ պատկանած են Հայաստանին»: Խանջեան ոչ միայն կը ստանար այդպիսի նամակներ, այլ եւ հետեւելով կը գտնէր հետեւիլ այդ հակայեղափոխական խորհուրդներուն» ...

Հետեւաբար, Բերիայի իսկ վկայութեամբ, Խանջեան «հետեւելով» արտասահմանէն ստացած խորհուրդներուն, սահմանադրութեան կապակցութեամբ յարուցած է Հայաստանի սահմաններու «վերաքննութեան եւ ընդարձակման խնդիր»: Այս վկայութենէն վերջ է, որ յայտնի կը դառնայ, թէ ինչու Խանջեան անվերջ կ՚երթեւեկէ Մոսկուա - Երեւան: Խանջեանի հասցէին Բերիայի կողմէ «Հայաստանի սահմաններու վերաքննութեան եւ ընդարձակման» ամբաստանութիւն ընելէ վերջ միայն յայտնի կը դառնայ թէ ինչո՞ւ անձնասպան եղաւ «Հայաստանի Կոմկուսի նախկին քարտուղարը»:

Խանջեանը «տարբանակի հարուածով» վերջ տուաւ իր կեանքին ոչ թէ անոր համար, որ «քաջութիւնը չունեցաւ ուղղելու իր սխալները», այլ որովհետեւ ճշգրիտ ուղիներուն պաշտպանելու իր հայրենիքի կենսական շահերը: Իսկ սակայն հակառակ Բերիայի համար «քինասպարտութիւն», երկերեսանիութիւն, հակայեղափոխութիւն, ազգայնականութիւն, արբկայութիւն, ստոր արարք եւ դաւաճանութիւն է հանդէպ կուսակցութեան եւ կուսակցական ազգային քաղաքականութեան»: Բերիայի համար Խանջեան ոչ միայն ներքին թշնամի կը նկատուի, այլ եւ արտաքին թշնամիներու գործակալ: Իսկ այդպիսիներ պէտք է «մոխիրի վերածել» ...

Կը կարծեմ թէ միմիայն խորհրդային մամուլի տուած փաստերու վրայ յենելով կարելի է պարզել Խանջեանի մահուան պարագաները: Կը մնայ լուսաբանել նաեւ անձնասպանութեան բուն չարժառիթը:

Բերիա հաւատամ մը կը բերէ Խանջեանի մահուընէ առաջ գրած նամակէն, ուր վերջինս կը խոստովանի իր «անարդ սխալը»: Ոչ, Լաւրենտի Բերիան կը սէ: Եթէ այդպիսի նամակ մը Թողած է հանգուցեալը, ինչո՞ւ այդպիսի նամակ մը ամբողջովին չեն հրատարակեր՝ ընագրի լուսանկարին հետ միասին: Կամ թէ ինչո՞ւ նամակի մասին յիշատակութիւն կ՚ըլլայ Խանջեանի մահէն 40 օր վերջը: Մի՞թէ Խանջեանի գործած «սխալներու» լաւագոյն ապացոյցը չէր ըլլար այդ խոստովանագիր - նամակը հրատարակութեան տալ առաջին իսկ օրերը: Այն ատեն այլ եւս ամբաստանագիր բանաձեւերու եւ «մահուան հանգամանքներու» լուսաբանութեան պէտքը չէր մնար:

Ոչ. Խանջեան ոչ թէ իր «անարդ սխալները» կը խոստովանի, այլ անոնց մահէն խուսափելու համար է, որ «տարբանակի կրակոցով» վերջ է տուած իր կեանքին:

Խանջեանի գործին կապակցութեամբ պիտի ըսենք, որ ոչ միայն գինովխուականները հարկադրեցին իրենց քարտուղար Բոգդանը եւ սոսլինականները՝ Թոմսկին անձնասպան ըլլալ, այլ եւ Բերիան մղած է Խանջեանին դէպի անձնասպանութիւն:

16 գնդակահարուածներու գործին քնութիւնը սկսած է այս տարուան սկիզբը: Դատարանին մէջ եղած «խոստովանութիւններէն» յայտնի էին Նախանական քնութեանց առեն: Անշուշտ, Բերիային նման պատասխանատու համայնավարի մը յայտնի էին ամբաստանութեան գլխաւոր կէտերը (ահաբեկչական գործողութիւններ եւ գործակցութիւն արտասահմանի հակայեղափոխականներու հետ):

Բերիային նոյնպէս յայտնի էին դարձած, որ Հայաստանի Կոմկուսի քարտուղար Խանջեանը ոչ միայն «կը հովանաւորէ ու կ՚օժանդակէ» երկրի ներսի հակայեղափոխականները, այլ եւ նամակագրութեան մէջ է եղած արտասահմանի հակայեղափոխականներուն հետ՝ ստանալով անոնցմէ «հակախորհրդային խորհուրդներ»:

Իսկ այդպիսիները, Բերիայի կարծիքով պէտք է «ջնջել երկրի երեսէն եւ վերջնապէս «ոչնչացնել» ... Իր յօդուածին խորագիրն ալ այդ նոյն ոգին կ՚արտայայտէ՝ «մոխիրի վերածել ընկերվարութեան թշնամիները»:

Տեսնելով որ Խանջեան յամառօրէն կը հետապնդէ «Հայաստանի սահմաններու վերաքննութեան եւ ընդարձակման խնդիրը» եւ չուզեր ուղղել իր «սխալը», Բերիան պահանջած կը հանէ Խանջեանի «անձնական Թղթածրարը» եւ մէկիկ մէկիկ կը Թուէ Աղասիի այն բոլոր «յանցանքները», որոնց համար պատասխանատուութեան ենթական երկու ելք ունի,— կամ դատարանին մէջ տեղ բռնել ամբաստանեալ հակայեղափոխականներու քովը եւ կամ անարգ ու անպատիւ դատավճիռէն խուսափելու համար՝ առանձնանալ սենեակին մէջ, ուր սեղանին վրայ լեցուն ատրճանակը պատրաստ կը սպասէ ...

Իսկ թէ գնդակը ի՞նչպէս կամ ո՞ւր արձակուեցաւ, այլ եւս երկրորդական է: Կարեւորը՝ ատրճանակը Խանջեանի ձեռքին մէջ գնող մարդը գտնելուն մէջն է: Եւ այդ մարդը Անդրկ. Երկրային Կոմիտէի քարտուղար՝ վրացի Լաւրենտի Բերիային:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԻՍԱՂ

— Պարոն, սա պատող աղջիկը շատ սիրուն եւ համակրելի է, ես ձեր տեղը ըլլամ ձեռքը կը խնդրեմ:

— Լաւ, բայց ի՞նչ կայ ձեռքին մէջ:

×

Այր.— Կ՚ըսեն թէ մօտակայ գիւղին մէջ տասնըհինգերորդ դարէն մնացած հնութիւններ կան, երթանք տեսնենք:

Կին.— Ես նախամեծար պիտի համարէի 20րդ դարու ճաշարան մը երթալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՏԱՃԱՐ ՄԸ

Գիշեր մը անքուն անցուցի: Առաւօտուն, նախաճաշէս վերադարձին, պանդոկապետը նոր լուր մը տուաւ — Լիոնէն բարեկամ մը եկած է, գիտնալ կ՚ուզէ: Շուտով գտայ զայն, ու, մէկ աղդականիս առաջնորդութեամբ կենդանական պարտէզ գացինք: Ես ոչինչ կ՚ուզեմ պատմել այն վայելքի մասին, զոր մենք ունեցանք յիշեալ պարտէզին մէջ ժամերով: Ուրովհետեւ, կէսօրէ վերջ, գրեթէ մոռցայ զայն բոլորովին, երբ խումբով մը Փրատոյի պողոտան ելանք, ու հոն Գ. Վ. Խորասանճեանի շինել տուած Հայոց մայր եկեղեցին բարեւեցինք:

Ինչպէս ալամանդի յղկուած կտոր մը զարդարանքներու կողքին վրայ, նոյնպէս այս եկեղեցին կը նսեմացնէ պերճաշուք շէնքերու փայլը մեր ճամբուն վրայ: Երբ տեսայ զայն, երբ նայեցայ անոր պատկուած ճակատին, անմիջապէս Թելադրութիւն մը արթնցաւ իմ մէջ: Կ՚ուզեմ խտամբեր չըլլալ, կ՚ուզեմ գիրքերու պատուերներուն մէջ չրանտարկուիլ, կ՚ուզեմ դուրս գալ գիտունին, եւ, քննադատին իմաստութենէն, ու ազատ ըլլալ նկարագրելու հաճոյքի մը լիատատ յմբոշխնումը:

Բիչ անգամ կը տեսնուի ճարտարապետական շէնք մը, որ ամբողջապէս արուեստի քնքուշութիւն մը ըլլայ, որ վերածնունդին երիտասարդութիւնը որոշ արտայայտութիւն մը կատարէ: Ս. Թարգմանչաց նուիրուած Փրատոյի Հայոց եկեղեցին, մեր հին ու գմայլելի տաճարներուն մեծութենէն վար եկած, անոնց հունէն վերակենդանացած շքեղութիւն մըն է, որուն ընդհանուր կառուցուածքը կը զգացնէ թէ հարկադրանքներու տակ շարուած յղփացուած դասական ու գոթական ձեւերէն անդին դեռ աշխարհ մը կոչելու չափ շատ բան կայ, կը զգացնէ թէ հայ հնարամտութիւնը հաւասար զօրութեամբ կ՚ընկերակցի մարդկային բարձրագոյն եւ ուժեղ հնարամտութեան, որ սահման չունի, որ բնութեան նման կրնայ բռնաբարել ակեղերական բոլոր կանոնները, կատարեալ գործ մը արտադրելու համար:

Սիրուն անակնկալի մը զուարճանքը կայ, որ կը տեսնեմ հոս: Արեւելեան բմայքը ծաղիկ մը ունի արեւմտեան քաղաքին այս փարթամ ափին վրայ: Ծաղիկ մըն է Հայոց Եկեղեցին, յեցուն կուշտով, եւ, պարուրիչ հրապոյրներով:

Փոքր հրապարակի մը միջոցին, ալզեղնային հովանիներով պատուհաններ, կամարաւոր երիզներով ճակատներ կը զարդարեն չորս կողմերը ճերմակին մէջ առաւերացած կանոնաւոր սիւներուն՝ որոնց վրայ կը հանգչի յատկանշական տանիքը, բազմակերպ կլորութիւններու գմբէթը, եւ ճարտարապետական բարձրութիւն մը երգիծող սլաքը:

Տանիքին յառաջամասին վրայ, գմբէթին հաւասարութեամբ բարձրացող զանգակատունը, հին Կոմիտասի ճարտարարուեստին մէջ վեհութիւնը կը մատակարարէ, Եղրի եւ Ներսէս Իշխանցիի չինարարական մտածումներուն եղբայրութիւնները կը վերյիշեցնէ: Ու զանգատան սարսուռ, ու-

ժեղ բանկերով ցուրքներ կ՚ամբառնան, որոնց հովանիին տակ հարթքանդակներով եւ կերպարանքներով շէնցած քանի մը եկեղեցիներու նկարներ կան. Ասոնք մեր դասական ճարտարապետութեան ստեղծագործական հանճարամտութեանը նմոյշներն են, որ դիտողին հիացումը դարերու ետեւ կը տանին:

Մեր խումբէն մէկուն օրհնող մը բաժնուեցաւ, յառաջացաւ քիչ անդին, հեզահամբոյր աչքերով դիմաւորեց Շահէ քհնյ., ու անոր բացառեց մեր փափաքները: Քահանան մեզ առաջնորդեց հաճոյակատարութեամբ:

Երբ ներս մտանք, երբ ակնարկ մը նետեցի չորսդին, աչքերս մէկ անգամէն լեցուեցան ձեւերով: Սրբանկարներ, խորանազարդ պատուհաններ, գոյնզգոյն խաչեր, մարմարաշէն սիւներ, գեղեցկակազմ խոյակներ, ցայտուն նկարներ, կենդանի գոյներ, եռանկիւն, քառանկիւն կողեր, արուեստական չուրեր, սուսերաւոր անկիւններ, փայփայուն յենարաններ գիրար կը համբուրեն այս փոքր աղբանոցին մէջ: Գետինը խճաքարերով ծածկուած յատակ մըն է, որուն մէջտեղին բոլորուող զարդերն ու ծաղիկները բազմակերպ երանգներ ունին, եւ, երբ վերնատունէն ելայ, անկէ նայեցայ անոնց, կարծեցի թէ այդ գոյներն ու ձեւերը իրենց իրենց մէջ կը սուզուին, կը պայծառ ու նկարչագործ առասպելին հետ հաղորդակցութիւն կ՚ունենան:

Երկնամերձագիր նկարներ, որոնք գոյն պատերուն ներքնաճակատները կը պարունակեն դէմ դիմաց, ձեւերու անհանութիւն մը ունին, յուզումի եւ ազնուութեան սարսռենակ չուսյլանք մը կը ներկայացնեն: Մէկը Վ. Սարգսեանի նախօրեակն է, ուր, Վարդան, պատանիի մը ձեռքէն հանդիսաւորապէս կ՚ընդունի հրամանատարութեան եւ կառքի սուրը, իսկ միւսը, մեր ժողովրդի թշնամութեան մէկ կարմրաւոր է, որ իր վերջի օրերու դժուարութեանց մէջ, ապագայ սերունդին համար դեռ կը շարունակէ Հայ Համայնքի կամքը խլրտացնել ու կարծրացնել յուսանցքի ճամբով: Հայ ժողովուրդի զօրութիւնն ու արդարութիւնը յըստակօրէն արտայայտող այս նկարներուն վրայ կարելի է ամբողջ հատոր մը գրել:

ԿԻՐԻԿԵՂ ԽՐԱՑԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԴԱՇՏԵՐԸ...

Տասը տասնըհինգ տարի է այս երկիր կը գտնուինք, չորուեակ ծուխ եւ մուխ կը կլլենք մարդակալ մեծ նաներու աղջեւ, միշտ կարօտ կապոյտ մը տաք արեւի, գոլաւոր օդի եւ ջուրի, կարօտ դաշտի ու անտառի Նոյնացած ենք գործարաններու գոր-

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՒԼ ԽԱԹՈՒՆ

Այսօր, ամէն պաղարի օրուան նման, տանը մէջ գործ չկար: Մօրս հետ, մեր Թեւերը սօթտած, սկրթըւած կարասներուն մէջ իւղ ու սուխ կը լեցնենք, եւ, ճերմակ ու Թարմ հաւկիթները կ՚աշխատինք առանց կոտրելու տեղաւորել փոքրիկ կողովներուն մէջ: Այս աշխատանքը մեզի պարզապէս նոր հաճոյք մը կը պարգեւէր: Պոլիս այդպիսի գործեր չէի իսկ յիշեր: Հոն ամէն բան մեր դուռը կը բերէին վաճառորդները: Ամէն ծր առեւտուր կար: Մենք հոս քաղաքացիներուն օրինակին հետեւելով, մօրս հետ վարժուեր էինք շուկայ ելլել՝ ապաժինք ձգած մեզ ետեւ: Երբ ամառներէն մածունը առապաններու մէջ կը պարպէի, մտածեցի թէ իւրացուցեր եմ այս փոքրիկ քաղաքին շատ մը սովորութիւնները, ու նոյն իսկ Պոլսէն բաժնուած ըլլալու ձանձրոյթը հեռաց հետէ սկսեր էր

անհետանալ:

Դուռը Թեթեւօրէն զարկին: Մածունին տոպրակը ձեռքէս ձգեցի եւ նետուեցայ՝ բանալու: Երբ խոհանոցէն դուրս կ՚ելլէի, մայրս ետեւէս ձայնեց.

— Եթէ շուկայէն եկած վաճառորդ է, ճամբայ դիր, աղջիկս, որ եւ է բանի պէտք չունինք.

— Լաւ, մայրիկ, բայց ու գացի դէպի դուռ:

Երբ դուռը բացի, դէպի ներս երկարեցաւ միջին տարիքով եւ տժգոյն դէմքով կին մը, որ գլխուն ճերմակ փարշամակ մըն էր գնտեր, ու ժպտելէն բռաւ.

— Խաթունս, Թարմ հաւկիթ, մածուն, սուխ ունիմ, կ՚ուզե՞ս:

Ցեշելով մօրս յանձնարարութիւնը, պիտի մերժէի: Բայց, կնոջ նայուածքը այնքան դրաւիչ էր ու դէմքին գիծերը այնքան նուրբ էին, որ ակամայ բսի.

— Ներս անցիր, տեսնենք:

Դանդաղօրէն ներս սպրդեցաւ: Իր սեւ յարշաֆին տակը փոշիի մէջ էր Թաթխուած: Ով գիտէ քանի՜ ժամուան ճամբէ կուգար: Իր ամբողջ յոգնութեան փոխարինութիւնը պիտի ըլլար այն քանի մը դրուշը, զոր պիտի ստանար լաւ գինով մը ծախելով այն բոլորը ինչոր մէկ շաբթուան ընթացքին հաւաքուած էր՝ իր բերնէն խնայելով: Սակայն չէր, սակայն, թէ պիտի կարենա՞ր գիւղ տանիլ այդ քանի մը դրուշն ալ: Որովհետեւ, քաղաքէն գնելիքներ ունէր, անպատճառ: Քարիւղ, աղ, եւն.: Իսկ եթէ գիւղը կը սպասեն ադաք ու աղջիկներ, որոնց չալվարները պատռուած են, քանի մը արշին ալ ապածոյ պէտք էր առնել:

Պահ մը իրեն հետ դէմ առ դէմ անխօս մնացինք: Կը մտածէի թէ ինչ պիտի կարենամ գնել իրմէ: Ան, միջա ժպտուն իմ քովս ձգեց մածունի պըղինձէ փոքրիկ ամանը, որ կը փայլփլէր: Իսկ մաշէ հիւսուած կարմիր մախաղն ալ գետին Թողեր՝ բանալու կը պատրաստուէր, խօսելով միեւնոյն ատեն.

— Ա՜հ, որքան յոգնեցայ, խաթունս: Անցեալ օրուան անձրեւը ճամբաները աւրեր է, ու չկրցի ժամանակին հասնիլ պազարին: Ամէն ոք իր գնելիքը գներ է, քերածներուս յաճախորդ չգտայ, եւ, խորհելով որ թերեւս տուներէն գնողներ կ՚ըլլան՝ փողոց ելայ:

Ես գիւղացի կիները վարժուած էի տեսնել միշտ անձնեայ, լայն ու յորդուն ուսերով, դէմքերը վառ, այրած ու Թուխ, եւ կայտառ: Բայց, այս կինը շատ փխրուն մարմին մը ունէր որ ձիւղի մը նման կ՚երերար:

Սիրտս կսկծաց, երբ տոպրակները բանալու համար առջեւս ծռեցաւ ու տեսայ իր նիհար ու ոսկրոտ ուսերը:

Մեղմութեամբ՝

— Նե՛րս սենեակ եկուր, քոյր: Թէ սուեւտուր կ՚ընենք թէ քիչ մը կը հանգչիս:

Գլուխը բարձրացուց ու գորովանքով նայեցաւ ինծի: Թերեւս բառեր կ՚ին սանեք, զորս չէր ակնկալեր քաղաքացիէ մը: Առանց սաարկութեան տոպրակը ժողվեց, գրկեց, պղինձէ ամանը ձեռքն առաւ, ու մտաւ այն կաղմնակի հիւրասենեակը որուն գուռը

բացեր էի: Մուտքի պահուն մոռցաւ հանել ոտնամաններ, որոնց քիթերը մաշեր էին: Հակառակ այնքան ոնգումներուս, մերժեց նստիլ «քանափէներուն վրայ: Կոխելով իր կարմիրեգը ու բուրդէ գուլպաներուն ծայրեկներուն, վարանքով մը նստաւ գրանը առջեւ, գորգին վրայ:

Այն օրը բաւական գնումներ ըրի իրմէ՝ մոռնալով մօրս յանձնարարութիւնը: Մածունը շատ լաւ էր մակարդած, հաւկիթներուն մէջը վարդագոյն էր՝ կարծես արեւի լոյսով էր շաղախուած, իսկ իւղը հարազատ բուրում մը ունէր: Այդ բոլորը այնքան Թարմ ու մաքուր էին որ, մայրս իսկ դիտողութիւն չըրաւ գնած ըլլալուս համար: Եւ երբ իր սեւ ու խոր աչքերովը ժպտելէն «մնաք բարով» րսաւ, կրկնապէս յանձնարարեցի որ ամէն պազարի օր մեզի հանդիպի՝ շուկայ իջնելէ առաջ:

Այս գիւղացի կինը՝ իր ներքին մարմնով՝ քաղցր ու կակուղ դէմքովը իմ մէջ սարօրինակ զգացում մը արթնցուց. ան տեղ դրաւած էր ինծի շատ սիրելի անձերու շարքին մէջ:

Եւ ամէն շաբթու կուգար մեզի: Կանանցին՝ բուրդէ կարմիր մախաղը, ձեռքին՝ փոքրիկ պղինձէ ամանները:

[illegible]ցին շաբաթը կը յատկացնենք այս նըպատակին։ Ամէն օր հինգ վեց քիլոմեթր ճամբայ կը քալենք զանազան [illegible] ոգեւորութեամբ, ուտելիքներ առնելով [illegible]։

Հրաշալի է բնութիւնը, տեղ տեղ կը նմանինք պաղ եւ զովասուն ջուրե[illegible] անմիջապէս մեր մօրին [illegible] կ'արթնան հին յիշողութիւններ։ [illegible] մենք ալ ունէինք զովասուն [illegible] պուրակ ու անտառներ, [illegible] այս վայրկեանիս կը ցցուին մեր աչքերուն առջեւ։ Կը դիտենք մեր գի[illegible] գիւղացիները որոնք իրենց նահապետական կեանքով, կարծես աշ[illegible] անցուդարձէն ոչ մէկ տեղեկութիւն չունին։ Ամէն մարդ գրաւած է իր գործով, գիւղացի հարսը իր կովը կթէ [illegible] վրայ, այրը սայլը [illegible] բերած կը պարպէ, քիչ անդին [illegible] իր ոչխարները կ'արածէ։ [illegible] մանուկները կ'ոստոստեն [illegible] դաշտին մէջ, առանց վախի։ [illegible] չուրջ կը նշմարուին [illegible] անտառներ, որոնք կը ծածկեն [illegible] կամ այն կողմը։ Ո՜հ, ի՜նչ անոյշ է անոնց կեանքը։ Ամէնքն ալ կ'աշ[illegible] բաց դաշտի մէջ, հեռու գործարանային ծուխերէն ու աղմուկներէն, կը ծծեն դաշտերու եւ լեռներու [illegible] եւ մաքուր օդը։ Բոլորն ալ [illegible] կայտառ են եւ հոգ չունին, [illegible] առողջ եւ ապահով է։ Երբեմն կը խօսիք իրենց հետ, մեր գիւղած Փրանսերէնով, բացատրութիւններ կու տանք եւ կ'առնենք այս երկրի եւ մեր երկրի հողագործական աշխատանքներուն մասին։ Հոս շնորհիւ երկրին զարգացման եւ գիտութեան, [illegible] գիւղացիները կը մշակեն իրենց [illegible] գործիքներով, մինչդեռ մեր երկիրը [illegible] ձեռքերով, ինչ որ ամբողջ կը [illegible]։

Մեր քալած ճամբաներուն վրայ յաճախ կը հանդիպինք դաշտերու, անտառներու եւ լեռներու, որոնք շատ կը յիշեցնեն մեր երկրի տեսիլները. [illegible] կ'արձակէինք [illegible] եւ կ'ողբանք մեր ճակատագիրը։ Ո՞ւր ենք այսօր մենք եւ ինչու այսպէս թափառական [illegible] օտար երկիրներու մէջ, կորսնցուցած մեր անգին հարստութիւնները։ Կարօտը կը քաշենք [illegible] եւ անտուն, կարօտ ենք նոյն իսկ Աստուծոյ արեւին ու ջուրին։ Աշխարհի ո՞ր արդարութիւնը կը պահանջէ որ երեք հազար տարուան պատմութիւն եւ մշակոյթ ունեցող ժողովուրդ մը իր տարրական իրաւունքները կորսնցնէ ու [illegible] բռնի [illegible] ձեռքով։

ՊԵՏՐՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ Բ. ԿՈՆԴԱԿԸ

—•—

Սրբէն Էջմիածնի կաթողիկոսին առաջին կոնդակը՝ Մարսէյլի թեմին վաւերացման մասին. Աստուածային երկրորդ (10 յունիս), որ ուղղուած է Գարեգին եպիսկոպոսին, «Ընդհանուր հայրապետ եւ պատրիարք նախանձ Հայոց Ուղղափառ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ» —

«Հայրապետական կոնդակաւ մերով որ յ30ն մայիսի տարւոյս ընդ համարու 725 յանուն սիրելի զաւակաց մերոց բնակելոց ի Մարսէյլ քաղաքի եւ ի շրջակայս նորին, կարգեցաք զձեզ ընդհանուր հոգեւոր հովիւ նորոգ հաստատեալ Թեմին Հարաւային Ֆրանսիոյ

Ցանձնարարեմք գերաշնորհութեան ձերում, զկնի իրազեկ եւ հաւաստի լինելոյ եկեղեցական - կրօնական, ազգային-կրթական եւ ամենայն հանգամանաց նորակազմ թեմիդ, խորհրդակցութեամբ ընդ բանիբուն ազգային կարգաւորել եւ ղեկավարել զընտրութիւն Թեմական Առաջնորդի եւ Թեմական կեդրոնական վարչութեան ընդ ձեռն Թեմական Երեսփոխանական Ժողովոյ եւ զհետեւեալս ընտրութեանց զեկուցանել մեզ ի տնօրէնութիւն

Տամք գերաշնորհութեանդ իրաւունս կանոնաւորելոյ եւ կարգադրելոյ զամենայն եկեղեցական - վարչական եւ զթեմական գործս ի սահմանի առաջնորդական իրաւանց, իսկ ի դէպս անհրաժեշտութեան դիմել առ մեզ վասն հրահանգաց եւ վախճանական կարգադրութեան մերոյ։

Լիայոյս եմք զի դուք ամենայն խոհականութեամբ, հեռատես կշռադատութեամբ եւ փորձառութեամբ ձերով եւ մանաւանդ ըստ սրբազան կոչման ձերում ունիք կազմակերպել զԹեմն Հայոց նորահաստատ եւ օժանդակել վասն բարեկարգելոյ զազգային հաստատութիւնս, զօրացուցանելով միշտ զանխ եւ զործով զոգի միութեան եւ համերաշխ գործակցութեան ի ժողովրդեան մերում։

Եւ Մեք աղօթս ջերմագինս վերառաքեմք զի Հոգին սուրբ Աստուած առաջնորդեսցէ ձեզ յամենայն գործս բարիս եւ ի ձեռնարկս ազգօգուտս ի փառս Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ, ի շինութիւն եւ ի բարգաւաճումն հայրենեաց մերոց եւ ի միաբանութիւն տառապեալ ժողովրդեան մերոյ։

Ողջ լերուք, զօրացեալ շնորհօք Ս. Հոգւոյն եւ յաւէտ օրհնեալ ի մէնջ. Ամէն»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԹԷ «ԳԱՐԱԿԷՕԶ»

Օգոստ. 27ին բացուեցաւ Թուրքիոյ լեզուական Գ. Համագումարը, սովորական յաւյյաբանութիւններով։ Կ'ամփոփենք գլխաւոր «տեսութիւններ», իբրեւ նիւթեր պատմութեան համար։

Առաջին նիստին մէջ, լեզուական Միութեան Ընդհ. քարտուղար Իպրահիմ Նէճմի Տիլմէն երկար ուսումնասիրութիւն մը կարդալով, ըսաւ թէ Թուրք հին լեզուաբանները մեծ բախտաւորութիւն կը համարին մօտիկութիւն մը նշմարել Թուրքերէնի եւ Հնդեւրոպական լեզուներուն միջեւ. Մինչդեռ կատարուած պրպտումները եկան հաստատելու որ Թուրքերն են որ ստեղծած են առաջին քաղաքակրթութիւնը եւ զայն տարածած մինչեւ Հնդկաստան, Ամերիկա, Ափրիկէ, Եւրոպա, Միջագետք եւն.։ Արդ, պէտք էր գտնել այն Թուրք լեզուն որ միջոցը գարձած է քաղաքակրթութեան այս տարածման։ Կատարուած ուսումնասիրութիւնները երեւան բերին «արեւ - լեզուի դրութիւնը», Համաժողովին մէջ կարդացուելիք թէզերը պիտի գան բացատրելու այս տեսութեան էութիւնը եւ լեզուներու ստեղծման մասին անոր բերած նոր եւ էական մեթոտը

Հաստատելու համար թէ Թուրքերէնը մայր լեզու է եւ անով կարելի է կատարել օտար բառերու բազմաթիւ ստուգաբանութիւններ որոնք մինչեւ հիմա անծանօթ մնացած են, Իպրահիմ Նէճմի քանի մը օրինակներ տուաւ

Թուրքերէն անձնական դերանունները փնտռած ատեն, — ըսաւ, յատնապէս ընկերոջ հարցուց անոր և գակի երրորդ դէմքը։ Աֆօօս եւ էֆիեօս բառերը ցուցուց։ Ինդրեցի որ հոմերական բարբառին մէջ գտնէ համապատասխանը։ Երկար պրպտումներով Օ մը գտաւ։

Ֆրանսերէն ստուգաբանական բառարանի մը դիմեցի եւ տեսայ որ «ու» (ան) դերանունը առաջ եկած է oui բառէն (o✕il)։ Այս օն ալ հին Ֆրանսերէնի մէջ կը նշանակէ celà, այսինքն՝ այն։

Արդ, Թուրքերէնի մէջ ալ այսօր «օ» է անձնական դերանունը։ Գարակերէնի մէջ ալ «օ» է։ Հին Ֆրանսերէնի եւ յունարէնի մէջ ալ այդպէս եղած է։ Կարելի՞ բան է որ այս նոյնութիւնը աչքի չզարնէ։

Եագութերէնի մէջ կայ «ոլըըյ» բառը, արեւ նշանակութեամբ։ Արդ, առնեա տեսնելով, կարելի՞ է չյիշել soleil (արեւ) բառը։

Ճառախօսը ըսաւ թէ Եւրոպացիները «Ամերիկա Վիսփուչիի» անունին կը վերագրեն Ամերիկա բառը՝ մինչդեռ Նիքարակուայի մէջ աւելի առաջ գործածուած է «Ամերիկա» բառը, իսկ Մայաների բառարանին մէջ կայ «էմէրիկ» բառը։ Կատարուած ուսումնասիրութիւնները կը հաստատեն թէ Հնդեւրոպական եւ համիթօ - սեմական լեզուներն ալ մէկ մէկ ճիւղն են Թուրք լեզուին։

Շատ երջանիկ ենք որ այս նոր աշխարհ լոյսով լեզուական աշխարհը լուսաւորելու բախտին կ'արժանանանք

«Թրքական լեզուական տեսութիւնը անհ այսպէս կ'ապացուցանէ թէ Թուրքերէնն է մայր ալբիւրը աշխարհի բոլոր գիտական լեզուներուն։ Գիտենք մեր զատին մեծութիւնը եւ ծանրութիւնը, բայց առիկա չի խրտչեցներ մեզ։ Աթաթիւրքի Թուրքիան որ մահու անդունդին եզերքէն վերականգնեցաւ անհաւատալի խոյանքով մը եւ եւ իր նոր գոյութիւնը ճանչցուց աշխարհի, գիտական խնդիրներու մէջ ալ պայծառեցիչ մեծ յաջողութեանց թեկնածու է. Մենք կը հաւատանք ատոր։ Անհ այս հաւատքով՝ անցայի եւ օտար լեզուագէտներուն կը ներկայացնենք «արեւ» լեզուի տեսութիւնը եւ վստահութեամբ կը սպասենք անոնց ընդունողութեանց»

Էնկիւրիի լեզուաբանական համալսարանի ուսանողուհիներէն Վէհիպէ Գրլըճօղլու ըսաւ թէ պիտի բացատրէ «աթա» բառին ծագումը, համաձայն իր դասախօսներէն սորված տեսութեանց

«Աթա» բառը նոյն իմաստն ունի գրեթէ բոլոր լեզուներուն մէջ եւ հետեւաբար կրնայ հիմնական բառ մը նկատուիլ։ Փրոֆ. Մէյէ, Վալտէ Փօքոռնի եւ արեւմտեան ուրիշ բազմաթիւ գիտուններ զայն կոչած են «Lallwort», այսինքն՝ մանկական խօսք։ Ցարգանք ունենալով հանդերձ այդ գիտնականներուն հանդէպ Վէհիպէ կը կարծէ թէ «աթա» խօսքը աւելի հիմնական իմաստ մը ունի

Այդ գիտունները երեւակայած են տղոց բերնէն լսած կարգ մը պարզ եւ իմաստ չունեցող բառեր եւ Lallwort կոչած են զանոնք։ Մինչդեռ Թուրքերէնի մէջ չկայ այս բաժանումը։ Արդէն, Հէրման Փօլ կ'ըսէ թէ «այս լեզուն տղոց գիտելը չէ եւ այդ խօսքերը սորվեցուցած են անոնց»։

Ասոր համար է որ կարգ մը գիտնականներ Lallwortը կոչած են Ammensproche, այսինքն «դաստիարակներու լեզուն»։

«Աթա» բառը այս երկուքէն ոչ մէկուն մէջ կրնայ մտնել, որովհետեւ կը պարունակէ «t» գիրը որ դժուար հնչելի է։

Բազմաթիւ օրինակներ յիշելէ յետոյ, ճառախօսը ըսաւ թէ Սանսկրիտի մէջ «թաթա», յունարէնի մէջ «թէթա», լատիներէնի մէջ «թաթա», կելտերէնի մէջ «թատ», անգլիերէնի մէջ «տատ» կը նշանակեն հայր եւ տարբերութիւն չունին «աթա» բառէն։

Կը տեսնուի որ, եզրակացուց ուսանողուհին, «աթա» ազնուական բառ մըն է եւ կը նշանակէ տէր, գերագոյն։ Մեծ ղեկավարը «աթա» կոչելով, Թուրքերը հաստատեցին որ ամէն ազգէ աւելի գիտեն այս նշանակութիւնը։ Տարիներով հոս հոն գըրոհ տալէ յետոյ, Թրքութիւնը հիմա այլ եւս բիւրեղացած է Անատոլուի մէջ եւ գտած իր հարազատ (էօզ) աթան։ Աթա բառը Թրքութեան չափին եւ Աթաթիւրքի չափ մերն է»։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԷՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 26 օգոստ. (Ցաաց). — Կատարեալ թնճուկ դարձաւ Պաղեստինի խնդիրը։ Արաբներու Գեր. Խորհուրդը կամաց կամաց կը սթափի եւ կ'ըմբռնէ թէ հինգ ամսուան խռովութիւնները յոխորտն կը քանդեն երկիրը։

Լուրջ անձեր կը խորհին գործադուլին վերջ տալ. սակայն միւֆթին եւ իր համախոհները կը պնդեն շարունակել, մինչեւ որ հրէական ներգաղթը առ նուազն առ ժամապար դադրի։Թանիցս Անդրյորդանանի Թագաւոր էմիր Ապտալլահ միջամտեց, իր մօտ հրաւիրեց արաբ պետերը, թելադրեց վերջ տալ գործադուլին եւ ուրիշ օրինաւոր միջոցներով հետապնդել իրենց դատը։ Ցարդ ոչ մէկ յուսատու նշան չերեւար։ (ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Արաբները տեղի տուին, ընդունելով Իրաքի արտաքին նախարարին միջնորդութիւնը)։

Աւելորդ է մէկիկ մէկիկ թուել գիշերուան հրացանաձգութիւնները։ Մարդկային զոհեր անպակաս են։ Հայ զոհ մըն ալ տուինք։ Երուսաղէմացի Կարապետ Գէսէեան, Մանթաշէվի Եաֆայի պաշտօնեաներէն, օգոստ. 17ի առտուն, երբ շոգեկառքով կը ճամբորդէր, Թէլ Ավիվի մէջ Հրեաներու արձակած փամփուշտներէն սպաննըւեցաւ։

Արաբական շրջանակները կ'ըսեն թէ մօտերս Պաղեստին պիտի հասնին Հիճազի եւ Եմէնի ներկայացուցիչները, անգլիական իշխանութեանց հետ խորհրդակցելու եւ ներգաղթը առ այժմ դադրեցնելու համար։ Օտար շրջանակները կը կարծեն թէ սպաս.ի վերջերը Պաղեստին հանգիստ կը խաղաղի։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՄԵՂՔԵՐԸ

—•—

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 օգոստ.).

—«Աղասի Խանջեանի եղերական մահուան յաջորդող բանաձեւերուն եւ խմբագրականներուն մէջ՝ որոնցմով լեցուն են հիմա խորհրդահայ թերթերը, առաջին փաստը որ մարդուն աչքին կը զարնէ՝ Թուման է անձնասպանին մեղքերուն։

Ընենք անմիջապէս որ ան կը մեղադրուի մասնաւորապէս իր ազգայնական գիծին համար,— ո՜վ զարմանալի խաղը կեանքի։

Կարելի չէ արդարեւ չապշիլ կարդալով զանազան ու զարմանազան մեղքերը զորս կը բանաձեւեն հիմա խորհրդային շրջանակները մարդու մը մասին՝ որ իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքին ազգային հոգեբանութեան ամէնէն ոխերիմ հակառակորդը եղաւ, եւ իր չունեցած հաւատը ցուց ամէն անգամ որ զգաց թէ ազգայնական գիծ մը գլուխ կը ցցէ երկրին մէջ։

Անոնք որ հետեւած են Աղասի Խանջեանի կեանքին, բայց մանաւանդ անոր վերջին տարիներուն երբ փաստապէս իր ձեռքն ունէր Հայաստանի ղեկը, գիտեն թէ ինչ կատաղի հակադաշնակցական մը կ'ապրէր անոր ներսը, թէ ինչ զարհուրելի ճիգ է գործ դրած ան՝ Դաշնակցութիւնը պատուհասելու համար երկրին մէջ ու դուրսը, եւ թէ ինչ մոլեգնութեամբ կը լեցուէր ամէն անգամ որ Դաշնակցութեան անունը տար։ Բաւական է յիշել, թէ նոյն մոլեգին հակադաշնակցականը կը բարբաչէր իր վերջին յօդուածին մէջ անգամ, զոր լոյս ընծայեց Մոսկուայի պաշտօնաթերթը իր եղերական մահէն քիչ առաջ, եւ որ իր կարապի երգը պիտի ըլլար։

Արդ, այս մարդը կը մեղադրուի հիմա իր դաշնակցական հակումներուն համար ալ։ Բանաձեւերը եւ խմբագրականները որոնք լոյս տեսան Թիֆլիսի եւ Երեւանի պաշտօնաթերթերուն մէջ՝ կ'ամբաստանեն զայն բացէ ի բաց թէ ան կը քաջալերէր ազգայնական տարրերը, պէտք եղած աչալրջութիւնը ցոյց չէր տար Դաշնակցութիւնը բնաջնջելու համար եւ իր անձնապաշտութիւնն անգամ ցոյց մըն է ուղղուած կոմունիստական կուսակցութեան դէմ։

Եթէ աշխատինք սակայն բառերուն տակը կարդալ, ու թափանցել իր գիտակին վրայ թափուած չանթերուն իմաստին, պիտի զգանք որ ազբերգութիւնը որուն զոհ գնաց Հայաստանի երիտասարդ ղեկավարը՝ կը բղխի Աղասի Խանջեանի բրած փորձերէն իսկ հայ ժողովուրդի իրաւունքները պաշտպանելու համար։

Եթէ հնարաւորութիւն ունենինք առայժմ ճշգելու իր մզած վերջին պայքարին բոլոր ծալքերը, կրնանք սակայն այժմէն ընդգծելու ճշմարտութիւն մը՝ որ պիտի չհիննայ երբեք ինչքան ալ դարերը անցնին դարերու ետեւէն, եւ յեղաշրջուին ժողովուրդները։

Աշխարհի բոլոր Խանջեանները վերջ ի վերջոյ պիտի յանգին միեւնոյն եզրակացութեան,— իրենց ժողովուրդը ամէն բանէ առաջ։

Որքա՜ն ծայրայեղ մարդիկ, ամէնէն թունդ անիշխանականներն իսկ, երբ տեսական ճառերէն յետոյ շփման մէջ մտած են կեանքի հետ՝ զգացած են ի վերջոյ ժողովուրդին սրտին բաբախումը իրենց իսկ կուրծքին տակ։ Ամէնքն կարմիր համայնավարն իսկ իր ներսէն բան մը փոխած է՝ երբ ոտքը դրած է հողին, ու ժողովուրդին սրտի զարկին մօտեցուցած ականջը։

Ու որքան ճշմարիտ է պարագան մանաւանդ հայ ժողովուրդին համար, ուր մայր զանգուածը աշխատաւոր դասն է, եւ որուն կարելի է փարիլ առանց կարմիր նշանաբաններէն հասա մը զոհած ըլլալու խղճահարութեան։

Հայ հողին կպիլ, խառնուիլ հայ ժողովուրդին, անոր սրտին բաբախումները զգալ, ինչպէ՞ս կը փոխէ մարդը։ Աղասի Խանջեան՝ քարէ իսկ ըլլար՝ պիտի հալէր ի վերջոյ այդքին առջեւ որ ժողովուրդէն կը բխի եւ որուն չեն դիմանար ամէնէն անյողդողդ բանաձեւերը։

Բոլոր քարէ սրտերը վերջ ի վերջոյ պիտի թուլնան հայ ժողովուրդի մեծ ողբերգութեան առջեւ, ու ամէնէն անյեղլի բանաձեւերն անգամ պիտի կարկամին մարտիրոսի մը առջեւ՝ որ դարերուն խորքէն տքնելով, չարչարուելով, արիւնելով կուգայ, հեզ՝ գառնուկի նման, ու խրոխտ՝ ինչպէս առիւծը»։

** Պաղեստինի եւ Անդրյորդանանի իտալական ընդհ. հիւպատոս Գ. Մարիանօ չորս տարի պաշտօնավարելէ յետոյ, Փարաշուէյի դեսպան նշանակուեցաւ։ Իր մեկնումին առթիւ իտալական գաղութը փաշական ակումբի սրահին մէջ ողջերթի ցերեկոյթ մը սարքեց։ Ներկայ էին նաեւ Հայ կաթ. պատրիարք. փոխանորդ Կիրակոսեան Ս. վրդ. ու Հ. Մանուէլ վ. Թաշճեան։ Ընդհ. հիւպատոսը հայ վարդապետներուն ձեռքերը թօթուելով գրոյց մը ունեցաւ։ Գ. Մարիանօ իր պաշտօնավարութեան ընթացքին բարեացակամ եղած է Հայերուն եւ Մխիթարեան վարժարանին հանդէպ։ Դեր - հիւպատոսն ալ Գ. Ջէշի միշտ բարեացակամ եղած է։

** Արաբական բարձրագոյն վարժարանը յաջողութեամբ աւարտեց Գ. Հայկ Թովմասեան, միակ Հայը որ մասնաւոր գնահատանքի արժանացաւ։

Թղթակից

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԶԱՏ ՄԻՏՔ, չարաթաթերթ քաղաքական, գրական, տնտեսական, թիւ 1 եւ 2։ Խմբագրապետ Ա. Ալպօյաճեան։ Հասցէ.— 152, Rue Emad el Dine, Le Caire (Egypte).

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—•—

Իրիկուան կողմը, երբ մերիններր կամաց ձայնով կը խօսէին, ճամբայի վերէն դոռում - գոչիւնով վար կուգային խումբ մը մարդիկ՝ Քիւրտեր էին, որոնք պիտի անցնէին մեր շատ մօտէն անցնող ճամբայէն։ Սարսափահար՝ ամէնքս մեր շունչը իսկ պահեցինք եւ զսպեցինք երեխաները։ Քիւրտերը կը մօտենային։ Այդ միջոցին, երեւի մօր կամ հօր սաստէն վախցած պզտիկ մանկիկը ճիչ մը արձակեց եւ սկսաւ լալ։ Մենք քար կտրեցանք վտանգը անխուսափելի էր։ Քիւրտերու խումբը, ըստ սովորութեան, իրար ընդհատելով եւ գոռում գոչումով մօտեցան ազբիւրին։ Ցանկարծ մեր փոքր մանկիկի ձայնը կարծես սուրով կտրեցին. մեռելային լռութիւն տիրեց։ Այդ միջոցին էր, երբ Քիւրտերը հասնելով աղբիւրի չուրջը, ջուր կը խմէին, որ տեւեց մօտ տասը րոպէ, ապա զանդաղօրէն հեռացան

Ազատ չունչ առինք. հայրը խեղդած էր իր մանկիկը եւ այս գինով փրկուեցանք մենք ...

Այլ եւս վայրենի կենդանիներու կերպ էինք առած. մեր ոտքերէն ու ուսերէն ցնցոտիներ էին կախուած. ոտքերնիս մաշուած տրեխներու մէջ քարերու, մացառներու զարնուելով, կարծր վէրքերով ծածկուած էին, դէմքերնիս մութ հողի գոյն էին առած եւ մենք, ամբողջովին ոսկրացած կմախքի էինք վերածուած։

Կը տեսնէի չուրջս գտնուող ընկերներէն մանաւանդ մէկ քանին յուսահատանքը ինծի համար։ Անոնք գերմարդկային ճիգ գործ կը դնէին պատառ մը հաց, կտոր մը չաքար գտնելու եւ սնուցելու իմ Ֆիզիքական տառապանքս։ Դաւթ կը հաւաքէինք երբեմն եւ «թէյ» կը չինէինք, որ քիչ մը ուժ կուտար մեզի։

Բան չկար այլ եւս վտանգուած էր։ Թուրքական բանակին ալ յոյսերնիս կտրեցինք եւ որոշեցինք անցնիլ Մառնիկայ լեռները։ Սարսափելին այն էր, որ ոստիկաններու տեսակները սկսեր էին թափիլ եւ այլ եւս չէինք կրնար ծածկուիլ թշնամիներու աչքէն։Կեանքը այնուհետեւ ալ աւելի անտանելի դարձաւ Մեր ընկերներու մէջ իսկ անհատապէս իրենց գլխենք միայն ապահովելու մտահոգութիւն, միաժամանակ նեղսրտութիւն, կասկած ու միմեանց հանդէպ։ Այդ տեսակէտէն Փօլէի Արշակը (Մճոյի եղբայրը) շատ կը կասկածուէր ինծի հետ եղող ընկերներու կողմէ. կ'ըսէին թէ զաւ մը կը նիւթէ մեզի դէմ։ Թէ ի՞նչու եւ ի՞նչպէս, չկրցայ հասկնալ։ Միայն երբ կը հանդիպէինք իրեն, ժանտ դէմքով եւ թշնամական հայեացքով կը դիտէր իր մօտիկ ընկերները։

Այս մթնոլորտի մէջ, ամէնքս միտքը աւելի տենդագին կ'աշխատէր ճար մը գտնել ազատուելու համար գժոխային կեանքէն։ Ոչ մէկ փրկութիւն կար այդ վիճակին մէջ մնալէն։ Պէտք էր ուրեմն վերջին ճիգ մը գործ դնել՝ հասնելու ռուսական բանակին։ Այս էր առհ մեր բոլորին մտածումը։ Բայց առիկա անկարելի կը համարուէր։ Ի՞նչ պիտի ընէինք մեզի հետ եղած անհագին թիւով կիներն ու երեխաները։ Այս մտահոգութիւններուն շատ անգամ կը պատասխանէին — «կին ու երեխայ միշտ կարելի է ունենալ. ազամարդն է որ պէտք է ողջ մնայ, ատն օխտր ան պիտի պահէ»— այսպէս կը գտնէին անոնք։ Ու իրարմէ զատուիլ, սահմանը անցնելու պատրաստութիւններ կը տեսնէին — առաջնորդներ, ուղեկիցներ կ'որոշէին եւ պայմաններ կը պատրաստէին։ Զիս շրջապատող ընկերներէ ամանք նոյնպէս կ'աշխատէին այդ ուղղութեամբ եւ միշտ ի հարկէ իրարմէ գաղտնի։ Անտարբեր էր դարձած բոլորովին այդ ամէնի հանդէպ. ինծի անկարելի կը թուէր հասնիլ անվտանգ, ռուսական բանակը, իսկ մեռնիլ ճամբան թէ հոս՝ լեռներու մէջ — միեւնոյնը չէ՞ր։

Սեպտեմբերը կը մօտենար եւ ցուրտերը սկսած էին։ Քարայրի մը մէջ կարճ ժամանակ մը անցուցինք հեռանց ընկերոջ մը քով, բայց մուհաճիր Քիւրտերը հոն ալ փորձեր էին բարձրանալ։ Թէեւ փախցուցինք մեր գնդակներով, բայց ստիպուեցանք թողուլ այդ քարայրն ալ։

Անցանք Մառնիկայ սարերը։ Հոն պիտի հաւաքուէինք սահմանն անցնելու նախապատրաստութիւններուն համար։

Գիշերը իջնելուն պէս, Քանի ձորերով սկսանք յառաջանալ դէպի որոշուած հաւաքատեղին։ Երբ ձորի խորքը իջան, կ'ուզէինք բարձրանալ լեռան հետեւեալ թեւի վրայ, եւ կ'անցնէինք աւերակ գոմի մը մօտէն, յանկարծ լսեցինք խուլ - աղերսական ու կոց - կտուր ձայն մը։ Նախ կարծեցինք թէ Քիւրտերը թակարդ են լարած մեզի եւ չղթայի մը ձեւով չարքը երկարեցինք, ու ապա մեզմէ երկու հոգի, խիստ զգոյշ մօտեցան գոմին։ Մարող ձայնը կը շարունակէր իր աղերսը հայերէն լեզուով։ Պաշարեցինք գոմը, քանի մը հոգի ներս մտան եւ մոմի կտոր մը վառեցին։ Ցնխոտ յատակին վրայ փռուած էր Աւրանայ Աբոմը ... Վիրաւորուած՝ Քիւրտերէն, մեր անվէհեր հայդուկը, քայքայուած կամ սողալով, անհագին ճամբայ էր կտրած, ծածկ մը գտնելու համար եւ միշտ այն յոյսով որ թափառող Հայերէն մէկը կրնար այդ կողմերէն անցնիլ ու զինքը գտնել։ Երկու վէրք ունէր, մէկը ուսին եւ միւսը՝ կուրծքին։ Վէրքերը լայնաբերան էին եւ խոր. անոնց մէջ կոյտերով որդեր կը վխտային ... Ճանչցաւ մեզ ու լացաւ։ Կարծես որբազան խորանի մը առջեւ՝ լուռ ու մունջ խոնարհած էինք մեր նահատակին դէմաց, որ անտրտունջ մահուան կը սպասէր եւ կարծես երջանիկ՝ որ շրջապատուած է իր ընկերներով։ Երկար նայեցաւ մեզի կիսախաւարի մէջ վառուող իր թառոտ աչքերով ու մրմնջեց. «Իմ բանս վերջացած է. մի թողուք զիս այսպէս, սպաննեցէք ձեր ձեռքով» ... Սարսռացինք։ Ո՞վ էր որ ձեռք պիտի վերցնէր այս նուիրական կեանքի վրայ։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(32)

ՍՄԱՂ

Ուսուցիչ.— Տղաս, ըսենք թէ հայրդ պարտական է 500 Ֆր. մսավաճառին, 200 Ֆր. նպարավաճառին, 150 Ֆր. ածխավաճառին։ Գումարը ի՞նչ կ'ընէ։

Աշակերտը.— Գումարելու պէտք չկայ, պարոն, հայրս տունը պիտի ձգէ հեռանայ։

մար եւ չուտով Մոսկուա պիտի դառնայ, վկայութիւն տալու համար նոր եւ դղրդալից դատավարութեան մը մէջ որ տեղի պիտի ունենայ մօտերս: Միչէլ եւ Կրէկորի Օզէրովի, առեւտրական պատուիրակին եղբայրը եւ հօրեղբօր որդին, արգելափակուած են Չեկային կողմէ, որ իբրեւ պատանդ կ'ուզէ պահել զանոնք, Գ. Օզէրովի բացակայութեան առթիւ»:

Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատունը բացարձակապէս կը հերքէ անգլիական աղբիւրէ հաղորդուած այն լուրերը թէ Չեկային գործակալները բազմաթիւ Ռուսեր հարցաքննած են Անգլիոյ մէջ.

ՍԹԱԼԻՆ ՀԻՒԱՆԴ Է

«Մաթէնի» համաձայն, Մոսկուայի բարձր շրջանակներուն մէջ յամառ զրոյցներ կը շրջին Սթալինի հիւանդութեան մասին: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ 1926ին Սթալին լեարդի ծանր հիւանդութիւն մը ունեցաւ, որուն հետեւանքով երեք ամիս չկրցաւ մասնակցիլ որ եւ է քաղաքական գործունէութեան: Նոր զրոյցներուն իբրեւ փաստ, կը յիշուի թէ Սթալին օգոստոս 29ին ներկայ չէ եղած «Արմէնդ» խաղին ներկայացման, որ տեղի ունեցաւ Մոսկուայի մէջ, վրացական թատերախումբին կողմէ: Սթալին սովորաբար ներկայ կ'ըլլայ այդ խումբին ներկայացումներուն եւ խումբն ալ իր փափաքին վրայ է որ Մոսկուա կ'երթայ: Օգոստոս 29ի ներկայացման ներկայ եղած են Քաղաքական Բիւրոյին բոլոր անդամները, բացի Սթալինէն: Ներկայացումէն վերջը հայ կերույթ մը տրուած է, որուն մասնակցած են դերասանները եւ կառավարութեան անդամները: Այս առթիւ շարք մը բաժակաճառեր խօսուած են «բացակայ եւ յոգնած» Սթալինի առողջութեան համար:

*** Մասնաւոր լուրի մը համաձայն, 200 Վրացիներ ձերբակալուած են Վրաստանի մէջ, իբրեւ կասկածելի:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ 1.600,000Ի ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ

Սեպտեմբեր 1էն 1.600,000ի բարձրացաւ կարմիր բանակին թիւը, զրուցի առնուած ըլլալով ամբողջ դաս մը եւ յաջորդ դասին կէսը, համաձայն վերջին հրամանագրին, որ 19ի կ'իջեցնէ պարտաւորիչ զինուորութեան տարիքը:

Պարտաւորիչ աշխատանք Թուրքիոյ մէջ

Թուրքիոյ վերակազմեալ դաշինքը, որ դուրս ձգեց Թրքուհիները, Սեպտ. 1էն որոշեց պարտաւորիչ աշխատանքի ենթարկել բոլոր երիտասարդները, 18 — 21 տարեկան, համաձայն գերմանական դրութեան: Օրինագիծը պիտի պատրաստուի ազգ. աշտպանութեան, հանրային կրթութեան, առեւտուրի եւ աշխատանքի նախարարութեանց կողմէ:

Ծրագրին գլխաւոր նպատակն է երիտասարդութիւնը փրկել դանազան հոսանքներու ազդեցութենէն, մասնաւորապէս Երկաթեայ պահակներու ախտապէտութենէն: Այս կազմակերպութիւնը արձակուրդի շրջանին աշխատանքի բանակավայրերու մէջ հաւաքելով երիտասարդները, կը պատրաստէ եւ կը սնուցանէ ճրիարար եւ քաղաքական քարոզութիւններ կը կատարէ:

Միեւնոյն ատեն որոշուեցաւ խիստ միջոցներ ձեռք առնել դանազան հակակառավարական կազմակերպութեանց դէմ. Զինաթափ պիտի ըլլան եւ պիտի լուծուին քաղաքական կուսակցութեանց մարտական խումբերը: Պիտի պատժուին պետութեան այն պաշտօնեաները որ կը թերանան իրենց պարտականութեան մէջ:

Կառավարութիւնը որոշեց նաեւ աւելցնել սպառազինութիւնները, 8,000,000 անգլ. ոսկիի փոխառութիւն մը կնքելով:

Լեհաստանի ապառազինումը պէտք է բ

Զօր. Ռիձ Սմիկլի, Լեհաստանի սպարապետը, որ Փարիզ կը գտնուի, ամէն օր ներկայ եղաւ հրասայլերու զօրաշարժերուն, Շամփանյի մէջ: Իրեն կ'ընկերանային օդանաւային նախարարը եւ Զօր. Կամէլէն

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը մասնաւոր կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան: Զօրավարը կ'ուզէ ճշգրիտ գաղափար կազմել Ֆրանսայի սպառազինութեանց մասին: Եթէ Ֆրանսա չկարենայ վերահաստատել Ֆրանքօ-լեհ զինակցութիւնը, Լեհաստան կրնայ Գերմանիոյ գիրկն իյնալ. Լեհաստան զէնքի եւ ռազմամթերքի կը կարօտի. իր գործարանները չեն կրնար հայթայթել անհրաժեշտ զէնքերն ու զինամթերքը: Արդ, Գերմանիա պատրաստ է հրասայլ, թնդանօթ, օդանաւ եւ ուրիշ ամէն բան ճարելու, 30 միլիոն ոսկիէն աւելի պարտք մը ունենալով: Բնականաբար իբրեւ փոխարինութիւն պիտի պահանջէ քաղաքական սերտ զինակցութիւն մը: Ահա թէ ինչու Ֆրանսա կ'ուզէ սպառազինէլ իր զօրութիւնը:

— —

«ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՕՐԸ» տօնուեցաւ Խ. Միութեան մէջ, աւելի շատ պաշտօնական ձեւի մը հանդամանքը առնելով: Այս առթիւ արձակուած նշանաբաններ չեն խօսիր համաշխարհային յեղափոխութեան մասին, այլ կը յորդորեն. — «Զանազիր աշակերտներ եղէք, սիրեցէք մարզանքները, յարգեցէք կուսակցութեան վարիչները եւ մասնաւորապէս Սթալինը, հիացէք կարմիր բանակին վրայ: Այս կերպով պիտի դառնաք օգտակար քաղաքացիներ ձեր հայրենիքին համար եւ կարող՝ զայն պաշտպանելու»: Մամուլը նոյն առթիւ կը բացատրէ «հայրենիք» եւ «ծննդավայր» բառերուն խոր իմաստը..

ԹՐՈՑՔԻԻ երկու քարտուղարները, որոնք արտաքսուած էին Նորվեկիայէն, Պելժիքայէն ճամբայ ելած են դէպի Ֆրանսա, կը գրէ «Մաթէն»:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ մը գումարելով, շարք մը կարեւոր որոշումներ առած է, բայց գաղտնի կը պահուին: Կ'ըսուի թէ Հունգարիա որոշած է մօտերս չեղեալ հռչակել Թրիանօնի դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները, հետեւելով Գերմանիոյ օրինակին Վարչապետը մեկ շաբաթ արձակուրդ առնելով

Հ. Յ. Դ.

Քաշան

ԳԱՆԵԼԵ ՔԱՆԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan՝ օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Լիոն

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 4 Սեպտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանի սրահին մէջ՝ շատ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԺՈՒԱՆԻ Ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ժողովը 6 Սեպտ. կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՒՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ
ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՍԵՊՏ. 6 ԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ՋՈՄԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ԳԱՆԵԼԵ-ՔԱՆԱՆԻ ՑԱՌԱՋԴԻՄԱՍԷՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՏԱՓԱՂՁԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն:

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ
ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), *L'ABBÉ MULLER* (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԱՆ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (ՋՈՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԷԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՌՆԷՆ ՆԵՐՍ:

Թափօրին գլուխը գտնուելու են ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐԸ:
Աստնօրէ անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը:

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ՀԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Հա դէպ յածախակի պիտի յուսանկարուի
Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցներ:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ — Métro Place Gambetta, Autobus 26, 95, 96, O, PC, AP եւայլն

Ո. խառագնացը թենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Փլաս Կամպէթայի վրայ, 202 rue des Pyrénées:

Ճաշին սկցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean-Jaures եւ կամ Գէլվին 78 rue Julien Lacroix, Գ. Թումասեանին մօտ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ
տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-Փիէռի դաշտին վրայ.
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ճՈԽ ԲԱԺԻՆ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԵՐՎԷ, Տէյ. — 35:
ԼԻՍ, Մ. Դրիկ 35
ՍԷՆ ՔԼԷՐ ՏԸ ԼԱ ԹՈՒՐ, Մ. Մ. — 70:
ՓԱՐԻԶ (18), Հօչ. — 50:
ԳՈՐՏՕ, Կ. Հալ. — 140:
ԳՈՐՏՕ, Գործ. 217.60
ՍԱԼՈՆ ՏԸ ԺԻՐՕ, Զատ. — 70.
ԳԵԼՄՈՆ, Ա. Մուր. 70
ԼԱՎԻԼՏԻԷՕ, Տօն. — 35:
ՎԱԼԱՆՍ, Վ. Գ. 140
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Հայ. 35
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ. — 291
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Գօզ. 70
ՓԻԷՐՖԷՕ, Վարդ. — 40
ԹԱՐԱՐ, Զօվ. 70
ՓՈՐԹԼԷՆՏ, Տ. Արս. — 4 տոլար:
ՄԻՒՐԷ, Անդր. — 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ. — 810:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Կար. — 254.80.
ԼԱ ԹԱԼՕՏԻԷԹ, Գալ. — 40:
ՇԱՄ, Տօն. — 50:
ՇԱՄ, Տէօվ. — 50:
ԼԻՈՆ, Գործ. — 680:
ԳՕՆՕՆ, Գործ. — 205.35:
ՍԷՆԹ ԱՐՕՄԱՆ, Ա. Թ. — 35.
ՇԱՄԳՆԻՐԻ, Մ. Գ. — 140:
Կարգադրեցինք

ԱՎԻՆԵՕՆ, Գործ. 50:
ՎԻՆԷՕ, Գեո. — 70:
ՍԵՎՐԸ, Տէր Յակ. Կոր. 35
ՀԻՆՔԻՆԿ, Մ. Թագ. — 200: Կար. կարգադրեցինք
ՎԻԼ Տ'ԱՎՐԷՅ, Մեզ. — 140:
ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ
Ընդունեցանք Թարգ. Յղկել
ՍԱԼՈՆ ՏԸ ԺԻՐՕ, Զ. — Օգ. 3
ՓԱՐԻԶ (20), Ակ. Օգ. 19
ՏԵՍԻՆ, Մ. Գ. — Օգ. 25:
ԳԱՆՆՕԼԷ, Յ. Խ. — Օգ. 25:
ԳԻՐԼԻՆ, Շ. Յ. — Օգ. 25:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՏԸ ՓՐՕ, Ա. Զ. — Օգ. 28:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ԼԻՈՆԻ եւ շրջաններու Ֆրանսական Բանակի Նախկին Հայ Կամաւորներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լիոնի մէջ, ... Գ. Թ. Փափազեանի սրճարանին ներքնասրահին մէջ: օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն: Ընկերներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Զգացած դառնութենէն, Վարդանը յանկարծ սկսաւ ծիծաղիլ: Այդ որքան միամիտ էր եղած ինք: Աղջիկն անդին ուրախ զուարթ կը պարէ, ձիով պտոյտներ կը կատարէ շրջապատուած երիտասարդներով, մինչ ասդին՝ ինքը մոռացուած՝ օրերով յիմար բաներ կը մտածէ: Բարկացած ուզեց պատռել նամակը, բայց զղջացաւ ճմռթկելով:

Վարդանի մտքին մէջ սկսան վերակենդանանալ Գատանիկական Այգին, Առլանդոններու հրաւէրը, Երեւանեան հրապարակի հանդիպումը Նախանձի զգացումը սեւ մը պէս ապակեց եւ ճմլեց սիրտը:

Վարդան բնաւորութեամբ թէեւ բաց սիրտ էր եւ շատ հաղորդական, բայց Սոնիայի հետ ունեցած յարաբերութեան մասին չէր սիրեր խօսիլ նոյնիսկ քրոջը, որմէ գրեթէ գաղտնիք չունէր: Կրիայի նման քաշուեցաւ իր պատեանին մէջ եւ անձնատուր եղաւ իր ծանր մտածումներուն:

Սոնիայի նամակը ստանալու յաջորդ առտուն՝ Վարդանը գրեց պատասխան մը, որ իր հոգեկան վիճակի հիւղ պատկերն էր: Երբեմն բազմաթիւ տողերու մէջ, կ'աստուածացնէր Սոնիան, անոր սիրոյ մաքրութիւնը եւ խորութիւնը. ուրիշ տողերու մէջ ալ, թերեւս անգիտակցօրէն, նախանձը, խանդը, կասկածը ազատ արտայայտութիւն կը ստանային: Նամակին մէջ նոյնիսկ վիրաւորական ակնարկ մը ըրաւ Սոնիայի հօր հասցէին. Գիտնալով որ չէտակ չէր գրածը, բայց եւ այնպէս գրեց:

Նամակը փոսթին յանձնելէ անմիջապէս յետոյ սակայն, բարկութիւնն ու վճռականութիւնը զինքը լքեցին: Ու զղջաց այդ նամակը գրելուն համար:

Ուզեց անմիջապէս երկրորդ նամակ մը գրել ու ներողութիւն խնդրել Սոնիայէն. Այդ տրամադրութեամբ գրասեղանի առջեւ անցաւ ու գրպանէն հանեց Սոնիայի ճմռթկուած նամակը: Հազիւ երկու տող գրած էր, երբ յանկարծ կարծես այդ նամակի ծալքերու մէջէն բարձրացաւ իշխանի զինուորները, հեգնող ծիծաղ մը չըթներուն վրայ: Բարկութեամբ գրիչը մէկդի նետեց ու սենեակէն դուրս խոյացաւ, որպէս թէ՝ տունը բոցերու մէջ ըլլար:

Երեք օր հոգեկան անձնուրին տառապանք մը ապրեցաւ: Երբեմն ինքզինք կը մեղադրէր, իբր շատ յանդուգն, պահանջկոտ, անիրաւ: Երբեմն ալ Սոնիան կը մեղադրէր, որ յիմարաբար այնքան երես կուտար իշխանին. Բայց ամէն անգամ որ միտքը կ'իյնար իշխանը, ինքզինքը չէր կրնար զսպել ու սաստիկ կը բարկանար:

Հակառակ իր սփոփութեան, այս անգամ Սոնիան անմիջապէս պատասխանեց Վարդանի նամակին: Շատ կարճ ու չոր պատասխան մըն էր: Անանց այլեւայլի Սոնիան կը գրէր, թէ ինք արդէն հասուն աղջիկ մըն է եւ թէ իր ընկերներն ու բարեկամները ընտրելու համար ուրիշներու խորհուրդին պէտք չունի: Ու կ'աւելցնէր. «Նոյնիսկ օրինաւոր նշանած մը իրաւունք չունի այնքան պահանջկոտ ըլլալու, որքան դուն ես: Հաւատացիր, որ չեմ հասկնար քու վարմունքդ այդքան խրատներուդ իմաստը: Կը կարծե՞ս, թէ մեր երեխայական կապը այդքան մեծ նշանակութիւն ունի, որ քեզ իրաւունք տայ քննադատելու իմ բոլոր քայլերս, թելադրելու, թէ ո՞րու հետ կրնամ բարեկամանալ, ո՞րու հետ՝ ոչ: Անշուշտ կը հասկնաս, որ նամակներդ ձանձրալի դարձած են: Լաւ է վերջացնենք այս բոլորը եւ մնանք նախկին լաւ բարեկամները, դրեթէ մէկ տան մեծցած քոյր եւ եղբօր նման»:

Առաջին անգամ կարդալով Վարդանը գրեթէ չհասկցաւ նամակի բովանդակութիւնը, այնքան որ շշմած էր: Երեսն ի վար անկողնի վրայ երկնցաւ եւ ձայնը բարձի մէջ խեղդած՝ սկսաւ հեկեկալ: «Նամակներդ ձանձրալի են դարձած» կը կրկնէր ինքնիրեն դառնութեամբ, երբ ինք ամէն առտու կը նստէր գրասեղանի առջեւ իր աստուածային Սոնիային գրելու համար. Ուրեմն, ամբողջ անցեալը, համբոյր, գրկախառնում, ուխտ, այդ բոլորը ոչի՞նչ, պարզապէս «երեխայական խա՞ղ, քմա՞յք»:

Ցանկարծ Վարդանին թուեցաւ, թէ կեանքը, այնքան պայծառ ու գրաւիչ մէկէն ի մէկ կորսնցուց իր իմաստը, դատարկ ու անբովանդակ դարձաւ: Այլեւս արժէ՞ր ապրիլ, աշխատիլ, ձգտիլ: Եւ ինչո՞ւ համար:

Վարդանի հոգեկան բեկումին յաջորդեց ֆիզիքական ծուլութեան անզիմադրելի տրամադրութիւն մը: Կը սիրէր ժամերով պառկիլ ծառի մը տակ: Պառկիլ թեւերը գլխատակ ըրած, նայիլ առանց տեսնելու, կարդալ առանց հասկնալու, աշխատիլ չմտածել, մոռնալ, մոռնալ ամէն ինչ, նոյնիսկ Սոնիան: Եւ սակայն գիշեր ու ցերեկ Սոնիայի պատկերը աչքին առջեւէն չէր հեռանար:

Վահէի ներկայութիւնն ալ չկրցաւ փոխել Վարդանի տրամադրութիւնը, թէեւ կ'աշխատէր քաղաքավար, սիրալիր ըլլալ անոր հանդէպ:

Երրորդ առտու Վահէն յայտնեց, որ յաջորդ օրը պիտի մեկնի Տիֆլիս, քանի մը օր ընկերոջը՝ Սարգսի մօտ մնալու համար: Առաջարկեց Վարդանին, որ հետը գայ, Տիֆլիսէն ալ երկրով կ'անցնին Սեւան: Վարդանը գլուխը բացասաբար շարժեց:

Երբ Վահէն եւ Վարդանը անտառի մէջ պտոյտ մը կատարելէ ետքը վերադարձան տուն, ճաշի սեղանին վրայ Եւգինէէն նամակ մը յանձնեց Վահէին:

Նամակը Թիֆլիսէն էր, Գասպար Խանէն: Վահէն ներողութիւն խնդրելով՝ սկսաւ կարդալ նամակը: Տիկին Մարիամն ու Եւգինէն զարմացած կը նայէին Վահէի այլայլուած դէմքին: Նոյնիսկ Վարդանի անտարբեր հայեացքէն չվրիպեցաւ Վահէի դէմքի դժգոհ արտայայտութիւնը:

Վահէն, երբ նամակը վերջացուց, պահ մը լուռ, աչքերի պնակին կը նայէր կերպարանքով հայեացքով: Յետոյ գլուխը բարձրացուց ու սեղանակիցներուն ուղղելով խօսքը՝ ըսաւ.

— Թիֆլիսէն է: Ինչպէս կը պատմէ, Փոխարքան կարգադրած է կաթողիկոսի խնդիրը՝ կալուածներու գրաւման օրէնքը փոխելու:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e) — Téléphone : Glacière 15 - 70

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԼՐԱԳԻՐ — Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — VENDREDI 4 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3209

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ԲՆՈՅԹԻ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Մոսկուայի մամուլը կը շարունակէ ոմբակոծել Ընկերվարական Միջազգայինն ու Արհեստակցական Միութեանց Դաշնակցութեան վարիչները, «իբրեւ արհամարհելի պաշտպանները մարդասպաններու եւ կէսթափոյի գործակալներու» եւ «Իւմանիթէ»ն այ մասնաւոր փութկոտութեամբ եւ ամբողջութեամբ կ'արտատպէ բոլոր լուտանքները։

Չարեքշաբթի օր, Փարիզի ընկերվարական պաշտօնաթերթը նորէն խմբագրական գնահատութիւն մը հրատարակած էր «Փրաւտա»յի գարշելի խմբագրականին առթիւ, իր կարգին արտատպելով զայն։

Միշտ փափկանկատ, «Փոփիւլէռ» հագիւ կը համարձակէր դիտել տալ։

«Մենք դաշինք մը չունինք որ մեզ կապէ ռուս համայնավար կուսակցութեան, ոչ ալ համայնավար Միջազգայինի եւ խորհրդային կառավարութեան։ Հետեւաբար չենք կրնար անոր դիմել այն նախատինքներուն դէմ որ մեր վրայ կը թափէ Փրավտա։ Բայց, մենք միացեալ գործունէութեան դաշինքով մը կապուած ենք Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան եւ իր թերթին, եւ իրաւունք ունինք զարմանալու որ Փրավտայի նախատալից յօդուածը տեղ գտած է Իւմանիթէի սիւնակներուն մէջ։ Թող Փրավտան շարունակէ իր պառակտումի գործը, այդ իր գիտնալիք բանն է։ Տիմիթրովի յօդուածը արդէն մեզի ցոյց տուաւ համայնավար Միջազգայինի վարիչներուն տրամադրութիւնները։ Բայց, ի՞նչ պէտք նաշտեցնել Փրավտայի յօդուածին հրատարակութիւնը Իւմանիթէի մէջ՝ կարծի համայնավարական դաշտահանդէսին առթիւ հրատարակուած աղերսին հետ, որ լոյս տեսաւ Իւմանիթէի միեւնոյն թիւին մէջ եւ ուր կ'ըսուի մասնաւորապէս.— «Միութիւն է մեր հասարակաց փրկութիւնը։ Պառակտումը մեր հասարակաց պարտութիւնը պիտի ըլլայ։ Մենք միացած ենք, միացած ալ պիտի մնանք»։

Թերեւս «Իւմանիթէ»ն յարմար չգտաւ պատասխանել այս բարեխօս հարցումներուն, բայց ոչ մնաց Մոսկուան, իր կարմիր սուրհանդակներով ու բերաններով։ Մէկին տասը գերազանց տրամադրութեամբ, «Փրաւտա»ները պիտի շարունակեն անխնայ հարուածել ե՛ւ ընկերվարական - աշխատաւորական Միջազգայինը, ե՛ւ անոր վարիչներն ու մամուլը։

Դեռ երէկ, «Իւմանիթէ» նորէն փրփուր կը տեղար ուրիշ ձեռակատի մը՝ Անգլիոյ աշխատաւորական օրկանին՝ «Տէյլի Հէրըլտ»ի դէմ, որ համարձակած էր հետեւեալ տեսութիւնը պարզել.

— «Որ եւ է տարակոյս չկայ թէ Խ. Միութիւնը ոչ թէ դիկտատուրայէն դէպի ժողովրդապետութիւն կը յեղաշրջուի, այլ մէկ տեսակ դիկտատուրայէն ուրիշ դիկտատուրա մը, որ չունենալով (պրոլետարիատ), որ ոչ իսկ համայնավարական է։ Ամենախոր յուսախաբութեամբ մըն է որ կը հաստատուի այս իրողութիւնը։ Կարելի է բացէ ի բաց ըսել թէ շատ մը յոյսեր ի դերեւ ելած են»։

Փարիզի համայնավար պաշտօնաթերթը «ծիծաղելի յուսախաբութիւն» կը կոչէ «Տէյլի Հէրըլտ»ի այս տեսութիւնը։ Կը նաեւ երեւակայել թէ ինչ լեզու պիտի գործածեն Մոսկուայի մէջ, մանաւանդ որ Անգլիոյ արհեստակցական - աշխատաւորական կազմակերպութիւններն ու իրենց մամուլն ալ ըմբոստացած էին Մոսկուայի դատավարութեան դէմ. իսկ Արհեստ. Միջազգային Դաշնակցութեան նախագահը դեռ անցեալ շաբթու դիտել կու տար թէ «Իրաւասութը երկար ժամանակի կը կարօտի, քաղաքակրթութեան հասնելու համար»։

Արդ, այս մթնոլորտին մէջ է որ այլապէս յատկանշանական երեւոյթ մը կը պարզուի այստեղ, Փարիզի մէջ։

Զանց առնելով բազմաթիւ պարագաներ, յիշենք միայն մէկը։

Ընկերվարական պաշտօնաթերթը օգոստ. 30ին հրատարակեց իր մէկ աշխատակցին գրութիւնը.— «Իմ համայնավար եղբօրս»։

Գրողը, Անտրէ Լը Թրոքէր, որ միեւնոյն ատեն Փարիզի երեսփոխան է, փաղաքշական բառեր չարելով իրարու ետեւէ, խօսելով մտերմօրէն, գլուխ գլխի, շարք մը նեղացուցիչ հարցումներ կ'ուղղէ իր համայնավար եղբօր։ Կը խօսէր այնպէս ինչպէս «Աղջիկ քեզ ըսեմ, հարս դուն իմացիր»։ Կը չօշափէր օրուան հրատապ հարցերը, եւ զարմանալի հարցումներ կ'ուղղէր.

— «Կը յիշե՞ս որ երբ դուն քու զինուորական ծառայութիւնդ կը կատարէիր — շատ հեռու չէ այդ օրը — կը տրտնջայիր քանի մը յետադիմական սպաներէ. եւ տրտունջդ կը հաղորդէիր Իւմանիթէի իրաւասու ընկերոջ։

Կը յիշե՞ս նաեւ որ երբ Երեսփ. Ժողովը կը քննէր երկամեայ զինուորութեան օրինագիծը, Լէօն Պլում յայտարարեց, յանուն ընկերվարական կուսակցութեան, թէ աշխատաւորները պիտի պաշտպանեն Ֆրանսան, եթէ արշաւանքի ենթարկուի։

Արդ, ո՞վ էր որ զայրալից պատասխան մը տուաւ.— Մորիս Թորէզ, յայտարարելով թէ համայնավար կուսակցութիւնը չի կրնար ուրիշ դիրք բռնել բայց եթէ «յեղափոխական նահանջականութիւն»։

Արդ, համայնավար եղբայր, ի՞նչ կը յսես այսօր։ Այսօր քու առաջնորդներդ, Մարսէլ Ժիթոն եւ Մորիս Թորէզ են որ կը փառաբանեն հանրապետութեան բանակին, անոր պետերուն եւ քաղաքացի - զինուորներուն քաջութիւնը, ուշիմութիւնը»։

Ու ի՞նչ կը մտածես, երբ քու քարտուղարդ կը պահանջէ ստիպողաբար ժողովի հրաւիրել բանակի յանձնախումբը, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու համար ի պատասխան Հիթլէրի հաստատած երկամեայ զինուորութեան»։

Դեռ չկրցաք ամբողջովին պարզել պատկերը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

600 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երէկ մասնաւոր աղբիւրէ մը ստացանք հետեւեալ տեղեկութիւնները, օգոստոս 23 թուականով.—

Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութենէն» անմիջապէս վերջը, յուլիս 10էն սկսեալ Երեւանի մէջ ձերբակալուած են մօտ 600 բոլշեւիկներ, որոնք կը համարուէին Խանջեանի պաշտօնեաներ, մտերիմներ, գործակիցներ եւ համախոհներ։ Կ'ըսուի թէ բոլորն ալ ղրկուած են Թուրքեստան, մասնաւորապէս դէպի Մոսկուա։

«Անձնասպանութեան» մասին շրջան կ'ընեն նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները.— Խանջեան սպաննուած է Թիֆլիսի մէջ, Վրաստանի Չեկային կարգադրութեամբ եւ Ստալինի հրամանով։ Մահափճիռին գործադրիչն եղած է Կովկասի կարմիր փոխարքան, Բերիա։ Միշդ է որ Խանջեանի կինը (Հրանոյ) Մոսկուա ղրկուած է։ Դէպքէն անմիջապէս վերջը Չեկան գրաւած է Խանջեանի գուցակալին տունն ու կահ կարասիները, գիրքերը, թուղթերը, նամակները եւայլն։

Երեւանի անթէլը օգոստոս 21ին, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին հաղորդեց տեղեկութիւններ՝ Խանջեանի եւ Ա. Ջօղանեանի միջեւ փոխանակուածագաղտնի նամակներու մասին։ Անթէլը կ'ըսէր թէ Խանջեան 1933էն ի վեր նամակագրութիւն կը պահէր «բուրժուազիային», ազգայնական հակայեղափոխական եւ ռամկավար Ջօղանեանի հետ։ «Խանջեան այնքան առաջնացել էր որ մինչեւ անգամ դիմել էր պատասխանել Ջօղանեանի նամակներին»։ Յետոյ կու տար նամակներուն բովանդակութիւնը, որ ծանօթ է «Զարթօնք»ի ընթերցողներուն։ «Այս բոլորից յետոյ պարզւում է թէ Խանջեանը որպիսի դաւաճանական եւ հակայեղափոխական ընթացք է ունեցել եւ ովքեր են եղել նրա խորհրդատուները»։

Վերապահութեամբ կը հաղորդեմ նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնը.— Զաւէն Եսայեանը յուլիս անմիջապէս վերջը, Խանջեանի սարէն մայրը արտի կսկիծէն մեռած է։ Ուրիշ զրոյցի մը համաձայն, ինքզինքը տանը պատուհանէն վար նետելով, ջարդուփշուր եղած է։

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Նոր դաւադրութիւն մը երեւան հանուած ?

«Մաթէն» կը գրէ.— Խ. Միութեան մէջ տիրող յուզումն ու խլրտումը պետական պաշտօնատարներու, սպաներու եւ ուսանողներու շրջանակները փարատելէ վերջ, սկսած է ճարակիլ նաեւ բանուորական զանգուածներու մէջ։ Հակահամայնավարական ամենակարեւոր շրջաններէն Մակնիտոկորսքի մէջ, հակառեւոլիւցիոն բանուորական փաստաթուղթ մը երեւան հանուեցաւ։ Վարիչն էր հին գործիչ մը, Հանգուցեալ (անձնասպան) Թոմսքիի բարեկամը, որ կարեւոր դեր ունի արհեստակցական- բանուորական կեանքի մէջ։ Անունը Թապարով է, իսկ Տոնէցի բանուորներուն մէջ աւելի շատ ծանօթ է կեղծանունով մը՝ Զենոր։ Այս գործիչը յաջողած է համախմբել ճարտարագործութեան զանազան ճիւղերու այն բանուորները որոնք անբաւական վճարում կը ստանան։ Ստախանովեան շարժումին յարուցած դժգոհութեան շնորհիւ, Թապարով յաջողած է բազմաթիւ կուսակիցներ հաւաքել։ Միջին բանուորի մը ամսական վարձքն է 250 րուբլի, որ կը ներկայացնէ 65 քիլօ հացի գինը։ Չեկան երեւան հանեց գաղտնի կոմիտէներու ամբողջ ցանց մը, որ գործադուլներու շարք մը կը պատրաստէր։ Այս գործադուլները պիտի զուգադիպէին գիւղացիական ըմբոստութեանց եւ կարմիր բանակին ապստամբութեան հետ։ Թապարովէն զատ, որ Մոսկուա, Լուպլիանքայի կեդրոնական բանտը փոխադրուած է, ձերբակալուած են նաեւ ուրիշ 12 վարիչներ։ Ետքոտա՝ Չեկային նախագահը եւ իր երկու օգնականները, Ակրանով եւ Վիշինսքի հրամայած են քննութիւններ կատարել միւս ճարտարագործական շրջաններուն եւ մասնաւորապէս Ուրալի մէջ։

••• «Փրավտայի սեպտեմբեր 1ի թիւին մէջ սպուած է հետք. Կոմսոմոլի պաշտօնական յայտարարութիւնը, որով Թապարովի դէմ եղած ամբաստանութիւնները անհիմն կը գտնէ եւ անպարտ կը հռչակէ։ Այդ առթիւ պաշտօնէն հեռացուած են Մակնիտոկորսքի կուսակցական թերթին խմբագիրը եւ «Իզվեստիա»ի աշխատակից թղթակիցը, որոնք Թապարովի մասին սխալ լուրեր հրատարակած էին.

••• Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հերքէ Ստալինի հիւանդութեան լուրը։ Պաշտօնապէս կը հերքուի, նաեւ, գերմանական աղբիւրէ տրուած այն լուրը թէ 300 սպաներ եւ զինուորներ ապստամբած ըլլալով Մոսկուայի հարաւային շրջանին մէջ, մահուան դատապարտուած եւ անմիջապէս գնդակահարուած են։

••• Մոսկուայէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 2 թուականով (Հավաս).—

Զորս օրէ ի վեր Մոսկուա զրկուած է հացէ։ Պատճառը արտադրիչ գործարաններու թուլութիւնն է։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մոսկուայի քաղաքապետութիւնը հրաւիրած է բոլոր վարչութիւնները եւ առեւտրական կազմակերպութիւնները եւ ուրիշ հաստատութիւններ 15 առ հարիւր կրճատել ելեկտրականութեան սպառումը, սեպտեմբեր 1էն սկսեալ։ Անսաստողներուն հոսանքը պիտի կտրուի։ Պատճառները չեն յայտնուած, բայց կը կարծուի թէ արտադրութեան անբաւականութիւնն է։

Երկրորդ անգամ գործադուլ

Վիէն, 1 սեպտեմբեր (Յատուկ).— Էսթրէզէն արուարձանին, «Փասկալ» հիւսուածեղէնի մեծ գործարանին բանուորները երկրորդ անգամ ըլլալով, գործարանը գրաւեցին եւ գործադուլ հռչակեցին։

Այս գործարանին մէջ կ'աշխատին 1600 բանուոր - բանուորուհիներ, որոնց համար խոստացուած էր այս վերջերս, այրերուն՝ ժամական 4 ֆրանքէն, իսկ կիներուն 3էն ոչ պակաս վճարում։

Արդ, գործատէրը բանուորուհիներուն մէկ մասին 3 ֆրանքէն պակաս վճարած ըլլալով հակառակ իր տուած խոստումին, ահա դարձեալ գործադուլ յայտարարուեցաւ հաւաքաբար։

Այս գործարանին մէջ կ'աշխատին հարիւրեակ մը Հայեր։

(Կարեւոր շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆԿԵՐ ԱՄԲԱԿՈՒՄ

Եթէ չեմ սխալիր, առաջին անգամ Ծով Սահմանադրութեան շրջանին էր որ ճանչցայ ողբացեալ Ամբակումը։

Կրակ ու բոց տղամ, մտաւոր հետաքրքրութեամբ կը փնտռէինք անոնք որ Գաղքաններէն կուգային։

Այնուհետեւ կորսնցուցի իր հետքը մինչեւ 1923 — 24, երբ կրկին հանդիպեցանք Ֆիլիպէի մէջ, ժողովի մը պահուն, ինչպէս եւ 1927ին, Սոֆիա։

Եւ ատու մըն ալ —եօթ տարի առաջ — մեր գիտցած ծլաւ այս քաղաքին մէջ, ինք որ Գայքաններ չէր փոխեր որ եւ է երկրի հետ։

Տիպար մըն էր հաւատարիմ եւ հաւատաւոր Դաշնակցականի, յաճախ մոլեռանդ եւ անհնդող, կուսակից՝ կարծր - թափիլու։

«96ի սերունդ» կը կոչէինք, փոխաբերաբար, բնորոշելու համար իր խառնուածքն եւ արտայայտութիւնները։ (Դաշնակցական եղած է, կարծեմ 1904ին)։

Չէր փախցներ որ եւ է կուսակցական ժողով եւ կը ջանար հասնիլ նախ բանախօսութեանց եւ հանդէսներու։

Երբեք չէր խօսեր իր անձնական կեանքին վրայ։ Գոնէ ես մինչեւ վերջին օրն ալ շատ քիչ բան գիտէի այդ մասին։ Եթէ հարցնէիր, կարճ կը կապէր։

Իսկ երբ կարգը կուգար որ եւ է հանրային, կուսակցական, մանաւանդ քաղաքական հարցի, ռահվախօս Ամբակումը կը դառնար սոխակ։ Բարեմոյն եւ յոգնաբեկ մարդը կը դառնար փոթորիկ, եթէ դպչէիր Դաշնակցութեան։

Կուսակցական ժողովներու մէջ, նախ շուրջը նայելով եւ ուժերը չափելով, ամէնէն առաջ ինք մատ կը բարձրացնէր, խօսք ուզելու համար։ Իրեն յատուկ համոզումներ ունէր եւ մոլեռանդօրէն կը պաշտպանէր զանոնք։ Եթէ պարտուէր, ինչպէս կը պատահէր յաճախ, տրուած որոշման համակերպելով հանդերձ, այնպիսի դիրք մը կը բռնէր որ ըսել կ'ուզէր.— Փորձեցէք, պիտի զղջաք։

Մանաւանդ քիթ - պոչ կ'ընէր ընկերվարական հարցերու առթիւ, եւ Յառաջի խմբագրին ալ տեղակ մը կը նայէր, ամէն անգամ որ այդպիսի հարցեր կ'արծարծէր կամ տեղ կու տար թեր ու դէմ վիճաբանութեանց։

Շատ լալուած էր Զօրմիրեանի տեսակէտներուն դէմ, եւ, ժողովներէ դուրս ալ, միշտ կը հեգնէր

— Ժողովրդական ճակա՞տ, ծուռ դալ է, ծուղակ, զգուշացէք։ Ցիտում տարուան Դաշնակցութիւնը նոր չէ որ պիտի նանչնայ այդ մարդիկը...

Այդպիսի պարագաներու մէջ, փրփուր կը տեղար, ձեռքը սեղանին կը զարնէր, բայց այնքան բարեմիտ էր եւ հաւատացեալ, որ ոչ մէկը չէր վիրաւորուէր։ Թոյն չկար իր որ եւ է խօսքին կամ ակնարկին մէջ եւ առէնէն ընդդիմադիրն ալ ժպիտով կ'ընդունէր իր սլաքները։

Դաշնակցութեան հանդէպ իր ունեցած պաշտամունքը կը մղէր խառնուիլ մինչեւ անգամ գրական-պատմական վիճաբանութեանց, որոնք յաճախադէպ են խմբագրատան մէջ։

Թերթ հաւաքելու կամ ծալլելու ըզբաղած ատեն, կը տեսնէիր յանկարծ տեղէն կը ցատկէր, բանակէն մը, ակնարկ մը լսած ըլլալով, եւ կրակոտ խօսք մը նետելէ յետոյ կը դառնար գործին։

Քաղաքական հարցերու մէջ, դժուար կը հանդուրժէր որ եւ է անպատուար խօսքի՝ Խորհրդային իշխանութեան եւ Երեւանցիներու հանդէպ։ Ունէր նախապատերազմեան հաւատքումներ՝ Մեծ Բրիտանիոյ առնման զօրութեան մասին, եւ երբ դիտել կու տայինք թէ Իտալացիները կը յաղթեն, թէ Նէկիւսը փախեր է, գլուխը կը շարժէր եւ կը վճռէր.

— Սպասէ, սպասէ, կը տեսնես Անգլիան ի՞նչ խաղեր պիտի խաղայ Իտալիոյ գլխուն...

Միեւնոյն ատեն կը հաւատար թէ Հիթլէրն ու Մուսոլինին են որ պիտի վառեն աշխարհի բախտը։

Եւ անսահման էր իր հաւատքը Թուրքիոյ կործանման մասին։

— Պիտի բաժնեն, պիտի բաժնե՛ն, հին Թուրքը պիտի գայ, սահմանը պիտի անցնի, Իտալիան ալ Կիլիկիան պիտի առնէ։ Կը տեսնես...

Դժբախտաբար չհասաւ այդ օրուան, աչքերը փակելով հաղածական ժողովուրդի եւ անոր ներաստար կուսակցութեան վերջնական յաղթանակին հաւատքով։

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Ամբակում։

ՎԱՀԷ

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ»ԷՆ ՎԵՐՋԸ «ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ»

«Պատրաստ եմ Հիթլէրի հետ խօսելու»

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կը հնչեցնէ նոր նշանաբանը մը,— «Ֆրանսական ճակատ», ուրիշ խօսքով՝ Ազգային Միութիւն։ Մ. Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, առջի օր ճառ մը խօսելով Թրնոյի բանուորներուն առջեւ, յայտարարեց (կը թարգմանենք «Իւմանիթէ»էն).

— «Պէտք է պահպանել խաղաղութիւնը։ Ինչպէս կ'ըսէ Ստալին, ոչ մէկ ժողովուրդ պատերազմ կ'ուզէ։ Ուրեմն պէտք է բոլորը միացնել այդ պատուհասին դէմ։ Պէտք է համաձայնիլ ո եւ է մէկուն հետ որ խաղաղութիւն կ'ուզէ։ Պէտք է համաձայնիլ Լեհաստանի հետ, Իտալիոյ հետ, հակառակ իրենց հակաժողովրդավար կարգուսարքին, մինչեւ անգամ Գերմանիոյ հետ։ Ես պատրաստ եմ անձամբ խօսելու Հիթլէրի հետ, եթէ կ'ուզէ ապացուցանել իր խօսքերուն անկեղծութիւնը եւ եթէ կը հաւանի հրապարակէն քաշել իր գիրքը՝ «Իմ պայքարը», որ բնաջնջման սպառնալիքներ կը պարունակէ մեր ժողովուրդին դէմ։ Բայց կարելի չէ բանակցիլ խօսակցի մը հետ որ սեղանին վրայ դրած է ատրճանակը։ Այս էր որ յայտնեցի ընկեր Պլումի գրած նամակիս մէջ»։

Յետոյ անցնելով Ժողովրդական Ճակատին, ըսաւ.

— «Մեր կուսակցութեան սրբազան առաջնորդութիւնն է — միանալ, միանալ, միանալ։ Ֆրանսական ճակատը կը նշանակէ թէ ժողովրդական ճակատը կը նոյնանայ աշխատաւոր ժողովուրդին հետ, ձեռք առնելու համար մեր ժողովուրդին բոլոր շահերը։ Մենք որ պատասխանեցինք խաղաղութեան սիրոյն բուռն համախմբումին, որուն մաս կը կազմեն ամէնէն այլազան տարրերը եւ որոնք սակայն բոլորն ալ շահագրգռուած են խաղաղութեան պահպանումով, մենք կը կարծենք թէ Ֆրանսայի մէջ կարելի է համաձայնիլ այն ֆրանսացիներուն հետ որ ժողովրդական ճակատին մէջ չեն գտնուիր եւ սակայն կ'ուզեն ամրապնդել մեր երկրին ապահովութիւնը եւ անկախութիւնը՝ խաղաղութեան եւ ազատութեան մէջ»։

Յետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ ի դիմաց Թրնոյի 3600 համայնավար բանուորներուն, իրականացնելու համար Ֆրանսական Ճակատի ծրագիրը։

••• Կիրակի օր, Կարշի դաշտահանդէսին առթիւ, համայնավարները բարեկենդանային ծպտումներ կատարած էին, ծաղրելու համար կղերը եւ եկեղեցին։ Վերջերս արքեպիսկոպոսը եւ ուրիշ հաւատացեալներ գայթակղած ըլլալով, համայնավար կուսակցութեան քարտուղարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որուն մէջ կը յայտարարէ թէ չի կրնար հաւանիլ ամենաթեթեւ արտայայտութեան մը որ կրնայ վիրաւորել կաթոլիկներու զգացումները։ Մեր նշանաբանն է.— «Միանալ»։

ԹԷՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱ՞ՆՔ ԹԷ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ընկ. Կ. Ղազարոսեանը չարդարացներ իր յօդուածաշարքին վերնագիրը։ Հակառակ իր մէջբերումներուն, իր եւ իմ կողմէ դրած հարցումներուն եւ պատասխաններուն, հակառակ մեր իրականութիւնը եղածին պէս գնահատելու իր ճիգին, իր հաստատութիւնները եւ ժխտումները չեն կրնար ընդունիլ տալ ժողովրդական ճակատ կազմելու մտածման պատրանք մը ըլլալը. Եթէ իբրեւ իրականութիւն կ'ընդունի դիւրութեամբ գործադրուելիք ծրագիրները միայն եւ պատրանք՝ դժուար ըլլալիքները, ընկ. Ղազարոսեանը ինքն է ինծի պէս ամենամեծ զոհը պատրանքին, ըլլալով եւ մնալով դաշնակցական. որովհետեւ ինծի պէս կը հաւատամ որ ինքն ալ համոզուած է մեր հետապնդած նպատակի պահանջած ծանր ու դժուարին ճիգին։

Դիւրութիւնը եւ դժուարութիւնը չէ որ քաղաքական կազմակերպութեան մը հետապնդած աշխատանքը կը բնորոշէ, իրագաչութեան տեսակէտէ։ Բոլոր դժուար գործերը անկարելի եւ ցնորական չեն։ Ընկ. Ղազարոսեան սխալ գետնի վրայ կեցած է, երբ առաջարկին դժուարութեան վրայ հիմնուելով կը յայտնէ թէ պատրանք է ան եւ երբ այդպիսին աւելորդ նաեւ, որովհետեւ անոր յոյսեր կ'արթնցնէ զանգուածներու մէջ։ Անտնելով կրնար գրիչին էջ բացատրութիւնը սխալ գտնել, եթէ առաջարկիս ամբողջութեան համար այդպիսի տեսակէտ յայտնած ըլլայի։ Գրածներուս մէջ գրիչին էջի բացատրութիւնը կը վերաբերէր ժողովրդական ճակատի հետապնդելիք աշխատանքներէն այն մասին որ Փրանսահայ աշխատաւորութեան իրաւական կացութեան կը վերաբերի։ Միւս նպատակներու շուրջ գործակցութեան դժուարութիւնը կը չեշտէի նոյն իսկ, երբ իբրեւ ուղեցոյց ընդունելով Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի որդեգրած ձեւը, կը հաստատէի որ մեր մէջ անմիջապէս դժուար է հետեւիլ անոր ու կ'առաջարկէի սկսիլ պատրաստելով հողերանական պայմանները գործակցութեան։

Շատ կարեւոր ալ չէ գործի մը դիւրին կամ դժուար ըլլալը սկիզբէն ճշդել. կարեւորը օգտակարութիւնը եւ անկարելի չըլլալն է։ Օգտակարութեան մասը վիճելի չի դարձներ ընկ. Ղազարոսեան եւ իրաւամբ յայտնելով Դաշնակցութեան գործակցելու պատրաստակամութիւնը ցանկալի թէ ընդհանրական, զուտ գաղթային թէ համահայկական ոչ - քաղաքական խնդիրներուն ու նոյն իսկ քաղաքական հարցերու մասին», կը հաստատէ թէ «ուժեղ հայրենիքի ծրագիրը ու ժերու գերագոյն ու համախումբ նըֆրումոփը կ'ըլլայ»

Փորձին անկարելիութեան համոզումը ընկ. Ղազարոսեանի կողմէ հիմնաւորուած է հետեւեալ պատճառներու վրայ.—

1. Հակառակ խնդրին տարիէ մը ի վեր հրապարակ դրուած ըլլալուն, հետեւորդներ չունի կամ քիչ ունի քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ. Ջէկոքներու վերաբերումը որ նպաստաւոր պէտք է ըլլայ, միայն ցանկութիւն մըն է եւ հետեւաբար մեծ կշիռ չի ներկայացներ։

2. Արտասահմանի հակադաշնակցական մտաւորականութիւնը ընթացք չպիտի տայ անոր, որովհետեւ կորսնցուցած է իր խօսելու, գործելու եւ նոյն իսկ մտածելու անկախութիւնը, մտովին եւ հոգեպէս սերուկ է խորհրդային իշխանութեան, իսկ այս վերջինը՝ Երեւանը այսինքն, ունի մէկ որոշ նպատակ, նիւթեղէն եւ բարոյական հայրենիքները արմատապէս զերծ կացուցանել Դաշնակցութեան ազդեցութենէն

3. Հարցը իր էութեամբ քաղաքական հանգամանք ունի, ինչպէս ունեցած է ուրիշ ժողովուրդներու մէջ եւ իբրեւ այդպիսին Երեւանը որ եւ է հիմք ու պատճառ չունի ընթացք տալու անոր, հակառակ Գ. Միջազգայինի անցեալ տարի ընդունած գործելակերպի փոփոխութեան՝ զանազան երկիրներու ձախակողմեան հոսանքներուն հանդէպ։

Այսպէս կրցայ խտացնել ընկ. Ղազարոսեանի տրամաբանութիւնը. Գրուածքին միւս մասերը մեկնաբանութիւններն են այս միտքերուն, օրինակներ հինէն ու նորէն, հաստատելու համար իր տեսակէտները։

Ցաւակօրէն կ'երեւայ որ այս երեք կէտերը հաւասար ոյժ եւ արժէք չեն ներկայացներ։ Անոնց առաջինը օրինակ հիմնուած է իմ անցողակի մէկ արտայայտութեան վրայ, որ բնեյու ձեւ մըն էր միայն եւ կրնար իրականութեան չհամապատասխանել։ Երբ ծրագրի մը գործնականացման փորձը չէ կատարուած, դժուար է անոր ընդունելութեան չափը ճշդել. զուտ ենթակայական դատաստան մը կ'ըլլայ այդ մասին յայտնուած կարծիքը։ Եթէ յայտնած ըլլայի թէ գաղափարը շատ համակրութիւն գտած է, պիտի փոխուէ՞ր ընկ. Ղազարոսեանի տեսակէտը. այդ ատեն պիտի չպահանջէ՞ր գործնական արդիւնքը։ Ի հարկէ այո։ Ուրեմն անհրաժեշտ էր ճշգրիտ կարծիք մը ունենալու համար, փորձել աշխատանքը. Չէ կատարուած այդ փորձը, ոչ մէկ տեղ։ Ոչ Դաշնակցական - Ռամկավար բանակցութիւնները, ոչ հակադաշնակցական միացեալ ճակատները, ոչ միացեալ եւ տնտեսական յանձնախումբերը փորձը չեն ժողովրդական ճակատի, համախմբումի աւելի ճիշդը, քանի որ ճակատ բառը, ինչպէս գիտած է ընկ. Ղազարոսեան եւս, ճակատիլ բայի արմատի իմաստով չէ առնուած, այլ նմանողութիւն մըն է միայն օտար աստուածքի։ Փորձը չկատարուիր հիմք կրնա՞յ կազմել անկարելի եւ անգործնական նկատելու առաջարկ մը, որ նոր չէ, որ իմ կողմէ կամ որ եւ է մարդու կողմէ տրուած չէ, այլ կեանքը դրած է 1920էն ի վեր, Հայ իրականութեան մէջ, Դաշնակցական - Համայնավար յարաբերութեան խնդրի ձեւով։ Անոր լուծումը մինչեւ հիմա տրուած է պայքարի, հակամարտութեան եղանակով։ Լուծում մը, որուն արդիւնքը տեսնուած, չափուած է 17 տարիէ ի վեր։ Անոր գնահատութիւնը չի կատարեր ընկ. Ղազարոսեան, միայն կը թելադրէ հանդուրժել հայ կեանքի այս դժբախտութեան։ Բայց ինչո՞ւ հանդուրժել այդ դժբախտութեան երբ նոյն խնդիրը ունի նաեւ տարբեր լուծում, գոնէ տեսականօրէն լուծում մը որ ճիշդ հակառակն է մինչեւ հիմա ընդունուածին եւ գործադրուածին։ Ինչո՞ կ'արգիլէ այս երկրորդ լուծման փորձը կատարել, —իմ կարծիքով, քաղաքական զգացականութիւնը եւ պահպանողականութիւնը միայն. Համոզումներու հակոտնեայ գետնի մը վրայ կը գտնուինք ընկ. Ղազարոսեանը ու ես, երբ ան կը հրահանգէ պահպանողական մնալ ու կը գտնէ որ ամենք հիմա կը ձգտինք միայն պահպանել ինչ որ ժառանգուած է մեզի, պահպանել բացուկով եւ մշակոյթով բառ պայմաններուն եւ կարելիութիւններուն։ Պահպանել այդ ժառանգութիւնը։ Ինչպէ՞ս։ Ծայրայատիկ հանդիսաւոր ըլլալո՞վ ամենօրեայ փլուզումներու, արժէքներու կորուստի, աշխատանքի տրամադրութիւններու յուսալքեալ վատնումի։ Պահպանել հին օրերու գեղեցիկ յիշատակումներով, գերագնահատման մնացակար եւ անմիտ հպարտութիւնների՞ով։ Պահպանել այն անմար համբուռին հոգեբանութեա՞մբ որ առանձնացնելու կամ չահելու գահանակութեան մէջ, կ'անտեսէ հայրենիքի կորուստը. Պահպանելու հապա ո՞ւր է քու Դաշնակցականի յեղափոխականութիւնը, յարատեւ ու եռանդուն աշխատանքի աւանդութիւնը, մինչ դէպի ապագան սեւեռող նայուածքը։ Պահե՞լ, այո, բայց միշտ վրան բան մը աւելցնելով, կորուստ հարստութիւնները փակելով, պահպանութեան միջոցները իր ձեռքին մէջ առնելով եւ ոչ թէ ուրիշին թողլով։ Ժառանգութիւն մը չի պահուիր եթէ չաճիր ու չի մեծնար, եթէ պահպանութեան միջոցները չեն պատշաճիր ժամանակի պահանջներուն։

Տարակի՞ է ուրանալ պայմաններու եւ ժամանակի վերջին տարիներու անհաւասար փոփոխութիւնները։ Եթէ ոչ, պէտք չէ հարց տալ, թէ մենք ալ պիտի փոխուի՞նք թէ ոչ։ Կրնա՞ս առանց փոխուելու այս ժամանակին հետ քալել. չէ՞ որ այդ ձեւով կորուստ կը փութացնես եւ դէմ գործած կ'ըլլաս եղածը պահպանելու քու ցանկութեան իսկ։ Եթէ անկարելի է չփոխուիլ, ընտրելու չէ՞ փնտռել փոփոխութեան ուղղութիւնը. Բնութիւնը հաղորդակցութիւն պահանջը ճամբաներ չկան, եթէ կ'ուզես ընտրութիւնը դուն ինքդ կատարել եւ քու գործունէութեան դաշտին մէջ։ Մինչեւ հիմա փորձուածէն զատ, որուն առնչուած կեանքը դժբախտ կ'որակես, գործակցութեան, համախմբուելու ձեւը մըն կայ, զոր հնարաւոր չես գտներ երկրորդ պատճառով մը՝ հակադաշնակցական մտաւորականութեան ընդդիմութեան պատճառով։

Ուրիշին ընդդիմութիւնը տեսնել ուզելէ առաջ, լաւ է նախ ճշդել իր ընդդիմութեան իսկական եւ առարկայական պատճառները ճշդելու, որ համեմատաբար աւելի դիւրին գործ է։ Ընկ. Ղազարոսեանի գրուածքին ամբողջ մտայնութիւնը այդպիսի ընդդիմութեան մը օրինակին պատկերը կը ներկայացնէ։ Անգործնական է, գործ մը սկսելէ առաջ, դիմացինիդ ընդունելու կամ մերժելու տրամադրութիւնը ի յառաջագունէ որոշել։ Այդ տրամադրութեան մասին կրնաս քեզի համար ենթադրութիւն մը ընել, կարծիք մը կազմել, բայց եթէ կ'ուզես չհերքուիլ դէպքերէն, կարծիքիդ բացարձակ ճշմարտութիւնը երբեք չես կրնար ընդունիլ, այդ ճշմարտութիւնը պիտի կազմուի գործին յաջողութենէն կամ ձախողութենէն յետոյ։ Իսկ մինչ այդ գործին ձեռնարկելու վճիռը պիտի տաս միայն քու շահերուդ եւ համոզումներուդ համաձայն. Արդ, երբ շահերով եւ համոզումներով համամիտ է ծրագրին, այսինքն երբ ընկ. Ղազարոսեանը կ'ընդունի անոր օգտակարութիւնը ինչպէս վերը ըսի, ո՞ւրկէ կուգայ իր ընդդիմութիւնը, եթէ ոչ քաղաքական զգացականութենէն։ Անցեալի գնահատման իր ձեւականօրէն առարկայական դատումներու խորքը նկատելի է համայնավարութեան հանդէպ մեր Դաշնակցականներուս ունեցած զգալու եւ մտածելու աւանդական հոգեբանութիւնը։ Ուրիշ առթիւ ալ ըսած եմ, շատ հասկնալի է ու մարդկային մեր վերաբերումը, ան կ'արդարանայ մեր նորագոյն պատմութեան կսկծալի դէպքերովը, համայնավարներու մեզ հանդէպ որդեգրած քաղաքականութեամբը։ Բայց ի՞նչ չափով պիտի կշռէ մեր զգացական վիճակը մեր առնելիք որոշման մէջ. պէ՞տք է սպասել այդ դէպքերը իրենց մասին վրայ կրող սերունդին անհետացմանը, բացառումներէ անկախ գիրք մը կարենալ ճշդելու համար։ Այժմու վտանգալի պահերուն մէջ կրնա՞նք մենք մեզի թոյլ տալ զգացումներու գոհացման հաճոյքը, պերճանք չէ՞ նկատուիր այդ մտայնութիւնը մեզի համար։ Հարցական այս ոճը ընկ. Ղազարոսեանը թող չզարմացնէ։ Իմ պատասխանը առանձնէ առաջիններուն ոչ է, իսկ վերջինին այո։

Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔԱՂԱՔԷՆ ԳԻՒՂ

Կը ճամբորդեմ այսօր...

Եղանի կիրակի մը ըլլալ կը թուի ինծի այս օգոստոսեան կիրակին։ Քաղաքի կեանքը բացարձակապէս տաղտկալի է եւ հեղձուցիչ սա մառախլապատ եւ շոգեպինդ մթնոլորտին մէջ. Պահ մը հեռանալու մտադրութեամբ այս քաղաքի ժխորէն՝ գիւղ վազող կառքի մը մէջ կը նետուիմ։ Մինակ եմ իբրեւ արմենական, ուղեկիցներս կը խօսին, կը վիճին օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ։

— Սպանիոյ ըմբոստ ապստամբականները պիտի յաղթեն ազատել երկիրը համայնավարական լուծէ.— Կառավարական ուժերը իբրեւ հանրապետականներ խաղաղութեան համար պայքարելով պիտի յաղթեն անտարակոյս

Այս կարգի խորհրդածութիւններ տաք վիճաբանութեան մը դուռ կը բանան, մինչ մեր կառքը կը սուրայ գեղատեսիլ ճամբաներու վրայ։ Դաշտեր, խաղանացած արտեր պտուղ կը խաղան արագութեան մէջ, ծառեր, կանաչազարդ ծառեր կը վազեն իրարու ետեւէ։ Ի՞նչ հրապուրիչ տեսարան, դիտէ անյագ աչքերով, որքան որ կ'ուզես, պարտէզնե՞ր, պարտէզներ, պտուղներ, նռնենիներ... Պարտէզներու բնատուր ճոխութեան մէջ, գիւղացի մը ձմերուկի եւ սեխի Թուփերուն հետ կը հրճուի սիրտը բաց, մէն կը վերցնէ, ուրիշ մը կը կտրէ ուրախութեամբ, արդար հպարտութեամբ կ'երթեւեկէ։

Գիւղական կեանք, երջանիկ բնութեան քաղցրանուշ հրաշալիքներով անպատմ հարստութիւն, վայելք փիլիսոփայական գեղացի զաւակի։

Օձապտոյտ ճամբաները կանաչկանաչ ծառերով զարդ՝ կը կծկուին խելօքիկ։ Կառքը կը սուրայ արագ։ Միշտ արագ կայծակի նման, աղաւնինե՞ր, միամիտ աղաւնիներ երկնաթեւ հոյլ առ հոյլ եթերային խաղաղութիւնը կը վրդովեն, կ'ակօսեն, օգոստոսեան վառվառ արեւին շող ճաճանչներուն մէջ մխրճուելով կը լողան, կը խաղան եւ թեւահարելով բնութեան ոլորտներուն մէջ պար բռնած Թռչնական երգի մը ձայնը կ'արթնցնեն մէջս. Անոնք կը թռչին արդարութեան եւ խաղաղութեան առաքեալներու նման

Իսկ վարը, խոպան արտեր, մերկ արօտներ, տխուր երեւոյթի մը հովին մէջ, երկինք կը նային անհնարին։ Երկրագործ մը սոթտուած կը աչքի գաչտին մէջ ինծի վերյիշել տալով հայրենի բնագաւառին մէջ չարքաշ հող վարողներու պարզունակ կեանքը. այո, կը յիշեմ այդ բոլորը եւ անոնք կուգան ու կ'անցնին իրարու ետեւէ, եւ կուլամ դաշտերու մերկութիւնը կը հրճուիմ հոգեպէս հողի մէջ աչխատող չարքաշ երկրագործ գիւղացին աչքերս յառած։

Ահա Փշրատագոյ՞ տառ մը որ կը հեռանի մեր արընթաց կառքին, կը գլգլայ անդադար, յետներէն վազող ջուրերու արծաթագոյն ձայնն է որ կայ առուակի գլգլուքին մէջ, եւ արծաթ ջուրեր, պաղ ջուրեր նայելի աղբիւրներու՝ հողին սուզարանին մէջ կը սկսին թափիլ։ Աւերը ու յետներ, դաշտավայրեր իրենց երազային, դրախտաւոյս նռնենիներով հովիներ կը դմայլին, քնքշացած հողեր կը չնեն ապրիլ, կեանք ու յարուցիչ կը սարսեցնեն ծաղկածոր բնութեան խորախորհուրդ անդաստանին մէջ։

Բնութիւնը օգոստոսեան՝ կը բուրէ, անուշ է, ուսերս կը խեղդուին ծրելով այդ անուշաբոյր հոտերը։

Բայց ես ո՞ւր եմ, մտովի փոխադրուած եմ հեռուներ, դէպի քաղցրանուէր հորիզոններ. կառքին մէջ եմ, անուրջներու դիւային պատրանքներուն մէջ ընկղմած հայրենաբաղձ հոգիս կը տագնապի ակամայ։

Կ'իջնեմ կառքէն, առջեւս կայ արահետ մը ծառազարդ, այս, ծառեր ամպահովանի, որ դրախտավայելչ տեսարաններու երազանքը կ'ընծայեն։

Այգիներ, հարուստ այգինե՞ր իրենց սեւ ու ճերմակ ողկոյզներով, ուտելու ախորժակս կը գրգռեն, այո, ինչու չէ, պէտք է ճաշակել ճիշդ թուփէն։ Կը քալեմ եւ ուտելու կիրքս ու գեղջուկի մէջ կը փչէ իր հոգին. Անութիս տակ ծրար մը ունիմ, կը սկսի ծանրանալ։ Կը դիտեմ չուրջս, բլուրի մը կանանչ կողին հաւեր կը վազվզեն ազգին անդին կռկռալու։ Կը դիտեմ այս բոլորը, կ'արբենամ, կը կուլիմ ես ինծի հետ, կը հոլովեմ այգին ու պարտէզը, դաշտն ու առուակը, աշխատողն ու ամբարը եւ բարի ճամբան կը կծկուի անաղմուկ։

Գեղին մէջ եմ. կը խօսին հայրենակիցներս, կը վիճին գործի ապրուստի մասին։ Արմէններու տարահալած զաւակներ, բախտի չար հովէն քշուած ու ինկած այստեղ կ'ապրին ջուտ գեղական կեանք, անշուշտ վերյիշելով բնագաւառի անմոռանալի կեանքը. Հարցումներու տեղատարափ մը սկսի, կ'ուզես բան մը իմանալ, ինչ մէկ օրուան անցուդարձի մասին. պատասխան կ'ըլլայ համառօտ, ... խարհի վեցերորդ մասին մէջ նորութիւններ շատ, նորութիւններ զանազան եւ դժբախտ.— Արեւելեան դրութին մէջ յեղափոխութիւն, ընդհանրութիւն, անձնասպանութիւն, կարմիր բռնակալութիւն. Կեցցէ՛ ... ղափոխութիւնը ... Գեղին մէջ, փոքրիկ Արմէններ կը ճռուողեն երգելով՝ հայերէն եւ Ֆրանսերէն, իսկ ծնողները բոլորովին անտարբեր են այս մատղաշ սերունդին հանդէպ։

Զմրուխտ այգիս պատրաստելու ... քով՝ մեր հայրենակիցները ձաւալ խաչեր՝ կը չորցնեն գեղի արեւուն տակ։ Ահա բարակ անձրեւ մը կը սկսի թօնթնալ ու ամէն մարդ կը փութայ ներս քաշելու ձաւարը։

Քաղաք վերադարձիս ինծի կը միանայ ընկեր մը, նորէն կառքը կը սուրայ տափարակ դաշտերուն մէջէն եւ կը վերյիշեցնելով Խարբերդի Տիգրան... վան։ Կը հասնինք գիւղ մը որ իր կառուցուածքով շատ կը նմանի Խարբերդի։ Ու անվերջ երազներ կը սկսին վազվզել մտքիս մէջ։ Խարբերդ, Եփրատ Գետէն, Ամերիկեան որբանոց, Ջայ աղբիւր, եւ ամէն յիշատակելի վայրեր ու դէպքեր։ Կառքը կը դառնայ գիւղին չորս կողմը, յաճախորդ հաւաքելու համար։

Ընկերս կը սկսի բացատրութիւններ տալ։ Գոհունակ սրտով երազներու յճակի մէջ ընկղմած մեր հայրենաբաղձ սիրտերը կ'ուռին եւ ես յուզումով կը դիտեմ ընկերոջս խորհրդաւոր դէմքը. կ'այլեւայլիմ, կը փրփրիմ, կառքը կը սուրայ ու մեր սրտերը ... կը փայլին հայրենի յուշերու թարմութիւնը։

Ճամբորդութիւնս կը վերջանայ եւ ես յղփացած հոգեպարար յուշերով կը մտնեմ քաղաքի ժխորին մէջ

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Զառածոյլէ

Լեզուական համագումարի Բ. նիստին մէջ, յանձնաժողովներու ընտրութենէն վերջ բեմ բարձրացաւ փրոֆ. Եուսուֆ Զիա եւ խնամուած ուսումնասիրութիւն մը կարդաց «Արեւելեան» լեզուական դրութեան մասին, ինչպէս կը գրեն Թուրք թերթերը։ Բացատրելէ յետոյ արեւելեան դերը հին ազգերու պաշտամունքի եւ սովորութեանց մէջ, ըսաւ թէ «ամէնք Թուրքերս արեւի զաւակներն ենք»։

Համախօսը յիշեց կարգ մը բառեր — ինչպէս գար, գօյաշ, փէօյլիւ, կիւնէշ, կիւն, գուն եւն. — որոնք կը հաստատեն Թուրքերուն պաշտամունքը՝ հանդէպ արեւին։ Հնդեւրոպական եւ սեմական լեզուներու մէջ, Աստուծոյ անունները բոլորն ալ Թուրքերէն բառերէն առնուած են։ Աքատներու Ասորիներու մէջ Իլ բառը ուղղակի առնուած կը նշանակէ։ Ուրիշ բառեր ալ յիշելէ յետոյ, փրոֆ. Եուսուֆ Զիա ըսաւ թէ Թուրք գիտութիւնը կրնայ պարծենալ որ երեւան հանեց «արեւային դրութիւնը»

Գ. Նիստին մէջ, փրոֆ. Հասան Րէ-

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՒԼ ԽԱԹՈՒՆ

Ձմեռ՝ տարը անոր բուրդէ գուլպայ կը հիւսէր, հարուստ աղանուն բանջարեղէն կը չարէր՝ կը չորցնէր ու քանի մը գրուշ կը շահէր։ Տարիներէ ի վեր գլուխ կը ծռէր այս չքաւոր կեանքին։ Հանգիստ էր երբ իր ամուսինը ողջ էր։ Բայց, անոր մահէն վերջ առանձին էր մնացեր։ Ամուսինը շատ կակուղ մարդ էր— ինչ որ հազուադէպ է գիւղացիներուն միջեւ — ու այդ պատճառաւ ալ անկարող եղած էր զայն մոռնալ եւ ուրիշին հետ ամուսնանալ։

Ամէն անգամուն ալ, խոր չունչ մը առնելով, իր ցաւը կուլար ինծի.

— Անոր, ինքնապլուխ մնալը դժուա՞ր, դժուար բան է, խաթունս.

Եթէ ինք չխոստովանէր իսկ իր այդ տաժանելի եւ դրկեալ կեանքը, զայն դժուար չէր կռահել իր սեւ աչքերուն ժպիտին մէջ երեւցող դառնութենէն, եւ այն խոհուն ու բեկբեկուն գիծերէն, որոնք առեն առեն յառաջ կուգային թեթեւ արեւէն այրած իր ճակտին վրայ։

Քանի մը հեղ ալ, սարէն ձորէն խօսած ատեն, գիւղական կեանքի մասին արտայայտուած էր։

Ակամայ ու բեկուն ձայնով մը ըսեր էր.

— Ձեզ գիտեր թէ ինչ անդուլայ խառնուածքով եւ խողի նման մարդիկ կան գիւղը։ Զոր հացով մը կ'ուզենք գոհանալ, բայց այդքանն ալ հանգիստ չեն թողուր։

Այն ատեն հարցուցի իրեն թէ «ինչպէս անհանգիստ կ'ընեն»։

Բայց ան յանկարծ լռեց, եւ, չուզելով պատասխանել,

—Դուն ո՞ւրկէ կրնաս գիտնալ, խաթունս, ըսաւ, եւ սկսաւ տոպրակը կապել՝ գիւղ վերադառնալու համար։

Օր մը, դիպուածը ինծ բացատրեց այդ խօսքերուն իմաստը։

Շաբթու գլուխ էր։ Կիւլ Խաթուն այն առտուն կանուխ եկած էր ու, ամէն անգամուան պէս, զինքը առեր էի հիւրասենեակը։ Տանը պատուհաններ, քաղաքի բոլոր տուներուն նման, փողոցէն քիչ մը բարձր էին, եւ որովհետեւ մենք վանդակները վերցուցեր էինք, Թիւլերը կ'իջեցնէինք եթէ անցնող գարծողները շատ ըլլային։ Այդ օր թիւլերը կախուած էին։ Կիւլ Խաթուն, նորէն նստեր էր գորգին վրայ եւ կ'աշխատէր բանալ տոպրակը, զոր առջեւն էր դրած։ Բայց այդ օր անսովոր վիճակ մը ունէր։ Ցոնքերը պրռուած, նայուածքը պղտոր։ Ու միշտ կը ջանար անհարկի հեռացնել ինձմէ ու գետին նայիլ։ Կը ճգնէր տոպրակին կապը քակել, իր դողդողուն մատներով։ Ան սովորութիւն ունէր ամէն շաբթու ինծի փոքրիկ նուէր մը բերելու, որուն փոխարժէքը չէր առներ. Այդ նուէրները կ'ըլլային կամ մեծկակ ու սեւ սեւ թութեր— զորս իր պարտէզէն կը հաւաքէր, կը դնէր ամանի մը մէջ եւ կը ծածկէր կանաչ տերեւներով,— եւ կամ հատ մը այն փոքրիկ, դեղին փետրաւոր եւ սեւ կտուցով վառեակներէն, որոնք, գիտէք թէ, զիս շատ կ'ուրախացնէին

Այս անգամ եւս, հակառակ իր անտրամադրութեան, մոռցած չէր իր նուէրը ու ինծի բերած էր հնդկահաւի երկու մեծ ու վարդագոյն հաւկիթներ։

Ես, հաւկիթները ձեռքիս մէջ կը դարձնէի, ու, կարծես նշմարած չըլլալու իր մտահոգ վիճակը, կը հարցնէի թէ զանոնք ինչպէս պիտի պարպէի եւ պիտի պահէի։ Ու կը խորհէի — արդեօք ի՞նչ ունի Կիւլ Խաթունը. ի՞նչ էր այն հոգը որ պրկեր էր իր դէմքին գիծերը եւ աչքերուն տուեր էր կարմիր փայլ մը։ Կը խօսէր բոլորովին անտրամադիր, ու կը յայտնէր ինչին քանի օրս ըլլալը կամ անոր պանիր ալ բերած ըլլալը։

Ձեռքիս հաւկիթները գրի սեղանին վրայ ու խորհեցայ ըսելու համար իրեն. Ակնարկս յանկարծ պատուհանին հանդիպեցաւ։ Չկրցայ զսպել յիշողութիւնս ա՞հ գոչելով գլուխս դարձուցի, ու տեսայ որ Կիւլ Խաթունը ոտքի էր կանգնած եւ բացատ աչքերով կը նայէր նոյն կողմը։ Տեսայ մեծկակ գլուխ մը, որ իր սատար պեխերը վար կախած էր եւ իր դուրս ինկած աչքերով ներսը կը դիտէր։ Բայց, արդէն անհետացեր էր։ Ինքնամփոփուեցայ եւ ուղղուեցայ դէպի պատուհան, մինչ Կիւլ Խաթուն խեղդուկ ձայնով մը շշնջաց

— Վայ չան զաւակ, մինչեւ հոս եկաւ, ուրեմն ...

Պատուհանը բացի ու դուրս նայեցայ՝ ուզելով տեսնել մազերը անհատ դէմքով գլուխն, բայց, երբ լսեցի Կիւլ Խաթունին խօսքերը ետ կեցայ։ Դարձայ, մօտեցայ իրեն եւ ձեռքերս դնելով ուսերուն.

— Այսօր տարօրինակ բան մը ունիս, Կիւլ Խաթուն, ըսէ։ Քիչ առաջ, պատուհանէն ներս նայող մարդը կը ճանչնաս, կարծեմ, ի՞նչ ունիս, չե՞ս ըսեր ինծի։

Իմ այս խօսքերս, զորս արտասանեցի հոգածու չեշտով մը, մէկէն ի մէկ ջնջեցին իր դէմքին սարսափի արտայայտութիւնը։ Անմիջապէս կքեցաւ ծունկերուս առջեւ եւ ծայրէն հանեց եաղմա մը, ու սրբելով արցունքները, ընդհատ ընդհատ պատմեց.

—Խաթունս, քեզմէ զատոնի ոչինչ ունիմ ... Այն մարդը զոր քիչ առաջ տեսար, մեր գիւղէն է, Տէյիմ Ուստաֆա կ'ըսուի. Ամուսնոյս մահէն ի վեր կը հետապնդէ զիս ... Երկու տարիէ ի վեր կատղած է, պարզապէս։ «Եթէ կինս չըլլաս, արիւն պիտի հոսեցնեմ. չարիք պիտի պատճառեմ քեզի», կ'ըսէ եւ կը վախցնէ զիս. Գիւղին մեծագոյն փորձանքն է։ Ու կ'ըսէ՝ ինչ որ ըսէ։ Ընելիքս չեմ գիտեր։ Անիծեա՛լ ըլլայ, ի՞նչպէս կրնամ իր կինը ըլլալ. Գիւղին մէջ ամէնքը կը խօսին իր հասցուցած չարիքներու մասին։ Այսքան տարի չամուսնացայ՝ հիմարներին ծամոց ըլլամ, կ'ըսեմ իրեն, բայց չի կրնար գլխէս վանել, անպիտանը։ Տես, գիւղէն մինչեւ հոս զիս հետապնդած է։ Ճամբան անընդհատ վախ... տեցի քովէս։ Կրկին եկաւ։ Հիմա ալ պատուհաններէն կը մագլցի։ Չգիտեմ ի՞նչ պիտի ըլլայ վերջը այս խառնակ վիճակիս. Կը վախնամ որ չարիք մը կը հասցնէ ինծի։

Ու մինչ դեռ երկարօրէն կը պատմէր ու կուլար, ես կը խորհէի զինքը մխիթարելու մասին։

— Մի վախնար, Կիւլ Խաթուն, ըսի, ոչինչ կրնայ ընել, առանք պարապ խօսքեր են ...

Եւ սակայն զիս եւս վախցուցած էր այն ցցուն աչքերով եւ մեծ գէմքով մարդուն ահաւոր տեսքը, քիչ առաջ, պատուհանին ետեւէն։

(2)

...ցիս Թանքուէթ շահեկան ուսումնասիրութիւն մը կարդաց «արեւ» լեզուական դրութեան մասին եւ մանրամասնօրէն պարզեց լեզուներու ծագման խնդիրը եւ այս առթիւ արեւմտեան գիտնականներուն ենթարկուած գծութիւնները: Այսպէս, լեզուաբանները Քրիստոսէ առաջ մինչեւ 200 տարի հասցուցած էին իրենց պրպտումը, բայց չէին կրցած ամբողջովին լուսաբանել խնդիրը: «Արեւ» լեզուութիւնը կը պարզէ բոլոր մութ կէտերը եւ հետեւաբար այս տեսակէտով մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ մարդկութեան:

Ցետոյ Անգարայի լեզուաբանական ամպարանի ուսանողուհիներէն Սապահաթ ուսումնասիրութիւն մը կարդաց եւ մանաւորաբար վերլուծեց Պոլսոյ քաղաքին հին անունը «Իսթանպուլ», որ յունարէն բառ մըն է:

Այս նիստին մէջ, փրոֆ. Նայիմ Օնաթ բացատրեց Թուրքերէնի յարաբերութիւնը արաբերէնի հետ: «Ինչպէս որ Թուրք հին մեծ քաղաքակրթութիւնը աշխարհի բոլոր քաղաքակրթութեանց աղբիւրն է, այնպէս ալ թրքական լեզուն աղբիւր եղած է բոլոր լեզուներու: «Արեւ» լեզուական տեսութիւնը հիմնական լոյս մըն է որ կը լուսաւորէ ոչ միայն մարդկութեան լեզուի պատմութիւնը, այլ եւ ամբողջ մտածումի պատմութիւնը»:

Ետքը բեմ բարձրացաւ Ահմէտ Ջէվատ Էմրէ եւ ըսաւ թէ չորս տարի առաջ Լեզուական Համագումարը որոշած էր օտար բառերը նետել եւ անոնց տեղ Թուրքերէն բառեր ընդունիլ, Մինչեւ հիմա չէ այդպէս չարժէ, առանց գիտական քննութիւն մը կատարելու: Բանախօսը յիշեց «ֆիլոզոֆ» եւ անկէ ծագած «ֆիլոզոֆիա» եւ «ֆիլոզոֆիք» բառերը: «Անոնք կ'ըսուին, որովհետեւ բոլորը կ'ընդունին թէ այդ բառերը յունարէն են»

Բանախօսը յետոյ սկսաւ քննել «ֆիլոզոֆ» բառին երկու տարրերը՝ ֆիլօ եւ սոֆիա: Ու բազմաթիւ փաստեր յիշելով, եզրակացուց թէ ֆիլօս եւ սոֆիա բառերը յունարէն չեն, այլ Թուրքերէն: Նոյն ձեւով հաստատեց որ թէքնոլոժի մէջ գործածուած ...ատ մը բառեր Թուրքերէն են, եւ ...յարգելի. «Այս բոլորէն յետոյ պիտի յարունակե՞նք պնդել թէ մշակոյթի աշխարհին մէջ գործածուած բացատրութեանց հիմերը «հելլէն - լատինական են, չեն կրնար Թուրքերէն ըլլալ»:

Իսրայելի լեզուաբաններուն ալ ...պարզեց. «Ցանկալի պիտի չըլլար որ անտարբեր մնալ բարբառներու ...նդէպ որ կը լուսաւորեն ձեր ամէնէն արժէքաւոր երկերուն մէջ իսկ մութ մնացած այնքան խօսքեր»:

Բանախօսը իր խօսքը վերջացուց բանաստեղծութեան մը հետեւեալ տունով.

Արաթիւրք, Աթաթիւրք, անմոլոլոյգ առնա.

...Աթաթիւրք, Աթաթիւրք, քեզի ուխտ ըրած ենք
Արեւէդ ակէն կուշտ ու կուռ ըմպած ենք)

Ցետոյ խօսք առաւ ծանօթ հրապարակագիր Իսմայիլ Մուշթաք Մայաքօն եւ բացատրեց թէ օտար կարծուած բազմաթիւ բառեր Թուրքերէն են իրականին մէջ: Այս առթիւ արբանեակ գրեց տրեւմտեան գիտնականներուն կարգ մը սխալները եւ յիշեց հինգ ար...

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

— • —

Պոլսոյ Ազգ. Վարչութիւնը, ինչպէս գրած էինք, Պ. Մ. Նարլեանէն խնդրած էր իր կարծիքը յայտնել Թափուր օրէնքի Բ. յօդուածին մասին, քանի որ Իրաւագէտներու յանձնաժողովին անդամները տարակարծիք գտնուած են: Պ. Նարլեան հետեւեալ եզրակացութեան եկած է.—

Նկատելով որ Էվգաֆի նոր օրէնքով բոլոր համայնքային հաստատութիւնները իբր բարոյական մարմին ճանչցուած են, անոնց մատակարարները (մարմին թէ անհատ) ամէն իրաւունք ունին ծախելու, գնելու, ֆէրաղի, թէֆէրուղի, եւ նոյնպէս թէնճիլի գործողութիւն կատարելու իրենց բարոյական անուան: Այս հիման վրայ պէտք է գիմում ընել Էվգաֆի վարչութեան, եւ ստանալ այս իրաւասութեան վերաբերեալ փաստաթուղթ մը. զոր Գզաստաթրոյին ներկայացնելով կարելի պիտի ըլլայ իրենց բարոյական անուան փոխանցել որ եւ է կալուած:

Իսկ եթէ Գաստաթրօն առարկէ որ այս փաստաթուղթը պէտք է տրուի կուսակալին կողմէ, այն ժամանակ այդ փաստաթուղթը ներկայացնելու է կուսակալութեան եւ վաւերացնել տալու է:

ՏՈՄԱՐՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ՊԻՏԻ ԳՐՈՒԻՆ

Պոլսոյ Էվգաֆի վարչութիւնը բոլոր մատակարար մարմիններուն շրջաբերական մը գրկած է, յայտնելով որ մատակարարութեան վերաբերեալ բոլոր տոմարները Թուրքերէն պիտի գրուին եւ օրէնքով արդիլուած ուրիշ տառերով եթէ գրուին, օրինական հետապնդում կատարուելու համար ընդհ. դատախազութեան պիտի յանձնուին անսաստողները:

ՇԱԲԱԹԸ 200 ՈՍԿԻ

Երեք շաբաթէ ի վեր շաբաթը 200 ոսկի կը վճարուի Բերայի կալուածական գիզուած վարձքերու ի հաշիւ: Կանոնաւորաբար շարունակուելու պարագային իսկ, այս դրութեամբ ամսական վարձքին կէսը միայն հատուցուած կ'ըլլայ: Վարչութիւնը պահանջած է որ 4000 ոսկի վճարուի մինչեւ ամսագլուխ:

ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ

— . —

Պոլսոյ Խնամատարութիւնը նիստ գումարելով, պատրաստեց իր համարատուութիւնը, վարչութեան ներկայացնելու համար: Միւս կողմէ իրեն յաջորդելիք մարմնին համար կազմեց ընտրելիներու ցանկ մը, դիւրացնելու համար վարչութեան գործը:

Իր տեղեկագրին մէջ, Խնամատարութիւնը կ'ըսէ թէ ատրճանաբար կրճատած է պիւտճէն, 33.000 ոսկի -

էն (1929էն) իջեցնելով 13.500ի եւ այս տարի ալ 11.400ի. Տասը տարի առաջ, Երբ Խնամատարութիւնը պաշտօնի անցաւ, գործը կիսամեռ վիճակի մէջ գտաւ, եւ հակառակ յաջորդական տագնապներուն, յաջողեցաւ հանրային գուրգուրանքը շահիլ եւ գիմագրաւել կացութիւնը: Այսպէս է որ, 1935—36ի պիւտճէն կը փակէ հաւասարակշռութեամբ (1360 ոսկի). Ցաջորդ մարմնին կը մնայ այլ եւս նոյն թափով շարունակել գործը, վստահ որ ժողովուրդը չպիտի զլանայ իր բարեբար օգնութիւնը:

Այս տարի, Սկիւտարի որբանոցը պիտի ունենայ միայն 70 որբ, բոլորովին անոք: Կայաններուն մէջ կան 600ի չափ օգնութեան կարօտ անձեր, զորս կարելի չէ երեսի վրայ թողուլ. Միւս կողմէ, հարիւրաւոր գաղթական տղոց համար թոշակ կը վճարուի զանազան վարժարաններու:

Խնամատարութիւնը կ'եզրակացնէ թէ անհրաժեշտ է շարունակել գործը

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ

— • —

Վարշաւայէն կը հաղորդեն թուրքերէն Թանի օրաթ. 24 թուականով.—

Այսօր արշալոյսին, զէնքի ձայներ լսուեցան Մոսկուայի Լուպիանկօ բանտին պատին ետեւէն. Զինովիեւ եւ 15 ընկերներն էին որ գնդակահարուեցան:

Մահապարտները երկուական բերին պատին առջեւ: Առաջին անգամ բերուեցան Քամենեւ եւ Զինովիեւ: Բոլորովին հանդարտ էր Քամենեւ, ծանօթ իր քաջութեամբ: Բեմ առաջնալու ձեւով քայլեց դէպի պատը: Բոլորովին գունատ էր: Երբ Զինովիեւ եւ Քամենեւ կը գնդակահարուէին, միւս 14 մահապարտները կը դիտէին այս տեսարանը: Երբ կարգը իրենց եկաւ, շատ քիչերը կրցան քաջ մնալ: Ոմանք հայհոյեցին Սթալինի, ուրիշներ ալ կ'ճիչէին (Չեկա):

Բոլոր մահապարտները մինչեւ վերջին պահուն կը յուսային թէ պիտի ներուին: Այս առաւօտ միայն իմացան իրենց ճակատագիրը: Ընդհ. դատախազ Վիշինսքի գնաց այն խցիկը ուր կը գտնուէին Քամենեւ եւ Զինովիեւ եւ յայտարարեց.

— Ներում չկայ: Պատրաստուեցէք գնդակահարուելու:

Կարգով այցելելով միւս խցիկները նոյն ըսկրւցումը բրաւ:

Արշալոյսին, դատապարտեալները հանուեցան բանտին բակը: Միայն տարատ եւ առանց օձիքի շապիկ կը կրէին: 80 զինուորներ շրջապատած էին զիրենք: Ներկայ էին նաեւ զինուորական ատեանի անդամները: Նախագահ Ուլրիխ կարդաց վճռագիրը: Ցետոյ ձայն մը կանչեց Քամենեւը եւ Զինովիեւը

Քամենեւ առաջացաւ, իսկ Զինովիեւ կքեցաւ կեցած տեղը: Վախէն նուաղած էր: Երկու զինուորներ վերցուցին գետնէն եւ քաշկռտելով տարին պատին առջեւ եւ կապեցին պատին, մասնաւոր օղակներով: Ցետոյ գոցեցին երկուքին աչքերը: Զինովիեւ մեռած էր արդէն: Միւս 14 մահապարտները քար կտրած էին սարսափէն:

Չեկայի նախագահ Փէթէրս զինուորներուն կը հրամայէ կրակել: Քամենեւ գետին գլորեցաւ, իսկ Զինովիեւ ինկաւ իր կապերուն վրայ: Մեռած էր՝ առանց լսելու հրացաններու ձայնը: Փէթէրս յետոյ քալեց ատրճանակը եւ պարպեց երկու մեռելներու բերնին մէջ: Ցետոյ յետոյ դիակները, կառավարական թժիշկը յայտարարեց.

— Զինովիեւ եւ Քամենեւ մեռած են ...

Ասոր վրայ քակուեցան անոնց աչքի կապերը: Նոյն ձեւով երկ - երկու գնդակահարուեցան միւս 14 անձերը:

Այս ամբողջ գործողութիւնը 18 վայրկեան տեւեց: Ցետոյ կառք մը եկաւ եւ 16 դիակները փոխադրեց Մոսկուայի շրջակայ Յոտինկա գերեզմանատունը, ուր թաղուեցան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԻՆՉԵՐ Կ'ԸՆԵՆ ՄԵՐ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԸ ՋՈՒՐ ԲԵՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

— • —

Ճարտարագէտ Գ. Շիրմազանի յօդուածէն կը շարունակենք մեր քաղուածքը (առաջին մասը տեսնել Ցառաջ, 20 օգոստ.)—

Ջրարաշխական շինարարութեան ծաւալուն աշխատանքներ կը կատարուին նաեւ Լէնինականի շրջանին մէջ, հաւաքական գիւղատնտեսութեան կազմակերպութեանց կողմէ: Այստեղ ալ կարգի բերուած են գիւղական շարք մը ջրամբարներ: Իսկ Նալբանդի գիւղատնտեսական կազմակերպութիւնը ձեռնարկած է յեռնային վայրերէն անցնող մօտ 8 քիլոմեթր երկարութեամբ ջրանցքի մը շինութեան: Այդ ջրանցքը սկիզբ կ'առնէ խոր կիրճով հոսող Չիչխան լեռնային գետակէն, որուն ջուրով կ'ոռոգուի մօտ 350 հեկտար: Այստեղ անհրաժեշտ է արձանագրել, որ Նալբանդի ենթաշրջանի Նալբանդ, Կարալի, Մ. Պարնի, Թոփալըլու գիւղերու աշխատաւորներն ալ ձեռնարկած են նոյն Չիչխան գետակէն առու մը հանելու, ոռոգելու համար յիշեալ գիւղերուն 2000 հեկտար հողամասերը:

Ախտայի շրջանի Թեղամայի գիւղատնտեսական կազմակերպութիւնը ձեռնարկած է Զանգի գետէն նոր առու մը հանելու, բայց առանց նախագիծի եւ առանց ճարտարագիտական հսկողութեան. Այս օրինակը ցոյց կուտայ թէ գիւղացիներն են որ նախաձեռնութիւնը կը ստանձնեն, իսկ ջրաբաշխական վերին մարմինները պէտք եղած աշխատանքը չեն կատարեր:

Այս տարի ջրաբաշխական աշխատանքներ կը կատարուին նաեւ Սեւանի աւազանին երեք շրջաններուն՝ Նոր Բայազիտի, Մարտունիի, Բասարգեչարի մէջ:

Սեւանի լճին արեւելեան ափը գրաւած է Մազրայի հովիտը: Այս հովիտը, որուն տարածութիւնը կը հասնի քանի մը հազար հեկտարի, հիւսիսէն, արեւելքէն, հարաւէն լրջապատուած է լեռներով եւ լեռնաշղթաներով, ուրկէ դէպի հովիտ եւ Սեւանի լիճ կը հոսին — մանաւանդ գարնանային եղանակներուն — առատ եւ յորդ ջուրեր: Հովիտը ինչքան ջրառատ է գարնան, նոյնքան սակաւաջուր է ամրան, մինչ կը հոսին միայն Բասարգեչարէն 3 քիլոմեթր դէպի հարաւ գտնուած Ակներու, Քրրբ-Բուլաղ գիւղերու մօտիկ ջուրերը, որոնք սկիզբ կ'առնեն նոյն գիւղերու ջրառատ աղբիւրներէն, որոնց ընդհանուր քանակը կը հասնի մօտ 2000—2300 լիթր մէկ վայրկեանի մէջ: Մինչ կը հոսի նաեւ Մազրա գետը: Սնող եւ բոլոր լեռնային գետակները մեծ մասամբ ամրան եղանակներուն կը ցամքին: Մազրա գետը լրիւ կ'օգտագործուի ոռոգման համար: Գալով Ակներու եւ Քրրբ - Բուլաղի աղբիւրներուն, որոնք ցրուած առանձնակ աղբիւրներու ձեւով կը բխին սեւակնեայ պազալտներու ճեղքուածքներէն, մօտ 2 քիլոմեթր տարածութեան վրայ միայն մասամբ կ'օգտագործուին Բասար - Գեչարի հողերուն ոռոգման համար: Թէ աղբիւրներուն եւ թէ ջուրերու մէկ մասը, թէ գարնանային եւ անձրեւային բոլոր ջուրերը չեն հասնիր կամ շատ քիչ կը հասնին մինչեւ լիճը, մեծ մասամբ կը կորսուին հողերուն մէջ, ճահիճներ առաջացնելով Փոքր Գիլլի լճակին շրջակայքը: Ինչպէս ծանօթ է: Գիլլին կը միանայ Սեւանի լճին փոքրիկ անցքով մը, որու միջոցով աւելորդ ջուրերը կ'անցնին լիճը: Դարերէ ի վեր գոյութիւն ունեցող այդ ճահճախուտերը սաղմներ են հարուստ տորֆային տարածութիւններ:

Այսպէս, կը տեսնենք որ մէկ կողմէ Մազրայի արգաւաւեր դաշտին մէկ մասը արհեստական ոռոգման բացակայութեան պատճառով լրիւ չօգտագործուիր, միւս կողմէ աղբիւրներու ջուրերը անօգուտ կը հոսին դէպի Գիլլի լճակը, առաջնելով ճահիճներ:

Այս տարի, գարնան, մեր գիւղացիները աշխուժիւ փորեցան Ակներու եւ Քրրբ - Բուլաղ ջրանցքին շինութեան: Ապրիլին սկիզբը, երբ դեռ դաշտը ծածկուած էր ձիւնով, սկսան հողային աշխատանքի: Ապրիլ 17ին 638 գիւղացիներ ինքնաբերաբար աշխատանքի լծուեցան, փորեցին 4815 խոր. մեթր, ապրիլ 18ին՝ 595 հոգի, փորելով 4818 խոր. մեթր, 19ին՝ 642 հոգի, փորելով 4492 խոր. մեթր: 30—40 օրուան մէջ հսկայական աշխատանք կատարեցին, փորելով 70.000 խոր. մեթր: Այսօր 28 քիլոմեթր երկարութեամբ ջրանցքը գրեթէ աւարտած է: Կը մնայ վերջացնել արհեստական կարգ մը շինութիւններ, ինչպէս եւ 1.5 քիլոմեթր երկարութեան վրայ ջրանցքին ամէնէն դժուար մասը:

Ճուատով, շնորհիւ մեր գիւղացիներուն նախաձեռնութեան եւ չարքաշութեան, Ակներու ջուրը բաց առուով կը հոսի Բասարգեչարի, Մեծ եւ Փոքր Մազրայի, Նորակերտի, Շիշկայի հաւաքական գիւղատնտեսութեան յատուկ դաշտերը եւ կառուցուած այս ժամանակաւոր ջրանցքով կ'ոռոգուի մօտ 2500 հեկտար:

Ինքնատիպեան հասկնալի է, որ ձեռնարկուած աշխատանքը դեռ սկիզբն է մեծ գործին: Անհրաժեշտ է տակաւին պատրաստել կանոնաւոր ոռոգման, մանաւանդ ջրաբաշխական ճշտահասար ցանցը: Այս աշխատանքը կ'ապացուցանէ սակայն, որ մեր գիւղացիները ի վիճակի են կատարելու ոչ միայն փոքր ջրաբաշխական աշխատանքներ, այլ եւ բաւական մեծ ձեռնարկներ, մանաւանդ երբ իրենց այդ աշխատանքները կ'ապահովուին ճարտարագիտական հսկողութեամբ:

Ջրաբաշխական շինարարութեան լայն ձեռնարկներ կատարուեցան նաեւ Մարտունի շրջանին մէջ: Վաղուց չէնի գիւղացիները իրենց նախաձեռնութեամբ արդէն աւարտած են ջրամբար մը, որով կարելի է ջրել մօտ 300 հեկտար: Ծովինարի եւ Ալուչալուի գիւղացիները չուտով կ'աւարտեն իրենց սկսած ջրանցքները, իսկ Վ. եւ Ն. Աղբիւրանի գիւղացիները վերանորոգած եւ լայնցուցած են իրենց հին առուն:

Բայց Մարտունի շրջանի ջրաբաշխական շինարարութեան գլուխ - գործոցը պէտք է համարել Գէօզալդարայի հին դարերու մէջ շինուած Եսիրի առուն:

Այդ ջրանցքը կ'ենթադրուի որ շինուած է ԺԲ. — ԺԳ. դարերուն եւ երկար ժամանակներէ ի վեր քանդուած եւ լքուած էր: Զանազան կէտերու վրայ կը նշմարուին առուին հետքերը: Այսօր Զոլաքարի եւ Գէօզալդարայի գիւղացիները վերականգնած են այդ հին ջրանցքը, որ կ'ոռոգէ մօտ 1.100 հեկտար: Մօտ 20 քիլոմեթր երկարութեամբ այդ առուն արդէն վերահաստատուած է եւ Եսիրի (գետիններու) առուն դարձած՝ ազատ գիւղացիներու առու:

Վերի շրջաններէն ետ չի մնար նաեւ Ն. Բայազիտը: Նորադուզի առուին վերանորոգութեան համար, անհրաժեշտ էր ոչ միայն փորել հին առուն, այլ եւ վերաշինել գլխամասը, որ կ'անցնի քաղաքին թեք ժայռերուն լանջէն: Պէտք եղաւ պայթեցնել մեծադանգուած ժայռեր, քարէ եզերքներով պատել եւ գերաններով ամրացնել այդտեղ: Վերաշինութեան աշխատանքները գրեթէ աւարտած են ներկայիս եւ մօտ օրէն Նորադուզի հին առուն կը սկսի ոռոգել մօտ 600 հեկտար:

Մեծ եռանդով յառաջ կը տարուին Բաշքեանդ գիւղին մօտ ջրամբարի աշխատանքները, այդ ջրամբարով (աւազան) պիտի ոռոգուի Մանուչարի արգաւաւեր դաշտերէն 300 հեկտար: Այս դեռ առաջին ջրամբարն է, այստեղ կան բնական յարմարութիւններ 4 ջրամբար շինելու, ուր կարելի է ամբարել մէկ քանի միլիոն խոր. մեթր ջուր:

Աւելի զատ Բայազիտի շրջանին մէջ կատարուած են փոքր աշխատանքներ (Բաշքեանդ, Քեարիմքեանդ, եւն.):

Ահա ձեռնարկներ, որոնք ցոյց կուտան թէ մեր գիւղացիները ինչե՜ր կրնան ընել: Դեռ չունինք լրիւ թիւերը այս գարնան ոռոգուած հողերու տարածութեան մասին: Նախնական թիւերով իսկ կը հաստատուի, որ այդ տարածութիւնը կը հասնի մօտ 7000 հեկտարի, տարածութիւն մը որ հաւասար է Փոքր Սարդարաբադի ջրանցքով ոռոգուած տարածութեան, եւ շնորհիւ մեր գիւղացիներուն նախաձեռնութեան, հերոսական աշխատանքներուն՝ ջուր ստացան ընդարձակ հողամասերը եւ աւելցաւ երկրին ցորենի բերքը:

ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

— . —

«Ազդակ»էն կ'իմանանք թէ Հալէպի մէջ կազմուած է զուտ քրիստոնէական կուսակցութիւն մը՝ «Ճերմակ Շապիկաւորներ», որուն կրնան անդամակցիլ միայն Սուրիացի քրիստոնեաները:

Նորակազմ կուսակցութեան պարագլուխները յայտարարած են թէ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ը անհրաժեշտութիւն մըն էին, քանի որ քրիստոնեաները ցարդ ենթակայ էին «իսլամ» ներու լուծին եւ անոնց կուսակցութեանց աղդեցութեան: Այս աղդեցութենէն ազատուելու համար է որ քրիստոնեաներն ալ իրենց կարգին անկախ կուսակցութիւն մը հիմնած են

Կուսակցութիւնը իր ծրագրի երրորդ յօդուածին մէջ կ'ընդունի թէ Սուրիա պետութիւն մըն է եւ հանրապետութեան նախագահին կրօնքը իսլամութիւնն է:

Կուսակցութեան յայտարարութեանց համաձայն, միայն Հալէպի մէջ արդէն աւելի քան 700 հոգի անդամագրուած են «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ուն:

ՀԻՒՂԱՒԱՆՆԵՐՈՒՆ ՔԱՆԴՈՒՄԸ

— • —

Պէյրութի քաղաքապետութիւնը հրահանգած էր Աժանոս, Եօզկատ եւ Մասլախ թաղերու հիւղաւաններուն քանդումը, խոր յուզումի մատնելով մեր հայրենակիցները, որոնք թշուառ եւ հոգակարօտ վիճակ մը ունին:

«Ազդակ»էն կ'իմանանք թէ շնորհիւ երեսփոխան Պ. Վահրամ Լէյլէկեանի ջանքերուն, քաղաքապետութիւնը կարգ մը դիւրութիւններ շնորհած է, մօտ երկու ամիս յետաձգելով տրուած քանդումի որոշման գործադրութիւնը: Իսկ մօտ 50 Թոմարզացի ընտանիքներու համար ի զօրու կը մնայ այդ որոշումը, որովհետեւ անոնց նիւթական օժանդակութիւն տրամադրուած է Պ. Պիւրնիէի կողմէ, որպէսզի առանձին թաղ մը հիմնեն եւ բնակարաններ կառուցանեն:

ԱՂԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ... ՌԷՔԼԱՄ ՄԸ ԱՐԴԷՕՔ

— • —

Երեք անգլիացի բժիշկներ ուզեցին իրենց անձին վրայ փորձարկել աղին յատկութիւնները: Ամբողջ շաբաթ մը այլանդակ, ըսենք՝ բարբարոս սննդառութեան մը ենթարկուեցան, իրենց ուտելիքներէն հեռացնելով վանելով քլօրիւր տը սօտիոմի ո եւ է հետքն ալ աւելի ապահով ըլլալու համար իրենց հաշիւը կը պատրաստէր քիմիագէտ մը, եւ ամէն օր լոգանք կ'ընէին, որպէսզի իրենց մարմինին մէջ հին կերակուրներէն մնացած աղի նշան երբեք չգտնուի: Ութ օր վերջ, երեք ապահասա (dessalé) բժիշկները բնաւ ո եւ է համ չէին առներ ո եւ է կերակուրէ, նոյն իսկ սիկարէթէն, նաեւ դժուարաւ կը քալէին եւ ամէն վայրկեան ջղաձգութիւններ կ'ունենային:

Եզրակացութիւնը դուք ըրէք:

Եթէ հետեւութիւնը մենք պիտի հանենք, մենք ըսենք որ աղի ըլլայ թէ անկէ, ոչ միայն պարզ կերակուրներուն համը հոտը փախած է, այլ գիտնագիտութեան եւ քաղաքագիտութեան ալ ջուրերը փախած են: Քանի որ հոս անգլիացի բժիշկներու փորձարկութեան վրայ է խնդիրը, եւ եզրակացութիւնը մեզի կը ձգուի, մենք այդ բժիշկներու վերաբերած ազնիւ եւ պազարիւն ազգին դիմելով, աղեբազգին, դուն ըսէ՝ պաղատագին կը խնդրենք իրմէ որ բացատրէ, թէ ինչ աղի լեղի տպաւորութեան մը տակ Անգլիա առաջինը եղաւ թոյլատրող որ Թուրքը վերադիւէ Տարածնէյը, զոր քանդելու եւ դարաւոր աւանդական քաղաքականութիւն մը ի գլուխ հանելու համար ամբողջ երկու տարի երկարեցին Մեծ Պատերազմը անգլօ-ֆրանսական անհամար զոհողութիւններով:

Աղին ալ սա է, անլին ալ— Պատասխան՝:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—— • ——

Դուրս եկանք: Կծկուեցանք գոմի դրան քով ,զարհուրանքով մութին մէջ թաքցնելով մեր հայեացքները, լուռ եւ մահուան պէս տխուր. Մեր չարքերէն առաջ եկաւ Արամի փեսան, թրքական նախկին զինուոր, փողաւոր Վահանը ու ըսաւ. «Ինծի կ'իյնայ պատել Արամը իր տատոյանէն Մուշ ներս: Լսեցինք որ շնչաց Արամին. «Հալալ էրէ ինծի, իմ աղիկ ախպէրս... Ցանկցի երեք հարուած. վերջացաւ... Մարմինը ամփոփեցինք գոմի պատին տակ մեր փորած գերեզմանին մէջ ու հեռացանք դէպի կիւր: Այսպէս մեռաւ Տարօնի Արամը.

Մեր համախմբման արդիւնքն այն եղաւ, որ Մարտիրոս վարժապետի խումբը միացաւ դէպի ուսուական բանակ Նոր յոյս մըն ալ անոր կապեցինք եւ անցանք Շիփոր: Նոր ձոր մըն էր դէպի Սասուն տանող, որուն լանջերը շատ փոքր ու նեղ պուրակ մը կար: Հոն մտանք եւ չորցած տաուի մը մէջ պառկեցանք՝ յոգնաբեկ ու ջախջախուած: Երկիւղի ու վտանգի գաղափարը կորսնցուցած էինք. Մեքենայական էին մեր շարժումները, մեքենայական էին եւ մեր մտքերը, որ այլ եւս չէին աշխատիր: Գիշերաշրջիկներու նման յամր ու արձաններու պէս անզգայ ու անտարբեր էինք:

Ցորեկ էր, երբ բազմաթիւ հրացաններու որոտը արթնցուց մեզ: Հաշիւ չունեինք թէ ուրկէ էր, մինչեւ որ գնդակները սկսան ծեծել մեր քովերը: Մատնուա՞ծ էինք, յարձակո՞ւմ մըն էր, թէ Քիւրտերը գնդակներով կը խուզարկէին պուրակը: Հըրաշք էր, որ ոչ մէկիս չդպաւ տասնեակներով արձակուած գնդակներէն եւ ոչ մէկը: Մեր կողմէ՝ ոչ մէկ ձայն: Տասը բոպէ հազիւ տեւեց ու ձայները լռեցին: Այդ առթին էր որ միջոց ունեցանք վեր նայելու: Լեռներու թեւերով ձորը կ'իջնէր Քիւրտերու երկար շարան մը, բայց մեզմէ հեռու էին եւ վտանգը անցած էր:

Գիշերը, երբ թողինք պուրակը եւ բարձրացանք լերան թեւերուն վրայ, հանդիպեցանք Սասունէն եկած երկու երիտասարդներու ,սուրհանդակներ էին Թուրքէնէն զրկուած: Երկրորդ անգամն էր, որ կուգային մեզ փնտռելու: Թուրքէնը կը հարցնէր թէ ո՞ւր ենք. եւ կ'ուզէր իմանալ թէ կրնա՞յ մեր քովը իջնել: Սուրհանդակները պատմեցին, որ Սասունի ջարդէն վերջ, Թուրքէնը Փեթարի Մանուկի, Ախոյի, Զոլոյի, Մուշեղի եւ ուրիշ մէկ քանիներու հետ պահուեր է քարանձաւներու մէջ, բայց անկարելի է հոն աւելի երկար մնալ, Քիւրտերը որսկան շներու պէս ամէն քար կը հոտոտեն

Գրեցի որ գան: Քանի մը օրէն եկան անոնք՝ բզքտուած ու տառապած:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(33)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՐԴԱՑԷՐ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՐ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀՈՒՐ ԵՒ ՍՈՒՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ապստամբներու զրաւեցին Իրունի երկու կարեւոր թաղերը, 5 ժամուան ճակատամարտէ մը վերջ

Սպանիոյ ապստամբները կատաղօրէն շարունակելով ռմբակոծութիւնը եւ ճակատամարտը, չորեքշաբթի օր գրաւեցին Իրունի երկու թաղերը, Փուէնթա եւ Մարչիալ: Ինկան նաեւ անոնց միջեւ հաստատուած ամրութիւնները եւ քաղաքին անկումը անխուսափելի կը համարուի: Յարձակումը կը վարէր զօր. Մոլա: Քաղաքին պաշտպանները հերոսական դիմադրութիւն մը կատարեց, մարտնչելով թիզ առ թիզ եւ ժայռէ ժայռ, բայց ի վերջոյ անձնատուր եղաւ: Իրունի գրաւումով զօր. Մոլա կորած կ'ըլլայ քաղաքին եւ Ֆրանսայի հաղորդակցութիւնները, որոնց շնորհիւ կառավարական զօրքը ռազմանիւթ եւ պաշար կը ստանար, ինչպէս կ'ըսեն իրենք: Փուէնթայի բարձունքը գրաւեցին յեղափոխականները, կատաղի սուինամարտով մը որ տեւեց հինգ ժամ: Յարձակումէն առաջ միջնաբերդը ենթարկուեցաւ անխնայ ռմբակոծութեան մը որ քանդեց կարմիրներու խրամները եւ ամրոցները: Սան Մարչիալի ամրոցը սպիտակ դրօշ պարզեց իրիկուան ժամը 7ին. Բազմաթիւ բնակիչներ Ֆրանսա փախան խուճապահար: Պէհոպիի փողոցներուն մէջ կը տեսնուէին արիւնաթաթաւ կարմիր զինուորներ: Երկու ինքնաշարժ լեցուն կարմիր պահակներ, որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, բանակատեղի մը փոխադրուեցան, սահմանամերձ քաղաքի մը՝ Սէն-Ժան-տը-Լիւզի մէջ:

Ականատես թղթակիցներ աւելի մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն այս ճակատամարտի մասին, որ անհաշուելի կորուստներ պատճառած է, երկու կողմին ալ. Կռիւները կը շարունակուին միւս ճակատներուն վրայ: Կառավարական զէկոյցները յուսահատական կը ցուցնեն Օվիէտոյի ապստամբներուն վիճակը, ժամէ ժամ սպասելով քաղաքին անձնատուրութեան: Ապստամբներն ալ տագնապալի կը գտնեն Մալակայի վիճակը: Մատրիտ անդադար կը ռմբակոծուի: Կ'ըսուի թէ գերմանական գաղութէն 22 հոգի անհետացած են: Մնացող օտարականները մեծ մտահոգութեան մատնուած են: Զրոյցի մը համաձայն կառավարական զօրքը գրաւած է Հուէսքան (Սարակոսայի հիւսիսը):

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՐՈՑՔԻ եւ կինը իրենց բնակավայրէն փոխադրուեցան Նորվեկիոյ ուրիշ մէկ քաղաքը, Օսլոֆիորտ: Տանտէրը չուզեց վարձու տալ տունը, բայց կառավարութիւնը պնդեց: Բնակարանը կը բաղկանայ վեց սենեակէ: Ժանտարմ մը պարապ պիտի մնայ: Պաշտօնէն պահակ մը միշտ պիտի հսկէ եւ որ եւ է այցելու չպիտի ընդունուի առանց մասնաւոր արտօնութեան:

*** Ֆրանսայի Թրոցքիականները (Դ. Միջազգային) երէկ ժողով մը գումարեցին «Փրթի Ժուռնալ»ի մէջ, պահանջելով Ֆրանսայի մէջ բնակելու իրաւունք տալ Թրոցքիի:

ԹԻԱՐԻԱՆՆԵՐԸ ցնցիչ ծրագիր մը կը մշակեն զաւակն նախարարը եւ գաղթային նախարարը (Փ. Մուքէ): Երկուքն ալ ամօթալի կը գտնեն թիապարտութեան դրութիւնը: Արդէն որոշուած է դատապարտեալներու փոխադրութիւնը դէպի «Սատանայի կղզին» (Ֆրանսական Կուեանա):

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ-ԼՈՆՏՈՆ-ՆԻՒ-ԵՈՐՔ օդանաւային թռիչք մը կատարելու ձեռնարկեց Ամերիկացի երգիչ մը, Հէրրի Րիչմըն, մասնաւոր օդանաւով մը վարձելով: Ճամբայ ելաւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9.37ին, «Լէյտի Փիս» օդանաւով, որ կրնայ կտրել ժամը 300 քիլոմեթր եւ որուն շինութիւնը արժած է 100,000 տոլար (1,500,000 ֆրանք): Կը կարծուի թէ պիտի կրնայ Նիւ-Եորք Լոնտոն հեռաւորութիւնը՝ 5600 քիլոմեթր կտրել 20 ժամէն, եթէ անակնկալ մը չպատահի: (Լինտպէրկ 1927 մայիսին 33 ժամ 30 վայրկեանէն կտրած էր Նիւ Եորք-Փարիզ հեռաւորութիւնը՝ 5809 քիլոմեթր):

ԼԻՀԱՍՏԱՆԻ սպարապետը, Զօր. Սմիկլի, Պատուոյ լեգէոնի ամենաբարձր պատուանշանը ստացաւ Հանրապետութեան Նախագահին ձեռքով, ռազմափորձերուն ընթացքին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Պոլիս կը հասնի, այսօր, ուրբաթ: Աթաթիւրք մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկեց Տարտանէլ, դիմաւորելու համար:

ՀՐԵՇ ՄԸ, Բուէնի, երկու աղջնակներ թողուցած էր Միւնուրի մէջ, հեծանիւին վրայ նստելով: Աղջի օր գտնուեցան աղջիկներէն մէկուն դիակը, իսկ միւսը՝ ողջ: Հրէշը ձերբակալուելով խոստովանեցաւ թէ պղծած էր երկուքն ալ, 9 եւ 7 տարեկան: Մէկը գետը նետած էր, իսկ միւսն ալ խեղդել փորձած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԻՒՍՈՅ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից ծայրենեաց): Առաջին հատոր (Մասնագրութիւն): Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ Թղթակազմ եւ առանց ծախսելու Թղթատարի ծախքը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԿԱՆԵԼԾ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը, շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ԼԻՕՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette. «Զարդարեան» գրադարանի սրահին մէջ, շատ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը 6 Օգոստ. կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՍԵՊՏ. 6 ԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ,

ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՕՄԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼԺԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ԿԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), *L'ABBÉ MULLER* (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԻՆ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (ԶՕՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓՈՐ. ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԷԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՌՆԷՆ ՆԵՐՍ:

Թափօրին գլուխը գտնուելու են ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿՆԵՐԸ:

Ուխտաւորները անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը:

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ՀԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Յամ դէպը յաճախակի պիտի լուսանկարուի:

Ներկաները պիտի ըլլան ֆրանսական Բերբերու թղթակիցները

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ — Métro Place Gambetta. Autobus 26. 95, 96, O. PC, AP եւայլն:

Ուխտագնացութենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Փլաս Կամպէթթայի վրայ, 202 rue des Pyrénées:

Մասնակցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean Jaures եւ կամ Պէյկի 73 rue Julien Lacroix. Վ. Թուխտանեանին մօտ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ

տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-Փիէռի դաշտին վրայ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

Ընտանեկան դաշտապարահանդէս

Մեծ-Նոր-Գիւղի Վերաշինաց Հայրենակցական Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ,

Fort du Cheire, Jardin d'Ouvrier*ի կից անտառին մէջ:*

ԵՐԳ. ԽՄԲԵՐԳ. ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒԱՅԼՆ:

ՊԱՐ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ՃԱՇ: ՃՈԽ ՎԻՃԱԿ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ:

ՄԱՆՕԹ — Օթօքառ փլաս Պիշառէն առաւօտեան ժամը 9, 10, 11ին եւ կէսօրէ վերջ Ցիլտ Չին, Տամբակառք առնել 3 Թիւը եւ իջնել փոն Մուլթօն. եւ անկէ ալ առնել Ճանբայն մեկնող Տամբակառքը եւ իջնել Հօտ տիւ Շէռ:

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի յաջորդ կիրակիի:

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՄՍ 3 ՖՐ.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ աղախին մը տնական աշխատանքներու համար. Դիմել՝ Japhet Frères, 224 rue St. Denis, մէթրօ St. Denis:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Զգոյշ սունկերէն (Տոքթ. Ն. Այվազեան).— Կարկառ՞ծ եմ արդեօք (Տոքթ. Մ. Ցոլաթեան).— Մեզը կերէք (Տ. Նարդունի).— Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (Տոքթ. Ա. Աջեմեան)— Թիմիրկան պարագամ (Տոքթ. Վ. Ջլինկիրեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը:

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը: Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար: Բաժանորդագրուեցէք այցելելէն մը պակաս վճարելու համար բժիշկին:

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ ԲՈՅԺը:

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 Ֆրանք, արտասահման [illegible] Ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մեր խորին շնորհակալութիւնն եմ որ կը յայտնենք Թոփալեան եղբայրներու, Մարսէյլի Երգ. կամիտէին եւ իր շրջանի ենթակոմիտէներուն եւ խումբերուն, Բարեգործ Հայր. Միութեան, կ խաչին, Գ. Ազգին Մարտիրոսեանի եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին եւ հոգեպէս մխիթարեցին մեզ, մեր սիրելի ամուսնոյն եւ հօր վաղահաս եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ.

Այրի Տիկ. Ա. Տէր-Նազարեթեան եւ զաւակունք

Կարտան: 2 Սեպտ. 936

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամանդամուհիները եւ համակիրները, 5 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահին մէջ: Վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր օրակարգ:

ԳԱՒՐԱՅԻ Հայր. Միութեան վարչութիւնը ստիպողական ժողովի կը հրաւիրէ վերաշինացի գաղափարով թերու մնացած անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները. 5 Սեպտ. շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Հայթաեանի բնակարանին մէջ, rue des Fleurs, Viroflay

ԼԻՈՆԻ եւ շրջականերու ֆրանսական բանակի նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լիոնի մէջ, ... Պ. Թ. Փափազեանի սրճարանին ներքնասրահին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն: Ընկերները կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ, Ա. Ն.— Պիտի հրատարակուի:

ՄԱՐՍԷՅԼ. Հ.— Նոյնպէս:

ԼԻՈՆ, Կ. Խ.— Կը խնդրուի ...բերականի չվերածել:

ՎԱԼԱՆՍ, Թղթակից.— Ուշ մնացած ըլլալով նետեցինք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Առանց պատէ պատ խօսքերու հասկցուցեր է որ ուրիշ բան մը չի մնար Կաթողիկոսին ընելու, այլ միայն անպայման հպատակիլ կայսերական հրամանին.

— Բայց այդ աւազակութիւն է,— վրդովուած պոռաց Եւգինէն,— աւազակներու վայել առոր թալան մը. մի՞թէ ժողովուրդը առանց բողոքելու պիտի յանձնէ...

— Ճիշդ այդ է, որ շուտով պիտի տեսնենք. Պիտի տեսնենք թէ հայ ժողովուրդը որքա՞ն կենսականութիւն ունի իր ֆիզիքական գոյութեան համար կռուելու:

Անշուշտ պիտի կռուի, ըսաւ Եւգինէն,— տասնեւհինգ դար առաջ ալ Յազկերտը փորձեց, բայց...

— Պիտի տեսնենք,— կրկնեց Վահէն:

Վարդանը քրոջ ու Վահէի խօսակցութիւնը կը լսէր՝ առանց գլուխը բարձրացնելու: Այդ ինչպէ՞ս եղած էր, որ մինչեւ այդ ինք երբեք այդ հարցի մասին չէր մտածած, թէեւ լսեց, որ կարդացեր էր նոր օրէնքը:

Կը յուսիմ, տիկին Մարիամ, կէս օրէն վերջն իսկ ստիպուած եմ մեկնիլ դէպի Ալէքսանդրապոլ,— ոտքի ելլելով ըսաւ Վահէն,— պէտք է պատրաստուիմ

Վարդանը, դանդաղ քայլերով ներս մտաւ Վահէի սենեակը, մինչ վերջինը թէթեւ պայուսակը կարգի կը դնէր, ու նստաւ անկողնի եզրը:

— Ուրեմն կ'երթաք.— աւելի շուտ բան մը բսած ըլլալու համար, հարցուց Վարդանը:

— Այո, պէտք է երթալ:

Ցանկարծ Վահէի մտքին մէջ գաղափար մը ծագեցաւ: Ինչո՞ւ Վարդանը հետը չտանէր. ափսոս էր ձգել այդ աքանչելի տղան, որ մեղկանար արտի ցուէն. Կռիւը լաւագոյն դպրոցն պիտի ըլլար, մօտենալ տալու անոր անձնական վիճակը: Պէտք էր փորձել:

Ու Վահէն մօտեցաւ Վարդանին:

Վարդան, ըսաւ, վճռական շեշտ մը դնելով իր խօսքերուն մէջ,— հայ ժողովուրդը ծանր օրեր պիտի անցընէ. Նոր փոթորիկ մը կը պատրաստուի: Կուգա՞ս հետս:

Վարդան չկրցաւ անմիջապէս պատասխանել: Գլուխը կամաց մը վեր վերցուց, ու Վահէին նայեցաւ յանցաւոր աչակերտի մը նման: Դէմքը սաստիկ կարմրեցաւ, եւ հազիւ լսելի ձայնով մը հարցուց:

— Ինչո՞ւ համար:

— Ժողովուրդի հետ ըլլալու, անոր պայքարին մասնակցելու համար, ու քաջեր նայեցաւ Վարդանին:

Վարդան մէկ երկու վայրկեան տատամսեցաւ, ինչ պատասխանելը չի գիտցաւ. մէկ ալ տեղէն բարձրանալով ձեռքը երկարեց Վահէին:

— Լաւ, երթանք,— ըսաւ:

Երբ Վահէն Վարդանի երթալու որոշումը յայտնեց տիկին Մարիամին, Եւգինէն ոգեւորութեամբ մէջ ինկաւ:

— Հապա ե՞ս, ես հո՞ս պիտի մնամ.

Ի հարկէ, Եւգինէն հոն չէր մնար: Կարգադրուեցաւ որ երեքը միասին մեկնին այդ օրուան երեկոյեան գնացքով:

Երեկոյեան կողմը, տիկին Մարիամ վերադարձաւ կայարանէն, Վահէն ու իր զաւակները ճամբել վերջ. Թէեւ գաւառը ու մեռած գտաւ իր սովորաբար աղմկոտ տունը, բայց ներքնապէս ուրախ էր, որ սիրական զաւակը Վահէի հետ կը գտնուէր:

Երբ Վահէն ու ընկերները Ալէքսանդրապոլ հասան, կառք մը վերցնելով գացին ուղիղ Թաղմանեաններու տունը, որոնք Վահէի մօտ ընկերներն էին:

Թաղմանեանները, հինգ եղբայրներ, ըստ նահապետական սովորութեան միասին կ'ապրէին: Մեծ եղբայրն ու միջնեկը ամուսնացած էին: Մեծը երկաթեղէնի վաճառական էր, Տիգրանը՝ ծխական վարժարանի ուսուցիչ. եղբայրներէն մէկը վարկային հաստատութեան գլխաւոր հաշուապահը, ուրիշ մը մեծ եղբօր մօտ կ'աշխատէր, իսկ կրտսերը՝ Վահագը, Թարգմանի իրաւաբանական համալսարանի ուսանող էր, ամառնային արձակուրդը եկած էր իրեններուն հետ անցընելու: Այս բազմանդամ ընտանիքը, որու անդամ մանչ ոճունի մը նման չէն էր ու աղմկոտ, երեկոյեան ընթրիքը նոր կը վերջացնէր, երբ Վահէն ընկերներով ներս մտաւ:

Տան երիտասարդ տղաքը, հարսները, նոյնիսկ փոքր երեխաները, ուրախ բացագանչութիւններով շրջապատեցին Վահէն:

— Ցնաշէններ,— սկսաւ ծիծաղիլ, շրջապատողները մէկիկ ընելով,— վայրկեան մը հանգիստ ձգեցէք: Նախ եւ առաջ սարսափելի սոված ենք: Քունձը պուճախը ինչ ունիք չունիք մէջտեղ բերէք, բրդուճ մը բան ուտենք՝ վերջէն կը խօսինք: Ասոնք իմ լաւ բարեկամներս են,— Ներկայացուց Եւգինէն եւ Վարդանը, որոնք քիչ մը շփոթած՝ սենեակի մէջտեղը կանգնած մնացեր էին,— Աշոտ Արշնեանի զաւակները: Այո, այո, կովկասեան Բանկի գլխաւոր հաշուապահ: Տէ, աղջիկներ,— դարձաւ տան երկու հարսներուն,— անշուշտ էս անիրաւները ուտելու բան մը չեն ձգած, թաթարեանի բան մը պատրաստեցէք:

Անմամանակ հիւրը գտածով պէտք է գոհանայ,— վրայ բերաւ Թաղմանեաններու մեծ եղբայրը, միջին տարիքի մարդ մը, որ գոհունակութեամբ տեսած փորը կը շփէր,— որ կէս ժամ առաջ գայիք... լաւ պորանի մը ունէինք...

— Հա՛, ափսոս: Ինչ որ է, Մինչեւ սեղանը չակեն, ես երկու խօսք ունիմ քեզ հետ,— ու Տիգրանի թեւը մտնելով անցաւ կողքի սենեակը, դուռը ետեւէն գոցելով:

Վարդանն ու Եւգինէն զարմացած իրարու կը նայէին: Վահէն կարծես իր սեփական տան մէջ կարգադրութիւններ կ'ընէր: Սակայն, շուտով զգացին, որ այդ նահապետական տան մէջ եթէ ձեւական քաղաքավարութիւնը քիչ մը կը կաղար, բայց այդպէս սրտանց, ընկերական յարաբերութիւն մը գոյութիւն ունէր, որ մարդ կամաց-կամաց ինքն ալ մթնոլորտին ջերմութենէն կ'ազդուէր: Հազիւ Վահէն Տիգրանի հետ միւս սենեակը անցան, մնացածները հրճուանքով եղբայրն ու քոյրը եւ սկսան վաղուց ի վեր ճանչցած բարեկամներու նման հազար մէկ բաներէ խօսիլ:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire · SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿ · ՀԱՄԱՐ՝ Métro · ՏՈԼԲԻԱՔ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Եգիպտոս, Եղիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Անգլիա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 5 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 5 SEPTEMBRE
1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3210

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԴԻՄՔԵՐԸ ԿԸ ՃԵՂՔՈՒԻՆ...

Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի երկու գլխաւոր թեւերուն, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու «քաղաքավարի» համաձայնութիւնը ապահովաբար աւելի որոշ ձեւ մը պիտի առնէր այսուհետեւ, հիմա որ ընկերվարական կուսակցութիւնը պաշտօնապէս յայտնեց իր տեսակէտը, երկու հրատապ հարցերու մասին։

Երէկ «Փօփիւլէռ» հրատարակած էր կուսակցութեան Վարչական ժողովին չորս որոշումները, որոնք արուած են սեպտ. 2ին, միաձայնութեամբ։

Առաջինը կը վերաբերի համայնավարներու հռչակած նոր նշանաբանին, «Ֆրանսական Ճակատ»։

Ընկերվարական կուսակցութիւնը այս առթիւ բուժարկած բանաձեւին մէջ կ՚ըսէ.

— «Կուսակցութեան Վարչական ժողովը յուզուած՝ համայնավար կուսակցութեան մղած պայքարէն՝ ի նպաստ «Ֆրանսական Ճակատի մը, որ ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ փորձ մը Ազգային Միութեան, միաձայն կը յայտարարէ թէ Ընկերվարական կուսակցութիւնը երբեք չէ հրաւիրուած իր կարծիքը յայտնելու այդպիսի կազմակերպութեան մը մասին։ Իբրեւ դասակարգային կուսակցութիւն, ընկերվարական կուսակցութիւնը ընկատի առնելով մեր երկրին մէջ փաշականութեան դէմ պայքարելու եւ զայն հոն ջնջելու ներկայ անհրաժեշտութիւնները եւ մանաւանդ պարտաւորութիւնը, չվարանեցաւ օգնելու ժողովրդական ճակատին կազմութեան եւ յաջողութեան։ Վարչական ժողովը կը կարծէ թէ վտանգաւոր է, բան իսկ հեռապնդուած նպատակին համար, զիջողութիւններ փնտռել այնպիսի խմբակցութեանց հետ որոնք պայքարած են եւ դեռ կը պայքարին ժողովրդապետութեան եւ խաղաղութեան դէմ, որոնց պաշտպանութիւնը կը կազմէ ժողովրդական ճակատին գոյութեան իրաւունքը։ Եւ կը հրաւիրէ ժողովրդական ճակատին բոլոր կուսակցութիւնները եւ կազմակերպութիւնները՝ պահպանել իրենց միութիւնը եւ փոխադարձ վստահութիւնը համերաշխ գործունէութեան հիմնական մը որ երբեք աղաւաղած չէ, այն արդիւնքները զորս պարտաւոր է տալ եւ անոնք որ տուած է, այժմէն իսկ, շնորհիւ ընդհանուր ճակատին յայտնուած կամքին, ի գոհունակութիւն երկրի բանուոր դասակարգին եւ ժողովրդավար ուժերուն»։

Վերջացնելով, բանաձեւը իր յոյսը կը դնէ ընկերվարական կուսակցութեան բոլոր անդամներուն մանաւոր միակամութեան վրայ»։

Նոյնքան կարեւոր է երկրորդ բանաձեւը, որ կը վերաբերի Մոսկուայի դատավարութեան.

— «Վարչական ժողովը միաձայնութեամբ շնորհակալութիւն կը յայտնէ եւ կը շնորհաւորէ Ընկերվարական - Բանուորական Միջազգայինի Դիւանը (Բիւրօն), ինչպէս եւ Փօփիւլէռի վարչութիւնը ու խմբագրութիւնը, այն դիրքին առթիւ զոր բռնեցին Մոսկուայի վերջին դատավարութեան առթիւ, համախոհութեամբ Աշխատակցական Միջազգային Դաշնակցութեան»։

Երրորդ բանաձեւը համանութիւն կը յայտնէ վարչապետ Լէօն Պլումի կողմէ համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին՝ Մորիս Թորէզի տրուած պատասխանին (Տօքթ. Շախթի եկած պատուէրներուն համար), «չեչտելով Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան խաղաղասիրական կամքը»։

Իսկ չորրորդը ուղղուած է աջակողմեան մամուլին, որ այս միջոցին բուռն պայքար կը մղէ ներքին նախարար Պ. Սալանկրոյի դէմ, ամբաստանելով զայն իբրեւ զինուորական դասալիք եւ մահուան դատապարտուած։ Կուսակցութիւնը կը յայտարարէ թէ ամբողջովին կանգնած է «իր ընկերոջ կողքին»։

Այսպէս, ուրեմն, ընկերվարական կուսակցութիւնը երեք բանաձեւերով միաձայն եւ բացորոշ կը ճշդէ իր դիրքը՝ համայնավարներու յուզած հարցերու մասին։

Տակաւին կանուխ է, նախատեսելու համար այս վճռական դիրքին հետեւանքները. բայց կարելի չէ ժխտել անոր քաղաքական արժէքը, թէ իբրեւ երեւոյթ եւ թէ իբրեւ ուղեգիծ։

Առաջին կէտը, «Ֆրանսական Ճակատ», որ կ՚արծարծուի անանէ մը իվեր, իսկապէս ապշութեան մատնած է ոչ միայն պահպանողականները, այլ եւ ձախակողմեանները։

Այդ նոր աւետարանին քարոզիչը՝ Մորիս Թորէզ, տակաւին անցեալ օր խօսելով Թրնայի բանուորներուն առջեւ, «Ֆրանսական Ճակատ»ը կը բանաձեւէր այնպիսի հասկացողութեամբ որ շատ քիչ կը տարբերի սովորական ազգային ճակատէ մը։

Ան փառաբանելով «Ֆրանսական ազգին միութիւնը» եւ չայեցելով մինչեւ անգամ կաթոլիկ հաւատացեալները միեւնոյն առեն կը մերժէր «քաղաքացիական պատերազմը», որ հիմնական զէնքն է բոլշեւիկեան վարդապետութեան, համաշխարհային յեղափոխութեան ճամբուն վրայ։

Այդ միեւնոյն ճառին մէջ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը հարկ զգացած էր յիշել թէ իրենք համայնավարներ են եւ համայնավարներ ալ պիտի մնան, թէ իրենց հաւատալով «մեր ժողովուրդին վերջնական փրկութիւնը կրնայ ապահովուիլ միայն խորհրդային Ֆրանսական Հանրապետութեամբ, միշտ նկատի առնելով մեր երկրին ազգային առանձնայատկութիւնները»։

Եւ սակայն, իր պարզած ուղեգիծը իրապէս ազգային է եւ «Ֆրանսական», գոնէ առ այժմ ....։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Վարշաւայի դեսպան Դաւթեան ալ Մոսկուա կանչուած

Լոնտոնի «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ը, որ առաջին անգամ հաղորդած էր Աղասի Խանջեանի անձնասպանութիւնը, կը գրէ սեպտ. 3ի թիւով.—

Պ. Դաւթեան, Վարշաւայի խորհրդային դեսպանը, Մոսկուա կանչուած է։ Կը կարծուի թէ խնդիրը կապ ունի կարծեցեալ ահաբեկչական դաւերու քննութեան հետ։

Նոյն թերթին Վարշաւայի թղթակիցը հաստատելով այս տեղեկութիւնը, կը գրէ թէ Պ. Դաւթեան հաւանաբար պիտի հարցաքննուի այն այցելութեան մասին զոր Քարլ Ռատէք երկու տարի առաջ կատարեց Լեհաստանի մէջ։ (Ռատէք Ստալինի բերանն էր նախապէս, արտաքին գործերու համար, իսկ այժմ կը գտնուի կասկածելիներու ցանկին մէջ)։ Դաւթեան, որ Լեհաստանի դեսպանն է երկու տարիէ ի վեր, Մոսկուայէն վերադարձաւ դեռ քանի մը շաբաթ առաջ։ Իր նախորդը, Օվսէյէնքօ, նոյնպէս կապ ունի խորհրդային ամբաստանեալներուն հետ։

*** Շուէտական թերթերը կը գրեն թէ Սթօքհօլմի խորհրդային դեսպանը, Տիկին Քոլոնթայ, վճռապէս մերժած է համակերպիլ Խորհրդային կառավարութեան հրամանին որ կը պահանջէր Մոսկուա դառնալ։ Նոյն թերթերը կ'աւելցնեն թէ Տիկին Քոլոնթայ շուէտական կառավարութեան կողմէ մեղսակից կը նկատուի Թրոցքիական դաւերու

*** Զորեքշաբթի օր Լոնտոն վերադարձաւ Պ. Օգլրօֆի, խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան նախագահը, որ Մոսկուա կանչուած էր վերջերս։ Բազմութիւն մը խռնուած էր, կայարանը, բայց Պ. Օգլրօֆի կառախումբէն ինքնաշարժ մը ցատկելով անհետացաւ։ «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ Պ. Օգլրօֆի խոստովանեցաւ թէ իր Մոսկուա կանչուիլը կապ ունէր վերջին ձերբակալութեանց հետ։

*** «Մաթէն» կը գրէ թէ վերջերս կարգ մը Ֆրանսացի լրագրողներ եւ երեսփոխաններ, բոլորն ալ Ժողովրդական Ճակատէն, ուղեւոր են Ռուսաստան երթալ, օգտուելով իրենց արձակուրդէն. բայց խորհրդային իշխանութիւնը յանձնարարեր է յետաձգել իրենց ճամբորդութիւնը։ Թերթը կ'ըսէ թէ կասկածելիներուն մէջ կը գտնուէր «առ նուազն մէկ վաւերական համայնավար, այն ալ խմբագիր «Իւմանիթէ»ի »։

*** Նոյն աղբիւրին համաձայն, չորեքշաբթի օր բուռն միջադէպ մը ծագած է Ցիւրիխի մէջ (Զուիցերիա), Ստալինի եւ Թրոցքիի կուսակիցներուն միջեւ։ Այս վերջինները «զոհերի ոճրագործ մը» կոչած ըլլալով Ստալինը, անոր կուսակիցները ժողով մը գումարեր են, արդարացնելու համար «անմահ առաջնորդը»։ Քանի մը ճառերէ վերջը, ունկնդիրներէն մէկը փորձեր է պաշտպանել Թրոցքին, եւ ահա կռուփներ, գաւազաններ, աթոռներ իրարու գլխուն։ Ի վերջոյ Թրոցքիի պաշտպանը դուրս հանուեր է, իսկ ժողովը բանաձեւ մը քուէարկելով, հաւանութիւն յայտներ է Մոսկուայի մահավճիռներուն։

*** Նորվեկիոյ կառավարութիւնը պատասխանելով Խորհրդային Միութեան այն դիմումին որով Թրոցքիի վտարումը կը պահանջէր, ցաւ յայտնեց Մոսկուայի մէկ մասին եւ մերժեց եղած վերագրումները։ Ցիչեցուց թէ Թրոցքի հսկողութեան տակ է այժմ։

ՍՊԱՆԻԱՑԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Կռիւները կը շարունակուին գիշեր ցերեկ

Սպանիոն ապստամբները Իրուն մտան, երկու կարեւոր բերդերու գրաւումէն վերջը։ Յետոյ յարձակելով Պէհոպիայի վրայ, գիրկընդխառն կռիւ մը բռնուեցան տուներու մէջ ամրացած պահակներու հետ, որոնք արիաբար կը դիմադրէին։ Պէհոպիա փոքր գիւղ մըն է Ֆրանսական սահմանին վրայ, երեք քիլոմեթր հեռու Իրունէն։ Կռիւը շարունակուեցաւ մինչեւ իրիկուն։ Կառավարական զօրքը ամրոցներու վերածեր էր գիւղին իւրաքանչիւր ագարակը, գիրք բռնելով պատուհաններուն առջեւ եւ անխնայ կրակելով ապստամբներուն վրայ։ Այնպէս որ, այս վերջինները հարկադրուած էին զատ - զատ գրաւել իւրաքանչիւր գիրք. Յարձակողները ծանր կորուստներ կրեցին գնդացիրի կրակէն, իսկ ապստամբներն ալ իրենց հակառակորդները հնձեցին ձեռնառումբերով։ Իրունի ժողովուրդը խուճապահար կը փախչի

Կռիւներու ընթացքին, գնդակներ եւ ռումբեր կ'իյնան Ֆրանսական հողին վրայ, Հէնտէյի շրջակաները։ Անցեալ օր գիւղացի մը սպաննուեցաւ եւ ուրիշներ վիրաւորուեցան։ Սոսրին Պիրէնեաններու նահանգապետը դիւանագիտական դիմումներ մը ուղղեց Զօր. Մոլայի։

Մատրիտի կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց բոլոր եւրոպական կառավարութեանց, գանգատելով թէ 24 իտալական օդանաւեր ցամաք հանուած են Վիկօ, ապահովաբար ապստամբներուն համար։ Ֆրանս. կառավարութիւնը կը խորհի քննութիւն պահանջել այս մասին։ Իսկ իտալական կառավարութիւնը որոշեց աւելցնել սպանիական ջուրերու մարտանաւերը, իտալական հպատակ մը սպաննուած ըլլալով Պարսելոնայի մէջ։ Սպանիա զրկուեցաւ խոշոր գրահաւոր մը, «Փօլա» եւ ուրիշներ ալ պիտի զրկուին։

Ոմրակոծութեանց հետեւանքով, 2000 տարաբախտ փախստականներ ալ Ֆրանսա ապաստանեցան, իրենց անկողիններով, վերմակներով, հագուստներով, շատերն ալ՝ կառուններով, շուներով եւ վառեակներով։ Հէնտէյի շրջանը սպանիական գաղութ մը դարձած է եւ ամէն տեղ սպաներէն լեզուն կը լսուի ։

*** Մատրիտի մէջ երեւան հանուեցաւ լրտեսական կազմակերպութիւն մը որ կը գործէր ի նպաստ ապստամբներուն։ Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան։

*** Ապստամբ զօրավարները պաշտօնապէս կը հերքեն այն զրոյցները թէ իրենց յանձն առած են օտար պետութեան մը տալ Սպանիոյ կամ գաղթավայրերէն որ եւ է մասը։

*** «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Գերմանիայէն 20 անտանկ ռազմանաւ հասած է Հավր, Սպանիոյ ապստամբներուն համար։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, ապստամբները 1500 մեռեալ ունեցած են վերջին կռիւներուն մէջ։

(Կարեւոր շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԹԻՒ 2

Օգոստոս 15ին, *Յառաջ* խմբագրականով մը խարանած էր «Սուրիահայ Ժողովրդական Ճակատ»կոչուածխառնիճաղանջի մը յուլիս 19 թուակիր կոչը, ուր Դաշնակցութիւնը կը հռչակուէր «Ի. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐԱԲ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԹՇՆԱՄԻ»։

Խմբագրականը յատկապէս կանգ առնելով վերջին կէտին վրայ,— «Թշնամի արաբ ժողովուրդին» — արաբը կոչած էր *իժավարի* (կրնար բան նաեւ իշավարի)։

Մնաւանդ որ, այդ լրբութիւնը կը կատարուի «Ճիշդ այն պահուն երբ այնքան բորբոքած են ազգայնական կիրքերը, երբ այստեղ եւ այնտեղ բանակցութիւններ կը կատարուին Սուրիան պարպելու համար, երբ կայծ մը բաւական է բռնկցնելու համար արաբական աշխարհը, անհախատեսելի հետեւանքներով »..

Ներւոյթը իսկապէս «կենդանաբանական » էր։

« *Արեւ* », Եգիպտոսի ռամկավարներուն օրկանը, իր վերջին երեք խմբագրականներէն Գ-ը յատկացնելով Յառաջի, կը գտնէ որ Հալէպի «Սուրիահայ Ճակատ»ին կոչը «սխալ ընկալած է Յառաջի սխալ խմբագիրը »։ (« *ԵՐԲ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ԽԱՅԹԵՆ* », 26 օգոստոս)։

Յետոյ, չեմ գիտեր ո՛ր ակնոցը գործածելով, «իժավարի»ն կը կարդայ «իժարար», եւ դիմացն ալ հարցական մը կը տեղաւորէ ։

Յետոյ, ծամծմելով, սողոսկելով, սպրդեցնելով, կը փախչի ·

— «Յառաջի Շ.Ն մատնուած է խուճապի «արտաքին վտանգ»ին առջեւ, երբ այդ վտանգը գոյութիւն ունի մանաւանդ իրեն եւ իրեններուն համար»։

Ի՞նչպէս,— որովհետեւ վտանգը հասեր է իր «սեփական դուռին, երբ Ֆրանսայի մէջ կազմուած է Ժողովրդական Ճակատի (ոչ «կենդանաբանական») կառավարութիւն»։

Կարծեմ որքեն չհասկցաք բան մը։

Ուրեմն լսեցէք (խօսքը Հ. Յ. Դ. ձր. բնդ. ժողովի մասին է, «գումարուած ի Փարիզ, 1933 մարտ ամսուն »)։

.. « Ի՞նչ անունով որակել հապա այն «իժարար արարքը» որ Ֆրանսայի մայրաքաղաքին մէջ ժողովի մը գումարումն է, մասնակցութեամբ պատգամաւորներու՝ բոլորն ալ «մըտաւորական», բժիշկ, գործիչ, խմբագիր, ուր խնամքով կը պատրաստուի ցանկ մը, յիսուն հայ մարդիկ սպաննելու համար եւ կը սպաննուին հայ մարդիկ, Նիւ Եորքի, Աթէնքի եւ Պէյրութի մէջ... »

«Խնամքով կը պատրաստուի ցանկ մը»— «յիսուն հայ մարդիկ»...

1934ին 25 — 30 կը ներկայացնէին այս ցանկը, ապուշ մը պատմած ըլլալով ուրիշ ապուշի մը։

Ներմէ բերան դարձաւ գերան եւ այսօր բարձրացած է 50ի։

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ քանի մը տարիէն 150 ալ կը դառնայ, մինչեւ որ Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութիւնը բարեհաճի ուշադրութեան առնել *Արեւ*ի եւ միւս դդմագլխութեան այս կենդանաբանական զառանցանքները ։

ՎԱՀԷ

ՌԱԶՄԻԿ ՍՊԱՆՈՒՀԻՆԵՐ (Կարմիր ճակատէն)

ԹՐՈՑՔԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Համայնավարական կրթութեան համար» թերթը (կրթական գործավարութեան պաշտօնաթերթը) օգոստոս 30ի թիւով կը մերկացնէ Վրաստանի թրոցքիականները, որոնք բոյն են դրած եղեր կրթական գործավարութեան եւ հովանաւորուեր են գործավարին կողմէ։ Երբ թրոցքիականներէն ո եւ է մէկը յայտնի կը դառնար եւ հետապնդումներու կ'ենթարկուէր, անմիջապէս կրթական գործավարը զայն պատասխանատու պաշտօնով կը փոխադրէր ուրիշ վայր մը։ Այսպէս, Թրոցքիական Գուտէնիցին նշանակուեր է նոր դպրոցներու կառուցման գիտա - հետազօտական բաժնի վարիչ, Սքիպուլայէն կը նշանակուի Թիֆլիսի միջնակարգ դպրոցի մը տեսուչ, Գվազաւան գիտա - հետազօտական կաճառի մը վարիչ կը կարգուի եւն. (Նոյնը եղած է նաեւ թրոցքիականներ Մեզվերեւի, Լակոբինովի, Գոգիտիշվիլիի, Թոխուայի եւ ուրիշներու մասին)։

Զինուորութիւնը երեք տարի ?

Այն օրէն ի վեր որ Գերմանիա երկու տարուան բարձրացուց զինուորութեան շրջանը, լուրջ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Ֆրանսայի մէջ, համապատասխան յաւելումները կատարելու համար։ Նախարարական խորհուրդը երեքշաբթի օր նիստ պիտի գումարէ, քննելու համար այս հարցը։ Մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ առ այժմ, բայց իրազեկներ կը հաւատան թէ դահլիճը աչքի առջեւ ունի հետեւեալ ծրագիրները.—

Զարտաւորիչ զինուորութիւնը բարձրացնել 2ուկէս կամ 3 տարուան.— Աւելցնել ազատազինուութիւնները.— Զօրացնել եւ արդիացնել ամրութիւնները։ Թէեւ երկրին քաղաքական եւ տնտեսական կացութիւնը թոյլ չի տար միաժամանակ զէնքի տակ առնել երեք դասեր, բայց «Թիկառօ» կ'ըսէ թէ համաձայնութիւն գոյացած է քաղաքական շրջանակներու մէջ, անոր անհրաժեշտութեան մասին .

Ամէն պարագայի մէջ, ազգային պաշտպանութեան նոր ծրագիրը շատ մը անակնկալներ կը խոստանայ։

Ցեղական թերթերը կը գրեն թէ յառաջիկայ հոկտեմբերէն Ֆրանսայի բանակին թիւը պիտի ըլլայ 400,000, որոնց 80,000ը միայն արհեստավ զինուորներ են։ Իսկ Գերմանիա դրօշի տակ առած պիտի ըլլայ 850,000 հոգի, որոնց 280,000ը միայն բանակին կը պատկանին։

ՎԱՆ ՔԱՂԱՔԻՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՅՍՕՐ

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՑԱՌԱՋ»Ի)

ՀԻՆԳ ՀԱԶԱՐ ԲՆԱԿԻՉ — ԱՆԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ — ՎԱՐԱԳԻ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ Կ'ԱՊՐԻՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՒՆ ՔԻՒՐՏԵՐ — ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ «ԳԻՏՈՒՆՆԵՐ» ՈՐ ԿԸ ԿԵՂԾԵՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ — ԱՄԱՅՈՒԹԻՒՆ՝ ՎԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԸ — ԱՐԳԵԼՔ՝ ՕՏԱՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ — ՔԻՒՐՏԵՐԸ «ՄԱՔՐՈՒԱԾ» ԵՆ —

Օգոստ. 1936

Վերջերս Վան քաղաքէն եկած իրաւացիկ ճամբորդ մը հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդեց Վանի մասին.—

Միայն բուն քաղաքի մէջ բնակչութեան թիւը հինգ հազարի հազիւ հասնի: Խաչ Փողոցէն վար մինչեւ Քաղաքամէջ եւ ծովափը, լայնարձակ Շամիրամայ քաղաքամասը աւերակ եւ ամայի են: Ցերեկներն անգամ այդ մասերուն մէջ տեղի կ'ունենան կողոպուտներ եւ սպանութիւններ: Մութն իյնալէ յետոյ ամայի փողոցներէն անցնիլը կասկած եւ վախ կը պատճառէ, վասնզի կողոպտիչները եւ գողերը կը վխտան ամէն կողմ: Գողութիւններ եւ կողոպուտները քաղաքին մէջ եւ շրջակայքը յաճախադէպ են:

Վանի բանտը կը գտնուի Խաչ Փողոց՝ Նալբանդեաններու տունը:

Բնակելի թաղամասերն են՝ Թաղաքահրից, Մեծ Քեանտրչին, Փոքր Քեանտրչին, Փաշի փողոց, Աւոյի պար(?), Նորաշէն եւ Միրամիչառը(?): Այս թաղամասերուն մէջ Թուրքերը կ'ապրին Հայերու տուներուն մէջ, որոնք համեմատաբար ապահով մնացեր էին 1915ի հերոսամարտի օրերուն եւ անկէց յետոյ: Հիմնովին աւերակ եւ ամայի դարձած են Վանի հետեւեալ քաղաքամասերն ու թաղերը.— Արարք, Կլոր դար, Ս. Ցակոբայ եւ Ցանկալներու թաղերը, ամբողջ Քաղաքամէջ, Շամիրայ թաղը, Ջամփոլ(?) բաշի. Արարուց գիւղը [illegible] բու վրայ գտնուած թրքական թաղամասերը հին. հին.:

Արտաքին գիւղերէն նաւահանգիստ Աւանց գիւղին մէջ կ'ապրին միայն քանի մը տուն ասպատակաբարոյ Քիւրտեր, որոնք Տրապիզոնի շրջանէն եկած են:

Շուշանցի(?) գիւղի ընդարձակ այգիները փճացած, կտրտուած եւ անտէր վերածուած են: Կը մնայ միայն Երեւարաշ(?) կոչուած այգին, որով միայն կարելի է գիտնալ թէ անոր շրջակայքը 22 տարի առաջ չէն գիւղ մը եղած էր՝ իր կենսուրախ հայ բնակիչներով:

Արտամետ գիւղին մէջ կ'ապրին քանի մը Թուրքեր, որոնք [illegible] իրենց կեանքը, միշտ ահ ու սարսափի սպառնալիքին տակ: Արտամետի հայկական գիւղամասը հողակոյտի վերածուած է, իսկ շրջակայ գիւղերը աւերակ եւ ամայի են:

Վարագայ վանքին մէջ կ'ապրին քանի մը Քիւրտեր, որոնց [illegible] քարերով փակեր են՝ նախապաշարումներէ եւ սարսափներէ զերծ մնալու համար: Վասպուրականի [illegible] Երիմեան Հայրիկի [illegible] եւ կենսուրախ Վարագը, որ դարեր շարունակ Վասպուրականի հայութեան մշակոյթի կեդրոններէն մէկը հանդիսացաւ, այժմ աւերակներու կոյտ մըն է, որուն վրայ թառած բուերը կը վայեն ...

Կառավարութիւնը արգիլած է պատմական յիշատակարաններու քանդումը եւ փճացումը, որ քանի մը տարի կանոնաւորապէս շարունակուեցաւ՝ հայկական մշակոյթի, պատմութեան եւ ճարտարապետութեան հետքերն ու յիշատակները անհետացնելու վայրենի դիտաւորութեամբ: Հայ յիշատակարանները կը պահեն եւ հաւանաբար օր մըն ալ պիտի յայտարարեն, թէ ատոնք «Թուրք ազնիւ ցեղի քաղաքակրթութեան մնացորդներն են»: [illegible] արգիլուած է մուտքը՝ Կտուց, Լիմ եւ Աղթամար կղզիները, ուր կը մնան հայկական վանքերը: Աղթամարի Ս. Խաչ տաճարը (կառուցուած Գագիկ Արծրունի թագաւորի հրամանով, 915—921), հայ ճարտարապետութեան հոյակապ եւ սքանչելի յիշատակարաններէն մէկն է: Անկէ 12—15 տարի առաջ այդ վանքերու գերեզմաններն անգամ բացուեցան եւ պրպտուեցան աւազակաբարոյ Թուրքերու կողմէ.

Ամերիկեան պատմա-գիտական ընկերութիւն մը պեղումներ կատարած է Վանի բերդի եւ Թոփրաք Քալէի բարձունքներուն վրայ: Այդ ընկերութեան թղթակից ղեկավարները՝ Էնկիւրիէն ստացած հրամաններուն անսալով, կը փորձեն Վանի աւազանի նախաքրիստոնէական քաղաքակրթութիւնը եւ անոր պատմական յիշատակարանները (որոնք կը վերաբերին Նախա-Հայերուն — Արմէններուն) վերագրել տարբեր ցեղերու: Ամերիկեան ընկերութեան այդ [illegible] եւ գիտականօրէն վերագրումները որ եւ է հիմք չպիտի կրնան ունենալ, քանի որ պատմագիտական աշխարհը արդէն իսկ ընդունած է, որ Վանի ծովակի աւազանը Նախա-Հայերու քաղաքակրթութեան եւ բնակութեան նախաժամանակներէն մէկը եղած է: Լեման Հաուպտ, Տորթ. Բէյք, Լինչ, փրոֆ. Ն. Մառ եւ այլ հեղինակաւոր ու անուանի գիտնականներու եւ ուղեգիրներու հետազօտութիւններն արդէն իսկ հաստատած են նախահայ — Արմէններու քաղաքակրթութեան պատմութեան գոյութիւնը՝ Վանի ծովակի աւազանին մէջ:

Վանէն մինչեւ Իրանի սահմանները ճամբաներու վրայ ոչ մէկ չէն եւ բնակելի գիւղ գոյութիւն ունի: Կարաւանները կ'երթեւեկեն ամայի եւ աւերակ գիւղերու մէջ, իրենց հետ առնելով քանի մը օրուան պաշարը:

Վանի մէջ հաստատուած Թուրքերը մեծ մասով Անատոլուի խորերէն եկած պանդուխտներ եւ թափառաշրջիկ անձեր են՝ կասկածելի եւ վտանգաւոր: Բնիկ Վանեցի Թուրքեր քիչ կան: Կառավարութիւնը քաղաքին մէջ շինել տուաւ ելեկտրական կայան մը, որ բաւարար լոյս կը հայթայթէ բնակելի փողոցներուն, տուներուն եւ պետական հիմնարկութեանց:

Կառավարութեան աչքին Վանը կասկածելի վայր մըն է, աչքէ լքուած եւ անուշադրութեան մատնուած: Անցեալ տարի Ըամէթ(?) փաշան այցելեց Վան: Մեկնելու առեն հետաքրքրած էր Էնկիւրի թէ «մեկնեցայ շատ սիրած Վանէս»: Վանի ծովակին վրայ կը բանին քանի մը շոգենաւակներ, որոնք կ'երթեւեկեն Վան-Արճէշ, Վան-Դատուան եւ ծովափնեայ գաւառները.

Վանի եւ Մուշի շրջաններուն մէջ խստիւ արգիլուած է Եւրոպացի թղթակիցներու, շրջիկներու ճամբորդութիւնը, որպէսզի անոնք արտաքին աշխարհին չնկարագրեն բուն Հայաստանի այդ զոյգ նահանգներու ողբալի պատկերը, չտեսնեն հայաբնակ աւերակ գիւղեր եւ ամայի տարածութիւններ:

Կառավարութիւնը ձեռնարկած է Շամիրամայ պատմական ջրանցք կամ առուն՝ Հայոց Ձորի Խարամիկ գիւղի մօտով բերել Կուռուպաշ գիւղը եւ անկէց ալ Այգեստան: Այս միայն ծրագիր է, որու մասին միշտ խօսուած է, սակայն գործի ձեռնարկուած չէ:

Ըստ լուրերու քարիւղի հանքեր գտնուած են Վանի Հայրաւայրն(?) գաւառներուն մէջ: Քարիւղի հանքեր կան նաեւ Գործոթ գիւղին մօտերը՝ Բերկրի գաւառին մէջ, որոնք բոլորն ալ ցարդ չահագործուած չեն:

Վերջին տարիներու ընթացքին առատութեամբ կը բուսնի տառեխ ձուկը որ բնակչութեան գլխաւոր սնունդն է: Միս, իւղ, պանիր, հաց եւն. կարեւոր մթերքներ բաւական առատ են: Գիւղացիները գրեթէ ոչնչացուած են [illegible] եւ քանակ եւ այլ եւս որ եւ է արժէք չեն ներկայացներ: Ժողովուրդի մէջ ընդհանրապէս խուլ դժգոհութիւն կայ կառավարութեան դէմ: Որ եւ է բողոք կամ դժգոհութիւն կարելի չէ արտայայտել: Մայրաքաղաքէն՝ Էնկիւրիէն եւ Ներքին գաւառներէն տարիներու ընթացքին հազիւ քանի մը պաշտօնական այցելուներ կուգան Վան:

Այսպէս ուրեմն, տխուր եւ մռայլ է պատկերը Վան քաղաքի, ուր աւելի քան երկու հազար տարի Հայութիւնը ապրեցաւ անոր ծովակի բոլորտիքն ու կապուտակ երկինքին տակ ստեղծելով ինքնուրոյն քաղաքակրթութիւն մը, որ համամարդկային մշակոյթի պատմութեան մէջ ունի իր արժանի եւ փառաւոր տեղը: Վանի եւ Հայ գրականութեան հոյակապ [illegible] Սրուանձտեան(?) [illegible] իր խօսքը ուղղելով Հայաստանի արծիւներուն եւ բազէներուն, որպէսզի անոնք ժառանգեն «Հայկայ Տունը», կ'աւելցնէր այս յուսառու տողերը.—

Մախիրներու վրայ ոստէք,
Աւերակներ շինէք բուն,
Ու ծիծեռնակ գայ ու երթայ,
Մինչեւ Հայոց գայ գարուն.

Եւ վերջապէս «մինչեւ բացուին դռներն յուսոյ» եւ մեր երկրէն վախ տայ Թուրքը եւ հայրենազուրկ՝ բայց հայրենակարօտ հայութիւնը վերադառնայ իր «երկիր դրախտավայր» Հայրենիքը, վերաշինէ իր աւերակները, սկիզբ դնելով ազատ, անկախ կեանքի մը, որուն ցանկութեամբ շատերն ինկան Հայրենի հողին վրայ՝ կարօտը սիրտերուն՝ յոյսը աչքերուն մէջ պահած:

Փառք այդ հրաշափառ արշալոյսին, որուն շողերը պիտի տարածուին Հայոց Մեծաց աշխարհի ամէն կողմերը

ՆԵՄՐՈՒԹ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՑԱՌԱՋ»Ը

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱ՞ՆՔ ԹԷ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ազատուելէ յետոյ պահպանողական եւ զգացական բացասական հոգեբանութենէ, կարելի է անխուսափելի ընդունիլ ժողովրդական համախմբումի ձեռնարկի փորձին անհրաժեշտութիւնը: Կ'ընդունի՞ւ թէ կը մերժուի, հակառակորդներու կողմէ: Կրնայի այս հարցը չդնել փորձը կատարելէ առաջ, դնելէ յետոյ ալ իմ տալիք պատասխանը չի դադրիր ենթադրութիւն ըլլալէ, ուրեմն եւ կրնայ դէպքերէն հաստատուիլ կամ հերքուիլ: Ընկ. Ղազարոսեան հարցումին կը պատասխանէ հաստատօրէն ժխտական, որովհետեւ կ'ընդունի որ Երեւանն է իրաւասուն գիրք «շղելու», դայթանալ(?) հակադաշնակցական մտաւորականութիւնը ըլլալով անոր առուկը, իսկ Երեւանը անպայման պիտի մերժէ, որովհետեւ «պիտի խորհի որ այդ գործակցութիւնը կ'ուժեղցնէ Դաշնակցութիւնը եւ հակադաշնակցական զանգուածին մէջ կը մեղմացնէ առնուազն դէպի Դաշնակցութիւն ստեղծուած առելութիւնը»:

Բայց ինչո՞ւ համար Երեւանը այս տեսակէտին վրայ կռթնած պիտի ձգէ իր դիրքը, չէ՞ որ պատրանաւոր է այն համոզումը թէ Հայաստանի վարիչ համայնավարներն ալ Դաշնակցականի չափ Հայ են եւ հայօրէն կը գործեն»: Եթէ պատրանաւոր է այս համոզումը, ուրեմն եւ իրականութիւնը ճիշդ հակառակն է անոր: Երեւանը ինչո՞ւ իր գիրքը պիտի ձգէ արտասահմանի հայ կեանքի տարրերուն վրայ. չէ՞ որ այդ կեանքը հետաքրքրական պէտք չէ ըլլայ իրեն այնքան որքան անշահ է ռուս կամ վրացի համայնավարին համար: Երկուքէն մէկը. կամ այն է որ Երեւանի վարիչները «Հայ են ու հայօրէն կը գործեն» կամ ընդհակառակն: Եթէ այս երկրորդն է ընկ. Ղազարոսեանի կարծիքը, ի՞նչպէս կրնայ մեկնել հայօրէն չգործող մարդոց գործունէութիւնը հայ կեանքը կազմող տարրերուն եւ ուժերուն եւ ի՞նչպէս կրնայ բացատրել որ այդպիսի մարդոցմով կառավարուած Երեւանը կը զբաղի արտասահմանով եւ իր վարած երկրի հետ կապ ունեցող խնդիրները կ'որոշէ նոյն արտասահմանի մէջ գործող կազմակերպութիւններու դիրքին վրայ: Գոնէ ինծի համար չհասկցուած մտածումի շփոթութիւն մը կայ, որ կը լուսաբանուի, եթէ ընդունինք վայրկեան մը թէ ընկ. Ղազարոսեան Հայ ըսելով կը հասկնայ Հայաստանի անկախութիւնը պահանջող մարդը. Հայու հանգամանքին այս սահմանումը առնուազն պակասաւոր է եւ կամայական: Այս սահմանումով կուգանք այն եզրակացութեան թէ մինչեւ 1918ը Հայ գոյութիւն չունէր, որովհետեւ Հայաստանի անկախութիւն պահանջող մարդ չկար:

Երեւանը եթէ Հայ է ու հայօրէն կը գործէ, ինչո՞ւ չմտածել որ իր քաղաքական գործունէութիւնն ալ կրնայ օր մը փրկուիլ զգացական տարրերէ եւ խնդիրներուն մօտենալ առարկայականօրէն: Ճիշդ է որ համայնավարները այդ հարկադրանքը այնքան չեղուած չափով չունին, որքան մենք, տէրը իշխանութեան եւ կռթնած ուժեղ կուսակցութեան մը եւ պետականութեան մը վրայ, անարգել իրենց գործունէութեան մէջ, կրնան յամառիլ իրենց անցեալ վերաբերումին վրայ: Եթէ մեր ուզածը անոնց այս ընթացքի փոփոխութիւնն է, խնդրոյ պիտի չըլլա՞ր այս փոփոխութեան նպաստող մթնոլորտը ստեղծել: Ինչո՞ւ սպասել անպայման որ այդ փոփոխութիւնը սկսի անոնց կողմէ, անոնք փորձեն առաջին քայլը: Կուսակցական հպարտութեան վիրաւորա՞նք կայ մերձեցման ճիգի մը մէջ: Չէ՞ որ այդ ընելով հետեւողական կ'ըլլանք մենք մեզի, ամէն առեն համերաշխութիւն փնտռող մեր կուսակցական աւանդութիւններուն:

Ի հարկէ դիւրին չէ մէկ օրէն միւսը յեղաշրջել մտայնութիւնները, բայց աւելի բան է այդ յեղաշրջումը ստեղծել ուզելը եւ աւելի բան զայն կատարուած տեսնելը. Հարցը այդ յեղաշրջումը փորձել ուզելուն մէջն է, սկսելուն մէջն է:

Թէ որքան ժամանակէն տեղի կ'ունենայ, ամիսներո՞ւ խնդիր է թէ տարիներու, այդ կախում պիտի ունենայ թափուած ճիգէն, ցուցադրուելիք անկեղծութենէն, կասկածամտութիւնը փարատելու կամքէն: Ընդունինք որ դէմ ըլլայ Երեւանը այդ ճիգին, չէ՞ որ մենք պիտի շահինք անկէ, ըստ ընկ. Ղազարոսեանի ուժեղցնելով մեր կուսակցութիւնը եւ մեղմելով մեր դէմ ստեղծուած առելութիւնները եւ ասոր համար ալ չէ՞ որ հայ համայնավարներն են ժողովրդական ճակատի դրօշ պարզողները մեր իրականութեան մէջ: Պէտք է պարտադրել անոնց այս խնդրին մէջ երեւան հանել իրենց իսկական անկեղծութիւնը, ընդառաջ երթալով իրենց առաջարկին, պարզել զանգուածներուն աչքին անոնց յետին միտքը, եթէ անով կը շարժին: Ձեւ կրնար գտնալ — եթէ նոյն իսկ քեզի համար պարզ է այդ յետին միտքը — գրելով եւ խօսելով միայն: Բառերը չէ որ մարդոց մէջ այնքան ուժեղ համոզումներ կը ստեղծեն որքան գործերը:

Կանխակալ կարծիքի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ նոյնպէս ընկ. Ղազարոսեանի տեսակէտը արտասահմանի հակադաշնակցական մտաւորականութեան մասին: Բոլորը նոյն ձուլով յուռալը(?), բոլորին նկարագիրը մէկ նախադասութիւնով բնորոշելը առնուազն յանդգնութիւն մըն է: Անոնց հակադաշնակցութիւնն է անշուշտ որ ընկեր Ղազարոսեանին ընդունիլ տուած է եւ անոնց Երեւանի առուկը եղած ըլլալու կարծիքը: Ձեմ ուզեր ճիշդ հակառակը պնդել, նոյն թերութեան մէջ չիյնալու համար, բայց ընդունելի տեսակէտ մըն է նաեւ հաւատալ թէ յիշուած անձերը իրենց ընթացքը ճշդած են իրենց սեփական համոզումներով, ոչ թէ անպատճառ Երեւանի ճնշումով: Ստորո՞ւկ ենք, մենք, ընկ. Ղազարոսեանը եւ ես, երբ մեր կուսակցութեան որոշումներուն կը հետեւինք եւ կը գործադրենք զանոնք: Այդ մտաւորականութեան համայնավար մասին Երեւանի հետ ունեցած կապը շատ բնական է ու հասկնալի [illegible] պէտք է ան հրահանգներ ստանայ [illegible] փոխադարձաբար [illegible] թելադրութիւններ. Ինչ բանէ մղուած ընկ. Ղազարոսեան հաստատօրէն կը պնդէ թէ կապը Երեւանի եւ արտասահմանի [illegible] կապն է. կարելի է ենթադրել որ Երեւանի դիրքը հիմնուած է արտասահմանէն կատարուած թելադրութիւններուն վրայ: Նման ենթադրութիւն մը [illegible] թիւն մը տեսնել պիտի տար այդ մտաւորականութեան մէջ, հետեւաբար առաջարկուած խնդիրը լուծելու [illegible] բաւարութիւն. Բայց որովհետեւ մերժէ այդ հնարաւորութիւնը, ուրեմն եւ կը մերժէ մտածման ազատութիւնը: Ո՞րն է պատճառը [illegible] որ հետեւանքը: Մեր կեանքի մէջ պատահած բոլոր դէպքերը, մէջն ըլլալով նաեւ Խանջեանինը, չեն կրնար [illegible] կազմել ընկ. Ղազարոսեանի յայտնած կարծիքի անվիճելի ճշմարտութեան: Ճիշդ չէ որ զատաարարութեան որ եւ է խօսք չենք լսած [illegible] յաստանի վարիչներու գործունէութեան մասին՝ յիշուած մտաւորականներու կողմէ: [illegible] Պայմա՞ն է [illegible] հանջել որ ամէն խնդրի քննութեան [illegible] ինչպէս մենք [illegible] ջեանի դէպքը ինչո՞ւ կ'ուզենք որ [illegible] դատեն մեզի պէս: [illegible] Մեր կարծածին չափ հասանական ենթադրութիւն մը չէ՞, օրինակ, կարծել թէ Խանջեանի անձնասպանութիւնը նման է Թոմսքիի(?), ուրեմն կապուած [illegible] աստանի մէջ այս պահուն տեղի ունեցած [illegible] հետ [illegible] ոչ մէկ կապ ունի Հայաստանի [illegible] մաններու խնդրին հետ: Ձեմ գիտեր թէ ո՞րն է այս ենթադրութիւններէն ճշմարիտը, ինչպէս չի գիտեր [illegible] ընկ. Ղազարոսեանը.

Մտածումներու այս շարքը [illegible] երկարելը կը գտնեմ աւելորդ, [illegible] տարելու համար որ ընկ. Ղազարոսեանի երկրորդ հիմքը եւս չի դիմանար խոր քննութեան, ինչպէս չի դիմանար երրորդը.

Հարցը իր դրուած ձեւով քաղաքական որեւէ հանգամանք չունի [illegible] այս խնդրին քննութեան մէջ մեր եւ համայնավարներու քաղաքական ձգտումներու տարբերութիւնները երեւան հանել: [illegible] կը տեսնուի, երբ կ'ուզուի «անկախութեան» եւ «խորհրդայինին» պայքարը այս հարցին առթիւ չխառնել: Երկու հասկացողութիւններու հակադրութիւնը պարզ է բոլորին, բայց [illegible] անկէ հետեւցնել կ'ուզուի որ անհնար է գործակցութիւնը որ եւ է խնդրի շուրջ այդ երկու ըմբռնումներու միջեւ, ամէնէն [illegible] եզրակացութիւն [illegible]: Ամէն օր, որ եւ է հասարակութեան կեանքի մէջ նման գործակցութիւններու բազմաթիւ օրինակներ կարելի է ցոյց տալ:

Ձանց կ'ընեմ ընկ. Ղազարոսեանի կարգ մը հարցումներուն պատասխանել, որովհետեւ կը կարծեմ որ «Ցառաջ»ի սիւնակները չեն անոր յարմարագոյն տեղը եւ կ'եզրակացնեմ:

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՒԼ ԽԱԹՈՒՆ

Այդ օրը Կիւլ խաթունին յանձնարարեց ծանր խօսքերով չդրդել զայն եւ, եթէ գիւղ վերադարձին կրկին հետաքրքրէ, կառավարութեան [illegible] եւ սակայն տարօրէն ցաւ մը ծնաւ ներսս: Եթէ Կիւլ Խաթունի աչքերուն մէջ չնկատէի խորշանքը՝ դէպի Տէլի Մուստաֆան, թերեւս չհակառակէի ու յանձնարարութեան որ ընդունիի եղած առաջարկը: Պազարի օրուան սպասեցի անհամբեր:

Եւ որպէսզի Կիւլ Խաթուն անպայման գայ, դրամ վճարեր ու քանի մը ուսանողներու «ջոյս» յանձնարարեր էի: Ուսանողները իրրեւ նուէր Պոլիս բարեկամներու պիտի զրկէի. Վստահ էի, ուրեմն, որ Կիւլ Խաթուն պիտի գայ: Բայց, պազարի օրը, երբ գիւղացիները խումբ խումբ սկսան գալ, սկսայ մտատանջուիլ, Կիւլ խաթունը չկար.— Աչքերուս առջեւ անմիջապէս պատկերացաւ Տէլի Մուստաֆայի անհաւոր դէմքը: Խորհեցայ թէ՝ Կիւլ խաթուն իր նորին մարմնով երկարած է գետին, եւ, խորունկ նայուածքները փակելով իր աժգոյն թարթիչներովը, մեռած է, եւ դժուարաւ զսպեցի արտասուքի կաթիլները որոնք կը լեցնէին աչքերս:

Անցաւ երկու շաբաթ: Դեռ ոչ մէկ լուր Կիւլ Խաթունէն: Որովհետեւ ծանօթ էր ինձ գիւղին անունը, որոշեցի հարցնել իր մասին: Բայց, հարկ չմնաց, լուրը եկաւ: Օր մը դուռը բախեցին: Վազեցի՝ բացի: Տասներկու տարեկան, բիլ աչքերով գիւղացի տղեկ մը դիմաւորեցի: Ուսին մախաղ մը ունէր: Զիս տեսնելով՝ մախաղը գետին դրաւ եւ ուսանոյմներ հանեց դուրս: Ճանչցայ. այն ուսանողներն էին զորս տուեր էի Կիւլ Խաթունին՝ այս ընելու համար: Սիրտս սկսաւ տրոփել: Հարցուցի՝ մէկ շունչով:

— Ո՞ւր է Կիւլ Խաթունը... ինչո՞ւ ինք չեկաւ ու քեզի հետ զրկեց սանք

Տղան, առանց ամենափոքր երարանցումի(?), հատիկ հատիկ պատասխանեց.

— Կիւլ Խաթուն մօրաքրոջս տունը այրեցաւ: Զինքն ալ հազիւ կրցան ազատել: Այժմ հիւանդ է եւ մեր տունը պառկած: Ուսանոյմները տուաւ ինծի որ հոս բերեմ, քեզի ալ բարեւեց...

Երբ տղան մեղկ շեշտով մը իր խօսքը վերջացուց, ես փութկոտութեամբ մը հարցուցի.

— Ի՞նչպէս այրեցաւ կնոջը տունը: Կիւլ Խաթունը ծա՞նր հիւանդ է:

Տղան, կարծես զարմացած եմ փութկոտութեանս, նայեցաւ ինծ, ուսերը թոթուեց եւ ըսաւ.

— Ես ի՞նչ գիտնամ... այրեցաւ... մայրս կ'ըսէր թէ Կիւլ Խաթուն մօրաքոյրը վախէն հիւանդացած է... այս է գիտցածս:

Տղեկը մեկնեցաւ: Ես մտատանջուեցայ մտահոգութեամբ, ո՞ր չար ձեռքը յանկարծակի այրեց անոր տունը: Խեղճ կինը, որ արդէն իսկ աղքատ էր, հիմա անտուն ի՞նչ պիտի ընէր:

Անցան շաբաթներ:

Պազարի առաւօտ մը, դուռը զարկին. Բացի: Դէմս գտայ Կիւլ Խաթունը: Ուրախութեամբ փաթթուեցայ վզին ու ներս տարի:

— Գլխուդ ի՞նչ փորձանք է եկեր, Կիւլ Խաթունս, ըսի... կը կարծէի թէ ալ չեմ տեսներ քեզ...

Հիմա՝ ամէն առենէ աւելի աժգոյն էր. Մարմինը աւելի փոքրացած, աւելի կծկուած կարծես: Անխօս՝ կը մնար ոտքի, ու ինծի կը նայէր՝ շրթներուն վրայ դառն ժպիտ մը գծելով: Այնքան մտացիր էր, որ մոռցաւ ուսանոյմները հանել, ու, հազիւ ներս մտած, իր սովորական տեղը նստաւ: Ես սկսայ պատասխանել քիչ առաջուան հարցումներուս:

— Դեռ ի՞նչ գայ գլխուս, խաթուն, ըսաւ: Երանի թէ զիս չազատէին հրդեհէն, ես ալ մոխիր դառնայի եւ այս վիճակին չմատնուէի:

Լայն շունչ մը առաւ: Ոտքին ծրարները դրաւ առջեւս ու շարունակեց.

— Տեսա՞ր թէ Տէլի Մուստաֆան ի վերջոյ ինչեր բրաւ ինծի. Դուն գէտ խնդրին ծանօթ չես: Իրմէ զատ ո՞վ կրնայ ըլլալ տունս հրդեհողը: Գիւղացիները եւս հասկցան, բայց ի՞նչ օգուտ, քող-վրայ ըրին: Ամէն ինչս մոխրացաւ: Շատ արդէն զիս անտուն թողուց ...

Ու կամաց կամաց սկսաւ լալ: Մէկ ձեռքովը արցունքները կը սրբէր, ու միւս ձեռքով ծրարները քակելով նշան կ'ընէր որ նայիմ բերածները: Իւղ, հաւկիթ, եւ սոխ. Զէի կրնար հարցնել թէ այդ բոլորը ուրկէ՞ էր բերած: Թէ՝ հիմա ի՞նչպէս կ'ապրի: Այս ալ առանձին հոգ մըն էր ինծ համար: Կիւլ Խաթուն, հակառակ իմ խնդրանքներուս, այն օրը շատ քիչ մնաց: Անմիջապէս ժողվեց ծրարները եւ մեկնելու պատրաստուեցաւ: Երբ դռնէն դուրս կ'ելլէր.

Այս անգամ շատ աճապարեցիր, Կիւլ Խաթուն, ըսի: Գրեթէ ըսաւ չնստար

Դառն ժպիտ մը բերնին, նայեցաւ գետին, եւ յոգնած ձայնով մը պատասխանեց.

— Այլեւս ըսաւ մի սպասեր ինծի, խաթունս: Այսօր, վերջին անգամ քեզ տեսնելու համար, շատ որդիէն դժուարաւ արտօնութիւն առի.

Ցանկարծ մեծ շփոթութեան մը մատնուելով հարցուցի.

— Ո՞րմէ արտօնութիւն առիր, Կիւլ Խաթուն:

Ձեռքով դուռը կիսով մը բացաւ, ոտքը նետեց փողոց, եւ որովհետեւ աչքերը թրջեր էին, գլուխը դարձնելով անդին, ըսաւ.

— Ո՞րմէ պիտի ըլլայ... Տէլի Մուստաֆայէն: Ստիպուեցայ անոր կին դառնալ՝ փոխանակ փողոցը մնալու եւ ասոր անոր վիզ ծռելու: Գիւղին մէջ մէկ հոգի չգտնուեցաւ որ օգնէր ինծ: Ամէնքն ալ յարմար նկատեցին որ կինը ըլլամ այն թշնամիին որ տունս այրեց... Թերեւս դուն ալ այդպէս չես խորհիր, բայց ներէ, մարդ անտուն ու անօթի կը մնայ, ամէն բանի յանձնառու կ'ըլլայ, իսկ թշնամիին կին կը դառնայ...

Կիւլ Խաթուն կերկերուն ձայնով մը վերջացուց իր խօսքը: Եւ առանց զիս դարձնելու անգամ մը եւս՝ մեկնեցաւ, շարժշարժելով իր մարմինը նման ճիւղի մը որ կոտրած է ու խեղճ կը փնտռէ:

Ես այլեւս զինքը չտեսայ:

ՓԷՐԻՏԷ ՃԷԼԱԼ

Թարգմ. Վ. Ի.

(Վերջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

— o —

Հ. Մ. Ը. Մ.-ը Օնրօէն գրաւելու փորձեր — Ազգային կեանք — Գործերու վիճակը եւ տպաւորութիւններ.— Արհեստակցական հոգեր.— Պարի մրցում

Մարսէյլի «Կոմսոմոլիկ»ները, այլ անունով «Նորք»ը, գործի են լծուած օրերս: Գէշ գործ մը, որուն նպատակն է քանդել Հ. Մ. Ը. Մ.-ը, անգամ մը եւս ուզելով գրաւելով զայն.

Անցեալ ամսուան ընթացքին, «Նորք»ի կուսակալը կը դիմէ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վարչութեան, խնդրելով արհեստակցութիւն մը, մաքրու փոխանակութիւն մը ընելու համար: Եւ կ'առաջարկէն Հ. Մ. Ը. Մ.-ը եւ Նորքը ձուլել իրարու մէջ. պայմանաւ որ Հ. Մ. Ը. Մ.-ը յարգէ հետեւեալ պայմանները 1. Եռագոյն դրօշակը վերցնել 2. Ցմասնակցիլ Մայիս 28ի տօներուն, այլ միայն Յունիս 29ին.

Այս պայմանները ընդունելու պարագային, Նորքը պիտի փոխադրէ Հայաստանի մարզական խմբակներուն եւ Հօկին: Ի հարկին նիւթապէս ալ պիտի օգնէ ... միայն թէ Հայաստանեան գիծ բռնեն:

Այսպէս, ահա կ'ուզենան երկու տարիներ «Կոմսոմոլիկ-Նորք»ին հոգին երեք հոգի կը ներկայանան: Կ'ըսէ խմբակի կուսակալ-հնաւոր մըն է, որուն խելքը հազիւ կը բանի: Երկրորդը մ'իշխեալ մը իմէ առողջ մրցում կատարուի, առաջնութիւնը կը շահի եւ երբորդը «ստախօսութեան» մը, որ յայտնի է «չինական գեղադրութեամբ» անունով:

Տեղի կ'ունենան բուռն արտայայտութիւններ. Վիճաբանութիւնները կը քննեն, կը սողան, կ'աղաչեն եւ երբեմն ալ կը սպառնան: Սակայն Հ. Մ. Ը. Մ.-ի տղաքը սիմին կը պիմադրեն, ըսելով թէ մենք ալ մեր կուսակցական գոյն ունինք: Հետեւաբար աւելորդ են ձեր բանակցութիւնները: Եւ պայման կը դնեն.

«Եթէ կ'ուզէք անդամակցիլ մեր միութեան, կրնաք առանձին առանձին գալ, յետ քննութեան»:

Ծագամ պահուն մէկը «աւելորդ» կը հռչակէ Մայիս 28ը, երկրորդ մը դրամական խոստումներու մասին կ'արտայայտուի: Հ. Մ. Ը. Մ.-ական մը կը պատասխանէ.

— Եթէ այդչափ դրամ ունի Հօկը, տուէք Նորքին:

Քանի մը տղաք — բարեմիտներ — նախ կը փարձուին ընդ առաջ երթալ այս մեղրածորան խօսքերուն: Սակայն, հասկնալէ վերջ լարուած թակարդը, իրենք կը վանեն առաջին առթիւ այս չքնաղ երբորդութիւնը:

Մարմնակրթական շարժումը պէտք է զօրանայ հիմերու վրայ դնել: Պէտք է պահպանել ատարդիք երիտասարդութիւնը եւ ...

— — —

Ճիշդ է որ մեր ընկերներու մէջ շատեր կան, որոնք հանրային կարծիքին վրայ իրենց ունեցած ազդեցութեամբ, պարտաւոր էին այս խնդրին շուրջ հրապարակաւ իրենց տեսակէտը յայտնելու: Իրենց լռութիւնը ենթադրել չի տար անպայման որ կարծենք թէ անոնք բոլորը դէմ են յայտնուած առաջարկին կամ բոլորը թեր:

Գործակցութեան փորձը, որ շորս կամ տասներկու հրաւիրագրով չէ որ կ'իրագործուի, այլ գանգուածներու հետեւողական, յամառ աշխատանքով, գործնական քայլերով, չի կրնար որեւէ վնաս տալ եթէ նոյնիսկ չյաջողի, իսկ երբ յաջողի, ոչ միայն շօշափելի անմիջական օգուտներ կու տայ, այլեւ կրնայ հիմնապէս փոխել այս կեանքի այժմու տխուր պատկերը, մեծ հեռանկարներ բանալով յառաջիկայ ժողովրդի մէջ:

Փորձել ուղել բոլոր դռները, եղած վիճակէն դժգոհ ըլլալ բայց ոչ մէկ փոքր կատարել զայն փոխելու, սատարելու պիտի ըլլայ մեզ չըլլալով աննպաստ պայմաններու արդէն քանդիչ հետեւանքները: Երբ որոշ արամադրութիւն կայ գանգուածներու մօտ մօտենալու քիչ մը անցեալը, խօսակցելու եւ գործակցելու օրուան ցաւերու մասին, յանցանք կը դառնայ այդ տրամադրութիւնները չօգտագործելը եւ չգործնականացնելը: Ամէն բան փորձելու է, որպէսզի խորանայ գործակցութեան տրամադրութիւնը, որ մը դարձնելու համար զայն մեր իրականութեան տիրապետող ոգին:

Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

— — —

նումը կրնայ կատարուիլ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի նման բացարձակապէս անկախ կազմակերպութեան մը մէջ:

Ուրեմն, պէտք է Հ. Մ. Ը. Մ.-ը դնել ամուր հիմերու վրայ, որպէսզի կարենայ իր առաջադրութիւնները գործադրել եւ դիմադրել նաեւ դուրսէն կազմակերպուող յարձակումներուն:

Հ. Մ. Ը. Միութեան տղոց ճիշդ պարտքն է ճանչնալ իրենց բարեկամներն ու թշնամիները:

** Ազգային կեանքը նոր փուլի մը մէջ մտնելու վրայ է: Հարաւային Ֆրանսայի հայ գաղութի ձանաչումը իբրեւ առանձին թեմ պիտի նպաստէ շատ մը կէրքերու մեղմացման:

Գարեգին եպ. Խաչատուրեան անցեալ եւ այս շաբաթ, Փրատոյի եւ Գոմոնի եկեղեցիներուն մէջ կարդաց ... կաթողիկոսական զոյգ կոնդակները, «հրատարակուած «Յառաջ»ի մէջ»:

Այս առթիւ Գարեգին եպ. բացատրեց իր նպատակները: «Հրաշքներ չպիտի խոստանամ ձեզի, այլ պիտի ընեմ այն՝ ինչ որ կարողութեանս սահմանին մէջ է. Մի րսէք թէ այս մարդը ինչ կ'ընէ վանքի պէս տեղ մը քաշուած: Ցանձնապաստան մէկը չեմ: Վերջապէս կ'աշխատիմ բան մը ընել»:

Վստահելով իր հաւատարիմներուն, կ'ուզէ իր ուշադրութեան յանձնել առաջին առթիւ կրթական գործին ողբալի կացութիւնը, որ արատ մըն է մեր բազմահայ գաղութին համար:

** Անցեալ Թղթակցութեանս մէջ, յիշած էի Գոմոնի Թաղականութեան անկայմակերպ վիճակը: Ուրախ եմ ըսելու որ նոր կարգադրուած է Թաղականութեան մեկուսացած անդամները վերադառնալով առանձնացին իրենց պարտականութիւնները եւ իրրեւ առաջին գործ 12.000 ֆրանքի պարտքին ի հաշիւ վճարեցին 2000 ֆր.: Թաղականութեան անդամներէն մէկը կ'ապահովցնէ թէ մինչեւ յառաջիկայ տարի կարելի է վճարել պարտքը եւ դպրոցը փրկել ներկայ անմխիթար կացութենէն.

** Գործերու վիճակը կայուն է: Վերջին գործադուլներն ու ընկերային նոր օրէնքները շատ մը փոփոխութիւններ մտցուցին կեանքի մէջ, մերիմայր շքեղ ամէն ինչ:

Առաջին առթիւ, պզտիկ գործատէրերը շատ պզտիկեան, դուրս թափելով շատ գործաւորներ: Մէկը գացեց, իսկ միւսն ալ գործերը պզտիկցուց: Եւ վերջապէս աւելցան նպաստի ստացողներու աղջիւ պոչ կապողները: Միւս կողմէ ապրուստը արագօրէն սղեց: Անտանելի է շատերու վիճակը: Ցակուէն երէկ, նաւահանգստի ժողովրդեան յանձնախումբը, թուանշաններով ցոյց կուտար անցնող ամիսներու եւ այս տարուան տարբերութիւնները: Օրինակ, 1էն սկսեալ հացը պիտի ծախուի 1.90ի եւ մինչեւ 2.20 բարձրանալու խօսքեր կան թերթերու մէջ:

Այս առթիւ աջակողմեան թերթերը բուռն արտայայտութիւններ կ'ունենան. Անցի օր, մէկը հետեւեալ թուանշանները դրած էր (անցեալ յունիս 27 եւ օգոստ. 1ի միջեւ եղած տարբերութիւնը, 45 զանազան նիւթերու մասին).—

	Յունիս 27	օգոստ. 1
Ազգ. արտադրութիւն	415	435
Զանազան կենսամթ.	396	421
Ճարտար. նիւթեր	351	361

Ըստ նոյն թերթին գործերու թուլութիւնը ապացուցանող երեւոյթ մըն ալ հետեւեալ թուանշանները կը ներկայացնէն: Ֆրանսական արտադրութիւններն եղած են հետեւեալ համեմատութեամբ.—1936 ապրիլ 1.195.183 ֆրանք, մայիս՝ 1.170.118, յունիս՝ 1.131.147, յուլիս՝ 1.100.654 ֆրանք:

Քաղաքապետութիւնը եւ հանրակառքի ընկերութիւնը ընդառաջ երթալով զանազան խնդրանքներու եւ բողոքներու, վերանորոգած են մասնաւոր տոմսակ-տետրակներու, որոնք որոշ առաւելութիւն մը կը ներկայացնեն գիւղերու բնակչութեան գիներու տեսակէտէն:

** Գրած էի թէ Արհեստ. Միութիւնը դիմում կատարած էր անդործներու, մասնաւորապէս նպաստազուրկ հայ բանուորներու մասին պատկան իշխանութեան: Իբրեւ արդիւնք այս դիմումին, Արհեստ. Միութեան կողմէ պատասխանուեցաւ թէ տակաւին կարգադրութիւն մը չէ եղած նախանձաալեատարանէն:

** Հայ նոյնակար բանուորներու մասին որոշուեցաւ որ անկախ հաւաքական պայմանագրութիւններէն, կնքուին անձնա համաձայնութիւններ, ուղղակի ուղղակի գործատիրոջ եւ գործաւորներու միջեւ, պայմանաւ որ Արհեստ. Միութիւնը եւ գործարանային ներկայացուցիչը եւ նոյն ինքն գործատէրը վաւերացնեն գոյացած

համաձայնագիրը:

Այս կարգադրութեան նպատակն է առաջին առթիւ փրկել փոքր գործատէրերը մեծերու ոտնձգութիւններէն: Սակայն, այս անձնա համաձայնութիւնները դուռ բացին դարձեալ հրէական սակարկութիւններու, գործատէրերու եւ բանուորներու միջեւ:

Համաձայնութիւնները կը կայանան չինողչէքի վրայ, ու թէ Օթէլ Մաթինեանի չնարհած առաւելութիւններուն:

** Լաւ մըն ալ ... խնճոյքներու աշխարհէն: Մարսէյլի Գուլվար Գայի յիմարանոցին մէջ կան 22 հիւանդներ, մեծ մասով կիներ եւ աղջիկներ: Շատեր յճուած են իրենց բախտին եւ հոգեկիներու խղճին: Մայիս 30ին Մեարաք քով. Աւետեան հրաւէր կը ստանայ Տոքթ. Մէյլանէն որպէսզի թարգմանէ եւ օգնէ իրեն քննութիւններուն: Այսպէս երկու ժամ 10—12 կը քննեն հիւանդներու մտային կարողութիւնները եւ ունեցած արտայայտութիւնները: Հետաքրքրական են այդ արտայայտութիւններ դորս պիտի տամ յառաջիկային:

** Մարաթոն ... ոտքի վրայ շարունակ կենալու պայմանով պարելու մրցում մը տեղի կ'ունենայ այս պահուս Ալքազար թատրոնի մէջ, օգոստ. 8էն ի վեր: 30 զոյգեր ներկայացնող 30 զոյգերէն մնացած են այսօր 9 զոյգեր, որոնց մէջ առաջնութիւն շահողին 25.000 Ֆր.ի նուէր մը կայ: Մրցումի մասնակցողները երեք քառորդ ժամ պարելէ վերջ, քառորդ ժամ դադար ունին ուտելու, խմելու եւ ... քնանալու 1935ի մրցանիշն էր 503 ժամ:

Այս մրցումներուն կը մասնակցի նաեւ հայ երիտասարդ մը, Ազատ Քէլլէձեան, Ազատ Փիթու անունով, հոլլանտական դրօշին տակ: Ցոյս կայ որ այս երիտասարդը շահի առաջնութիւնը, որովհետեւ ոչ քնանալու միտք ունի տակաւին եւ ոչ ալ տեղի տալու: Շատ մը Ֆրանսացիներ նիւթապէս եւ բարոյապէս կը քաջալերեն հայ երիտասարդը:

Թրքական դրօշին տակ իբրեւ Թուրք, հայ մեծագատաւ մուրացկան մը եւս կը պարէ, ան Սապոնճեան, որ առաջին օրէն արդէն դուրս ելաւ, չկրնալով շարունակել: Այս այն մարդն է որ դիրատարութիւն ընել կը փորձէր, եւ աշխարհի չըջանի համար գործարանէ գործարան շրջան կ'ընէր աշխատաւորներէն դրամ կողքելու համար: Իսկ այսօր ալ փոր մը հացի համար իբրեւ Թուրք կը ներկայանայ:

ՀՐԱՉԵԱՑ

— — —

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ԱՄԲԱԿՈՒՄԸ

— — —

Մեր կուսակցութիւնը հազարաւոր անդամներ ունի: Սակայն ճշմարտութեան դէմ մեղանչած կ'ըլլանք, եթէ ըսենք որ բոլորն ալ հաւասար չափով գիտակից են իրենց կուսակցական պարտականութեանց եւ անձնուրացութեան ու զոհաբերութեան նոյն ոգին կը ցուցնեն: Ճիշդ է, նոյն գաղափարին շուրջն են համախմբուած այդ հազարաւորները, սակայն մէկը միւսէն կը տարբերի այդ գաղափարին ծառայելու ձեւին մէջ: Կան կուսակցականներ, որոնք բարեխղճօրէն կը ծառայեն դաշնակցական գաղափարին, սակայն գոյութիւն ունին եւ այնպիսիներ, որոնք ոչ միայն կը ծառայեն, այլ եւ իրենց ամբողջ էութեամբ կ'ապրին այդ գաղափարով եւ կը կազմեն կուսակցութեան անբաժան մէկ մասնիկը: Փորձեցէք զատել այդ մասնիկը մայր կուսակցութենէն եւ այլ եւս այդ մարդուն համար կեանքը կը կորսնցնէ իր ամբողջ իմաստը:

Ամբակումը իր հոգիի եւ սրտի թելերով այնպէս էր շաղկապուած կուսակցութեան, իր մէջ այնքան զօրաւոր էր զոհաբերութեան ոգին եւ իր մտածումը այնքան լեցուած կերպով կը կրէր դաշնակցական կնիք, որ (թող ներուի այս բառը գործածել), ուղղակի կը զառանցէր Դաշնակցութեամբ: Կուսակցական խնդիրները ոչ միայն կը խօսէին անոր գիտակցութեան, այլ եւ կը զարնէին իր ջիղերուն եւ երակներուն: Դաշնակցութիւնը ան կ'ապրէր իր ամբողջ էութեամբ եւ կեանքը անոր համար կ'իմաստաւորուէր իր պաշտած գաղափարով: Կուսակցական կեանքը անոր համար օդի, ջուրի եւ հացի չափ պահանջ էր դարձած:

Ամբակումը կուսակցական որ եւ է խնդրի քովէն անցնիլ չէր գիտեր: Կարծես թէ անընդունակ էր դիտողի դիրքին մէջ մնալ: Անպայման պէտք է իր մասնակցութիւնը բերէր՝ խօսքով կամ գործով: Ըլլար մարմնի անդամ թէ ոչ, իրեն համար արժէք չէր ներկայացներ, եթէ կուսակցական գործ մը կայ կատարելիք, պէտք է լծուիլ աշխատանքի: Ինքն այդպէս ըլլալով, խստապահանջ էր նաեւ ընկերներու հանդէպ: Եւ առանց նկատի առնելու ընկերոջ մը կուսակցական կամ անձնական դիրքը, երեսին կու տար անոր թերութիւնները: Կարգապահութիւնը եւ պարտաճանաչութիւնը Ամբակումի կուսակցական դիմագծի յատկանիշներն էին: Եւ ինչպէս կը յուզուէր երբ այդ յատկութիւնները կը պակսէին ուրիշի մը քով:

Ձեռ յիշեր ժողով մը կամ զատախօսութիւն մը, ուր Ամբակումը խօսք չառնէր ու իր կարծիքը չյայտնէր: Եթէ ժողովին ներկայ էր, նախագահը առանց իր կամքը հարցնելու, կրնար անոր անունը արձանագրել խօսողներու ցանկին մէջ: Ամբակումը պիտի խօսէր անպատճառ: Ոչ թէ խօսելու հիւանդութիւն ունէր, այլ այնչափ շահագրգռուած էր կուսակցական ամէն հարցով, որ եթէ կարծիք չյայտնէր, անտակ մը կուսակցական պարտազանցութիւն կատարած կ'ըլլար: Իր յուզումը, անկեղծութիւնը, երբեմն ալ բարկացկոտ շեշտը ցոյց կուտային, որ Ամբակումը կը խօսի իր խորոց սրտի եւ ամէնէն անկեղծ հարցերն իսկ կ'ակնկալէր իր միտքը: Թերեւս կուսակցական խօր ապրումներու հետեւանք էր, որ իր մէջ այնքան զարգացած էր բնազդը: Բնազդով կ'ըմբռնէր առաջադրուած հարցը եւ բնազդով ալ ճիշդ լուծում կուտար: Դաշնակցութիւնն այն աստիճան էր մարմնացած իր մէջ, որ այլ եւս կուսակցական բնազդը իր դատողութեններէն մէկը դարձած էր:

Ամբակում իր մտածումը ծածկել չէր գիտեր, ըլլար խօսք թէ գիր ընկերներու հանդէպ: Եթէ կուսակցականօրէն սխալ տեսնէր որ եւ է արտայայտութիւն կամ գրուածք, անպայման իր դիտողութիւնը կ'ընէր եւ յաճախ ալ շատ բուռն կերպով: Անզսպելի գրչակիր էր եւ զատաւոր: Սակայն այնքան անկեղծօրէն եւ կուսակցական շահախնդրութեամբ կ'արտայայտուէր, որ չեմ յիշեր ընկեր մը, որ իրմէ դժգոհած կամ վիրաւորուած ըլլայ: Ամէնուն յայտնի էր որ սխալ թէ ճիշդ, Ամբակումը կը խօսի յանուն Դաշնակցութեան շահերուն: Ինքն ալ վիրաւորուիլ չէր գիտեր եւ ամենաբուռն վիճաբանութենէ վայրկեան մը վերջը ամէն ինչ մոռցուած էր իրեն համար:

Միեւնոյն ատեն իր նկարագրին ամէնէն չեշտուած կողմը համեստութիւնն էր: Իրեն հաւասար կը նկատէր ամէնէն երիտասարդ ու նորեկ ընկերն անգամ: Երբեք չէր խօսեր իր անցեալ գործունէութեան մասին: Ծերիւր իր մտերիմ ընկերներէն շատերը միայն «Յառաջ»ի մահազդէն գիտցան որ Պայքարներու մէջ տարիներով մարմին անդամ է եղած: Հակառակ իր տարիքին եւ կուսակցական անցեալին, ամէն գործի կը լծուէր եւ կուսակցական որ եւ է յանձնարարութիւն կը կատարէր սիրով: Բառին իսկական առումով Ամբակումը կուսակցական նաեւ աշխատաւոր էր:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

— — —

Բողոքի բանաձեւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒ ԲՌՆԱԳՐԱԻՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հայրենիքէն կ'իմանանք թէ օգոստ. 9ին մեծ դաշտահանդէս մը տեղի ունեցած է Տիֆլիսի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Այս առթիւ քուէարկուած է հետեւեալ բանաձեւը.—

Հ. Յ. Դ. Միացեալ Տիֆլիսի օգոստ. 9ի դաշտահանդէսին խմբուած բազմահազար հայութիւնը խոր ցաւումով անդրադառնալով այն ծանր դաւին, որ խորհրդային նոր սահմանադրութեամբ կը նիւթուի մեր հայրենիքի նկատմամբ, կ'արձանագրէ.

Ա.— Հայկական հինաւուրց շրջաններէն Լեռնային Ղարաբաղն ու Հայաստանի չնչափոքր հանդիսացող Նախիջեւանի շրջանը ու միջև տալ Թաթարին, իսկ բացառաբար հայաբնակ Ախալքալաքը՝ Վրացիին, կը նշանակէ գիտակցաբար յօշոտել մեր հայրենիքը եւ ճիգ ընել թաղելու հայ դատը նաեւ Անդրկովկասի մէջ:

Բ.— Նիւթուած դաւին իմաստը ըմբռնելու համար բաւական է յիշատակել, որ տակաւին ռուսական վերջին յեղափոխութեան շրջանին վրացական դեկավարութիւնը Ախալքալաքը կը նկատէր սեփականութիւնը հայ ժողովուրդի, իսկ խորհրդային իշխանութիւնը, Անդրկովկասի խորհրդայնացման նախօրէին, հանդիսաւորապէս կը վկայէր, որ Լեռնային Ղարաբաղը անբաժան մասը պիտի կազմէ Հայաստանի: Նոյնն էր տեսակէտը նաեւ Նախիջեւանի նկատմամբ:

Գ.— Անվիճելի իրողութիւն է, որ ոչ միայն բովանդակ Հայաստանի մէջ չկայ Հայ մը, այլ նոյն իսկ Ադրբէջանի եւ Վրաստանի մէջ չկան թերեւս Թաթարներ ու Վրացիներ, որոնք խորհէին, թէ կարելի է այսքան անիրաւաբար յօշոտել մեր հայրենիքը:

Դ.— Անդրկովկասի ժողովուրդներու յարատեւ թշնամանքի մէջ գտնելով իր տիրապետութեան ամէնէն ապահով կռուանը, խորհրդային կառավարութիւնը իր այս նոր հարուածով վերջնապէս կը թունաւորէ Անդրկովկասեան ազգերու եղբայրական յարաբերութիւնները, մեր հայրենիքը արիւնաքամ բախումներու թատերավայր դարձնելով:

Ե.— Հայաստանի առաջին իշխանաւորի՝ Աղասի Խանջեանի եղերական անձնասպանութիւնը ցնցող ճիչերէն մէկն է աւելորդութեան այն մեծ դաւին, որ կը նիւթուի մեր հայրենիքին դէմ:

Հ. Յ. Դ. Միացեալ Տիֆլիսի տասը կոմիտէներու օգոստ. 9ի դաշտահանդէսին բազմահազար բազմութիւնը խոր ցաւումով իր բուռն բողոքը արձանագրելով գործուած ոճիրին դէմ, կը պահանջէ.—

1. Որ համայն հայ ժողովուրդը, մեր կեանքի այս պատասխանատու շրջանին, պահ մը մոռնայ իր բոլոր ներքին վէճերը եւ լրջօրէն միջոցներ խորհի գործուած անիրաւութիւնը դարմանելու համար:

2. Հաւաքոյթը միաժամանակ իր ջերմ բազմանքը կը յայտնէ, որ վրացի եւ թաթար ժողովուրդները, յանուն անդրկովկասեան ազգերու խաղաղութեան եւ եղբայրութեան, իրենց աջակցութիւնը բերեն հայ ժողովուրդին այն ծանր պայքարին մէջ, որ խորհրդային իշխանութիւնը անխղճօրէն կը պարտադրէ մեր ժողովուրդին:

3 Հաւաքոյթը կը հաւատայ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իրեն տրամադրուած բոլոր միջոցներով պաշտպան պիտի կանգնի հայ ժողովուրդի անիրաւուած դատին, որուն համար կը խոստանայ իր նիւթական եւ բարոյական անվերապահ աջակցութիւնը:

— — —

ՄԱՄՈՒԼ

ՍՈՒՐԻԱՆ ԱՆԿԱԽ

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 օգոստ.).

— «Համաձայն Փարիզէն ստացուած վերջին տեղեկութեանց, Ֆրանքօ-սուրիական բանակցութիւնները յանգած են յաջող վերջաւորութեան մը: Անլոյծ եւ ստկախ մնացած բոլոր խնդիրները կարգադրուած են համաձայնութեամբ եւ պատրաստուած է դաշնագրին բնագիրը կ'ենթադրուի որ քանի մը օրէն կը փոխանակուին փրօթօքոլի յատուկ նամակներն ու թղթակցութիւնները եւ կը ստորագրուի դաշնագրի պատճէնը:

Բանակցութեանց մանրամասնութիւններն ու դաշնագրի ամբողջական տրամադրութիւնները չենք գիտեր: Սուրիական պատուիրակութեան անդամներուն կողմէ հասնող նամակները կը դրուցանան եղրակացութիւններ: Եւ այդ ի նպաստ բանակցութեանց: Աւելորդ ազմուկն ու տարաձայնութիւնները կրնային դժուարացնել խօսակցութեանց ընթացքը եւ պատճառ դառնալ ձգձգումներու: Եւ Սուրիացի պատուիրակները, մինչեւ հիմա, ոչ միայն իրենք չհաղորդեցին աւելորդ մանրամասնութիւնները, այլ արգիլեցին սուրիական թերթերու Փարիզի թղթակիցները՝ բանակցութեանց եւ համաձայնութեան հիմերուն շուրջ եղրակացութիւններ ընել:

Ուրեմն, ինչ որ կը հասնի Փարիզի համաձայնութեան հիմերուն շուրջ, քաղուած են օտար աղբիւրներէ եւ եգիպտական թերթերու թղթակիցներէն: Ֆրանսական եւ սուրիական պաշտօնական շրջանակներ միայն մէկ կէտի շուրջ համարձակ ու վճռական յայտարարութիւններ ըրած չէին խուսափիր, այն՝ որ բանակցութեանց ընթացքը գոհացուցիչ է եւ երկու կողմերն ալ ցոյց կուտան բարեացակամութիւն:

Ինչպէս գիտեն ընթերցողները, երեք կէտերու շուրջ դժուարութեանց հանդիպած էին բանակցութիւնները: Առաջինը զինուորական խնդիրն էր: Սուրիական պատուիրակութիւնը կը պահանջէր որ սահմանափակ ըլլայ Սուրիա մնալիք զինուորներու թիւը եւ քաղաքներէ հեռու կեդրոններու մէջ տեղաւորուի: Նոյնպէս կը պահանջէր որ կարճատեւ ըլլայ այն ժամանակամիջոցը, որ երկիրը կը թողու Ֆրանսական ուժերու պաշտպանութեան ներքեւ:

Վերջին տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ համաձայնութիւն գոյացած է այս խնդրին շուրջ: Ֆրանսա ցոյց տուած է բացառիկ զիջողութիւն մը, ընդունելով սուրիական պատուիրակութեան առաջարկները, որոնց համաձայն Սուրիոյ երեք ծայրամասերուն մէջ կեդրոնացած պիտի ըլլան Ֆրանսական ուժերը՝ հեռու բազմամարդ քաղաքներէ, ճէպէլ Տրիւզի, Ալաւիներու եւ Ճեզիրէի մէջ: Նոյնպէս զինուորներու թիւն շուրջ ընդունուած է սուր. պատուիրակութեան առաջարկը:

Հասարակաց շահերու խնդրին շուրջ գոյացած համաձայնութեան կէտերը ծանօթ չեն դեռ: Սայդ է միայն թէ ամէնէն երկար ժամանակ խլող հարցերը տնտեսական եւ մաքսային խնդիրներն էին: Ինչպէս կ'երեւի երկուստեք զիջողութիւններ եղած են վերջնական կարգադրութիւն մը իրականացնելու համար:

Ինչպէս բսինք աւելի առաջ, էական ցանկութիւնն ու տրամադրութիւնն է: Առաջին օրէն շատ յստակ կը տեսնուէր որ Ֆրանսա կ'ուզէր վերջ տալ սուրիական խնդրին, դաշնակցելով անոր հետ: Բարձր Գոմիսէր Կոմս տը Մարթէլի եւ ազգայնականներու միջեւ գոյացած նախնական համաձայնութիւնը Պէյրութի մէջ, արդէն կը հաստատէր Ֆրանսայի ցանկութիւնները:

Ֆրանսական կառավարութեան այդ որոշման ու տրամադրութեան արդիւնքն է նաեւ փոքրամասնութեանց հարցին կարգադրութիւնը: Ամէնուն յայտնի է որ Ֆրանսա կ'ուզէր բատանձնել Սուրիոյ սահմաններուն մէջ գտնուող փոքրամասնութեանց պաշտպանութիւնը եւ բուռն կերպով այդ ուղղութեամբ աշխատանք կը տանէր, Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ իր ունեցած պարտականութիւնները կատարած ըլլալու համար:

Այս կէտն ալ կարգադրուած է ի նպաստ Սուրիացիներու. Անտեղիտալի մնացած են սուր. պատուիրակները եւ հնարաւորութիւն ցոյց չեն տուած «փոքրամասնութեանց տաղտուկ» մը ստեղծելու իրենց երկրին մէջ: Եւ Ֆրանսացիները «խոստում» առած են որ սուրիական կառավարութիւնը պիտի ճանչնայ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար սահմանուած տրամադրութիւնները»

— — —

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ «ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐԸ»

— · —

Նրէկ հաղորդած էինք թէ «Ճերմակ Շապիկաւորներու» քրիստոնէական միութիւն մը կազմուած է Հալէպի մէջ: Պէյրութի «Լը Ժուռ» թերթին Հալէպի թղթակիցը այս առթիւ կը գրէ...

Ազգայնականներու գումարած կաբինոր մէկ հաւաքոյթին մէջ, որուն կը մասնակցէին մօտ 600 հոգի, Հալէպի ազգայնական առաջնորդ Տքթ. Ապտիւլ Րահման Քէեալի խօսելով նորակազմ «Ճերմակ Շապիկաւորներու» կուսակցութեան մասին, յայտարարեց թէ Իսլամ թէ Քրիստոնեայ հայրենասէրներ հաւասարապէս կը դատապարտեն անոր գոյութիւնը: Տոքթ. Քէեալի գիտել տուաւ թէ այս կուսակցութեան անդամագրուած Հայերը որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն անոր շարքերուն մէջ, հետզհետէ կը հրաժարին, քանի իրենց վարիչները կը դատապարտեն բնակչութեան բաղկացուցիչ տարրերը իրարու դէմ հանելու ձգտող այդ կազմակերպութիւնը.

Ըստ Տոքթ. Քէեալիի հայ վարիչները կը պատրաստուին կորովի կերպով պայքարիլ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու կողմէ մղուած քարոզութեան դէմ:

** Հալէպի «Էջլէս տիւ Նոռ» Ֆրանսատառ թերթը կը գրէ «Ճերմակ Շապիկաւոր» կուսակցութեան մասին.—

«Որքան ատեն որ Գ.-Քոմպազ՝ յանձնակատար եւ հանրային դրագիր՝ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու հետ Ֆիւհրէր խաղալով կը զբօսնուր զաց տան մը մէջ՝ շատ բնական էր որ, այս մանկան «շէլպքին» համար պիտի ընէինք իրեն արժանի յայտարարութիւնը — լռութիւն:

Գ. Քոմպազ կրնար նաեւ, եթէ այդ հաճոյք մըն էր իրեն համար եւ կամ որքան որ իր ընկերներուն միամտութիւնը թոյլ կուտար իրեն, սառնձ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Արտասահման փախցուած գումարներ

Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը հզօր ճիգ մը կը փորձէ, երկիր վերադարձնելու համար Ֆրանսացիներու կողմէ արտասահման փոխադրուած հարստութիւնները, որոնց գումարը 350.000.000 անգլ. ոսկի կը հաշուուի: Երկուշաբթի օրէն վերջ, այն Ֆրանսացիները որոնք հարկային վարչութեանց չեն յայտարարած արտասահմանի մէջ իրենց ունեցած հարստութիւնը, ծածկուած գումարին չափ տուգանք պիտի վճարեն: Ֆրանսական դրամատուները շրջաբերական մը ստացան Ելմտական Նախարարէն, որ կը խնդրէ մանրամասնութիւններ հաղորդել, 1936 յուլիս 1էն ի վեր իրենց միջոցաւ արտասահման փոխադրուած արժեթուղթերու մասին.

Այս առթիւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ ամիսներէ ի վեր Լոնտոնի դրամատուները ամէն շաբաթ հարիւրաւոր հաշուեյնթացներ կը բանան Ֆրանսացիներու համար: Հինգ խոշոր դրամատուներէ մէկը, որ սովորաբար օրական 30000 ֆրանքի ֆրանսական դրամ կը ստանայ, այժմ օրական 200.000 ֆրանքի գործառնութիւն կը կատարէ: Այս գումարին գրեթէ ամբողջութիւնը դրամատուն փոխադրուած է ֆրանսական մանր թղթադրամներով, որոնց տէրերը գանոնք սթերլինի կը վերածեն եւ հաշուեյնթացներ կը բանան անգլիական դրամով: Վերջերս երկու մանկամարդ աղջիկներ կը մտնեն դրամատունը եւ 1.000.000 ֆրանքի (13.250 անգլ. ոսկի) թղթադրամ կը ներկայացնեն, որոնք ծածկուած էին իրենց վերարկուներու աստառին մէջ: Երկուքը մէկ Փարիզէն Լոնտոն թռած էին օդանաւով, գումարը դրամատուն գնելու համար, եւ նոյն գիշերն իսկ վերադարձան:

Այն Ֆրանսացիները որոնք խոշոր գումարներ կ'ուզեն փոխադրել, ձուլ ոսկի գնած են Լոնտոնի հրապարակէն: Այս առթիւ անգլիացի միջնորդ մը կ'ըսէ. — Միլիոնաւոր սթերլին արժողութեամբ ոսկի գնուած է վերջին քանի մը ամիսներու միջոցին՝ Ֆրանսացիներու կողմէ: Ձոյլ ոսկիի ամենափոքր ձողը կ'արժէ 3000 — 4000 սթերլին: Գնուած ոսկին կը դրուի ամուր դրամարկղներու մէջ, Անգլիոյ ամէն կողմը: Կը կասկածիմ որ ֆրանսական կառավարութիւնը կը կարենայ իմանալ թէ որքան հարստութիւն փոխադրուած է Անգլիա:

*** Ֆանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, օգոստոս 28ին դրամատան ոսկի պահեստը էր 162.950.000 ֆրանք, ինչ որ կը նշանակէ թէ արտածումը կը շարունակուի դանդաղ, բայց յարատեւօրէն: Միւս կողմէ, առեւտրական տագնապահար հաստատութեանց ընծայուած նիւթական օգնութեան հետեւանքով, թղթադրամի շրջաբերութիւնը աւելցած է 706.600.000 ֆրանք, ինչ որ ոսկիի համեմատութիւնը կ'իջեցնէ 58.69 առ հարիւրի:

Արտասահմանի մէջ եղած գումարները յայտարարելու համար նոր պայմանաժամ տրուեցաւ մինչեւ սեպտեմբեր 7: Այս առթիւ Ելմտական Նախարարը ազդարարեց թէ անոնք որ կը խուսափին, կրնան ոչ միայն ծածկուած գումարը տուժելու դատապարտուիլ, այլ եւ հինգ տարի բանտարկութիւն կրել: Միեւնոյն ատեն դատավճիռը պիտի կախուի իրենց բնակարաններու դրան վրայ:

Զուիցերիայէն հասած տեղեկութիւններ կ'ըսեն թէ հոն ալ մեծագումար ֆրանսական դրամ փոխադրուած է: Ամէն օր պոչ կը կազմուի դրամատուներու առջեւ, գումար յանձնելու համար եւ գրեթէ արամադրելի դրամարկղ չէ մնացած:

Գործադուլներ վերսկսան

Կը թուի թէ աշխատանքի տագնապ պիտի վերսկսի նոր թափով մը, երբեւ հետեւանք ապրուստի սղութեան եւ շատ մը գործարանատէրներու չհամաձայնութեան:

Ձորեքշաբթի օր 6000 մետաղագործական բանուորներ գործադուլ հռչակեցին Կրընոպլի մէջ, բանակցութիւնները ձախողած ըլլալով:

Ամիէնի մէջ գործադուլ հռչակեցին 1700 բանուորներ եւ բանուորուհիներ, գրաւելով 15 մանարաններ: Կը պահանջեն նոր յաւելում, դիմանալու համար ապրուստի սղութեան:

Մուլուզի մէջ 1400 մետաղագործական բանուորներ գործադուլ հռչակեցին, նոյն պահանջքով: Դեռ կը շարունակուի Օսթրիքուրի ածխահանքերու գործադուլը, ջլատելով 20.000 բանուորներ: Տիէփի մէջ ձկնորսանաւերու բանուորները գործադուլ հռչակելով, թոյլ չտուին պարպել չորս խոշոր նաւեր:

Փարիզ, Ծան Ժ'էյիկէի վրայ հաստատուած հիւրանոցի մը պաշտօնեաները եւ սպասաւորները գործադուլ հռչակեցին, յաւելում պահանջելով: Բոլորն ալ իրենց սովորական հագուստները հագած էին եւ մուտքի դահլիճը գրաւելով, բազմոցներուն վրայ պառկեցան: Անգլիացի եւ ամերիկացի հիւրերը հարկադրուեցան իրենք շալկել իրենց անկողինները եւ ներկել կօշիկները: Մատաները թոյլ չտուին հետաձայն լսել կամ գործածել: Ձորեքշաբթի օր բոլորը մէկ հեռացան հիւրանոցէն, Սէնտիքային հրամանով, առանց սպասաւորի ձգելով հիւրանոցը:

ՉԱՂԱՑԻԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

« ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ » բացուեցաւ Պրիւսէլի մէջ, մասնակցութեամբ 32 երկիրներու: Թերթերը 5000 կը հաշուեն պատուիրակներուն թիւը: Միայն Ֆրանսա ղրկած է 2000 հոգի, իսկ Անգլիա՝ 450: Ժողովը գերագոյն ճիգ մը պիտի փորձէ, խաղաղութիւնը ապահովելու համար: Կը վերջանայ սեպտեմբեր 6ին (վաղը):

ՆՈՐԷՆ ՃԱՆԸ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան Պաղեստինի մէջ, Անգլիացիներու եւ Արաբներու միջեւ: Անգլիական օդանաւ մը վար առնուեցաւ: Օդանաւորդը, սպայ մը եւ նշանառուն սպաննուեցան: Ուրիշ երկու սպաներ եւ երկու զինուորներ վիրաւորուեցան: Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց նոր զինուոր ղրկել:

Իրաքի արտաքին նախարարը, որ Էնկիւրի կը գտնուի, Պոլիս հանդիպելով տեսակցութիւն մը պիտի խնդրէ Անգլիոյ թագաւորէն, բարեխօսելու համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Պոլիս կը սպասուէր երէկ: Աթաթիւրք Վոսփորի ասիական ափին եւրոպական ափը փոխադրել տուաւ իր մասնաւոր վակոնը, թագաւորին տրամադրութեան տակ պահելու համար: Ամբողջ Պոլիս լուսազարդուած է եւ անգլերէն «բարի եկաք»ներ կը կարդացուին ամէն կողմ: Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, «Ուլուս» ջերմ համակրութեամբ կ'ողջունէ Անգլիոյ վեհապետը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆՆԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ արմիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այսօր, շաբաթ երեկոյ (սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն

Գուանո

ՕԷՆԹ ԱՆՏՈՒԱՆԻ ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը 6 օգոստ կը րակի երեկոյ ժամը 6ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔՍԱՆՀԻՆԳԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ տեղի կ'ունենայ 6 սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, ՍԷՆ ՓԷՐԻ դաշտին մէջ. ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ.

Ընտանեկան դաշտապարահանդէս

Մեծ-Նոր-Գիւղի Վերաշինաց Հայրենակցական Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ

6 սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ,

Fort du Cheire, Jardin d'Ouvrierի կից անտառին մէջ.

ԵՐԳ, ԽՄԲԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒԱՅԼՆ.

ՊԱՐ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ՃԱՇ. — ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԾԱՆՕԹ.— Օթեցառ փլաս կիշառէն առաւօտեան ժամը 9, 10, 11ին կէսօրէ վերջ ճիշտ 2ին, ճանրակառք առնել 3 թիւը եւ իջնել Fort du Cheire եւ անկէ ալ առնել ճանրայն մեկնող ճանրակառքը եւ իջնել [illegible]

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի յաջորդ կիրակիի.

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՄՍ 3 ՖՐ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները եւ համակիրները, 5 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահին մէջ: Վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՒՐԱՅԻ Հայր. Միութեան վարչութիւնը ստիպողական ժողովի կը հրաւիրէ վերաշինացի գաղթականութիւնը. Մնացած անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները, 5 սեպտ. շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Հայրթանանի բնակարանին մէջ, 16 rue des Fleurs, Viroflay:

ԼԻՈՆԻ եւ շրջականերու ֆրանսական բանակի նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 6 սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լիոնի մէջ, Թիւ տիւնուար, Պ. Ի. փափազեանի սրճարանին ներքնասրահին մէջ: Օրակարգ. տարեկան հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն: Ընկերներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Վահագ, վայրկեան մը ներս եկուր, պոռաց Տիգրանը դրան ետեւէն:

Հարսերը, մրաջան մեղուներու նման խոհանոցէն սեղանատուն երթալ գալով, սեղանը պատրաստեցին.

— Աբրահամ, ձայն տուր, թող գան, խնդրեց տիկինը. կերակուրը կը պաղի:

Աբրահամը, ծանր ծանր շարժելով, կողքի դուռը բացաւ ու առանց ներս մտնելու, դրան սեմէն ծիծաղելով ըսաւ.

— Վահէ, գլուխս գրաւ կը դնեմ որ նորէն հաւկիթ մը ունիս ածելիք մեր գլխուն: Կերակուրը պատրաստ է: Տիկինները կը գանգատին որ կերակուրը պիտի պաղի: Պատառ մը բան կեր ու նորէն մանածդ ներկէ ...

— Հիմա, հիմա...

Երկու քայլ վերջ Վահէն դուրս եկաւ սենեակէն Տիգրանի ու Վահագի հետ, եւ Վարդանի ու Եղիշէի հետ սեղան նստաւ շրջապատուած ամբողջ անեցիներով.

Տիգրանն ու Վահագը անմիջապէս գլխարկնին վերցնելով դուրս ելան:

— Որ եա կ'ըսէի թէ նորէն բան մը կայ, ծիծաղելով բսաւ Աբրահամը, հը՞, էս անգամ ինչո՞ւ ես եկեր, նորէն ի՞նչ օյին ունիս խաղալիք ...

— Կալուածները գրաւեցին,— պատասխանեց Վահէն անփութօրէն,— որպէս շնորհակալութիւն՝ կառավարութեան մրի ժողովրդական համերգ մը տալու ենք:

— Համե՞րգ,— ու Աբրահամի ծիծաղելու տրամադրութիւնը բոլորովին փախաւ:

Պատառ մը բան ուտելէ վերջ, անցան հիւրասենեակը, որ ներքին բակին վրայ կը բացուէր: Հազիւ քանի մը քայլ նստած՝ աչքէն ձախէն խօսեցան, երբ Թուրքէն Գէորգեանը եւ Ցամիկը եկան: Անոնցմէ յետոյ ներս մտան ուրիշներ՝ երիտասարդ, կին եւ օրիորդ: Կամաց կամաց ընդարձակ հիւրանոցը նեղ եկաւ գալ: Շատեր յատակին նստեցան, իսկ մէկ մասը հիւրանոցի երկու դռներու մէջ կանգնած մնաց:

Ներկաներէն շատեր առաջուընէ ծանօթ էին Վահէին, մէկ երկուքը «Երգի գործին» մասնակցողներէն, իսկ մնացածները լսած էին անոր անունը: Գիտէին որ Վահէն աչքի զարնող յեղափոխական գործիչներէն մէկն է: Բոլորն ալ անհամբեր կը սպասէին Վահէի խօսելուն: Ինչո՞ւ էր կանչած զիրենք: Անշուշտ սովորական հաւաքոյթ չէր:

Կալուածներու գրաւման օրէնքը Կովկասի հայ ժողովուրդի մէջ լարուած տրամադրութիւն մը ու ընդհանուր ջղայնութիւն մը առաջ բերած էր. Ամէն մարդ կը խօսէր, կը վիճէր, կը բողոքէր, եւ սակայն ասոնք բոլորն անդէկ նաւու նման, որոշ ուղղութիւն մը չունէին: Հաւաքուած բազմութիւնը բնազդօրէն կը զգար, որ այդ հարցի մասին պիտի խօսէր Վահէն: Այդ էր օրուան հրատապ, ազգային խնդիրը: Կաթողիկոսը Էջմիածինէ անցեր էր պաշտելու փոխարքային, որ անցընէ այդ չզատն քաղաքը: Արդեօք ի՞նչ նորութիւն կայ, Վահէն ի՞նչ պիտի ըսէր:

— Այլեւս մարդ ունի՞ս պատմելիք,— հարցուց Վահէն՝ փոքր սեղանի մը առջեւ նստելով:

— Կրնան քանի մը հոգի ալ գալ,— շուրջի մարդոց նայելով ըսաւ Տիգրանը,— բայց կարծեմ՝ սպասելու չէ. Սկսինք՝ քանի ուշ չէ:

Վահէն նստած տեղէն սկսաւ խօսիլ: Ձայնը սովորական ջերմութենէ զուրկ, ինչպէս դառնացած՝ չոր մետաղային արտայայտութիւն մը ստացեր էր: Նախադասութիւնները կտրուկ եւ մուրճի հարուածի նման կ'իջնէին լսողներու ականջներուն

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

նել ամէնէն անկարելի առաջարկութիւնը, ծրագիրներ չէի... խօսքի մարզանք ընել ենք: Ոչ ոք բան մը ունէր ըսելիք այս մասին, անոր համար որ ոչ ոք տեղեկութիւն ունէր եւ կամ տեղեկութիւն ունենալով հանդերձ ոչ մէկ մէկու կը վստահէր անոր մէջ:

Մենք կը խորհէինք եւ չէինք կրնար չխորհիլ այդպէս, որ Պ. Քոմպայի նախաձեռնութիւնը զուտ քաղաքական էր, այսինքն միայն իրմէն ծնած էր այս կուսակցութիւնը: Պէ՞տք է արդեօք կարծիք փոխել այժմ եւ քանի մը պաշտօնակիցներու հետ կարծել թէ ուրիշ մը կայ Պ. Քոմպայի ետին:

Հակառակ շատ մը թեր ու դէմ գրուածներու, մենք հաստատապէս կը մերժենք այս ենթադրութիւնը: Քրիստոնեաները, եթէ պէտք ըլլար,— անկարելի բնորոշած անձեր պիտի կարենային գտնել իրենց իրաւունքները պաշտպանելու համար եւ պէտք պիտի չունենային քանի մը չափիկ գինով փողոցներուն ձեռք երկարելու:

Ոչ, ասոնք լուրջ բաներ չեն եւ չարժեր յուզուիլ:

ՆԱՐԵԿԱՏՈՒՓ

ԱՆԻԷԹ Ամիր.— 106:

ՄՈՆԹՐԷՕՅԼ, Թուր. 50

ՄՈՆԹԻՆԻ, Ե. Ցար.— 140

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴ

Սկսած ղրկել

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Մ. Զ — Սեպտեմբեր 3էն:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

— HARATCH —

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ...	140 ֆրանք	70 ֆրանք	36 ֆր
Եգիպտոս, Սուրիա, Զուիցերիա, Յունաստան...	250 »	130 ֆրանք	—
Անգլիա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 6 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3211

Խմբագիր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

Թիւրիմացութի՞ւն է, արդեօք, եթէ ըսենք որ քաջութեան պաշտամունքը բաւականաչափ ուշ արթնցած է մեր մէջ։

Երբ Թուրքիա կը գտնուէինք, մարդիկ հազիւ կը համարձակէին արտայայտուիլ փսփսուքներով, շշուկներով։ Սուլթանական Պոլիսը շատ քիչ բան գիտէր «գաւառ»ի կացութեան եւ հերոսական պայքարներու մասին։ Բուն գաւառի մէջ ալ, գիւղի ասպետութիւններ կը սիրէին, շշուկով, շշուկով։

Օրինակ, մարդիկ աւելի համարձակ էին «Արեւելեան նահանգներուն մէջ,— Վասպուրական, Տարօն, Կարին, Խարբերդ, Սեբաստիա, Տիգրանակերտ եւ Կիլիկիոյ լեռնային շրջաններուն մէջ,— Զէյթուն, Մարաշ, Հաճըն, Զօք-Մարդուան եւն.։

Եւ ընդհանրապէս, գիւղը աւելի համարձակ էր քան քաղաքը։ Սարերու արծիւներն ու գիւղի շուշաններն ծնած երգեր անմիջապէս կը տարածուէին բերնէ բերան, եւ, խառնուելով հնօրեայ երգերու հետ, կը կազմէին կապկուրիչ եւ ոգեւորիչ մթնոլորտ մը։ Երգեր կը հիւսէին մինչեւ անգամ արիւնածարաւ Քիւրտերը, խանդավառելով հայ ֆէտայիներու անհնարին մեծագործութեանց, բան յատուկ քաջութեան ասքեր։

Կրնա՞ք մոռնալ սարսուռի խոկ, այսօր իսկ, այս փորձառու րոպէներուն վրայ.

Դուրգէն, Վահան, Հրայր-Դժոխք
Բաց Անդրանիկ զօրավար,
Տայ ապիկլի յնաներումը
Թնդում էին անդադար։

Նախընթաց երգերը, «Կռունկ»էն մինչեւ «Բամ փորոտան» կամ «Արտաւան Աւատաւածը» աւելի շատ բողոքներ եւ անէծքներ էին, հառաչանքներ ու անէծքներ։ Նորերը՝ բան իսկ ... թեան խառնէն ծնած պատկերներ, ձեւ ու մարմին առած սպանդանքներ։

Եւ բոլորին մէջ ըմբոստութեան, քաջութեան պաշտամունքն էր որ կը խօսէր, ընդհանրապէս անտարբեր, յաճախ չափազանցեալ, բայց միշտ խռովն եւ ... ։

Բայց այդ բոլորը բաւական չէին, քաջութեան պաշտամունքով հագեցնելու համար այն բազմութիւնները որ դուրս կը մնային կրակի գիծէն։

Կայծերը չկրցան հրդեհի վերածուիլ, կամ վերածուեցան պատահաբար, աւելի ազատ մէջավայրերու եւ արոշ ժամանակաշրջաններու մէջ, մինչեւ կամաւորական շարժումները եւ մանրանկար հայրենիքի մը ստեղծումը։

Այնուհետեւ, նորէն խաւարը նստաւ ինչպէս օրուան կեանքին, նոյնպէս հոգիներուն մէջ։ Եւ տարագրութեան ցամաքումը իր լռացուց պահպր, հետզհետէ թուլցնելով կապերը՝ երէկուան եւ այսօրուան միջեւ։

Բայց ինքնապաշտպանութեան բնազդը, որ երբեք չէ դաւաճանած այս ժողովուրդին, այստեղ ալ իր աւելը կը հռսեցնէ, եւ ահա բազմութիւններ են որ կ'երգնան Անդրանիկով, կը հրճուին ըմբոստութեան եւ քաջութեան արդար հպարտութեամբ։

Ի վերջոյ ի՞նչ են Անդրանիկները, եթէ ոչ խտացումը հայածական ժողովուրդի մը յատումին, կորովին, խոյանքին եւ անզիջողելի վճռականութեան։

Անսխնկալ դարձ մը կատարելով, հասանքէն փարակուած են մինչեւ անգամ անոնք որ երէկ Անդրանիկը կ'արհամարհէին իբրեւ «աւազակ», եւ հասարակ ջարդարար։

Պատմութիւնը կ'ըսէ,— Ցամի չնորհաց 1927 Թուականին, Ամերիկայի մէջ լոյս կը տեսնէր «Նոր Աշխարհ» անուն թերթ մը, «օրկան Ամերիկայի բանուորական (կոմունիստ) կուսակցութեան հայկ. ֆրակցիաներու», որ կը գրէր հոկտ. 8ի թիւին մէջ.

— «Ինչ կերպով որ էնվէրները ու Թալէաթները թուրք ազափաշաներու հայ բուրժուազիի դէմ ունեցած ատելութեան զործիք դառնալով հայ աշխատաւորութեան արիւնը մտան, նոյն կերպով ալ եւրոպական իմպերիալիզմի երկրպագող հայ բուրժուազիիգործիք դարձան Անդրանիկները եւ սրածութեան մատնեցին թուրք գիւղացիութիւնը՝ Էրզրումի, Վանի, Մուշի, Պիթլիսի մէջ եւ այլուր։ Արդի՞ւնք. թուրք եւ հայ աշխատաւորական զանգուածներու միջեւ ծագած կոյր ատելութիւն, որմէ կ'օգտուին միայն հարուստ տարրերը եւ որը մէջտեղէն վերցնելու համար ներոսական ջանքեր են հարկաւոր գիտակից բանուորներու կողմէ։ Մէկ կողմ դնելով նոյն իսկ անցեալը, Անդրանիկ իր կեանքի վերջին վայրկեաններուն հետեւեալ յայտարարութիւնը բրած է. «Եթէ ես մեռնիմ, որքա՜ն ուրախ պիտի ըլլան Թուրքերը։ Ա՜խ, անգամ մըն ալ պատեհութիւն ունենայի։ Փափաքս անկատար մնաց։

Հայ բանուորները հայ բուրժուական տարրերու սարքած սգահանդէսներու մասնակցելու որ եւ է պատճառ չունին, ընդհակառակն, պէտք է հեռու մնան նման ձեռնարկներէ, որպէսզի պատասխանատու չըլլան զարթնող թուրք աշխատաւորութեան առաջ եւ չհյենան այն ծուղակը, որ սգահանդէսներու միջոցաւ կը պատրաստուի իրենց գրպանները պարպելու համար»։

Իսկ այսօր փոխուա՞ծ է նշանակը,— այս միեւնոյն խմբակցութեան «Ֆրանսակոմկուսի Հայ Աշխատանքի Խումբերու Կեդր. Ցանձնախումբը» քանէն արթնալով, կ'իմանայ որ Անդրանիկ «ժողովրդական հերոս» էր, «կուռեցաւ ժողովուրդին համար», բարեկամ էր խորհրդային Հայաստանի,— հետեւաբար կ'արժէ ուխտի երթալ անոր գերեզմանին եւ ճառ խօսիլ ...

Սթափո՞ւմ թէ ռազմախաղ։ Մեկնեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք։ Իրականութիւնը այն է որ, քաջութեան եւ ըմբոստութեան ժողովրդական պաշտամունքին յորդումը նահանջի մատնած է նոյն իսկ ... կարմիր խեչափառները։

Շ.

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ

ԱՅՍՕՐ, ԺԱՄԸ 2ԻՆ
ԴԻՄԻ ՓԷՐ ԼԱՇԷԶ
ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՁԵՐ ՈՒԽՏԸ
Անդրանիկի
գերեզմանին առջեւ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)
ՑՐԴ ՑԱՆԿ

— ը —

Վազգէն Մուրատեան	[illegible]
Գ. Մերճանով	100
Բ. Գ.	50
Սալնոյ Զորի Հայր. Միութիւն	50
Օր. Հ. Միսաքեան	30
Ս. Գրքերեան (Իսի)	[illegible]
Յ. Գօյանեան, Տէսին	50
Վալանսի յանձնախումբին անդամները (175 ֆրանք)	
Եր. Վարդանեան	50
Վ. Պապիկեան	50
Գ. Գօյանեան	[illegible]
Լ. Չոլաքեան	25
Վրէժ Զօտեան	15
Գ. Խաչերեան	10
Գումար՝	570
Օգոստոս 30ի գումարը՝	6415
Ընդհ. Գումար	6985

ՄԱՆՕԹ.— Մեզի կը տեղեկացնեն թէ ինչպէս Վալանսի, նոյնպէս ուրիշ քաղաքներու մէջ կազմուած են յանձնախումբեր, աջակցելու համար տպարանի ձեռնարկին։ Մարսէյլի յանձնախումբը շուտով պիտի հաղորդէ իր ցանկերը։ Ցանձնախումբեր կազմուած են նաեւ Փարիզի արուարձաններու մէջ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի, սեպտեմբեր 3 թուականով.— Հակաթրոցքի-կեան արշաւին ամենավերջին զոհն է Գ. Մուրալով, հողագործութեան փոխ-կոմիսարը, որ այսօր պաշտօնանկ եղաւ։ Ձերբակալուեցան նաեւ ռազմական դատարանի երկու կարեւոր պաշտօնեաները, Մարիւշին եւ Թումանով։ Առաջինը ամբաստանուած է թէ ապօրինաբար դրամ կը փոխադրէր արտասահման, նիւթապէս օգնելու համար հակաստալինեան պայքարին։

*** Գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Չեկան ձերբակալած է Կեդր. Ասիոյ կարմիր բանակին վարիչը, Տիւլէնքօ, որ նախորդ ամուսինն է Սթոքհոլմի դեսպան Տիկին Քոլոնթայի։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԱՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ԻՐՈՒՆԻ ՀԵՏ ԻՆԿԱՒ ՆԱԵՒ ՊԱՀԼԻՃԸ

Ամբողջ խաղախը կրակի ցուռած

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Սպանիոյ ապստամբները Իրուն մտան հինգշաբթի որ, երեք օրուան եղբայրասպան եւ կատաղի հակառամարտէ մը վերջը, որ կը շարունակուէր նոյնիսկ փողոցներու մէջ։ Տուներու վրայ նետուած ռումբերը արդէն հրդեհ յառաջ բերած էին։ Կարմիրներն ալ տեսնելով որ այլեւս անկարելի է դիմադրել, իրենց կարգին քարիւղ թափեցին եւ կրակի տուին քաղաքը։

Հինգշաբթի առտու կանուխ զօր. Մոլայի բանակէն 7000 զինուորներ շարաթներու բաժնուելով, սկսան կամաց կամաց յառաջանալ դէպի Իրուն, որուն գրաւման կը սպասէին տասը օրէ ի վեր։ Հանրապետական պահակները այլեւս չէին կրնար դիմադրել, չունենալով թնդանօթ եւ ռազմանիւթ։ Ապստամբներու յառաջապահները կը կռուէին փողոցէ փողոց, յառաջ խաղալով բոցերու մէջ։ Յառաջխաղացութիւնը կը կատարուէր մեծ զգուշութեամբ։ Քաղաքը ինկաւ դատապարտուած ըլլալով, հրամանատարութիւնը աւելորդ կը նկատէր գրաւ տալ եւ զինուորները քշել բոցերու դժոխքին մէջ, մանաւանդ որ ռազմանիւթի պայթումներն ալ իրարու կը յաջորդէին։

Երբ ապստամբ յառաջապահները քաղաք մտան, սկսան խրամատներ կատարել զարնելու պարպելով եւ «կեցցէ Սպանիա» աղաղակելով։ Բուն քաղաքին գրաւումէն վերջը, հանրապետական պահակախումբեր կը շարունակէին կռուիլ յուսահատօրէն։ Ականատես թղթակիցներ կը պատմեն թէ եր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԳԼԻԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Ուրբաթ առտու Պոլիս հասաւ անգլիական «Նէհլին» զբօսանաւը, որով կը ճամբորդէ Անգլիոյ թագաւորը եւ ողջունուեցաւ թրքական նաւատորմին կողմէ։ Դիմաւորելու գացած էին Աթաթիւրք եւ Պոլիս գտնուող բոլոր գործավարները, ինչպէս եւ անգլիական դեսպանը։

Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուած էր, իսկ գիշերը լոյսերու մէջ կը լողային Վոսփորի երկու ափերը, մզկիթները, շէնքերը, նաւերը, որոնց վրայ կը կարդացուէին «Բարի եկար, խաւրըրտ արքայ» (ռէքս)։ Հազարաւոր անգլիական եւ թրքական դրօշներ կը ծածանէին տուներու եւ հանրային շէնքերու վրայ։

*** Թագաւորին զբօսանաւը երկու թորփիլահալածներու հետ Տարապիէ մտած ատեն, նախ Թէնէտոսի մէջ ընդունուեցաւ երկու թրքական թորփիլանաւերու կողմէ։

*** Պոլսէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն, ուրբաթ օրուան թուականով.

Էտուըրտ թագաւորը ցամաք ելաւ գեղեցիկ ծափերու եւ «հուռա»ներու աղմուկի մը մէջ։ Թուրք ժողովուրդը ոչ դրամ խնայած էր, ոչ ալ ջանք՝ թագաւորին ընծայելու համար արքայական եւ իսկապէս զարմանալից ընդունելութիւն մը։ Հոծ բազմութիւններ անձկաւ սպասած էին մօլեգին խանդավառութեան մը։ Առտուն կանուխ Տարապիէի բարձրերուն նորահաստատ թնդանօթները կ'որոտային, երբ արքայական զբօսանաւը կ'անցնէր Հելլեսպոնտոսէն եւ խարիսխ կը ձգէր Տոլմա Պաղչէի պալատին առջեւ։ Անգլիական դեսպանը անմիջապէս զբօսանաւ մտաւ եւ թագաւորը ցամաք առաջնորդեց, ներկայացնելու համար Աթաթիւրքի Անգլիոյ վեհապետը եւ Թուրքիոյ դիկտատորը իրարու ձեռք սեղմեցին ջերմապէս եւ միասին մտան ինքնաշարժ մը, որ ճամբայ ելաւ դէպի անգլիական դեսպանատուն։ Նկատի առնելով օրուան հանդիսաւորութիւնը, Աթաթիւրք չեղեցաւ դիւանագիտական ընկալեալ սովորութիւններէն եւ դեսպանատուն մտաւ իր արքայական հիւրին հետ։ Իր առաջին այցելութիւնն էր այս, թրքական հանրապետութեան հաստատումէն ի վեր։

Այցելութիւնը հազիւ տասը վայրկեան տեւեց եւ Էտուըրտ թագաւորը իր զբօսանաւը վերադարձաւ, ճաշելու համար։ Կէսօրէն վերջը նորէն ցամաք ելլելով, Աթաթիւրքի այցելեց Տոլմապաղչէի պալատին մէջ, իսկ աւելի վերջը գնաց Թօփգափուի պալատը։ Հոն իրեն ցոյց տուին այն սենեակները որ նախկին Սուլթաններու հարէմները կը կազմէին, ինչպէս եւ պահուած գոհարեղէնները։

Այս գիշեր ամբողջ քաղաքը ցնծութեան մէջ է։ Չկայ տուն մը որ անգլիական եւ թրքական դրօշ պարզած չըլլայ։ Այնքան մեծ էր անգլիական դրօշի պահանջը որ մթերքը սպառեցաւ եւ շատեր ախլափոյ բաներ շինեցին։ Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ Էտուըրտ թագաւորին այցելութիւնը ապացոյց մըն է Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ բարեկամութեան զօրացման։ Թուրք թերթերը բարի գալուստ մաղթելով, թագաւորը կը ներկայացնեն իբրեւ «աշխարհի ամէնէն սիրցեալ միապետը»։ Միեւնոյն ատեն կը շեշտեն թէ Թուրքիա պատուոյ պարտականութիւն մը կը նկատէ իր գործակցութիւնը բերել Անգլիոյ, խաղաղութեան պահպանման համար։ Թերթերը մեծատառ խորագիրներով ժողովուրդը կը հրաւիրեն խանդավառութեամբ ողջունել Անգլիոյ թագաւորը։

ՈՒԽՏԻ՝ ՄԵԾ ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ԹԻՐՄԻՆ

Այն միջավայրը, ուր մեր ժողովուրդը դաստիարակուած էր ապրելու, միայն յեղափոխական մարտնչումներու եւ հերոսական խոյանքներու կրնար մղել:

Այլազան ու պղտոր ցեղերու խառնարանին մէջ, ոչ միայն պետական լուծն էր որ կը ճնշէր ու կը սարկացնէր հայ ժողովուրդը, այլ եւ անմիջական դրացին, որ գազանային բընազդներով ու անճերով կը տանէր:

Եւ, ի հարկէ, հայ հայրենիքը ինքնաբերաբար դարձաւ օրրանը ազգային - ազատագրական պայքարներու:

Տոկալու եւ անմռունչ կեղեքուելու այլ եւս ոչ հնարաւորութիւն ունէր եւ ոչ համբերութիւն: Մշտնջենական զոհն ու զուարակը, հողի ու խրճիթի հմայքին կապուած մեր ժողովուրդը ստիպուած պարզեց ըմբոստութեան դրօշը: Գաւառական ուսուցիչն ու գործիչը, ռէսն ու գրագիրը, քահանան ու վարդապետը, տէրը եւ պարագաներու համաձայն, դարձան յեղափոխութեան եւ ազատագրութեան ջերմեռանդ քարոզիչներ:

Արհեստական եւ պարտադիր բռնկումով մը չէր, որ հայկական միջնաշխարհը գոտեմարտի մէջ նետուեցաւ: Երկար տարիներու անհամար ճիգերն ու զոհողութիւնները, յեղափոխութեան խոյանքն ու լծուած, իրենց խանձարուրին մէջ, ինքնապաշտպանութեան հրդեհով մրկեցին հայ հոգիները: «Հայկական Հրդեհ»ի բոցերը ճարակեցան եւ յեղափոխութեան քարոզը դարձաւ չափանիշի գործ ու հաւատամք:

Դիպուածու յորձանքին մէջ, եթէ յեղափոխութիւնը չփրկեց հայ ժողովուրդը, հայ ժողովուրդը ինքն ալ չկրցաւ փրկել յեղափոխութիւնը: Նիւթէն ու զուրկէն դաւադրութեան կրկէս դարձաւ եւ նուաղեցաւ հաւատքը՝ հաւատացեալին մէջ: Այդպէս անկարելի էր որ մարզէր հայ յեղափոխական շարժումը եւ փրկէր այն ժողովուրդը, որուն համար կեանքի կոչուեցաւ: Յեղափոխութեան կերպարանը թշնամիները այդ շրջանի խորհուրդին մէջ տեսան միայն հայ ժողովուրդի թշնամին.

Սակայն, յեղափոխական կազմակերպութիւնները չլքեցին գործը եւ փառաւոր էջեր արձանագրեցին մեր պատմութեան մէջ: Յեղափոխութիւնը առկայծեց հերոսներ, եւ հերոսները յեղափոխութիւն: Ոչ միայն հայ աշուղն ու գեղջուկն էր որ կ'երգէր անոնց փառքը, այլեւ Թուրքը, Քիւրտը եւ ասորը: Անոնց դաժան հեղինակը փախուստի յորդանքի, յաճախ սարսափի ու սարսուռի: Վիպաշունչ պատմութիւններ չեմ ուզեր չափազանցել: Բաւական է կարդալ Փոլ Քամպոնի նամակներուն հետեւեալ հատուածը, որ վերջերս լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ:

«... Օգոստ. 31ը անցուցինք,— ... անախորժութիւն: Ինչքա՜ն տխրագին էր: Կը վախնայինք որ ռումբ մը կը պայթի եւ ոչ ոք տանէն կ'ելլէր: Ռամիկանութիւնը արգիլեց նուաստութիւնը Պոլսի մէջ, այնպէս որ գիշերը այս մեծ նեղուցը կ'երեւէր սեւ ու ամայի՝ լուռ եւ լուսաւոր տուներով եզերուած: Ինչքա՜ն տգեղ էր»: (2 սեպտ. 1897):

Այո, կը վախնայինք «վախցողներէն՝ Հայերէն, որոնց մասին մինչեւ վերջ միայն թիւր կարծիքներ ունեցար

×

Անդրանիկը անոր մէկն էր անոնցմէ, որոնք անդարձ ինկան մեր ազատագրութեան ճամբուն վրայ: Անդրանիկները իբրեւ խորհրդանիշ պատմական շրջանի մը, իբրեւ խորհրդանիշ հազարաւոր անուանի եւ անանուն մարտիկներու, կ'ապրին մեր մէջ, որովհետեւ անոց բոլորի գործը, ստարաբախտաբար կէս է մնացած

Ֆրանսացի գրող մը կ'ըսէ թէ՝ «անցեալը մարդուս երկրորդ սիրտն է»: Եւ իսկապէս չկայ անցեալ մը, որ իր եղերական հանգրուաններով աւելի տրոփէ մեր սրտին մէջ, քան հայկական յեղափոխական անցեալը:

Ամէն տարի ուխտի կ'երթանք մեծ ուխտաւորի շիրմին, որ ալեծուփ կեանք մը յանձնեց պատմութեան: Յարգանքի եւ երախտագիտութեան զգացում չէ միայն, որ մեզ կ'առաջնորդէ Փէր - Լաշէզ, այլ յեղափոխութեան խորհուրդն ու անմահ հաւատքը:

Ճիշդ է, տխուր են մեր քայլերը: Օձապտոյտ կիրքերուն յանձնուած՝ քաղաքական հետապնդումներու թիրախ կը դարձնենք մեծ մարտիկի հոգաթումբը: Սակայն, արձանագրենք որ այն գլուխները որ խոնարհեցան անցեալ կիրակի, իր կենդանութեան իրենց ժանգոտ հոգին կը պարպէին նշաւակելու համար անոր երկար տարիներու տքնաջան աշխատանքը:

Այդ ուշացած «հաւատացեալներ» աւելորդ անգամ մըն ալ թող գարնեն իրենց գլուխները յեղափոխութեան խարակներուն, մինչեւ որ հայրենատենչ ցանկութիւններուն հետ կարենան հոգեկան միութեան գիծ գտնել: Մենք շիրիմ ու գիրկ չենք բաժներ, որովհետեւ «անցեալը մեր երկրորդ սիրտն է», եւ Անդրանիկը անոր փառապսակ անուններէն մէկն է:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՁԱՅՆ ՄԸ ԳԵՐԵԶՄԱՆԷՆ

..Գլխարկներ վա՛ր Անդրանիկի դագաղի առջեւ.

Հայ ժողովուրդը կը կորսնցնէ մէկը իր լաւագոյն զաւակներէն, այնքա՜ն Վարդան Մամիկոնեանէն մինչեւ Դաւիթ Բէկ, Սերոբ ու Եփրեմ, մինչեւ Զէյթուն, Մուրատ, Անդրանիկ՝ հսկայի բոցաշունչ խոյանքներով լուսաւորեր են պայծառ Հայոց պատմութեան մռայլ, միալար եւ սրտաճմլիկ գիշերը

Կիրքերը յո՛ւռ՝ Անդրանիկի դագաղի առջեւ:

Եւ թող բոլոր անոնք՝ որ աթեիստ դարձուցեր են երկպառակութեան որոմը ցանել մեր ուժասպառ, սփիւռքահայ ժողովրդի մէջ, այս ծանր կորուստեան առջեւ վայրկեան մը մտմտան իրենց սեւ աշխատանքի հետեւանքներուն վրայ եւ ձեռք ձեռքի հետ միասին համախմբելու բոլոր ազգային կուսակցութիւնները, մէկ ճակատ ստեղծելու գալիք վտանգներու հանդէպ:

1927 18/9 Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ԱՐՑՈՒՆՔ

Իմ ամէնէն վճիտ արցունքներէս կաթիլ մը արցունք քու յիշատակիդ անմոռանալի՜ Dady long legs!

Այսպէս անուաներ էի զայն իմ կիսաւարտ վէպիս մէջ:

Գրական հրճուանք մըն էր ինծի համար նստիլ իմ կանաչլուսամփոփիս շուքին, որուն տապակոյն պատերէն վերջ, ոգեկոչելու համար պատանութեանս աղուոր օրերը: Ինծի այնպէս կը թուէր յաճախ թէ ան հակած է, ուսիս վրայէն հետեւելու համար այդ լեցուող էջերուն՝ նոյն քաղցր ու բարի նայուածքով, նոյն թախծոտ ժպիտով.

Շփացած աղջիկ մըն էի, երբ գիշերօթիկ գացի Գ. Յովհ. Ալեքսանեանի պաշտօնավարած վարժարանը: «Հայուհեաց»ը արդէն տարիներու ճիգով արժանացած էր Պոլսոյ եւ գաւառի գնահատանքին, եւ ծնողները մեծ վստահութեամբ իրենց աղջիկները կ'ուղարկէին հոն: Վանքի մը արտաքինով կրթական այդ հաստատութիւնը ամէնէն երջանիկ միջավայրը ունէր: Հակառակ Ամերիկացիի մը կողմէ հիմնուած ըլլալուն եւ հակառակ ամերիկացի տնօրէնուհի մը ունենալուն, «Հայուհեաց»ը կուտար հարազատ եւ լուրջ կրթութիւն մը, որովհետեւ «Հայուհեաց»ի հոգին էր ուսուցչապետ Յովհաննէս Ալեքսանեանը: Ան հայերէնի ուսուցիչն էր (ըլլալով իրապէս հայագէտ), վարժարանին պաշտօնական ներկայացուցիչն էր, մատակարարը եւ պահապան հրեշտակը: Սպիտակ հոգիներով աղջնակներէն մինչեւ ինքնարու պարմանուհիները յանձնուած էին անոր խնամքին: Բոլորին հայրիկն էր ան, բոլորին Dady long legsը:

Պատերազմի տարի էր, ամէնէն ահուոր տարին: 1915: Բայց մենք հազիւ թէ կը զգայինք հպումը գիշատիչ թռչունին սեւ թեւերուն: Նոյն անդորր մթնոլորտին մէջ կը շարունակէինք ուսանիլ, ուտել եւ զուարճանալ: Ի՜նչ ահաւոր պայքար կը մղէր Dady long legsը մեզի համար ապահովելու այդ խաղաղութիւնը ընդհանուր հալածանքի եւ աւերումին մէջ, չեմ գիտեր-ոչ ոք գիտէ: Ան միշտ նոյն քաղցրօրէն բարի նայուածքը ու թախծոտ ժպիտը ունէր մեզի հանդիպած պահերուն

Կը յիշեմ անոր խանդավառ դէմքը երեկոյ մը, մեր յարաբնական հաւաքոյթներէն մէկուն, երբ ան կարդաց իր մէկ գրութիւնը, «Երազը»: «Երկայնաորուն Հայրիկը» երազեր էր որ Հայուհեաց վարժարանը փոխադրուած էր Հայաստան եւ մենք (աշակերտ - ուսուցիչ) ուրախ զուարթ կ'երթեւեկէինք լայն պողոտայէն ու մեր թռչնակի դայլայլով կը լեցնէինք հայկական օդը

Հէ՜ք ուսուցչապետ Ան երբեք չտեսաւ այդ երազուած Հայաստանը 1915ի վերջին թշնամին փակեց ու քանդեց այդ բոյնն ալ ու վախցած թռչնակները ցրուեց չորս հովերուն, իսկ բազարին ընակչութիւնը նետեց աքսորի ճամբան: Բարեբախտութիւն մըն էր անշուշտ որ Ատափազարի զինուորական հրամանատարը երբեք լուր չունեցաւ Ալեքսանեանի «Երազ»էն, այլապէս ան ալ բռնած կ'ըլլար Զանկըրըի ճամբան եւ երբեք պատեհութիւնը չէր ունենար դէթ Սկիւտար փոխադրելու Հայուհեացը, հոգ չէ թէ թէ այնքան անճանաչելի արտաքինով մը:

1916ի շրջանին համար չվերաբացուեցաւ «Հայուհեաց»ը: Ան դարձած էր զինուորական հիւանդանոց: Մեր ճաշարանը ննջարաններուն մէջ ոչ մէկ ապիտակաթեւ երազ մնացած էր այլ: Թշուառ մարդոց մահամերձ հառաչը ճնշած էր վերջին հեւքն իսկ: Ու քանդեր էին, լքեցինք, քանդեր էին ամէն բան...անբացատրելի մութ ժառանգութեան մը մղումով:

1916էն վերջ երբեք չտեսայ ուսուցիչս: Աւելի վերջը, տարիներ վերջը մենք պատահաբար կը հանդիպէինք թերթերու մէջ: Ան ծանօ՞թ էր իմ գրական անունիս. առա՞ծ էր թերթերը որ իրեն կ'ուղարկէի մեծ հաճոյքով: Չեմ գիտեր: Ծպտուն ու հետաքրքիր՝ ես կը կարդայի իր բարոյական, ընկերային, փիլիսոփայական յօդուածները ծայրէ ծայր: Որովհետեւ, եթէ Սիպիլի անզուգական «Թանգարաններ»ուն կը պարտիմ իմ հայերէնս, ուսուցչիս կ'երթայ սակայն երախտագիտութիւնս: Ան է որ անմոռանալի դարձուց ինծի համար իմ մայրենի լեզուս, նոյն իսկ ամէնէն աւելի հրապուրիչ փորձութիւններու դէմ:

Դեռ պահած եմ շարադրութեան այն տետրակներս ուր իր երկար եւ ճկուն գիրերով դիտողութիւններ կը գրէր: Բարձր թուանշաններէն աւելի այդ գնահատանքի եւ քննադատութեան տողերն են որ կը յուզեն զիս: «Քու գեղատի տարիքիդ անհամապատասխան այդ տխրաբոյր ոճը»:

Ի՜նչ օրեր էին: Դուրսը մարդիկ իրար կը յօշոտէին գազանային կիրքով մը լեցուած, մինչ մենք՝ աքսորեալներ տեսած գրասեղաններու վրայ հակած, կը նկարագրէինք աշնանահար տերեւներու տրտմութիւնը եւ «հիւանդ» սրտի մը չզգացուած այլ երեւակայուած տառապանքը.

Ու բարի Հայրիկը մեծ համբերութեամբ կը կարդար այդ բոլորը, կը սրբագրէր, թելադրութիւններ կ'ընէր, ճգնելով մեր ունայն յիմար անձերէն դարպասած կիներ հասցնել

Երբ թղթատէի այդ տետրակները եւ կամ կարդայի իր յօդուածները, պահ մը ինծ կրկին կը պատկերացնէի այն անառակ, չփացած աղջիկը որ դանդուրները ցնցելով կ'արտասանէր հսկայ սրահի մը մէջ լեցուած հարիւրաւոր աշակերտներու, ուսուցչական խումբին եւ հիւրերուն առջեւ: Արտասանութեան այդ վերջին մրցումը՝ բոլոր տասջիններուն մէջէն առաջնութիւնը շահելու եւ վարժարանի տնօրէնութիւն ըլլալու՝ կը կատարէինք նաւասարդեան հպարտութեամբ մը: Ու «Երկայնաորուն Հայրիկ»ը աքը մեր մրցանիշն էր. Ծափերէն առաջ կը փնտռէինք յաղթանակին: Մեր միակ այր ուսուցիչն էր եւ ան էր որ կը նուիրէր մրցանակը իր ձեռագրով իսկ աւելի տենչալի:

Երբ կը պատմեմ կամ կը կարդամ այդ ահաւոր տարուան շուրջ, մինչեւ հիմա կը մնամ ապշահար: Ի՜նչպէս չէինք զգար դուրսի արհաւիրքը: Մեր միակ սարսափը խոժոռադէմ եւ ցցուած պեխերով զինուորական ընդհանուր հրամանատարն էր, որ ռումբի մը պէս ներս կը խուժէր մեր պարտէզի դռնակէն, շնորհալից կ'անցնէր դէպի հիւանդանոց ... առանց խօսելու: Անոր մեկնումէն վերջ պայուսակները կը պարպուէին, դէմքերը կ'երկարէին, բայց քանիցորս ժամ չլրացած, պայուսակները կրկին կը մտնէին իրենց տեղը եւ մենք կը վերականգնէինք մեր անկարգապահութիւնը. օգտուելով այդ հազուագիւտ առիթէն Օրինակ՝ ես աղջիկները կը հաւաքէի «քատրիլ» պարելու, կամ, դամբանական խօսելու մեր դասարանէն աղջնակի մը վրայ, որ յիմարօրէն սիրահարուած էր ուսուցչուհիի մը: Այդ պահերուն եթէ պատահմամբ Երկայնաորուն Հայրիկը ներս անցնէր անոր թախծոտ ժպիտը լուսեղ գծի մը նման կ'երկարէր խիտ պեխերուն մէջէն

Այդ տարուան վերջերը ջղայնութեան համաճարակ մը մը ինկաւ վարժարանէն ներս: Ցցուած պեխերով զինուորականին շնորհալից մուտքէն ազդուա՞ծ էին մեր աղջիկները, չեմ գիտեր: Ախտանիշն էր գիրքը գոցել երեսին (որ եւ է դասագիրք) եւ լալ: Սկիզբները չեչտուած արհամարհանք մը զգացի բոլոր վարակուածներուն հանդէպ, բայց սատանան ուզեց զիս ալ փորձել: Հայերէնի դասի մը պահուն, երբ ոտքի ելած էի կարդալու, ես ալ յանկարծ գիրքը դրի երեսիս եւ սկսայ լալ: Անշուշտ իսկոյն հրաման տրուեցաւ պարտէզ իջնելու, բաց օդին մէջ վերադառնալու համար կորսնցուցած ջիղերս: Մեկնելէ առաջ նայուածքս ինկաւ Ալեքսանեանի աչքերուն խորը: Ի՜նչ տեսայ հոն, ո՜վ գիտէ, բայց գլուխս դրած պարտէզի ուռենիի բունին, ես իրապէս լացի երկար, երկար, աւելի արտաքին քան ուրացող Պետրոսը: Մանկավարժ-ուսուցիչին այդ տրտում ու բարի նայուածքը ջինջ մնացած է այսքան տարիներ վերջը, եւ այն քաջութիւնը ..., ան կը պատէր ինծմէ փորձութիւններու ... բոլորներուն առջեւ, հիմա այլեւս հարազատ է հոգիիս.

[illegible] ուսուցիչներ, գրական համբաւով մարդիկ սրբագրեցին իմ գրութիւններս, բայց անոնցմէ ոչ մէկը ունի այն տեղը որ հոգիիս մէջ միշտ տուած եմ «Երկայնաորուն Հայրիկ»ին: Երբեք առաւել մը չէ ինկած անոր նկարին, գրասեղանին տակէն երկարող արունքներ, թաւ պեխերու մէջէն յուսեղ բարի ժպիտ մը եւ նոյնպէս թաւ յօնքերու տակէն փայլող զոյգ մը աչքեր՝ քաղցրօրէն ... նայուածքով:

Նոր զգացած, շատ սիրած եւ խիստ յոգնած սրտի մը պարտութիւնով կ'իյնայ ան յանկարծ: Այնքան նման է այդ մահը իր կեանքին: Կանգ կ'առնէ միայն այն ատեն երբ սիրտը կը մերժէ զարկ մը եւս տալ: Ո՜վ պիտի կրնայ մոռնալ զայն: Ո՜վ պիտի կրնայ պատկերացնել «Հայուհեաց»ը առանց Dady long legsին: Իր շրջանաւարտուհիները (ոմանք արդէն մեծ - մայր) երբեք պիտի չկրնան վերյիշել Հայուհեաց վարժարանը, առանց իրենց բիբերուն մէջ տեսնելու երկար ու նիհար առուէկը ուսուցչապետ Յովհաննէս Ալեքսանեանի:

Կաթիլ մը արցունք քու անմոռանալի յիշատակիդ, ազնիւ ու սրտաբեկ ուսուցիչս

ՄԵՋԱ

ԵԶԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԷՆ

ՈՒՐԱՆՑԻ ՄՈՒՐԱՏԸ

Ճիշդ 16 տարի առաջ, Շամշատին բարձրաբերձ լեռներու լանջին, ... կռիւի մը մէջ, հերոսաբար ինկաւ Սա... քօ - Մուրատը:

Ծնած Կարճկան գաւառի Ուրանց գիւղի մէջ, Մուրատ կը պատկանէր յայտնի Դէլօեան ընտանիքին

Ուրանց — 150 տուննոց գիւղ Կարճկանի ջրառատ եւ կանաչազարդ հովիտին մէջ փռուած սիրուն եւ ... տեսարան մը կը ներկայացնէր Ամբողջ գիւղը հայկական էր, բայց մէկ քրտական տուն միայն, ... նէն եկած եօթ եղբայրներէ բաղկացած նշանաւոր Ամարի տունը, որ կատաղի թշնամի եղած էր Հայերուն եւ մասնաւորաբար Դէլօեան գերդաստանին:

Մեծ էր եւ Դէլօեանի գերդաստանը Հինգ եղբայր էին անոնք եւ բազմազամ, իրենց տղաներով, թոռներով ու հարսներով: Բոլորն ալ կտրիճ եւ պատուախնդիր երիտասարդներ ... դեռ շատ հինէն Ամարի տան եւ միջեւ արեան խնդիր են ունեցած

Ամարի տունը օգտուելով իշխա... կառավարութեան ընձեռած առիթ... ազատութենէն, տարի չէր անցնէր որ զոհ մը չխլէր Դէլօեան գերդաստանէն: Յիշենք քանի մը դէպքեր: Օր մը փոքրիկ Մանուկը (Դէլօեան) ընդամէնը 12 տարեկան, ... փայտ բերած ատեն Ամարի տղաները վրան կը յարձակին, գլուխը կը կտրեն վայրագօրէն եւ մարմինը գետի ալիքներուն կը յանձնեն: Այս ... պատահարէն հայրը նոյնպէս ... նուեցաւ կատարածի ընթացքին Ուրիշ օր մը, Դէլօեան Վարդանի կինը, ... մեղօրէն իր վեց ամսու երեխայ... կած տուած ատեն Քիւրտերը վրան կը յարձակին, զինք կը սպաննեն ... իր զաւակն ալ կը փրթուցեն ... Տղան կը զարմանուի եւ կ'ազատի: Երկու տարի վերջ, գիւղին մէջ ... խմբովին կը սպաննուի իր հայրը Վարդանը: Վարդանի միւս եղբայրը Մանուկ, թէեւ պատանի դեռ, ... կայն մնացած որբերը խնամելու ... քով, կը ստիպուի զինք ամուսնացնել տարիքը առած աղջկան մը հետ: Սակայն հազիւ երկու տարի անցած էր ..., փայտ բերած ատեն կը սպաննուի Քիւրտերու կողմէ անգթօրէն

Որ ցեղակից տեղի ունեցաց այս բոլոր բռնութիւն ու անարդարութիւնը իրենց անմիջական գլուխը կը դնէ պատանի Մուրատի վառ երեւակայութեան եւ սրտին վրայ: Ձկրնալով տանիլ այս բոլոր զրկանքները, իր հայ ընկերակիցներուն հետ օր մը Մուրատ ... յանդուգն ... զէնքը, ... կը մեկնի: Ժամանակ մը հոն աշխատելէ յետոյ, իր հայրենի գիւղը կը վերադառնայ նորէն, հետը բերելով ... մավզեր ... տասնոց ատրճանակ մը:

Վասպուրականի մէջ յեղափոխական շարժումը հետզհետէ տարածուելով, կը հասնէր մինչեւ հեռաւոր գաւառներու մութ խրճիթներէն ներս ... ի բնէ քաջ եւ յանդուգն, Մուրատ ... դեռ պատանի հասակէն, արդէն ... ուղղագրուած էր ազատագրական ... բազան շարժման եւ ամբողջապէս ... սիրուած յեղափոխական աշխատանք... Ան կը տեսնէ թէ ինչպէս իր ... քին առջեւ, ազատ ու համարձակ ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԸ

Զարեհ, դասարանին ամէնէն չարաճճին էր, դպրոցին մէջ ամէն աշակերտ գիտէր որ դասերը սերտելու տեղ, կը զրօսնուր, կը խօսէր, ու-ամիր բերնին գրած կը խնդար: Հանգիստ չունէր Զարեհ. պէտք էր բան մը ընել, ու երբ զբօսանքի բան չէր գտնէր, մինչեւ իր ընկերները իրենց գլուխները կախ՝ կը կարդային, գրքերին գիրքերը կը սահեցնէր կը ձգէր տախտակամածին վրայ, յետոյ պրկունքները խածնելով չորս դին կը նայէր:

Դպրոցին բոլոր աշակերտները կը ճանչնային զինքը:

Առտու մը դպրոց երթալու տեղ, թռչուն որսալու համար դաշտ գնաց Զարեհ. Իրենց դրացիներէն հեռ-արու, ու վանդակին վրայ կպուցիկ մը դնելով, տեղէն տեղ սպասեց թռչունը, որպէսզի իջնէ ու կանչէ օտար թռչուններուն:

Վանդակին մէջ փակուած, գեղձանիկը երգեց ու կանչեց.

Զարեհ, ինքն ալ ուրախ, սկսաւ երգել ու տաղին անգին վազվռտել: Ցուրտ ատեն, երբ կանանչներուն մէջ կը պառկէր ու կը թաղուէր, իրեն այնպէս կուգար որ կը լողար, ու տեսակ մը հաճոյքով, կը գլորւէր, գլոր գլոր կուգար կանանչներուն մէջ:

Շատ կը սիրէր Զարեհ կանանչները, ու իրենց պարտէզը եղած ատենն ալ, երեսը ծաղիկներուն կը քսէր, ու շնչած ատեն, անոնց բոյրը կը ծծէր կարծես կաթի պէս:

Հոս, բոյրերը, լեռներուն արեւոտ ափած, ուրիշ փափաքներ կը ներշնչէին իրեն, ու իր ուրախութիւնը մաքուր արեւին խառնուած, արեւին պէս բոցավառ, կարծես իր սիրտը ամէն դի ու ամէն բանի մէջ, մինչեւ երկինք կը բարձրանար:

Առտուընէ մինչեւ իրկուն, արեւը չկորսնցուց իր գեղեցկութիւնը: Այդ օրը, բոլոր գեղեցկութիւնները, կարծես իրարու կը հանդիպէին՝ երկինքի մէջ, վարը երկրին վրայ, ամէն դի, ամէն դի:

Օրը, գեղեցկութեան ու արեւի օր:

Այդ օրը, Զարեհ, ինքն ալ երգեց, կանչեց ու վազեց՝ իր սրտովը գինովցած տղու մը պէս:

Զարեհ, գինով մըն էր հրաշալի:

Ու թռչունը որքան կը սրէր իր ձայնը ու կը ճռուողէր սրտին խորքէն, իր թռչունին ձայնովը կը գինովնար աւելի, ու բան մը աւելի կ'ուզէր ընել, կ'ուզէր երգել թռչունին պէս:

Այլ եւս, իր աչքերուն մէջ կը վառէր երկինքին կապոյտ ու իր աչքերն ալ ուրիշ երկինք մը, կը լուսաւորէին իր սրտով:

Այս ուրախութիւնը շատ էր իրեն համար:

Իր շուրջը ամէն բան, ամէն բան, բոլոր թռչունները, ճիւղէ ճիւղ ցատկող միջատները, թիթեռնիկները բոլոր, ուրախ էին: Ամէն բան իր սրտէն բան մը ունէր այդ օրը:

Կեանքը անշուշտ, անուշ բան մը ըլլալու էր այսպէս:

Ու «Միմմի» պատռելով, Զարեհ, վանդակը սեղմեց կուրծքին:

Իրիկուան դէմ երբ տուն վերադարձաւ, Զարեհ, մէկուն բան մը չըսաւ, ու ամէն օրուան պէս, համբուրեց մայրիկին երկու այտերը, ու «Հայրիկ» մրմնջելով, տաքուկ երկու պաչիկ տուաւ անոր շրթունքներուն:

Զարեհ ուրախ էր ամէն օրուան պէս:

Ու սկսաւ իր դպրոցի գիրքերէն մէկը կարդալ: Հազիւ քանի մը տող կարդացած, մէկդի նետեց գիրքը, ու շարադրութեան տետրակը առաւ: Հետեւեալ օրը, պէտք էր իր ընկերներուն հետ, իր շաբթուան օրագիրը ներկայացնէր ուսուցիչին:

Շատ նայեցաւ տետրակին պարապ էջերուն

Ի՞նչ գրէր:

Տարիէ մը ի վեր շիտակ բան գրած չունէր: Ամէն շաբթու խաբած էր: Բայց սրտին տաքութիւնն ալ այսքան հզօր չունէր: Ուրախութեամբ կ'ուզէր խնդալ: Ու իր օրուան ամբողջ կեանքը կ'ուզէր պատմել իր ընկերներուն, կ'ուզէր պատմել ամէն մարդու, ամէն մարդու: Կ'ուզէր որ ամէն մարդ իրեն պէս խնդար:

Ու իր տետրակին ճերմակ էջերուն վրայ, երկինքը կը տեսնէր ադամանդի պէս փայլուն, ու իր աչքերը իրենք իրենցմով կը լարուէին, կը մեծնային աղուոր, աղուոր:

Հոն, տետրակին մէջ, Զարեհ, իր կեանքին վերջին շաբթուան պատմութիւնը, լոյսով բանուած նկարի մը պէս կը տեսնէր, երբ մայրիկը, «անդամ պատրաստ է», ըսաւ, ու նայեցաւ հայրիկին

×

Անկողնին մէջ

Երջանիկ էր Զարեհ:

Ի՞նչ կը տեսնէր, ով իմ Աստուած, պարտէզի մը մէջ կը գտնուէր: Տաները կանանչ, կանանչ, աչքերուն մինչեւ տեսած տեղը, կանանչ ծովի մը կը նմանէր պարտէզը:

Ծաղիկներ, ծաղիկներ, ծաղիկներ:

Գեղեցիկ, մատղաշ ծաղիկներ, կարմիր, կապոյտ, ճերմակ, բոլոր գոյները քով քովի, վերջալոյսի աղուոր երկինքի մը գոյներուն պէս՝ փայլուն գոյներ, լուացուած գոյներ:

Կեանքին մէջ չտեսած շատ մը ծաղիկներ. իրենց պարտէզի ծաղիկներէն աղուոր, կարծես լոյսի պէս կը վառէին: Ու իր սրտին մէջ ուրախութիւնը, այդ ծաղիկներուն պէս կը բացուէր: Բայց այս ուրախութիւնը իր սրտէն աւելի մեծ էր, ու ... թռչունները՝ իրենք իրենցմով կը բացուէին.

Նայեցաւ Զարեհ, ու սկսաւ փնտռել պարտէզին չորս դին:

Միսմինակ.

Ու կողմը որ գնաց, պարտէզը մաքուր, հայելիի պէս լոյսի մը մէջ, ... թալով աւելի կը լուսաւորուէր ... գիները, իրենց գոյներուն ... դայթներով, փայլփլուն ... փոխած էին պարտէզը: Ու մարգագետիններ կը տեսնէր քիչ մը հեռու ... Ամէն քայլի, նորութիւն մը կ'երեւ... աչքերուն:

Բայց, ով իմ Աստուած, այլ եւ առաջուան սիրտը չունէր: Իր սիրտը ծաղիկներու բոլոր լոյսերով ... կուրծքը կը տաքնար, ու պզտիկ, ... ուր հրեշտակի մը պէս կը ... Բոլոր ծաղիկներու բոյրերը կը ... չէր, ու կը գինովնար գինի խմածի պէս:

Գինով մըն էր Զարեհ:

Թռչունի մը ձայնը լսեց:

(1) Ա. ԱՄԻՐ

…պատին իր գերդաստանին ղահիճնե…ներ Անոնց չարաշուք տեսքը հետ…գրեալ թոյն ու ատելութիւն կ'ամբարէր Մուրատի սրտին մէջ, վրէժխնդ…րութիւնը ու իր հոգւոյն խռովքը կը …սաստկանան հետզհետէ մինչեւ որ կը …րդին.

Օր մը, Մուրատ գիւղին մօտէն ան…ցած ատեն, Գուրակ բուսած ծառաստ…անին մօտ կը նկատէ Ամարի տղան…ներէն չարագործ Ֆաթէն: Կրակ ու բոց …կ'ըլլայ Մուրատը: Իր գանկին մէջ …փոթորիկ մը կը սանձուի ու կարծես …Դէյոեան սան անմեղ զոհերը վրէժ …կը պահանջեն… Մուրատ կը մօտենայ …ղել, ապշարարելով վերջին ան…թէ իր Մուհամմէտին: Կը …իր ձեռքի տասնոցը եւ Ֆաթէն …գետին կը փռուի իր ոտ…քին առջեւ: Դէպքին վայրը ներ… կ'ըլլայ Հաշաքիւղացի Գեորգար: Մուրատ կը պատուիրէ անոր իսկոյն …գիւղը եւ պատմել դէպ…քը բնիկներուն մեղքը չառնելու Հա…

Սիկայն ինչպէս միշտ, քիւրտ խուժ…ը սովոր է յարձակիլ անզէն ու …անեղ գիւղացիներու վրայ: Լուրը …Հանեկուն չփոթը կը սկսի: …Քիւրտերը կր թափին չորս …կողմէն եւ կոիւը կը սկսի: Բարերախ…տաբար շրջանի խմբապետ Վարդանը …առիթով տեղին ինքնապաշտպա…նութիւնը կը կազմակերպէ եւ գիւղը …անուղ Թուրք զօրամասի միջամտու…թեան շնորհիւ արիւնահեղութեան ա…ռաջքը կ'առնուի. Այն կռիւին մէջ …Հայերուն կողմէ կը սպաննուի մէկ …իսկ Քիւրտերէն կ'իյնան …Մամէն եւ իր որդին:

Մուրատ իր արդարութեան գործը կատարելէ յետոյ, մանքին մէջ կր …, սուր գիշերով կ'անցնի …եւ լեռնային ճանապարհով կը հասնի Վան եւ այնուհետեւ կը մեկնի Ամերիկա (1913): Մուրատի տեղ կր ձերբակալուի իր հօրեղբայրՏէր Սարգիսի տղան Մարգար, որ բանտին մէջ կը մեռնի, իսկ իր … …Ժորէն կը սպաննուի Հերոսամարտի ընթացքին:

Համաշխարհային պատերազմ է… …վառօդի ծուխն ու հուր աշխարհ է …ռած Կամայ ակամայ, Հայ ժողո…վուրդն ալ բռնուած է այս պատմական …պայքարին մէջ: Կուրծքը բաց եւ ճա…կատը բարձր, կուգան կամաւորներ աշխարհի չորս կողմէն, Եգիպտոսէն, Պուլկարիայէն եւ հեռաւոր Ամերիկայէն Մուրատ առաջին չարքերուն մէ…ջն է: Ժամանակ մը Իշխանի գունդին մէջ մնալէ յետոյ 1916ին, երբ …Ռուսերը եւ Լեւոնի հետ Վան …եկաւ, Մուրատը չուտով եկաւ ու …միացաւ:

1916- 1918, մինչեւ Վանի վերջին նահանջը, մեր տրամադրութեան տակ եղած հեծեալ եւ հետեւակ զօրամասերու Մարտական ղեկավարներէն յաւա…գոյնը՝ անկասկած Մուրատ Դէյոեան էր: Անոնց հետ միասին բազմաթիւ կռիւներ մղած, շատ վտանգաւոր պաշտպանութիւն ու հետախուզութիւններ կատարած ենք: Օրերով կը …անայինք մեր թիկունքէն, մինչեւ …Համաֆ, հեռաւոր Ալլահու կամուրջէն մինչեւ Զոլյալ բերդը եւ կամ մինչեւ Մակու ու Պաւաշ: Մուրատ …կը մէկն մեր յառաջապահը: Ան …կամ իր ձիաւոր խմբով գրոհ կուտար …թշնամի առաջին գիծերին վրայ եւ կամ …երբ հետեւակ էր, մեր լեռներու եղնի…կի նման կ'ոստոստէր քարէ քար,

թռչէ թռչ, միշտ աւելի բարձր եւ իշխող դիրքեր ապահովելու համար իրեն հետեւող մասերուն

Ինչքան անվախ էր գրոհի մէջ, նոյնքան եւ աւելի յամառ էր պաշտպանողականի մէջ: Երբեք չպիտի մոռնամ Խոշապի կռիւները: Մեզ հետ եղած ռուս զօրամասը վաղուց նահանջած էր, Քիւրտերը հետզհետէ մեր օղակը աւելի կը սեղմէին, քանի աւելի սպաննուած ու վիրաւոր ունէինք եւ շատ դժուարութեամբ կը կասեցնէինք թշնամիին յառաջխաղացումը: Հոն էն Լեւոնը, Աղասի, Սիմոն եւ մեր յայտնի խմբապետներ, սակայն յատկապէս Մուրատը կառչած է իր դիրքին, կը կռուի կատաղի կերպով եւ միւս կողմէն կը խանդավառէ չարքերը:

1917ի աշունն է… ռուսական բանակը հեռուն գացած է… քաշուած է նոյնպէս եւ 5րդ հայկական գունդը — բացի քանի մը անձնուէրներէ: Մնացած ենք միս մինակ թրքական կանոնաւոր բանակին դէմ (5րդ զօրաբաժին) ապաւինած մեր սեփական ուժերուն: Արագօրէն կը կազմակերպենք հարիւրակները, քիչ մը կը մարզենք ու կը ղրկենք ճակատները: Վրտանգը հետզհետէ կը մօտենայ մեր դուռներուն: Կարին, Մանազկերտ եւ Ալիշաթ գիծը պարպուած է, հայկական զօրամասերը քաշուած են դէպի Կարս եւ Սարմայու եւ մենք դեռ կը յամառինք մնալ Վան: Նորէն առաջին գծի վրայ է Մուրատը, համակ եռանդ, աշխատանք եւ զոհողութիւն:

1918ի մարտ ամիսն է… մեր ուժերը բաժնուած են երկու գլխաւոր ճակատի վրայ — Ոստանի եւ Աննիսի, վայելելով Վանի գեղեցիկ ընդ բնական պաշտպանութիւնը: Թշնամին կը ճնշէ եւ վճռած է գրաւել մեր երկու յենակէտները: Կատաղի եւ անողոք է կռիւը մանաւանդ Ոստանի ճակատին վրայ ուր կեդրոնացած է թրք գլխաւոր յարձակումը եւ ուր կը դիմադրեն Վասպուրականի մարտական լաւագոյն ուժերը: Հոն են Լեւոնը — որ ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ Գյլաքարի մօտերը, Բագիկը, Աղասի, Մակացի Համբարձումը, Սպարկերտցի Սամուէլը, Ոգմեցի Աւօն, վաշտապետ Գարեգին. Հոն է Մուրատը, ինչպէս նաեւ 5րդ գունդէն մնացած Ժամհարեանը եւ Միլքոմեանը:

Մեր դիրքերը ծովեզերքէն կը սկսէին ու կը բարձրանան մինչեւ Արտօսայ բարձունքները: Ծովեզերքի կողմէ ցից ու կտրուած հողամասը թոյլ չի տար թրքական յարձակումը, հետեւաբար թշնամին որոշած է իր պաշարողական գործողութիւնը կատարել միրանց ձախ թեւէն ու այնտեղ կը կեդրոնացնէ թնդանօթի եւ գնդացիրի առատ կրակ մը: Սակայն ի զուր, հոն է մեր աննման Մուրատը, ամենավտանգաւոր դիրքի վրայ եւ իր կռուիներու անվախ կրակը անխնայ կը հնձէ թշնամի չարքերը: Քանի թուրքերը կր փորձեն աւելի բարձրանալ դէպի Արտօսայ ձիւնապատ գագաթները, Մուրատ իրենցմէ առաջ հոն է արդէն եւ կը յաջողի խիզախօրէն պահել Ոստանի դիրքերու բանալին, Ցիչոձորը, մինչեւ խաւարը կ'իջնէ: Ահաւոր համազարկ մը եւս վերջին անգամ թնդացնեն մեր հայրենի լեռն ու ձորը ու մեռելային լռութիւնը կ'իջնէ… Ոստանի զօրամասը յաջողած էր անվնաս նահանջել:

Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԻՋԵ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կինը եւ սէրը

— o —

Ցաւիտենական հարց մը,— քննել կնոջ հոգին՝ սիրոյ հետ յարաբերաբար:

Մորիս Վալէֆ, որ ծանօթ է իբրեւ աշխարհի գեղուհիներու ընտրութեան ժիւրիի անդամ եւ շատ կը գրագի կիներու քմայքներով ու սիրոյ տարօրինակութիւններով, այս անգամ դարձեալ փարիզեան թերթի մը մէջ կը խօսի կիներու սիրոյ ազատութեան մասին:

Աստուածաշունչը անողորմ է հանդէպ կնոջ, զոր կը տանի օձերու բարեկամութեան: Քրիստոնէութիւնը եւս փաղաքշական վերաբերմունք չունի հանդէպ կնոջ, որուն մէջ կը տեսնէ դժոխային բան մը,— թէեւ քրիստոնէութեան տարածման մէջ գլխաւոր ազդակներն եղած են կիները. Հեթանոսական քաղաքակրթութիւնը եւս, որքան ալ կ'աստուածացնէ գեղեցկութիւնը, դարձեալ կնոջ մէջ կը տեսնէ ստորադասութիւն մը, որ զայն գերի կ'ընէ այրերուն: Միջնադարեան բանաստեղծներէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերու քերթողները, ճիշդ է որ պաշտացուցած են կինը, բայց առանց մոռնալու յիշատակել կնոջ փոփոխամտութիւնը, նենգութիւնը, խարէութիւնը. - Թրուպատուրները (աշուղ) կ'երգեն իրենց գեղուհիներուն անգթութիւնը, Վիքթոր Հիւկօ կը խօսի կնոջ խարդախ նկարագրին մասին, Գոպլէր կինը կը նմանցնէ կատուի:

Ինչո՞ւ այրերու այս թշնամանքը:

Արդարութեան համար, պէտք է ընդունիլ որ այս թշնամանքին ծնունդ կուտայ այրերու եսասիրութիւնը Այրերը ամէն ազատութիւն կուտան իրենց,— ներելով քաղել ամէն ծաղիկ, բայց կը մերժեն կնոջ տալ նոյն իրաւունքը կինը, բառ այրերուն, բուսացուածք մըն է, եւ ամէն այր ինքզինք աւելի հարուստ կը զգայ (հոգեկան գոհունակութեան տեսակէտով), որքան աւելի ծաղիկ կ'ունենայ իր պարտէզին մէջ: Բայց չի ներեր կնոջ, որ կը հրճուի իր գեղեցկութեան աշխարհակալութեամբ:

Մորիս Վալէֆի չօշափած հարցն է, նոյնպէս, որ կը ներկայացնէ մեր երիտասարդ գրագէտներէն Բ. Թաշեան, «Թուատիրոջ մէջ, երբ կը խօսի Կոստան Զարեանի «Տատրագոմի հարսը» գործին մասին:

«Տատրագոմի հարսը» պօէմային մէջ Սանան կը մեղանչէ՝ երբ ամուսինը օրերով կը հեռանայ առագաստէն: Ու ողբերգական խորունկ հարցումով կը պատասխանէ,— «Մե՞ղք է սիրելը»

«Սիրե՛լ, բայց բարոյական պատուէրներ կան ծաղկէ ծաղիկ թռչելու համար, եւ ազգային թումբեր՝ դրացի ծաղկաստանը մտնելու համար»:

Թաշեան, քիչ մը դաժան, կը գրէ.

— «Թուլութի՛ւն, կին է անունդ», կ'ըսէր Շէյքսփիր: Եւ Շէյքսփիր իրաւունք ունէր

Կնոջ հոգին անդունդ մըն է, որուն յատակը չի տեսնուիր: Այնպիսի օդաչափ մըն է ան, որ վաղորդայնը միայն ցոյց կուտայ: Ու չես կրնար գուշակել, թէ ինչ փոթորիկներ, ինչ «ձիւնարեր հողմունք» պիտի յաջորդեն այդ վաղորդայնին:

Դիւրասահ է կինը, եւ աշխարհ բաժ

մըն է իրեն համար: Կը խաղայ այդ բեմին վրայ, երբեմն արուեստով, երբեմն առանց արուեստի, համաձայն միջավայրին եւ իր խառնուածքին: Կը խաղայ ողբերգութիւն, կատակերգութիւն, բայց ամէնէն աւելի՝ տաժան հովուերգութիւն:

Ամէն ինչ կը ներէ կինը՝ ինքն իրեն, երբ թէ իր համակրանքին թիկունքը քաշուած:

Կը սիրէ ոչ թէ մէկ անգամ, այլ տասն անգամ (խօսքը, ի հարկէ, Սանաններու մասին է): Եւ ամէն անգամ երդում կ'ընէ որ առաջինն ու վերջինն է իր սէրը: Մարդկութեան աւետարանին մէջ գրուած է որ յաճախ սիրելը այնքան վտանգաւոր է, որքան քաղցած առիւծի մը բերանն իյնալը: «Մե՞ղք է սիրելը»: Ոչ, բնաւ երբեք: Բայց երկու անգամ սիրելն է մեղք, իսկ երեք անգամ սիրելը ոճիր է արդէն: Որովհետեւ, այդ պարագային, սէրը կը դադրի զգացում մը ըլլալէ եւ կը դառնայ արհեստ: Վաճառքի նիւթ: Ով որ յաճախ կը սիրէ, երկար չի սիրեր:

«Մե՞ղք է սիրելը»: Եւ ի՞նչ, կ'ուզէք Սոդոմ - Գոմօ՞ր դարձնել աշխարհը:

Գիրագանց կինը այն չէ որ մէկ աչքին մէջ արցունք ունի, միւսին մէջ՝ ժպիտ: Ոչ ալ այն՝ որ «մեռելահացը պաղ կը մատուցանէ»: Տառապիլ գիտցող, տառապիլ կրցող կինն է միայն մեծ: Աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ կիները անոնք են, որ սիրայօժար կ'ընկերանան քեզի աքսորութեան մէջ, բայց կը լքեն քեզ՝ քաւարանի դրան առջեւ: Ու մանաւանդ անոնք՝ որ մէկ բարձ ունին, բայց տասը բարձի վրայ կը պառկին»:

ՊԻՏԵՐԱԶՄ ՅԱՆՈՒՈՆ..

ՊՂՊԵՂԻ ԵՒ ՀԱՄԵՄԻ

— —

Քամէրէր վերջերս լոյս ընծայեց երկու հատոր, ուր կը նկարագրէ պղպեղի պատերազմները, որ սկսան ԺԶ. դարուն:

Գատմութիւնը, ըսենք՝ քաղաքակրթութիւնը յաճախ գումար մըն է տնտեսական ճիգերու: Այսպէս տնտեսական գործունէութեան կամ հաղորդակցութիւններու հետեւանքով էր, որ Աղեքսանդրիան ժամանակ մը կեդրոն դարձաւ քաղաքակիրթ աշխարհի, մատուցական խոյանքով մը կանգնեցաւ ժամանակին մէջ: Տնտեսական ծաղում ունէին, դարձեալ, մեր Բագրատունեաց թագաւորութիւնը (արեւելքէն Դուինի ճամբով առեւտրական հաղորդակցութեան իբրեւ հետեւանք) եւ Կիլիկեան իշխանութիւնը (վերի ճամբուն փակուելէն վերջ՝ արեւելքի համեմը եւ մետաքսը փոխադրելու համար հարաւէն անցնող կարաւաններու գծին մօտենալով):

Այսպէս մինչեւ ԺԶ. դար Աղեքսանդրիան, որ գլխաւոր պատճառ դարձաւ մեր Կիլիկեան իշխանութեան կործանումին՝ նախանձելով հայկական նաւահանգիստներու տնտեսական գերակշռութեան, կը տիրապետէր Միջերկրականի մէջ:

Բայց երբ Փորթուկալցիները, նոր ճամբայ մը բանալով Ափրիկէի հարաւէն, Լիզպոն փոխադրեցին պղպեղի, համեմի շուկան, արաբական տնտեսական գերակշռութիւնը քայքայուեցաւ, Հալէպը եւ Աղեքսանդրիան կործանեցան ինքնաբերաբար:

Մինչ այդ՝ Արաբները, խորհրդաւոր Հնդկաստանի հետ իրենց հաղորդակցութեան հանգրուան ունէին Հալէպը եւ Աղեքսանդրիան, առաջին հանգրուանը Հնդկաստանի հետ կը կապուէր Եփրատի վրայով, իսկ երկրորդը՝ Սուէզի նեղուցով: Արդ, այս ճամբաները կը գտնուէին Արաբներու ձեռքը, եւ անկարելի էր որ եւ է պատերազմով Արաբները նետել այդ հանգրուաններէն:

Շնորհիւ աշխարհագրական պրպտումներու եւ նաւաչինութեան իրենց նուաճումներուն, Փորթուկալցիները եւ Սպանիացիները յաջողեցան բանալ նոր ճամբայ մը Ափրիկէի հարաւով, — բայց ի՛նչ ծանր զոհողութիւններով եւ ի՛նչ յամառ ճիգերով. Երեւակայեցէք, հարիւր թոնօնոց նաւերով, ամիսներ ու ամիսներ ծովուն վրայ, իբրեւ սնունդ ունենալով հոտած ճարպ եւ բորբոսած ջուր, այս հերոս նաւորդները յառաջացան մինչեւ Հնդկական Ովկիանոս, իրենց ճամբուն վրայ հիմնելով ամրոցներ իբրեւ հանգրուան եւ իբրեւ ապաստան: Հարկ եղաւ որ անոնք իրական պատերազմ մը մղեն գրաւելու համար Ատենը, բարձրանալու համար մինչեւ Կարմիր Ծովուն խորը: Ո՛րչքան արիւն են թափած յանուն պղպեղի, մինչեւ որ պարտութեան մատնած են արաբական բերդերը: Սակայն այս կատաղի, այս անօրէն պատերազմներով՝ Փորթուկալցիները, իրենց հետ նաեւ Սպանիացիները յեղափոխութիւն մը կատարեցին ոչ միայն տնտեսական կեանքի, այլ եւ քաղաքական աշխարհքի մէջ,— ոչ միայն առեւտրական շուկաներ կործանեցան եւ նոր շուկաներ հիմնուեցան, այլ եւ փոխուեցաւ Միջերկրականի գերակշռութեան պատկերը: Սպանիա եւ Փորթուկալ, 1494ի դաշնագրով, բաժնեցին տնտեսական գօտիները: Միւս կողմէ Եթովպիա, որ արաբական արշաւանքի մը սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, դաշնակցեցաւ Փորթուկալցիներուն, որոնք եթովպական ցամաքին վրայ, այսպէս կը հիմնէին, աշխարհակալութեան նոր բերդեր, պաշտպանելու համար Հնդկաստանի ճամբան:

Գպպեղի եւ համեմի այս ճամբուն վրայ, ամէնէն կատաղի պատերազմը մղուած է Ատենի համար, 1513ին:

Ատեն կը գտնուի հարաւային Արաբիոյ եզերքը, մօտիկ Պապ - էլ - Մանտէպի, որ փակուած է անրնակ եւ շրջապատուած կղզիով մը: Ատեն ամրացուած է նախ բնական յարմարութիւններով, յետոյ Արաբներ եւս շինած էին բերդեր: Ջուրն էր որ կը պակսէր,— ատոր համար շինած էին հակայ ջրամբարներ, որոնք մինչեւ հիմա հիացում կը պատճառեն ճամբորդներուն: Ջուրի պակասր իր օգուտներն ալ ունէր,— բոլոր նաւերը ստիպուած էին հանգիպիլ Ատեն:

Այս զօրաւոր բերդաքաղաքին գրաւումը գլուխն էր Փորթուկալցիներուն համար, որոնք զինուած էին հրացաններով, սակայն դժուար էր այնտեղ ամրանալ կամ զօրանոց պահել:

Բերդաքաղաքին կը հրամայէր Էմիր Մէրճան: Փորթուկալցիներու նաւատորմը, առաջնորդութեամբ Հնդիկի մը, ճամբայ ելաւ Սոքոթորայէն եւ Ատենի առջեւ հասաւ 24 մարտ 1513ի երեկոյեան, երբ արեւը մարը կը մտնէր: Ուշ էր ժամանակը եւ կարելի չէր այդ ժամուն սկսիլ կռիւը: Այլ եւս կարելի չէր նաեւ յանկարծական եւ անակնկալ յարձակումով մը գրաւել բերդաքաղաքը: Յաջորդ առաւօտ, առաւօտ ուրբաթ, Փորթուկալցիները յարձակեցան, փորձեցին զօրք հանել ցամաքը, բայց սաստիկ հով մը արգելք հանդիսացաւ: Ծովակալը յուսահատ ուզեց բանակցիլ, յայտնելով թէ իր արշաւախումբը եկած է յարձակելու համար Ճիտտէի եւ Սուէզի վրայ: Էմիր Մէրճան չխաբուեցաւ, ուստի թոյլ չտուաւ որ մօտենան նաւերը: Փորթուկալցի ծովակալը որոշեց ամէն գնով զօրք հանել ցամաքին վրայ, արագ շարժում մը ըրաւ, մօտեցաւ, կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ, բայց արաբ զինուորները վանեցին Փորթուկալցիները. Էմիր Մէրճան նոյն իսկ հակայարձակում մըն ալ կատարեց, քանի մը նաւ գրաւեց, թալանի տուաւ եւ քանդեց: Փորթուկալցի ծովակալը, վախնալով որ Գահիրէէն օգնական ուժ կը հասնի, հեռացաւ յուսահատ եւ պարտուած:

Ատենի դէմ երկրորդ յարձակում մը կատարուեցաւ 1517ին, երբ քիչ մնաց գրաւուէր բերդաքաղաքը: Երրորդ յարձակումը, 1569ին, աւելի բախտաւոր եղաւ,— բերդաքաղաքը գրաւուեցաւ, Փորթուկալցիները մտան ներս, բայց հազիւ քանի մը օր մնացին:

Քամէրէրի այս աշխատութիւնը շատ հետաքրքրական է, կ'արժէ կարդալ զայն,— անով կարելի է ուսումնասիրել նաեւ մեր Կիլիկեան իշխանութեան տնտեսական վերելքը: Գերմանացի Հայտի գիրքը, այդ տեսակէտէն, աւելի արժէք կը ներկայացնէ անշուշտ:

Աւելցնենք որ պղպեղի պատերազմը տնտեսական մեծ երեւոյթ մըն է,— մեր ընթերցողները պիտի յիշեն անշուշտ Հայու մը անունը, այն որ «պղպեղի թագաւոր» կը կոչուէր եւ առեւտրական հրապարակը կը սարսէր այս վերջին տարիներուն Լոնտոնի մէջ:

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԷՆ ՓԵՌԼԱՇԷՋ

—.—

Այսօր նորէն ուխտի կ'երթանք մեր քաջամարտիկ հերոսին:

Շատ երկար տեւեց Հայուն երկունքը …

Ահագին ճամբայ կտրեց ու անցաւ եւ Անդրանիկ, անհաղթահարելի ու փոթորկալի, ինչպէս ովկիանոսը կատաղի, դէմ առ դէմ կեանքի ու մահուան, ազատութեան սիրահար, ապ…րած ժողովրդին համար, ինչպէս իր …մէ առաջ ու վերջ, ու իրեն հետ բանակ մը «խենդերու» որ ձգած տուն տեղ, կին ու երախայ, ինկան անխնայ. .

Թշնամիներ շատ ենք ունեցեր, բայց անգիտացեր ենք որ մեր գլխաւոր թշնամին մենք ենք եղեր …

Այսօր նորէն ուխտի կ'երթանք հաղորդուելու մեծ հերոսին Հայրենասիրութեան ձիրքերէն, բայց ի՞նչ օգուտ որ սիրտ ու քէն միասին կը տանինք նորէն …

Այսպէ՞ս պիտի յարգէինք մեր մեծ մեռելներուն յիշատակը:

Ի՞նչ պիտի ըսեն անոնք որ գացին մեր ազգին սիրոյն ու մեր փրկութեան համար:

Ու տակաւին ի՞նչ պիտի չըսեն անոնք որ մեզմէ վերջը պիտի գան, գալիք սերունդը, երբ ասոնք կարդան.

Փէռ Լաշէյի դամբանը թող անգամ մը եւս ցնցէ մեր հոգիները, եթէ չենք ուզեր գալոց սերունդի ահաւոր անէծքին ենթարկուիլ:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԱՀԻԹԻ ԿՂԶԻԷՆ

ՓԻԷՌ ԼՕԹԻԻ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

— . —

Աշխարհի շրջանը կատարած միջոցին՝ հասարակածի վրայ՝ բանիցս անցայ Սեվիլլայի հրապարակներէն մէկուն պատմութիւնը, զոր լսած եմ դէպի Սպանիա ճամբորդութեանս ընթացքին

Թրանսացի շատ ծանօթ գրող մը Սպանիա գացած էր եւ Սեվիլլա հասնելով՝ նկատած էր որ այդ քաղաքը սիրուն էր, սակայն ոչ այնքան նկարչագեղ եւ ծաղկազարդ՝ ինչպէս ինք կը փափաքէր.

Հետեւաբար՝ երգերով, լուսնի լոյսով, ծաղկաշուրթն կիներով Սպանիա մը ներկայացնելու իր անձնական ծրագրին հաւատարիմ՝ խանդավառօրէն նկարագրեց վարդալից պարտէզով եւ հրաշալի աղբիւրով հրապարակ մը. Գարտէզը գոյութիւն չունէր եւ ճիշդ այս հասարակ պատճառով՝ աղբիւրը չէր կրնար անոր մօտիկ կարկաչել: Բայց գրողը նշանաւոր

էր, իր գիրքը շատ կարդացուած եւ օտար այցելուներն ի զուր պարտէզ ու աղբիւր կը փնտռէին: Զբօսաշրջիկներու առաջնորդն ինծի խոստովանեցաւ.

«Արդէն այդ քաղաքը ձեր…կ… պետ… նկէ՝ սախալուած եղանք չինել պարտէզն ալ, աղբիւրն ալ»:

Երեւակայութիւնը կը յաղթէր իրականութեան:

X

Ծայրագոյն արեւելքը քիչ մը նման է Սեվիլլայի այդ հրապարակին:

Երբ տղայ էինք, ճամբորդներու եւ նորութեանց ծանօթանալու տենչավառ, երեւակայած եւ ճանչցած էինք ծայրագոյն արեւելքն ու խաղաղական ովկիանոսի կղզիները՝ շնորհիւ մեր փոքրիկ խմացականութեան մանաւոր պատգամաւորին, Փիէռ Լօթիի.

Եւ ամէնուն համար, երկար տարիներ, ծայրագոյն արեւելքն եղաւ՝ ինչ որ Փիէռ Լօթի կը նկարագրէր «յափշտակիչ» գրքերու մէջ, թէեւ նոյնքան կեղծ - քաղցր եւ համեմուած՝ տարաշխարհիկ բոյրով:

Փիէռ Լօթի—Արեւելք, գրական ի՛նչ չքնաղ նորոյթ, դեռ մինչեւ քանի մը տարի առաջ.

Եւ ի՛նչ տաղանդ գրողի, ի՛նչ տաղանդ, որ չէր ուզեր տեսածը գրել, այնքան հարուստ՝ որ հարկ կը զգար որբագրել իրականութիւնը, բնութիւնը, աշխարհը: Իր արեւելքն արուեստակեալ է, գեղածեւ, բայց հրաշալիօրէն անճիշդ

Ծովային սպայ Լուի - Մարի Ժիւլիէն Վիօ, որ տակ դարձաւ Փիէռ Լօթի, միամիտ մըն էր, բայց քմայքոտ միամիտ մը, որ յարաբերաբար քիչ կը հաւատար բնութեան պատմածին, եւ ընդհակառակն լուրջ կը նկատէր ինչ որ կը պատմէին մարդիկ, մանաւանդ … կանայք:

Լէօն Տօտէ, որ գինք ճանչցած է հօրենական տան մէջ (իբրեւ բարեկամ, բայց ոչ այնքան, Ալֆոնս Տօտէի), որուն մասին շատ բան լսած է այդ Լէջանակին մէջ, կը պատմէ բոլոր անհաւատալի կատակները՝ զորս ծովուքներ կը խաղային առամնթիք

սպային գլխուն, եւ զորս այս վերջինը կ'ընդունէր այնպիսի բարի հաւատքով մը՝ որ բնականէ դուրս է, ինչպէս իր զանազան նկարագրութիւնները:

Հանրածանօթ է այն անգութ կատակը՝ որ ծնունդ տուաւ իր Les désenchantées վէպին: Կ. Պոլսոյ մէջ, երեք կիներ, որոնցմէ մին Ֆրանսուհի, օգուտ քաղեցին միամտութենէն Փիէռ Լօթիի (որ ինքզինք անդիմադրելի կը նկատէր, եւ կը կարծէր հրապուրել բոլոր կիները) եւ ապրեցան կատակերգութեան մը նիւթ հայթայթեցին, հարէմի վէպ մը պարգեւելէ, անոր քթին խնդալու միակ նպատակով. Գրագէտը այնպէ՛ս կլլեց այդ կատակը, որ անկէ «վաւերական» վէպ մը հիւսեց, Թուրք կնոջ հոգեբանութեան վրայ:

Վէպը լոյս ընծայուելէն յետոյ, դերակատարներէն մին մէջտեղ հանեց խարդախութիւնը:

Բայց պէտք է ըսել որ եթէ Փիէռ Լօթի կը կլլէր, վրէժ կը լուծէր ընթերցողներէն … կլլեցնելով:

Միւս կողմէ, հաւանական է որ բարի հաւատք ունեցած ըլլայ նոյն իսկ իր ազնուական exotismeը հնարած ատեն:

Իր կեղծանունն անգամ բարի հաւատքի ապացոյց մըն է, զոր հետաքրքրութեամբ սորվեցայ Թահիթիի մէջ:

Ծովային պահակ Վիօ քսանըերկու տարեկան էր՝ երբ առաջին անգամ 1872ին La Flore նաւով ճամբորդեց դէպի Թահիթի: Այն ատեն քանի մը յօդուած գրած էր թերթերու մէջ եւ գրականութեամբ զբաղած, առանց ընթերցման շատ սիրահար ըլլալու: Մանաւանդ որ ինքզինք հպարտ կը զգար յայտարարելով որ ծանօթ չէ «ուրիշներու արտադրութեանց»: Թահիթիի մէջ, իբրեւ տարաշխարհիկ բան, Loti անունին հանդիպեցաւ, որ մաւրական լեզուի մէջ կը նշանակէ վարդ, եւ զայն որդեգրեց՝ որպէս կեղծանուն: Իր «Լօթիի ամուսնութիւնը» գործին առաջին տողերուն մէջ կը նկարագրէ արգասաբեր դերակատարօսային մկրտութիւնը:

Loti, վիպական եւ բուրումնաւէտ անուն, ըստ իրեն: Բայց ծովային այս պաշտօնեան չէր գիտեր թէ մաւրական այբուբենին մէջ L գիրը գոյութիւն չունի, եւ թէ անոր ամէնէն մօտիկ հնչիւն ունեցող տառը ներկայացուած է R գիրէն: Հետեւաբար Pierre Loti պէտք էր եղած ըլլար ճշդիւ՝ Pierre Roti, վարդին տեղ՝ խորոված:

Բանաստեղծութիւն՝ որ կը վերջանայ խոհանոցի մէջ:

X

Բայց բանաստեղծութիւնը սիրոյ մէջ յաղթականօրէն կը դիմադրէր: Փիէռ Լօթիի համար խենթ կ'ըլլային կիները, կամ գոնէ ինք այդպէս կը պատմէր, ինչ որ նոյնն բանն է գոհացողին համար, իսկ գրողին վարձատրութիւնը կը կայանայ ուրիշներու հաւատքին մէջ:

Իր սիրուհիները տարաշխարհիկ կիներ էին անշուշտ, որոնք այն օրերուն վիպական սիրոյ իտէալը կը կազմէին:

1872ին Թահիթիի մէջ կը գրէր.—

«Հիմակ ունիմ երկու հայրենիք, ծննդավայրս եւ Թահիթին»: Ցետոյ ունեցաւ Ճափոնի հետ՝ երեք հայրենիք, Կ. Պոլսոյ հետ՝ չորս, իսկապէս լայն սրտով հայրենասէր է եղեր:

ԱՌՆԱԼՏՕ ՑԻՐԱՔՔԱՌՕԼԻ

Իտալերէն բնագրէն հայացուց

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

(1)

բռնի՛ չէին Իրունը մոխրակոյտի մը վերածուած է։ Կռիւները կատաղօրէն շարունակուեցան մինչեւ իրիկուն։ Խումբ խումբ կարմիրներ կը նախընտրէին մեռնիլ պատնէշին վրայ կամ բոցերու մէջ, քան թէ անձնատուր ըլլալ։

Իրունի գրաւումէն անմիջապէս վերջը, ապստամբները վերսկսան յառաջխաղալ դէպի Սան Սէպասթիանօ, որուն անկումը այլեւս անխուսափելի կը համարուի։

Իրունի գրաւումէն առաջ եւ վերջը, հազարաւոր փախստականներ ապաստանեցան Ֆրանսա, Հէնտէյի շրջանը։ Իրազեկներ աւելի քան 5000 կը հաշուեն փախստականներուն թիւը։ Հարիւրաւոր կարմիր պահակներ ալ միջազգային կամուրջը անցնելով, Ֆրանսա մտան։ Ուրիշներ ալ ճամբայ ելան դէպի Պարչելոնա, որ կարմիրներուն ձեռքն է միշտ։ Պաս-Փիրէնէի (Ստորին Պիրենեաններ) նահանգապետը հրամայեց զինաթափ ընել բոլոր փախստականները եւ թոյլ չտալ որ Պարչելոնա անցնին։ Կարմիրները գայրացան այս տնօրինութեան դէմ եւ բարձրաձայն բողոքեցին, բայց Ֆրանսայի շրջանի պահակները մտիկ չըրին։

Կ'ըսուի թէ երկու հազար հոգի սպաննուած են երկու կողմէն, Իրունի վերջին չորս ժամուան ճակատամարտին մէջ։ Կարելի չէ հաշուել վիրաւորները։ Գրեթէ գերի բռնուած չէ ճակատամարտի ընթացքին։ Ապստամբները քանի կը յառաջանային, տեղն ու տեղը կը սպաննէին ո եւ է զինեալ մարդ. Կռիւները եւ արդէ նոյնքան կատաղի էին որքան Պատախոզի մէջ, 15 օր առաջ։ Հազարաւոր կիներ եւ մանուկներ իրենց դիւրատար գոյքերը հաւաքելով Ֆրանսա փախան։ Ֆրանսական սահմանէն որոշապէս կը տեսնուէին կռիւները եւ երկնայլաց բոցերը։ Շատ մը մանուկներ իրենց ծնողները կորսնցուցին ընդհանուր խուճապի պահուն։ Կ'ըսուի թէ կարմիրները հինգշաբթի առտու սպաննած են շատ մը պատանդներ, ելեկտրական զօրաւոր հոսանքներու կապելով եւ չարաչար այրելով։

Իրունի անկման օրը ինկաւ նաեւ Մատրիտի դահլիճը։ Նոր կառավարութիւնը կազմեց ընկերվարական ղեկավար մը, Լարկօ Քապալլէրօ։ Նոր դահլիճը յայտնապէս ձախ է եւ կը բաղկանայ վեց ընկերվարականներէ, երկու համայնավարներէ, երկու ձախակողմեան հանրապետականներէ։ Մէկ մէկ անդամ ալ առնուած են Քաթալոնիոյ եւ Պասքերու կուսակցութիւններէն։ Նախորդ վարչապետ Ժիրալ, որ իր դահլիճը կազմած էր, ապստամբութեան սկիզբը, անպաշտօն նախարար նշանակուեցաւ։ Նոր վարչապետը, որ Սպանիոյ Աշխատանքի Դաշնակցութեան քարտուղարն է եւ ընկերվարականներուն կուսաքը, միեւնոյն ատեն ստանձնած է զինուորական նախարարութիւնը։ Դահլիճին փոփոխութեան պատճառը այն է որ Մատրիտի եւ ուրիշ շատ մը քաղաքներու մէջ իշխանութիւնը իրականին մէջ կը գտնուի բանուորական կոմիտէներու ձեռքը, իսկ Մատրիտի կառավարութիւնը հեղինակութիւն չունէր անոնց վրայ։

Իրունի եւ Թալավէրայի գրաւումով, ապստամբներու ճամբան բացուած կ'ըլլայ դէպի Թոլէտօ եւ Մատրիտ։

*** Իրունի գրաւումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Պերլինի մէջ։ Այս առթիւ գերմանական մամուլը անխտրաբար ուժգնութեամբ կը յարձակի Ֆրանսայի վրայ, մեղադրելով թէ ուժ կուտայ պոլշեւիկեան հրոսախումբերուն։

*** Ուրբաթ գիշեր Փարիզի համայնավարները եւ ընկերվարականները գլխաւորին ցոյց մը կատարեցին Ռէփիւպլիքի հրապարակին վրայ, փառաբանելով Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին հերոսական պայքարը։ Ցոյցը տեւեց երեք ժամ։ Գլխաւոր ճառը խօսեցաւ Մորիս Թորէզ, համայնավար կուսակցութեան պետ, բողոքելով Սպանիոյ պաշարման դէմ։ Օրուան նշանաբանն էր.— «Թնդանօթ եւ օդանաւ ճամբեցէք Սպանիոյ, դադրեցուցէք պաշարումը որ կը սպաննէ Սպանիոյ մեր եղբայրները» եւայլն։ «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Հիւսիսի գործարաններուն 2000 բանուորները կէս ժամ ընդհատեցին աշխատանքը, բողոքելու համար Սպանիոյ պաշարման դէմ։

ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Անգլիա 12,000 նոր զինուոր կը ղրկէ

Անգլիական կառավարութիւնը յանկարծ դադրեցնելով ռազմափորձերը, զրկել տալ հրամայեց 3000 պահեստի զինուորներ։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ որոշուած է 12,000 նոր զինուոր ղրկել Պաղեստին, կացութիւնը աւելի ծանրացած ըլլալով։ Առաջին զօրամասը ճամբայ պիտի ելլէ յառաջիկայ ուրբաթ օր։ Որոշուած է ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնել Պաղեստինի Արաբներուն դէմ, որոնք սաստկացուցած են իրենց պայքարը ոչ միայն Հրեաներու, այլեւ Անգլիացիներու դէմ։ Անգլիոյ զինուորական նախարարութիւնը անհրաժեշտ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, ապահովելու համար զինուորներու հագուստ կապուստը, պարենաւորումը, սպառազինումը եւ փոխադրութիւնը։ Մինչեւ հիմա 7000 անգլ. զինուոր ղրկուած է Պաղեստին։ Նոր որոշումէն 20 ժամ վերջը, անհրաժեշտ հրամանները հաղորդուեցան 12,000 զինուորներու առաքման համար։

*** Հինգշաբթի օր նոր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի մէջ։ Անգլիացի զինուոր մը սպաննուեցաւ, ուրիշ երեք հոգի վիրաւորուեցան։ Բեռնատար կառախումբ մը գիծէն դուրս հանուեցաւ Հայֆայի ճամբուն վրայ։ 16 անգլիական օդանաւեր յարձակեցան Թուլքարէմի շրջանին վրայ, սպաննելով 28 Արաբներ։ Կ'ըսուի թէ արաբ հրոսախումբերը գնդացիրներ կը գործածեն անգլիական զօրքին դէմ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՏՈՒՐՏ Է. Պոլիս երթալէ առաջ Կէլիպօլուի թերակղզին իջնելով, այցելեց 1915ի զոհերուն գերեզմանոցները, որոնք 31 հատ են։ Ճշդուած 8908 գերեզմանները կը պատկանին անգլիացի զինուորներու, 2773ը Աւստրալիոյ, 412ը Նոր Զելանտայի։ Յիշատակարաններ կառուցուած են ուրիշ 26,883 զոհերու համար որոնց ծանօթ գերեզման չունին։ Թագաւորը այցելեց նաեւ Թուրք Անծանօթ Զինուորի դամբարանը։

ՆԻԿԻԹԱ (ՄԿՐՏԻՉ) ՊԱԼԻԷՎ, «Ջղջիկ»ի պարախումբերու հայազգի հեղինակը, մեռաւ Նիւ Եորքի մէջ, վեց շաբթուան հիւանդութենէ մը վերջ։ 59 տարեկան էր։ 1922ին էր որ շինեց իր համբաւը, հիմնելով «Շօվ - Սուրի» (Ջղջիկ) թատրոնը։ Ի ծնէ դերասան էր եւ առաջին փորձերը կատարեց Մոսկուայի մէջ, բայց 1919ին փախչելով, 1921ին հաստատուեցաւ միջազգային ոստաններու — Փարիզ, Լոնտոն, Նիւ Եորք։

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը հաղորդելով իր մահը, Պալիէվը (Պալեան) կը ներկայացնեն իբրեւ ... Ռուս։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՐՈՒԶՎԷԼԹԻ ԴԷՄ ՄԱՀԱՓՈՐՁ մը երեւան հանուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ։ Դաւադիրն էր օտար համայնավար մը, Ճօզէֆ Քրէհնէլ, 67 տարեկան։ Դաւը ոստիկանութեան հաղորդուած էր անստորագիր նամակով մը։ Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, ամբաստանեալը խոստովանած է թէ ութ կտոր ուժանակ պիտի կապէր մէջքին, պիտի մօտենար նախագահը դիմաւորելու գացող բազմութեան մը եւ պիտի պայթեցնէր անոր ձեռքը սեղմած ատեն։

ԼՕՅՏ ՃՕՐՃ ՊԵՐԼԻՆ ԵՐԹԱԼՈՎ, մասնաւոր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հիթլէրի կողմէ եւ աւելի քան երեք ժամ խօսակցեցաւ։ «Առաջնորդը» լայն տեղեկութիւններ հաղորդեց Անգլիոյ նախկին վարչապետին։ «Մաթէն» հաճութեամբ արձանագրելով այս հանդիպումը, «ռահվիրայ» կը կոչէ Լօյտ Ճորճը։

ՆԿԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ շաբաթական հանգիստի մասին եղած գանգատները քննելով, ոստիկանութեան վերատեսչութիւնը հաւանեցաւ որ կարգ մը շեղումներ կատարուին, մասնաւոր դիմումներու վրայ։ Այսպէս, խանութները պիտի փակուին երկուշաբթի օրերը. բայց կարելի է նաեւ փակել կիրակի օր, դիմում կատարելով. Ուրեմն պաշտօնեաններու դադար կրնայ տրուիլ կիրակի կէս օրէն երեքշաբթի առտու, կամ շաբաթ կէսօրէն երկուշաբթի առտու։

ՆԻՒ - ԵՈՐՔ - ԼՈՆՏՈՆ օդանաւային թռիչքը յաջողութեամբ կատարեց ամերիկացի երգիչ Հէրրի Րիչմէն, միայն 300 քիլոմեթր հեռու մնալով նպատակակէտէն եւ իջնելով Կալլէսի մէջ, որովհետեւ վառելանիւթը սպառած էր։ Թռիչքը տեւեց 18 ժամ 48 վայրկեան։ (5300 քիլոմեթր)։ Երգիչը եւ իր օդանաւորդը 24 ժամէն ճամբայ պիտի ելլէին, Նիւ Եորք վերադառնալու համար, բայց առ այժմ յետաձգեցին այդ ծրագիրը։

Անգլիացի օդանաւորդուհի մը, Տիկին Մէրքըմ, հինգշաբթի օր միս մինակ ճամբայ ելաւ Լոնտոնէն Նիւ Եորք։ Տիկինը կը պատկանի ազնուական դասուն եւ ուրիշ ատեն ալ յաջող փորձեր կատարած է։

149 ԿԱՐՄԻՐՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Վիէննայի մէջ, երբ ցոյցեր կը կատարէին ի նպաստ Սպանիոյ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ
ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀՆՑ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ,
ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՕՍԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼԺԻՔԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ՊՕՆԷԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԷՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ՍՏՍՓՕՅՔՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն։

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ
ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), *L'ABBÉ MULLER* (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԱՅ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՍՏԱՆԵԱՆ (ԶՕՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԵԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՌՆԷՆ ՆԵՐՍ։
Թափօրին պիտի գլխաւորեն ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿՆԵՐԸ։
Ատոնցմէ անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը։

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ՀԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Հոն պիտի յաճախակի սիրտի լուսանկարուի։
Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները։

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ՝ Métro Place Gambetta, Autobus 26, 95, 96, O, PC, AP եւայլն։

Ուխտագնացութենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ *Փլաս Կամպէթայի վրայ*, 202 rue des Pyrénées.

Մասնակցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean-Jaures եւ կամ ակումբ 73 rue Julien Lacroix. Վ. Թումանեանին մօտ։ ՃԱՇԱԳԻՆ՝ 13 ֆր.։

Պ. Թագւոր Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Ե. Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Ե. Խաչէրեան եւ զաւակունք, Տիկին Վ. Խաչէրեան եւ Ա. Խաչէրեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Կ. Իշխանեան եւ զաւակունք (Կ. Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Մ. Մանուէլեան եւ զաւակունք (Կ. Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Բէօլէեան եւ զաւակունք (Կ. Պոլիս), Այրի Տիկին Ե. Եաղճեան (Պոլիս), Այրի Տիկին Մ. Մարտոյեան եւ զաւակունք, սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի տիկնոջ, մօր, աղջկան, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին

ՏԻԿԻՆ ԶԱՊԷԼ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ
(ԾՆԵԱԼ ԽԱՉԵՐԵԱՆ)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 34 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 21 Օգոստոս, ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, իր բնակարանին մէջ, 23. Bld. du Nord Beaumont եւ անկէ գիւղին եկեղեցին։ Հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն Փիէռի գերեզմանատունը։

Պ. Թագւոր Թորոսեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ ազգականները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին, անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ
տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, ՍԷՆ ՓԻԷՌի դաշտին վրայ։
կը խօսի՝ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԻՒՍԵԱՆ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Փոքր Իթալիի հայրենակիցներէն

Գէորգ Միրզայեան 20. Մանուկ Յարութիւնեան 5. Ռ.Ն. 5. Յակոբ Համբարձումեան 5. Եղիշէ Դանիէլեան 5. Արտաշ Տէլիկեան 3, Ա. Թ. 20. Գէորգ Մուրատեան 3. Ընկերամին Մուրատեան 10, Սեդրակ Գասպարեան 10. Խաչիկ Գեւորգեան 5. Միհրան Խաչիկեան 10. Ղազար Միրտիչեան 20. Գեւորգ Եմա[illegible]եան 5, Արշէն Տ. Աւետիսեան 20. Աշոտ [illegible] 10, Գաբրիէլ Յակոբեան 10. Օննիկ Հայրապետեան 25. Ընտօն Գեւորգեան 5 ֆրանք։

ԽՄԲ.— Տես «Յառաջ» 30 Օգոստ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Զգոյշ սունկերէն (Յօդթ. Ե. Այվազեան).— Վարակուա՞ծ եմ արդեօք (Յօդթ. Մ. Թօշաթլեան).— Մեր կերէք (Շ. Նարդունի).— Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (Յօդթ. Ա. Ալճեան).— Թիւխական պատերազմ (Յօդթ. Վ. Գիւլպէնկեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը։

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը։ Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար։ Բաժանորդագրուեցէք այցեգին մը պակաս վճարելու համար բժիշկին։

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ-ԲՈՅԺը։

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք։ Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գանեբօ-Քաշանի Արծիւ Ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

×

Սէվրան-Լիվրի կարկանի [illegible] խումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

×

Փարիզի Համազգայինի Կեդր. Վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր անդամներէն ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն, Մարսէյլի, արուարձաններու եւ շրջանի ենթակոմիտէներու եւ խումբերու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Երջ. Վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ ... հայրենակիցներուն, որոնք իրենց նուէրներով քաջալերեցին ... [illegible] Ա. կայանը —

Օր. Մերանգիւլեան 100 ֆր.
Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մ.Ղ. 50 ֆր.
Տիկ. Խանումեան Գէորգեան [illegible] ֆր.
Բժ. Ցամլամեան 50 ֆր.
Իշխան Բ. Արզումեան 25 ֆր.

Շնորհակալութիւններ նաեւ ... կիններ Զ. Պետիկեանի, Հ. Բաղտասարեանի, Անդրանիկեանի, Փափազեանի, Գ. Մոսկոֆեանի, M. Pelufo-ի, ... լուսանկարիչ ... Ռաքելեանի, [illegible] գիւղացի ... մը եւ մասնաւորապէս Պ. Յարութիւնեանի, որոնք զանազան ուտելիքներ նուիրեցին։

ՑՈՒՇԱՏԵՍ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Վալանսի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 8 Սեպտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, 2 rue des Calais. Օրակարգ՝ Տեղեկագիրներու ընթերցում, պատգամաւորի ընտրութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ խիստ կարեւոր հարցեր։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Միւս երկիրներ	250 »	130 ֆրանք	—
[illegible]	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 8 SEPTEMBRE 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No 3212

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌԱՆՁԻՆ ՃԱԿԱՏՆԵՐ՝ ՆՈՅՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

[illegible]

— «Ինչպիսի՞ խմբը», կը գրէ ասոր համայնավար մամուլը: [illegible]

[illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՀՐԱԺԱՐԻԼ

Կը մերժէ միջամտել Սպանիոյ գործերուն, հակառակ համայնավարներու պահանջին

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը [illegible] Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան. [illegible] Փարիզի մետաղագործական հաստատութեանց մէջ, մասնակցութեամբ 300.000 բանուորներու:

[illegible]

[illegible] կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը, ստիպելով գործադուլ հռչակել: Այսօր ամէն պետութիւն ոչ միայն հաւանած է չէզոքութեան առաջարկներուն, այլեւ գործադրութեան միջոցներ հրամանագրած է: [illegible] բանակցութիւնները: Մենք չենք կրնար պատռել այն թուղթը որուն ստորագրութիւնը խնդրեցինք միւս կառավարութիւններէն: [illegible]

Օտար թղթակիցներ ալ կը նշմարեն թէ Լէօն Պլումի ամէնէն հուժկու ճառերէն մէկն էր այս, եւ խոր տպաւորութիւն ձգեց ունկնդիրներուն վրայ: [illegible]

ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ԶՊԻՏԻ ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԻ

Նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր արտակարգ նիստ գումարելով, նկատի առաւ Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան հետեւանքները եւ որոշեց չերկարել զինուորութեան շրջանը (երկու տարի), այլ զարկ տալ բանակին մասնագիտական ուժեղացման: [illegible]

Բանակի զօրացման մասին տրուած որոշումները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաստատեն թէ 1.— Պիտի զօրացուին արեւելեան սահմանագլուխի ամրութիւնները: 2.— Ուժ պիտի տրուի բանակին մեքենայացեալ կազմակերպութեան: 3.— Պիտի ջանան աւելցնել զինուորներու թիւը, վերստին զինուորագրուելու դիւրութիւններ ընծայելով նորագիրներուն:

[illegible]

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶՐՈՅՑ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՐԹԻԻ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Անդրանիկի գերեզմանին տարեկան ուխտագնացութիւնը, նախաձեռնութեամբ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան եւ մասնակցութեամբ զանազան կազմակերպութեանց. [illegible]

[illegible]

Հանդէսը 2.45ին սկսաւ, 4.30ին վերջացաւ:

— Ո՞րքան կը հաշուէք ներկաները.
— Առնուազն 700.
— Իսկ դո՞ւք:
— Մօտ 800: [illegible]

[illegible]

— Անցեալ կիրակի օդը շատ գէջ —

·ՅԱՌԱՋ·Ի ՏՈՒՆԸ

(ՄԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

ՑՐԴ ՑԱՆԿ

Արփիար Մարտիրոսեան	100
Ա. Ա.	100
Գառնիկ Յովհաննէսեան	100
Տ. Մ.	50
Գումար՝	350
Նախ. 6ի գումարը՝	6985
Ընդհ. գումար՝	7335

ցիկ էր եւ անշուշտ բազմութիւնն ալ աւելի շատ եւ «համաժողովրդական»:

— Այո, ճիշդ եւ ճիշդ «կոնիկ», ինչպէս գրած էր Կոմկուսի շաբաթերթը, ես ըսեմ 70 - 80, դուն ըսէ 100 — 120:

[illegible]

ՎԱՀԷ

Երկրորդ գործադուլն ալ վերջացաւ

[illegible]

ՆՈՐԷՆ ՎՐԴՈՎԻՉ ԼՈՒՐԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ

Սթալին կողացաւ՝ կը ցաւայի

Լոնտոնի ձախակողմեան մէկ թերթէն՝ «Փիփըլ»էն քաղելով, «Մաթէն» կը գրէ թէ Սթալին այնքան հիւանդ է, որ, կրնայ մեռնիլ որ եւ է առեն: [illegible] 16 [illegible]

[illegible]

(Կարեւոր շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՒՂԷՆ ՆԵՐՍ

«ՊԼԱՏՖՈՐՄԸ ՓՈԽԱՐԻՆՈՒԱԾ Է ԱՏՐՃԱՆԱԿՈՎ»

16ի գնդակահարութիւնը նոր էջ կը բանայ համայնավար կուսակցութեան ներքին պայքարներու պատմութեան մէջ։ Նոր չէ, որ կուսակցութեան ծոցին մէջ տարակարծութիւններ կը ծագին։ Առաջին անգամ չէ, որ յանուն իշխանութեան կուսակցական ղեկավարները պայքարի կը լծուին ու իրարու դէմ դաւեր կը լարեն։ Առաջին եւ վերջին դատավարութիւնը չէ, որ կը կազմակերպուի կարմիր մայրաքաղաքին մէջ։ Սակայն նորութիւնն այն է որ հրապարակաւ եւ օրէնքի ուժով առաջին անգամ ըլլալով արիւն կը հոսի։ «Պլատֆորմը փոխարինուած է ատրճանակով»։ Ատրճանակը կը գործէ անկիւնէն (Քիրովի սպանութիւն) եւ հրապարակաւ (Զինովիեւ - Սմիրնով խմբակի գնդակահարութիւնը)։

Որպէսզի աւելի յստակ դառնայ կատարուած դէպքերու բուն իմաստը, նախ քանի մը տեղեկութիւններ մահապարտներու մասին։

Գլխաւոր մեղադրեալը, որ սակայն կը բացակայէր ամբաստանեալներու նստարանէն, Թրոցկին էր։ Որքան ալ Սթալինի կողմնակիցները ճիգ թափեն նսեմացնելու ապարապանին արժէքն ու դերը, իրողութիւն է, որ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան պատմութեան մէջ Լէնինէն ետքը ամէնէն կարեւոր դէմքը կը հանդիսանայ Թրոցկին. Ան եղած է հոկտեմբերեան յեղաշրջումի գլխաւոր կազմակերպիչներէն մէկը, վարած է արտաքին գործերու, հաղորդակցութեանց եւ զինուորական գործավարի պաշտօնը, կը հանդիսանայ քաղաքացիական կռիւներու յաղթական վարիչը եւ կը համարուի համայնավար կուսակցութեան ամէնէն տաղանդաւոր տեսաբանը, հրապարակագիրը, եւ հռետորը։ Սկզբնական տարիներու խորհրդային բոլոր հիմնարկներու, կուսակցական ակումբներու եւ գործատեղներու մէջ միշտ քով քովի կը տեսնէինք Լէնինի եւ Թրոցկիի մեծադիր նկարները։ Իսկ շատ յաճախ Լէնինի նկարը մէջտեղը, Թրոցկիինը աջ եւ Զինովիեւինը ձախ կողմը։ Այդ շրջանին ամէնէն տարածուած համայնավար երգն էր՝ «Կեցցէ՛ Լէնինը՝ յեղափոխութեան առաջնորդը, կեցցէ՛ Թրոցկին՝ կարմիր բանակի առաջնորդը»։

Տասը տարի անընդհատ Թրոցկի եղած է համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի եւ Փոլիտպիւրոյի անդամ։ Իսկ ներկայիս կը համարուի հակախորհրդային ուժերու պարագլուխ եւ գերմանական ֆաշականութեան գործակալ։

ԶԻՆՈՎԻԵՒԻ խորհր. պաշտօնական համառօտ կենսագրութիւնը հետեւեալն է.— «Ծնած է 1883ին։ 1904ին Պեռնի մէջ կազմակերպած է պոլշեւիկեան խմբակ։ 1905ի յեղափոխութեան օրերուն վերադառնալով Ռուսաստան՝ աշխատած է մայրաքաղաքի սոց.-դեմոկր. կազմակերպութեան մէջ։ Լոնտոնի համագումարին մէջ (1907) կ'ընտրուի Կեդր. Կոմիտէի անդամ։ 1908ին կը ձերբակալուի եւ ապա ազատուելէ վերջ կ'անցնի արտասահման, ուր Լէնինի հետ սերտ գործակցելով, կը ղեկավարէր կուսակցութիւնը եւ կ'անդամակցէր «Սոց. Դեմոկ.» կուսակցական պաշտօնաթերթի խմբագրութեան։ 1917 ապրիլին Լէնինի հետ միասին վերադարձաւ Ռուսաստան։ Ներկայիս (1925) անդամ է Կեդր. Կոմիտէի, նախագահ Գ. Միջազգայինի եւ նախագահ Լենինկրատի Խորհուրդի»։

ՔԱՄԵՆԵՒ.— «Ծնած է 1883ին։ 900ական թուականներուն կ'աշխատէր Մոսկուայի պոլշեւիկեան կազմակերպութեան մէջ. մասնակցած է կուսակցութեան Բ. եւ Գ. համագումարներուն, Լէնինի եւ Զինովիեւի հետ միասին կը խմբագրէր «Պրոլետար» թերթը. 1913ին կը վերադառնայ Ռուսաստան, 1914ին կը ձերբակալուի եւ կ'աքսորուի Սիպերիա։ 1917ին կ'ընտրուի Կեդր. Կոմիտէի անդամ, եւ կը մնայ մինչեւ այսօր (1925). Խորհուրդներու երկրորդ համագումարի կողմէ ընտրուեցաւ համառուսական Գործ. Կոմիտէի նախագահ։ Իոֆէի հետ միասին վարած է Բրեստ Լիտովսկի բանակցութիւնները»։ Անկէ վերջ Քամենեւ եղած է Մոսկուայի Խորհուրդի նախագահ, Խ. Միութեան կառավարութեան փոխ-վարչապետ եւ նախագահ պաշտպանութեան եւ աշխատանքի խորհուրդի։

Զինովիեւ եւ Քամենեւ եղած են Փոլիտպիւրոյի անդամ եւ կը հանդիսանան կուսակցութեան յայտնի տեսաբաններ։ Լէնինի մահէն վերջ, Սթալինի հետ միասին Զինովիեւ եւ Քամենեւ կը կազմէին այն երրեակը, որ կը վարէր կուսակցութեան եւ երկրի ղեկը։

Գնդակահարուածներէն ԻՎԱՆ ՍՄԻՐՆՈՎ — 56 տարեկան— կուսակցութեան հին ղեկավարներէն էր, յայտնի հրապարակագիր եւ տեսաբան։ Սթալինին փոխարինելու պարագային, Լէնին կուսակց. ընդհ. քարտուղարի պաշտօնի համար նկատի է ունեցած Սմիրնովը։

ԵՒԴՕԿԻՄՈՎ.— Կեդր. Կոմիտէի անդամ եւ Լենինկրատի շրջանի կուսակցական քարտուղար (52 տարեկան)։

ՊԱԳԱԵՒ.— 49 տարեկան։ Լենինկրատի Չեկայի նախագահ.

ՄՐԱՉԿՈՎՍԿԻ.— 53 տարեկան։ Կուսակցական զօրամասերու ընդհանուր հրամանատար։

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԵՐ ՎԱՀԱՆԵԱՆ. 43 տարեկան։ Յայտնի տեսաբան եւ հրապարակագիր։

Գնդակահարեալներէն մնացած 9 հոգին բոլորն ալ եղած են համայնվր. եւ պատասխանատու պաշտօններ վարած (54էն 27 տարեկան)։ Բոլոր գնդակահարուածներն ալ մտաւորականներ են եւ չունին բարձրագոյն կրթութիւն ստացած։

Մահապարտ խմբակի առաջին գիծը՝ Քիրովի համայնավար կուսակցութեան կարեւորագոյն դէմքերէն կը հանդիսանար։ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարներէն մէկն էր, Լենինկրատի բանուորաշատ շրջանի ղեկավարը, անդամ Փոլիտպիւրոյի եւ Խ. Միութեան խորհուրդներու Կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահութեան։ Սթալինի ամէնէն մտերիմ մարդն էր եւ անոր յաջորդը պիտի ըլլար։

Ինչպէս յայտնի է, դատավարութեան ընթացքին ամբաստանութեան տակ առնուեցան շարք մը կուսակցական կարեւոր դէմքեր։ Քանի մը ծանօթութիւններ եւ անոնց մասին։

ՌԻԿՈՎ.— 55 տարեկան, կուսակցութեան անդամ է 1898էն ի վեր։ Կեդր. Կոմիտէի անդամ կ'ընտրուի 1905ին։ Երկու անգամ ձերբակալուած եւ աքսորուած է։ Խորհրդային առաջին ներքին գործավար կը նշանակուի։ Յետոյ եղած է (3 տարի) Տնտես. Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ, 1921ին կը նշանակուի Լէնինի տեղակալ, 1924ին (միաձայնութեամբ) կ'ընտրուի վարչապետ։ Անդամ էր Փոլիտպիւրոյի։ Ներկայիս Թղթատարական գործավար է։

ՊՈՒԽԱՐԻՆ.— 47 տարեկան «Համայնավարութեան այբուբենը» գրքին հեղինակ, տասը տարիէն աւելի «Պրաւտա»ի խմբագիր, անդամ Կեդր. Կոմիտէի եւ Փոլիտպիւրոյի, նախագահ Գ. Միջազգայինի եւ համայնավար առաջին տեսաբանը։ Ներկայիս խմբագիր «Իզվեստիա»ի։

ՓԻԱՏԱԿՈՎ.— Տնտեսագէտ։ Խ. Ուկրայինայի առաջին վարչապետը։ Անդամ Կեդր. Կոմիտէի։ Ներկայիս ծանր արդիւնաբերութեան փոխ-գործավար։

ՌԱՏԵԿ.— Յայտնի հրապարակագիր եւ Սթալինի արտաքին գործերու խորհրդատու.

ԹՈՄՍԿԻ.— (անձնասպան) — Խ. Արհեստակցական Միութեանց նախագահ, անդամ Կեդր. Կոմիտէի եւ Փոլիտպիւրոյի։ Լէնինի մտերիմ եւ խորհրդատու։ Վերջերս պետական հրատարակչականի վարիչ։

ՍՈԿՈԼՆԻԿՈՎ.— Կեդր. Կոմիտէի անդամ։ Ելմտական նախկին գործավար, իսկ վերջերս՝ փոխ-գործավար։ Լոնտոնի նախկին դեսպանը։

Այսպիսով, հոկտեմբերեան յեղափոխութեան ղեկավարներէն եւ Լէնինի գործակիցներէն միայն Սթալինն է մնացած գործի վրայ։ Ոմանք մահացան կամ սպաննուեցան, ոմանք փախստական տարագիր են, ոմանք դատուեցան ու գնդակահարուեցան, իսկ ոմանք ալ ամբաստանութեան տակ կը գտնուին ու դատի պիտի քաշուին։ «Երկաթէ աւելը» կը գործէ ուժգնօրէն, աշխարհի մէկ վեցերորդին վրայ Սթալինը անթագ թագաւոր կարգելով։ [illegible] հաստատուած է եւ դաժան։

Առաջին անգամ չէ, որ կը կատարուի կուսակցական շարքերու մաքրագործում։ Ամէն անգամ, երբ փոփոխութեան կ'ենթարկուէր կուսակցական ընդհանուր քաղաքականութիւնը, անոր կ'ուղեկցէր նաեւ շարքերու զտում։ Օրինակ, Լէնինի նոր տնտեսական քաղաքականութեան (Նէփ) կիրառման եւ Սթալինի հնգամեակներու ձեռնարկման առթիւ։ Միշտ ալ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը աշխատած է այսպիսի դժգոհ եւ բողոքողի կուսակցական տարրերէ։ Սակայն, եթէ նախորդ անգամներ դատուածները կը յանդգնէր վտարումի եւ չէզոքացումի, ներկայիս ընդդիմադիր տարրերը կ'ոչնչացուին ֆիզիքապէս։ Եթէ փոխուած են դատումի ձեւերը, տարբեր են նաեւ պայքարի միջոցները։ Նախկին պայքարները եւ մաքրագործումները կը դառնային տեսակէտներու, ծրագրի, «պլատֆորմ»ի շուրջ, ներկայիս մահու եւ կենաց կռիւ կը մղուի եւ վճռական խօսքը կը պատկանի «ատրճանակին»։

Նախքան այս [illegible] պայքարին անցնիլը, անհրաժեշտ է հարեւանցի ծանօթանալ համայնավար կուսակցութեան գաղափարական ներքին պայքարներուն։

Սկսինք 1917 թուականէն։

ԱՇՈՏ ԱՐՄՐՈՒՆԻ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԷՆ

ՈՒՐԱՆՑԻ ՄՈՒՐԱՑԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինկած են մեր պաշտպանողական գծի երկու թեւերը, Ռստամ եւ Անիս։ Թշնամին գրաւած է մեր նահանջի գլխաւոր ուղղութիւնը, ու մեր երկու թեւերը կը ստիպուին ընտրել նահանջի առանձին ճամբաներ. Անիսի թեւը Բերկրի - Գայալիտ գծով դէպի Իգտիր, իսկ Ռստամի թեւը Սարա-Կոտոլ գծով դէպի Իրան։

Իրան անցնող Վասպուրականի զօրամասին ու ժողովուրդին ճամբան իրօք շատ փշոտ եղաւ, եւ մեր օրերու «Նահանջ բիւրոց» մը... Կոտոլի կիրճին մէջ առաջին անգամ կը յարձակի մեր «բարեկամ» Սմկօն։ Այնուհետեւ կը սկսի կռիւներու երկար շարք մը Ալի Իհսան փաշայի զօրաւոր բանակին դէմ, Սալմաստի, Գարգէլլուի եւ Ուրմիայի լճին շուրջ մինչեւ Սային-Ղալա եւ Համատան։

Այս կռիւները կը զուգադիպին Անդրանիկի Խոյի վրայ յարձակման։ Ալի Իհսան փաշա ճարպիկ եւ արագ տեղաշարժով մը Վասպուրականի զօրամասի դէմ կեդրոնացած ուժերու մեծագոյն մասը գիշերով կը փոխադրէ ճակատը՝ Անդրանիկի դէմ եւ թրքական ուժերու այս տեղափոխութիւնը բարեբախտ առիթ կուտայ մեր զօրամասին եւ ժողովուրդին ապահով կերպով նահանջելու։

Բոլոր այս կռիւներու ընթացքին Մուրատ երեւան բերած է անօրինակ քաջութիւն եւ խիզախութիւն եւ մանաւանդ ղեկավարելու մասնաւոր ընդունակութիւն։ Եւ ատոր համար ալ կը նշանակուի ընդհանուր հրամանատար Լեւոնի անմիջական օգնական։ Կարելի է յիշել Գարգէլլուի ահեղ կռիւը։ Մերոնք առանձնած են յարձակելու նախաձեռնութիւնը, Թուրքերը կատաղօրէն կը պաշտպանուին իրենց դիրքերուն, սակայն ի զուր, մերոնց գրոհին տակ կը ձգեն իրենց դիրքերը։ Աքանչելի ու անձնուէր մարտիկ, Մոկացի Համբարձումը յառաջ կը նետուի գնդացիր մը գրաւելու համար, սակայն կուրծքին գնդակ մը առնելով վար կը գլորի եւ կ'իյնայ ճիշդ շուշանի եւ դեղին ծաղիկներու թուփի մը տակ։ Նոյն կռիւին մէջ կը վիրաւորուին Գարեգինը աջ ոտքէն եւ Ոսմեցի Ասօն երկու ոտքերէն։ Յուլիս 19ի (1918) այս փառաւոր կռիւին մէջ Մուրատի կատարած պայքարին դերը անուրանալի է. Այս բոլոր հերոսութեանց լուռ վկան եղաւ լերան վրայ կանգնած Վարդանանց գերեզմանը։

Մուրատի հերոսութեան գլուխ գործոցը կը կազմէ հետեւեալ դէպքը։

Վասպուրականի զօրամասի յառաջապահները կը հասնին Սային-Ղալա, անգլիական բանակին մօտ։ Իսկ գաղթող ժողովուրդին մեծ մասը (Հայեր, Ասորիներ) դեռ Միաշանդուաբի եւ Սային Ղալայի միջեւ, ճամբու վրայ շարժման մէջ է, մարդկային այդ հսկայ ալիքը կը ծփայ ու կը ծփծփայ... Թուրք յանդուգն հեծելախումբ մը անոնց միջեւ կը մտնէ ու ճամբան կը կտրէ։ Լուրը կը հասնի Սային-Ղալա՝ Մուրատին։ Հոն է նաեւ Կոստիա Համբարձումեան։

Անմիջապէս ձիեր կը նստին եւ կը յառաջանան դէպի թշնամին։ Ճակա-

տագի՞ր ... դժբախտ ճակատագիր, Կոստեան եւս կը միանայ այդ փոքրիկ ձիաւոր խումբին, ընդամէնը 13 հոգի։ Թշնամի հեծելախումբին մօտեցած պահուն, մերոնք զարմանքով իրենց առջեւ կը տեսնեն անգլիական գլխարկ կրող ձիաւորներ, այնպէս որ Կոստիան զանոնք Անգլիացի կարծելով, կը յառաջանայ հրամանատար սպային մօտ։ Սպան իր սուրը քաշելով Կոստիայի ուսին կ'իջեցնէ եւ երկու կողմերը կը խառնուին իրար։ Կոստեան գնդակ մը եւս կուրծքէն ստանալով ձիէն վար կը գլորի այլ եւս։ Նիզակներու եւ գնդակներու հարուածներէն արիւնլուայ գետին կը փռուին նոյնպէս Գօգօս Դանիէլեան՝ Շատախցի, եւ Արմենակ Տ. Թովմասեան։ [illegible] բացանի մէջ գնդակով ձիէն վար կը գլորէ [illegible] կորիճ Մուրատը որ արդէն ձախ թեւէն երեք նիզակի եւ երկու գնդակի վէրք է ստացած, իր սուրը քաշելով ամբողջ մէկ շարք՝ տասը գնդակ, կը տեղայ թշնամիին վրայ իրարու ետեւէն, գետին փռելով հինգ թուրք ձիաւորներ։ Հազիւ 10 վայրկեան կը տեւէ այս արիւնալի տեսարանը եւ թուրք հեծելախումբը կը փախչի սարսափահար, իրեն հետ տանելով եւ Գիմլիսցի Քերոբը, քաջ զինուոր մը։

Կանգնած, անշարժ կը մնայ միայն Մուրատը, արիւնլուայ, բայց յաղթական։ Փառք այդ կենդանի բազուկին, պաշտելի Մուրատ։

Այս կատաղի բախումէն անմիջապէս յետոյ, գաղթականութիւնը անարգել շարունակեց իր ճամբան։ Կոստիայի մարմինը առաջին անգամ տեսաւ Համատանցի ծերունի կին մը, որ իսկոյն իր ուսին վրայ բերելու [illegible]. Կոստին դեռ հոգեվարքի մէջ էր եւ կրցաւ մէկ երկու խօսք արտասանել։ Սային-Ղալա բերուելով մեծ պատիւով կը թաղեն զայն։ Ականատեսները կը պատմեն թէ Անգլիացիները մինչեւ իսկ [illegible] մերոնց։

×

Զինադադար է... Սարդարապատի զոյամարտէն ծնունդ է առած Հայաստանի Հանրապետութիւնը, ազատ եւ անկախ։ Թուրք բանակը կը քաշուի։ Հայկական նորագոյն բանակը նոր դասաւորումներ եւ տեղաւորումներ կ'ունենայ։ Մեր Յրդ գունդով կը գտնուինք Սուրմալու, Արարատի ստորոտը։ Ամենօրեայ ընդհարումներ եւ կռիւներ անպակաս են։ Թուրքերը քաշուելէ առաջ մորթիկ(?) ցանած են... Եւ ահա յանկարծ օր մը մեր գունդի կեդրոնը — Մալաքլու— կը հասնի Մուրատը։ Ան ճշմարիտ ռազմիկ է, աչքը միշտ դէպի թնդանօթի ձայնը կ'ուղղուի։ Անիկա չի կրնար հանգիստ մնալ Գաղտաստի(?) շրջանը, երբ Հայաստանի մէջ դեռ կռիւը, պայքարը կը շարունակուի։

Եւ միշտ առաջին գծի վրայ է Մուրատ։ Առանց պաշտօնի ու աստիճանի, պարզապէս մեզի կապուած բարեկամութիւն են իր քաջագործութիւններ Յրդ գունդի կռիւներու պատմութեան մէջ, սակայն կ'արժէ յիշել մէկ երկու դրուագ, խղճի հանգստութեան համար.

Սուրմալուի ճակատի վրայ թշնամիին յարձակումները յաճախակի են։ Ապրիլ ամսուն մէջ օր մը նորէն Քիւրտերը մեծ թիւով յարձակեցան, Կաճառի մեր դիրքերուն վրայ։ Մուրատի հետ անձամբ կը տանինք կռուի վայրը։ Թշնամին հետզհետէ ուժեղանալով գրոհ տալու փորձեր կ'ընէ։ Կիսաբաժնի հրամանատար Սեպուհի կարգադրութեամբ կռուի մէջ կը մտնեն եւ երկու թնդանօթներ։ Սակայն պարզ կ'երեւէր որ քարերու ու ծերպերու մէջ պատսպարուած քիւրտ կռուողները՝ շատ չէին կ'ազդուէին մեր թնդանօթի կրակէն։

Մեր եւ Քիւրտերու միջեւ, [illegible] ցամքած եւ խորունկ առու մը կար. Մուրատին ցոյց տալով կ'ըսեմ «Կը տեսնե՞ս այս առուն, եթէ [illegible] մենք շարունակ[illegible], թշնամին անպայման կը դրուէ զայն ու [illegible] կը սարսափէ լքել ամբողջ ճակատը»

Հերիք էր այս ազդարարութիւնը։ Մուրատ իսկոյն գործի կ'անցնի։ Երկու բոպէ յետոյ ան 4րդ վաշտին մէջ է եւ ահա երկինք կը բարձրանայ գաղափար(?) մը. «Հուռա՜ ...Ուռա՜»

Յառաջ կը նետուի Մուրատ, իր հետ վաշտապետ Երուանդ Տ. Մարտիրոսեան եւ ապա ամբողջ վաշտը։ Առուն գրաւուած է եւ կռուի պատկերը ամբողջապէս փոխուած։ Վիրաւորուած մէջ է եւ վաշտապետ Տ. Մարտիրոսեան, աքանչելի, հայրենասէր մարդ մը որ ի վերջոյ հերոսաբար ինկաւ Կարսի ճակատին վրայ։

Թշնամին կը նահանջէ մեզի ձգելով Թաշ-Պրունը։ Յաջորդ օրը մեր գունդը կը գրաւէ Ճէննէթապա, Տիգրան [illegible] ու մեր ձիաւորները կը հասնին մինչեւ Արալըխ։

Վրայ կը հասնի մայիսեան ապստամբութիւնը որուն զսպումի գործին մէջ առաւելագոյն դերը, անկասկած Յրդ գունդը կատարեց։ Հոն է դարձեալ Մուրատը, անկասկած միշտ իր [illegible]։ [illegible] հետ առաջին շփումը ունենալէ յետոյ, նահանջեցինք դէպի մինչեւ Աղին կայարանը եւ հոն էր որ Մուրատ մեր մէկ վաշտին հետ հեռաւոր պաշտպանողական գործողութիւն մը կատարեց, զրահապատի թիկունքը անցնելու եւ գրաւելու համար։

Ալեքսանդրապոլի շրջանը խաղաղեցնելէ յետոյ, Մուրատ մեզ հետ Մոլլաքըլու վերադարձաւ։ Սակայն ըմբոստութիւնները դեռ երկար [illegible] Ղազախի շրջանին մէջ։ Հրաման ստացայ մէկ գումարտակ այդ ճակատ ուղարկել։ Մինչեւ այդ, դեռ Մուրատ գունդին մէջ ոչ մէկ պատասխանատու պաշտօն ունէր. սակայն անոր անձնուէր ծառայութիւնը վարձատրելու մտահոգութեամբ, [illegible] խնդրանք ներկայացուցի [illegible] տեղակալ. նախարարութեան եւ գլխ. հրամանատար նշանակեցի Ղազախ[illegible] նոր Բ. գումարտակին։ Եւ այդ պա-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԸ

Ի՞նչ անուշ կ'երգէր։

Տնաւ։ Իրենց դեղձանիկն էր։ Այս պահուն, աշխարհիս բոլոր թռչուններէն տարբեր ձայնով մը, կ'երգէր անուշ անուշ։

Այս երգը արտասուշ ու խորհրդաւոր էր։ Ու թռչունը երգելէ աւելի, կարծես կը խօսէր։ Բառերը կտուցէն կը կաթէին կաթիլ կաթիլ, ու առանց իրարու խառնուելու, ինչպէս երբեմն իր մայրիկը՝ կը խօսէր մօր մը պէս։

Զարեհ կանգ առաւ։

Թռչունը երբ տեսաւ զինքը, երգեց, երգեց ու խօսեցաւ։

Գիտէ խենթենար Զարեհ։ Դեղձանիկը իր կեանքին պատմութիւնը գիտէր։ Իրեն նայած ատեն, անոր աչքերը, արցունքի երկու կաթիլներու պէս կ'երեւէին, ու դորովանքով ու յուզուած, իր բրած գէշութիւնները, ամբողջ իր կեանքը, այնքան տեղն ի տեղը կը պատմէր, որ այս պահուն, իր ներսը ձայն մը, կը կրկնէր միեւնոյն բաները։ Այս ձայնը, իր ներսը մնացած անձկութեան մը արձագանգը, միեւնոյն դառնութեամբ, կը շարունակէր կրկնուիլ։ Կարծես իր սիրտը դեղձանիկին հետ միեւնոյն բառերը կը կրկնէր։ Բայց չէր հասկնար, ո՞վ որու կ'ընկերանար, սիրտը դեղձանիկի՞ն թէ ոչ դեղձանիկը սրտին կ'ընկերանար։

Ու տարօրինակ զուգերգ մը լսեց այս պահուս։ Դեղձանիկին ձայնը իր սրտին մէջ, իր անցեալին բոլոր ձայները կը կրկնէր։

Երգեց, երգեց դեղձանիկը, վերջին անգամ մըն ալ իր բոլոր ձայնովը երգեց, ու թռաւ հեռո՜ւն, ծառերուն մէջ։

Դեղձանիկը իր կեանքին ամբողջ պատմութիւնը գիտէր, ու այնպիսի ձայնով մը կը ճռուողէր որ կարծես բսել կ'ուզէր «Եթէ խելօք կենաս, սուտ չխօսիս, ու հնազանդիս սրտիդ ձայնին, կրնաս կեանքիդ բոլոր քաղցրութիւնները վայելել»։

Զարեհ, թռչունին երգը կարծես ջուրի պէս կը խմէր, [illegible], իրար, իրար, իր սիրտը կը զովանար

Ձայները երբ դադրեցան, անուշ լռութիւն մը տիրեց։ Այս լռութիւնը, բոլոր լռութիւններէն տարբեր բան մըն էր. Զարեհ չորս դին նայեցաւ։

Ծաղիկներ, ծաղիկներ, ծաղիկներ։ Ամէն դի կանանչ։

Սկսաւ քալել։ Կանաչները կը զովացնէին մարմինը, ու յոգնելու տեղ կ'ուժովնար։

Քանի մը քայլ հեռուէն թռչունի մը երգը լսեց, ու ջուրի մը գլգլանքը՝ կ'ընկերանար անոր։ Առտուան հովն ալ ուրիշ ձայներու արձագանգին խառնուած կը փչէր հանդարտ հանդարտ

Բայց բոլոր ձայները, քիչ մը կը խառնէին սիրտը։ Ամէնքն ալ, կարծես բան մը կ'ըսէին իրեն։ Անոնք բոլորն ալ, խորհրդաւոր ձայներու շարք մը, իր սրտին կը զարնուէին։

Այս փայլուն ալիքները առաւօտին, թռչունին երգին պէս բան մը ունէին, ու կարծես պատմութիւնը կ'ընէին անտառին։ Քիչ անդին, ուրիշ ձայնի մը արձագանգը, միեւնոյն պատմութիւնը կուտար։

Եւ ի՜նչ կար, ինչու բոլոր ձայները այս պահուն, իր սրտին հետ կը բարբառէին։

Օ՜հ, բոլոր ձայները իր կեանքէն բան մը պահած էին, կը հասկնար։

Յանկարծ վախ մը եկաւ վրան։ Մէս մինակ էր։

Ճիշդ իր մօտիկը, առուակ մը կը հոսէր։ Կանաչ տերեւ մը, թիթեռնիկի պէս թռչելով, ինկաւ ջուրին մէջ ու բարակ ճիւղի մը կառչեցաւ, ուր պզտիկ ալիքներ՝ իրարու վրայ կը յեղուէին։ Անոնց կարկաչիւնը տղու մը լացին պէս կը լսուէր։ Զարեհ, շատ նայեցաւ այս տերեւին։ Ալիքները կը զարնուէին անոր, կ'ուզէին քշել զայն հեռուն, բայց ան, պլլուած այս պզտուն ճիւղին, կը դիմադրէր

Զարեհ չորս դին նայեցաւ։

Ասոր նման մատղաշ տերեւները, իրենց ճիւղերուն վրայ, անուշ հովերուն հետ կը սուրային, բայց կեանքէն բաժնուած այս տերեւը, առանց յուսահատելու, միմինակ, կը կռուէր, կը դիմադրէր կեանքին։

Ուժ առաւ, ու նորէն սիրտը բացուած, կ'ուզէր վազել ու պոռալ։ Երգել կ'ուզէր ուրախ ուրախ։

Լոյսը, կարծես վարդի ջուր, կը փայլէր հանդարտիկ լճակի մը յստակութեամբ։ Ու ծառերը բոլոր, իրենց կանանչին մետաքսը դուրս կուտային այս լոյսին մէջ։

Ուրախութիւն եկաւ վրան։

Իրենց հայրիկին, իրենց մայրիկին հետ խնդացող աղոց կը նմանէր ինք հիմա։

Ա՜ս էր արդեօք երջանկութիւնը։ Ու սրտէն անուշ բան մը անցաւ. Չորս դին նայելով, կ'ուզէր բարի լոյս մը բսել, երբ երգի մը ձայնը լսեց։

Քիչ մը հեռուն, գիւղացի, [illegible] մը.

Պարտէզի կը նմանէր այդ անտառը։ Ծառերը իրարու պլլուած, փունջ մըն էին արեւի։

Զարեհ, մօտեցաւ անտառին

Քաղցր էին ձայները։ Իր սիրտն ալ այդ ձայներուն նման կ'երգէր կարծես։ Հասկցաւ։ Բոլոր ձայները կ'ընկերանային իրեն, ու իր սրտին ներդաշնակութիւնը կը կանոնաւորէին։

Երբ արթնցաւ, իր տեսած երկինքին պէս երկինք մը։ Արեւը կը փայլէր ու սիրտը քիչ առաջուան պէս կը զարնէր

Այս պահուն երգեց իրենց դեղձանիկը։ Զարեհ վանդակին քով վազեց անմիջապէս, ու, «Միմի», կանչեց, խօսեցաւ, հարցուց թէ իրա՞ւ, իրա՞ւ գիտէր իր կեանքին պատմութիւնը։ Թռչունը պատասխանի տեղ, ցատկեց, թառէ թառ։ Այս թռիչքը պար մըն էր, ու աչքերը, երկու լոյսի կաթիլներ, նման իր աչքերուն մէջ, երգեց, երգեց։

Այն ատեն Զարեհ յիշեց։

Իր մայրը կը պատմէր։ «[illegible] լոյսով են շաղուած թռչուններուն աչքերը։ Անոնք ամէն բան լոյսի պէս յստակ կը տեսնեն»։

— Բայց մայրիկ, պատասխանած էր ինք, անոնց աչքերը պզտիկ, այդ բան պզտիկ...

— Ոչ, տղաս, ըսած էր իր մայրիկը, անոնց սիրտերը մեր սիրտերուն պէս տաք ու խորունկ են։ Ու ամէն սիրտ, աշխարհ մըն է, զաւակս, [illegible] նած էր...

Այս պահը իր կեանքին մէջ, իր տղայութիւնը մոռցած, Զարեհ ալ [illegible] մը կը տեսնէր իր առջեւ

(2)

Ա. ԱՄ[illegible]

ԲԱՆՔ ՀԵՏՆԱԿԱՆՔ

ՁՄՌՈՑՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ..

Եւ Սպանիացիներն ալ ուզեցին օրուան մարդ դառնալ։

Երկար աղաչեցին դրացիներուն որ տուն մը տան իրենց, կամ գոնէ գաղթավայրի սահմանները բացուին։ Բախտ չունեցան։

Մոսկովեան օգնութեան հասաւ սակայն եւ ճամբ մը մեզու՝ նետեց Սպանիայէն ներս, բոնկեցնելու համար պրոլետարական «եղբայրակցութեան» պղտորումները։

Սկսան ԹեԹեւ ձեռնարկով մը։ Նորոյթի հետեւելով վար առին Ալֆոնսօ Թագաւորը եւ Հանրապետութիւն հռչակեցին, սակայն մոռցան իրենց մօտ վար դնել գահակալը ու իբր արդիւնք հիւր ճամբու դրին զինք դէպի արտասահման։

Քաղաքապետականները եւ Հանրապետականները իրարու հետ փոխանակեցին իրենց բնակարանները՝ պալատները բանտերու հետ։

Սակայն այս փոքր գործողութիւններ մեծ աղմուկ չհանեց քանի, չուտ ալ մոռցուեցան, «Նորոյթէ» ինկած ձեւը ըլլալով ուշադրութիւն չգրաւեցին։

Ուրիշով խոշոր ձեռնարկներ կազմակերպել մտածեցին եւ քանի որ արտաքին թշնամիներ չունէին, առեղծեցին ներքին ճակատներ։ Երկիրը բաժնելով կարմիր եւ կեղին գօտիներու՝ սկսան գործի։

Հրապարակ եկան Թնդանօթներն ու հրանօթները, օդանաւերն ու զրահապատները, կրակի տուին քաղաքներ եւ գիւղեր, հողակոյտի վերածեցին հին, դարաւոր շէնքերն ու արձանները։

Այս բոլորը Թուաւորէ մէջ փորձուած ըլլալով յղացուցին Սպանիացիները

Մտածեցին ինքնատիպ բան մըն ալ ընել որ գոնէ արեւմտեան հողամասին մէջ անմոռանալի չըլլար երկար դարերէ ի վեր

Կրակն մէջ դուրս բերին գամբարաններէ իրենց վերջին հանգիստը վայելող դիակները ու զանոնք կանգնեցուցին հրապարակներու վրայ։

Անոնք կրօնաւորներու եւ քաղաքներու կմախքներն էին, որոնք իրենց ողջութեան չէին կրցած պաշտպանել որ դար մը մը հաջորդ բանուորական իրաւակարգ պիտի ստիպէր եւ իրենք այդ իրաւակարգի թշնամիներ պիտի նըկատուէին, ուրեմն հիմա պէտք էր որ իրենց հակայեղափոխականի պատիժը կրէին։

Եւ սպանդը կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ։ Ողջերն ու մեռելները իրարու խառնուած կը պայքարին յանուն սպանիացի ժողովուրդին բարօրութեան եւ Սպանիոյ բարգաւաճման

Ապստամբներն ալ իրենց կարգին կը յղացնեն պակասը

Բայց այս խնդրին մէջ, աչքի կը զարնէ միւս եւրոպական պետութիւններու քաղաքավար ընթացքը։

Ոչ մէկը կ'ուզէ խառնուիլ Սպանիոյ «ներքին գործերուն», պատճառ ձգած են զինք իր գիտցած ձեւով կրճատելու իր բնակչութիւնը, ինչպէս ըրին Իզմիրի Թրքական գրաւման առեն, երբ այս վերջինը ողջ-ողջ կը խորովէր եւրոպական քաղաքակրթութեան համար պայքարող տեղական քրիստոնեաները, Թէեւ մարտանաւերու վրայէն օգնութեան հասնելու համար չարժանկարի գործիքները կը ամրակոծէին տեսարանը։

Այս չէզոք Գոնաւցի Գիրասոսները սակայն, անտարբեր չեն Սպանիոյ դէմ, երբ զէնք եւ ռազմանիւթ հայթայթելու կուգայ կարգը։ Վերջապէս իրենց ալ մարդ են եւ մարդու սիրտ կը կրեն։ Բայց չատերուն համար չահեկան չեն այս բաները, բոլորը մտահոգ կը հարցնեն, «ձախե՞րը թէ աջերը պիտի յաղթէն»։ Այս կէտը կը մտահոգէ Փոյասուինէն մինչեւ Հօկերու «Այսպէսից Երգչախումբը»։

Ինծի համար միեւնոյն է, որ կողմն ալ յաղթէ, պատիւը օտարին չիրթար, այլ կը վերաբերի Սպանիոյ, իսկ պարտուող կողմն ալ ոչինչով կը տուժէ, քանի որ ոչ պատերազմական տուգանք եւ ոչ ալ հողային կորուստի խնդիր կայ մէջտեղը։ Որ կողմն ալ չահի, աչխատաւոր Սպանիացին իր պանիր հացը պիտի կրծէ ու բարեւի պիտի կենայ իր նոր պետին կամ պետերուն առջեւ.

Անկէ զատ, մեծ օգուտներ կը ապահովէ սպանիական ապագայ սերունդներուն։— Առաջին՝ Սպանիացի ժողովուրդը տարիներէ ի վեր ոչ մէկ պատերազմ մղած ըլլալով թմրախտի բռնուած կրնայ ըլլալ, այս միջոցով կը սթափի եւ ոյժ կ'առնէ։

Երկրորդ՝ պատերազմները ժողովուրդներու համար կարեւոր են առողջապահական տեսակէտով, ինչպէս կարգ մը հիւանդներու համար օգտակար է երբեմն արիւն հանել՝ գրտելը։

Երրորդ՝ սպանիական բանակը փոխանակ կեղծ ռազմափորձերով մարզուելու՝ իրական ռազմափորձ մը ենթարկուած կ'ըլլայ եւ սպանիական սպայակոյտն ալ վստահ կրնայ ըլլալ իր զինուորներու ոյժին վրայ, հաշուելով թէ զինուորը երբ իր եղբօրը վրայ այսքան կատաղօրէն կը յարձակի, իրական թշնամիին մասը կրնայ մարել։

Չորրորդ՝ ֆաբրիկաներու զաւակները կ'աւելցնեն որբերու թիւը եւ Սպանիոյ ԶՕՄը բազմաթիւ մասնաճիւղեր կ'ունենայ եւ տարեց որբերն ալ հանգստեան կրնան կոչուիլ։

Հինգերորդ՝ անգործներու թիւը պակսելով՝ անոնց տրուած նպաստի գումարը կը յատկացուի պատերազմական վարկերու։

Վեցերորդ՝ միւս պետութիւններու եւս դիւանագիտական գործ բացուելով, պարապ նստած դիւանագէտները գործի կը լծուին։

Եւ վերջապէս, մենք Հայերս ալ մեր բաժինը կ'ունենանք սպանիական այս կարկանդակէն,— մեր Հօկ ազդարիկները մինչեւ նոր ներդաշնակ մը հրովարտակին երեւալը պարապ չեն մնար, այլ իրենց երգչախումբերու միջոցաւ կը գրադին նպաստ փրցնել կապիտալիստ հայ իրաւագուրկ աչխատաւորէն՝ սպանիացի պրոլետար ժողովուրդին համար

Կ. ՓԵՏՈՒՇ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՒԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Պոլսոյ եկմտական մասնաճիւղը դիմած է Ղալաթիոյ Թաղականութեան եւ 3500 ոսկի տուգանք պահանջած է, պաչտօնէութեան չահատուրքը պակաս ցոյց տրուած ըլլալով։ Թաղականութիւնը պատասխանած է թէ իրեն չի վերաբերիր այդ գործը։

Ինչպէս յայտնի է, հռչակաւոր խարդող Յովհ. Քէչիչեանն է որ եկմտական մասնաճիւղին հաղորդած էր թէ ասկէ առաջ պակաս ցոյց տրուած են պաչտօնէութեան թոչակները։

** Հայ կաթոլիկներու Ղալաթիոյ Ս. Փրկիչ եկեղեցին պատկանող կալուածները ժամանակին աշրֆ միւլք (այսինքն իճարէի ու ենթակայ) վիճակի վերածուած էին։

Այս անգամ, տարիներով որ տարիներէ ի վեր իճարէ չէ գանձուած, Էվգաֆի տեսչութիւնը ըստ այնմ իճարէ գնահատած եւ գանձումին համար տուգանքի տակ առած է։

Եղած վարչական դիմումներուն ընթացք տրուած չըլլալով Էվգաֆին կողմէ, մութէվէլլին (եկեղեցին ժողովրդապետը) Իրաւական Գ. ատեանին առջեւ դատ բացած է Էվգաֆի դէմ, պահանջելով վերցնել արգելքը եւ վերադարձնել գանձուած գումարները։

ՑԻՊՐՈՒՆԻ

ՆԻԿՈՍԻԱ.— Օգոստոս 23ին գաղութը կորսնցուց Սեդրակ Թուլումճեանը, որ յանկարծամահ եղաւ իր բնակարանին մէջ։ Հանգուցեալը Կիպրոս եկած էր դրեթէ 40 տարիներ առաջ, ու իբրեւ հին յեղափոխական ու ազգասէր Հայ մը համակրանք չահած էր։ Երկար տարիներ եղած է Առաջնորդարանի հաշուակալ եւ Առաջնորդներուն օժանդակ։ Նոյնպէս տարիներով անդամակցած է Կիպրոսի ազգային շատ մը մարմիններու եւ միութեանց։ Վերջերս ընտրուած էր նաեւ թեմական խորհուրդի անդամ։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ օգոստ. 24ին, խուռն բազմութեամբ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՆԻՍ, 31 օգոստ. (Յառաջ).— Նիսի հայ գաղութը հիմնուելէն ի վեր առաջին անգամ է որ մէկէ աւելի միութիւններ ներկայացումներով ու բանախօսութիւններով զուարճացուց եւ հոգեկան սնունդ կուտայ հայ ժողովուրդին, ամբողջ օգոստ.ի չրջանին։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի խումբը որ օդափոխութեան համար Նիս եկած էր, այս տարի եւս հանգիստ արձակուրդ մը անցուց Նիսի Շաթոյին մէջ։ Ծովեզերեայ գեղեցիկ բարձր բլուրի մը վրայ եւ բոլոր գեղեցկութիւններով կատարեալ կայան մըն էր բանակավայրը։ Առտու իրիկուն ծովի լոգանք ու կայանի մէջ առատ ջուր ունենալով հոն եւս անուշ ջուրի լոգանք կ'ընէին, իսկ կերակուրը առատօրէն վայելեցին։ Քանի քանի անգամներ ականատես եմ եղած թէ որքան առատօրէն կը տրուէին ուտելիքները։ Շաբաթը երկու օր հինգչ. եւ կիրակի աւանդական խարոյկը տեղի կ'ունենար։ Ունեցան նաեւ ֆրանսացի հիւրեր եւ Նիսի ոստիկաններու տեսուչը, որոնք հիացմունքով գիչեր մը ճաչով եւ խարոյկին ներկայ գտնուելով գովեստով խօսեցան Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասին եւ գոհ ապաւորութեամբ մեկնեցան կէս գիչերէն վերջ։ Այն Հայերը որ առիթը ունեցան Շաթօ ելլել պտոյտի, հաճոյքով կը դիտէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի բանակումի վայրը, այնքան գեղեցիկ եւ մաքուր։ Հայկական եռագոյնը եւս կը ծածանէր կայանէն։ Երէկ գիչեր մեկնեցան եւ Նիսի կայանը անգամ մը եւս լեցուց հայ երգը «Յառաջ նահատակ»։

** Հօկի «Այլազգեաց» երգչախումբը Նիսի մէջ եւս երգահանդէս մը տըւաւ։ Իրիկուան մըն ալ իրենց չարաթաթերթին բարեկամներու միութիւնը երեկոյթ մը սարքած էր եւ Նիսի համայնավար երեսփ. Գարէլը հրաւիրուած էին խօսելու, բայց վերջին պահուն ուրիշ առեն համայնավար գործաւոր մը գրկեր էին, որ փոխանակ հայ անգործներու կացութեան վրայ խօսելու, ճառեց Սպանիոյ մասին եւ սկսաւ համագաղափարութեան։ «Լինթէրնասիոնալը» երգեցին, իսկ «Մարսէյյեզը» չերգուեցաւ.

** Հոգաբարձութեան ընտրութիւնները տեղի ունեցան։ Տեսնենք ինչ կարգադրութիւններ պիտի ընէ դպրոցին համար։

** Կ. Խաչի օգտափոխութեան կայանի Բ. խումբին տղաքն ալ կը վայելէին հաճելի կեանք մը։ Պիտի վերադառնան սեպտ. 15ին։

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԱԿ ԿԸ ՓՉԵՆ

«Մշակ», Ֆրէզնոյի անկախ հայաթերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 օգոստ.).

— «Արտասահմանէն, ինչպէս նաեւ խորհ. Հայաստանէն հասնող հայ եւ օտար թերթերը, հեռագիրներէ կը լուսաբանեն Ազատ Խանջեանի «ինքնասպանութեան»? պարագաները.

Ստալինեան նոր սահմանադրութիւնը լեռնային Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը կը թողու Ադրբէջանի Թաթարներուն, իսկ Ախալքալաքն ու Լոռին Վրաստանի։ Մինչդեռ այդ հողամասերը պատմականօրէն, ազգագրականօրէն եւ աշխարհագրականօրէն անբաժանելի մասերն են Հայաստանի եւ պէտք էր որ անոնք միացուէին Հայաստանի։

Խանջեան որ Մոսկուա կը գտնուէր սահմանադրութիւնը պատրաստուելու առեն, քաջութիւն ունեցած չէր բողոքելու այդ ապօրինի ընթացքին դէմ։ Երեւան վերադարձին հայ վարիչները նոր սահմանադրութենէն դժգոհ, երկրորդ անգամ Մոսկուա ղրկած են Խանջեանը։ Խանջեան Թիֆլիսի մէջ վէճի բռնուելով Անդրկովկասի Ներկայացուցիչ Վրացի Բերիայի հետ, կը մեկնի Մոսկուա։ Բերիան իսկոյն Մոսկուա Ստալինի կը տեղեկագրէ Խանջեանի «ազգայնական մտադրութիւնները», ու երբ Խանջեան Մոսկուա կը հասնի, Ստալին կը հրամայէ ըսելով՝ «լռէ, թէ ոչ խստագոյն պատիժներու պիտի ենթարկուիս».

Խանջեանի «ինքնասպանութիւնը»? մեզի կը յիչեցնէ Կիլիկեան եղեռնը, որ առեն ողբացեալ Յակոբ Պապիկեան օսմ. փարլամէնթին կողմէ Կիլիկիա ղրկուեցաւ քննութիւններ կատարելու։ Նոյնն է պարագան գահաժառանգ Եուսուֆ Իզզէտինին։ Թուրք վերին պաչտօնէութիւնը երկուքն ալ մեռցուց, պիտակ ծառայեցնելով «հիւանդութիւն» եւ «անձնասպանութիւն» բառերը։

Ազատ Խանջեան թէ Հայաստանի եւ թէ հեռաւոր գաղութներու մէջ ապրող բոլչեւիկներուն համար կիսաստուած մըն էր, Մարքս-Լէնին-Ստալինեան ուղիղ ճանապարհէն անշեղ յառաջացող։ Ան հակայեղափոխութեան, ազգայնականութեան եւ աջ թեքումի պատուհասող թշնամին էր։ Մէկը որ իր կուսակցութեան եւ գաղափարական անչեղ ուղղութեան համար, դեռ երէկ, Լէնինեան չքանչանով վարձատրուած էր, ու Ստալին ինքն իսկ իր հիացումն ու երախտագիտութիւնը յայտնելու համար հայրենիքով «կեցցե՛»ս Խանջեան» պոռացած էր, չքանչանը յանձնելու առեն։

Այս զաւեշտ իրողութիւնը ցոյց կուտայ թէ վրացի Ստալին աւելի բանէ առաջ Վրացի է։ Բոլչեւիկ անունը եւ բոլչեւիկ գաղափարականը պիտակ մըն է միայն դէմքերը ծածկելու։ Երբ հարցը Վրաստանի չահերուն չուրջ կը դառնայ, Ստալին այնքան պուրժուական, այնքան միապետական, այնքան հակայեղափոխական եւ ազգայնական է որքան չեն Հիթլէրն ու Մուսոլինին։

Եւ ահա թէ ի՛նչ առողջագոյն բախտով ատրկութեան փառաբանանքը կը հիւսեն Երեւանի հայ բոլչեւիկները, եւ որոնց ձայն կը բանեն «Բանուոր» եւ իր քոյր կաչազակները՝ պատմ արտասահմանէն այնքան կուրօրէն, այնքան ողորմելիօրէն

Եթէ «Բանուոր»ի վարձկան խմբագրին քով քիչ մը արժանապատուութիւն գտնուէր, եթէ «Բանուոր»ի չուրջ հաւաքուած հայանուն բոլոր մեծ ու փոքր բոլչեւիկները հասկնային Խանջեանի ողբերգութեան ահաւոր Եղծնակութիւնը, ոչ միայն «Բանուոր» թերթը պիտի դատապարտէին ամօթի ու նախատինքի սիւնին, այլ վար պիտի առնէին ծախուած խմբագրի Թանթարաւոր դիմակը, ցոյց տալով անոր էնկիւրիի ճամբան։

Միամիտ հայ բոլչեւիկներ, աչքերնիդ բացէք եւ տեսէք թէ ձեր անունով կրակ փչող եւ ձեր քրտինքը չահագործող ձեր անպէտ առաջնորդները ի՛նչպէս կը զաւածանեն ձեր նահատակութեան եւ մայր հայրենիքի չահերուն։ Աչքերնիդ բացէք եւ տեսէք թէ դեռ երէկ անոնք ի՛նչպէս կը գովէին Խանջեանը եւ կ'աստուածացնէին զայն, իսկ այսօր կը հայհոյեն անոր յիշատակին»։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սեպտամբրոյ Ենիխան գիւղի Հայր. Միութիւնը դաշտահանդէս մը սարքած էր անցեալ չաբաթ, ի նպաստ կարօտեալ հայրենակիցներու։ Առտուան կանուխէն դաշտավայր կը փութային շատ մը հայրենակիցներ։ Կէսօրին ամէն ոք իր ընտանիքով բոլորուած սեղաններուն չուրջ խիտ ծառերուն տակ կը ճաշէին, յիշեցնելով ծննդավայրի ուխտագնացութիւնները.

Կը հնչէր տաւուլ զուռնան եւ հայրենակիցները կը պարէին ու կը զուարճանային երկրի սովորութեան համաձայն։ Իրենց գլխուն վերեւ տեսնելով գոյգ եռագոյններուն ծածանումը աւելի կ'ոգեւորուէին։ Հայրենակից Գ. Գարամանուկեան ներկայացուց միութիւնը որ կազմուած է 1924ին։

«Ձայն պիտի պահենք այնքան ժամանակ որքան դեռ կը տիրէ պանդխտութիւնը»։ Լավիտոի դպրոցին աշակերտները հանդէսին մասնաւոր փայլ տուին արտասանութիւններով եւ երգերով։ Գ. Աչոտ իր «ֆանթէզիներով զուարճացուց հանդիսականները։ Գ. Քէնտիրեան արտասանեց «Ակ մը մոխիր»։ Ապա խօսեցաւ Գ. Գ. Հիւսեան, պարզելով Հայր. Միութեանց դերը։

Տասը վայրկեան դադարէն վերջ, Ադամեան Թատերախումբը ներկայացուց երկու զաւեշտներ։ Ապա տեղի ունեցաւ վիճակախաղը։ Շահեցան հետեւեալ թիւերը.— 216, 388, 113, 177, 348։ Այսպէս ուրախ օր մը անցուցինք եւ իրիկունը ուշ առեն վերադարձանք։ Միութիւնը իր չնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր հանդիսականներուն, մասնակցողներուն եւ Ադամեան Թատերախումբին։

Զ. Նուրեան

անոր չարաչուք եղաւ խեղճ Մուրատի համար.

Շատ երկար կ'ըլլար գրել բոլոր այն փայլուն կռիւներու մասին զորս վարեց Ցրդ գունդը այդ ճակատին վրայ եւ որոնց հոգին հանդիսացաւ մեր անման Ուրանցի Մուրատ - Սաքօն։ Այս գործողութիւններու չուրջ, վերջերս չատ գեղեցիկ կերպով գրեց սիրելի զինակիցս Ց. Սահակեան, «Յառաջ»ի մէջ (ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ)

Մուրատի գումարտակը Շահ-Տաղի փառաւոր յաղթանակէն յետոյ առելի կը Թափանցէ դէպի թշնամու գիծերը, կը հասնի Շամշատինի անտառապատ լեռները, ու հոն աւեր կռիւի մը մէջ Մուրատ ճակատէն գնդակ մը ստանալով հերոսի նման կ'իյնայ պատւոյ դաշտին վրայ (1920 յունիս)։

Հազիւ 40ի հասած այս յանդուգն ռազմիկի այնքա՜ն բեղնաւոր կեանքը եւ սխրագործութիւնները ալքանչելի օրինակ եւ ներշնչման աղբիւր պէտք է դառնան գաղթահայ երիտասարդութեան։

Ափ մը Ուրանեց հող, եւ փունջ մը ծաղիկ Կարճկանի լեռներէն ընծայ քու հոգակոյտին, սիրելի Մուրատ։

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԱՀԻԹԻ ԿՂԶԻԷՆ

ՓԻԷՌ ԼՕԹԻԻ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Թահիթիի մէջ իրեն սիրահարեցաւ փափկասուն Թառահուն, տեղացի գեղանի կոյս, եւ այդ ճամբորդութենէն ութ տարի յետոյ գրեց «Լօթիի ամուսնութիւնը», որ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ եւ գրականութեան մէջ նուիրագործեց այս կղզին։

Ըստ աւանդութեան, այս վէպին մէջ ալ կը գտնենք իբրեւ գերակատար՝ Փիէռ Լօթին, մարդը որուն օրէն կը զարնուէին կիները եւ պատմութիւնը յառաջ կ'երթայ այս եղանակով, իբրեւ ապրուած արկածախնդրութիւն։ Աւելին, այն առեն, ան ինքնադատութիւնը չատ գրագիտց Գրագէտին տարաչխարհիկ եւ անձնական սիրային արկածներով։

Եւ սակայն այս հովուերգութիւնը կատարեալ յերիւրանք է։ Թառահու երբեք գոյութիւն չէ ունեցած։ Հեղինակը ինքն իսկ խոստովանեցաւ զայն՝ գրելով մտերիմ բարեկամի մը.— «Պատմութեան խորքը չէ համապատասխաներ իրականութեան»։ Եւ նոյն բանն աւելի ուշ՝ յայտնեց նաեւ այն առեն երիտասարդ ծովային սպայի մը՝ որ կը կոչուէր Գոռեն, որ պատ պիտի դառնար Քլոտ Ֆարրէր, թէ «Թառահուի պատմութիւնը ճշմարիտ չէ, եւ թէ վէպը միայն վէպ է, ուրիշ ոչինչ»։

Ոչ ոքի մտքէն կ'անցնի արգիլել արուեստագէտի մը՝ որ պատմութիւններ հնարէ, խնդիրն այն է որ Թահիթիի կղզին դիմափոխ եղաւ իր գրութեան հետեւանքով.

Փիէռ Լօթի, իր ժօրժ եղբօր (որ ծովային բժիշկ էր Բարէզի հիւանդանոցին մէջ) չատ համառօտ մէկ սիրարկածը սեփականացուցած եւ ինքզինք գերակատար, կախարդող հռչակած, ու անկէ քաղած էր վէպը. «Լօթիի ամուսնութիւնը» հրատարակուեցաւ երկու տարի յետոյ «Ազիյատէ»էն, որ եղաւ իր առաջին եւ ամէնէն անհաւատալի վէպը, (հեղինակը, ծովային սպայ, Թուրքի զգեստներով կը մտնէր ու կը հրապուրէ փաշայական հարէմէն կին մը։ Խորհրդաւոր եւ վտանգալից ժամադրութիւններ կ'ունենայ անոր հետ, տարօրինակ արկածներ, Թրքուհին կը մահանայ՝ աչքէն հալ ու մաշ, եւ կը թաղուի Էյուպ'գեբերզմանատանը, Ոսկեղջիւրի մէջ)։ «Լօթիի ամուսնութիւնը» արդարացուց ուրեմն «Ազիյատէ»ն, հաւասար յաջողութիւն եւ խանդավառութիւն ստեղծելով, եւ յուզեց անթիւ ընթերցողներ, մանաւանդ ... ընթերցողուհիներ։ Թահիթեան աչքերու այս գիրքին գործած ապաւորութիւնն ու արձագանգը այնքան մեծ եղաւ, որ տակաւին այսօր Ֆրանսացիներ եւ օտարներ՝ երբ Թահիթի գան՝ իրենց հետ կը բերեն Թառահուի յիշատակը եւ մասնաւոր գորովանքով լուր կ'ուզեն, մանաւանդ կը հարցնեն թէ ի՞նչ վախճան ունեցաւ փոքրիկ սիրուհին, (ենթադրելով, բնականաբար, որ պատմուածքը իրականութիւն է)։

Զբօսաչրջիկներու մասին կը կազմէ Syndicat d'initiative de la colonie de Tahitiի քարոզչական նիւթերուն, այդ պատասխանէն զուր կ'իմանայ թէ վէպը չատ ճշմարիտ է, թէ տակաւին մարդ կայ որ կը յիչէ այդ չնորհալի աղջիկը, որ մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը ողբացած է իր մեծ սէրը Ֆրանսացի փոքրիկ սպային համար։

Ուրեմն ի՞նչ վախճան ունեցաւ սիրազեղ «Վահինէ»ն. (մի չուարիք, «Վահինէ» կը նշանակէ պարզապէս «կին», բայց չէ՞ք զգար հրապոյրը մաւրական լեզուով «կին» ըսելու էֆզօքիզմին)։

Ի՞նչ վախճան ունեցաւ. այս հարցման ի պատասխան տեղեկատու գործակալին աչքերը կը թրջին եւ ձայնը կը դողդողայ յուզումէն։ Խեղճ Թառահու, մեռա՜ծ է։ Հիւծախտէ՞։ Յուսահատութենէ՞։ Ոչ, պէտք է ըսել դառն ճշմարտութիւնը.— Մեռեր է վերջին համաճարակէն։

Բայց ի՛նչ վիճակի հասած էր, խե՜ղճ, փոքրի՜կ, սիրայե՜ղ Վահինէ ...

X

Հնարուած պատմութիւն։ Հեղինակն իր վիպագրի կատարեալ իրաւունքին մէջ է։ Վէպերը հնարքներ են արդէն, եւ երանի թէ վիպագիրները հնարել գիտնային միչտ։

Բայց Փիէռ Լօթիի երեւակայութիւնը կը տարածուէր անձերէն չրջանակին, եւ իրական երկիրներ կը նկարագրէր անիրական գոյներով, այսպէսով կը ձեւափոխէր տեսարանի մը դիմագիծն ու ժողովուրդներու նկարագիրը։ Մէն էր այն երեւակայող գրողներէն, որոնք գեղեցիկ պատկեր մը առջեւ կը կարծեն անտարբեր համարուիլ, եթէ զայն «ապլէգուէյզ» չհաչակեն, եւ մանաւանդ եթէ տարբեր ձեւերով չներկայացնեն։

Ով որ ճամբորդած է դէպի Արեւելք՝ անդրադարձած է որ Փիէռ Լօթիի Արեւելքը անձնական բան մըն է։ Անիկա վաւերական ճամբորդութենէն կ'օգտուի պարզապէս երեւակայական ճամբորդութիւններ պատմելու համար։ Ճշմարտութիւնը ոչ մէկ արժէք ունէր իրեն համար, հետեւաբար հարկ էր զայն զգեստաւորել։

Լօթի կը ձգտէր տարաչխարհիկ կիներու, Թրքուհիներու, Ճափոնուհիներու, Մաւրուհիներու, Չինուհիներու, Ովկիանուհիներու մասնաւոր տիպարներ չինել, որոնք մէկ հայրենիք միայն ունէին,— գրագէտին խելապատակը։

Իր օրերուն չատ քիչ ճամբորդներ կային, եւ Փիէռ Լօթի՝ օգտուելով ստուգումի պակասէն՝ իր քմահաճոյքին համաձայն կը նկարագրէր երկիրներ եւ ժողովուրդներ, ի մեծ խնդութիւն բոլոր անոնց՝ որ կը զուարճանան ճամբորդելով գրքերու մէջէն։

Բայց ... պատահեցաւ անխուսափելին, եւ բազմաթիւ գրագէտներ հաճելի եւ նուազ յաղթեցուցիչ դասն՝ հետեւիլ իր հետքերուն։

X

Հնարուած պատմութիւն։ Բայց ճիչդ է որ Փիէռ Լօթի ճանչցաւ Փոմարէ թագուհին, հարաւային Խաղաղականի մէջ հանրածանօթ, անճառահրաչ եւ զուարճալի։

Թագուհին զինք քանիցս հիւրընկալեց։ Ոչ հաղուագիւտ բախտ, որովհետեւ զուարթ Փոմարէն հաւատարիմ էր իր նախասաղդութիւնը ապատօրէն վարելու ծրագրին, եւ ինքզինք կը պատուէր բոլոր օտարականներուն ընդունելով, մանաւանդ ինք կ'երթար զանոնք փնտռելու, վախնալով որ գուցէ ամօթխածութեամբ կը հրաժարին իրեն ներկայանալէ։

Թահիթի կղզին՝ Փիէռ Լօթիի արդարօրէն ընծայած է մէկ քանի յիչատակներ, բայց չահեկան է գիտնալ թէ ի՛նչպէս փոքրիկ արձան մը կանգնելու համար սպասեր է մինչեւ անցեալ տարի։ Ապերախտութի՞ւն։

Սակայն որ եւ է վախիճէ, հազիւ արձանը հասած, ձեռ չուտով կը հրաւիրէ այցելել «Փիէռ Լօթիի կոչուած աղբիւրը՝ որ կը ցայտէ ժայռի մը կատարէն եւ երդաձեւ ծորելով կ'իյնայ արմաւաստանին մէջ. Կ'ըսկերանայ ձեզի մինչեւ «Փիէռ Լօթիի բաղնիքը», ուր ամէն գրողի առաջին անգամ հանդիպեցաւ փոքրիկ Թառահուին», որ եթէ իսկապէս չէ ապրած՝ գոնէ աչխարհ բերուած է գրագէտին բանաստեղծութենէն եւ գրական արուեստէն։

Այսպէսով կամաց կամաց կը սողակի այն համոզումը՝ թէ Թառահու, բանաստեղծութենէն ծնած, իսկապէս ապրած ըլլայ։ Հրաչալի յաղթանակ՝ գրողին համար։

Նոյն ինքն Փիէռ Լօթի կը սկսէր հաւատալ իր յերիւրանքներուն,— այնքան որ, գրական աչխարհին փոքրիկ Ազիյատէն ընծայելէ յետոյ, լրջօրէն գնաց Էյուպ, Ոսկեղջիւրի խորը, եւ կարօտակէզ ու տառապահիւծ Թօփ Գափուի գերեզմանատան մէջ փնտռեց անոր չիրիմը, եւ զայն բնականաբար... գտաւ եւ հողվարէն ծաղիկներ քաղելով տարաւ տուն, ու ամէն առթիւ յուզումով ցոյց կուտար հիւրերուն։

Գրականութիւնը այսօրինակ հրաչքներ կրնայ գործել։

X

Ի միջի այլոց, Փիէռ Լօթի կատարեց նաեւ քաղցրօրէն սիրահարել «վահինէ»ի մը տիպարն աչխարհ բերելու հրաչքը։ Քաղցրօրէն սիրահարել, անմեղ, անարատ, հաւատարիմ՝ իր սպիտակ տիրոջ եւ սիրահարին։ Այսպէս բան երբեք չէր պատահած սակայն, այն օրէն ի վեր որ նաւապետ Բուգէնվիլ գտաւ Թահիթին։

Բայց Փիէռ Լօթիի վէպէն յետոյ՝ պէտք չէ վիճիլ, սիրոյ կղզին վահինէները կաղապարուած են ըստ Թառահուի, ծաղիկ տարաչխարհիկ քըմայքի։

Այսուհանդերձ տարբեր են կեանքի մէջ։ Եւ արտնջալու պատճառ չըկայ։

(Վերջ) ԱԹՆԱԼՍՕ ՖՐԱՔՔԱՌՕԼԻ

նամանր խառնակութիւններ պիտի պատճառէ եւ թերեւս ոչնչացնէ ներկայ կարգուսարքը։

** Նոյն աղբիւրին համաձայն, վարչապետ Գ. Մոլոթով Մոսկուա դարձած է սեպտեմբեր 1ին, որպէսզի Սթալին կարենայ հեռանալ մայրաքաղաքէն։ Հասած օրն իսկ, Քաղաքական Բիւրօն նիստ գումարած է, ի ներկայութեան Սթալինի։ Այս ժողովին մէջ դիկտատորը յայտարարած է թէ պիտի փութացնէ իր արձակուրդի թուականը։ Եւ մեկնած է ընկերակցութեամբ երեք թիկնապահներու, որոնց մէկն է Տօքթ. Ալբիքոսով։ Գաղտնի կը պահուի Սթալինի օդափոխութեան վայրը. գիտեն միայն որ ջրաբուժութիւն մը պիտի կատարէ Կովկասի մէջ (Սեւ ծովու ափերը)։ Իր բազմաթիւ անձնապահներուն գլուխը կը գտնուի չէկիստ Փաւլով։ Միւս կողմէ Քաղաքական բիւրօյին անդամները աւելի քան երբեք խստօրէն կը պահպանուին Չեկայի գործակալներուն կողմէ։ Ոչ ոք կրնայ առանց մասնաւոր արտօնագրի մտնել Կեդր. Կոմիտէին շէնքը, ուր ժողով կը գումարէ Քաղաքական Բիւրօն։ Ցիսուն չէկիստներ Եուժովիցի եւ Տօպրոտիցքիի հրամանին տակ կը հսկեն շէնքին վրայ։ Չեկային նախագահը՝ Եաժովա փոխած է Քաղաքական Բիւրոյի բոլոր շարժավարները (շօֆէօր) եւ վստահուած մարդիկը դնելով անոնց տեղ։

**** «Տէյլի Հէրըլտ» կը գրէ թէ մաքրագործման ենթարկուած են նաեւ խորհրդային չարժանկարի վարիչները՝ Սօքոլ, Սիտիրով եւն.։ Կացութիւնը այնքան ծանր կը համարուի որ Կեդր. Կոմիտէն լուծելով Մոսկուայի շարժանկարի կեդր. վարչութիւնը, ուրիշ մը նշանակած է։

Եւ վերջապէս Ֆինլանտական աղբիւրէ նոր տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Ուկրայնայի գիւղական ըմբոստութեանց եւ աքսորներու մասին։

2,500,000,000 վարկ Լեհաստանի

Իբրեւ արդիւնք Լեհաստանի սպարապետին այցելութեան, Կիրակի օր, Ռամպուլէի դղեակին մէջ ստորագրուեցան Ֆրանքօ-լեհական վերահաստատել դաշնագրին պայմանները. Նոր պայմանագրին համաձայն, Ֆրանսա 2,500,000,000 ֆրանքի վարկ մը պիտի բանայ Լեհաստանի, հինգ տարուան համար։ Այս գումարը պիտի ծախսուի Ֆրանսայի մէջ, լեհական բանակին սպառազինման եւ արդիացման համար.

Կը հաւաստեն թէ դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները կը վերահաստատեն Ֆրանքօ-լեհ զինակցութիւնը, վերաքննելով զայն համաձայն օրուան կացութեան։ Այս առթիւ Հանրապետութեան նախագահը հացկերոյթ մը սարքած էր ի պատիւ Լեհաստանի սպարապետին, որ մեկնեցաւ կիրակի գիշեր։ «Թան» խօսելով նոր համաձայնութեան մասին, կ'ըսէ թէ ուժերու նոր դասաւորումը Վիսթուլայի վրայ՝ զսպիչ ազդեցութիւն մը պիտի գործէ թէ Պերլինի եւ թէ Մոսկուայի վրայ։ «Զինակցութեան այս վերանորոգման շնորհիւ, Փարիզ եւ Վարշաւա պիտի կրնան աւելի հանդարտութեամբ դիտել այն ծանրակշիռ դէպքերը որ կրնան պատահիլ Եւրոպայի մէջ եւ գործելու աւելի ազատութիւն վայելել, իրենց անհատական քաղաքականութիւնները վարելու համար Պերլինի եւ Մոսկուայի հանդէպ»։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Սան Սէպաստիանօ վտանգուած

Սպանիոլ ապստամբները Իրունի գրաւումէն վերջ այժմ իրենց գլխաւոր ուժը կեդրոնացուցած են Սան Սէպաստիանոյի վրայ։ Երեք զօրամասեր յառաջ կը խաղան տարբեր ուղղութիւններով։ Քաղաքը կը ռմբակոծուի թէ ցամաքէն եւ թէ ծովէն։ Կարգ մը քաղաքացիներ կը գրեն թէ ծանր վէճեր ծագած են Սան Սէպաստիանոյի պաշտպանողներուն միջեւ, անձնատուր ըլլալու կամ դիմադրութիւնը շարունակելու համար։ Ազգայնականները եւ ընկերվարականները կ'ուզեն անձնատուր ըլլալ, իսկ համայնավարները կ'ուզեն դիմադրել մինչեւ վերջը եւ նախանձելով առաջ կրակի տալ քաղաքը, ինչպէս ըրին Իրունը։ Ուսանողի նեղութիւնն ալ անտանելի կը դառնայ օրէ օր։

Միեւնոյն ատեն ապստամբները կը սեղմեն Մատրիտի պաշարման օղակը։ Պաշարումը մահիկի մը ձեւը առած է արդէն։ Շրջակայ բոլոր գիւղերը առնուած են։

Կառավարական օդանաւերը ամբողջ օր 380 ռումբ տեղացուցին Օվիէտոյի վրայ, որ պաշարուած է եօթը շաբաթէ ի վեր։ Այս առթիւ հրատարակուած պնդումը կ'ըսէ թէ քաղաքին ճակատագիրը կնքուած է եւ այլ եւս յոյս չկայ որ օգնական ուժեր կարենան վերջնել պաշարումը։ Իսկ ապստամբներուն հրամանատարը վճռած է դիմադրել մինչեւ մահ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՑԸ 2.15ի բարձրացաւ երէկ, երկուշաբթի, ցորենի գինը աւելի ըլլալով Փոխատական կարգ մը քաղաքներու մէջ կը ծախուի 2.20ի եւ 2.25ի։ Հողագործական նախարարութիւնը մասնաւոր ցնեկոյցով մը կը բացատրէ թէ այս բարձրացումը հետեւանք է ցորենի գնին աճման, զոր կատարեց ցորենի նորահաստատ պաշտօնատունը։

ՌՈՒՆԱՆՏԻՆ ԿԻՒԶԹԱՎ ՔԱՆ, որ խորհրդանշական գրականութեան (սէնպոլիզմ) վարպետներէն մէկն էր Մալարմէի եւ Վէռլէնի հետ, մեռաւ շաբաթ օր։ Ծնած էր 1859ին։ Ունի քերթուածներ եւ վէպեր։

22 ԲԱՐՁՐ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐ ձերբակալուեցան Պոլսոյ մէջ, ծանր անկանոնութիւններ գործած եւ արտածման արտօնագիրներ հանած ըլլալով։ Բոլորն ալ պիտի դատուին մասնաւոր ատեանի մը առջեւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ վ.ւ.ամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական ժողովատեղին։

[illegible]

— . —

Ալֆոռվիլի Ս. Մինասեան ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (Պապիկեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը, Մարսէյլի եւ շրջաններու բոլոր ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ողբացեալ զինակից ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ-ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ մահուան առթիւ, իր ընտանիքին եւ ընկեր Խորէն Տէր-Նազարէթեանին։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով, այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28։

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու։

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական առաջուածքներ։

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը ապագրուին երկու գոյնով։

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթոն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան։

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք» նկար Հ. Այվազեանի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եկերուած հայկական գոյն եռագոյն դրօշով.

Ը.— Թերթիկներուն ետեւի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի։

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Արտօի, Մկ. Գալուստեանի, Մկրտիչ Խօթնդրայեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Դր. Գլընեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի.

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը։ Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ն. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կ'երաշխաւորէ անոր։

Գին. [illegible] Սուրիա եւ Գաղութներ 3 ֆր. Աֆրիկա 6 ֆր. Թղթ. [illegible]
Դիմել հետեւեալ հասցէի. M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.

«ՅԱՌԱՋ»ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ԾԻՒՆԱԿՆԵՐՈՎ

«Հ ՅՐՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող մշտից հայրենեաց) Առուջին [illegible] կ հրատարակութիւն: [illegible] ՀՕՑԻ ԱՃԷՄԵԱՆ [illegible] դիր էջերով եւ [illegible]։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ [illegible] մասին։

Գին՝ 50 ֆրանք Թղթակազմ եւ առանց [illegible] ծախքը

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ
Պատուոյ Նախագահութեամբ
Առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
եւ մասնակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու

13 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը. Ցրուա Լիւք, Էգնայեան եղբայրներու ագարակին մէջ.

ՃՈԽ ՑՈՅՑԱԴԻՐ ՄԱՐԶԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր։
ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք։

Հանդէսը ամբողջութեամբ պիտի շարժանկարուի Ciné-Sétop կողմէ.

ՃԱՄԲ.— Առնել թիւ 7 ճանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութենէ կայարան առաջ. Traverse du roi de pique: կարելի է առա[ջ] գալ եւ ճաշը միասին բերել։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (84

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Ձեզի ճառ պիտի չխօսիմ։ Առոր ժամանակն անցեր է, ոչ ալ դուք պէտք ունիք ատոր, դուք, որ քաղաքի մտաւորականութիւնը կը ներկայացնէք։ Այսօր Թիֆլիսէն նամակ մը ընտացայ։ Պատասխանն է գրողը։

Վահէն մէկ երկու վայրկեան լռեց։

Հաւաքուածներու վիզերը աւելի երկնցան. արդեօք Փոխարքան ի՞նչ պատասխանած է ծերունի Հայրապետին. Մերժե՞ր է խնդիրքը, ընդունե՞ր է։

—Փոխարքան բացարձակապէս մերժած է Վեհափառի խնդիրքը...

Վահէն չկրցաւ խօսքը շարունակել։ Ամէն կողմէ ձայն մը փրթաւ։ Շատեր ոտքի ելան. Ընդհանուր աղմուկի մէջ պայրոյթի խօսքեր լսուեցան շատերու կողմէն

Վահէն տեղէն չշարժեցաւ. ուշադրութեամբ կը դիտէր շուրջինները։ Անոր պայծառ դէմքը քիչ մը տժգունած՝ չոր արտայայտութիւն մը ստացեր էր։ Երբ սկսաւ նորէն խօսիլ, բոլորը լռեցին։

— Փոխարքան պահանջեր է, որ Կաթողիկոսը անպայման հպատակի եղած կարգադրութեան։

— Այսինքն,— կարծես Վահէի միտքը լրացնել ուզեց Գէորգեանը,— Հայոց եկեղեցին պէտք է դառնայ Ռուսաց Սինոդի պոչը...

— Տօ, մենք մեռա՞ծ ենք որ,— անկիւնէն երիտասարդ մը պայրացած ոտքի ցատկեց,— Ծինկլխաններ... Շահ-Աբբասներ չկրցան քանդել մեր ազգային եկեղեցին...

Բարձրացած աղմուկին մէջ խեղդուեցաւ ըմբոստ երիտասարդին ձայնը։

Ժամանակ մը դիտելէ ետքը բարձրացած ժխորը, Վահէն յանկարծ տեղէն ելաւ ու ձեռքը վեր բարձրացնելով՝ ըսաւ.

Խօսքի ժամանակ չէ, պէտք է գործել։ Այսօր՝ բարեկամ մը, Հայ ժողովուրդի տրամադրութիւնը արտի մը մէջ գիզուած չոր ցախի կոյտի մը նմանցուց, որ լուցկիի մը կը սպասէ բռնկելու համար։ Շատ լաւ։ Պէտք է հրդեհուի դէզը։ Այդ լուցկին դուք պիտի վառէք։

Վահէի նման բոլորն ալ ոտքի կանգնեցան՝ վճռական դէմքերով ու բռունցքները սեղմած։ Վարդանի դէմքին վրայ կաթիլ մը արիւն չէր մնացած։ Բարձր հասակովը արձանացած էր գրան քովը եւ մոռցած ամէն ինչ՝ անձնական վիշտ, սէր, Սոնիա, միայն Վահէն կը տեսնէր, ու շուրջը զայրացած դէմքեր։

Վահէն նորէն սկսաւ խօսիլ։ Բացատրեց կացութիւնը ու այն դերը որ ինկած էր Ալէքսանդրոպոլի հայութեան վրայ։ Որոշ եւ կարուկ հրահանգներ տուաւ։

— Իսկ այժմ ցրուեցէք,— վերջացուց ան,— ամէն մարդ իր տունը։ Մինչեւ առտու ոչ մէկ խօսք վաղուան ընելիքի մասին։ Իսկ առաւօտեան ամէն մարդ գործի պէտք է լծուի։ Իսկ դուք,— Վահէն դարձաւ ներկայ եղող կիներուն եւ օրիորդներուն,— թերեւս աւելի մեծ դեր մը ունիք կատարելիք։ Շրջեցէք տունէ տուն, բացատրեցէք, համոզեցէք կիները։ Ամբողջ ժողովուրդը՝ կին, երեխայ, պառաւ պէտք է հրապարակ գան։

Հաւաքուածները հետզհետէ ցրուեցան, մնաց միայն Թուրէն Գէորգեանը։ Եղբինէն մեկնեցաւ տիկին Ցամփիկի հետ, որուն ծանօթ էր առաջուընէ։

Այդ գիշեր մինչեւ լոյս, ընկերները՝ հաւաքուած Տիգրանի սենեակը՝ խորհրդակցեցան առաւօտեան ձեռնարկի մասին։

Վարդանը լուռ, բայց ուշադիր կը հետեւէր անոնց խօսակցութեանը։ Աբիէնը եւ կուզար անոր երակներուն մէջ

Այարքեար Ցարութ եւ բրդոտ Մըկոյի մեկիտանները (գինետուն) իրարու դէմ դիմաց կը բացուէին Ալէքսանդրոպոլսկի փողոցի վրայ։ Փառք Աստուծոյ, երկուքն ալ հայ քրիստոնեայ, ղարս-շուխայի (կարին) երիտասարդներ էին, երկուքին ալ արծաթ քամարները չորս մատ լայնքով էին, երկուքն ալ առանց դադարի չորս օր չորս գիշեր քէֆ ըրած մարդիկ էին, բայց չէս գիտեր ինչու, աչքով աչք չունէին իրար տեսնելու։

Քաղաքին մէջ, ոչ ոք հաստատ բան մը գիտէր, թէ տարիներ առաջ ինչպէ՞ս սկսած էր այդ երկուքի թշնամութիւնը։ Ամէն մարդ իր գիտցածը կը պատմէր, ու ամէն մէկուն պատմածը իրարմէ տարբեր էր։ Բարեկամներ, ընկեր ազգականներ աշխատած էին հաշտեցնել զանոնք։ Զէ ու չէ, ալ իրենք ի՞նչ օրուան տղամարդ էին որ հաշտուէին։ «Էն շան ծնունդի հետ խօսե՞մ», ըսեր էր Ցարութը։ «Տօ, էն լնոր հօր հոգին»։... Մկօն պատասխաներ էր հաշտարարներուն։ Եւ այդպէս հաշտեցնելու ամէն փորձ ի զուր անցաւ։ Թարսի պէս երկուքն ալ միեւնոյն թաղը կ'ապրէին, դուռ դրկիցներ էին իրարու։ Իրենց մանկութեան շրջանին հարազատ եղբայրներու նման, միասին վէգ խաղցեր, զարատուն գացեր եւ կռիւներու ժամանակ ալ իրարու տէր ելեր էին։

Փողոցի լայնքովը միայն զատուած երկուքի խանութները իրարու մէջ կը նայէին. Օրուան մէջ շատ անգամ, մէկն ու մէկը դուռնաւոր դէնջակի մէկ ծայրը կոխած քամարի արանքը, արմուկը խանութի դրան, դէրք կը բռնէր. Դիմացինը հայու նկատած հակառակորդը՝ կ'անմայրէր ինքն ալ իր խանութի դրանը դէրք բռնել պէտերը ոլորելով, որպէս թէ ըսել ուզէր. «Տօ, շան ծնունդ, մենք ալ էս տեղ ենք. եանի ո՞ւմ կ'ուռեցնես»

Վերջին օրերը, բրդոտ Մկոյի սիրտը շատ նեղ էր։ Էդ ո՞նց թէ, էն շան մեկիտանը այնքան լեցուն ըլլայ յաճախորդներով։ Գինին որ հարցնես խօմ գինի չէր, լար թթու քացախ Բայց եւ այնպէս օրուան ամէն ժամուն, մեկիտանը լեփ-լեցուն։

Կասկածէ զուրս էր, որ Ալարքեար (Ալարկիրդի Ցարութի մեկիտանը) վերջերս լաւ առեւտուր կ'ընէր. Ցարութը այդ յաջողութիւնը կը պարտէր Ալէքսանդրոպոլ եկած նոր հիւրի մը

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եղեկեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ։ Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland (Ohio) U. S. A.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 9 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3213

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՇԻԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹԸ» ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳԼԽՈՒՆ

Տակաւին ժամանակ չունեցանք ամբողջովին պրպտելու «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերը, Յուլիս 25էն օգոստ. 22: (Նորէն մէկ ամսուան թիւ, բայց այս անգամ բաղդատաբար կանոնաւոր հասած.

Արագ ակնարկով մը, մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին կարգ մը վարչական փոփոխութիւններ, որոնց մասին պիտի խօսինք առանձին:

Յետոյ մեր աչքին զարկաւ Հայաստանի մտաւորականութեան և Գրողներու Միութեան մէջ ծագած իրարանցումը, իբրեւ հետեւանք «Աղասի Խանջեանի դաւաճանական ինքնասպանութեան»:

Միայն այս պարագան այնքան խօսուն է, որ գուշակութեան չի կարօտիր մնացեալը:

«Խ. Հայաստան»ի օգոստոս 6ի թիւին մէջ կ'երեւան երկու երկար նամակներ, մէկը ուղղուած՝ «Աշխատաւորութեան սիրելի առաջնորդի, հայ ժողովրդի լաւագոյն բարեկամ ընկեր Ստալինին», միւսը՝ «Թանկագին ընկեր Բերիային»: Ստորագրողներուն մէջ կը գտնուին պրոֆ. Ղափանցեանէն մինչեւ ... Զապէլ Եսայեանը, Զարեանը եւ Փ. Թէրլէմէզեանը:

Երկու նամակներն ալ կը շօշափեն միեւնոյն հարցը,— կեղեկամիտ նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի «անարգ, դաւաճանական ակտը, որը սնունդ է տալիս ժողովրդի թշնամիներին, Դաշնակների բեկորներին՝ կուսակցութեան դէմ, Անդրկովկասի ժողովուրդների բարեկամութեան դէմ նրանց մղած պայքարում»

Ստալինին ուղղուած նամակին մէջ, «հայ ինտելիգենցիան», փառաբանելով «մեր զարգացման մեծագոյն հանճարներ Լենինն ու Ստալինը», այլ մանաւանդ «մեր հարազատ, մեր մեծ առաջնորդ, թանկագին Ստալինը», «մարդկութեան ամենաիմաստուն զաւակ, մեր յաղթանակող Ստալինը», անգամ մը եւս կը դնեն Աղասի Խանջեանը, անքաւելի մեղքերու ակտապարտի մը տակ.

— «... Աղասի Խանջեանը կորցրեց զգաստութիւնը, իր հովանաւորութեան տակ առաւ մեր կուսակցութեան ու մեր ժողովրդի լկտի թշնամիներին, նա չհասկցաւ զգաստութեան վերաբերեալ ձեր իմաստուն խօսքերը, թերագնահատեց այն մեծ վտանգը, որի մասին ժամանակին ահազանգեցիք դուք, կոչ անելով պայքարել անխնայ անցեալից ժառանգութիւն մնացած նացիոնալիստական ազդեցութիւնների դէմ, հակայեղափոխական տրոցկիստական ու այլ թունաւոր տարրերի դէմ:

Մենք զայրացած ենք այն բանի համար, որ Աղասի Խանջեանը չարդարացրեց մեր ժողովրդի վստահութիւնը: Նա չարաշահեց այդ վստահութիւնը, ի չարը գործ դրեց ընկեր Բերիայի մտերմական վերաբերմունքը: Նա խճճուեց իր սխալների եւ երկերեսանիութեան ոստայնի մէջ, նա դաւաճանեց կոմունիստի ու ղեկավարի կոչմանը»:

«Թանկագին ընկեր» Բերիային ուղղուած նամակին մէջ ալ, նոյն մտքերն են որ կը կրկնուին, յաւելեալ եւ ճոխացեալ բացատրութիւններով.

— «Խանջեանի ինքնասպանութեան անարգ ակտը թափահարեց մեզ բոլորիս: Մենք էլ աւելի կ'ուժեղացնենք մեր զգաստութիւնը եւ շիկացած երկաթով կը մաքրենք մեր շարքերից նացիոնալիստական տարրերի բոլոր բեկորները»:

... Մենք մեր ժողովրդի հետ միասին անարգանքի սիւնին ենք գամում Խանջեանի արարքը, մենք բարձր կը պահենք մեր սոցիալիստական երկրի ժողովուրդների եղբայրութեան դրօշը»:

Երբ այսքան գետնաքարշ ուղերձներ ստորագրել կու տան «անկուսակցական» եւ ընդհանրապէս տարեց մտաւորականութեան, տարբեր աչքով չպիտի նայէին երիտասարդ գրողներուն

Եւ ահաւասիկ Հայաստանի Գրողներու Միութեան ժողովը՝ նուիրուած ընկեր Բերիայի զրոյցին:

Այստեղ ալ՝ նոյն քծնանքն ու շողոմանքը Անդրկովկասի կարմիր փոխարքային հանդէպ: Եւ չէ պակսիր մատնանշում մը, — Երիտասարդ գրող Նայիրի Զարեան իր բացման խօսքին մէջ կը յայտարարէ թէ՝ Անդրկովկասի ժողովուրդներու եղբայրութեան եւ համերաշխութեան համար «չափազանց անբաւարար» աշխատանք է կատարած Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը, իսկ այս թերութեան պատասխանատուներն են «Ն. Ստեփանեանի տրոցկիստական - նացիոնալիստական խմբակի անդամները՝ Ակսէլ Բակունց, Դր. Սիմոնեան, Ալազան, Նորենց եւն.»:

Այս ազդանշանէն վերջ, այլ եւս մրցումը կը սկսի, կարելի եղածին չափ սեւցնելու համար ամբաստանեալները:

Ինչպէս ըսինք, հարեւանցի ակնարկ մըն է որ կը նետենք հասած թերթերուն վրայ: Անհրաժեշտ է ամբողջովին ուսումնասիրել բոլոր արտայայտութիւնները, եւ մանաւանդ Բերիայի զրոյցը՝ Հայաստանի գրողներուն հետ, որոնց յատկապէս պատուիրած է «ուսումնասիրել Ռուսաց մեծ ժողովրդի լեզուն, Հոկտեմբերի լեզուն»:

Այս բոլորը կ'ապացուցանեն թէ հարթիչ գլանը անխնայ կը գործէ Երեւանի մէջ, եւ հաւատաքննութեան գոլորշին թոյն կը հոսեցնէ հոգիներու մէջ:

«Մաքրագործում»ի ազդանշանը վերէն տրուած ըլլալով, դժուար է նախատեսել թէ մինչեւ ո՛ւր հասած կրնայ ըլլալ «շիկացած երկաթ»ը:

Ամէն պարագայի մէջ, դժուար չէ եզրակացնել թէ նորէն հեղձուցիչ մթնոլորտ մը մատնուած է Երեւանը, եւ օղակները նորէն պիտի սրկուին, հեռաւոր յիշատակի մը վերածելով այն յարաբերական թուլացումը որ կը տիրէր քանի մը տարիէ ի վեր:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՍՈՒՐԻԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵՑԱՆ

ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԻ ԱՅՍՕՐ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Նախարարական Խորհուրդի երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարութեան խորհրդական Պ. Վիէնօ տեղեկութիւններ հաղորդեց Ֆրանքօ-սուրիական բարեկամութեան եւ զինակցութեան դաշնագրի մասին, որուն բանակցութիւնները կը շարունակուէին եօթը ամիսէ ի վեր: Նախարարական խորհուրդը արտօնեց նշանագրել գոյացած համաձայնութիւնը:

Դաշնագիրը հիմնուած է անգլեւիրաքեան դաշնագրին վրայ եւ կը բաղկանայ մէկ զինուորական պայմանագրէ, հինգ առանձնագրութիւններէ եւ 11 նամակներէ:

Փոքրամասնութեանց իրաւունքները վերապահուած են, ապահովելով հանդերձ անոնց շահերը: Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնաժողովը գիտել տուած է թէ չի կրնար ընդունիլ Սուրիոյ ազատագրութեան դաշնագիր մը, եթէ ան որոշ տրամադրութիւններ չի պարունակեր փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այս տրամադրութիւնը ապահովուած է եւ թէ Սուրիա այս կէտին համար «յանձնառութիւններ կը ստանձնէ ոչ միայն Ազգերու Դաշնակցութեան, այլեւ Ֆրանսայի հանդէպ, որ այսպէս ի հարկին միջամտելու իրաւունք մը կը ստանայ»:

Առանց որ եւ է կերպով վնասելու Սուրիոյ գերիշխանութեան եւ առանց զինուորական տեւական գրաւման մը հանգամանքը տալու, սկզբունքով Ֆրանսական զինուորներ պիտի մնան սուրիական հողին վրայ, մասնաւորաբար այն ժամանակաշրջանին որ անհրաժեշտ է կազմելու համար սուրիական ազգային բանակը: Այս բանակը պիտի մարզուի միմիայն Ֆրանսացի սպաներու կողմէ եւ պիտի սպառազինուի Ֆրանսական արտադրութիւններով:

Դաշնագիրը, որուն տրամադրութեամբ Սուրիան անկախ պետութիւն պիտի դառնայ եւ Ֆրանքօ-սուրիական զինակցութիւն մը պիտի կնքուի, պիտի տեւէ 25 տարի, երեք տարուան նախապատրաստական շրջանէ մը վերջ: Այդ ժամանակաշրջանին լրացումէն վերջ, Սուրիա պիտի կրնայ ընդունուիլ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ եւ մանդատի պաշտօնը վերջ պիտի գտնէ:

Առաջիկայ ընդհ. ընտրութիւններ պիտի կատարուին եւ շուրջ երկու ամիսէն պիտի կազմուի պատասխանատու կառավարութիւն մը, որ դաշնագիրը պիտի ստորագրէ յանուն Սուրիոյ ժողովուրդին:

Նոյն հիման վրայ ուրիշ դաշնագիր մը պիտի մշակուի Լիբանանի հետ: Բանակցութիւնները շուտով կը սկսին:

*** «Թան» խմբագրականի մը մէջ վերլուծելով համաձայնութիւնը, կ'ըսէ թէ դաշնագիրը «դիւանագիտական բաւական բարդ վաւերագիր մըն է, որովհետեւ պարտաւոր է նկատի առնել Սուրիոյ մասնաւոր կացութեան բոլոր երեսները: Կը թուի թէ ջանք թափուած է կարելի եղածին չափ անգլեւիրաքեան դաշնագիրը յարմարցնելու Սուրիոյ մասնաւոր պայմաններուն,— երկիր մը ուր ծանրակշիռ խնդիրներ կան փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար որուն հանդէպ Ֆրանսա չի կրնար անտարբեր մնալ, իր իսկ ստանձնած հոգատարութեան պաշտօնով: Կենսական է այս խնդիրը թէ բարոյական եւ թէ քաղաքական տեսակէտով, եւ կը կարծենք թէ լուծուած է լաւագոյն տրամադրութեամբ, թէ ցրուեալ եւ թէ խիտ փոքրամասնութեանց համար: Առաջինները պիտի օգտուին անհատներու եւ համայնքներու վերաբերեալ երաշխաւորութիւններէն, որոնք պիտի արձանագրուին սահմանադրութեան մէջ, իսկ երկրորդ շարքին համար ծրագրուած է պահպանել տեղական, վարչական եւ ելմտական ինքնավարութեան սկզբունքը որ կը գործադրուի արդէն: Այսպէս նախատեսուած կարգուսարքը գոհացում պիտի տայ փոքրամասնութեանց, առանց սահմանափակելու սուրիական պետութեան գերիշխանութիւնը եւ իրական անկախութիւնը»:

14 ՄԻԼԻԱՐ ՖՐ. ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

1936—1937 շրջանին պիտի ծախսուի 4,200,000,000 ֆրանք

Նախարարական Խորհուրդը երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ արտօնեց 14.000.000.000 ֆրանքի յաւելուածական վարկ մը յատկացնել երկրին ազգային պաշտպանութեան զօրացման, չորս տարուան համար: Աւելորդ է բացատրել թէ այս որոշումը հետեւանք է Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան հաստատման: Նոր պահանջները դիմաւորելու համար, Ֆրանսա փոխանակ աւելցնելու զինուորութեան շրջանը, կը նախընտրէ արդիացնել, խտացնել եւ կատարելագործել սպառազինման միջոցները

Սահմանուած վարկը մեծ մասով պիտի գործածուի օդանաւեր, զրահապատ կառքեր եւ հրասայլեր շինելու: Միեւնոյն ատեն պաշտպանողական միջոցները պիտի զօրացուին եւ արհեստով զինուորներու թիւը պիտի աւելցուի: Պ. Տալատիէ, ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, ամբողջ ծրագիրը, խորհրդարանին պիտի ներկայացնէ յառաջիկայ Նոյեմբերին: Սահմանուած գումարէն 4,200,000,000 ֆրանք պիտի յատկացուի ծրագրին առաջին մասին լրացման համար, որ տեղի պիտի ունենայ 1936 — 1937ին:

Նախարարական խորհուրդը միեւնոյն ատեն 100.000.000 ֆրանքի վարկ մը սահմանեց մինչեւ այս տարուան վերջը, նոր մարտանաւերու շինութեան եւ ուրիշ ծովային սպառազինութեանց համար: Դարձեալ 1936 — 37 շրջանին օդատորմիղին պիտի յատկացուի 1.200.000 ֆրանք:

Նախարարական խորհուրդը իր որոշումները առած է հետեւելով ընդհ. սպայակոյտի տեսակէտին, որ երկրորդական կը համարէ մարդկային ուժը, բաղդատելով օդանաւային, հրասայլերու եւ մեքենայացած կազմակերպութեանց ուժին հետ: Միեւնոյն ատեն նախարարները չեշտեցին թէ կառավարու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ալազան, Դ. Սիմոնեան, Ա. Բակունց, Վ. Նորենց եւն. «հակայեղափոխական»...

Երէկ ստացանք չորս կապոց «Խ. Հայաստան», յուլիս 25էն օգոստոս 22: Նիւթերը կը յորդին՝ «նացիոնալիստական - տրոցկիստական թափթփուքներու մասին: Ինչպէս կ'երեւայ, վերէն վար մաքրագործումի ձեռնարկած են: Օգոստոս 21ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ օգոստոս 16ին ժողով գումարեր է Գրողներու Միութիւնը, նուիրուած ... Ընկեր Բերիայի մէկ զրոյցին:

Ժողովին բացումը կատարած է Նայիրի Զարեան, յետոյ կարգով խօսք առած են Ստ. Զօրեան, Դ. Տէմիրճեան եւ ուրիշներ: Ստ. Զօրեան յայտարարեր է.

— «Թանգ է մեզ համար ժողովուրդներու համերաշխութիւնը, — Ով անկեղծօրէն սիրում է հայ ժողովուրդին, նրա սոցիալիստական մեծ հայրենիքը, նա պէտք է ջախջախիչ պայքար մղի Դաշնակցական թափթփուքների, նացիոնալիզմի զզուելի մնացորդների դէմ, մեր ժողովուրդների ոխերիմ թշնամիների դէմ, որոնց գործակալների դերը կատարում են հակայեղափոխական Բակունցը, Դր. Սիմոնեանը եւայլն»:

Յետաձգելով ուրիշ մանրամասնութիւններ, բնագրէն կը քաղենք նաեւ հետեւեալ հատուածը.

—«Ընկեր Սիրասը խօսեց այն խոշոր աշխատանքի մասին, որով նացիոնալիստական-տրոցկիստական տարրերը փորձում էին խանգարել մեր գրականութեան զարգացման բոլշեւիկեան տենդենցների աճումը: Ընկեր Սիրասն ընդգծեց, որ գրողների միութեան կուսակցական կազմակերպութիւնն առաջին հերթին եւ խորհրդային գրողները լիբերալ վերաբերմունք են ունեցել թշնամական տարրերի քայքայիչ աշխատանքի նկատմամբ՝ մեր գրականութեան մէջ:

Ընկեր Ս. Վահունին յիշեցնում է այն ջանքերը, որոնցմով նացիոնալիստներ Ա. Բակունցը, Ալազանը, Վ. Նորենցը խրախուսում էին մի քանի երիտասարդ գրողների (Գ. Բեա, Այաւէր, Խ. Դաշտենց եւայլն) ապոլիտիկ տրամադրութիւնները:

Ընկեր Հրաչ Քոչարը խօսում է այն վնասի մասին, որ հակահեղափոխական նացիոնալիստ գրողների խմբակը հասցրեց Խորհրդային Հայաստանի գրականութեանը:

«Զզուանքով պէտք է արտասանենք,— ասում է ընկեր Հրաչ Քոչարը,— երկերեսանի Դր. Սիմոնեանի անունը, որը յիմարներին խաբելու համար, յարմար համարելով քաղաքական ներքինի ձեւացնել իրեն, նացիոնալիստական-թշնամական տարրերի դայեակի դերն էր ստանձնել եւ խրախուսում էր նրանց հակայեղափոխական տրամադրութիւնները»:

*** Օգոստոս 18ի թիւին մէջ կ'երեւան կարգ մը վարչական փոփոխութիւններ.— Արմայիս Երզնկեան նշանակուած է Կոմունալ տնտեսութեան գործավար, դատական գործավար Պետիկ Թորոսեան արձակուելով, յաջորդ նշանակուեր է Արմենակ Ցոփոէփեան, փոխ-վարչապետ նշանակուած է Վահան Մելքումեան եւն.:

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ» ՊԻՏԻ ՃԵՂՔՈՒԻ՞

Պ. Թորէզ կը տեսակցի Լէօն Պլումի հետ

Վարչապետ Պ. Լէօն Պլում կիրակի օրուան ճառին վրայ, որով կը մերժէր տեղի տալ համայնավարներու ճնշումին եւ զէնք ճարել Սպանիոյ, Պ. Թորէզ երկուշաբթի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր պաշտօնական բնակարանին մէջ: Խօսակցութիւնը գաղտնի կը պահուի, բայց կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Պ. Պլում ազդարարած է որ եթէ համայնավար կուսակցութիւնը չընդունի չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ չդադրեցնէ իր ճնշումը կառավարութեան վրայ, արտախորհրդարանական միջոցներու դիմելով, ժողովրդական ճակատը կրնայ ճեղքուիլ: Այն ատեն ընկերվարականներն եւ արմատականները պիտի հարկադրուին նոր ճակատ մը կազմել ուրիշ քաղաքական կուսակցութեանց հետ:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐՈՒԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Թէ ընկերվարականները եւ թէ արմատականները լաւ տպաւորութիւն չկրեցին մէկ ժամուան գործադուլէն, որ սարքուած էր երկուշաբթի օր, իբրեւ առաջին ազդարարութիւն կառավարութեան: Ներքին նախարարութեան զեկոյցին համաձայն, փարիզեան շրջանի 2500 մետաղագործական հաստատութեանց 225.000 բանուորներու 80 — 85 առ հարիւրը մասնակցած է գործադուլին: Այսպէս, Ռընոյի գործարանէն մասնակցած են 29.000 հոգի, Ալսթոմի ելեկտրա-մետաղագործարանէն՝ 11.500, Սիթրօէնէն՝ 7500 եւն.:

«Իւմանիթէ» 300.000 կը հաշուէ բանթողներուն թիւը, մանրամասնօրէն նկարագրելով բողոքի ցոյցը եւ արտասանուած ճառերը: Նոյն օրը 2000 բանուորական պատուիրակներ ժողով գումարեցին Աշխատանքի Սակարանին մէջ, պահանջելով պաշարումը վերցնել եւ օգնել, թնդանօթ ճարել Սպանիոյ: Պատուիրակ մը առաջարկեց որ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը անմիջապէս 3 միլիոն ֆրանքի վարկ մը քուէարկէ Սպանիոյ հանրապետականներուն համար եւ 1 ֆրանքնոց դրոշմանիշ մը տպէ սեպտեմբեր ամսուան համար: Ժողովէն վերջը քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը, որ կը շօշափէ նաեւ բանուորական պահանջներ, հաւաքական պայմանագիր, ապրուստի սղութիւն եւն.:

Երէկուան «Իւմանիթէ»ի խմբագրականը ստորագրած էր Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, աւելի ուժգնօրէն պահանջելով դադրեցնել Սպանիոյ պաշարումը:

Աթաթիւրք Լոնտո՞ն պիտի երթայ

Անգլիոյ թագաւորը Պոլսէն մեկնած ատեն Լոնտոն հրաւիրած ըլլալով Աթաթիւրքը, կը հաւաստեն թէ Թուրքիոյ դիւանատունը ընդունած է հրաւէրը եւ մօտերս Անգլիա պիտի երթայ Զօր. Իսմէթի հետ:

Անգլիոյ թագաւորը փայլուն ընդունելութիւն մը գտաւ Ֆիլիպէի եւ Սոֆիայի մէջ: Պուլկարիոյ թագաւորը սեղան մը սարքեց իր ամարանոցին մէջ եւ յետոյ հիւրին ընկերացաւ մինչեւ սահմանագլուխ:

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԸ

Ո՞վ է մտաւորականը եւ ի՞նչ է իր դերը այն ժողովուրդին մէջ, որուն կը պատկանի ան եւ որուն մէջ կը գործէ:

Հանրային կեանքի կնճիռներէն, կարելի է ըսել հանգոյցներէն մէկն է այս հարցումը, որուն պատասխանը մէկ չէ:

Ոչ ակադեմական ցամաք սահմանումներ, ոչ ալ ճամարտակութիւններ սակայն, որոնք աւելի մթութիւն կուտան քան լոյս:

Անշուշտ, «Մտաւորական» բացատրութիւնը մտածել կուտայ խելօք անձի մը մասին, որ մշակուած է, զարգացած է եւ դպրոց ու դաստիարակութիւն տեսած:

Կը բաւե՞ն սակայն այս բոլորը, լիովին արտայայտելու համար գաղափարը եւ անձը:

Մարդիկ՝ որ զարգացում ունին, բայց չեն գործադրեր, որ դպրոց ու համալսարան աւարտած են, բայց համապատասխան կեանք ու գործունէութիւն չունին, մտաւորակա՞ն են:

— Ոչ, պիտի պատասխանէինք խորունկ համոզումով: Ձենք ժխտեր ակնարկուած անձերուն ոչ զարգացումը, ոչ ալ բարձրաստիճան վկայականները: Բայց չենք կրնար մտաւորական կոչումին արժանի նկատել զանոնք, պարզ այն պատճառով՝ որ պաշտօնական վկայաթուղթեր ունին:

Բժի՞շկ է այն անձը, որ բժշկութիւն ուսած է, բայց ուսուցչութիւն կ'ընէ. փաստաբա՞ն է այն անձը, որ իրաւագիտութիւն աւարտած է, բայց առեւտուրով կը զբաղի: Ոչ, անշուշտ: Բժիշկը՝ բժիշկ է, երբ կը կիրարկէ իր մասնագիտութիւնը, եւ փաստաբանը՝ փաստաբան, երբ կ'արդարացնէ իր վկայականը:

Ուրեմն, մտաւորական է այն անձը, որ ոչ միայն ունի անհրաժեշտ մտաւոր պատրաստութիւնը, այլ եւ կը կիրարկէ զայն. այսինքն՝ իր ունեցածը կը ծառայեցնէ հասարակութեան:

Աւելին դեռ: Ճշմարիտ մտաւորականը բնորոշող ծառայութեան գաղափարն է, ծառայելու գիտակցութիւնը նոյնիսկ իր ունեցած պատրաստութեան վրայ: Այս իմաստով՝ մտաւորական չէ այն, որ դպրոց ու համալսարան տեսած է, բայց իր ուսածը չի ծառայեցներ, չի տրամադրեր հասարակութեան: Ծառայութիւն, այո, բայց պայմանաւ որ ան յօգուտ հասարակութեան ըլլայ, նպաստէ անոր վերելքին ու բարօրութեան:

Ահա թէ ինչու ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ վկայական մը, երբ անոր տէրը չի նուիրուիր հասարակութեան, անոր ընկերային, ազգային, հոգեկան ու մտաւոր շարժումին ու բարգաւաճման:

Մտաւորականը՝ ուրեմն, հասարակութեան յառաջդիմական շարժման մասնակցող, անոր վրայ բան մը աւելցնող անձն է: Անիկա բիւրեղացումն է իր պատկանած ժողովուրդի յատուկ յատկութիւններուն, ժառանգորդը անոր հոգեկան ու բարոյական հարստութեանց եւ դրօշակիրը իր ժողովուրդին ու անոր բաղձանքներուն: Բայց նաեւ մէկը՝ որ կապը, կամուրջը կը կազմէ իր ժողովուրդէն դէպի մարդկային ընկերութիւնը. իր հայրենիքէն դէպի ուրիշ հայրենիքներ, բովանդակ աշխարհը:

Մէկ կողմէն աւազան մը, ընկալուչ կայան մը, եթէ կ'ուզէք, եւ միւս կողմէ սփռող, ճառագայթող կայան մը: Լեցուած իր ժողովուրդի անհունական հարստութիւններով, իր ցեղին բիւր ճառագայթներով, անիկա կը ճառագայթէ, իր լոյսին մէջ պատկերացնելով ոչ միայն ինքզինք, այլեւ իր ցեղը եւ անոր դէմքը:

Իր դերը՝ իր էութեան, իր սահմանումին մէջն իսկ է: Ազգային ճամբաներէն դէպի մարդկութիւնը, ցեղային հարստութիւններէն դէպի մարդկային անհուն գանձարանը, ոչ միայն բան մը առնելու անկէ, այլեւ բան մը աւելցնելու, բան մը ձգելու համար հոն:

Ունի՞նք այս մտաւորականը, այս մտաւորականութիւնը:

Անշուշտ, ունինք մտաւորականներ, բայց մտաւորականներ, բայց մտաւորականութի՞ւն,— դժուար է նոյնիսկ անոր մեծամասնութեան մասին պնդել:

Կասկած չկայ, որ քիչ չէ թիւը մեր մտաւորականներուն, գրող, ուսուցիչ, արուեստագէտ, ազատ ասպարէզի հետեւող եւն. բայց ինչ տոկոս կը կազմէ թիւը անոնց, որ հարազատ պատկերը կը հանդիսանան իրենց ժողովուրդին. անոր պատմութեան, անոր ցանկութիւններուն. անցեալի աւանդութիւններուն ու ապագայի երազներուն:

Եւ մանաւանդ, ինչ է թիւը անոնց, որ ոչ միայն իրենց ժողովուրդի այս պատկերը կը կրեն իրենց հոգիին մէջ, այլեւ կ'աշխատին իրագործելու անոր թելադրութիւնները, կը պահե՛ն՝ իրագործելու համար իրենց ժողովուրդին բաղձանքները եւ կը տառապին՝ յանուն ազգային բարօրութեան:

Չի բաւեր գրող, ուսուցիչ կամ արուեստագէտ ըլլալ, ճշմարիտ մտաւորական դառնալու համար. հարկ է ըլլալ, յառաջապահ գրող, այսինքն՝ պարծող, հրահրող, արծարծող մտաւոր հարցերու, հարկ է ըլլալ ուսուցիչ մը՝ որ միայն չոր թիւեր ու դէպքեր չէ որ կ'ուսուցանէ, այլեւ կը դաստիարակէ աշակերտութեան հետ նաեւ հասարակութիւնը, կը լուսաւորէ դպրոցի բակէն ալ դուրս, բազմութիւնը շարժման մէջ դնելով, վեր՝ վարժարանէն, վեր ծանօթութեանց թութակէն, աշխոյժ, կենդանի եւ ստեղծագործ:

Արուեստագէ՞տ, այո, բայց ոչ հետեւորդ, ոչ ալ անհատական երազներու հետամուտ միայն. այլ նոր ճամբաներու ճամբորդը եւ հետազօտը, գալիք աշխարհներու մարգարէն:

Ասոնք են մտաւորականները եւ այս խառնուածքներուն պէտք ունի հայ ժողովուրդը

Երէկ, այս խառնուածքով փաղանգներ տուաւ Հայը իր նոյնպէս պատմութեան կերտումին. այսօր, օտար ափերու վրայ ցիրուցան, տարտամ մատնուած է ան, պիտի [illegible] իր երկունքին մէջ: Կը կարծենք ո՛չ՝ եթէ իր մտաւորականութիւնը, իր կարգին, հաւատացնէ իր պարտքը իր ժողովուրդին, հաւատարիմ ըլլայ իր կոչումին եւ ոչ միայն հաւատքով ամուր մնայ ինք, այլեւ արծարծէ զայն իր ժողովուրդին մէջ:

Հայը, ինչպէս դարեր շարունակ, կը պահէ ինքզինք եւ իր դէմքը, շնորհիւ իր տոհմին կենսունակութեան եւ ցեղային խորհուրդին: Հայ մտաւորականութիւնը, իբրեւ հաւաքականութիւն, պիտի գիտնա՞յ արժանավայել ըլլալ իր ցեղին ու անոր պատմութեան, այս է որ կը հարցնէ մեր օրերուն:

(Խմբագրական՝ ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

«ԴԱՌՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ»

(ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ)

— . —

ԽՄԲ.— Ասկէ առաջ թարգմանաբար տուեր էինք հատուած մը թուրքերէն Թանի թերթէն որ վերեւի զոյգ խորագիրները ունի: Ստորեւ ուրիշ մաս մը.—

Բանակին փոխադրական միջոցները շատ քիչ էին, որովհետեւ մեծ դժուարութեան կը բախէր: Բայց, Անատոլուի գիւղացիներուն կարգը օգնութեան էր հասած ու այդ փոխադրական հասարակ միջոցով խելքի պտոյտ տուող գործեր տեսնուած էին:

Գլխաւոր դժուարութիւնը հետեւեալն էր.— Պատերազմի միջոցներ չըկային: Թէեւ մթերանոցներուն մէջ մեծ քանակութեամբ թնդանօթ ու հրացան կար, բայց այդ թնդանօթները անգործութեան դատապարտուած էին Համաձայնական պետութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ: Իսկ հրացաններու բանալիները կամ Պոլիս էին փոխադրուած եւ կամ ծովն էին թափուած: Գնդացիրներուն «ժապաւէններ» բաւարար չէին: Հետզհետէ ջոկատներուն թիւը կ'աւելնար, ու ամէն տասնեակի մէկ սուրին բաժին կ'իյնար: Լրջօրէն մտահոգիչ էր նաեւ հետեւակազօրքի եւ ձիոյքի ռումբերու պակասը:

Այդ շրջանին համեմատաբար լաւ զինուած էին Կարնոյ 15րդ զօրաբանակը եւ միւս բանակներէն մէկ քանի գունդեր:

Անկարելի էր բանակին այս պակասները արտասահմանէն հայթայթել: Որովհետեւ, Համաձայնականներուն հետ պատերազմի մէջ էինք ու հնար չէր մէկ հատիկ սուրին գնել անոնցմէ ... Մինչդեռ ընդարձակ Անատոլուին գրեթէ բոլոր կողմերը պատերազմական ճակատներու վերածուած էին: Հարկ էր բոլոր այս պակասները ժամ առաջ լրացնել եւ ընդդիմանալ թշնամիներուն, որոնք մէ տանը կը սպառնային երկրին ու ազգին գոյութեան:

Անհրաժեշտ է ըսել եւ ընդունիլ այս ճշմարտութիւնը թէ աշխարհի մէջ ոչ մէկ կառավարութիւն եւ ժողովուրդ այդքան ծանր պայմաններու մէջ պատերազմիլ յանձն կ'առնէր: Այս ձեւի բանակի մը մերձնան բանեցնել, պատերազմական կատարեալ միջոցներով օժտուած չորս պետութեանց դէմ կռուի ուժեղ տարր մը պատրաստել, ու նաեւ տեղ տեղ ծագած ըմբոստութիւնները դադրել,— ասոնք յաջողութիւններ են որոնց նմանը երբեք արձանագրած չէ պատմութիւնը:

Խօսինք նաեւ Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան մասին: Ազգ. կառավարութեան գործավարներու խորհուրդը իր առաջին ժողովը գումարած էր 5 մայիս 1336ին (1920): Այդ նիստին ընդունուած էին նաեւ արտաքին քաղաքականութեան այն հիմնական կէտերը զորս նոր կառավարութիւնը պիտի հետապնդէր:

Ազգ. կառավարութիւնը շատ ծանր բեռան մը տակ էր մտած: Ան ստանձնած էր պաշտպանութիւն մը՝ գրեթէ բոլոր արեւմտեան պետութեանց անբաւ յարձակումներուն դէմ: Այս ծանր պայքարին անկարող էր տոկալ նոյն իսկ այն պետութիւնը որ օժտուած է կատարեալ միջոցներով: Անհրաժեշտ էր, ուրեմն, միջոցներ ձեռք առնել:

Այդ միջոցներուն կարեւորագոյնը հետեւեալն էր.— Նկատի ունենալ զինուորական ճակատները ու արտաքին քաղաքականութեան ըստ այնմ ընթացք տալ:

Զանց առնելով ըմբոստականական վայրերը որոնք ծառայած էին Պոլսոյ կառավարութեան դրդումովը, հետեւեալներն էին այն զինուորական ճակատները զորս նկատի ունեցած էր Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը.

1. Արեւմտեան Անատոլուն — Յեյլենական ճակատ:
2. Հարաւային Անատոլու — Ֆրանսական ճակատ:
3. Զանազան վայրերու մէջ — անգլիական փոքրիկ ճակատներ:
4. Արեւելեան Անատոլուն,— Հայկական ճակատ որ դեռ երեւան եկած չէր

Այդ միջոցին Համաձայնականները միացեալ ճակատի մը վրայ կը շարժէին եւ, Պոլսոյ կառավարութեան ստորագրել տալով Սեվրի դաշնագիրը, կը ջանային ժամ առաջ իրենց միջեւ բաժնել Անատոլուն:

Եւ սակայն, հակառակ կազմուած Էնկիւրիի կառավարութիւնը, ամերիկեան կառավարութեան տեսակէտը փոխուած էր: Ու այս նոր Թուրք հանրապետութեան հանդէպ աւելի մեղմ, աւելի խոհուն եւ աւելի չափաւոր վերաբերում մը ցոյց կուտար: Նոյն շրջանին, նոր Թուրք կառավարութեամբ աւելի մօտէն զբաղող երկրորդ պետութիւն մը եւս կար,— խորհրդային Ռուսիան:

Մտադրութեան այս դրացի կառավարութեան կացութիւնը շատ նման էր նոր Թուրք կառավարութեան կացութեան: Համաձայնականները, յաղթելէ վերջ Գերմանիոյ եւ անոր զինակիցներուն, սկսած էին շարժիլ Ռուսիոյ հակառակ: Այս ազգ. կառավարութիւնը գրաւելու եւ ցարական վարչութիւնը վերահաստատելու համար զանազան տարրեր կը գրգռէին: Ասոնք [illegible] հոսանքներէ ներս ըմբոստութիւններ յառաջ բերին ու զսպելէն եւս յարձակման սկսան:

Լեհաստանի, Պալթեան պետութեանց եւ Ռումանիոյ մէջ գործնապէս ճակատ բացուած էր Ռ. Ռուսիոյ դէմ: Կովկասը գրաւուած էր Անգլիացիներուն կողմէ: Իրանի եւ Աֆղանիստանի կառավարութիւնները կը գտնուէին անգլիական քաղաքականութեան ազդեցութեան տակ: Այս ձեւով, ... Ռ. Ռուսիան ցամաքէն ու ծովէն ամբողջովին շրջապատուած էր:

Ասոնցմէ զատ, ճերմակ Ռուսերը, որոնք փախած էին սովետ Ռուսիայէն, կատարելապէս զինուած էին Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու շնորհիւ: Ու յարձակած էին սովետներուն վրայ՝ Սեւ ծովէն, Սիպերիայէն եւ Հիւս. ծովէն

Ռ. Ռուսիա կուրծք կուտար բոլոր այս յարձակումներուն: Ու, մէկ կողմէ շարունակելով այս արիւնոտ պայքարը, միւս կողմէ ալ կարգ մը ձեռնարկներ կ'ընէր Այսպէս, ըմբոստութեան կը մղէր Համաձայնականներու գաղթային ժողովուրդները: Նոյն այդ պետութեանց երկիրներուն մէջ խռովութեան կը մղէր ժողովուրդը. Ու բուռն կերպով կ'ընդդիմանար օսմ. կայսրութիւնն ու Իրանը բաժնելու մասին Համաձայնականներու դիտումին:

Երբ Ռ. Ռուսիա տեսաւ որ Թուրք ազգը կրկին զէնք է բարձրացուցած Համաձայնականներուն դէմ եւ Անատոլուի մէջ կազմուած է ազգ. կառավարութիւն մը, մեծ գոհունակութիւն մը զգաց եւ մեծ շահագրգռութիւն ցոյց տուաւ Թուրքերուն վերաբերմամբ:

Ասիկա շատ բնական էր ...Որովհետեւ, երկու պետութեանց թշնամիները միեւնոյն պետութիւններն էին: Ու երկու երկիրներն ալ, իրենց պաշտպանութեան համար, ստիպուած էին իրարու մօտենալ: Մեծ շահերէ յառաջ կուգար գործակցութեան պահանջ մը, իսկ այդ պահանջը շատ կը նպաստէր երկու կառավարութեանց միջեւ «բարեկամական քաղաքականութիւն» մը ապահովելու: Իսկ այդ նպատակադրութիւնը օգտագործելու պարագային այսօր թշնամիներուն դիմադրելու տեսակէտէն, իսկ վաղն ալ տնտեսական եւ առեւտրական մարզին մէջ շատ մեծ արդիւնքներ ձեռք պիտի ձգուէին:

Ազգ. Մեծ Ժողովը, ուրեմն, իր առաջին նիստին մեծ ուշադրութեամբ քննած էր այս պարագան ու իր արտաքին քաղաքականութեան մայր գիծը այդ կէտէն էր բռնած:

Այդ միջոցին, Ֆրանսացիները Պոզանթիի մէջ պարտուած էին. ասիկա սկիզբն էր այն յաջողութեանց զորս պիտի ունենար յառաջիկային Թուրք կառավարութիւնը: Ֆրանսացիները, տարօր վրայ, դիմած էին Ազգ. Մեծ Ժողովին. եւ առաջին անգամ ըլլալով քաղաքական յարաբերութեան ձեռնարկուած էր:

Ազգ.-Մեծ Ժողովը մեծ փափկանկատութեամբ նկատի էր առած այս դիմումը: Ու այդ կերպով ալ քաղաքական առաջին յաջողութիւնը ձեռք ձգուած էր: Իսկ Ֆրանքօ-Թուրք յարաբերութեանց մէջ բարելաւում մը յառաջ եկած էր: Հարկ էր, ուրեմն, այդ տարբերութիւնը նոյն ձեւով շարունակել եւ աւելի յառաջել:

Ընդ... Իտալացիները գրաւած ըլլալով հանդերձ Անատոլուի մէկ մասը, Թուրքերու հանդէպ բացայայտ թշնամութիւն մը ցոյց չէին տար: Նոյն իսկ ունէին վերաբերում մը որ «թշնամական» չէր: Բնականաբար, նոր Թուրք կառավարութիւնը այս պարագան նկատի կ'առնէր եւ անոր համեմատ կը վերաբերուէր:

Ու յետոյ՝ Ռ. Ռուսիան ..

Ահա այս կէտին էր որ մեծ կարեւորութիւն ընծայուած էր ... Եւ, Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, այն օրը, շատ տաք խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած էր այս խնդրի մասին. Քննուած էին երկու դրացի պետութեանց շահերն ու վնասները՝ ընդդէմ հասարակաց թշնամիներու: Իսկ այդ խորհրդակցութենէն վերջ Մոսկուա մարմին մը ղրկելու որոշումն էր տրուած: Իբրեւ մարմնի անդամներ ընտրուած էին արտաքին գործավար Պէքիր Սամին ու տնտեսական գործավար Եուսուֆ Քէմալ պէյերը:

Այդ որոշումէն վեց օր վերջ, մարմինը (11 մայիս 1920) Էնկիւրիէն մեկնած էր: Մարմնին պարտականութիւնն էր խորհրդային կառավարութեան հետ կապ հաստատել եւ երկու դրացի երկիրներու միջեւ բարեկամութիւն մը ապահովել:

Մարմինը հազիւ հասած Մոսկուա, անմիջապէս խորհրդակցութեան էր սկսած Ռ.Ռուսիոյ վարիչներուն հետ. Ու կնքուած էր դաշինք մը, որ շատ համապատասխան էր երկու երկիրներու շահերուն:

Ահա ասոնք էին Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան հիմնական գիծերը:

Երբ Ազգ. Մեծ Ժողովը այդպիսի որոշում մը տուաւ եւ այդ նպատակով ալ պատուիրակութիւն մը ճամբայ հանեց, Պոլիսը իրարանցումի մատնուեցաւ ... Պոլսոյ, Պապը Ալիին, անգլիական եւ յունական շրջանակները շփոթութեան մէջ ինկան Որովհետեւ, այդ թուականներուն «բոլշեւիկ» բառը շատ ահաւոր իմաստ մը ունէր աշխարհակալ միտքերու համար: Այդ վախը օրէ օր կ'աւելնար երբ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնն ալ բոլշեւիկներու հետ յարաբերութեան մտաւ, Թուրքիոյ բոլոր թշնամիները, իրենց [illegible] ունենալով Վաշինկտոնը, [illegible] լուրջ մտահոգութեան մը մատնուեցան: Պալատի, Պապը Ալիի եւ համաձայնականներու ներկայացուցիչները գլուխ գլխի տուին Այս [illegible] լուրը դեռ դառն ճշմարտութեան մը չվերածուած, պէտք էր անկարելի դարձնել ու միջոցներ ձեռք առնել: Եւ Էնկիւրին ժամ առաջ [illegible] ցնելու համար հետեւեալ որոշումները առնուած էին.—

1. Իզմիթէն մինչեւ Պոլու՝ [illegible] հրահրել զսպուած ըմբոստութիւնը:
2. Զիլէի մէջ ջախջախուած ըմբոստները ուրիշ կէտի մը վրայ կրկին [illegible] ու վերստին Էնկիւրիի [illegible] զրկել:
3. Դիզճէ եւ [illegible] գործակցութիւնը ապահովել:
4. Գոնիայի եւ շրջականերուն մէջ մեծ ըմբոստութիւն մը [illegible] արեւմտեան ճակատի թիկունքին [illegible] պառնալ .. Միւս կողմէ՝ [illegible] ըմբոստութեան սահմանը եւ ըմբոստները մղել դէպի Էնկիւրի:
5. Դրդելով Հայ կոմիտէճիները, [illegible] նոնց յարձակումը ապահովել Արեւելեան նահանգներու սահմաններուն վրայ:
6. Այս ըմբոստութեանց եւ յարձակումներուն հետեւանքով Էնկիւրին [illegible] ներուն տկարացումէն եւ [illegible] ազատիլ եւ յունական բանակը, որ [illegible] տական առեն անշարժ կը մնար, [illegible] գին յարձակման մղել:

Եւ վերջապէս, այս միջոցներով վերջ տալ Էնկիւրիի կառավարութեան գոյութեան:

ՊՈԼՍՈՅ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

— . —

Սելանիկի «Մակեդոնիա» թերթի Պոլսոյ թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ յունական դպրոցներու կացութեան մասին Անոնց վրայ կարելի է չափել Ռամի հայկական դպրոցներու վիճակը, [illegible] ի խտացնելով գոյները.—

Լօզանի դաշնագրին կնքումէն վերջ Պատրիարքարանի իրաւասութեանց սահմանափակումը [illegible] տուաւ բոլորովին կրօնական կերպարանք մը, զոր ամենայն խստութեամբ պահեց հանդուցեալ Յօթիոս պատրիարքը: Սքեմին գոյութիւնը միայն կերպով մը կը պահպանէր Պատրիարքարանի աւանդութիւնները, բայց [illegible] նոր ջնջումէն ի վեր, կարեւոր [illegible] մը պակսեցաւ այդ դարաւոր հիմնարկութենէն:

Տիեզերական Պատրիարքարանի [illegible] քատիկ պարզութիւնը, որ այնքան [illegible] հաւոր հակադրութիւն մը կը կազմէ Վատիկանի մեծավայելուչ ճոխութեան հետ բաղդատելով, ըմբռնելի [illegible] տանց սքեմի գոյութեան: Թէեւ [illegible] մասով երիտասարդներ են այսօր [illegible] Թոռոզս եկեղեցին ղեկավարող [illegible] բարոզիտները եւ սակայն, խորապէս զգալի է առաջ եկած փոփոխութիւնը եւ մարդիկ չեն կրնար վարժուիլ [illegible] յականներու աշխարհական տարազի հետ, որ մեծապէս նուազեցուցած է անոնց ունեցած երբեմնի ազդեցութ[illegible] փայլը:

Մնաց որ այսօր դժուար է եկեղեցական մը զանազանել Պոլսոյ փողոցներուն մէջ: Որովհետեւ, ինչպէս ծանօթ է, պարտադրուած այլակերպութիւնը փերջուց նաեւ մազերն ու մօրուքները: Երիտասարդ եկեղեցականները մանաւանդ իրենց մազերը կը կտրեն բոլորովին եւ կը ձգեն նման կերպով պարզ մօրուք մը միայն.— մի[illegible]ակ յատկանիշը, որ կը զանազանէ զիրենք աշխարհականներէն:

Տիեզերական Պատրիարքարանի [illegible] թարկուած այս փորձութեանց [illegible] զուգահեռաբար, զգալի են նաեւ [illegible] ղային եկեղեցիներու կրած զրկանքները

Մնացած փոքրաթիւ յոյն բնակչութեան վրայ ճնշող տնտեսական [illegible] նապը լրջօրէն ազդեց նաեւ եկեղեցիներու վրայ, որոնց հասոյթները [illegible] տիճանաբար կը պակսին: Իսկ այս [illegible] նուազումը շատ մը մտահոգութիւններ կը ստեղծէ կրօնական հաստատու[illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԶԱՅՆԸ

Դպրոցին մէջ

Զարեհ երբ դրասեղանին առջեւ նստաւ, սրահը, ամէն օրուան տեսարանը չունէր. Աշակերտները իրենց աչքերով կարծես սրահը կը լուսաւորէին

Դպրոցին մէջ բան մը կար փոխուած Պատուհանները, կարծես ջրվէժներու փոխուած, ներս կը լեցունէր արեւը, կ'ողողէր սրահը: Դիմացի պատներուն պզտիկ պարտէզներն ալ կը մեծնային, իր աչքերուն կ'երեւային հրաշալի: Ծառերը եւ ծաղիկները, իրենց բոլոր գոյները՝ արեւին կը խառնէին ու կը փայլէին բոցի պէս:

Նոր բան մը կար դպրոցին մէջ

Երբ ներողութեան պահը սկսաւ, լռութիւնը այդ օրը շատ խորունկ, ամէն օրուան չէր նմաներ:

Կառավարիչը սրահին մէկ ծայրէն միւսը պտըտած առեն, դրասեղաններուն առջեւ կարծես կը տեսնար ու մանաւանդ ան, ամէն օրուան քալուածքը չունէր: Մէկը չէր համարձակեր չորս դին նայիլ. Իրեն այնպէս կուգար, որ առաջին անգամ այսքան խիստ կը տեսնէր կառավարիչը:

Շարադրութեան տետրակին նայեցաւ ու աչքերը լռութեամբ, վայրկեան մը մնացին անոր վրայ:

Կարծես յանցաւոր մըն էր:

Ինչպէ՞ս պիտի գրէր օրագիրը:

Ու այս լռութիւնը կը նեղէր զինքը:

Անգամ մը միայն, ան ալ, այս վերջի շաբթուան օրագիրը զինքը նեղեց:

Ի՞նչ էր այս օրագիրը:

Բայց ինք տարիէ մը ի վեր, ամէն շաբթու, բան մը գրած էր իր օրագիր:

Ու Զարեհ նայեցաւ հին օրագրին:

Տխուր տետրակ մը:

Ու, մէկիկ մէկիկ դարձուց թերթերը: Կարծես ձեռքը առաջ չէր երթար, որքան կը դարձնէր, այնքան կը ծանրանար ու կը թուլնար: Իր աչքերուն առջեւէն տխուր յիշատակ մը կ'անցնէր.

Իր կեանքն էր:

Զարեհ, օր մը օրանց շիտակ բան գրած չունէր, մեղք խաբած էր ուսուցիչը, ու հիմա, սուտին ու ճշմարտութեան կռիւը կը տեսնէր, ու մինչեւ սրտին խորը կը զգար որ խաբած էր ամէն մարդ, ամէն մարդ:

Սակայն ամէն դասի, երբ իր կեղծ օրագիրը կը կարդար, դասարանին մէջ՝ քիչ մը խօսելու, քիչ մը խնդալու առիթ կը ստեղծէր: Մանաւանդ ուսուցիչը, տեսակ մը գուրգուրանքով կը խնդար

Այս պահերը մոռնալիք բան չէին ու ամէնուն զուարթութիւնը, դասարանին մէջ խանդաղատանքով լեցուն շրջանակ մը կը ստեղծէր:

Ուսուցիչը շատ գոհ էր իրմէ, ու զուարթութեան աւելի տաքութիւն տալու համար, շատ անգամ, իր գրածները բարձրաձայն կը կարդար, ու բառերը երբ տեղ տեղ կը շեշտէր, ծիծաղները մթնոլորտը կը լեցնէին:

Ինքն ա՞ր իր կեանքին սուտ ժամերը կրնար մոռնալ.

Ու հիմա գրիչը ձեռքը, շուարած կը նայէր օրագրի տետրակին: Դարձեալ բառերը գրչին վրայ կը պարէին: Ուրիշ անգամներ երբեք այսպէս եղած չունէր: Իրեն այնպէս կուգար թէ կանուխէն, թուղթին վրայ, իր գրիչը ինքնիրմով կը սահէր ու բառերը իրենք իրենցմով կը կաթէին գրչածայրէն, ու առանց դժուարութեան իր օրագիրը կը գրէր: Ու տասը անգամէն աւելի իր գրիչը թաթխեց մելանին մէջ, ու կարծես ամէն անգամին բառերը մելանին հետ կը շոգիանային. Կ'ուզէր կանուխուան պէս մոռնալ այս վերջին շաբթուան իր կեանքին պատմութիւնը, բայց ինչ որ կ'ընէր, կը հանդիպէր անոր: Ան, ամէն տեղ էր: Նոյն իսկ, այս պահուն, իր տետրակին ճերմակ էջերուն վրայ կը տեսնէր

Աչքերը արբեց Զարեհ

Իր կեանքը, հիմա աւելի լաւ կը տեսնէր:

Ու վերջին ճիգ մըն ալ ըրաւ

Իր անցեալը մոռնալ ուզելու այս հզօր ճիգի պահուն, թռչունի մը ձայնը լսեց:

Ամէն օր, ամէն օր, դպրոցի քիւերուն տակ, թռչունները կ'երգէին: Անոնց ճռուողիւնը կը լեցնէր սրահը:

Ու այս պահուն, իր սիրտը սկսաւ ուժով ուժով զարնել:

Իր սրտին ձայնը կը լսէր Զարեհ: Ու կարծես իրենց դեղձանիկին խօսքերը մտիկ կ'ընէր:

Քաջութիւն առաւ: Իրաւունք ունէր դեղձանիկը.

Ու խնդալով տեղն ի տեղը գրեց իր օրագիրը.

Կ'ըսեն թէ սիրտը երբ լոյսով լեցուն է՝ կ'երգէ:

Իր սիրտը կ'երգէր:

Ա. ԱՄՈՒՐ

(Վերջ)

Ի ՊԷՏՍ ՁԵՐԴ՝ՅՑԵԼՈՑ...

— • —

Այսպէս տարեալ դառնամ ժամէ, սա.
...այ՛ առ իս տէր չառնէ դարձ.
...եւ ըստ բլէանցըը եկս այգուն տեսա -
...սամ ոչ գիրեկորին.
...ն ըղձալիկ գարնայնի, եւ ոչ բոլլայից
...մեւայնոյ,
...իմնա եւ զանգիայս, պատաա-
...աղիծ ոչ մարդոյն դէմս.
... եւ աղջամուղջ մըշտագիշեր
...ով պաշարեն:

Սիրելի Արաղ.— Վստահ եմ թէ քու ...կեանք պիտի աղէ տակաւ, որպէս ...ի մեր արդի լաւագոյն գրողները քիչ ...ւ տաղեալ ըլլան նաեւ մեր հին դա... բարբառին: Մի՛ մոռնար Բ. ...ւթեան մասին բանծերս: Մի... այս գեղեցիկ տողերը շատ դիւ... կր հասկցուին, կը մխիթարեմ ...իբրեւ այսպէս մտածելով, որով... նաեւ հոլովներու տարբերութիւն... միայն գլխաւոր կրճիմ հին ու նոր ...ութեան մէջ. Զոր օր. տարեալ (տա... քործխական, այն է տարիով): ...

...ժամերը տարիով կը դառնան, սա... ին կերեկը, լոյսը չի դառնար ին - ... Ալ եւս չեմ տեսներ ոչ առաւօտեան ... իրիկուան (երեկոյ), իրիկոյ) բարք ... վերադարձը (եկէ — հայցական ... զեկս), ոչ գարնան ծաղիկը ... ոչ ամառուան վարդը, ոչ հօտերը ... եւ նախիրը (անդեայ՝ եզ. ուղղական, ... անդեայք՝ յոգն. ուղղ. իսկ զանգիայս ... հայցական), ոչ ալ մարդուն ... աստուածային դէմքը: Ամպեր եւ մշ... տագիշեր մութ մը (աղջամուղջ — ... ով՝ մութ. իրմով կրկնուած՝ եղեր ... (աղջամուղջ) զիս կը պաշարեն»:

Ժամերը տարիով կը դառնան — ...նոյն Միլտոն կոյր է, ժամերը տարի... ին իրեն համար: — Դառնալ — նոյն ... տողին մէջ իբրեւ հոմանիշ եղած է ... է դարձ առնել: —Երկրորդ տողին մէջ ... առնէր անսանեմ ներգործական բա... յը, որ երկու հայցական բառեր ունի ... իբրեւ սեռի խնդիր Մէկը՝ դեկս ... (բայը ածականին վրայ զանուած ... նախդիր իրն է), բայց ո՞ւր է երկ... րորդ հայց. ը կամ սեռի խնդիրը: Հի... մա զ գիրը երեկորինին վրայ տեսնե... լով պիտի ըսէք՝ երկրորդ հայցականն

ալ գիրեկորինն է: Եթէ, իրա՛ւ, այդ-պէս ըսէք, ալ կը յուսահատիմ ձեր մասին (բայց Մրմրեանին բամբին բ-րամբին պէս գրիչս չեմ կոտրեր, եւ ու-րիշ «աշակերտ» կը փնտռեմ, այս ան-գամ ձկնորսներէն): Ի՞նչպէս կր-նայ գիրեկորին հայցական ըլլալ: Չէ՞ որ անոր ուղղականը «երեկորն» է, ու-րի հայցականն ալ պէտք էր ըլլար զե-րեկոր. Բայց հոս զերեկորին է, այ-սինքն՝ սեռական հոլով, վրան միայն զով Ուրեմն ըսել է թէ զ գիրին եւ «երեկորն»ին մէջեւ բառ մը կը պակսի եւ Զ գիրը անոր կը պատկանի — այդ պակսած բառը վերի եկէն է, զեկս ե-րեկորին, ինչպէս առաւօտն, նոյնպէս իրիկուան վերադարձը: Վերջինին վը-րայ կրկնուելու տեղ իր նախդիրը կը-ցեր է իր յատկացուցիչին (սեռական հոլով երեկորին) վրայ. Անշուշտ հի-մակ որ հասկցաք, Ֆրանսերէն համա-զօրը յիշեցիք. Celui, celle, ceux, celles— Je ne vois ni le doux retour du matin ni «celui» du soir: Մեր յեղուին ձեւը աւե-լի գեղեցիկ է, ինչո՞ւ կեղծաւորեմ, եւ «առաջատական» մըն ալ հոս թխմեմ ծպտելով ... Ահա այդ celuiն է որ մեր Թարգմանութեան մէջ Զ կ'ըլլայ

Տեսանեմին սեռի խնդիր կ'ըլլան, չէ՞, սա բառերը եւս՝ զծաղիկ, զվարդ, զհօտս, զանդեայս եւ զդէմս (զ նախ-դիրը դէմքին ածականին (աստուա-ծադիծ) վրայ դրուած: Գարնայնի՝ յատկացուցիչ ծաղիկին, ամառայնոյ՝ վարդին:— Ամպք եւ աղջամուղջ «պա-շարեն» բային ենթակայ են, ածական ունենալով «մշտագիշեր», կամ մէ-կին կամ երկուքին համար ալ:

Կը սեւեռեմ մասիդ ձեր զոհունակու-թիւնը այսքան աժանագին վայելքին համար:

** Բայց, սիրելի Արաղ, բացատրու-թիւն մը պարտական եմ դասարանիդ: Նմանաձայն նախադասութեան համա-ռօտ մէկ վերլուծում: Այդ հատուա-ծը ընդհարումի մը կը պատկանէր — Անդ Fontarpoph դաշտ: Անդը այդ միջոցին, այսինքն ընդհարումի, յար-ձակումի միջոցին ըսել է: Քառամորօփ դաշտ — ձիաւորներուն քառամբակ խոյանքն է հանդերձ սմբակներուն դըմ-բդիւնով (դոփիւն): Անդ զոռ (կը հասկցուի — զոռում զոչում: Անդ ոտն ի դոփ (կ'ելնէր, հեռաւ... րուն փայլն է, որով գետինը կը դոփէն. Մկունդ ի կոփ (նիզակները, աշ-տէնները փոխադարձաբար իրարու վը-րայ կը կոփեն): Թուեղ առ աճառ (աճառին մէջէն կ'անցնին, կը թնդայ անառը հարկաւ): Բոմբ ի բամբիւն (համազօր, նոյնանիշ բա-ռեր, որոնք յարձակումին որոտագոչ աղաղակը կը տուեւորագրեն գրի-չով): Թուեղ ի բնդիւն (նոյն ձեւով կրկնութիւն, չէ՞ որ բուն կռիւն դաշ-տին վրայ ալ հարուածներուն կրկնը-ւելովը՝ նոյն ֆիզիքական երեւոյթ - ները կը կրկնուին): Գանգ արձա - նաց (այսինքն՝ արձագանգներ: Կեր-պով մը հոս տրուած կ'ըլլայ նաեւ ար-ձագանգին ստուգաբանութիւնը - գանգին արձանները, պղինձէ խորա-փիտ յիշատակարաններուն, որոնք կ'արձագանգեն, ինչպէս նաեւ ծառա-խիտ անտառներուն մէջ, որոնք յար-մարագոյն վայրեր են ձայնի պատկե-րը մեզի վերադարձնելու համար):

Աւելորդ չէ թերեւս ըսել, թէ այս նմանաձայն նախադասութիւնը առ-նուած է Բագրատունիին ՀԱՅԿէն, երբ Հայկ ու իր ընդոծինները Բելին ու իր մարդոց արիւնտ դաս մը տալէ վերջ, կուգան տաւաղիլ հանգստանալ Նահապետին անմահական խորանին մէջ, ուր դեղանազն Հայկանոյշ՝ ա-րիասիրտ զուստրը մեր ազգանուն հե-րոսին, «լետ ընթրեացն անդ Հայկա-նոյշ առեալ բըշնար իւր փրղոսկրեայ»

Քառասուն դարերու լռութեան մրէժը լուծե՛լ:

Կ'ուզէ՞ք արդեօք մոռնալ ցեղին պատմական օծումը

Հանդչայ, Արա՛ղ, վերջացա՛ւ:

ՏԱՐԱԶ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՑՈՂԻԿԵԱՆ կը ծա-նուցանեն ծնունդը՝ իրենց զաւկին՝ ԺԱԳԻ:

Կրընոպլ 2 Սեպտ. 1936

Հիւսթակումի յորձանքին առջեւ, կոմսուհիին բոլոր վիշտերը եւ խղճա-հարութիւնները կը տարաղին.

Մանկութեան ընկեր մը՝ Գոէժոն - թիէ կը մտադրէ զայն վերամուսնա-ցնել, որսորդութեան բացումը կա-տարելու համար գղեակ հրաւիրելով եօթը թեկնածուներ:

Տասներհինգ օրուան հիւրերը կը ճգ-նին գեղանի կոմսուհին որսալ նախ. իւրաքանչիւրը գործադրելով իր նկա-րագրին ներշնչած աւելի կամ նուազ գնահատելի եւ արդիւնաւոր ծուղակ-ները:

Մինչեւ այն օրը՝ երբ երկու դատական պաշտօնեաներ կուգան դղ-եակին կահ կարասիները ցուցակա-գրել, աճուրդով ծախելու համար, յայտարարելով թէ կոմսուհին սը-նանկ է:

Եօթը որսորդները՝ հրաշանի պայ-թումի մը տպաւորութեան տակ սար-սափած՝ ճնճղուկներու երամի մը պէս կը ցրուին, իրենց մեկնումը կոմսու-հիին ներկայացնելով շատ կարեւոր պատճառներու հարկադրութեամբ: Կը մնայ միայն Գոէժոնթիէ, որ պատ-րաստ է՝ կոմսուհիին նոր կացութեան առջեւ՝ խոստովանանք մը կատարել. Երբ այս վերջինը կը յայտարարէ թէ կատարուած դատական ձեւակեր-պութիւնը ծուղակ մըն էր՝ որ-սորդները որսալու համար, թէ ինք միշտ նոյն հարուստն է:

Գոէժոնթիէ՝ որ մեծահարուստ մը ճանչցուած է բոլորէն՝ կը լռէ, եւ կը մեկնի:

Կոմսուհին անակնկալ կերպով պի-տի իմանայ, թէ ան իր հարստութիւ-նը կորսուած է, թէ ան զինքը կը սի-րէ, թէ կարծելով կոմսուհին սնան-կացած, իր զգացումները պիտի խոս-տովանէր, եթէ չյայտնուէր կեղծ սը-նանկութիւնը:

Գոէժոնթիէ չէր ուզած օժիտի եւ հարստութեան որսորդ մը ըլլալ:

Իր անշահախնդիր զգացումը արժա-նաւոր վարձատրութիւնը պիտի ստա-նայ սակայն, եւ կոմսուհին պիտի դայ զինքը գտնել, երկրորդական պանդո-կի մը համեստ սենեակին մէջ, բերե-լով իր սիրտը եւ միլիոնները ու-թերորդ արժանաւորին:

Տիկ. Վէրա Քորէն՝ Քոմէտի Ֆրան-սէզէն կը մարմնացնէ տպաւորիչ եւ խորացնին կոմսուհին, վայելչօրէն եւ պատշաճ սաանութեամբ:

Ֆէռնան Կրավէ ուշագրաւ խաղով մը՝ Գոէժոնթիէի դերին մէջ՝ կը դառ-նայ նոյնքան կեդրոնական դէմք մը. տալով մեզի բոլորովին տարբեր զուայ խաղ մը, քան իր նախորդ խեղ-կատակութիւնները:

Երկու հերոսները շրջապատուած են արժէքաւոր արուեստագէտներէ, ինչ-պէս Լարք, Սաթիւնէն Ֆապր եւայլն:

Արտաքին եւ ներքին տեսարանները լուսանկարուած են հաճելի եւ յստակ պատկերացումով մը:

ՀՐ. ԱՆԵԱՆԱՔ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

SEPT HOMMES UNE FEMME

(MARIVAUX)

Ձմեռնային շրջանը կը բացուի Ֆը-րանսական շարժանկարին համար՝ փայլուն կերպով, բոլոր studioներուն մէջ քառասունի մօտ նոր ժապաւէննե-րու պատրաստութեամբ, որոնց մէկ քանին արդէն կը ցուցադրուին ծանօթ մեծ սրահներուն մէջ:

Աւջորդին ձգելով Marignanի պաս-տառին վրայ այս պահուս ներկայացը-ւող Les loups entre eux լրտեսական ժապաւէնը, որ տեսակ մը շարունա-կութիւնը կը կազմէ այս սերիականե-րուն մէջ արդէն նկարագրուած 2me Bureauին, նշանակութեան արժանի կը գտնեմ ծանօթ թատերագիր Իվ Մի-րանտի ներկայ ժապաւէնը, ուր Ֆրան-սական հաճելի արուեստութիւնը կ'ըն-կերանայ արագ, սահուն եւ ծիծաղա-շարժ պատկերներուն՝ որոնցմով կազ-մուած է ամբողջ գործը:

Միւսանոր սիրարները կ'ապրին մեր շուրջը, մեր քովը, խորհրդարա-նին մէջ, Պուլվարին վրայ, սակարա-նը, ինչպէս Միրանտի ցուցադրած պառաւամաւորը, որ կ'երազէ պետա-կան ամենաբարձր աստիճանի հասնիլ շնորհիւ այրի, դեղանի եւ հարուստ դղեակատէր կոմսուհի մը Պէրուաէ-քի միլիոններուն, կամ անառագանգ միպագիրը՝ որ ակադեմական աթոռ մը կը յուսայ:

Կոմսուհի տը Պէրուաէք իր ամուսի-նին յիշատակը կը խնկարկէ՝ անմխի-թար, մինչեւ այն օրը, երբ անակնկալ կերպով մը կը տեղեկանայ անոր աղօ-րինի յարաբերութիւններուն:

ՄԱՄՈՒԼ

Հնդկահայ գաղութը

— • —

Թէհրանի «Ալիք»ը կ'ողբայ այս խո-րագրով խմբագրականի մը մէջ (23 օգոստ.).

— «Անհամոյ լուրեր են հասնում Հնդկահայ գաղութից. երբեմնի մե-ծագոյն ու փարթամ գաղութը՝ այժմ նեղուած անտեսական դժուարութիւն-ներից, հազիւ հազ լսելի է դարձնում իր գոյութիւնը:

Հատ ու կտոր թղթակցութիւններ գաղթահայ մամուլի մէջ, երբեմն հանգամանքութիւններին ցոյց տուած իր ջերմ մասնակցութեան առթիւ լոյս տեսած շնորհակալիքներ եւ այս է ա-հա ամբողջը, որ տարէց տարի լսում ենք հնդկահայութեան մասին ու լը-սում:

Ողբերգութիւնն աւելի խորանում է մանաւանդ այն պատճառով, որ հնդ-կահայութիւնը ղեկավարութիւն չու-նի, գոյութիւն ունեցող եկեղեցական կամ հոգաբարձական մարմինները աէրոէրի ու բանկալի գործերից դուրս ուրիշ խնդիրներով չեն զբաղ-ւում. մեռել է նաեւ դպրոցական, գը-րական շարժումն ու մամուլը:

Հարաւային իրանահայութեան թե-մական առաջնորդութիւնը հաստատ-ւելուց ի վեր հնդկահայութիւնը կը-րօնական - վարչական ու ազգային իր բովանդակ կեանքով դարերով կապ-ւած է եղել Նոր Ջուղայի առաջնոր-դարանի հետ եւ իր հոգեւոր ու բա-րոյական սնունդը ստացել է նրանից:

Այսօր, սակայն, Նոր Ջուղան ինքը կարիք ունի մի չիտակ, անշահասէր ու գործունեայ հոգեւոր իշխանու-թեան, որ ոչ միայն իր անմիջական իրաւասութիւններին ենթակայ չափա-զանց կարեւոր խնդիրները կարողա-նար լուծել, այլ եւ թեւ ու թափ տար, ոգեւորութիւն ներշնչէր հնդկահայ մարմիններին:

Նոր Ջուղայի այսօրուան կրօնա-կան խորհուրդը դժբախտաբար կազ-մուած է երեք ծերացած, գործելու ե-ռանդից զուրկ քահանաներից եւ նոյն-պիսի մի վարդապետից. եւ այս մար-մինը պիտի հոգեւորապէս վարէ ոչ միայն հարաւային իրանահայութեան ընդարձակ թեմը, այլ նաեւ ուղղու-թիւն ու բովանդակութիւն տայ հնդ-կահայ հակայ գաղութին:

Այս դանդաղաշարժ մարմնի ան-դամները զբաղած են մեծ մասամբ հնդկահայ թեմերի խնդրով, Ջուղա-յի քահանաներից ո՞րը, ե՞րբ, հնդկա-հայ ո՞ր գաղութը պիտի մեկնիքահա-նայագործութեան համար. ուրիշ հը-րատապ խնդիրներ չունի այս մար-մինը»:

Մեծ Նոր գիւղի
Դաշտահանդէսը

— . —

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Մեծ Նոր գիւղի Հայր. Վերաշինացի երկար առենէ ի վեր յայտարարուած եւ քանի մը ան-գամ յետաձգուած դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի, 30 օգոստ.ին, Ալֆորվիլի հարաւակող-մը գտնուող տափաստանին մէջ: Հանդէսը յաջող էր շնորհիւ Մեծ Նոր գիւղացի կիներու թափած աշխա-տանքին:

Հանդիսավայր փութացողներու բազմութիւնը անխախնթաց էր Ալ-ֆորվիլի համար: Ընդարձակ տարա-ծութեան վրայ, խումբ խումբ, բա-լորուած ճոխութեամբ լի սփռոցներու շուրջ, կեր ու խում: Մէկ կողմ երի-տասարդներ խումբերու բաժնուած, զանազան խաղերու անձնատուր, ան-դին Հայուհիներ ամէն տարիքէ կ'եր-գեն ու կը պարեն:

Գեղարուեստական բաժինը բաւա-կան ճոխ էր եւ կը բաղկանար երգէ, պարէ եւ զաւեշտէ մը, ինչպէս նաեւ հասարակութիւնը ... համար վազելու երկու մրցումէ, պարկով վազք եւ մանաւանդ վայլիզով վազք բռնուած մրցումէ մը որուն մաս-նակցողները պէտք է հագուէին բաւ բախտի իրենց հանդիպած ծրարին պարունակած ծիծաղաշարժ եւ այլան-դակ տարազները: Այս վազքին մէջ ա-ռաջնութիւն շահեցաւ Գ. Արշաւիր Ժուռնկուտեան: Ընդհանուր առ-մամբ յայտագրին գործադրութիւնը յաւ անցաւ, ամէն ոք իրեն ինկած բա-ժինը կրցաւ գոհացուցիչ կերպով տա-նիլ: Զաւեշտին մէջ կրցան յաջողու-թեամբ իրենց դերերը կատարել Տիկ. Խոսրով, Գ. Մաթոսեան, Վարդավառ եւ Գրիգոր Խմիրճեան, այս վերջինը հայրենիքէլ զուրս ... Օր. Հայկուհի Ժուռնկուտեան, Ֆրանսե-րէնէ թարգմանուած եւ Մեծ Նոր գիւ-ղի լերան ու հովտին անուններու յի-շատակումով փոփոխուած պարերգ մը արտասանեց որ ապա իր առաջնոր-դութեամբ պարել տուաւ խումբ մը օ-րիորդներու: Ցայտնի էր որ բաւա-կան աշխատութիւն թափուած էր տպաւորիչ ընելու համար այս պարը, որուն համար յիշատակութեան արժա-նի են թէ Օր. Հայկուհի եւ թէ մաս-նակցող հայուհիները,— Արաքսի Սա-հակեան, Ֆիլօր Սահակեան, Սիւզան Մէրճանեան, Մառի Միքայէլեան, Վիքթորիա Աղամեան, Անժէլ Կարա-պետեան, Մարիամ Ֆէրմանճեան, Ա-ղաւնի Սերոբեան, Մարգարիտ Սիմոն-եան, Նուարդ Քէօսէեան եւ Զարուհի Ցակոբեան:

Շնորհաւորելի է Մեծ Նոր գիւղի Հայր. Վեր. Միութիւնը որ առիթ կուտայ մեզի երբեմն ուրախանալու եւ զուարճանալու, պահ մը մոռցնե-լով օրուան հոգերն ու տագնապները:

Հնաւքրքրութեան համար երբ կ'ու-զեմ տեղեկանալ նիւթական արդիւն-քին, կին - բաժնի վարչութեան ան-դամուհիները առանց ծածկելու կը յայտնեն թէ զուտ շահ գոյացած է Հայաստանի Ֆրանքէն կապէս փայլուն ար-դիւնք՝ Ալֆորվիլի պէս տեղի մը հա-մար:

Ներկայ մը

ՆԻՇԱՆ

Պարոն, ուրկէ կուգար այսպէս
— Համայնավարական ժողովէ մը:
— Ի՞նչ խօսեցաւ ժողովին նախա-գահը:
— Շիտակը մէկ ժամ խօսեցաւ եւ յաւ բաներ.
— Բայց ի՞նչ նիւթի վրայ:
— Թող զայիր մտիկ ընելու, փո-խանակ ինծ հարցնելու: Եթէ խօսածը յաւ հասկնայի, ես ալ խօսող մը կը-նայի դառնալ:

թեանց ապագային համար: Եկեղեցի-ներ կան, որոնք հազիւ կը յաջողին պահել իրենց վէրենք: Եւ հասկնալի է որ չեն կրնար զլուխ հանել այն մեծ պարտաւորութիւնները, զորս անոնց կրթական հիմնարկութեանց հանդէպ, որոնց կեանքը կախուած է եկեղեցիի լուծմայէն:

Արդէն իսկ Պոլսոյ յունական շատ մը վարժարանները գոցուեցան կամ պիտի գոցուին, հասոյթներու չգոյու-թեան պատճառով: Մնաց որ կրթա-կան օրէնքներու տրամադրութեանց համաձայն, պարտաւորիչ կերպով կրնաւասուի վարժարանի մը գործու-նէութիւնը, եթէ յաջողի նոյն իսկ մէկ ուսուցչի ամսաթոշակին վճա-րումը: Եւ դժբախտաբար, յունական փոքրամասնութեան վարժարաննե-րուն անտեսական վիճակը այնպէս է որ հազիւ կրնան կը յաջողին ոչ թէ մէկ, այլ բազմաթիւ ուսուցիչներու ամսաթոշակներուն վճարումները:

Ի՞նչ պիտի յանգի այս տագնապա-լի վիճակը:

Նախատեսութեան համաձայն, կարճ ժամանակ վերջը, Պոլսոյ յունական վարժարանները պիտի գոցուին մէկը միւսին ետեւէն: Կարելի չէ որ անոնք կանգուն մնան եւ ապրին: Այս հաւա-նականութեան ... , այսօր ... դի ... կը խնդրեն պառական իշխանութիւններէն ... թոյլատրել ... դաներ չյարուցանեն Պոլսեցի ուսա-նողներու Ցունաստանի մէջ ընդու-նուն ըլլալ, քանի որ անոնք հոն պիտի գան իրենց ուսումը շարունակելու համար:

Այսուհանդերձ, արդար ըլլալու հա-մար պէտք է ըսեմ, որ Պոլսոյ յոյն բնակչութեան կրած տնտեսական տագնապը, տեղական իշխանութեանց ճնշումներուն հետեւանքը չէ: Տնտե-սական տագնապը աւելի ընդհանուր երեւոյթ մըն է, որ կ'արտայայտուի ի վնաս Պոլսոյ բոլոր բնակիչներուն, անխտիր: Ցոյներուն չափ Թուրքերն ալ կը տառապին տնտեսապէս: Ուրիշ հարց է, թէ անոնք իրենց ցեղին յա-տուկ փիլիսոփայական տրամադրու-թեամբ, հանդարտօրէն եւ անտարբեր կը դիմագրաւեն իրենց տառապանք-ները:

ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ

— . —

Օգոստ. 3ին Կարսոնի անշուք գե-րեզմանոցին մէջ ցուրտ հողին յանձ-նեցինք խիզախ, համեստ ու տիպար դաշնակցական մը, ընկեր Սարգիս Տէր Նազարէթեան:

Ընկերը ծնած էր 1884ին, Բաբերդի Լոռնք գիւղը: Տարրական կրթութիւ-նը ստացած էր համանուն գիւղի Ղա-զարեան երկսեռ վարժարանը Բազ-մանդամ նահապետական ընտանիքի մը համեստ զաւակը, բնաւորութեամբ ազնիւ, լռակեաց, կուսակցական ու ընկերային խնդիրներու ժամանակ անվերջ կ'երգէր: Կարելի էր զինքը կոչել «Կարսոնի դաշնակցական սը-խալը»

Ոգեւորեալ ընկերը հայ ազատա-գրական շարժման մէջ ունեցած է իր արժանաւոր տեղը Ասպարէզ նետ-ւած էր 1914ի աշնան, ծառայած էր նաեւ Թրքական բանակին մէջ, պալ-քանեան պատերազմէն վերջ

Համաշխարհային պատերազմիայ-թումէն անմիջապէս յետոյ Սարգիս իրկին կանչուեցաւ զինուորութեան իր համագիւղացի 38 ընկերներու հետ. Բաբերդի մէջ առանց բոլորին իբրեւ վարձատրութիւն 40ական գա-ւաղանի հարուած տալէ յետոյ կ'ու-ղարկեն դէպի Երզնկա, երկու Թուրք ոստիկան զինուորներու ընկերակ-ցութեամբ: Ճամբան Սարգիս կը յա-ջողի կաշառել Թուրք ոստիկանները եւ փոխարէն ստանալ իր բոլոր ընկեր-ներու անուանացանկը: Մէկ շաբաթ

վերջ, Սարգիս իր 38 ընկերներով մի-ասին մեր մէջն էր, իսկ Թուրք կա-ռավարութիւնը այլ եւս միջոց չունէր փնտռելու: Սարգիսի ոգեւորութիւնը կը սկսի այդ օրէն:

Բարձր Հայքի խառնաշփոթ ձմրան, հինգ ամիս շարունակ Սարգիս իր ըն-կերներով տոկաց ամէն տանջան-քի: Գետնափոր նկուղներու եւ լեռնա-յին քարայրներու մէջ քաշել տուաւ իր կեանքը, խուսափելու համար Թուրք Ջէթէներու հետապնդումնե-րէն: Գետնափոր նկուղներու մէջ Սար-գիսի միակ յոյսն էր ապաւէլ գարնան առաջին օրերուն, ազատամարտութեան դրօշ պարզելու եւ լեռը բարձրանա-լու համար: Մինչ այս մինչ այն բա-նակցութիւններ կը վարէր գիւղի ե-րիտասարդութեան հետ, երբ վրայ հասաւ Բաբերդի տարագրութիւնը (1915 մայիս 27):

Սարգիս խումբ մը համագիւղացի-ներով արդէն բարձրացած էր լեռ, երբ արիւնծարաւ 70 հեծեալ ոստի-կաններով կը պաշարուի Լոռնքը եւ մէկ ժամուան մէջ ամբողջ գիւղացի-ները կը տարագրուին:

Սարգիսի յեղափոխական ոգին պոռթկաց Լոռնքի լեռներէն, խրախու-սեց իր ընկերները երթալ կարել Գօղազ - Քէաչնը, ջարդել Թուրք ոս-տիկանները ու ժողովուրդը բարձրա-ցնել լեռ: Թէեւ բոլոր ընկերները հա-մամիտ էին, սակայն նկատելով ի-րենց զինական պաշարի խեղճութիւ-նը, կը հրաժարին այդ յանդուգն քայ-լէն: Իբրեւ վերջին մխիթարութիւն Սարգիս զուրս խոյացաւ իր թաքստո-ցէն եւ գաղտագողի ճանապարհներով մօտեցաւ լալագին հառաչանքներով ճամբան շարունակող կարաւանին, ձեւով մը լուր ղրկեց սիրտառուչ մայ-րիկին, գոնէ վերջին հրաժեշտը առ-նելու համար: Սարգիս մինակը յաջո-ղեցաւ իր այս յանդուգն փորձին մէջ, եւ վերջին տաք համբոյր մը դրոշմե-լով մայրիկին ձեռքերուն՝ հրաժեշտ առաւ եւ կրկին բարձրացաւ լեռ: Տա-րագիրներու կարաւանը սրտակեղեք հառաչանքներով կը հեռանար եւ զո-հերու ողբերգական ճիչերը լսուին ու կոտ-չերը կը թնդացնէին Լոռնքի անդնդա-խոր ձորերը: Արցունքը աչքերուն, թախիծը սրտին, Սարգիս խղեց լռ-ութիւնը, արտասանելով հետեւեալ սրտառուչ խօսքերը.

— Հանդարտեցէք ընկերներ, Թուրք անբազարդ կառավարութեան կողմէ մեր ցեղի արժանապատուութեան դէմ ուղղուած անարգանքն ու արատը եւ զաւակներու սրտին մէջ անթեղուած վրէժի կրակը թող վառ մնան մեր սիրտերուն մէջ: Վա՛յ անոր, որ պի-տի մոռնայ այս օրը եւ մեր սրբազան վրէժը»:

Այդ օրուընէ սկսաւ Սարգիսի ըմ-բոստ ոգին այլ եւս դադար չունեցաւ վրէժխնդրական բոլոր ձեռնարկնե-րուն մէջ:

Հայոց բնագաւառի չէնքող մէկ օ-ճախը դատարկուեցաւ 24 ժամուան մէջ: Մենք 30—40 ընկերներով մը-նացինք լեռները, ապաւինելով մեր համեստ զէնքերուն եւ ծանօթ դիրքե-րուն: Լոռնքի դատարկումի երկրորդ գիշերն էր կազմակերպեցինք ուտե-լի ապահովութեան կարեւոր գործը. բոլոր ընկերներով գիշերը թափե-ցանք գիւղ, բռնեցինք գլխաւոր փո-ղոցները: Սարգիս որ կը գտնուէր ամենապատասխանատու դիրքերէն մէկուն մէջ, կ'ըսէր.— Ընկերներ, շատ ապահով կերպով դատարկեցէք այդ տան մէջ ամբարուած ցորենը, ես իմ դիրքիս մէջ չեմ զգուշանար ցե-ղիս. (Հայերու դատարկումէն վերջ գիւղը լեցուած էր Թուրքաստանէն ե-կած Թուրք գաղթականներով): Դիրք պահող ընկերներուն հրահանգուած էր գնդակահարել անոնք որոնք գիշեր ժամանակ կը շրջագայէին գիւղին մէջ:

Մէկ ժամուան մէջ ամբարուած ցո-րենը եւ քանի մը կարաս պանիր, իւղ ու ձաւար փոխադրուած էին լեռը, ա-ռանց միջադէպի:

Այս ձեռնարկը չհամարելով բաւա-կան, Սարգիս քանի մը ընկերներով կազմակերպեց Ամբրկայ թիւրախոան հայ գիւղը կոխելու եւ պաշար ապա-հովելու վտանգաւոր գործը: Սար-գիսն էր դարձեալ, որ ուրիշ առիթնե-րով կով, ոչխար եւն. կը ճարէր, մինչեւ ակռաները մօսինով զինուած Թուրք գաղթականներու մէջէն: Ար-հեստով զող էինք դարձած, մեր գո-յութիւնը պահելու միակ միջոցը այդ էր — յանդգնութիւն: Վեց եօթը ա-միսներու ընթացքին պաշտօնապէս Թուրք կառավարութեան զօրքին դէմ մղուած կռիւներու ժամանակ Սար-գիսի ունեցած քաջագործութիւնները դանց կ'առնեմ, միայն պիտի յիշատա-կեմ դրուագ մը որուն անձնապէս ներ-կայ ըլլալս մինչեւ այսօր սարսափ կ'ազդէ ինծի:

Հինգ ընկերներով գիշեր ժամանակ պահակ կը սպասէինք կարեւոր դիրքի մը մէջ, փախստական Թուրք զին-ուորներ օտակելու եւ անոնց զէնքերը գրաւելու համար: Երեք դլխաւոր դիրքեր գրաւած էինք. կէս գիշերին հրացանաւոր Թուրք զինուոր մը կու-գար մեր ուղղութեամբ:

(1)

ՄԱՂ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

թիւնը չէ յուսահատած զինաթափութենէն։ Բացատրելով պատերազմի մը֊տանգները եւ յարաճուն վինարշաւին պատճառած կործանումը, զեկոյցը կ՚ըսէ թէ կառավարութիւնը նախաձեռնութիւն պիտի առնէ յառաջիկայ միջազգային խորհրդաժողովներու մէջ, սպառազինութեանց սահմանափակման պայմանագիր մը կնքելու համար։

Սահմանուած վարկերուն շնորհիւ, Ֆրանսա պիտի կրնայ.— 1. Կրկնապատկել Մաժինոյի ամրութեանց գծին որոշ մասերը (արեւելեան սահմանագլուխ) — 2. Աւելի հրապուրիչ դարձնել զինուորութիւնը, մասնագէտներու մնայուն բանակ մը կազմելու համար.— 3. Առ նուազն չորս մեքենաշարժ զօրաբաժիններ հաստատել, փոխան այսօրուան մէկին.— 4. Կրկնապատկել Ֆրանսայի օդանաւային ուժը, առ նուազն 2000 ռազմական օդանաւ ապահովելով։

Նիստի պահուն արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ Լեհաստանի սպարապետին հետ կատարուած տեսակցութեանց շնորհիւ, յարաբերութիւնները յայտնապէս բարւոքած են երկու երկիրներուն միջեւ։

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Ընդհ. հրամանատար մը կը ղրկուի Անգլիայէն

Պաղեստինի կացութիւնը ծանրացած ըլլալով, անգլ. կառավարութիւնը որոշեց ոչ միայն 10.000 նոր զինուոր ղրկել անմիջապէս, այլեւ ընդհ. հրամանատար նշանակեց բարձրաստիճան զինուորական մը, Զօր. Տիլ։ Կառավարութիւնը այլեւս այն համոզման եկած է թէ Պաղեստինի Արաբները [illegible] կը կարդան Մեծն Բրիտանիոյ։

Երկուշաբթի օր Երուսաղէմի մէջ մահափորձի ենթարկուեցաւ Ք. Նիւբօֆ, անգլիացած Հրեայ մը եւ օգնական քարտուղարը Պաղեստինի Գործադիր Կոմիտէին։ Երբ առտուն տունէն պաշտօնատուն կ՚երթար, հին քաղաքին նոր դուռնէն անցած ատեն չորս գնդակներ արձակուեցան անծանօթներու կողմէ։ Քարտուղարը գետին ծռեցաւ եւ գնդակները չհանդիպեցան։ Վերջերս չարունակ սպառնական նամակներ կը ստանար։

Պատրաստութիւններ կը տեսնուին պաշարման վիճակ հռչակելու համար Պաղեստինի մէջ։ Անգլիական օդանաւերը կը շարունակեն գործել արաբ հրոսախումբերու դէմ։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի ապստամբական շարժման ետին կը գտնուի Սուրիոյ յեղափոխական վարիչներէն մէկը, Ֆէվզի Քաւքճի որ զինուորական կրթութիւնը ստացած է թրքական բանակին մէջ եւ որ 1925—26ին մեծ նեղութիւն պատճառեց Ֆրանսացիներուն, Տիւրզիներու ապստամբութեան ատեն։ Ֆէվզի Իրաքի բանակին մէջ կը ծառայէր ատենէ մը ի վեր, բայց վերջերս փախչելով Պաղեստին անցած եւ հրաշունչ յայտարարութիւն մը հրատարակած է։ Այս վարիչը մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ արաբական շրջանակներու մէջ։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ՍԱՆ ՍԷՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ՄԱՅՐԵՐԸ ԿԸ ԽՆԴՐԵՆ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԸԼԼԱԼ

Սպանիոյ ապստամբները կռուի դաշտ մը կազմած ըլլալով Սան Սէպասթիանոյի շուրջը, կը վախցուի որ կարմիր պահակազօրքը այդ քաղաքն ալ կործանէ, հրդեհելով լամ պայթեցնելով։ Ֆրանսա հասած փախստականներ կը պատմեն թէ 1000 մայրեր իրենց երախաները գրկած՝ կը պտտին փողոցներուն մէջ, աղաչելով որ քաղաքը անձնատուր ըլլայ, որպէսզի փրկեն իրենց զաւակները։ Նոյն աղբիւրէն կը հաստատեն թէ սուր վէճեր ծագած են ընկերվարականներուն եւ անիշխանականներուն միջեւ։ Այս վերջինները վճռած են աւերի եւ կրակի տալ քաղաքը, որպէսզի ապստամբները ուրիշ բան չգտնեն բայց միայն աւերակներ։ Երկուշաբթի օր աւելի ծանրացաւ կացութիւնը։ Անիշխանականները քարիւղ կը լեցնէին թիթեղներու մէջ, կազմ եւ պատրաստ ըլլալու եւ քաղաքը կրակի տալու համար, երբ բազմութիւնը աղաղակեց «Ոչ, ոչ»։ Ասոր վրայ անիշխանականները կրակ բացին, բազմութիւնը ցրուելու համար։

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները գրաւած են Փաւէյէր եւ ուրիշ գիւղեր։ Անդադար փախստականներ կը հասնին Ֆրանսա։ Ապստամբները գրաւած են ամբողջ Անտալուզիան, իսկ կառավարական զօրքը առաւելութիւն կը վայելէ Արակոնի նահանգին մէջ։ Ուռնէյիքի նեղութիւնն ալ սաստկացած ըլլալով, կը կարծուի թէ Սան Սէպասթիանօ եւ Պիլպաօ չպիտի կրնան շարունակել դիմադրութիւնը։ Ապստամբները կը հաղորդեն թէ մեծ յաղթանակ մը շահած են Թոլէտոյի առջեւ, ուր մեռցուցին 7000 կարմիր պահակներ։ Իսկ Մատրիտի կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Հուէսքայի գրեթէ ամբողջ քաղաքը իր զինուորներուն ձեռքը կը գտնուի։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

45.000 ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ զինուորներ ռազմափորձեր սկսան կատարել հարաւային Ֆրանսայի մէջ, Փուէ֊տիւ֊Տոմի, Վառի, Վօքլիւզի եւ Պաս֊Ալփ նահանգներուն սահմաններուն վրայ, ունենալով 35 քիլոմեթր ճակատ։

70.000 ՍՊԱՆԵՐ եւ զինուորներ ներկայ եղան Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին, որ բացուեցաւ երեքշաբթի օր, դղրդագին ցոյցերով։ Հիթլէր այս անգամ կուսակցականէն աւելի զինուորական ուժի ցուցադրութիւն մըն է որ կը կատարէ, օդանաւերով, հրասայլերով եւ ուրիշ ահեղ սպառազինութիւններով։ Նիւրէնպէրկ գացած են 500.000 հիթլէրականներ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ Վռամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

ԿՌԻՍԷՆՎԻԼԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նազարեանի բնակարանին մէջ. կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍՀԱԿԵԱՆ։ Կը հրաւիրուին Սարսէլի եւ Առնուվիլի ընկերները։

Գաւառ

ԱՆԻՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Հրանդ Սաթաբեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն֊Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի [illegible] ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող մտից հայրենեաց)։ Առաջին հատոր [illegible] Հեղինակ՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 656 էջ [illegible] Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի [illegible], այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վ[illegible] բաղխումի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ֆրանք։ Խզելով եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախքը

Հ. Մ. ԸՆԿ. Տ.

ՓԱՐԻԶԻ Հարաւ. Երջանի Ցառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը ծնողական [illegible] [illegible] 12 [illegible] շաբաթ [illegible] ժամը 9ին [illegible] սրահին մէջ, rue Mme Curie [illegible] կարգ՝ [illegible] Միութեան [illegible] ընթացիկ հարցեր։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ
Այս երեկոյ ժամը Ցիշդ 9ին,
5 rue de l'Eclipse.
[illegible] «Շահրիկեան» սրահին մէջ։
[illegible] մեծերէն 1 ֆրանք,
[illegible]

Le Gérant H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ԳՈՑԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը [illegible] այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28։

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու, դէպքերու։

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրէն) եւ գիտական տեղեկութիւններ։

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով։

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ֊Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նալպանդեան, Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտար [illegible] Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան։

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն։

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Այվազեանի, Հ. Յ. Դ. [illegible] նով եգերուած հայկական գոյգ եռագոյն դրօշով։

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Զաւարեանի եւ Ագբիւր Սերոբի։

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աստօի, Մկ[illegible] Մկրտիչ Խօքենգրայրեանի, Ղարաքաղցի Խէչօի, Գր. Գիրզեանի, [illegible] Նիկոլի։

«ԳՈՑԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը։ Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մաքուր հմայք մը կ՚երաշխաւորէ անոր։

ԳԻՆ — Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր. Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ
Դիմել հետեւեալ հասցէին.— **M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Կարսի շրջանէն Ալաշկերտի յայտնի յեղափոխական զինուոր մը եկած էր քաղաք, եւ բնականաբար իր կեդրոնը ընտրած էր Ալաշկերտ Ցարութիի մկնիքին։ Ցայտնի Առիւծ Գեւոն էր այդ զինուորը, իր անբաժանելի ընկերոջը հետ։ Բերնէ բերան զարմանալի պատմութիւններ կը պատմէին այդ հերոսի կեանքէն։ Կ՚ըսէին, որ իրիկուններ անկողին մտնելէն առաջ, երկար պեխերը գլխուն ետեւը կը հանգուցէր։ Անուններ չափ սեւցած ալ աղդեցիկ էր, մանաւանդ ձայնը, որ տեսակ մը խառնուրդ էր մարդու եւ գազանի մռնչիւնին։ Մեծ ու սեւ սեւ աչքեր ունէր։ Երբ մէկու մը դէմ բարկանալով աչքերը ոլորէր, տղամարդու սիրտ պէտք էր այդ նայուածքին դիմանալու համար։ Կը պատմէին, որ երկու բոլէ անշարժ նայելով՝ քարը ճաթեցուցած էր։ Այս մասին Առիւծ Գեւոն համեստօրէն կը լռէր։ Սակայն ժողովուրդը անոր լռութիւնը համա֊

ձայնութիւն կը համարէր։ Կը գտնուէին մարդիկ, որոնք երդում կ՚ընէին, թէ՝ իրենց աչքերով տեսած էին քարի ճաքելը։

Ընկերոջ անունը Համբօ էր։ Պատկառելի անուն մը նոյնքան պատկառելի հերոսի մը։ Կարսի գիւղերէն էր Համբօն, վեց ոտքէն աւելի բարձր հասակով, լեցուն կազմով, մեծ գլխով ու երկու շատ փոքրաչքերով։ Թէեւ զայն ճանչցողները իրարու կը փսփսային թէ՝ Համբօն երբեք զինուոր չէր եղած, նոյն իսկ զէնք ալ չէր առած ձեռքը, բայց մկնիքին խանդավառ հասարակութենէն ոչ ոք անոր հերոսական անցեալին վրայ կ՚ուզէր կասկածիլ։ Բաւական էր որ ան թիկնապահի դեր կը կատարէր Առիւծ Գեւոնի նման հերոսի մը։ Համբօն ամէն տեղ ստուերի նման կը հետեւէր Առիւծ Գեւոյին, անշուշտ մէկ երկու քայլ ետեւէն քալելով։

Առիւծ Գեւոն Ալաշկերտ Ցարութի մկնիքին մէջ իր մաննաւոր անկիւնն ունէր, իր մաննաւոր աթոռը եւ մաննաւոր չիչէ մը կը լեցուէր անոր օղիի բաժակը։ Այդ առտու Առիւծ Գեւոն գերազանց տրամադրութեամբ, բազմեցաւ սեղանի առջեւ։

— Երբոր մեծ Ջարդի տարին, — այսպէս սկսաւ իր պատմութիւնը Առիւծ Գեւոն չլքապատուած ունկնդիրներու բազմութեամբ,— երբոր մեծ Ջարդի տարին մեր գեղէն ճամբայ ելայ Իւչ Քիլիսէի վանքը ուխտի երթալու, ճամբուն վրայ ինչ հանդիպիմ որ հաւնիք, հէ՞ — ու շրջապատողներու հետաքրքրութեամբ լեցուն դէմքերուն նայելով, մեծ երկար պեխերը ոլորեց բաւականութեամբ,— հէ՞, դուք ըսէք՝ ինչ հանդիպեր որ հաւնիք ... Երեք առագակ Քիւրտեր՝ մինչեւ ակռաները զինուած։ Իսկ ես փէտ մըն ալ չունէի ձեռքս։ Ծօ, Համբօ, անանկ չէ՞ մի։

Տէր Աստուած, ով կը յանդգնէր առարկելու։ Համբօն մանր աչքերը արագ արագ թարթեց, ու խոշոր բռունցքը այնպէս ուժով իջեցուց սեղանին, որ օղիով լեցուն բաժակները պարեցին ու հեղուկի մէկ մասը սեղանին վրայ թափեցաւ։

— Ծօ, աւանակ,— Առիւծ Գեւոն աչքերը բարկութեամբ ոլորեց, մինչ ունկնդիրները սարսափած՝ շունչերնին կը պահէին։

Առիւծ Գեւոն յօնքերը բարկութեամբ կիտեց, ու երկիւղածութեան հանդէպ վսեմութեամբ, շրթներուն տարած ու մէկ ումպով կլլեց օղին։ Եղ էջի գլուխ Համբօն, կրնար մեռցնել գլխուն ալ օլին մը խաղալ։

— Հա, էն կ՚ըսէի, որ ձեռքս սապանակ իսկ չկար։ «Բարեւ» կ՚ըսեն Քրտերը, հայ էղ ուր բարով։ «Բարեւ, կ՚ըսեմ, Քրտեր, Իւչ Քիլիսէ ուխտի կ՚երթամ»։ «Ար էղպէս է, էղ նոր քիտղախիդ հանէ կոնակէդ», կը հրամայեն։ Վայլահ, կը մտածեմ, էս շան որդիքը դիս պիտի թալլեն։ «Ծօ, շան որդի Քիւրտեր» ... կը գոռամ վրան Քիւրտերէն մէկը, շատ մի տեսնա, էղ արեխներդ ալ հանէ, խմող քրա ծախեր ենք։ Մէկ աչքս կ՚ոլորեմ վրանին։ Աղօթարանի լուսը բացուեր էր։ Թաւ կը քաշեմ երեսս ու կը շարժեմ ճամբաս երթալու։ Քրտերէն երկուքը առջեւս կը կտրեն,— մէկէն ալ գոռալ քիտղախիդ կոնակէս կ՚ուզէ հանել։ Համբերութիւնս մինչեւ հոս կը բարձրանայ ...

Ու Առիւծ Գեւոն երկար չխօսեր ծայրը կը մօտեցնէ կոկորդին։

— « Հէյ շան որդիք կ՚ըսեմ. թէ տղամարդ էք՝ մէկ մէկ եկէք դէմս», նամարդիմահ երեքով մի թափեք վրաս, ու էնպէս թափ կուտամ գիս բունը քիւտար, որ թող մար գլորելով հինգ, տասը, քսան արշին էնդին կ՚իյնայ։ Քիւրտեր ձեռքերնին զէնքերուն կը նետեն։ Ես ալ «Եա Սուրբ Տիրամէրս» կը գոռամ ու սուրը կը քաշեմ։

Առիւծ Գեւոն առանձին բաւականութեամբ կը դիտէ շուրջիններու հետաքրքրութիւն կարդած դէմքերը։ Շատերու բերանները բաց մնացած են։ Տրամաթիք վայրկեան է, վերջն արդեօք ինչ պիտի պատահի, ու մէկ ալ յանկարծ շատ զած, վախկոտ ձայն մը կը լսուի ։

— Բայց՝ ախպօրս ըսեմ — ու թուքը դժուարութեամբ կուլ կուտայ կուչիկ Նորաղող Աստուրը,— ինծի անանկ կուգայ որ ըսիր թէ՝ զէնք անգէն էիր ..

Ամէն մարդ սարսափած չունչը կը բռնէ։ Առանկ ալ յանդգնութիւն։ Ան ալ ով՞, կուչիկ Նորաղող մը։ Համբօն աչքերը չուտ չուտ կը թարթէ՝ ըս֊ տանցքը սեղմած։ Առիւծ Գեւոն մէկ բոպէ չշմած կը կենայ, բայց անմիջապէս աչքերը կ՚ոլորէ, Աստուրի սիրտը քիչ կը մնայ տեղէն ելլէ։

Մէկ ալ Առիւծ Գեւոն այնպէս բարձր կը սկսի ծիծաղիլ՝ ամբողջ մարմինը ցնցելով, որ նստած աթոռը ոգբագին կը հեծկլտայ հերոսի ծանրութեան տակ։

Ծօ, հայվան,— աւելի բարձր ծիծաղելով կը շարունակէ Առիւծ Գեւոն,— Տիարպէքիրի ղրճը Քրտի մէկէն քաշեցի։ Ծօ, էս կնտո՞ր ալ չհասկցար,— ու Առիւծ Գեւոն խնդալով շալվարի գրպանէն կը հանէ խոշոր կարմիր թաշկինակ մը, կը սրբէ արցունքոտած աչքերը, քիչ մըն ալ հաւկուն բռունցքը

Ունկնդիրները թեթեւցած սրտով երկար շունչ մը կը քաշեն։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եղիկեան, որ տարիներ առաջ կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ։ Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland (Ohio) U. S. A.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : Tolbiac

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Եգիպտոս, Եւրոպա, Զուիցերիա, Պալեստին	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 10 SEPT. 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3214

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԻՐԵՆՑ ԽՕՍՔԸ

ԵՒ ԳԼՈՒԽՆ ԵՒ ԹՈՒԽՐԸ

Այսօր ամփոփում մը եւս կատարած ենք Երեւանի Թերթե-րէն, Հայաստանի մէջ սարքուած նոր հալածանքներու մասին: Համեստ եւ կիսկատար քաղուած մը, որ դեռ չի պարզեր ամբողջ պատկերը:

Հարկ է նոյնութեամբ արտատպել անուղղակի երկու գրու-թիւններ՝ վերջին թղթածրէն, ըմբռնելու համար սարքուած «մաքրագործում»ին ամբողջ տարողութիւնը, այնքան քստմնելի եւ ընդվզեցուցիչ: Գործողութիւն մը, որ կը սպառնայ գլուխնե-րուն հետ քիչ-շատ բացուած թեւերն ալ կտրել, յօշոտել, խեղդամահ վիճակի մը վերածել: Ոչ միայն վարչական, այլեւ գրա-կան-գեղարուեստական եւ հրատարակչական ճակատին վրայ:

Այդ գրութիւններէն մէկը անստորագիր յօդուածն է, տպուած՝ Երեւանի «Գրական Թերթ»ին մէջ, որմէ ամփո-փեր ենք այսօրուան տեղեկութիւնները: Միւսը՝ «ուսումնասիրու-թիւն» մը Ակսէլ Բակունցի գրականութեան մասին, ապացուցա-նելու համար թէ այդ երիտասարդ վարպետը «քողարկուած Դաշ-նակ» մըն է, իսկ իր մշակած գրականութիւնը՝ «զօօլոգիական (կենդանաբանական) թբքատեցութիւն»: Ցօդուածագիրը իր անընդհատակիցն է, Ն. Զարեան, որ քանի մը ամիս առաջ ոտանաւոր «փառաբանող չօգ խաչագ» մը ձօնեց «հանճարեղ ուսուցչ» Սթալինի...

Ինչպէս կ'երեւայ «Խ. Հայաստանի» ընթերցումէն, Բերիա՝ Կովկասի կարմիր փոխարքան, Թիֆլիս կը կանչէ Հայաստանի կուսակցական եւ երիտասարդական կազմակերպութեանց ներկա-յացուցիչները, կը փայփայէ, կը խրատէ եւ կը ծամրէ, որոշ հրա-հանգներով:

Քանի մը հատուածներ՝ իր ճառէն.

— «Միայն բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը — Լենինը եւ Ստա-լինը իսկական ազատութիւն տուին Հայաստանի աշխատաւոր ժո-ղովրդին. խորհ. Հայաստանը, մեր ողջ մեծ հայրենիքի հետ միա-սին աճում և ամրապնդւում է, հաստատուն քայլերով ընթանում է դէպի երջանիկ, երճուալից կեանքի բարձունքները: Խորհրդային Հայաստանի ժողովրդին այդ գործում մշտապէս օգնում են Համ. Կ. (բ) Կ. Կենտրոնական Կոմիտէն եւ ԽՍՀՄի կառավարութիւնը եւ անձամբ ընկեր Ստալինը: Մի քանի օր առաջ էր հէնց, որ Համ. Կ. (բ) Կ. Կենտկոմը եւ ԽՍՀՄի ժողկոմխորհը որոշում ընդունե-ցին «Հայկական ԽՍՀ ներգաղթած հայ աշխատաւորների համար տնտեսական յարմարութիւններ ստեղծելու ուղղութեամբ կիրառ-ուելիք ձեռնարկումների մասին»: Ծաղկող Խորհ. Հայաստանը ազգային կենտրոն է դառնում կապիտալի երկրներում ճնշուող ընչազուրկ հայ աշխատաւորների համար»:

Ապա պատուէր մը նշանակալից.

— «Աւելի լա՛ւ ու աւելի խո՛րն ուսումնասիրեցէ՛ք Լենինի-Ստալինի կուսակցութեան պատմութիւնը, տիրապետեցէ՛ք Խորհ. Միութեան առաջաւոր տեխնիկային: Ուսումնասիրեցէ՛ք Ռուսաց լեզուն — հերոսական յեղափոխական ժողովրդի լեզուն, ժողովրդի, որն օգնեց Անդրկովկասի ժողովուրդներին՝ խորհուրդների հա-մար մղուող պայքարում, որի օգնութեամբ Անդրկովկասի ժո-ղովուրդները գնում են դէպի նոր յաղթանակներ»:

Պատուիրակները իրենց դասը սորվելով, «կեցցէ՛ Վրաստանի ու Անդրկովկասի բոլշեւիկների մարտական ղեկավար ընկեր Բե-րիան» կը բացագանչեն, եւ կը դառնան Երեւան, հաղորդելու հա-մար վարպետին պատգամները:

Այս տեսակցութիւնը — գրոյց — տեղի կ'ունենայ օգոստ. 10-ին: Վեց օր վերջը, օգոստ. 16ին, Երեւանի մէջ ժողով կը գումա-րէ Գրողներու Միութիւնը, քննելու համար Բերիայի գրոյցը:

Երէկ իմացանք այդ «քննութեան» բովանդակութիւնը, — «Ջախջախել նացիոնալիստական - տրոցկիստական թափթփուք-ները» (Այսպէս է խորագիրն ալ):

Իմացանք թէ «հակայեղափոխական նացիոնալիստներ» են ե-րիտասարդ գրողներ Ա. Բակունցը, Ալազանը, Վ. Նորենցը եւ ու-րիշներ, թէ «երկերեսանի», «ներքինի», «նացիոնալիստական թշ-նամական տարրերի դայեակ» մըն է Դր. Սիմոնեանը. (երբեմն խմբագիր՝ Փարիզի կարմրուկ օրկանին, յետոյ «Խ. Հայաստա-նի», ասեն մըն ալ՝ կրթական գործավար եւ նախագահ Գրողնե-րու Միութեան)

Դեռ պիտի լսէք այլապէս չնդալից «մերկացումներ», որոնք յառաջ կը տարուին «հարուածային» ուժգնութեամբ, համաձայն արձակուած մարտակոչին

Այս բոլորին մէջ ամէնէն ամարգի եւ զարշելի երեւոյթը այն է որ, հին թէ նոր գրողներ եւ մտաւորականներ մրցումի ելած են իրարու հետ, կարելի եղածին չափ սեւ ներկելու համար իրենց ար-ուեստակիցները

Որոշ չափով հասկնալի են վարչական տնօրինութիւնները, ինչեւ հեւասպառ կապուտ սարքին.

Բայց ի՞նչ փլուզում է այս, վերէն վար, տարեց փրոֆէսէօր ներէ մինչեւ նորընծայ ուղեկիցը, երբ լեզուն կամ գրիչը թաթ-խելով թոյնի եւ մաղձի մէջ, իրար կը գերազանցեն, արատ մը ա-ւելի քսելու, մեռած կամ ողջ զոհեր թեւատելու, երակ առ երակ բզքտելու համար...

Եւ տակաւին յայտնի չէ թէ ի՛նչ եղած են մատնանշուած եւ «չիկացած երկաթ»ով սպառուած հակայեղափոխականները, այս լեռնակուտակ ամբաստանութիւններէն յետոյ:

Անշուշտ անոնք այլ եւս տեղ չունին Հայաստան աշխարհին մէջ: Հազիւ ծաղկած, տարիներով կարմիր կրակին շուրջը յածե-լէ յետոյ, անոնք ալ կրակին ինկան, իրենց գեղարուեստական ար-տադրութեանց հետ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՍԿՍԻ՞Ն

2000 ԱՆԿԱԽ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԱՐԱՆ ՄԸ

15,000 բանւորներ ալ Մարսէյլի մէջ

Կը թուի թէ կառավարութիւնը լուրջ մտահոգութեան մատնուած է, բան-ուորական նոր խլրտումներու պատճառով, մանաւանդ որ քաղաքական հան-գամանք ալ կը տրուի անոնց, ինչպէս եղաւ երկուշաբթի օր, Փարիզի մէջ:

Երեքշաբթի օր աւելի ծանրակշիռ դէպք մը պատահեցաւ Բէլֆոռ-Տէ-ռանի մէջ: Աշխատանքի Դաշնակցութեան պատկանող 8000 բանուորներ գրա-ւեցին Միշլէնի ձգախէժի գործարանները, մէկ սպառնալիքի վրայ Բանթողնե-րը թոյլ չէին տար որ ուրիշ բանուորներ ներս մտնեն: Ասոր վրայ 1500 — 2000 անկախ բանուորներ թափոր կազմելով եւ «Մարսէյլէզ» երգելով գրաւեցին Փիւ-տը-Տոմի նահանգապետարանը եւ արգելափակեցին նահանգապետը: Ոս-տիկանութիւնը եւ շրջանի պահակները փորձեցին դուրս հանել բանուորները, բայց անօգուտ: Իրիկուան դէմ, սակայն, գործարանը գրաւող բանուորները փորձեցին յարձակիլ նահանգապետարանին վրայ, եւ այն ատեն էր որ միւս-ները հաւանեցան դուրս ելլել: Այս առթիւ կ'ըսէին.

« Երեք ամսուան մէջ երկրորդ անգամն ըլլալով կը զրկուինք մեր աշ-խատանքէն, շնորհիւ կարգ մը խռովարարներու որոնք աճուրդով կը մտ-նեն Աշխատանքի Դաշնակցութեան մեր ընկերները: Մենք կ'ուզենք ազատ ըլ-լալ աշխատելու եւ մեր ապրուստը ճարելու: Կ'ուզենք որ վերջ տանէ գործա-դուլին »:

Միշլէնի գործարանին գործադուլը կը վերագրուի բանուորի մը դէմ ձեռք առնուած կարգապահական պատիժի մը:

Այս առթիւ վարչապետութեան դրասենեակէն ժամուլին հաղորդուեցաւ հետեւեալ գրութիւնը

Փիւ-տը-Տոմի նահանգապետարանին գրաւման լուրը իմանալէ ան-միջապէս վերջը, ներքին նախարարը հրամայեց պարպել զայն: Այս նպատա-կով շրջանի պահակախումբեր ղրկուեցան Բէլֆոռ-Տէռան: Բարեբախտաբար անոնք միջամտելու պէտք չունեցան: Կառավարութիւնը պատասխանատու ըլ-լալով հանրային բարեկարգութեան եւ միայն խորհրդարանին առջեւ, չի կրնար թոյլատրել որ եւ է ճնշում կամ ինքնակոչ միջամտութիւն իր պաշտօնին կատարման մէջ: Ներքին նախարարին կողմէ հեռագիր-շրջաբերական մը ղր-կուեցաւ բոլոր նահանգապետներուն, պատուիրելով որ անմիջապէս զսպեն պաշտօնական շէնքերու եւ գրասենեակներու գրաւումը: Դատական նախարա-րը հրահանգ տուաւ Ռիոմի վերաքննիչ ատեանի ընդհ. դատախազը՝ քննութիւն մը բանայ, հաստատելու համար թէ ինչ պայմաններու մէջ կրցեր են պատրաստել եւ կազմակերպել նահանգապետարանին գրաւումը:

Այս առթիւ պաշտօնանկ եղաւ նահանգապետը եւ ուրիշ մը նշանակուեցաւ անմիջապէս:

*** Ըստ ասկորութեան աջակողմեան եւ ձախակողմեան թերթերը տար-բեր կը բացատրեն դէպքը: Աջերուն պատմութեան համաձայն, անկախ բան-ուորները նահանգապետարան երթալով, խնդրեր են պարպել գործարանը, որպէսզի կարենան աշխատիլ: Նահանգապետը բացակայ ըլլալով, ընդհ. քար-տուղարը չէ կրցած որոշում տալ եւ բանուորները գրաւեր են նահանգապետա-րանը, դուռները ամուր փակելով եւ պահակներ դնելով: Ետքոյ նահանգա-պետը գալով, աշխատեր է համոզել. իսկ բանուորները պայման դրեր են որ երկու ժամէն պարպուի գործարանը: Նահանգապետը այդ յանձնառութիւնը առանձնած չըլլալով, գրաւումը շարունակուեր է, մինչեւ ներքին նախարարին միջամտութիւնը:

Իսկ ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ «Ֆաշական հրոսախումբեր բռնութեան փորձ մը կատարեցին նահանգապետարանին դէմ, գործատէրերու դրդումով »:

Ամէն պարագայի մէջ, երեւոյթը բարենշան չի համարուիր:

Միւսնոյն օրը 10 — 15.000 մետաղագործական բանուորներ գործադուլ հռչակեցին Մարսէյլի մէջ, գրաւելով գործարանները եւ արհեստանոցները: Գործադուլ հռչակեցին նաեւ Լա Սիօթայի նաւահանգստի բանուորները եւ Ան-կուլէմի թուղթի գործարանին աշխատաւորները: Մարսէյլի գործադուլը կը վերագրուի գործատէրերու եւ բանուորներու միջեւ ծագած անհամաձայնու-թեան մը՝ հաւաքական պայմանագիրներու գործադրութեան մասին:

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏԻ՞ ՊԻՏԻ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ վարչապետ Պ. Լէօն Պլում կը խորհի ժամա-նակէն առաջ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, վստահութեան քուէ պահան-ջելու համար: Կառավարութիւնը այն համոզման եկած է թէ ներկայ գործա-դուլները արհեստականօրէն կը սարքուին, ճնշում բանեցնելու եւ Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութեան քաղաքականութիւնը փոխել տալու հա-մար: Եւ որովհետեւ այս խլրտումներուն ետին կը գտնուին համայնավար կու-սակցութիւնը եւ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, կ'ըսուի թէ Պ. Պլում գիմած է անոնց վարիչներուն, հասկնալու համար թէ պիտի շարունակե՞ն ընդդիմա-նալ չէզոքութեան քաղաքականութեան: Եթէ հաստատական պատասխան տան, խորհրդարանը արտակարգ նիստի պիտի հրաւիրուի

Աշխատանքի Դաշնակցութեան Վարչական Խորհուրդը երեքշաբթի օր նիստ գումարելով, որոշեց յայտարարութիւն մը հրատարակել, իր դիրքի մասին: Այս առթիւ որոշեց նաեւ ուրբաթ օր Թուլուզի մէջ ժողովի հրաւիրել նահան-գային միութեանց քարտուղարները, «Միութեան օգնութիւն հասցնելու հա-մար Ֆրանսա ապաստանած Սպանիայի հանրապետականներու կիներուն եւ զաւակներուն»: Երէկ, չորեքշաբթի, ալ ժողով գումարեց ընկերվարական կու-սակցութեան Վարչական Խորհուրդը, պատասխանելու համար համայնավար կուսակցութեան հրաւէրին, որ կը պահանջէ հաւաքաբար դիմում կատարել

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Շիկացած երկաթը» հայ գրողներու գլխուն

ՍԵՒ ՑԱՆԿԸ ԱՆՑԱԾ ԵՆ ՆԱԵՒ Վ. ԹՈԹՈՎԵՆՑ, Գ. ՄԱՀԱՐԻ, Գ. ՎԱՆԱՆ-ԴԵՑԻ, ՎԱՀԱՆԵԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Երեւանի «Գրական Թերթ»ը օգոստոս 25ի թիւին կէսէն աւելին յատկացու-ցած է Հայաստանի մէջ երեւան հանուած «տրոցկիական - նացիոնալիստական հակայեղափոխական թափթփուքներ»ու դատապարտութեան: Թերթին 6 էջե-րէն երկուքը գրաւած է Կովկասի կարմիր փոխարքային՝ Բերիայի հռչակաւոր գրութիւնը,— « Փոշիացնել, հողմացրիւ անել սոցիալիզմի թշնամիներին», երեք էջը՝ Մոսկուայի դատավարութեան ամբաստանագիրը, երկու սիւնակ՝ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի բանաձեւը՝ Խանջեանի «ինքնապաշտութեան դա-ւաճանական արարքը», մէկ էջ ալ՝ ճիշդ վեց սիւնակ, յայտարարութիւն մը, — «Միշտ բարձր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի դրօշը», — որ անխնայ գետնէ գետին կը զարնէ Խանջեանը, այս անգամ գրական ճակատին վրայ: Այդ յայտարարութենէն կը թարգմանենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, ամ-բողջութիւնը վերապահելով յարմար առիթի մը.

— « Գրական ճակատին վրայ եւս հանդէս բերելով երկերեսութիւն, այդ ասպարէզին մէջ եւս չունենալով կայուն գիծ, Խանջեան իր շուրջը կը համա-խմբէր եւ իրեն յենարան կը դարձնէր մտաւորականութեան այն փտրաթի-տարրերը, որոնք մեր գրականութեան մէջ հանդէս կուգային իբրեւ ազգայ-նականութեան տիպար ներկայացուցիչներ (Ակսել Բակունց, Դ. Սիմոնեան, Գ. Վանանդեցի, Թոթովենց, Ալազան, Նորենց, Գ. Մահարի եւ ուրիշներ), որոնք հակայեղափոխական ազգայնականութեան, բուրժուականութեան դիր-քերէն կը պայքարէին մեր կուսակցութեան գծին դէմ, կը թմբկահարուէին, կը խրախուսուէին Ա. Խանջեանի կողմէ: Աւելին. Ա. Բակունցը, այդ քողար-կուած Դաշնակը մեր կուսակցութեան շարքերուն մէջ, Խանջեանի կողմէ յայ-տարարուեցաւ իբրեւ մեր գրականութեան վարպետներէն մէկը »:

— « Վերջին տարիներու ընթացքին անարգել հրապարակ են շպրտուած շարք մը բացայայտ ազգայնական աշխատութիւններ: Այդ աշխատութիւննե-րէն յատկանշական են հակայեղափոխական-բուրժուական - ազգայնական Վ. Վահանեանի, ազգայնական - բուրժուական Ա. Բակունցի աշխատութիւնները եւ Գ. Վանանդեցիի յօդուածները Խ. Աբովեանի մասին.

— « Հակայեղափոխական բուրժուականութիւնն ու ազգայնականութիւնը Պետհրատի (պետական հրատարակչական) վառօդանիշով հանդէս է եկած ոչ միայն գրականութեան պատմութեան եւ տեսութեան, այլեւ գեղարուեստա-կան գրականութեան մէջ: Ասոր տիպար արտայայտութիւնը կը հանդիսանայ Թոթովենցի «Կեանքը հռոմէական ճանապարհի վրայ» կենդանաբանական ազ-գայնականութեամբ, բրքատեցութեամբ շաղախուած վէպը եւ Ակսել Բակուն-ցի «Միրանի փողը», ուր ան քողարկուած կերպով կը ստեղծէ փաշական Դաշնակցութեան քարոզները :

— « Ակսել Բակունցի հակայեղափոխական - ազգայնական - բուրժուական խմբակի գործակիցներէն ու համախոհներէն եղած են Ռ. Աթայեան, Սուրէն Տաղուբիւնեան, Խորէն Սարգսեան, կատարելով ազգայնական երկերու գր-վերգը »:

— « Խանջեանի եւ Ակսել Բակունցի հակայեղափոխական խմբակը վերջին տարիներու ընթացքին, շնորհիւ Պետհրատի տնօրէն Եր. Զօփուլեանի ազատա-կանութեան (լիբերալիզմ) իր ազդեցութեան տակ էր առած նաեւ պետական հրատարակչութիւնը :

Յայտարարութիւնը իբրեւ «հակայեղափոխական-տրոցկիստական - նա-ցիոնալիստական կոնցեպցիա» (ըմբռնում) կը յիշէ նաեւ «Հայոց գրականու-թեան պատմութեան լրբենուկ երկրորդ հատորը, որի հիմնական սիւները հան-դիսանում են հակայեղափոխական - տրոցկիստ - նացիոնալիստներ Դրաստա-մատ Սիմոնեանը ու Գ. Վանանդեցին եւ նրանց զանազան գործակիցները»:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար նշանակուած է, Ա. Խանջեանի տեղ, Ամատունի: Իսկ Եղիա Ջուբար՝ «Խորհ. Հայաստան» թերթին խմբագիր:

Վահան Մելքումեան նշանակուած է գործավարներու խորհուրդի փոխ-նախագահ, (այդ պաշտօնին կոչուած էր դեռ վերջերս Ա. Շահսուվարեան): Մելքումեան միաժամանակ նշանակուած է Պետական Ծրագրի (պլան) յանձ-նախումբի նախագահ, (այս վերջին պաշտօնը կը վարէր Հայկ Ջալլաթեան):

Գեւորգ Թորոսեան, որ դատական գործավար ու ընդհ. դատախազ էր, այսուհետեւ պիտի վարէ միայն ընդհ. դատախազի պաշտօնը, իսկ դատական գործավարի պաշտօնը տրուած է Արմենակ Եովսէփեանի (ասկէ առաջ արդիւ-նաբերութեան գործավար էր):

Ա. Երզնկեան նշանակուած է համայնական (կոմունալ) տնտեսութեան գործավար:

Գէորգ Հանէսօղլեան նշանակուած է Երեւանի քաղաքային խորհուրդի նախագահ, (այս պաշտօնը կը վարէր Մառինեան):

Գէորգ Հանէսօղլեան ծնած է Լէնինական, 1891ին: Աւարտած է տեղւոյն նախակրթարանը, յետոյ իբրեւ գրաշար աշխատած Լէնինականի, Երեւանի, Թիֆլիսի մէջ: Կոմունիստ կուսակցութեան յարած է 1917ին: Մասնակցած՝ է Մայիսեան ապստամբութեան, յետոյ փախած և մահուան դատապարտուած ի բացակայութեան: 1921ին կը դրկուի Հայաստան, իբրեւ Արհեստակցական Մի-ութեանց խորհուրդի վարիչ: Ետքոյ փոխն ի փոխ Լէնինականի քաղաքային խորհուրդի նախագահ, Ժող. Տնտեսութեան Գեր. Խորհուրդի նախագահ, եւմտական գործավար :

Ըմբոստութիւն Փորթուկալի մէջ

Փորթուկալի կառավարութիւնը պաշտրման վիճակ հրատարակեց երկրին զանազան մասերուն մէջ, երկու մարտանաւերու նաւաստիները ապստամբած ըլ-լալով Լիզպոնայի նաւահանգստին մէջ: Զինուորները հրաման առացան կազմ եւ պատրաստ գտնուելու, ռազմագիտական կէտերը պաշտպանութեան տակ առնուեցան, իսկ ոստիկանութիւնը կը պաշտպանէ կառավարական պաշտօնա-տուները:

Ըմբոստութեան պայթումէն անմիջապէս վերջը, ծովեզերեայ ամրոցները ռմբակոծեցին երկու մարտանաւերը, որոնք բացերը քաշուեցան :

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

1917ի փետրուարեան յեղափոխութեան օրերուն համայնավար կուսակցութեան մէջ կը տիրապետէին երեք տեսակէտներ: Ոմանք կողմնակից էին անմիջապէս տապալելու ժամանակաւոր կառավարութիւնը եւ անցնելու իշխանութեան գլուխ. Ասոնց հակառակեցաւ Լէնին, որ նոյնպէս համամիտ էր իշխանութիւնը գրաւելու, սակայն վաղաժամ կը նկատէր անմիջապէս ապստամբութեան դիմելու առաջարկը եւ կը յորդորէր ժամանակ մը եւս սպասել, մինչեւ որ ժողովրդային զանգուածներուն եւ բանակին մէջ ամուր գետին գտնէին: Միայն վեց ամիս վերջը՝ հոկտեմբեր 10ին Լէնին Կեդր. Կոմիտէին ապստամբելու առաջարկ բերաւ, ինչ որ ընդունեցաւ մեծամասնութեամբ: Բանի միջոցներով իշխանութիւնը գրաւելու տեսակէտին դէմ էին Զինովիեւ եւ Քամենեւ, որոնք ընկերվարական միւս կուսակցութիւններու հետ գործակցելու կողմնակից էին:

Յարակարծութիւնները չվերցան նաեւ իշխանութեան տիրանալէ վերջ: Հոկտեմբերեան յաղթանակէ ետքը, Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան շարք մը անդամները (Զինովիեւ, Քամենեւ, Ռիկով, Նոգին, Միլիւտին, Շլիապնիկով եւ Թէոդորովիչ) վստահ չէին որ համայնավարները եւ ձախ սոց. յեղափոխականները միմիայն իրենց ուժերով պիտի կրնան պահել իշխանութիւնը եւ կ'առաջարկէին կառավարութեան կազմին մէջ հրաւիրել մենշեւիկները եւ սոց. յեղափոխականները: Երբ իրենց տեսակէտը մերժուեցաւ, ասոնք բոլորն ալ հրաժարեցան Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան կազմէն, յայտնելով թէ մերժեն պատասխանատուութիւնը «Կեդր. Կոմիտէի կործանարար քաղաքականութեան, որուն դէմ է աշխատաւորութեան մեծագոյն մասը. այս վերջինս կը ձգտի շուտով վերջ տալ աշխատաւոր հոսանքներուն մէջ յառաջ եկած արիւնահեղութեան»:

Եթէ հոկտեմբերէն առաջ եւ անմիջապէս ետքը տարբեր տեսակէտներու շուրջ յառաջ եկած պայքարը Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան շրջանակներէն դուրս չելաւ, շուտով սկսաւ նոր պայքար մը, որ համակեց ամբողջ կուսակցութիւնը եւ քիչ մնաց պատճառ դառնար համայնավար կուսակցութեան եւ Խորհ. իշխանութեան քայքայման: Այդ՝ պատերազմի եւ խաղաղութեան խնդիրն էր եւ անոր կապակցութեամբ յառաջ եկած «ձախերու շարժումը»:

Տիրանալով իշխանութեան, Լէնինի կառավարութեան առաջին քայլերէն մէկը եղաւ հաշտութիւն կնքելու առաջարկով դիմում կատարել պատերազմող բոլոր կողմերուն: Խաղաղութեան առաջարկին արձագանգեց միայն Գերմանիան եւ շուտով Բրեստ Լիտովսկի մէջ սկսան հաշտութեան բանակցութիւնները: Լէնին ամբողջ ջանքով համամիտ էր Գերմանիոյ հետ անջատ հաշտութիւն կնքելու տեսակէտին, որովհետեւ անհրաժեշտ կը գտնէր «զիջելով տարածութիւնը ժամանակ շահիլ», կազմակերպուիլ, յաղթահարել ներքին թշնամիները եւ պատրաստուիլ համաշխարհային յեղափոխութեան, որու յաղթանակէն վերջ կնքուած որ եւ է դաշնագիր այլ եւս պարզ «թուղթի կտոր» կը վերածուէր: Հակառակ պարագային, պատերազմը շարունակելով Ռուսաստան պիտի պարտուէր, յեղափոխութիւնը կործանէր, խորհրդային իշխանութիւնը տապալէր եւ «ուրիշ կառավարութիւն» մը հաշտութիւն պիտի կնքէր Գերմանիոյ հետ:

Լէնինի իրական եւ գործնական հայեցակէտներուն համամիտ չէին ձախերը Պուխարինի գլխաւորութեամբ:

Հոկտեմբերեան յաղթանակէ վերջ, կուսակցութեան մէջ առնուեցան բաւական թիւով աղքատ գիւղացիներ, որով «պրոլետարական» կուսակցութիւնը դարձած էր «պրոլետարական-գիւղացիական» կուսակցութիւն մը: Ձախերը հակառակ էին ատոր եւ կը գտնէին, թէ գիւղացիութիւնը յոգնած պատերազմէն՝ խաղաղութիւն կը պահանջէ եւ Լէնին ենթակայ գիւղացիական «մանր քաղքենիական» տրամադրութիւններուն, «իմպերիալիստական» Գերմանիոյ հետ հաշտութիւն կնքելով՝ կը դաւաճանէ յեղափոխութեան եւ պրոլետարիատի շահերուն: Ձախերու կարծիքով, Լէնին կ'առաջնորդուի մի միայն Ռուսաստանի շահերով, կը դաւաճանէ Լեհաստանի, Ֆինլանտիայի, Լիթուանիայի եւ միւս ճնշուած ազգութիւններու ազատագրման գործին եւ հաշտութիւն կնքելով քաղքենի եւ աշխարհակալ Գերմանիոյ հետ, յաչս Եւրոպայի բանուորութեան կը վարկաբեկէ ռուսական յեղափոխութիւնը: Հաշտութեան դաշնագիրը պատճառ պիտի դառնայ, որպէսզի գերմանական եւ ուրիշ երկիրներու բանուորութիւնը երես դարձնէ խորհրդային իշխանութեան եւ չհետեւի ռուս պրոլետարիատի յեղափոխական ընդվզումի օրինակին: Ընդհակառակը, համաշխարհային յեղափոխութիւնը կը յետաձգուի անորոշ ժամանակով: «Պաշտպանելով մեր ընկերվարական հայրենիքը», կը յայտարարէր Պուխարին, «մենք կը կորսնցնենք համաշխարհային յեղափոխութեան բոլոր հնարաւորութիւնները»:

Լէնինի [illegible] քաղաքականութեան ձախերը կը հակադրէին հետեւեալ տեսակէտը: Գերմանական իմպերիալիզմին դէմ յայտարարել «սրբազան պատերազմ», կազմակերպել բանուորութիւնը եւ գիւղացիութիւնը, ճակատ մեկնիլ եւ կռուիլ մինչեւ յաղթանակ: Ձախերու [illegible] այն էր որ ռուս բանուորութիւնը ճակատին վրայ շփման մէջ մտնելով գերմանական զինուորներու հետ, պիտի եղբայրանար անոնց հետ եւ այս վերջիններս իրենց զէնքը պիտի ուղղէին Գերմանիոյ «քաղքենի կառավարութեան» դէմ: Միեւնոյն ատեն, Արեւմտեան Եւրոպայի եւ մանաւանդ միւս երկիրներու մէջ եւս յառաջ պիտի գային ներքին յեղափոխական շարժումներ եւ պիտի իրականանար համաշխարհային յեղափոխութիւնը: Ձախերը կը նախատեսէին, որ պատերազմը կրնայ կործանել խորհ. իշխանութիւնը. սակայն, ինչպէս ըսուած է Մոսկուայի կուսակց. շրջ. բիւրոյի բանաձեւին մէջ, «համաշխարհային յեղափոխութեան շահու տեսակէտէն մենք նպատակայարմար կը գտնենք երթալ մինչեւ խորհ. իշխանութեան կորուստը, որ ներկայիս միայն ձեւական է»:

Հակառակ ձախերու ընդդիմութեան, 1918ի սկիզբը սկսան բանակցութիւնները Բրեստ Լիտովսկի մէջ, որ սակայն խափանեցաւ փետրուար 10ին: Խորհ. հաշտարար պատուիրակութեան պարագլուխ Թրոցքին բոլորովին տարբեր տեսակէտ ունէր: Ան ոչ պատերազմի եւ ոչ ալ խաղաղութեան կողմնակից էր եւ կ'առաջարկէր՝ «պատերազմը կը դադրեցնենք, հաշտութիւն չենք կնքեր եւ բանակը կ'արձակենք»: Թրոցքիի կարծիքով «Գերմանացիները չպիտի համարձակին յառաջանալ»:

Սակայն Գերմանացիները շարունակեցին արշաւանքը, գրաւեցին Ճերմակ Ռուսիան եւ թափանցեցին Ուկրայինա: Հաշտութիւն կնքել տալու համար Լէնին ստիպուած էր գործադրել իր ամբողջ հեղինակութիւնը եւ կառավարութենէն հրաժարելու սպառնալիք ընել: Ձախերը Լէնինին այլեւս կարեւորութիւն չէին տար եւ իրենց ներկայացուցիչ Լոմովի բերանով յայտարարեցին,— «Մենք չենք վախնար Լէնինի հրաժարականի սպառնալիքէն: Պէտք է իշխանութիւնը առնել առանց Վլատիմիր Իլիչի, մեկնիլ ճակատ եւ ամէն հնարաւոր միջոցներու դիմել»:

Այս պայմաններուն տակ էր, որ տեղի ունեցաւ Կեդր. Կոմիտէի փետր. 23ի պատմական ժողովը: Հաշտութեան թեր քուէարկեցին Լէնին, Ստալին, Սվերդլով, [illegible], Սոկոլնիկով, Զինովիեւ եւ [illegible]: Հակառակ քուէարկեցին Պուխարին, Ուրիցկի, Բուբնով եւ Լոմով: Ձեռնպահ մնացին՝ Թրոցքի, Քրեստինսկի, Ձերժինսկի եւ Իոֆֆէ: Այս վերջինները թէեւ դէմ էին, սակայն ձեռնպահ մնացին «կուսակցութիւնը չպառակտելու համար»: Այսպիսով, խորհ. կառավարութիւնը ստորագրեց հաշտութեան «վատագոյն պայմանները», որուն համաձայն Ռուսաստանը պէտք է հեռանար Ֆինլանտիայէն եւ Ուկրայինայէն եւ պարտաւոր էր հաշտութիւն կնքել այդ երկիրներու «հակայեղափոխական» կառավարութեանց հետ. Գերմանիոյ տիրապետութեան տակ կ'անցնէին Էսթոնիան, Լիթուանիան, Լատուիան, Արեւմտեան Ուկրայնան եւ Ճերմակ Ռուսիոյ մէկ մասը: Իսկ Թիւրքիոյ կը յանձնուէին Պաթումը, Կարսը եւ ուրիշ հողամասեր: Այս ծանր դաշնագիրը ստորագրելու համար Լէնին պատասխանատու կը նկատէր Պուխարինը, որ արգելք էր եղած փետրուար 10ին ստորագրել նուազ ծանր պայմանագիրը:

Երբ հաշտութեան դաշնագիրը ստորագրելու որոշում տրուեցաւ, Պուխարին եւ իր ընկերները յայտնեցին թէ պիտի հրաժարին կուսակցական եւ կառավարական բոլոր պատասխանատու պաշտօններէն, միաժամանակ շեշտելով, որ իրենք զիրենք բոլորովին ազատ կը զգան իրենց տեսակէտները քարոզելու կուսակցութեան ներս եւ դուրս:

Ձախերու սպառնալիքը պարապ խօսք չէր: Իրենց ազդեցութեան տակ առին Փետրոգրատի եւ Մոսկուայի կազմակերպութիւնները, անհամաձայն տեսակէտներով եւ ծրագիրներով հրապարակ իջան, երկու մայրաքաղաքներու մէջ թերթեր եւ պարբերականներ հրապարակեցին, նահանգային եւ շրջանային կազմակերպութիւններու մէջ խմբաւորումներ առաջացուցին եւ առանձին կեդրոնական ղեկավար մարմին հաստատեցին: Գործնական քայլերու դիմեցին կուսակցութիւնը երկուքի բաժնելու, մանաւորապէս Փեթրոգրատի մէջ: Իսկ Մոսկուայի կազմակերպութիւնը Կեդր. Կոմիտէի վարած քաղաքական ուղեգիծին հանդէպ անվստահութեան [illegible] պահանջելով [illegible] վերընտրութիւնը

Ի՛նչ տեսակէտներ կ'առաջադրէր համայնավար կուսակցութեան ձախ թեւը:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀՕ՞Կ ԹԷ ԿՕԿ

Երբ ասկէ մօտ 15 տարի առաջ արտասահմանի մէջ կազմուեցաւ Հօկը՝ Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէն՝ Սփիւռքի հայութեան մեծագոյն մասը անկեղծ կերպով հաւատաց թէ, Հօկը իրօք Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ մըն է: Եւ խորհելով թէ Հօկի միջոցաւ կարելի է օգնել Հայաստանի վերաշինութեան, սկզբնական շրջանին Հօկին անդամագրուեցան ոչ միայն Հայաստանի Խորհրդային վարչաձեւի կողմնակիցները, ոչ միայն անկուսակցականները, որոնց համար ոչ մէկ տարբերութիւն կ'ընէ թէ ով կ'իշխէ Հայաստանի վրայ, այլեւ անոնք, որոնք հակառակ ըլլալով Խորհրդային բռնակալութեան, միշտ պատրաստ են օգնելու Հայաստանի վերաշինական ճիգերուն:

Հետզհետէ, սակայն, Հօկը սկսաւ դուրս տալ իր իսկական գոյնը:

Հօկի մասնաճիւղերու մէջ Խորհրդային ռեժիմին համակիր տարրերը նախ սկսան չէզոքացնել եւ վտարել խորհրդային կարգերուն ոչ-համակիր տարրերը.

Քիչ յետոյ հերթը հասաւ նաեւ չէզոքներուն, որոնց առջեւ դրուեցաւ կտրուկ երկընտրանքը՝ կամ Խորհուրդներու, այլ խօսքով պոլշեւիզմի հետ ըլլալ եւ յանձն առնել ասկէ բխող բոլոր պարտականութիւնները եւ կամ քաշուիլ Հօկէն: Հօկէն քաշուեցան եւ չէզոքները: Հօկին մէջ մնացին միայն պոլշեւիկները: Անկուսակցական, չէզոք գետնի վրայ Հայաստանին օգնելու կոչուած Հօկը այդպիսով դարձաւ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան արտասահմանեան կազմակերպութիւնը:

Ոչ պոլշեւիկ տարրերէ ազատուելէ ետքն էր, որ Հօկը սկսաւ իր սանձարձակ համայնավարական գործունէութիւնը

Այդ շրջանին էր, որ Հօկն ինքն իր մէջ ալ սկսաւ կազմակերպուիլ քաղաքական կուսակցութիւններու յար եւ նման: Հօկը, իր մասնաճիւղերէն զատ կազմակերպեց Հօկճիներու երիտասարդական միութիւն (Երիտհօկ), սկսաւ հրատարակել պարբերականներ, կազմակերպել իր հրապարակային ժողովները, գումարել իր պատգամաւորական ժողովներ եւն, եւն.: Ուրիշ խօսքով ծաւալել գործունէութիւն մը, որ յատուկ է քաղաքական մարմիններուն:

Հայաստանին օգնելու, գաղութներու մէջ յօգուտ Հայաստանի հանգանակութիւններ ընելու համար երբեք կարիք չկար ստեղծելու այդքան մեծածախս կազմակերպութիւն մը, որ կը կլանէ իր բոլոր հասոյթները:

Այսպէս 1933ի յունիսին Հօկի Պոսթընի մէջ գումարած Պատգամ. ժողովի արձանագրութիւններէն պարզուած է, որ Ամերիկայի Հօկը տեղին վրայ ծախսած է ոչ միայն մասնաճիւղերէն եկած բոլոր գումարները, ոչ միայն վատնած է Հայաստանի Խորհրդային կառավարութեան փոխանցելու համար Բարեգործականէն եւ Վերաշինացներէն ստացած 4,500 տոլարը, այլ եւ Երեւանէն ստացած 5-6000 տոլարի գրքերը ծախած եւ փոխարժէքը մսխած է Ամերիկայի մէջ:

Նոյն վրդովիչ պատկերը պարզուած է Ֆրանսայի Հօկի անցեալ տարուան Պատգ. ժողովին մէջ, ուրտեղ հաստատուեր է, որ Հայաստանի մէջ շէնք մը կառուցանելու պատրուակով կազմակերպուած վիճակահանութեան 45,000 ֆրանքի արդիւնքէն Հայաստան է ուղարկուած միայն 4000 ֆրանք, մնացած 41,000 ֆրանքը, որմէ բաժին է հասած նաեւ բանտարկեալ Աւ. Իսահակեանին, ամբողջութեամբ վատնուած է Փարիզի մէջ:

Եթէ հնարաւոր լինէր լոյս աշխարհ հանել Հօկի նաեւ միւս շրջաններու մէջ կատարածները, պատկերը անկասկած պիտի ըլլար նոյնը, ինչ որ Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի մէջ:

Արդ, երբ Հօկը ոչ միայն կը վատնէ Հայաստանի վերաշինութեան անունով արտասահմանի մէջ իր մասնաճիւղերէն ստացած հասոյթները, ոչ միայն Բարեգործականէն եւ Վերաշինացներէն Հայաստան փոխադրելու համար իրեն վստահուած գումարները, այլեւ Երեւանի Պետհրատէն [illegible] գրքերու փոխարժէքը, այլ խօսքով, երբ Հօկի նիւթական օգնութիւնը Հայաստանին հաւասար է զերոյի, այլ եւս ի՞նչ է իմաստը իր գոյութեան:

Եւ սակայն Հօկի գոյութիւնը իմաստ մը ունի եւ շատ կարեւոր իմաստ, որու համար արժէ որ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը Հօկի վրայ ծախսուող ահագին գումարներու բազմապատիկը ծախսէ:

Հայաստանին Օգնող Կոմիտէի անուան տակ Հօկը կը կատարէ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան արտասահմանեան կազմակերպութեան այնքան կարեւոր դերը:

Ճիշդ է, որ Միացեալ Նահանգներու կամ Ֆրանսայի նման երկիրներու մէջ, շնորհիւ այդ երկիրներու ժողովրդավար դրութեան, մամուլի, խօսքի եւ կազմակերպուելու ազատութեան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը կրնար կազմակերպել իր կուսակիցները ուղղակի Համայնավար կուսակցութեան անունին տակ: Բայց անդին կան Ռումանիա, Պուլկարիա, Սուրիա եւայլ երկիրներ, ուր հայ գաղութներու մէջ, Համայնավար քարոզչական աշխատանքը կատարելու համար, հայ համայնավարները չեն կրնար հրապարակ գալ իրենց իսկական դէմքով եւ անունով:

Նախընտրելի է ուրեմն Հօկը, իբրեւ յարմար վարագոյր, անոր ետեւը համայնավար աշխատանքներ կատարելու համար:

Իր համայնավարական գործունէութեան մէջ Հօկը երթալով աւելի ու աւելի սանձարձակ կը դառնայ, ինչպէս այդ կ'երեւի Հօկի գլխաւոր վարչութեան Երեւանէն առած հեռագրէն:

Այդ հեռագրով Հօկի գլխաւոր վարչութիւնը կը հրահանգէ յառաջիկայ հոկտեմբեր 30ին Փարիզի մէջ հրաւիրել համահօկեան համագումար:

Այդ համագումարին, Հօկէն զատ, պիտի մասնակցին Խորհրդային իշխանութեան բարեկամ (այլ խօսքով բոլշեւիկեան հակաշունչին ենթարկուած) Հայրենակցականները, Գետական կոչուած Կարմիր Խաչը, Երիտհօկը եւ Բարեգործականը:

«Համագումարի հիմնական նպատակն է»,— ըսուած է Երեւանէն եկած այդ հրահանգին մէջ,— «համախմբել, կեդրոնացնել Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները նպատակ ունենալով յայտնաբերել Հօկերի մասսայական բազան (հիմքեր «Հ.Յ.») եւ կազմակերպելու համար միասնական ճակատ ընդդէմ Դաշնակցութեան»:

Պարզ է ու որոշ:

Հօկը այլեւս չի ալ ծածկեր թէ, իր հիմնական նպատակն է քաղաքական պայքար ընդդէմ հակա-կոմունիստներու եւ ի նպաստ կոմունիզմի յաղթանակի

Ուրիշ խօսքով Հօկը չի ալ ծածկեր թէ ինք դադրած է Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէի կեղծ դերը խաղալէ եւ բացարձակ կերպով դարձած է այն, ինչ որ իր քողարկուած էութիւնն է եղած միշտ, այսինքն [illegible] որ բան է Կոմունիզմին Օգնող Կազմակերպութիւն:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» թղթակիցը կ'իմանայ թէ Լեհաստանի արտաքին գործոց նախարար Փարիզ գտնուած առեն բացորոշ հաւաստիք ստացած է թէ Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտը աւելի մեծ կարեւորութիւն կու տայ Ֆրանքօ-լեհական զինակցութեան, քան Ֆրանքօ-խորհրդային փոխադարձ օգնութեան դաշինքին: Այս երկու դաշինքները հաշտեցնելու խնդիրը չէ լուծուած տակաւին: Բայց Լեհաստանի համար կարեւորը այն է որ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը երկրորդական կը համարուի Ֆրանքօ-լեհ զինակցութեան քով եւ թէ շուտով ձեռնարկներ պիտի կատարուին, աւելի արդիւնաւոր դարձնելու համար այդ զինակցութիւնը

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Լեհաստանի սպարապետին հետ կայացած համաձայնութեամբ, այսուհետեւ զինուորական եւ տնտեսական գործակցութիւնը աւելի պիտի ամրապնդուի երկու երկիրներուն միջեւ: Ֆրանսա եւ Լեհաստան աւելի սերտ եւ ազդու եղանակով մը պիտի օգնեն փոխադարձաբար, երբ յարձակում կրեն

Նոր համաձայնութեան մասին տեղեկութիւններ հաղորդուած են Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ

ՃԱՊՈՆՑԻՆԵՐԸ նորէն յարձակում գործելով [illegible] վրայ սպաննեցին 60 Խալխացիներ: [illegible] աւելի մէկ ժամ վերջը, կրկին յարձակեցան եւ այս անգամ բուռն կռիւ մը բռնկեցաւ, ռազմադաշտին վրայ ձգելով 600 մեռեալ եւ վիրաւոր: [illegible] պաշարելով մայրաքաղաքին շրջակայ գիւղերը, կրակի տուած, եթէ զէնք կամ ռազմանիւթ գտնեն:

ԼՈՂԱԼՈՒ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ ՄԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Դիտուած է որ ամէն տարի ամառնային եղանակին պաղ ջուրի լողանքներուն հետ միասին, կը սկսի նաեւ բոլոր երկիրներու օրաթերթերու [illegible] մէջ խեղդուածներու եւ ծովահեղձներու առօրեայ աճող [illegible] ցանկ մը:

Եւ ճշդուած իրողութիւն մըն է որ, տարուէ տարի այդ դժբախտ պատահարներու թիւը երթալով կը ստուարանայ: Անոր գլխաւոր պատճառներէն մին այն է որ, այս մարմնամարզը ժողովրդային ամէն դասակարգի խաւերուն մէջ իրեն արժանի տեղը գրաւած է շնորհիւ թերթերու մղած յորդորներուն:

«Մէն Ֆիլիպէ» շոգենաւին աղէտալին ի վեր, որ 500 ուղեւորներու կեանքը խլեց քանի մը տարիներ առաջ, տեղական բոլոր թերթերը, յատուկ յօդուածներով մեծ շարժում մը ստեղծեցին ի նպաստ լողորդութեան ու շատեր պահանջեցին որ անոր ուսուցումը պարտաւորիչ դառնայ բոլոր դպրոցներու մէջ, որպէսզի նմանօրինակ դէպքերու առեն մարդիկ կարենան եթէ ոչ ուրիշին կեանքը ազատել, գոնէ իրենցը փրկել: Կարգ մը թերթեր, տրամաբանօրէն պատասխանատու նկատեցին նոյն իսկ կառավարութիւնը:

Ոմանք լողորդութեան այնքան կարեւորութիւն տուին որ, մինչեւ իսկ առաջարկեցին հանրային աւազաններու մուտքը փակել ամէն անոնց առջեւ որ լողալ չեն գիտեր:

Անտարակոյս այս տեսակ յանդուգն ձեռնարկ մը [illegible] գործադրելու համար բաւական երկար ժամանակի կը կարօտի, բայց այժմէն կարելի է գուշակել թէ մօտիկ ապագայի մը մէջ՝ ինչպէս կատարուած շարժումները ցոյց կուտան, լողալու ուսուցումը պարտաւորիչ պիտի դառնայ գոնէ դպրոցներու մէջ:

Արդէն, տասնէ մը ի վեր շատ մը դպրոցականներու ձրի տոմսեր կը տրուին, որպէսզի տաք աւազաններու մէջ լողալ սորվելու երթան:

Անհերքելի ճշմարտութիւն մըն է որ լողալու ձիրքը մարդուս այնքան բնական է որքան քալելը: Որովհետեւ, բնութիւնը մեզ այս ձիրքով եւս օժտած է: Թէեւ ըստ ոմանց ցամաքային անասունները մարդէն աւելի լաւ օժտուած կը թուին, նկատելով որ դաս մը կենդանիներ առանց կանխապէս լողալ սորված ըլլալու, որ եւ է արկածի առեն, կրնան շատ դիւրաւ ջուրին երեսը ծփալ ու միանգամայն յառաջանալ:

Սակայն պէտք է նկատի առնել որ երբ մարդն ալ վարժութեամբ լողալ կը սորվի, կրնայ մեծ ընդունակութեամբ ու ճկունութեամբ ցամաքային անասունները գերազանցել:

Պատճառը այն է որ մինչդեռ ցամաքային կենդանիներ միայն մէկ կերպով կը լողան, մարդիկ քանի մը տեսակ լողալու ձեւ սորվելով, առաւելապէս լողալու մեծ տոկունութիւն մը եւ արագ ճապուկութիւն մը ձեռք կը բերեն, որոնց շնորհիւ անդադար տասնեակ մը ժամ հետեւողութեան դիւրութեամբ կրնան երթալ

Շատ մը առաւելութիւններու կարգին, առողջապահական տեսակէտով ալ լողորդութիւնը ամենակատարեալ մարզանքներէն է եւ գերազանցապէս կ'օգնէ ֆիզիքական կազմութեան եւ առողջապահութեան զարգացման: Ջուրին մէջ մարդուս մարմինը իր բոլոր մասերով արտասովոր ճկունութիւն եւ դիւրութիւն մը կը ստանայ, զոր կարելի չէ ցամաքի վրայ ունենալ: Շնորհիւ ջուրի հեղուկ վիճակին եւ թեթեւութեան, անոր մակերեսը մնալու համար լողորդը մշտնջենապէս շարժումներ կատարել ստիպուած է. Այդ գործունէութեան պատճառով իսկ լողալը կը կազմէ ու կը զօրացնէ միեւնոյն առեն ընդհանուր եւ թոքային ամբողջ հիւսուածքները:

Մարմնամարզական եւ առողջապահական տեսակէտներէն զատ, լողալը մեր եւ կամ մեր նմաններուն կեանքը ազատելու համար չափազանց օգտակար կրնայ հանդիսանալ:

Քանի մը տարիներէ ի վեր եւ մանաւանդ վերջերս, լողորդութեան այնքան կարեւորութիւն ընծայուած է որ բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու տաք աւազաններու թիւը օրէ օր կը բազմապատկուի, թաղապետական եւ կամ մասնակի դրամագլուխներով:

Ասոնց կարգին Փարիզի թաղապետութիւնը եւ Սէնի նահանգապետութեան առողջապահական ճիւղի վարչութիւնը, նոր թափ մը տուած են այս օգտակար գործին: Այդ ուղղութեամբ ալ թաղապետարաններու ինչպէս նաեւ Փարիզի փապուղիին (մէթրօ) կայարաններէն շատերուն մէջ, մեծադիր ազդերով կը պատկերացնեն երկու լողորդներ, մէկը մեծ, իսկ միւսը հազիւ երեք տարեկան երախայ մը՝ ջուրը նետուելու դիրքին մէջ:

Այս ազդերու վրայ, կը կարդացուի շեղակի վերատառութեամբ հետեւեալ թելադրանքը.—«Ուժով և առողջ ըլլալու համար լողալ սորվեցէք: Իմաստուն նախազգուշութիւն մը, որ ամէն ինչ կը խնայէ:»

Գերազանցապէս պիտանի այս մարզանքը ֆիզիքական բազմակողմանի առաւելութիւններէն զատ, բարոյական տեսակէտով ալ օգտակար է, մարդուս մէջ զօրացնելով կամքը, քաջութիւնը եւ անձնավստահութիւնը:

Հոս արտասովելենք հին պատմիչներու քանի մը ուշագրաւ դրուագները, որոնք յիշատակութեան արժանի են:

Պատմութիւնը կը հաւաստէ թէ Յուլիոս Կեսար, շնորհիւ լողորդութեան իր կեանքը փրկեց Աղեքսանդրիոյ նաւահանգիստին առջեւ:

Նոյնպէս, Աղեքսանդրիոյ քաղաքին մօտ կը յանուէր, երբ յանկարծ Պոմպէոս, Եգիպտոսի թագաւորը, բռնութեամբ անոր բանակին վրայ յարձակելով իր ծանր հարուածներուն տակ յաղթուելու պարագային [illegible] ... թեամբ մղելով ծով նետուեցաւ ու մինչեւ իր առագաստանաւերը լողաց: [illegible] կրկին համախմբելով իր ուժերը, դարձեալ ծովեզերքին [illegible] ու նորէն յարձակեցաւ [illegible] միջոցին պարտութեան մատնուելով [illegible] եւ Կղէոպատրան Եգիպտոսի թագուհի կարգուեցաւ:

Եգիպտոս այս ընդարձակ ու բարեբեր երկրամասը, ակօսուած բազմաթիւ ջրմուղներով, բնականէն [illegible] ուած էր թէ նաւարկութեան եւ թէ ոռոգման արդիւնքով գործին [illegible] ըլլալու. Անոր ջրանցքները եւ [illegible] վտանգաւոր չէին իր բնակիչներուն՝ եթէ օր առաջ լողալու [illegible] ուսումնական հմտութեամբ մը [illegible] համար ալ տեղական իշխանութիւնը լողորդութիւնը ուսուցման ամենակարեւոր մասերէն մին նկատած էր:

(1)

ԿՐՕՆ Յ. ՉԱԼՃԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին տեղի ունեցաւ հերոսին ուխտագնացութիւնը՝ նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարզիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ յուշարձանի Կեդր. Յանձնախումբին, Հայ Սպայից, Զօրի վարչութեան, միութիւններու եւ հայրենակցական հասարակութեան:

Ազգային սրբութիւններու վրայ հաւաքուող այս ծով բազմութեան մէջ կան ալ են, որոնց ժամանակին ինքզինքնին Փէր-Լաշէզի գերեզմանատան մեծ դրան առջեւ կը գտնէին:

Ժամը հազիւ 2.30, արդէն հասարակութիւնը առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան, եկած լեցուած էր մուտքին ներսի կողմը: Ժամը 3ին քառորդ մնացած այս ջերմեռանդ ուխտաւորներուն, 800ի հասնող թափօրը սկսաւ, օրինակելի կարգապահութեամբ մը Թափօրին գլուխը կը գտնէին Հ. Մ. Ը. Մ-ի սկաուտները, արիները եւ ծաղկեպսակները: Անմիջապէս վերջ, օրուան բանախօսները եւ հասարակութիւնը:

Յաճախ լռանկարուեցաւ հանդէսը Ֆօթօ «Մաուրո» կողմէ:

Այս տեւ թափօրը կանգ առաւ հերոսին դամբարանին առջեւ:

Ի՜նչ մեծ պահեր, երբ շուրջը գտնուող փառաւոր դամբարաններէն կարմրեցաւ ու քանի մը կաթիլ արցունք սահեցաւ աչքերու մէջ:

Անթիւ արմկերով կը մօտենամ դամբանին.

Դամբարանը շրջապատուած էր հայ եւ օտար ականաւոր դէմքերէ: Անմիջապէս յետոյ աչքի կը զարնէին Հայ Մարտիկներու Միութեան, Գարահիսարի Հայր. Միութեան, Խաչ յէ Մուլինայի գաղութին եւ Երիտ. Միութեան ծաղկեպսակները: Ու առանց չափի խումբ մը ճերմակ հագուած աղջիկներ, որոնց կուրծքերուն վրայ կը փայլէին եռագոյնի երկար ժապաւէններ.

Փոխ ծերունի մը եռագոյնէ փունջ մը ծաղիկ ձեռքը՝ զոդդգլուխ կը մօտենայ:

Բոլորին գլխարկները վար առնուած են եւ գլուխները խոնարհած: Ոչ մէկ ձայն:

Վայրկեան մը լռութենէ յետոյ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ յարգանքի խօսք առաւ գնդ. Տ. Բոյտաարեան: Բանախօսը Անդրանիկի կեանքն ու գործը լայնօրէն բացատրելէ վերջ, ծանրացաւ ամենակարեւոր կէտին վրայ. — Հայ անունին տակ ծնող ու ապրող ամէն անհատ պարտի ճանչնալ այս մեծ զինուորը: Անդրանիկ տարիներ շարունակ իր կեանքը սպառ զրաւ հայ ժողովուրդի եւ հայ հայրենիքի ազատագրութեան համար: Եւ անոր «կիսատ ձգած գործը» Հայ Երիտասարդներ մենք ենք, ... գալիք սերունդը որ պիտի յագեցնենք: Ուրեմն Անդրանիկ թող դառնայ մեր ներշնչարանը»:

Ապա ակնարկելով յուշարձանի ծրագրին, բսաւ.

— «Մինչեւ եկող տարի այսօրը, այս դամբարանը բոլորովին տարբեր պիտի տեսնենք, ու այն ատեն մենք աւելի հպարտութեամբ պիտի գանք մեր յարգանքի տուրքը տալու»:

Անմիջապէս յետոյ հրաւիրուեցաւ «Յառաջ» ի խմբագրապետը, Շ. Միսաքեան, որուն կրակոտ խօսքերուն տակ քովս երիտասարդ մը յուզումէն կը հեծկլտար: Անդին ծերունի մը թաշկինակը աչքերուն տարած էր: Դժբախտաբար շատ բան չպիտի կրնամ տալ իր խօսքերէն.

— «Անդրանիկ այժմեան պէս կը սըլանար սարէ սար. երիտասարդներ եւ ռազմիկ եղբայրներ, այսօր իրրեւ այժմեաններ, երբ հարցը հայրենիքի ազատութեան հետ կապ ունի. Անդրանիկ աւելի պէս կը մռնչէր, ի տես հայածական ժողովուրդի տառապանքին. Թող այդ մռունչը փոթորկէ ձեր սիրտը, ի խնդիր արդարութեան եւ ազատութեան: Անդրանիկ ըմբոստացման տենդէն կը փրփրէր ինչպէս ծով մը ալեկոծ. Թող մեր հոգին դառնայ ծով մը անզիմադրելի, մեր ինքնապաշտպանութեան պայքարին մէջ. Քիչ մը պակաս տեսութիւն, քիչ մը պակաս որ եւ է վարդապետութիւն եւ մարդանք, բայց կրկնապատիկ խանդավառութիւն եւ տառապանքի փառաբանութիւն յանուն ազատութեան եւ հայրենիքի. այնպէս միայն կրնան հանդստանալ Անդրանիկները եւ ծնիլ նոր Անդրանիկներ»:

Տոքթ. Ա. Սասունի նախ ֆրանսերէն խօսեցաւ, ի պատիւ օտար հիւրերուն: Մեծ զինուորին կեանքը մանրամասն բացատրելէ յետոյ աւելցուց.

— Այս հողին տակ հանգչող հերոսն էր, որ մեծ պատերազմի ժամանակ, կազմակերպելով կամաւորական բանակ մը, Ֆրանսայի հետ կողք կողքի կռուեցաւ թշնամիին դէմ, որ միեւնոյն ատեն մեր զարաւոր թշնամին էր: «Այժմ պատմութեան ընթացքը դժբախտութիւն մը եղաւ մեզի համար, մենք չենք կորսնցուցած մեր յոյսը, որովհետեւ այս ժողովուրդը դարերու ընթացքին, ունեցած է մեծ քաղաքակրթութիւն մը, հակառակ իր եկերական ճակատագրին եւ միշտ պիտի կռուի իր ազատութեան համար: Ազգային հերոսին օրինակը պիտի յուսատրէ պարտականութեան ճամբան.

Ետեւոյ խօսեցաւ հայերէնով, պանծացնելով Անդրանիկը: Անմիջապէս վերջ հրաւիրուեցաւ պարոն Միւլէր, փոխ-նախագահ Ֆրանսայի նախկին պատերազմիկներու Դաշնակցութեան, որ սուր խօսքեր արտասանեց Ֆրանքօ-Հայ բարեկամութեան մասին:

— «Ձեզի կը բերեմ Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու համակրանքի արտայայտութիւնը: Ֆրանսա հպարտ է ձեզի պէս բարեկամներ ունենալով: Անա թէ ինչու սիրելի էք զուք, անա թէ ինչո՞ւ մենք ձեզ կը սիրենք:Մեկիրէն խիեր հետեւած ըլլալով հայկական կեանքի վերիվայրումներուն, շատ լաւ գիտեմ ձեր պատմութիւնը: Ազատութեան իրաւունքը ուժ մըն է, միակը որ կրնայ խաղաղութիւն եւ անդորրութիւն բերել աշխարհի մէջ»:

Զափահաս որբերու կողմէ ուղերձ մը կարդաց Գ. Ա. Խանէթանեան, միշտ վեր բռնելով հերոսին անունն ու յիշատակը:

—«Անդրանի՛կ: Առասպելական: Դիւցազնավիպային: Անմրցելի: Անմեկնելի: Եւ սակայն, իրական մեծ հերոս: Շանթ մը հայկական երկնակամարին վրայ: Դրօշ ըմբոստութեան: Արտայայտիչը մեր հերոսական, գիւցազնական հոգիին: Միշը, աղաղակը հայկական յարութեան: Անդրանի՛կ: Անմահ փառք: Անկորնչելի: Դարերու աւերին դիմացիր ուժ: Ամէն Հայու սիրելի: Բոլորիս հարազատ: Մեր հպարտութիւնը: Հպարտութիւնը: Անդրանի՛կ:Տուր մեզի, իմ սերունդ, գիս հուր, քաջութիւն, խիզախ ոգի»:

Վերջին բանախօսն էր Կ. եւ Մ.Միութեան Մարսէյլի ներկայացուցիչը, Գ. Ազգին Մարտիրոսեան, որ Անդրանիկի հաւատարիմ զինուորներէն մին եղած է: Պարզելով անոր տարիներու աշխատանքը, պատմեց թէ առաջին անգամ ըլլալով ինչպէս լացաւ Անդրանիկ այն օրը, երբ տեսաւ թէ աւերակ հայ տան մը անկիւնը հայ երեխայ մը կը անանէր չունի մը տունէն: «Այդ ժամանակ զօրավարը սուրը ձեռքը իր կարճեններով խոյացաւ Խալիլ փաշայի 20 000նոց բանակին վրայ եւ պարտութեան մատնեց զայն: Թող ամէն Հայ իր սրտին մէջ ունենայ Անդրանիկ մը»:

Բազմութիւնը որ նախանձելի կարգապահութեամբ մը մտիկ կ'ընէր յարգանքի խօսքերուն, հիմա արդէն Միւլէրի «Հայը մեր» ազօթքէն վերջ, ազատ եւ անկախ Հայաստանի երազովը խրախուսուած, ալիք ալիք սկսաւ հոսիլ դէպի դուրս.

ԳԱՐՄԱՆԻ

** Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներ կը մասնակցէին իրենց դրօշով:

** Ուխտագնացութեան առթիւ հեռագիրներ ուղղած էին Կ. եւ Մ.Միութեան Մարսէյլի եւ Ցէօսնի վարչութիւնները

** Հանդէսի պահուն 4—500 Ֆրանքի հասոյթ մը գոյացաւ Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան համար, նկարներու վաճառումով եւ անհատական նուէրներով:

** Նոյն գիշերը Կ. եւ Մ. Միութեան վարչութիւնը սեղան մը սարքած էր, որուն կը մասնակցէին աւելի քան 50 անդամներ եւ հիւրեր, նախագահութեամբ Ա. Շահխաթունիի:

** Օր. Հ. Գաղապեան «Յառաջ»ի համար սիրայօժար աղագրած ըլլալով Ա. Սասունիի եւ պարոն Միւլէրի ֆրանսերէն ճառերը, անոր շնորհիւ յրացուցինք մեր թղթակցին ամփոփումը

ՆԻՒԱՂ

— Պարոն, լսեցի եւ շատ ցաւեցայ որ երեք միլիոն Ֆրանքով սնանկացեր էք:

— Ամէնէն ցաւալին այն է որ իմ երեսուն հազար Ֆրանք գրամարկղէս ալ վրաս գնաց:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ «ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐԸ»

Հալէպէն «Ազդակ»ի թղթակիցը հետեւեալ լուսաբանութիւնը կը հաղորդէ «Ճերմակ Շապիկաւորներ» կոչուած կազմակերպութեան մասին, որ բաւական աղմուկ հանած է.—

Եւրոպական կարգ մը երկիրներու մէջ նորոյթի կարգ անցած կէս զինուորական կազմակերպութիւնները իրենց ժանրանկար մէկ արտայայտութիւնը ունին այստեղ. Հալէպի սպիտակ շապիկաւորները.—«Սպիտակ Նշանը» ֆիզիկական անունով, բայց ըստ երեւոյթին լուրջ ու արմատական շարժում մը թուող այս միութիւնը երեւան կը բերէ հիմնական թերացում մը. Մշակուած ծրագրի մը եւ սահմանուած վարդապետութեան մը պակաս:

Արդարեւ քաղաքական դատողութիւն ունեցող որ եւ է կուսակցութիւն, առանց յստակ ուղեգծի իր ծընած օրէն իսկ ինքզինքը կը դատապարտէ անխուսափելի քայքայումի: «Սպիտակ Շապիկաւորներու» կազմակերպութիւնը, կը թուի ունենալ այս հիմնական թերութիւնը: «Քրիստոնեայ շահերու պաշտպանութիւնը» բաւարար խօսք մը չէ ծնունդ տալու համար քաղաքական միութեան մը գաղափարին: Ընդհակառակն, այս պարագան կրնայ բոլորովին այլափոխել կազմակերպութիւնը ու վերածել զայն ոչ միայն իր առաջադրութիւնը իրագործելու անընդունակ տարրի մը, այլեւ, բոլորովին նոր թիւրիմացութեանց դուռ բանալ: Անշուշտ, մեզ այնքան պիտի չհետաքրքրէր այս կազմակերպութիւնը, իր թերութիւններով կամ առաւելութիւններով, եթէ չիմանայինք թէ «Ճերմակ Շապիկաւորներու» շարքերուն մէջ կը մտնեն նաեւ որոշ թիւով Հայեր:

Պարտք կը սեպենք զգուշացնել մեր հայրենակիցները այսպիսի մարմիններէ, որովհետեւ իրենց քայլը ոչ միայն դէմ է տարրական ողջմտութեան, այլ եւ կը վտանգէ մեր շահերը այս հիւրընկալ երկրին մէջ:

Նախ՝ բազմաթիւ կուսակցութիւններ ունինք արդէն, եւ անիմաստ կ'ըլլար հատ մըն ալ մէջտեղ բերել: Երկրորդ՝ իրաւունք տուած կ'ըլլայինք մահմետական տարրին, ամբաստանելու մեզ թէ միջամուխ կ'ըլլանք երկրի քաղաքական խնդիրներուն եւ կը գործենք իր շահերուն դէմ: Որովհետեւ վերջ ի վերջոյ հարկ է ընդգծել թէ «Սպիտակ Շապիկաւորներ» ներկայ պայմաններուն մէջ, ուրիշ դեր չեն կրնար խաղալ, եթէ ոչ սանձել փոխադարձ անվստահութիւն քրիստոնեայ եւ մահմետական ժողովուրդներու միջեւ: «Ճերմակ Շապիկաւորներ» երբեք չեն կրնար պաշտպանել քրիստոնեաներուն շահերը պարզ այն պատճառով՝ որ այդ շահերը երբեք չեն վտանգուած այս երկրին մէջ. Մահմետական տարրը, հակառակ իր ճնշող մեծամասնութեան, որ եւ է ատեն հալածանքի եւ զրկանքի ենթարկած չէ քրիստոնէութիւնը, անցեալին թէ ներկային մէջ: Ու զուտ անոր Համար փուլ կ'ըլլար, Սուրիոյ կեանքին ու ապագային համար բախտորոշ այս օրերուն, երբ ան խաղաղ բանակցութիւններով առանձին վրայ է իր անկախութիւնը հաստատ պետութեանէն՝ եւ կրօնական խնդիրներով դժուարացնել այդ բանակցութիւնները:

Երբ այս է՝ արաբ ու քրիստոնեայ ժողովուրդներու փոխադարձ յարաբերութեանց վիճակը, այլ եւս բսելն անգամ աւելորդ է՝ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր, Հայերուս պարտականութիւնը: Իբրեւ հայ անհատ պէտք է լաւապէս ըմբռնել, որ ինք, երախտագիտական պարտք մը ունի այս հիւրընկալ երկրին ու ժողովուրդին հանդէպ: Արաբ ժողովուրդը մեզ եղբայրօրէն հիւրընկալեց ոչ միայն իբրեւ քրիստոնեաներ, այլ եւ իբրեւ տարագիր ու հալածական Հայեր: Արաբը ոչ միայն հանգուրժեց մեր քրիստոնեայ ըլլալուն, այլ եւ իրեն պատիւ բերող ասպետական հեզահամբոյր երբեք խտրութիւն չդրաւ տեղացին ու եկուորին միջեւ.

Անշուշտ օգտուեցանք նաեւ այս ... ... խղճմտութեան հոգաւ ... րերմունքէն: Երկուքն ալ ... պէս օգնեցին մեզի եւ ... ... մէջ պիտի ըլլար միշտ ... մեզ պատասպարելու իր ծոցին մէջ:

Ուրեմն, իւրաքանչիւր Հայու պարտականութիւնն է, երբեք չմասնակցիլ ... ... կազմակերպութեան ... ... կազմակերպութեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ՓԱՔՈՒԿ՝ ԴԻՐՔԸ

Պաւբրէշի «Արազօ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 սեպտ.).

— «Այո, փափուկ է մեր դիրքը քիչ մը ամէն տեղ, մանաւանդ հոն ուր զգալի է մեր համրանքը, կամ մեր ազդեցութիւնը աչքի կը զարնէ: Երջանիկ մը ուր ազգայնական մոլեռանդութիւնը զանգուածները վարակած է ամէնուրեք՝ օտարը աչքի փուշ է ամէնուրեք: Ու օտարներէն ան ոտքի տակ կ'երթայ՝ որ նեցուկ մը չունի կռթնելու: Ու տարակոյս չկայ որ Հայը ամէնէն անպաշտպանն է տեղացիներուն աչքի փուշ եղող այդ օտարներուն մէջ: Հրեան անգամ, որ ամէնէն հալածուածն է «անհայրենիք» տարրերէն, պաշտպանուելու հազար ձեւ ու միջոց ունի: Երբ Հրեան տեղ մը կը ճնշուի ու կը հալածուի՝ ամբողջ աշխարհի հրէութիւնը օգնութեան կը վազէ, գաղտնի ու յայտնի հազար ճամբով: Մամուլով, դրամով, միջնորդութիւնով, մանաւանդ շարժման մէջ դնելով իր փարկը եւ կառավարական աշխարհին մէջ, եւ իր ազդեցութիւնը զանազան պետութեանց վրայ: Ճիշդ է՝ ոչ մէկ տեղ Հայը Հրեային չափ ատուած չէ, ոչ ալ ճնշուած: Բայց, մոլեռանդութեան ալիքը՝ որ հետզհետէ կ'ուռճանայ՝ մարդ չի գիտեր թէ ուր կրնայ ուղղուիլ վաղը: Եթէ պատահի որ Հայերն ալ օր մը բացառիկ սեղմումներու նշաւակ դառնան այս կամ այն երկրին մէջ, ո՜, պաշտպան մը չունինք մենք ... Ոչ մէկ ուժ կայ մեր մեր կռնակը, գիտենք ... Բարեկամութիւններով, պաղատանքներով ալիքը կարելի չէ կեցնել:

Ահա թէ ինչու մեր դիրքը ամէնէն փափուկն է «հանդուրժուածներ» բոլոր միւս տարրերուն մէջ: Եւ ահա թէ ինչու որ եւ է ուրիշ տարրէ աւելի մենք, Հայերս է որ ստիպուած ենք զգոյշ եւ խոհեմ ըլլալ մեր ամէն մէկ քայլին մէջ: Պարկեշտ աշխատանքով մեր օրապահիկը շահելու ... ... է մեզի մեծ բան է հասկէ աշխարհի մը մէջ, ուր հազար իրարու բերնէ կը խլեն: Ուրիշ մտահոգութիւն ունենալու չենք բայց եթէ մեր համրանքը պահել, չթուլցնել մեր հոգեկան կորովը, ու չկորսնցնել հաւատքը վաղուան: Մեր ի՜նչ փոյթը վէճերը որ կը խմորուին կամ կը պոռթկան հիւրընկալ ժողովուրդներու ծոցին մէջ. մենք դեր չունինք ճակատներուն մէջ որ կը կազմուին ժողովուրդներու ծոցին մէջ, ու նշանաբաններուն մէջ որ իրարու կը բախին:

Երախտագէտ՝ ասպնջականութեան համար որ ընծայուած է մեզի, օրինապահ՝ դէպի մեզ հիւրընկալող երկիրներու օրէնքներն ու կարգերը, սիրալիր՝ մեզ շրջապատող տարրերուն հանդէպ, պէտք է հեռու մնանք ներքին բոլոր վէճերէն, ինչ ալ ըլլայ ամէն մէկուս ներքին համոզումը վէճի ու պայքարի նիւթ կազմող հարցերուն մասին:

Զմոռնանք որ անհատական քայլերն անգամ յաճախ կ'անդրադառնան ընդհանուրին վրայ, ու այնքա՜ն շատ են պղտոր ջուրի մէջ ուռ փնտռողները որ Հայու մը սայթաքումը կրնայ գրգռումներու պատրուակ դառնալ Այսպէս է աշխարհը, մարդկութեան մեծ զէմքը կուտայ, զաւակներէդ շատերը համաշխարհային հոլակ կը հանեն, դիրքի կ'անցնին այս կամ այն ժողովուրդին մէջ. ո՜, մարդոց հոգը չէ. կ'անտեսեն իսկ անոր ծագումը, յաճախ ալ կը գողնան քեզմէ. հայութիւնը՝ ինքը՝ խեր մը չի տեսներ: Բայց վա՜յ քեզի եթէ Հայ մը բռնուի գայթակղութեան մը մէջ, հասարակ ոճիր-արկածի մը մէջ. մուրը անմիջապէս հայ անունին կը քսեն, ու նիզակները կ'ուղղուին դէպի հայութիւնը. ամբողջական դէպք մը ազգային հարց կը դառնայ:

Բարեկրթութեան ... ... Ռումանիոյ մէջ, հայ տարրը չենթագաւ երբեք օրինապահ իր դիրքէն, ու որ եւ է կասկածամտութեան տեղի չտուաւ: Տեղական կուսակցութիւններու մէջ չկոխ, վերապահ՝ վիճաբանութեանց առթիւ, հեռու՝ բախումներու ատեն, այս պէտք է ըլլայ մեր դիրքը վաղն ալ: Երիտասարդական խանդավառութիւններ՝ երբ այս դիրքէն կը չեղեցնեն մեզ՝ բարիք չեն բերեր երբեք: Առանց անդրադառնալու՝ եթէ անմիջական ալ չըլլայ, որ մը անպատճառ կը դոփ մնայ»:

ՍԱՐԳԻՍ ՑԷՐ ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ

(Թ. եւ վերջին մաս)

Առաջին զինուորը երբ հասաւ իմ դիրքիս ուղղութեան, անձնատուր րի: Հարցաքննութեան պահուն քովս եկած էին Յարէնը եւ Գէորգ Աղոյեանը Տեսանք որ քանի մը թուրք զինուորներ եւս կը յառաջանան դէպի մեզ. Իբրեւ օրուան հրաման տըւող հրահանգեցի Սարգիսին որ իր մօտ գտնուող Մկրտիչի հետ յարձակում գործեն նոր հասնողներու վրայ: Այս չոր ու ցամաք հրահանգը տալու գիտեմ, մէկ ալ ի՞նչ տեսնեմ, Սարգիս կայծակի արագութեամբ խոյացաւ դէպի նորեկները: Յարէնը եւ Գէորգը, նոյնքան յանդուգն մոլեգնութեամբ «Թէյլիմ օլըն» պոռալով շուարումի մատնեցին թուրք զինուորները եւ գրաւեցին երկուքին զէնքերը: (Երեքը անզէն էին): Հինգը միասին ձերբակալուած վիճակի մէջ բերին ինծ մօտ: Ես արդէն կը սպասէի առաջնէն եկող եւ անձնատուր եղած թուրք զինուորին մօտ: Այս առթիւ Սարգիսի կատարած յանդգնութիւնը նկարագրել զանց կ'առնեմ ... Մեր կարգեւոր մասգործն էր Սարգիսը, կենդանիները մարթելու գործին մէջ: Ուր էր թուրքի խումբը, հոն էր եւ Սարգիսը, ինչ պատասխանատու գործ կ'ըլլար, անպայման ներկայ էր: Աշնանային թախծոտ օրերուն լեռներն անգամ չէին ուզեր այլ եւս պաշտպան կանգնիլ մեզի, յուսահատութեան օրեր կը բոլորէինք, մէկ տարուան պատերազմէն վերջ, Թուրքն զալը կ'ուշանար եւ կ'ուշանար. մեր ծրագիրն էր իբրեւ թուրք զինուոր երթալ յանձնուիլ ռուսական բանակին: Սարգիսը ամէնէն աւելի փառաւոր էր այս ծրագրին: Օրերը հասած էին: Աշնանային ցուրտ հովը սկսած էր նեղել մեզ. բարձրաբերձ լեռան կատարներուն սպիտակ ձիւնը փռած էր իր ճերմակ սաւանը. մեր գոյութիւնը լեռներու ծերպերուն մէջ պահելը այլ եւս անհանդուրժելի դարձած էր: Վճռական օրեր էին, բոլորս զինուած էինք վերջին կատարելագործուած զէնքերով, իբրեւ թուրք զինուոր: Մէկը պէտք էր, որ վճռականութեան դիմէր եւ այդ մէկը Սարգիսն էր: Հարիւրին հարիւր կ'արդահովէր մեր մուտքը դէպի Ռուսաստան: Զրահօրի լեռնակատարին վըրայ ինը ընկերներով ճաշի ատեն երգման արարողութիւնը կատարեցինք չզաւանանելու իրար, մինչեւ վերջին հանգրուան ու «Մահ կամ ազատութիւն» նշանաբանին տակ ճամբայ ելանք դէպի Ռուսաստան:Սարգիսի զուլանք դէպի Ռուսաստան: Սարգիսի զուլակութիւնը կատարեց իր դերը եւ մենք տասը օրէն հասած էինք ռուսական բանակին, Մուշկուլի անդնդախոր ձորին մէջ. Մեծ եղաւ Սարգիսի դերը ռուս զօրավարի ներկայութեան հարցաքննութեան պարագային: Հայերէնէ ռուսերէն բացատրութեան պատասխանատու գործը վստահած էինք Սարգիսին եւ ան կը խոստովանէր որ յաւագոյն ձեւով կատարեց իր վրայ դրուած պարտականութիւնը: Այլապէս մենք իբրեւ թուրք զինուոր շատ դիւրութեամբ մեր շունչը պիտի առնէինք Սիպերիոյ սառնամանիքները: Ու միայն Սիպերիա չգացինք, այլ եւ ռուս կառավարութիւնը վարձատրեց մեզ եւ ազատ թողուց համապատասխան անցագիրներ տալով:

1915 հոկտ. 1ին Գաթում էինք, իսկ հոկտ. 2ին Թիֆլիզի «Հորիզոն» թերթը յայտարարեց մեր ազատութիւնը եւ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդի կոտորածը, մեր բերնով:

Մեր խումբին մէջն էին Սարգիսի երկու եղբայրները՝ Յարէնը եւ Թէոսը (վերջինս զոհ գացած է Անդրանիկի բանակին մէջ 1918ին): Ռուսական բանակները երբ 1916 փետրուարին գրաւեցին Կարինը, Սարգիսը իր երկու եղբայրներով միասին վերադարձաւ իր աւերակ երկիրը, Բաբերդ: Բոլորը միասին զինուոր գարձան Սեպուհի, մէկուկէս տարի շարունակ գործ ունեցան Թուրքին հետ, այն թշնամին, որ ճիշդ մէկ տարուան ընթացքին աւերակի վերածած էր մեր չքնաղ ու բարգաւաճ բնաշխարհը: Սարգիսի հայրենիք վերադառնալը ունէր երկու գլխաւոր պատճառներ, — մէկը՝ վրէժխնդրութիւն, իսկ միւսը՝ իր բազմանդամ գերդաստանի բեկորներէն ո եւ է մէկը ձեռք ձգելու փափաքը Դժբախտաբար փափաքնէ աւելի չունէր ներկայացնող այդ գերդաստանէն ոչ մէկը գտնուեցաւ:

Հայրենասէր հրամանատար Սեպուհի սուր շունչին տակ հաւաքուեցան բոլորը, հայրենիքի հանդէպ պարտականութիւնը ստիպեցին ծերունիները նաեւ. Բայց քաղաքական անհաստատ պայմանները եւ կովկասեան Սէյմի կառավարութեան վարած յետ քաղաքականութիւնը ստիպեց մերինները նահանջել Բաբերդէն մինչեւ Ալեքսանդրապոլ: Սարգիս մինչեւ վերջ մընաց իր պարտականութեան գլուխը:

Երիմի թերակղզիէն եկած եւ Անդրանիկի «առանձին հարուածող զօրախումբին» մաս կազմող հինգ հարիւր թրքահայ երիտասարդութեան մէջ էր նաեւ տողերս գրողը: Սարգիս իր երկու եղբայրներով կ'ուզէր մաս կազմել Անդրանիկի բանակին: Բայց երեք եղբայրներու կեանքը ո՞վ պիտի հոգար: Բազմահազար գաղթականները խմբովին Կարսէն մինչեւ Ալեքսանդրապոլ, Ղարաքիլիսէ ու Թիֆլիս կ'երթային խուճապահար, բայց ո՞ւր, իրենք ալ չէին գիտեր, իսկ սակայն Սարգիսը իր երկու եղբայրներուն հետ կը բանակցէր թէ ինքը պիտի միանայ Անդրանիկի բանակին, իբրեւ ամէնէն տարէցը, միւս երկու եղբայրները կը պնդէին թէ իրենց կ'իյնայ վիճակը Սարգիս խելով իր երկու եղբայրներու անդառնալի որոշումը, իբրեւ հայր տէր կանգնեցաւ իր երկու եղբայրներու բնտանիքներուն եւ զոհեց.

— Գացէք, հայրենիքը վտանգի մէջ է եւ ձեզ կը կանչէ, գացէք մեր բիւրաւոր նահատակներուն վրէժը լուծելու:

Այսպէս հրաժեշտ առինք իրարու, անոնք դէպի Վլատիկավկազ, իսկ մենք դէպի Ազատ Անդրանիկի բանակին հետ:

Մինչեւ մեր վերադարձը Անդրանիկի բանակէն Սարգիս եղբայրական ամենաջերմ գուրգուրանքով պահեց իր հարազատները, տալով ամէն դասութիւն: 1920ին, Սարգիս կրկին վերադարձաւ հայրենիք, բայց չկրցաւ հասնիլ իր նպատակին: Թուրք եւ բոլշեւիկ զինակցութիւնը զառադրաբար հասած էր իր նպատակին եւ Սարգիսը պանդխտութեան ցուպը ձեռքը վերադարձաւ Պաթում, յետոյ Պոլիս եւ վերջոյ Մարսէյլ: Ու պատառ մը չոր հացի համար ինքզինք նետեց. Կարտանի ածխահանքերուն մէջ, ութ հարիւր մեթր խորութեան տակ: Բախտը այստեղ ալ չժպտեցաւ եւ հազիւ մէկուկէս տարի անցած, արկածի մը հետեւանքով վրայ տեսաւ աջ ոտքը: Անգամահատութիւնն ալ չյուսահատեցուց զինքը: Դեռ մտքիս մէջ թարմ է — 1927 հոկտ.ին անձնական խանդավառութեամբ հիմը կը դնէինք Կարտանի «Դաշնակցութեան տան», մեր լաւագոյն ընկերներէն Կարապետ (Զարլի) Արթահամեանի սեփական հողին վրայ (հողը ձրի արձանագրուած էր Դաշնակցութեան):

Զարլին ու Սարգիսը երկուքն ալ անդամահատուած ոտքերով նորակառոյց տան կողքին կանգնած՝ իրենց կարողութեան չափով մասնակցեցան շինութեան:

Ողբացեալ ընկերը վարած է պատասխանատու պաշտօններ: Մեծ բաժին ունէր մասսայ սերունդի դաստիարակչական գործին մէջ: Իր նահապետական յարկին մէջ ալ չէն էր:

Երբ մնացին Կարտանի մեր ընկերները «Ռոխահնի» կարաւով եւ անոնք՝ այրի Տիկին Արշալոյս, իր չորս անչափահաս որբուկներով.

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Սարգիս:

ՄԱՂ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ՆԻՒԱՂ

- Պարոն, կը ցաւիմ որ ձեր խոստումը չկատարեցիք:

— Դուք միշտ կը կատարէ՞ք ձեր խոստումը:

— Այդ պարտականութենէն ազատ եմ, քանի որ մարդու խոստում տալու սովորութիւն չունիմ:

կառավարութեան, փոխել տալու համար չէզոքութեան քաղաքականութիւնը: Կը կարծուի թէ պատասխանը ժխտական պիտի ըլլայ, քանի որ երկուսակցութեան Սէնի Դաշնակցութիւնը — ամէնէն ձախ թեւը — առանց վերապահութեան հաւանութիւն յայտնեց Լէօն Պլումի կիրակի օրուան ճառին:

*** «Էքօ տը Փարի» կը գրէ թէ Լէօն Պլում մերժած է երկրորդ անգամ ընդունիլ Փարիզի մետաղագործական բանուորներու 35 հոգինոց պատուիրակութիւնը, որ գործադուլ հռչակել տուած էր երկուշաբթի օր, առաջին ունկնդրութենէն վերջը:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ՍԱՆ-ՍԷՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ԱՆՁՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Սան Սէպասթիանոյի կառավարիչին տըղան ապստամբներու հրամանատարին ներկայանալով, առաջարկած է քաղաքը յանձնել, ընդհ. ներում շնորհելու պայմանով: Ապստամբներու առժամեայ կառավարութիւնը մերժած է այս պայմանը, պահանջելով անձնատուր ըլլալ առանց այլեւայլի: Ուրեմն կռիւը կը շարունակուի կատաղօրէն. Ապստամբները կը յուսան այսօր-վաղը գրաւել քաղաքը, քանի որ կարմիր պահակազօրքը չափազանց կը նեղուի ռազմանիւթի պակասէն եւ չի կրնար օգնական ուժ ստանալ: Ապստամբները կտրած են Փիլպաոյի ճամբան: Ջուրի եւ ուտելիքի նեղութիւնն ալ անտանելի դարձած է: Պասքի ազգայնականները կ'աշխատին համոզել որ կարմիրները չպայթեցնեն կամ կրակի չտան քաղաքը, ինչպէս ըրին Իրունը: Կ'ըսուի թէ նոյնիսկ ընկերվարականներու եւ համայնավարներու կիները յուսահատած են եւ կը խնդրեն որ իրենց ամուսինները անձնատուր ըլլան:

Ապստամբները գրաւելով Կուատալուփի բերդը, ձեռք անցուցին ծանր թնդանօթներ, կազմ եւ պատրաստ: Կուատալուփ ռումբի երկրորդ մեծ կեդրոնն է Սպանիոյ մէջ Փրունի ճակատէն 7000 ապստամբ զինուորներ ճամբայ ելան դէպի Սան Սէպասթիանօ: Զօրս կառավարական սուզանաւեր ապստամբներուն կողմն անցնելով, Պիսքայեան ծոցը գացին, օգնելու համար գործողութեանց:

Անգլիական, ամերիկեան, ֆրանսական եւ գերմանական մարտանաւեր կը շարունակեն փախստականներ փոխադրել Սան Սէպասթիանոյէն: Կարմիր պահակազօրքը կրակի տուած ըլլալով Փազայէօը, 150.000.000 փէզէթայի վնաս պատճառեց: Հրդեհը մոխիրի վերածեց գինիի, ըմպելիներու, թուղթի եւ ուրիշ ապրանքներու խոշոր մթերանոցներ:

Իրունի փախստականներէն 500 հոգի վերադարձան, միայն աւերակներ գտնելով իրենց տուներէն: Ապստամբ հրամանատարութիւնը արգիլեց նոր փախստականներու վերադարձը, գոնէ հինգ օրուան համար: Կ'ըսուի թէ քաղաքին տուներէն հազիւ 10 առ հարիւրը բնակելի են: Վերաշինութեան ծախքը կը հաշուեն 71.000.000 տոլար: Իրունէն 10.000 փախստականներ կը խնամուին ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները արդէն մտած են Սան-Սէպասթիանոյի արուարձանները: Կառավարական զեկոյց մըն ալ կը կրկնէ թէ հանրապետական յարձակում կ'ըլլայ Հուէսքայի մէկ մասը:

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Մէկ միլիոն պատուիրակներով

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ իրը մէկ միլիոն պատգամաւորներ կը մասնակցին Հիթլէրական համագումարին, որ բացուեցաւ երեքշաբթի օր, Նիւրէնպէրկի մէջ: Ծախք չէ խնայուած, կարելի եղածին չափ շքեղ եւ շռնդալից հանդէս մը տալու համար այս տարեկան ցոյցին: Իրը մէկ միլիոն մարկ ծախսուած է համագումարին վայրի բարեկարգման, իսկ մէկ միլիոն ալ՝ պատուիրակներուն փոխադրութեան, պատսպարման եւ պարէնաւորման համար: Պատգամաւորներէն 43.000ը ներկայացուցիչներն են աշխատանքի բանակներու, 80.000ը՝ Հարուածային վաշտերու, 41.000ը՝ Հիթլէրական երիտասարդութեան, 90000ը՝ քաղաքական կազմակերպութեանց, 3000ը՝ ազնուական ուժերու, 47.000ը՝ սեւ պահակներ են: Կան նաեւ 70.000 սպաներ եւ զինուորներ՝ իբրեւ ներկայացուցիչներ բանակին.

Համագումարին այս տարուան նշանաբանն է «Կարմիր վտանգը», յատկապէս ուղղուած Խորհրդային Միութեան եւ համայնավարութեան դէմ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ համագումարը բացուեցաւ Փլիմութի մէջ: Այս առթիւ կ'ծուէ խօսքեր արտասանուեցան խորհրդային իշխանութեան ամպրոպի արարքներուն դէմ (վերջին կնդակահարութիւնները): Միեւնոյն ատեն համակրանք յայտնուեցաւ Սպանիոյ հանրապետական տարրերուն:

ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ զօրացման ծրագրին հետ, կառավարութիւնը որոշեց 50 առ հարիւր աւելցնել նորագիր զինուորներու պարգեւը, իսկ 100 առ հարիւր՝ անոնց որ շրջանը լրացնելէ վերջ կրկին կը զինուորագրուին:

ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՕՔ, նախկին «Հրեղէն Խաչերու» հրամանատարը (այժմ Ֆրանսայի ընկերային կուսակցութիւն), յայտարարութիւն մը ուղղելով բանակին, կ'ըսէ թէ պատրաստ են իշխանութիւնը առանձնելու օրինաւոր պայքարով: Այս առթիւ գիտել տալու թէ «Մոսկուայի վարձկանները եւ առաքեալները քաղաքացիական պատերազմ կը պատրաստեն եւ արիւնալի անկար-

գութեանց կը մղեն իրենց գծրախտ հետեւորդները: Հարիւրաւոր գործարաններու մէջ զէնք կը բաժնուի արդէն եւ ծրագիր կազմուած է զինուորական զինարանները բռնի գրաւելու համար»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Վռամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Ցաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նազարեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՇԽԱՆԵԱՆ՝ կը հրաւիրուին Մարսէլի եւ Աունուվիլի ընկերները:

Գաւառ

ԱՆԻՆԵՌՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Հրանդ Սամարճեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի Ջէն-Ժամուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ

Պատուոյ նախագահութեամբ

Առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու

13 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Ցրուա Լիւք,
Լգնոյեան եղբայրներու ագարակին մէջ:

ՃՈԽ ՑԱՅՏԱԳԻՐ՝ ՄԱՐԶԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք:

Հանդէսը ամբողջութեամբ պիտի շարժանկարուի Cine-Setoի կողմէ:

ՏԱՆ.— Առնել Թիւ 7 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութենէ մէկ կայարան առաջ. Traverse du roi de pique: կարելի է առաւօտէն գալ եւ ճաշը միասին բերել:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՕՐ

Կազմակերպուած Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ,

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD **ORIENT LLOYD**

48 rue de la République **7 rue Auber, Paris**

Մարսէյլ Tel C 47- 24 C 74 51 Tel. Opera 67 77 67-78

Նաւային [illegible] ներկայացուցիչ

Տոմսակներ՝ ամէն [illegible] համար. Հայ ճամբորդներու համար [illegible] ամէն կողմը,

ՎԱՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«Հ ՅՈՅՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող մշակից ծայրենեաց): [illegible] ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ [illegible] Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախքը

[illegible]

ՓԱՐԻԶԻ Հայաստանի Երջանիկ [illegible] Միութեան վարչութիւն [illegible] rue Mme Curie [illegible]

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

RueCours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

[illegible] Avenue de Saxe LYON

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գրական առացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նալպանտեան Ռուսինեան, Գրիգոր Ազարեան, Նիկողոս Պոյեան, Ն. Աշտարակեցի Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Այեանալքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյն եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարներ.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գափամեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գիրգնեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մաքուր հմայք մը կը բաշխաւորէ անոր:

ԳԻՆ՝ փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր. Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— **M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.**

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ. Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, Թիմնադիր Առաջնորդ. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil(S.et O.)

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'Ecole des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտական ամէն տեսակ խնդիրներու. Ամուսնալուծում, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոն օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ճառերու եւ գասախօսութիւններու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ

յարկաբաժիններ, ամէն յարմարութիւններով (tout confort), մէկ մեծ սենեակ, խոհանոց, 1300-1750 ֆր. (շարժ եւ շոգեաց մէջը ըլլալով): Դիմել՝ 13-15 rue de la Vistule, մեթրօ Maison Blanche.

50 մեթր հեռու եփի կայարանէն եւ 28 եւ 38 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 1800, եւ 2 փիէսնոց 2300 ֆր. [illegible] շոգեաց միասին.

Աժան գինով մէկ խանութ: դիմեցէք տեղւոյն վրայ. 72-74 Blᵈ Rodin, à Issy-les-Moulineaux

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (86)

ՑԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ու, Ցարութ, աղբօրս բան մը պատմէ,— կը պոռայ ծերուկ մը, որ ամէն օր ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ կուգայ Առիւծ Գեւոյի հերոսական կռիւներու պատմութիւնը լսելու:

—Այարքեար, մէկ ալ ինծմէ,— կը պոռայ ուրիշ մը

— Չէ, բոլորդ ալ իմ զօնախներս էք: Ծօ, Ցարութ բոլորին մեծ գաւաթով, հասկցա՞ր...

Այս խեղճուկ տղայական սպասեքը շատ ճանչիլ երիտասարդ մը կուտայ: Քանի մը ամիս առաջ կծծի հայրը մեռնելով՝ բաւական հարստութիւն ձգած էր տղուն. Ան ալ սկսած էր իր բարեկամներուն հետ ժառանգութիւնը վատնել գինետուներուն մէջ: Առիւծ Գեւոն շատ սիրած էր այդ ճամէրու տղան. Անոր ուսը ծեծելով՝ կ'ըսէր. «Ծօ տղայ, շատ չէ, մեր ամիս ձեռքիս տակ մնաս նէ՝ քեզի ճնշպէս զինուոր մը դարձնեմ»...

Բաժակները դատարկուեցան ու բոլորը Առիւծ Գեւոյին բերնէն կախուած մնացին:

— Աղայիս ըսեմ,— շարունակեց Առիւծ Գեւոն,— ձեռքի չիպուխը աջի նման աջ ու ձախ շարժելով,— ասոր քաշելս գիտեմ, տուր որ կուտաս: Երեք Քրտերն ալ քիւֆթէյի մսի նման կտոր կտոր ըրի:

Համբօն հոս տարօրինակ ձայն մը հանեց, աչքերը պշպշացուց Երիտասարդը, բոլորի համար երկրորդ բաժակ մը հրամայեց:

— Այ տղամարդ, էսպէս կը լինի,— բասը ունկնդիրներէն մէկը:

— Ես քու ձեռքիդ ղուրպան,— Առիւծ Գեւոյի ուսը ծեծեց ծերուկը:

— Առիւծի կաթ է ծծեր աղյանը,— բասը ուրիշ մը.

Իսկ երիտասարդը բաժակը վերցնելով դարձաւ Առիւծ Գեւոյին.

— Հոգուդ մեռնիմ, աղէկ ախպէրս,— եւ շուրթերուն գանելով,— ախպէրուհի, խմենք Հայաստանի հերոս զինուոր Առիւծ Գեւոյի կենացը ... սուսա ...

Այդ պահուն դռնէն ներս մտան Թուրքէն Գէորգեանը, Տիգրան Մազմանեան ու Վահէն եւ չիտակ եկան Ալարքեարի զախլի մօտ սեղանի մը չորս բոլորուեցան:

— Վայ բարով եկար, վարժապետջան, եւ Ալարքեար Ցարութը զարմացած այս անակնկալ ու անսովոր այցելութենէն՝ վրան գլուխը թափ տալով մօտեցաւ նորեկներուն:

Ցարութէն պակաս չէր զարմացեր Առիւծ Գեւոն, որ ձեռքի բաժակը կամաց մը սեղանին վրայ դրաւ, ինք-զինք հաւաքեց ու նստարանէն բարձրանալով մօտեցաւ Վահէին:

— Բարով, պարոն Վահէ:

— Դու էստե՞ղ: Ինչո՞ւ ես եկեր.

Վահէի դէմքը թեթեւ մը խոժոռեցաւ:

— Հոն գործ կար, բայց մէկ մը իջնամ Ալէքսանդրապոլ.

— Լաւ, նստիր, յետոյ կը խօսինք:

Առիւծ Գեւոն նստաւ աթոռի եզրին վրայ շատ անհանգիստ կերպով Ակամ էր քաշուիլ:

— Ուրեմն, բոլորն ալ անմիջապէս կը ժողովես,— խօսքը վերջացուց Գէորգեանը՝ Ցարութի ականջին փըսփըսալէն վերջ,— մենք հոս կը սպասենք:

— Աչքիս վրայ,— ու Ալարքեար Ցարութը տարակուսոտ դէմքով աներեւոյթ,— ամէնքը կուգան, բայց ըրդոտ Մկօն

— Դու լուր դրկէ որ գայ:

Աչարքեար Մկոյի խանութը ճամբէն վերջ, Ցարութը գինջակը գախլի վրայ նետեց եւ ինքն ալ անմիջապէս դուրս ելաւ:

Միկիտանի սովորական յաճախորդները զարմանքով իրարու կը նայէին: Էս ինչ խաղաղ էր: Թուրքէնն ու Տիգրանը, երկուքն ալ քաղաքին մէջ յայտնի դէմքեր, Ալարքեար Ցարութի միկիտանը մանեն, ան ալ տատու կանուխ: Ասոր տակը բան մը կար: Ու խորհրդաւոր կերպով գլուխնին շարժեցին:

Հետզհետէ խանութը կը լեցուէր: Նոր եկողները Թուրքէնին ու Տիգրանին մտերմօրէն բարեւելով խոշոր շրջան մը կազմեցին անոնց շուրջը: Քաղաքի գրեթէ բոլոր գինեպանները, աչքի ինկնող դարպասխօսլի երիտասարդները եկած էին: Ներկաներուն մէջ առանձին շուքով նստած էին աչքի զարնող, անուն հանած մարդիկ, օրինակ, յայտնի քէֆ ընող Տոանենց Արտաշը, Զրի Շնենց Ակօն, որ կրնար եզան մը կոտոշներէն բռնած, վիզը ոլորել, Հոտոմ Մկօն ու բազմաթիւ ուրիշներ: Բացակայ էր միայն Բրդոտ Մկօն: Ան Ալարքեար Ցարութի աշակերտը վռնտած էր խանութէն ըսելով. «Եր բան ունին ըսելիք՝ թող իմ գիւքեանս գան, ես ինչո՞վ պակաս եմ քու վարպետէդ»: Ու չէր եկած: Սակայն, դրան առջեւ կանգնած՝ ուշադրութեամբ կը դիտէր թէ՝ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ հակառակորդի խանութին մէջ:

— Ծօ, Մկօ,— Թուրքէնի խնդրանքին վրայ Ալարքեարը դրան չէմքին ձայն տուաւ,— քեզի կ'ըսեմ, Մկօ, մէկ էս կողմը անցիր:

Ալ ի՞նչ օրուան Մկօն էր Բրդոտ Մկօն որ պատասխանէր: Որպէս թէ իրեն չխօսէին. գլուխը անտարբեր կերպով անդին դարձուց:

— Ծօ, Մկօ,— բարկացաւ Ալարքեարը,— ազգի հրաման է, էս կողմը անցիր

Բրդոտ Մկօն՝ աչքերը ոլորելով՝ չխօսեց Ցարութին նայեցաւ:

— Ես քու ալ, քու ազգիդ ալ հոգին... — ու հանդարտօրէն կռնակ դարձնելով հեռացաւ դրան մէջէն

Վահէն ակնթարթի մը մէջ, տեղէն ցատկեց ու բռնեց Ալարքեարը, որ կատղած «էն շանը» խանութը կ'ուզէր երթալ՝ դաս մը տալու:

Վահէն առանձին գնաց Բրդոտ Մկոյի միկիտանը: Թէ Վահէն ի՞նչ խօսեցաւ, մինչեւ վերջն ալ գաղտնիք մնաց: Այսքանը իրողութիւն է, որ Վահէն ընկերներուն մօտ վերադառնալէ մէկ երկու րոպէ վերջ, Բրդոտ Մկօն դռնէն ներս մտաւ քիչ մը շփոթած կերպով եւ ուղղակի Ալարքեարին մօտեցաւ:

— Ներողութիւն կ'ընեմ, Ցարութ ախպեր, գլխաթ ըրի, այդ խօսքերը ըսելու չէի,— ու աթոռ մը վերցնելով նստաւ միւսներուն քովը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եզեկեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ: Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland Ohio) U. S. A.

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.186

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Սուրիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 11 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No 3215

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Երկրի խօսք

ՆՈՐԷՆ «ՃԱԿԱՏ»Ի ԽՆԴԻՐ

Այս շաբթու լրջօրէն մտազբաղիչ պատկեր մը կը ներկայացնէր Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին մէջ, մինչեւ բացուած բանավէճը, ուր Համայնավարները վարպետ նահանջ մը կատարեցին, վերջին պահուն։

Խնդիրը ծանօթ է «Յառաջ»ի ընթերցողներուն։

Ժողովրդական Ճակատին երկու գլխաւոր թեւերը, ընկերվարականներն ու Համայնավարները ազի-լեզի խօսքեր փոխանակեցին վերջերս, երեք հրատապ հարցերու քննութեան առթիւ. — 1 Մոսկուայի դատավարութիւնը եւ 16 ամբաստանեալներու գնդակահարութիւնը — 2. Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութիւնը. — 3. «Ֆրանսական Ճակատ» փոխանակ «Ժողովրդական»ի։

Առաջին հարցի մասին Ֆրանսայի ընկերվարականները ամուր կեցան իրենց տեսակէտին վրայ, խիստ գտնելով Ընկերվ. Միջազգայինի, Արհեստակցական Միութեանց Դաշնակցութեան եւ «Փոփիւլէռ»ի բռնած դիրքը։

Երկրորդ հարցի մասին բանավէճը կը շարունակուի միշտ։ Կարմիրները ամէն օր եւ հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կը պահանջեն վերցնել Սպանիոյ դէմ հաստատուած պաշարումը, եւ զէնք, ռազմամթերք ու թնդանօթ ճամբել հանրապետականներուն։

Իսկ ընկերվարականները, նոյնքան համակիր ըլլալով հանդերձ Սպանիոյ հանրապետականներուն մղած պայքարին, վտանգաւոր կը գտնեն չէզոքութեան խախտումը։ Մանաւանդ որ, Ֆրանսական կառավարութիւնը ինք դրաւ չէզոքութեան պահանջը, եւ միւս պետութիւնները հաւանեցան, երկար վարանումներէ վերջ։

Այս առթիւ, ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը վաւերացուց կառավարութեան քաղաքականութիւնը, եւ շնորհաւորեց Լէօն Պլումի կիրարկած ուղղութեան ճամբը։

Պահ մը կացութիւնը այնքան լարուած էր, որ կը կարծուէր թէ ճեղք մը պիտի բացուի Ժողովրդական Ճակատին մէջ։ Որովհետեւ, պայքարը կը տարածուէր ոչ միայն Փարիզի մէջ, այլ եւ Մոսկուան ալ իւղ կը լեցնէր կրակին վրայ։

«Փրավտա», Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, վերջերս բրտօրէն կը յարձակէր Լէօն Պլումի եւ «Փոփիւլէռ»ի վրայ, թէ այս հարցին եւ թէ Մոսկուայի գնդակահարութեանց առթիւ, իսկ Ընկերվ. Միջազգայինի նախագահը՝ Տը Պրուքէրը կը կոչէր «Դրամատիրութեան նենգ ծառան» (լաքէյ)։

Կացութիւնը փափուկ էր նաեւ անոր համար որ, Ֆրանսայի Կոմկուսը ոչ միայն իր պաշտօնաթերթով և շարքերով կը տարածէր պայքարը, այլ եւ նամակ մը ուղղած էր ընկերվարական կուսակցութեան, հաւաքարար վարչութիւն գումարել եւ չէզոքութեան հարցը լուծելու համար։

Վերջին պահուն գրուած նոր նամակ մը եւ անոր պատասխանը օգնեցին պայծառացնելու մթնոլորտը։ Գոնէ առ այժմ։

Այդ նամակին մէջ, որ գրուած էր սեպտեմբեր 9ին, ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդի նիստէն անմիջապէս առաջ, Համայնավար կուսակցութիւնը կրկնելով հանդերձ հաւաքական պատուիրակութեամբ մը վարչապետին դիմելու «եղբայրական» թելադրութիւնը, կ'առաջարկէր անյապաղ նիստի հրաւիրել խառն կոմիտէն, քննելու համար հետեւեալ հարցերը.—

1. Զօրացնել համերաշխութեան եւ օգնութեան պայքարը՝ ի նպաստ Սպանիոյ ժողովուրդին եւ անոր կառավարութեան (հրապարակային ժողովներ, հաւաքական ցոյցեր, հանգանակութիւններ եւն.)։

2. Հաւաքական գործունէութիւն, խաղաղութեան սպառնացող ծանր վտանգներու եւ զինարշաւին դէմ։

3. Հաւաքական գործունէութիւն՝ Ֆաշական խլրտումներու եւ սպառնալիքներու աճման դէմ։

4. Պայքար սղութեան դէմ, «որ կը սպառնայ ոչնչացնել աշխատաւորներու ձեռք բերած առաւելութիւնները»։

Այս առթիւ, Համայնավար կուսակցութիւնը կը կատարէր նշանակալից նահանջ մը, յայտարարելով թէ «կրնան հրաժարիլ «Ֆրանսական Ճակատ» բացատրութենէն, իրենց ուզածին ըլլալով միշտ «Ամէն բան Ժողովրդական Ճակատին համար»։

Նոյն օրը Ֆրանսայի Կոմկուսը ուրիշ նահանջ մը եւս կատարեց, խորհրդարանի ձախակողմ խմբակցութեանց պատուիրակներու ժողովին մէջ, յայտարարելով թէ միշտ կառավարութեան թեր պիտի քուէարկեն, հակառակ տեսակէտներու տարբերութեան։

Ընկերվարական կուսակցութիւնը կարճ պատասխան մը ուղղեց այս երկար նամակին, սիրայօժար ընդունելով հաւաքական պատուիրակութեամբ մը Լէօն Պլումի ներկայանալու առաջարկը, ինչպէս եւ խառն կոմիտէին գումարումը «զոր ձեզմէ կը խնդրէինք երկար ատենէ ի վեր»։

Փոխանակուած նամակներուն մէջ, երկու կողմերն ալ կ'ընդունին թէ, համաձայն կնքուած դաշինքին, «իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը պահէ իր սեփական տեսակէտները պարզելու իրաւունքը, պայմանաւ որ այդ գործը կատարէ առանց նախատինք եւ բռնութիւն գործելու միւս կուսակցութեան դէմ»։

Ուրեմն, մթնոլորտը նօսրացած է առ այժմ, եւ հարկ է սպասել խառն կոմիտէի ժողովին։

Անոր ելքէն կախում ունի Ճակատին ամրապնդումը, եթէ նոր անակնկալներ չպատահին մինչեւ այն ատեն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

ԲՈՒՌՆ ԳՐՈՀ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Նոր ծրագիր՝ չորս տարուան համար

Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին մէջ, որ բացուեցաւ սեպտեմբեր 9ին, Տոքթ. Վակնէր կարդաց Հիթլէրի աւանդական յայտարարութիւնը, պարզելով իր գործունէութեան ծրագիրը յառաջիկայ չորս տարիներու համար։ Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը։

— «Երբ մենք իշխանութեան գլուխ անցանք 1933ին, ես չորս տարի պայմանաժամ խնդրեցի, որմէ վերջը պիտի ուզէի որ գերման ժողովուրդը իր կարծիքը յայտնէր մեր գործունէութեան մասին։ Ի՞նչ պիտի ըսէին մեր հակառակորդները, եթէ կատարած չըլլայինք մեր խոստումները։ Մեր նաւահանգիստները այլեւս բանկայներու չեն նմանիր։ Մեր գործարանները նորէն ստացած են իրենց պաշտօնէութիւնը, Քրուփի գործարանները նորէն կը թնդան գործունէութեամբ, եւ ամէն մարդ կ'աշխատի հասարակաց բարօրութեան եւ ոչ թէ իր սեփական շահուն համար։ Այս բոլորը գլուխ հանուեցան առանց մէկ հատիկ հրեայ պահելու գերման ազգին մշակոյթի առաջնորդութեան մէջ։ Նոյնիսկ հրեայ լրագրողներ չեն կրնար խեղաթիւրել ճշմարտութիւնը։ Մեր վերածնութիւնը տեղի ունեցաւ առանց որ եւ է վնաս պատճառելու ուրիշ որ եւ է ազգի։ Այս չորս տարիներու ընթացքին մենք շատ աւելի տագնապներ ունեցանք քան միւս բոլոր կառավարութիւնները յիսուն տարուան մէջ։ Միշտ հողագործական արտադրութեանց նեղութիւն պիտի կրենք մեր երկրին մէջ, բայց անոնց ներածումը կը դժուարանայ, որովհետեւ մենք միշտ պարտաւոր ենք ուրիշ անհրաժեշտ հում նիւթեր ներածել։ Այս պատճառով պէտք է արտածենք, եւ բանուոր չէ որ աշխարհ դանդաղի մեր ապրանքներուն համար։ Եթէ անգլիացի քաղաքագէտ մը կ'ըսէ թէ Գերմանիա պէտք չունի գաղթավայրերու եւ կրնայ իր հում նիւթերը գնել արտասահմանէն, շատ կը նմանի այն Պուրպոնեան իշխանուհիին որ կ'ըսէր հաց պահանջող ժողովուրդին.— «Այս մարդիկը ինչո՞ւ կարկանդակ չեն ուտեր»։ Մենք այնքան նեղութիւն չպիտի կրէինք եթէ Գերմանիա կորսնցուցած չըլլար իր գաղթավայրերը։ Շատեր կ'ըսեն թէ մենք պէտք չունինք գաղթավայրերու։ Ապրուստի մակարդակի բարձրացումը կրնայ կատարուիլ միայն սահմանափակ ատենով մը։ Կարեւորը աշխատավարձը չէ, այլ արտադրութիւնը։ Մենք կրնայինք աշխատավարձը աւելցնել 20, 30, 50 առհարիւր, բայց այդ պիտի ըլլար ինքնախաբէութիւն, առանց արտադրութեանց յաւելման։ Այժմ անկարելի է աւելցնել աշխատավարձը։ «Մենք գործ հայթայթեցինք հինգ միլիոն գործազուրկներու եւ այս հինգ միլիոն նոր գնորդները կը ծանրաբեռնեն Գերմանիոյ շուկան։ Մենք այնքան չենք նեղուիր կարգի անբաւականութենէն, մեր հոգը այն է որ մարդիկ միշտ գործ ունենան։

Ձեզի կը հաղորդեմ քառամեայ ծրագիր մը Գերմանիոյ համար։ Առաջին կէտը այս է.— Գերմանիա չորս տարի պէտք է անկախ ըլլայ միւս երկիրներէն՝ այն բոլոր հում նիւթերուն համար զորս կրնան արտադրել գերման քիմիագէտները, գործարանները եւ հանքերը։ Այս հում նիւթերու ճարտարարուեստութեանց հաստատումը գործ պիտի հայթայթէ այն բանուորներուն որոնք ազատ պիտի ըլլան, մեր վերազինման ծրագրին գործադրութենէն վերջ։ Արդէն իսկ հրատարակած եմ այս հարցին վերաբերեալ հրամանագիրները։ ԲԱՑԷ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՀՐԱԺԱՐԻԼ ԻՐ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ ԼՈՒԾՈՒՄԷՆ։ Գերմանացիներուն ապրելու իրաւունքը նոյնքան արդար է որքան ուրիշ ազգերու իրաւունքը։ Այս նոր ծրագիրը աւելորդ աշխատանք եւ յոգնութիւն կը պահանջէ. Բայց անոր իրագործումը կախում ունի միայն մեր կորովէն։ Իբրեւ նացիներ՝ մենք մեր բառարանէն ջնջած ենք «անկարելի» բառը։ Չորս տարի վերջը մենք մեր հաշիւը պիտի ներկայացնենք ազգին՝ Գերմանիոյ պաշտպանութեան մասին։ Տնտեսական ազատութեան խնդիր մը չէ այս, այլ ըլլալու եւ չըլլալու խնդիր, գերման ազգին անկախութեան խնդիրը։ Առանց ներքին ընկերային խաղաղութեան, մեր ծրագիրը չի կրնար իրագործուիլ։ «Գործատէր» եւ «բանուոր» բացատրութիւնները անկարեւոր են։ Ուր հասած պիտի ըլլայինք այսօր, եթէ գործադուլներ ունենայինք, եթէ ամէն մարդ այնպէս հաւատար թէ կրնայ անձամբ որոշել իր աշխատավարձը։

«ՄԵՆՔ ՉԵՆՔ ՎԱԽՆԱՐ ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԷՆ»

Մենք չենք վախնար Գերմանիոյ պոլշեւիկեան արշաւէն, որովհետեւ վճռած ենք այնքան զօրաւոր դարձնել Գերմանիան որ կարենայ ամենայն վճռականութեամբ հեռու մղել որ եւ է արտաքին յարձակում։ Ահա թէ ինչու զինուորական միջոցներ ձեռք առինք վերջերս։ Ինչպէս որ Գերմանիա յաջողեցաւ ոտքի կանգնիլ շնորհիւ իր ներքին խաղաղութեան, մենք կը հաւատանք թէ Եւրոպան չի կրնար ոտքի կանգնիլ առանց խաղաղութեան։ Բայց, մենք տրամադիր չենք ուրիշներու կամայականութեան ենթարկելու Գերմանիան։ Միմիայն արուեստի տեսակէտով համայնավարութիւնը իր արտայայտութիւններով եւ գործունէութեամբ աշխարհի ողբերգութիւնը կը ներկայացնէ։ Երբ մենք կը խօսինք Մոսկուայի սպառնալիքի մասին, մենք հոգեկան հիւանդագին վիճակ մը չենք ստեղծեր Գերմանիոյ մէջ։ Մենք ազգային-ընկերվարականներս երբեք չենք վախցած համայնավարութենէն. մենք զայն արմատախիլ ոչնչացուցինք Գերմանիոյ մէջ։ Մենք պոլշեւիկեան արշաւէն չենք վախնար ոչ թէ որովհետեւ չենք հաւատար վտանգին, այլ որովհետեւ վճռած ենք զօրաւոր ըլլալ անոր դիմադրելու համար։ Մենք համոզուած ենք թէ անհրաժեշտ է երաշխաւորել Գերմանիոյ արտաքին խաղաղութիւնը, ինչպէս ապահոված ենք ներքին խաղաղութիւնը։ Այլեւս երբեք Մոսկուայի պոլշեւիկ դահիճները դեր չպիտի կատարեն Գերմանիոյ մէջ։ Ազգային-ընկերվարական կուսակցութիւնը եւ բանակը մեզ կ'ապահովեն այդպիսի վտանգի մը վերադարձին դէմ»։

Ապա յայտարարութիւնը կը շեշտէ թէ Գերմանիոյ ժողովուրդը ուրիշ բան չուզեր բայց եթէ խաղաղութեամբ եւ բարեկամութեամբ ապրիլ այն բոլոր ազգերուն հետ որոնք «առանձին կը ձգեն մեզ եւ իրենց կարգին խաղաղութիւն կ'ուզեն»։ 1936ին, ազգային-ընկերվարական իշխանութեան չորրորդ տարին

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՔՕ-ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Չորեքշաբթի օր, 9 սեպտեմբեր, ստորագրուեցաւ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը, արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ։ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներն էին վարչապետ Լէօն Պլում, Գ. Շօթան՝ որ փոխանորդաբար կը վարէ արտաքին նախարարութիւնը եւ խորհրդական Գ. Վիէնօ, որ վարեց բանակցութիւնները։ Իսկ Սուրիոյ գլխաւոր ներկայացուցիչն էր պատուիրակութեան նախագահը, Հաշիմ պէյ Աթթասի.

Ինչպէս բացատրած ենք, դաշնագիրը մշակուած է անգլօ-իրաքեան դաշնագրին վրայ եւ գործադրելի պիտի ըլլայ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ խորհրդարաններուն վաւերացումէն երեք տարի վերջը։ Սուրիոյ անկախութիւնը վերջնապէս պիտի նուիրագործուի երբ նորագոյն պետութիւնը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։ Դաշնագիրը կը տրամադրէ գործակցութիւն՝ արտաքին խնդիրներու մէջ եւ փոխադարձ օգնութիւն՝ պատերազմի պարագային։ Ֆրանսական զինուորական պատուիրակութիւն մը պիտի կազմակերպէ Սուրիոյ բանակը, որ պիտի սպառազինուի Ֆրանսական արտադրութիւններով։

Դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ ճառեր խօսեցան Գ. Վիէնօ՝ յանուն Ֆրանսական կառավարութեան եւ Հաշիմ պէյ՝ յանուն սուրիական պետութեան, սիրալիր հաւաստիքներ փոխանակելով։ Յետոյ հացկերոյթ մը տրուեցաւ ի պատիւ սուրիական պատուիրակութեան։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԻՐՔԸ ՉԷԶՕՔՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Համայնավարներ կը հրաժարին «Ֆրանսական Ճակատ»էն

Չորեքշաբթի օր շարք մը կարեւոր դէպքեր պատահեցան որոնք նշանակալից են Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան տեսակէտով։

Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարչութիւնը այդ օրը հրատարակեց յայտարարութիւն մը, ճշդելով իր դիրքը՝ Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութեան մասին։ Յայտարարութիւնը քիչ մը մանուածապատ է եւ երկդիմի, սակայն բացորոշ կ'արտայայտուի կարգ մը հիմնական հարցերու մասին։ Այսպէս, կը դատապարտէ քաղաքական գործադուլները, որոնք վերջերս տեղի ունեցան Փարիզի մետաղագործական հաստատութեանց մէջ, եւ կը յայտարարէ թէ միայն արհեստակցական կազմակերպութիւնն է որ իրաւունք ունի ընթացք տալու բանուորական շարժումներու, թէ որ եւ է արհեստակցական միութիւն իրաւունք չունի իր տեղը բռնելու։ Միեւնոյն ատեն կը յայտնէ թէ միայն խորհրդարանին կ'իյնայ դատել կառավարութեան գործերը.

Բայց եւ այնպէս, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը իր ջերմ համերաշխութիւնը յայտնելով Սպանիոյ բանուորներուն, «պարտք կը սեպէ խնդրել Ֆրանսական կառավարութենէն որ վերստին նկատի առնէ իր համաձայնութիւնը անգլիական եւ ուրիշ կառավարութեանց հետ, չէզոքութեան հարցի մասին»։ Անգլիան մանաւորապէս կը յիշուի անոր համար որ ճիշդ այս պահուն այդ երկրին արհեստակցական կազմակերպութիւններն ալ համագումար ունին։ Յետոյ կ'առաջարկէ որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը նիստի հրաւիրուի կարելի եղածին չափ շուտ, քննելու համար Սպանիոյ կացութիւնը եւ չէզոքութեան վերաբերեալ օրէնքները։

Միեւնոյն օրը ժողով գումարեցին խորհրդարանի ձախակողմեան խմբակցութեանց պատուիրակները, 30 հոգի, եւ քննելով չէզոքութեան խնդիրը, միաձայնութեամբ իրենց կատարեալ համերաշխութիւնը յայտնեցին Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան, ինչպէս եւ Սպանիոյ հանրապետականներուն։ Վիճաբանութեանց պահուն ժողովականները նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին համայնավարներուն, եւ Գ. Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, պատասխանեց թէ իրենց խմբակցութիւնը վստահութեան քուէ պիտի տայ կառավարութեան, եթէ նոյնիսկ շարունակուի Սպանիոյ գործերուն չխառնուելու քաղաքականութիւնը։

Դարձեալ նոյն օրը ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը պատասխանեց համայնավար կուսակցութեան մէկ նամակին, որ կը թելադրէր հաւաքարար դիմում կատարել վարչապետին, չէզոքութեան հարցին առթիւ։ Այդ պատասխանով, ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'ընդունի հաւաքական պատուիրակութեամբ մը ներկայանալ վարչապետին եւ խօսիլ Սպանիոյ դէպքերու մասին։ Համայնավարները իրենց նամակին մէջ յայտնած ըլլալով թէ պատրաստ են հրաժարելու «Ֆրանսական Ճակատի» նշանաբանէն, ընկերվարական կուսակցութիւնը կը պատասխանէ թէ «իրենց չի վերաբերիր խառնուիլ այդ գործին»։ (Տես այսօրուան խմբագրականը)։

Վերջապէս, նոյն օրը ժողով գումարեցին երեսփ. ժողովին փոքրամասնութեան պատուիրակները եւ բանաձեւ մը քուէարկեցին, որով կը բողոքեն գործարաններու գրաւման եւ համայնավարներու յեղափոխական ձեռնարկներուն դէմ եւ կը պահանջեն որ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առնէ։ Ապա կը շնորհաւորեն կառավարութիւնը, որ չէզոքութիւն կը պահէ Սպանիոյ դէպքերուն մէջ։

Պելժ ծերակուտական մը Հայաստանի մասին

Մոսկուայի գործակալութիւնը երկար տեսակցութիւն մը կը հրատարակէ պելժ ծերակուտական Վինքի հետ, որ վերջերս այցելած էր Ս. Միութեան զանազան շրջանները։ Ծերակուտականը լաւատես է Ուքրայնայի հունձքի մասին։ Իսկ մանաւորապէս ազդուած՝ Հայաստանի բարգաւաճումէն։

Ահա իր խօսքերը, այս մասին.

— «Կը կարծէի թէ թշուառ վիճակի մէջ պիտի գտնեմ Հայաստանը։ Իմ աչքերովս տեսայ հայ ժողովուրդին ճշմարիտ մէկ վերածնութիւնը»։

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ կը շարունակուին Միջերկրականի ափերուն վրայ, Պուշ-Տիւ-Ռոն, Կառ եւ Արտէշի նահանգներուն մէջ։ Մեծապէս ազդուած է նաեւ Թուլոնի շրջանը։

2.000,000 ՖՐԱՆՔ ՊԱՐԳԵՒ խոստացուած է, օդանաւային թռիչք մը կատարելու համար Նիւ Եորքէն Փարիզ, մայիս 25ին։ Կը կարծուի թէ առ նուազն 20 Ֆրանսացի օդաչուներ պիտի մասնակցին այս մրցումին։ Առաջին հանդասցողը պիտի ստանայ 1,000,000 ֆրանք, երկրորդը՝ 500,000, երրորդը՝ 300,000 ֆրանք, իսկ չորրորդը՝ 200,000 ֆրանք։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԱՆԵԼԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ ԳԱՂՈՒԹԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 28 օգոստոս.— «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է որ Ամերիկայի գաղութը բաժնուած է երկու հատուածներու, իւրաքանչիւր հատուած ունի իր սեփական առաջնորդարանը, առաջնորդական տեղապահը, Կեդր. Վարչութիւնը եւ Ազգ. Երեսփ. Ժողովը: Այս բաժանումը տեղի ունեցաւ 1933 սեպտ. 2ին, երբ առաջնորդ Դուրեանի գաղտնի եւ ապօրինի (*) կարգադրութեամբ, Ազգ. Երեսփ. ժողովի փոքրամասնութիւնը քաշուեցաւ Նիւ Եորքի Մարթինիք Օթէլի սրահը եւ այնտեղ ինքզինք հռչակեց իբրեւ «օրինաւոր Ազգ. Երեսփ. ժողով», մինչ մեծամասնութիւնը անտեղեակ այս դաւին, կը շարունակէր օրինաւոր ժողովը Մայր եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Այդ օրէն ի վեր երկու հատուածները Ամերիկայի Հայ. Եկեղեցւոյ կանոնադրութեան, ունեցած են իրենց տարեկան Երեսփ. ժողովները, գրեթէ նոյն օրերուն, օգոստոսի վերջերը կամ սեպտեմբերի սկիզբները: Աւելորդ է ըսել թէ անոնք կ'անգիտանան զիրար:

Նիւ Եորքի Մայր եկեղեցւոյ մէջ հաստատուած Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հետ կապուած եկեղեցիները իրենց Ազգ. Երեսփ. ժողովը պիտի գումարէին յառաջիկայ կիրակի, համաձայն Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հրաւիրագրին: Բայց, այդ ժողովը այժմ անորոշ ժամանակով յետաձգուած է կաթող. լիազօր Նուիրակ Գարեգին արք. Յովսէփեանի խորհուրդով, այն պատճառաբանութեամբ թէ ինք տակաւին ժամանակի կը կարօտի գլուխ հանելու իր առաքելութիւնը— երկու հատուածներու հաշտեցումը եւ Հայ. եկեղեցւոյ միասնականութեան վերահաստատումը:

Պիտի յաջողի՞: Այդ կախում ունի իր գիւտէն, եւ Մարթինիք Օթէլի մէջ կերպարանք առած հատուածի պարագլուխներու գրական վերաբերումէն, որովհետեւ, միւս հատուածը, որ չի վայելեր էջմիածնի համակրութիւնը, եւ լիազօր Նուիրակին բարեկամութիւնը, երէկ դէմ էր Հայ. Առաքել. եկեղեցւոյ պառակտման, դէմ է անոր եւ այսօր, եւ միշտ պատրաստ է գործակցելու ամէն անոնց, որոնք կ'ուզեն վերահաստատել Հայ. եկեղեցւոյ միութիւնը իր աւանդական ժողովրդական հիմերուն վրայ, եւ բոլորովին հեռու պահել Հայ. եկեղեցին իրեն չվերաբերող խնդիրներէ:

X

Հինգ ամիս է որ Ամերիկա կը գտնուի կաթող. լիազօրը: Իր ժամանման առիթով թերթերու թղթակիցներու հետ ունեցած տեսակցութեանց ընթացքին, յայտնեց թէ՝ միայն չորս ամիս պիտի կրնար մնալ այստեղ, որովհետեւ դեռ գործեր ունէր ուրիշ գաղութներու մէջ, եւ ինք պարտաւորուած էր որոշ թուականի մը էջմիածին վերադառնալ: Առաջին մէկ երկու շաբաթներուն փութկոտութիւն մը, արտորանք մըն ալ ցուցադրեց: Տուաւ մէկ երկու դասախօսութիւններ «հարուածային» կարգով: Մէկ գիշերուան մէջ երկու դասախօսութիւն: Մէկը Հայաստանի անցեալ արժէքներուն մասին, միւսը՝ ներկայ նիւթական շինարարութեանց: Ոչ մէկ խօսք, սակայն, լսեցինք անոր բերնէն հայ ժողովուրդի ներկայ ապրումներու մասին, թէեւ ան ի պաշտօնէ մարդն է հոգեկան արժէքներու: Ոչինչ լսեցինք նաեւ կացութեան մասին այն հատուածութեան, զոր ինք կը ներկայացնէ: Մէկէն ի մէկ կարեցաւ դասախօսութեանց շարքը: Եւ կաթողիկոսական լիազօրին ներկայութիւնը դարձաւ անզգալի:

Այս է իրապէս տպաւորութիւնը մեր գաղութին այն հատուածին, որուն մէջ կ'ապրիմ ես: Մի զարմանաք այս նկատողութեան վրայ, որովհետեւ մեր գաղութը, ինչպէս Եկեղեցին, բաժնուած է երկու հատուածի, եւ այս երկու հատուածները իրարմէ կտրուած են չինական պարիսպով մը: Այսօր մեզ համար շատ աւելի դիւրին է ծանօթանալ ուրիշ գաղութներու կեանքին՝ քան Ամերիկայի մէջ գտնուող միւս հատուածին մասին: Գարեգին դեռ ի գործ է: Եւ Գարեգին Արքեպիսկոպոս, կաթող. լիազօր, որ եկած է խաղաղութիւն բերելու Հայ. եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, մտաւ անոր պարիսպին միւս կողմը եւ մինչեւ այսօր կը մնայ հոն: Մինչեւ այսօր ան չէ հաճած այցելել ո եւ է հայ եկեղեցի, հայ եկեղեցական համայնքի, որ կապուած չէ Մարթինիք Հօթէլին մէջ կազմուած Առաջնորդարանին հետ: Այլեւս կը հասկնար թէ ինչու մօտեցեր ենք լիազօր նուիրակին ներկայութիւնը

Անհատական ու պաշտօնական տեսակցութիւններ տեղի ունեցած են: Բայց տպաւորութիւնները աւելի քան բացասական են:

Կ'արժէ տեսնել ու լսել զինքը, երբ կը խօսի ամէն անոնց հետ, որոնք Հայոց Առաքել. Եկեղեցւոյ Ժողովրդապետական սկզբունքները կը ջատագովեն: Մարդ երբեմն կը կարծէ թէ լիազօր Նուիրակը կ'ուզէ որքան կարելի է շուտ մոռցնել իր անմիջականօրէն գտած ազատութեան արեւի տակ ցոլքերն ու շողքերը, որոնք վաղը թէ միւս օր դարձեալ պիտի մթագնին բռնապետութեան թանձր ամպերով: Միթոլոգիական այդ տարբերութիւնը, թերեւս իր որոշ դերն ունի անոր կանչերուն ու թեւթափումներուն վրայ, բայց անոնց հիմնական պատճառը ուրիշ բան է, զոր ան յայտնաբերեց իր մէկ խօսակցութեան ընթացքին, չեշտելով թէ՝ «Ես ձեզ լաւ կը ճանաչում»:

Դժբախտաբար, խնդրական չենք կրնար նկատել այդ յայտարարութիւնը... եւ այդ պարագան պատճառ դարձած է, որ Նուիրակը սխալ ուղի ընտրէ...

Ան շատ լաւ գիտէ թէ մեր հատուածին համար հայ ժողովուրդի միութիւնը բացարձակ արժէք է, անվիճելի եւ անառարկելի: Եւ մեզի համար հրամայական անհրաժեշտութիւններ են այն ամէն հաստատութիւններն ու պայմանները, որոնք վեր կը բռնեն հայութեան ազգային շէնքը: Եւ ան շատ լաւ գիտէ թէ մեզի համար այդպիսի հաստատութիւններէն մէկն է Հայ. Առաքել. եկեղեցին, ու մենք պատրաստ ենք շատ մը զոհողութեանց՝ այդ եւ ուրիշ համանման հաստատութեանց պահպանման ու պաշտպանութեան համար: Աթէնքի եւ Իրաքի օրինակներէն քաջալերուած՝ ան յամառօրէն կը մնայ իր պահանջներուն վրայ, աւելի ծանր զոհողութեանց մղելու մեզ այս գաղութին մէջ: Ինչ որ մեր զօրութեան աղբիւրն է հայ ժողովուրդին աչքին՝ մեր տկարութիւնն է այս պարագային: Եւ Նուիրակը շատ լաւ գիտէ օգտագործել այս բանը:

Աւելի քան հինգ ամիս է, որ ան կ'ապրի այստեղ հակառակորդ հատուածի շրջափակին մէջ. Պէտք է որոշ չափով ճանչցած ըլլայ եւ զանոնք: Պէտք է հասկցած ըլլայ, որ Ազգային Միութիւնը անոնց համար չունի այն արժէքը ինչ որ մեզի համար ունի. անոնք գոհ են ներկայ պառակտումով: Չէ՞ որ էջմիածինը կը ճանչնայ միայն զիրենք. Շնորհիւ այս բանին, անոնք կը կարծեն թէ տիրացած են ազգին, եկեղեցիին եւ էջմիածնին: Ինչո՞ւ պիտի հրաժարին այս սեփականութենէն: Ինչո՞ւ բաժնել զանոնք ուրիշներու հետ: Քանի քանի անգամ գրած ու հրապարակով յայտարարած են, որ իրենք կը ներկայացնեն այդ եկեղեցին, եւ ով որ չենթարկուիր իրենց՝ կրնայ ուրիշ դուռ զարնել, ուրիշ եկեղեցական բնարել... Եւ ցոյց ալ տուած են ուրիշ Աթոռներ... Որքան ցնցուեցան անոնք, երբ լուր հասաւ թէ էջմիածինը Նուիրակ կը ղրկէ արտասահմանի պառակտումներուն վերջ տալու: Նոյնիսկ հրապարակով յայտարարեցին ու գրեցին թէ պառակտումը լաւագոյն բանն էր, որ տեղի ունեցած էր, «անխառն չարիք» մը չէր ան, աւելին, բարիք մը: Փոխեցին իրենց լեզուն, երբ իմացան թէ Նուիրակը կուգար ոչ թէ Հայ. Եկեղեցւոյ Միութիւնը վերահաստատելու, պառակտումները ջնջելու, այլ դրամ հաւաքելու, էջմիածնի Մայր Տաճարին ծերպերը ծեփելու եւ խարխլած ատաղձը ամրացնելու համար: Բայց, երբ Նուիրակին բերնէն ուղղակի լսեցին թէ ան արտասահման եկած էր հայ ժողովուրդի զանազան հատուածներու միջեւ բացուած խորխորատներն ալ լեցնելու, անոնք դարձեալ սկսան բարձրաձայն աղաղակել ընդդէմ միութեան ու համերաշխութեան, եւ հրապարակ նետեցին այն պահանջները, որոնք պատճառ դարձած էին այս գաղութի պառակտման:

Այսպէս՝ Միութեան ու խաղաղութեան առաքելութեամբ Ամերիկա եկած կաթող. լիազօր Նուիրակը ինքզինք կը գտնէ տարօրինակ կացութեան մը մէջ: Ստիպուած է ապրիլ այն հատուածին մէջ, որ դէմ է իր առաքելութեան յաջողութեան, եւ ընդհակառակն ինքզինք հեռու կը պահէ այն հատուածէն, որ ջերմօրէն կը բաղձայ իր առաքելութեան յաջողութեան:

Այս պատկերին առջեւ քիչ մը բնական չէ՞ թուիր, որ ան աւելի զիջում ցոյց տայ Միութեան գաղափարի իրագործման հակառակ հատուածին, եւ ընդհակառակն զիջում պահանջէ միութեան կողմնակից հատուածէն: Այսպէսով կարելի է բացատրել այն երկդիմի քաղաքականութիւնը, զոր ցոյց կուտայ բանակցութեանց ընթացքին. Աշխարհ գիտէ որ ինք լիազօրուած է Ամեն. Հայոց Հայրապետէն կարգադրելու արտասահմանի Հայ. եկեղեցիներու վերաբերեալ խնդիրները: Ինքն ալ բազմիցս յայտարարած է նոյնը հրապարակով, մամուլի միջոցով թէ բեմերէն: Եւ, սակայն, ան երբեմն երբեմն կը փորձէ յայտնել թէ ինք «բացարձակ» լիազօր չէ: Կրնայ կարգադրել որոշ բաներ, բայց ձեռք չի կրնար զարնել որոշ բաներու: Չի տեսներ նուիրակը, որ ժողովուրդը կրնայ շուտով զայն երկդիմութեան, թէ ինք լիազօրուած է եւ ոչ մէկ բան կարգի դնելու: Կաթող. լիազօր նուիրակ ըսելով՝ մենք կը հասկնանք այն՝ որ իրաւունք ունի ընելու ինչ որ ինք՝ կաթողիկոսը անձամբ պիտի ընէր. իսկ եթէ իր լիազօրութիւնը պայմանաւորուած է, այն ժամանակ ինք ներկայանալու էր տարբեր հանգամանքով եւ ոչ իբր լիազօր նուիրակ:

Սխալ ուղիով սկսաւ, սխալ ուղին կը շարունակէ, բայց թէ վերջ ի վերջոյ պիտի վերադառնա՞յ լիտակ ուղին, այդ կը տեսնենք բանակցութեանց ելքէն, որ շատ հեռու չի թուիր:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(*) Մայրինիքի ժողովի ապօրինի նախագահների հաստատուած է ոչ միայն Փենսիլվանիայ Նահանգային բարձրագոյն դատարանի կողմէ, որ բնութեան առաւ Ֆիլատելֆիոյ Հայ. Եկեղեցւոյ գիւերանց գրաւումը Դուրեանականներու կողմէ, այլ եւ նոյն իսկ՝ էջմիածնի Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, որ իր 933 հոկտ. 25ի Կն. նիստին մէջ կ'որոշէ ի միջի այլոց.—

«Այլ եւ նկատի առնելով որ առաջնորդի որոշումը ժողովատեղը եւ ժամանակի փոփոխութեանն առնչութեամբ չի յայտարարուել փոքրամասնութեան (այսինքն օրինաւոր Երեսփ. ժողովի լիազօրաց նիստին: Թղթ.), ինչպէս նաեւ առանց առնելու Տ. Յովսէփ եպիսկոպոսից նախագահելու խնդրանքը, երեսփոխանական ժողովի նոր նախագահ է ընտրել, առաջարկել բիւրակալ առաջնորդ Տ. Ղեւոնդ Արքեպիսկոպոսին պատեհ ժամանակում նոր ժողով հրաւիրել իր նախագահութեամբ, անգամ մը եւս ատրելով երեսփոխաններին ի մի ժողովել եւ ի մի յայտարարի գալ»:

(Մատենաշար Դուր. Ցանձ. Թիւ 4)

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երեք ամիսէ ի վեր, համաշխարհային մամուլը կը զբաղի Պաղեստինի խռովութիւններով: Ամէն կողմէ լրագրողներ ժամանած են հոն՝ կացութիւնը տեղւոյն վրայ քննելու համար: Պաղեստինի դէպքերուն իսկութիւնը ըմբռնելու համար, անհրաժեշտ է քիչ մը ետեւ նայիլ: Այն ատեն, ինչպէս կ'ըսէ Թառէլ Ակիօն, արագօրէն պիտի հասկնանք թէ այժմու դէպքերը արդիւնք են սխալներու, որոնց պատճառները շատ հին են: Հարկ է աւելցնել, որ իտալօ-եթովպական պատերազմը եւս ամբողջ Արեւելքի մէջ ջղայնութիւն մը եւ անհանդարտութիւն մը ստեղծեց:

Պաղեստին գաղթեցին 400,000 Հրեաներ, որ շարժման մէջ դրին 10 միլիոն ոսկի Փրանք: Հոն տարին իրենց հարստութիւնները ու երկրին մէջ ստեղծեցին նոր հարստութիւններ: Հարկ է յիշել որ սիոնական շարժումը սկսաւ պատերազմէն շատ առաջ եւ թէ գաղթը սկսած էր դեռ Թրքական տիրապետութեան շրջանին: Այն ատեն, սակայն, ոչ մէկ տարակարծութիւն գոյութիւն ունէր Հրեաներուն եւ Արաբներուն միջեւ:

Արաբական աշխարհը թշնամական վերաբերում չունի Հրեաներուն Պաղեստին վերադարձին նկատմամբ: Էմիր Ֆէյսալը կ'ըսէր.— «Մենք սրտանց կը մաղթենք՝ Հրեաներու Պաղեստին վերադարձը»: Աւելին, — հաշտութեան խորհրդաժողովի սիոնական պատուիրակութեան առջեւ էմիրը ըսաւ թէ իր ամբողջական համաձայնութեան ներքեւ պիտի առնէ պատուիրակութեան պահանջներն ու ցանկութիւնները: Նոյն օրերուն, Անդրյորդանանի էմիրը՝ Ապտուլլահ՝ Պաղեստինի Իսլամներուն կը յանձնարարէր հանդարտութիւն. բայց լսելի չեղաւ:

Ճիշդ է, որ արաբական աշխարհը ունի մէկ քանի անկախ իսլամ պետութիւններ՝ Ափրիկէի եւ Ասիոյ մէջ. իրենց չեն պակսիր հողեր եւ բերրի նահանգներ,— Անդրյորդանանի, Իրաքի եւ այլ երկիրներու մէջ, որոնք աւելի արգաւանդ են քան Պաղեստինը:

Կարգ մը թերթեր սխալ կերպով կը մեկնեն՝ համարաբական շարժում մը տեսնելով Պաղեստինի ներկայ խռովութեանց մէջ: Այն ինչ որ այժմ տեղի կ'ունենայ այդ երկրին մէջ, ըմբոստութիւն չէ, այլ ահաբեկչական գործեր, համեմատաբար փոքր խումբերու կողմէ, որոնք կը յարձակին ոչ միայն Հրեաներուն, այլեւ Իսլամներու եւ Քրիստոնեաներու վրայ: Եթէ իրապէս ամբողջ Պաղեստինեան արաբ բնակչութիւնը հակասեմական ըլլար, Հայֆայի եւ Երուսաղէմի նման քաղաքները, որոնց բնակչութեան մեծ մասը Հրեաներ են, քաղցէն մեռած կ'ըլլային: Փաստ է, որ Պաղեստինի երկրագործութեան մեծ մասը կը պատկանի Արաբներուն: Դեռ առաւօտ կանուխ՝ հրէաբնակ այդ քաղաքներու փողոցները իրար կը խաչաձեւեն արաբական կառքեր՝ բեռցած կանաչեղէններով: Անոնք իրենց արտադրութիւնները կը բերեն գիշեր ատեն՝ խոյս տալու համար ահաբեկիչներու յարձակումներէն: Այժմու խռովութեանց արաբ զոհերը Հրեաներու կողմէ սպաննուած չեն, այլ՝ մոլեռանդ Արաբներու, որոնք կ'ուզեն արգիլել զանոնք Հրեաներու հետ գործելէ:

Ուրիշ նոյնքան կարեւոր փաստ մըն է Արաբներու միջեւ համերաշխութեան պակասը: Եւ, իրապէս, Թէլ-Աւիւը, օրինակ, ողողուած է նարնջով, որոնք կուգան Սուրիայէն կամ Եգիպտոսէն եւ կը բերեն պտուղ, բանջարեղէն, միս ու նախնական նիւթեր:

Միանգամայն, արաբ տարրը պատճառներ ունեցած չէ գժգոհելու սիոնականութենէն, քանի որ, պալթային երկիրներու մէջ միակ ըլլալով, ան իր մէջ առած է Հրեաներ, որոնք իրենց հետ բերած են դրամ ու ոսկիով գնած են, 10—12 անգամ աւելի թանկ, անմշակ հողեր, անոնք ստեղծած են ճարտարարուեստ մը որ իրեն քաշած է Սուրիացիներ, Անդրյորդանանցիներ, եւայլն: Հրեաները ոչ միայն չեն նեղեր Արաբները Պաղեստինի մէջ, այլեւ ընդհակառակն, մօտակայ երկիրներէ Արաբներ կը քաշեն հոն:

Թուական է բաղդատութեան դնել բախումները զուտ արաբական քաղաքներու, ինչպէս Թուլքարամի, Նափլուզի, հրէական գաղութներ, Թիւրոնի կամ Փէթախ-Թիքվայի բախումներուն հետ:

Այժմու դէպքերը սկսան իբրեւ ահաբեկչական գործունէութիւններ: Մէկ քանի աւազակներ յարձակեցան 15 ապրիլին, օթօքարի մը վրայ Թուլքարամի մօտ, ուր կը համարէին Հրեաներ եւ Արաբներ. Երկու Հրեաները սպաննուեցան եւ բոլոր բարձները կողոպտուեցան: Հրեայ բնակչութիւնը ուժգին ցնցում մը ունեցաւ այդ սպանութիւններէն եւ Թէլ Աւիւի մէջ անոնց թաղման ատեն ցոյցեր եղան: Նոյն թուականին յայտնի եղաւ որ երկու Արաբներ սպաննուած հրէական գաղութի մօտերը. Այն ատեն, Եաֆայի […] րոխ մը, քանի մը գնկավարներ […] գուած, յարձակեցան անհատ Հրեաներու վրայ, փողոցներու մէջ, եւ […] կասւ իրական տակնուվրայութիւն […] Այս դէպքերէն առաջ մէկ քանի […] գնկավարներ զրոյց մը հանեցին […] թէեւ հերքեց բրիտանական իշխանութիւնը,— ըսելով թէ իրենք իրենց […] քերով տեսած էին որ Հրեաներ […] նած են 4 Արաբներ՝ Թէլ Աւիւի […] Ցետոյ հաստատուեցաւ, որ երկու […] բարներ, որոնք կը պատկանին […] նաւոր շրջանակի մը, սպաննուած […] մէկ հին մը ատեն՝ […] մը հետ, եւ թէ Հրեաները […] ցած չեն այդ սպանութեան մէջ […] կը վերաբերի Թէլ Աւիւի մէջ 4 […] բարներու սպանութեան, […] ցաւ որ սուտ մըն էր […] Եաֆայի բնակչութիւնը այլեւս […] էր եղած եւ պէտք […] կ'ըլլար […] հանդարտեցնել: Շարժումը […] րէն առաւ […] տարածական […] նոյթ: 19 ապրիլին, 18 Փրանսական ինքնաշարժներ, որոնք Երուսաղէմ կը վերադառնային, քարկոծուեցան — հակառակ Փրանսական պետական դրօշին,— Թուլքարամի […] բուն վրայ: Բոլոր Եւրոպացիները յարձակման ենթարկուեցան: […] թիւնները արագօրէն ծաւալեցան ամբողջ երկրին մէջ ու առէ՞ վերջ […] Արաբները իրենց պահանջները ներկայացուցին բրիտանական կառավարութեան.

Համաձայն այդ պահանջներուն, Հրեաները պէտք չէ հող գնեն: Հրեաները իբրեւ պատասխան կ'ըսեն թէ, ներկայիս իրենք կը ներկայացնեն […] առ հարիւր բնակչութեան, ու Պաղեստինի ամբողջ հողամասին 6 […] հարիւրին տէրն են: Արաբները […] պահանջեն նաեւ որ Պաղեստին […] ական գաղթը դադրի: Հրեաները […] պատասխանեն թէ այդ գաղթը անհրաժեշտ է՝ իբրեւ հետեւանք հողատարութեան, եւ թէ ներկայիս […] խարհի մէջ չկայ երկիր մը, որ կը […] րենայ առնել Գերմանիոյ մէջ հալածուած հրէութիւնը:

Բրիտանական իշխանութիւնը […] միայն 3000 զինուորներ ունէր Պաղեստինի մէջ՝ այն պահուն երբ խռովութիւնները սկսան, ստիպուեցաւ […] քանի զօրք բերել Եգիպտոսէն:

Բրիտանական մարզպանը ձեւական […] րէն յայտարարեց Արաբներուն, […] պիտի չհանդուրժէ ահաբեկչական գործունէութեան ու թոյլ պիտի […] որ մարդոց ապահովութիւնն ու […] բերը վտանգի ենթարկուին՝ […]

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂԻ ԴԻՄԱԿՈՎ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Երեւանի մէջ բուռն հալածանք մը սկսած է, կարգ մը հին եւ նոր գրողներու դէմ, որոնք կ'ամբաստանուին իբրեւ «հակայեղափոխական նացիոնալիստական - տրոցկիստական»: Անտառնիկ պատկերացում տալու համար, երիտասարդ գրողի մը ստորագրութեամբ, ագրուած՝ իր սերունդի ամէնէն տաղանդաւոր գրողին դէմ.—

1923 թուի նոյեմբերի 20ին դաշնակցական Զանգեզուրեան կոմիտէի անդամ Ակսել Բակունցը մասնակցեց Դաշնակցականների լիկվիդացիոն համագումարին, յայտարարեց իր քաղաքական դեկլարացիան եւ յետագայում անցաւ մեր կուսակցութեան շարքերը:

Այսպէս սկսեց նրա քաղաքական կարիէրան (ասպարէզ)

Սակայն այդ դեկլարացիան, որը շարադրուած էր Ա. Բակունցի կողմից այնպէս, որ «դա չդառնայ նախկին Դաշնակցականների ինքնամերկացում, լիկվիդացիայի եւ դեկլարացիայի մէջ չպարզուեն սեւերը արտայայտութիւնները» (*) դաշնակցականներէն վերադիրնուելու «ազգագնտական» մի քայլ էր, որովհետեւ Ա. Բակունցին քաջ յայտնի էր, որ խորհրդային իշխանութեան պայմաններում անկարելի էր քաղաքականապէս ջախջախուած ու ժողովրդի ատելութեան արժանացած «Դաշնակցութիւնը յեղափոխական ենթարկելը»:

Դաշնակցական անցեալ գործունէութեան յարմարայօն ասպարէզներից մէկը գաղափարախօսական ճակատն էր, մասնաւորապէս գեղարուեստական գրականութիւնը: Եւ Ա. Բակունցը ստղաց գրական ասպարէզ:

Ընթերցողներին յայտնի է նրա «գրական» գործունէութեան սկզբնական շրջանը, որն ամփոփուած է «Մթնաձոր» ժողովածուի մէջ: Արտաքուստ անմեղ եւ «ապաքաղաքական» թուացող այդ մանր գրուածքներում Ա. Բակունցն արտայայտում էր այն միտքը, թէ հայ գիւղացին բնութեան ու վայրի գազաններին ձուլուած տարերային մի Փէնոմէն է եւ իր կենցաղով ու հոգեբանութեամբ համարեա չի տարբերւում արջից.

Արջը — ահա Զանգեզուրեան գիւղի էմբլէման ըստ Ա. Բակունցի: Նրա նկարագրած գիւղում արջից չեն տարբերւում ոչ միայն նահապետական Դիլան-դայիները, այլ եւ կոմունիստն ու կոմերիտականը: Բակունցը ծաղրում էր բոլշեւիկներին, որոնք ցանկանում էին կարգ հաստատել այդ տարերքի մէջ:

Անհարկնահական սանտիմէնտալ ոճով գրուած այդ լղարիկ հատուածներում չկայ մարդկային ոչ մի կենդանի կերպարանք, իրական կենցաղի ամբողջական ոչ մի նշոյլ: Ֆորմալիստական ոճաւորման նախշերի տակ այդ թաքնուած մի գրպարտութիւն է Զանգեզուրի հերոսական գիւղացիութեան հասցէին, այն գիւղացիութեան, որը յեղափոխական գիտակցութեան օրինակներ տուեց, կրնկակոխ զսպելով դաշնակցական խմբապետ Նժդեհին եւ նրա նմաններին:

Բայց գտնուեցին ոկարամիտ լիբերալներ, որոնք, ձայնակցելով նացիոնալիզմի անկիւնաւոր ճգուռներին, խորհրդային գրողի համբաւ ստեղծեցին Ա. Բակունցի համար եւ նա, գտնելով աւելի յանդուգն ու սանձարձակ, շարունակեց նացիոնալիզմի թունաւոր իր սերմերը ցանել խորհրդային գրականութեան անդաստանում: «Մթնաձորից յետոյ նա հրատարակեց իր երգին աչքն միակը «Ցոմնաթան Մարչ» վերնագրով: Այստեղ արդէն Ա. Բակունցը սուր ծաղրի էր ենթարկում այն մարդկանց, որոնք դեռ «կարծում էին, թէ կարելի է Դաշնակցութիւնը լիկվիդացիայի ենթարկել», որոնք չէին կարողանում յարմարուել խորհրդ. իշխանութեան պայմաններին, որոնք հանդէս էին գալիս բացարձակ նացիոնալիզմի քարոզներով

Լիբերալիզմի կուչացածներն այս միջոցին յայտարարեցին ընդհանրապէս նացիոնալիզմի դէմ ուղղուած մի գործ եւ մոլեգնաբար կոցահարեցին այն մարդկանց, որոնք ժամանակին փորձում էին մերկացնել Ա. Բակունցի այդ գործի իսկական, կեղծ, ռէակցիոն էութիւնը. Նացիոնալիզմի դէմ վիպերգողի լուսապսակով զարդարուած՝ Ա. Բակունցը շարունակեց աւելի համարձակ քայլել Աբովեան փողոցում եւ հանդէս գալ յաճախ առանց դիմակի.

Մեր նպատակը չէ մանրամասն վերլուծել նրա գրական ամբողջ գործը: Բոլշեւիկեան քննադատութեան մօտակայ խնդիրն է խոր եւ բազմակողմանի ուսումնասիրութեան միջոցով ցոյց տալ, թէ ինչպէս Ա. Բակունցն իր գրական ողջ գործունէութեան ընթացքում օձային հետեւողականութեամբ թոյն է արտադրել իր բոլոր գրուածքներում, հակադրուել է խորհրդային գրականութեանը, խորհրդային կեանքին դաշնակիզմի եւ տրոցկիզմի դիրքերից: Մենք կ'աշխատենք վերլուծել միայն նրա երկու գործը, որոնք աւելի քան բնորոշ են եւ առատ նիւթ են տալիս Բակունցի նացիոնալիզմը եւ տրոցկիզմը բնութագրելու համար:

Այդ գործերն են «Միրանի փողը» եւ «Սերմնան որդին»:

«Միրանի փողը» գեղարուեստական կառուցուածքից եւ սիւժէից զուրկ մի պատմուածք է: Հեղինակը նկարագրում է Հայաստանի լեռնային գիւղերից մէկը, ուր բնակութիւն են հաստատել Սասունից գաղթած գիւղացիները: 1933 թիւն է կոլտնտեսութեան երկրորդ տարին. Կոլտնտեսային շինարարական պայքարը արդէն ներգրաւուած էր կոլեկտիվ տնտեսութիւնների մէջ եւ կոլտնտեսականը դարձել էր խորհրդային իշխանութեան հիմնական յենարանը գիւղում:

Ի՞նչ է երեւում Ա. Բակունցի աչքերին Կոլեկտիվ տնտեսութիւնը նա չի տեսնում, չի նկատում տրակտորի հետքը ճանապարհների վրայ, չի լսում Լէնինին եւ Ստալինին նուիրուած ժողովրդական երգերը համանական դաշտերում աշխատող կոլտնտեսականների շրթունքներից. Գիւղի մօտ նրան դիմաւորում է ծերունի մի նահապետ՝ բահն ուսին, «ման[…] տերի» Փոնի վրայ: Նահապետական […] բահը Ա. Բակունցի աչքերին թուում է «ընկած ջահ» իսկ գիւղացին գանգատւում է.

— «...Մեր սահման նեղ է, մեր հին սահմանի նեղութեան, ժողովուրդը կը նեղուի: Մեր հողերը […] դրդ քար է: Ժողովրդի նեղութիւն քարից է...»:

Ն. ԶԱՐԵԱՆ

(1)

(*) Ա. Բակունցի նամակը «Հայաստանի նախկին Դաշնակցականների համագումարում», էջ 18:

ատեն որ ատոնք կը գտնուին բրիտանական դրօշի պաշտպանութեան ներքեւ: Ան աւելցուց թէ՝ կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունելու արաբական պատուիրակութիւն մը Լոնտոնի մէջ եւ ուսումնասիրելու անոնց պահանջները: Արաբները սակայն, մերժեցին այդ առաջարկը: Այն ատեն, բրիտանական մարզպանը առաջարկեց դրկել քննիչ մարմին մը, ինչ որ կրկին մերժուեցաւ Արաբներուն կողմէ: Երուսաղէմի արաբական գերագոյն խորհուրդը պահանջեց անյապաղ դադրեցնել գաղթը ու հրատարակել օրէնք մը, որով Հրեաներուն կ'արգիլուի հող գնել՝ բանակցութիւններ սկսելէ առաջ:

Գիւղերու մէջ անապահովութիւնը կ'աւելնայ, անշուշտ, տնտեսական կեանքը: Շոգեկառքերը բաւական յաճախ յարձակման կ'ենթարկուին, իսկ ապստամբները կը շարունակեն ճամբաներուն վրայ կրակել դէպի ինքնաշարժները: Բայց, հարկ է ըսել, որ խոյամ բնակչութեան մեծ մասը ցոյց կու տայ հաշտութեան մեծ ցանկութիւն մը եւ կ'ուզէ գործակցութիւն՝ ... նոր եկողներուն հետ: Այս բնակչութիւնը շատ անգամներ փրկած է Հրեաները՝ ահաբեկիչներէն եւ յաճախ դէմ է արտաքսալուած խռովութեանց:

Պաղեստինի այս խռովութիւնները, Սուրիոյ պահանջները եւ Եգիպտոսի անկախութիւնը հետեւանք են ... իտալական պետութեան ... Աբէսինիոյ մէջ: Իրապէս, մեծ պետութեանց տարակարծութիւններն ու վէճերը արտակարգ տպաւորութիւն են թողած Արեւելքցիներուն վրայ՝ մանաւանդ արաբական բոլոր երկիրներու մէջ:

Անկասկած՝ այդ խռովութիւնները ալ եւս սաստկացած են քաղաքական բնոյթ: Եգիպտոսի յաջողութիւնը ինքնին խթան մըն է, որ Սուրիա եւ Պաղեստին աւելի խստապահանջ ու յարատեւող ըլլան, անկախ այն իրողութենէն, որ օտար պետութիւններ ալ դեր կը խաղան՝ դէտ ակիրի օրերէն.

Վ.

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— • —

ՎԻԷՆՆԱ, (Յառաջ) — Նկարիչ Ա. Սեւրուկեան, որ 1936ի սկիզբը Թէհրանէն Վիէննա եկած էր՝ իր գործերը ցուցադրելու համար, Պերլինի, Պրիւքսէլի ու Լոնտոնի մէջ նոր յաջողութիւններ շահելէ յետոյ, Վիէննա վերադարձաւ:

Լոնտոնի մէջ հայ վարպետին խլած դափնիները՝ գերազանցեցին ամէն ակնկալութիւն: Բրիտանական մամուլը տարածեց համբաւը Սեւրուկեանի անունը, միաժամանակ պանծացնելով հայ ցեղին ստեղծագործ հանճարը: Հիւսէյին խան Ալա, Լոնտոնի իրանեան դեսպանը, իր հովանաւորութեան տակ առած էր Սեւրուկեանի նկարահանդէսը: Յանուն ի պատիւ հայ նկարչին հացկերոյթ մը տուաւ իր պալատին մէջ, հրաւիրելով մօտ երկու հարիւր ականաւոր անձեր, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին Փրանսական, խորհրդային, չինական, ամերիկեան դեսպանները, անգլիական մտաւորականներ եւ արուեստագէտներ: Հիւսէյին խան Ալա իր հիւրերուն ներկայացուց Սեւրուկեանը, որ յաջողագոյն գործերէն 30–40 կտորներ ի տես դրուած էին սրահներուն մէջ: Հրաւիրեալներուն մէջ էր նաեւ մասնաւոր «ժիւրի» մը, կազմուած Լոնտոնի արքայական թանգարանին վարչութենէն եւ ուրիշ կարեւոր գեղարուեստագէտներէ, որոնց տալիք վճռէն կախում ունէր ցուցահանդէսին բացումը: Հարկ չկայ շեշտելու թէ դրական էր ժիւրիին վճիռը, որով Սեւրուկեան կրցաւ յունիս 11ին տեսնել իր նկարահանդէսին բացումը պարսիկ դեսպանին կողմէ, ներկայութեամբ հարիւրաւոր երեւելիներու: Նկարահանդէսը տեւեց մինչեւ յուլիս 25 եւ արժանացաւ բազմահազար այցելուներու հիացման:

Յունիս 27ին անթեւով խօսեցաւ Սըր Սիյգօզ, անդամ բրիտանական ճարտարապետութեան արքունի կաճառին եւ ի մէջ այլոց ըսաւ. «Դաւիթի (Սեւրուկեան) ստեղծագործութիւնները իր երեւակայութեան ծնունդն են: Իր մարդկան նկարներուն խորախ գիծերը՝ կեանք եւ շարժում կը բերեն: Միրայն նկարները հիանալի, երազուն կապոյտ մը ունին, եւ յատկապէս յուրթն ու կանանչախառն կապոյտը չէչտուած են հոն: Գնահատելեն իր նուրբ ծագումութիւնը եւ առարկաներու խորհրդապաշտութիւնը: Դաւիթ Երազներու աշխարհին նկարիչն է»:

Յուլիս 2ին Հիւսէյին խան Ալա տարփողեց հայ նկարիչը, ըսելով թէ ան հիմնադիրն է իրանեան նոր դպրոցի մը եւ այս արժանաւոր տիտղոսը կուտան իրեն արդէն Եւրոպայի յայտնի արուեստագէտները, Իսկ 16ին ալ «Շէհի Իրան Սրամյթի» իրանեան գեղանկարների մեծ սրահին մէջ սարքեց Փրոֆ. Մ. Խօսթաչի (Սորպոնէն) մէկ բանախօսութիւնը, ուր յայտնի արեւելագէտը իր ունկնդիրներուն հիացումով ... արուեստէն: Յետոյ մոգական լապտերով ներկայացուց Սեւրուկեանի նրկարներէն բազմաթիւ յատկանշական կտորներ: Նոյն գնահատանքը բրաւ նաեւ Սըր Տէնիսըն Րոս: 250ի չափ ունկնդիրները մասնաւոր ոգեւորով հետեւած էին այս բանախօսութիւններուն

Նկարիչը որ Ամերիկա անցնիլ ծրագրած էր, առկախուեցաւ Վիէննա վերադառնալ, որպէսզի նոր ստեղծագործութիւններով ճոխացած կտորները փոխարինէ: Երբ իր հաւաքածոն ամբողջացնէ, պիտի շարունակէ իր ընդհատուած ճանապարհորդութիւնը:

«Տէյլի Սքէչ», յունիս 6ին «Մայքըլ Արլէնի պաշտօնական վերնագրով» ստորագրութեամբ հետեւեալ տողերը կը գրէ.

— «Իրանեան դեսպանը հիւրասիրեց պատուիրակին մէջ ընդունելութիւն տըւաւ ի պատիւ պարսիկ արուեստագէտին. Թէեւ Դաւիթ կը կոչուի, իրականին Հայ է, ինչ որ ես տարօրինակ կը գտնեմ, զի կը կարծէի թէ Մայքըլ Արլէն միակ Հայն է, զոր ազգ ծնած ըլլայ»:

Գնահատականներ հրատարակած են նաեւ Թայմզ, Տէյլի Թէլէկրաֆ, Տէյլի Մէյլ եւ ուրիշ թերթեր:

ԱՐՓԻԱՐ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՐՇԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹԸ

— —

Անդրանիկի ուխտագնացութեան եւ Կամաւորներու ու Մարտիկներու Միութեան անդրանիկ համագումարին առթիւ, հեգր. Վարչութիւնը գեղեցիկ դաղափարը ունեցած էր ընկերահամակրական սեղան մը սարքելու, որ տեղի ունեցաւ կիրակի երեկոյ, փէր Լաշէզի հանդիսութենէն յետոյ:

Հացկերոյթը տեղի ունեցաւ Փլաս Կամպէթայի վրայ հաստատուած սրահի մը մէջ. ժամը 7ին ամբողջ սրահը լեցուած էր արդէն եւ հազիւ կարելի եղաւ 50 հոգի տեղաւորել, սրահը փոքր ըլլալու պատճառով, այնպէս որ մեր կամաւոր ընկերներէն շատեր ստիպուեցան զրկուիլ այդ հաճելի եւ խանդավառ ժամանցէն:

Սեղանակիցներու բոլորին փափաքին վրայ օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ գնդ. Շահխաթունի, որ իրեն յատուկ ընդունակութեամբ շատ ուրախ անցընել տուաւ ամբողջ հացկերոյթը: Օրուան տօնին եւ Անդրանիկի մասին զգայուն ճառ մը խօսելէ յետոյ, մէջ ընդ մէջ յիշեց գեղեցիկ պատկերներ եւ զուարթ պատմութիւններ, որոնք մեծ հաճոյքով լսուեցան սեղանակիցներուն կողմէ:

Իրարու ետեւէ խօսք առին Շ. Միսաքեան, Ա. Սասունի եւ Հրաչ Սարգիսեան: Մարտիկներու կողմէն խօսեցան գինակիցներ Ազգին Մարտիրոսեան, Տ. Բաղտասարեան եւ Ս. Դաւիթեան:

Ոգեւորուած բաժակաճառ մը խօսեցաւ Շ. Միսաքեան, ըսելով. — «Կամաւորութիւն, կամաւորութիւն եւ կամաւորութիւն: Ձեզ ոչ մը քաղաքական իրաւունք չունիք: Գործ կայ բոլորիս համար ալ: Ահաւասիկ Միութիւն մը որ ծաղկեցաւ քանի մը տարուան ընթացքին: Շարունակեցէք ձեր գործը, մարտիկ եղբայրներ, ձեր յոյսը դնելով ձեր սեփական ուժերուն վրայ»:

Գ. Սեդրակ Սասունի եւս գեղեցկօրէն բացատրելով օրուան տօնին իմաստը, շնորհաւորեց Մարտիկներու Միութիւնը իրենց եռանդուն գործունէութեան համար: Գ. Հրաչ Սարգիսեան շատ գեղեցիկ նմանութիւն մը կատարեց Գեորգ Դուրեանի եւ Անդրանիկի հետեւորդ սերունդներու միջեւ:

Մարսիլիոյ Մարտիկներու ներկայացուցիչ Ազգին Մարտիրոսեան Մարսիլիոյ հարիւրակին ողջոյնները հաղորդեց իր սրտագին ընկերներուն եւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց օրուան տօնին յաջողութեան եւ մեր պատգամ. Ժողովի արդիւնաւոր աշխատանքներուն մասին: Զինակից Ս. Դաւիթեան հայրենի հողի փառքը արտայայտեց, պատմելով թէ ինչպէս Բասէն - Այնի մէջ հայ բնիկորներէն Վանեցի պատառ կին մը տոպրակ մը հող վանէն իր հետ բերած էր եւ խնդրած էր հայ պատանիներէն, իր մահէն վերջ իր վրայ ցանել այս օտար երկրին տակ:

Վերջին խօսքը եղաւ Տ. Բաղտասարեան, որ յանուն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան իր շնորհակալութիւնը յայտնեց ներկաներուն եւ հրաւիրեց աւելի շատ զուրգուրալ հայ զինուորական այս կուռ կազմակերպութեան վրայ:

Եղան երգեր եւ արտասանութիւններ Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Շահինեանի կողմէ: Մանաւանդ յուզիչ եւ հմայիչ էին Գ. Սերոբեանի եւ Յիւոէհեանի ազգային, յեղափոխական, գեղջկական երգերը եւ Օմար Խայեամի քառեակները:

Սեղանակիցները իրարմէ բաժնուեցան իրենց հետ տանելով խրախ եւ վառ յուշեր:

ԿԱՄԱՒՈՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԵՐԱՍԱՆ ԱՐՇԱԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— . —

«Խ. Հայաստանի» յուլիս 29ի թիւէն կ'իմանանք մահը վաստակաւոր դերասան Արշակ Յարութիւնեանի: Ծնած էր 1869ին, Թիֆլիս: Յորդորմամբ ազգային Գեորգ Աչխեանի ներկայացումներէն, երիտասարդ Արշակ կ'որոշէ ինքզինքը նուիրել բեմին: Նախ իբրեւ սկսնակ դերասան կը մասնակցի Գ. Չմշկեանի եւ Տ. Դաւիթեանի խումբերուն, հետզհետէ յառաջանալով, կը դառնայ տաղանդաւոր ուժ: Աչքի կը զարնէր իբրեւ Գ. Սունդուկեանի տիպարներու լաւագոյն դերակատար: Կը խաղար Սունդուկեանի գրեթէ բոլոր խաղերը, իբրեւ Պէպօ, Զիմզիմով, Զամբախով եւ Փարսիզ: Ցաջող էր նաեւ իբրեւ Եակօ (Օթէլլօ), Սեւլէյման խան (Դաւաճանութիւն), Սագաթէլ (Պատուի համար), Մեթեռնիխ (Արծուիկ), Թագաւոր Կըլաւտիոս (Համլէթ), Մաքսիմիլիէն (Աւազակներ) եւն.: Բացի Թիֆլիսի Դրամատիկ ընկերութեան ներկայացումներէն, սիրայօժար եւ ձրիաբար մասնակցած է նաեւ Ալճաւեան ժողովրդական թատրոնին, Աւլաբարի թատրոնի, Հաւլաբարի, Բաքուի ներկայացումներուն: Խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն վերջ Թիֆլիսէն անցաւ Լէնինական, իսկ 1927էն՝ Երեւան: Սակայն 45 տարուան յոգնութեան եւ հիւանդութեան հետեւանքով, քիչ յետոյ քաշուեցաւ բեմէն: 1934ին Կարմրադրօշ առաջին պետական թատրոնին մէջ տօնուեցաւ իր բեմական եւ հանրային գործունէութեան 45ամեայ յոբելեանը:

Սանօթներ կը պատմեն թէ հանգուցեալը միշտ բարեկամ էր Դաշնակցութեան, եւ գիտակցօրէն կը գնահատէր անոր դերը:

— • —

ԵՐԵՒԱՆԻ գործի Միութիւնը իր արտադրութիւններէն նմոյշներ պիտի դրկէ Փարիզ, յառաջիկայ ցուցահանդէսին: Միութիւնը պիտի մասնակցի նաեւ Խ. Միութեան գիւղատնտեսական մեծ ցուցահանդէսին:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԴԷՊԻ ԹԻՖԼԻՍ ճամբայ ելած են, օգոստ. 18ին, Ֆրանսայէն գաղթած 30 հայ աշխատաւորներ, Երեւան - Աշտարակ - Ապարան - Կիրովական - Ալլահվերդի - Շահումեան ուղեգծով: Կարգադրուած էր որ Թիֆլիս հասած ատեն, շնորհակալութեան նամակներ յանձնեն Բերիայի եւ անոր միջոցաւ՝ «Մեծ եւ Հարազատ Ստալինին»:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԿԱՄՈՒՐՋԻՆ «գծերակատարուած է», համաձայն «Խ. Հայաստանի»: Տարուան սկիզբէն 2746 մեթր կոյուղի բացուած է, կառուցուած է 74 հոր: 1933էն մինչեւ հիմա շինուած է 18.000 մեթր կոյուղի եւ փորուած են 405 հորեր:

ՍԵՒԱՆԻ ԼԻՃԻՆ ձուկի արտադրութիւնը կ'աւելնայ, կ'ըսէ «Խ. Հայաստան»: Տարեկան 40 միլիոն «իշխան» ձուկ կ'արտադրուի: 1934էն մինչեւ այժմ ձկնաբուծարանը արտադրած է մօտ 300 միլիոն իշխան ձուկ:

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր մեթոտներ

— . —

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 օգոստոս).

— «Անցնող տասնօրեակ տօներ պատարագէ զատ ոչինչ տուին մեզի: Նոր սահմանադրութեամբ գծուած Հայաստանի վերջնական սահմանները խորտակեցին վերջին յոյսի նշոյլները նոյնպէս

Թող չխօսուի մեզի Հայաստանի մէջ ծայր տուած շինարարական աշխատանքներու մասին: Բարիքը որ կը յորդի հայ բազուկներու ժրաջան գործունէութենէն, արդիւնք է մեր ցեղային մեծ առաքինութեանց: Հայը իր մտքով ու իր բազուկներով դեռ դարեր առաջ տուած է իր ստեղծագործ հանճարին պերճախօս ապացոյցները: Պէտք չունինք պատմութեան դիմելու, օրինակներով ողողելու համար մեր սիւնակները: Անոնց մէջ մէկն, Անի բաւական էր լռեցնելու անոնք, որ Հայաստանի շինարարութեան ի նպաստ քանակարկուած մէկքանի միլիոն թղթէ րուբլիները կը նկատեն երկնային բարիք ու շնորհ մեր երկրին համար, ու կը խորհին թէ անոնց այդ օգնութեան աւերակներու կոյտ մը պիտի ըլլար մեր հայրենիքը:

Փափաքելի էր սակայն գիտնալ, թէ ինչ կ'առնէ Հայաստանէն Մոսկուան ու ինչ կը վճարէ փոխարէն: Միայն փոխատուութեան անունին տակ Հայաստանի աշխատաւոր ժողովուրդը ցարդ Մոսկուայի տուած է իր ստացածներուն քառապատիկէն աւելին: Ու հարցնենք հիմա, թէ քանի՞ միլիոն նուպարաչէն ու իր ջրմուղները պիտի արժէին Ախալքալաքն ու Նախիջեւանը, Լոռիի վիճելի շրջաններն ու հայկական Ղարաբաղը, որոնք գրչի մէկ հարուածով ընկեր Սթալինն ու իր քամարիլյան փոխանցեցին Վրաստանի եւ Ազրբէջանի: Ահա թէ ինչու մենք կը շարունակենք Հայաստանի ժողովուրդին ու մեր սիրելի հայրենիքին հանդէպ պաշտամունքի մեր վաղնջական ջերմութիւնը պահելով հանդերձ՝ մերժել անոր վերելքին ի նպաստ արտաքին օգնութեանց անկեղծ ոգին ու տրամադրութիւնը: Այս կարծիքը մեր մէջ արմատացաւ այն օրէն, երբ զաւաղօրէն Կարսը մեզմէ խլելու թրքական յարձակումներուն առթիւ՝ Մոսկուա ի խնդիր Թուրքիոյ հետ մշակելիք իր քաղաքականութեան, բոլշեւիկեան փրոփականտով ու գործօն զինակցութեամբ բարոյալքեց հայ բանակը:

Այդ օրէն սկսին, հայրենիքի կամուրջներուն տակէն շատ կարմիր ջուրեր սահեցան, բայց մեր տարագիր բազմութիւններուն խնայուեցաւ նոր կտուր մը եւ ափ մը հող ունենալու միխիթարութիւնը:

Սահմանէն անդին ու այս կողմը, այս իրողութիւնները հայ սրտերուն և հայ հոգիներուն այնուհետեւ ՛ ուրիշ բաներ պէտք է խօսին այլ եւս:

Իւրաքանչիւր մաքուր հայ աշխատոր իր խղճմտանքին առջեւ պէտք է լուծէ իր եւ ցեղին գոյութեան հետ առնչութիւն ունեցող շատ մը հարցերու զաղտնիքը:

Այս խմաստով կը ամփանայ, կը սնանկանայ ու կ'անշքանայ ալ մեծ ու պիտակեալ նշանաբաններու կարծեցեալ գաղափարականութիւնը: Հարկ է տեսնել կեանքը այնպէս ինչպէս որ է ան:

Սահմանէն անդին ու այս կողմը, պատրանքն ու ցնորքները պէտք է տեղի տան նոր ու երկաթեայ նշանաբաններուն: Այս ճիգին փողհարը ըլլալու կարիք չկայ աշխարհի առջեւ: Քիչ մը իրատեսութիւն ու անշշուկ գործունէութիւն, որ իրեն նպատակ ունենայ համբերատար ու համահայկական աշխատանք մը, որ կը ձգտի, ի վերջոյ կանխել նոր դառնութիւններ ու նոր յուսախաբութիւններ մեր ժողովուրդին համար:

Կը խորհինք թէ Մոսկուայի մէջ երեւան եկած վերջին իրադարձութիւնները, Աղասի Խանջեանի մահը եւ ընդհանուր հոգեկան տրամադրութիւնները անհրաժեշտ կը դարձնեն նոր մեթոտներու մասին որոճալու պէտքը, ամէն ճակատի վրայ ու ամէն շրջանի մէջ»

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՔՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

- -

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Քղիի (Խորձեան) Հայր. Միութեան Սէն Լուի մասնաճիւղը դաշտահանդէս մը սարքած էր Լ. Եօթնեղբայրեանի պարտէզին մէջ: Հայրենակից Պ. Յարութիւն Համբարձումեան գրաւոր բանախօսութեամբ մը դրուատեց Քղիի Հայր. Միութեան գործը, եւ հայրենասիրական ոգին: Այս առթիւ ցաւ յայտնեց որ վերջերս քանի մը հոգի քինախնդրութեամբ բաժնուելով կազմեցին Վերաշինաց Միութիւն մը: «Այս բաժանումը ոչ մէկ օգուտ ունեցաւ, այլ ընդհակառակն ուժերը ջլատեց և հայրենակիցները որ այնքան սիրով եւ համերաշխ էին, այսօր իրարու խէթ կը նային: Այն ինչ որ կը մատծէ ընկ. Վերաշինաց, Հայր. Միութիւնն ալ արդէն նոյնը կ'ընէր: Մեր ճիգն էր արտասահմանի մէջ մեր մանուկները հայ պահել, աղքատին ու թշուառին օգնել եւ կապ պահել Հայաստանի հետ որ մեր բոլորին ալ երազն է»: Այս կոչ ուղղեց բոլորին որ համախմբուին Հայր. Միութեան շուրջ եւ ձեռք ձեռքի տալով բարձր պահեն Քղիի անունը: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան, որ պանծացուց հայ ժողովուրդի շինարար ոգին: Քանի մը փոքրիկներու արտասանութիւններէն վերջ «Վահան - Կարէն» Թատերախումբը ներկայացուց «Աւչ լինի նուչ լինի» օփերէթը, որմէ վերջ վիճակահանութ մը տեղի ունեցաւ, կոկիկ հասոյթ մը ապահովելով միութեան:

Կ'արժէ այսպիսի հանդէսներ կազմակերպել եւ համերաշխութեամբ ձեռք ձեռքի տալով բանալ սնոտի վէճերը:

Ս.

ԼՈՂԱԼՈՒ ՑԳՈՒՏՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ծնապայլին Ցոյները եգիպտական վարժեցնէին, օրինակ առնելով, յագուրդ արուեստը որդեգրեցին: Բան մը որ իրենց աւելի օգտակար կրնար ըլլալ, որովհետեւ Ծուծասատան կազմուած է բազմաթիւ կղզիներէ եւ իր ժողովուրդը գրեթէ նաւաստի ծնած է.

Քսենոֆոն կը պատմէ թէ Սամոս կղզին երիտասարդ զոյգերը կարենալ ամուսնանալու համար նախ պարտաւոր էին լողալ գիտնալ ու միեւնոյն ատեն մտաւորապէս հինգ մեթր ալ ջուրին տակը դիւրութեամբ սուզուիլ:

Նոյնպէս կղզին նախկին բնակիչները այնքան ճարպիկ լողորդներ եղած են որ մինչեւ իսկ ջուրին մէջ ձուկերը կը հետապնդէին?

Լակեդեմոնիոյ (Սպարտա) մէջ նըմանապէս, լողորդութիւնը մաս կը կազմէր երիտասարդութեան պատրաստութեան։ Կը հետեւի թէ այս երկրին կիները լողորդութեան հետ միատեն այդ մարզը հաւասար առնականին կրթութիւն մըն ալ կը ստանային: Այդ շրջանին, միեւնոյն ուշագրաւ վիճակի մէջ կը գտնուէր Մակեդոնիան եւս:

Իսկ Հռոմի մէջ լողորդութիւնը այնքան գնահատուած էր որ, երբ ոեւէ մէկուն ազնուութեան եւ կամ անհարկութեան մասին անոր չափել ու գէտն, կ'ըսէին. «Ոչ կարդալ գիտէ եւ ոչ ալ լողալ»:

Մասնաւորապէս սպաները եւ զինուորները նոյնքան խնամքով լողալու մարզուած էին, որքան մենք ներկայիս կը վարժուինք ռազմագիտական ճարտարարուեստին նորանոր բարեփոխումներուն.

Նմանապէս հին ատենները սուզակ ունենալը պետութեան մը համար փրկութեան շատ արդիւնաւոր ազդակ մըն էր: Ընդհանրապէս նաւային պատերազմներու ատեն, խորամանկութեամբ սուզորդներու գունդ մը կը զրկէին ու թշնամի մարտանաւերուն խարիսխներու պարաններուն վրայ յարձակելով, կը կտրէին եւ հակառակորդը խուճապի կը մատնէին:

Տօն Քասիուս կը գրէ թէ Բիւզանդացիները երեք տարի յանձնէին ահարկու նաւատորմիղով մը պաշարուած վիճակի մէջ կը գտնուէին՝ երբ ամենավարպետ հնարքները փորձելէ յետոյ, ճարահատ սուզակներու ջուրին տակէն թշնամի մարտանաւերուն խարիսխներուն պարանները գաղտուկ մը իրենց մարտանաւերուն կապելով — որոնց ծայրը բիւզանդական նաւերուն կցուած էր — բաւական մարտանաւեր քաշկռտեցին եւ գրաւեցին: Իսկ ոմանք ալ ահարեկ կատարուած յանդուգն ձեռնարկէն, խուճապահար ահագին կորուստներով նահանջեցին:

Նոյն լողորդները նաեւ օգտակար չէին նաւարախումբի ատեն: Նաւերու վրայ դէմ դիմաց կատարուած պատերազմներու ընթացքին, սուզակները թշնամիին մէջէն անուր բռնելով, ջուրը կը նետէին, ասոնք խեղդելու համար: Այս յախուռն քաջերը վերատին նաւերուն վրայ կը մագլցէին ու միեւնոյն մաքրագործումը կը կատարէին, մինչեւ որ թշնամին ուժաթափ յանձնուէր:

Մեծահամբաւ սուզորդները որոնց մասին հին պատմագիրները հիացումով կը խօսին, կամքի գերագոյն զօրութեամբ կը կասեցնէին իրենց սրտի բաբախումը: Այսինքն կրնային որոշ ժամանակուան համար զսպել իրենց շնչառութիւնը եւ ամբողջ կենսական գործունէութիւնը, կէս ժամէն մինչեւ մէկ ժամ տեւողութեամբ:

Ասիկա թէեւ շատերու չափազանցուած կը թուի ներկայիս, բայց իրականութեան բաւական մօտիկ է: Քանի որ կան տակաւին այսօր իսկ Փաքիրներ կամ մարգարիտ որսացող սուզակներ, որոնք մինչեւ կէս ժամ անընդհատ ջուրին տակը կը խորասուզուին, առանց որ եւ է արուեստական միջոցի:

Երբ աւելի լրջութեամբ անդրադառնանք կատարուած իրողութիւններուն, պիտի տեսնենք թէ յաճախ պատահած է որ խեղդուած մարդիկ մէկէն մինչեւ երկու ժամ շարունակ ջուրին յատակը մնալէ վերջ, կարելի եղած է զանոնք վերակենդանացնել: Զանեք, որոնց սրտի սրտբումը եւ կեանքի ամենագոյն նշանները բոլորովին դադրած կ'երեւային:

Ուրեմն, եթէ մարդիկ գէպքերու բերումով կրնան մէկ կամ երկու ժամ ջուրին տակը կենալ ու վերապրիլ դուրս ելած ատեն, կը նշանակէ թէ այդ տեւողութեան կեանքը իր գնացքը չէ ընդհատած, այսինքն մարմինը շարունակած է ապրիլ:

Այս պատճառաբանութեան վրայ հիմնուած պէտք է եզրակացնել թէ կեանքի հզօր կարողութեամբ բացառաբար օժտուած մարդիկ կրնան ինքնակամ նոյն չարչարանքներուն ենթարկուելով ջուրին մէջ որոշ ժամանակ մը ապրիլ:

Հերոդոտոս (484—406 Ք. Ա.), պատմագիտութեան նախահայրը, կը յիշէ Ցիլոսն անունով լողորդ մը: Այս մարդը այնքան ճարպիկ էր որ ջուրին մէջ ձուկեր կըհալածէր: Անտարակոյս այս ալ չափազանցուած կը թուի: Սակայն ուրիշ պատմիչներ աւելի առաջ երթալով կը վկայեն թէ Քոլաս անուն մարդ մը, որուն «ձուկ» մակդիրը տուին, կրնար չորսէն հինգ օր անընդհատ ջուրին տակը մնալ: Թամպլիլ ալ կը հաւաստէ թէ Եգիպտացի ձկնորսներ տեսած է որոնք երբեմն ամբողջ օրեր ջուրին յատակը կը մնային, առանց դուրս ելլելու:

Այս առթիւ Պլուտարքոս, նշանաւոր յոյն պատմագիրը հետեւեալը կը պատմէ.—

Երբ Անտոնիոս հռոմայեցի զօրավարը Եգիպտոս գնաց, օրին մէկը ուզեց Կղէոպատրա թագուհիին հետ մրցակցիլ ձկնորսութեամբ, սակայն անճարակութենէն թէ բախտի բերումով, ոչ մէկ ձուկ կրցաւ որսալ ու համբերութիւնը հատած բացագանչեց.— «Եգիպտոսի մէջ ձուկ չկա՞յ»: Քանի մը օր վերջը, դարձեալ փախփաքեցաւ ձկնորսութեամբ զբօսնուլ: Այս անգամ հազիւ կարթը ուժով մը վեր քաշեց եւ տեսաւ որ ձուկ մը կառչած կը ցատկռտէր: Տառեղ մըն էր զոր Թագուհիին հրամանով ջրասոյզ մը եկած Անտոնիոսի կարթին վրայ կախած էր:

Հնդկաստանի մէջ մարգարիտ որսացող լաւ սուզորդները կրնային կէս ժամ ջուրին տակը մնալ: Միջակները, դիւրութեամբ, ինչպէս ներկայիս, քառորդ ժամ կրնան կենալ:

(2)

ԿՐՕՆ Ց. ՁԱԼՐՉԵԱՆ

գերման ժողովուրդը վերջնապէս փակեց Գերմանիոյ անպատուութեան էջը »:

Համագումարին առթիւ շատ աւելի բուռն ճառեր խօսեցան միւս հիթլէ-րական վարիչները, իրրեւ նշանախօսք առաջարկելով ուժգնօրէն գրոհ տալ բոլշեւիկեան վտանգին դէմ․ Հիթլէրի օգնականը, Հէս, այնպիսի բառեր գործածեց որոնց քով կը նսեմանան Առաջնորդին խօսքերը:

«Պատրաստ ենք յարձակման կամ պաշտպանութեան»

Երեքշաբթի առտու արշալոյսին սկսան կարմիր բանակին զօրափորձերը, մարտաշունչ ճառերով: Մարաջախտ Վորոշիլով յայտարարեց․

«Ֆաշական երկիրները կը պատրաստուին յարձակիլ մեր հայրենիքին վրայ: Թող գան: Մենք շատոնց պատրաստուած ենք եղ մղելու զանոնք »:

Զօր․ Ուպորովիչ, Սպիտակ Ռուսիոյ շրջանին հրամանատարը, որ զօրափորձերը կը վարէ, աղդարարեց․

— « Մենք այս գործողութեանց կը ձեռնարկենք առաջնակարգ ռազմանիւթերով զորս մեր հայրենիքը չտայլած է մեզի այնքան առատաձեռնութեամբ Մենք այժմ պատրաստ ենք ոչնչացնելու ո եւ է թշնամի, որքան ալ ուժով ըլլայ, եթէ համարձակի յարձակիլ մեր հայրենիքին վրայ

Զօրափորձերուն կը մասնակցին աւելի քան 100,000 զինուորներ, 1000 հրասայլեր եւ 1000 օդանաւեր, ցրուելու համար Մինսք քաղաքը, լեհական սահմանագլուխին վրայ, մինչ այնտեղ ուր կռուեցան Ռուսերն ու Գերմանացիները, մեծ պատերազմի ընթացքին: Ռազմաճակատին վրայ կը գտնուի ստորերկրեայ անտեսանելի ամրութեանց շղթայ մը: Ամբողջ տարածութիւնը օժտուած է ելեկտրական գիծերով, թէ լոյսի եւ թէ հեռաձայնի համար: Ռոտի դէպեր կը ծածկեն թնդանօթները: Վերակենդանացնելով հին սովորութիւն մը, գիւղացի աղջիկներ կը շարուին ջրհորներու առջեւ, ջուր հրամցնելու համար զինուորներուն: Բոլոր գիւղերը զարդարուած են, իբրեւ թէ հարսնիք տեղի ունենար: Ամէն տեղ յաղթական կամարներ շինուած են եւ ծաղիկներ կը տրուին: Սթալինի եւ Վորոշիլովի կենդանագիրները կ'երեւան բոլոր գիւղական խրճիթներու պատուհաններէն: Զօրափորձերուն կը հսկէ մարաջախտ Վորոշիլով, իր երեք գլխաւոր փոխանորդներուն՝ Թուխաչեւսկիի, Եէկորովի եւ Պուտյոննիի հետ: Զօրափորձերուն ներկայ են անգլիական, ֆրանսական եւ չեխական դեսպանատուններու զինուորական կցորդները :

Գործադուլները կը շարունակուին

Դեռ չեն վերջացած Քլէմօն․ Ֆէռանի եւ Մարսէյլի գործադուլները: Առաջինը կայուն վիճակ ունի, իսկ Մարսէյլի շարժումը կը սպառնայ ծաւալիլ: Կառավարութիւնը չուզեր բռնութեան դիմել, պարպելու համար գործարանները :

Լիլի մէջ ալ գործադուլ հռչակեցին 30,000 բանուորներ (հիւսուածեղէն), 15 առ հարիւր յաւելում պահանջելով, ապրուստի սղութեան առթիւ, որ կը սառականայ յունիսէն ի վեր: Շատ մը գործարաններ գրաւուած են: Այս առթիւ ազգայնական թերթերը կը գանգատին թէ կառավարութիւնը անմիջապէս վճռական միջոցներու դիմեց, երբ Քլէմօն - Ֆէռանի բանուորները գրաւեցին նահանգապետարանը, բայց կը տատամսի, երբ ուրիշ բանուորներ կը գրաւեն գործարանները, խախտելով աշխատանքի ազատութիւնը :

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂԻՆ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի օրը բաղդատաբար հանդարտ անցաւ սպանիական ճակատին վրայ: Ապստամբները կը շարունակեն սեղմել Սան Սէպասթիանօ, պրկելով պաշարման օղակները: Զօր․ Մոլա հրամայեց յառաջ խաղալ երեք թեւերով: Սարագոսայի ամրակուռութենէն մը վերջ, ապստամբ կառավարական զօրքեր սկսան յառաջ խաղալ: Անկանոնաւոր թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ Սան Սէպասթիանոյի պահակազօրքը վճռած է դիմադրել մինչեւ վերջը, բայց բնակիչները վհատած են եւ բազմաթիւ ճերմակ դրօշներ կը պարզուին պատուհաններու եւ հրապարակներու վրայ, անձնատուր ըլլալու համար:

Զօր․ Ֆրանքօ ալ կը պատրաստուի գրաւելու Մադրիտը: Անցեալ օր օդանաւեր Թոլէտօ քաղաքին վրայ եւ յայտարարութիւններ ցրուեցին, անձնատուութեան հրաւիրելով ժողովուրդը: Յայտարարութիւնը կը յանձնարարէ չհաւատալ «Մարքսեան մամուլի լուրերուն» եւ կը բացատրէ թէ «կառավարական ասպետին կէսը ոչնչացած է իրենց օդանաւերուն միջոցաւ»: Մադրիտի կառավարութիւնն ալ իր կարգին յաւատեսս լուրեր կը հաղորդէ, բարձր պահելու համար ժողովուրդին բարոյական կորովը

ԳԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԵՂԾ ԴՐԱՄԻ արհեստանոց մը երեւան հանուեցաւ Քամպրէի մօտ (Լիլ): Աւազակները միեւնոյն ատեն զատ երեք արձանակ, երկու հրացան, առատ փամփուշտ գնդացիրներու համար եւ երեք անտուկ ուրիշ ռազմանիւթ:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ վար ինկաւ Փանքուս Միւս - Մէօզի մէջ: Հինգ օդաչուները ածխացան ալրհուրելի տանջանքներ կրելով:

ԳԱՑԷՔ ՏԻՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, ansle Garibaldi

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Վռամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԿՈՒՐՊԷՎՈՒԱՅԻ Յաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին, ընկ. Յեղբակ Նազարեանի բնակարանին մէջ: կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԽՕՋԱՅԵԱՆ: կը հրաւիրուին Սարսէլի եւ Առնուվիլի ընկերները՝

Գաւառ

ԱՆԻՆՆՈՒՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը, 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Հրանդ Սամթարեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ. կը խնդրուի ՍԷՆ-ՇԱՄՈՒՐՆԷՆի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովը կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, շաբաթ, Հ. Յ. Դ. Սեդամնաց Ակումբին մէջ, ժամը ճիշդ 8.30ին

ԹՈՒԼՎԱՐ ՕՏԱՅԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէի ընկերական դասախօսութիւնը 13 Սեպտ. կիրակի, ծանօթ հաւաքատեղին: Դասախօսութենէն յետոյ խորհրդակցութիւն կարեւոր հարցերու շուրջ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կոլիշ եւ կէփին խումբերը եւ Ֆալուշրիէի ընկերները 13 Սեպտ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԼԳԱՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արշախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺՐՆԵԻ

Հ. Օ. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Հ. Օ. Մ. Մարգակոմը կը կազմակերպեն [illegible] մը դէպի Ժրնեւ, գոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող [illegible] պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր [illegible] մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կը [illegible]: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել [illegible] — Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 Ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը [illegible] 19 Սեպտ. շաբաթ կէսօրին ժամը 12ին Salle des Fêtes [illegible] պիտի մեկնի 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին՝ [illegible] կիրակի գիշեր՝ [illegible]

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ,

13 [illegible] կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

[illegible] կը խօսի՝ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

[illegible] Մուտքը ազատ է,

[illegible]

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

[illegible] շրջանի Յառաջդիմական [illegible] ժողովի կը հրաւիրէ [illegible] շաբաթ գիշեր [illegible] rue Mme Curie: Օրակարգ՝ [illegible] ընթերցում [illegible] տարեկան ուղիղ եւ [illegible]

ՍԻՍԻԱՆ ԿՈՒՐՍԷՆ [illegible] հաւաքոյթով մը [illegible] 13 Սեպտ. կէս օրէ վերջ [illegible] 8 [illegible] Bossuet. Metro Poissonnière կամ Gare du Nord կը հրաւիրուին անդամները, իրենց ընտանիքով եւ համակիրներ: Մուտք չկայ:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՓՐԱՏՕՅԻ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր Եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ կիրակի օր, 13 Սեպտ Խաչվերացի տօնին առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Գեր. Տէր Գարեգին Եպս. Խաչատուրեան: Երեկոյեան ժամը 5ին, եկեղեցիին [illegible] մէջ կը կատարուի խաչ-[illegible] արարողութիւնը, [illegible]

Le Gérant· H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameme, PARIS (13)

ԿԱՊՈՅՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ խրկոսիա)

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կրնանք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով

Ունինք տրամադրելի ընտրուտ եւ ռէժինկթոն գրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով:

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին,

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ․ Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը [illegible] այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28 :

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու դէպքերու :

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիքը» ամսագիրքէն) եւ գիտական ծանուցումներ :

Դ. 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղաւորուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ - Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, [illegible] Ռուսինեան, Գրիգոր Ազարօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, [illegible] Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, [illegible] րի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւստօ, Մկ. Գալաչեան, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան, Ղարաբաղցի Խէչօ, Գր. Գրքեան, [illegible] յոսբացցի Նիկոլ:

« ԳՈՅԱՄԱՐՏ » օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ն. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մաքուր հմայք մը կը պարգեւէ անոր:

Գին ֆարիզ եւ գաւառներ 5,50 Ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 6 Ֆր., Ամերիկա 6 Ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille·

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Պատկերազարդ Ամսագրին 7րդ թիւը (օգոստոս, սեպտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ

Ամբողջական գործեր՝ Արամայիս Արեգեան: Սեւ մահը՝ Թուրքէն Զարգարեան, Քրէյթ ցաւի՝ Բիւզանդ Թօփալեան: Ցիշատակ՝ Մ. Թէօլէօլեան: Նկարներ կը կորդան՝ Յ. Օշական: Ոլիմբեան Մադոյեան՝ Թմր., Ալէքսան Պոտուրեան [illegible] Պետրոս: Արդի հայերէնի քերականութիւն՝ Մ.Պ.: Կեդծ յոյս՝ Փ. Սանասար: Անդարձ մեկնողներ՝ (Բարգէն Կաթողիկոս), Յ. Արէլեան, Ազատ [illegible] ճեան եւ Մարտին Կորբի): Ամսօրեակ :

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 Ֆրանք, արտասահման՝ 40 Ֆրանք:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine). Chèque Postaux 1647 93 Paris

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից ծայրենեաց). Առաջին հատոր կենսագրութիւն): կազմեց՝ ԶՕՐԱՅ ՍԵՅԼԵՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 էջ, դիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Բոլորը զարմացած իրարու կը նայէին. Բրդոտ Մկօն կասի մէջ չորս մարդու մարդ չէր բռեր: Էս ի՞նչ հրաշք էր:

Երբ բոլորը հաւաքուեցան, նոր միայն Դէմրդեան սկսաւ խօսիլ: Բացատրեց նոր օրէնքի իմաստը, այն ծանր հետեւանքը, որ ան պիտի ունենար հայ եկեղեցիի եւ հայ ժողովուրդի համար: Երկու խօսքով ալ տեղեկութիւն տուաւ Կաթողիկոսի ապարդիւն դիմումի մասին:

Օրինաւոր միջոցները սպառած են, — եզրակացուց ան.— հիմա պէտք է ժողովուրդը տէր կանգնի իր իրաւունքներուն, եթէ չուզեր ոչնչանալ: Կամ պէտք է համաձայնինք թողնալ՝ կործանելով մեր եկեղեցին, լեզուն, ազգութիւնը, եւ կամ բողոքի ու պայքարի ճամբան պէտք է բռնենք: Այսօր Ալէքսանդրապոլի ժողովուրդը պէտք է ընտրէ այդ երկուքէն մէկը: Հիմա դուք բաժնեք,— դարձաւ շուրջիններուն ո՛ր պիտի ընտրէք :

Ղարա - շուխայի մարդիկ՝ իրենք խօսելու հետ ի՞նչ գործ ունէին, բայց կատարի աշխեր կայծկլտացին, ու ծանր բռունցքներ իջան սեղանի վրայ

Վաչէն աւելի կարճ խօսեցաւ: Կարուեկ եւ գործնական ցուցումներ տուաւ շուրջիններուն: Պէտք էր որ բոլոր խանութները գոցուէին, եւ ժողովուրդը հաւաքուէր. կայարան՝ Թիֆլիսէն վերադարձող Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը դիմաւորելու համար :

— Ուրեմն, գործի անցէք, — վերջացուց Վաչէն իր բանքը,— նախ՝ դուք կդպեցէք ձեր խանութները, ու ապա տեսեցէք, որ բոլոր խանութները գոցուին ու ժողովուրդը երթայ կայարան :

Հազիւ թէ եկեղեցական կալուածներու գրաւման օրէնքի բացատրութենէն շատ բան մը հասկցան շուրջանակի նստող երիտասարդները: Բան մը պարզ էր սակայն: Եկեղեցիին եւ ազգին վտանգ մը կը սպառնար կառավարութեան կողմէ: Այդքանը բաւական էր: Հազիւ Վաչէն խօսքը վերջացուցած էր, երբ բոլորը ոտքի ցատկեցին, ու ամէն մէկը անապարեց դուրս գալ, իր խանութը գոցելու :

Երբ Վաչէն եւ ընկերները դուրս եկան Ալաքեար Թորոսի մեկենանէն, փողոցի մէջ հանդիպեցան Վարդանին եւ Վահագին, որոնք խումբ մը գպրոցականներու հետ մայր տաճարի կողմը կ'երթային·

— Հը՞, ի՞նչ խաբար,— հարցուց Վաչէն, — ի՞նչ ջրի վրայ էք :

Լաւ, շատ լաւ,— պատասխանեց Վահագը,— եղանք մասնաճիւղերու ու կօչնակարներու մօտ. արդէն խանութները սկսան գոցել :

Եւ, իրօք, կարծես վերէն արուած ազդանշանի մը վրայ, յանկարծ իրարու ետեւէ խանութները փեղկերը մեծ աղմուկով սկսան փակուիլ: Հեռաւոր թաղերու մէջ, խումբ մը ուսանող ուսանողուհիներ տունէ տուն կրմանէին եւ ամբողջ բնակչութիւնը դուրս կը բերէին փողոց: Եկեղեցիներու զանգերը սկսան զարնել, ու քաղաքը քանի մը վայրկեանի մէջ կերպարանափոխուեցաւ :

Քաղաքի բազմահազար բնակչութիւնը հեղեղեց դէպի կայարան տանող ճամբաները, կարծես հսկայ գետ մը ըլլար. տարեց ծերունիներ, կին, երեխայ, աղջիկ ու երիտասարդ, ալեւ ալեւ կ'առաջանային: Այդ անվերջ տողանցքին մէջ աչքի կը զարնէին Ղարա - շուխայի երիտասարդներու խումբերը :

Ալէքսանդրապոլի կայարանի փոքր շէնքը, լայն մայթը եւ շէնքը շրջապատող ընդարձակ հրապարակը լեցուած էին ծովածաւալ բազմութեամբ:

Շրջանի ռուս գաւառապետը, քաղաքապետը, ոստիկանապետը, ինչպէս նաեւ քաղաքի բարձր պաշտօնեաները, որոնք բացառաբար Ռուսներ էին, բառ ընդունուած սովորութեան, հաւաքուած էին կայարանի սպասման սենեակը՝ պաշտօնապէս դիմաւորելու Հայոց կաթողիկոսը, որ հազիւ քանի վայրկեան պիտի մնար ու պիտի շարունակէր իր ճամբան, դէպի Էջմիածին ։

Քաղաքի ամբողջ ժանտարմական կազմը, ինչպէս նաեւ ջոկատ մը զինուորներ եկած էին կարգը պահելու :

Ժողովուրդը թէեւ ոստիկաններու եւ զինուորներու հանդէպ կրաւորական դիրք մը բռնած էր, բայց ամէն անգամ, երբ ոստիկանապետը եւ գաւառապետը դուրս կուգային մայթի վրայ, հեգնական բացագանչութիւններ, սրամիտ ակնարկներ կամ նոյնիսկ հայհոյանքներ կը լսուէին ժողովուրդի մէջէն անոնց հասցէին։

Վաչէն ու ընկերները կայարանէն քիչ մը հեռու, ձախ կողմի կրպակին առջեւ հաւաքուած էին, ուր կ'ենթադրուէր որ պիտի կանգ առնէր Վեհափառի սալոն - վակոնը: Այդ խումբէն քիչ հեռու կ'երեւային Վարդանը, Վահագը, Արիւծ Գիւոն, ու անխուսափելի Համբօն, որ բարձր հասակով սիւնի մը նման տնկուած էր բազմութեան մէջ, ու զարմացած աչքերը կը թարթէր՝ անչափ բազմութեան նայելով :

Երբ Թիֆլիսի գնացքը Զաչուրի բարձունքէն վար սողալով իջաւ Շիրակի դաշտը ու սկսաւ մօտենալ Ալէքսանդրապոլի կայարանին, բազմութիւնը սկսաւ անհանգստօրէն շարժիլ, ծովի մեծ ալիքի նման: «Հրէն երեւցաւ »: «Չէ, դեռ կէս ժամէն»... «Շոգեկառքի ծուխը կը մօտենայ»· բազմութեան մէջէն կը լսուէին բացագանչութիւններ: Ամէն մարդ կ'աշխատէր իր ուժէն կեցածէն աւելի առաջ անցնիլ, բան մը տեսնելու համար:

Գնացքը կը մօտենար կայարանին: Զինուորները երկու կարգ շարուած, ու պաշտօնական անձնաւորութիւնները գաւառապետի գլխաւորութեամբ մայթի վրայ իրենց տեղը գրաւեցին: Գնացքը հեւասպառ կորսնցուց թափը ու անախորժ ճռինչով մը կանգ առաւ:

Մարդկային ծովը մէկէն ի մէջ յուզեց: Հազարաւոր գլխարկներ պատասխանուեցան վար իջան: Վեհափառի սալոն - վակոնի պատուհաններու վարագոյրները վար քաշուած էին։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եզեկեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ: Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Փափազեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland Ohio) U. S. A.

▪▪▪ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ▪▪▪

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire · SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԻԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Բելճիքա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 12 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — SAMEDI 12 SEPT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3216

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՓՈՔՐԻԿ ԽՕՍՔ

51,000ի ԴԷՄ 3,029,000

Ճիշդ այն պահուն երբ Ֆրանսայի Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը պաշտօնական յայտարարութեամբ մը կ՚առաջարկէր որ կառավարութիւնը վերացնէ չէզոքութեան քաղաքականութիւնը, համախորհուրդ Անգլիոյ եւ միւս պետութեանց հետ, այսինքն վերջ տայ Սպանիոյ պաշարումը, Անգլիոյ Արհեստ. Միութեանց համագումարը [illegible] — 51,000ի դէմ 3,029,000 ձայնով:

[illegible]

Անգլիոյ աշխատաւորականներն էին որ պարպեցին Կոմսապետը, նախապատերազմեան շրջանի մը մէջ, երբ [illegible] փոխադրուած էր նորածին Հայաստանը:

Դարձեալ անոնք էին որ բողոքի շարժումներ փորձեցին, [illegible] ի վերջոյ համակերպեցան Եթովպիոյ գրաւման. իսկ այսօր կը զոհանան միայն համակրանք յայտնելով Սպանիոյ հանրապետական իշխանութեան: — «Աւելին մի պահանջէք», Հիթլերը եւ Մուսոլինին կրնան պատերազմ տալ:

Կատարուած քուէարկութիւնը, 51,000ի դէմ 3,029,000, անշուշտ ծանր հարուած մը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի Աշխատանքի Դաշնակցութեան համար, որ յեղափոխական այնկածութեան մը մատնուած է այս օրերս, եւ օժանդակներ կը փնտռէ [illegible], Սպանիոյ պաշարումը վերցնելու համար:

Միայն քաղաքական - միջազգային հարցերու առթիւ չէ որ երեւան կ՚ելլէ Անգլիոյ արհեստակցական - աշխատաւորական կազմակերպութեանց ուրոյն գիծը:

[illegible]

Տակաւին քանի մը օր առաջ, երեքշաբթի, նորօրինակ վէճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ նոյն համագումարին մէջ:

Հանքագործներու դաշնակցութեան ներկայացուցիչը կ՚առաջարկէր պոյքոթ հռչակել Թագաւորին Թագադրութեան հանդէսներուն դէմ: Արհեստակցական Միութեանց ընդհ. քարտուղարը անմիջապէս ոտքի կանգնելով, ուժգնօրէն բողոքեց այդ առաջարկին դէմ եւ բացատրեց սառուցեալ տրամաբանութեամբ.

«Նկատի առնելիք առաջին խնդիրը սա է.— վերին աստիճանի ծանրակշիռ արարք մը կատարած չե՞նք ըլլար, թագաւորը խառնելով քաղաքական խնդիրներու մէջ: Ոչ ոք պիտի կրնար պնդել թէ մինչեւ անգամ թագաւորին կողմէ կատարուած որ եւ է գործողութիւն պատասխանատու է իրերու ներկայ վիճակին: Ցետոյ, ես կը կասկածիմ որ ժողովուրդը ձեզի ձայնակցի այսպիսի ծրագրի մը մէջ: Կրնաք դուք անձամբ դատել յիշելով բրիտանական գիրքը՝ յոբելեանի տօներուն առթիւ, որ տեղի ունեցան անցեալ տարի»:

Ի՞նչ խօսք որ բանաձեւը եռ առնուեցաւ գդրգագին ծափերու մէջ:

Անշուշտ այս բոլորը իսկ եւ իսկ բրիտանական են, անըմբռնելի՝ ուրիշ երկիրներու մէջ:

[illegible]

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՒԵԼԻ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

«Ահ ու սարսափ, ոճիր, անասնականութիւն»

Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին մէջ, Հիթլերէն առանձապէս աւելի ուժգնութեամբ ճառեր խօսեցան Փ. Ռոզէնպէրկ եւ քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս: Այս վերջինը մասնաւորապէս յայտարարեց.

— «Համայնավարութիւնը պետութեան ներքին յեղաշրջումն է ... [illegible]

[illegible]

Գերմանիոյ գաղութային պահանջը եւ Անգլիա

Լոնտոնի մէջ լաւ թուած ... կը հետեւին Գերմանիոյ նոր քաղաքականութեան, հիմա որ Հիթլեր պաշտօնապէս յայտարարեց թէ իրենք ալ իրաւունք ունին գաղթավայրեր պահելու: [illegible] ... Անգլիոյ հանրային կարծիքը մտահոգութեամբ կը դիտէ Գերմանիոյ

(Լրաբեր. շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԶՕՕԼՈԳԻԱԿԱՆ»

Այս շաբթու խրած ըլլալով «Ն. Հայաստանի» «Փիլիսոփայական» եւ «տեր-մինոլոգիական» լաբիրինթոսին մէջ, անոր ցանած բառերը պոչ կապեր են մտքիս մէջ.—

Լիկվիդացիոն, գեկլարացիա, կարիէր, ֆէնոմէն, ֆորմալիստական, լիբերալ, լեգալիզացիա, նացիոնալիզմ, սիւժէտ, զօոլոգիա, ֆրազեոլոգիա, պսիխոլոգիա ...

Երբ այսպիսի գոհարներ կը գտնէք երիտասարդ բանաստեղծի մը գրչին տակ, այն ալ գերագանցապէս «էստետիգական» նիւթի մը մասին, կրնաք պատկերացնել թէ ինչպէս կը շօշափեն «սոցիալական պրոբլէմ»ները եւ «տրոցկիստական - նացիոնալիստական կոնսպիրացիա»յի վերաբերեալ հարցերը:

Այս չէր ըշխլիսը:

Գիտէք որ երկու ամիսէ ի վեր քաղաքացիական պատերազմը կը ճարակի Սպանիոյ մէջ; Միեւնոյն ժողովուրդը երկու մասի բաժնուած, իրար կը կոտորեն, երկուքն ալ վասն հայրենեաց ...

Առանց աշխարհասասան դէպքի մը առջեւ կրնա՞յ անտարբեր մնալ մեր կարմիր տոտիկ Երեւանը:

Եւ ահա միթինկներ, բանաձեւեր, հանգանակութիւններ, ճառեր:

Ազդանշանը վաղուց տրուած ըլլալով, Գրողներու Միութիւնն ալ կը մասնակցի կարաւանին:

Երեւանի «Գրական թերթ»ն է որ կը պատմէ (25 օգոստոս).

— «Գրողների Տանը տեղի ունեցաւ Հայաստանի Խորհրդային գրողների միութեան Թուլցիկ միտինկը՝ նուիրուած Սպանիայի ռազմաֆաշիստական խռովութիւնների եւ սպանիական ժողովրդի հերոսական պայքարի մասին հաղորդում արեց ընկ. Ն. Զարեանը: Թէ զեկուցողը եւ թէ ելոյթ ունեցող ընկերները վերլուծելով սպանիական ֆաշիստական խռովութիւնների միջազգային քաղաքական նշանակութիւնը, գերմանական եւ իտալական ֆաշիզմի անմիջական կապը եւ օժանդակութիւնն սպանիական ժողովրդի դահիճներին, միաժամանակ հիացմունք եւ ջերմ համակրանք յայտնեցին սպանիական ժողովրդին, որը հերոսաբար պաշտպանում է Սպանիայի ժողովրդական ճակատի դեմոկրատիկ հանրապետութիւնը ֆաշիստ խռովարարներից: Ընկերները զայրոյթով արձանագրեցին հայ ֆաշիստների՝ Դաշնակցութեան միջազգային ֆաշիզմի այդ չէտի ջոկատի մասին, որը շնային հաւատարմութեամբ քաշ է գալիս պատերազմի հրձիգների ագրեսիայի կառքի ետեւից:

Բացի հաւաքուած նիւթական օժանդակութիւնից, միտինգն, ընկ. Ստ. Զորեանի առաջարկով, որոշեց յատուկ հեռագիր ուղարկել Սպանիայի յեղափոխական գրողներին »:

Այս բոլորը լաւ, պիտի ըսէք, բայց սա Դաշնակցութի՞ւնը ուրկէ ելաւ, սպանիական ճակատին վրայ:

Հարցը «զօոլոգիական» ըլլալով, կը յանձնեմ մասնագէտներու քննութեան:

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

ՑԱՆԿ 10

Հրաչ Սարգիսեան	250
Հին բարեկամ մը (Ա.)	100
Վ. Շահումեան	100
Միհրան Ղարիպեան, Տիօն	50
Գումար՝	500
Օգոստ. 8ի գումարը	7335
Ընդհ. գումար՝	7835

Անգլիոյ թագաւորը եւ սրճեփ Կայծակ

Փոյսոյ թերթերը կը գրեն թէ Անգլիոյ Թագաւորը իր վերջին այցելութեան առթին Գոց Շուկան հանդիպելով, խմեց ուսթա Կարապետի պատրաստած սուրճը, զոր վեհապետին հրամցուցած էր աշկերտը՝ Կայծակ:

Այս ծառայութեամբ, Շուկային մէջ նշանաւոր անձ մը դարձաւ Կայծակ, որուն ձեռքէն սուրճն ու ջուրը խմեց Թագաւորը: Շուկայի բնակչութիւնը Կայծակին յարգանքով կը նայի հիմա եւ տեղեկութիւն կ՚ուզէ անկէ Թագաւորի մասին: Կայծակէն զատ, համբաւաւոր դարձան նաեւ Թագաւորին մատուցուած սուրճին ու ջուրին գաւաթները: Սուրճին գաւաթը որ ճերմակ, դծաւոր ու ծաղկենկար սկահակ մըն է, գնեց ամերիկացի լրագրող մը, իսկ կին մըն ալ ջուրին գաւաթը գնեց, անշուշտ կարեւոր գումարի մը փոխարէն:

Անգլիոյ Արհեստակցական համագումարը մերժեց օգնել Սպանիոյ, 51,000ի դէմ 3,029,000ով

[illegible]

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

«Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» խորագրով յօդուածս որ երեւցաւ «Յառաջ»ի յունիս 6ի թիւին մէջ, առիթ տուած է «Յառաջ»ի Թրքագէտ աշխատակիցը՝ Վ. Իշխանեանը՝ «հարկադրական ճշդումներ» կատարելու։

Հարցը շատ կարեւոր ըլլալով, կրկին խօսք կ'առնեմ, քիչ մը աւելի լայնօրէն պարզելու համար զանազան երեւոյթներ։

Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցած ամէն երեւոյթ մեզի համար կարեւորագոյն նշանակութիւն ունի եւ պէտք է որ ունենայ.

Վ. Իշխանեան անձկութեամբ հարց կուտայ.

— «Բայց մի՞թէ անհրաժեշտ չէր, որ այսքան լուրջ ու կարեւորագոյն խնդրի մը մօտենայինք աւելի հիմնական, աւելի լայն եւ աւելի սպառիչ կերպով»։

Այո, նիւթս՝ «Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» լայն եւ համեմատաբար դժուար կալուած մըն էր, որ կը պահանջէր յարատեւ ուշադրութիւն, ժամանակ եւ ամբողջական աղբիւրներ, ինչ որ կապուած է անխուսափելի նիւթականին. Ըսեմ նաեւ, որ երբեք յաւակնութիւն չունէի եւ չունիմ նիւթը սպառելու եւ կամ սպառած տեսնելու։

Սակայն, եթէ Վ. Իշխանեանին պէս խորհէինք թէ «լաւագոյն ծառայութիւնը մատուցած կ'ըլլանք, եթէ բոլորովին վերապահ ըլլանք, քան գրենք հապճեպ եւ հարեւանցի», պիտի մնայինք հոն՝ ուր որ ենք։ Այսինքն՝ նուազագոյն չափով մը իսկ չպիտի զբաղէինք Թուրքով ու Թուրքիայով, վարագոյր մը քաշելով մեր աչքերուն առջեւ, եւ գիտակցաբար տապլտկելով խաւարին մէջ։

Թրքական հակառին վրայ, մեծ ու փոքր երեւոյթներէն մինչեւ դէմքերը, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, պէտք է հետաքրքրութեամբ ատատնիլ զանոնք մեզի համար։ Ըսի՝ կարելիութեան սահմաններուն մէջ, ու բովանդակ այն ինչ որ կը պահանջէ Վ. Իշխանեան ներկայ պայմաններուն մէջ, եթէ ոչ անկարելի է, գէթ դժուար է։ Եւ նաեւ պետական-գեղարուեստական գործ։ Սերեմ, մեզի համար եւ շատ է եւ օգուտ, ինչ ձեւերով ու միջոցներով ալ մօտենանք Թուրքիոյ հետ կապուած հարցերուն։

Սակայն, զարմանալին հոն է որ չխօսելու համար որեւէ կողմնակի, Թուրքիոյ հետ կապուած դէպքերն ու երեւոյթները անհրաժեշտ արձագանգ չեն գտներ հայկական մամուլին մէջ։ Թուրքիոյ կեանքին ուշադիր հետեւելու տեսակէտէն, կարգ մը թերթերու, մանաւորապէս «Յառաջ»ի եւ մասի վրայ համբուած անհատներու ճիգն ու աշխատանքը երբեք չեն կրնար բաւարար համարուիլ։

Վ. Իշխանեան եւս չընդունի՞ր այս անժխտելի եւ անողոք իրականութիւնը։

Այո, պէտք է հետեւիլ Թուրքիոյ հրատարակութիւններուն, եւ «իրապէս հետեւիլ, ինչպէս կը գրէ Վ. Իշխանեան — կանխելու համար շատ մը թիւրիմացութիւններ, որոնք կ'ունենայ մարդ հեռուէն դիտելով Թուրքիան»։

Եւ ճիշդ հոս է որ Թուրքիոյ մասին եղած բոլոր մօտքերն ու մտածումները կը բաժնուին երկու մասի։

Եւ հարցումը կուգայ ինքնաբերաբար։

Այն ինչ որ կը քաղենք թրքական թերթերէն, եւ ըսենք նաեւ եւրոպական հրատարակութիւններէն, ո՞ր չափով «յաւելեալ» տպաւորութիւններ են եւ ո՞ր չափով ոչ-յաւելեալ։

Հոգեկան հիւանդագին վիճակ մը կ'ապացուցանէ այն երեւոյթը, որ անցեալի մէջ եւ նաեւ ներկայիս, հայ քաղաքական միտքը կը դեգերի այնպիսի լպրծուն ճամբաներու վրայ, որուն անմիջական արդիւնքը եղաւ չճանչնալ դրացին, շրջանակը։

Ցաւալին այս տխուր չինկած, երբ մենք մեր տուներուն մէջ էինք, եւ մեր հողերուն վրայ, ըսէք խնդրեմ, իրապէս կը ճանչնայի՞նք մեր դարաւոր թշնամին՝ Թուրքը, այնպէս ինչպէս որ պէտք էր։ Ոչ, դժբախտաբար։ Զգենք հասարակ ժողովուրդը։ Հայ մտաւորականը գիտէ՞ր թուրք ժողովուրդին ազգային սեփական պատմութիւնը։ Կը ճանչնա՞ր թուրք գրականութիւնը եւ անոր մշակները։ Մեր երկրէն փարսախներով հեռու երկիրներու սեւն ու ճերմակը կրնայինք զանազանել։ Իսկ երկրին մէջ, անմիջական շրջապա՞տը

Ո՞վ գաղափար ունէր Ահմէտ Հիքմէթին, Զիյա Գէօքալփին, Ահմէտ Հէ... Թահսին Նիհատին, Համտուլլահ Սուպհի..., Իզզէթ Էլէմի, ... Սաֆիրի եւ ուրիշներու մասին։ Մեր թրքագիտութիւնը «Կիւլալաթէ»ի մը վերջացնելու վրայ էր հիմնուած։ Եւ այն ժամանակ լրացած էր ամէն բան.

Եւ հիմա տակաւին, որքան զեղծել անցնելէ վերջ, հայ մտաւորականը գիտէ՞ արդեօք, կը ճանչնա՞յ Թուրքը ամէն կալուածին մէջ։ Ով որ արդար է թող առաջին քարը նետէ։

Հայկական բոլոր խաւերը, մտաւորականէն մինչեւ յետին անգրագէտ կեղծուկը մէկ բանի մէջ միայն համաձայն էին իրապէս.— Այն էր թէ՝ Թուրքը Մէհմէտճիկ մըն էր, ոիդալի (?) եւ կամ լէյլէյինի (?)։ Տեսնելու, դիտելու, սորվելու եւ ուսումնասիրելու պակասը կայ ու կը մնայ մեր մտաւորականութեան մէջ։

«Երէկ սխալեցանք», կը գրէ Վ. Իշխանեան, որովհետեւ փոքրուէն (?) գտանք։ Եւ պիտի ըսեմ չարաչար սխալեցանք, եւ գիտենք թէ այդ չարաչար վրիպումը մեզ ուր առաջնորդեց։

Սակայն, սխալա՞ծ կ'ըլլանք հիմա, վերապահաբար յետին աստ (?), հետեւելով իրականութեան, որ երբեք չպիտի դադրի իրականութիւն ըլլալէ, հակառակ թերահաւատ արտայայտութիւններու։

Հետեւելով Թուրքին ներքին եւ արտաքին կեանքին, նոյն իսկ գաղտնի-կէծին եւ գիտարկին, եւ նաեւ թերթերուն եւ թերթօններու բովանդակութեան, հանել անոնցմէ գրական փաստեր, իրականութիւններ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները, մէկ ծայրայեղութենէն միւսը (?) նետուի՞լ կը նշանակէ եւ կամ «Երէկուան Մէհմէտճիկը այսօր ալ եւս թրծուած ու յառաջացած տիպա՞ր մը կարծել» կը նշանակէ։

Ահա հոս է որ անջրպետը կը բացուի իմ եւ Վ. Իշխանեանին միջեւ։ Կարծիքներու եւ մտածումներու տարբերութիւնը շատ է եւ ակներեւ։

Ես չեմ ըսեր թէ Թուրքը եւրոպական իմաստով ու չափանիշով մարդ է դարձեր. Սակայն, մեր չափանիշով, համահայկական ըմբռնումով, կարելի է ըսել թէ Թուրքը արտաքին փոփոխութիւններու հետ, ունեցաւ նաեւ ներքին փոփոխութիւններ։

Թուրքը նախ ըմբռնեց, ըստ իս, պետականութեան եւ քաղաքացիի պարտականութեան գիտակցութիւնը։ Եւ այս փոփոխութեանց մէջ, մեծագոյն ազդեցութիւնը գործեցին այն արտաքին եւ նաեւ ներքին ազդակները, որոնք դաստիարակեցան ի նպաստ Թուրքիոյ։

Թրքական պատմութեան մէջ չկայ շրջան մը, ուր պետական կեանքը այնքան երկաթեայ, բիրտ եւ համեմատաբար խաղաղ ըլլայ, որքան այսօր։ Եւ այս պատմական շրջանը, իր երկաթեայ կաղապարով, անկախ ոչ միայն Թուրքին կամքէն ու գիտակցութենէն, բան մը փոխեց իր ըմբռնումներուն մէջ։

Երեւակայեցէք տասներեք խաղաղ տարիներ։ 1923 — 1936։ Խաղաղ ե՛ւ ներսէն եւ դուրսէն։

Տարիներու դերը, իշխանաւորներու ճիգն ու աշխատանքը միշտ (?), կը նշանակէ կրթական, իրականութեան գիտակցութիւնը եւ յանձնուելու պատրանքները։

Հարց կուտամ Վ. Իշխանեանին։ Դուք որ այնքան թերահաւատ էք եւ քիչ մըն ալ հեգնական վերաբերմունք ունիք Թուրքիոյ գլխաւոր սերունդին մասին, ի՞նչ է ձեր կարծիքը այն երիտասարդութեան վրայ, որ քամալական տիրապետութեան շրջաններուն 5—8 տարեկան էին։ Եւ կամ 8—14։ Բարդեցէք ատոնց վրայ 13 տարիները, կ'ունենանք 18— 21 եւ 21—27 տարեկան երիտասարդութիւն մը։

Եթէ ճիշդ է որ քամալական տիրապետութիւնը իրականութիւն է, եւ եթէ նաեւ իրականութիւն է որ այդ յեղափոխութիւնը միջազգային ղեկավարութեան մէջ դիրք եւ կառուած ստեղծեց — փա՞ռք եւ պատիւ «սոսկալի» համաձայնականներուն — ապա ուրեմն, անպայման այս խմորումները ներքին կեանքին մէջ ունեցան իրենց անդրադարձումները նոր սերունդին վրայ։

Հարցումը տարբեր ձեւով ընենք. Եթէ նկատենք որ երիտասարդութեան կաղապարուելու, թրծուելու եւ կամ ծնելու ժամանակը 5—8—8—14 տարիներն են, եւ ընդունինք որ — կրկնեմ — քամալապետութիւնը իրականութիւն է, արտաքին աշխարհի եւ ներքին կեանքի մէջ եղած փոփոխութիւնները եւ Քամալ եւ ընկ. կատարած ճիգերն ու աշխատանքները, երբեք ազդեցութիւն չունեցա՞ն հանրութեան, մանաւանդ վերոյիշեալ մատաղ սերունդին վրայ։

Ինչո՞ւ պահել այս բոլորը, ինչո՞ւ ծածկել ամէն ինչ վարագուրուած տեսնել։ Ինչո՞ւ ինքնախաբութիւն փորձել։

Ընկ. Վ. Իշխանեան սերունդ բառը երբ կ'արտասանէ, անոր հագուեցնել կ'ուզէ փիլիսոփայական եւ գիտական պատմուճան մը։ Ոչ, ես այսպէս չեմ մօտեցած սերունդ բառին։ Եւ իրապէս ալ Իշխանեանի ըմբռնումով, սերունդի մասին գրել, տակաւին վաղահաս է։

Ինծի հետ Իշխանեանն ալ չի՞ ընդունիր արդեօք, որ արտաքին եւ ներքին այս վերիվայրումները այլափոխեցին Թուրք երիտասարդութեան — իմա սերունդի — դիմագիծը դէպի ազգայնական ու ազգային շարժումը ինչպէս որ գրած էի այլ առթիւ «Յառաջ»ի մէջ, մայիս 23ին։

Բոլոր երեւոյթներուն մէջ, Թուրք ղեկավարութիւնը ձգնեցաւ ազգային հպարտութեան դրօշմը դնել Թուրք նորահաս երիտասարդութեան վրայ։ Զէ՞ք լսեր աղաղակը անոնց, հնոց եւ մայրութեան, հողին եւ հայրենիքին, Թուրքին եւ թրքութեան փառաբանութիւնն է որ կը լսուին։

Եւ «Ճիւմհիւրիէթ»ի էջերէն, տակաւին քանի մը ամիսներ առաջ, հոյակապ Եօնուս Նատին էր որ կ'աղաղակէր

«Թուրք երիտասարդ, դիտցիր որ պապերդ քաղաքակրթութիւն տուած են աշխարհին»։

Թող տուէք աւելի ընդլայնել։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԷԼԺԻՔԱՅԷՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԸ

Խաղաղութեան միջազգային համախմբումի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ անցեալ հինգշաբթի, Պրիւքսէլի ցուցահանդէսին առթիւ շինուած Հէյզէլի շքեղ պալատին ընդարձակ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ 35 ազգերու պատգամաւորներուն։ Մտնանելու (?) հրաւէրի վրայ, «Յառաջ»ի թղթակիցն ալ ներկայ եղաւ բացումին.

Սրահին ներքին պատերը ամբողջութեամբ ծածկուած էին գոյնզգոյն դրօշներով, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին հետեւեալ վերտառութիւնները։

— « Համաշխարհային խաղաղութեան առաջին համաժողովը ».— «Կազմակերպուեցէք եւ միացուցէք ձեր ուժերը՝ փրկելու համար աշխարհի խաղաղութիւնը ».— « Միանանք, որպէսզի ժողովուրդները ապրին եղբայրութեան ու խաղաղութեան մէջ»։

Բեմին վրայ բոլորաձեւ զետեղուած էին համաժողովին մասնակցող ազգերուն դրօշները, անցուած ձողերու ծայրերը եւ շրջապատուած կանանչներով ու ծաղիկներով, որոնց առջեւ դիրք բռնած էին պատուիրակութեանց պետերը, իրենց քարտուղարներով։

Պելժիքական կառավարութիւնը իր կողմէ իբր ներկայացուցիչ ղրկած էր Պ. Վանտէրվէլտը, որուն կ'ընկերանային երեք ընկերվ. նախարարներ։ Անգլիոյ կողմէ՝ Լորտ Րոպըրթ Սըսիլ, իսկ Ֆրանսայի կողմէ՝ Օդային նախարար՝ Փիէռ Քօ, եւ երեսփ. ժողովի նախագահ՝ Էտուառ Էրիօ։

Երաժշտական սիրուն կտորէ մը յետոյ, համաժողովին նախագահ Պ. Վանտէրվէլտ արտասանեց բացման խօսքը.

- Եթէ կայ երկիր մը, ուր խաղաղութեան նպատակով գումարուած ժողով մը ջերմ խանդավառութեամբ պիտի ընդունուի, անիկա Պելժիքան է։ 1914ին, ան ապացոյցը տուաւ թէ որքան նուիրական է ազգի մը համար միջազգային պարտաւորութեանց հաւատարմութիւնը։ Պելժիքական ներկայ կառավարութիւնը իրեն ուղեգիծ ընտրած է հակակշռել եւ սահմանափակել սպառազինութիւնները։ Ժընեւի մէջ ամէն անգամ որ խնդրոյ առարկայ եղած է հաւաքական ապահովութիւնը, Պելժիա միշտ նախաձեռնող դեր մը ստանձնած է։

Յետոյ Լորտ Րոպըրթ Սըսիլ անգլիերէն ազդու կոչ մը ուղղեց ժողովուրդներու արթնամտութեան, խափանելու պատերազմի վտանգը։ Թելադրեց համախմբել ամէն երկրի մէջ կազմակերպուած ուժերը, եւ պայքար մղել համաշխարհային խաղաղութեան, զինաթափութեան եւ միջազգային արդարութեան համար, Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ, որուն պէտք է տալ աւելի ուժ եւ աւելի կենսունակութիւն.

Ֆրանսայի կողմէ խօսեցաւ օդային նախարարը Պ. Քօթ։ Այս վերջինը Պելժիոյ եւ պելժ. կառավարութեան յարգանքի քանի մը խօսք ուղղելէ յետոյ, պարզեց համախմբումին նպատակը։ - - Մենք հոս եկած ենք մեր սոսկումն ու ատելութիւնը հաստատելու՝ բռնութեան, ամէն տեսակ բռնութիւններու դէմ, մեր խորշանքն ու դատապարտութիւնը յայտնելու պատերազմին, բոլոր պատերազմներուն դէմ, ըլլան անոնք արտաքին, ներքին կամ կրօնական։ Մեր նպատակն է մարդկութիւնը առաջնորդել դէպի քաղաքակրթութեան բարձրագոյն ոլորտները։ Պէտք է կասեցնել սպառազինութեանց խոլ ընթացքը, որ ճակատագրականօրէն ազգերը պիտի մղէ պատերազմի, եթէ միջոցներ ձեռք չառնուին խափանելու համար զայն։

Այս ճառերէն յետոյ, Լորտ Սըսիլ ընթերցաւ մի առ մի թուել համաժողովին մասնակցող ազգերուն անունները։ Ամէն անգամ պատգամաւոր մը ոտքի կ'ելլէր, մատնանշելով իր երկրին մէջ գոյութիւն ունեցող համանման կազմակերպութեանց եւ անոնց մասնակցող անդամներուն հաւաքական թիւը։

Պատուիրակներուն ընդհ. թիւը 4000ի կը հասնէր։ Համաժողովին մասնակցած էին 35 ազգեր, որոնք կը ներկայացնէին 75 ազգային կազմակերպութիւններ եւ 40 միջազգային համակրութիւններ (?)։ Ֆրանսա ղրկած էր 2000 հոգի, Անգլիա՝ 450, Չեխոսլովաքիա՝ 337, Ռումանիա՝ 150, եւայլն. Չէին մասնակցած Գերմանիա, Իտալիա եւ Լեհաստան։

Յաջորդական նիստերու մէջ, համաժողովը իր մէջէն ընտրեց գործադիր մարմին մը, պրոպականտի մարմիններ, քարտուղարութիւններ, կազմուած զանազան ազգերու ներկայացուցիչներէն, եւ իբրեւ եզրակացութիւն ընդունեց հետեւեալ չորս սկզբունքները, որոնք հիմք կը կազմեն խաղաղութեան միջազգային համախմբումին.

Ճանաչում դաշնագիրներու պարտաւորութեանց անբռնաբարելիութեան

2.— Նուազում եւ սահմանափակում սպառազինութեանց, միջազգային համաձայնութեամբ։

3.— Ուժեղացում Ազգերու Դաշնակցութեան, կանխելու եւ կասեցնելու համար պատերազմները, հաւաքական ապահովութեան եւ փոխադարձ օգնութեան կազմակերպութեամբ։

4.— Ստեղծում ազդու կազմակերպութեան մը, Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ, դարմանելու համար միջազգային բարդութիւնները, որոնք կրնան պատերազմ յառաջ բերել։

ՀՐ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

Պարզ է, Պէյրութի գաղութը, մանաւանդ վերջին եօթը տարուան ընթացքին յեղափոխուեցաւ եւ անտեսապէս եւ մտաւորապէս. Մեր խօսքը այս վերջին երեւոյթին մասին է. ժամանակին խօսած ենք Լիբանանահայ վարժարաններուն մասին կարեւոր մանրամասնութեամբ, ուրիշ առթիւ մը հարեւանցիօրէն խօսած ենք նաեւ … վարժարաններուն մասին, մանաւանդ … համալսարաններուն ուր հայ … ուսանողութիւնը անկարեւոր տեղ մը … որ կը գրաւէ։ Ամէն տարի, տասնեակներով հայ երիտասարդներ, բարձր … գիտութեամբ օժտուած … համալսարաններու այս ամ այն ճիւղը … դուրս կուգան, դուրս կուգան … երիտասարդներ՝ … որ նիւթականի պատճառով … բեմն մեծ տասնըհինգ տարին … այսպէս արտադրուած ուսանողութիւն մը խառնուած է Պէյրութի մէջ մտաւորական նոր ու թարմ ուժեր, բժիշկներ, ճարտարագէտներ, վաճառականներ, պաշտօնեայ … ներ։ Առաջինները արդէն գտած իրենց կեանքի ուղեգիծը … շրջանառութեան մէջ, եւ կ'ընթանան իրենց … արուեստի մէջ, իսկ վերջինները … անոնք ալ անշուշտ հեռանկար մը … ցած են ինարկէ այդ ճիւղը՝ … ցիլ հայ դպրոցին, հայ վարժարանի սերունդին ։

Անհատական ատոնց հրապարակ … ցէն եոքն է որ սկսաւ լուռ … մը հին ուսուցիչներու եւ արդիական … մեթոտներով պատրաստուած … րիկներու միջեւ։

Մինչեւ ատոնց երեւումը, մեր դպրոցները գրաւուած էին գրեթէ … մօրուք ճերմկցուցած «վարժապետ» … ներէ, որոնք տակաւին նպատակ … վարժարաններէն ներս իրենց ներկայութիւնը զգալի կ'ընեն։ Շատեր նախնական կրթութիւն հազիւ տեսած միջտ ալ միջոց մը գտած են … դպրոցներէն ներս սպրդած։ Բայց … օրէն երբ երիտասարդ ուժեր եկան … որոնց թիւը ամէն տարի աւելի … աճելու ենթակայ է շնորհիւ Պէյրութի Հայ Ճեմարանին եւ ուրիշ հաստատութեանց, Հոգաբարձութիւններ … յայտնի տարուէ տարի նեղը դրուեցան, մինչեւ որ Ուսումնական Խոր… հուրդը որոշեց թէ այն բոլոր ուսուցիչները որ միջնակարգ դպրոցներէ վկայականներ չեն ներկայացներ, … նութեան պիտի ենթարկուին։ Քննութեան նահանջել, նահանջեցին նախ … նորերէն անոնք որ նախնական կրթութիւն հազիւ ստացած՝ սկսեր էին դպրոցներէն ներս մտնել։ Այսօր, մենք կը կարծենք որ, ազգային վարժարաններէն շատերուն մէջ կը պակսի նախարեն նոր ու պատրաստուած ուժեր …

Երբ ուսուցիչներու մասին արտայայտութեան այս որոշումին եւ գործադրութեան մասին կը գրենք, մեր մտահոգութեան վիճը կ'երկարի այն միւսներուն որոնք մեր ժողովուրդին հետ … մէջն օր չփման մէջ են, ամէն ժամ կը խօսին, կը քարոզեն անոնց, մինչ իրենց դատարկ ուղեղները ցոյց տալով ։

Մեր խօսքը քահանաներու մասին է։

Մեր կղերականութեան այս դասի մասին, ժողովուրդը դժուարանը…

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂԻ ԴԻՄԱԿՈՎ

Ցոյց տալով այս կեղծ գիւղացը չինծու գանձիկ դաւաճանութեամբ (?), Ա. Բակունցն աւելցնում է՝ «Նա յոյս ունէր, որ Զանգեզուրի ժողովուրդի հողերի սահմանները կը լայնանան» (*)։

Ի հարկէ Ա. Բակունցը գրպարտում է խորհրդային գիւղացուն։ Սահմանների լայնացման յոյսն իր սեփական յոյսն է, որ նա բերել է իր հետ իր ավանդապահական կուսակցութիւնից։ Իսկ խորհրդային հայ գիւղացին իր սեփական փորձով վաղուց է համոզուել, որ իր խորհրդային հայրենիքի սահմաններում, առանց աչք տնկելու հարեւանի հողերին, ազնիւ աշխատանք թափելով նա կը հասնի եւ արդէն հասնում է ունեւոր եւ կուլտուրական կեանքի։

Իր դաշնակցական ավանդապահական երազը վերագրելով հայ աշխատաւոր գիւղացուն Ա. Բակունցը հետապնդում է երկու նպատակ. մի կողմից ցոյց տալ, թէ այդ երազը, իբր թէ ապրում է աշխատաւոր ժողովրդի մէջ, միւս կողմից խուսափել պատասխանատուութիւնից, չմեղադրել, խուսափել բոլշեւիկեան քննադատութիւնից։

Բայց Ակսէլ Բակունցի քաղաքական չափանիշը դառնում է ակներեւ այնտեղ, ուր նա բնութագրում է հարեւան ժողովրդին։ «Նա կռուել է դաւաճանների հետ եւ նրանց հետ, որոնք հրացանների կրակոցների աղմուկով քշում էին նախիրը, ոչխարը, առեւանգում կին ու երեխայ ... «Հրդեհների ծուխով բարձրացան մինչեւ լեռների գագաթները, մինչեւ նրանց խեղճ խրճիթները» ..

«Հրդեհաճիրնե՛ր» — Անհարմանեանական (?) այս էպիտէտով է բնութագրում Ա. Բակունցը հարեւան ժողովրդին՝ խորամանկօրէն չտալով նրա անունը։ Բայց պատմուածքի մի ուրիշ հատուածում նա արդէն մերկացնում է իր գաղտնի միտքը։ «Իմ ծանօթը պատմում էր.— ակնարկում է Ա. Բակունցը, — որ ռամիկ հին սերմից խառնուած (?) էին հերկել Ձնաձորի հողերը, որովհետեւ դրա սահմաններում թաղուած են եւ Թուրքերը»։

Դարձեալ Ա. Բակունցը գրպարտում է հայ աշխատաւոր գիւղացիներին իր դաշնակցական զոօլոգիական (կենդանաբանական) թրքատեացութիւնը վերագրելով նրանց։

Ի հարկէ, եղան ազգամիջեան ընդհարումներ, շովինիզմով թունաւորուած ժողովուրդները հրդեհեցին միմեանց բնակավայրերը, առեւանգեցին միմեանց կանանց ու երեխաներին։ Բայց մի՞թէ փաստի այդ միակողմանի ակնարկումը լուսաբանում է պատմական այդ անլուր ողբերգութեան բուն էութիւնը։ Միթէ պարզ չէ՞, որ պատմական փաստերի այդ միակողմանի, նենգամիտ արձանագրութեամբ Ա. Բակունցը ոչ միայն մազաչափ անգամ չի բարձրանում Րաֆֆու ռասայական թրքատեացութիւնից, այլ մի աստիճան աւելի խորն է թաղւում անասնական շովինիզմի թունաւոր ճահիճը։ Մի՞թէ պարզ չէ, որ Ա. Բակունցի բերանով խօսում է դաշնակ խմբապետը, փորձում է հայ աշխատաւորութեան գրգռել իր հարեւանների դէմ՝ բացարձակ կոչ անելով դէպի Մարութայ սարը։

— «Հազ, մի երթամ տեսութեան մեր քարերին, մեր ձորերին, մեր Մարութայ բանձր սարին-Անիմ գլխ ծիրանի փող, ժողվիմ մարդերու, նստիմ անուշ խօսքերու վրէն, հանց գանեմ մարդիկ նստին գլխ չորս բոլոր, երգիմ էնոնց խաղաղութեան գլխ երգեր, մարդիկ հալալ դուլալ ապրեցնող պէս գրկեն գիրար, չկընի ոչ աւեր, ոչ մշակ, ոչ Թուր, ոչ բռնութիւն։ Փչեմ գլխ ծիրանի փող, էլման ծուխ բանձրանայ երդիկներէն, խմեմ մեր լաւ աղբրներէն, գլխ քրտինք կաթա մեր քարերու վրէն, մեր Մարութա բարձր սարի ամպ թող լիզա գլխ սիւթակ ոսկերներ…»։

Այսպէս է խօսում Ա. Բակունցի գլխաւոր հերոսը՝ Հայրօն, «Եւան գիւղի ամենալաւ մարդը»։ Եզրակատան այս քաղցրամեղրիկ մեղեդին, ոսկեզօծուած կեղծ ու թունաւոր լիրիզմով, ունի մի քանի կողմեր։ Խորհրդային կոլտնտեսական գիւղի «ամենալաւ մարդը» դժգոհ է մեր սոցիալիստական հայրենիքից, ձգտում է դէպի «Մարութա բարձր սարը», ուր չի լինելու բռնութիւն (հասկացիր, որ մեզ մօտ բռնութիւն կայ աշխատաւոր գիւղացու նկատմամբ), նա ձգտում է ապրել եւ մեռնել «Մարութա բարձր սարի» լանջերին։

Ո՞ւմն է հարկաւոր այս քարոզը, դէպի ո՞ւր է ուղղում Ա. Բակունցը մեր աշխատաւորութեան ուշադրութիւնը։ Մի՞թէ պարզ չէ, որ Բակունցի Հայրօն խմբապետական էպոխայից մնացած մի այլանդակ բեկոր է, որը ոչ մի կապ չունի մեր սոցիալիստական գիւղի աշխատաւորների հետ։

—«Հայրօ, իսկ ո՞ւմ կը տաս քո ծիրանի փողը»,— էջատարի մէջ մրմնջում է Ա. Բակունցը։

— «Զիմ փող կիտամ գլխ քաջարծիւ թոռնիկին» — պատասխանում է այս լիրիքական խմբապետը։

Իսկ Բակունցը՝ ձուլուելով իր հերոսին բացագանչում է. «Զեան բերդ, Զեան բերդ ... դու դառնում ես անպարտելի ամրոց, քո բարձր լեռները զարթնել են եւ քո լանջերին հնչում են յաղթութեան երգերը։ Մի վիթխարի ծիրանի փող, առանց կին ու … նոր խնդութեամբ հնչեցնում է մեր արդար երգերը»։

Թէ ինչքան «արդար» էին այդ երգերը, մենք վերեւում տեսանք։

Միանգամայն ակնյայտ է Ա. Բակունցի նացիոնալիստական կոնցեպցիան, նրա խմբապետական նպատակայացութիւնն այս պատմուածքում։ Նա ձգտում է «սահմանների լայնացման» եւ դրա համար թշնամի է դասակարգում ոչ միայն Հայրօնների, այլ եւ նրանց թոռներին (պատմական ինչ մե՞ծ սխրանք, նրա մէջ դեռ ապրում է Դաշնակցականների, հայ ժողովրդի այդ ամենասեւ թշնամիների գաղափարներն ու … թիւնը «ծովից ծով Հայաստանի մասին»։

Ն. ԶԱՐԵԱՆ

(2)

(*) Իրար ետեւից երեք սեռական հոլով — լեզուական այս անճարակութիւնը, որը յատկանշական է Բակունցի գրուածքներում, նացիոնալիստ քննադատների կողմից որակուել է գրական վարպետութիւն !!: Ն. Զ.

(*) Ակամայից յիշեցնում է դաշնակցական հին երգը՝
Առանց տէր, առանց փայփ,
Բաջերի բուն Սասունայ սար

տանքին մէջ ի՞նչ կ'ընէ մեր եկեղեցին. Հոս, տեղին է կարծեմ այդ մասին ալ երկու խօսք ըսել:

Մինչ միւս յարանուանութեանց առաջնորդները իրենց եկեղեցիներով, վարժարաններով՝ եկան հաստատուեցան Էչրէֆիէի բարձունքին վրայ, առնոր անմիջական շուրջը՝ 10.000ի հասնող հայութեան հետ ապրելու, մերինները գացին քաղաքէն դուրս՝ Անթիլիաս, թողլով Էչրէֆիէի տախտակաշէն եկեղեցին, դպրոցը եւ ընդարձակ հողը երեսի վրայ: Մինչ միւսները ամէն օր ու ժամ ժողովուրդին հետ կ'ապրին, մերինները քաշուած Անթիլիասի մայրիներուն տակ, խաղաղ ու անդորր օր կ'անցրնեն: Կը գոհանան միայն տարին երկու անգամ նոր Մարաշ կամ Էչրէֆիէ եւ կամ Ս. Նշան արքեպիսկոպոսական քարոզ տալով (ոչ եպիսկոպոս ունինք եւ ոչ ալ վարդապետ, եթէ չի հաշուենք արդէն ծերացած Փառէն Մ. վարդապետը եւ երկու նորերը, միւսները բոլորն ալ արքեպիսկոպոս են): Այսքանը՝ ձմրան եղանակին, իսկ ամառ, որ երեք ամիսէն աւելի է, եկեղեցիները կը մնան աէքսէքնեռուն, Անթիլիասները կը բարձրանան Լիբանանի լեռները՝ Հովաց, իրենց յագնաբեկ, ջլատուած մարմինները կազդուրելու:

Կարծեմ կը բաւէ, մանաւանդ որ մեր գիտողութիւնները երբեք բարեկամական կամ ըսէք հայրական աչքով չեն դիտուիր Անթիլիասեաններու կողմէ. Փա՜ռք, «Հասկ»ը, որ միութենչէքի ասթիւ բրած մեր նկատումները «չարամտութեան» կը վերագրէր: Այդպէս թող ըլլայ — « եւ տակայն կը շարժի ».

ՇԱՀՐԱՉ

ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՀԵՌԱՑՈՒԱԾ ՀՈՂԱՄԱՍԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Վիեննա կարգ մը թերթեր կ'ազդարարեն հրատարակը, գրելով թէ Պ. Գ. Լ. Բաշալեան եւ Ա. Ջօպանեան գաղտնի մտքով հրատարակած են Հայր. եւ ուրիշ Մխիթարեաններ, առաջարկելով խնդրագիր մը ուղղել Սովետին, Հայաստանէն խլուած հողերու վերադարձման համար:

Պ. Ջօպանեան առաջարկներու «Անուղարկուած» շարաթաթերթին մէջ բացատրելով ձեռնարկին էութիւնը, կը գրէ (6 սեպտ.).

— «Երբ «Զանգու»ի խմբագիրը կ'ըսէ թէ «սահմաններու հարց չկայ Խ. Հայաստանի համար», ինք ալ գիտէ որ առնըւազն բան մըն է որ կը յեղյեղէ: Այդ հարցը կար խորհրդային բէմէրին Հայաստանի մէջ հաստատուելէն իսկ առաջ Զարական տիրապետութեան շրջանին է որ լեռնային Ղարաբաղը եւ Գանձակի մէկ մասը, ինչպէս եւ Զանգեզուրը կցեցին Ազրբէջանին, Ախալքալաքը եւ Լոռին՝ Վրաստանին: Զանգեզուրն ու Լոռին հետագային եդան վերադարձեալ Հայաստանին, բայց միւս հողամասերը մնացին Հայաստանէն անջատուած: Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին կառավարութեան պատուիրակութիւնը եւ թրքահայութեան ներկայացուցիչ Ազգ. Պատուիրակութիւնը միասին քանի քանի դիմումներ ըրին դաշնակից պետութեանց՝ այս վերջիններուն յաղթանակէն յետոյ՝ այդ հայկական հողամասերը...

Անոնք ալ նկատի ունեցած են այն որ, մինչ կաթոլիկ-բողոքական, իրենց յատուկ ուժերը կը տրամադրեն եկեղեցւոյ ծառայութեան, մենք ընդհակառակն, ով որ անգործ է, եւ ժամանակին ալ երբեմն վարժապետ, երբեմն ալ ժամկոչ եղած է ու գործի բերումով մէկ երկու անգամ ալ շատ պիկ հագած եկեղեցւոյ մէջ, անմիջապէս հանրացուէ, կնիք մը տալը, կը դիմենք ուր որ անկ է, եւ կ'օծեն քահանայ: Ո՞վ չի հաւատար Պէյրութի հրաշքին, ահա, Հայոց եկեղեցին օրուէ օր ամէնէն շատ ծառայող, ամէնէն շատ պէտքի զգալի դասը՝ քահանայականը՝ ուղղակի այդ հրաշքին կը պարտի պերճախօսութիւնը, գաղափարներու բարձրութիւնները: Եւ այս ամէնը Եառասուն օրուան ընթացքին, առանց հրաշքի կարելի՞ է:

Ժամանակին նկարագրած եմ բուհերու կեանքը Լիբանանի մէջ: Այդ առթիւ հարցուցեր էի թէ յանուն յաւիտենականութեանց մղուած այս աշխա-

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքի Նոր Օրը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 Սեպտեմբեր).

— « Ի՞նչ փուլի մէջ է վարժարանական հարցը ներկայիս եւ ի՞նչ արդիւնք ձեռք ձգուած է ցարդ տարուած աշխատանքներէն:

Կազմեցինք յանձնախումբ մը՝ որուն անդամներուն մեծ մասը չմասնակցեցաւ ժողովներուն: Կատարեցինք դիմումներ եւ տուինք յուշագիրներ: Սելանիկը գրկեց ներկայացուցիչ մը, որ մասնակցեցաւ եղած դիմումներուն: Ժողովները կը շարունակուին եւ հաւանաբար այս օրերուն նոր դիմում մը եւս ըլլայ կրթական նախարարին:

Արդի՞ւնք: Քանի մը յունարէն թերթեր մէկ երկու յօդուած հրատարակեցին ի նպաստ մեր վարժարաններու գոյութեան եւ պաշտօնատարներ խոստացան...

րաններուն օրական մէկ պահ հայերէն դասաւանդելու պայմանաւ, վերարանալ մեր կրթարանները: Կրթական նախարարը, բնականաբար, պիտի ըսպասէ որ հարցը որոշ ուսումնասիրութեան ու քննութեան մը բովէն անցնելէ վերջ, իր սեղանին վրայ գայ, որպէսզի որոշում մը կարենայ տալ: Ահա թէ ինչ փուլի մէջ է ներկայիս յունահայ վարժարաններու հարցը: Այս պայմաններուն մէջ մեզի ուրիշ բան չի մնար ընելիք, եթէ ոչ խնդրել նախարարէն եւ ի հարկին վարչապետէն, որ արտօնութիւն տրուի մեր վարժարաններուն գոնէ տարի մը եւս նախկին ձեւով շարունակելու իրենց աշխատանքը եւ յաջորդ տարի, տրուելիք որոշումներու հիման վրայ, փոփոխութիւններ մտցուին մեր կրթարաններուն մէջ:

Հաւանական է նաեւ որ կրթական նախարարը հարցին քննութիւնը փութացնէ եւ այս տարեշրջանէն սկսեալ, օրէնքին տրամադրութիւնները սկսին ի զօրու դառնալ: Ուրեմն, ողբալի է որ ներկայիս կը գտնուինք հոն, ուր էինք երկու ամիս առաջ:

ՄԱՀ ՓՐՈՖ ՄԻՔԱՅԷԼ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

ՏԱՐԻՆ 6 ՄԻԼԻՈՆ ԿՈՆՍԵԼՈՒ

1930ին՝ 863.929 քիլօ եղեր. 1931ին՝ 931.391,— 1932ին՝ 1.179.751,— 1933ին՝ 1.205.415,— 1934ին՝ 1.064.645 քիլօ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ԿԱՄԱՐ - ԿԱՆԱՁ (բանաստեղծութիւններ) Ա. շարք, 1932—34: Գրեց՝ Արմէն Սիւնի: Տպ. Տօնիքեան, Պէյրութ, 1936:

ԾԻԱԾՂ

ԽՂՃԱԼՈՒ ԹԳՈՒՏՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Անոնց շատ հին շրջանի գիրքեր թղթատելու, ըսենք որ Le Journal de Lyon 1821 ...

ԿՐՕՆ Ե. ՁԱԼԸԳՆԱՆ

ծաւալման տենչերը, որոնք ուղղակի կապ ունին բրիտանական աշխարհակալութեան հետ։ Մինչեւ հիմա կառավարութիւնը կը ծածկէր այս հարցը, բայց Հիթլերի յայտարարութենէն վերջը կացութիւնը աւելի լուրջ հանգամանք առացած է։ Այդ յայտարարութիւնը շատ աւելի վճռական է քան առկէ առաջ արտասանուած խօսքեր։ Մասնաւորապէս ազդուած են պահպանողականները եւ նորէն պիտի պահանջեն որ կառավարութիւնը կրկնէ իր նախորդ յայտարարութիւնը,— որ եւ է հովանաւորեալ գաղթավայր չյանձնել Գերմանիոյ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Լուրերը միշտ հակասական են։ Հէքօ տը Փարիի կ'իմանայ թէ Մատրիտ բանակցութեան ձեռնարկած է, 15 օրուան զինադադար մը կնքելու համար։ Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ Զօր. Մոլայի բանակը յառաջ կը խաղայ անդիմադրելի ուժգնութեամբ, գրաւելու համար Սան Սէպասթիանօն։ Միեւնոյն ատեն գործողութիւններ կը կատարուին Մատրիտի շրջանին մէջ, առաջնորդութեամբ Մարոքի հեծելազօրքին, որուն համար կ'ըսեն թէ կարեւոր յաղթանակ մը շահած է։

Մասնագէտներու կարծիքով, ապստամբները Սան Սէպասթիանօն գրաւելէ յետոյ, իրենց ամբողջ ուժը պիտի թափեն Մատրիտի վրայ։ Կը կարծուի թէ առ նուազն 150.000 կարմիր զինուորներ պիտի դիմադրեն մայրաքաղաքին մէջ։ Ընդհանուր յարձակողականը մեծ պատրաստութիւններ կը պահանջէ։ Ապստամբները միշտ նոր զինուորներ կ'արձանագրեն եւ մեծ քանակութեամբ թնդանօթ եւ օդանաւ կը կեդրոնացնեն այդ ճակատին վրայ։

*** «Մաթէն» երկար պատմութիւն մը կը հրատարակէ, նաւաստիներու համար թէ Սան Սէպասթիանոյի մէջ համայնավար մը ձեռք բարձրացուցած եւ պարկած է Մատրիտի Ֆրանսական դեսպանին։ Այս առթիւ կը պատմէ թէ աննկարագրելի խառնակութիւն կը տիրէ քաղաքին մէջ, որ ծայրայեղներուն ձեռքը անցած է։

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ նոր ըմբոստութիւններ ծագած են Փորթուկալի կարգ մը քաղաքներուն մէջ, թէ սպաներ եւ զինուորներ սպաննուած են եւ հաղորդակցութիւնները խզուած են։

*** Ջրոյցի մը համաձայն, ապստամբները կրակի տուած են Աւիլար քաղաքը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐ.— Տուէլի մետաղագործական բանուորներն ալ գործադուլ հռչակեցին, 70.000ի բարձրացնելով բանթողներու թիւը՝ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։ Լիլի հիւսուածեղէնի բանուորներու գործադուլը տարածուեցաւ շրջանին մէջ, 31.000ի բարձրացնելով բանթողներու թիւը։ Իսկ Քլերմօն Ֆէռանի մէջ համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, 7000 բանուորներ վերսկսան աշխատանքը։ Մարսէյլի գործադուլը չէ վերջացած։

Աջակողմեան թերթերը կը գրեն թէ պատուիրակութիւն մը ներկայանալով մարդասպանութեան գրասենեակը, յայտներ է թէ ծրագիր մը մշակուած է, Թրնայի գործարաններուն մէջ խորհրդային կարգուսարք հաստատելու համար։

ԵՈՒՐՈՊԱՅ ԲՈԼՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ ցոյցեր եւ խրախճանքներ կատարեցին, Ֆրանքօ-սովետական դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ, որ մեծ գոհունակութիւն պատճառած է ժողովուրդին

ՑՈՐԵՆԻ ՀՈՒՆՁՔԸ պակաս պիտի գայ այս տարի, կ'ըսեն տեղական թերթերը։ 1911ի, 1912ի եւ 1913ի հաշիւներու համաձայն, Ֆրանսա տարեկան կը սպառէր 85 միլիոն կենդինար ցորեն, որ այժմ իջած է 65 — 70ի։ Արդ, 1936ի հունձքը 65 միլիոն կենդինարէն աւելի չեն հաշուեր։

ԻՍԿՈՒԱՅԻ գործակալութիւնը կը տեղեկացնէ թէ յետ քննութեան հաստատուեցաւ որ կարելի չէ ամբաստանութեան տակ առնել նախկին վարչապետ Ռիկովը եւ Պուխարինը։ Այս առթիւ կը հերքէ այն լուրերը թէ Թրոցքիի աջերը եւ փեսան ձերբակալուած են։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ երեք անգլիացի ոստիկաններ սպաննուեցան եւ երեք ալ վիրաւորուեցան, արաբ հրոսախումբերու դէմ մղուած կռիւներու ընթացքին։ Ականի մը երեւան հանուեցաւ Նապլուս-Թուլքարէմ ճամբուն վրայ։

ԶՕՐ. ՄԷԹԱՔՍԱՍ, Յունաստանի գլխաւորը, Սելանիկի տարեկան ցուցահանդէսին բացումը կատարելով, յայտարարեց թէ Օգոստոս 4էն ի վեր հիմնական փոփոխութիւններ կատարուեցան երկրին մէջ, վերջ տալով խորհրդարանական գլութեան։

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Ջ. Ռ. Մ. Միւլհուզի մասնաճիւղը եւ Ջ. Ռ. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այն տեղ գտնուող ընտանիքներու պահանջքին։ Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան երթալ մեզի հետ, անոնք որոնք կը փափաքին, թող համեցին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), դրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ծախսերու համար։ ... 19 սեպտ. շաբաթ կէս օրին ժամը 12ին Salle des Fêtes ... մեկնիլ պիտի ըլլայ 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին ... կիրակի գիշեր։ Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԿՈՒՐԲԵՎՈՒԱՅԻ Յաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նավարեանի բնակարանին մէջ. կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍՀԱԿԵԱՆ։ Կը հրաւիրուին Սարսէլի եւ Առնուվիլի ընկերները։

Գաւառ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը, 12 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Հրանդ Յաթարեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովը կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, շաբաթ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ, ժամը ճիշտ 8.30ին։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՑՏՍի (Մարսէյլ) վռամեան ենթակոմիտէի ընկերական դասախօսութիւնը 13 սեպտ. կիրակի, ծանօթ հաւաքատեղին։ Դասախօսութենէն յետոյ խորհրդակցութիւն կարեւոր հարցերու շուրջ։

ՍԷՆԹ՛ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կուիշ եւ Կէփին խումբերը եւ Թալութրիէի ընկերները 13 սեպտ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ Տ'ԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ։

13 սեպտ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Կը խօսի՝ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին։ Մուտքը ազատ է։

Մանրամասնութիւնները ազդերուն վրայ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ

Պատուոյ նախագահութեամբ

Առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու

13 սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը. Թրուա Լիւր. Էգնայեան եղբայրներու ագարակին մէջ.

ՃՈԽ ՑԱՅՏԱԳԻՐ՝ ՄԱՐԶԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր։

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք։

Հանդէսը ամբողջութեամբ պիտի շարժանկարուի Ciné Setoի կողմէ։

ՃԱՆ.— Առնել թիւ 7 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութենէն մէկ կայարան առաջ, Traverse du roi de pique։ Կարելի է առաւօտէն գալ եւ ճաշը միասին ընել։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

ԿԱՐՏԱՆ, Գործ. — 190։
ՄՈՆԹՐԷՅ, Ե. Յ. — 140։
ԱՆԻԷԹ, Ա. Ա. — 100։
ՄՈՐԻՍԹԷԼ, Գար. — 35։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս. Գուր. — 75
ՓԱՐԻԶ (8), Մաք. — 35
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՐՕ, Յովհ. — 55։
ՎԻՎԻԷ, Ա. Ա. — 35։
ՎԻՅՐԱՆՃ, Ա. Թ. — 105.
ՓՈՐԹԼԷՆՍ, Տէր Ա. — 2 տոլար։
ԳԱՆԺԷՕ, Ա. Մարգ. — 35։
ԼԻՕՆ, Յար. — 15։
ԱՎԻՆԵՕՆ, Գործ. — 50։
ԳՕՐՏՕ, Շավ. — 35։
ԳԱԼԺԷՕ, Օր. Վ. Թ. — 50։
ՓԱՐԻԶ (17), Մ. Տ. — 35։
ԱՐՔԷՕՅԼ, Խէմ. 40։
ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ, Վ. Վարդ. — 50։
ՄՈՆՓԷԼԻԷ, Փէչր. — 50։
ԿՐԱՆԻԹ ՍԻԹԻ, Հր. Ակ. — 10 տոլ.։
ՓԱՐԻԶ (19), Մին. — 17.50։
ՍԷՆ ՍԷՑՆ ՍԻՒՐ ՄԷՐ, Ա. Կ. — 35։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Զիլ. — 20։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, Ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մանկապարտէզի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը։

Նուիրատուներէն կը խնդրուի թերթերով ... հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien les-Bains (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (88)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Սածկուած պատուհաններով սալոն փակոնի տեսքը, ժողովուրդի համար, պատկառոտ կեցուածքը ճնշող տպաւորութիւն մը կը ձգէին, կարծես ժողովրդական մեծ թաղում մը ըլլէր։ Քանի մը վայրկեանէն երեւցաւ Հայրապետի անձնական քարտուղարը, բարձրահասակ, չէկ մօրուքով երիտասարդ վարդապետ մը, որ փակոնէն վար իջնալով՝ մօտեցաւ պաշտօնական անձնաւորութիւններուն։

Գաւառապետը շրջապատուած քաղաքի բարձր պաշտօնեաներով, յայտնեց քարտուղարին, որ եկած էին իրենց յարգանքները մատուցանելու Վեհափառին։ Վարդապետը անմիջապէս վերադարձաւ սալոն-փակոնը, Վեհափառին իմացնելու։

— Առանց բաց, որ չեմ ուզեր զիրենք տեսնել...

Դիւանապետ քարտուղարը չփոթած՝ կը նայի Հայոց Հայրիկի դէմ նստած սինոդական եպիսկոպոսին, կարծես բան ուզելով՝ թէ ինչպէս կարելի է այդպէս պատասխանել։

— Կ'ըսես որ Վեհափառը տկար է, չի կրնար մարդ ընդունիլ, կաթողիկոսի պատասխանը չարութիւնը կ'աշխատի մեղմել եպիսկոպոսը,— հասկցա՞ր վարդապետ, տկար է...

— Ծօ, տղայ, կեցիր,— ու կաթողիկոսի մարած աչքերուն մէջ կայծ մը կը բռնկի,— կ'ըսես որ զիրենք չեմ ուզեր տեսնել, ոչ գաւառապետը, ոչ քաղաքապետը։ Հասկցա՞ր, իշու աս խրատը....

Շփոթած գաւառապետն ու պաշտօնեաները կառք կը նստին ու կը հեռանան ինչածի անօրինակ բան մըն էր։

Լուրը կը տարածուի բերնէ բերան։ Ջէ, Հայրիկը բոլորովին մեռած չէ։ Մէկ ալ անակնկալ որոտի նման, հազար հազար ժողովուրդը միաձայն կը գոչէ։

— Կեցցէ Հայրիկը։

Սալոն-փակոնի լայն դիւանի վրայ, ծալապատիկ նստած է Հայոց կաթողիկոս, Խրիմեան Հայրիկը։ Կռնակը տուած կակուղ բարձերու, գլուխը կրծքին ինկած, աչքերը կիսախուփ, կարծես թէ քնած է։ Անոր տեսքը կը յիշեցնէ Անիի սքանչելի մայր տաճարի կիսախարխուլ պատկերը։ Շուրջի պատուհաններու անթափանց վարագոյրները վար քաշուած են։ Վակոնի ներսը, տկար լոյս մը մնացեր է։ Այդ տժգոյն լոյսի մէջէն հազիւ անորոշ կերպով դուրս կու գայ Հայրապետի փառաւոր գլխու զիծը Կաթողիկոսի դէմ-դիմաց նստած է հաստափոր եպիսկոպոս մը, իսկ քիչ հեռու երկու վարդապետներ ոտքի վրայ կը սպասեն Հայրապետի հրամանին։

Ութսուն եւ չորս տարեկան ծերունազարդ կաթողիկոսը ամբողջ գիշեր աչք աչքի վրայ չէր բերած։ Իրարու ետեւէ հասած բարիքները պղծելով՝ առանց խօսելու ծխած էր։ Իրօք, խօսելու բան ալ չէր մնացեր։ Փախարքան, առանց պատէ պատ իմնալուցանցրոյց կերպով ըսեր էր.որ աւելորդ է ... զուր իմնալ, որ օրէնքը պէտք է գործադրուի եւ որ Հայոց Կաթողիկոսը պէտք է իր ձեռքով յանձնէ կառավարութեան ամբողջ հայ ժողովուրդի սեփականութիւն համարուող դարաւոր հարստութիւնը։

Այլեւս ի՞նչ խօսէր Հայոց կաթողիկոսը։ Ի՞նչ ըսէր իր զաւակներուն։

— Հայրիկը կ'ուզենք, Հայրիկը

Դուրսը անդադար աղաղակ մը կը բարձրանայ նորէն, ու գնացքի չորս բոլորը ժողովուրդը ծովի մը նման կը փրփրի

Հայրիկը կ'ուզենք, Հայրիկը...

Վեհափառ բացատրաբար գլուխը կը շարժէ եպիսկոպոսի հարցական հայեացքը տեսնելով։ Էհ, Հայրիկը ի՞նչ նորութիւն ունի իր զաւակներուն յայտնելու, ամէն յոյս խորտակուած է, ամէն դուռ գոցուած...

Հայրիկը կ'ուզենք, Հայրիկը թող դուրս գայ...

Այդ ամպրոպի նմանող աղաղակը այլեւս խոնարհ խնդիրք մը չէր ժողովրդի կողմէն, այլ պահանջ մը։

— Հայրիկը թող դուրս գայ...

Ժողովուրդի կողմէ պատգամաւորութիւն մը, Ռուբէն Գէորգեանի առաջնորդութեամբ, կը ներկայանայ Վեհափառին, Բազմութիւնը այդ տեսնելով կը հանդարտի։

Երկրորդ զանգը կը լսուի։ Գնացքը երկու վայրկեանէն ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Երեւան։

Բայց ինչո՞ւ պատգամաւորները կ'ուշանան։ Բազմութեան մէջէն ձայն ձայնի կուտան, ու ահա նորէն կը բարձրանայ սարսափելի ժխոր մը։

— Հայրիկը թող դուրս գայ։

Սալոն փակոնի երկու պատուհանները սաստիկները կը ջարդուին։

Երրորդ զանգը կը զարնուի, գնացքը ճամբայ պէտք է ելլէ։ Ժանտարմները զինուորներու օգնութեամբ կ'աշխատին փակոնները շրջապատող բազմութիւնը քիչ մը հեռացնել։

Երրորդ զանգը կարծես ուժի կը բերէ Վարդանը։ Ընկերներու ուսին վրայ բարձրանալով՝ կը պոռայ իր ձայնի ամբողջ ուժով.

— Գնացքի առջեւը կոխեցէք։

Անկարելի է որ այդ ժխորին մէջ հեռուն գտնուողները բան մը հասկնան։ Մէկ մէկու ձայն կուտան՝ «գնացքի առջեւը կոխեցէք»։

Եւ ահա երկաթուղագիծը կը ծածկուի բազմութեամբ։ Շատեր կը նստին. կան որ կը պառկին գծերու վրայ։ Գնացքը անգէն պիտի չշարժի. այդպէս կը կամենայ ժողովուրդը։

Ժանտարմներն ու զօրքը անճարացած՝ մէկ կողմ կը քաշուին. ո՞վ մէջ հասցնեն այդ բազմութենէն։

Ասօր ժամանակ մը՝ կայարանի ... կիներէն ուշադիր կը հետեւի ... պարձին։ «Նորէն էդ Գէորգեանը» ... մտածէ ան, «նորէն ան է զարթե ... լուխ», ու սպառնական ձեւով գլուխը կը շարժէ, «քիչ մըն ալ ... համբերէ, վարը կը խօսինք հետդ»։

Ուսանող մը կը բարձրանայ ընկերներու ուսերուն վրայ եւ կը սկսի ... քի յայն շարժումներով խօսիլ. կ'ըսէ։ Ոչ ոք կը հասկնայ։

— Հայրիկը թող դուրս գայ...

Այցիկ մը անդիէն կը բարձրանայ կրպակի սեղանին վրայ ու կը սկսի խօսիլ։ Եւգինէն է։

Ներսը Գէորգեանը պատգամաւորութեան հետ կ'աշխատի համոզել կաթողիկոսը, որ օր մը մնայ Աէջ ... անդրադառնալ Հասարակութիւնը Հովուապետին ընելիք ունի.

ՄԱՆԵՍ

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13 SEPT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No 3217

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՕՍԿԷՐԻՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ՝ ՍՈՂԱԼ

Այսօր կը վերջանայ երկտասարդ բանաստեղծի մը՝ Նայիրի Զարեանի գործունէութեան մը՝ «Նացիոնալիզմը խորհրդային գրողի գիտակցում», արտատպուած՝ Երեւանի «Գրական Թերթ»էն (25 օգոստոս)։

Անմիջապէս վերջը, երեքշաբթի օրէն սկսեալ, պիտի կարդաք ուրիշ ամբաստանագիր - յայտարարութիւն մը, որ պաշտօնական հանգամանք ունի եւ կը կրէ հետեւեալ անմեղանակ խորագիրը — «Միշտ բարձր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի դրօշը»։

[illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՃԱԿԱՏ ԿԱԶՄԵԼ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

«Անոնք Մոսկուայի թութակներն են»

Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեանց համագումարը ուրբաթ օրուան նիստին մէջ կրկին քննեց համայնավարներուն հետ միացեալ ճակատ կազմելու խնդիրը եւ մերժեց ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, գրեթէ միաձայնութեամբ։

Այս առթիւ ուժգին ճառ մը խօսեցաւ Սըր Ուոլթըր Սիթրայն, Արհեստակցական Միութեանց ընդհ. քարտուղարը։ Սեղանին վրայ կը գտնուէին երեք բանաձեւեր, ի նպաստ ընկերվարականներու, համայնավարներու եւ աշխատաւորականներու միացման։ Բանաձեւերէն մէկը կ՚առաջարկէր գինակցիլ բոլոր անոնց հետ որոնք անկեղծօրէն հակառակ են պատերազմի եւ ֆաշականութեան։ Երկրորդը կը պահանջէր խորհրդաժողովի մը հրաւիրել բոլոր կուսակցութիւնները, ձեւ մը գտնելու եւ միացեալ ճակատ հաստատելու համար, իսկ երրորդը կը հրաւիրէր Աշխատաւորական կուսակցութիւնը՝ քաջալերել բոլոր բանւորական կազմակերպութեանց համախմբումը։

[illegible]

Գաղթականներ անտարբերներ կը պատռեն...

[illegible]

[illegible]

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵՆԷՆ (Ֆօթօ Մասիս)

ՆՈՐԷՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երէկ չորս կարգ «Խ. Հայաստան» ստացանք, ամենավերջինը՝ մինչեւ օգոստոս 30, ինչպէս եւ պակաս մնացած թիւեր։

Օգոստոս 27ի թիւէն կը թարգմանենք հետեւեալ վարչական անօրէնութիւնները.

Հողային գործավար Վարդան Ալէքսան Մամիկոնեան «այլ աշխատանքի անցնելու հետեւանքով» գործավար նշանակուած է Գուրգէն Ասրէնեցեան։

Կրթական գործավար նշանակուած է Լեւոն Եղիա Արիսեան։ Իսկ նախորդը՝ Ա. Մնացականեան Եղիազարեան, ապատեղով «լուսժողկոմի պարտականութիւններէն», նշանակուած է պետ՝ ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին կից հաստատուած արուեստի վարչութեան։ Կրթական գործավարի փոխանորդն ալ, Գէորգ Արշակ Արամ, արձակուած է, «այլ աշխատանքի անցնելու հետեւանքով»։

Կառավարութեան՝ գաղթականներու տեղաւորման մասին

«Խ. Հայաստան» կը գրէ թէ Հայաստան ներգաղթած հայ աշխատաւորներու տեղաւորման համար կազմուած է շինարարութեան ծրագիր մը, որուն համաձայն՝ մինչեւ տարուան վերջը, ամեններու շինարարութեան առնուազն 50 առ հարիւրը աւարտած պէտք է ըլլայ։

Երզնկեան շինարարութեան մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդուած է այս առթիւ.

[illegible]

100.000 ՆԱՑԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԹԱՓՕՐԸ ԵՒ ԿԻՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ ՆԻՒՐԷՆՊԵՐԿԻ ՄԷՋ

Շարունակելով իրենց պղրդագին ցոյցերը, տարեկան համագումարին առթիւ, Գերմանիոյ նացիները (հիթլէրական) երկու վիթխարի ցոյցեր սարքեցին ուրբաթ օր։ Մէկը՝ 100.000 հիթլէրական վարիչներու թափօրն էր, որ տեղի ունեցաւ գիշերանց, միւսը՝ կուսակցութեան անդամուհիներու ցոյցը։ Առաջին թափօրը ճամբայ չելած, Հիթլէր ճառ մը խօսեցաւ, ըսելով.

— «Երկու տարի առաջ, մենք կը գոռայինք պայքարներէ որոնք անհրաժեշտ էին...

[illegible]

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐԵ՛Ւ. ԾՈ՛Վ ՎԵՆԵՏԻ՛Կ...

Ծո՜վ ծաւի, անծայր, ծո՜վ ծփուն, տարածական, ծո՜վ ծածանող, անծայր, ծաւի …

Ծո՜վ, ծննդավայր անսահման:

Վերջապէս կ'ապրիմ մտերմութիւնը ծովուն, լիաթոք կը շնչեմ ծովահոտը, աչքերս կ'արբենան իր լազուարթ տեսիլով, ականջներս կը հեշտանան իր անվերջ ու խորադաշնակ համանուագներով եւ ուղեղս լիզ կուգայ իր կապոյտ ալիքներուն, այս հեզուկ երկինքին մէջ

Ծարաւ էի այս ծուլութեան՝ նստիլ ծովափունքի վրայ ու դիտել լուրթ ու անհուն այս տեսարանը, թեւածել անոր խորքին եւ խորհուրդին մէջ որ կը մշուշանայ անդրհորիզոն պատկերներու մէջ:

Ահա հեռաւոր կապտաղջէն անդին դեռ ի՜նչ անթաւ ջուրեր, դեռ ի՜նչ անծանօթ ոստաններ ու կղզիներ, դեռ ի՜նչ անծանօթ մարդկութիւն, ի՜նչ տառապանքի տաւիղներ, ի՜նչ վիշտի վիհեր եւ ի՜նչ մեղեդիներ: Դեռ ի՜նչ ալիքներ, ինչ երանգներ կապոյտի, ինչ բացութիւններ ջուրի, ի՜նչ նաւեր, ի՜նչ պատմութիւն, ի՜նչ բոցեր արեւակի ու արիւնի …

Թուրքերու տապարէզ, ծո՜վ, Յոյներու կայսրութիւն, ծո՜վ, ճանապարհ աշխարհակալութեան, վիպական արկածախնդրութիւն, խիղախութիւն եւ դիւցազնական բանաստեղծութիւն ..

Ծո՜վ, Թալասա՜, ծո՜վ, Բէլաժօ՜, ծո՜վ, յունական գեղեցկութիւն եւ հռովմէական զօրութիւն

X

Այս ափունքներէն քանի՜ պուչինթօրոներ, երբեմ թեւաւոր առիւծներ, ոսկեբաշ ու ոսկեդրօշ, Ս. Գիրքը իրենց ճիրաններուն ներքեւ առած՝ հեթանոս Թուրքով արշաւեր են դէպի Միջերկրականի գոհարակերտ ոստանները եւ գանձերով բեռնաւոր վերադարձեր են Վենետիկ, հասարակապետութեան մայրաքաղաքը վերածելու համար գեղարուեստական ցուցահանդէսի.

Արեւելքի ամէնէն չքեղ հէքեաթները քարացուցեր են Վենետիկի մէջ.

Ինչ Աստղիկը ծովէն, Վենետիկն ալ ծովէն ծնաւ: Ծովէն՝ քանզի գեղեցիկ է, քանզի թարմ է, հակառակ իր պերճ հնութեան:

Վենետի՜կը, մեծ համբոյրի մը մէջ միացած արդիւնքագոտ, Ֆրանգիսկեաններու յաղթերգութեան եւ մարմարեղէն ծովակառուն:

Անսուած նէթ ցամաքին ցեխով չէինեց մարդը, մարդն ալ ծովուն տիղմով չինեց Վենետիկը, փունջ պալատներու, թանգարանութիւն սիւներու, սուրբերու, սրահներու, սիւներու, տիկնութիւն կամուրջներու, քարաշինուած եկեղեցիներու, աշտարակներու, տաճարներու, կոնտոլներու, «Բուզոլ» թեւաւոր առիւծի քաջութեան եւ տաճարի միամտութեան:

Ծովուն վրայ կերտուած ապարանքներու մայրամուտ, ուր մարմարը, պորփիւրը, ոսկեքարը, խճանկարները յուացուած կը պսպղան, հանդիսաւոր շքեղութիւններով: Կարծես Արեւելքի ամէնէն մեծ մէկ արքային երազն է շնչաւորուած, երեւակայութեան ան հնարին հարստութիւնով:

Ծովուն հրաշքն է ան: Այնքան կուտակուած քերթուած, այնքան խառն ներդաշնակութիւն, այնքան ժամադրավայր գեղեցկութեանց, ոճերու ամուսնութիւն, աէքերու աղանդատուն, վերջալոյսներու նկարահանդէս:

Վենետիկը շինուած է երկու բանով. — հանճարով եւ ոսկիով: Շատ քիչ անգամ այս երկու հզօրները միացած են իրարու: Ահա թէ ինչու մէկ հատիկ է Վենետիկը, ջուրերուն եւ ցամաքներուն այս աննման բանաստեղծութիւնը:

Մարդ կ'ապրի իր մէջ անխուսափելի իրապաշտութիւնով ու կ'ըսէ.

— Իրականութիւն մը չէ Վենետիկը: Ան հէքեաթ է: Կը սկսի ու կայ ու չկարծով: Ինք ալ կայ ու չկայ: Ծովուն վրայ բացուած արքայութիւն...

Արեւ, Վենետիկ ու ծով, ծով, Վենետիկ ու արեւ, հոգիս իր թեւերը կը բանայ ձեր վրայ, պաշտամունքի արտասուքներով...

X

Օ՜, ծովը, ինչ չողչողենի է իր բիւրաւոր բիլ ծղիներուն տարածականութեամբ. Արեւը իր վրայ կը գծագրէ ոսկենկարներ, կը հիւսէ մարգարտապարդ գորգեր, կը շինէ գոհարակերտ խճանկարներ, կը հօսեցնէ ադամանդէ գետեր: Լուսահատիկները կ'ոստոստեն իր կուրծքին վրայ՝ ձեւացնելով մանեակներ ու ճառագայթաթելեղէն չղարշներ

Տեսլանկարչութիւնը կը լիանայ սպիտակ ու նարնջագոյն առագաստներով նաւերուն որոնք լուսակապոյտ ջուրերուն վրայ կը թեւեն երբեմ դրօշ, երբեմ հրեշտակ, երբեմ մեղեդի.

Այս անհունականկայտ պատկերացրութեան վրայ կը չըջի ու կը լայննայ խորարմատ երաժշտութիւն մը, իր ալիքները նետելով հոգիիս վիհերուն մէջ:

Արեւին զառաջայլը կ'անցնի իր մէջէն, ու այս հակայական հայելիին մէջ տատանելով կը ցոլան տուներ, պալատներ, ծաղկաճոխ ճիւղեր, ինչպէս նաեւ ծփացող կղզիներ ու նաւեր:

Ծովն ան է որ ստեղծեց Վենետիկը, որ կուլ տուաւ Ֆերրանէս քաղաքը, որ չինեց Պրագիլեան ափունքներ եւ յափշտակեց Աղեքսանդրը: Ան որ գիտութիւնը ունի քանդելու եւ ստեղծելու:

Իր վրայ կը քաշէ ազգերը տիրելու, ..., սպաննելու, յափշտակելու եւ տարածուելու անզսպելի բնազդներով: Ազգերը կը զարնէ իրար ու յաղթանական յաղթանակը կը մնայ իրն: Իր հրճուէ հազարաւոր ժպիտներով ու կը զայրանայ անթիւ փրփուրներով: Պատմութիւնը կը պահէ իր ծոցին մէջ ու Աշխարհագրութիւնը իր թեւերուն վրայ: Կը ջրէ ու կը մկրտէ քաղաքակրթութիւնները եւ Ազատութեան ոտքերուն առջեւ բիւր ճանապարհներ կը բանայ:

Ծովը նախադուռն է երկինքին եւ անկարգը երկնային մարմիններուն..

X

Ծո՜վ, ո՜րքան կ'ուզէի, լաճի մը նման, բոպիկ ոտքերս դնել ջուրերուդ մէջ եւ ժամերով նստիլ ափունքիդ վրայ ու նայիլ քեզ, թողլ տալով որ ալիքներդ, իրենց ադամայշ հոտերով եւ երգերով, գան խաղալ սրունքներուս հետ

Որքան կ'ուզէի քնանալ կոնտոլի մը մէջ, ունենալով քնիք օրօր, ալիքներուդ համաչափ երգը, այս հէքեաթական մթնոլորտին մէջ, եւ արթննալ ցայգտանուագներուն ձայնով...

Եւ մանաւանդ որքան կ'ուզէի նաւարկել վրադ, մինչեւ որ հասնէի մահուան խաղաղաւէտ կղզին.

Ես նման եմ նաւապետի մը որ գըրկուած է ծովերէ, քաշուած հորիզոններէ, ձառնուած կապոյտներու ամվի, ծարաւ արեւու լոյսի, բանտարկուած ճահիճի մէջ: Նաւապետ որ կը փտի ու կը նեխի:

Ահա, քանի մը շաբաթուան համար, ազատ է արձակուած այս ծովասիրահարը, ու քու տեսքդ, ծով, փոխանակ հրճուանք տալու հոգիիս, կը խորացնէ սրտմտութիւնս

Մնաս բարով, ծով, կը վերադառնամ ցամաքին ցամաքութեան, կը վերադառնամ բանտաքաղաքս որուն պատերուն վրայ — ի՜նչ հեգնութիւն — «ազատութիւն» է արձանագրուած:

Ծով, աղով ու արեւով լեցուն ջուրերուդ մէջ, կը լուամ համբերութիւնս եւ տառապանքս:

Ծով, ծով մըն ալ հոգիիս մէջ կը բարձրանայ ուր կը նաւէ երազ մը, սպիտակ թեւերով ...

Հազար գետեր կը հոսին հոգիիս ծովուն մէջ ու ես կը ջանամ չխեղդուիլ ..

Ցանուութիւն.

Փոթորիկի գիշեր է հոգիիս ծովուն մէջ, կը պատռտին առագաստներ, կ'եռան ու կ'ուռին ջուրերը, կը պայթին կատաղութեան ռումբեր, հովերը կը խարազանեն ամպերը, կը շաչեն կայծակներ եւ խլէակներ կը զարնուին կողերուս:

Ամպակոյտեր կը վազեն խեղդելու համար Արշալոյսը:

Արցունքի անձրեւ մը կը տեղայ ու կը տեսնեմ Տօժերու պալատին հէքեաթատունը, Ս. Մարկոսի պերճաքարափը, բազմաչքեղ մայր տաճարը, պալատը, մեծ Աշտարակը, զանգին հրապարակը, մոյթերը, կոթողները եւ Հառաչանաց կամուրջը.

Այցելութիւնս իր վերջալոյսին է հասեր:

Թինթօրէթթօ, նստած ամպերուն մէջ, կը հրաշակերտէ «Վերջին ընթրիքը» մը, Թիցիանօ կանգնած ծովուն վրայ կը ստեղծէ «Յիսուսի թաղում մը» ու Վերոնէզ իր վրձինին զուարթ գոյները կը զարնէ հոգիիս փերթերուն ստեղծելով թեւաւոր ժպիտներ..

Հրաչեայ ընկեր մը կ'երգէ, քովէս.

— Հօ՛յլի, հօ՛յլա,
Անտիատօ ին կօնտոլա,
Լա նօթթէ վիէնէ,
Լա ռինեա նաննա, քառնէրաննօ լէ սիրէնէ,
Իլ մար չի ասոնտոյա,
Քոն վոյութթա.

Հովերէն զանակներ կը թռչին ու կը թառին բիւզանդական եւ գոթական ոճերու խառնուրդ մեծ տաճարին խճանկար ճակատին:

Գոհար կը տեղայ Վենետիկի վրայ, իր ջուրերուն, աշտարակներուն, գմբէթաւոր պատուհաններուն, սիւնազարդ պատշգամներուն ու գմբէթներուն վրայ:

Կոնտոլները կը սահին ու մէջերին մէջ կը մեծնայ կոնտոլավարի մը կերպարանքը, որ յանկարծ կը վարէ միաթի նաւը, հին պարի մը կչռաւոր շարժումով

Տատրակները խոյաթռիչ կը թեւեն, կը բարձրանան ու կը պաշարեն աշտարակը: Ս. Մարկոսի առիւծը հոգիս մէջ յուսահատութեամբ կը մռընչէ:

Մնաք բարով ժամն է:

— Մնաք բարով արեւ, ծով ու Վենետիկ..

Հոգիս հազար թելերով կապուեր է տաճարակներուն, կոնտոլներուն, կամուրջներուն, լապտերներուն, ջրացեցերուն, մոյթերուն, կոթողներուն եւ սիւներուն:

Կը դողայ հոգիս իր հազար կապերով, վինի նման ու նման տաւիղի

Դաչոյնի հարուած մը կ'իջնէ ու հոգիիս մէջ ողբական կանչ մը կը թաւալի...: Արիւն կ'երթայ սրտէս:

Ու վիրաւոր, կը կանգնիմ կամարի մը սիւներուն քով, աչքերս Ս. Մարկոսի տաճարին, հրապարակին, աշտարակին, ժամացոյցին եւ ալ ձեռքս կը բարձրացնեմ, որտեղ հետ որ արդէն վեր է ելած մրմնջելով պապանձուած ձայնով.

— Մնաք բարով, արեւ ու ծով... Մնաս բարով, Թագուհի, սիրուհի քաղաքս, Վենետիկ... ո՜վ գիտէ, գուցէ ալ չտեսնեմ քեզ ... Շնորհակալութիւն, գեղեցկութեանդ համար ու բարութեանդ, շնորհակալութիւն Մնաս բարով, Վենետիկս.

Աջ ձեռքս անգամ մըն ալ կը բարձրացնեմ: Մատներուս վրայ կը թառի տատրակ մը:

Կը հեռանամ յուզումի մէջ կորսուած:

Ծովը կարծես եռեւէս կը վազէ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ՊԱՅՔԱՐԵՑԷՔ ԹՐԹՈՒՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ, ԱՆՇՈՒՔՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ. ՕՐԷՆՔՈՎ»

Օրէնքը Գուատալի ապառնացայտ փոթով բաղձած է գիւղական զատարանի անկիւնը՝ եւ պատիժներ կը սահմանէ անսաստողներուն: Ցայգաթիթեռ մը արեւու լոյսէն չլմորիկ, զատաւորի քթին ծնծղայ կը զարնէ. արբեցած է լոյսով, ներկարարուէ բացխփիկ թռիչքով կանգ կ'առնէ ոսկեզօծ գրքի մը վրայ, ուր զարաւոր հակասութիւններ իրար գրկած են խոր թմբիրով:

Երիտասարդ երաւագէտ մը չի կը նար զսպել իր ցանկութիւնը ու կ'երազէ սիրուհիին կրծքին թառած շըջմոլոր ոսկի թիթեռը:

Մեղամաղձոտ խոնարհ ձայն մը, կարծես կը զառանցէ — Ձէր կրնար նախատեսել, տէր զատաւոր, թէ՝ քանի մը բրդոտ թրթուրներ կրնան վըտանգել մեր համայնքին արտերը, եւ ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս կրնայի կարել, փճացնել պարտէզիս խնձորենիները:

Երզուեալներէն մին ճանկ մը օրէնք կը հրամցնէ, ընկճուած քրտնաթոր հողապաշտին որ՝ նոր բեռան մը տակ կքած առանձնաշնորհեալներու վանդակէն կը հեռանայ, դոյզզոյն թաշկինակով մը մեծ հարցական մը սառեցնելով ճակտէն դէպի բերանը:

Մինչ դուրսը՝ երփներանգ ծծծղուն թիթեռներ միլիոններ արժող թանգարաններու մէջ ազգականներ ունին, ու ալ անտարբեր, անտեղեակ զատարանի մահազդէն, պչրանքով կը սիրաբանեն ծաղկէ - ծաղիկ, երազէ - երազ ու թրթուրներու նոր սերունդներ կ'արտադրեն նշխանկօբէն.

— Ինչպէս, ինչպէս փճացնեմ ... Ցանցապարտներու սրահէն դուրս կ'ելնամ ես, իմ բաժինս չառնող չալկած:

Տանջանք մը գլուխս հոյլի պէս կը դառնէ իր խաղաղանով: Գայծկլտուն մշուշ մը կ'իջնէ չորս դիս, ու որոտընդոստ փայլատակումով կը լուսաւորուի չուրջս: Եսթր հորիզոններէ եօթը հրեղէն ձիեր կը թռին ու գիս իրենց սանձերու ժապաւէններուն մէջ առած, արձակ բաշերով յարդգողի ճամբան կը բռնեն

Շամանդաղի մը պէս թեթեւ վար կը սահիմ ու մարսուկի ցանկի մը տակ կը շնթռկիմ: Ոսկեզօծ մազաղաթի ցիրուցան էջերէն մին խլուրդ մը իր ծակէն ներս կը քաշէ: Օձ մը իր վիզը կը տնկէ սարսափած — Գնա բանդ— կ'ըսեմ, ալ մարդ, Ըսան ի՞նչ գործ ունի մեր գիւղը. քու ստեղծող խեկ վահագնէն հալածական զեռ կը փախչի, ննջաժիտ, չե՞ս տեսներ մեր աղջիկները հրաժին, վիշապաքաղ մեր արքային վերադարձի նախատօնակը կը կատարեն, գիրկ - գիրկ ծաղիկներով խնձորի սա ծառերուն տակ:

Դափ ու ծնծղայ, երգ ու ծիծաղ կը յեցուին չուրջս. մեր աղջիկները, խնձորի ծաղիկներով պսակ են կապեր, եօթը հիւսքով - գիչերուան պէս իրենց սեւ մազերուն վրայ, ու ծաղկանոյշներու պէս կ'օրօրուին հազար նազանքով, հազար երազով...Չէք են հանեբ ... կը պարեն գուսաններուն իմաստին հետ յարաճուն բաղձանքով:

Գեղեցիկ են մեր գիւղի աղջիկները, այնպէս գեղեցիկ որ մեր յեռներու եղնիկները անոնց քայլելուն եւեւ մինչեւ մեր բակերը կը թռվուին ու այնպէս բարի որ մեղուները անոնց սափին մէջ մեղր կը չինեն: Անոնց շրթունքներուն համր աշխարհի մէջ ոչ մէկ պտուղ ունի: Անոնց մէկ նայուածքին մէջ հատոր մը կը ապրի: Անոնց աչերու աւելը արեւն է: Կանանչ արեւ մեր մանչերը աշխարհը սանուկ կ'ընեն, բայց իրենց կեանքի թելը կապուած է մեր պարկաներու ջահերին. Աղջիկներ, կանանչ գաւակին ձեր պարի չղթայէն պիտի անցնիմ ու սրտիս կողմինը վերջին նշանածս է:

Մեր գեղին մանչերը ահա եկեր են իրենց նշանածները դիտելու ցանկերուն տակ զարմանակայ

Ժամու զանգին ձայնն է կը յսեմ ... մը պէս, ինչպէս հին բարի օրերուն՝ դէպի հոն կը վազեմ. Ու վարէն կը դիտեմ ընկերներս կաբոտո՞վ, կարօտո՜վ. ահա Սինեկ Սինեկի բանտին Օվաննէսը, խոչոր յաւաչ հացի մը վրայ սլաք մը ձգած մեզը աղահօրէն կուլ կուտայ: Է՜յ, Օվհաննէս, անցեալ տարի ձեր պարտէզին մարգհնինները ես կերայ, ի զուրմի որոնք, ինչ լաւ են բոնեք անոնցմէ փունջ մը պիտի դրկեմ քեզ իբր պարիս հարսանիքիդ օրը

«Կեաաս ջրով Բարբառը տես, ծօ', չնայիս նշանածիս Վարդավառին ան էր ինծի ջրողը: — Վարժապե՛տ, վարժապետ համով կը կեռասը ... ու դպրոցի բակը կը լեցուի մեր լեռներու անհամար թռչուններու աւուլիքով.

Գեղ - գեղական եկեղեցիէն դպրոցի բակը եւ հոնկէ ալ պարսի մը պէս դուրս կը թափին:

Մեր տէրտէրը ոսկեճամուկ զգեստներով քրմացած, գոյնզգոյն շապիկաւորներ, կերոններով գինուորեալ ժամուկներ իր չուրջ դէպի խնձորենի կը բուրվառէ:

Գառնուհաս է եկեր գիւղը ու ջրվորները վառնգուած են արդէն մինչեւ ամպերէն:

Հասեր ենք արտը: Թագուորներուն ջահագնացներու պէս հոմէրի ճիւղերով բոցավառ կը շրջապատէ պառուսայը:

Տէրտէրը արեւ կը փնտռէ ինքնաբուխ աղօթքով. չարը կը հալածէ արտերէն: Խունկ ու աղօթք, կրակ ու բոց հարատումի ճենձարտոտի կը փոխուին

Լաշակաւոր այրի մը բռնկած, զղունիքղանցքէն, բայց անտարբեր ցորենի արտը կը պաշտպանէ որդերէն:

— Թող փրկուի արտս. մոխիր ըլլանեմ գլխուս, սուրբ լոյս ուխտի կը թամ:

Ուրիշ մը.

Գանգխոխս արեւուն համար, խարքի այրուն ինծմէ, անոր հարնիքին համար եմ ցաներ արտս վա՜ր իմ գլխուս, մուրն իմ գրուս թէ կար սուխ արդար վաստակս:

— Մեռելոցի ասնին էրինջս մատաղ կ'ընեմ արտիս քարբանքին վրայ. թող յոյսս փրկուի այս պարհուրէն:

Կամ անդին հարս ու կեսուր կարմիր աքաղաղ մը կ'անճիտեն ու սպրիմ մետնիմի ճերմակ ծաղիկները կ'արտնտին

Մեծ ու պզտիկ խելակորոյս իրենց որտահատորները փրկելու եկեր են Մնծղաներն ու քչոցները գայթակղիչ ելեղեցիէն արտերն են անկուեր, մեր բարի քահանան նոր աղօթքներ կը յօրինէ, գիւղի տառապանքը մեղմացնելու համար: Գիւղն ու քնութիւնը գէմդիմաց ու պարս պարս վեր կը բարձրանան, հէքեամին զրոհ կուտ բոլինտի արտը, անհամար բոցավառ ձեռքեր մրրկի նման կը սուրան զուարթ զգաստութեամբ: Թշնամին կըրակ լեզուներէ կը մարուի ու յուզ փախչայնք մը գծփիւսի պէս արտերն ու արտերը կը չոյէ:

Փոշոտ ճամբու մը ափն եմ, գարշապարներս տիղմին մէջ, գլուխս կրծքիս վրայ ինկած, աչքերս դեռ կը փնտռեն հեռաւոր գիւղիս արտերն ու պարտէզները:

Ուկր, գիւղիս անծանօթ յիղուղ կը հարցնէ դէպի ինծի ծռած.

— Անզօ՞րծ ես բարեկամ. օրէնք կը հրամայէ, կուզե՞ս հարթել թրթուրոտ ծառերը, կը վճարենք քեզի:

— Ես գնչու չեմ, բարեկամ, խնամիքս օտար բանակներու մէջ իրենց ճամբան դէպի գահերը հարթեցին ու ես գեռ նոր եկայ գիւղէս:

Կուրծքս անզուսպ կերպով նախ կը փլի ու խնկարոյր մեղեդիներ կը ցնցին. — Ի՞նչպէս... ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ ... փճացան գիւղիս արտերն ու պարտէզները ...

Խ. Կ. Ն. ՎՇՏՈՒՆ

ՆՈՒԱՂ

—

Այս ինչ պաղ սենեակ է, քեզի բաց եմ որ ամէն առաւօտ քանոնի վառարանը պատրաստ ըլլայ:

— Դեռ նոր եկայ անկողնէս, դուն իրբեւ տան տիկին չէք չարժած, առաւօտէն աւելի կանուխ ելլելով

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Մեր ժամը կռթնած է պատուանին, ինչպէս հարուստ իր գանձարկղին: Ալիւրի ճերմակով, անոր սեմին տակէն, ճամբայ մը կը բռնէ, կ'երթայ դէպի գիւղը. Նախ՝ չիտակ, ապա անկիւնէ անկիւն կ'ոլորի, մերթ կը մտնէ վանքերուն մէջ, երբեմն վեր կը ցատկէ գերանէ մը նետուող կատուին նման, յաճախ կը թուլնայ հոսումը, յոգնած է կարծես, բայց՝ երբեմն զայրացած, կ'ուռեցնէ փորը, կը մանէ գետը, ու կը հանգչի տէրտէրի դրան դէմը:

Այս ճամբայէն է որ գեղէն ժամ ու ժամէն գեղ գիւղը կ'երթեւեկէն ամէն կիրակի ու տօնական օրերուն մեր հաւատացեալները. տէրտէրն ու իր խարխլած Աւետարանը, անոր սեւ գաւազանը եւ մօրուքը. երէցկինը՝ իր էնթարիին հետ, մեր «Երեսփոխան» ու անարինկահօտ մուշտակը, ամէն համբիբը եւ ծխախոտի մեծ տոպրակը՝ մէջքէն առկախ, Կոտոյենց Հաճի Մաման ու անոր գայնզգոյն բազմոյր քան Ջատիկներու տարիքովը, ու վերջապէս գիւղը, իր քթախոտի աւփովը՝ Ամէնէն վերջը՝ գիւղացին.

Ժամուն առջեւը ձոր մը կայ, անկէ անդին կը սկսին կալերը, ցորենի դէզերով, եղներու բաստոնով, չանեբու հաչոցով, ու աղոց խաղերու ժխորով: Կը կամենն, «էրան» կ'ընեն, տեղ մը ցորեն կը չափեն ու կայտառ կուտան աղքատներուն, ուրիշ տեղ մը ցորեն կը բաղդեն: Աջէն վրայ կին մը աղուն չորը կը փոխէ, ուրիշ մը՝ կաթ կուտայ ճուացող աղջկան մը, ալեւոր մը, կեցեր է կալին մէջ, թեւքամանը կը մոտեցնէ եզի մը պոչին ձախէն կը տեսնուին խղուղին դէզերը ու գամփռ մը, ուրիշ մը չուքը նստած կ'որոճայ, անոր չոզիքին հետ՝ ցորենի քաղցր բոյրը կ'իյնայ գետին ..

Ժամուն երկու անութներուն տակէն, փախ կուտայ մեր բարի գետը: Ընկոյզի երկու պճեղներու պէս կը բաժնուի, մէկ ծայրը կ'երթայ դէպի արեւածագը, մէկալը՝ արեւմուտքի կողմը կ'երկարի, քիչ մը իրարու կը մօտենան, մահիկ մը կըշինեն, ու կը շրջանակեն ժամը ու անոր ծաղկաւոր վարագոյրը, մկրտութեան աւազանը, գրակալները, քշոցը, աշտանակները, արծաթէ բուրվառները, ժամկոչին հողաթափները, տէրտէրին փիլոնը եւ գետին ձգուած բազմոցները

Բ.

Առանց լոյսի արեւ կ'ըլլա՞յ. Գիւղը առանց ժամու, ձորը նետուած իչու մը չոր կզակին կը նմանի: Ասիկա գիտեն մարդիկն ու աստուածները, ատոր համար քով քովի կուգան մէկմէկու հողին վրայ: Կրօնքը խորհուրդ է, երբ այս երկուքը իրարու հետ են եւ մէջ մէջի կ'ապրին.

Անհրաժեշտ է գիւղը երբ ժամ չունի, իր լոյսը կորսնցուցած աչքին պէս է, իսկ ժամը ի՞նչ է որ, երբ գիւղը չկայ, մենք թէ մեր գեղն ունէինք եւ թէ մեր ժամը: Պզտիկ, հասակը ցած, պատերը խարխլած, հողէ տանիքով եւ երկու պատուհանով մեր աննման եկեղեցին.

Երբ Վարդավառ է, Ջատիկ կամ Ծնունդ, գիւղ մը գիւղացին հոն կը վազէ, աղօթելու եւ սրբանալու համար: Տօնական օրերուն՝ ամէն մարդ ժամ կ'երթայ: Եկեղեցին՝ մեղուներու փեթակին պէս կը խռնուի եւ հրապարակութենէն կ'ուռի:

Երբ ներս մտնէք, օ, զուք մեր ժամը մտած չէք, կեցէք նկարագրեմ անոր ներսը. Խորանին վրայ՝ մոմեր, աշտանակներ, խաչ մը եւ Աստուածամօր պատկերը կան, տակէն մէջ՝ չափիկաւոր տիրացուներ, փիլոնազարդ տէրտէրը, չարական մը՝ գրակալին վրայ հանգչած, մէջտեղը՝ դպրապետի կարմիր բազմոցը... քիչ մը եռեւը՝ մեր գիւղի պատուելի ծերերը կը կենան իրենց պատկառանքին հետ, եւ խմաստութեամբ ծանրացած գլուխները դարձած:

Ժամու մէջտեղը, սիւնին տակ, խորանին եւ առեւանին ուղիղ նայող կէտին վրայ՝ պիտի տեսնէք մեր «Երեսփոխ», անշարժ իբր մը յամառութեամբ, գամփռի պէս սպառնական եւ ժայռի պէս կարծր նկարագրով: Ասիկա՝ արարողութեանց անխափան գործադրման հսկիչն է, միշտ այսպէս եղած է, մազ չի փախցներ, տէրտէրն ու տիրացուները կը դողան անկէ, ժամագիրքն ու Սաղմոսները, Աւետարանն ու չարականները զող գիտէ, երբ սխալ կարդացուի, կամ բառ մը փախցուի, այն ատեն, «Երեսփոխանին» յօնքերը վեր կը բարձրանան, փոթորիկը փրթած է, երկիւղէն կը կծկըտի քահանան ու տիրացուները գետին կը նային ...

Դէպի ձախը, պատին մօտիկ, կը նստի զգիրը, անկէ վար՝ Կոտոյենց Հաճի Մաման, ճերմակ լաչակով, իր Երուսաղէմէն բերած «կօնտուրայով», յետոյ՝ գոյնզգոյն տարազով կիներ ու մարդիկ Խունկին մուխը բուրվառէն կը հոսի, կ'իյնայ օդին մէջ, ալիք ու գուլայ կը կազմէ, կը փչուի եւ կը տարածուի, կը լեցնէ ժամը եւ կը ծանրանայ աղօթողներու գլուխներուն վրայ: Այս ժամուն «Երեսփոխը» իր սրած պեխերով կը նմանի Թաւուսքին մթութենէն իր որսին նայող առիւծին ... Գզիրին մանրուկ մարմինը կը հալի, կը լուծուի խունկի մուխին հետ ... Կոտոյենց Հաճին՝ ցայգայրոյժի պահուն, արտին մէջ գիզուած կաղամբին պէս է ... տէրտէրը՝ հրդեհէն բռնուած չէնքին պատերը կուտայ.

Մուխ, աղօթք եւ զղջում:

Մատաղ դպիրները գիլ ձայնը կը լողայ ծուխին վրայ, Թիթեռնիկի թեւին պէս կը թրթռայ, հոս ու հոն կը սահի, կը մտնէ ականջները եւ կ'իյնայ հոգիներու յատակը ...

Մշուշոտ ու ամպամած եկեղեցին մէջ, կը խարշափին քչոցները, սոսկալի մեղմ երերցող բարդիներու տերեւներ ինչպէս, կը տեսկան աղաւնի բոց կուրծքերուն վրայ, ապակիի կտոր բաց ինկած կարկուտներու նման Աչքերէն արցունք կը թափի.. կը հաւատնայ պատարագին խորհուրդը քչոցի ձայնին հետ կը քալէ, կը մոնէ սիրտերը ...

Աղօթաւորները կը փառաւորեն «Միա՜յ, մէկա՛յ» բացագանչութիւնները կը լսուին ամէն կողմէ, հոգիները՝ զոհունակութենէն կը մեծնան սիրտերը՝ կը բացուին, խորանի վրայի Աստուածամօր պատկերը մէջ չարժելով, կը խնդայ քաղցր իր գրկի մանուկը, թագուհիին եւ նորա կը բաշխէ ամէնուն. Կոտոյենց Հաճի Մաման եւ «Երեսփոխանը» բաց կատարած են, կարծես անոնց մէջ թունքները կը չքնին.

— Ցիսուս մանուկ, քու բաժնած թագութենէն եւ շնորքէն խոյքը բաժինը մեզի տուր:

ՍՕՍ - ՎԱՆ

(1)

Վրացական բանաստեղծութիւն

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պէտք է ասել, որ մաքուր սէրն, ինչպէս վերին էակներին,
Նկարագրել ու բառերով արտայայտելն է դժուարին.
Նա երկնային գործ է վսեմ, որ թռիչք է տալիս մարդուն.
Ով որ փորձի, նա սխալուած պիտի տանի շատ նեղութիւն:

Մաքուր սիրոյ ըմբռնումը մօտ չէ եւ շատ խելօքներին,
Լեզուն կապւում է պատմողի եւ շփոթւում լսողներին,
Յած ձգտումով են համակւած, որոնք մարմին են ցանկանում.
Նրանք թէկուզ չեն շրջանում, սակայն հեռուից են ցոփանում:

Սիրահարին խենթ են կոչում, արաբական լեզուից առած,
Որովհետեւ խենթանում է իր սիրածից յագուրդ չառած.
Մի քանիսը մօտենում են երկնայինին, վեր թեւածում,
Իսկ քանիսը մրնում ներքեւ, սիրուհների շուրջն են յածում:

Սիրահարը պիտի լինի արեւի պէս սիրուն տեսքով,
Լինի ազատ, առատաձեռն, երիտասարդ, հարուստ խելքով,
Ճարտար, ուշիմ, համբերատար, յաղթողներից յաղթող, արի,
Ով այդպէս չի, նա չի կարող կրել անուն սիրահարի:

Սէրն է սիրուն, խորհրդալի, եւ շատ դժուար ըմբռնելու
Սէրն ուրիշ է բոլորովին, շնանալուց շատ է հեռու.
Սիրահարին շնացողից մեծ սահմաններ են բաժանում,
Մի շփոթէք դրանք իրար, ես լոկ այսպէս եմ հասկանում:

Սիրահարը պիտի լինի հաւատարիմ, ոչ շնացող,
Հեռանալով իր սիրածից՝ Սրտա համար խոր հառաչող.
Միայն պիտի լուկ մէկին տայ, թէկուզ տեսնի նրանց խռով,
Լաւում եմ սէրն ես նազեզուպլ, գիրկ ու զգուանք համբոյրներով:

Իսկ առաջին անգամ սիրից, այդ սէրն հաստատ պիտի պահի,
Ոչ երնուանքով յափշտակուի, ոչ տանջանքից նա խուսափի.
Իւր լա՛ւն ասի, նային զոհի, նրա համար սարերն ընկնի.
Չդառնիցայ, իսկ աշխարհն ամէն բանից նրան զրկի:

Սիրահարնե՛ր, աչք մի՛ք կարծի, երբ ուզում է՛ք այսօր մէկին,
Վ. ելն ուրիշին, ապա առանց խղճի խայթի թողնում կրկին
Այսպէս բոտոր, անարգ խաղեր նրնխայլին է լոկ յարմար,
Իսկ սիրահար նա է միայն, ով փայում է կրծերն իր վառ:

Անկեղծ սէրը ցոյց չի հանում, տառապանքը չի մերկանում,
Մենութեան մէջն է սիրածի սիրահարին պաշտպանում,
Հեռուից է նա վառւում, դաղւում, հեռուից տանջւում, աչքը գցում,
Տանում նարի խստութիւնը ու իր նարին է պենածում:

Իր զաղտնիքը ոչ մի մարդու առաջ պիտի նա բաց չանի,
Ոչ վառ խարխի նարի մասին, ոչ վարկաբեկի նրան անի.
Նա ուրիշին պէտք չէ սիրի, մոքովն անցնել չյանդգնի,
Սիրուց տանջուել բախտ համարի, նարի համար կրակն ընկնի:

Ո՞ր խելօքը կը վստահի բաղեալ անունն իր սիրածի.
Այդ բանիցը նա շահ չունի, սակայն նարին կը վնասի.
Ինչպէս կ'ուզէ, արտայայտուի, մինչեւ անգամ եթէ գոռի.
Կարելի չէ, որ գրբանից նարի սիրտը խոր չը ցաւի:

Զարմանում եմ թէ ինչպէս է վերապրեցում մարդ իր սէրին.
Թէ սիրում է, ինչո՞ւ է նա վարկաբեկում սիրած նարին.
Թէ չի սիրում, թող նա տուի, էլ ինչո՞ւ է չարախօսում.
Բայց վատ մարդը՝ վատ խօսելը իր հոգուցն էլ վեր է դասում:

Թէ սիրողն իր նարի համար հառաչում է եւ միշտ լալիս,
Առանձնանում, սարերն ընկնում, այդ նրան շատ է սազ գալիս.
Բայց մտքի մէջ իր սիրածից միշտ անբաժան պիտի մնայ,
Ու իր սէրը ցոյց չհանի, եթէ մարդու հանդիպի նա:

ՇՈԹԱ ՌՈՒՍԹԱՎԵԼԻ

Թարգմ. Գ. ԱՍԱՏՈՒՐ

Հայքը եւ Հայը

— o —

ԽՄԲ.— Ուիլեըմ Սարոյեան, անգլիագիր երիտասարդ գրագէտը, որ արդէն համբաւ շինած է անգլիատառ գրականութեան մէջ, կը շարունակէ գրել նաեւ «Հայրենիք»ի: Կարելի չէ առանց սարսուռի կարդալ այս գեղեցիկ պատկերը.—

Թոստով քաղաքին մէջ, գիշերը ուշ ատեն գարեջրատան մը աղջիկէն անցած պահուն, ներսը ճերմակ բաճկոն հագած սպասարկու մը տեսայ, որ սպասաւորը Հայ մըն էր, ուստի ներս մտայ ու հայերէն ըսի.

— Ի՞նչպէս ես, Աստուած տունդ շէնցնէ, ի՞նչպէս ես:

Ձեզ գիտեր թէ ի՞նչպէս կրցայ ըսել որ ան Հայ մըն էր, բայց կրցայ: Այդ բանը ինծի ենթադրել տուողը անոր դէմքին թխութիւնը չէր միայն, ոչ ալ քթին կորութիւնը, ոչ խռուութիւնն ու առատութիւնը իր մազերուն եւ ոչ նոյն իսկ անոր վառվռուն աչքերուն իր գլխուն մէջ տեղաւորման ձեւը: Շատեր կան, որոնք նոյն թխութիւնը, նոյն քթի կորութիւնը եւ նոյն տեսակի մազեր ու աչքեր ունին, բայց Հայ չեն: Մերը զարմանալի ցեղ մըն է, եւ ես դէպի Հայաստան ճամբուս վրայ էի: Սակայն, կը ցաւիմ, շատ կը ցաւիմ, որ Հայաստանը ոչ մէկ տեղ է: Ինծի համար ողբալի է, որ Հայաստան գոյութիւն չունի:

Փոքր Ասիոյ մէջ հողամասի պզտիկ տարածութիւն մը կայ, որ Հայաստան կը կոչուի, բայց այդպէս չէ, հոն Հայաստան չէ: Հոն պարզ հողամաս մըն է, ուր կան դաշտեր, լեռներ, գետեր, լիճեր ու քաղաքներ, ու այս ամէնը գեղեցիկ են, եւ ոչ նուազ գեղեցիկ քան աշխարհի միւս վայրերուն: Բայց հոն Հայաստան չէ: Միայն Հայեր կան, որոնք կը բնակին երկրիս վրայ, եւ ոչ Հայաստան, քանի որ Հայաստան չկայ, պարոններ, չկայ նաեւ Ամերիկա, չկայ Անգլիա, չկայ Ֆրանսա, եւ չկայ Իտալիա, միայն երկիրը կայ, պարոններ:

Ուստի սուսական գարեջրատունը մտայ՝ հայրենակից մը ողջունելու համար, որ օտար մըն էր օտար հողի վրայ:

— Վա՜յ, դո՛ւն,— ըսաւ ան՝ զարմացումի կանխամտածուած եղանակով մը, որ մեր լեզուն ու խոռկալակերպը այնքան զաւեշտական կը դարձնէ: Ըսել ուզելով անշուշտ՝ զաւն, որուն օտարական մը ըլլալը յայտնի է, օրինակ, հագուստէդ, գլխարկէդ, կօշիկներէդ, եւ որուն նոյն իսկ դէմքին վրայ քիչ մը Ամերիկան կ'արտացոլայ, ի՞նչպէս գտար այս տեղը:

— Գո՛ց մը,— պատասխանեցի ես սիրալիր, կը քալէի՝ երբ քեզ տեսայ: Ի՞նչ է անունդ, ո՞ւր ծնած ես, (իսկ հայերէն կ'ըսենք՝ ո՞ւր աշխարհ էկար).

Մուշ ծնած եմ,— ըսաւ ան.— Ո՞ւր կ'երթաս, ի՞նչ կ'ընես հոս, հագուստներէդ կ'ըսեմ ըսել որ Ամերիկացի ես:

— Մո՛ւշ, ես կը սիրեմ այդ քաղաքը: Ես կը սիրեմ քաղաք մը, որ երբեք տեսած չեմ, եւ որ այլ եւս գոյութիւն չունի, ու որուն բնակիչները սպաննուած են: Այդ այն քաղաքն է, ուր հայրս աչքերած է՝ երիտասարդ եղած ժամանակ:

Աստուած իմ, որքա՜ն ուրախալի էր ինծի համար տեսնել այս Մշեցի թըխադէմ Հայը: Դուք չէք կրնար երե-

ՕՐ. ԱԼԻՍ ՏՆԿՈՅԵԱՆ եւ ԱՆԹՈՒՇԱՒԱՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Ամուսնացած

Փարիզ. 13 Սեպտ. 936

... ւակայել թէ՝ ի՛նչ մեծ հաճոյք է Հայու մը համար ուրիշ Հայու մը հանդիպիլը աշխարհի մէկ հեռաւոր անկիւնին մէջ: Եւ մանաւանդ հանդիպիլ գարեջրատան մը մէջ, տեղ մը, ուր մարդիկ կը խմեն: Ո՛վ հոգ, կ'ընէ այլ եւս գարեջուրին գէշ որակը, ո՞վ կը մտահոգուի ճանճերով, ո՞վ այդ առթիւ այլ եւս կը մտածէ դիկտատուրութեան մասին: Բաներ կան, որոնք անկարելի է փոխել:

— Վա՜յ, վա՜յ,— ըսաւ ան՝ մտանաւոր հրճուանքով մը,— ուրեմն հայերէն ալ կը խօսիս, զարմանալի է որ չես մոռցած:

Ու երկու գաւաթ ռուսական վատորակ գարեջուր բերաւ: Հոգար հայկական շարժուձեւերը, որոնք այնքա՛ն նշանակալից էին: Ծունկերը կը ծռէր ու բարձրաձայն կը խնդար: Կը հայհոյէր ու արամօրէն կը ծաղրէր աշխարհն ու իր մեծ գաղափարները: Մօրքը, նայուածքը, շարժուձեւերն ու ժպիտը, բոլորը հայկական էին, եւ այս ամէնուն մէջէն ես կը տեսնէի ցեղին արագ վերածնումը՝ անժամանակ ու դարձեալ ուժեղ, թէեւ պէտ տարիները անցած էին, թէեւ քաղաքները կործանած էին, հայրեր, եղբայրներ ու զաւակներ սպաննուած էին, ծանօթ վայրեր մոռցուած էին, երազներ բռնաբարուած էին ու կենդանի սրտերը աահլութեամբ սեւցած էին:

Աշխարհի մէջ կ'ուզէի տեսնել ուժ մը, որ կարենար փճացնել այս ցեղը, այս պզտիկ ցեղը անկարեւոր ժողովուրդի մը, որուն պատմութիւնը վերջացած է, որուն պատերազմները մղուած ու չեն շահուած, որուն շինութիւնները խորտակուած են, որուն գրականութիւնը չի կարդացուիր, որուն երաժշտութիւնը չի լսուիր, որուն աղօթքները այլ եւս չեն պատասխանուիր:

Կոտորեցէք այս ցեղը՝ եթէ կրնաք: Ըսենք որ դարձեալ 1915ն է եւ աշխարհը պատերազմի մէջ է: Կործանեցէ՛ք Հայաստանը: Փորձեցէք՝ տեսէք թէ կրնա՞ք: Իրենց տուներէն հանելով անապատ դրկեցէք զանոնք, զրկեցէք զանոնք հացէ ու ջուրէ: Այրեցէք անոնց տուներն ու եկեղեցիները: Գիտի տեսնէք որ անոնք դարձեալ պիտի խնդան, ցեղը նորէն պիտի ապրի, ու երբ քսան տարի վերջ անոնցմէ երկու հատ իրարու հանդիպին գարեջրատան մը մէջ՝ պիտի խնդան ու պիտի խօսին իրենց լեզուով.

Աշխարհի մէջ երկու Հայեր կը խօսակցին, փորձեցէք տեսէք կրնա՞ք կոտորել զանոնք:

Թարգմ. ՍԱՐԳԻՍ ՉՆԱՐԵԱՆ

ՆԻՒԹԱՂ

—

— Ցղաս, ի՞նչ բան կ'արգիլէ քեզ բարի ըլլալ քու ընկերներուդ հետ, ինչո՞ւ կը ծեծես ընկերդ:

— Պարոն, բարի ըլլալը արգելք մը չէ ծեծելու, հայրս ալ բարի է, բայց երբեմն զիս կը ծեծէ:

ՄԻՋՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

— • —

Թուրքիոյ լեզուական Գ. համաժողովը, որ, ինչպէս ծանօթ է, գումարուեցաւ վերջերս, ուշադրութեան արժանի երկու կէտ ունի:

Առաջինը՝ այդ կէտերէն միայն Գ.-ին յատուկ չէ: Այս համաժողովներուն կազմակերպիչները, մինչեւ ալ, պետական յարաբերութիւններն օգտագործեցին՝ օտար գիտնականներու այցելութիւնները ապահովելու համար: Ու այս պարագան ծածուկ պահեցին:

Այսպէս երեք համաժողովներուն ալ ներկայ եղան օտար գիտնականներ: Հետուէն գիտողը այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ այդ գիտնականները կամ իբրեւ համակարծիք են Թրքական ծիծաղելի ժեկնաբանութեանց — ընդունելով որ իբրեւ Թուրք լեզուն նախամայրն է եղած բոլոր լեզուներուն, բայց ոչ բուսաբար բառ, ոչ քերականութիւն եւ ոչ ալ նոյն իսկ ... գիր է ունեցած,— եւ կամ կոչուած են:

Անտարակոյս գրաւը շատ մեծ դեր կը կատարէ՝ թէ այս այցելութիւնները եւ թէ նպաստաւոր արտայայտութիւնները ապահովելու տեսակէտէն:

Կայ եւ ուրիշ պարագայ մը, սակայն:

Թուրք լեզուական համաժողովի վարիչները պաշտօնապէս կը հրաւիրեն օտար երկիրներու համալսարանները, կրթական նախարարութիւններն ու ազգ. գրադարանները իրենց ներկայացուցիչները ղրկել համաժողովին:

Եւ որովհետեւ մերժում մը կրնայ աննպաստ ազդել երկու երկիրներու յարաբերութեանց վրայ, բոլորը կ'ահապարին ուղարկել իրենց ներկայացուցիչները, որոնք ինչպէս կը տեսնուի, բաւական կը չոյուին յարգանքներով, Աթաթիւրքի շնորհած մասնաւոր տեսակցութիւններով ու ... ու այն ձեւով, որուն մէջ չափազանց վարպետ են Թուրքերը:

Այս համաժողովի ընթացքին մէջ տեղ ունեցաւ Արեւի Տեսութիւնը:

Թողլով մասնագէտներուն՝ այդ պատասխանատուութեանց գնահատումը, հարկ կը նկատենք ուշադրութեան յանձնել շատ կարեւոր պարագայ մը:

Երեւութապէս այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ մարդ թէ Թուրքերը Արեւի Տեսութիւնը մէջտեղ նետեցին, ապացուցանելու համար Թուրքերէնի հնութիւնն ու մայրական արժէքը:

Իրականին մէջ, այդ տեսութեան տակ ծածկուած է, շատ վարպետօրէն, նահանջ մը, զոր սոփեստեցան ընել՝ զգալով որ իբրեւ ծիծաղելի ճամարտակութենէ մը անդին չէր կրնար անցնիլ լեզուն զտելու իրենց փորձը:

Կը յիշուի, որ ասկէ առաջ, «Հարազատ Թուրքերէնի» նշանաբանը մէջ տեղ նետուեցաւ: Գրքատիներ, բառեր, ասութիւններ, բառարան փոփոխում, զորաշարժ մը, վերջապէս լեզուն մաքրագործելու եւ իր «յեղափոխութիւնը» վերածելու:

Արդիւնքը այն եղաւ, սակայն, որ ստեղծուեցաւ խառնիճաղանճ մը: Նոյն իսկ անոնք որ մասնակից կամ կողմնակից էին այդ շարժումին, բռնկան դժգոհի: Փոխադարձ հասկացողութիւնը դարձաւ անկարելի,— ինչպէս գիտել տուին շատեր:

Ահմէտ Էմին Եալման, Թուրք ծանօթ լրագրողը, որ այժմ Թուրքերէն «Թան»ը կը վարէ, անցեալ օրուան խմբագրականով գիտել կուտար.

— «... Լեզուական շարժման մէջ, առնեն մը չափազանցութիւններ ծայր տուին: Նորութեան ցանկութիւնը պահ մը մոռցնել տուաւ թէ լեզուն ամէն բանէ առաջ փոխադարձ հասկացողութեան միջոց մըն է: Սկսանք խօսիլ լեզու մը որ տարբեր էր մեր լեզուէն: Առնեն մը եկաւ որ անկեղծ եղանք ... Իրար հասկնալու համար բառարանի անհրաժեշտութիւն զգացինք»:

Ի՞նչ ընել այս անկարելիութեան առջեւ: Նահանջ մը, անշուշտ:

Եւ սակայն, միաժամանակ հարկ էր փրկել այն բոլոր ձգտումները, որոնք կապուած էին լեզուական այդ շարժման: Որուշ էր այլ եւս, որ ամբողջ եղածը, ինչպէս առնենն ալ յօդուածագրով մը գիտել տուած ենք, կարգ մը օտար բառերու տեղ Թուրքեբէնատիպ բառերու նախընտրութեան կախուած ունէր: Կարգ մը փոփոխութիւններ ալ՝ քերականական կանոններու մէջ: Լեզուն այսօր նորէն ողողուած է օտար բառերով:

Ուրեմն.

Հարկ էր գտնել ուրիշ միջոց մը: Ու Քամալի «Կանճարեղ» միտքը գտաւ զայն,— պէտք է ապացուցանել թէ բոլոր լեզուները կը սերին Թուրքերէնէն: Այդ տեսակէտին փաստարկութեան համար կը բաւէ մէկ բառ գտնել (արեւ) որ հնչումի հանգիտութիւն մը երեւան բերէ ուրիշ լեզուներու նոյնիմաստ բառին հետ: Անկէ յետոյ եզրակացութիւնը որոշ է,— բոլոր լեզուները սերած են Թուրքերէնէն:

Ու քանի որ անոնք ծնունդն են «մայր» Թուրքերէնին, ապա ուրեմն որ եւ է անպատեհութիւն չկայ, եթէ օտար նկատուած բառերը պահենք, նկատելով որ անոնք բոլորն ալ հարազատ են՝ համաձայն նոր տեսութեան:

Միծաղելի կամ անհաւատալի՞ կը թուի այս կէտը:

Մէջ բերենք, ուրեմն, Ահմէտ Էմին նոյն խմբագրականէն ուրիշ հատուած մը եւս («Թան», 22 օգոստ.).

— «... Հարկ էր, սակայն, առնց ծուած այդ տեսութիւնը հաւաստպանելու: Մեր պատմութեան մասին կատարուած պրպտումներն ու արեւի թէզը շատ նպաստեցին այդ հաւասարակշռութիւնը գտնելու գործին: Աչքի կը զարնէին օտար բառերը: Չենք ուզեր մեր լեզուին մէջ տեսնել լեզուական քաղիվիլիպասեկոն որ եւ է հետք: Բայց, երբ պարզուեցաւ որ օտար այդ բառերը կը սերին Թուրքերէն արմատներէն եւ իրենց կրած փոփոխումներուն պատճառաւ օտար կ'երեւին մեզի, անոնց հանդէպ զգացինք սեփականութեան եւ հարազատութեան զգացում մը: Այս կերպով, այլ եւս սա կամ նա բառը մեր աչքը պիտի չծակէ եւ բոլոր այն բառերը, որոնք կը գտնուին այժմ մեր լեզուին մէջ, իբրեւ ինքնաբացատրութեան միջոց, պիտի նկատենք նաւ նիւթի ակեր ...»:

Պարզ է, չէ՞:

Ու կատարելապէս Թրքավարի: «Էօզ պէ ճօզ» Թուրք՝ թէ իբրեւ տղամարդութիւն եւ թէ իբրեւ անպատկառութիւն այս «նահանջը» առանց երգի...

Վ. Ի.

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂԻ ԴԻՄԱԿՈՎ

— o —

Այստեղ նա ձայնակցում է ֆաշիզմի հետ ձուլուած, ռասայական տեսութեան ծիծաղելի սպիտ Նժդեհին, այդ կարիկատուրային, կիսագրագէտ դաշնակական Նիցչէին, որը ձգտում է հայ աշխատաւոր ժողովրդին սպառազ պատերազմում դրնել միջազգային ֆաշիզմի տրամադրութեան տակ: Սակայն Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանը այս պատմուածքի առթիւ Հայաստանի խորհրդային գրողների առաջին համագումարում արտասանած իր ճառում ասում է միայն մի ամօթխած ու հապճեպ նախադասութիւն. «Թախիծով եւ կարօտով են վերարտադրւում անցեալի էջերը եւ օրհնուիօրէն նոյն իսկ (վա՜հ, ի՞նչ ջախջախիչ հարուած.—Ն.Զ.) ոսնմացնում մեր այսօրը (Բակունց—«Միրանի փող»)»: Ու յետոյ փարիեցիական թախիծով աւելացնում է. «նացիոնալիստական սխալներն ու սայթաքումները հանդէս են եկել մեր գրականութեան երկու խոշոր վարպետների մօտ (Զարենց եւ Բակունց), այն էլ մեր մի շարք պարզորոշ նացիոնալիստների մօտ (... չարքից յետոյ)»:

Մենք Ա. Բակունցի հետ միասին հասկանում էինք, թէ դա ինչպիսի «նախապգուշացում» էր: Այդպիսի «նախազգուշացումներից» յետոյ Ա. Բակունցի դաշնակիզմը դառնում էր աւելի սանձարձակ, իսկ նրան մերկացնելու համար բացուող բերանները փակւում էին՝ կուսակցութիւնից վտարւելու սպառնալիքի տակ:

Այս «Միրանի փողն» էր:

Այժմ անցնենք «Սրտամահ սրգուհն»:

«Սրդի Սրտամահ» — այս ծաղրական մականունով է կնքել Ա. Բակունցը գիւղի սոցիալիստական վերակառուցման նուիրուած կոմունիստին: Եւ Բակունցը թշնամական ատելութեամբ ջախջախում է նրան ամէն քայլափոխին՝ սկսած կայարանից մինչեւ գիւղը: Նա նրան հակադրում է գիւղացիական տարերքին եւ անվերջ չարախնդում՝ նկարագրելով նրա պարտութիւնը:

Կայարանում կասսի առաջ հերթի են կանգնած 1932 թուին գիւղացիները, որոնք աղմկում էին «անտանելի հերկուղից», «որոնք անպատակ հրում էին եւ պոռում, ինչպէս ջահել բուղան, երբ զքոմն է ընկնում հողի առաջին խոնաւութիւնը», որոնք, «ինչպէս անտառների գազանները վանդակների մէջն հրմշտւում, բռթում էին իրար: Այդ ժամանակ Ա. Բակունցը նրա է բերում իր կոմունիստին:

«Նայեց նա ինչպէս նկարիչը կը նայի փրփրած ծովին: Սակայն նկարիչ չէր նա, այլ կարգի եւ միօրինակութեան մոլեգին երկրպագու, որը «որոշեց սանձահարել հողմը»: Նա չի կարողանում Ա. Բակունցի գովերգած «հողմը» սանձահարել եւ Բակունցը թշնամական չարախնդութեամբ նկարագրում է այն տանջութիւնը, որն առաջ է գալիս ամբոխի մէջ այդ մարդու հանդէպ՝ կասսի առաջ կարգ ու հերթականութիւն հաստատելու նրա ջանքերի հետեւանքով:

«Մէկը սինդ թքեց եւ ասաց, որ երբ թէ նրա ուսամի վրայ է թքում» — չարախնդում է Ա. Բակունցը եւ այնուհետեւ անցնում է իր հերոսի բնութագրին. «Նա չէր մտածում, այլ առաջարկում էր եւ կամ առաջարկը կատարում: Նա մեծ երկրպագու էր վերջակէտների, պարագրաֆների, թուերի եւ դիագրամների եւ մանաւանդ սառրապդութիւններին»:

«Եւ գնում էր նա հեռու գիւղը, գլխի մէջ պլաններ, թուեր, առաջադրանքներ, կազմակերպչական եզրակացութիւններ եւ տախտակներ՝ սանդղակով եւ առանց տակաի: Նրա գլխի մէջ պտտւում էր միջոցառումների մի շարք, որ կառուցել էր ինքը մտերի պտտման միօրինակութեամբ» (*):

Բայց ո՞վ է Շչերբինեան այս հերոսը, որն արժանացել է հեղինակի թունաւոր ծաղրին: Նա «եկցուած է սոյն գիւղին՝ աշխատանքներն աշխուժացնելու», ինչպէս ասուած է նրա վկայականի մէջ:

Ինչպէս յայտնի է պրակտիկայից, մեր պետական ու կուսակցական ղեկավար մարմիններն աշխատանքներն աշխուժացնելու նպատակով գիւղերն կցում էին լաւագոյն փորձուած ընկերներին, մեծ մասամբ կոմունիստներին: Ակսէլ Բակունցի թշնամական նաղըն ուղղուած է մեր կուսակցութեան լաւագոյն զաւակների դէմ: Այդ նրանց մասին է ասում Բակունցը, թէ «նա չէր մտածում, այլ առաջարկում էր եւ կամ առաջարկը կատարում». Մի՞թէ սա տրոցկիստական ցինիկ մի զրպարտութիւն չէ մեր հերոսական կուսակցութեան հասցէին: Մի՞թէ սա չէ հակայեղափոխական տրոցկիզմի լեզուն պրոպագանդուած:

Ա. Բակունցի նկարագրած գիւղում դարձեալ չկայ կոլեկտիւ տնտեսութիւնը: Իսկ գիւղացիներն «ասսուզաններ են, անհոգիւ, անլեզու» եւ անասնական երկիւղ են տածում դէպի այցելուն:

— «Տեղներս մի քիչ անյարմար է ... հեռու տեղ է, ամէն բան չի ճարւում,— արդարացաւ Աւագը:

— Ուրեմն օրեկտիւ պատճառ՞ն ... — եւ տեղը չտկեց: Զարխը փռաւ եւ մի ձողիկ գնդաց. «անյուսալի յիմար է նա, ով ընդունում է օբեկտիւ պատճառ»: Բակունցը ծաղրում, կարիկատուրայի է վերածում մեր ստալինեան լոզունգն օպորտունիստական (պառեհապաշտ) ինքնահոսի դէմ: Նա ծաղրում է իր հերոսին նրա համար, որ նրա կարծիքով «գիւղացիների հաղորդած տեղեկութիւնների ճշդութիւնը կախուած է նրանից, որ խուճին պատկանելուց»:

Ամբողջ այս վիպակը տրոցկիստական հակայեղափոխական քամնելի մի պամֆլետ է՝ ուղղուած գիւղի սոցիալիստական վերակառուցման մեր ստալինեան քաղաքականութեան դէմ եւ Բակունցը դիտմամբ կիսաւ է թողել այն, որպէսզի մարդկանց խաբի եւ խուսափի պատասխանատուութիւնից:

Դաշնակիզմը եւ տրոցկիզմը իրար ձուլուած սեւ թելերի նման անց են կենում Ա. Բակունցի ստեղծագործութեան միջով սկզբից մինչեւ վերջ: Նրա գրական աշխատանքը միանգամայն հասկանալի կը դառնայ, եթէ մենք յիշենք, թէ նա որտեղից է եկել մեր կուսակցութեան եւ գրականութեան մէջ եւ ինչպէս է եկել:

«Հայաստանի նախկին Դաշնակցականների համագումարում» 1923ին Ա. Բակունցն ասել է մի շարք ճառեր:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

(*) Տես «Գրական Թերթ», 1934, թիւ 10 եւ 11:

Շոյցէ - Փլինգ, Գերմանահայերու Առաջնորդուհին, որ փառաբանեց ազգային ընկերվարութիւնը, ուժգնօրէն պախարակելով համայնավարութիւնը: Քանի մը վայրկեան վերջ երեւցաւ Հիթլէր ինքը եւ ընդունուեցաւ մոլեգին ծափերով: Նախագահը յատկապէս խնդրած էր որ ծաղիկներ չմատուցանեն Առաջնորդին:

*** Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, իր հակաբոլշեւիկեան գրգռալից ճառին մէջ ջանացապացուցանել, նախ, թէ կարմիր բանակը յարձակողական հանգամանք ունի, թէ 36 օդակայաններ հաստատուած են Չեխոսլովաքիոյ մէջ (իբրեւ հետեւանք Մոսկուայի հետ կնքուած գինակցութեան), որոնց շնորհիւ Տրէզտէնը կարելի է ռմբակոծել 20 վայրկեանէն, Շէմնիցը՝ 11 վայրկեանէն, Շլեզիոյ ճարտարարդործական շրջանը՝ քսան վայրկեանէն, Պերլինը՝ 42 վայրկեանէն, Վիէննան եւ Փէշթան՝ վեց վայրկեանէն: Յետոյ պարզեց օտար հասարակութեանց՝ Ֆինլանտացիներու, Վրացիներու եւն. դէմ կատարուած հալածանքները եւ յիշեց թէ Կոմինթէրնը 1935ի համագումարէն ի վեր աւելի քան 100 ըմբոստութիւններ սարքած է»:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Սպանիոյ ապստամբներու հրամանատարը վերջնագիր մը ուղղեց Սան Սէպասթիանոյի, որպէսզի անձնատուր ըլլան: Ժխտական պատասխան տրուած ըլլալով, ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ արտակարգ ուժգնութեամբ: Քաղաքին պահակազօրքը իր պատասխանով կ'ազդարարէր թէ «ապստամբները անկարող են մեղի յաղթել զէնքի զօրութեամբ»:

Ապստամբներու օդանաւերը անխնայ կրակ կը տեղան քաղաքին վրայ, Զոր-Մոլա հրամայած է յառաջ խաղալ եւ ամէն գնով գրաւել քաղաքը:

Միւս ճակատներուն վրայ եւս տենդագին գործունէութիւն կը ցուցնեն թէ ապստամբները եւ թէ կառավարական զօրքը: Ապստամբներու առժամեայ կառավարութիւնը օտար թղթակիցներուն արգիլեց գործածել «ապստամբ» եւ «հաւատարիմ» բացատրութիւնները: Անսաստողները պիտի վտարուին:

Մատրիտի մէջ վերջին պատրաստութիւնները կը կատարուին, պաշտպանելու համար քաղաքը, ազգայնականներու յարձակման դէմ:

Կառավարական օդանաւերը 50 ռումբ տեղացնելով կործանեցին Օվիէտոյի համալսարանը եւ կարգ մը քաղաքապետական շէնքեր, իբրեւ պատասխան Թոլէտոյի ռմբակոծման: Մատրիտի շուրջը, Կուատարրամայի լեռներուն մէջ ձիւն տեղացած ըլլալով, գինուորները զրադած են մաքրելու եւ ճամբան հարթելու: Ապստամբները այժմ 75 մղոն հեռու են Մատրիտէն, այս ճակատին վրայ: Ապստամբական գեկոյցները յուսահատական կը ներկայացնեն Գիլպաոյի վիճակը եւ օրէ օր կը սպասեն անձնատուութեան.

ՉԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ կառավարութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ նոր ըմբոստութիւններ եւ խռովութիւններ ծագած են: Այս առթիւ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ երկու մարտանաւերու ըմբոստութեան մասին

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ.— Ներքին նախարար Գ. Սալանկրօ Լիլ երթալով, յաջողեցաւ պարպել տալ 110 գործարաններ: Բանակցութիւնները կը շարունակուին գործատէրերուն եւ բանուորներուն միջեւ: Ազգայնական թերթերը կը գրեն թէ քաղաքապետական եւ նահանգային աշխատաւորները վերջնագիր մը ուղղած են նահանգապետութեան, եւ կը սպառնան ցոյց մը կազմակերպել մէկ ժամուան համար, եթէ գոհացում չառնեն:

Գործադուլը կը շարունակուի Մարսէյլի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ:

20.000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ժողով գումարելով Գիյանքուրի շրջանին մէջ, ընկերվարականներու նախաձեռնութեամբ, գնահատեցին կառավարութեան չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ յայտնեցին թէ Լէօն Պլումի կողքին պիտի կանգնին, խաղաղութիւնը պահպանելու համար:

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ազատական կուսակցութեան կարեւոր վարիչներէն Մէկը, Գուրբէշի քաղաքապետին գաւակը, ուժգին ճառ մը խօսելով, խստօրէն քննադատեց Ֆրանսան եւ այս...նքեց աւելի արագ մերձեցում հաստատել Գերմանիոյ հետ: Խորհրդային երիտասարդական միութեանց վարիչը Հռոմ գնաց

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ստիկանութիւնը բազմաթիւ օտար համայնավարներ ձերբակալեց, միեւնոյն ատեն խուզարկութիւններ կատարելով: Կարեւոր յայտնութեանց կը սպասուի:

ՀՈՂԵՐ. ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ.— Յուլիս 30ին Կովկասի մէջ տեղացող յորդ անձրեւներու հետեւանքով ողողումներ պատահեցան Երեւանի մէջ եւ Գետառի ափերը: Հեղեղ քշեց քաղաքացի Աւետիս Կարապետեանը, որ մեռաւ հիւանդանոցին մէջ: Հեղեղին առաջքը առնուեցաւ, բայց վնասները ճշդուած չեն դեռ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Ֆր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին՝ Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Սրցափեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՑԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ:

13 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կը խօսի ԱՐԹԻՆ ՄԱՐՑԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին: Մուտքը ազատ է:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Զ. Ռ. Ց.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ռ. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ հերթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այն տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան մասնակցիլ միայն անոնք որոնք կը փափաքին. թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ծախսը: Մեկնում Հոկտ. 19 Սեպտ. շաբաթ կէսօրին ժամը 12ին Salle des Fêtes-էն, որ պիտի անցնի 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին կրնան.. վերադարձ՝ կիրակի գիշեր: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին:

ՀԱՅ ԱՐԾՈՒԻ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին. Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը

Դաստել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը ...,

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ նիւթական շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը. ..., 14 rue Meyerbeer. Blanc Mesnil (S. et O.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գ. Նուբար Թագւորեան Այրի Տիկ. Գէորգեան, Տէր եւ Տիկ. Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկ. Եսայեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Սարգիսեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն տեղւոյս Կարմիր Խաչին եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ ծաղկեպսակով, հեռագրով եւ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց՝ տիկնոջ, ազգական եւ ազգականին դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 7ին.

Կրընոպլ, 10 Սեպտ. 936

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 5.30ին. Bar Petit-Poucetի սրահին մէջ: Կը խնդրուի յանձնախումբի անդամներէն անպայման ներկայ գտնուիլ

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Գոլ. Այու

17. Rue Damesme. PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant: H. STEPHAN

Այդ ճառերով նա ոչ թէ լիկվիտացիայի է ենթարկել նախկին դաշնակցականներին, ինչպէս հաւատացել էին այն ժամանակւայ «միամիտները», այլ փիրայինել է դաշնակցական ոգով, ամրապնդել է նրանց իրենց դաշնակցական համոզմունքների մէջ: Նա պահանջել է, «որ վերադարձատումից առաջ իւրաքանչիւր վերադարձող մի քիչ էլ անցեալ գործունէութիւնը գնահատէր», քանի որ դաշնակցութիւնը «ժամանակին խոշոր յեղափոխական դեր է կատարել, եղել է ոտնայայտիչը հայ քաղաքական մտքի՝ տարիներ շարունակ», քանի որ «հայկական դատի պաշտպանութիւնը Դաշնակցութիւնն ստանձնել է իրենից առաջ եղած քաղաքական խմբակներից Իսկ այդ խմբերի ծագման պատճառները թաղուած են հայ պատմութեան խորքերում», քանի որ «պարսկական շարժումը յեղափոխական շարժում էր եւ այդ Դաշնակցութեան ողջ անցեալի պարծանքներից լաւագոյնն էր: Եթէ 30 տարւայ գործունէութեան ընթացքում սայթաքումներ ենք ունեցել եւ յանցապարտ ենք, ապա թոյլ տուէք ասելու, որ Արեւելքի մեր հարեւան մի շարք յետամնաց ազգերի մէջ յեղափոխական շարժումներ ենք առաջացրել (երկարատեւ ծափեր, ազդեցիկ, պրաւօ)» քանի որ «Դաշնակցութիւնը թարգմանն է եղել մեր ցանկութիւնների» եւ Ա. Բակունցը «բոլորի հետ միասին ժամանակին արդարացրել է իր վրայ դրած յոյսերը, կատարել է այն, ինչ թելադրում էր մեր շրջապատը»:

Ամբողջ գիրքը լիքն է Դաշնակցութեան՝ հայ ժողովրդի այդ վաստաբեղուն թշնամուն նիւրուած այսպիսի անամօթ գիֆիրամբով: Մենք մէջ բերինք փոքրիկ ցիտատներ միայն Ա. Բակունցի մէկ ճառից: Սակայն այս բոլորի գլուխ-գործոցը ոմն Տրդատեանի կարճ ռեպլիկն է, որ անձամբ ձեռքն տեղաւորուած է սղագրութիւնների մէջ... կարծիքներով եւ միանում եմ ընկ. Բակունցին,— բացագանչում է Տրդատեանը: — Տաճկահայ դատի վերաբերեալ ընկերները նոր են հասկանում, որ ուրիշ կերպ լինել չէր կարող: Ես չեմ մոռանում Ջանգիբասարի ճակատը, որը մի ... գործ էր»:

Եւ այս ողագրութիւնները դեռ «շտկուած», մեղմացուած են: Ի՞նչ հրէշաւոր պատկեր կը ներկայացնէր դաշնակ «լիկվիտատորների» այդ համագումարը, եթէ բոլոր ճառերը տպագրուած լինէին անփոփոխ, առանց խմբագրական կրճատումների: Բայց այսքանն էլ հերիքաւոր է եւ ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսի թունաւոր բաղադով է եկել մեր կուսակցութեան շարքերը Ա. Բակունցը: Հրաժարուե՞լ է, արդեօք, նա իր դաշնակցական ռասայական ջարդարար գաղափարախօսութիւնից երբեւիցէ: Այս հարցի պատասխանը մենք տեսանք վերեւում,— ոչ:

Դաշնակցական իժն առանց հրաժարուելու իր թոյնից եւ անգամ չփոխելով իր շապիկը սողացել է մեր կուսակցութեան սրբազան ծոցը: Դաշնակները բացել են գռները նրա առաջ եւ նրա օձային մերկութիւնը ծածկել են խորհրդային լօզունգ քաղաքացու պսպղուն շապիկով: Իժը տաքացել է այնտեղ եւ, հաւատարիմ իր հին բնաւորութեան, շարունակել է խայթել ու թունաւորել: Կուսակցութեան լաւագոյն զաւակները տարիներ շարունակ տեսել են նրա խայթոցները, շօշափել են նրա թոյնը մեր գրականութեան մէջ, ցանկացել են պատռել նրա շապիկը, թունազրկել նրան: Բայց Ա. Խանջեան իր լակէյների միջոցով,— որպիսին էին գրական խալտուրայի ասպետ Ալազանը, նրա թաշկինակն ու տեննշիկը, Նորենցը եւ մինչեւ իր ոսկորների ծուծը փտած, հանրածանօթ առախոս Դր. Սիմոնեանը,— եւ իր անմիջական միջամտութեամբ փակել է մարդկանց բերանը եւ դաշնակցական օձի ուսերին գցել է խորհրդային գրականութեան վարպետի շլացուցիչ ծիրանին: Սակայն, ինչպէս ասուած է, կարելի է խաբել որոշ ժամանակ բոլորին, կարելի է խաբել ամբողջ ժամանակ մէկին, բայց բոլորին շարունակ խաբել՝ անկարելի է:

Պատռուած է Ա. Բակունցի շապիկը եւ այժմ երեւում է իր օձային բնածնի մերկութեամբ: Թող ամօթից կարմրեն ու ատրոսան այն մարդիկ, որոնք այս կամ այն չափով հովանաւորեցին նրան եւ թոյլ տուեցին կուսակցական ակտիւի բացարձակ եւ յանձնակի անհաղանդերի հանդէպ:

Իսկ մեր խորհրդային գրականութիւնը մեր բոլշեւիկեան կենտրոնի աջակցութեամբ հսկայի քայլերով առաջ կը գնայ, ազատագրուելով Ա. Բակունցի եւ բոլոր նրանցի նացիոնալիստական ու տրոցկիական թունաւոր միջամտութիւնից:

Ն. ԶԱՐԵԱՆ

(Վերջ)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

— HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.186

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

ԽՕՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ .... 140 ֆրանք 70 ֆրանք 35 ֆր

Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Բելճիքա... 250 » 130 ֆրանք —

Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ........ 200 ֆրանք 100 ֆրանք —

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ MERCREDI 16 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3219

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Երկրորդ խօսք

ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

Օրուան լուրերը այնքան խօսուն են որ, անհրաժեշտ չէ դիւանագիտական ռեսութեանց մէջ խրիլ, ընդհանուր գաղափար մը կազմելու համար միջազգային կացութեան վրայ:

Արձանագրենք շարք մը կարեւոր դէպքեր, որոնց մօտաւոր կամ հեռաւոր հետեւանքները որքան ալ անթափանցելի ըլլան, անկնութեան չեն կարօտիր:

Առաջին, — Անգլիոյ Թագաւորին վերջին պտոյտը՝ Միջերկրականի ափերուն վրայ, — ... [illegible]

[illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

ՈՉ ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐԸ ՏԵՂԻ ԿՏԱՆ, ՈՉ ԱԼ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

100,000 բանուոր համախմբելու սպառնալիք

Լիլի գործատէրերը վճռապէս մերժած ըլլալով իրաւարարութեան առաջարկը, կառավարութիւնը որոշեց իրաւարար մը նշանակել, վերջ 24 ժամէն կարգադրելու իրաւասութեամբ: Բանուորներն ալ իրենց կարգին սպառնացին թէ կրնան 100,000 մարդ ոտքի հանել երկու ժամէն, եթէ կառավարութեան վճիռը չգործադրուի: ... [illegible]

[illegible]

Այս նամակին կարգ մը կէտերը լուսաբանութեան կարօտ համարելով, յանձնարարուեցաւ նահանգապետին՝ բացատրութիւն պահանջել: ... [illegible]

[illegible]

Մինչ այս մինչ այն, 15,000 բանուորները գրաւեցին 30 հիւսուածեղէնի գործարաններ, Վօժի նահանգին մէջ. Գործադուլը կը շարունակուի, նաեւ, Մարսէյլի մէջ, եւ ուրիշ տեղեր ալ խլրտումներ անպակաս են:

ՀԻԹԼԵՐ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՄԱՏՆԱՆՇԷ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ

«ԵԹԷ ՊՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ ՅԱՋՈՂԻՆ, ԵՒՐՈՊԱՆ ՊԻՏԻ ԸՆԿՂՄԻ ԱՐԵԱՆ ԾՈՎՈՒ ՄԸ ՄԷՋ»

[illegible]

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏՕՆԸ

ԵՒ ... ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ

— o —

Մի խնդաք, զուարճալիք է, բայց աւելի շատ՝ լալիք:

Երէկ ձեռքս անցաւ ֆրանսերէն թերթ մը. «Le Travailleur Alpin», hebdomadaire Communiste de la Région des Alpes»: Թիւ՝ 505, թուականը՝ շաբաթ, 12 սեպտեմբեր 1936.

Երկրորդ էջին վրայ, խորագիր մը շռնդալից.— «ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՀԱՅԵՐ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՆ ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՀԱՄԱՐ »:

Կը թարգմանեմ ամբողջ պատմութիւնը.

— « Քանի մը օր առաջ, Լանսէյի բանուորական կազմակերպութիւնները լուր առեր էին թէ խումբ մը ֆաշական Հայեր ժողով մը եւ հանգէս մը կը սարքեն այդ վայրին մէջ, նպատակ ունենալով դրամ հաւաքել զօր. Ֆրանքոյի համար, — հրամանատարը Սպանիոյ ժողովրդական հանրապետութեան դէմ սարքուած ապստամբութեան: Կազմակերպութեանց միջամտութիւնը թոյլ չտուաւ որ այդ ժողովը գումարուի եւ մարդիկ չկրցան հասնիլ իրենց նպատակին:

« Բայց մեր խռովարարները չվհատելով, նորէն կազմակերպեցին այդ ժողովը օգոստոս 23ին, Սէն Մառթէն տ'Էրէզ, մասնաւոր կալուածի մը մէջ, խարելով հակաֆաշական կոմիտէին արթնութիւնը: Թէեւ յաջողութիւնը միջակ եղաւ, բայց եւ այնպէս անոնք կրցան համախմբել իրենց կուսակիցները, դրամ խնդրելու համար ի նպաստ Ֆրանքոյի:

«Յայտարարութիւն չէ՞ այս:

« Մենք ի վիճակի ենք անուններով յիշելու կազմակերպիչները այս առաջակցութեան ի նպաստ այն զօրավարներուն որոնք հուրի եւ սուրի մատնեցին Սպանիան: Մենք անոնց մէջ կը գտնենք կարգ մը մարդիկ որոնք արդէն հռչակաւոր են իրենց բանութիւններով Հայկական «Հօկջի հակաֆաշականներուն հանդէպ: Արզարեւ, Սողոմոնեան, Աթոյեան Վահան, Թորոսեան, Քասպարեան կոչեցեալները մէջ նորէն կը հանդիպինք Կիւրիւնեաններու, Փափազեաններու, Արապեաններու: Հանրային իշխանութիւնները թոյլ պիտի տա՞ն այսպիսի գործունէութիւն այն արկածախնդիրներու կողմէ, որոնց դէմ Սէն Մարթէն տ'Էրէզի աշխատաւոր բնակչութիւնը կը պահանջէ վճռականութեամբ գործել »:

Նորէն կարդացէք եւ խնդացէք:

Ոչ, արտասուեցէք, իմանալով որ ափ մը իժեր յանդգնած են խաբել եւ մոլորեցնել մինչեւ իսկ ֆրանսերէն թերթի մը խմբագրութիւնը, քնարեր բայց գիտցիր «Մասպա»ներ պատմելով անոր:

Եւ երբ բանը այն հանգէսը խանատորի տօնակատարութիւնն էր կրնանք եզրակացնել թէ որքան սրիկայացած են այս կապելիքները:

Անոնք նախ փորձեր են խափանել տօնակատարութիւնը, — ինչպէս կը գրէ ֆրանսերէն թերթն ալ — սակայն ձախողելով, օգնութեան կանչեր են... Զօր. Ֆրանքօն:

Զափազանց երկար տեւեց այս իշխանութիւնը:

«Ժողովրդական Ճակատի՞ն ապաւինած էք: Մենք ալ ճերմակ ենք, պատիւներ: Եւ ի նարկին ձեր դասը կրնանք տալ ձեր իսկ խաբած ֆրանսացի ընկերներուն միջոցաւ:

Այսպէս Երեւան չէ:

ՎԱՀԷ

ԷՎԳԱՖԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ԳՐԱՒԵԼ ԳԱՏԸՐԻՆՂԻ ԹՈՂԱԾ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (10 սեպտ.).

Ինչպէս յայտնի է, Գատըրզինի գայմագամութեան կողմէ վերջերս հաղորդուեցաւ թաղականութեան թէ իր հանգամանքը չէ ճանչցուած եւ հետեւաբար պէտք է պաշտօնը փոխանցէ հրաժարած թաղականութեան: Ասոր վրայ, Տօքթ. Դանիէլեանի ատենապետած թաղականութիւնը գործերը փոխանցեց նախորդ թաղականութեան ատենապետ Գ. Օրաքեանի եւ ընկերներուն: ... [illegible]

[illegible]

Միւս կողմէ, Տօքթ. Դանիէլեանի գլխաւորած թաղականութիւնը Էվգաֆի պիտի գրէ թէ ինք ստանձնած է մատակարարութիւնը եւ հետեւաբար տեղի չկայ ուրիշ փոխանցման:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Սան Սէպասթիանոյի գրաւումէն վերջը, ապստամբները իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցին Մադրիտի վրայ, որուն արեւմտեան զուռներէն 30 մղոն միայն հեռու են: Կ'ըսուի թէ Զօր. Մոլայի բանակը հինգ օր պիտի հանգստանայ, եւ յետոյ վճռական յարձակում մը պիտի կատարէ Մադրիտի կամ Պիլպաոյի վրայ: Այս վերջին քաղաքը ամրապատուած է լեռներով եւ կիրճերով, այնպէս որ յառաջխաղացութիւնը չափազանց դժուար է: Ապստամբները հասան Տէվա, քաղաքէն 40 քիլոմեթր հեռու, բայց կանգ առին կարմիրներու դիմադրութեան առջեւ. Ապստամբները ականներ ցանած են Պիլպաոյի եւ Սանթանտէրի նաւահանգիստներուն առջեւ, որպէսզի անոթութեան եւ անձնատուութեան մատնեն պաշտպանները: Օտար նաւերու ազդարարուեցաւ հեռանալ անմիջապէս:

Ապստամբական աղբիւր կը հաղորդէ թէ նոր յաղթանակ մը տարին Օվիէտոյի ճամբուն վրայ, գրաւելով մեծաքանակ ռազմանիւթ: Սան Սէպասթիանոյի մէջ գտան են 50 թնդանօթ եւ մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ:

Կառավարական աղբիւր կը հաղորդէ թէ ապստամբները ծանր պարտութիւն մը կրեցին Թոլեդոյի մէջ:

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՏԵՍԱԿԵՏՆԵՐ ՆՈՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ, մանաւանդ քամալական-ութեան նուիրուած բաւական ֆրան-սերէն հատորներ ունիմ տրամա-դրութեանս տակ: Ահա մէկը՝ Mustata Kémal, ou l'Orient en marche *(Մ. Քէմալ կամ Արեւելքը որ յառաջ կը խաղայ): Հեղինակն է «Թանի Փոլսոյ երբեմնի թղթակիցը, Փօլ Ժանթիյօն: Ականաւոր լրագրող եւ ճարպիկ դի-տող:*

Իր գրքին յառաջաբանին մէջ, որ հրատարակուած է 1929ին Փօլ Ժան-թիյօն հեղինելով զանազան դիւանա-գիտական կարծիքներ, կը գրէ.

— «Այսօր այլ եւս կարելի չէ առանց ժպիտի կարդալ այն գիր-քերը, որոնք կը խօսին մոմիա դար-ձած եւ մահամերձ Թուրքիոյ մասին, ինչպէս այն բոլորը որոնք անշարժ Արեւելքը կը ներկայացնէին: Թուրք ժողովուրդը, առաջինը իսլամ ժողո-վուրդներուն մէջ, յարմարեցաւ մեր քաղաքակրթութեան: Եւ արդէն, Թուրքիոյ օրինակը իր պտուղը տը-ւած է: Իրանը, Աֆղանիստանը, Սու-րիան, Եգիպտոսը, Արաբիան իսկ, խորունկ բարեշրջման ենթարկուած են: Ճիշդ է, դիմադրութիւններ կան տակաւին, որովհետեւ քէմալական բարենորոգումներու յաղթանակը նշանն է իսլամական բոլոր հին բանաձեւերու մահուան: Բայց, այժմէն, վստահաբար եւ առաւօտէն կարելի է նախատեսել հին Արեւելքի հաշուե-յարդարը բոլոր ասպարէզներու մէջ.— քաղաքական, ընկերային, մտաւոր, գեղարուեստական, տնտեսական: Նոր Արեւելք մը կը ծագի: Իսկ զայն չտես-նելով, Եւրոպան կրնայ տարօրինակ անակնկալներու առջեւ գտնել ինք-զինք»:

Երբ այսպէս է իրականութիւնը, երբ Եւրոպան իսկ «տարօրինակ անա-կնկալներու» մղձաւանջէն կը սար-սափի, մենք Հայերս ի՞նչ պիտի ըսենք, քանի որ մեր դատին առանցքը Արե-ւելքն է, իսկ անոր գլխաւոր գերակա-տարը՝ Թուրքիան

Գլխաւոր սերունդին մասին, Փօլ Ժանթիյօն կը նուիրէ հետեւեալ տո-ղերը իր վերջաբանին մէջ.

— «Պիտի գայ օրը, երբ Թուրքը պիտի դառնայ ճշմարիտ քաղաքացի մը եւ Թուրքիան պիտի ունենայ նոր-բային կարծիք մը: Արտաքնապէս հում նիւթը կայ: Եւ արդէն սրահերու մէջ ալ զգալի է կերպարանափոխութիւն մը: Յատուկ գիծ մը կը բաժնէ երէկ-ուան սերունդը այսօրուան սերուն-դէն, եւ միեւնոյն բնտանիքին մէջ, հայրն ու տղան իրարու խորթ են: Կարելի է ըսել որ հանրապետութեան սերունդ տարածութեան վրայ հին Թուրքը անհետացած է: Անոր դերը վերջացած է: Իր վրայ ճնշող անցեալը զինքը կ'արտաքսէ հանրային կեան-քէն: Մ. Քէմալի բարձր ղեկավարու-թեան տակ երիտասարդները տիրա-ցած են երկիրին, եւ Թուրքիա դէպի նպատակը կը քալէ յամրաբար, բայց ապահովս»

Ըսի թէ լրագրական պայմանները չեն թոյլատրեր փառել այնպէս, որ կարենամ սպառել նիւթը: Եւ արդէն, անկարելի է այդ «սպառումը» կատա-րել, եթէ ընկ. Իշխանեանին պէս մօ-տենանք «սերունդ» բառին, որ կը պահանջէ ժամանակ, աղբիւրներ եւ նիւթական միջոցներ

Ուրեմն, Ժանթիյօն եւս կ'ընդունի թէ կայ բան մը որ փոխուած է երէկ-ուան եւ այսօրուան միջեւ, երբ կը գրէ թէ յատուկ գիծ մը կը բաժնէ սե-րունդը այսօրուան սերունդէն, եւ մի-եւնոյն բնտանիքին մէջ, հայրն ու տը-ղան իրարու խորթ են:

Հին աւատաւեները մնան Թուր-քիոյ մէջ: Իսկ տատանողներն ու քը-նացողներն ալ կ'արթննան մորակի չաչումներէն: Բայց ընդունինք, կ'ար-թննա՞ն... Դարերու գործեր կատար-ուեցան սա վերջացող քանի մը տա-րիներու ընթացքին: Եւ որքան ալ տարակուսանքով եւ հեղնանքով մօ-տենանք այս բոլորին, մարդիկ նոր կենցաղի, նոր ճաշակի եւ ըմբռնումի հիւթն է որ կ'առնեն

Եւ ահա թէ տարբերութիւնը երէկ-ուան եւ այսօրուան միջեւ ինչպէս կը կտրնայ զգալի, այն առումով որ հայրն ու տղան իրարու խորթ ըլլան նոյն յարկին տակ»:

×

Ընկ. Վ. Իշխանեան, յիշատակելէ յետոյ այն կարծիքը թէ «Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը բան մը փոխուած է», կանգ կ'առնէ Թուրք մամուլին որսկած «Թոյնին» վրայ:

«Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» յօդուածիս մէջ տեղ մը գրած էի.

— «Թուրք մամուլը առհասար Թոյ-նիր կը սրսկէ նոր սերունդին մէջ»:

Ընկ. Իշխանեան այս առթիւ հարց կուտայ ինծի.

— «Արդ, այս Թոյնը նո՞ր է: Կամ Քամալէ՞ն կը սկսի արդեօք: Բայց չէ՞ որ տող մը վարը յիշած է Զիա Կէօք Ալփը, որ Թունդ ազգայնականու-թեան գլխաւոր ներշնչողն ու տեսա-բանն եղաւ Քամալէն շատ առաջ:

«Եւ յետոյ, ի՞նչ կը բերէ այդ «Թոյ-նը»: Հրաշեայի կարծիքով՝ բարի՞ք է բուն իսկ Թուրք սերունդին թէ չա-րիք. Պատրաստութի՞ւն է այդ: Պա-շա՞ր: Աւրի՞սե մը, որուն վրայ կանգ-նէր՝ իբրեւ ամուր պատուանդանի մը վրայ տեսակը քամալականութեան»:

Թոյնին սրսկումը միշտ ալ եղած է Թուրքիոյ մէջ, սուլթանական շրջա-նէն մինչեւ իթթիհատական կարգ ու սարքը

Սակայն, պայմանները եւ ժամանա-կաշրջանը ուրիշ էր այդ օրերուն, եւ բոլորովին տարբեր այսօր:

Երէկ այդ Թոյնը կը սրսկէին յա-նուն Մուհամմէտի եւ Գուրանի: Եւ տեսակէտը կը բաժնուէր երեք մաս-րու. 1. Օսմանլը իթթիհատ, 2. Իսլամ իթթիհատ, 3. Թիւրք իթթիհատ:

Նպատակս չէ գրել Թուրք պատմու-թիւնը: Միայն բաւ կ'ուզեմ որ այս բոլորը վերջ ի վերջոյ յանգեցան Զիա Կէօք Ալփի «Թիւրքճիութեան»:

Զիա Կէօք Ալփը, Տիգրանակերտցի այս Քիւրտը, մնաց տեսաբանը թիւրքճիութեան, մինչեւ քամալական բանապետութիւն: Իսկ Քամալը գոր-ծադրիչն ու քարոզիչն է նոյն տեսա-բանութեան: Ապահովաբար Զիա Կէօք Ալփը չէր կրնար մոգէն իսկ անցը-նել թէ օր մը իր գաղափարները պի-տի ձեւակերպուէին Քամալի մը ձեռ-քով

Այսօրուան «Թոյնը» կարելի չէ բաղդատել երէկուանին հետ: Այսօր այդ Թոյնը կը ցանուի ծրագրուած կերպով եւ պետական հսկողութեամբ եւ հաւանութեամբ:

Եւ ընդհանրապէս յեղափոխութ-եան սերունդի հոգեբանութիւնը միշտ ալ հակամէտ է Թոյներով սնա-նելու: Արդ, «ինչ կը բերէ այդ Թոյ-նը, բարի՞ք թէ չարիք»:

Եթէ մօտենանք ակադեմական ձե-ւերով, պիտի ըսենք. «մոլեռանդու-թիւն մըն է, ինքնամոլ ու տարամերժ յաղթանակ մը, ու նաեւ դառնարկ, անխտրական յաւակնութիւն մը»:

Ոչ սակայն, սիրելի Իշխանեան, կա-րելի չէ այսպիսի բացատրութիւննե-րով դատել իրականութիւնը:

Թոյնի սրսկումներու տարափին տակ այսօր, ամէն բանէ առաջ Թուր-քին է որ երեւան կուգայ, այսօրուան եւ վաղուան Թուրքը: «Թիւրքճիու-թեան չեչոր լեզուներուն վրայ եւ ըր-դացումները արտին մէջ:

Ճիշդ այնպէս, ինչպէս Մէհմէտ Էմին, «Թուրք ազգային բանաստեղծը» կ'երգէր.

Նէ՛ նափանարս, օ տէօռիւկիւն ուն սիվրի տէմիրտէն.

— Պուննուն խանջէրի նախաճարդրմ:

Քամալ, կրօնական Թոյնին տեղ հաստատեց ազգայնականութեան Թոյնը, տանելով զայն մինչեւ մոլե-ռանդութիւն: Բարի՞ք թէ չարիք է այս բոլորը: Ես պիտի ըսեմ բարիք՝ համաթրքութեան, Թուրքիոյ պե-տականութեան եւ վաղուան եւ այսօր-ուան Թուրքին համար:

Անոնք որ տակաւին թերահաւա-տութեամբ կը դիտեն Թուրք նոր սե-րունդը եւ անոր դերը վաղուան հա-մար, Թող չմոռնան թէ, այսօրուան միլլի ղեկավարները երբ աղաղակե-ցին թէ հայրենիքը վտանգի տակ է, իրենց շուրջը գտան սերունդ մը, որ մարզուած էր 1908—1913ին, պարտա-դրուած Թափօրներու եւ ցոյցերու մէջ, «Մոլլաներու եւ սօֆթաներու «հարպ խաէրուք» աղաղակներուն տակ: Ուրեմն, սերունդ մը կար, որ ըմբռնեց ժամանակի պայմանները եւ յեղաշրջ գնաց:

1908—1913ին Թրքական Թոյներով սնած սերունդն է որ կը ղեկավարէ այսօր Թուրքիան:

Իսկ պատկերը ի՞նչով տարբեր պի-տի ըլլայ վաղը:

Այսօր «Թոյնին» հետ միասին, նոր սերունդը կ'առաջնորդեն դէպի ժողո-վուրդ:

Մտիկ ըրէք, օրինակ, «Աչըք Սէօ-զի» յօդուածագիր պայ Քուլթարը, «Երիտասարդական անկիւնէն».

— «Վաղը կեանքի նետուելիք երի-տասարդը եթէ գործ մը տեսնել կ'ու-զէ եւ առանձին չմնալ, այսօրուընէ սկսելու է դպրոցներուն մէջ սնուցանելու է բազմութիւնը իր շուրջ հաւաքելու եւ զայն դէպի հաւաքիմարքաշկ կարողութիւնը: Ինքզինքը ժողովուրդին յանձնել, եւ ժողովուրդի մէջէն իր համար առնել գիտնալու է: Հա-րազատ ու մաքուր գործի օրինակը ըլլալու էջ»:

Քանի մը կէտեր ալ՝ յաջորդով:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԴԱՒԸ

Ռուսական կարմիր բանակին կող-մէ Հայաստանը նուաճուելէ եւ հոն խորհրդային իշխանութիւն հաստատ-ուելէ ետք, Հայաստանի համայնա-վար կուսակցութեան գլխաւոր մտա-հոգութիւններէն մէկն եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ֆիզիքական եւ գա-ղափարական ոչնչացումը:

Քանի դեռ Հայաստանի մէջ գոյու-թիւն ունէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպութիւնը եւ կամ նոյն իսկ չեչտուած դաշնակցական մտայնու-թիւնը, Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը չէր կրնար ապահո-ված նկատել իր մենատիրութիւնը եւ անկաշկանդ վարել իր ապազգային քաղաքականութիւնը

Խորհրդային բռնակալութեան հա-մար բաղդատաբար աւելի դիւրին էր ոչնչացնել Հ. Յ. Դաշնակցութեան կուսակցական մարմինները Հայաս-տանի մէջ, քան թէ դաշնակցական մտայնութիւնը:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան շունչը կը շարունակէ ապրիլ Հայաստանի հայ զանգուածին մէջ եւ այդ է պատճառը, որ 16 տարուան իրենց տիրապետու-թենէն ետք, հայ բոլշեւիկ ղեկավար-ներու հրապարակային ելոյթներու նիւթը կը կազմէ Հ. Յ. Դաշնակցու-թիւնը:

Նոյն իսկ աւելին: Տասնըվեց տար-ուան տիրապետութենէ ետք դաշնակ-ցական մտայնութիւնով վարակուած կը յայտարարուին այն հայ բոլշեւիկ-ները, որոնք այս կամ այն առիթով դուրս կը բարձրացնեն Մոսկուայի հակահայ քաղաքականութեան դէմ:

Անոր ամէնէն պերճախօս օրինակը վերջերս տուաւ Հայաստանի համայ-նավար կուսակցութեան քարտուղար Ա. Խանջեան իր «ինքնասպանու-թեամբ»:

Հայաստանի համայնավար կուսակ-ցութեան պայքարը Հ. Յ. Դաշնակ-ցութեան դէմ չէր կրնար սահմանա-փակուիլ միայն Հայաստանով, երբ անդին կային հայկական հոծ գա-ղութներ, ուր կը բնակի Հայաստա-նի հայ բնակչութեան չափ՝ 700—800 հազար հայութիւն:

Հայկական գաղութներ հաստատ-ուած են մեծ մասով այնպիսի երկիր-ներու մէջ, ուրտեղ քաղաքական ա-զատութիւնները հնարաւորութիւն կուտան հայ քաղաքական կուսակցու-թիւններու անկաշկանդ գործունէու-թեան:

Այդ հիւրընկալ երկիրներուն մէջ Մոսկուայի եւ Երեւանի տէրերը չեն կրնար կոխել Չեկային, պայքարե-լու համար իրենց հակառակորդներու դէմ:

Այդ երկիրներու մէջ համայնավար-ները ստիպուած են դիմելու պայքա-րի այլ զէնքերու, կազմակերպելու, քայքայելու համար իրենց հակառա-կորդները եւ մանաւանդ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Համայնավարներու այդ փորձը-ւած զէնքերը եղած են եւ կը մնան փրոփականտը եւ դաւը, ներքնապէս քայքայելու համար հակառակորդը:

Այս ուղղութեամբ հայ բոլշեւիկնե-րը օգտագործեցին բոլոր այն կազմա-կերպութիւնները, որոնք կրցան են-թարկել իրենց հակակշռին:

Այդ նպատակին ծառայեց տխրահռ-չակ Հօկը իր առեղծուած առաջին իսկ օրէն: Համայնավար կուսակցութեան արտասահմանեան ճիւղը դարձած Հօկը այլ եւս քօղազերծ եղած է եւ չի կրնար ոչ ոք խաբել:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հերքոււ-ծերու ալխատանքը հայ բոլշեւիկները փոխադրեցին Հայրենակցականներու մէջ: Այդ փորձն ալ ձախողեցաւ եւ վերջացաւ անով, որ հայրենակցա-կանները պառակտուեցան: Բոլշեւիկ-ներու հակակշռի տակ մնացին եւ բոլ-շեւիզմի բոյներ դարձան մաս մը Հայ-րենակցականներ, մինչ միւսները, հաւատարիմ իրենց հիմնական նպա-տակներուն, ծառացան բոլշեւիկներու ոտնձգութիւններու դէմ:

Հայ բոլշեւիկները ձեռք առին Հա-յոց եկեղեցին, զայն դարձնելով քա-ղաքական պայքարի զէնք Հ. Յ. Դաշ-նակցութեան դէմ:

Այդ փորձն ալ ձախողեցաւ:

Ձախողեցաւ հայ բոլշեւիկներու եւ մէկ ուրիշ զազրելի դաւը, երբ քանի մը վարձկան սրիկաներու ձեռքով փորձ եղաւ ստեղծել մարտկոցական կոչուած շարժումը:

Այդ բոլոր զէնքերն ալ այժմ բթա-ցած եւ անպէտ:

Նենգ եւ դաւադիր բոլշեւիզմը, ո-րու համար բոլոր անսուրբ միջոցնե-րը ընդունելի են, երբ կրնան հասցնել հետապնդած նպատակներուն, այժմ նոր զէնք փնտռելու եռեւէ է եւ կը թուի թէ գտած է զայն:

Այդ նոր զէնքը «Նոր. Թրքա-հայաստանը» եւ «Թրքահայ Համայ-նավար կուսակցութիւնն» է, որոնց մասին լրագրական լուրեր եւ չչուկ-ներ են դրուած շրջանառութեան մէջ այս վերջին շաբաթները:

Այսպէս, Ներքագիծի «Մամնայէմ» Դանուշ Շահվերդեանի Հայաստան մեկնելու առթիւ տրուած ճաշկերոյ-թի մը մէջ, հայ բոլշեւիկներէն մէկը յայտարարած է, թէ իրենք՝ հայ բոլ-շեւիկները լքած չեն Թրքահայ դատը եւ կը բաղձան օր մը իրականացած տեսնել «Խորհրդային Թրքահայաս-տանը»:

Եթէ այս «բաղձանքին» վրայ աւել-ցնենք նաեւ «Թրքահայ համայնավար կուսակցութեան» կազմութեան մա-սին շրջան ընող լուրերը, պարզ կ'ըլ-լայ այն ուղղութիւնը, որով սկսած է գործել հայ բոլշեւիկի նենգ եւ դաւա-դիր միտքը:

Ինչ ծրագիր չէ՝ «Թրքահայ համայ-նավար կուսակցութիւն», հետապնդե-լու համար «Խորհրդային Թրքահա-յաստանի» իրականացումը:

Փոյթ չէ, թէ այս ծրագիրը յղացած են նոյն մարդիկ, որոնք տասնեակ տարիներ շարունակ կրկնեցին եւ կրկ-նեցին թէ իրենք «Միեւնոյն Հայոց կա-ռավարութիւն» չեն եւ ոչ մէկ պար-տականութիւն կը զգան հանդէպ գա-ղութահայութեան, որ իր ապրած եր-կիրներու պրոլետարիատին հետ ձեռք ձեռքի, պէտք է աչխատի ի նպաստ համաշխարհային յեղափոխութեան:

Այն նոյն մարդիկն են, որ երէկ Թուրքին հետ ձեռք ձեռքի Թաղեցին Թրքահայ դատը եւ այսօր անպատ-կառօրէն կը խօսին «Խորհրդային Թր-քահայաստանի» մասին:

Հաչիւը շատ պարզ է եւ դաւը ակ-ներեւ

Գաղութահայութիւնը գրեթէ ամ-բողջութեամբ կազմուած է արեւմտա-հայերէ, որոնց սրտին կը խօսի Արեւ-մտահայ Դատը: Հ. Յ. Դաշնակցու-թիւնը, որ կը հետապնդէ Արեւմտա-հայ Դատը, արտասահմանի մէջ նոյն-

[illegible]

Դատարանի մէջ.

— Դուն նորէ՞ն եկար:

[illegible]

— Ուրեմն այս անգամ քեզ [illegible] *տեղ մը աքսոր պիտի ղրկեմ* [illegible] *պէտք երկուքս ալ* [illegible]

(2)

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Ա. Խանջեանը նացիոնալիստական սխալներ է կատարել, ինչպէս մեր, նոյնպէս եւ կուլտուրական շինարա-րութեան, գրական քաղաքականու-թեան մարզերում: Գրական ֆրոն-տում նա հանդէս բերելով երկերե-սանիութիւն այդ ասպարէզում եւ ս շեննելով կայուն գիծ, նա իր շուրջն էր համախմբում եւ իր յենարան էր դարձնում ինտելիգենցիայի այն փոք-րաթիւ տարրերին, որոնք մեր գրակա-նութեան մէջ հանդէս էին գալիս որ-պէս նացիոնալիզմի տիպիկ արտա-յայտիչներ (Ակսել Բակունց, Դ. Մի-ռխանեան, Գ. Վանանդեցի, Թոթո-վենց, Ալազան, Նորենց, Գ. Մահարի եւ ուրիշներ), որոնք հակայեղափո-խական նացիոնալիզմի, տրոցկիզմի դիրքերից պայքարում էին մեր կու-սակցութեան գծի դէմ, թմբկահար-ւում, խրախուսւում էին Ա. Խանջեա-նի կողմից: Աւելին, Ա. Բակունցը, այդ քօղարկուած դաշնակը մեր կու-սակցութեան շարքերում, Խանջեանի կողմից յայտարարւեց որպէս մեր գրականութեան փարոսներից մէկը:

Խանջեանի անմիջական թելադրան-քով գրական հարցերի շուրջը լոյս են տեսել մի շարք բանաձեւեր, որոնք ընդունուել են նրա ատամնեայ երկե-րեսանի քաղաքականութիւնը գրական խնդիրներում, բանաձեւեր, որոնցով Խանջեանը արդեւանէլ է պայքար ծա-ւալելու նացիոնալիզմի դէմ գրական ֆրոնտում, քօղարկելով եւ իր հովա-նաւորութեան տակ առնելով նացիո-նալիզմը: Նա իր գրական քաղաքա-կանութեան ապարիզում արհամար-հելով կուսակցական եւ անկուսակցա-կան գրողների լաւագոյն կադրերը, մեր գրականութեան բախտը կապում էր գրական արժէք չունեցող մի քանի նացիոնալիստ գրողների ու քննադատ-ների հետ: Սակայն սխալը չի կայա-ցել միայն առանձին նացիոնալիստ գր-ողների հովանաւորութեան մէջ: Իր երեկերեսանիութեան շնորհիւ Խան-ջեանը ընթացրել է գրական կազմա-կերպութեան գզօնութիւնը, զէզորե-լնացիայի ենթարկել նրան, գրական կադրերի դաստիարակութիւնը դնե-լով միանգամայն սխալ հիմքերի վը-րայ:

Ա. Խանջեանը չի զլացել, գրական հարցերին նուիրուած իր ելոյթներում կեղծ հայացող յայտարարութիւններ անել նացիոնալիզմի դէմ պայքարելու մասին, սակայն այդ յայտարարու-թիւնները ունեցել են ընդհանուր բը-նոյթ եւ հեռու չեն գնացել աչլուխա-կանութիւնից: Նացիոնալիզմի դէմ պայքարելու մասին նրա արած յայ-տարարութիւններին չի յաջորդել նը-րա կողմից նացիոնալիզմը մերկացնե-լու իրական պայքար: Եւ դրա համար վերջին տարիների ընթացքում անար-գել կերպով գրական հրապարակ են չպրտել մի շարք բացարձակ նացիո-նալիստական աչխատութիւններ: Այդ աչխատութիւններից տիպիկական են հակայեղափոխական տրոցկիստ - նա-ցիոնալիստ Վ. Վահանեանի, նացիո-նալիստ - տրոցկիստ Ա. Բակունցի աչ-խատութիւնները եւ Գ. Վանանդեցու յօդուածները Խ.-Աբովեանի մասին-Հե-տաքրքիրն այն է, եւ այդ պատահա-կան չէ, որ գրականութեան մարգը սողոսկող այդ երեք «պատմաբան-ները» էլ զարգացնում են միեւնոյն հակայեղափոխական տրոցկիստա-կան նացիոնալիստական կոնցեպցի-ան: Ա. Աբովեանի «պաշտպան» առիթ է ծառայել նրանց ոչ միայն աղաւա-ղելու Աբովեանի իրական դէմքը, այլ եւ խորամանկ կերպով մեր անցեալ հասարակական կեանքի մի շարք հիմ-նական խնդիրները ֆալսիֆիկացիա-յի ենթարկել հակայեղափոխական տրոցկիստական, նացիոնալիստական դիրքերից: Ա. Բակունցի, Գ. Վանան-դեցու եւ Վ. Տէր Վահանեանի խմբա-գրական միասնութեան այդ «պաղտ-նիքը» անզգոյչ կերպով բաց է անում այդ նոյն Վահանեանը, Խաչատուր Աբովեանի մասին գրած իր գրքում խոստովանելով այն սրտակից բարե-կամական կապի մասին, որ Ակսել Բակունցը ունեցել է նրա հետ: Վերին աստիճանի բնորոշ վերոյիշեալ փաս-տը ապացուցում է, թէ ինչպէս մաս-նաւորապէս մեր պայմաններում հա-կայեղափոխական տրոցկիզմը, նացի-ոնալիզմը կուսակցութեան դէմ մղող պայքարում միախառնւում են իրար: Վերոյիշեալ փաստը ապացոյց է մի-եւնոյն ժամանակ, թէ ինչպէս մեր կուսակցութեան մէջ սողոսկած նա-ցիոնալիստական տարրերը միաձուլ-ւում են հակայեղափոխական - տրոց-կիզմի հետ՝ կուսակցութեան դէմ վա-րած իրենց պայքարում: Այդ կապակ-ցութեամբ պէտք է ընդգծել որ Գրող-Միութեան ներսում բոյն դրած հակա-յեղափոխական նացիոնալիստական - տրոցկիստական խմբակը, մեր գրա-կանութեան ֆրոնտում իր չահատա-կութիւնները կատարել է հակայեղա-փոխական տրոցկիստ, ֆաշիզմի սպի-տակ գվարդիականութեան հետ միա-ձուլւած, կուսակցութեան լաւագոյն զաւակների դէմ տեռոր կազմակեր-պող Վահանեանի ու Ներսիկ Ստեփան-եանի անմիջական ղեկավարութեամբ. Եւ այդ բոլորը օրը ցերեկով Ա. Խան-ջեանի հովանաւորութեամբ:

Հակայեղափոխական տրոցկիզմն ու նացիոնալիզմը Գեղհրասի մարկայով հանդէս են եկել ոչ միայն գրականու-թեան պատմութեան ու տնտեսու-թեան, այլ նաեւ գեղարուեստական գրականութեան մէջ: Դրա տիպիկ ար-տայայտութիւնն է հանդիսանում Թո-թովենցի «Կեանքը հին Հռոմէական ճանապարհի վրայ» վէպը, որը [illegible] *ցիոնալիզմով, Թրքատեցութեամբ* [illegible] *շաղախուած վէպը եւ Ակսել Բակո*[illegible] *«Միրանի փողը», որտեղ նա* [illegible] *կուած կերպով անցկացնում է* [illegible] *շիստական Դաշնակցութեան* [illegible] *ները. Այս բոլորը չէ. մենք* [illegible] *միայն յատուկ օրինակները,* [illegible] *է վերոյիշեալ օրինակների* [illegible] *բովանդակութիւն: Այն ժամանակ* [illegible] *այդ նացիոնալիստական գործ*[illegible] *մերկացնող յօդուածները* [illegible] *ին խմբագրութիւնների* [illegible] *երբ իսկական բոլշեւիկեան* [illegible] *տութիւնը հալածւում էր,* [illegible] *քաշւում եւ հովանաւորւում* [illegible] *քննադատներ կամ պարզապէս* [illegible] *չակներ, Ակսել Բակունցի* [illegible] *ղափոխական նացիոնալիստական* [illegible] *րոցկիստական խմբակի գործ*[illegible] *ներն ու համախոհները* [illegible] *եան, Սուրէն Ցարութիւնեան,* [illegible] *Սարգսեան), որոնք իրենց* [illegible] *ին դարձրել նացիոնալիստական* [illegible] *կերի գովերգը:*

(2)

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

— . —

Միչէլի Արազ.— Արդէն ըսուած է մէջէն եւ յաւէտ ժառանգութիւն, ներուն ասթիւ, թէ գրելու արուեստ աւելի դժուարին է քան ներշնչումը։ Այս վերջինը տեսակ մը յանկարծակի պայծառացում է, բնութեան կողմէ տրուած, մինչդեռ գրելու արուեստը բազմաթիւ պայմաններու կարօտ է, որոնք բնախօսական կամ այլ կարգի անվերածելի պատճառներով կազմուած ժամանակներ, կարողութիւններ են։ Ահա, այս է ներշնչումը։

Իսկ սովորական կարգի մահկանացուներուն գրական շնորհը ընդհանրապէս խիստ աշխատութեամբ, ծանրածանր կանոններով, նոյնիսկ երկարատեւ գործունէութեամբ միայն կարելի է ձեռք բերել։

Եւ ահա ասոր համար է որ դար բաց գարէ յաւելեալ եւ ճոխացեալ կարգեր, կանոններ կան ի պէտս գրողներուն, որոնք, եթէ բարձր թռիչ ընեն չուզեն եւ իրենց սեփական քմայքին հետեւելով այթաքին, արժանի չեն ըլլալ հանրային դատին, համբաւին ու մշակութային ծառայելու, այլ իրենք իրենց հաճոյքին համար։ Հանրային ծառայութեան գաղափարը եւ ազնուութիւնն է որ գրիչին կուտայ իր մասնաւոր վայելչութիւնը։ Հինին մէջ ալ այսպէս էր, այն ատեններն որ եթէ «Ա» է ատենաբան, «Բ» եւ է վերջապէս հանրային մարդ սխալ գրէր, մինչեւ իսկ սխալ արտասանէր, սխալ շեշտէր իր լեզուն, բամէն վար կ'առնէին զայն։ Եւ իրեն յատուկ աշխատութեան կը դիմէին աւելի հող մշակել քան գրականութիւն, բառ ընդունակութեան։

Միչէլի Արազ, մի արտնեցիր այսքան մը գոնէ վարժապետական չնչուներ վրայ, որ տարբեր մասնաւորով՝ մաս իսկ կը կազմէ մեր արդի պաշտօնին։

Չէ՞ք յիշեր արդեօք նշանաւոր Դիմոսթենէսը՝ որ Եսքինէսին դէմ իր ատենախօսութեան նոր զարկ մը տալու նպատակով, դիտումնաւոր սխալ արտասանութիւն մը ըրաւ, յունարէն բառի մը առաջին վանկին վրայ դնելով փոխանակ վերջին վանկին վրայ շեշտելու։ Քիչ մնաց բամէն վար կ'առնէին խեղճ մարդը։

Այս ատեններն բծախնդրութիւ՞ն, որ սակայն աշխարհի ընթացից դասական ամենամեծ նախանձախնդիր գրականութիւնը,— հելլէնական դասականութիւնը, — որ ոչ միայն առաջնորդ, այլեւ գայթակղ հանդիսացաւ լատինականին, հայկականին, արաբականին։ — Գրական կամ դասական կանոններու անհետեւողութիւնը եւ ապրեւանցի վարմունքը լեզուին հետ առաջ կը բերեն յաջորդական անկում, ինչպէս մեծ ցաւով կը տեսնենք մեր երկրին այսօրուան գրական անդաստաններուն մէջ։ Լեզուին շնորհն ու վայելչութիւնը խաթարեցին, եղծեցին... հինը իբր թէ մոցնելու յետին նպատակով։ Հին արժէքաւոր, պատուական ատաղձներ կտրեցին թափեցին, նորի մը ծառայելու մարմաջով, ապրուստացուցիչ տոլիրէնը, գիրեր ու տառեր յապաւելով, ուրիշներ ծանրաբեռնելով, ինչպէս՝ փոխանակ ոի վո, փոխանակ եի յե։ Թողունք մանրամասնութիւնները։

Եւ հիմա, «վասն քերականութիւն չինողաց», ճիշդ տեղն է, կարծեմ, ուշադրել զանոնք, խնդրել, թախանձել որպէսզի իրենք ամենամեծ չափով վերահաստատեն մեր լեզուական մարգին մէջ։

Տեսա՞ր չէ՞ մի թէ, կ'աղաչեմ, տեսնել որ, զոր օր. լեզուական բառ գրել սովրեցնեն սա ձեւով լեզվական— ինչ որ լեզուական բարբարոսութիւն է։ Երբ արմատականը այնքան արդ ու կորուկ կերպով կը տեսնուի, պարզ ու անսեթեւեթ ազնուութիւն չէ՞ մի թէ այդքան լրբանալ քաղաքական — գրական նորութեան անունով։ Ա՞յս է մանկավարժական — թոնաւորական տաղանդը մեր Մ. Աբեղեանին։ — Եթէ մեր բոլոր բառերուն միջինը վ արտասանուած պարագան նկատի առնենք, իսկոյն աչա ընդհանուր կանոնը — բոլոր այն բառերը՝ որոնց միջին կամ վերջին վանկերուն մէջ վ ձայնը կ'արտաբերուի, պէտք է գրուին ուով փոխանակ վի, ինչպէս սանկ տասը — տասնըհինգ տարին ի վեր կը գրուին սխալ. Այսպէս՝ օրուան, վաղուան, երէկուան, տարուան, լեզուական,— հարկ կա՞յ հարիւրներով շարելու — Աղուանք, պատուական, հաշուական, թուական, գզուանք, եւն. եւն. եւն. մանաւանդ երբ կարելի է անմիջապէս առանցին բացատրել այդ բառերուն արմատականը, լեզու, թիւ, հաշիւ, պատիւ, եւն. եւն.։

Բայց միամիտ չըլլանք— այս շարափոխութիւններուն հեղինակները շատ լաւ գիտեն, թէ իրենց կարծեցեալ ուղղագրութեամբ ծանրաբեռնած, խճողած ու այլակերպած են հայ լեզուն, բայց նպատակաւոր քաղաքական խրտուիլն առաջին բոլշեւիզմուն՝ տապարը գրին ուր որ կրցան, նոյնիսկ հոն ուր խելքերնին չէր հասներ։

Հիմա ա՞յդքան դժուար է եւ երթալը։ Քաղաքականութեան, ինչպէս նաեւ գրականութեան մէջ, եւ երբայ մը կայ, որ ոչ միայն առաջ երբայ է բոլշեւիկութեան համար, այլ եւ օրհնութիւն։ Գլխի օրինակ մը տալու համար, վերջին բնորական պայքարին մէջ չէ՞ր մի թէ որ Ֆրանսացի համայնավարները այս ապագայութեան հետեւելով արտաքսի հունձք մը բերին, որ առնուազն չորս տարի — ի գէպս անակնկալի — թումբ մը ապահովեց անոնց։

Նման իրի մը կարելի չէ՞ սպասել մեր քերականութիւնը շինողներէն։ — Հազարաւոր տարիներ մեր բառերուն սկիզբը ի տառ հնչած ենք այնպէս ինչպէս ոին երեւանին մէջ. ո՞ւրկէց ուր հանեցին սա յն։ Երբ, երէկ, երկու, երեք, երանի, երիտասարդ,— ի՞նչ ունէին այս գեղեցիկ բառերը՝ որոնց կուրծքին խարան փակցուցին մեր յետին գարու իմաստուններ։

Շարն ընդհուպ։

ՏԱՐԱԶ

ԾԻԾԱՂ

— Նորէն գինով վիճակի մէջ, ալ ձանձրացայ քեզմով զբաղելէ։

— Պարոն ոստիկանապետ, յանցանքը ձեր ոստիկաններուն է, փոխանակ ինծի օգնելու որ տունս երթամ, որ աւելի մօտ էր, հոս բերին, պարզապէս հասցէի սխալմունք։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ»Ը ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

«Խ. Հայաստանի» վերջին թիւերը կը յորդին «հակայեղափոխականներու» մասնանշումներով, Հայաստանի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ։ Տող ընդ մէջ գրուած նախադասութիւնները կը հաստատեն որ ձերբակալութիւններ եւ աքսորներ ալ կատարուած են։ Ահաւասիկ նմոյշ մը լէնինականէն («Խ. Հայաստան», 27 օգոստոս). —

1. Երկաթուղիի պահպանութեան կազմակերպութիւնը անհրաժեշտ միջոցը չգործադրեց հակայեղափոխական տրոցկիստները երեւան բերելու համար։

Այս դարմանալի չի թուիր, քանի որ կազմակերպութիւնը կը ղեկավարուէր նախաց լիբերալ Երանոսեանի կողմէ։ Երանոսեանը մեծ գովեստով կը խօսէր հակայեղափոխական տրոցկիստ Տէր Յովհաննիսեանի մասին, այժմ կալանաւորուած։ Այս պատճառով կազմակերպութիւնը որոշած էր եւ կանչել Մոսկուայէն Տէր Յովհաննիսեանը, «սակայն այդ որոշումը կազմակերպիչ Երանոսեանի համար գրոշ չարժէ»։

2. Լէնինականի գործադործական արտէլի վարիչ Սոֆիկ Ցակոբեան դաղտնի տրոցկիստ եղած է իր ամուսնոյն հետ միասին, որ աքսորուած է իբրեւ հակայեղափոխական տրոցկիստ։ Սոֆիկ ամէն տեղ փորձած է արդարացնել իր ամուսինը, որ աքսորուած է իբրեւ հակայեղափոխական - տրոցկիստ։ Սակայն գտնուեցան «կոմունիստներ» որոնք նկատի չառին այս բոլոր փաստերը, երաշխաւորեցին անոր տրոցկիստ ըլլալը։

3. Ան՚ցեալ տարի Լէնինականի Քաղաքային խորհրդի շինդրասեննակի վարիչ նշանակուած Արտաշէս Գէորգեանը գաղտնի տրոցկիստ եղած է։ Այս մարդը սերտ կապակցութիւն ունենալով տրոցկիստ Համօ Սահակեանի հետ, պայքար է մղեր նոյնիսկ կուսակցական ժողովներու մէջ։ Եւ այս բոլորի հետ, դարձեալ մնացած է կուսակցութեան մէջ, ծածկելով իր հակայեղափոխական ըլլալը։

4 Արտաշէս Գէորգեանի արձանագրած տրոցկիստներէն է Աբրահամ Յովհաննիսեանը, որ վերջերս Բայանտուր կայարանի արտելապետն էր։ Անոր համագործակիցներ են նաեւ Յարութ Ղարիբեանը, Ցակոբ Յակովլեւը եւ Միրոնիչ Ղազարեանը։ Կուսակցական տոմսի եւեւ պահուած այս երկերեսանի արիկաները, պարզ է որ այնքան երկար ատեն գաղտնի պիտի մնային Բայանտուր կայարանի մէջ, լէնինականի կազմակերպութեան արթնութեան բթացման պատճառաւ։

5. Երկու շաբաթ առաջ կուսակցական շարքերէն վտարուեցաւ Նենգօրէն խարող տրոցկիստ Գրիգոր Բարխուդեանը։ Սակայն ի՞նչ նշանակութիւն ունի տրոցկիստներու հետ այ ու հաց ուտող այս խաբեբաներու համար։ Ցարձակողական արթնութենէ զուրկ կոյր «կոմունիստներ» Ցակոբ Գաբրիէլեանը (կոմունալ բաժնի վարիչ), Սուրէն Աւետիսեանը (Հացի Տրեստի վարիչ) Ալեքսան Զանոեան եւ ուրիշներ տեղեկագիր ստորագրեր են որ Բարխուդեանը տրոցկիստ եղած չէ։ Բայց այս վկայականը այլ եւս չօգնեց եւ Բարխուդեանը վտարուեցաւ կուսակցութենէն։ Սակայն այս բոլոր վկայողները դեռ իրենց սխալը չեն խոստովանած եւ կուսակցութիւնը զանոնք պատասխանատուութեան չէ կանչած։ Մինչդեռ անոնք արժանի են խստագոյն պատիժի։

6. Վերջերս աէքսադիլի մէջ (մանաբան) երեւան եկաւ հակայեղափոխական - ազնուականական - տրոցկիստական խմբակ մը, որուն գլուխը կը գտնուէին գիտաւոր հոգեւադահ Աւետիս Գրիգորեան եւ իրաւագէտ խորհրդական Գեղէ Յովսեփեանը։ Երկուքն ալ անկուսակցականներ։ Այս մարդիկը օգտուելով իրենց վերապահուած իրաւունքներէն, քայքայիչ աշխատանք են կատարած, պայքար են մղեր սոցիալիստական շարժման դէմ, խափանած են ծրագիրներու գործադրութիւնը։ Սակայն ի՞նչ են բրածկոմպինատի գործարաններու կամ մանարանի կուսակցական կազմակերպութիւնները այս սրիկաները մերկացնելու համար։ Ոչինչ։ Ընդհակառակն մանարանի գործարանի կուսակցական կազմակերպիչ Վահան Յովհաննիսեանը եւ նոյն կուսակցական կազմակերպութեան անդամ Յովսէփ Գրիգորեանը՝ ուղղակի պաշտպանած են հակայեղափոխական տրոցկիստ Յովսեփեանը եւ անոր գործակիցները։ «Դեռ աւելին, նրանք այդ սրիկաների հետ բաժակակից եղել են քէֆերում»։ Իսկ կոմպինատի գործարանի կազմակերպութեան անդամներ Մովսէս Մարգարեանը, Մարգար Գուեաչեանը, Հայկ Միքայէլեանը եւ կոմերիտական Բարխուդարեանը, իմանալով այդ հակախորհրդային գործունէութեան մասին, ծածկեր են կուսակցութենէն եւ ատով իսկ գործակցած՝ թշնամիին։

Այժմ, այդ հակախորհրդային խմբակին ջախջախումէն յետոյ, վերոյիշեալ կուսակցական կազմակերպութիւնները չեն քննած թշնամիին գործակցողներու հարցը։

Ցոյցարարութիւն

— • —

Սեպտ. 5ին, Փարիզի մէջ գումարուեցաւ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան պատգամ. ժողով մը, մասնակցութեամբ Փարիզի, շրջաններու, Մարսէյլի, Տէսինի եւ ուրիշ վայրերու պատգամաւորներու։

Պատերազմի բոլոր արհաւիրքներու եւ ահաւոր պայքարներու մէջ թրծուած, կովկասեան ճակատի հայ կամաւորներու ներկայացուցիչները, միութեան երեք տարիներու գործունէութեան արդիւնքներէն խրախուսուած, եկած էին հաշիւ տալու իրենց կատարած աշխատանքներու մասին եւ ծրագրելու ապագայ ընելիքները։

Տնտեսական տագնապի այս օրերուն պատգամաւորական ժողովի գումարումը, չափանիշն է արդէն միութեան անդամներու խորունկ գաղափարականութեան եւ զոհողութեան։

Ժողովին սկիզբէն մինչեւ վերջ երեւան եկած անկեղծ ու ջերմ վերաբերմունքը եւ գործին համար ցուցադրուած նախանձախնդրութիւնը ստեղծեցին անօրինակ ու խանդավառ մթնոլորտ մը, որ աւելի նպաստեց ժողովին աշխատանքներու յաջողութեան։

Զեկոյցները պարզ էին, կարճ, բովանդակալից։ Նուաճումներ՝ զանազան ճակատներու վրայ, եւ աշխատանքներ՝ գոհացուցիչ։

Առանց աւելորդ վիճաբանութիւններու, ժողովը քննեց յեջօրէն օրակարգի բոլոր հարցերը։

Որոշումներ քուէարկուեցան անգործ եւ չքաւոր զինակիցներու եւ մեռած ընկերներու ընտանիքներուն ի նպաստ օժանդակութիւն կազմակերպելու, ինչպէս նաեւ անդամներու վիճակը բարելաւող խնդիրներու մասին։

Ուսումնասիրուեցաւ «Էրազմիկ» պաշտօնաթերթի եւ զինուորական գիտելիքներ պարունակող գրքոյկներու հրատարակութեան հարցը։ Ճշդուեցան մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի եւ այլ վայրերու մէջ գտնուող կամաւորական խմբակցութեանց եւ անհատներու հետ։ Մասնաւոր ուշադրութեամբ քննուեցան երիտասարդական կազմակերպութեանց, Անդրանիկի յուշարձանի եւ կարգ մը այժմէական խնդիրներ։

Կազմուեցաւ յառաջիկայ տարեշրջանի գործունէութեան ուղեգիծը։

Բոլոր որոշումները քուէարկուեցան կատարեալ համաձայնութեամբ եւ յաճախ միաձայնութեամբ։

Ու պատգամաւորները բաժնուեցան կատարեալ գոհունակութեամբ, գործելու, զոհաբերելու վճռականութեամբ զօրանդոււած։

Սիրելի զինակիցներ,

Դուք որ ձեր իսկ արիւնն ու կեանքը հայրենիքին ու ցեղին փրկութեան համար զոհաբերելու պատրաստակամութեամբ ու գործօն մասնակցութեամբ արդարացուցիք ձեզի կապուած յոյսերը, գիտենք թէ պատրաստ էք շարունակելու Անդրանիկի եւ նրման բազմաթիւ անմահ հերոսներու «կէս ձգած գործը»։

Կոչ կ'ընենք ձեզի, կազմակերպուեցէք, մտէք մեր շարքերը, վասնզի մարտունակ եւ անձնուէր ձեր կուռ կազմակերպութենէն՝ որոշ ու կարեւոր ակնկալութիւններ ունի մեր բազմաչարչար ժողովուրդը։

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ.ՆԵՐՈՒ
ՊԱՏԳԱՄ. ԺՈՂՈՎԻ

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Գուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն եւ տեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 օգոստ.).

— «Ճիշդ է, մենք գիտենք, թէ ինչ ըսել է «իրաւունք» եւ «ազատականութիւն» Ստալինի մականի տակ — Խանջեանի օրինակը պերճախօս ապացոյց — բայց արտասահմանի հայութիւնը ազատ է խորհրդային «ազատութեններն», ոչինչով կապուած ու կաշկանդուած չէ եւ կարող է առանց այլեւայլի ըսել եւ արտայայտել ինչ որ օգտակար եւ անհրաժեշտ կը նկատէ իր հայրենիքի շահերուն համար։

Աւելին. ոչ միայն կարող է, այլեւ պարտաւոր է ըսել եւ արտայայտել։ Մէկ միլիոն գաղութահայութիւնը իրաւունք չունի լռելու, երբ իր հայրենիքի գլխին նոր չարիքներ ու դաւեր կը նիւթուին, երբ օրը ցերեկով աւազակութեան ու յափշտակութեան կ'ենթարկուի իր հայրենիքը։

Մեր մէջ ալ, անշուշտ, կը գտնուին «խոհեմներ» եւ չափէն աւելի «հաւատարիմներ» որոնք պիտի գերադասեն լռել քան խօսիլ ու գործել։ Առաջիններն պէտք է յիշեն խոհեմներէն ամենախոհեմ Օրմանեաններու օրինակը, որոնք առանց վարանումի բողոքի ձայն բարձրացուցին ցարերու բռնապետութեան տակ, երբ վերջինը իր թաթը դրաւ հայոց ազգային ստացուածքներուն վրայ։ Երկրորդներն ալ գէթ իրենց երէկուան կուռք համարուած Խանջեանի վարմունքէն սիրտ պէտք է առնեն եւ իրենց ձայնն ալ խառնեն բողոքի ու պահանջի համազգային ձայնին։ Կան վայրկեաններ, երբ լռութիւնը դաւաճանութիւնէն աւելի վատ արարք մըն է։

Խորհրդային Նոր Սահմանադրութեան նախագիծը ներկայացուած է հանրութեան ի քննութիւն։ Քննել կը նշանակէ դրական եւ բացասական կողմերը ցոյց տալ, լաւին՝ լաւ ըսել, վատին՝ վատ։ Եւ միաժամանակ վատ մասերը լաւով փոխարինելու առաջարկութիւններ ընել։ Արտասահմանի Հայութիւնը, որ ինքզինքը իրաւամբ ամէն տեսակէտով Հայաստանի մէկ մասնիկը կը զգայ, նոյնպէս պարտաւոր է քննել եւ առաջարկութիւններ ընել։ Նոր Սահմանադրութեան բարեփոխութիւն ու լրացումներ ամէնէն կարեւոր մասը մեզ համար, անշուշտ, այն կէտերն են, որոնք կը վերաբերին Հայաստանի սահմաններուն եւ Հայաստանի դիրքին Անդրկովկասի մէջ։ Մարդկային, նոյն իսկ եւ բոլշեւիկեան արդարամտութիւնը կը պահանջէ, որ Ախալքալաքը, Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը կազմեն Հայաստանի մաս։ Հակառակը պնդել կը նշանակէ ոտքի տակ տալ Լէնինիզմի ու ստալինիզմի տարրական սկզբունքները, կը նշանակէ սրբագործել մերկ բռնութիւնն ու կամայականութիւնը։ Նոյն տարրական սկզբունքները կը թելադրեն, որ Անդրկովկասի Միութեան լուծումով՝ համապետական ընդհանուր բնոյթ ունեցող գոյքերն ու արժէքները բաժնուին երեք հանրապետութիւններու միջեւ եւ Հայաստանը ստանայ իր օրինական բաժինը։ Այլ ձեւով վարուիլ նոյնպէս պիտի նշանակէ բռնութիւն եւ կամայականութիւն։

Խանջեանի ինքնասպանութիւնը ցոյց տուաւ, որ Հայաստանի ժողովուրդն ու հայ բոլշեւիկները անզօր են սեփական միջոցներով պաշտպանելու Հայաստանի իրաւունքները։ Եւ արդար է ու տեղին որ արտասահմանի Հայութիւնը օգնութեան հասնի եւ տեղի ու պայմաններու համապատասխան միջոցներով իր ձայնն ալ լսելի դարձնէ Մոսկուայի մէջ։ Մինչեւ երեխան չլայ՝ մայրը ծիծ չի տար ...»։

ԾԻԾԱՂ

Ժամագործին նոր աշկերտը.

— Պարոն, խանութը մաքրած միջոցիս քսան ֆրանքնոց մը գտայ սեղանին տակէն.

— Այո, գիտեմ, քեզ փորձելու համար դրած էի։

— Ուրեմն, չեմ սխալած, ես ալ այդպէս մտածեցի։

«ՑՌՈՒԶ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆԺՈՅԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Ականջս միշտ ձայնի վրայ էր, փոքրիկ ճեղք մը կրնար գիս խորանը վազցնել, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, այդպիսի պահ մը կեանքիս գերերջանիկ վայրկեանը պիտի ըլլար... Վազէի թեմը, փաթթուէի Աստծու ոտքերուն, քաշէի հա քաշէի, տէրտէրին հետ՝ գետին փռէի զանիկա, ու աղէկ մը ծեծէինք. ան ո՞վ կ'ըլլայ որ մեր քահանային խնկրանը մերժէ ... եթէ պիտի մերժէր, ինչո՞ւ տալու իշխանութիւն ունեցաւ, որո՞ւ համար կը պահէ ... մեր իրաւունքը մեզի վերադարձնելու է, քանի որ մեզի պէտք են այն ամէն բաները, որոնք իրեն պէտք չեն ..

Աստուած պապա, մի խնայեր, սուր, ամէն հեղ տուր, եւ առատօրէն տուր։ Սանդեր ես, հայր ես, պիտի տաս, հօր մը ունեցածը իր տղուն կ'իյնայ, ա՞յդքանն ալ չես գիտեր, մե՛ղք քեզի... Այս ճշմարտութիւնը գիտէ նաեւ մեր պարապետը, որ երբեմն բարձր ձայնով կը պոռայ.

— Տո՛ւր մեզ տ...է՛ ր՛.

Ուրեմն, այս բաները տեսնելու, լսելու համար պէտք էր որ ես տիրացու ըլլայի, շապիկ հագնէի, ելլէի խորանը, ձայնս խառնէի տիրացուներու ձայնին, աւելի մօտիկ ըլլալով կաթողիկոսի մասնակցել կուխէն, ճակայն, ափսո՛ս, ես բաղաձայն էի, մեր վարժապետը գիս զրկած էր երանութեան այս հրճուանքէն ..

Թող խոս ու մամուռ բուսնի անոր գերեզմանին վրայ ... Զիս այս երանութենէն զրկողը դժոխքի կրակներուն մէջ իյնայ. անկէ ելլէ ու կուպրի կաթսային մէջ մտնէ, միսն ու հոգին խանձին, հանգիստ ու դադար չունենայ .

— Ամէ՛ն, ամէ՛ն կ'ըսեմ ձեզի։

Բայց, գիս մի այպանէք։ Մանկութեանս օրերու մասնումը գեռ կենդանի է մէջս, դեռ գիս կը տանջէ կոտտացող եւ անբուժելիմէկերքի մը նման...

Դ.

— Հաճի մամա, Հաճի մամա։

.. ..

— Հաճի մա՛ամա՛ա, կը պոռամ բարձր ու եղանակաւոր, ամբողջ առանկանութիւնս եւ վիրաւորուած ու խոցոտ զգայնութիւնս դնելով այդ ձայնին մէջ ... Չէ, պէտք է ըսեմ որ ձայնս մեղեդիի ու շարականի յարմար չէր, ձայնս կարծր քարի մը փշրանքներուն վար թափեցաւ կոկորդէս, ձայնական թելերս քերթելէն, գրնդուեցաւ պատէ պատ, թռաւ տանիքէ տանիք, բախեցաւ մեր եկեղեցիի սպառածին, պարսատիկէն արձակուած խճաքարերու նման, անոր արձագանգը անհրապոյր էր, կոշտ, մանաւանդ կոպիտ ...

Այդ՝ իմ ձայնս էր։

Զայնէս՝ ես սարսափ զգացի, չէ՛, տոր համար զժբախտ էի, ուրեմն վարժապետը իրաւո՞ւնք ունէր ... արդեօք չէ՞ր կրնար ըլլալ որ ուսուցչիս երաժշտական աշխատանքը քիչ մը մեղմէր բիրտ ձայնս ... ախ, վարժապետ, ինչո՞ւ մէկ մը չփորձեցիր, իմ ձայնս չխառնեցիր ընկերներուս ձայնին .. ի՞նչ կ'ըլլար որ ... երկի՞ր պիտի չարժէր, թէ երկինքը փուլ պիտի գար .. յետոյ՝ ի՞նչ ըրած էր քեզի, հլու, աշխատասէր, ամէն կերպով օրինակելի զաւակ մըն էր, ձայնս կոշտ է եղեր, ի՞նչ կ'ըլլար, այդքան մը ներէիր ինծի, ու տեհարթ ձայնս մաքուր մը կ'ալէիր, ինչպէս որ գիւղացին իր խոտ ցուլը կը կաղէ...

Բայց ալ ժամանակը անցած էր, անգամ մը դասընկերներուս առջեւ ամօթով մնացի, ձայները ընտրելու ատեն իմինս իբր անպէտ հաչակեց վարժապետը։ Ալ վերջացած էր ամէն մի յոյս, ու ես հիմա, երբ կը զայրանամ ես, վզիս երակները պայթեցնելու չափ կ'ուռեցնեմ ու կը պոռամ, անհանգիստ կ'ընեմ գիւղացին, մանուկները կ'արթնցնեմ իրենց քունէն, որուն համար յաճախ հայհոյանքներ ծեծ կ'ուտեմ ... Բայց որո՞ւ հոգ, Աստուածը գիս պատժած է անտանելի ձայն մը տալով ինծի, ու հիմա՝ ես գիւղացին կը պատժեմ միեւնոյն ձայնով ...

— Հաճի մա՛մ։ Կը պոռամ, ապանդանոց տարուած խոզին պէս, քովէս անցնող մարդիկ իրենց ականջները կը խցեն, բաներ մը քրթմնջելէն իրենց ճամբան կը շարունակեն։ Տաղտուկէս ու գժտախտութենէս, ջղայնացումէս այդ օրը, կիրակի կէսօր մըն էր, դեռ նոր պատարագէն վերադարձեր էի, նախաճաշս մղուած կը պոռայի, յուսալով մեղմել կամ կրթել ձայնս։ Այդ օրը, դասընկերներս ու դասընկերուհիներս նորաշէնակ եւ քաղցր երգեցին, կարծես թէ երկինքէն իջած հրեշտակներ ըլլային Արեւ կար անոնց աչքերուն մէջ, իսկ ես տխուր էի։ Կիրակին անանցի էր, իսկ ես դեռ նոր կը մտնէի չորեքշաբթին, անոնք՝ ուտիք օրուան նման էին, իսկ ես պահքի ժանգոտած ու թըթու դէմքով օր մը ...

— Հաճի մամա... Կը պոռամ անընդհատ, բայց, ահա՜, ինչ զուգադիպութիւն, Կոտոյենց Հաճի մաման, լաչակը գլխուն, շուրթին վրայ յամեցող աղօթք մը, խնկաբոյր էնթարիով մեր փողոցին անկիւնէն երեւցաւ։

— Ի՞նչ կայ, տղա՛ս ...

Դէհ, ըսէք ինծի, ի՞նչ պատասխանեմ, չէ՞ որ նպատակի մը համար չէր որ այդ կինը կը կանչէի, այլ՝ այնպէս, ես կ'ուզէի գիւղը տանջել ձայնովս ... միայն այդքան, իսկ հիմա որ դէմ դէմի եկանք, ի՞նչ ըսեմ, Աստուած իմ ...

— Հա՞յրդ կը փնտռես։

— Ոչ, կը պատասխանեմ, բոպիկ ոտքովս հողը փորելով։

— Մա՞յրդ կը հարցնես.

— Ոչ, կ'ըսեմ, ու դէմքս գետնին կը յառեմ։

— Մեր Սերո՞բը կ'ուզես։

— Հաճի մամ, Սերոբը քիչ առաջ քովս էր։

— Հաց կ'ուզես։

— Անօթի չեմ։

Թակարդ ինկած մուկի պէս էի, հոս ու հոն կը վազէի, այս անելէն ազատուելու համար ճար մը կը փնտռէի, վերջապէս՝ Երուսաղէմ գացած - եկած կին էր, քրիստոնեայ եւ սրբակրօն կին մը, կը զգայի որ վայել չէր ինծի պէս տղու մը, անոր հետ խաղի ելլելը, ես ո՞վ էի որ ... գեռ տասը տարեկան յակոտ մը, կեցած իր մայրամուտը տեսնելու մօտ, պատկառելի կնոջ մը դիմացը... Անոր հետ խօսիլը ինծի վայել չէր ... մտածեցի եւ հնարք մը գտայ։

— Հաճի մամ, ճչացի դղլջացող ըլլալուն ձայնով մը։

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(3)

մըն էր, անհաշտ՝ գերմանական մաքին հետ: Կործանումի վարդապետութիւն մըն է համայնավարութիւնը: Ահա կը տեսնէք թէ ինչ կը կատարուի Սպանիոյ մէջ: Գերմանիան ճիշդ հոն կ՚երթար հինգ տարի առաջ: Բայց այժմ անկարելի է այլեւս: Համայնավարութիւնը Հրեաներու եւ մահուան վարդապետութիւն մըն է: Ռուսերը, Հրեաներու առաջնորդութեամբ, իրենց յեղափոխութիւնը կատարեցին ջարդով, արիւնով եւ կործանումով: 1917էն ի վեր, Ռուսաստանի համայնավարութիւնը անօթութեան տիրապետութիւնն է, իսկ անօթութիւնը՝ երկնքի պատիժը՝ իրենց գործած ոճիրներուն համար: Անոնց տընտեսական վիճակը ողբալի է, եւ սակայն անոնք հողային անհուն հարստութիւնը՝ երկնքի պատիժը՝ իրենց գործած ոճիրներուն համար: Անոնց տնտեսական երկիրներ: Հոն ալ համայնավարութիւնը սրբուեցաւ: Մենք չենք որ աշխարհը երկուքի բաժնեցինք, այլ Մոսկուան: Ամբողջ 25 տարի համայնավարութիւնը իր ժահրը ցանեց: Ուրիշ ժողովուրդներ կրնան մեր աչքով չտեսնել վտանգը եւ մեղմօրէն վարուիլ անոր հետ. բայց անոնք կամ խղճահար քաղքենիներ են, որոնք ոչ կայծակը կը տեսնեն, ոչ ալ որոտումը, եւ կամ կարգ մը ժողովրդական ճակատի կառավարութիւններ, որոնք անզգաստ կը խօսին բայց չեն կրնար որոշում տալ: Այդ ժողովուրդները հաւանօրէն պիտի հարկադրուին գործել համայնավարութեան դէմ այնպէս ինչպէս մենք: Ամէն պարագայի մէջ, մենք կը հիմնենք Իտալիոյ վրայ, որ յաղթեց համայնավարութեան եւ կը հաւատանք թէ ոչ մէկ երկիր կրնայ ի վերջոյ խուսափիլ այս որոշումէն, որովհետեւ համայնավարութիւնը վերի վայր շրջեց ամէն բան եւ կ՚ուզէ կործանել աշխարհը: Եթէ Գերմանիան վերազինուեցաւ, պատճառը այն է որ կ՚ուզէ գերման ժողովուրդը եւ բոլոր ժողովուրդները փրկել համայնավարութենէն: Եթէ բոլշեւիկեան վտանգը սպառնայ Գերմանիոյ, մենք գայն պիտի զգետնենք մէկ հարուածով: Մենք յարձակողական դիտումներ չունինք ժողովրդապետութեան դէմ, մեր մահացու թշնամին բոլշեւիզմն է: Եթէ բոլշեւիկները յաջողին իրենց պատերազմի ծրագրին մէջ, Եւրոպան պիտի ընկղմի արեան եւ արհաւիրքի ծովու մը մէջ:

*** Գալն ալ ունկնդրութեան ընդունելով Սպանիայէն փախած կղերականներն ու քաղաքացիները, ճառ մը կարդաց եւ ազդարարեց թէ համայնավարութիւնը «համաշխարհային վտանգ մըն է»: «Ան նախ կը հրապուրէ եւ կը խաւլէ բազմութիւնները, յետոյ զանոնք կը թաւալէ ամէն հաստատութեան դէմ, մարդկային թէ աստուածային: Եկեղեցին է միակ խոչընդոտը համայնավարութեան տարածման»:

Ծանրակշիռ կացութիւն Պաղեստինի մէջ

Զօր. Տիլ, Պաղեստինի անգլ. զօրքին ընդհ. հրամանատարը, Երուսաղէմ հասաւ կիրակի օր եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց: Մարզպանը զօրավարին ժամանումէն առաջ ժողովի հրաւիրելով արաբական կոմիտէին անդամները, յանձնարարեց դադրեցնել ընդհ. գործադուլը, այլապէս պաշարման վիճակ պիտի հրատարակուի: Կոմիտէն հինգշաբթի օրուան ձգեց իր պատասխանը:

Քանի մը ահաբեկումներ եւս կատարուեցան սեպտեմբեր 12էն 13ի գիշերը: Երուսաղէմի մէջ ռումբ մը նետուեցաւ տունի մը վրայ: Արաբ վարձակալը եւ իր կինը վիրաւորուեցան: Հրէապատկան տուն մըն ալ կրակի տրուեցաւ: Իրաքի նաւթագիծը նորէն փնտռուեցաւ: Դուրս թափած քարիւղը բռնկեցաւ, բայց կարելի եղաւ մարել:

Արաբական կոմիտէն պատասխանելով անգլ. կառավարութեան յայտարարութեանց, կը մերժէ իր վարիչներուն պատասխանատուութիւնը՝ ծագած գէպքերուն մէջ.

Պաղեստին զրկուելիք 12.000 անգլ. զօրքին առաջին զօրամասը, 1400 հոգի, ճամբայ ելած է արդէն. միւսներն ալ պիտի զրկուին իրարու ետեւէ:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի լեռները մեծ յարմարութիւններ կը ներկայացնեն հրոսակային կռիւներու եւ ահաբեկչական գործողութեանց համար: Ֆաւզի Քաւքճի, Սուրիացի հրոսապետը արագօրէն կը կազմակերպէ հրոսախումբերը: Բոլոր սարալանջերուն վրայ ամրոցներ շինուած են, որոնց գոյնը լերան գոյնին շատ կը նմանի, եւ հետեւաբար չփնտռութիւն կը պատճառէ նոյն իսկ օդանաւերուն: Վերջերս Արաբները կը նեղուէին ռազմանիւթի պակասէն, բայց յաջողած են 60.000 փամփուշտ ստանալ: Ֆաւզի Քաւքճի քիչ մնաց պիտի ձերբակալուէր արաբական գիւղի մը մէջ, բայց իր յարեհները անմիջապէս հոն սանելով փախցուցին:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԻՎ ԹՈՐԷԶ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Մոսկուա գնաց Փրակա - Վարշաւա գծով, նոր հրահանգներ ստանալու համար: Մերժեց որ եւ է պատասխան տալ թղթակիցներու հարցումներուն:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Իտալիա կը սպասուի յառաջիկայ հոկտեմբերին: Կ՚ըսուի թէ այս առթիւ պիտի մշակուի հակաբոլշեւիկ ճակատի մը ծրագիրը, մասնակցութեամբ Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Եուկոսլավիոյ, Հունգարիոյ, Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի:

ՔԱՌԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ կը մշակէ Մուսոլինի զօրացնելու համար իր բանակը, նաւատորմը եւ օդատորմիղը, որոնք անպարտելի ստեղծանի մը պիտի հասնին 1940ին. Այս առթիւ սահմանուած են լայն վարկեր, որոնց գումարը գաղտնի կը պահուի: Զինագործարաններու վարչութիւնը այժմ իր տրամադրութեան տակ ունի 1000 գինարաններ, այնպէս որ Իտալիոյ սպառազինութիւնը ազգային հսկողութեան տակ է:

գինութեանց ճարտարագործութիւնը դրեթէ ազգայնացած է: Ցանձնարարուած է կարգել զինակներու գործարաններուն՝ բազմապատկել իրենց արտադրութիւնը.

ԵԹՈՎՊԻՈՅ մէջ գաղթականներ տեղաւորելու համար մեծ աշխատանքներ կը տարուին Հռոմի մէջ: 7000 գինուորներ յանձն առած են մնալ եւ հողագործութեամբ զբաղիլ: Ուրիշ հազարաւոր Իտալացիներ ալ ճամբայ պիտի ելլեն հետզհետէ: Մորթի գոյնի (ցեղային) խտրութիւնը պիտի պահուի խստօրէն: Հապէշները կրնան իտալական հպատակ ըլլալ, բայց պէտք է անջատ մնան սպիտակամորթ գաղթականներէն: Խառն ամուսնութիւնները արգելքն պիտի հռչակուին: Երբեմնի ամենազօր ցեղապետները պիտի գտնուին իտալացի պաշտօնատարներու հրամանին տակ

ԻՏԱԼԻՈՅ պետական պաշտօնեաներու թոշակները պիտի աւելնան 8 առ հարիւր: Ընտանիքով ծանրաբեռնուած պաշտօնեաներու յաւելումը պիտի ըլլայ 13ուկէս առ հարիւր: Այս կարգադրութենէն պիտի օգտուին իբր 650.000 պետական պաշտօնեաներ եւ նոյնքան ալ ուրիշներ:

Տասը ճափոնցի ոստիկաններ մանրակրկիտ խուզարկութիւն մը կատարեցին Թոքիոյի «Ինթուրիսթ»ի գրասենեակին մէջ, ինչպէս կը հաղորդեն Մոսկուայէն. Խորհրդային դեսպանը բողոքագիր մը ուղղեց

ՌՈՍՏՈՎԻ մօտ (Ռուսաստան) երկու կառախումբեր իրար զարնուելով, բեռնատար վագոնները կրակ առին եւ բոցերը տարածուեցան մարդատար կառախումբին վրայ: Կ՚ըսուի թէ շատեր ողջ ողջ վառած են: Զորս պաշտօնեաներ ձերբակալուեցան. Իսկ Լէնինկրատի բացերը երկու շոգենաւեր ընդհարելով, 35 ճամբորդներէն 14ը խեղդուեցան:

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ Օսիփ Կավրիլովիչ մեռաւ Տիթրոյիթի մէջ 58 տարեկան էր եւ համաշխարհային համբաւ կը վայելէր

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ վերջացաւ երկուշաբթի օր: Այս առթիւ հրատարակուած պեկոյցը կ՚ըսէ թէ անփոփոխ պիտի մնայ երեք երկիրներուն քաղաքականութիւնը: Գալով միւս երկիրներու հետ եղած յարաբերութեանց, Փոքր Համաձայնութիւնը կը ցաւի որ Աւստրիա խախտեց Սէն Ժէրմէնի դաշնագիրը եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հռչակեց. Եթէ Հունգարիան ալ այդ ճամբան բռնէ, միջոցներ ձեռք պիտի առնեն:

ԹԷՕ ՄՇԱԿԵԱՆ փորձ մը ձեռնարկեց խորհ. իշխանութիւնը, տունկեր տնկելով Ղազախստանի մէջ:

ԵՐԿՈՒ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՆԵՐԸ, երգիչ Րիչմէն եւ ընկերը՝ Մէրիլ, որոնք Նիւ Եորքէն Անգլիա թռած էին վերջերս, փորձեցին Լոնտոնէն Նիւ Եորք վերադառնալ նոյն յանդգնութեամբ, սակայն հարկադրուեցան վար իջնել Նիւֆաունտլէնտի մէջ, 16 ժամուան թռիչքէ մը վերջը: Կարկատի բռնուած էին եւ վառելանիւթը սպառած էր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵԼԸ ՔԱՇԵԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 10 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, Գամբէթա կարեւոր օրակարգ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Լեմանէն կը գրեն մեզ — «Հայ Կանանց Ընկերակցութեան օդանաւային բաժնի դասընթացքները պիտի սկսին հոկտեմբերին Մարսէյլի. Վիէնի, Ռոմանի թեկնածուները պարտաւոր են մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը մեզի հաղորդել թեկնածուներու ցանկը: Հասցէ՝ Chehirlian, 6 rue Condillac 6, Romans (Drôme)»

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»ի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 17 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 48 Cours Lafayetteի սրճարանին մէջ: օրակարգ՝ Երջաբրդրականներու ընտրութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն: Ներկաներու թիւը բաւարար պիտի նկատուի

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վազգէն եւ Ժորժիկ Մամբրէ Քէլերեանները կը փնտռեն իրենց հօրեղբայրը՝ Գիթլիսցի Կարեգին Սլեյմանը Քէլերեան (մօր անուն Մարգարիտ Մարօ), որ կը գտնուէր Նիւ Եորք 1923էն ի վեր յուր չունինք իրմէ: Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէ իմացնել Վազգէն Քէլերեանի. c)o Nazar. Khiavane Tarpiat N. 21, Tauris, Iran (via U. R. S. S.)

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Հաճրիկեան» սրահին մէջ

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանթիմ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe LYON

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Զ. Ո. Մ.ի վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ո. Մ. Մարզախումբը կը կազմակերպեն հրկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար տեղ գտնելու ընկերներու պահանջքին. Այս անգամ վարձուած է խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան տանիլ մեզի հետ: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող նախօրօք դիմել հետեւեալ հասցէին. - Vahram Babikyan. 25 rue Côteau Vert, Valence (Drôme). զրկելով 50 ֆր. Երթեւեկութիւնը պարզապէս մեկնում վալանսէն 19 Սեպտ. շաբաթ կէս օրին ժամը ... Salle des Fêtesի առջեւէն, Ռոմանէն պիտի անցնի 12.30ին, իսկ ... 2.30ին՝ կրընոպլէն վերադարձ՝ կիրակի գիշեր: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍԱԼՆՈՅՋՈՐԻ ՀԱՅՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1937Ի ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Որուն մէջ ամփոփուած են հայ հերոսներու կենսագրականները

Օրացոյցի կողքը զարդարուած է հերոսներու նկարներով.

Մաքուր տպագրութիւն. Գին՝ 5 Ֆրանք

կ՚արժէ որ ամէն հայրենակից մէկ օրինակ ունենայ իր տան մէջ

ՀՈՑ ԵՐՆԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնամարզութիւնը.

Մշակել երգի ճաշակը

Զարգացնել ու զօրացնել ընկերական եւ եղբայրական կապը իրարու ...

Պաշտպանել իր անդամակցներուն քաղաքական եւ ընկերային շահերը

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, Քարտուղար Ա. ԱՆՃԵԱՆի. 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S.et O.)

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն յատուկ եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ զրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թիթեղեալ.

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճախ մթերք եւ կ՚ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով.

Ունինք տրամադրելի ընտրութեամբ եւ ըստ ճաշակի գրասենեակներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ շատ մատչելի գիներով.

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը զրկուին առաջին իսկ պահանջքին.

Դիմել՝ American Lloyd. Paris (9), 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՐԱՔԻ ՏԻԻԶ

Զուտ խաղողէ պատրաստուած եւ անխառն պատրաստուած օղին է ՐԱՔԻ ՏԻԻԶը.

Զգուշացէք ալ, եւ ուրիշ թերապատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ. այլ խմեցէք միմիայն ՐԱՔԻ ՏԻԻԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻԷԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille Tél. D. 70-89

"ՅԱՌԱՋ" ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (90)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ժողովուրդէն, անհնարին աղաղակ մը կը բարձրանայ, որ կարծես թէ զարնած ամպի գոռոց լինի.

— Հայրիկ, կալուածները պիտի չտաս ...

Կաթողիկոսը ծանր ծանր հայեացքը աջէն ձախ կը պտտցնէ: Հոն, վարը, սանձեալ հազարաւոր դէմքեր սպասող ու հաւատքով լեցուն իրեն կը նային, ինչպէս Մովսէսին կը նայէին Իսրայէլացիները, Կարմիր Ծովէն անցած ժամանակ: Կաթողիկոսը աջ ձեռքը վեր կը բարձրացնէ, կարծես Աստուծոյ ներկայութեան երդուելու համար, ու զօրաւոր ձայնով մը կ՚ըսէ.

Չէ, զաւակներս, Հայրիկ կալուածներ չի տար.

Այդ պարզ նախադասութիւնը եղաւ այն ձեռնոցը, որ հայ ժողովուրդը նետեց հզօր կայսրութեան մը երեսին: Բազմութիւնը, կարծես խելագարած, սկսաւ ծափահարել: Իրար կը գրկէին, կը ծծծղէին, կուլային:

Այն ու ձախ բազմութիւնը հրմշտկելով՝ Բրդառ Միքօ խոյացաւ Ալարքեարի Ցարութին

Ցարութ ախպար, պարոններ, ու ձեռքը երկնցուց իր սեւերմ թշնամիին — պարոններ, Ցարութ ախպար ..

Ալարքեար Ցարութը գինաթափ է: Հաճելու թեւերը տարածած՝ կը գրկէ զայն.

— Միօ, Միօ, ես քու հօր հոգին ... կալուածները պիտի չտանք:

— Ցարութ ախպար, մէկ ջան ունինք, ան ալ ազգին զուրբան ըլլի ...

(Վերջ Ա. Խտորի)

ՆՈՐ ՈՒՂԵԳԻԾ

Ծուլէն Գէորգեան եւ Տիգրան Խազմանեանը Ալէք սանդրապոլի գոյցէն երկու օր յետոյ, ապաւինեցան Դուռատանի նեղքին նահանգներ, հիք տարի ժամանակով: Այդ ազատօր առանց զատ ու դատաստանի, վարչական կարգադրութիւն մըն էր պարզապէս.

Անմեղ կամ մեղաւոր լինելու պարագան առմէջ չունէր, երբ կառավարութիւնը կ՚ուզէր անցանկալի մէկը հեռացնել շրջանէ մը, «վարչական կարգով» կը գէէր զայն մինչեւ հեռաւոր Սիբերիա. «Վարչական կարգը» այն մեծ առաւելութիւնն ունէր կառավարութեան համար, որ յուզած կամ չսիրած մարդը կրնար հեռացնել նոյնիսկ առանց ձեւական դատական որոշման մը:

Ցոյլէն երկու օր վերջ, Վահէն եւ Վարդանը գացին Հարինէի վանքը, ուր իրենցմէ առաջ գացեր էր Առիւծ Գեւօն, իր անբաժանելի Համբոյի հետ. Առիւծ Գեւոյի հերոսական պատմութիւնները վերջացան, ու արտի մեկնանքով կը յիշէր Ալարքեար Ցարութի միքիտանի իր տաքուկ անկիւնը: Անբաժանելի կէսին հետ, Առիւծ Գեւօն կըշերնեյր փուքսի անիւր սարձնելով կը յուշէր, արիւն քրտինք մտած:

Վահէն ու Վարդանը շրջակայ հայ գիւղերը կը թափառէին: Վարդանի առջեւ գրեթէ բոլորովին նոր աշխարհ մը կը բացուէր: Մինչեւ այդ, ան տեսած էր միայն Ղալաքիլիսէն. աւելի ամարանոց մը, քան գիւղ մը: Հայ գիւղացիի սալլը, նահապետական ձեւը, ծայրայեղ աղքատութիւնը եւ մտաւոր աղքատութիւնը խարազանած էին Վարդանի վրայ, որ հազիւ թէ կրնար աղօթել իրողութեան հետ: Մէկ օրուան ճամբարհով միայն հեռու վայրն, Թիֆլիսէն, հայ գիւղացին կ՚ապրէր տասնեակ դարեր առաջուան ողորմելի կեանքը:

Որքան ալ որ հայ գիւղացիի անտանելի վիճակը կը ցաւցնէր Վարդանը, բայց պատմական Հայաստանի մէջ գտնուելու գաղափարը մասամբ կը մեղմէր զգացած ցաւութիւնը: Ամէն քայլափոխի հայկական աւերակ եկեղեցի մը, բերդի մը կամ պարիսպի մը բեկորը կը ցցուէր աչքին: Առանցմէ ամէն մէկը դարերու խորքէն կու գար Հայու արիւնոտ պատմութիւնով շաղախուած

Մէկ կողմէ՝ սեպհագործող հայ ժողովուրդի աշխատանքի եւ արիւնութեան, ու միւս կողմէ՝ Հայաստանով անցնող ցեղերու աւերիչ կատաղութեան միայուն վկաներն էին այդ աւերակները, որոնք ցրուած են ամբողջ Հայաստանի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը:

Մօտ երկու շաբաթ թափառելէ ետքը, օր մը Վահէն յայտնեց որ պիտի անցնի Անի:

Հազիւ թէ գտնուի զարգացած հայ աշակերտ մը, որ մանկութեանը ոգեւորուած չլինի Բագրատունեներու շքեղ մայրաքաղաքի աւերակներով: Հայ ժողովուրդի համար, Անին աւերակ քաղաք մը ըլլալէ աւելի, Հայաստանի անցեալ փառքի, ինչպէս եւ ապագայ յոյսերու հոգեկան խորհրդանշանը եղած է:

Երբ երկուքով Ախուրեան գետը անցան ու սկսան բարձրանալ բլուրն ի վեր, պարսպի թափթփած քարերու վրայէն մագլցելով, Վարդանի սիրտը մուրճի մը թափով կը զարնէր: Մեծ նախահայրերու շքեղ մայրաքաղաքը ողբալի աւերակներու կոյտ մըն էր, բայց այն, ինչ որ դեռ կանգուն կը մնար, այնքան հզօր պատուրութիւն մը կը ձգէր, որ մինչ Վարդանի աչքերը կը թրջուէին յուզումէն, կուրծքը կ՚ուռէր հպարտութեամբ լեցուած:

Անիի աւերակներուն վրայ փոքր տնակ մը կառուցուած էր, ուր կը մնար մենաւոր վարդապետ մը, որպէս միակ պահապանը հայ ազգի փառաւոր անցեալին: Երեք օր հիւր մնացին վարդապետին, բարի ծերուկ մը, որու ամբողջ փառասիրութիւնը այդ աւերակներուն պահապան մնալն էր

Վարդան օրերն անցուց հոգեկան այն վիճակին մէջ, երբ անցեալը ներկայ կենդանի կերպով կը խառնուի եւ կայլին, եւ երբ կը թուի թէ հազար տարիներ առաջ ապրուած օրերու ժամանակից ես: Ժամերով կ՚առանձնանար կիսաքանդ մայր տաճարի խորքը հայ մենութեան մէջ, ուր առնեոք թագաւորներ, նախարարներ, պատականներ կը մէկտեղուէին. կամ կը մտցնէր միջնաբերդի կատարը, առաջ տիրականօրէն կը բարձրանար թագաւորական պալատը, եւ խոյակի մը վրայ նստած՝ կը մտածէր անցեալի, բայց մանաւանդ ապագայի մասին

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Երզումի Ցառաջի գրատունն ... ԳՈՒՆԸԱՆԵՆ.

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276 486

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Սուրիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 17 SEPT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3220

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՄԷՆ ՄԷԿԸ ԻՐ ՃԱՄԲՈՎ

Խօսելով Փոքր Համաձայնութեան վերջին խորհրդաժողովին վրայ, երէկ գիտել տուինք թէ, իրազեկներու պնդումին համաձայն, ժողովը ամէն բանէ առաջ զբաղած է երեք երկիրներու զինուորական կացութեամբ։

Մէկէ աւելի են այդ իրազեկները, եւ տարբեր ճամբաներէ քալելով, միեւնոյն բաները կը հաստատեն։

Այսպէս, «Նիւ Եորք Հէրըլտ» կը գրէ թէ՝ խորհրդաժողովը վաւերացուցած է հին որոշում մը, որուն համաձայն կամուրջ մը պիտի շինուի Դանուբի վրայ, աւելի կարճեցնելու համար հաղորդակցութիւնը Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ։ Ցետոյ, Ռումանիա յանձն առած է ճարել Եուկոսլաւիոյ անհրաժեշտ քարիւղը եւ պէնզինը, բանակին եւ նաւատորմին համար, նոյնիսկ անոր յանձնել կարգ մը հորերու շահագործումը, նաւթագիծ մը անցընելով Դանուբէն։

Իսկ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Վիէննայի թղթակիցը յատկապէս կ'արձանագրէ թէ Փոքր Համաձայնութիւնը, որ մինչեւ հիմա իր յոյսը դրած էր Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ, այլեւս չի հաւատար հաւաքական ապահովութեան սկզբունքին եւ ձեռնարկած է վերազինման, շատ լայն աստիճանի մը վրայ։

«Փոխանակ սովորական բանաձեւին որ վստահութիւն կը յայտնէր Ազգերու Դաշնակցութեան եւ թշնամութիւն՝ վերաքննութեան որ եւ է ձեռնարկի, խորհրդաժողովը քննած է շատ յուրջ ծրագիրներ Եուկոսլաւիոյ զինուորական պահանջներու մասին որոնք պիտի հոգացուին Ռումանիոյ նաւթահորերէն, ինչպէս եւ զինուորական ցանցի միացման եւ ռազմական ճանապարհներու եւ երկաթուղիներու շինութեան համար։ Կը թուի թէ այս ծրագիրները շօշափելի ձեւ պիտի առնեն երեք երկիրներու ապակողմներու յառաջիկայ խորհրդաժողովին, ինչպէս եւ Փոքր Համաձայնութեան տնտեսական խորհուրդի նիստին մէջ, որ պիտի գումարուի հոկտեմբերին։ Կ'ըսուի թէ Ռումանիա քարիւղ ճարելով Եուկոսլաւիոյ, փոխարէն պղինձ պիտի ստանայ»։

Թղթակիցը դեռ ուրիշ կարեւոր խնդիր մըն ալ կը շօշափէ, — Փոքր Համաձայնութեան ապագայ դիրքը՝ հիթլերական Գերմանիոյ հանդէպ։

Իր տեղեկութեանց համաձայն, խորհրդաժողովը չէ կրցած բացորոշապէս ճշդել այդ դիրքը, «բայց կը թուի թէ վերջնապէս ձախողած են Գերմանիոյ փորձերը՝ տկարացնելու համար չեխեւ-խորհրդային դաշինքը»։

Այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ Ռումանիա եւ Չեխոսլովաքիա որոշած են թեթեւցնել Գերմանիոյ տնտեսական ճնշումը՝ Եուկոսլաւիոյ վրայ, աւելցնելով իրենց առեւտուրը այդ երկրին հետ։

Ինչ կը վերաբերի քարիւղի հարցին, նոյն թերթին Պելկրատի թղթակիցը կը հաստատէ այս մասին գոյացած համաձայնութիւնը, եւ գիտել կու տայ թէ քարիւղի օտար ընկերութիւնները իրար անցած են արդէն, քանի որ շուկայ մը կը կորսնցնեն։ «Օտար քարիւղի ընկերութիւնները վերջերս հազիւ յաջողեցան խափանել Եուկոսլաւիոյ մէկ փորձը՝ աժան քարիւղ ճարելու համար Ռուսաստանէն»։

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս տեղեկութիւնները, — յարաճուն մտահոգութիւն ինչպէս արեւմուտքի, նոյնպէս արեւելքի մէջ։

Փոքր Համաձայնութեան ամէնէն զօրաւոր յենարանը Ֆրանսան էր, որ իր կարգին ապաւինած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին եւ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքին։

Արդ, երկու խարիսխներն ալ խախուտ են, իսկ հեռանկարը՝ չափազանց մռայլ։ Ազգերու Դաշնակցութեան երկու ախոյեանները, Անգլիա եւ Ֆրանսա, ի զուր կը ճգնին ոգեւորել եւ յանձնառութեան տակ դնել Գերմանիան եւ Իտալիան։

Առաջինը տակաւին չէ արտասանած իր վերջին խօսքը, նոյնիսկ վերազինումը գլուխ հանելէ եւ ուրիշ յաղթանակներ շահելէ վերջ։ Ան դեռ ունի գաղթային հարց, եւ միշտ անակնկալներ կը մատուցէ։ Իսկ Իտալիոյ հոգին վառած է պատժական անօրինութեանց հետեւանքով որոնց գլուխն անցած էր Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Անգլիական կառավարութիւնը վերջերս փորձեր կատարեց Մուսոլինին սիրաշահելու համար։ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարն ալ Հռոմ գնաց, անցեալ շաբթու, բայց ելքը անորոշ է տակաւին։

Միւս կողմէ, բազմաթիւ փաստեր կ'ապացուցանեն թէ Պերլին եւ Հռոմ համախորհուրդ կը գործեն, թէ այս հարցին եւ թէ ուրիշ միջազգային խնդիրներու մէջ։

Օրինակ, ամիսներէ ի վեր կը ձգձգուի «Լօքառնոյի»ներու ժողովը։ Անցեալ մարտ 7ին էր որ Գերմանիա գրաւեց Ռէնոսի ապազինեալ շրջանը, եւ քիչ մնաց Ֆրանսա ընդհանուր զօրաշարժ պիտի յայտարարէր։ Լոնտոն յաջողեցաւ չարը խափանել, զանազան հաւաստիքներ շռայլեց եւ ժամանակ շահեցաւ, մինչ Հիթլէր շողշողուն ծրագիր մը կը ներկայացնէր աշխարհի վերականգնումին համար, պայմանաժամ ալ սահմանելով։

Մինչ այս մինչ այն, նոր ընտրութիւններ կատարուեցան Ֆրանսայի մէջ, կազմուեցաւ Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը, եւ բոլորովին տարբեր կացութիւն մը յառաջ եկաւ, միշտ ի նպաստ Գերմանիոյ։

Այժմ Գերմանիան շատ աւելի վճռական դիրք մը բռնած է, եւ դեռ ժամանակը հասած չի նկատեր, նոր Լօքառնոյի մը մասին խօսելու համար։

Ան մէջտեղ դրած է նոր պահանջ մը, — պայքար համայնավարութեան դէմ, ինչ որ կը նշանակէ, անուղղակի, պայքար Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին եւ յատկապէս Մոսկուայի դէմ։

Կ'արժէ առանձին քննել այս խնդիրը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ԼԻԼԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԱՌԹԻՒ

Քաղաքային պաշտօնեաներն ալ կը միանան

Պ. ՇՕԹԱՆ ԻՐԱՒԱՐԱՐ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿՈՒԻ

Կառավարութիւնը երէկ ալ արտակարգ ճիգեր թափեց, լուծելու համար Լիլի շրջանին գործադուլի խնդիրը, որ անելի յանգած է։ Առջի օր արդէն մեղմացում կը նշմարուէր, եւ գործարանատէրերը յանձն առին պատուիրակութիւն մը ղրկել Փարիզ, բանակցելու համար վարչապետին հետ։ Սակայն ցաւալի դէպք մը պատահեցաւ Լիլի մէջ։ Գործարանատէր Ժան Թէսի, որուն հաստատութիւնը կը շարունակէր բանիլ, ատրճանակը քաշելով գետին պարպեց, վախցնելու համար բանուորները որոնք շէնքին դրան առջեւ հաւաքուեր էին, ծաղրելու համար աշխատող բանուորները։ Արձակուած գնդակը ո եւ է մէկուն չդպաւ, բայց բազմութիւնը սպառնալից դիրք բռնած ըլլալով, Թէսի եղբայրն ալ մէջտեղ նետուեցաւ, ատրճանակը ձեռքին մէջ։ Ցետոյ երկու եղբայրները ապաստանեցան գործարանին մէջ, իսկ շրջուն պահակները օգնական ուժ առնելով, ընդհարման առաջքը առին։ Ընդհ. դատախազը ձերբակալման հրամանագիր հանեց երկու եղբայրներուն դէմ։ Միւս կողմէ, Լիլի շրջանին քաղաքային պաշտօնեաները եւ հանրային սպասարկութեանց պաշտօնեաները սպառնացին ի հարկին գրաւել վարչական գլխաւոր կեդրոնները, օգնելու համար կառավարութեան։ Անոնք յայտարարեցին թէ կատարելապէս համերաշխ են 30.000 բանուորներուն եւ կառավարութեան հետ, որ կը ջանայ իրաւարարութիւնը ընդունիլ տալ գործարանատէրերուն։ Իրենց եւ բանուորական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խստօրէն կը դատապարտեն գործարանատէրերը, գիտել տալով թէ անոնց նպատակն է տապալել Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը»։

Նախարարական խորհուրդը երեքշաբթի օր նիստ գումարելով, միջոցներ ծրագրեց, խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար։ Երէկ լայն խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ կառավարութեան անդամներուն եւ գործատէրերու եւ բանուորներու պատուիրակութեանց։ Եթէ համաձայնութիւն չգոյանար, կառավարութիւնը իրաւարար նշանակելով նախարար Շօթանը, 24 ժամէն գործադրել պիտի տար իր որոշումը։

⁂ Մարսէյլի մէջ համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, մետաղագործական բանուորները պարպեցին իրենց գրաւած գործարանները։ Երկու կողմի պատուիրակները անմիջապէս բանակցութեան ձեռնարկեցին, վիճելի խնդիրները կարգադրելու համար։ Աշխատանքը պիտի վերսկսի այսօր։

⁂ Նոր գործադուլներ պատահեցան Լա Ռօշէլի եւ ուրիշ քանի մը քաղաքներու մէջ. Այս գործադուլին հետեւանքով 200 թոն ձուկ, որ 500.000 ֆրանքի արժէք ունի, կորսուելու դատապարտուած է, եթէ անմիջապէս ցամաք չհանուի։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ Կ'ՈՒԶԵՆ ՁԳՁԳԵԼ ԼՕՔԱՌՆՕՅԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա անհամբեր տրամադրութիւններ յայտնած են, ի պատասխան անգլիական կառավարութեան հրաւէրին, որ կը խնդրէ ժողով գումարել հոկտեմբեր 19ին, նոր համաձայնութիւն մը կնքելու համար։ Երկու պետութիւններն ալ նոյն առարկութիւնները յայտնած ըլլալով, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ Գերմանիա եւ Իտալիա համախորհուրդ կը գործեն, այս հարցին մէջ։ Արդարեւ, երկու պետութիւններն ալ կ'առարկեն թէ հոկտեմբեր 19ը շատ կանուխ է, անհրաժեշտ պատրաստութիւնները տեսնելու եւ ժողովին մասնակցելու համար։ Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա կ'ուզէ գաղտնի խորհրդակցութիւն մը կատարել պետութենէ պետութիւն (Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի հետ), հինգ պետութեանց ժողովին մասնակցելէ եւ նոր դաշնագիր մը ստորագրելէ առաջ։ Գերմանիոյ գլխաւոր բաղձանքը այն է որ Անգլիա նախապէս երաշխաւորէ թէ արեւմտեան դաշինք մը չպիտի կապուի փոխադարձ օգնութեան եւ ոչ-յարձակման արեւելեան դաշինքի մը հետ, զինքը յանձնառութեան տակ դնելով Խ. Միութեան հանդէպ։ Մինչդեռ Անգլիա եւ Ֆրանսա այն տեսակէտն ունին թէ արեւմտեան համաձայնութիւն մը անարժէք է առանց արեւելեան դաշինքի մը. ուրիշ խօսքով՝ խաղաղութիւնը անբաժանելի է Եւրոպայի մէջ։

Աւելի բաց խօսելով, այս բոլոր դժուարութեանց պատճառը այն է որ Հիթլէր կ'ուզէ քանդել Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը։ Հիթլէր առարկելով հոկտեմբեր 19ի թուականին դէմ, լայն ժամանակ պիտի ունենայ իր մասնաւոր քաղաքականութիւնը վարելու եւ այն ատեն ժողովը կրնայ յետաձգուիլ անսահման ժամանակով, քանի որ Մուսոլինին ալ իրեն հետ է։

Լոնտոնի իտալական դեսպանը Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունէն երթալով, յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը կը նախընտրէ նախնական բանակցութիւններ կատարել, հինգ պետութեանց նոր ժողովին թուականը որոշելէ առաջ։ Միւս կողմէ, պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Պ. Մուսոլինի տակաւին որոշում չէ տուած Ազգերու Դաշնակցութեան մասնակցելու հրաւէրին առթիւ։

⁂ Վարչապետ Պ. Պլում ձայնասփիւռէն ճառ մը պիտի խօսի այս իրիկուն, արտաքին քաղաքականութեան մասին, անուղղակի պատասխանելով Հիթլէրի վերջին բանախօսութեանց։

⁂ Պ. Լէօն Արշէնպօ, արմատական կուսակցութեան փոխ-նախագահը, ճառ մը խօսելով գոհունակութիւն յայտնեց Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան գործունէութեան մասին։ Այս առթիւ հերքեց այն լուրերը թէ պառակտում ծագած է դահլիճին միջեւ եւ թէ արմատականները պիտի քաշուին ծայրայեղ տարրերու հոսանքին առջեւ։ Ակնարկելով Գերմանիոյ ճիգերուն՝ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը խզելու մասին, յիշեց թէ անհրաժեշտ է աւելի սերտ միութիւն հաստատել Ռուսաստանի հետ, «քանի որ Խ. Միութիւնը եւ մենք մէկ հասարակաց թշնամի ունինք, — Հիթլէրացեալ եւ վերազինեալ Գերմանիան, որ ոչ միայն կը սպառնայ Եւրոպայի խաղաղութեան, այլեւ ժողովրդավար երկիրներու ազատութեան»։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԲԱՐԵԿԻՐԹՈՒԹԵԱՆ

— «Մինչդեռ մեր գործարաններում, հիմնարկներում ու ձեռնարկութիւններում, ակումբներում ու փողոցներում յաճախ կը լսէք հայհոյանք, կեղտոտ դարձուածք, ծաղր, լպիրշ, փողոցային ցինիկ վերաբերմունք, որոնք համատեղելի չեն խորհրդային քաղաքացու կոչման հետ եւ ստորացնում ու նսեմացնում են խորհրդային քաղաքացու վեհ անունը»։

Այս տողերը կ'արտատպեմ Թիֆլիսի (այժմ Թբիլիսի) «Պրոլետարի» մէկ խմբագրականէն (9 օգոստոս)։

Թերթը խմբագրա՞բար կը կատարէ այս մերկացումները, անհրաժեշտ խրատներն ալ տալով։

Կարելի՞ բան է։ Հրամանը արձակած է, Ցարէն, «Մեծ Առաջնորդ, աշխատաւոր ժողովրդի բարեկամ, հայր եւ ուսուցիչ ընկեր Ստալինը»։

Շարունակելով ընթերցումը, դեռ ինչե՞ր կ'իմանամ.

— «Առաւելապէս անհանդուրժելի է, երբ սոցիալիստական աշխատանքի մարդիկ, որոնք նոր կեանք ու կենցաղ են կերտում, հաշտւում են անցեալի նողկալի մնացորդի հետ։ Իսկ մեզ մօտ յաճախ պրոֆաշխատաւորից կամ կոմերիտականից կը լսէք «փաղաքշական» հայհոյանք, որով նրանք դիմում են շարքային բանուորին «ընկերական» կարգով։

Եւ միանգամայն անթոյլատրելի է, երբ հասարակական կազմակերպութիւնները, մանաւանդ պրոֆ- եւ կոմերիտ- կազմակերպութիւնները հաշտւում են հայհոյանքի հետ եւ երբեմն էլ ուղղակի ու բացարձակ կերպով բարեկամանում են պրոլետարական կուլտուրայի այդ ամենազզուելի թշնամու հետ։ Խայտառակ երեւոյթ է, երբ հայհոյում է սոցիալիստական ձեռնարկի ղեկավարը կամ շարքային բանուորը, բայց եռակի խայտառակ երեւոյթ է, երբ պրոֆաշխատողը կամ կոմերիտականը ոչ միայն չի պայքարում անիծեալ անցեալի այդ ժառանգութեան դէմ, այլ եւ գնում է նրանց»։

Չէ՞ք խանդաղատիր, ի տես այս գորովագութ հոգածութեան։ Ոչ միայն շինարարութիւն, այլ եւ բարեկրթութիւն։ Մի հայհոյեր, նոյնիսկ կատակի համար կամ իբրեւ փաղաքշանք։

Չար սատանայ մը կը փսփսայ.

— Հապա ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, Մոսկուայի դատավարութեան առեն, ընդհ. դատախազ Վիշինսկի կը պոռայ 16 մահապարտներու երեսին.

— «Սրիկաներ, ստոր արարածներ, իժեր, մարդկային տականք, մրուր, կատղած շուներ» եւայլն։

Եւ ամէն օր, տարին տասներկու ամիս, աւելի պատկերազարդ հայհոյանքներ չե՞նք տեսներ պաշտօնաթերթերու մէջ, բոլորի հասցէին, գլուխն ըլլալով Բ. Միջազգայինը։

Անշուշտ «խայտառակ երեւոյթ է», երբ կը հայհոյէ շարքային բանուորը։ Բայց հայհոյանքը օրհնութիւն կամ առաքինութի՞ւն կը դառնայ, երբ արտասանողը ըլլայ բարձր պաշտօնատար մը, դատաւոր մը, դատարանի նախագահ մը կամ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը։

— Բանիդ կաց, սատանայ ընկեր, քեզի՞ է մնացեր լուծել բոլշեւիկեան հանճարին գաղտնիքները։

ՎԱՀԷ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄՆԵՐԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

«ԴՐԱՄԱՏԻՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ»

Ելմտական նախարար Պ. Վէնսան Օրիօլ ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, ուժգնօրէն հերքեց զանազան վրդովիչ զրոյցներ։ «Երբեք մեր միտքէն չէ անցած ձեռք զնել անհատական սեփականութեան վրայ, վեր ի վայր շրջել ներկայ ընկերային կարգուսարքը կամ խանգարել անհատական ազատութիւնը»։ Այս առթիւ «ապուշ եւ թշուառական ոճրագործներ» կոչեց անոնք որ սուտ լուրեր կը տարածեն։ «Անոնք ըմբոստացուցիչ նենգամտութեամբ կ'ըսեն թէ արտասահմանի մէջ պահուած հարստութեանց յայտարարումը առաջին քայլն է այդ հարստութեանց գրաւման եւ թէ Փարիզի բանուորները շուտով պիտի գրաւեն կարգ մը գործարաններ, խորհրդային կարգուսարքի փորձեր կատարելու համար»։

— «Կատարելապէս համաձայն վարչապետին եւ իմ պաշտօնակիցներուն հետ, կը կրկնեմ թէ տնտեսական վերահաստատման մեր ճիգը պիտի շարունակուի ներկայ ընկերային կարգուսարքին, դրամատիրական դրութեան մէջ»։

Խօսելով բանուորական խլրտումներու մասին, նախարարը յունիսի գործադուլները վերագրեց այն իրողութեան թէ աշխատավարձը 30 առ հարիւր ինկած էր 1930էն 1935։ «Ճիգ մը պէտք է կատարուի բոլոր շահակիցներուն կողմէ, յարմարելու համար նոր պայմաններուն։ Եթէ բանուոր դասակարգերը պէտք է իմաստութիւն ցոյց տան բարեկարգութեամբ եւ համբերութեամբ ընթանալու համար դէպի լաւագոյն օրեր, մեծ գործատէրերու վարիչներն ալ պէտք է իմաստութիւն եւ ուղղամտութիւն ցուցնեն, յարգելու համար իրենց ստորագրած պայմանագիրները եւ իրենց կարգին զոհողութիւններ ստանձնեն։»

Նախարարը եզրակացնելով, ազդարարեց թէ կառավարութեան առաջին գործը պիտի ըլլայ թեթեւցնել տուրքերու բեռը եւ դիւրացնել խնայողութիւնը, բայց անխնայ պիտի հետապնդուին անոնք որ կը շարունակեն խուսափիլ իրենց օրինաւոր տուրքէն։ Ցետոյ լաւատեսութիւն յայտնեց տնտեսական կացութեան մասին։ «Հողագործական գիները կը բարձրանան, եւ գիւղացիներու գնելու կարողութիւնն ալ կը բարձրանայ նոյն համեմատութեամբ։ Աշխատավարձերու յաւելումը եւ հանրօգուտ շինութեանց ընդարձակ ծրագրին գործադրութիւնը պիտի նպաստեն գործերու վերաբացման, որ պիտի յայտնուի արտադրութեանց յաւելումով։ Ապրուստի սղութիւնը թեթեւ է ու թէեւ դեռ պիտի շարունակուի, բայց ծայրայեղութեան չպիտի հասնի»։

⁂ Ծովային Նախարարը դատ բացաւ երկու ծանօթ հաստատութեանց, Շնայտէր Քրէզօյի եւ Գրոնօ-Վալէթի դէմ, որոնք ամբաստանուած են թէ խարդախութիւններ գործած են ի վնաս կառավարութեան։

Սուրիոյ փոքրամասնութեանց խնդիրը

Սուրիոյ «Սաւթ էլ Ահրար» թերթին Փարիզի թղթակիցը կը գրէ. —

Սուրիական պատուիրակութեան եւ Ֆրանսական կառավարութեան բանակցութեանց ամէնէն դժուարին հարցը եղաւ փոքրամասնութեանց խնդիրը։ Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսացիները շատ պնդեցին փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան խնդրին շուրջ եւ պահանջեցին գործադրութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ փոքրամասնութեանց պաշտպա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱԶԳ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Խորհրդային Միութեան իր սահմաններում ապրող ժողովուրդների հանդէպ վարած ազգային քաղաքականութիւնը միշտական փառաբանութեան ու պանծացումի նիւթ է համայնավար գործիչների համար: Նրանց կարծիքով, դրամատիրական երկիրներից ոչ մէկը չի ապահովում փոքր ժողովուրդների ազատութիւնն ու մշակութային զարգացումը այն չափով, ինչ չափով դա անում է խորհրդային իշխանութիւնը:

Ազգային հարցում Լէնինն սկզբից ի վեր, հակառակ ռուսական ուրիշ յեղափոխական կուսակցութիւնների, պաշտպանել է ծայրայեղ տեսակէտ, — ժողովուրդների՝ լրիւ հաւասարութիւն Ռուսաստանում, անջատման իրաւունքով: Ցետագայում այդ տեսակէտը նա մտցրեց իր խմբագրած ԽՍՖՀ սահմանադրութեան մէջ: «Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից յետոյ մենք կեանքի կոչեցինք ժողովուրդների, որոնք զուրկ էին ազգային որ եւ է գիտակցութիւնից, մենք նրանց առաջարկեցինք ինքնորոշուել, ընտրել սեփական կառավարութիւններ ու զարգանալ իրենց առանձնայատկութիւններով»: (Լէնին. ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑ.).

Սա ճիշդ է այն բազմաթիւ մոնկոլական ցեղերի՝ Բաշկիրների, Կալմիկների, Զուվաշների, Մարիյցիների, Մորդովցիների, Եակուտների եւն. մասին, որոնք ցարական շրջանին լինելով անորոշ ազգագրական դանգուածներ, այսօր օժտուած են ինքնավար հանրապետութիւններով: Գիր ու գրականութիւն չունեցած՝ այժմ առանձնաբար լատին տառերով նրանք հիմնաւորում են իրենց մայրենի լեզուի ուսուցումն ու ծաւալումը:

Խորհուրդների ԺԲ. համագումարում Սթալինն իր զեկուցումը ազգային հարցի մասին եզրափակում էր՝ առաջարկելով.—

Ա) Վճռապէս մերժել ամէն տեսակ ճնշումները ազգութիւնների հանդէպ:

Բ) Ճանաչել ժողովուրդների հաւասարութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը իրենց վիճակը անօրինելու համար:

Գ) Ընդունել, որ ժողովուրդների միութիւնը հնարաւոր է միայն բարի կամեցողութեան եւ գործակցութեան սկզբունքներով:

Եթէ դանազան ազգութիւնների պատկանող անհատների հաւասարութիւնը նկատի առնենք, պիտի խոստովանինք որ հին կարգերի հետ համեմատելով կատարուել է մեծ յեղաշրջում: Նախկին կայսրութեան մէջ ազգաբնակութեան կէսը կազմող ռուս ժողովրդի ու նրա ցարի գերիշխանութիւնը մի անտանելի մղձաւանջ էր հպատակ ազգերի համար: Առանց առՃերի չի կարելի յիշել այն անարգար, արհամարհոտ ու բիրտ վերաբերմունքը, որ ցոյց էին տալիս ռուս պաշտօնէութիւն ու տիրապետող տարրերը Ֆիններին, Լեհերին, Հրեաներին, Հայերին, Ուկրայնացիներին ու ասիական ժողովուրդներին, անկախ այն հանգամանքից, որ Ֆինները ու Լեհերը աւելի քաղաքակրթուած էին քան իրենք: Խորհրդային իրաւակարգը [illegible] Ռուսների [illegible] հաւասարութիւնից մինչեւ այն աստիճան, որ տարօրինակ միապետականները պնդում են այսօր, թէ միայն ոչ-Ռուսներ են իշխում նախկին կայսրութեան բոլոր տարածքների վրայ. Անցած այն երանելի ժամանակները երբ իշխողները անպատիժ ու մի ներքին հաճոյք զգալով Հրեային «Ժիդ» էին պոռում, Հային՝ «Արմեաշկա», Թաթարին՝ «Շուրում-բուրում» կամ «խոզի ականջ» եւն.:

Զուտ հայկական ազգային շահերի տեսակէտից, մինչեւ ցանկալի ապագայի հասնելը կարելի էր հանդուրժել խորհրդային իշխանութեանը, եթէ նա մեր հայրենիքը դրած չլինէր մի բացառիկ վիճակի մէջ, որի նմանը չի կարելի գտնել Միութեան մի այլ մասում. Բոլոր այսպէս կոչուած հանրապետութիւններն ու ինքնավար շրջանները կազմուած են բացառապէս ազգագրական հիմքի վրայ, խորհրդային ներքին սահմանագծումները կատարուած են բացարձակապէս մի նպատակով, — ամփոփել տուեալ հողաշերտի վրայ նոյն լեզուով խօսող ժողովրդի ամբողջութիւնը: Իշխանութեան համար ոչ մի նշանակութիւն չունի, թէ սահմանը լեռնաշղթայի կատարո՞վ կ'անցնի, գետի հունով կամ բաց դաշտի միջով: Ձեւականօրէն ընդունելով ինքնորոշման, ու թեմն եւ ապակեդրոնացման սկզբունքը ազգութիւնների մասին, ամենակարող համայնավար կուսակցութիւնը իրապէս ստեղծել է խստօրէն կեդրոնացած մի պետութիւն եւ երկաթեայ օղակով շղթայել է 94 լեզուներով գրող ու կարդացող ժողովուրդները: Կարելի է սակայն ասել, որ ներքին սահմանները հէնց այդ լեզուների համար են գծուած:

Բայց արի տես, որ խորհրդային ազգային քաղաքականութեան միակ փաստօրէն ցանկալի երեւոյթը — հողամասերի ազգագրական ինքնորոշումը կիրառելով Միութեան մի ծայրից միւսը, յանկարծ դառնում է անգործածելի Հայաստանի հանդէպ: Երկու հարիւր հազարից աւելի Հայեր անընդհատ բնակելով հանդերձ այժմեան Հայաստանի եզերող տարածութեան վրայ, մնում են հէնց խորհրդային կարգերի տեսակէտից խորթ վիճակի մէջ: Մինչդեռ Հիւսիսային Վրաստանում փոքրիկ Օս ժողովուրդը օգտուում է ինքնավարութեամբ, Հարաւային Վրաստանի Օսերից երեք անգամ աւելի միատարր հայկական բնակչութիւնը դրուած է այնպիսի վիճակի մէջ, կարծես թէ նա գտարին Մինգրելներից է բաղկացած: Մենք չենք պահանջում, որ խորհրդային իշխանութիւնը լրիւ հասկնայ մեզ, ըմբռնէ, որ մեր ժողովուրդը երկարատեւ պայքար մղեց ոչ թէ այս կամ այն իրաւակարգի, այլ ազգերու տարրական իրաւունքի համար, որ անարդարութիւն է արգիլել անօրինակ կոտորածից ճողոպրած ու տարագրուած հայ աշխատաւորներին համախմբուել իրենց հայրենիքի ուշնչացումից յետ մնացած մասի վրայ: Թող նա [illegible] չտանէ մեր բացառիկ վիճակը, բայց իրաւունք ունենք պնդելու, որ երկու հազար տարուայ պատմութիւն ունեցող Հայերի հետ իր երկրի մէջ վարուի գէթ այնպէս, ինչպէս վարւում է նորաստեղծ Զուվաշ ազգի հետ: Միայն Լէնին - Ստալինի տեսակէտներից մեկնելով, հայ ժողովրդի ամբողջութիւնը? [illegible] նէն թէ Ա. Հայաստանից դուրս, լինի դա Վրաստանում թէ այլուր, հայ բազմութիւններ գոյութիւն ունին: Իսկ Ա. Հայաստանում ապրող Հայերն էլ պիտի լինեն հանդարտաբարոյ ու բնչօրէն «մեզայ ենք» բառաչող ոչխարներ: Եթէ պատահաբար նրանց մէջ յայտնաբերուեն այներ, մանաւանդ եղջիւրաւոր, պարզ է որ Բերիան հայ ուժերին կ'ուղարկէ արածելու Ռուսաստանի խորքերը:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ
ՔՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ԻՆՔ ԵՂԱՒ...

ԽՄԲ.— Պոլսոյ թուրքերէն Թանր (Ռոխկին Մխլիչէթ) շարունակելով իր յուշագրութիւնը Թուրքիոյ ազգայնական պայքարի մասին, որմէ զանազան մասեր քաղած ենք, վերջին համարին մէջ կը պատմէ.—

1920ի մայիս 21ին, ուրբաթ օր, Նամազէն վերջ, Այա Սօֆիա եւ Սուլթան Ահմէտ մզկիթներուն մինարէներէն բարձրաձայն հրաւէրներ կ'ըլլան: Այդ երկու մեծ աղօթատեղիներուն միջեւ լեցուած է ու կ'այէկոծի ամբոխը...

— Ալլահու էքպէր, Ա. ա... էք պէր

Ու քանի այդ կանչը կը շարունակուէր, ամբոխը կ'ընկերակցէր անոր: Դպրոցներու վերեւ բարձրացած դրօշները, որոնք սուգի սեւ շղարշներով պարուրուած էին, քիչ մը եւս դէպի երկինք կը բարձրացուէին: Այդ եռուն ամբոխը կը խմբուէր աթոռի մը շուրջ, որ զետեղուած էր Սուլթան-Ահմէտի առջեւ:

Աթոռը զարդարուած էր չայերով եւ գորգերով: Աջին ու ձախին դրօշներ՝ սեւ շղարշներով: Բոլոր աչքերը յառած էին աթոռին: Ժամը 3ին քառորդ մնացած՝ այդ աթոռին վրայ բարձրացաւ նախկին չէյխիւլիսլամ Մուսթաֆա Սապրին էֆէնտին: Անոր դէմքը դժգոյն ու շարժումները վարանոտ էին: Կը դողդղար Թուղթը զոր ձեռքն էր բռնած: Ու ան սկսաւ.

- Անհամեմատելի ... խօսքը տառապանքի? [illegible] գտած են այն հաշտութեան պայմանները որոնք [illegible] են մեր պատուիրակներուն: Զոհ հաւաքուած ենք նպատակ ունենալով իրարու բացատրել այն մեծ դժբախտութիւնը որուն կ'ենթարկուինք: Պէտք է միակամ բլլանք ... սուլթանութեան եւ խալիֆայութեան շուրջ... Մենք պէտք է գիտնանք համաձայնականներու բարեխղճութեան:

Ճառը վերջացաւ փայլուն բառերով: Խօսքերը մեծ ազդեցութիւն գործեցին ժողովուրդին մէջէն լացի ձայներ կը լսուէին: Բանախօսները մէկառ մէկ երեւցան,— իշխան Սապահէտտին պէյ, հոճա Զէյնէլապէտին, իմիրզի հոճա Ահմէտ Րասիմ Ավնի էֆէնտի, որոնք աւելի խորացուցին ունկնդիրներու յուզումը:

Դժբախտութեան մեծութիւնը այլեւս աչքով կարելի էր տեսնել եւ ձեռքով կարելի էր շօշափել:

Ահա այդ պահէն էր որ մէկէն ի մէկ աթոռին վրայ գէմ մը երեւցաւ Մեծ Ֆէսի մը տակ,— որուն եռեւէն տասը մազեր կ'իջնէին, պողպատի նման փայլուն երկու աչքեր ամբոխին վրայ պտոյտ մը ըրին: Ու լսուեցաւ ռանծրը յուզումով արտասանող ձայն մը: Այդ բանախօսը՝ անուանի փիլիսոփայ Րիզա Թէվֆիքն էր:

Ան այս ձեւով սկսաւ.

— Ես կը սիրեմ այս երկիրը. եւ ոչ թէ ձերինին նման չոր յուզումով մը. խոր, գիտ չխօսող հաւատքով մը կը սիրեմ զայն... Ալլեւս ոչ թէ պէտք է լալ. այլ պէտք է հաւատալ ճշմարտութեանց: Իսկ այսօրուան ճշմարտութիւնը այն է որ պէտք է վիզ ծռել: Թնդանօթները լռեցին: Բանակները պարտուեցան. Մեր գէմ կայ դանդուած մը որ յաղթական է կը պահանջէ յուսութիւն եւ հպատակութիւն: Այնպէս որ, անհրաժեշտ է անպայման հնազանդիլ անոնց: Եթէ կ'ուզենք ապրիլ, եթէ կ'ուզենք պաշտել այս երկիրը, յաղթականներուն գութը հայցենք: Ու բարեխօսութիւն այնքանով որքան պիտի տան անոնք:

Կրակը որ քանի մը բառէ առաջ բռնկած էր շիջիլ դանդուածի սրտին մէջ, յանկարծ բռնկեցաւ: Աթոռին աջ կողմէն, կրակ տեղացող ձայն մը բարձրացաւ.

Էֆէնտի... Աստուծմէ վախցիր.

Րիզա Թէվֆիք պէյ պահ մը լռեց: Գլուխը դէպի աջ դարձուց: Ու յետոյ դողացող ձայնով մը բառ

— Լաւ, եթէ Աստուծմէ վախնանք, Եւրոպան ի՞նչպէս պիտի վախցնենք.

Այս տարօրինակ ու կիսով անհամատ նախադասութիւնը եր պարունակէր դառնութիւն մը: Երիտասարդ մը, որ աջին կարգն էր, բարձրաձայն պատասխանեց.

— Րիզա Թէվֆիք պէյ... մենք, Թուրք երիտասարդներս... կը ցաւինք ձեզի... որո՞նց կ'ուզէք հպատակեցնել մեզ... որո՞նց առջեւ ծռելի գանք... Այս ազգը պատմութիւն մը ունի: Այս ազգը անցեալ մը ունի: Այս ազգը...

Բայց, երիտասարդին ձայնը յանկարծ խեղդուած էր: Իր ընկերները, կանխելու համար մեծ դժբախտութիւն մը, զայն լռեցուցած էին... Բայց ամբոխին ճչայնութիւնն ու յուզումը դադարեցնելը? կը թուէր անկարելի: Այս... բորբոքուած ...

[illegible]ղումը դադաթնակէտին էր հասած: Ամէն կողմէ սպառնական մռլտուք մը կը բարձրանար: Այս սպառնալիքը, որ Թաքսիմ հրապարակի մը նման կ'եռար, մէկ բոպէի մէջ կրնար ինքզինքը այրել. Րիզա Թէվֆիք մէկէն ի մէկ չփոթած էր: Դէմքին բոլոր ջիղերը սարսափէն պրկուած էին: Ու յանկարծ լսուած էր խօսք մը որ անլուր է բոլոր բանախօսութեանց մէջ.

— Էֆէնտիներ... ես ձեզի կատակ բրի...

Ու անմիջապէս աթոռէն իջած եւ, միթինկի մարմնի հետ, որ իր քով կը գտնուէր, սոտիկաններուն միջեւ էր սպրդած:

Այդ օրուան միթինկը Զինադադարի շրջանի չորրորդ միթինկն էր: Պոլսոյ Թուրքերն ու Իսլամները ճիշդ երեք անգամ հաւաքուած էին այդ երկու աղօթատեղիներուն միջեւ: Ու աղօթած էին Աստուծոյ, որ իրենց շրջանակին իրենց արքայադրոյ... ներքը: Ու պաշտպանած էին յաղթական պետութեանց գութին: Հակառակ ատոր, այդ օրը, չորրորդ անգամն ըլլալով հաւաքուեր էին: Արդեօք այդ հաւաքոյթը օգուտ մը պիտի ապահովէ՞ր: Հաւատալու համար ատոր՝ անհատական շատ միամիտ պէտք էր ըլլալ: Որովհետեւ, յաղթականները ըսած էին իրենց վերջին խօսքը: Անոնք, կչիռին մէջ նետելով իրենց սրբինոտ սուրը.

— Վայ պարտեալներուն, ըսած էին:

— Այդ պարագայի՞ն..

Այս այդ պարագային՝ ինչո՞ւ կազմակերպուած էր այս միթինկը: Ու «Հուրիէթ վէ Իթթիլաֆ» կուսակցութեան վարիչները, որոնք այս միթինկը կազմակերպած էին, այդ աստիճան միամի՞տ էին:

Ոչ... Անոնք ոչ միայն միամիտ չէին, այլեւ այդ միթինկն ալ միամտութեան արդիւնք չէր: Ընդհակառակն, բաւական բարձր խելքի մը գործն էր

Որովհետեւ, Վահտէթթին, իր փորձառական՝ Տամատ Ֆէրիտ փաշա եւ իր կողմնակիցները քննած էին հաշտութեան պայմանները որոնց հիմքը որոշուած էր Սան Ռէմոյի մէջ եւ որ Փարիզի մէջ վերջնական ձեւ էր առած: Անոնք որոշած էին ընդունիլ հետեւեալ յօդուածները.—

1.— Մեր արեւմտեան սահմանը Զաթալճան է: Անկէ անդին — Էտիրնէն ալ միասին բլլալով,— Յունաստանի կրնայ տրուիլ:

2.— Արեւելեան սահմանը,— Այնթապ, Մարաշ, Ուրֆա քաղաքները եւ Մուսուլի նահանգը յանձն ձգելով կրնայ նախկին սահմանին միանալ:

3.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ, ՎԱՆԻ, ԴԻԹԼԻՍԻ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԸ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՃԱՆԴՆՈՒԻՆ ՈՒ ԿԸՆԴՈՒՆՈՒԻՆ:

4.— Իզմիր, Սուլէմիշ, Արփաղ, Պէրկամա եւ բոլոր կզզիները վերջնական կերպով Յունաստանի կը տրուին

5.— Նեղուցներուն վարչութիւնը կը յանձնուի միջազգային ու անկախ յանձնախումբի մը:

6.— Էսքիշէհիր շրջակայքէն սկսելով՝ Էսքիշէհիր, Միհալըճ, Իզնիք, Իզմիտ եւ շրջակայքը կը մտնեն այդ յանձնախումբին վարչութեան ներքեւ:

7.— Եթէ Քիւրտերը ուզեն մէկ տարի վերջ առանձին Քիւրտիստան մը կը կազմուի:

8.— Սուրիա, Իրաք, Պաղեստին, Հիճազ կը կտրին իրենց կապը Օսմանեան պետութեան հետ:

9.— Հարկ չկայ բանակի եւ նաւատորմի: Օսմանեան բանակը, ներքին անդորրութիւնը ապահովելու համար 35.000 ոստիկան զօրքէ եւ 1500 Թնդանօթաձիգ? ... պիտի բաղկանայ: Իսկ ծովային ուժը քանի մը Թնդանօթանաւերէ պիտի բաղկանայ

10.— Օտար յանձնախումբ մը խառն դատարանի մը ծրագիրը պիտի պատրաստէ

11.— Օսմանեան պետութիւնը տարահպատակ բոլոր խալամներու որ? [illegible] րայ իր ունեցած իրաւունքներէն պիտի հրաժարի:

12.— Պոլսոյ ինչպէս նաեւ այլ Օսմանեան երկիրներու մէջ գտնուող օտար յանձնախումբերը պիտի [illegible] այն գանգատները որոնք պիտի [illegible] պատերազմի առթիւ, քրիստոնեաներու վրայ ի գործ դրուած աքսորի եւ ջարդերու մասին եւ այդ մասին [illegible] տալիք որոշումները սոմ. կառավարութիւնը պիտի ընդունի եւ պիտի գործադրէ:

13.— Կառավարութեան ելեմուտքին համար յանձնախումբ մը պիտի կազմուի: Ելմտացոյցի մասին խորհրդարանին տալիք որոշումները [illegible] այդ յանձնախումբին կողմէ մերժուելու առթիւ? կը դառնան:

14.— «Փափիթթիւ յաղթանակը» ի [illegible] եւ: Համաձայնական պետութեանց հպատակները լայնօրէն պիտի օգտուին «փափիթթիւ յաղթանակներէն»

15.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ շրջակաները ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՑԱՍՏՈՒԿ ԵԼՔ ՄԸ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ ... Միեւնոյն ատեն Պոլսոյ եւ Հայդարփաշայի նաւահանգիստներ ազատ նաւահանգիստներ պիտի ըլլան:

Պայմանաւոր, փոխան առանց.

16.— Պոլիսը մնայ, անպայման սուլթանութեան մայրաքաղաք եւ Ն. Վեհափառութիւնը հոն բնակի:

Ահա հոս կը սկսէր այս զաւեշտը: Մարտութիւնը:

Պալատին մէջ այս որոշումը առնուած էր: Կառավարութիւնը այս պայմանները պայմանապէս պիտի ընդունէր:

Բայց, հարկ էր պատասխանատուութենէ փրկել կառավարութիւնը Իսկ այդ պարտականութիւնը ստանձնած էր «Հուրիէթ վէ Իթթիլաֆ» կուսակցութիւնը:

Հետեւաբար այդ օրուան միթինկը խելքի խաղին յեցած կատակերգութիւն մը աւելի բան մը չէր: Իսկ այդ կատակերգութեան գլխաւոր դերակատարութիւնը անձնապէս ու գործնապէս յանձն էր առած Րիզա Թէվֆիք պէյը...

ԽԻՆԱՂ

—Պարոն ոստիկանապետ, այս մարդը իմ կնոջս հայհոյեց.

— Պարոն, չասա՞ց է որ ամուսնացած էք:

— Ոչ, պարոն, ամուրի եմ

— Ուրեմն, ինչո՞ւ հոս եկած կը բողոքէք

— Բայց կրնայի ամուսնացած ըլլալ:

— Դուրս ելէք եւ իրարու հետ համաձայնեցէք:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Ակսէլ Բակունցը, հակայեղափոխական - տրոցկիստ - նացիոնալիստ Ն. Ստեփանեանի այդ խարամանկ ու քօղարկուած համհարզը նոյն այդ Ներսիկ Ստեփանեանի ղեկավարութեամբ աշխատո՞ւմ էր գրական կազմակերպութիւնը ծառայեցնել իր հակայեղափոխական նպատակներին:

Ակսէլ Բակունցի հակայեղափոխական - նացիոնալիստական - տրոցկիստական խմբակը (Դ. Սիմոնեան, Ալազան, Վանանդեցի, Նորենց, Թոթովենց, Մահարի) շնորհիւ Ա. Խանջեանի փառք ... թիւրավորի? եւ հովանաւորութեան՝ որոշ ժամանակ ղեկավար դիրք գրաւելով գրական կազմակերպութեան ներսում, անարգել կերպով շարունակում էր իր շահատակութիւնները, հայածելով եւ վարկաբեկելով մեր գրականութեան կուսակցական ու անկուսակցական լաւագոյն կադրերին.

Այդ խմբակի ամէնէն սկսեալ անդամներից, նախկին կուսակցականներ Երկերեանի, Ալազանն ու Նորենցը, այն ժամանակ, երբ կուսակցութիւնը պահանջում էր նրանցից անկեղծօրէն խոստովանել ամէն ինչ, նրանք այս անգամ եւս իրենց հակայեղափոխական տրոցկիստ - նացիոնալիստների երկերեսանիութեամբ սառը կերպով խաբեցին կուսակցութիւնը, թաքցնելով նրանից կուսակցութեան եւ մեր ժողովրդի հանդէպ կատարած իրենց յանցագործութիւնը

Միութեան նախագահ, քօղարկուած երկերեսանի հակայեղափոխական - տրոցկիստ - նացիոնալիստ Դրաստամատ Սիմոնեանը աղուէսային խորամանկութեամբ տանում էր գրականութեան ասպարէզում իրենց խմբակի քաղաքականութիւնը, քայքայելով Գրողների Միութեան աշխատանքները եւ հալածելով գրական կադրերին: Միութեան քարտուղար Հ. Մկրտչեանը փոխանակ մոբիլիզացիայի ենթարկելու գրական կազմակերպութիւնն ու ժամուլը նացիոնալիզմի դէմ մղուող պայքարում, տարուելով փըտած լիբերալիզմով՝ իր հովանաւորութեան տակ էր առնում առանձին նացիոնալիստ գրողներին: Նա հանդէս էր բերում բոլշեւիկին անվայել քաղաքական վախկոտութիւն: Գրական կազմակերպութեան ղեկավարութիւնը նացիոնալիզմի դէմ մղուող պայքարում ցոյց տուեց իր անկարողութիւնը ու քաղաքական անանկութիւնը

Երկերեսանի քաղաքականութեամբ, իրականում պաշտպանութեան տակ առնելով նացիոնալիստական տարրերին, միեւնոյն ժամանակ Խանջեանը ընկնում էր ծայրայեղ «ձախութեան» մէջ, նացիոնալիստական էր յայտարարում եւ արգելում մեր անցեալ արուեստի ու գրականութեան մի շարք գործեր, որոնք ոչ մի կապ չունէին նացիոնալիզմի հետ

Նացիոնալիզմի դէմ իրական պայքար ծաւալողներին անտեղի կերպով մեղադրելով «ձախ» ռադական վարչարարութեան մէջ Խանջեանը ու նրա ներկայացուցիչները գրական կազմակերպութեան ներսում (Ակսէլ Բակունցի նացիոնալիստական - տրոցկիստական խմբակը), միեւնոյն ժամանակ որդեգրել էին այլանդակութեան հասած ծայրայեղ վարչարարութիւնը, հալածելով, վարկաբեկելով, միութիւնից դուրս հանելով կուսակցական ու անկուսակցական լաւագոյն գրողներին ու քննադատներին:

Ի՞նչն էր պատճառը որ Խանջեանը՝ օգտագործելով կուսակցական մամուլը, իր հրապարակային ելոյթները եւ նոյն իսկ կուսակցական համագումարների ամբիոնը, Թմրկահարում, մեծարում էր նացիոնալիստ - հակայեղափոխական - տրոցկիստ գրողներին, նրանց գոյութիւն չունեցող «արժէքների» մասին տարածելով լեգենդներ: Պատճառն այն էր, որ նա մեր կուլտուրայի զարգացման ուղիների խնդրում հանդէս էր բերում նացիոնալիստական կոնցեպցիա: Նա ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի Լէնին - Ստալինեան լոզունգը նացիոնալիստօրէն ապաւաղման ենթարկելով՝ աշխատում էր յարմարեցնել նացիոնալիստական տարրերի պահանջներին:

Ինչպէս նշում է մեր հմուտ ղեկավար ընկ. Լաւրենտի Բերիան, «Զգաստութիւն չյայտնաբերելով տրոցկիստների եւ Դաշնակների դէմ մղուող պայքարում, երկերեսանիութիւն անելով կուսակցութեան հանդէպ, Խանջեանն ուղղակի հովանաւորում էր այն ազգայնական սանձարձակ տարրերին, որոնք բոյն էին դրել հայ ինտելիգենցիայի մէջ, գրողների մի որոշ հատուածում, որոնք բացայայտ պայքար էին մղում հայ ժողովրդի ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի կառուցման դէմ, հակադրելով դրան «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» կուլտուրայի հակայեղափոխական Փորմուլը»

Մեր կուլտուրական ֆրոնտը աղտոտած նացիոնալիստական տարրերը, մասնաւորապէս Ա. Բակունցի հակայեղափոխական խմբակի անդամները (Ալազան եւ միւսները) թուղթ ու թանաք չէին խնայում եւ ճգնում էին մեր ինտելիգենցիայի մէջ տարածել այն պրովոկացիան, որ իբր թէ Խանջեանը հանդիսանում է մեր կուլտուրայի միակ պաշտպանը, որ կուսակցութեան միւս ղեկավարները ոչ մի կապ չունէին մեր կուլտուրայի հետ եւ հանդիսանում են նրա թշնամիները: Դրա համար հէնց որ կուսակցական լայն մասսաները ցանկանում էին ակտիւ կերպով մասնակցել մեր կուլտուրայի եւ գրականութեան հարցերի վճռման, Խանջեանի կողմից յետ էին շպրտւում եւ այդ գործում նա յաճախ օգնութեան էր կանչում ինտելիգենցիայի նացիոնալիստական տարրերին: Մեր ձեռքի տակ եղած բազմաթիւ փաստերը այսօր ապացուցանում են այն որ Խանջեանը իր անմիջական հովանաւորութեան տակ առնելով եւ դեկավար դիրքերում պահելով հակայեղափոխական - տրոցկիստ - նացիոնալիստներին, մեր կուսակցութեան ժողովրդի ու կուլտուրայի թշնամիներին արգելակներ է ստեղծել ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման ճանապարհին: Եթէ չլինէր Խանջեանի հովանաւորումը նացիոնալիզմին - տրոցկիզմին՝ էլ աւելի գործ կարելի էր կատարել մեր կուլտուրական շինարարութեան եւ մասնաւորապէս գրականութեան ասպարէզում, քան թէ կատարուել է վերջին տարիների ընթացքում:

(3)

ԱՐԵՒԱՁՈՒՐԿՆԵՐՈՒ Բ. ԽՈՒՄԲԸ

— . —

ՆԻՍ, (Ցաղաղած)- Ուրիշ ի՞նչ-պէս կարելի է անուանել Նիսի շողշո-ղուն արեւին տակ պճլտացող սա սե-ւուկ աչուկները, որոնք հետաքրք-րութեամբ կը նային ամէն այցելուի. Ինծի բախտ թէ աւելի բախտաւոր ե-ղան Տր. Կ. Թաշի օգախնութեան կայանի այս երկրորդ խումբին մա-նուկները, քանի իրենց բնակարանը շատ աւելի մեծ յարմարութիւններ կը ներկայացնէր թէ ընդարձակութեան եւ թէ օդի տեսակէտով։

Եղեւիններով եւ արմաւենիներով ե-ղերուած ճամբէ մը կը քալենք, քանի մը հոգի, անհամբեր տեսնելու հայ մանուկները, լսելու անոնց խնցրեկ քրքիջը ու մանաւանդ ուրախ ճիչե-րը Հասած ենք արդէն բնդարձակ պարտէզի մը դուռը, բայց տղու հետք չկայ, ձայնե՞ր այո՛. «Տիկի՛ն, ինծի ալ, տիկին հացս վերջացաւ»։ Ուրեմն կը սպեն, լաւ զուգադիպութիւն։ Հե-տաքրքրական չէ՞ տեսնել թէ ի՞նչպէս կը կերակրուին անոնք։ Օրուան ճա-շն է հաւկիթով եւ պանիրով փուռը տրուած մաքարոնի, երկրորդ կերա-կուր մըն ալ ունին,— ձէթով եփ-ուած լուբիա, վրայէն ալ խաղող Այսքան արթմագրգիռ է կերակուրին հոտը որ կը մտանէ անարատ կարա-կը Տղաքը ուրախ են ու անվերջ հաց. Լոր կ'ուզեն. Նոյն իսկ երրորդ պնակ մը կերակուրէն։ Բայց փարժուեր են մեր պզտիկչատակերներուն հակադի-կնները. կը հասնին բոլորին ալ, ալ ու ձախ մատակարարելով անվերջ։ «Ակնոր քանի մը օր գրեթէ չկերան, ախորժակ, բայց ծովը գործեց իր հրաշքը. հիմա բոլորն ալ կը ճաշեն ախորժակով»։

Օրական հացի սպառո՞ւմը, կը հարցնենք, 18 քիլօ, երբեմն ալ 20։

Քանի՞ տղու համար կ'ըլլայ։— 35 միայն Ուրեմն, մէջին հաշուով մօ-տաւորապէս 3/4 քիլօ ամէն մէկուն։ Կարելի՞ է տեսնել ճաշացուցակը

— Շաբաթը հինգ օր միս ունին գրե-թէ, քանի բանջարեղէն մը կամ գետ-նախնձոր կամ բրինձ, պտուղ բոլոր ճաշերուն, պանիր եւ թեթեւ կերա-կուր մը երեկոյեան։ Կարապով հաց եւ կաթով սուրճ առտուները։ Իսկ իրիկ. նախընթրիք հացով չօքալա, անուշ կամ կարագ։

Ձեզ զարմանք որ բոլոր երախա-ները առոյգ տեսք ունին, կազդուր-ուած, արեւէն ու ծովէն սեւցած եւ միր Ոչ մէկ ծանր հիւանդ են ունե-ցած, գրեթէ մէկ ամսուան ընթաց-քին եւ ոչ մէկ արկած։ Կառավարչու-հիները, Տիկ. Շանթ, Օր. Մ. Սաե-ֆանեան եւ Օր. Մ. Սամուէլեան գոհ են տղոց վարք ու բարքէն։

- Ամենադժուարը մեր գործին մէջ այս տղոց հայերէն խօսեցնել էր», կ'ըլլայ միակ գանգատը։ «Ձեզ կրնար երեւակայել, ի՞նչ միջոցներու պէտք է դիմէինք որ մեր մանուկները հայե-րէն խօսին. վերջերս միայն վարժուե-ցան ինքնաբերաբար եւ մանչերն էին որ աւելի շուտ տեղի տուին։

Կայանի առօրեայ կեանքի մանրա-մասնութիւններն ալ հետաքրքրական են Առտուն 7ին ոտքի են արդէն բո-լորը, մէկ ժամ յատկացուած է լուաց-ուելու եւ մարզանքի, 8ին է նախա-ճաշը, 9էն 10 տղաքը կը չոգեն ի-րենց անկողինները եւ կը հաւաքեն սենեակները, 10ին ծովափ են արդէն, ի՞նչ հրճուանք, ի՞նչ խանդավառու-թիւն։ Երկինքին ու ծովուն կապոյ-տին մէջ թաղուած բոլորը, կը լո-ղան, կը ցատկեն, կը վազեն ուրախ ճիչերով. Ճաշէն վերջ հանգիստի ժամն է։ 3—4 յատկացուած է խմբա-կան երգերու եւ խաղերու, Նախըն-թրիքը կ'ընդմիջէ զանոնք ու յետոյ դէսաի կամ ծով դարձեալ։ 7ին կ'ընթրեն ու 8ին պառկած են, իրենց արդար քունը քնանալու։

Մէկ շունչով եղած այս տեսակ մը համարատուութիւնը հազիւ ժամա-նակ կ'ունենամ արձանագրելու, մեղ-ուի բզզոցը կը սկսի, տղաքն ալ կ'ու-զեն խօսիլ կարծես։

— Ո՞րտեղէն ես,— Լիոնէն պարոն,

—Դո՞ւն. —Վալանսէն։Մխուրխրնոպ-լէն է, սա տասնեակը Մարսէյլէն։ Վի-էնը, Ռոմանը, Տէսինն ալ ունին ի-րենց փոքրիկ ներկայացուցիչները, մեծ մասը անգործ եւ թշուառ բնտա-նիքներու զաւակները։ Շրջ. Վարչու-թիւնը Բ. կայանը կազմած է իր գա-ւառի մանուկներու համար, բայց անխուսափելի Փարիզը իր մասը ու-կինքով, անարեւ բնակարաններով ու նեղլիկ խրճիթներով իր բաժինը ունի հոս ալ, համեմատաբար քիչ թիւ մը սակայն, չէ՞ որ Ա. խումբը կազմը-ւած էր Փարիզէն ու իր արուարձաննե-րէն։

Աչքի առջեւ կը բերեմ այս օգտա-կար ձեռնարկին բոլոր դժուարու-թիւնները, նիւթական թէ բարոյական 20.000 Ֆր. տրամադրած է Տր. Կ. Թաշը երկու կայանին համար ու փեց անձնուէր ընկերուհիներ իրրեւ կա-ռավարչուհի։

Որն է աւելի ծանր, յումանդով այդ զուարթ զոյգանե՞րը թէ 70 երե-խաներու կեանքին ու առողջութեան պատասխանատուութեան տակ, ա-նոնց խնամքը տանելը։ Ես երբեք չունէի խումբին մէջ, բայց երախտա-պարտ զգացի ինքզինքս այս մեծ կար-մակերպութեան, բոլոր այն մայրե-րուն տեղ որոնց զաւակներուն տր-ուած են զորովալի խնամք, երկնային պարգեւին՝ արեւին ու օդին չափ կեն-սատու

Ա. Ա.

ԽՄԲ Խումբը վերադարձաւ շա-ն. . . . ւթի օր։

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՕՏՈՄԵԱՆՑԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ

— • —

«Աչքա Թօպչի մէջ կը կարդանք (10 սեպտ.). —

Անցեալ տարի, Սոֆիայի մէջ հան-դիսաւորապէս տօնուեցաւ Հայ Մշա-կոյթի Օրը «Մաթիս» Հրատարակչա-կանի նախաձեռնութեամբ տեղի ունե-ցաւ ընկերական - ընտանեկան խան-դավառ հանդիպում մը, ուր ներկայ էր նաեւ հայ աշխարհահռչակ գիտուն փրոֆ. Վ. Տօտոմեանց, որ յայտարա-րեց թէ սկսած է գրել նոր գիրք մը, օտար հանրութեան ներկայացնելու համար Հայերու կարեւոր դերը մարդ-կային քաղաքակրթութեան պատմու-թեան մէջ։ Այս առթիւ նոյն հաւա-քոյթին մէջ իսկ յայտարարուեցաւ որ «Մաթիս» Հրատարակչականը, տուրք մը տալու համար հայ մշակոյթին,սի-րով կը ստանձնէ փրոֆ. Վ. Տօտոմ-եանցի նոր գրքին պուլկարերէն հրա-տարակութեան հոգը։ Այս յայտարա-րութիւնը ընդունուեցաւ ջերմ խան-դավառութեամբ եւ տեղւոյն վրայ, 15 վայրկեանի մէջ, ներկաները ար-ձանագրուեցան շուրջ 6 հազար լեվ, գնելու եւ իրենց պուլկար բարեկամ-ներուն նուիրելու փրոֆ. Վ. Տօտոմ-եանցի գիրքը, իբրեւ լաւագոյն մէկ ձեւը հայանպաստ պրոպագանդին Պուլկարիոյ մէջ։

Տարին շուտով կը բոլորի եւ Հայ Մշակոյթի Օրուան տարեդարձը կը մօտենայ։ Թէ փրոֆ. Վ. Տօտոմեանց եւ թէ «Մաթիս» Հրատարակչականը պահեցին իրենց խոստումը։ Փրոֆ. Վ. Տօտոմեանց երէկ «Մաթիս»ին յանձնեց իր նոր գիրքին ձեռագիրը, իսկ «Մաթիս» Հրատարակչականը այ-սօր իսկ տպագրութեան յանձնեց «Հայերու դերը մարդկային քաղաքա-կրթութեան պատմութեան մէջ» գոր-ծը։

Փրոֆ. Վ. Տօտոմեանցի այս նոր գիրքին շուրջ անցեալ տարի մեծ հե-տաքրքրութիւն ստեղծուեցաւ Սոֆիա-յի եւ պուլկարահայ գաղութին մէջ։ Այդ հետաքրքրութիւնը վարակեց նա-եւ միւս հայ գաղութները, եւ հայ մամուլը, Իրանէն մինչեւ Ամերիկա, արձագանգ եղաւ այդ լուրին։ Եղան թերթեր ալ, որոնք առաջարկեցին չսահմանափակուիլ միայն պուլկար լեզուով հրատարակութեամբ, այլ եւ փրոֆ. Վ. Տօտոմեանցի նոր գիրքը թարգմանել եւ հրատարակել եւրոպա-կան ուրիշ լեզուներով ալ, ինչպէս նաեւ հայերէն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ-ՍԵՒԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

— —

Հայաստանի գործավարներու խոր-հուրդը քննութեան առնելով Երեւան-Սեւան նոր երկաթուղիի կառուցման խնդիրը, հաստատած է, որ շինարա-րութիւնը բազմաթիւ թերութիւններ ունի։ Կը պակսին բնուորական ձեռ-քեր, բաւարար չափով չեն կառուց-ուած հանրակացարաններ, ճաշարան-ներ եւ քիչ են փոխադրական միջոց-ները։ Գծին կառուցման աշխատանք-ները կանոնաւորապէս յառաջ տանե-լու համար յատկացուած է 7.620 հա-զար րուբլի եւ առաջարկուած է Կո-տայքի եւ Ախտայի շրջանային գոր-ծադիր կոմիտէներուն արձանագրել անհրաժեշտ թիւով բանուորներ։ Մին-չեւ Հոկտ. 15 պէտք է աւարտել գը-ծին հարաւային կամուրջները և պատ-րաստել Արզնի ամառանոցին մէջ կա-ռուցուելիք կայարանի յատակագիծը Շինարարութեան վարչութիւնը մին-չեւ դեկտեմբեր պէտք է աւարտէ Ախ-տա հասնող գծին անհրաժեշտ ուսում-նասիրութիւնները, նախագծերու կազմութիւնը եւ բոլոր նախապատ-րաստական աշխատանքները, որոնք լիովին կ'ապահովեն 1937ի շինարա-կան աշխատանքը։

ԴԷՊԻ ԱՐԱԳԱԾԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐԸ

— · —

Օգոստ. 22ին 15 հոգինոց արշաւա-խումբ մը սկսաւ բարձրանալ դէպի Ա-րագածի գագաթը. Առաջին օրը կը հասնին Սեւ Լիճ եւ կը գիշերեն օդե-րեւութաբանական կայանին մէջ։ Ճամբան անոնք դիտած են Համբերդի պատմական ամրոցը եւ ուսումնասի-րած Արագածի հնադարեան Ջրապաչ-. . . խական սխաւմը։ Յաջորդ օրը շա-րունակելով վերելքը, ցերեկուան ժա-մը 1ին, արշաւախումբը լրիւ կազմով կը հասնի Արագածի հիւսիսային ա-մենաբարձր գագաթը, ուր գրուած է Լէնինի կիսանդրին եւ «Պրոլետարիա-տի դիկտատուրայի ընկերութեան դրօշը։

Անցեալ տարիներու համեմատու-թեամբ այս տարի Արագածի գագա-թը բարձրանալն աւելի դժուար է ե-ղած, որովհետեւ խառնարանը եւ ա-րեւմտեան լանջերը պատած են մէկ-մէկուկէս մեթր ձիւնով եւ օդը աւելի ցուրտ է։

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՆԵՐՈՒ Բ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Սեպտ. 7ին Երեւանի մէջ բացուած է կնախտաբաններու եւ մանկաբարձ-ներու Անդրկովկասեան Բ. համագու-մարը, ուր զեկոյցներ տուած են Ան-դրկովկասի հանրապետութեանց ա-ռողջապահական գործավարները՝ կոլ-տնտեսային, բանուորական, ծննդա-բերական տուներու շինարարութեան եւն. մասին։

Համագումարին մէջ Հայաստան ունի 50 պատգամաւորներ, Վրաստա-նը՝ 70, իսկ Ազրբէջանը՝ 50։ Ուկ-րայնան եւ Ռուսաստանն ալ մասնակ-ցած են 80 պատգամաւորներով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Թ. Հայաստան» կը գրէ թէ Փարի-զի միջազգային ցուցահանդէսին մէջ պիտի ցուցադրուին Հայաստանի ինք-նուս նկարիչներու լաւագոյն գործե-րը։ Հայաստանի կերպարուեստի մի-ութեան եւ արուեստի նկարչութեան կից գործող ժիւրին Երեւանէն ստա-ցած է մօտ 30 նկար։ Ընդունուած նը-կարներու մէկ մասը սկզբունքի բա-կիրներու կ'ուղարկուի Մոսկուա՝ կեդրոնական ժիւրիին

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՇՈՒՐՋ

«Յառաջ»ի օգոստ. 25 թիւին մէջ ուշադրութեամբ կարդացի ի պատիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներէն եղբայր Օնիկ Եազմաճեանի սարքուած հա-մակրական հանդիպումի մը լուրը։Տե-ղեկատուն այս առթիւ կը գրէր.—

«Եղբայր Եազմաճեան խօսք առնե-լով շեշտեց Հ. Մ. Ը. Մ.ի վերակազ-մութեան անհրաժեշտութիւնը եւ խոստացաւ իր բոլոր ուժերը տրամա-դրել Միութեան անդամներուն եւ նոր սերունդի ֆիզիքական դաստիա-րակութեան»

Միշտ նոյն պատմութիւնն է որ կը կրկնուի միեւնոյն անձերու կողմէ։ Գրեթէ երկուքուկէս տարի առաջ նոյն ինքն Գ. Եազմաճեանն էր որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վերակազմութեան անհրաժեշ-տութիւնը տեսնելով, աջ ու ձախ դի-մումներ կատարելէ յետոյ, յաջողած էր առժամեայ սկաուտական վերին մարմին մը կազմել տալ, որուն ինք եւս կ'անդամակցէր։ Սակայն ներքին ըմբ-ըմբռունքներ պատճառ եղան նո-րակազմ սկաուտական վերին մարմնի կազմալուծման, որուն հետեւանքով Փարիզի սկաուտիզմը մեծապէս տու-ժեց։ Բարեբախտաբար այդ անկազ-մակերպ վիճակը երկար չտեւեց։ Նո-րընտիր սկաուտ վարիչը իր յամառ աշխատութեամբ յաջողեցաւ վերջ մը տալ սկաուտական շարքերու մէջ թոյն սրսկող վէճերուն, որոնք սկսած էին աւերներ գործել։ Այժմ բոլոր ըն-կառուները սկսած են լռիկ ու մնջիկ աշխատիլ, հետապնդելով իրենց նշա-նարանը,— Բարձրացիր բարձրացուր։ լը։

Արդ, եթէ Փարիզի Հ. Մ. Ը. Մ.ի «վերակազմութեան անհրաժեշտու-թիւնը» տեսնողներ կան, այդ պարոն-ներէն շատ կը խնդրուի որ իրենց տե-ղը ծանր նստին ու փորձութեան չեն-թարկուին, նոր խլրտումներ ստեղծե-լով ու լաւ ճամբու մէջ դրուած գոր-ծին արգելք հանդիսանալով։

** Սեպտ. 6ին Անդրանիկի ուխտա-գնացութեան նկարագրութեան մէջ, յօդուածագիր Պարմանի չէր յիշած Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտ խմբապետ Վահէ Մանուկեանի անունը, ինչպէս եւ այն պարագան թէ պատիւներու վաճառումը կատարուեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սարիճանաւոր սկաուտներու կողմէ, գոյացնելով 500 ֆրանքի հա-սոյթ մը։ (ԽՄԲ.— Պարզապէս մոռա-ցուած է եւ ուրիշ ոչինչ)։

Մ. Գիւրճեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

Սելանիկի Հորիզոնը կ'ողբայ խմբա-գրականի մը մէջ (10 սեպտ.).

— «Մղձաւանջը դեռ չփարատեցաւ։ Ընդհակառակն, քանի օրերը անցան, այնքան խորացաւ։ Տարեմուտ է ար-դէն եւ վարժարանները իրենց պատ-րաստութիւնները կը տեսնեն վերա-բացուելու համար։ Մինչդեռ բոլոր ե-րեւոյթները ցոյց կուտան, որ յունա-հայ վարժարանները չպիտի բացուին։ Մօտաւորապէս հինգ հազար աշա-կերտներով եւ հարիւր յիսուն ուսու-ցիչներով, Յունաստանի մէջ, մինչեւ անցեալ տարեվերջ եւ տասներեք տա-րիներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող 40ի չափ համայնական եւ անհատական հայ վարժարանները փակ պիտի մը-նան։

Կացութեան մէջ փոփոխութիւն չը-կայ, դժբախտաբար։ Ուր որ էինք ամիս երեք ամիս առաջ, հոն կը գտ-նուինք նաեւ այսօր։ Երեք ամիս ա-ռաջ, գոնէ յոյսեր ունէինք, թէ կար-գադրութիւն մը կարելի պիտի ըլլայ ընել։ Այսօր, այդ յոյսերը, գոնէ հի-մակուհիմա չքացած են։ Ամէնէն յա-ւատեսներն անգամ դարձած են յոռե-տես։ Անցեալ շաբթու վերջը, Աթէն-քէն հաղորդուած լուր մը, գէթ հա-յերէնի դասաւանդութիւնը արտօն-ուած ըլլալու տեսակէտէն, քիչ մը մխիթարական էր։ Գոնէ անհատական վարժարանները, ըսինք, պիտի կրնան վերաբանալ իրենց դուռները. Այսօր այդ մխիթարութիւնն ալ յօդս կը ցն-դի։ Երէկ ստացուած լուր մը՝ կ'ըսէ շաբաթ օր իմացուածին ճիշդ հակա-ռակը։ Աթէնքէն հեռաձայնեցին մե-զի, թէ Գօթինիոյ Ջաւարեան վարժա-րանին վերաբացման արտօնութիւնը ստացուած է երեքշաբթի օր։ Կրթ. նախարարութեան՝ միեւնոյն օրուան թուականը կրող այդ պաշտօնագրին մէջ կ'ըսուի, սակայն թէ վարժարա-նը կրնայ վերաբացուիլ յունիս 15 թը-ւակիր հրամանագրի հիման վրայ։ Այսինքն, վարժարանի բոլոր ուսու-ցիչները ծագումով Յոյն պիտի ըլլան, իսկ բոլոր դասերը յունարէնով պիտի տրուին։ Եթէ 5րդ եւ 6րդ դասարան-ներու աշակերտներուն, պաշտօնա-կան դասաժամերէն դուրս կ'ուզուի հայերէն ուսուցանել, օրը մէկ պահ, պէտք է առանձին դիմում կատարել նախարարութեան եւ մասնաւոր ար-տօնութիւն ստանալ։

Ինչպէս կը տեսնուի, այս նորա-գոյն եղելութիւնն ու կրթական նա-խարարութեան պատկան պաշտօնա-տարին՝ երեք օր առաջ, իրեն դիմած պատուիրակութեան (Գ. Գ. Գզոնիկ-եան եւ Եանօփուլօսի) ըրած յայտա-րարութիւնը կը հակասեն իրարու։ Գիտի տարուինք խորհելու, թէ պաշտ-ուիրակութիւնը թիւրիմացութեան մը զոհ գացած եւ սխալ հասկցած է վե-րոյիշեալ պաշտօնատարին խօսքերը։ Այլապէս, Ջաւարեան վարժարանի արտօնագիրը չպիտի տրուէր հիմ ու-նենալով կրթական խորհուրդի յունի-15 թուակիր հրամանգիրը, որ միան-գամ ընդ միշտ կ'արգիլէ հայերէնի ուսուցումը հայկ. վարժարաններու մէջ։

Կը նշանակէ, ուրեմն, որ նոյնու-թեամբ ի զօրու կը մնայ վերոյիշեալ հրամանագիրը, հետեւաբար եւ անփո-փոխ կը մնայ առկէ առաջուան կացու-թիւնը։ Իսկ հայկական վարժարան-ներու մէջ հայերէնի ուսուցումը խա-տիւ արգիլուելէ վերջ, ըստ ինքեան աւելորդ կը դառնայ այդ վարժարան-ներու գոյութիւնը։ Եթէ միայն յու-նական դաստիարակութիւն պիտի ըս-տանան հայ փոքրիկները եւ՞ չպիտի թոյլատրուի անոնց սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն, այդ դաստիարակու-թիւնը, անոնք աւելի լաւ կրնան ստա-նալ յունական պետական կամ անհա-տական նախակրթարաններու մէջ, ո-րոնք գոյութիւն ունին բոլոր թաղե-րու մէջ եւ բաց են նաեւ հայ փոքրիկ-ներու առջեւ։

Այս մասին երկու խօսք չի կրնար ըլլալ։ Տրուած պայմաններու մէջ, հայ համայնքն ու կրթական մարմին-ները չպիտի կրնան բանալ իրենց վար-ժարանները։ Եւ հարկադրաբար, գո-նէ առ այժմ պիտի հաշտուին ստեղ-ծուած կացութեան հետ։ Ասիկա չի նշանակեր անշուշտ, որ վերջ պիտի տան իրենց ձեռնարկներուն, գոնէ յա-առջիկային միջին ճամբու մը յաջո-ղութիւնը ձեռք ձգելու ակնկալու-թեամբ։ Սխալ է բնականաբար բոլո-րովին ձեռնթափ ըլլալ։ Ընդհակա-ռակն պէտք է շարունակել ձեռնարկ-ները։ Մենք համոզուած չենք տակա-ւին, թէ բոլոր ճամբաները գոցուած են մեր առջեւ։ Եթէ նոյն իսկ տարի մը փակ պիտի մնան հայ վարժարան-ները, մեր համայնական եւ կրթական մարմինները պիտի շարունակեն զոր-ծել։ Պիտի շարունակեն զարնել բոլոր դռները։ Ուրիշ անգամ ալ ըսած ենք եւ կը կրկնենք այսօր ալ։— Բարեա-ցակամութիւնները չեն պակսիր Յու-նաստանի մէջ, մեր նկատմամբ։ Եւ կը հաւատանք բացարձակապէս, որ օր մը, գէթ իր նուազագոյն չափին մէջ պիտի լուծուի մեր խնդրանքը»։

ՍԻՍԱՂ

— Սրսորդ բարեկամս, այսօր ի՞նչ որսացիր նայինք, հարկաւ յաջող որ-սեր ըրիր։

— Այսօրուան որսս հիւանդանոց գրկեցի.

— Հարկաւ նապաստակներ, թռ-չուններ։

— Ոչ, պարոն, ագարակի մը պա-հապանը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

— Ի՞նչ կայ, տղաս, չըսե՞ս, բարի ու գորովալից շեշտով մը,ուրկէ աւելի ազդուեցայ, կ'ուզէի գետին մտնել, ամօթէ քրտինքը բռնեց զիս, այտերս կ'այրէին։

Հաճի մամ, Տէր Պապը ի՞նչ կ'ը-նէ խորանին վրայ, երբ վարագոյրը գոց է, ու մէկը զինք չի տեսներ։

- Կ'աղօթէ։

Զարմացայ, այսինքն՝ ...

— Աստուած պապային հետ կը խօ-սի

— Կը խօսի՞

- Այո՛.

Հաճի մամ, դուն անոնց խօսածը լսած ես։

Ոչ, տղաս, ես ո՞ւրկէ կրնամ լը-սել, անոնք կամաց կամաց կը խօսին իրարու հետ, հոգիի լեզուով.

- Մենք այդ լեզուն չե՞նք գիտեր։

- Ինչո՞ւ չէ, մենք ալ կրնանք խօ-սիլ Երկնաւորին հետ, բաւական է որ լաւ քրիստոնեաներ ըլլանք, ու հնա-զանդ Անոր Օրէնքին .:. Հոգիի լե-զուն՝ մարդկային է, այդ լեզուն Աստ-ուած կուտայ ամէն անոնց՝ որ կը փափաքին ունենալ, մեղայի եկո՛ւր, ողջա՛, չարութիւն մի՛ ըներ, ան ա-տեն հոգիին լեզուն կ'ունենաս եւ կը-նաս խօսիլ Աստուծոյն հետ.

— Այդ լեզուն իր բառերը չունի՞։

— Ունի, տղա՛ս, ունի։

— Քու գործածած լեզուն այդ բա-ռերէն ունի՞ իր մէջը։

— Ի հարկէ, ի հարկէ։

— Հաճի մամ, քանի մը հատ ըսէ անոնցմէ, ի՞նչ կ'ըլլայ։

«Տէր Աստուած հզօր ...».

— Հաճի մամ, սխալ սկսար, «բո-կոյ քաղցրութեամբ» ... պիտի ըսէ-իր, ես այդ աղօթքը գիտեմ, հայե-րէն է։ Ուրեմն հայերէ՞ն կը խօսին ի-րարու հետ ..

— Այո, հայերէն, պատասխանեց Հաճի մամը եւ բաժնուեցաւ ինծմէ։ Երկար նայեցայ անոր ետեւէն՝ ու տե-ղս քարացած մնացի, կը մտածէի «հոգիի լեզուին» վրայ։ «Ինկիս մէջ՝ տղին անգին դարձուցի, ուզեցի բա-ցատրել զայն, պարզել իմաստը, վեր-ջապէս հասկնալի դարձնել գէթ ինծի համար, յամենայն դէպս երկար - բա-րակ պրպտումներէ յետոյ այս համո-զումին եկայ, «հոգիի լեզուն» մեր գործածածէն տարբեր ըլլալու չէր,եր-բակացուցի, բառերը մի արտասաներ յսելի ձայնով, այլ՝ մտքիդ մէջ, ու ասիկա կ'ըլլայ«հոգիի լեզու»։Եւ իրաւ՝ ալ, ես ուշադրութիւն ըրած էի, շատ հեղ մեր քահանայի ձայնը չէր լսուեր, միայն բշխունքները կ'երերային. ը-սել է, այդ պահուն «հոգիի լեզուով» կը խօսէր Աստուծոյ հետ։

Խօսքը մէջերնիս, բազմաթիւ խոր-հրդաւոր հանդոյցներ միտքս սկսան տանջել։ Մանկական ուղեղս՝ թռչ-տապէ բռնուած մարդու մը պէս կը տքար ... Բայց, երբ յիշեցի մեր տէր-տէրը, անոր խօսակցութիւնը, երեւ-ան երեւ, Աստուծոյ հետ, անոր առ-կըրուտ ու դողդոջ մարմինը յանկարծ մեծցաւ, լայնցաւ, եղաւ վիթխարի հսկայ մը՝ որ բանէ մը չէր վախնար, նոյն իսկ Աստուծմէն, որուն կը պատմէր երբեմն, երբ կը մերժուէր իր խնդրանքը։ Այ իմ ընտիր ու ազ-նուական գիւղ, այլ եւս սովէ ու հա-մաճարակէ, փորձանքէ ու ցաւէ չը-սոսկաս, քանի որ Աստուծոյ հետ խօ-սող տէրտէր մը ունիս ...

Բայց ինչո՞ւ վարագոյրը քաշէին, տէրտէրին ու Աստուծոյն խօսակցու-թիւնը բացէ ի բաց չէ՞ր կրնար ըլլալ, որպէսզի Հաճի մամն, «Երեսփոխը», գզիրը, ժողովուրդը, վերջապէս ա-մէնքն ալ լսէին ու լսէին ... Ի՞նչ հա-ճելի պիտի ըլլար երկու մօրուքաւոր-ներու քիթ քթի խօսակցութիւնը ... Այն ատեն պիտի իմանայինք թէ, մեր քահանան ինչեր կը խնդրէր, ու Աստ-ուած ինչը կուտար եւ ինչը կը մեր-ժէր ..

Կոտոյենց Հաճի մայրիկին հանդի-պելէս ի վեր, ամէն անգամ որ ժամը գացի, վարագոյրի ու պատի մէջտեղը բացը մնացած ճեղքէն հետեւեցայ տէրտէրի աղօթքին, ախ, մէյ մը սար-կաւագ ըլլայի, բուրվառը ձեռքս բռ-նած կենայի տէրտէրին քովը, լսէի այդ խօսակցութիւնը ...

Ախ, ի՞նչ կ'ըլլար, սարկաւագ ըլ-լայի՛ ...

Ե՞րբ պիտի հնչէր այդ փնտռուած ժամը։

Իսկ ձա՞յնս ... Վերջապէս դժ-բախտ եմ, ձայնս չէր կրնար կրթը-ւիլ, անիկա՝ կաղնեփայտի պէս կար-ծըր էր, եւ անոր խազերը անհրա-պոյր ... Նոկարդա՝ մամռած կողերով ու խորունկ յատակով հորի մը կը նը-մանէր, անկէ հոսած ձայնը՝ խուլ ու աղաղակ մը միայն ..

Ե.

Խաւարման գիշեր Քրիստոնէական ամէնէն ծանր գիշերը, որուն մէկ հա-տը եօթը Աւետարանէն աւելի կ'ար-ժէ։ Ես հաւատացած եմ որ, այդ գի-շերը, քրիստոնէութենէն աւելի բան մըն է, Քրիստոսի Յարութենէն ալ ա-ւելի ճնշող, աւելի պատկառելի ու խորհրդաւոր։

Անոր անուէին մէջ՝ իրարու պըլ-լուած մութի թելեր կան, զայն ար-տասանած ատենը՝ կարծես հիւսք-հիւսք խաւար ու սարսափ կը մտնէ ներսդ։ Գիշերը կազմող մթութեան, մէնմի բշիքի ու մաղնիկի մէջէն, ուր-ուական մը դուրս կ'ելլէ, ծրթմըթ-կած ու այլանդակ կերպարանքով եւ կը մտնէ աշխարհը, երկիրն ու եր-կինքը անոնցմով կը լեցուի, որոնք որդերու զարշելի տեսքովը կը թափա-ռին մեր շուրջը, օդը անշնչելի կը դարձնեն, կեանքը կը փտի, կը նե-խի, կ'ապականի ու կը դալկանայ ..

Մութի ընդերքէն երկիւղ կը ծորի պապատաժէն հոսող ջուրին նման։ Անոր խայթոցը մեր հոգիներու մօրն կը դը-պի։ Անիկա կը քանդէ սիրտերու դը-նակները, կը մտնէ ներս, հոն գտնը-ւող զգայնութեան մէջ առեղ եւ ապա-կիի՛ փշրտուք կը նետէ։ Կը խածնէ, կը բզքտէ մարդկային կծկտած եսը, սարկուիին կը պարապըլէ անոր, հասարակ, աննշան քուրջերու պէս հոս ու հոն կը նետէ զայն, կը թքնէ, կը թքնէ։

«Խաւարո՞ւմ»։ Խաւարի արեւդ, խա-ւարիս դուն, չէ, քրիստոնեայի տղայ եթէ չըլլայի, կատուի գլխուն չափ հայհոյանք մը կ'արձէր ո՛ր նետէի ե-տեւէդ։ Ցուրտ ես, ձմրան չափ, պաղ գորտի մորթին պէս, անուշ՝ օձի տեսքին սարսափովը։ Կուգաս լացով ու թացով, ողբով ու հառաչով, ով մահարեր գիշեր, լռութիւդ մէջ՝ կնոջ մը արտին արիւնը կայ եւ անոր յոյսե-րուն մեռելական աղօթը, մահ կը բե-րես դուն, խաչ ու գամ կը ցանես դուն, գեղարդ ու սեւ փշեայ պսակ-ներ կը յիշեցնես դուն ...

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(4)

նութեան յատուկ յօդուածներուն: Սուրիական պատուիրակութիւնը առանձ - լով որ գծուար պիտի ըլլայ տարբեր ձեւով լուծում մը, յօժարեցաւ դաշնա - գրին մէջ դնել առանձին յիշատակութիւն մը, խոստանալով պաշտպանել քրիս - տոնեաներու իրաւունքները:

Ֆրանսացիները սակայն, առարկեցին պատուիրակութեան յայտարարու - թեան, դիտել տալով թէ միայն քրիստոնեաները չեն կազմեր փոքրամասնու - թիւնները: Հոմանաւորեալ երկիրներու փոքրամասնութիւններն են Ասորի - ներ, Հայեր, Թուրքեր, Չէրքեզներ, Իսլամներ եւայլն: Ասկէ կը հետեւի թէ Սուրիոյ մէջ գտնուող արաբ քրիստոնեաները սուրիական անկախութեան որ և է ձեւով արգելք չեն հանդիսանար:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Մ. Նահանգներուն արտաքին նախարարութեան հրահանգով, Պիլպաոյի ամերիկեան հիւպատոսը հեռացաւ միացեալ հպատակներուն հետ: Ապստամբները կը յուսան թէ քաղաքը անձնատուր պիտի ըլլայ, անտանելի կացութեան մը մատնուած ըլլալով: Մինչդեռ կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ առնուազն 40.000 զինուորներ պիտի պաշտպանեն քաղաքը:

Պիլպաօ - Սան Սէպասթիանօ երկաթուղին ամբողջովին քանդուած է: Ձերմակները (ապստամբ) պատասխանելով Մատրիտի կառավարութեան բա - պառնալիքներուն, կը հաւատան թէ 170.000 զինուոր ունին կազմ եւ պատ - րաստ՝ մայրաքաղաքին վրայ քալելու, 500.000 հոգի՝ բոլոր ճակատներուն վրայ; «իսկ եթէ ուզենք, կրնանք մէկ միլիոն զինուոր հանել մինչեւ մէկ ա - միս»:

Պիլպաոյի եւ Սանթանտէրի նաւահանգիստները պաշտօնապէս պաշար - ուած են ծովուն եւ հաստատուն ականներով:

*** Զօր. Քայպանէլլաս, առժամեայ կառավարութեան նախագահը, ընոր - հակալութեան ուղերձ մը ուղղեց գերման ժողովուրդին, «որ բարոյապէս կ'աջակցի Սպանիոյ, համայնավարութեան դէմ մղուած պայքարին մէջ»:

Սպանիոյ կիներուն եւ մանուկներուն համար

Խ. Միութեան մէջ հանգանակութիւնները վերսկսան ի նպաստ Սպանիոյ: Պետական աջակցութիւն մը՞ չէ որ կ'ընծայուի սպանիական կառավարութեան, այլ կիներու եւ մանուկներու օգնութիւնը՝ «Սպանիոյ սովահար կիներուն եւ մանուկներուն»: Խորհրդային թերթերու էջերը նորէն կը յորդին ցանկերով եւ բանաձեւերով, ինչ որ քիչ մը զարմանալի կը թուի. որովհետեւ նախապէս կազմակերպուած հանգանակութիւնը անմիջապէս ընդհատուեցաւ, երբ Ֆրանսա առաջարկեց չէզոքութիւն պահել: Բանաձեւերէն մէկը կ'ըսէ — «Մենք անհունութեամբ եւ կատաղութեամբ լեցուած ենք մեր հասարակաց թշնամին՝ Ֆաշականութեան դէմ»: Դրամէն զատ կապոցներ պիտի ղրկուին Սպանիոյ Հանրապետութեան նախագահին:

Խռովայոյզ կացութիւն Պաղեստինի մէջ

Զօր. Տիլ, Պաղեստինի անգլիական բանակին հրամանատարը հազիւ Ե - րուսաղէմ հասած, գիշերային յարձակումները, տուներու հրկիզումը եւ ծա - ռերու ոչնչացումը վերսկսան: Ամէն կողմ անապահովութիւն եւ անապահովու - թիւն կը տիրէ, ինչ որ տեսնուած չէր պատերազմէն ի վեր: 21 — 22 շաբաթ է որ երկիրը մատնուած է գործադուլի եւ բազմազան խռովութեանց: Սպա - ռազէն հրոսախումբեր կը շրջին գիւղական շրջաններու մէջ, ահուսարսափի մատնելով բնակիչները: Եւ մինչ ալ կը յաջողին ուտելիք, ռազմանիւթ, կա - մաւորներ ճարել ուր որ ուզեն: Անոնք ամէն տեղ կարաւաններու վրայ կը յարձակին յարաճուն յանդգնութեամբ: Քաղաքացիներու սովորական կեանքը տակնուվրայ եղած է, իբրեւ հետեւանք վարչական սահմանափակումներու: Ասեւտուրը գրեթէ կանգ առած է եւ գլխաւոր նաւահանգիստներէն մէկը փակ - ուած է: Թշնամութիւնը կը սաստկանայ հասարակ ժողովուրդին, մասնաւո - րապէս Արաբներուն մէջ, բայց զուտ հրէական կեդրոններ ալ ազդուիլ սկսած են: Օրինազանցութիւնը, որ նախապէս ծագած էր իբրեւ հակաբրիտանական ձեռ - նարկ մը, այժմ դարձած է հակառավարական պայքար, ըմբոստութիւն: Լոն - տոնի թերթերը կը դանդաղին թէ կառավարութիւնը սկիզբէն չհասկցաւ գոր - ծին լրջութիւնը, կիսկատար միջոցներու դիմեց, եւ հիմա հարկադրուած է ամ - բողջ բանակ մը ղրկել, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար:

Պաշտօնական միճակը անխուսափելի կը համարուի այլեւս:

Հրեաներու պայքար Հիթլերի դէմ

Հրէական տնտեսական համագումարին գործադիր կոմիտէն դեկոյց մը հրատարակելով, հանդիսաւորապէս կը բողոքէ «Նիւրէնպէրկի համագումա - րին մէջ կազմակերպուած սպառնալիքներու եւ անուանարկութեանց պայքա - րին դէմ որ ուղղուած է բովանդակ հրէականութեան դէմ»: Կը բողոքէ նաեւ այն մեթոտին դէմ որով գերմանական կառավարութիւնը ուրիշ պետութեան մը հետ ունեցած քաղաքական պայքարին կը խառնէ «սա արտառոց պնդումը թէ հրէականութիւնը եւ պոլշեւիզմը նոյնացած են»: Եւ վերջապէս գործադիր կոմիտէն կը խնդրէ բոլոր երկիրներու պետական մարդոցմէն եւ մամուլէն որ ուժգնօրէն ընդդիմանան Գերմանիոյ ամենաբարձր իշխանութեանց եւ Նացի կուսակցութեան կողմէ տարածուած վարկաբեկումներուն, որոնց նպատակն է տագնապներ եւ ընդհարումներ յարուցանել բոլոր պետութեանց մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ «աներեկիչը», Մըմէհըն, որ իրականին մէջ անհաւասակշիռ մարդ մըն է, մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ: Դատավարութեան ատեն յայտնեց թէ օտար պետութիւն մը (Գերմանիա) դրդած էր սպաննել թագաւորը...

ԱՒՍՏՐԻՈՅ արտաքին նախարարը Հռոմ գնաց, տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ: Միեւնոյն ատեն հիթլերական երիտասարդական կազմակերպութեանց 450 ներկայացուցիչներ Իտալիա գացին:

ՔԱՐԻ ԲՈՆՈՒԵՑԱՒ Գ. Տըկոէյ, Պելժիոյ «Ռէքս» խմբակցութեան նախագահը, երբ Լիէժի շրջանը գացած էր երկու ընկերներու հետ, բանախօսութիւն մը կատարելու համար: Իր երեք ընկերները վիրաւորուեցան քարէ եւ երկաթէ կտորներէն

ՄԵՔԵՆԱՇԱՐԺ ՍՈՒԼԻՉԻ (սիրէն) փորձեր պիտի կատարուին Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ այսօրուընէ սկսեալ (հինգշաբթի), ժամը 5ին: Կը հաղորդենք ի տեղեկութիւն, իրար չանցնելու համար:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 40 ԺԱՄ աշխատանքի օրէնքին գործադրութեան դէմ բողոքներ կը հասնին վարչապետին, առեւտրական եւ ճարտարագործական մեծ հաստատութեանց կողմէ.

Հ. Յ. Դ

Փարիզ

ՊԱՆԻԱԹ-ԹԱՃԵԱՆԻ «Աբրա» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 19 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. 8 rue Mme Curie, Պանիէօ: Կարեւոր օրակարգ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու գէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական տացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեսնուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Ազարօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք» նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Ջինանով եզերուած հայկական զոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, ...րի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւսօի, Մկ. Գարագ...եանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գլըճեանի, ...րաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կերաշխաւորէ անոր:

Գին փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ ... Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

«ՀՕՄԱՁԳԱՅԻՆ»ի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 17 սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayetteի սրճարանին մէջ. Օրակարգ՝ Տրչապիրակ...ին ու ընթերցում եւ պատգամաւորի ընտրութիւն. Ներկանալու թիւր բաւարար պիտի նկատուի:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վաղղէն եւ ժօրժիկ Մամրէ Պէլերեաններ կը փնտռեն իրենց հօրեղբայրը՝ Պիթլիսցի Գարեգին Ալեքսանդր Պէլերեան (մօր անուն Մարգարիտ—Մարօ), որ կը գտնուէր Նիւ-Եորք 1923էն ի վեր յուր չունինք իրմէ: Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Վաղղէն Պէլերեանի, c o Nazar, Khiavane Tarpiat N. 21, Tauris, Iran (via U. R. S. S).

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (91)

ՎԱՐԴԱՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկրորդ օրուան կէս օրին, երբ Վարդանը, երկար թափառումէ մը վերջ, վերադարձաւ վարդապետի տունը, հոն Թիֆլիսէն եկած նոր հիւրեր գտաւ: Անգլիացի երիտասարդ բժիշկ մը ու իր համակրելի Նորաշխարհն էին նորեկները, որոնք Պարսկաստան կ'անցնէին

Վահէն ուսանողութեան ժամանակ անգլիերէն սորված էր եւ ազատօրէն կրնար միտքը արտայայտել: Տօքթորին ու իր կնոջ ալ դժբախտաբար, բացի անգլիերէնէ ուրիշ լեզու չէին գիտեր: Ինչպէս կ'երեւէր, պատահաբար անգլիախօս մէկու մը հանդիպելնուն, շատ ուրախ էին:

— Եր դուք հոս չլինէիք,— ծիծաղելով կ'ըսէր վարդապետը Վահէին, — ես այս օտարականներուն հետ անբան անասունի նման ձեռքով ոտքով պիտի խօսէի:

Երեկոյեան կողմը, ամբողջ խումբով շրջան մը կատարեցին: Վահէն նշանաւոր աւերակներու մասին բացատրութիւն կուտար հիւրերուն, ո-րոնք մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէին անոր խօսքերուն:

Երբ արեւը մայր մտնելէն վերջ վերադարձան վարդապետի տունը, Վարդանը, ըստ իր սովորութեան շարունակեց թափառումը արդէն սոսկալու փլատակներու մէջ: Վերադարձին յոգնած քայլերով կ'անցնէր մեծահանճար Տրդատ ճարտարապետի հրաշակերտ մայր եկեղեցիի մօտով: Բնազդաբար քայլերը ուղղուեցան դէպի քանդակաւոր մեծ դուռը: Ներս մտաւ:

Մայր եկեղեցին ներսը առուերանեբը սկսած էին թանձրանալ, ու հակառակ դրսի տօթին, զարմանալի կերպով զով էր հոն: Անկիւն մը ինկած մեծ քարի մը զնելով արմուկը՝ Վարդան երկնցաւ սալայատակի վրայ:

Ամբողջ օրը սաստիկ շոգէն ու թափառելէն յոգնած՝ Վարդանի աչքերը ակամայ գոցուեցան, ու հանգարտօրէն սկսաւ քնանալ: Երբ յանկարծ արթնցաւ, գիշերը շատ առաջացած էր, ու քանդուած գմբէթի բացուածքէն կ'երեւէին պայծառ աստղերը: Վարդանը կը պատրաստուէր ոտքի ելլել, երբ յանկարծ զարմանքով նկատեց, որ տաճարի դռնէն խօսակցելով երկու ստուերներ ներս մտան ու յառաջացան մայր եկեղեցիի բարձրադիր խորանը:

Այնքան մութ էր, որ անկարելի էր եկողներուն դիմագիծը որոշել, բայց Վարդանը անմիջապէս ճանչցաւ զա-նոնք իրենց ձայներէն: Մէկը Վահէն էր, իսկ քովինը բարձրահասակ Անգլիացին: Գիշերուան այդ ժամուն ինչ գործ ունէին հոս, զարմացած կը մտածէր Վարդանը: Բայց իր զարմանքը աւելի ալ սաստկացաւ, երբ ստուերները կամաց քայլերով անցան իր քովէն՝ սկսելով խօսակցութիւն մը շարունակելով: Երկուքն ալ հայերէն կը խօսէին: Անգլիերէնէ զատ ուրիշ լեզու չգիտցող անգլիացի բժիշկը հաւ-րաքաշ չէչոտով գրական հայերէն կը խօսէր այնքան դիւրութեամբ, որ կարծես իր մայրենի լեզուն եղած լինէր:

— Եթէ նոյնիսկ շատ դժուար քաղաքական փորձարկութիւն մըն է, — կ'ըսէր Անգլիացին, մտերմօրէն Վահէի թեւը մտած,— դարձեալ կ'արժէ փորձել:

Անշուշտ, բայց կը կարծե՞ք թէ Մայր Շիմոնը համաձայնի իր հակառակորդ Քրտերու հետ համագործակցիլ:

Ստուերները մօտեցեր էին խորանին: Անգլիացին՝ անպատասխան ձգելով Վահէի հարցումը՝ բայց մը յուռ մնաց հոն պատկառոտ խոնարհութեամբ ու քիչ վերջը թախծոտ ձայնով մը բսաւ.

— Մտածել, որ տասնեակ մը դար առաջ այս խորանի վրայ, Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսը օծեց Գագիկ Երրորդը՝ Բագրատունեաց հարստութեան վերջին թագաւորը

Եւ երկու ստուերները խորանին առջեւ պահ մը լուռ մնացին

Վարդան ակամայ լսած էր անոնց խորհրդաւոր խօսակցութիւնը Կ'րդ-զար որ ինք դաշտնիքի մը ծանօթացեր էր, որ պէտք չէր գիտնար: Ոտքի մատներու վրայ, առանց աղմուկ հանելու դուրս ելաւ մայր եկեղեցիէն եւ ուղղուեցաւ դէպի վարդապետի բնակարանը

Անկողնի վրայ երկնցաւ: Ջէր կըրնար քնանալ: Ո՞վ էր այդ անգլիացի բժիշկը: Ինչո՞ւ Վահէն որ ընդհանրապէս այնքան սրտբաց կը խօսէր իրեն հետ, կը ծածկէր այդ մարդու ինքնութիւնը Արդեօք պատահական հանդիպում մըն էր երկուքի միաժամանակ Անի գտնուիլը, թէ նախօրօք կարգադրուած բան մըն էր այդ

Հազար ու մէկ նման հարցեր կը խռովէին Վարդանի միտքը: Ժամերով արթուն մնաց: Առաւօտեան կողմը միայն, դրսէն ոտնաձայներ լսեց, ու քիչ վերջը Վահէն սենեակը մտաւ եւ երկնցաւ Վարդանի մօտ:

Յաջորդ օրը բոլորը միասին մեկնեցան Անիէն. Երկաթուղիի Անի կայարանէն Վարդանը պիտի բաժնուէր ընկերներէն: Վահէն յայտնած էր որ կարեւոր գործով ինք Երեւան պիտի անցնի, հետեւաբար Անգլիացիներուն պիտի ընկերակցէր մինչեւ Էջմիածին:

Դեռ կայարան չհասած Վարդանը որպէս թէ միամտօրէն հարցուց Վահէին.

— Ինչպէ՞ս էր այս Անգլիացիի անունը, մտահան ըրի:

— Տօքթոր Արթհըր Ուայթ, ...տուն մարդ մըն է:

Վահէն ուրիշ բան չյայտնեց ...րեն, այդ տօքթորը պէտք է որ ...լիացի մնար Վարդանի համար

Երբ բաժանման պահը հասաւ ...հէն հարազատի մը նման գրկեց Վարդանը եւ սեղմեց կրծքին.

— Սիրելիս, այս վերջին շաբաթ... ըը թող երբեք մոռցած չըլլան.— ... Վահէն, մինչ Վարդանի աչքերը ... ցունքով կը լեցուէին.— տեսար ... քար ու քանդ հայրենիքի մէկ ... մեր ժողովուրդի վիճակն ու ... պանքը: Այդ խուզար ցաւէն ամէն ... մաս մը պէտք է վերցնենք մեր ... Գերմանիա ... րուն: Աչնան կ'երթաս ... լաւ աշխատէ, շատ աշխատէ ... ժողովուրդը պէտք ունի արդար ... ծիչներու: Ցիշէ մեր ժողովուրդի ... ճակը: Երթաս բարով:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) — R. C. Seine 276.184

SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ, ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Զուիցերիա, Եգիպտոս, Յունաստան...	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 18 SEPT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No 3221

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՅ ԽՕՍՔ:

ՀԻԹԼԷՐԻ ՆՈՐ ՄԱՐՏԱԿՈՉԸ

Ուրիշ տարին փոխորկածայն բողոքներ կամ հեգնութիւններ կը յուզէին, երբ ատպարէզ կ'իջնէր Գերմանիոյ «Առաջնորդը», գրգռոյ արտայայտութիւններով եւ չանթարձակ բացականչութիւններով

Կը թուի թէ այս անգամ աւելի պաղարիւն են մարդիկ եւ աւելի զգոյշ:

Արդեօք անո՞ր համար որ միջազգային կացութիւնը խախտած է, եւ որ եւ է յախուռն քայլ կրնայ իւղ լեցնել կրակին վրայ, նոր պատրուակներ ստեղծելով հիթլէրական անակնկալներու համար:

Տարակոյս չկայ թէ Նիւրէմպէրկի այս տարուան համագումարը, հիթլէրական կազմակերպութեան չնչգալից արտայայտութիւններ, սպառնագին կանչերն ու մանաւանդ համայնավարութեան եւ հրէութեան դէմ արձակուած մարտակոչը, «հարրպան խաչակրութիւնը» նոր տխտանշան մը կը ներկայացնեն: Այսու նշան մը շատ աւելի վտանգաւոր քան ինչ որ արտայայտուած էր անկէ առաջ:

Կը թուի թէ Պերլինի մէջ ալ զգացած են այդ պարագան:

Լոնտոնի թերթերուն թղթակիցները կը գրեն թէ Պերլինի թերթերը «բարեփոխեալ» ձեւով մը հրատարակեցին Հիթլէրի չարաթ օրուան ճառին այն մասը որ կ'ակնարկէր Ուրալի եւ Ուկրայնայի: Ճառին այդ մասը հաղորդուած էր հետեւեալ իմաստով.— «Եթէ մեր տրամադրութեան տակ ունենայինք Ուրալեան լեռներու անհաշուելի հարստութիւնները եւ մթերքները եւ Ուկրայնայի անծայրածիր բարեբեր դաշտերը, չահագործելու համար ազգային ընկերվարական ղեկավարութեամբ, այն ատեն մեր ժողովուրդը պիտի լողար առատութեան մէջ»:

Արդ, գերմանական թերթերը այս մասը կը սկսին հետեւեալ բառերով.— «Եթէ Ուրալեան լեռները եւ Ուկրայնան իր ցորենով Գերմանիոյ մէջ գտնուէր» եւայլն:

Ամէն պարագայի մէջ, այս «բարեփոխումները» չեն որ պիտի թեթեւցնեն ճառին իմաստը: Մանաւանդ որ, Հիթլէր եւ իր գործակիցներն ու խորհրդականները վեց օր անընդհատ խօսելով, ամէն բանէ առաջ կը հնչեցնէին նոյն ահազանգն ու մարտակոչը,— պատերազմ «հրէական համայնավարութեան դէմ

Անոնք նոյն իսկ հազգակի սպաքներ արձակեցին բոլոր խորհրդային իշխանութեան վարիչներուն դէմ, խարանելով անոնց «հրէական» ծագումը եւ ուրիշ վարկաբեկիչ ակնարկներ ընելով:

Տարբեր պարագաներու մէջ, այսքանը միայն բաւական էր, գոնէ դեսպանները ետ կանչելու համար:

Անշուշտ բոլորովին անպատասխանի չպիտի մնան «Նիւրէնպէրկի յիմարանոցին արտայայտութիւնները», ինչպէս կը կոչէ տարիս — Մոսկուան: Լուրի մը համաձայն, Խ. Միութեան զօրաժողովները լման չորս ժամ խորհրդակցեր են Քրէմլինի մէջ, «պատասխան մը ձեւակերպելու համար»:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մոսկուայի թերթերը չեն հրատարակած Հիթլէրի ճառերը: «Իզվեստիա», կառավարական պաշտօնաթերթը, բաւականացած է բուռն խմբագրական մը տպելով հիթլէրական իշխանութեան «յարձակողական յիմարութեանց» դէմ:

Այդ խմբագրականին մէջ աչքի կը զարնէ նորութիւն մը,— խորհրդային պաշտօնաթերթը կը ձգտի ապացուցանել թէ «գերման Ֆաշականութեան սլաքները ուղղուած են ոչ թէ դէպի արեւելք, այլ դէպի արեւմուտք»:

— «Նիւրէնպէրկի կատղած ռազմատենչները իրենց կատաղութիւնը կը թափեն փրանքօ-խորհրդային դաշինքին վրայ. անոնց գլխաւոր մտայղացումն է քանդել այս դաշինքը, որովհետեւ կ'ուզեն մեկուսացնել Չեխոսլովաքիան, զայն կլլելէ առաջ եւ զօրանալ կեդր. Եւրոպայի մէջ, իրենց թնդանօթները Ֆրանսայի կուրծքին ուղղելու համար: Ցետոյ, երբ պարարտանան, Անգլիոյ հետ պիտի բանակցին վերջնագիրներու լեզուով: Արդէն այդպէս կ'ընեն այսօր, երբ գաղթավայրեր կը պահանջեն: Գերմանական աշխարհակալութեան ընչաքաղց ճանկը արդէն գործի վրայ է Սպանիոյ մէջ: Հէռ Հիթլէրի ազդեցութիւնը կը սողոսկի նաեւ Ֆրանսայի մէջ: Ան Իտալիոյ աջակցութեամբ կը ջանայ Ճիպրալթարը քաշել կրակի գծին մէջ»:

Կը նշանակէ թէ Մոսկուա չափազանց լուրջ համարելով կացութիւնը, կ'ուզէ արթնցնել միւսները, մանաւանդ Ֆրանսան եւ Անգլիան, որպէսզի սանձեն «հասարակաց թշնամին»:

Այս մտահոգութեամբ ալ, ան ոչ միայն կը բազմապատկէ իր սպառազինութիւնները, այլ եւ մանաւանդ փութկոտութեամբ ընդառաջ կ'երթայ, երբ որ եւ է միջազգային ժողով կ'առաջարկուի, ոչ-յարձակման կամ հաւաքական ապահովութեան դաշինքներ կնքելու համար:

Իսկ Հիթլէր ճիշդ այստեղ է որ քարեր կը չարէ ճամբուն վրայ, որպէսզի կարենայ պահել իր գործելու ազատութիւնը, ինչպէս մինչեւ հիմա: Ան մինչեւ այսօր ալ կը դժկամակի վերադառնալ Ժընեւ, եւ ժամանակը հասած չի նկատեր՝ նոր Լոքարնոյի մը մասին խորհրդակցելու համար:

Ո՛ր կողմէն ալ քննենք խնդիրը, եզրակացութիւնը մէկ է,— վարդապետական պայքար հռչակելով համայնավարութեան եւ հրէականութեան դէմ, հիթլէրական Գերմանիան կը ձգտի արժեցնել իր ծաւալման տենչերը: Եւ որովհետեւ այդ ծաւալումը կարելի կամ բանաւոր չէ արեւմուտքէն, ապա ուրեմն պիտի փորձուի արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան ուղղութեամբ, եթէ ոչ նոր հողեր գրաւելու, գոնէ ազդեցութեան գօտիներ հաստատելու համար:

Նախանշաններն ալ կ'երեւան արդէն, թէ՛ Կեդր. Եւրոպայի եւ թէ՛ Պալքաններու մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

ՏԺԱՆԵԼԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼԻԼԻ ՀԱՄԱՐ

Լիոնի մէջ բանուորներ կը բանեցնեն գործարան մը

Վարչապետը, Ներքին նախարարը եւ անպաշտօն նախարար Փ. Շօթան չորեքշաբթի օր ժամը 4.45էն մինչեւ 11 զբաղեցան Լիլի գործադուլով, փոխն ի փոխ ունկնդրութեան ընդունելով գործարանատէրներու եւ բանուորներու պատուիրակները: Վերջնական համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով, խորհրդակցութիւնները վերսկսան երէկ առտու ժամը 9.30ին: Եթէ երկու կողմերը ելքի մը յանգած ըլլային, իրաւարար պիտի նշանակուէր Փ. Շօթան: Ժողովը տեղի ունեցաւ վարչապետարանին մէջ (Օթէլ Մաթինեօն): Երկու կողմերու պատուիրակները կը գտնուէին առանձին սենեակներու մէջ, իսկ Ներքին նախարարը շարունակ մէկ պատուիրակութենէն միւսին քով կ'երթար, միջին ճամբայ մը գտնելու համար: Գործարանատէրները որոշ զոհողութիւններ ըրած էին, իրենց հեղինակութեան վերահաստատման համար, իսկ բանուորներն ալ՝ աշխատավարձքի յաւելման համար. բայց վերջնական համաձայնութիւն չէր գոյացած նոր սակացոյցի եւ բանուորական պատուիրակներու անուանման մասին: Արդարեւ, ամենամեծ դժուարութիւնը կը ներկայացնէ աշխատավարձքի խնդիրը: Բանուորները նախապէս կը պահանջէին 15 — 20 առ հարիւր յաւելում, գիմանալու համար սղութեան: Փ. Լէօն Պլում առաջարկեց 10 առ հարիւր, եւ բանուորները հաւանեցան, բայց գործարանատէրները մերժեցին, առարկելով թէ Լիլի մէջ սղութիւնը չարդարացներ այդքան մեծ յաւելում մը: Ատոր վրայ որոշուեցաւ քննել Լիլի սղութեան յաւելման գինները, լուծելու համար այս փշոտ խնդիրը:

Բանակցութեանց ընթացքին որ եւ է փոփոխութիւն չկատարուեցաւ Լիլի մէջ: Միայն ոստիկան-գինուորները եւ շրջուն պահակները աւելցան, բարեկարգութեան հսկելու համար: Առաջին անգամ Լիլ համախմբուած էին 1500 շրջուն պահակներ, հսկողութեան տակ առնելով բոլոր հանրային շէնքերը: Այն երկու գործարանատէր եղբայրները որոնք ատրճանակով սպառնացեր էին բանուորներուն, պիտի դատուին իբրեւ արգիլուած զէնք գործածող:

Ժողովրդական Ճակատի եւ արհեստակցական միութեանց անդամները չորեքշաբթի օր ժողով մը գումարեցին Լիլի մէջ, մասնակցութեամբ 15.000 քաղաքացիներու եւ համակրանքի բանաձեւ մը քուէարկեցին բանուորներուն համար: Այս վերջինները պահանջեցին Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներէն գործադրել տալ հաւաքական պայմանագիրները:

Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, 68.000ի կը հասնի բանուորներու թիւը՝ ամբողջ Լիլի շրջանին մէջ:

Բանակցութեանց ընթացքին բանուորներու ներկայացուցիչները ժողով գումարելով Աշխատանքի Սակարանին մէջ, որոշեցին պնդել 10 առ հարիւր յաւելման, հաւաքական պայմանագրի գործադրութեան եւ պատուիրակներու ընտրութեան մասին: Իսկ գործարանատէրներու պատուիրակները յայտարարեցին թէ չեն կրնար ընդունիլ ո եւ է մէկուն իրաւարարութիւնը, ոչ կառավարութեան մէկ անդամին, ոչ ալ բարձր պաշտօնատարի մը: «Եթէ իրաւարարութեան վճիռ մը արձակուի միակողմանի ձեւով, ստիպուած պիտի ըլլանք եւ գործատէրերը պատրաստ չեն գործադրելու զայն: Բայց իրաւարարութիւնը մերժելով հանդերձ, պատրաստ ենք լսելու կառավարութեան մէկ առաջարկը»: Իսկ որ եւ է բանակցութեան համար պայման կը դնեն որ գործարանները պարպուին: Այս առթիւ գործատէրերու պատուիրակութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

«Աշխատանքի յաւելման խնդիրը աւելի շատ կը վերաբերի կառավարութեան: Եթէ կառավարութիւնը սուղ ապրուստ կ'ուզէ, կ'աւելցնենք աշխատավարձքը: Հետեւանքը պիտի զգացուի մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, ուր մեր գլխաւոր շահաստանը կը կազմէ, քանի որ պելժիական մրցակցութիւնը իր աժան գիներով մեր առջեւ փակած է օտար շուկաներու մեծ մասը»:

Նոր դէպքեր Լիոնի մէջ

Գործադուլի շարժումը կը խմորուի նաեւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Նշանակելի դէպք մը պատահեցաւ Լիոնի մէջ: Վէզի արհեստական մետաքսի Թօռէաէթս գործարանին 1500 բանուորները, որոնք մէկ ամիս գործադուլ հռչակելէ ետքը համաձայներ էին, երեքշաբթի օր նորէն դադրեցուցին աշխատանքը, պահանջելով արձակել կարգ մը այր եւ կին վերակացուներ: Ժխտական պատասխան տրուած ըլլալով, ընդհարումներ պատահեցան չորեքշաբթի օր վերակացուներու եւ բանուորներու միջեւ: Ատոր վրայ բանուորները անմիջապէս գրաւեցին գործարանը, եւ իրբեւ գերի վար դրին տնօրէնը, երկու գեր-տնօրէնները եւ ճարտարագէտ մը: Ոստիկանութեան տեսուչը օգնութեան հասնելով, փորձեց բանակցիլ գրաւ առջեւ, սակայն ձախողեցաւ: Բանուորները բացարձակապէս կը մերժէին ազատ ձգել չորս գերիները: Այն ատեն ոստիկանութիւնը նոր հրահանգներ խնդրեց նահանգապետութենէն, որ յանձնարարեց նոյնիսկ բռնութեամբ ազատել կալանաւորները: Կէս օրին տեսուչը առանձին ներկայացաւ գործարան եւ ուզեց խօսիլ կալանաւորներուն հետ: Գործարան մտաւ բանուորներու կրկնակ շարքի մը մէջէն եւ գնաց տնօրէնին գրասենեակը. Կարճ խօսակցութենէ մը վերջը, ոստիկանական տեսուչը յորդոր մը կարդաց բանուորներուն, որպէսզի չատիպեն բռնութեան դիմել: Ատոր վրայ չորս գերիները ազատ ձգուեցան: Բայց ժամը 3ին՝ նոր անակնկալ մը պատահեցաւ: Ոստիկանական տեսուչը լուր առաւ թէ բանուորները վարիչ մարմին մը նշանակած են, եւ որոշած են իրենք բանեցնել գործարանը: Առաջին անգամ չարժման մէջ դրուեցաւ մանարանը: Ոստիկանական տեսուչը վարիչ մարմնին դիմելով, խնդրեց որ դադրեցնեն աշխատանքը, մինչեւ վէճին կարգադրութիւնը

Լիոնի արհեստապետութեանց միութիւնը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց կառավարութեան, այս բռնագրաւման դէմ: Տուէյի շրջանէն ալ բողոքագիրներ կը տեղան, գործարաններու գրաւման դէմ: Գործադուլի շարժումը կը ծաւալի Մէցոյի շրջանին մէջ: Սէն-Տիզէի մետաղագործ բանուորներէն 1000 հոգի գրաւեցին գործարանները: Լա Ռօշէլի մէջ 54 հաստատութիւններ գործադուլի դատապարտուած են: Վօժի շրջանին մէջ 5860 բանուորներ գրաւած են 33 գործարաններ: Էփինալի մէջ բանուորները գրաւեցին գարեջուրի մեծ գործարան մը: Փարիզի մէջ ալ խլրտումներ անպակաս են:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Այլեւ խնկած գրողներ կը վտարուին

«Խ. Հայաստանի» սեպտեմբեր 2ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ Խորհրդային Գրողներու Միութեան ընդհ. ժողով գումարելով, երկար ճառերէ վերջը միաձայն որոշեց վտարել Հայաստանի Գրողների Միութիւնից «նացիոնալիստ — տրոցկիստ հակայեղափոխականներ» Ալազանը, Ա. Բակունցը, Գ. Մահարին, Վ. Թոթովենցը, Գ. Վանանդեցին եւ Վ. Նորենցը. Միեւնոյն որոշումով միութեան քարտուղարի պաշտօնէն հեռացուած է Հ. Մկրտչեանը: Վտարուած են նաեւ Ս. Ցարութիւնեան եւ Խ. Սարգսեան: «Գրական թերթ»ի փոխարէն, «Խորհրդային Գրականութիւն» թերթին խմբագիր նշանակուած է Ն. Դարպասեան:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Միեւնոյն թիւէն կը տեղեկանանք թէ Վահան Միլքումեան նշանակուած է նախագահի տեղակալ գործավարներու խորհուրդին, ինչպէս եւ նախագահ պետական ծրագրի (պլան) յանձնաժողովին:

*** Նոյն թերթի սեպտեմբեր 3ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ Լէնինականի համայնավար կազմակերպութեան շարքերէն վտարուած է նախկին քարտուղար եւ «ակտիվ տրոցկիստ» Ջաւէն Յովհաննիսեանը: Հեռացուած են նաեւ Տիգրան Գրիգորեան եւ Ալէքսան Պօղոսեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԸՆԹԵՐՑՈՂ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»

Առջի օր — ճիշդ երէկ չէ առջի օր— դիմացս ելաւ հին ծանօթ մը եւ յայտնեց.

— Իմացա՞ր Արշակ Չօպանեանին ըրածը, նամակ մը գրեր է Ազատախմբեանին, սահմանադրին խնդիր յարուցանելով:

— Ո՞ւրկէ իմացար:

— Ընկեր մը ունիմ, լրագրին մէջ կարդացած էր, ան ըսաւ:

— Մէկ ամսուան պատմութիւն է, հրատարակուած՝ բոլոր մանրամասնութիւններով

— Ես նոր կ'իմանամ:

— Ի՞նչ թերթ կը կարդաս:

— Աստուն «ժուռնալ», իրիկունը՝ «Էնթրանսիժան», երբեմն ալ, երբ ձեռքս անցնի, հայերէն:

×

Գետինն անցնելով (Մէթրօ) շունչս առի ուրիշ ծանօթի մը խանութը:

Երբեք եղբայրներ են, երբեմն ալ առանձին գործ ունին, եւ խրախճանչի-ը ֆրանսերէն թերթ մը կը գնէ առտուն, հատ մըն ալ իրիկունը, օրական հացի պէս:

Հագին աթոռի մը վրայ տեղաւորուած, բացագանչութիւն մը, սովորական հարցումներէն վերջը.

— Այս ինչե՞ր եղեր են Հայաստանի մէջ:

— Ի՞նչ է եղեր:

— Կոմիտէին գլխաւորը կայ եղեր, կարծեմ խանջեան կ'ըսեն, ինքզինքը զարկեր է…

— Ո՞վ ըսաւ:

— Դրացի մը ունիմ, հայերէն թերթ կ'առնէ, ան պատմեց երէկ: Ես չեմ կարդացած:

×

Ճամբաս շարունակեցի դէպի տուն:

— Բարեւ, ինչո՞ւ այսպէս ուշ մնացեր էք:

— Զբաղած էի, ի՞նչ կայ չկայ:

— Սանկ-նանկ, նորէն ամպեր կ'երեւան հորիզոնին վրայ: «Ժուռնալ»ը կարդացի՞ր, հապա երէկուան «Էնթրանսիժան»ին գրա՞ծը…

— Ոչինչ. փոքրիկ մըն է, կ'անցնի:

— Սա մեր Հայե՞րը ի՛նչ կ'ընեն. ես շատ քիչ անգամ հայերէն թերթ կը տեսնեմ, այն ալ անտրամադիր տունը: Էջմիածինէն եպիսկոպոս մը եկած էր, ի՞նչ եղաւ: Քալէ «ափէրիթիֆ» մը առնենք:

Անհանգստութիւն պատրուակելով բաժնուեցայ:

… Եւ այսպէս հազարաւորներ, որոնք դրամ կը գտնեն «Ժուռնալ»ին, «Փըթի Փարիզիէն»ին, «Էնթրանս»ին, նոյնիսկ «Թան»ին կամ «Օթօ»ին համար, բայց ոչ հայերէն թերթի համար, համաձայն իրենց ճաշակին:

Կը հասկնա՞ն,— ընդհանրապէս այնքան որքան մարիկս՝ գրաբար քերականութենէն:

Հասկցողն ալ երէ ինծի հատ մը գնէ, կրնա՞յ գտնել իր ուզածը, իրեն պէտք եղածը…

Ահա երիտասարդ խանութպան մը որ ամէն իրիկուն «Փարի-Սուար»ը կը գնէ, եւ պատկերները դիտելով սեղանին վրայ կը դնէ:

Ահա ուրիշ մը որ մէկ-երկու փրանսերէն թերթ ունի գրպանը եւ ամէն օր արհարան կը հանդիպի որոշ ժամու մը, մտիկ ընելու համար հայերէն թերթի մը ընթերցումը:

Եւ վերջապէս արհեստաւորը, որ թերթի մը մէկ թիւը կը փնտռէ, իմացած ըլլալով թէ իրենց վերաբերեալ օրէնք մը հրատարակուած է, գրաւոր մը, որ լսեր է թէ փեղարութեան չարք մը տպուեր է մէկ ամիս առաջ:

Հայերէն թե՞րթ.— Հարկատ առնող մը կ'ըլլայ եւ միջի կը պատմէ: Կ'արժէ՞ յոգնիլ ատոր համար:

Կեցցէ՛ «ընթերցող հասարակութիւնը»…

Վ.Ա.Հ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

11րդ ՑԱՆԿ

Վահագն Եմէքճեան	100
Արշակ Արզումեան	100
Միսակ Միսլեան	100
Անդրէաս Պաղտասարեան	20
Գումար՝	320
Սեպտ. 12ի գումարը	7835
Ընդհ. գումար՝	8155

ՏԽՐՈՒՆԻ

Խորին կսկիծով կ'իմանանք մահը ազնիւ եւ հայրենասէր քրոջ մը, Տիկին Արուսեակ Վահանեանի: Տասը տարիէ ի վեր հաստատուած Նիսի եւ ապա Քանի մէջ, քանի մը ամիս առաջ փոխադրուած էր Պոլիս, ամուսնանալու համար, եւ ահա իր մահուան գոյժն է որ կը հասնի, շատ ուշ (մեռած է օգոստոս 29ին):

Մեծ դժուարութեամբ ազատած՝ ահռելի սարսափներէն, ողբացեալ Արուսեակ ամուսինը կորսնցուց զինադադարի առաջին օրերուն, յետոյ ամբողջովին նուիրուելով երկու զաւակներուն կրթութեան: Ետանդուն տիպար մըն էր նաեւ հանրային կեանքի մէջ, թէեւ կը խուսափէր աղմուկէ:

Մեր խորին ցաւակցութիւնները իր վշտաբեկ մայրիկին, զաւակներուն, քոյրերուն, Տոքթ. Ա. Սահակեանի (Ա. Սալբի) եւ բոլոր պարագաներուն:

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ խստօրէն կը շարունակուի Խ. Միութեան մէջ: Վերջին լուրերու համաձայն, Գ. Ռատէք եւ Փիաթաքով բանտարկուած կը մնան Լուպիանքայի բանտին մէջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ առեւտրական նոր դաշնագրին տրամադրութեամբ, հաշուակցութեան գրասենեակ մը հաստատուեցաւ Լոնտոնի մէջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՆՈՐ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (ՆԷՓ)

Միայն սկզբունքի տարակարծութիւնները եւ գործնական քաղաքականութեան խնդիրները չէին, որ կը ստեղծէին կուսակցական ներքին պայքարներ։ Ընդդիմադիր տարրերը յատկապէս կ՚ընդվզէին կուսակցութեան մէջ տիրող կարգ ու կանոնի դէմ։ Այս ըմբոստութեան գլխաւոր արտայայտիչը «Ռամկավարական կեդրոնացման» խմբակը (դեցիստներ)։

Օսինսկիի, Սապրոնովի եւ Մինկովի գլխաւորութեամբ այս խմբակը ըմբոստացաւ ընդդէմ Լէնինի կողմէ կուսակցութեան ներսը հաստատուած բռնապետական կարգերու եւ կը պահանջէր կուսակցութեան ներքին ռամկավարացում։ Ընդդիմադիր այս խմբակը Լէնինը կը համարէր բռնապետ մը, իսկ պատասխանատու պաշտօններ վարող կուսակցականները չինովնիկներու բանակ մը, որոնք կուրօրէն կը կատարեն վերին հրամանները։ Կուսակցական ղեկավարութիւնը իր կամքը կը պարտադրէ բոլորին՝ մեռցնելով կուսակցական ստորադաս խաւերու մէջ ինքնագործունէութեան որ եւ է փորձ եւ նախաձեռնութեան ոգին։ Բացի այդ, կուսակցութեան կեդրոնը իր տիրակալ թաթը դրած է Խորհուրդներու վրայ եւ վերջինս զրկած ազատ գործունէութեան հնարաւորութիւններէ։ Խորհ. կառավարութիւնը կուսակցական ղեկավարութեան ձեռքը պարզ գործիք մըն է դարձած եւ կամայօրէն կը գործադրէ վերին յանձնարարութիւնները։ Սապրոնով կը յայտարարէր.— «Լէնին կը կարծէ, թէ յեղափոխութեան փրկութիւնը կը կայանայ անոր մէջ, որ բոլորը իրեն հնազանդին»։

«Ռամկավարական կեդրոնացման» խմբակը կը պահանջէր Խորհուրդներու եւ անոր գործադիր մարմիններու գործունէութեան լիակատար ազատութիւն, կարծիքի անսահման ազատութիւն կուսակցութեան ներսը եւ կ՚առաջարկէր որ կառավարութեան կազմին մէջ մտնեն Կեդր. Կոմիտէի չորս մը անդամներ, որպէսզի անիկա հարկ եղած վարկը եւ ազդեցութիւնը ունենայ։

10րդ Ընդհ. Ժողովը (1921 մարտ) որոշեց լուծել ընդդիմադիր բոլոր խմբակները եւ արգիլեց կուսակցութեան մէջ խմբակներ եւ հոսանքներ կազմակերպել.— «Ժողովի այս որոշման անսաստողները անմիջապէս կ՚արտաքսուին կուսակցութենէն»։ Այս պատասխանն (?) ուղղուած էր ձախերու, «բանուորական ընդդիմադիրներու» եւ «ռամկավարական կեդրոնացման» խմբակի հասցէին։ Կուսակցութիւնը ձեռնարկեց շարքերու մաքրագործման։

Այս բոլոր պատժական միջոցներն անհրաժեշտ կը նկատուէին, որովհետեւ 10րդ ընդհ. ժողովը հիմնական փոփոխութիւն մտցուց խորհրդային ներքին քաղաքականութեան մէջ։ Լէնինի առաջարկով ժողովը որոշեց անցնիլ նոր տնտեսական քաղաքականութեան (Նէփ)։ Վերջ կը տրուէր «ռազմական կոմունիզմին», կը դադրէին բռնագրաւումներն ու յափշտակումները։

Մինչեւ Նէփի քաղաքականութեան անցնիլը, գիւղացին որքան ալ բերք ստանար, պարտաւոր էր ուտելու հացէն զատ մնացածը ամբողջովին յանձնել կառավարութեան։ Այդ իսկ պատճառով գիւղացին նուազագոյն չափերով կը ցանէր իր ցանքը, քանի որ գիտէր որ աւելցուկը իրեն չպիտի մնար։ Նէփը բռնագրաւումը փոխարինեց բնատուրքով, այսինքն՝ գիւղացին իր ստացած բերքին միայն մէկ մասը կը յանձնէր կառավարութեան։ Հետեւաբար, որքան շատ ցանէր, այնքան աւելի շատ կը մնար իրեն։ Իսկ աւելցուկը գիւղացին ազատօրէն կրնար վաճառել։ Որպէսզի գիւղացին վաճառքէն ձեռք բերած դրամով կարենար գնումներ կատարել, անհրաժեշտ համարուեցաւ յայտարարել նաեւ ազատ առեւտուր։ Այլ եւս ապրանքները կառավարութիւնն ինքը չէ որ կը բաշխէր ժողովուրդին մէջ ուզած ձեւով, այլ ապրանքի փոխանակութիւնը գիւղի եւ քաղաքի միջեւ կը կատարուէր առեւտուրի միջոցով։ Որոշ չափով կը վերահաստատուէր անհատական դրամատիրական ձեւը։ Նոր տնտեսական քաղաքականութիւնը նահանջ մըն էր «ընկերային արտադրութեան ու բաշխման» դիրքերէն դէպի առեւտուր եւ դրամի շրջանառութիւն։

Նէփի սկզբնական շրջանին Լէնինի եւ Թրոցկիի միջեւ [illegible] արհեստակցական միութեանց շուրջ,— այն թէ արհեստ. միութիւններն ի՞նչ դեր պիտի խաղան երկրի տնտեսական կեանքին մէջ։

Լէնին իր տեսակէտը ձեւակերպած է այսպէս.— «Նեպը փոխանցման շրջան մըն է։ Նեպը իրականացնելու համար արհեստակցական միութիւնները կը հանդիսանան կարեւոր ազդակներէն մէկը։ Արհ. Միութիւնները պիտի դառնան կուսակցութիւնը, բանուորութիւնը եւ գիւղացին իրար կապող օղակը»։ Թէեւ Լէնին բռնի միջոցներու կիրառումէ չէր ժխտեր, սակայն կը կարծէր որ արհ. միութիւններու աշխատանքի գլխաւոր զէնքը պիտի հանդիսանայ համոզումը. միայն այդ ճանապարհով Արհ. Միութիւնները կրնային կատարել իրենց «համայնավարութեան դպրոցի» դերը։

Թրոցքի կը ձգտէր «պետականացնել» Արհ. Միութիւնները։ Այս վերջինները ոչ թէ բանուորի՝ շահերու պաշտպանի դերը պիտի ստանձնեն, այլ պիտի կազմակերպեն բանուորութիւնը արտադրանքի համար։ Արհ. Միութիւնները պիտի պատուաստուին տնտեսական մարմիններու հետ եւ դառնան արտադրական գործօններ։ Ժողովրդ. Տնտ. Գերագոյն Խորհուրդի կազմին մէջ պիտի բազմանան արհ. միութեանց ներկայացուցիչներ։ Արհեստ. Միութիւնները ներկայացուցիչներ պիտի ունենան նաեւ տնտեսական բոլոր մարմիններու մէջ։ Արհ. Միութիւնները զուտ բանուորական բոյլեր են։

Լէնին համաձայն էր, որ տնտեսական ամբողջ կեանքը կեդրոնանայ Արհեստ. Միութեանց ձեռքը։ Սակայն այդ հեռաւոր ապագայի խնդիր է, երբ «գոյութիւն չեն ունենար դասակարգեր եւ արհեստ. միութիւններ պէտք չեն ունենար որ եւ է մէկը պաշտպանելու»։

Յետագային (?) Թոմսկին (անձնապէս) բոլորովին տարբեր տեսակէտ կը պաշտպանէր։ Անոր կարծիքով, բոլոր պայմաններու տակ Արհ. Միութիւնները մէկ դեր ունին,— ամէն կերպով ջանալ բարելաւել իրենց շուրջ համախմբուած աշխատաւոր զանգուածներու նիւթական վիճակը եւ բարձրացնել անոնց մտաւոր մակարդակը։ Թոմսկի բոլորովին դէմ որ Արհ. Միութիւնները ղեկավարեն արդիւնաբերական ձեռնարկները, որովհետեւ տնտեսական կեանքը կ՚առաջնորդուի առեւտրական հիմերով, բանուորը վարձու աշխատաւոր մըն է, եւ չի կրնար միաժամանակ վարել գործը եւ պաշտպանել նոյն գործին մէջ աշխատող բանուորի շահերը։ Հետեւաբար, Արհ. Միութիւնները պիտի գործեն իշխանութենէն միանգամայն անկախաբար։

Այս վէճերը վերջացան այն բանով, որ 16րդ համագումարին մէջ (1930) կուսակցութիւնը որոշումով մը շեշտեց թէ «Արհ. Միութիւններու աշխատանքի բարելաւումի եւ աշխուժացման, ինչպէս եւ բանուորական զանգուածները արտադրութեան ղեկավարման մէջ ներգրաւելու հիմնական եւ վճռական միջոց կը հանդիսանայ ընկերվարական մրցակցութիւնը եւ հարուածային աշխատանքը՝ որպէս բանուորական շարժման խոշորագոյն ազդակ»։ Այսինքն՝ բանուորական ուժի կրկնակի շահագործում։

1923ին խորհրդային տնտեսական տագնապ յառաջ եկաւ։ Արդիւնաբերական ապրանքներու գիները սոսկալի բարձրացան, իսկ գիւղատնտեսական մթերքներու գիները իջան։ Ստեղծուեցաւ հռչակաւոր «մկրատը»։ Գիւղացին հրաժարեցաւ մթերքներ վաճառել եւ գնումներ կատարել։ Այս շրջանին նորէն գլուխ բարձրացուց ընդդիմադիր հոսանք։ Այն ատեն Լէնին հիւանդ էր եւ գործերը աստիճանաբար կը կեդրոնանային Սթալինի ձեռքը։

Տնտեսական ճգնաժամը յառաջ բերաւ նաեւ կուսակցական ղեկավարութեան տագնապ մը։ Զինովիեւ, Թրոցքի, Պուխարին եւ ուրիշներ մեղադրեցին Սթալինը թէ իր ստեղծած «կոմիտէներու» եւ «քարտուղարներու» դրութիւնը կը խեղդէ կուսակցութիւնը եւ դէպի այլասերում կը տանի, թէ Սթալինի ստեղծած մեքենան ի վիճակի չէ երկիրը կառավարելու եւ տնտեսական կեանքը կը քայքայէ, թէ գիւղացիներուն ձեռքը զերծ է դարձած եւ երկիրը կ՚առաջնորդէ դէպի դրամատիրական կարգերը։ Ընդդիմադիրները կը պահանջէին վերադառնալ «բանուորութեան եւ ճարտարարուեստի դիկտատուրային» եւ ճնշել գիւղացին։

Թրոցքի եւ 46 ականաւոր համայնավարներ Կեդր. Կոմիտէին նամակ մը գրեցին՝ ձեւակերպելով իրենց մեղադրանքները։ Զինովիեւ բուռն պայքարի անցաւ ընդդէմ Սթալինի։ Նոյն ատեն, Հիւս. Կովկասի մէջ, Կիսլովոդսկի մօտ, քարայրի մը մէջ գաղտնի խորհրդակցութիւն ունեցան Պուխարին, Եւդոկիմով, Վորոշիլով (այն ատեն Մոսկուայի շրջանի հրամանատար) եւ Լաշեւիչ (զին. գործավարի օգնական էր), որոնք նոյնպէս որոշեցին պայքարիլ Սթալինի դէմ։

Պայքարը ծաւալեցաւ եւ ամբողջ կուսակցութիւնը երկու բանակի բաժնուեցաւ։

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԾՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ.— ԱՂԻ - ԼԵՂԻ ԽՕՍԵՐ ԻՐԱՐՈՒ ՀԱՍՑԷԻՆ.- ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՑԻ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ։

Ձայնակցելով Փարիզի մետաղագործական բանուորներու շարժումին, Մարսէյլի նոյն ճիւղի աշխատաւորները եւս գործադուլ հռչակեցին, գրաւելով աշխատանոցները ու գործարանները։

Ինչ որ ալ գրեն ու խօսին թերթերն ու անհատները, այս անգամ շարժումը ալ աւելի տարերային է եւ ուժգին, եւ տնտեսական հոգերէ ու պահանջներէ աւելի քաղաքական բնոյթ կը ներկայացնէ։ Մէկ ազդանշանի վրայ, մետաղագործական աշխատաւորները, որոնք 20.000 հոգի են, ոչ միայն կը դիմադրեն, այլեւ կը պահանջեն գործատէրերէն, որպէսզի գործադրեն օրէնքին տրամադրութիւնները։ Եւ այսքա՞ն միայն... ոչ։ Տնտեսական պահանջներու հետ միասին, երբեմն լուռ եւ գաղտնածածուկ եւ երբեմն ալ բուռն պոռթկումներ ու ակնառու եւ ակնյայտ կ՚ըլլան, որոնց խորքը քաղաքական է, ինչպէս ըսինք քիչ վերը, եւ ինչպէս սկիզբի օրէն կը պնդեն աջակողմեան թերթերը։

Մետաղագործական աշխատաւորներու գործադուլը կը զուգադիպի Սպանիոյ ապստամբութեան եւ Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ որոշուած «չպաշտպանումին» (?), զէնքի եւ ռազմամթերքի վերաբերեալ նիւթերու։ Ըսենք նաեւ, որ Մարսէյլը, բաղդատելով ուրիշ շրջաններու հետ, փոթորկայոյզ վիճակ մը ունի։ Բանուորական շարժումը աւելի սաստիկ է եւ ուժեղ։ Մարսէյլը «Ժողովրդական ճակատի» ամենաուժեղ կեդրոններէն մէկն է։ Այսպէս, աչքի առջեւ ունենալով գործատէրերու օրինազանցութիւնները բանուորական պահանջներուն հանդէպ, տրուած անհամեմատ ազատութիւնը, Սպանիոյ արիւնահեղ կռիւները եւ Մարսէյլիացիի ինքնուրոյն եւ անհամբեր խառնուածքը, կացութիւնը կը դառնայ իրապէս [illegible]։

Ինչ տարօրինակ որ կրնայ երեւակայել երկաթէ չինուած,— մահճակալ, ինքնաշարժ, զումբիներ, կառատուն եւայլն — գրաւուած են։ Բնականաբար եւ երեւելի սահմանուած ինքնաշարժները չեն բանիր։ Եւ որքան աշխատաւորները, նոյնքան եւ գործատէրերը անողոք վճռականութեամբ կը դիմադրեն։ Բոլոր միջնորդութիւններուն որ կ՚ըլլան նահանգապետին եւ ուրիշ պաշտօնական մարմիններուն կողմէ, գործատէրերը մէկ պատասխան ունին.

— Նախ պարպեցէք գործատեղիները իրենց «նորեկ տէրերէն»։

Մինչ այս մինչ այն, խօսակցութիւնները կը շարունակուին նահանգապետին եւ երկու կողմերուն միջեւ, ելք մը յանդելու համար։ Արհեստ. Միութեան գործադուլի կեդր. մարմինը Երկուշաբթի, 14 սեպտ., սարքած էր հսկայ ցոյց մը, ուր խօսք առին ծանօթ անձեր։

Այն Մարսէյլի [illegible] եւ տոպրակի գործարանները եւս կը դիմադրեն, թէեւ այսօր 78րդ օրն է գրաւման։ Գործատէրերը չեն հետաքրքրուիր անգամ իրենց կալուածով։

Լրագրական պայքարը այս առթիւ կը շարունակուի մէկը միւսին դէմ։ Արհեստ. Միութեան դէմ զանազան ուրիշ արհ. միութիւններ որոնք դեղին խաւարարար ազգայնական տարրերու հովանաւորութիւնը կը վայելեն, մամուլի յանձնուած զեկոյցով մը, կը բողոքեն «համայնավար մենատիրութեան» դէմ եւ կ՚աւելցնեն.

— «Մենք կարծէինք թէ եղած յաւելումներն ու առաւելութիւնները պիտի վերջացնեն պայքարը գործատիրոջ եւ գործաւորին միջեւ. սակայն սխալած ենք։ Համայնավար կուսակցութեան որոշումին վրայ, վերսկսաւ շարժումը որուն նպատակն է խառնել մթնոլորտը, ինչ որ արդէն համայնավար կուսակցութեան քաղաքական նպատակն է։

Բնական է անպատասխան չեն մնար այս «հակայեղափոխական» արտայայտութիւնները։ Համայնավար մամուլը եւ մանաւանդ «Ռուժ Միտի»ն, փրփուր կը տեղայ, առարկելով թէ բանուորական բնական պահանջ մը հասարակ, քաղաքական ակնոցով կը դիտուի եւ ամէն բանի մէջ համայնավար տեսնելու հիւանդագին մտայնութիւնը կայ։ Եւ կ՚աւելցնէ.— «Ֆաշական ծախուած, հակայեղափոխական եւ փտած մամուլին գլխաւոր դրամագլուխն է այս»

Այս բոլորէն վերջ, կարելի է ըսել թէ խռովայոյզ վիճակ մըն է որ կ՚անցընենք, լի զանազան անակնկալներով եւ խաղերով։ Կը վախցուի նոյնպէս որ ներկայ գործադուլները ծաւալին ուրիշ ասպարէզներու մէջ։ Ուրբաթ օրուան թերթերու մէջ, կոչերը գործին համար եւս ընդհ. գործադուլի մը պայթումը կը նախատեսուէր։

×

— «Պարտուեցաւ Ժան Ֆրէսինէն, բայց կեցցէ Ժան Ֆրէսինէն» կ՚աղաղակէ ազգայնական «Մարսէյլ - Մաթէն»։

«Հիթլէրի եւ Մուսոլինիին գործակալը ջախջախուեցաւ ժողովրդ. ճակատի մայլերուն վրայ», կ՚աղաղակէ համայնավար օրկանը, թերթին ճակատէն։ Եւ իրապէս Այաչչիոյի երեսփոխանական ընտրութեան առեն մեծ պարտութիւն մը կրեց Ֆրէսինէն, որ Մարսէյլի մէջ ֆաշական քարոզչութեան առաջնորդներէն մէկն է։

Արդեօ՞ք այս պարտութիւնը էմիլ Փիէրը «Սոլէյ»ի մէջ, իսկ ուրախութեան կանչեր արձակեց համայնավար օրկանը, վերագրելով ներքակային տնտեսական եւ ընկերային պայմանաւորութիւններուն

Տրամագծօրէն իրարու ներհակ, երկու կամ երեք թշնամի ճակատներու միջեւ մղուած պայքարը հասկնալի է։ Սակայն ժողովրդական ճակատի երկու տարբեր թեւերու մէջ մղուած պայքարը իրապէս անհասկնալի է։

Այս պահուս բուռն պայքար մը կայ համայնավար օրկանին եւ քիչ շատ ձախ «Փըթի Փրովանսալ»ին միջեւ, որուն գլխաւոր տէրն է երեսփ. ժողովի նախկին նախագահ Ֆ. Պուիսոն։

Ի՞նչ կ՚ըսեն համայնավարները. Անոնք կ՚ամբաստանեն յիշեալ թերթը, թէ Ֆէրնան Պուիսոնի ընկերվարականներու աչքէն իյնալէն եւ երեսփ. ժողովի նախագահի պաշտօնէն վար առնուելէն ի վեր, փոխեց իր թերթին ուղղութիւնը։ Այն թերթին որուն տարածման համար ահագին ճիգ թափեց համայնավար կուսակցութիւնը։ Ժողովրդական ճակատին հանդէպ բռնած իր դիրքը ընդհանրապէս, եւ խաչակրութիւնը մեզի հանդէպ մասնաւորապէս, կուզան փաստել թէ ժէզուիթներու եւ միլիոնատէր «ընկերվարական» !! թերթին նպատակն է քանդել ժողովրդական ճակատը։ Եւ երեք բաց նամակներ ուղղուեցան թերթին խմբագրութեան, բայց մնացին անպատասխան։ Այդ նամակներու մէջ համայնավար կուսակցութեան շրջ. վարչութիւնը կը պահանջէր յիշեալ թերթէն որ իր դիրքը հրապարակաւ [illegible]։ Մինչ այն, արտնեղած «Լը Փըթի Փրովանսալ»ի քար լռութենէն, համայնավար կուսակցութիւնը սարքած էր բողոքի ցոյց մը, թերթին խմբագրատան առջեւ, ուր խօսք պիտի առնէին զանազան անձեր. Այս առթիւ կը պահանջուէր որ իրենց դիրքը ճշդեն Պուիսոն եւ թերթին խմբագիրը։

Այս կռուըտուքը ինքնին կը մատնէ անբնական վիճակ մը։ Հակառակորդ հակառակորդի դէմ, բարեկամ բարեկամի դէմ, եւ վերջապէս պայքար պայքար ի խնդիր այսօրուան եւ վաղուան գլխաւոր հարցականի։

** «Յանուն հացի, աշխատանքի, խաղաղութեան» քարոզութիւնները շարունակուին ուժգնօրէն։ Վաղուան մղձաւանջը կը հալածէ բոլորը անխտիր։ Ի՞նչ ընել, եւ ի՞նչպէս ընել որ խաղաղութիւնը պահպանուի։ Ամէն մէկը իր հայեցողութեամբ կը կարծէ գրելով ու քարոզելով։

Արմատական կուսակցութեան փոխնախագահ, Քէյզէր եւ համայնավար երեսփոխան Պիյու բուռն [illegible] մը ներկայութեան բացատրեցին աշխարհին [illegible] տանդը. «Գլխաւոր վտանգը՝ խաղաղութեան համար Ֆաշականութիւնն է որուն կենդանի օրինակը Սպանիան ահաւասիկ»։

Այս պատկերին մէկ կողմն է միայն։ Թղթատելով աջ թերթերը, այն ապահովութիւնը կը կրես թէ միակ վտանգը նոյն ինքն համայնավարութիւնն է, եւ թերթերուն մէջ եւ պատերու վրայ, չողչողուն բացատրութիւններ. Ծաղկէնք քանի մը հատ.

— Ֆաշականութիւնը նոյն ինքն պատերազմն է։

— Համայնավարութիւնը ժամանակաւոր փորձառութիւն մըն է

Եւ վերջապէս՝ «կեցցէ»ներ «կեցցէ»ներ Պլումի ու Տը Լա Րոքի եւ ուրիշներու հասցէին։

Եւ այս բոլորը «յանուն հացի, աշխատանքի եւ խաղաղութեան»...

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԽՄԲ.— Ինչպէս հաղորդած էինք գործադուլը վերջացած է արդէն

ԾԻԾԱՂ

— Բարեկամ, ամէն գիշեր խաղարան կ՚երթամ խաղալու եւ միշտ կը բոլորով գուրս կ՚ելլեմ

— Ընդհակառակն, ես ամէն գիշեր հարիւր ֆրանք կ՚առնեմ գուրս կ՚ելլեմ

— Խնդրեմ ինծի ալ ըսէք ձեր խաղալու գաղտնիքը։

— Ես հոն նուագածու եմ։

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Եւ այն նուաճումները որ մենք ունեցել ենք, ձեռք են բերել հակառակ Ա. Խանջեանի սխալների. մեր կուսակցութեան Կենտկոմի եւ Անդրերկոմի ղեկավարութեամբ։

Եթէ այսօր մենք չնայած գրականութեան ասպարէզում մեր ձեռք բերած խոշոր նուաճումներին, սուր կերպով զգում ենք մեր գեղարուեստական գրականութեան՝ կեանքից ետ մնալու վերացման խնդիրը, այդ ետ մնալու գործում ժամանակաւորապէս մեզանում, բացառիկ վնասակար դեր է կատարել Գրողների Միութեան ներսում բոյն դրած եւ արդէն մերկացուած նացիոնալիստական հակայեղափոխական – տրոցկիստական խմբակը։ Այդ խմբակը գրական ստեղծագործութեան խնդիրներում եւս աշխատել է վնասել մեր գրականութեան, հեռու պահել մեր գրողներին սոցիալիստական շինարարութիւնից, իր ստեղծագործական պրակտիկայով եւս կռուելով բոլշեւիկեան կուսակցականութեան, նոր թեմատիկայի դէմ, օրհնելով նացիոնալիստական ռոմանտիզմը, պայքարելով սոցիալիստական ռէալիզմի դէմ.

Այսօր, երբ մեր կուսակցութեան Կենտկոմի եւ Անդրերկոմի շնորհիւ մերկացուել են երկար ժամանակ Խանջեանի եւ թաքնուած տրոցկիստ Գալոյեանի հովանաւորութեամբ մեր կուլտուրայի եւ այլ բնագաւառներում բոյն դրած հակայեղափոխական տրոցկիստական - նացիոնալիստական խմբակները, երբ Գրողների Միութեան վրայից բոլշեւիկեան վճռականութեամբ մաքրուած է Ակսէլ Բակունցեան նացիոնալիստական - տրոցկիստական թարախը, երբ մերկացուել են մեր կուսակցութեան, մեր ժողովրդի եւ կուլտուրայի ամենաոխերիմ թշնամիները, մենք, գրական ֆրոնտի կուսակցական եւ անկուսակցական բոլշեւիկներս զգաստութեան բարձրացման դասերը անելով այդ բոլորից. պէտք է կրկնապատիկ եռանդով լծուենք ոչ միայն գրական ֆրոնտում Խանջեանի կողմից թողած սխալներ վերացնելուն, այլ եւ նոր թափով պէտք է ծաւալենք մեր գործնական ստեղծագործական աշխատանքները։

Պրոլետարական, սոցիալիստական յեղափոխութիւնը ոչ միայն փրկեց մեր ժողովրդի կեանքը, ստեղծելով նրա տնտեսական ու կուլտուրական զարգացման [illegible] բոլոր պայմանները, այլեւ միաժամանակ ազատեց մեր ժողովրդի անցեալ հարուստ կուլտուրան ֆաշիստական Դաշնակցութեան ճանկերից,— ֆաշիստական Դաշնակցութեան, որ մեր ժողովրդի եւ մեր անցեալ լաւագոյն կուլտուրայի ամենաոխերիմ թշնամին է հանդիսանում։

Դաշնակները ու բոլոր նացիոնալիստները, հակայեղափոխական տրոցկիստներն ու նրանց գործակիցները հանդիսացել ու հանդիսանում են մեր կուսակցութեան, մեր ժողովրդի, մեր անցեալ ու ներկայ կուլտուրայի ամենաոխերիմ թշնամիները։ Բոլշեւիկներն են մեր ժողովրդի եւ նրա անցեալ լաւագոյն կուլտուրայի միակ օրինական ժառանգներն ու բարեկամները։ Մենք ունենք անցեալ միջնադարեան եւ նորագոյն նախայեղափոխական շրջանի մի գրականութիւն, որը հարուստ է ժողովրդական դեմոկրատական ստեղծագործութեամբ։ Մենք պայքարելով մեր անցեալ կուլտուրայի ռէակցիոն, հակայեղափոխական տարրերի դէմ, ժխտելով Ահարոնեանների եւ նրա նմանների ստեղծած ռէակցիոն նացիոնալիստական գրականութիւնը, պարծենում ենք Ֆրիկով, Քուչակեան տաղերով, Սայաթ - Նովայով, Միք. Նալբանդեանով, Թումանեանով եւ ուրիշ շատ գրողների ստեղծած գեղարուեստական գրականութեամբ, մի գրականութիւն, որ այս կամ այն ժամանակաշրջանում արտայայտել է մեր ժողովուրդի ցասումն ու նրա բողոքը անցեալ անիծեալ կարգերի դէմ.

Խանջեանը եւ նրա հովանաւորութեամբ մեր գրական կազմակերպութեան մէջ բոյն դրած Ակսէլ Բակունցի նացիոնալիստական - հակայեղափոխական - տրոցկիստական խմբակը, որը վերջին տարիների ընթացքում շնորհիւ Պետհրատի դիրեկտոր Ծ. Զոփուրեանի լիբերալիզմի՝ իր ազդեցութեան տակն էր առել նաեւ պետական հրատարակչութիւնը, ամէն կերպ ձգնում էին արգելակել մեր անցեալ գրական ժառանգութեան դեմոկրատական տարրերի հրատարակմանը։ Մեր անցեալ գրականութեան դեմոկրատական տարրերի թերագնահատումը, այդ գրականութեան նացիոնալիստական էլէմենտների պաշտպանումը, նոյնպէս եղել է Ա. Խանջեանի գրական քաղաքականութեան բնորոշ գծերից մէկը։ Անծրագրայնութիւն, պատահական, ոչ բաւականաչափ լուրջ մօտեցում, յաճախ ամբարտաւան անգրագիտութիւն, երեւոյթներ, որոնք տեղ են գտել մեր պետական հրատարակչութեան մէջ, ու [illegible]ների հրատարակման գործում, երեւոյթներ, որոնք պէտք է հիմնովին յաղթահարման ենթարկուեն։ Ամուր եւ կուլտուրական հիմքերի վրայ պէտք է դնել թէ ժամանակակից խորհրդային եւ թէ հայ ու միջազգային կլասիկ գրականութեան հրատարակման գործը։ Այդ ասպարէզում չի նուաճուած այն, ինչ որ հնարաւոր էր անել։ Պէտք է լայն կերպով պահանջուող [illegible] հրատարակել թէ մեր միջնադարեան եւ թէ նորագոյն գրականութեան լաւագոյն գործերը, մեր հարուստ ձեռագրերը եւայլն։

Միւս կարեւոր պրոբլեմը որ կապւում է ժառանգութեան հարցի հետ, դա մեր գրականութեան Մարքս - Լէնինեան - Ստալինեան պատմութեան խնդիրն է։ Այդ մարզում մինչեւ այժմ համարեա ոչինչ չի արուած. Ոչ միայն վերջնապէս արմատախիլ չեն արուած մեր գրականութեան պատմութեան դաշնակցական, մենշեւիկեան եւ լիբերալ բուրժուական կոնցեպցիաները, այլ եւ մարքսիզմի դիմակի տակ մեզանում վերջին տարիների ընթացքում հրամցուել է գրականութեան պատմութեան հակայեղափոխական - տրոցկիստական - նացիոնալիստական կոնցեպցիա։ Դրա վառ օրինակը հանդիսանում է Հայոց գրականութեան պատմութեան [illegible] երկրորդ հատորը, որի ղեկավարական սիւները հանդիսանում են հակայեղափոխական տրոցկիստ - նացիոնալիստներ Դրաստամատ Սիմոնեանը ու Գ. Վանանդեցին եւ նրանց զանազան գործակիցները։

(4)

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԱՐԺԱՆԿԱՐ

«LES LOUPS ENTRE EUX»
(MARIGNAN)

Հետախուզական գրականութեան մէջ նշանակելի տեղ մը գրաւած է լրտեսական բաժինը, յայտնաբերելով անգլիական «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ի, ֆրանսական «Տէօզիէմ Պիւրօ»ի կամ գերմանական կէշթափօին խորհրդաւոր գործունէութեան ոլորտները։

Շարժանկարը չէր կրնար անտեսել ու չհրապարակել գրական այդ երակը, ու ժամանակ հետաքրքրութիւն մը կ'արթնցնէր հասարակութեան մէջ իր յաջողած համադամներով եւ փիլիսոփայական անհրաժեշտ դրուագներով։

Այդ շարքին լաւագոյններէն մէկն է նաեւ «Loups entre eux», ուր Ֆրանսական եւ գերմանական լրտեսական կազմակերպութիւններուն իրարու դէմ մղած լարուած մեքենայութեանց ամբողջական կ'ըլլայ գիտողը։

Նոյն նիւթը առնուած է Շառլ Րոպէր Տիմայի վէպէն, պատկերներով փոխադրուած Շառլ Մերէլի կողմէն, բեմադրութեամբ Լէօն Մաթօի, որ չատ խղճամիտ եւ ուշադիր կերպով կրցած է կենդանացնել վէպին անցքերը։

Ֆրանսայի զինուորական քիմիագիտական աշխատանոցէն գողցուած ռազմական թղթածրար մը...

Ցարդ կ'արդի ցանկալի արժէքաւորով, Ֆրանսական ժապաւէններու ծանօթ աստղերէն Օր. Սէն Սիրի, Սիւդոն Տէֆրէի, Ժինա Մանէսի, եւ Փ. Փ. Փիլու Մանէլի, Ժիւլ Պէռրիի, Տրպիգուռի (Քոմ. Ֆրանսէզէն), Մարսէլ Վալլէի, Փ. Թրինուռի, Ռ. Տիւչէնի, Փ. Լամբրէի խղճամիտ եւ ճշգրիտ խաղարկութեամբ։

Ուշագրաւ եւ գեղեցիկօրէն լուսանկարուած եւ լուսանկարուած տեսարաններու ասդանցքը համելի տարւելութեամբ մը կը բազմապատկէ ժապաւէնին ներկայացուցած արժէքը։

ՀՐ. ԱՆԵՍԵԱՆՔ

Յ. Գ.— Մոնմարթրեան երգի առանդութիւններուն հաւատարիմ «La

ՁԱՅՆԷՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Օրուան կեանքը

—·—

ԼԻՈՆ, 15 սեպտ. (Յառաջ)·— Գործերու վիճակը կրկին սկսաւ բարւօնալ. Ընկերային նոր օրէնքները, որ բաւական նպաստաւոր կացութիւն մը ստեղծեր էին աշխատաւոր բազմութիւններու համար, այժմ նոր մտահոգութիւններ կը պատճառեն։ Անակնկալներ իրարու կը յաջորդեն փյաս Կիչարը, ուր կանգնած է Աշխատանքի Սակարանի հսկայ շէնքը, ամէն իրիկուն, մինչեւ ուշ ատեն, կատարեալ ծանակատեղի մը վերածուած է. Բազմութիւններ, բազմութիւններ ներսը թէ դուրսը։ Ճառեր, բանաձեւեր եւ բացագանչութիւններ «անկցի Ֆաշականութիւնը», «անկցին Հրեղէն Խաչերը», «անկցին Մուսոլինին, Հիթլէրը, Ֆրանքօն»։ (Իսկ Սթալինն ու Թաժամ՞ը ... եւ վայրկեանը անգամ մը «Ինթէրնասիոնալ»։ Ցոյցեր, գործադուլներ, ապրուստի սղութեան դէմ, գործարաններէ գործաւոր արձակելու համար, Սպանիոյ ի նպաստ ... եւն.

Գործատէրեր կան, որ այս ու այն գործաւորին վճարովի արձակուրդ տալէ վերջ, վերադարձին ալ գործ չեն տար, «տեղ չունինք» ըսելով։ Շատ մը փոքր արհեստանոցներ արդէն չեն գործադրած օրէնքը։ Նոր սկսած գործադուլները մտահոգութեան մատնած են ոչ միայն բանուոր դասը, այլ եւ արհեստաւորները եւ մանր առեւտրականները...

2.— Ինքնութեան թուղթերու խնդիրը...

3.— Գաղութին վիճակը·— Միշտ նոյն անկերպարան վիճակը։ Առատն կանուխ արթնցողը կ'երթայ ժամը կը նստի եւ ինքզինքին խմատունի հովեր տալով իր խելքին պատեկով կը չափէ գաղութին գործերը։ Քանի մը «դպատանիներ» որոնք առէջ առաջ ա...

մէն բան փորձեցին «երեւալու» համար, ուրիշ ճակատներու վրայ, հիմա ալ ժամուն բակը գացեր նստեր են եւ աջ ու ձախ կը ջարդեն, անշուշտ միշտ ազգին համար կամ ազգին անունով։ «Շնաւոր ըլլի» մը կ'արժէ ըսել այս Թշուառներուն, որոնց յաւակնութիւնը պիրենք մինչեւ ժամուն բակը նետեց, մամ ծախելու կամ «չէն մնացը» մը մրմնջելու համար

Անցեալ օր գիշերանց դեռ անյայտ պատճառներով քանի մը անծանօթներ Լիոնի ծանօթ «չինարար վարդապետ»ը ինքնաշարժով տեղ մը առաջնորդեր եւ ծեծեր են։ Տեղական թերթերը քանի մը տողով պատմած էին դէպքը, բայց ենթադրաբար։ Ծեծ ուտող վարդապետը կը յայտնէ թէ չի ճանչնար զինքը առեւանգողները։ Իսկ «վարդապետին» «խօլամիտները» գործ մը կատարած ըլլալու համար «հասայ» մը չիներ են ծանօթ բանաձեւով մը.— «Ով կրնա՞յ ըլլալ, եթէ ոչ Դաշնակցականները»։

Ուշ չէ քիչ մը սպասելը ... վաղը կամ միւս օր ամէն ինչ կը յայտնուի, եւ այն ատեն կը տեսնենք թէ ո՞վքեր են այդ չարագործութեան հեղինակները (արդէն քանի մը կասկածելիներ մէջտեղ հանուած են)։

Այն ատեն պիտի ամչնա՞ն Հ. Յ. Դաշնակցութեան միսր ծամողները։ Կը տարակուսինք, վասնզի կը ճանչնանք զրպարտիչները։

Մ. Մ.

Lune rousse»ի սրահը իր ժմեռնային շրջանը կը սկսի մասնրը «Հովիւնով» մը, ուր Մառըլէն Տիւլիօ պիտի ըստեղծէ Արժանթինեան հեղինակ Մարիօ Մէլֆիի մէկ նոր «թանկօ»ն Folie d'amour, որուն բառերը կը պատկանին ծանօթ հեղինակներ Փլանցա եւ Թիպոյի։

Հ. Ա.

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ «ԵՐԿԱԹ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐԸ»

—·—

Պէյրութի «Լը Ժուռ» թերթը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ

Դամասկոսի «Հայրենասէր երիտասարդները եւ «Երկաթ Շապիկաւորներ»ը մեծ հաւաքոյթ մը ունեցան ազգայնական յայտնի պարագլուխ Ֆեամիլ Մարտամ պէյի բնակարանին մէջ։ Աւելի քան 3000 ազգայնական անձերւէր ու կարգապահ երիտասարդներ կը մասնակցէին հաւաքոյթին։

«Հայրենասէր երիտասարդներ»ու վարիչ Պ. Սէյֆէտտին Մամուն, եւ բազմաթիւ ուրիշ ազգայնական պարագլուխներ հայրենասիրական ճառեր արտասանեցին։ Հաւաքոյթին սկզբնաւորութեան եւ աւարտումին ներկաները, իրենց աջ թեւերը բարձրացուցած բարեւի կեցան ի յարգանս սուրիական դրօշին։

Ուշագրաւ էր «Երկաթ Շապիկաւորներ»ու հրամանատար Պ. Նազար Մամլուքի ճառը.— «Հրամանատարը չէրտեւէ վերջ կարգապահութեան անհրաժեշտութիւնը, յայտարարեց.— «Ներկայիս մեր կազմակերպութիւնը կը գոհանայ նախապատրաստական փորձերով։ Մեր վարժութիւնները (զինուորական) աւելի լրջօրէն պիտի կազմակերպուին երբ նոր վարչաձեւը հաստատուի։ Այն ատեն մեր երիտասարդները պիտի վարժեցնենք ամէն տեսակ զինուորական փորձերու եւ մասնաւորապէս նշանառութեան Ասոնք անհրաժեշտ ազդակներ են մեր երիտասարդներու կազմութեան համար։ ...

...

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

—·—

Սուրիոյ մարզպանութիւնը պաշտօնական տեղեկագիր մը հրատարակած է ... 161.400 ...

ԳԱՂՈՒԹԷ Գ'ԱՂՈՒԹ
ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

—·—

Սելանիկէն հարիրոնյ կը գրէ.— ...

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ թանաքով ...

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞Վ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԷՐԸ

«Հայրենիք» ներսեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 օգոստ.)։

— «Ա. Խանջեանի ինքնասպանութիւնը «լուսաբանող» առաջին փաստաթուղթը Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ակտիւի դատապարտութեան ամբողջի բանաձեւն էր։

Այդ բանաձեւին մէջ արտայայտուած «մտքերը» այնուհետեւ բերացուեցան թէ Հայաստանի համայնավար պաշտօնաթերթերու եւ թէ Հայաստանի դրացի երկիրներու՝ Ատրպէջանի ու Վրաստանի համայնավար կուսակցութիւններու վարիչ մարմիններու եւ թերթերու կողմէ։

Ամէնքը կը կրկնեն Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ակտիւի բանաձեւին մտքերը քիչ մը տարբեր ձեւով, բառ մը աւելցնելով, ածական մը աւելի զօրացնելով կամ չեշտ մը դնելով։ Եւ սակայն, որքան ալ իրարու նման, այդ բանաձեւերու եւ յօդուածներու մէջ միշտ կան ինչ ինչ տողեր, ինչ ինչ արտայայտութիւններ եւ բառեր, որոնք քիչ մը աղօտ լոյս կը սփռեն Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հաւանական պատճառներու վրայ։

Այդ տեսակէտէն չափազանց ուշագրաւ փաստաթուղթեր են Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ակտիւի ծանօթ բանաձեւը եւ Թ. Հայաստան պաշտօնաթերթի «Անարգ քայլ» ...

...

ՕՐ. ՇԱՔԷ ՅԱԿՈԲ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

եւ

ՅԱԿՈԲ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (Ֆէպիւս)

Նշանուած

Լոնտոն Փարիզ

...անձամբ ընկեր Բերիան, որ ամէն կերպ օգնում էր Հայաստանի Կենտկոմին ու Խանջեանին ամէնօրեայ աշխատանքում, ուղղելով նրա սխալները, Խանջեանը անզգաստութիւն էր ցուցաբերում»...

Բերիան ամէն տեղ, Բերիան ամէն բանի մէջ, Բերիան՝ ուղղութիւն տըւող, Բերիան՝ սխալներ չտկող, Բերիան՝ «զգայուն հոգատարութիւն» ցոյց տուող, Բերիան՝ սաստող, ազդարարող եւ պատժող։

Ուրեմն վերջին 3—4 տարիներու ընթացքին Ա. Խանջեան անթիւ անգամներ սխալներ գործած է եւ ամէն անգամ Բերիայէն ազդարարութիւն ստանալով, ընդունած է իր սխալները եւ չտկած է զանոնք։

Այսպէս եղած է մինչեւ 1936 յուլիս 9ը, երբ «Խանջեանը փոքրոգի կերպով վախնալով իր թոյլ տուած եւ արդէն իր կողմից ընդունուած սըխալների ուղղման խնդրից, գնդակ է արձակում իր վրայ եւ ինքնասպանութեամբ ամօթալի կերպով վերջ դնում իր կեանքին։ Ընդունել սխալը, բայց հրաժարուել այն ուղղելուց — այդ մի՞թէ ամօթալի ակտ չէ, փոքրոգութեան դասաճանական ակտ»։

...

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ։ Գրեց՝ Ռուբէն։ Մատենաշար «Ռաւակեր» թիւ 32։ 1936։

ՄԻՏԱՔ

—Այս ի՞նչ է, կատօն, ապուրին առաջ ձուկ կը բերես։

— Ներեցէք, պարոն, ձուկը չատ սպասելու չէր գար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

—·—

Սարսափի գիշեր է։ Բայց կրօնքը ի՞նչ է որ, եթէ այս եւ ասոր նման բաներ պիտի չունենայ. Ժայռուն ու հեղ երեւոյթները, հարթ ու գիւրատար մտածումները պատկառանք չեն բերեր, ...

...չի մնար, ամէնքը ժամ կ'երթան, խաչի ...

...

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(5)

ԿԱՐԵՒՈՐ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱՆԱԿԻՆ, ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ԵՒ ՕԴԱՏՈՐՄԻՂԻՆ ՄԷՋ

Կառավարութիւնը շատ կարեւոր փոփոխութիւններ կատարեց բանակին, Նաւատորմին եւ օդատորմիղին վերին հրամանատարութեան, ինչպէս եւ դատական եւ զինուորական ասպարէզին մէջ, հանգստեան կոչելով բազմաթիւ տարէց կամ կասկածելի պաշտօնատարներ:

Մարոքի ընդհ. ներկայացուցիչ կամ մարզպան Զ. Փէյրութոն, որուն դէմ բուռն պայքար կը մղէին ձախակողմեան հոսանքները, Արժանթինի դեսպան նշանակուելով, յաջորդ անուանուեցաւ Զօր. Նօկէս: Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակութեան անդամ նշանակուեցան արտաքին նախարար Զ. Իվոն Տէլպօս, Զ. Փօլ Պոնքուռ եւ Շարլ Սփինաս (ընկեր.): Փոխուեցան երեք շրջաններու զինուորական հրամանատարները: Օդատորմիղի ընդհ. ապայակոյտին հրամանատար նշանակուեցաւ Զօր. Ֆէքան եւ ուրիշ փոփոխութիւններ ալ կատարուեցան: Վճռաբեկ ատեանի ընդհ. դատախազ նշանակուեցաւ Զ. Ֆաժմիքուռ, նախագահ Սէնի քաղաքային դատարանի: Եւ դեռ ուրիշ փոփոխութիւններ: Իսկ նոր դեսպաններու ցանկը պիտի հրատարակուի, երբ չառաջադրուած պետութիւնները համաձայնին յայտնեն: Մասնաւորապէս պիտի փոխուին Հռոմի եւ Մոսկուայի դեսպանները:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Ֆրանսա հատուցում կը պահանջէ ապստամբներէն

Ֆրանսական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով Սպանիոյ առժամեայ կառավարութեան, 300.000 Ֆրանք հատուցում պահանջեց, Ֆրանսական հպատակ մը գնդակահարուած ըլլալով Թէթուանի մէջ: Եթէ գոհացում չտան, Ֆրանսա անմիջապէս պիտի փակէ Մարոքի Ֆրանսական եւ սպանիական շրջաններուն սահմանագլուխը: Բողոքագիրը գրկուեցաւ Թէթուանի Ֆրանսական հիւպատոսին միջոցաւ:

**** Պիլպաոյի կառավարական անթելը արաբերէն կոչ մը ուղղեց Մարոքի բնիկներուն, որպէսզի ապստամբին Զօր. Ֆրանքոյի դէմ, յայտարարելով թէ ապստամբները ճգաւաճաններ եւ բարբարոսներ են: Օտար լեգէոնը սպանիական է, բայց մեծ մասով կը բաղկանայ Սպիտակ Ռուսերէ եւ Գերմաններէ: Ի պատասխան այս կոչին, արաբական կոմիտէին նախագահը, Օմար պէն Աճմէտ, յայտարարած է թէ երկու շաբաթ առաջ 200 հոգի գնդակահարուեցան, շաբաթ օրն ալ՝ 23 ցեղապետներ, իմբոստութեան փորձած ըլլալով:*

**** Ապստամբները Պիլպաօն եւ Սանթանտէրը պաշարած ըլլալով, օտար նաւերը չեն կրնար մտնել: Առժամեայ կառավարութիւնը յայտարարեց թէ որ եւ է պատասխանատուութիւն չեն կրնար ստանձնել, եթէ արկածներ պատահին, ականներու պատճառաւ: Իրողութիւնը կ'ըսեն թէ 60.000 զինուոր եւ 500.000 ժողովուրդ կը գտնուի պաշարուած շրջանին մէջ, իսկ ուտելիքը հազիւ երեք շաբաթ կրնայ բաւել:*

Ապստամբները կարգ մը գիւղեր գրաւեցին Ծովեզերեայ շրջանին մէջ, իսկ մեծ յարձակողականը չէ սկսած տակաւին, Մադրիտի կամ Պիլպաոյի դէմ: Բուռն գործողութիւններ կը կատարուին Թոլէտոյի դէմ:

ԲԵՒԵՌՍԽՈՅԶ ՇԱՐՔՕ ՋՈՒՐ ԳՆԱՑ 29 ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Տոքթ. Շարքօ, հռչակաւոր բեւեռախոյզը, որ այնքան յանդուգն արշաւներ կատարած է, աղէտալի փորձանքի մը բռնուելով Իսլանտայի ափերուն վրայ, ջրամոյն կորաւ իր 29 ընկերներուն հետ, չորեքշաբթի օր: Միայն մէկ հոգի ազատեցաւ, ցամաք նետուելով ուժասպառ վիճակի մէջ: Բայց չկրցաւ ինքզինքը հասկցնել Իզլանտացիներուն, մինչ արկածեալ նաւը ջարդուփշուր եղած էր ժայռի մը վրայ եւ դիակները կը ծփային ծովուն վրայ: Կորսուած նաւն ալ հռչակաւոր էր, «Փուրքուա՞ փա» (Ինչո՞ւ չէ):

Տոքթ. Շարքոյի 27րդ արշաւն էր այս: Առաջին «Ինչո՞ւ չէ»ն համբաւ շահեցաւ 1903 — 5ին, դէպի Անտարկտիկ գօտիները նաւարկելով: Երկրորդը, այն որ հիմա կը կորսուի, նոյն շրջանը գնաց 1908 — 10ին: Տոքթ. Շարքօ ծնած էր 1867ին եւ զաւակն էր հռչակաւոր մասնագէտի մը, Տոքթ. Ժան-Մարթէն-Շարքոյի: Թէեւ բժիշկ, ամբողջովին նուիրուած էր բեւեռային ծովերու խուզարկութեան, մասնաւորապէս բոյսերու եւ կենդանիներու ուսումնասիրութեան: Իր մահով Ֆրանսա մեծ գիտնական մը կը կորսնցնէ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՈՔԹ. ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՋԱՅՄԻՍ, Յունաստանի հանրապետութեան վերջին նախագահը, մեռաւ Վիէննայի մէջ: 80 տարեկան էր եւ կարեւոր պաշտօններ վարած է իր երկրին մէջ, Աթէնքի Ազգ. գրամատան տնօրէնութենէն հասնելով մինչեւ վարչապետութեան եւ նախագահութեան:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԱՔՍԱՐԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐԸ կը պատրաստուի նոր պատուիրակութիւն մը ղրկել Ազգերու Դաշնակցութեան: Եթէ այս պատուիրակութիւնը ընդունուի, Իտալիա վճռապէս պիտի մերժէ մասնակցիլ Ազգաժողովին:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆՁԱԿ ՔԱՌԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէին ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 19 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, Գանձէօ կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ.

Լիոն

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կոփչք եւ գէ ֆի ... եւ Թալաստիէի ընկերները 20 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին. ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Վահանեան, Զ. Շահան Վահանեան, Տքթ. Քերէբեան, Այրի Տիկ Արաքսի Սահակեան, Տէր եւ Տիկ. Սալբի Սահակեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Հայկանի Մերուճեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Կ. Հերլեան եւ աղջիկները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Նշանեան, Տէր եւ Տիկին Էքմէքճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Մանուէլ Գէրպէրեան եւ զաւակունք, Տ. Խորէն քհնյ. Գալպաքեան, Երիցուհի Գալպաքեան եւ զաւակունք, Զ. Հրաչ Փափազեան, Տէր եւ Տիկ Հէքիմեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկ. Գավուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Զ. Սահակեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Աւետիքեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Զ. Փափազեան եւ զաւակը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, աղջկան, քրոջ, քենիին, զարմուհիին եւ ազգականին

ՏԻԿԻՆ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՎԱՀԱՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ Սահակեան)

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցած է Օգոստ. 29ին, Պոլիս:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Տեղի կ'ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ. մինչեւ լոյս,

Անկէնի **CASINO MUNICIPAL***ի շքեղ սրահներուն մէջ.*

Մանրամասնութիւններ յետոյ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (Սեւր)

Մխիթարեան Հայրերու Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանին 1936-1937 դպրոցական տարեշրջանը կը սկսի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին: Վարժարանը կ'ընդունի գիշերօթիկ ... եւ ցերեկօթիկ աշակերտներ:

Արձանագրութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան

Direction du Collège Armenien Samuel Moorat, 26 Rue Troyon Sèvres (S. & O.)

ընդունելութեան օրերն են երկուշաբթի ժամը 9էն 12 եւ կիրակի օրերը ժամը 15էն 18:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջանային ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը, կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, (Place de l'Odéon): Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հրաւիրուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN,

17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE STATUT DES ÉTRANGERS

Cette question devient d'une extrême urgence en raison de la mise en application prochaine de la Loi de 1928 qui vise la situation des fils d'Etrangers au point de vue Militaire à partir du le Janvier prochain Nous croyons intéresser nos lecteurs en leur signalant que l'UNION NATIONALE POUR UNE FRANCE PLUS GRANDE, Association qui groupe les Naturalisés et tous les Etrangers aspirant à la Nationalité Française, vient de créer un Centre de documentation de droit international privé, 152.Bd Haussmann, à l'usage du public francais et étranger.Heures d'ouverture: de 15 heures à 19 heures, sauf Dimanches et jours fériés. Tous renseignements gratuits sur place et par correspondance. Téléphone Wagram 47.94 $ 95.

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը ...այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թ... ...էն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու, դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական ...տեղեկութիւններ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նալբանդեան, Ռուբինեան, Գրիգոր Ազարօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին հակառակ «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեքսանեան, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյն եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Կայծակ Առաքելի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Արտօի, Մկ. Գորիանեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գլըճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կը բաշխուորէ անոր:

Գին փարիզ եւ գաւառներ 5,50 Ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 Ֆր. Ամերիկա 6 Ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— **M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (92)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վարդանը բառ մը իսկ չկրցաւ պատասխանել: Ձայնը խղուած էր, եւ արցունքը առատօրէն կը հոսէր երեսէն ի վար: Երբ օտարականներուն մօտեցաւ մեզ բարով բռնելու, Անգլիացին ջերմութեամբ սեղմեց Վարդանի ձեռքը:

Վարդանը Ղարաքիլիսէ հասաւ, արեւին բոլորովին պղնձագոյն դարձած: Երկար չէր կրնար մնալ հոն: Պէտք էր օգոստոս 30էն առաջ Թիֆլիս գտնուէր՝ մասնակցելու համար աշակերտական համագումարին, որու նախաձեռնողներէն մէկն էր ինք:

Վերջին երեք չորս շաբաթները, գրեթէ միշտ Վահէի հետ, հազիւ թէ ժամանակ ունեցած էր իր անձնական կեանքով զբաղելու:

Սոնիայի հանդէպ զգացած վայրագ թը մաշած էր հին շորի մը նման: Անոր հասցուցած բոլոր վիրաւորանքները գռեհկութիւն էին իր յիշողութեան մէջ: Սոնիան կը մնար այն սիրուն, շքեղ աղջիկը, որուն այնքան յափշտակութեամբ կապուած էր: Թէեւ գիտէր որ նորէն պարզ թիւրիմացութեան հետեւանք չէ, բայց իր հոգին խոր աղաւաղ մը ունէր, անբացատրելի, անհասկնալի ապաւէն մը, որ գիրենք նորէն իրարու դիրկ պիտի նետէր:

Հինգշաբթի օրը, կէսօրուան գնացքով Վարդան մեկնեցաւ Թիֆլիս: Մայրը դեռ ատեն մը պիտի մնար Ղարաքիլիսէ, մինչեւ որ Եւգինէն վերադառնար մեծ արձակուրդէն:

Գնացքի մէջ հանդիպեցաւ բազմաթիւ ուսանողներու, որոնք արձակուրդէն վերջ կը վերադառնային Ռուսաստան: Ամէնուն խօսակցութեան նիւթը եկեղեցական կալուածներու գրաւման նոր օրէնքն էր, որ զարմանալի կերպով փոթորկած էր բոլորի միտքը: Համբորդները տարօրինակ գոյներով կը նկարագրէին Գանձակի մէջ տեղի ունեցած մեծ ցոյց մը, որու ընթացքին որպէս թէ յիսունէ աւելի ցուցարարներ գնդակահարուած էին կոզակ ձիաւորներու կողմէ:

Երբ առաւօտեան գնացքը Թիֆլիս հասաւ, Վարդան զարմանալի գոհունակութեամբ լեցուած՝ կառք մը վերցուց ու շիտակ գնաց Կովկասեան Գանքը՝ հայրը տեսնելու:

— Հը, էս կարգին խանձուեր ես, Գրօնզէ արձանի նման,— բսաւ Աշոտ Արուշեանը, երբ տղան յանկարծ ու ... ներս ինկաւ.— Հը, ի՞նչպէս ես, մայրիկը, Եւգինէն, — ու բաւականութեամբ տղուն ճակատը սեղմելով՝ քովը նստեցուց:

— Լաւ, բոլորն ալ լաւ են: Մայրիկը դեռ պիտի ուշանայ, մինչեւ որ Եւգինէն վերադառնայ էջմիածնէն: Ես մեր աշակերտական համագումարի համար աճապարեցի: Քանի մը օրէն կ'երթամ մայրիկը բերելու:

- Լաւ, տղաս, բայց գիտես երեկ, կը տեսնե՞ս թէ ինչ օրեր կ'ապրինք: Գանձակի մէջ տասնեակէ մարդ սպաննած են զաղանները: Մի գիտէ, թէ հոս ալ ինչեր կրնան պատահիլ: Արտասահմանեան անցագրիդ համար պէտք եղած դիմումը կատարեցի: Մինչեւ սեպտեմբերի տասնեւհինգը պատրաստ կը լինի: Օֆ, մէկ երթայիր ու սիրտս խաղաղէր: Այս ինչ օրեր կ'ապրինք... հա, անշուշտ լսած կը լինես, կիրակի օր, մանքի եկեղեցին մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Գանձակի նահատակներու համար: Գիտեմ որ պիտի երթաս... բայց զգոյշ եղիր, զաւակս:

— Բան չկայ, հայրիկ, ի զուր ինքզինքդ մի անհանգստացներ,— պատասխանեց Վարդանը.— ես հիմա կ'երթամ, երեկոյեան կը տեսնուինք:

Վարդան, — հայրը եւ կանչեց տղան, երբ ան արդէն դռնէն դուրս ելած էր,— դու կարծեմ Ալէքսանդրապոլ էիր ցոյցի ժամանակ:

— Այո, հայրիկ, ինչպէս պատահար...

Հըմ, չար ստանայ... որ վա՛յ հէլի հետ էիր գնացեր, շատ ալ պատահարար պիտի չլինէր: Բայց այդ մասին չխօսինք: Լաւ որ շուտով կ'երթաս արտասահման ու մի քանի տարիով սիրտս կը հանգստանայ: Մէկ Ալէքսանդրապոլի ցոյցի մասին պատմէ տեսնեմ...

— Այսինքն թէ ի՞նչ պատահեցաւ:

— Հա, Երեմեան Հայրիկը ճի՞շդ է որ բռնած է: Բայց կեցիր, միւսներն ալ կանչեմ:

Քիչ անցած՝ երեք չորս պանքային պաշտօնեաներ ու այդ պահուն հոն գտնուող Արմէնեան ... փաստաբանը ներս մտան Աշոտ Արուշեանի սենեակը՝ Վարդանը լսելու համար: Հազիւ թէ անցեալին մէջ այդ մարդիկը հայ կեանքով հետաքրքրուած լինէին: Շատ շատ տարեկան քանի մը հարիւր րուբլի նուէր կու տային ս եւ է հաստատութեան: Եթէ նոյնիսկ իրենց մանկութեան շրջանին կխօսէին գուցէ հայերէն մը գիտէին, վերջէն սակայն բոլորովին մոռցած՝ ընտանիքի մէջ, դուրսը, գործի ժամանակ միայն ռուսերէն կը խօսէին, որ մայրենի լեզուի տեղը բռնած էր:

Երբ Վարդանը մանրամասնօրէն սկսաւ նկարագրել ցոյցը, ժողովուրդի աղամարդ կեցուածքը ու Հայրապետի վճռական յայտարարութիւնը, պանքայի կառավարիչը, հին ազնուական ընտանիքի մը զաւակը, բաւականութեամբ սկսաւ փոքր մօրուքին հետ խաղալ: Բոլորն ալ կենդանի հետաքրքրութեամբ հետեւեցան Վարդանի պատմութեան, երբեմն հպարտութեան հառաչայթող դէմքերով, երբեմն ալ մտահոգ եւ տխուր: Անոնց համար ամենազօր ռուս կառավարութեան դէմ ելլելը պարզապէս յիմարութիւն էր: Բայց այդ յիմարութիւնը կը շոյէր իրենց ազգային ինքնասիրութիւնը, որու գոյութեան մասին ամէնէն աւելի իրենք կը զարմանային: Մասնաւորապէս տարէց կառավարիչը, դիրքի տէր մարդ մը, բոլորովին ուծացած Հայ մըն էր, որու ընտանիքը բառ մը իսկ հայերէն չէին գիտեր եւ ոչ ալ կը հետաքրքրուէին հայ կեանքով, բայց Վարդանի պատմութիւնը լսելէ վերջ, զարմանալի վրդովմունքով կը խօսէր ռուս կառավարութեան այս անօրինակ աւազակութեան դէմ:

Վարդանը բոլորովին զարմացած մտիկ կ'ընէր այդ մարդոց խօսքերուն, որոնք դեռ քանի մը օր առաջ հաստատ չէին գիտեր իրենց Հայ ըլլալը:

(Շար.) ՍԱԼԽԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R C Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ
19
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
19 SEPT.
1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No 3222

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՃԱԿԱՏ ՃԱԿՏԻ ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՑԻ

Ֆրանսայէն դուրս ալ, եւրոպական մամուլը ուշադրութեամբ կը հետեւի այս երկրին ընկերային եւ բանուորական խլրտումներուն :

Անշուշտ ամէն մէկը իր աչքով կը դատէ կացութիւնը:

Օրինակ, Պերլինի համար Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին գործունէութիւնը եւ բանուորական խլրտումները «կարմիր» ախտանշաններ են, որոնց ետին Մոսկուան է որ իր գունը կ'երկարէ:

Փարիզի մէջ ալ բազմութիւն մը կը կազմեն անոնք որ այդ համոզման եկած են: Այս ճամբուն վրայ կատաղի պայքար մը կը մղէ նոյնիսկ Տօրիօ, երէկուան մոլեռանդ համայնավարը, իր «ժողովրդական կուսակցութեամբ»: Ասորակէս ծանօթ՝ Կոմինթէրնի ներքին գաւերուն եւ գաղտնիքներուն, ան շարժման մէջ դրած է իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր ուժերը, հակազդելու համար «ռուսական համայնավարութեան» խաղերուն եւ հրապարակաւ «մարդասպան» կը կոչէ Սթալինը, իսկ անոր գործիքները՝ Ֆրանսայի համայնավարները :

Լոնտոնի մէջ աւելի պաղարիւն կը դատեն Ֆրանսայի անցուդարձը: Անշուշտ այնտեղ ալ գեղին մամուլը կը սիրէ խտացնել գոյները, ամէն ինչ կարմիր տեսնելով: Բայց քիչ չեն լուրջ օրկաններ կը ջանան կենալ իրական գետնի վրայ, վրդովիչ գոյնելով հանդերձ հետանկարը:

Բայց այդ մամուլն ալ, նորէն «պոլշեւիկեան ձեռքը» կը տեսնէ Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան կրած դժուարութեանց մէջ:

Այսպէս կամ այնպէս, համաշխարհային ուշադրութիւնը կեդրոնացած է ինչպէս Գերմանիոյ, նոյնպէս Ֆրանսայի վրայ, թէ քաղաքական եւ թէ ընկերային տեսակէտով:

Եւ կարծողներ կան թէ աւելի մեծ փորձութիւններ պիտի կրէ Ֆրանսան, քանի որ տնտեսական տագնապը կ'աճի, սղութեան կը սղէ, իսկ բանուորական խլրտումները հետզհետէ վրդովիչ համեմատութիւններ կըստանան:

Անոնց համոզումով, Ֆրանսայի ժողովրդական կառավարութիւնը կը գտնուի անյաղթելի դժուարութեանց առջեւ, քանի որ ոչ միայն հարկադրուած է ելք մը գտնել բազմաթիւ տագնապներու, այլ եւ 20,000,000,000 ֆրանք ճարել, մինչեւ 1936ի վերջը:

Միւս կողմէ, Ֆրանսայի տնտեսական կեանքը ամբողջ պատկեր մը կը ներկայացնէ երկար տենէն ի վեր: Արտածումները հետզհետէ կը նուազին եւ տնտեսական բացը 9,000,000,000 ֆրանքի գումար մը կը պակասցնէ ամէն տարի:

Միեւնոյն ատեն, նշանակալից կը համարուի սղութեան աճումը: Մանրամասն մը դիտել կու տայ, այս առթիւ.

— «Այս տարի մայիսին ապրուստի սղութիւնը 10 առ հարիւր էր, բաղդատելով անցեալ տարուան մայիսի հետ. բայց գործադուլներէն եւ ընկերային օրէնքներու հաստատումէն ի վեր գիները անհամեմատ բարձրացան եւ այսօր 40 - 60 առ հարիւր աւելի են համաշխարհային գիներուն վրայ — գոնէ ուտելիքներու համար — եւ այսօր Ֆրանսա աշխարհի ամէնէն սուղ երկիրն է, եթէ չհաշուենք Ռուսաստանը: Պ. Թորէզ, համայնավար կարող եւ ժողովրդական առաջնորդը, կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի ապրուստի սղութիւնը միայն 10 - 12 առ հարիւր աւելի է ուրիշ երկիրներէ, բայց անշուշտ նկատի ունի Խ. Միութեան գիները»:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, գիւղացիներն ալ դժգոհ են.

— «Հողագործական արտադրութեանց գիները իջած են 50 առ հարիւր, վերջին հինգ տարիներու ընթացքին եւ գիւղացին ստիպուած է սուղ գնել ամէն բան: Կաթին լիտրը 1-20 ֆրանք է Փարիզի մէջ, բայց Նորմանտիոյ գիւղացին 38 սանթիմ կը ստանայ անոր համար. հետեւաբար, ագարակէն մինչեւ Փարիզ կաթին գինը աւելցած է 300 առ հարիւր եւ աւելի»:

Եւ վերջապէս «հողագործները այս տարի 4,000,000,000 ֆր. աւելի պիտի ստանան, իրենց արտադրած ցորենի համար, եւ ուրիշ արմտիքներու, միսին եւ կաթին գինն ալ պիտի բարձրանայ, բայց ի վերջոյ սպառողն է որ ամէն բան սուղ պիտի գնէ»:

Ուրեմն, զարմանալի չէ որ բանուորները նորէն յաւելում կը պահանջեն, անբաւական գտնելով անցեալ յունիսին եղած կարգադրութիւնները: Իսկ այս պահանջին տրամաբանական հետեւանքը գործադուլն է, քանի որ գործարանատէրները կը դժկամակին տեղի տալ, ինքնաբերաբար: Վկայ՝ Լիլի, Մարսէյլի, Լիոնի եւ ուրիշ քաղաքներու նոր գործադուլները, որոնք վարակիչ համեմատութիւններ ստացած են:

Այս առթիւ նոր հարց մը եւս կը պղտորէ միտքերը: — Միայն տնտեսական՞ են այս շարժումները, թէ քաղաքական գոյն ալ ունին:

Կասկածը լայնօրէն տեղաւորուած է նոյն իսկ չափաւոր հոսանքներու մէջ, քանի որ բանուորները կը շարունակեն գրաւել գործարանները, նոյն իսկ վար դնել անոնց տէրերը:

Բանուորները եւ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կը մերժեն որ եւ է քաղաքական միտում, մինչ գործարանատէրերն ու անոնց պաշտպանները կը պնդեն, իբրեւ կենդանի օրինակ ցուցնելով Լիլի դէպքը, որ բարեբախտաբար կարգադրուեցաւ:

Տարակոյս չկայ թէ բոլոր խլրտումներուն հիմնական պատճառը հացի պայքարն է: Սակայն գործարանատէրերը կ'օգտագործեն գործարաններու բռնագրաւումը, ազատութեան եւ սեփականութեան խախտում, հետեւաբար եւ քաղաքական դիտումներ տեսնելով անոնց մէջ:

Լիլի խնդիրը լուծուեցաւ խաղաղութեամբ, կառավարութիւնը «ազգային հարցի» մը հանգամանքը տուած ըլլալով անոր, բայց տակաւին կանուխ է, վերջնական եզրակացութեան յանգելու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ

ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՃԱՆԹԱՀԱՐԵԼ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԷ ԲՌՈՒՆՑՔԸ

Զորեքշաբթի օր երեք մեծ երկիրներու ներկայացուցիչները կարեւոր ճառեր խօսեցան, պարզելով իրենց կառավարութեանց տեսակէտները՝ օրուան հարցերու մասին :

Առաջինը՝ Լէօն Պլումն էր, որ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ իրիկուան դէմ: Ջերմապէս պաշտպանելով ժողովրդապետութեան եւ խաղաղութեան դատը, Ֆրանսայի վարչապետը անուղղակի պատասխանած եղաւ նաեւ Հիթլէրի վերջին ճառերուն, որոնք համայնավարութեան համար բաց դուռ մը կը համարէին ժողովրդապետութիւնը: Լէօն Պլում ըսաւ մասնաւորապէս.

— « Թէեւ Ֆրանսա կատարեալ վստահութիւն ունի ժողովրդապետութեան ապացուցուած ուժին եւ արդիւնքներուն վրայ, բայց չի յաւակնիր ուրիշ որ եւ է պետութեան պարտադրել կառավարական այն սկզբունքները զորս ամէնէն իմաստունը եւ արդարը կը նկատէ: Ֆրանսա կը յարգէ անոնց գերիշխանութիւնը, ինչպէս որ կ'ուզէ յարգել տալ իրենը: Ֆրանսա կը մերժէ քարոզչական եւ վրէժխնդրական պատերազմները: Աշխարհի վրայ ծանրացող պատերազմի պատճառները արդէն այնքան լուրջ են որ, Ֆրանսա մարդկային չմիջամտել աւելի ծանրացնել զանոնք վարդապետական խաչակրութեան մը փառասիրութիւններով, ըլլան իսկ այնպիսի գաղափարներ որոնք իր կարծիքով արդար են եւ լաւ, կամ այնպիսի կարգուսարքերու դէմ որոնք յոռի են եւ կեղծ: Ֆրանսա կ'ուզէ խաղաղութեամբ ապրիլ աշխարհի բոլոր ազգերուն հետ, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ներքին վարչաձեւը: Վերջին դարու պատմութիւնը հաստատեց թէ ժողովրդավար կարգուսարքերը առ նուազն նոյնքան հաստատուն են իբրեւ վարչաձեւ որքան այն վարչաձեւերը որոնք հիմնուած են մէկ մարդու ուժին վրայ, նոյնիսկ եթէ այդ ամենազօր մարդը հանճարով մը օժտուած ըլլայ: Ժողովրդապետութիւնը ճիշդ այն վարչաձեւն է որուն շնորհիւ ժողովուրդները կը բարեշրջուին կանոնաւոր եղանակով մը, քանի որ ան յառաջդիմութիւնը կը կապէ ընդհանուր կամքին եւ աւելի լուսաւորեալ կամքի մը վրայ: Ֆրանսա կրնայ ցուցնել իր օրինակը: Երեք ամսուան մէջ մեր կառավարութիւնը ընկերային լայն բարենորոգումներ կատարեց, եւ այդ առթիւ մէկ հատիկ ընդհարում չպատահեցաւ քաղաքացիներու միջեւ, մէկ հատիկ ազատութիւն չտապալեցաւ եւ մէկ հատ քաղաքացի չզրկուեցաւ: Ժողովրդապետութիւնը ճիշդ հակառակն է անիշխանութեան: Վկայ՝ անգլիասաքսոն երկիրները: Ժողովրդապետութեան շնորհիւ չէ՞ որ Մեծն Բրիտանիա կրցաւ յառաջդիմութեան եւ աւանդութեան միջեւ հաստատել անընդհատ, գրեթէ անզգալի պատշաճեցում մը, որուն շնորհիւ կերպարանափոխեց իր բոլոր հաստատութիւնները, միշտ մնալով ինքզինքը: Ժողովրդապետութեան շնորհիւ չէ՞ որ Մ. Նահանգները կրցան քանի մը տարուան միջոցին տնտեսական հրաշալի վերածնութիւն մը կատարել, առանց մէկ վայրկեան վտանգելու օրէնքն ու բարեկարգութիւնը »:

Ետքը փառաբանելով Ֆրանսայի ժողովրդապետութեան սկզբունքները, Լէօն Պլում բացատրեց թէ անոնց վրայ հիմնուած է երկրին արտաքին քաղաքականութիւնն ալ: «Ֆրանսական խաղաղութիւնը կը նշանակէ ճանչնալ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը, կը նշանակէ իրաւունքներու հաւասարութիւն մեծ եւ փոքր պետութեանց միջեւ, կը նշանակէ եղբայրութիւն, այսինքն առողջանական հեռացում պատերազմի, համերաշխութիւն, բարոյական ինչպէս եւ նիւթական փոխադարձութիւն: Ազգերու Դաշնակցութիւնը այս սկզբունքներուն վրայ հիմնուած ըլլալով, Ֆրանսայի միջազգային քաղաքականութիւնն ալ հիմնուած է Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ: Միակ իրական եւ տեւական խաղաղութիւնը ընդհանուր խաղաղութիւնն է: Եւրոպայի խնդիրներուն միակ տեւական լուծումը հաւաքական լուծումն է: Խաղաղութիւնը պէտք է ընդհանուր ըլլայ, որովհետեւ կարելի չէ սահմանափակել զինեալ ընդհարում մը Եւրոպայի մէջ »:

«Թիւը չախչախենք իրենց ծուլին վրայ...»

Բոլորովին տարբեր եղանակ մը հնչեցուց մարաջախտ Վորոշիլով, Խ. Միութեան զինուորական գործավարը, խօսելով Քիէվի մէջ (Ուկրայնա), 150,000 բանուորներու առջեւ: Իր ճառը պատասխանն էր Հիթլէրի շարաթ օրուան բանախօսութեան, որով ակնարկներ կ'ուղղէր Ուրալեան լեռներու եւ Ուկրայնայի հարստութեանց մասին: Վորոշիլով աղաղակեց.

— « Եթէ ո եւ է մէկը փորձէ յարձակիլ մեր երկրին վրայ եւ ստիպէ որ մեր բանուորներն ու բանուորուհիները, մեր հաւաքական տնտեսութիւնները, մեր մտաւորականները եւ ամբողջ երկիրը զէնք վերցնեն, փոխանակ շարունակելու այս ընկերվարական հրաշալի շէնքին կառուցումը, այն ատեն, ընկերներ, մենք պատրաստ ենք պատերազմի: Խ. Միութիւնը, մասնաւորապէս խորհրդային Ուկրայնան շատ մը թշնամիներ ունի որոնք անգամ մը եւս կը պատրաստուին մեր ընկերվարական ծաղկեալ երկիրը վերածելու աւերակներու եւ մեր բանուորները լուծի տակ դնելու, ինչպէս 19 տարի առաջ: Մեր թշնամիները ծանր սխալ մը կը գործեն. Խորհրդային երկիրը ամուր դաշնակցուած մըն է 170,000,000 բնակիչներու, որոնք յառաջդիմութիւններ կը կատարեն ընկերվարական կառուցման բոլոր ասպարէզներուն մէջ: Ան երկիր մըն է որ յաղթ կը խաղայ եւ որ ի վիճակի է առնելու ո եւ է թշնամի: Արդէն յայտարարած եմ քանի մը անգամ եւ նորէն կ'ըսեմ ամբողջ խորհրդային Ուկրայնայի թէ մենք վճռապէս որոշած ենք ոչ միայն խափանել ճամբան այն թշնամի բանակին առջեւ որ կը փորձէ յարձակիլ Ուկրայնայի, Սպիտակ Ռուսաստանի կամ Խ. Միութեան որ եւ է մէկ մասին վրայ, այլ եւ ջախջախել զայն այն հողին վրայ ուրկէ կրնայ մեզի հասնիլ: Ապագայ պատերազմը անհարկաւ պիտի ըլլայ եւ անողորմ: Սարսափելի զէնքեր պիտի գործածուին: Եթէ այդ պատերազմը մեր հողին վրայ մղուի, զարհուրելի աւերներ պիտի գործուին: Հետեւաբար պէտք է մեր երկրին պաշտպանութիւնը այնպէս կազմակերպենք որ եթէ թշնամին երեւայ, անվրէպ ջախջախուի իր իսկ հողին վրայ: Մենք պէտք է դաս մը տանք նոյնիսկ մեր թշնամիներու թոռներուն, որպէսզի երբեք չհամարձակին յարձակիլ Խ. Միութեան վրայ »:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՒԵՏԻ՞Ս ...

Առնենք մը ի վեր. Գահիրէի մէջ կը հրատարակուի շաբաթաթերթ մը, « Ազատ Միտք », խմբագրապետութեամբ ծանօթ բանաստեղծ Արշակ Ալպօյաճեանի :

Թերթը «ազատ» ըլլալով, բնականաբար նիւթերն ալ ազատօրէն կ'ընտրէ կը խայծեն, ուր միջակ էջերու վրայ :

Բայց թերթին ուղղութեան կամ բովանդակութեան մասին չէր որ պիտի խօսէի :

Վերջին համարին մէջ (թիւ 5, սեպտեմբեր 12) անտարբեր լուր մը կու տայ «Ազատ Միտք» եւ ես պատիւ ունիմ զայն հաղորդելու ձեզի :

Ահա թէ ինչ կը կարդամ համեստ խորագրի մը տակ.— «Օրուան խօսքը ».

— « Երբ խզենք յարաբերութեան այն ոգին ու կերպը որ կայ այսօր Հայաստանի եւ մեր միջեւ, այդ օրը Գաղութահայութեան փրկութեան թուականը կը սկսի :

Մեր մտքին մէջ կերպաւորուած ու մարմին առած Գաղութահայութիւնը չէ այն անկամ, ցիր ու ցան, թափառական ու մուրացիկ Հայութիւնը որ տուն տեղ ու Հայրենիք չունի, այլ այն Հայութիւնը, որ կ'ուզէ գանգուածով ՏԵՂ մը հաւաքուիլ, ազգի մը դիմագիծը առնել ու ազգային մըշակոյթ ստեղծելու վճռական կամքով ապրիլ :

Այդ տեղը ամէնքս ալ գիտենք ու ամէնուս ալ ծանօթ է, հովանաւորուած աշխարհի մեծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն կողմէ, որ սիրով պիտի ուզէր իր հովանիին ներքեւ առնել, այդ տեղին մէջ, ցիր ու ցան բովանդակ Հայութիւնը

Այդ տեղը, յիշեալ կառավարութեան քաղաքական նժարին մէջ, մենք փնտռուած ծանրութիւնն ենք, իսկ մեզ համար ալ, այդ նժարը ամէնէն ապահով վայրն է ուր գաղութահայը կարելիութիւն ունի կազմակերպուելու որպէս ազգ, իր ձգտումներուն ու իր ընկերային ըմբռնումներուն համապատասխան քաղաքական վարքագծով մը:

Տեղ մը ուր, ամէն օր, իր առաւօտեան աղօթքին հետ, ոչ Սթալին մը, ոչ Մուսոլինի մը եւ ոչ ալ Հիթլէր մը փառաբանելու հարկադրանքին տակ պիտի գտնուի գաղութահայը :

Տեղ մը վերջապէս, ուր մենք շատ աւելի ազատութիւն պիտի վայելենք քան Հայաստանի մէջ:

Այսքան նպաստաւոր պայմաններէ օգտուելու համար ո՞ւր մնացեր են ամենակարող կուսակցութիւնները ...

Մէկը անոնցմէ (կուսակցութիւններէն) նորէն հին տխրահռչակ ... ըլլալով, Թուրք մեծագոյն կառավարութեան դէմ բարձրաբարբառ գրել կը շարժէ, միւսն ալ ստրկաբար անոր դարչապարը կը լիզէ, Հայ ազգին անունն ու հմայքը անարժէք դարձնելով »:

Հիմա բոլորդ մէկ պիտի հարցնէք.

— Տե՞ղը, տեղը, ո՞ւր է այդ տեղը...

Ի՞նչ մեզի պահեմ. ես ալ չեմ գիտեր :

Ցօղուածագիրը, որ X կը ստորագրէ, այս կենսական խնդիրը չի վըստահիր կուսակցութեանց, այլ կը յանձնէ «Հայութեան մէջ ամենուրեք կազմուած Ազգ. Մարմիններուն ու նաեւ ազգին անուան, փառքին ու գոյութեան տեւականութեանը նախանձախնդիր ու կամքի տէր ազգայիններու » ուշադրութեան:

Ապա կրկին կը յիշեցնէ.

— « Ներկայ քաղաքական վիճակը ամէնէն նպաստաւորն է որ մեզի թոյլ պիտի տայ հաւաքուիլ ՄԵՐ ԱՄԷՆՈՒՍ ԳԻՏՑԱԾ ՏԵՂԸ ՈՒ ՀՈՆ երկրորդ Հայ Ազգ մը կազմել »,

— Բայց ո՞ւր է «այդ ամէնուն գիտցած տեղը »:

Համբերեցէք, դեռ չէ գրած : «Այդ մասին յաջորդով»: Թերեւս յաջորդ շաբթու :

Ես հիմակուընէ պատրաստուած եմ կարաւան մը կազմելու :

ՎԱՀԷ

ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

« La Fraternité » պարբերականը, որ ջերմապէս կը պաշտպանէ օտար գաղթականներու դատը եւ մասնաւոր կանոնագիր մը կը պահանջէ անոնց համար, իր վերջին թիւին մէջ տեսակցութիւն մը հրատարակած է դատական նախարար Պ. Մարք Ռիւքարի հետ: Նախարարը պատասխանելով « Լա Ֆռաթէռնիթէ »ի աշխատակցին հարցումներուն, յայտարարած է.

— Օտարներու հպատակութեան խնդիրը կապ ունի երկու պարագաներու հետ: Առաջինը վարչական է: Ներկայ պատարկութիւնները անբաւական են քննելու բոլոր դիմումները: Անհրաժեշտ է կատարելագործել եւ ընդարձակել անոնց կազմակերպութիւնը: Երկրորդը քաղաքական է: Ես կուսակից եմ օտարներու հպատակութեան քաղաքականութիւն մը վարելու :

— Ըսել կ'ուզէք հաւաքակա՞ն:

Անշուշտ ոչ: Հարկ է գոհացում տալ այն անհրաժեշտութեան ուր կը գտնուի Ֆրանսա,— աւելցնել իր զաւակներուն թիւը, բայց միեւնոյն ատեն պէտք է հսկել որ Ֆրանսական նոր քաղաքացիները երկրին օգտակար տարրեր ըլլան: Պէտք է իմաստութեամբ վարել այս քաղաքականութիւնը: Հարկ է թեկնածուէն պահանջել յատկութիւններ որոնք ապացուցանեն իր ընդունակութիւնը իւրացնելու Ֆրանսական մշակոյթն ու ընկերային կեանքը: Ֆրանսան ապաստանի երկիր մը ըլլալով, միշտ ողջունած է բոլոր անոնք որ տառապած են իրենց գաղափարներուն համար, պայմանաւ որ վեհանձն ըլլան եւ անկեղծ: Ամէն պատահանաւ որ ընտանիք մը տեղաւորած է Ֆրանսայի մէջ եւ որուն բնակութիւնը երեք տարուան կը հասնի, կրնայ հպատակութիւն խնդրել: Եթէ ան ամուսնացած է Ֆրանսուհիի մը հետ, եթէ Ֆրանսացի զաւակներ ունի, իր դիմումը աւելի դիւրաւ կ'ընդունուի :

— Ի՞նչպէս կը յուսաք փութացնել թղթածրարներու անվերջանալի քննութիւնը: Կը յուսա՞ք այս տարի լըջօրէն աւելցնել ստացական հպատակութեանց թիւը :

— Անշուշտ: Ես շուտով պիտի վերակազմեմ այդ սպասարկութիւնը, աւելի պարզ ձեւի մը պիտի վերածեմ վարչական մեքենան, պիտի փութացնեմ ձեւակերպութեանց ընթացքը: Գալով հպատակութեանց թիւին յաւելման, անշուշտ ան համեմատական պիտի ըլլայ քննուած թղթածրարներու թիւին հետ: 1935ին 64,500 թղթածրարներ քննուած են: 1936ին պիտի քննենք հարիւր հազար :

— Բայց, պարոն նախարար, քննելը ուրիշ բան է, հպատակ արձանագրելը՝ ուրիշ բան :

— Գիտեմ, գիտեմ, հակամիտութիւն մը կայ շատ յաճախ մերժելու թեկնածուներու հպատակութիւնը. Ամէն մարդ ինծի պէս համոզուած չէ թէ Ֆրանսա առիպողաբար պէտք ունի կլանելու առողջ եւ օգտակար տարրերը, որոնք անհրաժեշտ են թէ իր օգտագործման եւ թէ իր պաշտպանութեան համար: Ֆրանսական բազմաթիւ պաշտօնատուններ կը նախատեսեն թէ ազգային ճշմարիտ փոքրամասնութիւններ պիտի ստեղծուին, եթէ չձեռնարկուի օտար-

(Նորերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Հապա Թրքական ակումբնե՞րը ․․ Կարելի՞ է մոռնալ զանոնք, «Թօյնթի»ին մեծագոյն մասն ալ կը մատակարարեն ակումբները։ Ընկ․ Իշխանեան հարց կուտայ ինծի․— «Բայց Հրաչեայ վստա՞հ է թէ հիմա դպրոցներն ու ակումբները այն չեն, ինչ որ գիտէինք»։

Զգենք զանազան Միութիւններն ու ակումբները, ինչպէս Թիւրք Միլլի աշակերտ․ միութիւնները եւ առնենք միայն «Թուրք օճաղը»ները։ (Այժմ «Խալք էվի»)։

Ի՞նչ է այս հսկայական կազմակերպութեան տարբերութիւնը երէկուան եւ այսօրուան միջեւ։

Արդէն, այս կազմակերպութեան երէկը յայտնի է, երբ հիմը դրուեցաւ 1912 մարտ 25ին, Պոլսոյ մէջ։

Իսկ հիմա՞ ․․

Այդ մասին խօսած էի «Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» յօդուածիս մէջ։ Ուրեմն անգամ մը եւս կրկնենք, քիչ մը եւս ընդլայնելով։

«Խալք էվի»ները այսօր կը վայելեն պետական հովանաւորութիւն, Քամալ եւ ընկ․ ուղղակի իրենց ազդեցութեան տակ պահելով այս համատարած վառարանները, կը ձգտին միայն ու միայն փառքուան Թուրքը կերտել։ Եւ ատոր համար ալ ամէն քաղաքի կամ գիւղաքաղաքի մէջ, կազմակերպութիւնը ունի իր մասնաճիւղը, իր գրադարանով, ընթերցարանով։ Կը կատարուին հանդէսներ եւ դասախօսութիւններ, որոնց նիւթին հարիւրին ութսունը Թուրքիոյ զանազան երեւոյթներու մասին է։ Ընդհանրապէս հոն կը խօսին թրքական մշակոյթի, միտքի եւ բազուկի մասին. Եւ նաեւ մայրութեան մասին։

Հոն, այդ «տուն»երուն մէջ, թիւրքճիւթիւնն է որ կը թեւածէ, կը սաւառնի, եւ մատաղ սերունդը, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ պոռթկումի վայրագ թափով մը չաղաղակէ․— Պէն պիւյիւք Թիւրք իմ։

Իսկ Ազգ․ Մեծ Ժողովին կատարած փոփոխութիւնները «Օճաղ»ներէն ներս, կուգայ անգամ մը եւս փաստել թէ, Քամալ ոչ միայն կ'ուզէ տիրապար իշխել այլեւ «աղանդ»ներու գործունէութեան դաշտը միայն Թուրքիոյ մէջ սահմանափակելով, կ'ուզէ որ այդ բոյնէն ներս թափուած ամէն ջանք ու աշխատանք, ճիգ ու քրտինք Թուրքիոյ երիտասարդութեան պատկանի։

Այսքանը քի՞չ բան կը կարծէ ընկ․ Վ․ Իշխանեան։

Առաջին հարուածը որ տուաւ Քամալ՝ նոր սերունդի փրկութեան համար, մէջլէսներու ջնջումն էր. Տղան ազատեցաւ մոլեռանդ սօֆթաներու կրօնական աղանդամոլութենէն։ Եւ այս արդէն, Թուրքիոյ կրթական կեանքին մէջ, առաջին յաջողութիւնն էր։ Մեծ ու աներեւակայելի։ Կրօնական աղանդամոլութեան տեղ, հիմը դրուեցաւ աշխարհիկ եւ ազգայնական դաստիարակութեան։ Եւ անգամ մը որ ազատեցան կրօնականներու մոլեռանդութեան ճիրաններէն, արդէն յաջողութեան մէջ մտնել կը նշանակէր։

Արդար ըլլալու համար ըսենք որ, մանաւանդապար Թուրքիոյ կրթական կեանքին մասին գրուած ճշգրիտ աղբիւրներ կը պակսին։ Եւ հետեւաբար, կը ստիպուինք բաւականանալ այն աղբիւրներով, որոնք մատչելի են մեզի եւ ճշմարտութեան մօտ։

Նախնական դպրոցները ընդհանրապէս կ'աւելնան երկրին բոլոր մասերուն մէջ։ Այսպէս ուրիշներու կարգին յիշեմ միայն յետամնաց վայր մը՝ Սիւրմէնէ, ուրկէ թղթակցութիւն մը երեւցաւ անցեալները «Գուրունէ»ի մէջ։

Թղթակիցը կ'ըսէ թէ գիւղին եւ թէ նահանգին մէջ նախակրթարանները օրէ օր աւելնալու վրայ են։ Եւ այս դպրոցներէն հասնող մեր ձագուկներուն թիւն ալ նոյն համեմատութեամբ աւելնալու վրայ է։ Ուսումնական ճիգը զօրաւոր է մեր մէջ։ Միայն թէ, այս դպրոցներու շրջանաւարտները իրենց ուսումը շարունակելու համար, ստիպուած են հեռաւոր վայրեր երթալ, ինչ որ ձեռնտու չէ աղքատ ընտանիքի մը զաւկին։ Միջնակարգ դպրոցի մը գոյութիւնը կենսական է հոս։ Այս ուղղութեամբ դիմում կատարուած է առ որ անկ է, եւ դրական պատասխան ստացուած»։

Հիմա սակայն, ընկ․ Իշխանեան Թուրք կրթական նախարարին հրապարակային յայտարարութիւնը մէջտեղ պիտի բերէ, ըսելով որ 40 000 (ոչ թէ 45.000) Թուրք գիւղերուն միայն մէկ քառորդը դպրոց ունին։

Սակայն լման կարդանք Թուրք գործակալին յայտարարութիւնը ։

Կրթական գործակալ Սաֆֆէթ Արըքան կ'ըսէ․— «Թուրքիոյ մէջ կան 1.850.000 ուսման տարիք ունեցողներ, որոնց միայն 658,000ը կ'ուսանին.

Ուրեմն քաղաքներու 68 առ հարիւրը եւ գիւղերու 25 առ հարիւրը։ Ամէն տարի մանկավարժական դպրոցներէն կ'ելլեն 300—350 ուսուցիչներ, նախակրթարաններու համար»։

Միջնակարգ վարժարաններուն մէջ, Հանրապետութեան հռչակման առթեն— կ'աւելցնէ գործավարը— կային 9000 աշակերտներ, եւ 1900 ուսուցիչներ՝ իսկ հիմա 63.000 աշակերտներ եւ 2100 ուսուցիչներ։

Ուրեմն, 54.000 աշակերտի եւ 200 ուսուցչի յաւելում։

Սակայն ուսուցչութեան այս դժուար տարրերութիւնը, աշակերտութեան յորդհոսանքին [illegible] գործավարը չի՛ հերքեր թէ, ամէն տարի 300—350 ուսուցիչներ շրջանաւարտ կ'ըլլան, ծառայելու համար նախակրթարաններուն մէջ։

Սակայն «Գուրունէ»ի 1936 մայիս 13ի թիւին մէջ, «Մշակոյթի լուրեր» սիւնակին տակ, գրելէ յետոյ նախակրթարաններէն մինչեւ բարձրագոյն կարգերուն քննութեանց վերաբերեալ հարցերը, կ'աւելցնէ․

— «Կրթական գործավարութեան բազմաթիւ դիմումներ կը կատարուին երիտասարդութեան կողմէ, ուսուցչութեան համար։ Անոնց մէջ կան համալսարանականներ եւ լիսէէն շրջանաւարտներ։ Նախապատուութիւն պիտի տրուի առաջիններուն»։

Ի՞նչ էր նպատակս, յիշատակելով այս բոլորը։ Ըսել որ Թուրքը կը ճգնի, կ'աշխատի, սերունդ կը պատրաստէ։

Տակաւին աւելին ըսեմ։ Երկար ժամանակէ ի վեր Թուրքիա հաստատուած մէկը կը գրէր մէկ ամիս առաջ— «Աղջիկ մը հոս, առանց ուսումի, հաւասար է քիլօ մը գետնախնձորի»․

Զափազանցութի՞ւն ․․․ կրնայ ըլլալ, բայց ինչ որ ըլլայ, երեւոյթը շատ խօսուն է, եւ կը մատնէ հոգեկան նոր վիճակ մը։

Տակաւին քանի մը տարի առաջ, Պարսն Ըֆֆէթ Ինան, Պոլսոյ Թուրք կանանց Միութեան նախագահը, կը յայտարարէր Թուրք թերթի մը խմբագրին․

— «Մենք կ'ուզենք ստեղծել այնպիսի Թրքուհի մը որ հզօր կազմով եւ բարձր տրամադրութեամբ օժտուած ըլլայ, ինչպէս նաեւ իր զգացումներուն գիտակից։ Կ'ուզենք ստեղծել ձարպիկ, առոյգ, եւ մարդիկ Թրքուհիներ, որ նմանին Զուիցերիոյ մէջ լեռնէ լեռ մագլցող երիտասարդ ու կարիճ անգլիացի աղջիկներուն։ Այս նպատակը իրագործելու համար, անհրաժեշտ է նախապէս մտաւոր դաստիարակութիւն մը աւանդել մեր աղջիկներուն, իսկ յետոյ մարմնական կրթութեան ձեռնարկել։ Այս խնդրին հասնելու համար պէտք է մեր կիները ընթերցման վարժեցնել առաւելագոյն չափով։ Գրականութեան պարբերագիր մը սկսած ենք հրատարակել, յետոյ մարմնակրթանքի դասընթացք մը պիտի հաստատենք մօտերս։ Մէկ խօսքով, Թուրք աղջիկները զուիցերիացի կնոջ պէս մտաւորական, անգլիացի կնոջ պէս կորիճ, Գերմանուհիի պէս ճապուկ, եւ Ֆրանսացի կնոջ մը պէս նրբամիտ պիտի ըլլան։ Նկատելով որ Թուրք կինը աշխարհի ամէնէն նրբազգած ու մանաւանդ մայրական ու ընտանեկան զգացումներով տոգորուած մէկ էակն է, կը կարծենք թէ մեր նպատակը դիւրաւ եւ փութով կարելի պիտի ըլլայ իրագործել»։

Այս բոլորին մէջ, որքան ալ ինքնագովութիւնը տիրական դեր մը կատարէ, առաջադրութիւնը, նպատակը, ճիգն ու աշխատանքը ակներեւ են։ Եւ այս խօսքերը արտասանուած են տարիներ առաջ։

Թող չփորձուին ըսել, թէ «յաւելեալ» յառաջդիմութիւններ ունեցած են։ Ոչ, հազար անգամ ոչ։

Թուրքն ու Թրքուհին են որ առաջ կը խաղան, ոգեւորութեան աղբիւրներ որոնելով եւ եղածն ու չեղածն օգտագործելով։

×

Քամալապետական Թուրքիան, պէտք է մնայ մեր առօրեայ ուշադրութեան [illegible]

[illegible] քայլերով, հանդէս կու գայ իր բացասական ու դրական կողմերով, կարելիութեան սահմաններուն մէջ վերլուծել զանոնք — եւ այդ վերլուծումը ըլլայ հարցնեմ, հարեւանցի եւ կամ արմատական — կը նշանակէ օգնել հայ դատին արծարծման եւ մարտնչող տրամադրութեանց թարմացման։

Պէտք է հետեւիլ Թուրքիոյ շարժումներուն։ Եւ իրապէս հետեւիլ։ Ընկերային յեղաշրջումներէն մինչեւ սերունդի դաստիարակութեան մեթոտները, առանց «յառաջդիմութիւններ» տեսնելու այնպիսի անհերքելի եւ անպարտելի իրողութիւններու մէջ, որոնք, հակառակ թերահաւատ եւ հեգնական արտայայտութիւններու, պիտի մնան իրականութիւն եւ այսօր, եւ վաղը։

Ահա թէ ինչու այս հարկադրական խօսքերը ստիպուեցայ ըսել, «Յառաջ»ի տաղանդաւոր աշխատակից՝ Վ․ Իշխանեանի «հարկադրական ճշդումներուն» առթիւ։

ՀՐԱՉԵԱՑ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ ԵՒՍ
ԼՈՂԱԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը լրացուցիչ տեղեկութիւններ եւս, լողալու արուեստի մասին, որուն վրայ երկարօրէն գրած էի «Յառաջ»ի քանի մը թիւերուն մէջ։

Լողալու երկրորդ կարեւոր վտանգն է արիւնախռնումը

Արիւնախռնումը արտաքնապէս դէմքի արտասովոր կարմրութեամբ կը յայտնուի․ երեւոյթ մը որ կը յատկանշէ արեան առատ յորդումը դէպի ուղեղային մազակերպ երակները

Ան զանազան աստիճաններ ունի։ Երբ թեթեւ վիճակի մէջ կը ներկայանայ, իր ախտանշանն է գլխու յանկարծական ցաւ մը որուն կը յաջորդէ ականջի վժվժուք մը, գլխապտոյտ, ու չաթափութիւն եւ երբեմն ալ խելացնորութիւն։

Սովորաբար, այս անհանգստութիւնը առօրեայ կեանքի մէջ այնքան վտանգաւոր չէ որքան լողալու ատեն. Այդ պատճառով ալ, հարկ է աւելի խոհեմութեամբ շարժիլ, երբ խնդիրը լուղորդութեան շուրջ կը դառնայ։

Օրինակ, մարդիկ որ ընթացիկ կեանքի մէջ արիւնախռնումի ենթակայ չեն, եթէ անխոհեմութեամբ շարժին, լողալու ատեն կրնան անյապաղ արիւնախռնում մը ունենալ եւ երբեմն իրենց կեանքը վրայ տալ։ Անոր մահացու հարուածը յաճախ լուղորդին վրայ շանթահարութեան մը ազդեցութիւնը կը գործէ, որուն ամենախիզախն ու կայտառն իսկ չեն կրնար դիմադրել։

Կան տակաւին մարդիկ որոնք չեն գիտեր թէ կերակուր ուտելէ անմիջապէս յետոյ պաղ ջուրի մէջ լողանքը արիւնախռնում յառաջ կը բերէ, ինչ որ ուղեղին զարնելով մահացու հետեւանք մը կ'ունենայ։

Ուստի, ճաշէն ելլել անմիջապէս վերջը պէտք չէ ջուրը մտնել, որովհետեւ ջուրի պաղութիւնը մարսողութեան կարգաւորութիւնը ջլատելով արիւնախռնում կը բերէ։

Այս պատճառով ալ նոյնպէս ճաշելէ երեք ժամ վերջը միայն պէտք է ջուրը մտնել, այն ալ եթէ մարսողութիւնը կանոնաւորապէս գործած ըլլայ։

Նմանապէս ջուրը մտած պահուն հարկ է՝ գլուխն ալ մարմինին հետ թրջել ու լոգանքի տեւողութեան շատ անգամ գլուխը սուզել, գլխացաւերէ կամ արիւնախռնումէ զգուշանալու համար։

Երրորդ եւ ամենաահաւոր վտանգը մկաններու կծկումն է, որուն աւելի ենթակայ են լաւ լուղորդները։ Անոնցմէ շատերը անհետացած են, իրենց շուրջինները զարմանքի մէջ ձգելէ յետոյ։

Ի՞նչ է մկանակծկումը․— Կարգ մը մկաններու եւ ջիղերու ակամայ եւ ցաւագին կծկումը կամ պրկումն է։ Ան տեղի կ'ունենայ, մանաւանդ սրունքներու, բազուկներու, մատներու եւ վիզի մկանային հիւսուածքին մէջ։

Անոնցմէ ամէնէն վտանգաւորը սրունքներու եւ զատակներու ջղապրկումն է որ աւելի՛ յաճախադէպ է լողացողներու համար։ Ան երբեմն ալ կը պատահի գիշեր ատեն, երբ խոր քունի մէջէն ենթական կ'արթնցնէ տաժանելի ցաւով մը, տառապանք մը որ քանի մը վայրկեան կարծես ամբողջ մարմինը կը խոշտանգէ։ Այս յանկարծական տառապանքը թէեւ ներքին անթափանցելի եւ բնական կազմէն կախում ունի, սակայն աւելի յաճախադէպ է տկարացած մարդոց մօտ։

Մկանակծկումը՝ կամ ժողովրդական տառացուածքով «ջիղերու բռնուիլը» բռնուած մարմինին անդամները վայրկենապէս անշարժութեան կը դատապարտէ. Առաջ կուգայ մկաններու եւ գնդերներու սաստիկ պրկումէն կամ ջիղերու իրարու վրայ ելլելէն․ ցաւ մը որ թէեւ տառապեցուցիչ բայց ժամանակաւոր է։ Ան սովորաբար արդիւնքն է յոգնութեան, սխալ կամ յանկարծակի շարժումներու, պաղառութեան եւ կամ գնդերներու ճնշուելուն։

Այն մարդիկ որ ենթակայ են վերոյիշեալ ցաւերուն, պէտք չէ որ ցամաքէն շատ հեռանան երբ կը լողան։

Զափազանց շատ լողալէն յոգնած, յանկարծ առանց կանխատեսելու լուղորդը կը զգայ անհուն ցաւ մը աջ կամ ձախ սրունքին մէջ։ Ատոր կը յաջորդէ բռնուած անդամին անշարժութիւնը եւ ամենադոյզն շարժում մը աննկարագրելի ցաւեր կը պատճառէ

Ընդհանրապէս մկանակծկումը մէկ անդամէն կը սկսի։ Այնպէս որ եթէ ենթական ինքնագիտակցութեան գալով քաջարար դիմագրէ — քանի որ կենաց եւ մահու խնդիր է այլ եւս — կրնայ առանց վտանգելու վերջին ծայր կամաց եւ խուճապի չմատնուելով լողալ մէկ սրունքի կամ միայն ձեռքերու շարժումով եւ ուրիշին վրայ յոյս չդրած հանդարտութեամբ ջրեզերք հանիլ։

×

Ջուրերու յատակը գտնուած խոտերէն եւ կամ ծովային [illegible]ներու փաթթուելու վտանգէն խոյս տալու համար լուղորդին պաղարիւնը միշտ անհրաժեշտ է։

Այն ցած գետեզերքները եւ ծովեզերքները ուր բոյսերու կանանչութիւն մը կը նշմարուի, պէտք չէ լողալ կամ հակառակ պարագային շատ զգոյշ խոհեմութեամբ շարժիլ։ Անոնք պատահմամբ ոտքերու վրայ պլլուելով լողալը կը դժուարացնեն, իսկ երբեմն ալ ոտքերը կաշկանդելով կարելի չ'ըլլար իրենց մէջէն ազատիլ։

Նմանապէս կան ջուրի թաւուտ եւ կեղտոտ բոյսեր որոնք մարդոց մարմիններուն քսուելով, վայրկենական ուռեցքներ եւ կամ մորթին թմրութեան կարգաւորութիւն մը կուտան։ Ճախճախուտ եւ աղտոտ ջուրերը նոյնքան վտանգաւոր են, որովհետեւ մարդիկ կրնան մորթի հիւանդութիւններու բռնուիլ։

Միւս կողմէ քիչ մը հեռուն գտնուած կասկածելի վայրերու վրայ ուշադրութեան փորձութեան չենթարկուելու համար, հարկ է գիտնալ թէ ջուրի մը յատակը իր մակերեսին վրայէն դիտողի մը համար միշտ աւելի մօտ կը թուի քան բնականը։ Այսինքն ամէն տեսնուած թափանցիկ ջուրի յատակ որ մեր աչքին ցած կ'երեւայ, իրականին մէջ աւելի խորունկ է։

Շատեր կ'ըսեն թէ ծովի ջուրի մէջ լողալը աւելի դիւրին է քան անուշ ջուրի։ Անոնք որ քիչ լողալ գիտեն այս պատճառաբանութիւնը մէջ կը բերեն։

Եթէ սկսնակի մը համար ծովուն մէջ լողալ սորվիլը աւելի դիւրին է քան անուշ ջուրինը, նոյնը չէ սակայն բուն լուղորդին համար. Որովհետեւ լողալու ատեն այդ ջրին տարբերութիւնը գրեթէ անզգալի է։

Ծովուն վրայ աւելի դիւրութեամբ կարելի է ծփալ։ Պատճառը այն է, անոր ջուրը շատ մը օտար տարրեր պարունակելով, աւելի ծանր կուգայ։ Եթէ երկու հաւկիթներ առնենք եւ իւրաքանչիւրը տարբեր գոյլերու մէջ դնենք, եւ եթէ մէկը ծովու եւ միւսը գետի ջուրով կանխապէս լեցուած ըլլան, պիտի դիտենք որ առաջինին մէջի հաւկիթը ջուրին մակերեսին [illegible] մէջտեղը կը ծփայ, մինչդեռ միւսին բոլորովին յատակը կը մնայ։

Ինչպէս կը տեսնուի, նախորդ բոլոր վտանգներէն խուսափիլը դիւրին է, պայմանաւ որ սկզբնական պատուէրները ուշադրութեամբ գործադրուին։

Հաւանաբար լողալ գիտնալը կեանքը ազատելու բացարձակ միջոց չէ, բայց այսուհանդերձ ամենալաւ փրկութեան կարելիութիւն մը կ'ընծայէ։

Իսկ մարմնամարզական եւ առողջապահական տեսակէտով, անոր օգտակար առաւելութիւնները անուրանալի են։ Ճիշդ ատոր համար ալ փափաքելի է որ մեր մէջ եւս լուղորդութիւնը իրեն արժանավայել տեղը գրաւէ։

ԿԻՐՕՆ Բ. ԶԱԼԸԳԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՂՄՈՒՄՆԵՐ
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Յունական կառավարութիւնը նոր օրինագծեր մշակած է երկրէն արտասահման մեկնողներու համար։ [illegible] Ինչպէս կ'երեւայ, [illegible] մեկնիլ Յունաստանէն, [illegible] երկիրներ [illegible]

Որ եւ է մէկը (յունահպատակ կամ օտարահպատակ), որ մնայուն կերպով հաստատուած է Յունաստանի մէջ, արտասահման երթալու համար, բացի օրէնքով պահանջուած ձեւակերպութիւններէ, պէտք է ի ձեռին ունենայ նաեւ պետական դրամատան մէկ պաշտօնագիրը, որ հաստատէ թէ ճամբու տրուած է իրեն։ Եթէ նոյն իսկ ճամբորդը յայտարարէ, թէ [illegible] դարձեալ պէտք է ներկայացնէ այս դրամատան մէկ պաշտօնագիրը թէ կը թոյլատրուի մեկնումը։

Միայն այս պաշտօնագրերուն վրայ անցագիրներ պիտի տրուին, [illegible] կամ վիզա ըլլան։ Մնայուն կերպով արտասահման հաստատուած եւ առժամաբար Յունաստան գալով եւ արտասահման ճամբորդող [illegible] Յունաստանի Դրամատան պաշտօնագրերուն պէտք չունին։

Պահանջուած Յունաստանի Դրամատան վերոյիշեալ հաստատագրէն [illegible] արտասահման երթալու [illegible] վայելողները, իւրաքանչիւր ճամբորդութեան համար պարտաւոր են [illegible] անտուկին վճարել 20,000 դրախմի։

Այս տուրքը կ'իջնէ 1/4ի, այսինքն 5000 դրախմի, հետեւեալ պարագաներու ներքեւ․—

1. Եթէ մեկնողը հիւանդ մըն է որուն արտասահմանի մէջ դարման [illegible]

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՆՔՆԱՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

․․․ Եւ պատահական չէր որ երբ Գրողների տասը յատուկ զեկուցման միջոցով մերկացուել էր այդ հակայեղափոխական կոնցեպցիան, խորհրդային Գրողների Միութեան նախկին նախագահը իրեն ու իր գործակիցներին մերկացումից ազատելու համար կեղծ ցրեց հաւաքոյթը, արգիլելով մտքերի փոխանակութիւնը

Գրականութեամբ զբաղուող մեր հիմնարկները, առաջին հերթին գրականութեան եւ պատմութեան ինստիտուտը (որ չնայած գիրեկտորի եւ տիրեկտոր Հ․ Գուլիքեւխեանի լիբերալ վերաբերմունքին՝ նոյնպէս զերծ չի մնացել հակայեղափոխական նացիոնալիստական տրոցկիստների ու նրանց գործակիցների շահատակութիւններից), վերակառուցելով իրենց աշխատանքները, մաքրուելով խորթ տարրերից, լուրջ կերպով պէտք է ձեռնամուխ լինեն մեր գրականութեան պատմութեան Մարքս-Լէնինեան մշակման գործին։ Այդ առանձնապէս հրամայական պահանջ է՝ մանաւանդ որ մինչեւ օրս մեր դպրոցները, մեր բարձրագոյն ուսումնական հիմնարկները չունեն պահանջուող դասագիրքը։ Մեր ժողովրդական ստեղծագործութեան ու մասսայական ինքնագործ արուեստի հարցի վրայ նոյնպէս պահանջուող ուշադրութիւն դարձուած չի եղել․ աւելին, մոռացութեան է տրւած եղել այդ կարեւոր մարզը։

Արուեստի կոմիտէի եւ Գրողների Միութեան նախկին նախագահ, հակայեղափոխական տրոցկիստ-նացիոնալիստ Դրաստամատ Սիմոնեանը, Խանջեանի հովանաւորութեամբ, աւելի շատ զբաղուել է մի քանի նացիոնալիստ գրողների գովաբանութեամբ ու թմբկահարութեամբ, քան թէ մեր ժողովրդական ստեղծագործութեամբ ու մասսայական ինքնագործ արուեստով։ Աւելին, մեր ժողովրդական բանաստեղծագործութիւնն ու մասսայական ինքնագործ արուեստը նրանց կողմից յայտարարուել է պրիմիտիւ, պրովինցիալ ու արհամարհանքի է արժանացել։ Արուեստի ու գրականութեան ֆրոնտում ծաւալուող մեր յետագայ աշխատանքների ընթացքում խոշորագոյն ուշադրութիւն պէտք է դարձնել թէ մեր ժողովրդական ստեղծագործութեան հաւաքման, ուսումնասիրման եւ թէ ինքնագործ մասսայական արուեստի ղեկավարման ու օժանդակման գործի վրայ։

«Կադրերը վճռում են ամէն ինչ», ստալինեան մեծ լոզունգը ճիշդ կերպով չի կիրառուել նոյնպէս եւ արուեստի ու գրականութեան ասպարէզում։ Գրական կադրերի դաստիարակումը դրուած է եղել սխալ հիմքերի վրայ։ Բոլշեւիկեան դաստիարակման եւ մանաւանդապէս երիտասարդ գրողների դաստիարակման խնդիրը, նրանց քաղաքական կուլտուրական մակարդակի բարձրացումը պէտք է կազմէ Գրողների Միութեան նոր ղեկավարութեան ամենակարեւոր խնդիրը։

Մինչեւ վերջը մերկացնելով Գրողների Միութեան մէջ աղտոտած հակայեղափոխական տրոցկիստներին, նացիոնալիստներին, մաքրելով միութիւնը նրանցից, միեւնոյն ժամանակ առողջ ստեղծագործական մթնոլորտի միջոցով պէտք է օժանդակել բոլոր նրանց, որոնք այս կամ այն կերպ սխալուել են, հնարաւորութիւն տալով որպէսզի այդպիսիները պրակտիկայում մինչեւ վերջը ուղղեն իրենց սխալները։

Բոլշեւիկեան առողջ ինքնաքննադատութեան ծաւալմամբ զարկ տալով, իր բարձրութեան վրայ դնելով մեր գրական քննադատութիւնը, մենք հնարաւորութիւն կ'ունենանք էլ աւելի [illegible] դասակարգային թշնամու մնացորդների դէմ մղւող պայքարում մեր գրական կադրերի զգօնութիւնը, ուղղել գոյութիւն ունեցող սխալներն ու էլ աւելի լայն հնարաւորութիւններ ստեղծել մեր գրականութիւնը սոցիալիստական ռէալիզմի ուղիներով առաջ տանելու համար։

Ֆաշիզմի հետ միաձուլուած - տրոցկիստական զինովիեւեան բանդայի դէմ տեղի ունեցող դատավարութիւնը ցոյց տուեց թէ մինչեւ ուր են հասել այդ մարդասպանները՝ մեր կուսակցութեան, մեր իշխանութեան, մեր ժողովրդի, մեր մեծ առաջնորդ ընկ․ Ստալինի դէմ իրենց ունեցած գազանային ատելութեանը յագուրդ տալու համար։

Հարիւր եօթանասուն միլիոնոց խորհրդային մեծ ժողովուրդը եւ ամբողջ աշխարհի աշխատաւորութիւնը մի մարդու նման, անեղ ցասումով պահանջեց ջնջել, երկրի երեսից վերացնել պրոլետարական յեղափոխութեան այդ ոխերիմ թշնամիներին։

Մեր կուսակցութեան մարտական օրկան «Պրաւդա»ի վերջին առաջնորդողները, որոնք հակայեղափոխական տրոցկիստական - զինովիեւեան - նացիոնալիստական տականքների խայտառակ տեռորիստական գործունէութեան մերկացման կապակցութեամբ կոչ արեցին կուսակցական ու անկուսակցական բոլշեւիկներին էլ աւելի բարձրացնելու բոլշեւիկեան զգօնութիւնը, պէտք է մարտական ծրագիր հանդիսանան նոյնպէս եւ գրական ֆրոնտում դասակարգային թշնամու մնացորդների դէմ մղւող պայքարում

Ջարդ ու փշուր անելով փտած լիբերալիզմը, մինչեւ վերջը արմատախիլ անելով ոչնչացնել հակայեղափոխական տրոցկիզմի - զինովիեւականութեան, տեղական նացիոնալիզմի եւ մեծապետական շովինիզմի բոլոր մնացորդները, յաղթահարելով կուլտուրական շինարարութեան մարզում «ձախ» վարչարարութեան արտայայտութիւնները, պահպանել եւ աւելի ամրապնդել ինտերնացիոնալ կապն ու համագործակցութիւնը մեր եղբայրական ժողովուրդների հետ։

Միշտ բարձր պահենք պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի պանծալի դրօշը։ Հայաստանի Կոմ․ կուսակցութեան կենտկոմի, Անդրերկոմի, մեր սիրելի Բերիայի ղեկավարութեամբ աւելի նոր թափով ու նոր եռանդով շարունակենք առաջ ընթանալ Լէնին-Ստալինի գծած ուղիով։

(«Գրական Թերթ». 25 օգոստ.)

(Վերջ)

ԾԻԾԱՂ

Դատարանին մէջ․
— Տիկին, քանի՞ տարեկան էք։
Քիչ մը մտածելէ յետոյ․
— 38 տարեկան եմ։
— Շատ լաւ, 38 տարի առաջ քանի՞ տարի ապրեցաք․

ման անհրաժեշտութիւնը ապացուց-ուած է,

2. Եթէ ճամբորդը կը հաստատէ թէ արտասահման կ'երթայ համալսարան-ները կամ անոնց հաւասար վարժա-նոցներու մէջ աւելի լայն ուսում ըս-տանալու համար:

3. Ճանչցուած արուեստագէտները, ո-րոնք արտասահման կ'երթան իրենց արուեստագրութեանց արտածման զարկ տալու համար:

Անոնք պէտք է ներկայացնեն պաշ-տօնական անձնակին մէջ հաս-տատագիրը, թէ ճանչցուած արուե-ստագէտներ են, ինչպէս նաեւ Ցունաստա-նի դրամատան մէջ հաստատագիրը, որ անցեալին մէջ ալ իր միջոցով ար-տածումներ ըրած են եւ կամ այլ պաշ-տօնական տուեալներ, որոնք կը հաս-տատեն, թէ իրենց արտասահման եր-թալը անհրաժեշտ է, իրենց արուեստա-գրութեանց արտածման զարկ տալու համար:

Այս տուրքին ամբողջական վճարու-մէն զերծ կը մնան հետեւեալները.—

Ա) Վէն դիւանագիտական եւ հիւ-պատոսական պաշտօնեաները, որոնք անցագրերու հակակշռի ապասարկու-թեան կը ներկայացնեն արտաքին նա-խարարութեան հաստատագիրը, որ կը վաւերացնէ անոնց ինքնութիւնը:

2. Կառավարութեան կողմէ մասնա-ւոր առաքելութիւնով արտասահման մեկնողները, որոնց ինքնութիւնն ու պաշտօնը ճշդուած է պատկան նախա-րարութեանց կողմէ: Շահագրգռուող պաշտօնեաները իրենց ինքնութիւնը ստուգող այդ վաւերաթուղթերը պար-տաւոր են յանձնել անցագրերու հա-կակշռի ապասարկութեան:

3. Ցունաստանէն վերադարձողնե-րէն անոնք, որ մնայուն կերպով ար-տասահման կը բնակին:

4. Այն Հելլէնները, որոնք Ցունաս-տան եկած են օտար անցագրով եւ վերմէկնել արտասահման մեկնելու հա-մար պարտաւոր են, ի զօրու եղող օ-րէնքներու համաձայն, նախ Հելլէ-նական անցագրեր ունենալ:

5. Բոլոր ստորահպատակները՝ այս տասակարգի կը պատկանին, Օտար ՆԱՒԱՍՏԵԱՆ ԿԱՄ ԼԵՒԷ-ՓԱՒԷ ԱՆ-ՑԱԳԻՐ ԿԱՄ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐԸ

6. Տասնհինգ տարեկանէն վար ի-գողները, որոնք իրենց տարիքը ճշդող վիճակագրական վկայագիր ցոյց կու-տան պատկան ապասարկութեանց:

7. Անոնք որ արտասահման կը մեկ-նին պատրաստ աշխատանք մը ստանձ-նելու համար:

Այս դասակարգին կը պատկանին նաեւ գաղթողներու կիները, ինչպէս նաեւ այլազգիները, որոնք Ցունաստա-նէն կը մեկնին առանց վերադարձի ի-րաւունք ունենալու, վարչական իշ-խանութեանց արտօնութիւնով:

Իբրեւ Ցունաստանէն ճամբորդող-ներ չեն նկատուիր եւ հետեւաբար ներկայ հրամանագրին տրամադրու-թեանց չեն ենթարկուիր՝

1 Անոնք որ ապացուցուած կերպով երկրին մէջ տեղէ տեղ կը պտտին եւ հարկադրաբար կ'անցնին սահմանա-մերձ երկիրներէ (Ֆլորինայի եւ Եպի-րոսի քաղաքականութեանց պայմանական հո-ղին վրայով ունեցած հաղորդակցու-թիւնը. 2. Անոնք որ սահմանամերձ երկիրներու հետ կնքուած փոխադարձ պայմանագրութեան հիման վրայ մէկ երկրէն միւսը կ'անցնին մշակութեան համար եւն. 3. Անոնք որ սահմանային իշխանութիւններէն մասնաւոր ար-տօնագրեր ունին՝ սահմանները անց-նելու համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՇՆԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹԸ»
ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳԼԽՈՒՆ

— • —

Երէկ հաղորդած էինք Հայաստանի Խորհրդային Գրողներու Միութեան ժողովը, որով կը վտարուին չորս մը գրողներ

Կարելի չէ խորհրդահայ թերթէ որ եւ է բան արտատպել, առանց ԹԱՐԳ-ՄԱՆԵԼՈՒ: Այս անգամ նոյնութեամբ կ'արտատպենք որոշումը, իբրեւ փաստաթուղթ: Խորագիրն է.— «Հակայե-ղափոխական տրոցկիստական-նա-ցիոնալիստական փճացածները վե-տարուեցին Գրողների Միութիւնից»:

Հայաստանի խորհրդային գրողնե-րի Միութեան ընդհ. ժողովը, լսելով ընկ. Ն. Դարբինեանի զեկուցումը տը-րոցկիստական-զինովիեւական, հա-կայեղափոխական կազմակերպու-թեան վերաբերեալ դատավճռի, տը-րոցկիստ-նացիոնալիստ հակայեղա-փոխական Ն. Ստեփանեանի խմբակի, եւ Հայաստանի խորհրդային Գրողնե-րի Միութեան մէջ բոյն դրած նացիո-նալիստական-տրոցկիստական հա-կայեղափոխական խմբակի մասին, բուռն ուրախութեամբ ողջունեց յե-ղափոխական դատարանի արդարացի դատավճիռը, որ արտայայտում է մեր սոցիալիստական հայրենիքի 170 միլիոննոց աշխատաւորութեան ցա-սումնալի պահանջը — յեղափոխու-թեան չարանենգ թշնամիների, ֆա-շիստներ Տրոցկու, Զինովիեւի, Կա-մենեւի եւ նրանց ամբողջ հակայեղա-փոխական բանդայի ոչնչացման մասին:

Գրողների Միութեան ընդհանուր ժողովը բուռն զայրոյթով անարգան-քի սիւնին գամեց հակայեղափոխա-կան տրոցկիստ Ստեփանեանին եւ գը-րողների մէջ բոյն դրած նացիոնալիստ տրոցկիստ հակայեղափոխականնե-րին:

Ժողովում արտայայտուող գրողները (Արազին, Գ. Աբովը, Զ. Եսայեանը, Ա. Վշտունին, Դ. Դեմիրճեանը, Հ. Մկրտչեանը, Մ. Արմէնը, Գ. Սարեա-նը, Տարօնցին, Գ. Բովեանը եւ ուրիշ-ներ) բազմաթիւ փաստերով ցոյց տը-ւին, թէ ինչպէս Հայաստանի խոր-հրդային գրողների կազմակերպու-թեան մէջ բոյն դրած մի խումբ նա-ցիոնալիստ-տրոցկիստներ՝ Դրաս-տամատ Սիմոնեանի եւ Ա. Բակունցի գլխաւորութեամբ իրենց հակայեղա-փոխական գործունէութեամբ ջանա-ցել են արգելակել մեր գրականու-թեան արագ աճումը, այլանդակ վար-չական միջոցներով յետ են մղել գը-րական կազմակերպութիւնից լաւա-գոյն խորհրդային գրողներին եւ ի-րենց գիւտածքներով ձգտել են նացիո-նալիզմի թոյն արմել աշխատաւորու-թեան մէջ:

Գրողների Միութեան ընդհանուր ժողովը միաձայն որոշեց վտարել Հա-յաստանի Խորհրդային Գրողների Մի-ութիւնից նացիոնալիստ-տրոցկիստ հակայեղափոխականներ՝ Դր. Սիմոն-եանին, Ալազանին, Ա. Բակունցին, Գ. Մահարուն, Վ. Թոթովենցին, Գ. Վանանդեցուն եւ Վ. Նորենցին:

Ժողովը դատապարտեց եւ փտած լի-բերալ հաշտուողական այն վերաբեր-մունքը, որ ցուցաբերել է հակայե-ղափոխական նացիոնալիստ-տրոց-կիստ գրողների խմբակի նկատմամբ միութեան քարտուղար՝ կուս. անդամ Հ. Մկրտչեանը եւ հեռացրեց նրան Միութեան քարտուղարի, վարչու-թեան անդամի եւ «Խորհրդային Գը-րականութիւն» ժուռնալի խմբագրի աշխատանքից

Բոլոր արտայայտուողներն ընդգծե-ցին որ Խանջեանի հովանաւորու-թեամբ նացիոնալիստ-տրոցկիստ գը-րողների դիրքեր գրաւելով Գրողների Միութեան կազմակերպութեան մէջ, գրաւել են ինքնաթմբկահարու-թեամբ, խանգարել են Հայաստանի խորհրդային առաջաւոր գրողների ըս-տեղծագործական աշխատանքը, ա-մէն կերպ հարուածելով եւ աշխատե-լով վարկաբեկել խակակն խորհրդա-յին գրողներին՝ օգտագործելով գրա-կան քննադատութեան ասպարէզ տը-գոսկած իրենց գործակիցներին (Ս. Ցարութիւնեան, Խ. Սարգսեան), ո-րոնց նոյնպէս ժողովը որոշեց վտարել Միութեան շարքերից:

Հայաստանի Գրողների Միութեան ընդհանուր ժողովն առաջնահերթ մարտական խնդիր է համարում վե-րոյիշեալ նացիոնալիստական-տրոց-կիստական դավերի թափթփուկներին մինչեւ վերջ դիմակազերծ անելը, նը-րանց գրական երկերի նացիոնալիս-տական-տրոցկիստական էութիւնը բոլշեւիկեան անողոք քննադատու-թեամբ մերկացնելը:

Միութիւնը նոյնքան կարեւոր եւ անյետաձգելի է համարում, որ միու-թեան բոլոր անդամները կրկնապա-տիկ եռանդով ծաւալեն իրենց ստեղ-ծագործական աշխատանքը, տան մեր սոցիալիստական շինարարութեանը, մեր կուսակցութեան պայքարին, մեր ուրախ ու երջանիկ սոցիալիստական կեանքին նուիրուած — բոլշեւիկեան կուսակցականութեամբ տոգորուած — ստալինեան էպոխայի արժանի գրա-կան գործեր:

Նիստին ներկայ գտնուող բոլոր ըն-կերները բարձր ոգեւորութեամբ եւ մեծ խանդավառութեամբ հաւատա-ցնում էին, որ Հայաստանի կոմկու-սակցութեան Կենտկոմի ղեկավարու-թեամբ, անդրկովկասեան բոլշեւիկ-ների ղեկավար ընկ. Բերիայի ղեկա-վարութեամբ, նոր ուժերով, իրենց գաղափարական զգօնութիւնն աւելի եւս բարձրացնելով, կը շարունակեն բոլշեւիկեան գրոհը տրոցկիզմի-նա-ցիոնալիզմի ամէն մի արտայայտու-թեան դէմ եւ անսայթաք առաջ գնա-լով մեծ Ստալինի գծած ուղիով, է'լ աւելի խոշոր բարձունքների կը հաս-նեն ձեւով ազգային եւ բովանդակու-թեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի կերտման ասպարէզում:

Գրողների ընդհանուր ժողովը հա-ւանութիւն տուեց ընկ. Գ. Աբովին Գրողների Միութեան պատասխանա-տու քարտուղար եւ «Գրական Թերթի» խմբագիր եւ ընկ. Ն. Դարբինեանին՝ «Խորհրդային Գրականութիւն» ժուռ-նալի խմբագիր ընտրելուն:

Բուռն ծափերի տակ եւ յոտնկայս ողջունելով Գրողների Միութեան ընդհ. ժողովը ողջոյնի հեռագրեր ու-ղարկեց ժողովուրդների մեծ առաջ-նորդ ընկեր Ստալինին, Անդրերկրամի քարտուղար ընկեր Բերիային եւ ՀԿ(բ)Կ. Կենտկոմի քարտուղար ընկեր Ամատունուն:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՋՈՅԳ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

— . —

ՆԻՍ, 14 սեպտ. (Ցառաջ) — Հ. Գ. Խաչի Բ. կայանի սաները սեպտ. 13 կիրակի օր հանդէս մը սարքած էին իրենց մեկնումին առթիւ: Ունենալով ընդարձակ պարտէզ մը իրենց բնա-կած պանդոկին մէջ, հանդէսը տեղի ունեցաւ բացօթեայ: Սաները օրեր ա-ռաջ եղէգներ էին պատրաստած գրօշի համար, ու գրօշակիրները իբրեւ ա-ռաջնորդ ունենալով սան մը, եռա-գոյն կապուած կուրծքին վրայ, ըն-կան «Մեր Հայրենիքով» տաղանցք մը կատարել պարտէզին մէջ: Շատ գեղեցիկ էր տեսարանը- երկար եր-կար եղէգներով եւ գրօշներով տա-ղանցքը քառասուն սաներով: Եղան արտասանութիւններ եւ զաւեշտներ, խմբերգներ եւ հայկական պարեր, որոնք բոլորն ալ յաջող անցան: Սանե-րու ծնողները հեռու իրենց «երեխնե-րէն» (Փարիզ, Լիոն, Ցէտին, Կրը-նոպլ, Մարսէյլ) չտեսան այդ օրը ի-րենց զաւակները, բայց այդ պակա-սը լրացուցին Նիսի Հ. Կ. Խաչուհի-ները եւ վայելեցին տեսնելով սանու-հիներու երգն ու պարը: Իբր նորու-թիւն կայանի կեանքէն կը գրեմ ա-նունները փոքրիկ դերակատարնե-րուն,— Տիգրան Տօնիկեան, Ս. Ճն-տոյեան, Ա. Գօյանճեան, Գ. Փաչաճ-եան, Յ. Ինէյեան, Գ. Արփաճեան, Ա. Կարապետեան, Արփիկ Միսաքեան, Ն. Մեյիթմինասեան, Փ. Տողրաման-եան, Ա. Փամպուչեան, Ա. Քէչիչեան, Փ. Մովսէսեան, Փ. Դաւիթեան, Շ. Սապոնճեան, Թ. Մեյիթմինասեան: Մնացեալ սաները իրենց պարերով կը մասնակցէին շարունակ եւ բոլորը մի-ասին քառասուն հոգի կը պարէին եւ Ֆրանսացի անցորդներ հիացումով տեսան եւ լսեցին հայ երգը, կանգ առնելով պարտէզին առջեւ: Այսպէս երկու ժամ վայելեցինք Բ. կայա-նի սաները:

Հանդէսի դադարին սաներուն բաշ-խուեցաւ խմորեղէն, նուիրուած Նիսի Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղի կողմէ:

** Նոյն օրը իրիկուան ժամը 9ին, Հ. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղը թէյա-սեղան մը սարքած էր ի պատիւ կայա-նին: Բացումը տեղի ունեցաւ «Ցառաջ Նահատակներ» որմէ վերջ ատենապե-տուհի Տիկ. Լ. Շանթ Տիկ. Տ. Մի-սաքեանը հրաւիրեց խօսելու: Տիկ. Միսաքեան Կ. Խաչի պատմութիւնը ընելով պարզեց անոնց գործունէու-թիւնը եւ դերը եւ հրաւիրեց ներկա-ները աջակցիլ այդ կենդանի միու-թեան ու կեցցէներով եւ ծափերով վերջացուց խօսքը: Եղան արտասանու-թիւններ եւ հայկական պարեր: Թէ-յասեղանին ալ աւելի փայլ տուաւ Փարիզաբնակ Գ. Նազարէթ Փապուճ-եան երգելով շատ մը երգեր Կ. վար-դապետէն եւ ուրիշներէ: Հանդէսը վերջացաւ «Մեր Հայրենիքով»: Երե-կոյթը այնքան խանդավառ անցաւ որ հանդիսականները չէին ուզեր մեկ-նիլ: Փափաքելի է տեսնել միշտ գոր-ծի վրայ Հ. Կ. Խաչը:

Թղթակից

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ԴԱՇՏԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

— . —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 14 սեպտ. (Ցառաջ) — Հ. Մ. Ը. Մ.ին դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ 13 սեպտ. Թրուա Լիւբ.Գիւ-նոյեաններու ծառազարդ ագարակին մէջ: Հակառակ կարգ մը խաչաձե-ւումներու, ժամանակէն առաջ կո-կիկ բազմութիւն մը փութացած էր հանդէսին վայրը, քաջալերելու հա-մար մարզական Միութիւնը: Հանդի-սականներուն մէջ աչքի կը զարնէր խուռն երիտասարդութիւն մը:

Հանդէսը բացուեցաւ «Ցառաջ Նա-հատակով»: Ցետոյ նախագահ Գ. Ա. Աւետիսեան ճառով մը վեր հանեց ի-րենց Միութեան նպատակն ու օգտա-կարութիւնը, այս օտար ափերուն վը-րայ ցրուած երիտասարդութեան հա-մար: Գեղարուեստական բաժինին մէջ նուագեց Գ. Մուշկամպարեան, ար-տասանեցին Գ. Գ. Պէչկէթուրեան եւ Բ. Փափազեան: Մէջընդմէջ նուագեց Գ. Ս. Չէօրէքճեան: Ցետոյ բեմ ելաւ օրուան բանախօսը, Գարեգին եպ. Խաչատուրեան, որ պարզեց մարմնա-կրթական Միութեան մը արժէքն ու դերը ժողովուրդներու պատմութեան մէջ: Թելադրեց ֆիզիքական ա-ռողջութեան հետ ունենալ առողջ դատողութիւն, յօգուտ մեր բազմա-չարչար ցեղին:

Քառորդ ժամ դադարէ յետոյ, զը-բաւան Տէր եւ Տիկ. Ղազարեան ներ-կայացուցին խիստ ծիծաղաշարժ զա-ւեշտ մը «Կենդանի Ննջեցեալներ»: Ներկայացման իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին «Արէլ-եան» թատերախումբէն Գ. Գ. Քէչէճ-եան եւ Ա. Մակարեան: Կը մասնակ-ցէր նաեւ Տիկ. Իքնոյեան: Ցեղին վը-րայ ծախուեցան վիճակախաղի տոմ-սեր եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը.—Ա. 220, 291, 263, 192, 190, 329, 185, 180, 154, 130, 178, 296, 467,276, 277, 285: Ամէնէն վերջը պարերը սկսան, մինչ խումբ մը մարզասէր երիտա-սարդներ զանազան խաղերով եւ եր-գերով օրը կը թնդացնէին:

Ցաւով դիտեցի որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի պաշտօնական դրօշի կողքին չէր ծա-ծանէր հազարաւոր հերոսներու արիւ-նով նուիրագործուած պաշտելի եռա-գոյնը: Կը յուսանք թէ յաջորդ ան-գամ նոյն սխալը չի կրկնուիր:

Մելիք Դաւիթ

ՑԻՒՆԱՏԱԿԻ ՕՐԸ

— . —

ՏԷՍԻՆ, 14 սեպտ. (Ցառաջ) — Հ. Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան նո-րակազմ մասնաճիւղի կողմէ կազմա-կերպուած էր յիշատակի օրը, ազգա-յին հերոս Անդրանիկի մահուան 9րդ տարելիցին առթիւ: Հանդէսը տեղի ունեցաւ սեպտ. 13ին կիրակի ցերեկէ յետոյ ժամը 3.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան սրահին մէջ: Բեմի կեդրոնը զետեղ-ուած էր Անդրանիկի մեծ նկարը, ինչպէս նաեւ փոքրիկ կիսանդրին, իսկ բեմի երկու կողմերը կը ծածանէ-ին հայկական եւ ֆրանսական եռագոյ-ները: Նախագահ ընկ. Վ. Հիւսեան հանդէսը բացաւ «Մեր Հայրենիքով», զոր ներկաները երգեցին միաձայնաբար եւ յոտնկայս: Ցետոյ բացատրելով հանդէսի նպատակը, հրաւիրեց ընկ. Հերոյեանը իր բացման խօսքը ըսե-լու: Ընկերը իր կարճ եւ ազդու խօս-քերով ներկայացնելով լեռներու ար-ծիւը, ձաղկեց բացակաները, որոնց սրճարաններու անկիւնները կծկուեր էին: Ցետոյ հրաւիրեց ներկաները որ մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգեն Անդրանիկի եւ բոլոր մարտիկներուն յիշատակը: Գեղարուեստական բաժ-նին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին մեր մանկապարտէզի աշակերտ-ները: Արտասանեցին Գէորգ Դաւիթ-եան, Միհրան Ալէքսանդրեան, Ժի-րայր Մերկէլեան եւ Օր. Ա. Ասատուր-եան: Ցետոյ գեղեցիկ ճառ մը խօսե-ցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Ազգին Մարտիրոսեան:

Հանդէսը փակուեցաւ «Արծիւ» Փանփառի նուագած «Դաշնակցական խումբ» երգով. Ներկաները մեկնե-ցան հերոսներու յիշատակը իրենց սր-տին մէջ.

Վեհունի

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

1937 յունուարի 6ին Խորհ. Մի-ութեան մէջ պիտի կատարուի մար-դահամար: Մէկ միլիոնէ աւելի մար-դիկ պիտի կատարեն ցուցակագրու-թիւնը: Լէնինկրատի, Մոսկուայի եւ Խարկովի մէջ կը շինուին մասնաւոր գործարաններ, մեքենաներու միջո-ցաւ մարդահամարի թերթիկները դա-սաւորելու եւ թուական եզրակացու-թիւններ ստանալու համար: Սիպե-րիոյ հիւսիսային ափերուն վրայ մար-դահամարը սկսած է արդէն, որով-հետեւ ձմեռը անկարելի կը դարձնէ հաղորդակցութիւնն այդ շրջաններու հետ: Սառուցեալ ովկիանոսի Նոր-Զէմլիա եւ Ֆրանց Եոզէֆ կղզիներուն մէջ մարդահամարը կը կատարուի անթելի միջոցով.

«ԹՈՒՐՔ ԹՂԹԱԿԻՑ»Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ օդանաւային ընկերու-թեան՝ «Թուրքիոյ Թռչունի»ի նախա-գահ Ֆուատ Պուլճան քանական ժա-մանակ հիւր մնաց խորհրդային քի-միա-օդանաւային ընկերութեան, որ դայն պատուեց վերջերս իր գոր-ծօն անդամի շքանշանով: (Այս շքա-նշանէն Խ. Միութեան մէջ ունին եր-կու հոգի միայն): Ֆուատ Պուլճան Թուրք դեսպանին տուած հացկերոյ-թին առթիւ շնորհակալութիւն յայտ-նեց այն բարեկամական եւ սիրալիր ընդունելութեան համար զոր գտաւ Խ. Միութեան բոլոր մասերուն մէջ: Այս առթիւ դեկոյց մը պիտի ներկա-ցնէ Աթաթիւրքին, որուն յանձնարա-րութեամբ կատարած էր այցելութիւ-նը

ԻՆՔՆԱՇԽԱՐԺՆԵՐՈՒ ԱՐՇԱՒ

Սեպտ. 6ին Եարոսլաւէն ճամբայ ե-լաւ խորհ. 5 գործարաններու մէջ շին-ուած 18 ինքնաշարժներու խումբը: Պիտի անցնի Մոսկուա, Լէնինկր-րատ, Մինսկ, Քիեւ, Օտեսա, Ռոս-տով, Գաֆքազ գծով մինչեւ Երեւան ու յետոյ Թիֆլիսի, Բագուի ու կր-կին Ռոստովի եւ Մոսկուայի վրայով վերադառնայ Եարոսլաւ (Վոլկայի վրայ), հոկտեմբերեան յեղափոխու-թեան տօնակատարութեան օրերուն: Արշաւը կազմակերպուած է փորձելու համար Եարոսլաւի արհեստական ձը-գախէժի գործարանին մէջ շինուած ձգախէժին դիմացկունութիւնը:

ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ՏՕՂԵԿԱՏՈՒ, բացառիկ թիւ նուիր-ուած Հայ համագործակցական ժողո-վըրդական «Թրակիա» դրամատան հն-գամեակին: Թիւ 45—50: Պատկերա-զարդ եւ շահեկան տեղեկութիւննե-րով: Սոֆիա, Տպ. «Մասիս», 72, Rue Tzar Siméon, Sofia:

ՆԱՅԻՐԻ գրական ամսագրի 6րդ թի-ւը (1936 սեպտ.): Հասցէ.— Rue Notara, 64, Le Pirée (Grèce)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

Ժողովուրդին հետ դուրս կ'ելլեմ ե-կեղեցիէն: Ամէնքը տխուր են, ու միշտ կայ ամէնուն մէջ: Վաղուան հե-ռանկարին վրայ կը գծուի Գողգոթան, խաչ մը, գամեր, արիւնթաթախ գե-գարդներ եւ մայրական սիրտ մը…

«Ծաղարան» վերջացած էր…

Երբ գլուխս բարձին դրի, յանկարծ միտքս եկան վէգերը. Արդեօք, տէր-տէրը վէգերը ուզե՞ց, Աստուած տը-ւա՞ւ, թէ ոչ, ա՛խ, ի՛նչ աղէկ կ'ըլլար, երբ առտուն արթննար, գիս կանչէր իր քովը, անուշ տար, վէգերը տուն ցնէր ափիս մէջ…

Գ.

[illegible]

րին պատկերը կը սրբէր, իր ամառ-կան օրերու հանդերձները աչքէ կ'ան-ցընէր: Վերջապէս խռովք մը, հեւհե-ցնող, մաշեցնող: Եթէ ոչ հոլի, գէթ ջաղացքարի նման ինքն իր վրայ կը պտտէր մեր ակրաները:

Առտու, կէսօր, իրիկուն, ժամ ու ժամերգութիւն: Բուրվառ, Աւետա-րան, խաչ ու Սաղմոս: Տեղ մը խառ-նուածութիւն ու խրատ, «Հաւատով խոստովանիմ» ու յորդոր: Ուրիշ ան-կիւն մը՝ գման ու նշխար, աղօթանք ու պաօթք: Աւագ չաբաթ էր, քրիս-տոնէութեան ծէսին ծանրութեան կեդրոնը, ուր կրծառը կը չուարի

[illegible]

տէրտէրի հոգին բերանը եկաւ, քրտ-նեցաւ ու հազաց, հեւաց ու տքաց, բայց՝ չարտնչաց, սիրով կատարեց իր պաշտօնը

Զատիկի երրորդ օրը, Տէր Աւագը մեր դրան ձիկիլը զարկ, ներս մտաւ, թեւին տակ Աւետարանը, եռեւէն՝ ժամկոչը, մեծ պարկ մը ձեռքէն կախ: Կեցաւ թոնիրին բերանը, մայրս հաց մը, քանի մը հաւկիթ ու դաւաթ մը ջուր թոնիրքարին վրայ դրաւ, որպէս զի օրհնէ: Տէրտէրը կարգը կատա-րեց, անուշ մը ինծի նայեցաւ, խնդաց, եւ երբեք Տէր Աւագը այսքան ժպ-տուն տեսած չէի: Ի՞նչ կար, արդեօք վէգե՞ր բերած է ինծի, ուրեմն, Աստ-ուածը միթէ մերժած չէր, ու երբ ան իր ձեռ-քը գրպանը խոթեց, սրտիս ծաղիկը բացաւ, վազեցի, աչք համբուրեցի…

Տէրտէրը բան մը խոթեց ափիս մէջ:

Նշխա՛ր մը, օրհնեալ հացիկ մը:

[illegible]

զեր մեր Տէր Հայրը, վա՜յ թէ մերժէ, ալ աղատելիք չունի անոր ձեռքէն: Զէ', Աստուածը, ինձմէ, քեզմէ աւելի լաւ կը ճանչնայ մեր քահանան:

Մեր հացը, հաւկիթը ու ջուրը օրհ-նեց, գնաց:

Բերկրանքս քիչ մնացեր էր կորերս ճաթռտէին, աղիքներս դուրս թափէ-ին: Վէգերը չերաւ, նշխարքը բե-րա՜ւ եա, խաչ վկայ, պզտիկ բան մը չէր առիկա, իմն էր երկինքն ու եր-կիրը, գիւղն ու լեռները: Ուրէկօզի ձեռքէս չելլէին, արտերը փախայ, մօտալ խաչքարին տակը, ծոցէս հանե-ցի նշխարքը, անկշտում ու երկար վրան նայեցայ, իրիկուան մօտերը վե-րադարձայ գիւղը, ամէն մի անկիւնա-դարձի մօտ կը կենայ, գգալ եմ, շըլլայ գիւղի տղաքը իմանան ու ձեռքէս խլեն: Ահա Սեւ Սաթենենց դուռը, հոն մարդ չկար, այս ալ Հայ-րանենց պատն է, հոն ալ մարդ-մար-

[illegible]

Լուսնի բոլորակով հացիկ մըն էր, եզերքները կէտկիտուած, կէտերը՝ մրջիւններու պէս եռեւէ եռեւ կը քա-լէին, յետոյ իրարու միանալով, ժա-մացոյցի յափռապակին եզերող շրջա-նակ մը կը կազմէին: Մէջտեղը խաչ մը կար, վրան գամուած մարդով մը.. Ինչո՞ւ խաչուած ըլլար:

Արդեօք խաղողի գողութեա՞ն զը-նաց, ինծի պէս հա՞ւ գողցաւ, հապա ինչո՞ւ խաչած են…

Ո՞վ էր խաչուողը, մայրս կը ճանչ-նա՞յ զայն, մէյ մը հարցնե՞մ: Անկա-րելի է, որովհետեւ եթէ նշխարքը ձեռ-քիս մէջ տեսնէ, գիտեմ, պիտի ըսէ, «տղաս, մեղք է, օրհնուած հաց է, տուր հացին կամ ալիւրին ամբարը նե-տեմ», ու հեգ մըն ալ երեսը պիտի չտեսնեմ…: Ինծն հարցնեմ, մեր տէրտէրը Աստուծոյ հետ կը խօսի, ես ինչո՞ւ պիտի կրնամ նշխարքին հետ խօսիլ

[illegible]

ցուեցաւ, շրջանակին կէտերը երերա-ցին… Խաչուողին դէմքը տխուր է, յայն ճակատէն՝ մահուան հովը կ'անց-նի, կիսախուփ աչքերը խաչին տակը, մէկը փնտռելու պէս են, այտերը՝ տաղնապէն, շրթունքները ցաւէն կը սրփան: Սրտին մէջ՝ հրդեհ կայ, գամ զարնուած տեղերէն մուխ կ'ելլէ:

Սարսափ եկաւ վրաս, բայց չլքեցի գիրքս, կ'ուզէի հրաշք մը տեսնել, խօսիլ նշխարքին հետ, անկէ լսել իր պատմութիւնը, ա՛լ վէգն ու մանկու-թիւնը մոռցեր էի, կը թափանէի գի-տութեան թփուտքը, մէկ վայրկեա-նին մէջ հասուն մարդ էի դարձեր…

Գանկիս մէջ տեկտկացող հաւատքի բառերը, մէկիկ մէկիկ հրապարակ հանեցի: Ես կը նմանէի այն առեւ-տրականին՝ որ իր ամբողջ հարստու-թիւնը շուկան կը հանէ:

Աղաչողի հոգեբանութեան բոլոր ձե-ւերը փորձեցի, աղաչանքիս չէշտին

[illegible]

ՍՕՍ-ՎԱՆԻ

(6)

նել՝ միացնելու խառնելու Ֆրանսական մեծ ընտանիքին մէջ:

— Մէկ խօսքով, համաձայն էք մեր նպատակներուն: Քաղաքական ապաստանեալները, երկար ատենէ ի վեր Ֆրանսայի հողին վրայ հաստատուած օտարականները ձեզի համար լուրջ թեկնածուներ են Ֆրանսական հպատակութեան համար:

— Նախատեսուած պայմաններով, անշուշտ.

Հիթլեր կը պանծացնէ բանակը

Հիթլեր փառաբանելով գերմանական բանակը, ազդարարեց.

— «Վերսայլի բռնադատեալ դաշնագրով մեր հակառակորդը պահանջեց քնջել մեր միակ բանակը, խորհելով թէ ժահացու հարուած մը պիտի իջեցնէ գերման ժողովուրդին. Բայց տապալումէն վերջը չարժուած մը ծնաւ, վերահաստատելու համար գերման ժողովուրդը եւ բանակը: Այսօր գերման ժողովուրդին վերածնութիւնը պսակուած է մեծ եւ ժողովրդական բանակով մը: Հին բանակին մեծ աւանդութիւնը անցած է ամբողջ գերման ժողովուրդի մեծ եւ հզօր բանակին »:

ԼԻԼԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՎԵՐՋԱՑՍԻ

Լման 30 ժամ բանակցութիւններ կատարելէ վերջ, կառավարութիւնը յաջողեցաւ լուծել Լիլի գործարանատէրներուն եւ բանուորներուն վէճը, բարոյապէս ճնշելով երկու կողմերուն վրայ: Բանուորները 6 առ հարիւր յաւելում պիտի ստանան հոկտեմբեր 1էն սկսեալ, փոխանակ 15 առ հարիւր անմիջական յաւելման, ինչպէս կը պահանջէին: Բանուորական պատուիրակները պիտի ընտրուին իւրաքանչիւր արհեստի ճիւղերէն, փոխանակ ընդհանուր գործարանի քուէարկութեան, ինչպէս կը պահանջէին բանթողները Գործարանատէրները յառկապէս պնդեցին այս կէտին վրայ, ազդարարելով թէ ընդհանուր քուէարկութիւնը կրնայ ամբոխավարութեան եւ խորհրդային կարգերու առաջնորդել: Ետքոյ նոր հաւաստիք առացան թէ գործարանները չպիտի գրաւուին: Այս համաձայնութիւնը անշուշտ պիտի ազդէ նաեւ ուրիշ վէճերու վրայ, ամբողջ երկրին մէջ: Աշխատավարձքի յաւելումէն առաջ, գործարանատէրները մասնաւորապէս պահանջած էին ապահովել իրենց հեղինակութիւնը եւ սեփականութիւնը:

*** Լիոնի Թոմփսոնէթա գործարանին գրաւումը կը շարունակուի: Կառավարական շրջանակէ կը հաղորդեն թէ բանուորները խորհրդային կարգ ու սարք հաստատած չեն, այլ պարզապէս կը բանեցնեն գործարանը, որպէսզի պատրաստուած նիւթերը չփճանան եւ գործը կանգ չառնէ:

Խլրտումները կը շարունակուին ուրիշ կարգ մը շրջաններու մէջ:

ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ ՉՈՐՍ ԹԵՒԵՐՈՎ

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները Մատրիտի վրայ կը քալեն չորս թեւերով, հրամանատարութեամբ Զօր. Ֆրանքոյի եւ Զօր. Մոլայի: Կ'ըսուի թէ առաջինը միայն 60 քիլոմեթր հեռու է մայրաքաղաքէն: Միեւնոյն ատեն անխուսափելի կը համարուի Թոլէտոյի անկումը, իսկ Գիլպաօ պաշարուած է թէ ծովէն թէ ցամաքէն: Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ապստամբները զէպի դուրս յարձակում կատարելով, մեծ կորուստներ պատճառեցին կարմիր զօրքին: Կառավարական օդանաւերը մեծ գործունէութիւն կը ցուցնեն: Բանակն ալ կարգ մը յաջողութիւններ շահեցաւ, գրաւելով երկու ռազմագիտական դիրքեր:

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Խորհուրդին 93րդ նստաշրջանը բացուեցաւ երէկ, ուրբաթ, շատ մռայլ մթնոլորտի մը մէջ: Իտալիոյ մասնակցութիւնը կասկածելի է, ցորչափ չէ կարգադրուած Եթովպիոյ խնդիրը:

ՊԵԻԽՈՒԱՆԵՑ ՇԱՐՔԱՑԻ հետ ծովամոյն կորսուած են 40 հոգի, որոնց եօթը գիտուններ եւ հինգը ալպաներ են: Միակ ողջ անդամը հինգ ժամ ջուրին մէջ մնացած եւ ծանր վէրքեր ստացած ըլլալով, կը դարմանուի:

ԶՕՐ. ԿՈՒՏԵՊՈՎԻ սանւանդութեան մասին նոր պատմութիւն մը կը հաղորդէ անգլիական թերթի մը թղթակիցը: Մատրիտի մէջ սպայ մը պատմեր է թէ ինքն էր որ խրճռատիկան ծպտուելով, պահականոցհրաւիրեց ցարական զօրավարը, արգիլուած զէնքի համար. Ետքոյ կալանաւորը նետեցին նաւը մը, ուր կը գտնուէին ուրիշ երկու կեղծ ոստիկաններ: Զօրավարը նավկյաս թէ ծուղակը ինկած է, եւ սկսաւ պոռալ, բայց քլորոֆորմ. ներարկեցին եւ կառքը ծովափ քշելով, զօրավարը յանձնեցին զբօսանաւու մը, Խոտստատան փոխադրելու համար:

ԹԻԹՈՒԼԷՍՔՈՒ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, ծանրապէս հիւանդացած ըլլալով, երկու անգամ արիւն ներարկուեցաւ:

ՏՕՄԻ ԵՒ ԼԱ ՔՈՒՓՕԼԻ սրճարաններուն սպասաւորները 25 վայրկեան գործադուլ հռչակեցին առջի օր, իրենց մէկ ընկերը արձակուած ըլլալով: Սպասաւորները ճամբեցին բոլոր յաճախորդները եւ ժողվեցին աթոռները, բայց ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացաւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Դեսին

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօր Անթուսկովիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ գոյիչը եւ «Էփի»ն խումբերը եւ թալուտիէի ընկերները 20 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է Գաննէս-Քաշանի Արծիւ Անթակոմիտէի ժողովը որ տեղի պիտի ունենար այս երեկոյ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմին երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին հրանսայի համար 3 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջանային ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը. կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին. Café Voltaireի սրահին մէջ. (Place de l'Odeon): մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հրաւիրուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Գանէզօ-Քաշանի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու համակիրները. վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. 17 rue Ampère, Քաշանի Որակարգ՝ պատգամաւորական ժողովի հ սրգերու ընտրութիւն:

Ընկերուհի եւ ընկեր Մինաս Ալթունեան եւ ընկեր Սահակ Յովհաննէսեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ մօր ԵՐԻՑՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցած է Աթէնքի մէջ.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու միջ

Պաշտպանել իր անդամականներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր ... Առաջեանի. 14 rue Meyerbeer. Blanc Mesnil (S.et O.)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Պատկերազարդ Ամսագրին 7րդ Թիւը (օգոստոս, սեպտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ամբողջական գործեր՝ Արտաշէս Արեգեան: Եւ մահը՝ Թուրքէն Զարգարեան, Քրէիզ ցաւի՝ Բիւզանդ Թոփալեան: Ցիշատակ՝ Մ. Թէօլէօլեան: Երբ ..., Թերը կը կարդամ՝ Յ. Օշական: Ուիլիըմ Սարոյեան՝ Խմբ., Արփայի ..., Կ. Փ. ...: Արդի հայերէնի քերականութիւն՝ Մ. Գ.: Կեդծ լոյս՝ Փ. Սամսար: Անդրադարձ ... (Բարգէն Կաթողիկոս), Յ. Արէլեան, Աղասի ...ջեան եւ Մարտիրոս Կոքքի): Ամսօրեակ:

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine). Chèque Postaux 1647 93 Paris.

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (93)

ՎԱՐԴԱՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Երբ պանդոկէն դուրս ելլելով՝ ուղղուեցաւ դէպի Գալավինսկայա պողոտան, Գուլթէնսկրկ հայ գրավաճառանոցի առջեւէն անցած ժամանակ, լսեց կնոջ ձայն մը, որ իր անունը կուտար: Ետ դարձաւ: Սօնիայի ընկերուհիներէն Մարիա Բէհբուլթովան էր, մանկամարդ սիրուն աղջիկ մը, որ իր փոքր քրոջ ու եղբօր ձեռքէն բռնած՝ գրավաճառանոցը կը մտնար:

Վարդան չկրցաւ ծածկել զգացած զարմանքը: Մօտեցաւ եւ ռուսերէն բարեւեց օրիորդը:

— Ինչպէ՞ս էք, վաղուց ձեզի չեմ հանդիպած:

— Որքան սեւցեր էք,— ծիծաղեցաւ Մարիան,— կատարեալ բոշա մը: Կ'երեւի նոր կուգաք ամառանոցէն:

— Ճիշդ այս առտու: Կ'ուզէիք գրավաճառատո՞ւն մտնել, հրամեցէք,— ու խանութի դուռը բանալով՝ սպասեց որ ներս մտնեն: Ինքն ալ հետեւեցաւ անոնց:

Զէ, այդ որ կարծես ամէն կերպով զարմանալու օր մըն էր Վարդանի համար: Մարիան ներս մտնելով՝ գրատան գործակատարէն խնդրեց երկու հայկական այբենարան փոքրիկներուն համար, իսկ իրեն համար գրավաճառի խորհրդով վերջացուց Տէր Ղեւոնդեանի առաջին տարուան Մայրենի Լեզուի դասագիրքը:

Զարմանքէն աչքերը յառած՝ Վարդանը կը հետեւէր աղջկան գնումներուն: Երկու այբենարան ու Մայրենի լեզու մը... Չէ, աչքերուն կը դժուարանար հաւատալ:

Աղջիկը քովնտի նայելով՝ նշմարեց Վարդանի այլայլած դէմքը եւ սիրուն ժպիտով մը անոր դառնալով ըսաւ.

— Այո, հայրս կ'ուզէ որ փոքրիկները հայերէն սորվին: Ինքս ալ պիտի փորձեմ, թէեւ կ'ըսեն թէ շատ դժուար է հայերէն լեզուն:

Գրեթէ անկարելի բան մըն էր տեղի ունեցածը: Բէհբուլթովներու ազնուական գերդաստանը կը պատկանէր այն ընտանիքներու շարքին, որոնք ոչ միայն կտրուած էին հայութենէ, այլ եւ եղած հայու նկատելի կապերն ալ կ'աշխատէին ամբողջովին խզել:

Երբ օրիորդը փոքրիկներով բարձրացաւ սեփական կառքը, Վարդանին շնորհակալութիւն յայտնելով ըսաւ.

— Անշուշտ լսած էք, որ Սօնիան երկու շաբաթ առաջ նշանուեցաւ իշխան Դորրոլիւբովի հետ,— եւ աղջկան դէմքին վրայ հազիւ քողարկուած արհամարհական ժպիտ մը խաղաց:

Երբ կառքը մեկնեցաւ, Վարդանը ինքզինք զգաց մայթի եզրը, գլխարկը ձեռքին, արձանացած վիճակի մէջ: Միթէ չէ՞ր լսած: Սօնիան նշանուած իշխանի հետ: Ցանկարծ տարօրինակ մենակութիւն մը զգաց, ու կարծես չուրջը ամէն ինչ փլաւ ահագին աղմուկով. Առնէն մը չըմած՝ գրեթէ առանց մտածելու կանգնած մնաց ու յետոյ սկսաւ դանդաղ քայլերով քալել դէպի Երեւանեան հրապարակը, ձեռքերը կոխած տաբատի գրպաններ, գլուխը վար կախած: Երեւանեան հրապարակէն անցաւ Արմենակի կոչուած փողոցը, երբեմն կանգ առնելով ակերիչի խանութներու առջեւ, ինքն ալ չգիտնալով թէ ինչո՞ւ համար:

Հոն, ուր Արմենակի փողոցը ուղղանկիւն մը կազմած կը ծոի Շէյթան պազարի կողմ, փողոցի ձախ կողմին վրայ շատ նեղ փողոց մը կը բացուի: Այդ փողոցի ներսը հակրնդզէմ չարանը օրրազին տեղ մը ունի, կարծես տեղի պակասութենէն նեղուելով՝ տները իրարու չալակ եղած են:

Վարդանը, որ բացարձակապէս ոչինչ կը մտածէր եւ միայն գլխու հոտ ցաւ մը կը զգար, այդ փողոցին մտնելով, յանկարծ յիշեց որ իր ընկերը՝ Արմենակ Յարութիւնեանը այդտեղ կ'ապրէր: Քայլերը ուղղեց դէպի այն կողմը: Թերեւս ընկերը գիւղէն եկած ըլլայ:

Ինչպէս չէ, պարոն Յարութիւնեանը երկու օր առաջ վերադարձաւ գիւղէն: Այո, անշուշտ սենեակն է, եթէ միայն պարոնը նեղութիւն քաշէ վեր բարձրանալու,— տանտիկինը դրան առջեւէն ներս քաշուեցաւ՝ ճամբայ տալով Վարդանին որ անցնի:

Արմենակ Յարութիւնեանի խցիկի մէջ հազիւ թէ շարժելու տեղ կար: Նեղ ու երկայն երկաթէ մահճակալ մը կ'երկարէր սենեակին մէկ կողմը, պատէ պատ հասնելով: Պատուհանին առջեւ փոքր սեղան մը դրուած էր՝ հասարակ փայտէ աթոռ մը կողքին: Ամէն կողմ՝ գրքերու կոյտեր: Պատէն կախուած էր Արմէնի նշանաւոր վերարկուն: Անոր կողքին զամէ մը կախուած խուրձինի մէջ տեղաւորուած էին քանի մը ձեռք փոխնորդներ:

Երբ Վարդան դուռը զարնելով ներս մտաւ ընկերոջ սենեակը, Արմէնը անկողնի վրայ երկարած՝ գիրք մը կը կարդար:

Հազիւ թէ ներս մտնող ընկերը տեսած՝ Արմէնը ձեռքի գիրքը մէկդի նետեց եւ ոտքի ցատկեց բացագանչելով.

— Վարդան, որքան ուրախ եմ..

Մտերիմ ընկերները ջերմօրէն գրկախառնուեցան: Երկու ամիս է որ չէին տեսած իրար: Այդ ժամանակի ընթացքին որքան բան փոխուած էր:

— Է, մէկ րոպէ սպասէ, ինչպէս ժամանակդ անցուցիր,— ըսաւ Վարդանը, Արմէնի անկողնի վրայ տեղաւորուելով,— չաղացած կ'երեւիս. տրամադրութիւնդ տեղը...

Արմէն մինչեւ ականջներու ծայրը կարմրեցաւ յանկարծ: Էհ, ինչպէ՞ս պիտի անցընէր ժամանակը. ի հարկէ, լաւ, շատ լաւ հարազատներու մօտ, իր սիրած գիւղը... Արմէնը կը պատմէր՝ առանց ընկերոջ երեսին նայելու, կարծես յանցանքի մը բռնուած երեխայ մը ըլլար:

— Հը՞, մեր տղայ, լեզուիդ տակ բան մը կայ,— ընկերոջ շփոթութիւնը նկատելով՝ հետաքրքրուեցաւ Վարդանը եւ հարցական նայեցաւ Արմէնին:

Անշուշտ Արմէնի լեզուին տակ բան մը կար, ինչպէ՞ս ալ գիտցաւ անիրաւ Վարդանը: Եղածը նոր բան մը չէր սակայն: Հազիւ ինքը չորս հինգ տարեկան ըլլար, երբ գաւառական սովորութեան գինք նշանեցին էին դրացի Յարութենց աղջկան հետ, որ դեռ օրօրոցի մէջ էր.

(Տար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԹՐԹՆԻԿԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 20 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3223

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԲԵՄԻ ԽՕՍՔ:

ԿԱՐՄՐԱԳԻՐՆԵՐ «ՄԵՎԻԷՎԻ»ՆԵՐԸ

Սպասեցինք, առ այժմ, ձեռքի տակ եղած բոլոր նիւթերը, Երեւանի մէջ կատարուած նոր հրատարակութեանց մասին: Եւ նիւթերը առինք Երեւանի թերթերէն — փոխելով միայն ուղղագրութիւնը — որպէսզի կարենանք ամբողջական գաղափար կազմել տիրող հոգեբանութեան վրայ:

Այդ նիւթերուն համաձայն, «հակայեղափոխական — տրոցկիստական - նացիոնալիստական» նոր մեղքեր երեւան հանուած են ոչ միայն վարչական, կուսակցական եւ հանրային կեանքի մէջ, այլ եւ գրական - գեղարուեստական ճակատին վրայ:

Բոլոր ամբաստանութեանց մէջ, տողերու գլուխէն կամ տակէն հոլի մը պէս կը թուայի այդ բացատրութիւնը,— «հակայեղափոխական - տրոցկիստական — նացիոնալիստական»: Երբեմն ալ մը եւս կ՚աւելցուի,— «զինովիեւական»: Մի՛ հարցնէք թէ «նացիոնալիստ»ն ու «տրոցկիստ»ը ինչ կապ ունին իրարու հետ

Ցետոյ, գեկուցումներն ու ճառերը միշտ կը տանին «չիկացած երկաթ»ով,— անորգական բառերու կարգերաւ տեղատարափ մը, ուր «իժ»ն ու «դաւաճան»ը տիրական գիծերը կը կազմեն.

Կանգ առնելով մասնաւորապէս գրական ճակատին վրայ, կը տեսնենք որ «մէվիէվի»ներու պար մը սարքուած է կարմիր դրօշի տակ: Ամբաստանողները իրարու ետեւէ կը գտնեն ու կը գտնեն, աչքերը փակ, լեզուները դուրս ձգած, եւ անփոյթ հառ մը փչելով: Կը գտնեն ու կ՚արտասանեն Թիւրոյ բառեր, ձայնաւոր նախադասութիւններ, ոչ միայն «անկեալը» գետնէ գետին զարնելու, այլ եւ իրենց հաւատարմութիւնը ապացուցանելու համար:

Եւ անհատապէս չարք մը «Թափթփուքներ» եւ «իժեր», որոնք փաթթուած են խորհրդային Գրողներու Միութենէն,— Ալազան, Ա. Բակունց, Գ. Մահարի, Վ. Թոթովենց, Գ. Վանանդեցի եւ Վ. Նորենց: Անոնց հետ ալ՝ կողմնակի մշակներ, որոնց մեզքն է «փրթած լիբերալիզմ»ը:

Այսպէս խեցիմճիռի կը դատապարտուի ամբողջ չքախումբ մը, հին թէ նոր սերունդէն: Եւս տախտակը իրենց կուրծքին, այլ եւս ձայն հանելու, մարդու մէջ երեւալու իրաւունք չունին տաղանդներ, որոնց գլխուն փառապսակներ դետեղած էին դեռ երէկ։

Հարեւանցի ակնարկ մը՝ փաստաթղթերուն վրայ, քաղելով «Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր» տարեգիրքէն, որ հրատարակուեցաւ 1932ին, խմբագրութեամբ գլխաւորապէս Եղիշէ Չարենցի:

1. Ալազան.— Անցեալ տարի յունիսին Փարիզ եկաւ, մասնակցելու համար ձախակողմեան միջազգային համագումարին: Ծնած է Վան, 1903ին: Տարեգիրքը կ՚ըսէ.

— «Ալազանը յայտնաբերել է իրեն իբրեւ բազմակողմանի ընդունակութիւններ ունեցող գրող: Ալազանի գրուածքները խիստ յագեցած են քաղաքականապէս: Առանձնապէս աչքի է ընկնում նրա պայքարը Դաշնակցութեան դէմ»:

Հեղինակն է չարք մը գիրքերու,— Աշխատանքային, Ճանապարհին, Երգեր կառուցման եւ յաղթանակի, Պղնձահորերում եւայլն.

Ա. Բակունց.— Ծնած է 1895ին, Գորիս 1911ին կ՚աշխատակցէր Թիֆլիսի «Աղբիւր»ին: Գրած է «Ցոլնաթան մարչ», «Մթնաձոր», «Սպիտակ Ձին», «Միրանի փող» եւն: Դարձեալ տարեգիրքն է որ կը վկայէ.

— «Նրա ոճը սեղմ է եւ գեղարուեստօրէն յագեցած: Առաջին իսկ տողերից նա կարողանում է կերպարանափոխել ընթերցողին եւ նրան ապրեցնել իր թեմայով: Ճիշդ է, երբեմն է թէ նա յատկապէս հակուած է հնին, անցեալին, անցնողին: Սակայն այժմ ակնյայտնի է որ նրա խոր լիրիզմը կարողանում է զուգորդուել քաղաքական մեծ ակտուալութեան հետ»:

Գ. Մահարի.— Ծնած է Վան, 1903ին: (1915ին Կովկաս ապաստանած, ինչպէս Ալազանը): Սկսած է գրել 1920 - 23ին: Ունի չարք մը գործեր,— «Տիտանիկ», «Շիրակի Ջրանցք», «Երկու մայր», «Բարդիներ», «Երկու Պօէմ», «Կէս գիշերից մինչեւ առաւօտ», «Սիրոյ, խանդի եւ Նիցցայի պալոլիզմանների մասին», «Մանկութիւն եւ պատանեկութիւն» եւն.:

Վ. Նորենց.— Ծնած է Սասունի Շէնիկ գիւղը, 1903ին եւ Կովկաս ապաստանած հազարաւոր որբերու հետ:

Միւս երկու մեղաւորներէն Վահան Թոթովենց, (ծնած Խարբերդ, 1894ին?), ծանօթ էր արեւմտահայ գրականութեան մէջ, դաւանափոխ ըլլալէ առաջ, եւ Գ. Վանանդեցի (Կարսեցի), յայտնի էր իբրեւ գրագատ:

Աւելցնենք նաեւ որ գրողներ - բանաստեղծներուն գլխաւոր գործերը թարգմանուած են ռուսերէն, վրացերէն, ուկրայներէն եւ թուրքերէն (Թաթարերէն).

Ահա թէ որոնց գլխուն կ՚իջնէ մուրճ - մանգաղը, կարմրագրոշ «մէվիէվի»ներու գիւտարարի մը մէջ, ուր իր ճերմակ մազերը փառած է, նաեւ, Հռչակաւոր Զապէլ Եսայեանը ...

Զաւազանցութի՞ւն է այս բոլորը կոչել խակական ջարդ մը, որուն արհաւիրքը պիտի կապէ նաեւ «ողջ» մնացածներու գրիչն ու լեզուն:

Կը բաւէ միայն «Խ. Հայաստան» կարդալ, համոզուելու համար թէ ո՛րքան թանձրացած եւ անշնչելի դարձած է մթնոլորտը, ընդ հովանեաւ «Մեծ Առաջնորդ», աշխատաւոր ժողովրդի բարեկամ, հայր եւ ուսուցիչ սիրելի Ստալինի եւ անոր «հարազատ աշակերտ» Բերիայի:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԲՈՂՋ ՔԱՂԱՔ ՄԸ ԾԴԸ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ 1400 ՊԱՇԱՐՈՒԱԾ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՎ

Ապստամբներու արշաւը դէպի Մատրիտ

Զարհուրելի դէպքեր իրարու կը յաջորդեն սպանիական ճակատին վրայ: Ուրբաթ օր կառավարական զօրքը ուժանակով օդը հանեց Թոլէտոյի Ալքազար քաղաքը, որ պաշարուած էր 63 օրէ իվեր (յուլիս 20): Քաղաքացիները նախապէս պարպուած ըլլալով, կը կարծուի թէ մնացած 1000 ռազմիկները եւ 400 կիներ եւ մանուկներ ջարդուփշուր եղած են քաղաքին աւերակներուն մէջ: Պայթումին յաջորդեց հրդեհը, մոխրակոյտի վերածելով պատմական քաղաքը: Թղթակիցներ կը պատմեն թէ քաղաքէն հեռացած բնակիչները, 20,000 այրեր, կիներ եւ մանուկներ շրջակայ դաշտերուն մէջ կծկուած, կը դողային ցուրտէն եւ սարսափէն, սպասելով մահացու հարուածին: Քաղաքին մէջ մնացած 400 կիներն ու մանուկները մեծ մասով յարձակողներուն ազգականներն էին, եւ կ՚ըսուի թէ վար դրուած էին իբրեւ պատանդ: Յարձակողները — նոյն շրջանին հանքագործները — մասնաւոր ականներ փորած էին շաբաթներ առաջ եւ միշտ կը սպառնային պայթեցնել, եթէ քաղաքը անձնատուր չըլլար: Հրամանատարը, գնդ. Մոսքարտօ, անցեալ շաբթու քահանայ մը կանչած էր, վերջին հաղորդութիւնը տալու համար վիրաւորներու, ծարաւէն կամ անօթութենէն մեռնող քաղաքացիներուն: Այս առթիւ կը յայտարարէր.

Բոլորս ալ, 1400 հոգի պիտի մեռնինք փոխանակ անձնատուր ըլլալու:

Գաշարեալներուն միակ յոյսն էր ապստամբներուն օգնական զօրքը, որ յուսահատական փորձ մը կատարեց, բայց չկրցաւ ժամանակին հասնիլ: Երբ հանքագործները վճռեցին մահացու հարուածը տալ, պաշարեալներէն զօրամաս մը փորձեց դրոհ տալ դէպի թշնամի գիրքերը, բայց տեղացող ռումբերն ու գնդացիրները ալէտի մը վերածեցին իրենց փորձը եւ ողջ մնացողները ներս քաշուեցան: Կ՚ըսուի թէ պայթիւնը ոչնչացուցած է շէնքերու բոլոր պատուհանները, մէջն ըլլալով մայր եկեղեցին եւ ուրիշ ազգային յիշատակարաններու պատմական ապակիները: Ոչնչացած են նաեւ բազմաթիւ գեղարուեստական գանձեր՝ գոթական մաւրիտանական ճարտարապետութեան օրրանին մէջ: Ալքազար քաղաքը շինուած էր Դրդ գարուն, հին միջնաբերդի մը վրայ: Թոլէտոյի մաւրիտանական տիրապետութեան շրջանին, ամբողջ 300 տարի, այս միջնաբերդը իբրեւ ամրոց կը ծառայէր զինուորական գործողութեանց համար: Զանազան պատերազմներու ընթացքին երեք անգամ, 1710էն 1887 ամբողջ կրակի արուեցաւ: Քառակուսի հսկայ շէնք մը, իւրաքանչիւր անկիւնի վրայ գեղեցիկ աշտարակով մը կանգուն մնացած էր զանազան աղէտներու ընթացքին: Ամէն տարի բազմաթիւ շրջիկներ կ՚այցելէին պատմական քաղաքը:

*** Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները Օրիօ գիւղը գրաւելէ վերջ, կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Գիլպաօ, որուն վրայ կեդրոնացած է իրենց ուշադրութիւնը: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի յառաջխաղացութիւնը դէպի Մատրիտ: Երկու կողմն ալ վնասած են տեղի չտալու, մինչեւ որ զարհուրելի դէպքերու կը սպասուի այս շաբթու:

Հեռագրի մը համաձայն, Մալակա քաղաքին մէջ, որ պաշարուած է ապստամբներուն կողմէ, 800 քաղաքապահ զինուորներ ապստամբած են: Ցետոյ յարձակած են համայնավարներուն եւ բանուորներուն վրայ, բազմաթիւ մարդիկ սպաննելով:

Կառավարական աղբիւրէ նոր յաջողութիւններ կը հաղորդեն Թալավէրայի ճակատէն: Նոյն աղբիւրին համաձայն արտաքին ապստամբութիւն մը կը խմորուի սպանիական Մարոքի մէջ, ճերմակներուն դէմ։

Ա. Դ. ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԻՍՏԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ուրբաթ օր բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին 93րդ նստաշրջանը եւ կարգ մը առնեական գործողութիւններէ յետոյ, ընդհ. ժողովը յետաձգեց երկուշաբթի օրուան: Այս առթիւ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ վերջերս Հռոմ գացած էր, յայտնեց թէ Մուսոլինի պայման դրած է որ Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը չընդունուի, այլապէս Իտալիա չի կրնար մասնակցիլ Ազգաժողովին: Եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը մերժէ լսել հաբէշական պատուիրակութիւնը, յանկեայն ընդունած պիտի ըլլայ թէ Եթովպիան գոյութիւն չունի իբրեւ անկախ պետութիւն: Այն ատեն Իտալիա տրամադիր է պատուիրակութիւն մը ղրկելու Ազգաժողովի 17րդ ընդհ. ժողովին.

Ա. Դ. Խորհուրդը առաջին անգամ ըլլալով նիստ գումարեց մարմարեայ նոր պալատին մէջ, որ կը նայի Լէմանի կապոյտ ջուրերուն վրայ: Հեռուէն կ՚երեւայ Մօնպլանի ձիւնապատ գագաթը: Առաջնագործներ, էլեկտրագէտներ եւ ներկարարներ տակաւին չեն վերջացուցած իրենց աշխատանքը: Նիստն ալ սովորական հանդիսաւորութիւնը չունէր: Մռայլ մթնոլորտ մը կը ճնշէր ժողովականներուն վրայ, որոնց առջեւ կը գտնուին բազմաթիւ փշոտ խնդիրներ,— ռուսեւգերման յարաբերութիւնները, սպանիական պատերազմը, զինաթափութիւն եւն.: Ցետոյ աչքի կը զարնէին շատ մը ականաւոր բացականեր,— Իտըն, որ երկուշաբթի պիտի հասնի, Թիթուլէսքու, որ պաշտօնանկ եղաւ, Մատարիակա՝ Սպանիոյ ներկայացուցիչը, գնդ. Պէք՝ Լեհաստանի արտաքին նախարարը եւ պարոն Ալոյզի, Մուսոլինիի ներկայացուցիչը: Ֆրանսական պատուիրակութեան գլուխը կը գտնուէր արտաքին նախարարը, Գ. Տէլպոս, իսկ վարչապետն ալ Ժընեւ պիտի գտնուի 48 ժամ:

*** Ժողովին օրը, պզտիկ միջադէպ մը պատահեցաւ յանձնախումբի մը մէջ, որ կը ջանայ պայմանագիր մը կնքել, ձայնասփիւռը իբրեւ խաղաղութեան գործիք ծառայեցնելու համար: Աւստրիոյ պատուիրակը առաջարկեց արգիլել հակակրօնական քարոզութիւնը՝ անթեղով: Առաջարկին ձայնակցեցան Իրլանտայի, Զուիցերիոյ, Հունգարիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչները: Այս վերջինը մասնաւորապէս պաշտպանեց առաջարկը, իսկ խորհրդային պատուիրակը ուժգնօրէն ընդդիմացաւ, յայտարարելով թէ չի կրնար ստորագրել այդպիսի պայմանագիր մը, քանի որ «խորհրդային սահմանադրութեամբ կատարեալ է խղճի ազատութիւնը,թէ կրօնական եւ թէ հակակրօնական»: Թէր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ խնդիրը յետաձգուեցաւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՐՏ ՄԸ ՍԱՐՍՌՈՒՆ

Նէմիրովիչ Դանչէնկօ մեռած

Շատ քիչերուն բան մը կը խօսի այս անունը: Եւ սակայն Դանչէնկօ սերտօրէն կապուած էր հայկական կեանքին, ոչ միայն իր զգացումներով, այլ եւ գրական արտադրութիւններով:

Մեաց որ, մայրն ալ Հայուհի մըն էր. եւ ինք պարծանքով կը յիշէր այդ պարագան:

Քանի մը տարի առաջ, երբ ռուս տարագիրները կը տօնէին իր գրական գործունէութեան 75ամեակը, Նէմիրովիչ Դանչէնկօ խորին յուզումով յիշեց իր հայկական ներշնչումները, եւ պարբերաբար բանաստեղծութիւններ կը ղրկէր «Ցուսաբեր»ի:

«Ցառաջ»ն ալ առիթ ունեցաւ արտատպելու քանի մը նմոյշներ, մանաւանդ «1914ի զարնան տպաւորութիւններ»:

Սարսուռ մը չա՞ղնենք ճեր հոգին, երբ կը կարդաք վերջին տունները.

Կը թռչէին լուրերն արագ նետի պէս.

«Մ՛ւ, աղօթէ՛ եւ սպասէ՛ փրկութեան.

Հանուր պատուի մարտիկներն են ահա, տե՛ս,

Ազատութեան առաջնորդներ սրբազան:

«Գէշ օգերու ամպերն ինչպէս մոլեգին

Հիւսիսային մառախուղին մէջ խաւար՝

Կը թաքցնեն անոնք իրենց հոծ չարքին՝

Ազատութեան կայծակներբ հուրը վառ:

«Կը հաւատանք, հատուցման ժամն է շատ մօտ...

Ո՛ն, դէպի դէ՛ նք, չարքի, եղբայր յարուցեալ,

Կը լսե՞ս դուն հեռաւոր կոչն ու որոտ

Ռազմականչին մեր յաղթութեան խոստացեալ:

« Ճակատագիրն անկում եթէ գուշակեց՝

Լա՛ւ է մեռնիլ պայքարի մէջ, քան թէ պէս,

Քան թէ փտիլ որպէս չիրիմ գարշահեղձ՝

Քու իսկ ձեռքով դաւաճանուած երկրէն ներս »:

Եթէ չեմ սխալիր, իրմէ եղած վերջին թարգմանութիւնն ալ տաղ մըն էր, «Հայրենիք», գրուած՝ 1892ին.

Անգին Հայրենիք, մայր համբերատար,

Խիստ տառապեցար, դուն ո՛վ լքուած երկիր.

Երբ կը տեսնեմ քեզ խեղճ ու վշտահար,

Տառապանքի տակ գունաթափ դարձած,

Բայց հոգիդ մաքուր, միշտ պայծառ ու հեզ՝

Արցո՛ւնք չէ միայն որ կուգայ աչքէս...

Իբրեւ փունջ մը ծաղիկ՝ այս քանի մը տողերը: Իսկ իր ամբողջական գործը ներկայացնել՝ թող պարտքը ըլլայ անոնց որ մօտէն կը ճանչնան, թէ Ռուսաստանի մէջ եւ թէ պանդխտութեան շրջանին:

ՎԱՀԷ

ՆԷՄԻՐՈՎԻՉ ԴԱՆՉԻՆԿՈՅԻ ՄԱՀԸ

Ցաւով կ՚իմանանք թէ Սեպտեմբեր 18ին Պրագայի մէջ մեռած է ռուս մեծանուն գրող Նէմիրովիչ Դանչէնկօ: Ծնած էր Թիֆլիս 1844ին: Հայրը եղած է ռուս զինուորական, իսկ մայրը Հայուհի մը: Ինքզինք գրականութեան նուիրած է պատանեկան տարիքին եւ հարիւրէ աւելի հատորներ հրատարակած: Ամէնէն յայտնի գիրքերն են՝ « Սոլովկի » «Սակարանի արքաները», «Նրբանցքները», «Հսկաներու ընտանիքը» եւայլն:

Հանգուցեալը մեծ հռչակ ստացաւ իբրեւ պատերազմական մասնագէտ թղթակից, աշխատակցելով ռուսական շարք մը թերթերու 1877 - 78ի ռուս-թրքական պատերազմի ատեն եւս գտնուելով առաջին գիծերու վրայ, մասնակցած է կարեւոր կռիւներու: Ստացած է Ս. Գէորգի շքանշանը: Այնուհետեւ Նէմիրովիչ - Դանչէնկօ իբրեւ թղթակից ներկայ եղած է բոլոր պատերազմներուն: Իր մտերիմները կը պատմեն, թէ ծերունի գրագէտը կը զանգատէր, որ յառաջացած տարիքը թոյլ չի տար մեկնելու իտալեւհաբէշական ռազմադաշտը... Մինչեւ կեանքի վերջին օրերը չէր կորսնցուցած գրելու կարողութիւնը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 16ին Օտեսա հասաւ Թուրք մարզիկներու 57 հոգինոց խումբ մը՝ զանազան մրցումներ կատարելու համար խորհրդային մարզիկներուն հետ Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Քիէվի եւ Թիֆլիսի մէջ: Մարզիկներու խումբին կ՚ընկերանայ Ազգ. ժողովի անդամներէն Ճէվտէթ Քէրիմ, որ յայտարարած է թղթակիցներուն, թէ Թուրք եւ խորհրդային մարզիկներու յաճախակի հանդիպումներն աւելի կ՚ամրացնեն բարեկամական կապերը երկու երկիրներու միջեւ:

Պաշարման վիճակ Պաղեստինի մէջ

Մեծն Բրիտանիոյ նախարարական խորհուրդը ուրբաթ օր ժողով գումարելով, նկատի առաւ Պաղեստինէն հասած լուրերը եւ որոշեց պաշարման վիճակ յայտարարել ամբողջ երկրին մէջ: Թուական չորոշուեցաւ, բայց կը կարծուի թէ որոշումը պիտի գործադրուի, օգնական զօրքին ժամանումէն անմիջապէս վերջը: Ուրբաթ օր 1400 զինուորներ եւս ճամբայ ելան Անգլիայէն: Այսօր ալ ուրիշներ պիտի մեկնին: Մինչեւ շաբթու վերջը Պաղեստին հասած պիտի ըլլան որոշուած 9 — 10,000 զինուորները:

Արաբ ըմբոստները նորէն վնասեցին Մուսուլի նաւթագծին: Քարիւղաբարձ վակոն մը կրակի տրուեցաւ Թուլքարէմի մէջ: Գիշերն իրուն հրացանաձգութիւններ տեղի ունեցան Երուսաղէմի շրջակաները, իսկ նարինջի հրեայ վաճառականները յարձակում կրեցին չորս տարբեր նէտերու վրայ: Այս դէպքերը կը ցուցնեն թէ արաբական կոմիտէն չուզեր դադրեցնել գործադուլը եւ յարձակումները:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Երուսաղէմը սպառազէն բանակավայրի մը վերածուած է: Զօր. Տիլ, Պաղեստինի անգլիական բանակին հրամանատարը, հաստատուած է «Դաւիթ արքայ» հիւրանոցին մէջ: Քաղաքին անգլիացի պահակներուն կ՚ընկերանան անգլիացի զինուորներ, որոնք պարբերաբար խուզարկութիւններ կը կատարեն: Ամէն օր զինուորական փոխադրութիւններ կը կատարուին փողոցներուն մէջ: Անձրեւային եղանակը մօտ ըլլալով, այժմէն մասնաւոր տաղաւարներ կը շինուին զինուորներուն համար:

ԼՈՔԱՐՆՕՅԻՆԵՐՈՒ նոր ժողովը փութացնելու համար, Անգլիոյ արտաքին նախարարը ծանուցագիր մը ուղղեց Ֆրանսայի, Պելճիքայ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ: Այս առթիւ կը յիշեցնէ թէ խաղաղութիւնը անբաժանելի է եւ թէ Խ. Միութիւնը ու արեւելեան պետութիւններն ալ պէտք է առնուին որ եւ է արեւմտեան դաշինքի մէջ:

(Լուրերու շարունակութիւնը չորրորդ Դ. էջ)

ՄԵՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ԱՐԺԷՔՆԵՐՈՎ

ՍՊԻՐԻԴՈՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Հայոց երաժշտութիւնը վերջին քանի մը տարուան ընթացքին կորսնցուց երեք մշակներ, մէկը միւսէն արժէքաւոր, նոյն կալուածին ծառայող՝ բայց իրարմէ տարբեր բերքով մը ծանրաբեռն դէմքեր, որոնց անհետացումը կ'երեւի մենք շատ երկար ատեն պիտի զգանք: Ճիշդ է, ներկայիս նորերը կը հասնին, բայց խարխափէն դուրս հակումներով: Կամ հինն է որ կը ծամծմեն եւ կամ, աշխոյժ վազվըռուք մը առուեր չինած է մեր աչքերուն:

Մէկը Կոմիտասն էր, շիջած՝ 1935 հոկտ. 21ին Փարիզի մէջ: Իր մասին երկար գրուեցաւ, այլ եւս ընդունուած ճշմարտութիւն է թէ վարդապետը հիմնադիրն եղաւ հայ երաժշտական ազգային ոճին:

Երկրորդը Ռոմանոս Մելիքեանն էր, մեռած դարձեալ 1935ին, մարտ 30, Թիֆլիզի մէջ. Այդ առթիւ կցկտուր տեղեկութիւններ երեւցան արտասահմանեան մամուլին մէջ: Քանի մը կենսագրական յուշեր՝ եւ այդքան: Անկախ այն հանգամանքէն թէ Ռոմանոս առաջինը եղաւ օրռոմանսի տեսակը մշակեց մեր մէջ եւ ձգեց այնքան թախծոտ շունչով մը երկնուած «Վարդեր վարդեր», «Վայրի ծաղիկը», «Ուռենին» ու «Զմրուխտի երգերը», միեւնոյն ատեն դրօշակիրներէն մին եղաւ 1910էն յետոյ արեւ. մշակոյթին վրայ ծփացող այն նորադասականութեան որուն դոյն ու մարմին տուողներն եղան Վահան Տէրեան, Պօղոս Մակինցեան, Ցոլակ Խանզատեան ու վերջապէս Ռոմանոս Մելիքեան: Հիւսիսէն փչող «Գարուն Ալմանախը» նոր շեշտ մը դրաւ հայ մտքին վրայ: Ուրեմն արեւելահայերու մօտ 1910էն առաջ մշակուած կէս մը վանական, աշխարհիկ, կերծ ժողովրդ. եղանակներուն վերեւ յիշուած դէմքերը բուն արուեստագէտ յուզումին աւիշը ներարկեցին: Հասեր ենք 1936 թուականը, բայց Գ. Մահարիի մը կամ Զարենցին նախահայր փնտռելու համար անպայման այս 1912ի սերունդին հէնքը պէտք է յուսանցքին վրայ բանել: Ճիշդ է թէ Տէրեանը հիմնայատակ փոխեց արեւելահայ բանաստեղծութեան ընթացող անկայնը, բայց անտես պէտք չէ առնել Ռոմանոս Մելիքեանին բերած օժանդակութիւնը Տէրեանի «Մի ուրու անցաւ», «Հոգմահար, Հոգմակարծերն ու «Թափթփող աշնան տերեւները մարդոց զգայութենէն ներս երգին շնորհիւ արկայն ու խորապէս ըմբռնել տուողը եղաւ Ռ. Մելիքեան:

Ու վերջապէս երրորդ յոյլէ սիւնը՝ Սպիրիդոն Մելիքեան:

Այս թանկագին եռուտոր բացառձակապէս անժամանակ անցաւ մեր մէջ: Մեռաւ ան 1933 մայիս 4ին Երեւանի մէջ. Իր անունն իսկ շատ շատերու անծանօթ կը մնայ: Պատճառները բազմաթիւ են: Նախ Սպիրիդոնը Կոմիտասի կամ Ռ. Մելիքեանի նման չեղաւ յօրինող մը, այդ պատճառաւ հայ բեմերուն վրայ իրմէ շատ բան չերգուեր: Ունի միայն «Աղթամարը» եւ քանի մը ռոմանսներ: Առնդմէ կրած տպաւորութիւնս շատ թեթեւ է եղած կարծես թէ Շումանի երաժշտութեան ազդեցութեան տակ երկնուած բարախումներ ըլլային: Անծանօթութեան պատճառ մը նոյնպէս, թէեւ Սպիրիդոնը արտասահման ուսած՝ բայց Կոմիտասին նման չեղաւ արեւմտահայ գաղութներին մէջ: Իր երաժշտական գործունէութիւնը ամբողջութեամբ պարփակուած կը մնայ Թիֆլիզի, Էջմիածնի եւ Երեւանի շրջապատին մէջ: Ու վերջապէս այս բոլորէն վեր ամենակարեւորը, Սպիրիդոն Մելիքեան մեր բոլոր երաժշտագէտներուն մէջէն միակն է որ լիուլի մշակած է երաժշտական գրականութիւնը, հրատարակած է բազմաթիւ գործեր, բայց այս բոլոր անգտանելի՝ արտասահմանի մէջ: Իր մահուան օրերուն միայն «Անահիտ»ի մէջ Գ. Զօպանեան նուիրեց քանի մը տողեր, ողբալով մեծ կորուստը եւ յիշատակեց Սպիրիդոնի գործերը: Այսքան:

Ու այսօր իր աշխատանքը կ'ուրուագծեմ շնորհիւ Երեւանէն հասած իր հին թէ նոր հրատարակութիւններուն: Այլապէս անհնարին էր իր մասին արտայայտուիլ:

Սպ. Մելիքեանը ծնած է Վաղարշապատի մէջ 1888 դեկտ. 1ին: Աշակերտ՝ Գէորգեան ճեմարանին: Այդ օրերուն վարժարանին երաժշտութեան ուսուցիչն էր Կոմիտաս վրդ: Սպ. Մելիքեանը ազդուելով վարդապետէն, կ'որոշէ վերջնապէս երաժշտական ասպարէզին նուիրուիլ: Ղուկասեան ֆոնտին օժանդակութեամբ կ'երթայ Գերմանիա եւ իրեն ուսուցիչ կ'ունենայ Կոմիտասին երբեմնի փրոֆէսէօրներէն Ֆլայշէրն ու Շմիտը: [illegible]

Իսկ շատ զգալի պակաս մըն է մեր երիտասարդ երգահաններուն մօտ անկախ երաժշտագիտական ուսումնասիրութիւններէն, Սպիրիդոն կը հետեւի Պէրլինի Համալսարանին պատմաբանասիրական եւ գեղարուեստական փիլիսոփայութեան դասընթացքներուն. Կ'անդամակցի նոյնպէս Ֆիլարմոնիկներու միութեան երգեցիկ խումբին ու հոն կը կատարելագործէ իր ընդունակութիւնները, որոնք յետագային իբրեւ խմբավար մեծ համակրութիւն պիտի ստեղծէին իր շուրջը:

1908ին լեցուած հմտութեամբ եւ իր հայրենիքին օգտակար ըլլալու տենդով, կը վերադառնայ Կովկաս: Նախ Շուշի եւ վերջն ալ Թիֆլիսի Ներսէսեան վարժարանին երաժշտութեան ուսուցիչ կը նշանակուի: Այդ բեղնաւոր աշխատանքը կը տանի 12 տարի անընդհատ:

Երբ ուզենք Սպիրիդոն Մելիքեանի հանրային եւ գրական աշխատանքին համայնապատկերը կշռել մէկ ակնարկով, պիտի խոստովանինք եւ ըսենք թէ ան հաւատարիմ աշակերտն ու շարունակողն է Կոմիտասի սկսած առաքելութեան: Եւ արդէն այս է պէտք մեզի: Եթէ ռուսական կամ սպանիական երաժշտութիւնը այսօր համաշխարհային հետաքրքրութեան եւ գուրգուրանքի առարկայ դարձած է, պատճառը այն է որ անոնք ազգային ինքնուրոյն, սեփական ոճ մը կրցան ցուցաբերել տարբեր ազգերու երաժշտական կաղապարին: Մեր ալ հայկական պատմութենէն դուրս գալու միակ ճանապարհը այս է: Եթէ ինքնուրոյնը կրցանք արժեցնել՝ օտարը կը խոնարհի մեր առջեւ: Այդպէս եղաւ մեր ճարտարապետութիւնը: Մենք որքան ալ բացառիկ տաղանդով օտարը կեղծենք այս բոլոր ճիգերը օտար ծովը թափուած արցունքներ են. իսկ կաթիլ մը ջուր հայ ծովին համար՝ արգասաբեր հունտ մըն է թէ մեզի եւ թէ ուրիշներուն օգտին:

Տարիներ առաջ Անի նկարիչներու միութիւնը երբ մեծ ցուցահանդէսի մը մէջ հայկական արուեստ կոչելով եւրոպական թէքնիքն ու արտաքերման յուզականութիւնը կը ցուցադրէր, Թամի էջերէն մեր վրայ ծիծաղեցան: Երեւոյթը նոյնն է երաժշտութեան կալուածին համար ալ: Ամէն յառնկածէբէլ առաջ եւ վեր ազգային ոճ: Միօրինութիւն է եւ մասամբ տգիտութիւն կարծել թէ ժողովրդական «մոթիւ»ը սահմանափակ գետին մըն է: Ֆրանց Լիսդ, Իկոր Ստրավինսկի, Պէլլա Պարդոկ այդ «սահմանափակ»էն կրցան գլուխգործոցներ ստեղծել: Հետեւաբար կան Մանասներ եւ Վահրամ Սմբատեաններ ու Ստեփան Էլմասներ պերճանքներ են մեզի համար: Կրնան հռչակաւոր ուսուցիչներ եղած ըլլալ, բայց իրենց զատափարակելու կերպն ալ անօգուտ է հայ մտքի վերաշինութեան:

Սպիրիդոն Մելիքեանի գործին առթիւ տարուեցայ այս խորհրդածութիւնները կատարել, քանի որ իր երաժշտական գործունէութեան առաջին օրէն զգաց թէ կամար մը ունենալ կ'արժէ խարխուլ յենարանի մը վրայ ու արտագին նուիրուեցաւ ատոր հիմը դնողներուն գործակցիլ. Տաղանդ չունէ՞ր. Ա. Սպիւռքս ակնարկելով երաժշտութեան, անդ մը կ'ըսէ թէ՝ «կարելի է սուրբ ամէն արուեստի մէջ, բայց ոչ երբեք երաժշտութեան»: Ուրեմն Սպիրիդոն ալ կրնար ձեւ մը գտնել ստեղծելու ... Բայց չըրաւ այդ, ուզեց զոհուիլ, սկսուած գործ մը շարունակել:

Գերմանիայէն դարձին, Շուշիի պաշտօնավարութեան օրէն հրատարակեց իր առաջին գրական աշխատութիւնը «Երաժշտութեան զարգացման խնդիրները մեզանում» վերտառութեամբ: Ասիկա ձեւով մը իր ապագայ երաժշտական գործունէութեան ներուն ուղեգիծն էր: Սպ. Մելիքեան այս գրքոյկով նախ կ'ուսումնասիրէ եւ կը ճշդէ մեր ներկայ մշակոյթին (Նախապատերազմեան) կատարած յեղաշրջումները եւ ասոր կողքին հայկական երաժշտութեան կայուն գիծը: Ի՞նչ պէտք էր ընել, կամ ինչ ի՞նչպէս պատասխանեց իր իսկ առաջադրած պահանջներուն: Այդ է որ պիտի ներկայացնենք յառաջիկային:

ՀՐ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ՆՈՐՄԱՆՏԻՈՅ ԾՈՎԱՓԹԻՆՔԷՆ

— . —

Մենութիւնը ինծի համար պատուհան մըն է, ուրկէ անխուսափելիօրէն կը հակիմ «Ցառաջ»ի ականջին, մրմնջելու ինչ որ կը զրուցէ միտքիս տարբալուծարանը:

×

Գնացքին մէջ:

Թող հանդուրժեն այդ բառին արեւմտահայ ընթերցողները: Արեւելահայ բոլորով «գնացք»ը կը փրկէ մեզ՝ շոգեկառքի եւ ելեկտրակառքի երկրնտրանքէն: Ի՞նչ պէտք ունինք ուշադիր ըլլալու ածուխի փոշիին եւ ու ազատ վկայութեան:

Կը փախչի գնացքը: Այո, կը փախչի Ռրովհեանէ, մէյմէկ փախստական են պարունակեալներն անոր:

Ինչո՞ւ սակայն, կը փնտռենք եւ կը վճարենք այդ փախուստը՝ Փարիզ կոչուած մեծ բանտէն դուրս, ուրկէ հազիւ հեռացած՝ վերադառնալի օրուան կը սպասենք անհամբեր:

Հարցուցէք տ'Արթուրի եւ Մօն Աէն Միշէլի հայ պարտեններուն թէ՝ ինչո՞ւ հայրենիք չեն երթար:

— Օ՛, վարժուած ենք Փարիզի: Դժուա՞ր է բաժնուիլ անկէ:

Վարժուած ինչի՞ն. Բաֆէ բուէժին թէ Քափուլառէն Աէն, Աէնէն Քափուլառ՝ վայրէջքին ու վերելքին:

Գոնէ Փարիզեան հրապոյրներուն վայելքն ունենայինք: Եթէ ընդունինք որ հրապոյրները մեզ պիտի կապէին այս քաղաքին:

Իվրէօ՜:

Մինչդեռ, դէմս, պառաւ խաթունը կը խաչէ աչքէն եւ փիջէն ու ծոծրակէն՝ քթոցին աղօթքը կը կլորցնէ:

— Պարոն, ե՞րբ կը վերջանան սարերը

Ինչո՞ւ սակայն, ինծի է որ ուղղեց հարցումը: Ուսումնականի վկայականներ չունէի կուրծքս:

Ափսո՜ս որ, Լատուր հետս չէր:

— Պառաւ խաթուն, օգոստ 23ին կը վերջանայ ոսթը: Կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ ե՞րբ կը սկսի,— յուլիս 22ին:

Ծառերը կը վազեն: Կովերը կանաչ կը քաշկռտեն: Ջագուկները կ'երգեն: Ամպերը կը դառնանան: Մինչդեռ ացիս՝ լաթանիստ կինը դեռ մահիկը [illegible] կը կրծէ եւ ողկոյզին վերջին հատիկները կը կթէ:

Լիզիէօ՜

Անձրեւը համեստ առուշ մը կ'արձակէ.

Տովի՜լ - Թրուվի՜լ.

Գծիկը զոր նետեցի երկու անուններուն միջեւ, կը փոխարինէ կամուրջը որ այդ երկու քաղաքները իրարմէ կը բաժնէ, եթէ կ'ուզէք իրարու կը միացնէ.

Տովիլ,— Ձիարշաւներու քաղաք: Ամառանոց մեծատուններու:

Թրուվիլ,—Զմեռնային կայքը ձկնորս - վաճառորդներու. Ամառանոցը ժողովուրդին.

Բայց, կը փափսան թէ՝ հարուստները խոյս են տուած Տովիլէն, դէպի անմատչելի ծովափունքը Դովիլեանսին: Զըլլա՛յ թէ ժողովուրդը հասնի:

Կը տեսնէ՞ք սա երկու դաշտերը թենիսի, ցանկապատով մը բաժնուած: Անիկա «պուրժուական»ներունն է: Սա՝ [illegible]

Եթէ քիչ մը ոգեւորութիւն գտնէք, յետմիջօրէին Տովիլի մէջ, գիշերը ամէն ինչ կը լուէ դուրսը:

Բայց, կ'ըսեն թէ պատերէն ներս կը ծանկուի կեանքը: Օ՜, քողարկուած, պարտկուած կեանքը ազնուականութեան:

Թրուվիլի մէջ, ոգեւոր կեանք ցերեկը, որ չի կասիր գիշերը եւ խորհրդաւոր վարագոյրներու ետին շապաւինիլ.

Բայց, կը գայթակղեցնէ ժողովուրդին բաց ու անկեղծ արարքը.

Բարոյականը ազնուականին ճարտարութեան արդիւնքն է, որ պէտք է միայն ժողովուրդին չարն ու բարին կշռադատէ

Փոխեցէք ձեր հագուստները: Արձակուեցէք փողկապներու կաշկանդէն: Տագաւորներէն մին՝ քաղաքակրթութեան: Անթեւ շապիկ մը: Տաբատ մը փուշէ: Առանց գուլպայի: Սպիտակ սանտալներ: Գօտի մը ձեր մէջքին

Սակայն աւելի լաւ է որ, մերկանար առնգմէ ալ. Արեւը ժլատ է հոս: Չի հաճիր միշտ վառիլ:

Տեւէք, բացառիկ ի՞նչ շնորհով կը փայլի ան: Մի փախչիք առիթէն. Փուցէ կէս ժամ յետոյ անյայտ:

Օ՜, փառք տեսան անփութութեան: Շրեղ անհոգութեան: Պանծալի՜ առաւօտին, ծովածոցին եւ ջուրին:

Բովանդակ Փարիզը Թրուվի՞լ է պարպուեր:

Կ'ըսեն թէ այս տարի գործատէրերը արձակուրդ չունեցան: Իսկ բանուորները դէպի ծովափունք խուժեցին:

Կ'ըսեն թէ անոնցմէ շատեր իրենց կեանքին մէջ ծով չէին տեսած:

Օ՜, վրիժառու հեգնանքը դարուս դարերու:

Անհամար մանկիկներ: Ու անհամար շնիկներ, ծովափին լայնքին, ծովափին երկայնքին: Ճռուողուն զարգերը առաւօտին:

Մեր, չափահաս, երիտասարդ: Ու մերկութիւն

Արեւը պաշար կը մթերուի, ո՞վ գի... տի չարէ տեւողութիւնը ժամերու

Որո՞ւ փոյթ թէ անգլիացի գիտ... նը պիտի զեկուցանէր արեւին խ... պատճառելը: Ու Տօտէ՝ «Աբքա... Ծառնէքգ»ի մէջ, «Զգոյշ արեւէն» ... բազգրականը պիտի ստորագրէր

Ու երբ կը խորհիմ թէ՝ ամչկո... թիւն ալ գիտնալու է գրող զանու... համար...

Արեւ կ'ուզէ ամէն ոք: Ո՞վ պի... խորհի անոր վտանգին վրայ: Աբ... մուտքի մէջ, կը վճարին՝ արեւ... նալու համար, ինչպէս կը վճարեն... ունենալու համար, ջուր ունենա... համար:

Բարեբախտաբար, պերճանքի ա... տարարուեստը օծանելիքներ կ'արտա... դրէ, որպէսզի կիները առանց ա... պղինձի տարաշխարհիկ գոյնով հր... պուրեն:

Դիտեցէք: Զննեցէք: Ոչ ոք արդ... կ'ըլլայ ձեր մարդակազմական աւա... նդութեան.

Բայց, մի մոռնաք ձեր ցուցամա... հորիզոնական պարզել եւ հոն, ա... կի դէմը նայիլ.

Բէլժիքը ... Հավրի գլուխը: Ե... Երեւցէք, հիմա, ձեր ցուցամատը Ա... լիոյ կողերուն:

Անգլիա՜. Ո՞վ որու դէմ կը ... արդեօք:

Նէկի՞ւսը կը հեգնէ թէ Մուսոլի... հետ կը տեսակցի:

Սուտանի սահմանէն դէպի Աթ... պիա՝ իտալական բանակին առաջ... նի՞ւթ կը փութացնէ, թէ Ազգ. Դա... նակցութեան կանաչուէն սեղա... վրայ պատժամիջոցներու յօդուա... կը բանաձեւէ:

Հիթլէրի ականջն ի վար բան՝... փսփսայ թէ Ֆրանսայի հետ միջա... յին ընդհանուր խաղաղութեան մա... կը խորհրդակցի:

Թուրքիա՞ն կը հովանաւորէ: ... քը Մոնթրէօ՞ կ'առաջնորդէ: Քա... քաղէս Թուրքը: Միջազգային օր... ներու հոլ - հնազանդ Թուրքը ... խարհի մեծ ու փոքր օրինազանց... գերուն օրինակելի Թուրքը: Ձայ... ռէ՞ր Թուրքը ...

Լօզան, Ժընեւ եւ Մոնթրէօ ... հական դատին գերեզմանները՝ ... քաղաքներըՀայաստանեան Զա... բիոյ: Անգութ եւ դաժան խաղը ... մութեան.

Թեյլ փրթաւ: Ու Սարգիսին թ... գիկը բարձրացա՛ւ, բարձրացաւ ... կար հեռացաւ: Ու վերջապէս կո... ցուցի Անգլիոյ ամպերուն մէջ

Ծերուկ մը մօրուքը փռած ... վրայ՝ խնչափո՞ւ կը փնտռէ արդ...

Երիտասարդ ուսուցիչը ժողովր... դին զաւակները մարզանքի կ... է: — Մէկ, երկու:

Եւ փոքրիկները կ'ուռին ու կ'ի... Մանկիկներն ու շնիկները կը խա... երջանիկ:

«Ցառաջ»ը նամակատուն յանձն... եկեր զիս գտեր է:

Կոմսին յուշերէն՝ Քամալին ... մակներուն կ'անցնիմ:

1895ը կը կապեմ 1915ին: Ա. ...

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԵԾ ՋՐԱՆՑՔԸ

Կայարանի նաւահանգիստէն շոգեմակոյկ կ'առնեմ Հիգրէյոյ համար մեծ ջրանցքը ու երթալու դէպի Ս. Մարկոս:

Մեծ ջրանցքը ..

Աշխարհի չքնաղագոյն փողոցին մէջն եմ: Զուրէ այս մեծ փողոցը լի է հեքեաթներով, վէպերով ու բանաստեղծութիւններով: Ճարտարապետական երազ: Ջրանցքին աջն ու ձախը պալատաշարքեր, որոնք կը գեղազարդեն իր ափերը, տալով առասպելական չքնաղութիւններ

Մտած եմ պարիկներու ոստանը, նայեադներու կառուցած հրաշաքաղաքը, թագուհիներու փողոցը:

Ոչ իրականութեան, ոչ իսկ անիրականութեան մէջ կը ճանչնամ այսքան սքրճանելի ուղի: Ոչ հնդկական ու արաբական ծանրաչքեղ զրոյցները, ոչ Աստուածաշունչի տեսիլները, ոչ արուեստագէտներուն երեւակայութիւնը ընծայած է մեզի այսքան գեղեցկահիւս, սքրճանկերտ, չքնաղաշուք ճանապարհ:

Մեծ ջրանցքին երկու եզերքներուն վրայ կը բարձրանան ազնուականաշուք եւ վարդերանգ պալատներ, գոթական մաւրիտանական եւ բիւզանդական ոճով: Պալատներ մարմարիանէ, պորփիւրէ, օձաքարէ սիւներով, քանդակներով, խոյակներով, մեծ պատշգամներով, կամարազիծ պատուհաններով, քարեղէն ծաղկազարդութիւններով եւ սիւնեզէն մուտքերով:

Պալատներուն առջեւ վենետիկեան յաւանդներ, ջուրերուն խորը վարուած գունազեղ պերճամոյթեր:

Արեւը իր լոյսով վրձիններ է մարմարիններու ու ջուրերը, որոնք կը խաղան, կ'օստոստեն լուսահատիկներուն հետ եւ կ'երթան անցնել՝ պալատներուն քարեղէն սանդուղները կը լիզեն, կը համբուրեն, խոսելով ու երգելով:

Ու կոնտոլներ որոնք կ'օրօրուին նազանքով, ջուրը կը չփչփայ անոնց ներքեւ: Ահա կոնտոլ մը որուն մէջ ընկողմանիր է զրօսաշրջիկներու զոյգ մը. կոնտոլավարը յոտնկայս կը թիավարէ, շարժելով իր մարմինը օդին մէջ ու ջուրին վրայ: Ահա ուրիշ մը որ կը մտնէ ջրափողոցէ մը, սահելով դէպի լաբիւրինթոսը

Անցած ենք կամուրջներու տակէ ու կ'երթանք վախճանին:

Պալատները աւելի կը գեղեցկանան, աւելի կ'ոճաւորուին:

Կարծես Մեծ Ջրանցքին երկու ափերուն վրայ կանգնած են հին, միջին դարերուն եւ վերածնունդի շրջանի ամէնէն հոյակապ գեղուհիները, որոնք կը ցուցադրեն ճարտարապետութիւնը իրենց մարմիններուն:

Աստղի մը փողոցէն անցած ենք, մեր ետեւ ձգելով մարմարի, լոյսի եւ ջուրի անհուն առասպելի հրաշալիք մը

Դիցանոյշներու, դիցուհիներու, Արէսներու եւ Ապողոններու բնակավայրեր են կարծես այդ պալատները: Ի՜նչ հեթանոս արքայութիւն:

Եթէ դատաւոր ըլլայի՝ պիտի ներէի այն մարդասպանին որ պիտի ըսէր.

— Ոճիր գործեցի, որովհետեւ կը փափաքէի տեսնել Վենետիկի գեղեցկութիւնները

×

Երբեք պիտի չմոռնամ, այս երկրորդ անգամ Վենետիկ մտնելուս առաջին գիշերը. Իմրովին կը մտնենք շոգեմակոյկ, մեծ ջրանցքին վրայ: Կապտորակ գիշեր է վենետիկեան: Աստղերը ոսկի կը թարթեն ջուրերուն վրայ: Լապտերներէն լուսաներկ մը կը վազէ ջրանցքին վրայ: Կ'օրօրուին կոնտոլները. Սրճարան մը երփներանգ լապտերներով դիւթական օթեակի նման է: Կիսամութին մէջ կը շարժին պալատներու ուրուականները: Ի՜նչ հրաշալի երազ: Ջուրերէն, մարմարներէն ու կոնտոլներէն երգ մը կը բարձրանայ, հոգեզէն ալիքներով:

Պալատները զգեցած են անիրական գեղեցկութիւններ եւ արտախուրուած են խորհուրդներով:

Շոգեմակոյկը կ'առաջանայ ու ես Վենետիկ մտած եմ, ինչպէս սիրահար մը պիտի մտնէր իր տասներկու տարիէ ի վեր կարօտած սիրուհիին ծոցը.

Դիտած եմ, դիտեր: Ժպիտ կայ աստղերուն վրայ ու ժպիտ ակօսներուն մէջ քանի մը կաթիլ արցունք:

Կը նայիմ Վենետիկի մթագնած ջուրերուն: Ոգիները կը վազեն անոր ալիքներուն մէջ, հին սիրահարներ, որոնք լիեղ գալով կը պարեն, կը համբուրուին: Ոգիներէն մին քնար մը ունի կուրծքին վրայ ու կը նուագէ: Գեղուհի մը իր վարսերը սփռեր է ջուրերուն վրայ. յամրաբար կը դառնայ ինքն իր վրայ: Ուրիշներ վարդ կը նետեն իրարու: Թորհուրդի բարակ խաւեր կ'իջնեն ջրանցքին վրայ: Պալատներէն թխորակ. մութ կապոյտ եւ սեւորակ շղարշներ կախուած են: Կը մտնենք լոյսերու: Բիալթոյի մարմարակերտ ու ծեծապանդուած կամուրջն է:

Կ'ելլենք ցամաք: Կը քալեմ ու կարօտով կը դիտեմ սրճարանները, կրպակները, խանութները, մարդիկը, ջրափողոցները, կամուրջները

Կը հոտոտեմ Վենետիկը: Զարմացէք, ես կը սիրեմ իր ջուրերուն հոտը որ հին վէպի մը պէս է:

Կ'երթանք քնանալու:

Հոգիս մէջէն կը խօսիմ ու կ'ըսեմ.—Վենետիկ, կրկին կը շնչեմ քեզ, Վենետիկ, քու քարերուդ եւ ջուրերուդ սիրահարն եմ, Վենետիկ, գիշեր բարի, քաղցր օրօր, անոյշ երազներ, ցարչայոյս

×

Օրուան մէջ ու գիշերները ինչ գեղեցիկ ժամեր անցուցինք Մեծ Ջրանցքին վրայ: Ցաճախ Բիալթոյի կամուրջին մօտերը, երբեմն Ֆէրովիայի կողմը, երբեմն ալ Սալուտէի առջեւ:

Շաբաթ երեկոյ մը սակայն հանդէս պիտի կատարուէր Մեծ Ջրանցքին վրայ: Ծփուն օթեակ մը շինուած էր գոհարազարդ թագի մը նման: Անկէ պիտի նուագէին ու երգէին: Լուսազարդուէին պիտի պալատները ու Բիալթոն: Վենետկաբնակ քանի մը գեղապաշտ երիտասարդներ կը վարձեն նաւ մը, կը զարդարեն կանաչներով ու լապտերներով եւ հրաւէր կ'ուղղեն մենէ քանի մը հոգիի, մասնակից ըլլալ իրենց: Այդ երեկոյ կ'անձրեւէ: Մեր Արմէններու խումբը սակայն, կիներով ու օրիորդներով, կը մտնէ նաւ: Հանդէսը յետաձգուած է եւ հայկական խումբէն զատ ոչ ոք կայ Մեծ Ջրանցքին վրայ: Պալատներէն շատերը սակայն լուսաւորուած են: Մեր նաւուն մէջ իտալերէն ու հայերէն մեներգներ եւ խմբերգներ: Կերուխում, առուլիա: Թմմատային կը յաջորդին թմմատաներ, ինչպէս տօներուն յաջորդած են տօներ:

Ահա պալատները: Անոնց մէկը կ'երեւի մաքուր մարմարներով, սպիտակ լոյսով մը ողողուած: Ուրիշ մը կարմիր լոյս է հագեր: Երրորդ մը կապոյտ շառայլներու մէջ կը ժպտի, ջուրերուն մէջ կ'օրօրուին պալատները: Ջուրերուն մէջ լուսասիւններ, գունաւոր պատշգամներ, պատուհաններ, քիւեր, մայրաճակատներ:

Մեր նաւուն մէջ կը խմեն ու կ'երգեն: Արուեստագիտուհի մը կը լեցնէ ջրանցքը իր հագագներով: Իտալուհիները մեր նաւուն նախօլիի հուրերը կը թափեն վենետիկեան ջրանցքին վրայ

Մեծ բոցերու մէջ պայծառակերպուած պալատները կ'անցնին: Կարծես անոնք ըլլային հրեշտակապետի բնակարաններ:

Մէկը կը խօսի նաւուն մէջ:

Ահաւասիկ խումբ մը խենթեր, խումբ մը Արմէններ ենք, նաւու մը մէջ, փոթորկոտ երեկոյէ մը վերջ, Մեծ Ջրանցքին վրայ միայնակ ու կ'երգենք եւ կը յառաջանանք: Այս տեսարանին մէջ չէ՞ք կարծեր տեսնել պատկերը հայութեան: Փոթորիկը եթէ եղաւ խորհրդանիշը մեր ճակատագրին, յառաջացող նաւ մը կամ թաւալող անիւ մըն ալ խորհրդանիշը եղաւ մեր անցամաքելի խանդավառութեան եւ խորաբմատ կամքին: Մեր նաւը ցոյց մըն է լաւատեսութեան յամառութեան եւ կեանքի հանդէ... մասնակից ըլլալու անզսպելի ցա... կութեան: Ամայութիւն է Մեծ Ջ... րանցքին վրայ... Խումբ մը Հայ... նաւն է որ յետաձգուած հանդէսը վերածէ նախատօնակի: Ու թող ... կից վերջն ալ այսպէս ըլլայ... Թորիկներուն մէջէն թող յառաջան... Հայուն Նաւը, հասնելու հանդէսնե... գերագոյնին: Ցառա՛ջ ...

Ու մեր նաւը կը սահի՝ քնքնա... ծիծաղներով եւ երգերով:

Պալատները լուսամփոփներ թափեն ջուրերուն վրայ:

×

Ու հիմա յիշատակ մըն է. Մեծ Ջրանցքը իր պալատներով, մարմարներով, կամուրջներով, կոնտոլներով, ծփուն նաւահանգիստներով, յապաղներով, ջրածորերով եւ ... նանչոտակ ջուրերով Յիշատակ է նոյնպէս ամբողջ Վենետիկը

Մեծ Ջրանցքէն ու Վենետիկէն ... ունիմ այսօր:

Ունեցած է գրպանի յուշատետր մը, որուն կափարիչին վրայ է Ս. Մ... կոսեան ոսկեզօծ առիւծը հեռաց... ծաղիկի մը նման, կը թռչի, թռչի ...

Ունեցած է փոքրիկ մոխրաման մը գնուած Բիալթոյի կամուրջին շուրջէն: Մարմարէ քառակուսի մոխրաման մը, որուն մէկ եզերքին վրայ զետեղուած է արծաթագոյն մետաղէ կոնտոլ մը, կոնտոլավարով

Այո՜, յուշատետր մը, մոխրամ... նօթերով եւ մոխրաման մը մէջը լեցուն մոխիր ...

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

գիտեք ի՞նչ կը խորհիմ,
— Ի՞նչ կը կարդաք, պարոն։
— «Ցառաջ»։
— Հա՞յ էք։
— Այո՛։
— Եւ հոս նստած, սրճարանին Ֆրանսացիներուն մէջ, հայերէն թե՞րթ կը կարդաք
— Տարօրինակ ի՞նչ կը գտնէք ասոր մէջ։
Ցարինէրէ ի վեր դեռ նոր կը տեսնեմ որ երիտասարդ մը դուրսը այսպէս հայերէն կարդայ։
Տխուր է ձեր յայտարարութիւնը, պարոն։ Այն որ կ'ուրանայ իր մայրենիքը, կ'ուրանայ ամէն ինչ։ Այն որ կը քաշուի Հայ ըլլալէն, կը քաշուի որ եւ է բան ըլլալէ։
Մերուսի Հայուն աչքերը ողողուեր էին խնդութեամբ։
Ենթադրեցէք աւելի վճարեց։ Ու տեր ձեռքի սեղմումը շա՜տ բուռն եւ երկար եղաւ։
Առաւօտեան պտոյտի։ Ու աստղակերպ նախասիրութի՞ւն թէ պահանջ, «Մարշէ» կը մտնեմ։
Այլուրանցա ր. Վաչէ
— Դո՛ւն, ի՞նչպէս ես, Վահրամ։
— Գիտցինք եղբայր։ Հրեայ, Հրեայ, Հրեայ։ Ուր որ երթաս, Հրեայ։ Իրենք են աշխարհը։
— «Մաքրակէտ ծովափ» կը կոչեն այս ծովափը։ Փոխելու են այդ անունը
Ու կ'առաջարկեմ որ «Փալէսթին ծովափ» րսեն այսուհետեւ։
— Ծովափը Հրեայ։ «Մարշէ»ն Հրեայ, Ամբողջ Ֆրանսան Հրեայ։ Չեմ կրցած ըմբռնել թէ ինչո՞ւ Ֆրանսա կը կոչեն այս երկիրը։
Եղբայր, 5ի կը գնեն, 4ի կը ծախեն. Ինչ չի հասնիր։
Աստուածային ի՞նչ օրհնութիւն է որ սերմանած է ասոնք ի սփիւռս աշխարհի։
Այս երկու «բամբասողները» (երկու վաճառորդ), Վաչէ եւ Վահրամ, մին Փարիզի, միւսը Առափարջի գիւղերուն վճռականով, տարօրինակ գործակցութեան դրութիւն մը որդեգրած են։
Տնտեսագիտական հին եւ արդի բոլոր վարդապետութիւնները աչքէ անցուցէք, որոշելու համար թէ ի՞նչ անուն պէտք է տալ երկու վաճառորդներու հիմնած դրութեան։
Իւրաքանչիւրը անոնցմէ՝ ունի իր պայուսակ մը գուլպան։ Իր սեփական գրամագլուխը։ Կ'երթան «Մարշէ»։ Ու կը ծախեն իրարմէ հեռու, իրարմէ անջատ։
Կէսօրին, գործէ վերջ։
— Վաչէ, որքա՞ն ծախեցիր։
— 300 ֆրանքի։ Դուն ի՞նչ բրիր։
— 45 ֆրանքի առեւտուր ըրի։
Վաչէին զուտ շահը՝ 75 ֆրանք, կը բաշխուի Վահրամի զուտ շահին՝ 11 ֆրանքին վրայ։ Գումարը հաւասարապէս կը բաժնուի։ Ու կ'անցնին արձակուրդի օրերը։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԻՏԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըսթեռնելի եւ մելանով։

Մեր գեղին կալերը

— . —

Որքան կ'անցնին տարիները, այնքան աւելի կը սրբանայ յիշատակը մեր գեղի կալերուն։ Մանաւանդ այս օրերուս, երբ արեւը կը խարազանէ ամէն կողմ, երբ տաքը նախանձոտ ուղտի մը պէս փուռեր նստեր է, երբ հեռուէն հովին ալիքներուն հետ՝ ամառնային գաշտերուն բոյրը խառնուած ձուխին պէս քթիդ կը հասնի։

X

Յունիս 15։ Ամբողջ գիւղացին ոտքի է։ Իւրաքանչիւր տանտէր իրեն յարմար կալ տեղ մը կը փնտռէ, մինչ իրենց տան, իրենց դրան մօտիկ։ Գիւղը կրակին վրայ դրուած ջուրի կաթսայի մը պէս կ'եռայ։ Անհամբերութեան շարժում մըն է որ ծայր տուած է մեծի ու պզտիկի սիրտերուն մէջ։ Հարանիք կայ կ'րսես։

Հայ երիտասարդը, իր քանի տարիներուն բեռը ուսին, մայի չափ հող չունի։ Սիրտը կը բաբախէ, արծինը պատուտակի մը պէս կը խաղայ։ Բայց մէկ անհանգստութիւն ունի, — ցորենները շատ քաղուին, կալերը շատ ծփուին, որպէսզի երկար ու անկուշտ նայի այն հեքարձակ աշխան, գիտէ անոր հրեշտակի պատկերը ինչպէս գեղի Հայերին մէջ։ Որպէսզի եթէ հնարաւորութիւն ունենայ, այն չար կատուներուն պէս թաթը երկարէ անոր երեսին, հոգ չէ թէ քիչ մը արիւնի, կամ քանի մը կաթիլ արցունք գաղտուին կարմիր այտերէ վար։ Խանչուկի անոր երկայն մազերը, որ ցորենի խուրձին պէս հպարտ, դիզուած կը մնայ վիրգ ուսերուն վրայ։ Որպէս մի քիչ մը աւելի մօտենայ այդ միակ կրակին ուր սառած, դողացող ձեռքերը անոր փափլիկ ձեռքերուն մէջ պիտի դագրին ապաստանելէ։ Ու թերեւս հաւանական է, որ շրթները զգան համը այդ գեղի աղջկան շրթներէն կաթող մեղրին։

Լռութիւն։ Մտիկ րրէք, գեղի աղջիկը կ'երգէ։

Քանի մը անգամ իրենց գոնէն անցնող հայ տղուն պարթեւ հասակը՝ արբիներ է իր սիրտը։ Երբ ամէն իրիկուն, խթանը ուսին, իր եզներուն հետ կուգար ու կ'անցնէր, արտորնօք, գաղտագողի, գլուխը թղթուած պատուհանին ապուխէն դուրս հանելով կը նայէր անվերջ։ Բայց՞ որքա՜յ երջանիկ ձգուէին, որ իրիկուան մութին մէջէն հետապնդէր զայն։ Կամ պահուելով գիզուած որաներուն ետեւ, կուշտ մը դիտէր անոր հասակը, փառաւոր աչքերը, սեւ մազերուն խոպոպները եւ անոր նայուածքը երազուն։

Ի՞նչ երջանկութիւն, մօրը աչքերը պիտի չտեսնէին այս ամէնը, ու ինք հաւատարիմ իր կուսութեան, ամչկոտութեան քօղը պատռելով դուրս պիտի գար պահուած տեղէն ուքայլէր խոլոխոխ, ինչպէս հերոսուհի մը առասպելի պէս կուրծքն ուռած։ Տղան երգ մը պիտի մրմնջէ, սակայն ինքը իր թէ չի լսեր, օրօրուելով պիտի քալէ։ Պիտի քալէ՜ մինչեւ որ ապաւէ իր գիմացրական ամբողջ ուժը, մինչեւ որ ծունկերը կթոտին, չկրնայ քալել այլ եւս, իյնայ։ Ու տղան աչքերը չորս կողմ, հրդեհը սրտին, գար վերցնելու ինկած տեղէն։ Ու ինքը՝ յանկարծ աչքերը անոր թեւերուն մէջ բանար։

Ի՞նչ պզտոր երազ։

X

Առաւօտ մութնցուցուած, հնձուորներուն ժանգոտին ձայնը ամբողջ գաշտն է բռներ։ Հեռուէն մշակին սիրերգը կայծակի մը պէս արագ կուգայ ու կ'անցնի ականջիդ մօտէն։ Ասոր լան մեղմ դեփիւռը հետ կը խաղայ լոյս։ Ժամուն զանգակին զողանջը տեսակ մը քաղցրութիւն կը թողու սրտիդ մէջ։ Հեռուհեռուէ փողոցները աղմուկով կը լեցուին։ Գործէ քաշուած քանի մը ծերեր եւ պառաւներ օրօրուելով ժամ կ'երթան։ Ահա կովի մը բառաչը, ձագուկը կը փնտռէ։ Այս պահուս ուր արեւը առաւօտեան ողջոյնը կը բաժնէ գիւղին, նախիրը ծայր տալ կը սկսի։ Քանի մը ժամէ ի վեր քնացող գիւղը, հիմա կ'արթննայ, ու փողոցները կը լեցուին կենդանով եւ երգով։

Աստուծոյ ճրագը կը վառի։ Ահա ցորենի դէզ մը շալակը, սայլ մը ճռնչելով կուգայ ու կ'անցնի։

Երկու հսկայ գոմէշներ փրփուրը բերաններուն ուրիշ մը կը քաշեն։ Աւելի հեռուէն եկող սայլի մը ճռինչը տեսակ մը եղանակ կ'արթնցնէ բանաստեղծին սրտին մէջ։ Ի՜նչ անոյշ եղանակ։

Ամառուան այս եղանակին, գեղացին հարանիքն է բռներ։

X

Ով էր լսեր թէ գեղացին ալ արձակուրդ ունի։ Այո, ան ալ արձակուրդ ունի։

Այս պահուս գեղին հասարակ տուները երգ ու ձայն չունին։ Ցօղնած պատեր կարծես։ Հոն թոնրատան խոնոր յարկին տակ, պառաւ մը, կանկը բարձին՝ հին օրերը կ'երազէ։ Ուրիշ մը դրան մը առջեւ, ու պզտիկ մըն ալ քովը նոյն ճամբան են բռներ։ Եւ այսպէս իւրաքանչիւր տուն մի այն պահակ մը ունի, պահակ մը անգօր ու անձայն։

Գիւղացին արձակուրդի է գացեր։ Արձակուրդի է տարեր իր եզը, եւ ձին ու էշը, եւ ոչխարն ու այծը, եւ շունը նոյն իսկ։

Երանելի՜ արձակուրդ։

Մինչ մեր գիւղի բերդին տակ, քիչ մը հոս ու հոն, շղթայի պէս օղակուած են կալերը։ Հոս է արձակուրդի վայրը, հոս են եկեր ամէնն ալ։

Եթէ քաղցի ես, հիմա, եկուր պըտոյտ մը ըրէ այս գիւղացի տղուն հետ։

Աչքդ կորածին չափ նայէ, պարիսպներու պէս բարձր ու երկար, ցորենի խուրձերը դիզուած են քով քովի։ Ամբողջ հարստութիւնը գիւղացին։ Մինչ մօտը, հասարակ բերդի մը նման կամնուած յարդը փռուեր նստեր է։ Հոնկա կամար կապած լուսնի մը գեղեցկութիւնով ընդարձակ կալի մը մէջ, կամերը կը դառնան։ Ամէն կողմ պատկերը նոյնն է։

Տաքը կրակէ անձրեւի պէս կը մաղուի։ Տղեկ մը, կամին վրայ, թրջըւած թաշկինակ մըն է փռեր գլխուն։ Սա միւսին նայէ, խեղճ տղայ, արեւէն թմրած կատուին պէս կը մրափէ։ Դիմացը, երկու կամեր հակառակ ուղղութեամբ կը դառնան, բայց ի՞նչ չար են ասոնց կամուորները. յարդ կը մաղեն իրարու երեսին։

Կամաց կամաց արեւը կը բարձրանայ։ Կէսօր։ Քաղցքի բարեկամ, եթէ չես նախանձիր, մէկ մը նայէ գիւղացիներուն կէսօրուան ճաշին։

Ան քեզի պէս աթոռ չունի, ծալապատիկ նստեր է գետինը։ Անոր կերակուրը պղտիկ պնակներու մէջ լեցուած չէ, խոշոր են անոնց պնակներ։ Կէս լիտր չէ խմած գինին, փարչը կան մօտը։ Հացը քիլօ մը չէ, թոնիրին բարակ հացը համբանք չունի։ Ձմերուկին եւ սեխին պարտէզը ճիշդ քովն է։ Խաղողը տակառներով բերուած եւ հպարտութեամբ կը դիտէ իր արդար վաստակին ու կը հրճուի։

Երջանկակա՜ն օրեր։

Խոտինքին, որ այլ եւս գեփիւռը թեւեր առած կը սկսի շարժիլ, գիւղացին կը լծէ եզները կամին։ Մինչեւ իրիկուն, մինչեւ ուշ գիշեր։

Գիշերուան այս պահուն, ուր կամերը կեցած են, ու աղմուկները դադրած, սիրային անոյշ երգի մը եղանակը ծաղկի բոյրի մը պէս մեղմ, կը տարածուի կալերուն մէջ։

Աղջիկ քո տեղում Շուշան
Եկուր երթամք Սուրբ Նշան ....

Գեղացի տղան է այս, որ քունը ծալած մի կողմ դրած, իր հարեւան աղջկան նազոյի կրակով կ'այրի։ Սուրատին ձայնը կարծես, հեռուհեռուէ կը ցանենայ, կը մեղմանայ, մարելու տարիման եւ սակայն լսելի.

Հոն Աստուծոյ ազօթեմ
Որ ըլլամ պաղուդ փեսան ...

Քունը որ ծալլուած մէկ կողմ դրուած էր, յանկարծ կ'ապստամբի ու գալով Սուրատի կոպերուն վրայ կը թառի։

Լուռ գիշեր։

Աստուան աղօթքի կողմը չհերմկած, գիւղացին իր սայլին ճռինչին հետ կանգ կ'առնէ կալին մէջ։ Ամէն մարդ գործի գլուխն է։ Մին կը խառնէ, միւսը ցորենը յարդէն կը զատէ, ուրիշ մը տարբեր գործ կ'ընէ։

Սահող օրերուն հետ, սրաներու այդ հսկայ դէզերը հետզհետէ կը հալին կամին սուր ակռաներուն տակ, ինչպէս ձիւնը արեւին։ Ու քիչ մը ամէն տեղ, հիմա, ցորենախառն այդ յարդի դէզերը, բերդերու պէս խոր-հրդաւոր կը սկսին շատնալ։ Կարծես գեղեցիկ աղջկան մը պատկերն եղած ըլլային ասոնք։ Ու գիւղացին կը նայի անկուշտ ժպիտը դէմքին։

Հունա հարանիք կայ կարծես։ Թէքոր կեցած է ցորենի դէզին քով հովանոցը գլխին։ Գդիրը կը չափէ։ Արդիւնքը ակնկալուածէն շատ աւելի։ Ուրախութիւն անսահման։

Ու այսպէս մինչեւ վերջին կալը, մինչեւ վերջին հատիկը, մրջիւնի աշխատանք։ Արդար քրտինք։ Ժպիտ։

Աշնան առաջին օրերուն երբ երկինքը կը սկսի սեւնալ կամ առաջին առատաւով կ'աւետուի անձրեւին գալը, գիւղացին հոն չէ արդէն, կալերը չկան։

Ու թող սրտոտ երկինքը։

Հիմա, երբ տեղատարափը կը ծեծէ գետինը, կայծակները իրար կը խաչաձեւեն, գիւղացին իր հօրենական տան մէջ կոնակը բարձին, թղթուած պատուհանին փեղկերէնդուրս կը նայի, կը ժպտի։

Մինչ այսպէս էին գիւղիս՝ Գոմքի կալերը

Ո՜ կալեր, կալեր, իմ հայրենի կալեր, տարիներս կուգան ու կ'անցնին, սակայն ձեր սուրբ յիշատակը երբեք։ Կը նմանիք վէրքի մը, երբ ամէն անգամ ձեռք կը զարնեմ կը ցաւի, կ'արիւնի անդադար։ Ու մէկ բժիշկ չէ կրցեր դարմանել զայն եւ ոչ ալ զգացեր ձեր մեծութիւնը։ Ո՜հ, ինչքան մեծ եւ անհուն է այս վէրքը։ Պիտի դարմանուի՞ արդեօք։

Տէր, տուր ինձ, տուր Գոմքիս, Հայրենի կալերս տուր. այն կալերս իրենց աշխատանքով ու հանգիստով, ուրախութիւնով ու արտմութիւնով, գեղեցկութեամբ ու ճոխութիւնով, սիրով ու երգով։

Տէ՛ր, ես գիւղացիի զաւակ ձեռքերս քեզի կ'երկարեմ ..

ԾԱՏՈՒՐ ԳԵՐԳԵՐԵԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՐԴԵՐՆ ՈՒ ՃԱՆՃԵՐԸ

— . —

Քեռի Սիմէօնը քաղաք էր գնում գատարկ սայլի վրայ։ Զորս ժամ անընդհատ գնում էր նա խճուղիով եւ չորս ժամ շարունակ երգում էր նոյն երգը. — «Միւսուկ աչեր»։ Քաղաքի մօտ նա երկար, մինչեւ քրտնելը, փնտռեց թեւի տակ եւ վերջապէս դուրս հանեց այնտեղից մի ծխախոտի տուփակ, որ նրան ծառայում էր դրամապանակի տեղ։

Մեծ նախազգուշութիւններով եւ ամէն վայրկեան չորս կողմը դիտելով նա սկսեց հաշուել դրամները։ «Այս երեք րուբլին կ'երթայ կօօրժկին, ասում էր ինքն իրեն Քեռի Սիմէոնը, սա էլ շաքարի, օրինակի համար սա էլ թէյի։ Բացի այդ ծ...

Յանկարծ չգիտեմ որտեղից դուրս պրծաւ մի երիտասարդ՝ քաղաքացիի հագուստով. նա մի քայլով անցաւ ճանապարհը եղերող առուն ու մօտեցաւ սայլին։

— Հայրիկ, ինձ քաղաք հասցրու, սասաց, շատ յոգնած եմ կարելի՞ է։

Սիմոնը վախցած դրամապանակը տեղը խօթեց եւ զայրացած գոռաց.

— Կարելի չէ, ոչ, դու քո ճամբով գնա. է՜յ, ձեռքդ սայլին մի դպցներ. ասում եմ մի դպցներ, թէ չէ դագանակս գլխիդ կը չփացնեմ։

— Բա՛հ, տես ինչ լուրջ մարդ է, բարկացաւ, սաաց երիտասարդը ծիծաղելով.

— Բարկացած չեմ, բայց ով գիտէ ... գուցէ դու ինձ, չան ճուտ, այս բոպէիս քինցնող կաթիլներ տաս հոտոտելու, ի՞նչ իմանամ.

— Ի՞նչ։

— Աստուած վկայ, մեր գիւղում կարելի է ասել մէկը չկայ, որ այս պէս սառծ թակարդ ընկած չլինի։

— Չէ, հա։

— Ես քեզ խօսք եմ ասում. մեր գիւղացիները ճանճերի պէս թակարդ են ընկնում ... բացի ինձնից։ Մի՛ դպչիր սայլիս անիծեալ ձեռքերովդ, հեռուից գնա, թէ ոչ դագանակս գլխիդ կը չփացնեմ։

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ձեռք չեմ տար սայլիդ, հեռուից կ'երթամ, մի նեղանար։

— Նեղանալու բան չկայ այստեղ. միայն թէ ես 53 տարեկան մարդ եմ, խայտառակութիւն կը լինի եթէ խաբուեմ, մանաւանդ որ խելք ունիմ, իմ իմաստութեամբ խաբուել կարելի չէ։ Այ տղայ, արի դու չիփ չիտակ ասա, ինչ ես ուզում ինձանից, ա՛յ շան ճուտ։

— Ծիփ չիտակ ինձ ոչինչ պէտք չէ, ոչինչ ... մի ժամացոյց ունեմ, շատ աժան կը ծախեմ ...

Քեռի Սիմոնը յօնքերը խոժոռեց ու ձեռքերը թափահարելով գոռաց.

— Հեռացի՛ր, մեր գիւղացիները շատ անգամ ժամացոյցի թակարդն են ընկել։ Հեռացիր, սիրելի պարոնս, անիծեալ ում ունես դու, ես 53 տարի է առանց ժամացոյցի եմ ապրում, հեռացիր, թէ չէ դագանակս գլխիդ կը չփացնեմ։

Երիտասարդը գնում էր սայլի ետեւից ու խնդալով խօսում ինքն իրեն։

— Անհասկացող մարդ է ... Բանող ժամացոյց, կնիքն էլ վրէն ...

— Կնիքն էլ վրէն, բացագանչեց Սիմոնը, գուցէ դու աստմիդ տակ սեղմելով կնիք ես շինել։

Երիտասարդը մեկնեց ժամացոյցը Սիմոնին։

— Աս նայիր, մի փնթփնթար։

— Նայելու պէտք չունիմ, գոռաց Սիմոնը, իմաստութիւնս ինձ արգիլում է նայել։

Մի ժամից յետոյ Քեռի Սիմոնը արդէն ամենայնիւ ժամացոյցի տէրն էր. բայց հէնց որ երիտասարդն իջաւ սայլից ու աչքից կորաւ՝ ժամացոյցը կանգնից։

Սիմոնը ժամացոյցը դրեց խոտի տակ եւ խորամանկօրէն ծիծաղեց.

— Լաւ, չբանող ժամացոյց է, բայց աժան է, համարեա ձրի, իմ իմաստութեամբ ես չեմ խաբուել։ Դեռ հարց է ո՞վ ում է խաբել։ Ոչխարները քեզ ուտեն, այ տղայ։

Իսկ երբ Քեռի Սիմոնը ուզում էր վճարել գնած կօօրնեղինը՝ րուբլինների փոխարէն դրամապանակից լրագրի կտորներ դուրս եկան։

Ի՞նչպէս էր թուղթը այնտեղ մտել. Քեռի Սիմոնը, հակառակ իր իմաստութեան, չէր կարողանում հասկնալ։

Նա զարմանքը դէմքին շրջեց դրամապանակը, թղթի ամէն մի կտորը գիտեց լոյսի տակ եւ բարձրաձայն հեկեկաց։

Մ. ԶՈՇՉԵՆԿՈ

Թարգմ. ռուսերէնից՝ Հ. Ս.

ՔԻՒՐՏ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

— . —

Դուն մեր տուներուն գեղեցիկն ես,
Ա՜խ, ես կը մեռնիմ, պատճառը դուն ես.
Թող իմ գերեզմանս քու ճամբուդ վրայ ըլլայ,
Ինչքան որ այդ տեղէն անցնիս ու դառնաս զիս յիշելով ըսես, Դուն կսրտոտով մեռար, պատճառն ես եմ։

X

Մեր տուներուն գեղեցիկները երեք են,
Այդ երեքն ալ մեր դուռնէն կ'անցնին,
Առաջինը բամպակի ծաղիկ է, երկրորդը տուներուն գեղեցիկն է,
Իսկ երրորդը՝ իմ եարս է։

X

Անձրեւը կուգար ընդհատ - ընդհատ.
Երկնքի ամպին գոտին կարմիր և կանաչները
Վար կ'իջնեն, դուն եկուր ձեռքդ տուր ձեռքիս
Որ երթանք մեր կարօտը ուզենք Աստուծմէ։

X

Այսօր նորէն կարմիր փեսան ես հագեր, գիւղին աղբիւրին ճամբան
Թեւերդ կ'օրօրես, սիրտս արխառէն կը շարժի, ցաւերս ու վէրքերս իրար կը խառնուին։

X

Տղան.— Ես մեր դրան առջեւ, դուն ձեր դրան առջեւ, սիրոյ հով մը կը փչէ երկուքիս միջեւ, թող Աստուած իմ ու քու սրտիդ մուրազը տար, այս գիշեր մինչեւ առաւօտ։

Աղջիկը.—Երգէ տղայ, երգէ, հոգիս քեզ մատաղ, ես քեզի խօսք տուած եմ, տուած խօսքս ետ չեմ դառնար։ Դուն երգէ, թող քու թշնամիներդ ճաթին։

Տղան.— Աղջիկ, սիրտս վէրք է, դարման չունի, կ'ուզեմ քեզ կանչել, անունդ չեմ գիտեր։

Սիրտս կը վառի, սիրտս կը հալի։

Թարգմ. Գ. Վ.Ք.

«ՑԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Ե...՞ս ... հաղիւ լսելի ձայնով նշխարքը կը խօսէր։

— Այո՛, դո՛ւն. (ուրախ եմ հրաշքին համար, բայց կը գողամ)։

— Ինծի Ցիսուս կ'ըսեն, Նազովրեցի, ծանր է խաչը, բայց առանց խաչի չկայ աստուածութիւն։

Մայր ունի՞ս։

— Ան՝ որ կուլայ ոտքիս տակ, կ'ուզէ ցաւս մեղմել, տխուր է մահը, բայց վա՜յ անոր որ իր մօրը աչքին առջեւ կը մեռնի, այս մահը ամէնէն դարհուրելին է մեռնողին համար։

Ցիսուսի կողքն երեք կաթիլ արիւն վար ինկաւ։

Հրեշտակները ծաղկի թերթեր ցանեցին այդ արիւնին վրայ։ Երգեցին «փառք ի բարձունս»

— Հայր ունի՞ս.

— Երկնաւոր Հայրը՝ որ յաւիտենական է։ Ես անկէ եմ։ Անիկա մէջս է, ես անոր մէջ։ Ահա Գողգոթան, եւ ահա ճամբան, որ կը սկսի խաչիս տակէն, անոնց մէջտեղը հրաշք մը կայ ..

Ցիսուսի կողքէն՝ երեք կաթիլ արիւն ինկաւ խաչին վրայ

Սերովբէները խումբը բնարական դաշնակութեամբ երգեց «դա է որդին իմ սիրելի»

— Եղբայր ու քոյր ունի՞ս։

— Ամէնքը եղբայրս ու քոյրս են, անոնց փրկութեան համար եկայ։ Ամէն տեղ Ցուդայ մը կայ եւ անմեղ մահապարտ մը.

Ցիսուսի կողքէն, ուրիշ երեք կաթիլ արիւն ինկաւ, այս անգամ խաչին ստորոտը լացող կնկան բաց կուրծքին վրայ։

Քերովբէները երգեցին։

«Զի փնտռէք կենդանին ընդ մեռեալս» ..

—Ըսէ, իմ սրբութիւն, ո՞ր արտէն կուգաս։

— Զարդարենց արտէն։

— Դուն Զարդարը կը ճանչնա՞ս։

— Այո՛, այո, թուրթ ծառէն վար ինկաւ ու մեռաւ խեղճ աղջիկը։ Անոր մայրը, ամէն տարի, Աւագ շաբթուն, քանի մը օրս ալիւր կը տանի եկեղեցի տունը, որ իր աղջկան հոգիի համար, «մասն ու նշխար շինուի», այդ ալիւրէն եմ.

— Գիտե՞ս թէ Զարդարը ինծի ինչ կ'ըլլար։

— Քոյրդ էր, չարաճճի՜, գիտեմ, ես ձեր արտի ալիւրէն շինուած եմ, մարբըդ տուաւ այդ ալիւրը, հա՛, այս անտունին մէջ էի, հոսկէ գացի եկեղեցի տունը, ու նշխարք եղած կրկին ձեզի կը վերադառնամ։

— Խեղճ քոյրս, մայրս այն օրէն ի վեր կուլայ, չկրցաւ մխիթարուիլ

— Աստուած հոգին լուսաւորէ։

— Լոյս իջնէ անոր գերեզմանը.

Հացիկը խնդաց կարծես, երեսս նայեցաւ մտերմօրէն, մտերմութիւն կար մեր խօսուածքին մէջ։

— Արժէ, աւելի կը սիրեմ քեզ, ո՛վ սուրբ հաց, վասնզի մեր արտէն ու տունէն ես, մէջէդ՝ պապիկիս օրհնութեան պատկառանքը, եւ հօրս քրտինքին հոտը կ'առնեմ։ Քեզմէ կը լսեմ մեր արտին մայրութեան աքօշը եւ երգը իր տաք հասկերուն, դուն՝ հօրս փեսայութեան արեւահամ յուշը կը բերես ինծի, եւ մօրս երկունքին ազնուելի հրաշքը։ Օրհնեալ ըլլաս, ո՛վ հացեղէն աստուածութիւն, դուն պապս ես, հայրս ու մայրս, մեր տան փառայեղ պատմութիւնը, մեր սեմին պաղանիքը եւ մեր արտին քաղցր առատակը ... մեր գոմէշին քրտինքը։ Մեր մանկական գնգոցը.

Կը համբուրեմ նշխարքը։

Գիշերը կ'իջնէ տանիքին վրայ, մենք միասին կը պառկինք ... Գլուխս կը հանգչի խաչին վրայ ... Աչքս կը մտնէ երազիս մէջ։ Հրեշտակները երգեցին.

Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց.

Ե.

Տարիներ անցած են այդ օրէն։

Թշնամին մեր գիւղը վառեց, բռնանեց աքրոքէն ու երէցկինը, Կառնենց Հաճի մաման թոնիր նետեցին, գիւղը մորթեցին, «Երեսփոխանը» իր միւս պոչին կապեցին ու քշեցին լեռները ...

Կորսնցուցի հայրս։ Մայրս՝ անօթի մեռաւ։ Այրեցին մեր տունը, խլեցին մեր արտը, եւ՝ մեր ալիւրէն շինուած նշխարքը տաք ու փափկայ օտար մչակէն։

Հիմա՝ մենք միասին կ'ապրինք թիթեղաշէն խրճիթի մը մէջ։

Անիկա իմ տունս է, իմ գիւղս, իմ հայրենիքս։ Հայրենիքիս աշխարհագրական քարտէսը։ Արաքսի մտանցքը, Անիի աքօսը, Սարդարապատի հերոսամարտը եւ Մայիս 28ը, մեր կամաւորներու յաղթական կանչը, անիկա՝ Հայաստանս է ...

Այսօր տխուր եմ. Ձայնիս մէջ՝ ցեղիս պարտուած պատմութիւնը կուլայ

Ու բաժեկէս կը լսուի յօշոտուած հայրենիքիս ճիչը ...

Ծոցէս կը հանեմ նշխարքը, ու կրկին կը խօսիմ անոր հետ։

— Ըսէ՛ ինծի, ո՛վ սրբութիւն, պիտի դառնա՞նք մեր հայրենիքը, մեր գիւղերու երանութեան, մեր հովերու արբեցնող բուրմունքին, մեր ջուրերու կախարդական երգին ..

— Երազը անմահ է, երբ հաւատքէն կը սնանի, դուն որ ինծի պէս խաչ ունիս, եւ տառապանքիս նման տառապանք, եկուր միասին բարձրանանք դէպի արդարութիւնը երկարող Գողգոթան, եւ անկէ դիտենք ազատութեան արեւածագը ...

X

Հիմա երկու Ցիսուսներ կան։

Ես՝ անհայրենիք եւ արտում, եւ սա միւսը՝ մեր ցորենալիւրէն շինուած, որ ծոցս կը պահեմ ...

Մենք կը սպասենք մեր յարութեան աւետիսին ... Մեր աքրոքը, որ հիմա երկինքն է, հանգիստ նստած ըլլալու չէ, մենք կը հաւատանք, ժամուծանր բանալիով, Աստուծու դուռը կը ծեծէ անիկա, դառն ու իրաւունք կը պահանջէ ...

— Տէր պապ, հին օրերու պէս, չըլլայ թէ արքայութիւն ուզես, երկնքի արքայութիւնը մեզի պէտք չէ, այլ հայրենիքի ազատութիւնը.

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(Վերջ)

ԾԻԾԱՂ

— Ես քեզի հետ ամուսնացայ կարծելով որ քիչ թէ շատ անուն մը ունիս, այսօր կը տեսնեմ որ քու գործերդ որ եւ է հասոյթ չեն բերեր, կեանքս կէս կուշտ կէս անօթի կ'անցնի։

— Սիրելիս, չես գիտեր որ ինծի նման նկարիչներու գործերը՝ իրենց մեռնելէն յետոյ կը ճանչցուին, պէտք է համբերել։

— Ուրեմն օգտուողը ո՞վ պիտի ըլլայ, այս կեանքով քիչ ատենէն գերեզման կ'երթամ։

— Ինծի համար բաւական է որ անունս չմեռնի։

ԼԻԼԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻՆ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան արտակարգ ժողովը

Իբրեւ հետեւանք վարչապետին ուղղակի միջամտութեան եւ գոյացած համաձայնութեան, Լիլի հիւսուածեղէնի գործարաններուն բանուորները սուրբ օր պարպեցին շէնքերը. Աշխատանքները պիտի սկսին երկուշաբթի օր։ Այս առթիւ գումարուած ժողովի մը մէջ, բանուորներու ներկայացուցիչը ճառ մը խօսելով, պատմեց թէ քանի մը անգամ քիչ մնաց որ բանակցութիւնները խզուէին։ Ուրիշ ճառախօսներ բացատրեցին թէ աշխատավարձքի ընդհանուր յաւելումը 6 առ հարիւր է, բայց անոնք որ աննշան վճարում կ՚առնեն, 6էն մինչեւ 12 առ հարիւր յաւելում պիտի ստանան։ Հակառակ վարիչներու կորովի ճիգերուն, ներկայ 300 պատուիրակներէն շատերը չուզեցին համակերպիլ գոյացած համաձայնութեան, եւ երկրորդ քուէարկութիւն մը կատարուեցաւ։

Գործարանատէրներն ալ յայտարարութիւն մը հրատարակելով, շեշտեցին թէ ամէնէն կարեւոր յաջողութիւնը իրենց հեղինակութեան վերահաստատումն է, եւ թէ 6 առ հարիւրի յաւելումը կրնայ փոխուիլ, երբ ճշդուի սղութեան համեմատութիւնը։

*** Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը որոշեց արտակարգ նիստի հրաւիրել ազգային կոմիտէն, սեպտեմբեր 25ին, քննելու համար աշխատաւորներու իրաւունքներուն պաշտպանութեան, հաւաքական պայմանագիրներու գործադրութեան եւ տնտեսական վերակազմութեան խնդիրները։ Այս առթիւ կազմակերպութեան վարչականխորհուրդը կ՚ազդարարէ որ աշխատաւորները զգուշանան ազդողիչ գործակալներուն խաղերէն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻԹԼԷՐԻ ԱՅՆ ՃԱՌԸ, որուն մէջ ակնարկներ կ՚ընէր Ուրալեան լեռներու եւ Ուկրայնայի անսպառ հարստութեանց մասին եւ որուն բուռն պատասխան մը տուաւ մարաջախտ Վորոշիլով, սեպտեմբեր 28ին պիտի կրկնուի ձայնասփիւռով։ Միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, որպէսզի բանուորները՝ գործարաններուն մէջ, պաշտօնեաները՝ գրասենեակներու եւ խանութներու մէջ, անցորդները՝ փողոցներու մէջ կարենան լսել ճառը։

200 ՀՈԳԻ ԽԵՂԴՈՒԵՑԱՆ Նեղոսի վրայ, Գահիրէի մօտ, երկու շոգենաւերու ընդհարման հետեւանքով։ Զոհերը շոգեկառքի պաշտօնեաներ էին, իրենց ընտանիքներով,— երբ 50 բնտանիք Շոգենաւը ընկղմեցաւ ակնթարթի մը մէջ։ Շատ քիչերը լողալ գիտէին, իսկ մանուկներն ու կիները ի զուր օգնութիւն կ՚աղաղակէին։

ԹԻԹՈՒԼԷԱՔՈՒԻ վիճակը աւելի ծանրացած է։ Կ՚լսուի թէ թունաւորուած է... Կէսթափոյի գործակալներուն կողմէ (Փումանիթէ)։ Ուժ բժիշկներ կը հսկեն անոր վրայ։

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԿԵՂԾԱՐԱՐՆԵՐ թղթատարական մուրհակներ կեղծելով, յաջողեր են միեւնոյն օրը Փարիզի եւ գաւառի մէջ գանձել աւելի քան մէկ միլիոն ֆրանք։ Միայն Փարիզի մէջ խարդախութեան զոհ գացած են 79 նամականիներ։ Կեղծարարներէն մէկը ձերբակալուեցաւ։

ՓԱՐԻԶ - ԼՈՆՏՈՆ ճամբորդութիւնը այսուհետեւ պիտի կատարուի առանց կառախումբէն վար իջնելու, կառաբարձ շոգենաւերու միջոցաւ։

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, 8.500.000 անգլիական ոսկի պակսած է ոսկիի պահեստէն, մինչեւ սեպտեմբեր 11։

ՄԱՐԶԱՆՔԸ ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ դարձնելու համար ծրագիր մը կազմած է Պ. Տէլարնօ, Ֆիզիքական կրթութեան նախարարութեան խորհրդականը։ Այդ ծրագրին համաձայն 14 — 18 տարեկան բոլոր Ֆրանսացիները մարզական կրթութիւն պիտի ստանան, իսկ 18էն վերջ մարզանքը պիտի ըլլայ ձեռնահասութիւն։ Նոր մարզարաններ պիտի շինուին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։

ԵՐԿԱԹԻ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ դէպի Գերմանիա պիտի արգիլուի։ Այս տարուան առաջին եօթը ամիսներու ընթացքին Լօռէնի հանքերէն 4.371.000 թոն երկաթի հանածոյ ղրկուած էր Գերմանիա։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿՈՉՆԸ. ԱՄՍԱԳԻՐ

Պատկերազարդ. Ամսագրին 7րդ թիւը (օգոստոս, սեպտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ

Ամբողջական զոյծեր՝ Արտաշէս Արեգեան։ Սեւ մահը՝ Ռուբէն Զարդարեան, Քրէից ցաւը՝ Բիւզանդ Թօփալեան։ Ցիշտաակ՝ Մ. Թէօլէօլեան։ Երբ կինները կը կադռաճ՝ Ե. Օշական։ Ուիլեմ Սարոյեան՝ Խմբ., Արքայն գրօսնու՝ Կ. Փէտոսչ։ Արդի հայերէնի քերականութիւն՝ Մ.Փ., Կոյծ լոյս՝ Փ. Սանասար։ Անդամ մնկնողներ՝ (Բարգէն Կաթողիկոս), Ե. Արէլեան, Աղասի Խանջեան եւ Մաքսիմ Կորքի)։ Ամսօրեակ։

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Pa is (9e)
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine). Chèque Postaux 1647.93 Paris.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը.

Գին՝ ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։
Դիմել ընկ. Աբգարեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը.
ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Տեղի կ՚ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ. մինչեւ լոյս,
Անիէնի CASINO MUNICIPALի շքեղ սրահներուն մէջ.
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Սարսէլի Համազգային Միութեան մասնաճիւղին կողմէ
27 սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ
Rue de Paris.

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ վարագոյր մը
եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՐԴՆԵՐԸ (զաւեշտ)։

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անդամներու 2 ֆր.։

Հաղորդ.— Կառ. տու Նորէն շոգեկառք առնել ժամը 11.57—12.46—13,41—13,54 եւ իջնել Սարսէլ։

ՑԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական դերասան եւ արուեստի աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆի եւ վաստակաւոր դերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի մահուան յիշատակին
կազմակերպ...ծ հին ուսանողներու աշակերտ եւ ընկեր
Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ։

Տեղի կ՚ունենայ սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Սոսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente.
Մէթրօ Սէն-Միշէլ եւ Օտէոն։

Ցարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ ՏԻԿ. ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆի,
Ա. ՉՕՓԱՆԵԱՆի, ՎԱՉԵԱՆի եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ։ Ծախսերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.։

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Պոմոն... Լիոնի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու համակիրները, այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 17 rue Ampère, Լիոն. Օրակարգ՝ պատգամաւորական ժողովի հարցերու քննութիւն։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Ալֆորվիլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 24 սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Հայ Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme. PARIS (13)

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
18— 24 Սեպտ.
Երեկոները ժամը 8.30
Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր։
2 grands films
Tino Rossi dans Marinella
et Forêt en Feu avec Tomix
Գիները 3, 5 եւ 6 ֆրանք։
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON
18 –24 Սեպտ.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոները 8.30ին
Fernand Gravey
Fanfare d'Amour
Գիները 5 եւ 7 ֆր. location gratuite.
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն ... կամ... ... եւ ... օժանդակութեան ... անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն ... ...

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ... եւ կը ղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գինով։

Ունինք տրամադրելի ընտրութեամբ եւ ընտիր գործուածքներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով։

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին։

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber
Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)
Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ   Հեռաձայն Danton : 52 78
Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ
(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936
Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ...
Մշակել երգի ճաշակը
Զաճել ու զարգացնել ընկերական եւ ... ...
Պաշտպանել իր անդամակցութեան բարոյական եւ ընկերային շահերը

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, ... 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S.et O.)

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻԻԶ

... ... ՌԱՔԻ ՏԻԻԶը

Ֆրանսայի համար ապահովուեր է՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒՐԵԱՆ
8 rue Suffren, Marseille - Tél. D. 70-89

Etude de Me BERNARD WAHÉ
(17e ANNÉE)
Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'Ecole des Hautes Etudes Sociales
JURISCONSULTE
de
Droit Français et International Privé
Mandataire en Justice
159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord)   Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւաբանական ամէն տեսակ խնդիրներու. Առեւտրի դատեր, ամէն կարգի թարգմանութիւններ։ Նախիւրալիզասիոն օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն. Իրաւաբանական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ճառերու եւ դատախօսութիւններու խմբագրութիւն. Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.։ Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ՚ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (94)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Տարիներ անցեր էին. Շուշանը մեծցեր եւ սլացիկ ու առողջ աղջիկ մը դարձեր էր։ Այս տարի գիւղ երթալուն խնամի Ցարութիւնը հասկցուցեր էր, որ պէտք է գիւղի քահանան կանչել՝ նշանը օրհնել տալու համար։

— Այսպէս, սին պատմութեան մը վերջաւորութիւնն է,— մեղմօրէն ժպտալով վերջացուց Արմէնը,— օր մը չէ օր մը պիտի լինէր. Եղբայրներս ալ խնդրեցին, մանաւանդ մայրս։ Ես ալ համաձայնեցայ։

— Արմէն,— ու Վարդանը ընկերոջ ձեռքը սեղմեց,— շատ, շատ ուրախ եմ, յաջողութիւն կը ցանկամ քեզի... Բայց ուրեմն ուսումդ շարունակելու պիտի չերթա՞ս։

— Ոչ, սիրելիս։

Արմէնի դէմքին ակամայ տխրութիւն մը պատեց։ Որքան մեծ ցանկութիւն ունէր անցնելու արտասահման, կատարելագործելու ուսումը ու նուիրուելու ուսուցչութեան։ Այդ ցանկութիւնը սակայն տեղի տուած էր գործնական անհրաժեշտութեան առջեւ։ Հայ գիւղը շատ յետամնաց էր, կարիք ունէր սրտցաւ ուսուցիչներու։

— Բարձրագոյն կրթութեան տէր ուսուցիչը, իր տեսակէտը պարզեց Արմէնը, տեսակ մը լիւքս պէտք է համարել մեր գիւղերու համար, որոնք դեռ նախնական դպրոցներ չունին, իսկ մեզ նման միջնակարգ վարժարաններէ ելլողները կրնան բաւարար կերպով գործը տանիլ, եթէ ժողովուրդին ծառայելու կամքը չպակսի։

Ուրեմն, գիւղ պիտի վերադառնաս,— տեսակ մը տարակուսած հարցուց Վարդանը։

— Անշուշտ, սիրելիս, մեր գիւղը, եւ ամբողջ կեանքս ուրախութեամբ պիտի նուիրեմ հայ նոր սերունդի կրթութեան։

Արմէն լրջութեամբ եւ հոգեկան ոգեւորութեամբ կը խօսէր իր գործի, ապագայի ծրագիրներու մասին։

Երկու ընկերները ամբողջ օրը միասին անցուցին։ Արմէնի ներկայութիւնը զարմանալիօրէն բարերար ազդեցութիւն մը ձգեց Վարդանի մասյլ տրամադրութեան վրայ, կարծես՝ մոռցնել տուաւ ադուհանձնական վիշտն ու դժբախտութիւնը։ Ուշ գիշերով իրարմէ բաժնուեցան։

Սառնիկ չոգ էր։ Վարդանը ներքնազգեստով երկնցաւ անկողնի վրայ, առանց քնել կարենալու։ Հազար ու մէկ բաներ կը մտածէր։ Վերջին շաբաթները այնքան ցնցող դէպքերով պարած էր, որ դեռ անոնց տպաւորութեան տակ կը գտնուէր ամբողջովին։ Ո՞վ էր այդ առեղծուածը։ Ինչո՞ւ Վահէն այնքան դաղանապահ եղած էր իրեն հանդէպ։ Հասնինքի վանքի արհեստանոցի երիտասարդնե՞րը... որտեղէ՞ն եկած էին անոնք։ Առիւծ Գեւօն խառնած էր իրեն, ինչ հերոսական կռիւներ Թուրքերու եւ մանաւանդ Քիւրտերու դէմ։

Զանազան պատկերներ մէկը միւսի ետեւէն իրարու կը յաջորդէին։ Երբեմն սակայն պատկեր մը երեւակայութեան մէջ չամբողջացած կը զունաթափուէր ու յանկարծ Սոնիայի ժպտուն դէմքը դուրս կը ցցուէր անոր մէջէն։

Վարդանը անգիտակցօրէն ձեռքը կուրծքին տարաւ եւ շապիկի տակ բռնած վզին կախուած մետալիոնը։ Առաջին վայրկեանի ապշութեամբ ուզեց շղթան փրցնել ու ամբողջը մէկէն դուրս նետել պատուհանէն։ Իրեն ի՞նչ պէտք էր այլեւս այդ աղջկան կենդանագիրը... Բայց եւ այնպէս զգուշութեամբ շղթան վզէն հանեց, բացաւ մետալիոնի կափարիչը եւ կարօտով ու դառնութեամբ սկսաւ նայիլ նկարին։ Այնքան կենդանի նկար մըն էր որ Վարդանին թուեցաւ թէ աղջիկը հա բարձր ծիծաղով դուրս պիտի ցատկէ շրջանակէն։

Երկար ատեն մետալիոնը Վարդանի ձեռքին մնաց՝ հայեացքը աղջկան ժպտուն դէմքին յառած։ Վերջէն տրխուր ժպիտով մը շղթան նորէն վզէն անցուց.

— Չէ, կը մնաս այստեղ, քանի ես կ՚ապրիմ.

Ցաջորդ առտու, երբ Վարդանը դեռ անկողնէն չէր վեր ելած, մէկը տան դանգը զարկաւ։ Հայրը արդէն գործի գացեր էր։ Վարդանը դուռը բանալով դէմ դիմաց եկաւ դռնապան Մոսոյին.

— Վայ, Մոսօ,— ու Վարդանը անկեղծ ուրախութեամբ ձեռքը պարզեց.— արի, արի ներս, Մոսօ։ Ես բաւական ժամանակ եղաւ որ իրար չենք տեսած

— Բարով եկար, պարոն Վարդան, — Մոսօն անհամարձակ ներս մտնելով շարունակեց,— աղայէն քու մասին կ՚իմանայի։ Խանումը, օրիորդ Եւգինէն ...

— Լաւ են, Մոսօ, շատ լաւ։ Նստիր։ Ի՞նչ կայ չկայ, աղաքը ինչպէ՞ս են ...

Բոլորն ալ լաւ։ Մէկ քանի անգամ զացինք մեր սովրական տեղը ..

— Այդ լաւ էք ըրեր։ Վաչօն ինչպէ՞ս է։

- Դեռ նշանին չկրցաւ խփել,— ծիծաղեցաւ Մոսօն ու վայրկեան մը տատամսելով շարունակեց,— հա, պարոն Վարդան... ըհըմ ... էն պիտի հարցնէի ...

Հը՞, Մոսօ։

— Հէչ, էն պիտի հարցնէի... թէ պարոն Բաչալը տեսա՞ր... — Ու խեղճ տղան անձկութեամբ կը սպասէր խոշոր ձեռքերը։

Չէ, ինչ չէր տեսած Բաչալը. բայց Մոսոյի մասին խօսեցաւ Վահէի հետ որ խոստացեր էր սեպտեմբերի վերջ կարգադրութիւն մը ընել։

Իրա՞ւ կ՚ըսես, պարոն Վարդան — ու Մոսօն անկարող նստած տեղը մնալու՝ ոտքի ելաւ ուրախութենէն կաս կարմիր դարձած.— Իրա՞ւ կ՚ըսես, պարոն Վարդան։

Զինուոր երթալու ցանկութիւնը վարակիչ հանգամանք մը առացեր էր վերջին տարիներու ընթացքին։ Ընդհանրապէս Կովկասի երիտասարդութեան մեծագոյն իղձն էր այդ։ Նոյն իսկ կառապան Վաչոյի նման տղաք, որոնք դեռ չխոկէ չխակ հրացան բռնել չէին սովրած, բուռն ցանկութիւն մը ունէին Երկիր անցնելու։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»
Փարիզի եւ Երջանի Ցառաջի ցրուիչ
Պ. ԱՒՆՏԻՈԷՆ։

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 22 SEPT 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3224

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԵՐԿԱԹԷ ՏԱՔՑՈՒՑԻՆ, ԻՍԿ ՀԻՄԱ...

Ինչպէս հասարական անասնութեանց կոյրոց հաստատման առթին, երբ Սթալին ինք հարկադրուեցաւ սաստ մը ուղղել կատարուած «բիւրոկրատական» դէմ, այս անգամ ալ իրար անցած է խորհրդային իշխանութիւնը:

Երեւան կուգայ որ, տրուած պատգամներին վրայ, տասնեակ կարգ մը հիւանդանոցային, «ղեկավարներ» գրաւած, հրապարակաւ մատնանշուած եւ պատիժներ սահմանել տուած է:

Մէկը միւսին դէմ քէ՞ն ունէր,— ճակտին փակցուցեր է «հակայեղափոխական»: Ռեկտի հաշի՞ւ մը, նախա՞նձ մը կը տիրէր այս կամ այն խումբին մէջ,— ամէնէն ճարպիկը փրփուր տեղափոխել տուած է «խմ»ը կամ «իմերը»: Մէկը յանդիմանուա՞ծ էր ժամանակին,— տար թէ կուտար: Ձէ՞ որ կեդրոնը արձակած էր վճիռ, «տապել չեկածը երկաթով»:

Աւելորդ է բացատրել թէ այս խելագար եւ անբարոյական արշաւը ամէնէն աւելի ծաւալած է գաւառական շրջաններու, եւ մասնաւորապէս ծայրագաւառներու մէջ, ինչպէս մեր Երեւանի կեդրոնէն, որքան սարսափ՝ պաշտօնով ու գիրքով, այնքան ամենահզօր եղած են օրուան հերոսները, իրենց հաւատարմութեան եւ հոյաւանքին մէջ:

Այդ ծայրագաւառներէն մէկը Հայաստանն է, ուր պատահած խայտառակութեանց մէկ պատկերացումը հազիւ գիտենք, այն ալ «Խ. Հայաստան»էն կամ կողմնակի աղբիւրներէ:

Երբ Անդրկովկասի վարիչները Թիֆլիսէն Երեւան կը փոխադրեն «անձնապաշտ» Խանջեանի մարմինը, դաղտագողի եւ խիստ հսկողութեամբ, եւ 10-15 օր պատշաճ պահակներ կը դնեն անոր գերեզմանին շուրջ, երբ, Հայաստանի բոլոր կազմակերպութիւնները, մինչեւ անգամ Գրողներու Միութիւնը հաւատարմութեան գեղեցկաբան ուղերձներ կը փութացնեն «Մեծ Առաջնորդ» Սթալինի, «արեւի զեկավար, Անդրկովկասի ժողովուրդներու եղբայրութեան հմուտ կազմակերպիչ» Բերիայի, երբ խմբական մասնաւորութիւններ կը կատարուին հրապարակաւ, ժողովներու եւ մամուլի մէջ, կրնաք դուք ձեզի պատկերացնել մնացեալը:

Եւ այժմ կարգը եկած է սանձերը քաշելու, ինչպէս պիտի կարգադրէր այսօր իսկ: Իրենք վառեցին կրակը, անխնայ տաքցուցին երկաթը, տապելու համար «դաւադիրները». բայց ահա երեւան կուգայ որ հաւատարիմները չափը կ'անցնին: Քայլ՝, պատուիրած էր կեդրոնը, բայց հաւատարիմները անձնատուր եղած են խելագար եւ գիւղային փափաքի մը, կառքել-թափելու, աջ ու ձախ ահաբեկելու համար:

Թերթերու տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ խուժակրութեան զոհ գացած են նաեւ սուտ յայտնի գրողներ: Մէկը, Փիքէլ, գնդակահարուեցաւ արդէն, Զինովիեւի հետ

Անդամ՝ Մոսկուայի խորհրդային Գրողներու Միութեան, եւ դիմակ եւ աշխատակից՝ շարք մը խորհրդային հանդէսներու, Փիքէլ, որ Սփիցմէրի գրկուած էր Միութեան ծախքով, գրութեան մը մէջ սահեցուցեր է եղեր հետեւեալ նախադասութիւնը,— Կ'ուզէի Սփիցմէրիի մէջ տեսնել թէ ինչպէս կ'ապրէր «ընկերվարական ովասիս մը դրամատիրական շրջապատի մը մէջ»:

Ուրիշ պատկերացուցիչ պատմութիւն մը.

— «Լիթերաթուրնայա Կազէթայի խմբագրութիւնը կը խոստովանի թէ ճակատագրական կոպիտ սխալ մը գործած է, յօդուած մը հրատարակելով Օսթրովսկիէ՝ բոլշեւիկեան ստահակ Աբուլի «Կ'ուզեմ ապրիլ» գրքի մասին: Բացարձակապէս աններելի է կոպտումը խմբագրութեան, որ գրախօսական մը հրատարակած է գրքի մը մասին, առանց տեղեկութիւններ ստանալու հեղինակի եւ գրադատի մասին, եւ «Փրավտա» բոլորովին իրաւունք ունի ծաղկելու այս պարագան: Խմբագրութիւնը բոլոր անհրաժեշտ հետեւութիւնները պիտի քաղէ այս կոպիտ սխալէն, որպէսզի չկրկնուի ապագային»:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, այս առթիւ վտարուած են ուրիշ քանի չափ գրագէտներ, իբրեւ «արիկներ», «արկածախնդիրներ», «հակաբեկիչներու մեղսակիցներ» կամ «փտած ազատականներ»: Մէկը կին մըն է, Տիկին Սերեբրիակովա, որ շատ յայտնի դրվագներու արժանացած էր երկար տարիէ ի վեր, իր գրական արտադրութիւններուն շնորհիւ

Այս առթիւ սեւ ցանկը անցած է նաեւ փրոֆ. Ֆրիտլանտ, հեղինակաւոր մասնագէտ մը՝ Ֆրանսական յեղափոխութեան պատմութեան: Ցանցա՞նքը,— հրապարակային ժողովի մը մէջ գոված էր Տիկին Սերեբրիակովայի գիրքը ...

Այս քանի մը օրինակները չեն որ գաղափար պիտի տան սարքուած վայրենի հալածանքներու եւ խեղկատակութեանց մասին, այլ նոր հրահանգը, որ կը հրամայէ սանձել ծայրայեղութիւնները եւ վերահաստատել արդարութիւնը:

Եւ սակայն, այդ հրահանգէն քանի մը օր վերջ, «Փրավտա», կեդրոնի պաշտօնաթերթը, այս անգամ ալ բռնած էր կառավարական օրկանի խմբագրին՝ Գուխարինի օձիքէն, ազդարարելով թէ ան իբրեւ տնօրէն Գիտութեանց Ակադեմիային, թոյլ տուած է որ «ազգային թշնամիները» բոյն դնեն այդ հաստատութեան մէջ ...

Այսպէ՞ս է բոլշեւիկեան «գգաստութիւնը» (արթնութիւն):

Միշտ անհանգիստ՝ բազմութիւններու ընդվզումէն, անդադար կը տաքցնէ երկաթը, աշխարհապատան խարոյկներ կը սարքէ, հազարաւորներ անհուպ կը մատնէ, յետոյ ողորմածաբար քիչ մը շունչ առնել կուտայ, մինչեւ յաջորդ «մաքրագործումը»: Մինչեւ անբանացում:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆՈՐ ՀՐԱՀԱՆԳԸ «ՔԵՂԵՔՂԵՕԶՈՒԹԵԱՆՑ» ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն «Նիւ Եորք Հէրըլտի», սպտ. 18 թուականով.

Համայնավար կուսակցութիւնը սկսաւ փորձ մը կատարել, դարմանելու համար վերջին մաքրագործումներու առթիւ կատարուած չափազանցութիւնները: Ցանդիմանութիւններ ուղղուեցան կուսակցութեան գաւառին կոմիտէներուն, որոնք իբրեւ Թրոցքիական-զինովիեւականպաշտօնանկ ըրած էին անդամներ՝ առանց բաւարար ապացոյցներու: Թերթերու թղթակիցներ կը պախարակուին, «մերկացումներ» հրատարակած ըլլալով անմեղ քաղաքացիներու մասին: Մամուլը ամէն օր յայտնութիւններ կը հրատարակէ, բացատրելու համար թէ ինչպէս պատժուած է այսինչ մարդը, մինչ յետոյ երեւան եկած է որ զոհը Սթալինի հաւատարիմ կուսակիցներէն էր: Կը յիշուին պարագաներ ալ ուր զոհերը վերահաստատուած են իրենց պաշտօններուն մէջ կամ վերստացած՝ իրենց անդամատոմսը: Շատ մը պարագաներու մէջ, անարժան պատիժներ տրուած են, երբ ամբողջ մամուլը կ'ազդարարէր թէ թշնամիներ սողոսկած են կուսակցութեան ծոցին մէջ: Այս ազդարարութեան վրայ, կուսակցութեան անդամները կը մղուէին անվստահութեամբ նայիլ ամէն մարդու վրայ եւ մատնել ... եւ է մէկը որու մասին կասկածներ կը տիրէին:

Մոսկուայի Կեդր. Կոմիտէն յանդիմանեց Թաստովի կուսակցական կոմիտէն, որ վտարած էր երիտասարդ մը, իբրեւ Թրոցքիական: Երիտասարդին կրտսեր եղբայրը եւ քոյրն ալ վտարուած էին Կոմսոմոլէն եւ դպրոցէն: Երեք հոգի ալ վտարուած էին, որովհետեւ չէին «մերկացուցած» ամբաստանեալ երիտասարդը: Նոյն երիտասարդին անդամակցած Արհեստակցական Միութեան նախագահն ալ վտարուած էր նոյն պատճառով, ինչպէս եւ երկու բարեկամներ եւ կին մը, որոնք սղնած էին ամբաստանեալ երիտասարդին: Քրննութենէն երեւան եկաւ որ երիտասարդին ամբողջ մեղքը եղած է ճառ մը խօսիլ եւ Թրոցքիի տեսակէտները պաշտպանել ինը տարի առաջ, երբ Թրոցքի դեռ իշխանութեան գլուխ էր: Թաստովի կազմակերպութիւնը այժմ կ'աշխատի վերահաստատել երիտասարդը եւ իր բարեկամները, պատժելով վտարման պատասխանատուները

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՍՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ներքին կացութեան եւ գործադուլներու մասին

Արմատական նախարարները եւ ուրիշ կարեւոր վարիչներ ուշագրաւ ճառեր խօսեցան շաբաթ եւ կիրակի, Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան, ընկերային խլրտումներու եւ գործադուլներու մասին: Այս քարոզութիւնները պիտի շարունակուին երկու շաբաթ, ի նախապատրաստութիւն յառաջիկայ համագումարին, ուր վերջնապէս պիտի ճշդուի կուսակցութեան դիրքը:

...ատախօսներուն գլուխը կը գտնուէր ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Տալատիէ, որ վարչապետութեան թեկնածու կը համարուի, եթէ Լէօն Պլում իյնայ: Տալատիէ խօսեցաւ Տրէվի մէջ, ազդարարելով.

— «Մենք, արմատականներս երբեք տեղի չպիտի տանք մեծ գործարանատէրերու, որոնք աստուածային իրաւունքներ կը վերագրեն իրենք իրենց: Չպիտի թոյլատրենք նաեւ ծայրայեղութիւնները, որոնք երբեմն կը գործուին մոլորած մարդոց կողմէ, առանց խորհուրդ հարցնելու աշխատանքի վարիչներուն, կուրօրէն հետեւելով գրգռիչ գործակալներու ներշնչման: Հետեւաբար անդրաժեշտ է վերջ դնել գործարաններու ու յանկարծակի գրաւումներուն, իբրեւ յաջորդող ընդհարումներուն որոնք ի վերջոյ պիտի կազմալուծեն արտադրութիւնը եւ փոխանակութիւնները, ինչպէս եւ ծանրապէս պիտի վտանգեն բուն իսկ ազգային պաշտպանութիւնը: Պէտք է զսպել նաեւ անհատներու դէմ ուղղուած սպառնալիքները: Պէտք է յարգել անհատական ազատութիւնը եւ անհատական սեփականութիւնը, որոնք ֆրանսական յեղափոխութեան նուաճումներն են: Ժողովրդապետութիւնը ուրիշ ամէն վարչաձեւէ աւելի կը պահանջէ ուղղամտօրէն գործադրել պայմանագիրները, օրէնքի եւ բարեկարգութեան պահպանումը: Արմատական կուսակցութիւնը միաձայնութեամբ վճռած է որ եւ է յարձակումէ պահպանել այս էական սկզբունքները, առանց որոնց ազգը չի կրնար ապրիլ»:

Կեցած տեղը գործադուլ հռչակելու եւ գործարանները գրաւելու շարժման դէմ բողոքեց նաեւ Պ. Քանփէնչի, կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութեան նախագահը, որ յեշտեց թէ բանւորական ծայրայեղութիւններն էին որ ֆաշականութիւն յառաջ բերին Իտալիոյ մէջ եւ հիթլէրականութիւն՝ Գերմանիոյ մէջ: «Գործադուլը ազատութեան մը գործադրութիւնն է. իսկ գործարաններու գրաւումը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ աւելի քան նուաստացուցիչ եղանակ մը որ կրնայ թշնամի դարձնել գործատէրը: Բանւորները կ'ուզե՞ն իրենց բախտին անարդարութեան դառը վտանգել իրենց մեթոտներուն ապօրինութեամբ: Ժամանակն է որ հասկցուի թէ Ժողովրդական Ճակատը բանւորութեան ներկայացուցիչը չէ: Ժողովրդապետութիւնները շատ աւելի պէտք ունին բարեկարգութեան քան դիկտատուրաները: Եթէ նմանօրինակ դէպքեր պատահին, ներկայ կառավարութեան ուժը պիտի տկարանայ: Ֆրանսայի բանւորները պէտք չէ գինովնան իրենց ընտրական յաղթանակով: 1922ին Իտալիոյ ժողովրդականները բազմաթիւ էին: Տասը տարի վերջը, Գերմանիոյ ընկերվարականներն ու համայնավարները միլիոններ կը համրէին: Ասոնք ո՞ւր են այսօր.— Կեդրոնացման բանակատեղիներու մէջ Մանխասավարձքի խնդիրը ամէն բան չէ»:

Նոյն իմաստով խօսեցաւ Պ. Բիւլյառ, դատական նախարարը, կրկնելով թէ կառավարութիւնը չի կրնար հանդուրժել գործարաններու բռնագրաւման:

*** Նոյն օրը Պ. Լէօն Պլում ալ ճառ մը խօսեցաւ Փուասիի մէջ, ջերմ կոչ մը ուղղելով միութեան համար. «Մեր հակառակորդները կը ջանան ճեղքել Ժողովրդական Ճակատը: Ես վստահ եմ մեր արմատական, ինչպէս և ընկերվարական եւ համայնավար բարեկամներուն արթնութեան վրայ»:

Վարչապետը այս առթիւ աւելցուց թէ երբ խորհրդարանը վերաբացուի, կառավարութիւնը հարկային բարենորոգման յանգուցն ծրագիր մը պիտի ներկայացնէ, ինչպէս եւ օրինագիծ մը՝ գործադրկութեան ազգ. մնտուկի եւ հողագործական աշխատողներու ապահովագրութեան մասին:

(Հեռագիրներու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏՈՒԱԽՆԴԻՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ՀԱՃՈՅԱԿԱՏԱՐ ԵՒՐՈՊԱՆ

—.—

Օրուան թերթերը կը գրեն.—

Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, առջի օր կ'այցելէր Ազգերու Դաշնակցութեան նոր պալատը, երբ ֆիթը կախելով կանգ առաւ սֆանքսի օրոցի մը առջեւ:

— Ի՞նչ կը ներկայացնէ այս՝ պատկերը:

— Թուրքերու մէկ պարտութիւնը Ք. թուականին

Թուրքիոյ ներկայացուցիչը բրթմնջելով հասկցուց թէ Թուրքիա կրնայ պարտուած ըլլալ անցեալին մէջ, բայց ինք չի կրնար հանդուրժել որ այդպիսի բաներ յիշեցնեն իրեն:

Ասոր վրայ, որոշուեցաւ վերցնել օրոցը.

×

Ապրի՛ Ազգերու Դաշնակցութիւնը:

«Օրինապահ» եւ «խաղաղասէր» Թուրքիան գլխաբաց եւ յառնկայս անդամագրելէ, անոր բոլոր պահանջներուն զոհացում տալէ վերջ, ամօթ չէ՞ հին պարտութիւններ յիշեցնել:

Բայց, բաւակա՞ն է այսքանը: Կը բաւէ՞ տեղէն հանել վարկաբեկիչ օրոցը կամ գորգը. Թուրքիոյ պորտը տեղը բերելու համար:

Ամենեւին: Իբրեւ նախկին հպատակ, ես կը կարծեմ թէ Եւրոպան տակաւին ուրիշ պարտքեր ունի «պատուախնդիր» Թուրքիոյ հանդէպ:

Այսպէս, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պէտք է նախաձեռնութիւնն առնէ, առաջնորդութեամբ դէպի Անգլիոյ եւ կարմիր Ռուսաստանի, հրապարակէն ջնջելու համար այն բոլոր երատարակութիւնները — գիրք, տետրակ, թերթ — որ կը խօսին թրքական աշխարհապատան ջարդերու եւ ցեղասպանութեանց մասին:

Պէտք է ոչ միայն ջնջել այդ «եպէտելի» հրատարակութիւնները, այլ եւ սնտուկներու մէջ լեցնելով ղրկել Թուրքիա, հրապարակաւ կրակի տալու կամ իբրեւ վառելանիւթ գործածելու համար. (Եկածը ամեն է...):

Ցետոյ, անհրաժեշտ է միջազգային մրցում մը կազմակերպել եւ բազմագոյն ծրագիրը ընտրելով, փառաւոր յիշատակարան մը կանգնել Ազգերու Դաշնակցութեան պալատին առջեւ, ի պատիւ Թուրքիոյ:

Այդ յիշատակարանը պէտք է ներկայացնէ «օրինապահ» եւ «խաղաղասէր» Թուրքիան, մաքրամաքուր ծոծրակով, գլուխը միշտ բարձր, եւ աչքերը տիրաբար սեւեռած Եւրոպայի վրայ, իբրեւ նախահայրը անցած եւ գալիք բոլոր քաղաքակրթութեանց:

Յիշատակարանին վրայ կարելի է արձանագրել քամպական պատմագիտութեան պատգամը.

— «Թուրք ժողովուրդը մշակոյթի բարձրագոյն աստիճանին հասած էր Կեդր. Ասիոյ մէջ, շատ հեռաւոր դարերու ընթացքին: Ցետոյ, սկսան արտագաղթերը, որոնք տեւեցին 9000 տարի, գալով տարածելու Չինաստանի, Հնդկաստանի, Միջագետքի, Նեղոսի հովիտին, Ցունաստանի և Հռոմի կիսակիրթ ժողովուրդներուն մէջ: Այս Թուրքերը նոյնիսկ հասան Անգլիա եւ Իրլանտա եւ, իրենց ճամբուն վրայ, Եւրոպայի մնացեալ մասին սորվեցուցին անասնապահութիւն եւ հողագործութիւն: Գրելու առաջին գրութիւնն ալ ծագում առաւ Թուրքերուն հետ, իսկ Սումերեանները, Հիթիթները, Եգիպտացիները, Փիւնիկեցիները եւ Հրեաները, որոնք բազում այլ թրքական ծագում ունին, շատ բան փոխ առին Թուրքերու նախնական կրօնէն: Որով Թուրքերը հայրն են քաղաքակրթութեան եւ տէրը՝ աշխարհի ամէնէն մեծ եւ ամէնէն փառաւոր պատմութեան »:

Ծախքը կարելի է հոգալ Նանսէնեան անցագիրներու եւ դրոշմաթուղթերու եկամուտով:

ՎԱՀԷ

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԷՎՔԱՖԻՆ ԱՆՑԱՒ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (16 սեպտ.) .—

«Սոն Փօսթա» կը գրէ.— Էվգաֆի Բերայի տեսչութենէն մարմին մը երէկ գնաց Սագըզ Աղաճի Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքարանը եւ հաղորդեց որոշումը զոր Էվգաֆի վարչական յանձնաժողովը տուած է այդ Պատրիարքարանին ենթակայ կալուածներու մասին: Գացող մարմինը յետոյ սահմանեց բոլոր այդ կալուածներուն մատակարարութիւնը:

Ասոր պատճառը այն է որ, ներկայիս գոյութիւն չունի օրինապէս պատասխանատու միութիւն մը՝ այդ կալուածներու մատակարարութեան համար:

Էվգաֆի կողմէ ղրկուած մարմինը, կրօնապետ Պ. եպ. Քիրէչճեանի մասնակցութեամբ ճշդեց Պատրիարքարանի կալուածներուն վիճակը եւ ստորագրեց փոխանցման տեղեկագիրը: Այս ձեւով ձեռք անցուած 8 եկեղեցիներն են.

1.— Բերա, Սագըզ Աղաճի Պատրիարքարանի շէնքին մէջ, Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

2.— Բերա, Գալլաթի, մօտերը, Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին:

3.— Պէօյիւք Տէրէ, Ս. Պօղոս եկեղեցին:

4.— Ենիքէօյ, Ս. Յովհաննէս եկեղեցին:

5.— Թարապիա՝ Ս. Անտոն: 6.— Գատըգիւղ՝ Ալթըեօլաղը՝ Ս. Լեւոն. 7.— Գանտիլլի՝ Հայ Կաթոլիկ եկեղեցին: 8.— Պէօյիւք Ատա՝ Ս. Մարիամ եկեղեցին

Այսօրուընէ սկսեալ, Էվգաֆի տեսչութեան անցած են այդ եկեղեցիներու կալուածներուն հասոյթները: Այս գրաւման պատճառը այն է որ, Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքարանը օրինապէս իրաւասու չէ միութիւն ընելու եւ եկեղեցիները վարելու:

Ասկէ վերջ, այդ եկեղեցիներու կրօնականներուն, ժամկոչներուն եւ ծառայողներուն թոշակները պիտի վճարուին Էվգաֆի կողմէ:

—•—

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ կը հաստատէ «Գերլինէր Թակէպլաթ», քաղելով «բացարձակապէս վստահելի աղբիւրէ» մը, որուն համաձայն խորհրդային դիկտատորը կը տառապի սրտի երակի կծկումէն: Թերթը կ'աւելցնէ թէ ներքին պայքարը սաստկացած է այս վտանգաւոր հիւանդութեան առթիւ եւ թէ Սթալինի ամէնէն՝ հաւանական յաջորդն է մարաջախտ Վորոշիլով, զինուորական գործավարը:

ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը նկատելով որ համայնավարական գործունէութիւնը վտանգաւոր համեմատութիւններ կը ստանայ եւ զինեալ խումբեր կը կազմուին, հարիւրաւոր խուզարկութիւններ կատարեց մանաւանդ Պրիւքսէլի, Շարլրուայի, Մոնսի եւ Լիէժի մէջ. Այս վերջին քաղաքին մէջ 150 ձերբակալութիւններ կատարուեցան ոչ միայն անհատ համայնավարներու տուներուն, այլեւ ընկերվարական գրասենեակներու մէջ եւ ժեծաքանակ զէնքեր բռնուեցան:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԻՒՆ

Երբ քարոզութիւն «փրոփականտ» կ'ըսենք, երկու բան կը հասկնանք։ Մէկ այն նիւթը, գաղափարը, ծրագիրը զոր կ'ուզենք ընդհանրացնել, հասարակութեան սեփականութիւն դարձնել, երկրորդ այն ձեւը, միջոցները որոնցմով կ'ուզենք կատարել այդ աշխատանքը։

Որ եւ է տեսակի քարոզութիւն, քաղաքական, ընկերային, կրօնական կամ առեւտրական, կը կատարուի խօսքով, գիրով եւ գործով։ Խօսքին եւ գիրին ազդեցութիւնը զանգուածներու մօտ առաւելապէս կախում ունի խօսողին եւ գրողին արժէքէն։ Ժողովուրդը շատ աւելի կ'ենթարկուի խօսողին եւ գրողին հմայքին, հեղինակութեան, քան թէ խօսուած կամ գրուածին իմաստին։ Նոյն միտքերը [illegible] մը կամ [illegible] մը կողմէ ըսուած՝ աւելի մեծ նշանակութիւն եւ արժէք ունին, քան թէ երբ ուրիշի մը կողմէ կ'ըսուին։ Եւ այս ոչ թէ պաշտօնին, կամ դիրքին համար, եւ ոչ ալ իրենց ճարտասանութեան կամ գրական արժանիքին համար, այլ իրենց անունին շուրջ ստեղծուած արժէքին համար։ Ամէն ժողովուրդի մէջ անուններ կան որոնք հեղինակութիւն են, անոնց բառն է միշտ ճիշդը եւ լաւը։ Անուններու հմայքին չենթարկուողները քիչ են։ Որ եւ է կազմակերպութեան քարոզչական աշխատանքը համեմատաբար թեթեւ կը դառնայ, ինչքան իր մէջ շատ ունի տիրական անուններ։

Պէտք է նկատել սակայն որ գաղափարի մը միտքերու վրայ ձգած ազդեցութիւնը եւ տեւողութիւնը թոյլ կ'ըլլան եւ կարճատեւ, եթէ կապուած են անուններու։

Սայթաքում մը կամ սխալ գործունէութիւն մը անունին կապուած, կրնայ հոգիներու մէջէն արմատախիլ ընել եւ գաղափարը։ Ուրեմն երբ կ'ուզուի լայնօրէն եւ արմատապէս դրուել միտք մը, անհրաժեշտ է որ անոր տրուած գաղափարը ըլլայ առողջ, համապատասխան ենթակային շահերուն եւ հոգեկան ձգտումներուն։ Իրեն տրուած գաղափարին առջեւ ենթական պէտք է նկատէ որ իրեն պակսած, մինչեւ հիմա փնտռուած բայց չգտնուած դարմանում մըն է առաջուած։ Այս գիտակցութիւնն ալ կ'ունենայ երբ լաւ հասկնայ, խորապէս ըմբռնէ իրեն բացատրուած նիւթերը եւ բովանդակութիւնը։

Ուրեմն խօսքին եւ գիրին առաջին եւ ամենակարեւոր պայմանը, երբ քարոզութիւնը իբրեւ միջոց կը գործածուի, պարզ, յստակ ըլլալն է։ Քարոզութիւն կատարել ուզող մը, գեղեցիկ բառեր կամ նախադասութիւններ բանալ կամ գրելու ճարտասանութենէն աւելի պէտք է պարզ ու հասկնալի միտքեր արտայայտելու մասին մտածէ։ Այս չի նշանակեր արհամարհել գեղեցիկը, արուեստը։ Կարելի չէ ուրանալ գեղեցիկ ճառերու ձգած տպաւորութիւնը։ Բայց երբ ունկնդիր մը կամ ընթերցող մը որ եւ է բանախօսութիւն լսելէ կամ գրուածք մը կարդալէ յետոյ, եթէ չկարենայ բացատրել յստակ կամ կարգաւոր, եթէ չկրնայ առանձնացնել քանի մը պարզ ու հիմնական միտքեր, այլ առաջացածին հաւատացութիւնը փորձելու առեն քիչ մը խանդավառութիւն եւ յուզականութիւն միայն գտնէ, ի հարկէ շուտով կրնայ յուսախաբ ըլլալ։

Շատեր մեր կազմակերպութեան մէջ եւ դուրսը, կ'ըսեն որ կարելի չէ գրաւել մէկը քաղաքական դաւանանքի մը, եթէ անոր մէջ համոզումները կրօնական խորհրդաւորութեան չեն վերածուիր։ Անոնց համար քաղաքական եւ ընկերային համոզում մը այն ատեն միայն ուժեղ է եւ անքակտելի, երբ մարդը կը հաւատայ անոնց ինչպէս քրիստոնեան Աստուծոյ եւ իր կրօնքին։ Երբ, առանց գիտնալու իր հաւատացածին էութիւնը կը կապուի անոր իր ամբողջ ջիղերով, զգացումով եւ մտածումով, կը հաւատայ որ տիրացած է ամբողջական ճշմարտութեան։

Քարոզութեան հարցը երբ կը քննենք, շատ կարեւոր է որ սկիզբէն ճշդենք քաղաքական հաւատացողութեան մասին մեր ունեցած տեսակէտը։ Այս ճշդումն է որ մեզ ընտրել պիտի տայ նաեւ քարոզութեան եղանակը։ Եթէ ընդունինք քաղաքական համոզման մը ուժը իր խորհրդաւորութեան մէջ, մեր բերանացի եւ գրաւոր քարոզութիւնը անհրաժեշտ է որ կազմաւորենք այդ ուղղութեամբ, մեր ճիգին գեղեցկութիւնը եւ մեծութիւնը փառաբանենք, մեր անցեալը միշտ հերոսական ցոյց տանք, իսկ գործողները առաքեալներ, մարդկային տկարութենէ ազատ, միշտ ու ամէն տեղ հերոս. Պէտք չունինք կեանքը բացատրելու եղածին պէս, քննելու մեր առաջադրութիւնները եւ անոնց մեր պայմաններուն եւ ուժերուն ինչ աստիճան համապատասխան ըլլալը. մէկ խօսքով պէտք չունինք բացատրելու թէ ի՞նչ կ'ուզենք, ինչո՞ւ կ'ուզենք եւ ի՞նչպէս կրնանք ձեռք ձգել մեր ուզածը։ Իսկ եթէ ընդունինք թէ քաղաքական եւ ընկերային դաւանանքը ծնունդն է կեանքին, հետեւաբար արժէք կը ստանայ կեանքի տուեալներով միայն, ուրեմն եւ մեր ճիգը պիտի ըլլայ ամէնէն առաջ բացատրել եւ հասկնալի դարձնել տիրող պայմանները եւ ապացուցանել որ մեր առաջադրութիւնները այդ պայմաններուն միակ եւ անխուսափելի հետեւութիւններն են։

Անշուշտ կարելի չէ պնդել թէ քաղաքական ասպարէզի մէջ երբեք խորհրդաւորութիւն չկայ։ Ամէն մարդու եւ ամէն ժողովուրդի մէջ սկզբունք մը ուժեղ եւ տիրապետող կը դառնայ երբ հոգիներու մէջ կը վերածուի խորհրդաւորութեան մը, զոր բացատրելու պէտքը չզգար ենթական։ Այս պատճառաւ շատ մը ժողովուրդներ կան, ուր քաղաքական հաւատացողութիւնը այդ վիճակին մէջ կը գտնուի։ Գերմանիոյ օրինակը ամէնքին աչքին առջեւն է։ Բայց քաղաքական գիտակցութիւնը այդ չափին հասնելէ առաջ մտածում է եւ տրամաբանութիւն, հասկացողութեան վրայ հիմնուած տեսակէտ։ Մեր իրականութեան մէջ մանաւանդ ուր հաւաքական խորհրդաւորութիւն ստեղծելու հնարաւորութիւններ չեն երեւիր, քաղաքական քարոզութիւնը կրնայ հիմնուիլ միայն ու միայն օգտակարին տրամաբանութեան վրայ։ Անկէ դուրս եղածները պղպջակներ են։ Այսպէս պէտք է ըլլայ ոչ միայն պայմաններու պարտադրութեամբ, այլ նաեւ մեր անցեալով։

Անգամ մը ընդունելէ յետոյ այս հիմնական մտածումը, անհրաժեշտ է խելացի դատաւորութիւն մը ընել ներկայացուելիք տեսակէտներու։ Այդ դատաւորութեան հիմքն ալ պէտք է ըլլայ ներկայացուելիք առաջարկներու իրականացման աստիճանը։ Կարելի է օրերով ճառել ու խօսիլ բարձր ու գեղեցիկ գաղափարներու մասին ու շօշափելի արդիւնքի չհասնիլ, մինչդեռ խօսելով գործնական ծրագրի մը մասին, որ կրնայ իրականանալ որոշ ատենի մը մէջ, կարելի է գտնել ժողովուրդի մէջ շատեր համակարծիք եղող եւ գործակցիլ ցանկացող։ Շատ հասկնալի է այս պարագան, որովհետեւ գործն է քարոզութեան ամենամեծ զէնքը, անով կը հրապուրուին ամէնէն շատ զանգուածները եւ մանաւանդ անով է որ գաղափարներն ալ տարրական կերպարանք կը ստանան եւ մարմին կը դառնան։ Գործող հաստատութիւններն են ամէնէն շատ հետեւորդ ունեցողները ամէն ժողովուրդի մէջ եւ ամէն ատեն։

Մեր կուսակցութեան ալ արժէքը եւ հեղինակութիւնը ամէնէն շատ իր գործերով է ստեղծուած եւ եթէ իր պարտութենէն յետոյ ան դիմացաւ ու պիտի դիմանայ, ամէնէն աւելի անոր համար է որ թէ իր անդամները եւ թէ դուրսը եղողները միշտ կը հաւատան անոր գործելու անսպառ կարողութեան։ Երբ գործ կ'ըսենք, ի հարկէ կը հասկնանք միայն այն որ կազմակերպութեան սկզբունքներուն եւ նպատակներուն դաշտին մէջ կը գտնուի։ Պէտք է խոստովանիլ որ ընդդիմադիր եւ մանաւանդ տարագիր կազմակերպութեան մը համար գործի հնարաւորութիւնները շատ չեն, — կրկնապէս պակսած են մանաւանդ այն իրողութիւնով որ գործելու կարգ մը ձեւեր դուրս են հանուած իբրեւ մեր կացութեան անհամապատասխան եւ վնասակար։ Մեր առջեւ դրուած գործելու նեղ սահմաններուն մէջ իսկ, կենսական է սակայն մեզ համար որ հնարաւորութիւններ ստեղծենք աշխատանքի։

Այժմու պայմաններուն մէջ, քաղաքական ուժերու այս դատաւորութեան մէջ, մէկ հիմնական առաջարկ միայն կը տեսնեմ, ուր մեր կուսակցութիւնը կրնայ լայն ճամբայ մը բանալ աշխատանքի եւ իր ուժերու օգտագործման, — հայրենիքին օգնելու առաջարկն է այդ։

ԼԵՒՈՆ ԶԱՐՄԻՍԵԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱ - ՎՈԼԿԱ ՋՐԱՆՑՔԸ

1937ի գարնան կ'աւարտի կալանաւորներու աշխատանքով կառուցուող Մոսկուա - Վոլկա ջրանցքը։ Ջրանցքին շինութիւնը աւելի ջանք է պահանջած, քան ուրիշ որ եւ է ձեռնարկ Խ. Միութեան մէջ։ Այդ ջրանցքով Մոսկուան ջրային հաղորդակցութեամբ պիտի կապուի հինգ ծովերու հետ։

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Ազրպէյճանի 9րդ արտասովոր խորհուրդներու համագումարը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 15ին։ Նախիջեւանի ինքնավար ՍՍՀ եւ լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար շրջանի խորհուրդներու համագումարները տեղի կ'ունենան Նոյեմբերի 1էն 12։ Այս համագումարները պիտի ընտրեն խորհուրդներու համամիութենական 8րդ համագումարի պատգամաւորները։

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

Այցելութիւնը, զոր Մեծն Բրիտանիոյ եւ Իռլանտայի թագաւորը, Հնդկաստանի կայսրը եւ բրիտանական կայսրութեան սահմանները ընդգրկող ծովերու գերիշխանը ըրաւ Պալքանեան երկիրներուն, պաշտօնական հանգամանք չունի։ Լոնտոնէն շատ կարճ կերպով յայտնեցին թէ թագաւորը կը ճամբորդէ հանգիստի ու հաճոյքի համար։ Թերեւս ան ամառը պիտի անցընէր հոր. Ֆրանսա, եթէ Սպանիոյ արիւնոտ դէպքերն ու կարելի եղածին չափ կատարեալ չէզոքութիւն պահելու անհրաժեշտութիւնը զինքը չստիպէին որ իր զբօսանաւը ուղղէ աւելի արեւելք։ Անգլիոյ թագաւորը իր հետ չունէր իր արտաքին նախարարը, եւ, հետեւաբար, քաղաքական խնդիրներ չեն լուծուած։ Այս տեսակէտէն ոչ մէկ կասկած կարելի է ունենալ իր սահմանադրական իրաւունքներուն վրայ։

Այսուհանդերձ, Էտուըրտ Ը., հաւելու բազմած իր նախահայրերուն գահը, պալքանեան պետութեանց եւ անոնց գերիշխաններուն կ'ընծայէ ուշադրութիւն մը, որ առիթ կուտայ կրկին խօսելու Միջին Արեւելքի մէջ անգլիական քաղաքականութեան մասին։

18րդ դարու վերջաւորութենէն սկսեալ, — երբ Անգլիա կորսնցուց հիւս. Ամերիկայի իր գաղթավայրերը՝ Միացեալ Նահանգներու անկախութեամբ եւ իր ուշադրութիւնը դարձուց ամէնէն արժէքաւոր հողամասին՝ Հնդկաստանի վրայ, — իր կառավարութիւնները երբեք չդադրեցան մեծ շահագրգռութիւն ցոյց տալ Մերձաւոր Արեւելքի գործերուն հանդէպ։ Երբ Ռուսիա, 18րդ դարու վերջաւորութեան, Կովկասի եւ Նեղուցներու միջոցաւ դէպի Միջերկրական իր յառաջ մտնելու ու տեւական գնացքի պահուն սպառնաց Օսմանեան կայսրութեան գոյութեան, Անգլիոյ վարչապետը՝ Փիթ ըսաւ.

— Ես կը մերժեմ վիճիլ բոլոր անոնց հետ որ կը խորհին թէ Թուրքիան պէտք է իյնայ։

Այդ շրջանէն սկսեալ՝ Օսմ. կայսրութեան ամբողջականութեան պահպանումը դարձաւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ անգլիական քաղաքականութեան հաւատոյ հանգանակը։

Քէնինկի կառավարութիւնը, յունական ըմբոստութեան շրջանին (1821—1827) փոփոխութիւն մը մտցուց այդ հանգանակին մէջ։ Շնորհիւ իր դիւանագիտական ճկունութեան եւ արուեստին, անգլիացի այս պետական անձը կրցաւ ըլլալ միանգամայն եւ յոյն ըմբոստներուն համակիրը եւ Սուլթանին պաշտպանը։ Քէնինկ կրցաւ համաձայնիլ այս երեւութապէս մեծ հակասութեան, այն մեծ սարսափին պատճառաւ, զոր Սուլթանը ունէր Ռուսիայէն։ Սուլթանը՝ իր այդ սարսափին մէջ՝ պէտք էր լինէր Անգլիոյ պաշտպանութեան, հակառակ անոր որ ան համաձայնեցաւ եւ Թուրք գերիշխանութեան պարտադրեց հիւանդագին անդամահատութիւն մը՝ հելլէն պետութեան ստեղծումովը։ Լոնտոնէն՝ Թուրք վարիչներուն եղած այն թելադրանքը թէ՝ Օսմանեան կայսրութիւնը կրնայ գոյութիւն ունենալ առանց յունական հողերուն, բայց ոչ՝ առանց անգլիական ուժերու հովանաւորութեան, հետեւեալ արդիւնքները տուաւ Պոլսոյ մէջ,— Անգլիա իրապէս դարձաւ, Հելլէնական ազատագրութենէն վերջ, հովանաւորն ու բարեկամը Ցեղերուն եւ պաշտպանն ու պահապանը՝ Օսմանեան կայսրութեան։

Ան այդ կայսրութեան նախանձոտ պահապանը եղաւ եւ ԺԹ. դարու ամբողջ տեւողութեան։ Մանաւորապէս ասիկա ընդգծուեցաւ Ղրիմի պատերազմի առեն, երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա կռուեցան Ռուսիոյ դէմ ի նպաստ Թուրքիոյ պաշտպանման. Ինչպէս նաեւ Պերլինի վեհաժողովին (1878), երբ անգլիական դիւանագիտութիւնը, Ռուսիայէն վախնալով, պատռեց դեռ նոր ստորագրուած Սան Սթեֆանոյի դաշնագիրը։

Թուրքիա հաւատարիմ պահակն էր դարձած Անգլիոյ Նեղուցներուն եւ Արեւելեան Միջերկրականի մէջ։ Սուլթանը կը կասեցնէր ռուսական յառաջխաղացումը դէպի հարաւ եւ կ'ապահովէր անգլիական ազատ ճամբան դէպի Հնդկաստան եւ բրիտանական այլ գաղթավայրերը Արեւելքի մէջ։

Անգլիական այս քաղաքականութիւնը փոխուեցաւ պատերազմէն վերջ։ Թուրքիա դաւաճանեց Անգլիոյ։ Թուրք կառավարութիւնը, պատերազմին միջամտելէ առաջ, Նեղուցները բացաւ գերմանական երկու մարտանաւերուն. Կէօպէնի եւ Պրէսլաուի առջեւ։ 1920ին կնքուած Սեւրի դաշնագրին մէջ, Անգլիա անողորմաբար կը պատժէր Թուրքիան իր դաւաճանութեան համար, - օսմ. կայսրութիւնը բաժան-բաժան կ'ըլլար։ Նեղուցները ամբողջովին բաց, կը մնար փոքր, զինաթափ եւ հաւաքական Նեղուցներու ծանրութեան տակ ընկճուած Թուրք պետութիւն մը։

Փոքր Ասիոյ մէջ Յոյներու վրայ տարուած յաղթանակը փրկեց Թուրքերը Լոզանի մէջ Թուրքիան եւ ստացաւ իր հողերը, ազատութիւնն ու անունը։ Անգլիա, Քըրզընի միջոցաւ կրկին կառչած ըլլալով վերաբերուեցաւ անոր հանդէպ, դոյն նկատելով կապուած Մարշ. Ռուսիոյ. Բայց, այս ըմբռնումը որոշ չափով վարանոտ էր, որովհետեւ Ըսմէթ փաշա մերժեց մինչեւ վերջ հետեւիլ գործավար Չիչէրինին՝ Լոզանի խորհրդաժողովի պահուն։ Այսուհանդերձ, այն ատեն Նեղուցները մնացին բաց՝ Անգլիոյ իրական վերահսկողութեան տակ։

Անկէ վերջ շատ ջուրեր հոսեցան, մինչեւ Մոնթրէօյի Խորհրդաժողովը։

Հոն Անգլիա եւ Թուրքիա այլ եւս ցոյց չտուին փոխադարձ անհաշտութիւն։ Անգլիական հակառաջարկը՝ Նեղուցներու վարչաձեւի փոփոխման մասին, գրեթէ կը մօտենար թրքական նախագծին։ Թուրք պատուիրակութիւնը չուզեց հակելու ընդունելու, իբրեւ բանակցութեանց հիմ, անգլիական հակառաջարկը։ Անկարելի նախահամաձայնութիւն մը գոյացած էր Լոնտոնի եւ Էնգիւրիի միջեւ, ինչ որ առիթ տուաւ Լիթվինովի դժգոհութեան։

Բոլորին, բայց մանաւանդ Ռուսիոյ համար պարզ էր թէ Անգլիա ճիգ կ'ընէ Թուրքիան քաշելու իր մերձ-արեւելեան միջերկրականեան քաղաքականութեան խաղին մէջ։ Պատմութիւնը մեզի կ'ըսէ թէ Թուրքիա միշտ հակում ունեցած է համախորհուրդ ընթանալու Մեծն Բրիտանիոյ հետ, եթէ ան զինակից չէ Թուրքիոյ թշնամիներուն։

Թուրքիա Գերմանիոյ կողմն անցաւ երբ Անգլիա սկսաւ մօտենալ ցարական Ռուսիոյ, որուն ձգտումները դէպի Նեղուցներն ու Պոլիս՝ պաշտօնական էին դարձեր. Պատերազմէն վերջ, Թուրքիա ստացաւ Մարշ. Ռուսիոյ, որովհետեւ Անգլիա ցանկաց ու պարտադրեց Օսմանեան կայսրութեան բաժանումը, մինչ խորհ. իշխանութիւնը բացայայտօրէն յայտարարեց թէ կը հրաժարի Թուրքիոյ հանդէպ ամէն տեսակ ցանկութիւններէ։

Թուրքերուն դէպի բոլշեւիկները հակելուն մէկ ուրիշ պատճառն ալ այն պարագան որ Իտալիա Երկոտասան կղզիներէն սկսած էր դառնալ աւելի յարձակողական դէպի Անատոլու եւ այդ՝ Անգլիոյ հովանաւորութեամբ (Մուսոլինի - Չէմպըրլէն հանդիպումը, Լոնտոնի մէջ, 1927ին)։

Իտալօ-եթովպիական պատերազմը պաղեցուց Անգլիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները։ Լոնտոնի մէջ բնական անհանգիստ ըլլալ Իտալիոյ զօրացումէն՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ։ Անգլօ-իտալական յարաբերութեանց մէջ յառաջ եկած փոփոխութիւնը որոշ հանգստութիւն ներշնչեց Էնկիւրիի՝ Անգլիոյ ապագայ վերաբերմունքի մասին, ու երեւան եկան, ասոր հետ, նախաձեռնութիւնները՝ անգլօ-թրքական նոր մերձեցման մը։ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը Թուրքիան կրկին դարձուց Նեղուցներու տէրը, իսկ ասիկա աւելի բարձրացուց անոր արժէքը։

Այսօր, երբ մօտ չի նկատուիր անգլօ-ռուս տարակարծութիւն մը, Թուրքիա կրնայ բարեկամական կապեր ունենալ միաժամանակ եւ Մոսկուայի եւ Լոնտոնի հետ, եւ կամ, ինչպէս Թեւֆիք Արաս Մոնթրէօյի մէջ արտայայտուեցաւ, — Անգլիոյ հետ ըլլալ Միջերկրականի մէջ, Ռուսիոյ հետ ըլլալ Սեւ ծովու մէջ։

Դժուարութիւնները երեւան պիտի գան, եթէ հարկ ըլլայ ընտրութիւն մը ընել. Այդ ընտրութիւնը դիւրին պիտի չըլլայ, բայց այսօր պարտադիր չէ։ Եւ սակայն, կարելի չէ ծածկել այն փաստը թէ՝ Անգլիա կը փնտռէ Թուրքիոյ եւ միւս պալքանեան պետութեանց բարեկամութիւնը։

Անգլիական քաղաքականութիւնը խաղաղասիրական է, անտարակոյս. Միջերկրականի եւ Սպանիոյ մէջ տեղի ունեցող դէպքերը կը սպառնան եւրոպական խաղաղութեան, իսկ Անգլիա կը փնտռէ ապահովութիւններ՝ այդ խաղաղութեան պահպանման համար։

Ըսինք թէ թագաւորին ճամբորդութիւնը քաղաքական հանգամանք չունի։ Բայց, անարժէք չէ մանաւանդ պէս Թուրքիա բրած այցելութիւնը։ Իր պապը՝ Էտուըրտ Է. եւս կը սիրէր ճամբորդել, բայց միաժամանակ կը ծառայէր անգլիական քաղաքականութեան։

1904ին անոր մէկ այցելութիւնը Փարիզ եւ հանդիպումը Լուպէի հետ՝ պատրաստեց սերտ համաձայնութիւն մը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։

Թագաւորի մը ամէն մէկ այցելութիւնը նշանակութիւն մը ունի միշտ եւ պատմական, նշանակութենէ զուրկ չէ եւ Էտուըրտ Ը.ի այժմու պտոյտը։

ՓՐՈՖ. Կ. ԿԷՆԻՎ.

«Ութրօ» (Սոֆիա)

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՒՑԱԶՆԸ

[illegible]

Հիմա ջանանք Արայ գեղեցիկը ու [illegible]

[illegible] ցաւ (1)։

[illegible]

գեղեցկութեան նորա, կամեցաւ առ [illegible]

[illegible]

Արայ գեղեցիկին պատմութիւնը չի [illegible]

[illegible]

ՆՈՒԲԱՐ ՄԱՔՍՈՒԴԵԱՆ

(1) Տես «Արայ Գեղեցիկ», Տօքթ. Ա. Մատիկեան։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

—·—

Մեծն Բրիտանիոյ անունով Գ. Խոր-հի կազմէ եւ եգիպտական կառավա-րութեան անունով Նահաս փաշայի կողմէ ստորագրուած պայմանագրու-թեան առաջին հետեւութիւնը պիտի ըլլայ բրիտանական Բարձր Գոմիսէրի պաշտօնին անհետացումը: Մեծն Բրի-տանիոյ թագաւորին մէկ դես-պանը Եգիպտոսի թագաւորին պաշտօնի պիտի կոչուի: Եւ այս-պէս ետ գացած կ'ըլլանք երկու հա-րիւր երեսունութ տարի, այն օրը, անգլիական հիւպատոս մը, առա-ջին անգամ ըլլալով Գահիրէի մէջ Օսմանեան Սուլթանը ներկայացնող փաշային մօտ պաշտօնի կը կոչուէր:

Անունն էր Ֆլիթուտ, աւանդէնի վաճառական: Աւանդէնները Եւրոպա-յէն Եգիպտոս ներածուած գլխաւոր ապրանքն էին: Անոնցմէն առաւել, սակայն, որովհետեւ սովորութիւնը պահանջէր որ ամէն տարի, Գալ-ուստի առթիւ, քառասուն Գէյեր ի-րենց ծառայողներուն նուէր տան աւանդներուն համար նոր հա-գուստ կարել տային. Այդ անգամնե-րը շատ մը աստառներ, նոյն իսկ եր-բեմն շատ մը հարիւրեակ Մէմլուք կը հագուէին.

Ֆրանսական աստիճաններուն եւ անգ-լիական աստիճաններուն միջեւ մրցում կար: Ֆրանսականները գերադասելի էին որակութեամբ, իսկ անգլիականները գոյներու, երանգներու կողմէ յառաջ էին: 1732ին, Ֆրանսական հիւպատոս Փիննոն՝ Մարսէյլի առեւտրական սենեակին անգլիական աստիճաններու նմոյշներ ղրկեց, բաց կանանչ, մութ կանանչ, դեղձան, գինիի գոյն, ֆրանսացի ներկարարներուն նախանձախնդրութիւնը գրգռելու համար:

1696ին Ֆլիթուտ ջանաց պէտք մը ձեռք բերել, որպէսզի իր պաշտօնա-պէս իբրեւ հիւպատոս ճանչցուի, եւ մեծ սատարէն պալատին բանակցել փաշային, անոր մարդոց եւ մաքսապետներուն.

Այդ միջոցին Գահիրէի մէջ Ֆրանսական հիւպատոսն էր շատ ճարպիկ եւ կենդան մարդ մը, Գրնուա տը Մայլէ.

Մայլէ աշխատեցաւ իր ախոյեանը ձախողեցնել իր ձեռնարկին մէջ: 1697-ին խորհելով թէ յաջողած է, հետեւեալը գրեց Մարսէյլի առեւտրական սենեակին.— «Կարծեմ թէ ձեր վաճառականութեան համար շահաւէտ պիտի ըլլայ այդ մարդուն հիւպատոսի տիտղոսը չունենալ, որովհետեւ այդ տիտղոսէն օգտուելով առաջին աստիճանութիւն պիտի ունենայ թէ եգիպտական ժողովուրդին եւ թէ Թուրքերուն մէջ:

Բայց Ֆլիթուտ գտաւ միջոցներ ոչ միայն Գահիրէի այլ եւ Պոլսոյ մէջ կ'աշխատէր: Արդ, ճիշդ այդ միջոցին Սուլթան Մուսթաֆա Բ. կը փափաքէր հաշտութիւն կնքել Աւստրիոյ Լէոփոլտ Բ. կայսեր հետ Կ'ուզէր անգլիական դեսպան Փէյճէթի որ կը պաշտօնավարէր բանակցութիւններու գլուխ բանալ նոյն կայսեր հետ, որոնք արդարեւ վերջ ի վերջոյ յանգեցան Գարլովիցի պայմանագրութեան կնքումին: Լորտ Փէյճէթ, ճիշդ հիմա առիթէն օգտուելով հիւպատոսի պէրաթ մը խնդրեց Ֆլիթուտի համար Սուլթանը ստիպուած կ'ըլլար հերժելով այս փոքրիկ գոհացումը

զիջանողական մը, որմէ մեծագոյն ծառայութիւնը կը սպասէր:

Ուստի Մեծ Եպարքոսին մէկ տղան Գահիրէ տարաւ հիւպատոսական պէրաթը Ֆլիթուտի անունով եւ Հաթթը Շէրիֆ մը, յայտարարող թէ ... Եգիպտոս մտնող անգլիական չուխաները Ֆրանսական չուխաներուն համար ի մաքս միայն պիտի վճարեն, այսինքն իրենց արժէքին հարիւրին 3ը:

Գրնուա տը Մայլէ անկեղծօրէն խոստովանեցաւ իր անյաջողութիւնը, եւ 1698ին գրեց Մարսէյլ.— «Գ. Ֆլիթուտ իր ուղղին հիւպատոսը եղաւ: Ձեռքս եկածը ըրի այս ձեռնարկը ձախողեցնելու համար: Բայց կարելի չեղաւ փաշան համոզել որ այդ հրամանները մերժէ այնպիսի ժամանակ մը, երբ ամբողջ օսմ. կայսրութիւնը Անգլիացիներուն պէտք ունի, կայսեր հետ հաշտութիւն կնքելու համար»:

Ժամանակի ընթացքին, Գահիրէի այդ հիւպատոսութիւնը զանազան իրադարձութիւններու ենթարկուեցաւ: Շատ անգամ թափուր մնաց, երբեմն ալ նշանաւոր անձեր եղան, ինչպէս Ճորճ Գոլուուին, որ առաջին անգամ տասնըութերորդ դարուն, Եւրոպայէն Հնդկաստան ճամբուն սկզբնաւորողը եղաւ Աղեքսանդրիոյ, Գահիրէի եւ Սուէզի միջոցաւ Անգլիական հիւպատոսներէն նշանաւոր դէմք մըն է նաեւ Հէնրի Սոլթ հնագէտը, որ երկար տարիներ մնաց Մէհմէտ Ալիի մօտ:

Անոր ուրեմն Ֆլիթուտ համեստ հիւպատոսը ի մօտոյ իբրեւ յաջորդ պիտի ունենայ մեծ դեսպան մը Եգիպտոս, տասնըեօթներորդ դարուն օսմ. կայսրութեան պարզ մէկ վիլայէթը, ինքնիշխան պետութիւն դարձաւ, նուաճելով իր անկախութիւնը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԴԻԿՏԱՏՈՐԸ ԶՕՐ. ՄԷԹԱՔՍԱՍ ԻՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՎ

ԳԻՂՈՒԹԷ ԳԻՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ԹՈՅԼԱՏՐՈՒԻ

—·—

Աթէնքի «Նոր Օր»ին մէջ կը կար-դանք այս խորագրին տակ (13 սեպ-տեմբեր). —

Ուրբաթ կէսօրին, գաղութական յանձնախումբին կողմէ Գ. Գ. Արամ Արիկեան, Գարեգին Գալիկեան, Աւագ Գէորգեան, Յէգեան, Գարբիէլ Լալեան ներկայացան կրթական եւ կրօնից նախարար Գ. Եորգաքոփուլոսին ու բացատրեցին հայ վարժարան-ներու վերաբերեալ կրթական խոր-հուրդին որոշումը. Գաղութականու-թիւնը խնդրեց նախարարէն որպէսզի աս-տանագիր չպահանջուի համայնական վարժարաններէն, մինչեւ որ պետական պաշտօնատարը պատրաստէ հայ հա-մայնքին վերաբերեալ կանոնադրու-թիւնը եւ նոյնպէս թոյլ տրուի մեր վարժարաններուն մէջ հայերէնի ու-սուցումը, յանձնարքն լեզուին համա-ռօտ չափով: Յանձնախումբը ընդունած է հայ ժողովուրդին ունեցած երախ-տագիտական զգացումները Կառավարութեան Յոնաստանի: Նախարար Գ. Եորգաքոփուլոս ուշադրութեամբ մտիկ ընելով պատուիրակութեան խնդրանքը, խոստացած է անյապաղ կարգադրութիւններ հրահանգել պատշաճ պաշտօնէութեան:

Պատուիրակութիւնը այնուհետեւ այցելած է կրօնից ծիւղի պետ Գ. Ֆիլիփի-տիսին, որ բացակայ ըլլալով փոխանորդը յայտնած է թէ հայ համայնքի վերաբերեալ կանոնադրութիւնը յանձնուած է նախակրթարաններու ճիւղի պետին: Վերջինը հայ վարժարաններու իրաւասու անձը ըլլալով, պատուիրակութիւնը տեղեակ պահած է զինք, նախարարին մօտ կատարուած դիմումին մանրամասնութիւններուն:

Կրթական քննիչները արդէն հրահանգ ստացած են, հայ վարժարաններու դիւրութիւն տալու հայերէնի ուսուցման բոլոր դասարաններուն մէջ: Անհատական վարժարաններուն տրուած արտօնագրերուն մէջ թէեւ յիշուած է հայերէնի արգելքը, բայց նախակրթարաններու ճիւղին պետը յայտարարած է թէ այդ հին որոշումն է, այժմ տարբեր կարգադրութիւն եղած է:

Գալով համայնական վարժարաններուն անհատներու անուան արտօնութեան խնդրոյն, Գ. Իպմիրնիս նախարարին հետ խորհրդակցելէ յետոյ պիտի հոգայ:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԹԱՇՃԵԱՆ

—·—

«Հայրենիք»էն ցաւով կը տեղեկանանք, թէ Պ. Մարտիրոս Թաշճեան մեռած է Պոստընի քաղաքային հիւանդանոցին մէջ: Մահը տեղի ունեցած է օգոստ. 26ին: Հանգուցեալը հանրային ծիրին ունեցող, մեր ազգային կեանքի ակնէէլիներէն մօտէն հետեւող, հայրենասէր եւ անկեղծ անձնաւորութիւն մըն էր: Ծնած Տարբերդի, Թաշճեան ծանօթ դերձակ մըն էր, երկար տարիներ խմեր կ'ապրէր Ամերիկա, իր երկրորդ հայրենիքը, մասնակցելով այս գաղութի բոլոր կարեւոր իրադարձութիւնց: Եղած՝ էր Դաշնակցական: Տարիներ առաջ ապրած էր Քալիֆորնիոյ մէջ:

Վերջին տասնեակ տարիներուն Պ. Մարտիրոս Թաշճեան բերաւ իր գործօն մասնակցութիւնը: Կեանք վարդապետ Մարգուլեանի հետ շրջագայեցաւ գաղութները, ... Նիւզաո եւ Տիթրոյթ, ... պաշտօնյայով արգասաւորութեան ...

Գիտաւորապէս իր ջանքերով կը հրատարակուէր Ազգ. Կ. Վարչութեան օրկան «Կանթեղ» պարբերաթերթը, որուն, ինչպէս եւ «Հայրենիք»ի մէջ ատեն ատեն կը ստորագրէր հայրենասէր շունչով յօդուածներ: Անոն մը եղաւ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անդամ: Իր գործունէութեան վերջին ատարեկը եղաւ Պոստոն, որուն ազգային - եկեղեցական թեմի կազմակերպութեան նպաստեց եռանդով եւ աշխուժութեամբ:

Վերջին ամիսները կը տառապէր սրտային ճնշումէ եւ սրտի հիւանդութենէ: Քանի մը ամիս առաջ հարկադրուեցաւ մտնել քաղաքային հիւանդանոց, ուր մնաց մէկ երկու ամիս եւ կը թուէր թէ այլ եւս անցուցած էր վտանգը: Դուրս եկաւ հիւանդանոցէն, բայց քանի մը շաբաթ ետք ստիպուեցաւ նորէն վերադառնալ:

Եւ հիմա յաւիտեան կը փակէ Մարտիրոս Թաշճեան իր պայքարի, եռանդուն եւ արտասովոր կեանքը, հազիւ 47 տարիներ բոլորած:

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԻՐԱՆԵՐԷՆ

Թէհրանի «Ալիք»ը կը գրէ.— Իրանի լուսաւորութեան նախարարութիւնը շրջաբերականներ ղրկած է շրջաններու բոլոր մարիֆներուն, արգելքի վերջիններս կարգադրեն, որ ասկէ ետքը բոլոր հայ դպրոցներու մէջ կատարուած հանդէսներու բոլոր ճառերը եւ երգերը իրաներէն ըլլան:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՍԻՎՐԻ ՀԻՍԱՐՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ. Սիվրի Հիսարի Հայր. Վերաշինաց Միութեան բազմամ գաւառահանդէսը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 6ին, Սէն Ժէռօմ, Ֆրանս - Սոխան գործի գործարանի պարտէզին մէջ: Առաւօտ կանուխէն բնանկարով հանդիսավայր կը փութային շատ մը հայրենակիցներ, իրենց ճաշը միասին առած եւ կէսօրին բոլորուած սեղաններու շուրջ կը ճաշէին, յիշեցնելով ծննդավայրի կեանքն ու աւանդութիւնները: Կարգադիր յանձնախումբը ջանք չէր խնայած հանդիսականներու վայելքին եւ օրուան փայլին համար: Հակառակ անպատ օդին, հանդիսավայրը լեցուն էր բաւական բազմութեամբ: Ժամը 3.30ին հանդէսը բացուեցաւ «Մեծ մեծասքանչ ...» խմբերգով, ղեկավարութեամբ սիրուած երաժիշտ Գ. Համբարձումեանի եւ մասնակցութեամբ խումբին՝ հայրենակից երիտասարդներու: Օրուան նախագահ Գ. Փունարճեան բացման խօսքին մէջ գովելով Հայաստանի վերաշինական աշխատանքները, եւ մատնանշելով գաղութներու ըսպառնացող վտանգները, կոչ ուղղեց ներկաներուն բոլորուիլ Միութեան շուրջ: Թելադրեց մասնաւորաբար երիտասարդութեան վառ պահել հայրենիքի գաղափարը: Գեղարուեստական բաժնին մէջ իրենց մասնակցութիւնը բերած էին օրիորդներ Ա. Կիրակոսեան, Կ. Ներսէսեան, Ծ. Անտոնեան, Մ. Խաչեան, Ա. Տէրըղեան, պարոններ Ա. Սանտալեան, Յ. Կիրակոսեան եւ Հ. Համբարձումեան: Եղբայրներ Մկրտիչ եւ Յովհ. Կիրակոսեան եւ Օր. Կ. Ներսէսեան յաջողութեամբ ներկայացուցին «Աղահ վաճառականին կոտակը» զաւեշտը: Ցետոյ տեղի ունեցաւ վիճակախաղը: Հանդէսի գեղարուեստական բաժինը վերջացած ըլլալով, նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն, կարգադիր յանձնախումբին, մասնակցող երիտասարդութեան եւ Գ. Գօճապաշեանի որ հանդիսավայրը ձրիաբար տրամադրած էր: Ժամը 6.30-էն մինչեւ 8 պարեր տեղի ունեցաւ մասնակցութեամբ Ջէօրէքճեան նըւագախումբին եւ ապա ներկաները ցրուեցան գոհ տպաւորութեան տակ:

Տեղեկատու

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՂԻՂ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ

—o—

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 օգոստ.).

— «Այս էջերուն մէջ յաճախ առիթ ունեցեր ենք ըսելու, որ Ֆաշական շարժումը անմիջական եւ բնական ծնունդն է պոլշեւիզմին: Ըսելը չէ վերաբերիր անշուշտ քաղաքական այս երկու շարժումներու գաղափարներին կամ վարդապետութեանց, այլ կազմակերպուելու եւ պայքարելու բռնաւորական մեթոտներուն: Այլ խօսքով՝ ժողովրդավարական կարգերու ոխերիմ թշնամութեան:

Եթէ գոյութիւն չունենային պոլշեւիզմի բռնազատական եւ դասակարգային գազանային ատելութեան մեթոտները, ապահովաբար գոյութիւն պիտի չունենար բնաւ Ֆաշական նոյն ձեւի գործելակերպը: Գոյութիւն չեր ունենար սակայ, որովհետեւ եթէ ժողովուրդը իրաւազրկելու, անոր քաղաքացիական իրաւունքը յափշտակելու եւ զայն գազանային հալածանքի ենթարկելու պոլշեւիկեան գործելակերպը չըլլար, անոր դէմ պաշտպանուելու համար ժողովուրդի մէկ խոշոր տոկոսը բնաւ չպիտի մտածէր՝ զոհելով իր ժողովրդավարական իրաւունքները, ապաւինելու Ֆաշական բռնաւորութեան, իբրեւ պաշտպանութեան պատնէշ մը պոլշեւիկեան ահաւոր սպառնալիքներուն դէմ:

Իրերու այս ընթացքը անխուսափելիօրէն պիտի յանգէր իրերակերութեան՝ չէզոքակի կերպով այն ազգերուն մէջ, ուր տակաւին թոյլ է ժողովրդավարական աւանդութիւնը:

Ասկէ բնաւ հետեւցնելու չէ թէ որ եւ է չափով արդարացումի խօսք կ'ուզենք ըսել Ֆաշական մեթոտներուն: Բնաւ երբեք: Երկու շարժումներն ալ հաւասարապէս դատապարտելի են: Երկուքն ալ թշնամիներ են ժողովրդավարութեան եւ ժողովուրդներու ազատ ու բնականոն զարգացման: Երկուքն ալ իրենց շուրջը կը փռեն մահ եւ աւերածութիւն՝ քանի մը հարիւր տարիներ յետ մղելով աշխարհի քաղաքակրթութիւնը:

Սպանիոյ ցաւալի քաղաքացիական պատերազմը բնական ծնունդն է այս երկու վիժուածք շարժումներու բախումին: Այսօր Սպանիան է որ բոնկած է եղբայրասպան մահասփիւռ ցանցին մէջ, վաղը կը դահավիժին եւ ուրիշ ազգեր, եթէ քաղաքակիրթ աշխարհի ազատասէր եւ ժողովրդասէր տարրը ուժեղ հարուածով մը չոչնչացնէ այս ահաւոր վտանգը:

Արմատական տարրերու Ֆաշիզմի դէմ «ժողովրդական ճակատ» կազմելու եւ «ժողովրդավարութեան մնացորդները պաշտպանելու» Մոսկովեան ննենգաւոր խաղը դուրկ է անկեղծութենէ եւ ժողովրդային ճշմարիտ շահերուն ծառայելու ձգտումէ: Ընդհակառակն, այդ խաղը պիտի տարածէ մահն ու աւերը քաղաքակիրթ աշխարհին մէջ:

Այս ահաւոր փոթորիկէն աշխարհը փրկելու համար միայն մէկ ճանապարհ կայ— Եւրոպայի բոլոր արմատական կուսակցութիւնները միացեալ ուժերով պէտք է հարկադրեն որ Մոսկուա հրաժարի ներկայի ննենգաւոր խաղերէն եւ դառնայ իրապէս կողմնակից ժողովրդավարութեան: Ու պիտի սկսի նախ Ռուս. Միութենէն, ուր ժողովուրդը կը գտնուի ենթակայ պետական վառ տեսակի ճորտատիրութեան եւ ուր քաղաքական արմատական կուսակցութիւնները ամբողջապէս իրաւազրկուած՝ իրենց չունեցած մեղքերը կը քաւեն Սիպերիոյ բանտերուն եւ աքսորավայրերուն մէջ:

Ժողովրդապետական կարգերու վերահաստատութիւնն ու յաւետ պաշտպանութիւնն է որ պիտի վերացնէ վտանգուածներու վստահութիւնը եւ բնական մահուան դատապարտէ թէ պոլշեւիկեան եւ թէ Ֆաշական ատելի ցեղասպանները՝ բանալով աշխարհի առջեւ ազատ զարգացման եւ անարիւն յեղափոխութեան ...փրկարար ճանապարհը»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ, 17 սեպտ. (Յառաջ).— Զօմ մարզականի Բ. խումբի այս տարուան առաջին մրցումը տեղի ունեցաւ սեպտ. 13ին Փորթ լէ Վալանսի մարզադաշտին վրայ: Դիտելու համար բաւական թիւով Ֆրանսացիներ ինչպէս եւ հայրենակիցներ եկած էին:

Խաղը սկսաւ ժամը 2ին. Ֆրանսական խումբին մէջ 18—20 տարեկան խաղացողներ կային, որոնք երբեմն իրենց առաջին խումբին մէջ ալ կը խաղան: Հակառակ ատոր մեր տղաքը, որոնց ամենամեծը 15 տարեկան է, առաջին խաղմրկութեան միջոցին մէկ նշանակէտ մը շահեցան, իսկ երկրորդ խաղին երկու նշանակէտ: Ուրեմն այս տարուան առաջին խաղին եւս Զօմ մարզականի երկրորդ խումբը յաղթեց 3—0ով: Իսկ անցեալ տարի 14 մրցումներէն միայն մէկուն մէջ պարտուած է: Կ'արժէ քաջալերել այս խումբը, մանաւանդ որ բոլորն ալ նոր սերունդին կը պատկանին: Մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ են պատանիներ Ա. Միթիլեան, Գ. Գասպարեան, Կ. Թէպոյեան, Թ. Եզիկեան եւ ուրիշներ: Յաջորդաբար կը գրեմ «Յառաջ»ին

Թղթակից

ԱՒԱՆԴԻ ՊԱՀԱՊԱՆԸ

(ՄԻ ՊԱՏԿԵՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

—·—

Ձիւնհալք էր. արեւի ջերմ ճառագայթների տակ գոլորշին դանդաղօրէն բարձրանում էր Հայաստանի հողից: Անցած սայլերի անիւները խոր ակօսներ էին ձգել թաց ճանապարհին եւ պղտոր ջրերը վազում էին նրանց միջով. Ձեխից խուսափելու համար զինուորները գնում էին մէկը միւսի ետեւից ճանապարհի նեղ ու չոր եզերքով եւ գումարտակը թւում էր մի օձապտոյտ ու շարժուն ցանկապատ քաշուած դաշտերի սահմանի վրայ:

Վերջապէս մտանք Եղլուման գիւղի ղլխաւոր փողոցը. տղամարդիկ չէին երեւում, նրանք ճակատումն էին բարպաճների առջեւ խմբուած կանանցից մի քանիսը խաչակնքում էին երեխաները եւ ինչ որ բաներ մրմնջում, երեխաներն ուրախ ուրախ ցատկոտում էին եւ փոխանակւում տպաւորութիւններով:

— Ինչքան զինուոր կը լինի, դէհ, տես տեսնեմ, հարցնում էր մէկը միւսին.

— Անհաշւելի զօրք ա գալիս, բացագանչում էր մեր առջեւից վազող մի ուրիշը:

Զինուորների դէմքերը պայծառացան ու ժպիտներ փայլեցին: Երկար քայլելու յոգնութիւնից ու անօթութիւնից յետոյ մօտենում էր հանգիստի ժամը. նրա հրապոյրի դէմաց ներքանցից ոչ մէկն անտարբեր չէր:

Գիւղամիջին մեզ ընդառաջ եկաւ տեղական սպաներ

— Պարոն հարիւրապետ, դիմեց նա գումարտակի հրամանատարին, զինուորների տեղաւորելու ու կերակրելու հոգը ես ինձ վրայ եմ վերցնում, իսկ ձեզ խնդրում եմ ձեր անմիջական աշխատակիցների հետ անցնել ճաշատարանի պետի մօտ:

Մի քանի րոպէից յետոյ մենք մտանք պայքակոյտի երկյարկանի տան բակը, կապեցինք մեր ձիերը պատշգամբի սիւներից եւ բարձրացանք վեր: Հրամանատարի դէկոյցից ու կարճատեւ խորհրդակցութիւնից յետոյ ճաշատամար պետը տաւեց իր գրաւոր հրահանգը.—

«Երեւ կազմով դուրս գալ Եղլումանից, այսօր երեկոյեան ժամը 10ին, ու առանց կանգ առնելու անցնել Կապուտավանք. իրեն միացնելով այդ գիւղում գտնուող բոլոր զինուած ուժերը գումարտակի հրամանատարի ընդհանուր ղեկավարութեամբ յարձակիլ Ծամաք Աղբիւր մտած թշնամու վրայ, ամէն գնով գրաւել գիւղը եւ ամրանալ այնտեղ, սպասելով յետագայ հրահանգներին»:

Իր զօրամասի վերաբերեալ բոլոր կարգադրութիւններն անելուց յետոյ, մեր հրամանատարն որոշեց մի քանի հեծեալներով դուրս գալ Եղլումանից գումարտակի ճանապարհւելուց մի երկու ժամ առաջ, որպէսզի Կապուտավանքում ամէն ինչ նախապատրաստուած լինի եւ գումարտակն առանց այնտեղ ժամանակ կորցնելու շարունակէ իր առաջխաղացումը դէպի Ծամաք Աղբիւր:

Ցուրտ երեկոյեան մենք թողեցինք արդէն նիրհած գիւղը: Սառած ցեխը օրձաքարի չափ կոշտացած էր. երկինքը վճիտ էր, լուսինը լրիւ եւ նրա լոյսն այնքան ուժեղ, որ ամենանուրբ ձեւագիրն անգամ կարելի էր կարդալ, իսկ օդի չորութիւնն ու պարզութիւնը թոյլ էր տալիս տեսնել հեռաւորութեան վրայ գրեթէ նոյնպիսի պարզութեամբ, ինչպէս ցերեկը:

Մեր առջեւ ու դէպի աջ բարձրանում էր Հատիս լերան ձիւնձեւ գագաթն անդադար ճերմակ սաւանով ծածկուած. դէպի ձախ, մինչեւ Արագած փռւում էր բլուրների, դաշտերի ու ձորերի մի խառնուրդ՝ ստորոտները մթին, ձերկանոց, բարձունքները ձիւնապատ:

Ամայի ճանապարհը բարձրանում էր սարն ի վեր հեզհամբ եղերքով եւ ժայռերից խուսափելու համար յաճախ էջնում էր նրա հունն ու անցնում ափից ափ: Ցանկարծ անմարդաբնակ ու ցրտահար տարածութիւնների խաղաղութիւնը վրդովւեց հեռուից լսւող անորոշ աղմուկով. նա մեզ ընդառաջ էր գալիս ու մօտենում: Ձորի վայրի գագաթից երեւաց մի ամբոխ. կին, երեխայ, տղամարդ, խառն ի խուռն անասունների հետ, բոլորն ալ բեռնաւորուած արագ արագ մեր դէմն էին գալիս:

- Ովքեր էք, ո՞ւր էք գնում, ի՞նչ է պատահել. ձայն տուեց այլայլուած հրամանատարը:

— Բոլշեւիկը Կապուտավանք լցւեց, ախպէր ջան. կռւող չեղաւ, դուշմանից մեզ պաշտպանող չեղաւ, տնաքանդ եղանք. պատասխանեց առաջինը՝ քայլող մի ծեր կին.

— Զինուորներն ի՞նչ եղան:

Նրանք սարը բարձրացան:

— Գալիս էին ուրիշ խմբեր. երեխաները լաց էին լինում, անասունները՝ բառաչում, սայլապանները՝ խաբազանում էին եզները ու ցատկեցնում սայլերը խորտուբորտութիւնների վրայով

Շուարած էինք:

— Թշնամին մեզ կանխեց. գործը դժուարացաւ, ասաց հրամանատարը:

Առաջացանք. ահա մի սայլ հեղեղատի խորքում կաշկանդուած քարերի մէջ. կինը երեխայով դուրս է գալիս կապերտի տակից, որ ինչէ սայլից ու թեթեւացնէ նրան. եզների առջեւ կանգնած է յուսահատ սայլապանը հրացանը մէջքին:

Գումարտակի հրամանատարը մի պահ կանգ առաւ՝ ու կարծես ուշքի եկաւ:

— Ոչ մի զէնք ունեցող տղամարդի չթողնել անցնել, հրահանգեց նա մեզ. ո՞ւր ես փախչում զէնքը վրադ, անպիտան, գոռաց նա քշելով ձին դէպի սայլապանը, դարձիր, թէ չէ շանսատակ կ'անեմ:

— Ոսքդ պագնեմ, թող կինս ու երեխէս մի ծածկի տակ ձգեմ, յետոյ գամ ձեզ հետ մեռնեմ: Ի՞նչ անեմ, սրանց անտէր հարամէի բերա՞նը տամ. տան միակ տղամարդը ես եմ:

— Ցրեք, ձիերից իջէք, սրա սայլը տեղահան արէք, ասաց իր զինուորներին գթառատ հրամանատարը:

Սայլը գնաց. հեռացողների աղմուկը մարում էր մեր թիկունքում. ճանապարհը դատարկ էր մեր առջեւ, բայց ահա մի ձիաւոր արագավազ ու զինուած.

— Կանգնիր, ո՞ւր ես փախչում, քեզ հարցնողը Գ. գումարտակի հրամանատարն է:

— Ես Կապուտավանքի պարէտի սուրհանդակն եմ, պարոն կապիտան, տեղեկագիր եմ տանում ճակատամասի պետին:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԵՒ ԻՏԸՆ ԿԸ ՏԵՍԱԿՑԻՆ

Անգլիոյ արտաքին նախարար Ժրնէւ երթալու համար Փարիզէն անցնելով, կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լէօն Պլումի հետ։ Թղթակիցները պաշարած էին վարչապետարանը, բայց Պլում պատասխանեց թէ չի կրնար յայտնել տեղեկութիւններ հաղորդել եւ գոհացաւ ըսելով թէ արդիւնքը գոհացուցիչ է։ Երկու նախարարները խօսած են ընդհանուր քաղաքականութեան, ինչպէս եւ Ազգերու Դաշնակցութեան բարեփոխման մասին։ Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը շեշտեն թէ ամէն բան կախում ունի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սերտ գործակցութենէն։

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ.-ժողովը բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի։ Օրակարգին վրայ կը գտնուին բազմաթիւ փուշոտ խնդիրներ,— Ա. Դ. Ուխտին բարեփոխումը, որուն հաւանութիւն յայտնած են 18 պետութիւններ, դէնքերու արտածման արգելքը (Սպանիոյ համար), չինաթափութիւն, գաղթային հոգատարութեանց բաշխում եւ աշխարհի տնտեսական վիճակը։ Կնճռոտ խնդիր մըն է, նաեւ, Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը ընդունելու կամ մերժելու հարցը, որմէ կախում ունի Իտալիոյ մասնակցութիւնը։ Պիտի քննուի նաեւ Սպանիոյ խնդիրը

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ կառավարական յորձք պայթեցուցած է Ալքազար քաղաքը (Թոլէտօ)։ Վերջին լուրերու համաձայն, պաշարեալ ապստամբները կը շարունակեն դիմադրել։ Գետնափոր վայրերու մէջ պատսպարուած են 900 կիներ եւ մանուկներ։ Կառավարական օդանաւերը շաբաթ օր աւագին քանակութեամբ ռումբ տեղացուցին Ալքազարի վրայ։ Ընկերվարական երեսփոխան Կոնդալէս Փէնա, որ մահուան դատապարտուած էր 1934ին, Օվիէտոյի վրայ կը քալէ 15.000 յորքով։ Այս պաշարուած քաղաքը ունի 45.000 բնակիչ, 2300 կանոնաւոր զօրք, եւ քանի մը հազար զինուած միապետականներ եւ ֆաշականներ։ Ցարձակողները ի հարկին օդը պիտի հանեն քաղաքը։ Կ'ըսուի թէ հազարաւոր պաշարեալներ հիւանդ են, իսկ ուտելիքի նեղութիւնը անտանելի է։ Իւրաքանչիւր քաղաքացի օրական մէկ անգամ ճաշ կը ստանայ, իսկ զինուորը՝ երկու անգամ։

Ապստամբները կը շարունակեն իրենց պատրաստութիւնները, գրաւելու համար Պիլպաօն եւ Մատրիտը։ Իրենց տեղեկութեանց համաձայն, արդէն գրաւած են Սպանիոյ երկու երրորդը։

*** Սեպտեմբեր 18ին Օռէնայէն ճամբայ ելաւ խորհրդային շոգենաւ մը, որ 2000 թոն ուտեստ կը տանի Սպանիոյ կիներուն եւ մանուկներուն։ Հանգանակութիւնը կը շարունակուի, տարածուելով մինչեւ Մանկուխա։

Համայնավարութիւնը արգիլուած Զուիցերիոյ մէջ

Աթէնքի պաշտօնաթերթը օրէնք մը հրատարակեց, որ անօրինութիւններ կը սահմանէ համայնավարութեան դէմ։ Ի մէջ այլոց սահուած երեք ամիս բանտարկութիւն եւ վեց ամիսէն մինչեւ երկու տարի աքսոր կը նախատեսուի անոնց դէմ որ կը փորձեն գաղափարներ տարածել եւ միթոսներ ցուցնել, ընկերային կարգ ու սարքը տապալելու համար։ Օրէնքը միեւնոյն ատեն կ'արգիլէ գործադուլի յղացումները

Այն հրատարակիչներն ու գրավաճառները որոնք այս օրէնքին արտամարութեանց հակասող գիրքեր ունին, պարտաւոր են կառավարութեան յանձնել մինչեւ 20 որ

Օրէնքին յառաջաբան-յեկուցումը կը պարզէ համայնավարութեան եղեռնական գործունէութիւնը, րսելով թէ անոր դէմ առաջին անգամ միջոցներ ձեռք առնուած են 1929ին, «բայց այդ միջոցները անպատեհ էին եւ անարգար, որովհետեւ պատիժներ կը սահմանէին հետեւորդներուն դէմ, պատժելով պետերուն գործունէութիւնը։ Համայնավարութիւնը յեղափոխական եղեռնական կազմակերպութիւն մը ըլլալով, պարագաները կը հարկադրեն արմատական միջոցներ ձեռք առնել »։

Աթէնքի թերթերը բնականաբար գոհունակութիւն կը յայտնեն, ձեռք առնուած միջոցներուն առթիւ։

Ապահովութեան տեսչութիւնը ձերբակալեց Յունաստանի ամէնէն գործօն համայնավար առաջնորդներէն մէկը, Նիքօլա Զախարիատիս, որ հինգ-վեց կեղծ անուններ կը գործածէր եւ որ կը փնտռուէր 1928էն ի վեր։

*** Աթէնքի արհեստակցութեանց ընդհ.-ժողովը, որ կապուած է բանուորական կեդրոնին, բանաձեւ մը քուէարկելով, Թագաւորն ու զօր. Մէթաքսասը հռչակեց «բարերարներ բանուոր դասակարգին» եւ խնդրեց օգոստոս 4ը յայտարարել «ազգային տօն Յունաստանի վերածնութեան համար»։ (Այդ օրն էր որ Զօր. Մէթաքսաս զինուորական գիկտատուրա հաստատեց, լուծելով խորհրդարանը)։

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՍԱՀՄԱՆՈՒԱԾ ՎՃԱՐՔԸ պիտի աւելնայ յառաջիկայ հոկտեմբերէն սկսեալ, Սէնի նահանգին եւ Արժանթէօյի, Պէզոնի, Բիւէօյի, Սէն-Քլուի, Սէվրի, Մէօտոնի, Օրնէ-սու-Պուայի, Պլան Մէնիլի եւ Սէվրանի համայնքներու հաստատութեանց մէջ, հետեւեալ համեմատութեամբ.— Մէկ տղու համար՝ ամսական 30 ֆրանք (անփոփոխ), երկու տղու համար՝ ամսական 80 ֆրանք (փոխան 70ի), երեքի համար՝ 200 ֆրանք (փոխան 120ի), չորսի համար՝ 400 ֆրանք փոխան 200ի), հինգի համար՝ 600 ֆրանք (փոխան 260ի)։ Եւ այսպէս շարունակ, ամսական 200 ֆրանք իւրաքանչիւր զաւկի համար, փոխան 80ի։

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՓՈՐՁԵՑ ՀԱՅ ՄԸ, Արման Փանայիրճեան, Սէնթ Անթուան փողոցին մէջ, ածելի մը խրելով կոկորդին։ Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցաւ ծանր վիճակի մէջ։ Սիրուհին, լուացարարուհի մը, ձերբակալուեցաւ կասկածի վրայ, բայց յետոյ անպարտ արձակուեցաւ։

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ԿԵՂԾ ՄՈՒՐՀԱԿՆԵՐՈՒ գործը աւելի մեծ համեմատութիւններ կը ներկայացնէ, մօտ 1.500.000 ֆրանք, համաձայն կատարուած քննութեանց։ Խաբեբաները Մարսէյլի մէջ ութ նամականիներէ գանձած են 75.200 ֆրանք, Նիսի մէջ՝ 32.000 ֆրանք եւն.։ Մինչ մեղսակիցներէն մէկը Փարիզի մէջ կը ձերբակալուէր, իր երկու ընկերները 72.000 ֆրանքի գումար մը կը գանձէին Պօոյի մէջ...

ԵՐԵՔ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՂԵՐ ձերբակալուեցան, կեղծ ադամանդներ ծախած ըլլալով ամերիկացի եւ անգլիացի շրջիկներու։ Թերթերը կը գրեն թէ մէկը Ռուս է, Սէրժ Կէրսպէրկ, 42 տարեկան, մէկը՝ Իրանցի, Աբրահամ Քաչեան (Հայ?), 34 տարեկան, ծնած՝ Թէհրան, միւսը՝ Լեհ, Եադոպ Էխայզէր, 40 տարեկան. Երեքն ալ որոշ բնակարան չունէին եւ իբրեւ քաղաքական փախստական ներկայանալով օտար զբօսաշրջիկներու, կը պատմէին թէ փախած ատեն միասին բերած են քանի մը թանկագին ադամանդներ եւ կ'ուզեն դրամի վերածել։ Իրականին մէջ ապակիէ շինուած քարեր էին իրենց ապրանքները։ Ձերբակալուած ատեն խաչագողներուն վրայ գտնուեցան քանի մը հազար ֆրանք եւ քանի մը թանկագին ապակիներ։

ՌՈՒՄԲ ՄԸ ՆԵՏՈՒԵՑԱՒ Վիէնի մէջ (Իզէր), համայնավար երիտասարդներու պարահանդէսի պահուն։ Կէս գիշեր էր եւ 400 այրեր եւ կիներ կը պարէին սրճարանի մը բակին մէջ, երբ խոշոր ծրար մը նետուեցաւ պատուհանէն։ Պարողներէն մէկը վերցնելով տեսաւ թէ ռումբ մըն է որ կը մխայ։ Աստեղ պարարիւնը կորսնցնելու նորէն դուրս նետեց։ Ռումբը պայթեցաւ եւ բռնկեցուց հարեւան շէնք մը։ Պարողները խուճապի մատնուեցան, եւ շատերը բռնկած հեռացան շարժողութեամբ։ Զարդարանքները դուրս նետելով, որոնք ատրճանակ պարպելով անհետացան։ Հետապնդողներէն 25 տարեկան երիտասարդ մը ծանրապէս վիրաւորուելով մեռաւ։

ՍՆՏՈՒԿ ՄԸ ԿՐԱԿ ՀՐԱՑԱՆ գտնուեցաւ Սէնթ-Էթիէնի մէջ, կառքէ մը ինկած ըլլալով։ Ապահովութեան տեսչութիւնը քննութիւն կը կատարէ։— Թօնոն լէ Պէնի մէջ ալ (Աներսի-խուզարկութիւն կատարուելով, 7 հրացան, 5 ատրճանակ եւ հինգ սուրին գտնուեցան վաճառականի մը տանը մէջ։ Ուրիշ ատեն ալ զէնքեր բռնուած էին այդ կողմերը։

501.323 ՀՈԳԻ արձակուած են Գերմանիոյ մէջ, Հիթլէրի ծննդեան տարեդարձէն ի վեր (ապրիլ)։ Մեծ մասը թեթեւ յանցաւորներ են։

ՏՈՔԹ. ԿԷՕՊԷԼՍ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, Աթէնք գնաց օդանաւով եւ հաւանական է որ Սոֆիա հանդիպի այսօր, երեքշաբթի, տեսակցելու համար Պուլկարիոյ վարիչներուն հետ։ Պիտի հանդիպի նաեւ Փէշթա, ուր իրեն կը սպասէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, տեսակցելու համար Հունգարիոյ վարիչներուն հետ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի կեդրոնական Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Պ. Դաւիթ Սարեանէ (Հ. Բ. Ը. Միութեան միջոցաւ)	200 ֆր.
Տօքթ. Նէվրուզէ	20
Նուիրատուութիւն վաճառումէն «Զօրավար» կողմէ (Պ. Հայկազուն Քէֆէլեանի միջոցաւ)	260
Անդրէասի Հայր. Միութենէն Պ. [illegible] միջոցաւ)	150
[illegible] Հայր. Միութենէն (Պ. [illegible] միջոցաւ)	1 0
Գումար	770
Նախորդ գումար	16,169 05
Ընդհ. գումար	16,939.05

(Շար.)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, ֆրանսահայ կազմակերպութեան մը ստեղծումը ձեռնարկած ըլլալով մասնաւոր արտօնութեամբ, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ իրենց մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկեն իրենց հեղինակած կամ ունեցած գրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը։

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. ՄԻԱՑԵԱԼԻ Ա. Դրօշակի մասնաճիւղի վարչութիւնը ըրած կը հրաւիրէ բոլոր անդամները [illegible] Սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը [illegible] Հայ Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ տեղեկագրութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍԱՆՆՈՒՎԻԼ, Ո. Մ.— 30։
ՏՐԱՊԻՆԵԱՆ, Գ. Լ.— 35։
ԼԻՈՆ, Գործ.— 641։
ԼԻՈՆ, Տ. Զ.— 100։
ՎԻԷՆ, Մաջ.— 100.
ՓԱՐԻԶ (10), Պ. Փ. 50
ՌՕԱՆ, Մ. Պ.— 70։
ՇԱԼԷԹ, Վ. Մ.— 50։
ՍԷՆ ԼՈՒ, Գործ.— 395։
ՏԷԱՈՒՆ, Գործ.— 625։
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ա. Մ.— 140։
ՌՕՄԱՆ, Գործ.— 70։
ՇԱՐՎԻԼՕ, Գործ.— 160։
ՊՕՄՈՆ, Գործ.— 214.05։
ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ
ԹՐԻՓՈԼԻ, Հ. Ա. Սեպտ. 17.
ՓՐԱԿԱ, Ս. Ե. Սեպտ. 16
ԹԷՀՐԱՆ, Վ. Շ. Սեպտեմբեր
ԹԷՀՐԱՆ, Բժ. Բ. Սեպտ. 13
ՍԷՆ ԹԻԷԹԻԷՆ, Համ.— Սեպտ.
ՎԻԷՆ, Մաջ.— Սեպտ. 12։
ԱՆՍԷԹ, Մ. Գ.— Սեպտ. 10
ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Ս. Զ.— Սեպտ.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վարդգէն եւ Ժորժիկ Մամբրէեան եղբայրները կը փնտռեն իրենց ընդրայրը՝ Պիթլիսցի Գարեգին իրեանց Քէլէրեան (մօր անուն Մարգարիտ -Մարօ), որ կը գտնուէր Նիւ-Եորք 1923էն ի վեր լուր չունին իրմէ։ Կը խնդրուի իր հայրենակիցներէ իմացնել Վարդգէն եղբայրներին. c/o Nazar, Khiavaz Tarpiat N. 21, Tauris. Iran (via U. R. S. S.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (95)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Զինուոր երթալու տրամադրութիւնը աւելի մեծ չափով կ'արտայայտուէր տաճկահայ երիտասարդներու մէջ, որոնք տարիներ առաջ, Երկրէն դուրս եկած՝ ամէն գնով կ'ուզէին վերադառնալ, մասամբ հայրենիքի կարօտով՝ եւ մասամբ վրէժխնդրութեան զգացումով վառուած։

Այդ երիտասարդներէն մին ալ Մոսոն էր, որ 1896ի կոտորածներէն մազապուրծ ազատած, տարիներ շարունակ Երկիր անցնելու ցանկութեամբ կը մխար։ Վերջապէս, Մոսոն իր անվերջ դիմումներուն բարեբար պատասխան կը ստանար. Վարդանի մօտէն դուրս ելաւ ան, զգացած ուրախութենէն ճառագայթող դէմքով։

Նախաճաշելէ վերջ, Վարդանը դուրս ելաւ տունէն ու չիտակ ընկերոջը մօտ գնաց։ Արմէնը աշակերտական համագումարի առջեւ կարգալիք դասախօսութիւնը կը պատրաստէր. Զուգելով ընկերը խանգարել՝ Վարդանը դուրս ելաւ անոր քովէն, երեկոյեան հանդիպելու խոստումով։ Քանի մը բոպէ հօրը հանդիպելէ ետքը՝ դուրս ելաւ փողոցները թափառելու։ Կէս օրուան մօտ մտաւ Արթիւ-թիւրեան Թատրոնի նրբանցքին գտնուող Ահնոնա ճաշարանը։ Երբ ժամը երկուքի ատեն դուրս ելաւ ճաշարանէն, հազիւ քանի մը քայլ առած էր, յանկարծ տեսաւ Սոնիան, որ խանութէ մը գնազան գնումներ բրած՝ դուրս կուգար սպասող կառքը նստելու համար։

— Վարդան, — եւ աղջիկը ուրախ բացագանչութեամբ մօտեցաւ տղուն, — այս ինչ բախտաւոր հանդիպում է։ Չէի գիտեր որ ամառանոցէն եկեր ես։ Մօրաքո՞յրը, Եւգինէ՞ն... Որքան փոխուած ես, կարծին տղամարդ... վուլ, այդ որքան սեւցեր ես...

Տղան լուռ թօթուեց աղջկան ձեռքը՝ ինքն ալ չիմանալով թէ ի՞նչ պատասխանէ։ Անակնկալ հանդիպումը մէկէն շուարեցուց զինքը։ Աղջիկը քաղնոտ հայեացքով տղու պրոնզէ դէմքը կը դիտէր։ Վարդանը քանի մը ամիսներու ընթացքին փոխուած կ'երեւէր։ Քթին ու մօրուքը պզալապէս աճած էին, դէմքի նախկին պատանեկան արտայայտութիւնը տեղի տուած էր հասուն երիտասարդի մը դէմքի յղջութեան։

— Եթէ ազատ ես,— ու աղջիկը ձեռքի ծրարները Վարդանին տուաւ.— քաղաք իջայ քանի մը ժամով՝ գնումներ ունէի։ Երեկոյեան կողմը գով ատեն կ'ուզեմ վերադառնալ ամարանոց։ Երթանք միասին։ Որքան բան ունիմ քեզի հետ խօսելու... գիտեմ որ ..

Աղջկան ձայնը յանկարծ թրթռաց յուզումէն եւ չշարունակեց։ Առաջ անցաւ ու բարձրացաւ կառքը, Վարդանն ալ ետեւէն, մինչ կառապանը Վասիլը՝ սանձերը հաւաքած կը մտրակէր ձիերը։

Իրարու կողքի դիւանի վրայ նստած ոչ մէկը կը խօսէր։ Քանի քանի անգամներ, այդ միեւնոյն դիւանի վրայ, նոյն դիրքով նստած, պայծառ երազներ հիւսեր էին իրարու հետ, ապագայ երջանիկ օճախի մասին։ Ու հիմա՞։ Ամէն ինչ վերջացեր էր իրենց մէջ, ու իրենք պարզապէս բարեկամներ էին։ Վարդանի հայեացքը ակամայ կանգ առաւ ադամանդեայ խոշոր մատանիի մը վրայ, որ աղջկան մատին կը պսպղար։ Տղուն սիրտը կը ճմլուէր այդ մատանիի տեսքէն, որ այնքան վճռական դեր մը կատարած էր իր կեանքի խորտակման մէջ։

Սոնիան զգուշութեամբ մատանին ակը ափին մէջ դարձուց, երբ զգաց տղու հայեացքը կախարդուած՝ չէր զատուեր մատանիէն։ Տիրող լռութիւնը կ'անհանգստացնէր երկուքն ալ. Առաջ աղջիկը սկսաւ խօսիլ։

Վարդան, սիրելիս ..

Տղան խոհուն աչքերը վեր վերցուց ու զարմացկոտ նայեցաւ։ Այլեւս ի՞նչ կար խօսելիք։ Ամէն ինչ վերջացած էր, ամէն յոյս կորած։ Գէթ Սոնիան խնայէր իր զգացումներուն եւ չխօսէր չըմբռնելի անիմաստ խօսքեր։ Չէ՞ որ ինք յանդիմանական բառ մը իսկ չէր արտասանած, նոյնիսկ աշխատած էր զգացած դառնութիւնը վարագուրել։

— Թերեւս կամքէս անկախ եղաւ այս բոլորը,— րսաւ Սոնիան՝ յանցաւորի մը նման գլուխը կախած.— Ես ինծի դէմ կռուեցայ... անյոյս կռիւ մը սակայն... Ո՞վ գիտէ, թերեւս այսպէս աւելի լաւ եղաւ քեզի համար։ Ես հազիւ թէ յարմար կեանքի ընկեր մը լինէի քեզ։ Դու այնքան լուրջ, խոհուն բնաւորութեամբ

Տղան առանց պատասխանելու Սոնիային կը նայէր, կարծես չէր հասկնար աղջկան բառերը։

— Կարեկցի սիրտդ, տառապանքիդ պատճառ եղայ ... Վարդան, չէի կրնար տարբեր կերպով վարուիլ։ Դու պէտք է ներող լինիս ... Հազիւ թէ մէկը գտնուի, որու բարեկամութիւնը այնքան արժէք ունենայ ինծի համար, որքան քունը... Ներէ, Վարդան ...

Սոնիան հեղհեղուկ ձայնը ցածցուց։ Անսպիտի անկեղծ վիշտ մը, աղերսանք մը կար իր ձայնին մէջ, որ Վարդանը բոլորովին զինաթափ՝ մեղմ կ'ընէր անոր խօսքերուն, սիրտը լեցուած անսահման ներողամտութեան զգացումով մը։ Վերջապէս, ի՞նչ իմաստ ունէր աղջկան հոգին դառնացնել՝ իր վիրաւոր սիրտը, յուսախաբութիւնը ցուցադրելով։ Սոնիան իշխանը կը սիրէր։ Կարծես ... Պատմութեան վերջն էր ալ Վարդան իր սառնութեան վրայ զարմանար։ Կարծես հարցը հրաժարման անձնուրացութեան մը մասին, այնքան հանդարտօրէն կը խորհէր։

Վարդան թեթեւ ու անհոգ ձեւով սկսաւ խօսիլ, նոյնիսկ մէկ երկու անգամ բարձրաձայն ծիծաղեցաւ։ Կարծես կատակի տուաւ իրենց մէջ գոյութիւն ունեցող երեխայական կապը իրենց Սոնիայի նշանուելու պարագան. արտասովոր բան մը չէր եւ ոչ պատճառ մը, որ ինք սրտին ... բաւական է որ Սոնիան երջանիկ ըլլայ։ Անշուշտ իրենք առաջուան նման լաւ բարեկամներ կը մնան մինչեւ վերջը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆԹԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 23 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3225

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՏԱՊԱՐ ՄԸ ԵՒՍ ՄՆԱՑԵԱԼԻ ԳԼԽՈՒՆ

Շարունակելով Պոլսոյ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց վերջին մնացորդներուն կազմալուծման եւ թրքացման քաղաքականութիւնը, Էնկիւրի տապարի հարուած մը եւս կ'իջեցնէ անոնց ազգային կազմակերպութեան

Կարդացինք լուր,— Էվգաֆի անօրէնութիւնը նկատելով որ Համշէական Հայերու եկեղեցիներն ու կալուածները «անտէր» մնացեր են, անմիջապէս մարմին մը ղրկած է Պատրիարքարան եւ ազդարարած է թէ ինք պիտի վարէ ութ եկեղեցիներու եւ անոնց կալուածներուն մատակարարութիւնը

Որոշումը գործադրուած է անմիջապէս (16 սեպտ.)։ «Ասկէ վերջ այդ եկեղեցիներու կրօնականներուն, ժամկոչներուն եւ ծառայողներուն թոշակները պիտի վճարուին Էվգաֆի կողմէ»։

Ուրիշ մանրամասնութիւններ պիտի կարդանք այսօր իսկ։ Այդ առթիւ պիտի իմանանք որտա՞ւ ապաւէնութիւն մըն ալ,— «Հայ կաթոլիկները գոհ են», ինչպէս կը վկայէ «Սոն Փոստա», որ առաջին անգամ տուած էր չարաաստիկ լուրը.

— «Հայ կաթոլիկ մտաւորականներու մէջ շատ լաւ տպաւորութիւն առաջ բերած է Էվգաֆի միջամտութիւնը։ Արդէն այդ մտաւորականները հակառակ էին Պատրիարքարանի ընտանեկան մատակարարութեան եւ այս պատճառաւ վէճեր տեղի ունեցան, նոյն իսկ Հայ կաթոլիկներէն ոմանք դիմեցին եւ խնդրեցին որ գրաւուին կալուածները։ Պատրիարքարանը ասկէ վերջ եկեղեցիներու միայն կրօնական գործերուն պիտի խառնուի, իսկ վարչական գործերուն չպիտի կարենայ միջամտել»։

Հայ կաթոլիկ համայնքի վարչական ժողովի նախկին անդամ մը այս առթիւ հետեւեալը յայտարարեց մեզի.— «Մեր համայնքը բնաւ դժգոհ չէ այս կացութենէն, այլ ընդհակառակն շատ գոհ է։ Այլ եւս կրնանք վստահ ըլլալ որ մեր կալուածական հասոյթները պիտի յատկացուին իրենց նպատակին եւ բմահան կերպով չպիտի ծախսուին»։

Ո՞վ կրնար կասկածիլ այդ մասին ... Նոյն «մտաւորական»ներն էին որ, տարիներով փորձեցին Պոլսոյ ոչ-Թուրքերու ազգ. կազմակերպութեանց հիմերը, եւ ճամբան հարթեցին, «բարենպաստ» կառավարութեան թաթը տեղաւորելու համար ամէն տեղ, ամէն օրկանի գլխուն։ Դպրոցներէն մինչեւ ժամուն բակը, կալուածական հասոյթներէն մինչեւ բողոքին, մոմի եւ պնակի եկամուտները։

Անոնք ստիպեցին բոլոր եղածները։ Անոնք բանալ տուին դռներն ու սեղանները, ջուրի ճամբայ գարձնելով սրբէջ հաստատութիւն՝ յետին ոստիկանին եւ լրտեսին համար։ Եւ հիմա անոնք են որ գոհունակութիւն կը յայտնեն, երբ Էվգաֆը, «բարենպաստ» կառավարութեան «հոգատար» ձեռքը իր իշխանութեան կ'ենթարկէ նոյն իսկ եկեղեցիները, միրարար վարելու համար անոնց եկեւմուտը

Այդ «քրիստոնեայ Թուրքերը» առաջին անգամ ծագեցան Պոլսոյ յոյն հասարակութեան մէջ, նախաձեռնութեամբ գիւղացի տէրտէրի մը, Փափա Էֆթիմ, որ մինչեւ այսօր ալ կը պահէ իր իշխանութիւնը։

Կլիման յարմար էր եւ շատ չանցած նոյն թունաւոր բոյսը ծագեցաւ Համշէական Հայերու ծոցին մէջ, Վերջին Գաղթականներու եւ ուրիշ թշուառականներու միջոցաւ, ձեռքերով, կազմալուծելով ամբողջ վարչական իշխանութիւնը։ Դեռ շատ չըներ որ Էվգաֆին ձեռքն անցան Ս. Յակոբայ հիւանդանոցը եւ կարգ մը կալուածներ, իսկ այժմ կարգը եկած է եկեղեցիներուն։ (Թրակիոյին մէջ, Պատրիարքարանն է որ մահացու հարուած մը կը ստանայ)։

Փորձութեան կրնայի՞ն դիմանալ «Գրիգորեանները»։ Անոնք ալ բանաձեւ մը մշակեցին եւ տնեղծեցին «Թիւրք-Կրէկօրիէն» համայնքը, վռնտելով Դալաթիոյ եկեղեցին, Կեսը Վարժարանը եւ բոլոր կալուածները։ Կտրելով ամէն կապ՝ մեր ողորմելի պատրիարքարանին հետ, որուն չունքն իսկ անտանելի կը համարուի։

Եւ չարժումը կը գարգանայ սրընթաց, հասնելու համար տրամաբանական փախճանին,— վերջնական քայքայում։ Կառավարութիւնը պիտի գրաւէ, կառավարութիւնը պիտի տնօրինէ, Էվգաֆը պիտի մատակարարէ, բան իրաւասուներուն ձգելով հասաչելու եւ աղօթելու իրաւունքը։

Դեռ անցեալ օր կարդացինք նոր դէպք մը,— Գատրգիւղի եկեղեցիին գրաւումը՝ Էվգաֆի կողմէ

Տեղական իշխանութիւնը (գայմագամ) տուն մը քունէն առ թնելով անվաւեր կը հռչակէ ընտրովի Թաղ. Խորհուրդը եւ կը հրամայէ որ հրաժարեալ մարմինը վարէ գործերը։

Հին Թաղ. Խորհուրդը հազիւ գործի ձեռնարկած, Էվգաֆը մէջտեղ կ'ելլէ, ազդարարելու համար թէ իրեն կը պատկանի Թաղ. Խորհուրդները վաւերացնելու իրաւասութիւնը «Հետեւաբար պոլ մազամութեան կողմէ վերահաստատուած Թաղականութիւնը օրինական հանգամանք չունի։ Եւ որովհետեւ իր (Էվգաֆի) հաստատած Թաղականութիւնը քաշուած է, ըստ օրինի Էվգաֆին փոխանցելու է Թաղին մատակարարութիւնը»։

Այսպիսի խաղ մըն ալ խաղացին Բերայի Թաղ. Խորհուրդին գլխուն, եղածը հեռացնելով եւ անոր տեղ դնելով չըջանը լրացած Թաղականներ, որոնց առաջին գործը պիտի ըլլայ փոխել Կալուածոց Հոգաբարձութեան կանոնագիրը, այդ հարուստ կազմակերպութիւնը Պատրիարքարանէն անջատելու եւ իրենց կապելու, այսինքն ի վերջոյ Էվգաֆին յանձնելու համար ...

Այս է որ կը կոչուի «գուիցերիական օրէնք» եւ «աշխարհական» կարգուսարք. Ուրիշ խօսքով՝ կազմակերպուած աւազակութիւն եւ օրինականացած դաւ, փոշիացնելու համար ոչ-Թուրք հասարակութիւնները։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԹՈՎՊԻԱ ՊԻՏԻ ՎՏԱՐՈՒԻ՞ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԷՆ

Հայիլէ Սելասիէ Ժընեւ գնաց օդանաւով

ԻՏԱԼԻԱ ԿՐՆԱՅ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ՔԱՇՈՒԻԼ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, որ բացուեցաւ երկուշաբթի օր, անելի մը մատնուած է առաջին օրէն իսկ։ Ժողովը բացուած ատեն, ըստ սովորութեան իր տեղը գրաւած էր Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը, որ կը բաղկանայ երեք անդամներէ։ Նոյն օրն իսկ յանկարծ օդանաւ մը նստելով Լոնտոնէն Ժընեւ գնաց տեսուրական կայսրը, Հայիլէ Սէլասիէ։ Առնական գործողութիւններէն յետոյ, ժողովին Նախագահը առաջարկեց յանձնախումբ մը կազմել, քննելու համար պատգամաւորներու լիազօրագիրները։ Այս առթիւ խօսք ուզեց նաեւ Եթովպիոյ գլխաւոր պատուիրակը եւ առաջարկեց որ կանոնագիրը նոյնութեամբ գործադրուի, եւ գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրուի յանձնախումբը։ Նախագահը պատասխանեց թէ գոհացում պիտի տրուի այս առաջարկին։ Յետոյ գաղտնի քուէարկութիւն կատարուեցաւ եւ յանձնախումբին անդամ ընտրուեցան Իտըն (Անգլիա), Լիթվինով (Խ. Միութիւն), Իվոն Տէլպոս (Ֆրանսա), ինչպէս եւ Ցուեատանի, Չեխոսլովաքիոյ, Թուրքիոյ, եւ ուրիշ երեք պզտիկ երկիրներու առաջին պատուիրակները։ Յանձնախումբին նախագահ ընտրուեցաւ Փէրուի պատուիրակը։

Շաբաթներէ ի վեր, մասնաւորապէս Անգլիա եւ Ֆրանսա կը ճգնէին ելք մը գտնել, որպէսզի Իտալիան ալ մասնակցի Ազգաժողովին։ Արդ, նիստը բացուած ատեն երեւան եկաւ որ Պ. Լիթվինով եւ խումբ մը փոքր պետութիւններ հակառակ են Եթովպիոյ պատուիրակութեան վտարման։ Անոնք կը քօրէն կը վախնան որ վտանգաւոր նախընթաց մը կը ստեղծուի, եւ օր մը իրենց գլխուն ալ կը պայթի նոյն փորձանքը։ Հակառակորդներուն մէջ եր գտնուին նաեւ Թուրքիան, Հոլանտան եւ Նոր Զէլանտան։ Վտարման կուսակիցները կ'ըսեն թէ Եթովպիոյ կայսրը այլեւս իրական վեհապետը չէ իր թագաւորութեան, քանի որ երկիրը գրաւուած է։ Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով, որոշուեցաւ խնդիրը յետաձգել «առ ի քննութիւն»։ Կ'ըսուի թէ խնդիրը պիտի յանձնուի Լա Հէյի իրաւարար Ատեանին, իսկ մինչեւ անոր որոշումը Եթովպիա առժամապէս դուրս պիտի ձգուի Ազգաժողովէն։

Նէկիւսը աջ ու ձախ ինկած է Ժընեւի մէջ, արժեցնելու համար իր պահանջները։ Յայտնի չէ թէ կրկին պիտի ընդունուի՞ Ազգաժողովին մէջ։ Ժընեւ հասած օրն իսկ յուշագիր մը ուղղեց լիազօրագիրներու յանձնախումբին, յայտնելով թէ Իտալիա սահմանափակ տարածութիւն մը միայն գրաւած է, իսկ երկրին մեծագոյն մասը կը գտնուի իրենց նոր կառավարութեան ձեռքը, որուն մայրաքաղաքն ունենալով Կորէն։ Նէկիւսը միեւնոյն ատեն յանձնախումբին հաղորդեց իր նոր վարչապետին մէկ նամակը, ապացուցանելու համար թէ ինք տակաւին տէրն է իր երկրին։

Հակառակ այս բոլոր ձեռնարկներուն, Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'աշխատին միջին ճամբայ մը գտնել, թէ Եթովպիան գոհացնելու եւ թէ փոքր պետութեանց վախերը փարատելու համար։ Անոնց գլխաւոր նպատակն է ժամանակ շահիլ, քանի որ եթէ խնդիրը Լա Հէյի ատեանին քննութեան յանձնուի, կրնայ երկու երեք շաբաթ տեւել. Այդ ժամանակամիջոցին Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի խորհրդակցին Իտալիոյ եւ միւս պետութեանց հետ։

Աւելորդ է ըսել թէ Իտալիա երբեք հաշտ աչքով չի դիտեր այս ձգտումները, եւ կը սպառնայ բոլորովին քաշուիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն, եթէ Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը շարունակէ նստիլ Ազգաժողովին մէջ։ Այդ պարագային, ջուրը կ'իյնայ, նաեւ, Լոքառնոյեաններու նոր ժողովը, որուն գումարման համար այնքան ճիգեր կը թափեն Անգլիա եւ Ֆրանսա։

... Ֆրանսայի արտաքին նախարարը երէկ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Իտընի հետ։ Եթովպիոյ խնդիրէն զատ, Լոքառնոյի ժողովն ալ անելի մատնուած է, որովհետեւ Գերմանիա կը շարունակէ խուսափողական պատասխաններ տալ, իսկ Իտալիոյ դիրքը որոշ է արդէն։

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐԸ

Պատրաստութիւններ դէպի Մատրիտ

Զօր. Մոլա, Սպանիոյ ապստամբներուն հիւսիսային ճակատին հրամանատարը, վերջնագիր մը ուղղեց Պիլպաօ, որպէս զի անձնատուր ըլլան։ Այս առթիւ կը խոստանայ ներողամտութեամբ վարուիլ անոնց հետ որ գործօն դեր չեն կատարած։ Վերջնագրին պայմանաժամը կը լրանայ ուրբաթ կէս օրին։ Եթէ անձնատուր չըլլան, քաղաքը պիտի ռմբակոծուի անխնայ, օդէն եւ ցամաքէն եւ օդանաւային յարձակումներու մասին լուր չպիտի տրուի նախապէս։ Այս վերջնագրին վրայ, 500 քաղաքացիներ Ֆրանսա ապաստանեցան, նաւակներով եւ մակոյկներով։ Վերջնագիրը քաղաքին մէջ ձգուեցաւ օդանաւերով։ Զօրավարը կ'ազդարարէ թէ Սեպտեմբեր 25ին ժամը 1էն վերջը իր զօրքը ուժգնօրէն պիտի յարձակի քաղաքին ռազմագիտական դիրքերուն վրայ, առանց աջ ձախ նայելու։

Միեւնոյն ատեն մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին Մատրիտի յարձակման համար։

Ապստամբներու բանակէն 25 օդանաւեր թռուցիկներ ձգեցին մայրաքաղաքին մէջ, անձնատուրութեան հրաւիրելով ժողովուրդը։ Կիսակործան Ալքազարի մէջ պաշարուած ապստամբները կը շարունակեն դիմադրել, օգնութիւն սպասելով ժամէ ժամ։ Լարկօ Քապալլէրօ, հանրապետութեան վարչապետը, անձամբ կը վարէ յարձակման գործողութիւնները, իսկ ապստամբներու օգնական զօրքը շատ հեռու չէ պաշարուած քաղաքէն։ Թղթակիցներ կը պատմեն թէ այն ելեկտրագէտը որ ուրբաթ օր պայթեցուց Ալքազարի շուրջը ցինուած ականները, 18 օր աշխատած էր միջնաբերդին ներքեւ եւ յաջողած էր եօթը թօն ուժանակ դնել հարաւ-արեւմտեան աշտարակին տակ։ Ելեկտրագէտը ինք անձամբ արձակեց հոսանքը։ Կարմիրները յառաջ կը խաղան Ալքազարի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶԱ՛ՐԿ, ԿՈՎԿԱՍ, ԶԱ՛ՐԿ...

Ուրի՞շ եղանակ է այս։ Բոլորովին հակառակը՝ մեր գիտցածին։

Կարդացէք բուն իսկ բնագրէն (ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ, Երեւան, 10 սեպտեմբեր 1936).

— «Այսպէս են հակայեղափոխական բոլոր թափթփուքները, բոլոր նացիոնալիստ-տրոցկիստ գրողները։

Այսպէս է Բակունցը,— անցեալի մեր գիւղի յետամնացութիւնը վերակենդանացնելու իր ջարոզով, իր Դաշնակցական ատելութեամբ դէպի սոցիալիստական գիւղը

Այդպէս է Ալազանը՝ չահամոլութեան, քծնանքի ու փառասիրութեան այդ լղրճուկ սապետը, որ տարիներ շարունակ իր խալտուրային գրուածքներով աշխատել է իրեն սիրամարգ ցուցադրել՝ առանց անգամ ագռաւի փետուրներ ունենալու՝ արձակելով իր նացիոնալիստական կռինչը։

Այդպէս են Նորենցն ու Մահարին, իրենց անվերջ ու միօրինակ յոռետեսութեամբ դէպի մեր պայծառ առօրեան, իրենց յուսահատ անհատապաշտ հեծեծանքներով ու նացիոնալիզմով։

Այդպէս է եւ Թոթովենցը, որ իր Դաշնակցական ջարգարար անցեալը որպէս իդիլլիա պատկերացնելով՝ երեւան իր ռոնոցն է բարձրացում սոցիալիզմի «գուրբաւ» հայրենիքի դէմ։

Այդպէս է եւ ձիգվիրական պատարները վաւերացումն տիպար Դ. Սիմոնեանն իր չնչին արգահատելի յօդուածներով։

Այդպէս է նացիոնալիստական հողի վրայ իր անհաշիւ տեսակէտների ու կարծիքների արանքում անընդհատ լարախաղացութիւն կատարող Վանանդեցին։

Այդպէս է նացիոնալիստական-տրոցկիստական քննադատութեան պատրաստակամ լակէյ Խ. Սարգսեանը։

Այդպէս է իր քննադատական ոչնչութիւնը Դաշնակցական պռոտոտախօսութեամբ զարդարող Ս. Յարութիւնեանը։

Նրանք մէկ են ոչ միայն իրենց հակայեղափոխական գաղափարներով ու գործունէութեամբ, այլեւ մէկ են իրենց գրական «ստեղծագործական» ըմբռնումներով»։

Այս հատուածը կը քաղեմ թերթին խմբագրականէն, փռուած՝ երեքու կէս երկայն սիւնակի վրայ։

Այսօր պիտի կարդաք երկու նամակներ ալ, մէկը՝ ուղղուած Սթալինի, միւսը՝ Բերիայի, յանուն Հայաստանի խորհրդային Գրողներու Միութեան։

Կը յանձնարարեմ երկուքն ալ կարդալ ծայրէ ի ծայր, «Հայաստանեաններու հարցնելով ձեր չհասկցած բառերը։

Վաղը պիտի հրատարակուի երրորդ նամակն ալ, ուղղուած՝ Հայաստանի կեդր. Կոմիտէի քարտուղարին (Ամատունի)։

Կարդացէք, խնդրեմ, եւ տարածեցէք։

Կարդացէք եւ իրարու պատմեցէք թէ ինչ «թարախ» է որ կը հոսի,— «գաղջելի հակայեղափոխական», «զարշելի հակայեղափոխական» եւն.։

Կարդացէք եւ փառաւորեցէք, տեսնելով թէ ի՛նչ երաշքներ կը գործեն «իմաստուն եւ մեծահանճար առաջնորդ» Սթալինի բիրը եւ «հմուտ ղեկավար» Բերիայի մտրակը, հատարակ ենթեներու, որդերու, մլուկներու վերածելով Երեւանի Հայ Գրողներու Միութիւնը, Նայիրի Զարեանէն մինչեւ Զապէլ Եսայեանը։

Զա՛րկ, Կովկաս, զա՛րկ եւ փշրէ մարդկային արժանապատուութեան վերջին նշոյլները, փոշիացո՛ւր եւ «հողմացրիւ» տարածէ ինչ որ ողջ մնացեր է տակաւին, իբրեւ մտածում եւ իբրեւ բարոյական։

Զա՛րկ, որպէսզի ստրուկները պարեն եւ «արիկաներու» արեւը խառնուի բանտերու մէջ։

ՎԱՀԷ

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Ի՛նչպէս դրամ կը ճարէ արաբական կոմիտէն

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.— Զօր. Տիլ կը փութացնէ իր պատրաստութիւնները, ազգու գործողութեանց ձեռնարկելու համար։ Կացութիւնը միշտ ծանր է։ Արաբական Գերագոյն Խորհուրդը չուզեր դադրեցնել ընդհ. գործադուլը։ Յարձակումներն ալ կը շարունակուին ամէն կողմ։ Գործադուլը կը վարէ Կեդր. Կոմիտէ մը Երուսաղէմի մէջ, իսկ տեղական կոմիտէներ՝ ուրիշ վայրերու մէջ։ Կեդր. Կոմիտէն իր տրամարին մէջ ունի 50,000 բանթողներու ցանկ մը։ Կոմիտէն 60,000 անգլ. ոսկի ստացած է, 20,000 ոսկի՝ Երուսաղէմէն, նոյնքան՝ Հայֆայէն եւ մնացեալը ուրիշ քաղաքներէ կամ արտասահմանէն։ Դրամէ զատ նուիրուած են արմտիք, միս, բանջարեղէն եւ պտուղ։ Կոմիտէները կ'օգնեն քաղաքներու եւ գիւղերու բանթողներուն, դրամ կամ ուտելիք բաժնելով։ Ֆէլլահները դրեթէ պէտք չունին օգնութեան, քանի որ իրենց սեփական հունձքը բաւական է թէ ուտելու եւ թէ տեղական կոմիտէներուն օգնելու համար։ Գործադուլը նշանակալից ուշադրութիւն գրաւած է նաեւ բախտաւոր դասակարգերու մէջ։ Ամէն բարեկեցիկ արաբ ուտեստ կը ճարէ իր շրջանի բանթող ընտանիքներուն, ինչպէս եւ պարտաւորիչ նպաստ կը վճարէ գործադուլի մնտուկներուն։ Ասկէ զատ ամէն կողմ կազմուած են կիներու կոմիտէներ որոնց անդամուհիները բանթողներու տուները կ'այցելեն, անոնց պէտքերը հոգալու համար։ Այս կոմիտէները մեծ դեր կատարած են, գործադուլին շարունակութեան համար։ Կան բազմաթիւ ընտանիքներ որոնք նախապէս լաւ դիրք ունէին եւ այժմ անօթի են, եւ սակայն չեն դիմանիր մուրալ։ Այս կարգի ընտանիքներու այցելած ատեն, կիները սովորական ըմպելիները կ'առնեն, իբրեւ թէ բան մը պատահած չըլլար, բայց մեկնած ատեն դրամ կը ձգեն աթոռի մը ծայրը կամ ուրիշ աննշան տեղ մը։ Կիներու կոմիտէն կ'օգնէ նաեւ ապրանքով, մասնաւորապէս հագուստ-կապուստ ճարելով։ Անդամուհիները մեծ գումարներ կը հաւաքեն մասնաւոր տուներէ եւ առեւտրականներէ, որոնք արդէն կեդր. մնտուկին ալ կը վճարեն։ Կան բազմաթիւ կիներ որոնք նուիրած են իրենց ոսկեղէն զարդերը։

*** Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ զինուորական իշխանութիւնը որոշեց քանդել արաբական գիւղ մը, որ իբրեւ ռումբի մթերանոց կը ծառայէր։ Բրիտանական կառավարութիւնը վերջնագիր մը ուղղած ըլլալով Արաբական Գերագոյն Կոմիտէին որոշեց անձնատուր չըլլալ։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Արաբ վարիչները կը յայտարարեն թէ «վճռած են պայքարիլ մինչեւ վերջը։ Ոչ բռնի ուժը, ոչ ալ պաշարման վիճակը չեն կրնար մեզ ետ կեցնել մեր որոշումէն։ Կառավարութիւնը պէտք է համակերպի մեր պահանջներուն, այլապէս մենք պիտի շարունակենք պայքարը»։

ԹԻԹՈՒԼԷՍՔՈՒ, Ռումանիոյ նախկին արտաքին նախարարը, որ երրորդ անգամ սրտի ներարկում ստացաւ, ինչպէս թունաւորուած է, կը պնդեն կարգ մը թերթեր եւ բժիշկներ, յատկապէս մատնանշելով հիթլէրականները։

ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՒՑԵՆ ՆԵՐՍ

ԲՈՒՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Եթէ մինչեւ Լենինի մահը (21 յունուար 1924) կուսակցական ներքին պայքարները ժամանակաւոր հանգամանք ունէին, անոր մահէն վերջ Զինովիեւ - Սթալին - Թրոցքի պայքարը երթալով աւելի ու աւելի կը խորանայ եւ ծաւալելով կը վարակէ ամբողջ կուսակցութիւնը։ Ի հարկէ, Թրոցքիի արտաքսումով եւ 16ի գնդակահարութեամբ խնդիրը չփակուեցաւ։ Հաւանական է, որ նոր անակնկալներու ալ ականատես ըլլանք։ Անողոք է պատմութեան անիւը։

Որպէսզի մեր ուժերը ներածին չափ կարենանք համայնավար կուսակցութեան ներքին պայքարներու լրիւ պատկերը տալ, հարեւանցի ծանօթանանք տարբեր խմբակներու եւ հոսանքներու տեսակէտներուն։ Որքան ալ կարճ ըլլայ ատոնց գոյութիւնը, պէտք է նկատի առնել որ յետագային բոլոր ընդդիմադիրները միանալով համախմբուեցան ընդդէմ Սթալինի պարզուած դրօշին շուրջ։ Սկսինք ժամանակագրական կարգով։

Աշխատաւորական ընդդիմութիւնը— այսպէս կը կոչուէին Մախայսկիի անունով— թշնամական դիրք ունէին հանդէպ մտաւորականութեան եւ վճռապէս դէմ էին, որ մտաւորականները որ եւ է մասնակցութիւն բերին բանուորական շարժման։

[illegible]ները կը պաշտպանէին տեղական կազմակերպութիւններու լայն իրաւունքները, պայքարելով ղեկավարութեան եւ կեդրոնի դէմ։

1921 մայիսին յառաջ եկաւ ընդդիմադիր հոսանք մը, որ ձեւակերպուելով իբրեւ առանձին կուսակցութիւն, կը պայքարէր համայնավար կուսակցութեան մենատիրութեան դէմ։ Այդ հոսանքը յայտնի է իբրեւ «բանուոր - գիւղացիական ընկերվարական կուսակցութիւն», որ խորհ. պետութիւնը կը համարէր բանուոր դասակարգին եւ կուսակցութիւնը խորհ. պետութեան։ Իրենց ամբաստանութիւնը հետեւեալն էր.— «Խորհրդային հեղափոխական յեղափոխութեան նուաճումները. բանուոր դասակարգը անհրաժեշտ շահագործման կ'ենթարկուի. Խորհուրդները, որ կը հանդիսանան հոկտեմբ. յեղափոխութեան մեծագոյն նուաճումը, կ'արտայայտեն ոչ թէ պրոլետարիատի կամքը, այլ կոյր գործիք են դարձած կուսակցութեան ձեռքը. այն բոլոր նպատակները որոնց համար պրոլետարիատը պայքարած է եւ արիւն է թափած, կ'ոտնահարուին համայնավարներու կողմէ. քաղաքի եւ գիւղի աշխատաւորները տիրող համայնավար կուսակցութեան կողմէ վերածուած են իրաւազուրկ քաղաքացիներու բանակի։ Վերահաստատել Խորհուրդներու իրաւունքները»։

Բանուորական խմբակը սուա համայնավար Մեասնիկովի գլխաւորութեամբ (1923) գիտել կուտար թէ կուսակցութեան եւ երկրին մէջ անտանելի ծանր կարգեր են հաստատուած։ Կուսակցութեան եւ բանուորական զանգուածներու միջեւ կապը խզուած է եւ բանուորները համայնավար բջիջները կ'անուանեն «համայնավար ոստիկանական շուներ»։ Բանուորական խմբակը կը պահանջէր վերահաստատել խորհուրդներու իրաւունքները, գործարաններու մէջ կազմակերպել բանուորական պատգամաւորական խորհուրդներ, գիւղին մէջ՝ գիւղացիական միութիւններ։ Բանուորներուն եւ գիւղացիներուն գործադուլի իրաւունք տալ (ինչ որ շատ սովորական երեւոյթ է Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։ Ա. Ա.)։ Բանուորական խմբակը կ'ուզէր միանալ Դ. Միջազգայինին։

Բանուորական Պրաւդա խմբակը, որ կազմուած էր մտաւորականներէ, կը յայտարարէր թէ «մեր երկիրը ոչ թէ պրոլետարիատի դիկտատուրայի երկիր է, այլ կամայականութեան եւ շահագործման երկիր մը»։ Գործնական ծրագրին մէջ «Բանուորական Պրաւդա» խմբակը կը պահանջէր նոր զուտ բանուորական կուսակցութիւն մը հիմնել, որ պիտի ձգտէր տնտեսական կարգերու, մամուլի ազատութեան եւ գործակցութեան պրոլետարական միւս տարրերուն հետ։ Այս խմբակը «Բանուորական Պրաւդա» անունով թերթ մը կը հրատարակէր եւ նպատակ ունէր միանալու Բ. Միջազգայինին։

12րդ համագումարէն (1923 ապրիլ) առաջ կազմուեցաւ ընդդիմադիր խմբակ մը, որ կուսակցութեան պատմութեան մէջ կը յիշատակուի իբրեւ «Քառասունի պլատֆորմ»։ Այս խմբակը կը պահանջէր կուսակցական միջամտութիւնը եւ հակազդեցութիւնը թուլցնել, ինքնագործունէութեան լայն հնարաւորութիւններ տալով աշխատաւորական կազմակերպութիւններուն (արհ. միութիւն, համագործակցական մշակութային - կրթական խմբակներ եւն.), անկուսակցականներուն կարեւոր պաշտօններ յանձնել, կազմակերպութեան ներսը վերցնել հալածանքն ու ճնշումները եւ կուսակցական անդամատոմսը զրկել առանձնաշնորհեալ արտօնագրի արժէքէ։ Իսկ համագումարին մէջ Քրասին, Օսինսկի, եւ որոշ չափով ալ Թրոցքի կ'առաջարկէին փոփոխութեան ենթարկել արտաքին առեւտուրի մենատիրական դրութիւնը, ճանչնալ ցարական պարտքերը (Քրասին) եւ թոյլատրել օտար դրամատէրներուն շահագործել երկրի հարստութիւնները։ Անոնք կը կարծէին որ Ռուսաստանը իր միջոցներով ի վիճակի չէ վերականգնելու քայքայուած տնտեսութիւնը։ Անկէ զատ կը պահանջէին որ կուսակցութիւնը հրաժարի պետական եւ տնտեսական գործերը ղեկավարելէ։

Մոռցանք յիշատակել Քրոնշտատի ըմբոստութիւնը, որուն նշանաբանն էր՝ «Խորհուրդներ առանց համայնավարներու»։

X

Ուսումնասիրելով համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ յառաջ եկած ընդդիմադիր շարժումներու պատմութիւնը, կուգանք այն եզրակացութեան, որ հիմնական պայքարը կը դառնայ միայն մէկ խնդրի շուրջ, — հնարաւո՞ր է արդեօք ընկերվարութեան յաղթանակը մէկ երկրի մէջ։ Լենին եւ Սթալին հնարաւոր կը համարէին այս բանը, իսկ միւսները — գլխաւորաբար Թրոցքի — մէկ երկրի մէջ ընկերվարական կարգեր հաստատելը կը գտնէին անիրականալի։ Բուն այս խնդրին շուրջն է, որ կը ծագէին տարակարծութիւնները։ Ներքին կուսակցական քանամեայ պայքարը մէկ երկրի մէջ ընկերվարութիւն կառուցանելու հնարաւորութիւններու, ձեւերու եւ միջոցներու շուրջն է եղած։

Իր ժամանակին Մարքս եւ Էնգէլս ժխտած են նման կարելիութիւն մը։ Էնգէլսի կարծիքով՝ «Համայնավարական յեղափոխութիւնը ոչ միայն ազգային կ'ըլլայ, այլ միաժամանակ տեղի կ'ունենայ բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներուն մէջ (Անգլիա, Ամերիկա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա), այդ երկիրներէն իւրաքանչիւրին մէջ աւելի արագ կամ աւելի դանդաղ կը զարգանայ՝ նայած, թէ այդ երկիրներէն որուն մէջ աւելի է զարգացած արդիւնաբերութիւնը, որտեղ աւելի հարստութիւն է կուտակուած եւ ուր կան աւելի զգալի քանակութեամբ արտադրական ուժեր... Այդ համաշխարհային յեղափոխութիւն է, ուստի եւ համաշխարհային ասպարէզ կ'ունենայ»։

Լենին ճիշդ կը գտնէր Էնգէլսի բառերը։ Սակայն անոնք կը պատկանէին նախամենատիրական դրամատիրութեան շրջանին, որ բնաւ չի համապատասխաներ ներկայիս տիրապետող մենատիրական դրամատիրութեան եւ բանուորական յեղափոխութեան պայմաններուն։ Իսկ այս նոր պայմաններուն տակ Լենին հնարաւոր կը գտնէր ընկերվարութեան յաղթանակը մէկ երկրի մէջ։

Թրոցքի տարբեր կարծիքի էր, — «Եւրոպացիներուն չսպասելով, մենք կը սկսինք ու կը շարունակենք պայքարը ազգային գետնի վրայ այն լիակատար համոզումով թէ մեր նախաձեռնութիւնը խթան կը հանդիսանայ միւս երկիրներուն մէջ պայքար սկսելու։ Իսկ եթէ այդ տեղի չունենայ, անյուսալի է եւ դուր է կարծել թէ յեղափոխական Ռուսաստանը կրնայ դիմանալ պահպանողական Եւրոպայի հանդէպ՝ դրամատիրական աշխարհին մէջ»։ Թէեւ յեղափոխական Ռուսաստանը կը մնայ կանգուն, «սակայն պաշտպանուելով իբրեւ պետութիւն եւ կանգուն մնալով քաղաքական եւ ռազմական իմաստով՝ մենք ընկերվարական հասարակութիւն ստեղծելու աստիճանին չենք հասած եւ նոյն իսկ չենք մօտեցած։ Ռուսաստանի ընկերվարական վերելքը հնարաւոր է այն ատեն միայն, երբ բանուորութիւնը յաղթանակէ Եւրոպայի կարեւորագոյն երկիրներուն մէջ»։

Ինչպէս յայտնի է, Սթալին ներկայիս կը յայտարարէ, որ ընկերվարութիւնը Ռուսաստանի մէջ արդէն իրականութիւն է.

Գործնական ի՞նչ պայքար կը մղուէ՞ր այս հիմնական խնդրին շուրջ։

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԱՆՑՈՐԴԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒՐՈՊԱՆ ԺԵՂՔԵԼՈՎ

ՊԵՐԼԻՆ

Հիմա այլեւս Լէմպէրկի հեղձուցիչ «հայկական» մթնոլորտէն ազատած եմ։ Շոգեկառքը սրընթաց կը ճեղքէ Լեհաստանի դաշտերն ու ձորերը, աչքերս բացած կը դիտեմ պատուհանէն, դեղնիլ սկսող դաշտերը, կ'աշխատիմ մոռնալ Լէմպէրկի վարդապետին աչքերը, որոնց հայեացքը դեռ կարծես կը ծակէ իմ մարմինս։ Խեղճ վարդապետ, գլուխը կորսուած հաւու մը պէս դեռ կը թափառի Լէմպէրկի Հայոց գիւղին։

Գերմանական սահմանագլխին պաշտօնեաները թէեւ քաղաքավար, սակայն չեն մոռնար իրենց նուրբ մատներով շոյել ճամբորդներէ ոմանց կրպանները։ Գերմանացի բարեկամս կէօն խաչ նշանակ մը օձիքին տակէն կը հանէ եւ կ'անցնէ օձիքին վրայ։ Ամերիկայէն Հրեայ Գերմանացի հաստափոր կին մը իր կանանչ տոլարները ցոյց կուտայ պաշտօնեային որ զանոնք կ'արձանագրէ։ Պայուսակներէն մէկին մէջ մեծ քանի մը շիշ օղի եւ ազնուական ուիսքին քիչ մը կը բարկացնեն գերման պաշտօնեան, կ'առարկէ թէ այդքան բերելու իրաւունք չունի։

Շոգեկառքը կը յառաջանայ այս անգամ աւելի արագ։ Արդէն բան մը փոխուած է գերման հողը մտնելէս ի վեր։ Դաշտերը խնամուած, չկայ թիզ մը հող որ կէս արօրը անցած չըլլայ։ Հոս ամէն բան հաշուած է, գետերն անգամ յայնելու իրաւունք չունին, անոնց ջրերուն եզերքները թումբեր կանգնած են։ Այս տեղի ամէն գիւղ մեր կողմերը քաղաք պիտի նկատուէր, մեծ, գեղեցիկ ու մաքուր փողոցներով։ Տեսած չեմ երկիր մը ուր այնքան ծխնելոյզներ գտնուին որքան Գերմանիոյ մէջ։ Գիւղակ մը եւ ահա արդէն քանի մը հատ բարձր ծխնելոյզ. Երբ ճամբորդը ռումանական կամ պուլկարական հողէն անցնի, իր հանդիպած գիւղերուն կամ քաղաքներուն մէջ իր առաջին տեսածը կ'ըլլայ եկեղեցիի գմբէթներ կամ մինարէներ, իսկ Գերմանիոյ մէջ ծխնելոյզներ։ Ամէն Գերմանացի ծնած օրէն արդէն արհեստաւոր մըն է, եւ եթէ բախտը իրեն օգնէ, քիչ ժամանակէն կ'ունենայ իր գործարանը, ծխնելոյզով միասին եւ կը կազմէ անանուն ընկերութիւն, կը սկսի «ռէկլամներ» շինել։ Այս մարզին մէջ իր երեւակայութիւնը ծայրագոյնին կը հասնի։ Մէկ խօսքով Գերմանացին գործնական մարդ է, քարէն եւ օդէն հաց շինելու ճամբան գիտէ, յամառ եւ աշխատասէր, կարգապահ եւ ողջամիտ՝ կառավարողներուն հանդէպ։

Գերմանացի կինը համեստ եւ պատուախնդիր է հայ կնոջ մը պէս։ Գերմանուհիները առհասարակ չեն շպարուիր։

Քիչ մը առաջ շոգեկառքը կեցեր էր կայարանին մէջ։ Երիտասարդ զինուորական մը վարը կանգնած էր, երբ կին մը մօտեցաւ անոր եւ բան մը հարցուց. Զինուորականը մեծ յարգանքով բացատրութիւններ կուտար, կնոջ աչքերուն նայելով, միտքս ինկաւ յանկարծ լատին կամ Արեւելցի երիտասարդներ, որոնք այսպիսի պարագաներուն մէջ իրենց չարաճճի աչքերը կը պտտցնեն կնոջ կուրծքերուն եւ յետոյ կռնակէն կը դիտեն անոր ոտքերն ու զիստերը ...

Խառնուածքի եւ արիւնի խնդիր է։

Կամաց կամաց Պերլինի կը մօտենամ, ետեւս ձգելով ճարտարարուեստական Պրեսլաուն եւ պարտէզներու քաղաքը՝ Տրէզտէնը։ Շոգեկառքին մէջ գերմանացի ճամբորդ մը զարմացած ըլլալ կը թուի որ օտար մը գերմաներէն կը խօսի. իրենք որ օտար լեզուներ չեն սորվիր, չեն կրնար ըմբռնել թէ Արեւելքի լանջերուն վրայ բնակող ժողովուրդները շատ կը սորվին օտար լեզուներ եւ մանաւանդ մենք Հայերս երբեմն այնքան շատ կ'իւրացնենք օտար լեզուները որ մեր մայրենի լեզուն ալ կը մոռնանք կամ կ'ամչնանք խօսիլ։

Պերլինի կայարանը հասած, մեր շոգեկառքը կը ճռնչէ եւ կը ցատկոտէ գիծերու այս լաբիւրինթոսին մէջ։ Գիծերը իրար խառնուած են ոստայնի թելերու նման, բայց մեր շարժավարը անոնց մէջէն վարպետօրէն կ'անցնի ու ահա կը մտնենք կայարան։

Քիչ մը քուն եւ հանգիստ Պերլինի պարպուած պանդոկներուն մէջ։ Արդարեւ քանի մը շաբաթ առաջ միջազգային Ողիմպիականը տեղի կ'ունենար եւ ազատ անկողին գտնելը այն ատեն կատարեալ հրաշք էր։ Լաւ որ Ողիմպիականը վերջանալէ յետոյ եկեր եմ, հիմա ալ անոր փշրանքները պիտի ժողվեմ։

Սկսինք ուրեմն պտտիլ քաղաքին մէջ եւ ըստ մեր բարեկամ Պ. Աբրունիի խորհուրդին՝ այցելենք թանգարանները։

Օ՜ սա զանազան գոյներու եւ հրաշութիւններու նկարները, այլ եւս չեն խանդավառեր զիս. ահա սա գիւղանկարին առջեւ պառաւ նկարչուհի մը իր ներկերն ու վրձինները առած ընդօրինակել կը փորձէ. անդին խոշոր գերմանացի հայր մը իր երկու աղջիկներուն որոնց հիւսուած մազերը մինչեւ իրենց ծունկերը կը հասնին, բաներ մը կը մրմռայ կոկորդէն, իսկ Անգլիացի նիհար եւ երկայնահասակ տիկին մը իր ակնոցները աչքերուն առնելով քննական հայեացքով կը դիտէ պատերն ի վեր կախուած նկարները։

Երիտասարդներ չկան այլ եւս այս յանկեաց սրահներուն մէջ, ո՞ւր են հապա անոնք։

Ձի, խեղճուկ երիտասարդութիւնը այլ եւս չի հետաքրքրուիր հնութիւններով եւ գեղարուեստական արուեստով. ան հիմա իր գեղեցկագիտական ճաշակը կը զարգացնէ մարզադաշտերուն վրայ կամ խոշոր ցուցափեղկերու մէջ մեծ եւ փայլուն ինքնաշարժները կը դիտէ։ Այլ եւս ժամանակ չունի ան. վազքերն ու խաղադաշտը իր ժամանակը կը խլեն, իսկ իր պարապ ժամանակներուն իր աչքը կը զուարճացնէ սա անցնող գեղեցիկ եւ շպարուած կիները դիտելով։

Ինչո՞ւն է պէտք անոր դաշնակ կամ ջութակ նուագել սորվիլ, երբ ռատիօն ամէնուն գործը կ'ընէ։

Ուրեմն դէպի փողոց եւ դաշտ։

Պերլինը լեցուն է Չինացի եւ Ճափոնացի ուսանող - ուսանողուհիներով։ Անոնք իրարմէ չեն զատուիր. ճաշարաններուն մէջ կը նստին լուռ եւ իրենց անարտայայտ աչքերով իրենց գործին կը նային։ Եկեր են գիտական պաշար հաւաքելու եւ իրենց հայրենիքը տանելու։

Բայց ձգենք Չինն ու Ճափոնը։

Գերմանացիները ամէն բանին խոշորը կը սիրեն. իրենք արդէն խոշոր յենակներու պէս մարդիկ են եւ իրենց պէս մեծ մեծ շէնքեր շինած են. Անոնք միջակութեան մասին կարծես գաղափար չունին, խոշոր պարտէզներ խոշոր արձաններ եւ վերջապէս խոշոր ողիմպիական մարզադաշտ, որուն մէջ իր յարակից մարզադաշտերով 250.000 հոգի կրնան նստիլ։

Կ'անցնիմ պտղավաճառի մը խանութին առջեւէն. մեր գիտցած խաղողի ողկոյզները բարակ թուղթերու մէջ փաթթուած շարեր են խանութի ցուցափեղկերուն մէջ կամ անցին սափորիկ մը պէս ոսկէ թելերով կախեր են իբրեւ դեղ.

Եւ վերջապէս ինչո՞ւ՝ ճաշարաններուն մէջ հացը կրամով կուտան (յետոյ իմացայ որ Գերմանացիները հաց չեն ուտեր, այլ գետնախնձոր) եւ կամ սրճարանին մէջ սա ջուրի պէս կաթը կը խմցնեն ինծի։

Էհ, այլ եւս վերադառնալու է Պարիզ ուր հացը կրամով չեն տար, եւ ուր գինին ու խաղողը դեղարանի ապրանքի պէս չեն ծախեր։

Ես խաղողը շատ կը սիրեմ, սակայն կը նկատեմ որ հիմա այլ եւս սիրտս չուզեր։ Խաղողը Պուլկարիա ուտելու է, իսկ հոս աղիքի մէջ լեցուած [illegible] միս։

Մարդիկ մեքենայացած են այստեղ ամէն առտու աշխատանքի կ'երթան լուռ եւ խոժոռ դէմքով (մեզ պէս մարդիկ միշտ կը խնդան)։ Մայրերն անգամ իրենց նորածին երեխաները հեծանիւին վրայ դրած միասին գործարան կը տանին, աշխատանքի ժամանակ զայն կերակրելու համար։ Արդարեւ սուղ է, Գերմանացիները շատ, եւ ամէն մարդ պէտք է աշխատի ապրելու համար։

Գերմանիան համազգեստներու, դրօշներու եւ նշանակներու երկիր է։

Երբ զօրահանդէս տեղի ունենայ, ամբողջ դաշտը մարախի խումբերու պէս դրօշներով զարդարուած է։ Փողոցի անցորդներու մեծ մասը համազգեստ կը կրէ, զանազան գոյներով, իսկ ինչ կը վերաբերի նշանակներուն ամէն Գերմանացիի լամբակին վրայ քանի մը հատ գտնուելու է։

Նիւրէմպերկի մեծ ազգային ընկերվարական կուսակցութեան օրը կը մօտենայ, ամէն քաղաքէ խումբ խումբ երիտասարդներ, կուսակցութեան զանազան կազմակերպութիւններ կամ մարզական խումբեր կը դիմեն դէպի Նիւրէմպերկ։ Իրենց համազգեստներուն տակ որքա՜ն հպարտ զգալու են իրենք զիրենք այս երիտասարդները. Անոնք փողոցին մէջ կը շարժին մէկ մարմին եւ մէկ հոգի դարձած։ Կարգապահութիւնը եւ բարեկարգութիւնը կը տիրեն անոնց միջեւ, իւրաքանչիւրը կուրօրէն պիտի հետեւի «Առաջնորդ»ին, Ատոլֆ Հիթլէրի։

Բոլորն ալ կը խոստովանին թէ Հիթլէր երեք տարուան մէջ յեղափոխեց Գերմանիան ու գերման ժողովուրդը։ Այսօր ամէն Գերմանացի ինքզինքը հպարտ կը զգայ իր ծնունդով եւ իր «Առաջնորդ»ով։

Աճողական եւ կենսունակ ժողովուրդ մըն է Գերմանացին։ Ամէն գերման ընտանիք առնուազն 4 զաւակ ունի. Քանի մը տասնեակ տարիէն, այսօրուան 65 միլիոննոց ժողովուրդը պիտի կրկնապատկուի։ Արդէն հիմակուընէ գերման ժողովուրդը «հո՞ղ, հո՞ղ» կը պոռայ։

ԲԱՆՈՒՈՐ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՑԱԶՆԸ

Արայի ու Շամիրամի առասպելը առանց եւս հաստատելի պէտք է ըլլայ մեզ, որովհետեւ Խորենացին կ'ատենալէ զայն ոչ միայն փոխ առնելով ազգային զրոյցներէն ու աւանդութիւններէն, այլ եւ փաստ բերելով Մար Աբաս Կատինայի պատմութիւնը։ Այս մասին Մ. Աբեղեան կ'ըսէ թէ քանի որ Խորենացին Մար Աբասի գրաւոր աղբիւրին ակնարկութիւն կ'ընէ, պէտք է հաւատք ընծայել իրեն.

Այս աւանդութիւնը արժեցնող Լեզք անուն գեղ մըն ալ կար, որ ըստ Արծրունիին, Սրուանձտեանցին եւ ուրիշներու, իր անունը առած էր «լզել» բառէն.

Իսկ «յարալէզ» բառը ծագում առած էր «յար» եւ «լզել» բառերու միացումէն որ «միշտ լզող» կը նշանակէ

Այս փաստերուն կը հակառակի ուսուցչապետ Գր. Խալաթեանց, որ Շամիրամ - Արայ զրոյցը յոյն առասպել կը ներկայացնէ իր «Մովսէս Խորենացին եւ Հայոց հին վէպերը» թարգմանութեան մէջ։ Այս զրոյցին հակառակելով հանդերձ, Խալաթեանց կ'ըսէ թէ «յօրինուած էր կարգ մը աղբիւրներու վրայէն՝ որք են Ս. Գիրքը, Դ. Սիկիլիացին, Կտեսիաս Ագնիդացին, Եզնիկ, Փաւստոս ու Խորենացին»։

Դեռ ի՞նչ կ'ուզենք .. Եթէ այսքան տարբերութիւններ կը փաստեն պատմութեան իրականութիւնը, կարծեմ պատճառ չունինք տարակուսելու Արայ Գեղեցիկին գոյութեան վրայ, որ պատուաւոր տեղ մըն է Հայոց պատմութեան մէջ. Երբեմն պատմութիւններու մէջ անունները միայն կը տարբերին բայց անձերն ու դէպքերը կը մնան նոյն։ Զոր օրինակ, Նինոսին հետ կռուող հայ թագաւորը Արամը չէր, այլ Բարզանէսն էր, կ'ըսէ Դ. Սիկիլիացին։ Արալէզներու գոյութիւնը ծանօթ էր հին Հայաստանի մէջ, ու հարծողներ ալ կան թէ այս երկնային շնիկները Արայ գեղեցիկը լիզելով է որ առացան Արան - լզող, այսինքն «արալէզ» անունը։ Նոյն իսկ Ե. դարու հայ մտաւորականութիւնը նոյն գաղափարը ունէր։ Թերեւս այս «արալէզ» շնաստուածները Արան լզելէն առաջ կը կոչուէին «յարալէզ» որ, ինչպէս տեսանք, «յար լիզող» նշանակութիւն ունի։

Շուներու հանդէպ յարգանքը տարածուած էր ու հետեւաբար Հայաստանի վերապահուած պաշտամունք մը չէր։

Քաղաքակրթական նախամարդը շունը նկատած էր իբրեւ տան պահապան ու հրէական աւանդութեանց համաձայն Աբէլ ունէր իր շունը։ Հին արձանագրութիւնները անգամ երեւան կը բերեն թէ Քրիստոսէ 3.500 տարիներ առաջ շուները պահապաններ կը նկատուէին

Արտէմիս որ որսորդ ալ կը կարծուի, ունէր իր շունը իբր պահապան ու առաջնորդ.

Վէտաներու ընթերցումը երեւան կը հանէ Հնդկաստանի Եամա անուն մահուան աստուածը որ շուներ ունէր որս գտնելու համար։

Գերմանացիներ եւ Զենդերը անգամ կը հաւատային թէ շուները ոգետես են, կ'ըսէ Nagelein։ Զենդերու մէջ կարծիք կայ թէ շուն մը որ կոյր ըլլայ, հոն անպատճառ մէկը մեռած է կամ պիտի մեռնի.

Հերոդոտոս կ'աւանդէ թէ Պարսիկները սովոր էին մեռել մը թաղած ժամանակ նախ շուն մը ցուցնել, որովհետեւ ըստ Աւեստայի շունը մարդկային հոգիներու առաջնորդ կը համարուէր որ զանոնք գերեզմանի մը վրայէն կը տանէր մինչեւ արքայութիւն ու հոն նոյն գերեզմանը կը պահպանէր դեւերու դէմ որոնք առնելով գիշերները կը հալածէին։ Եթէ պարսիկ յղի կին մը մեռնէր, դիակը երկու շուներու նայիլ կուտային, մին մօրը իսկ միւսը անծին զաւկին համար։ Շուներ ուրեմն Պարսկաստանի մէջ կը նկատուէին իբր սուրբ ու նուիրական անասուն մը։ Յուստինոս կը պատմէ թէ Դարեհ Ա. Կարքեդոնացիներու պատգամաւորութիւն մը ղրկած էր պատուիրելով որ մարդու եւ շունի միս չուտեն։ Յունական դիցաբանութեան մէջ ալ շունը յարգի էր։ Յունաստանի մայրաւան դիցուհին Հեկատէ իրեն աւանդաբար ընկերացող շուներ ունէր։ Այս դիցուհին կը փափաքէր որ պաշտամունքի ժամանակ զինքը շուն յօշոտեն։ Այս ցոյց կուտայ որ հնդեւրոպական ազգերու պաշտամունքի առարկան էր շունը, ու կրնանք հետեւցնել թէ Հայերու հնդեւրոպական հաւատքը շուներու մահուան հետ աղերսի մէջ դնելը ժառանգած չէ Ուրարտուէն։ Այս տեսութիւնը ցոյց կուտայ որ մահուան ու շուներու միջնորդութիւնը Ասորիներու ու Բաբելացիներու վարպետութեամբ չէ որ մուտք գտած է Հայաստանի մէջ, այլ հնդեւրոպական տեսութեան մը արդիւնքն էր ու եղած էր հայկական պաշտամունք մը։

Յոյները շուները նկատեցին իրենց Արէսին աջ բազուկը, ու այս պատճառաւ Արէսի վահանին վրայ անպակաս էր նաեւ շան պատկերը։ Հնդեւրոպական ազգերէ դուրս ալ շուներու հանդէպ յարգանք կար, որովհետեւ որսի շուներ մարդուն ընկերը կը համարուէր, ու այնքան սիրուած էր որ երբ որսորդ մը մեռնէր, շունն ալ հետը կը թաղէին։ Հին արձանագրութեանց համաձայն, Մարտուկ Աստուծոյ առասպելին չորս շնաստուածներ հետեւորդ կը յիշուին, իսկ Մարտուկ կը համարուէր աստուածներու պաշտպան, որ մեռելները կը կենդանացնէր։ Մարտուկին չորս շնաստուածները հետեւեալներն էին. —

1. Աքկուլլա — Ուտիչ շուն։
2. Իկչուտա — Կորզիչ շուն։
3. Իլթեբու — Ցաքեցուցիչ շուն.
4 Ուկկումու — Ցափշտակիչ շուն

Հին Եգիպտոսի Ոսիրիս աստուածը կենդանացնելու համար, Իսիս դիցուհին շան մը օժանդակութեամբ միայն կրցաւ Ոսիրիսը կենդանացնել։

Շուները կը յարգուէին նաեւ Փիւնիկէի մէջ, օձը եւ շունը բուժիչ կենդանիներ կը համարուէին հոն։ Սիկիլիոյ Ատրանոս աստուածին տաճարին մէջ 1000 շուներ կը յիշուին

Շունը կը պաշտուէր Նուբիոյ մէջ ալ, ըստ Պլինիոսի, որ կ'ըսէ թէ շունը անոնց թագաւորն էր ու անոր շարժումներէն թագաւորական շարժումները կը գուշակէին։ Հիներուն մէջ գաղափար մը կար թէ շուները վէրքերը լզելով կը բուժեն, ինչպէս որ Փորֆիւր իր «Opera Omnia»ին մէջ կը յիշէ. Էլիանոս ալ կը ձայնակցի իրեն երբ կ'ըսէ — «Շուները դեղի փոխարէն իրենց լեզուն ունին, որով վիրաւորուած մասը լիզելով վէրքերն կ'առողջանան։

Աւետարանի մէջ անգամ շուները աղքատ Ղազարոսը կը լզէին։

ՆՈՒԹԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

(2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՓԱՏԻՇԱՀԸՄ ՉՕՔ ԵԱՇԱ»...

— o —

Երեւանի Գրական Թերթի անդրանիկ թիւէն ծոյնութեամբ կ'արտատպենք երկու ծածանկները, մէկը ստորագրուած Արտաշէս, միւսը՝ ... Երրորդ մըն ալ ստորագրուած ... Կամոյի ... Ամառուանի)։ —

ՄԵՐ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԸՆԿԵՐ, ՄԵՐ ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐ, ՄԵՐ ՀԱՐԱԶԱՏ ԲԱՐԵԿԱՄ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆ

Սրտի անհուն բերկրանքով ընդունեցինք տրոցկիստական-զինովիեւական փաշիստական գարշելի աւազակախմբի ոչնչացման դատավճիռը, որը մեծ հայրենիքի 170 միլիոնանոց աշխատաւորութեան պահանջն ու կամքի իրագործումն էր։

Այդ հակայեղափոխական աւազակախումբը, որ ցանկանում էր իր գնդակն ուղղել մեր կուսակցութեան եւ ժողովուրդների սիրելի ու մարտական ղեկավարների կրծքին, իր գնդակն ուղղել համայն աշխարհի բանուոր դասակարգի ու ամբողջ աշխատաւոր մարդկութեան իմաստուն ու մեծ առաջնորդի, ընկեր Ստալինի սրտին, իր արժանի պատիժն ստացաւ պրոլետարական դատարանի կողմից։

Ներքին ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի, ընկեր Անդրբեկովի ու նրա հմուտ ղեկավար ընկեր Բերիայի, դիմակազերծ եղան նաեւ Հայաստանի խորհ. Գրողների Միութեան մէջ բոյն դրած հակայեղափոխական նացիոնալիստ տրոցկիստների խմբակը, որ գարշելի հակայեղափոխական տրոցկիստ Նիւբանեանի եւ գարշելի հակայեղափոխական տրոցկիստ երկերասանի Գ. Սիմոնեանի գլխաւորութեամբ բաւարդ գանք էր լարում մեր սոցիալիստական հայրենիքի, մեր պանծալի կոմունիստական կուսակցութեան ու նրա իմաստուն առաջնորդի դէմ։

Մենք խոր ցասումով ենք լցուած դէպի այդ հակայեղափոխական թափթփուկները եւ յեղափոխական օրինականութեան արդար հատուցումն ենք պահանջում նրանց գարշելի արարքների դէմ։

Մենք անդուլ ցասումով ենք լցուած այն բանի համար, որ նացիոնալիստական-տրոցկիստական այդ տականքները՝ ղրաւելով Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի համախոհութիւնից՝ ղեկավար դիրք գրաւելով Հայաստանի խորհ. Գրողների Միութեան մէջ, կատարել են մեր երկրում իրենց հակայեղափոխական աշխատանքը։

Նրանք ամենաստոր միջոցներով հարուածել են Հայաստանի լաւագոյն խորհրդային գրողներին, կատաղի պայքար են մղել մեր սոցիալիստական կուլտուրայի դէմ՝ նացիոնալիստական-տրոցկիստական հակայեղափոխական գրքերից, նրանք մեր ժողովրդի ու մեր կուլտուրայի ոխերիմ թշնամիներն են հանդիսացել։

Հայաստանի Խորհ. Գրողների Միութիւնը զարշանքով դուրս է շպրտել իր շարքերից հակայեղափոխական այդ ստոր տականքներին, մաքրել է իր մարմինն այդ թարախից։

Այժմ համախմբուած Հայաստանի կոմ. կուսակցութեան Կենտկոմի շուրջը, քո լաւագոյն աշակերտ, մեր սիրելի Բերիայի անմիջական օժանդակութեամբ, ուղեցոյց ունենալով քո տուած սրբազան պատգամները՝ որպէս արթուն պահակ կ'ուժեղացնենք մեր բոլշեւիկեան յաղթակողականը սոցիալիստական հայրենիքի եւ մեր կուսակցութեան բոլոր թշնամիների դէմ։

Մեր սիրելի հայր, մեր հարազատ բարեկամ, մեր հանճարեղ ուսուցիչ, ընկեր ՍՏԱԼԻՆ, օրինակ ունենալով ռուս մեծ ժողովրդի փորձը, ձեռք ձեռքի տուած Անդրկովկասի եղբայրական հանրապետութիւնների ժողովուրդների հետ, վրացական սքանչելի ժողովրդի ու Խորհ. Միութեան բոլոր ժողովուրդների հետ, մենք կը շարունակենք առաջ ընթանալ պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի դրօշի տակ եւ քո սրբազան պատգամով՝ կը զարգացնենք ձեւով ազգային ու բովանդակութեամբ սոցիալիստական մեր կուլտուրան։

Քո, լենինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութեան հետեւողական կիրառողից ջանքերով ամրացել ու անխորտակելի է դարձել անդրկովկասեան ժողովուրդների եղբայրութիւնը։

Մեր լաւագոյն գրողները մէջտ բարձր են գնահատել այդ եղբայրութիւնը եւ մենք խօսք ենք տալիս, որ մեր ստեղծագործութիւնը այսուհետեւ եւս ի սպաս կը դնենք ժողովուրդների եղբայրութեան այդ մեծ գործին։

Ընդունիր, սիրելի ՍՏԱԼԻՆ, Հայաստանի խորհ. գրողների ջերմ ողջոյնները։

Կորչին սոցիալիզմի բոլոր թշնամիները։

Կեցցէ Խորհ. Միութեան ժողովուրդների ինտերնացիոնալ եղբայրական կապը,

Կեցցէ ժողովուրդների մեծ առաջնորդ՝ ՍՏԱԼԻՆԸ

X

ՄԵՐ ՍԻՐԵԼԻ ՂԵԿԱՎԱՐ, ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՀՄՈՒՏ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ԸՆԿԵՐ ԲԵՐԻԱ.

Հայաստանի խորհրդային գրողների Երեւանի կազմակերպութիւնն իր ընդհանուր ժողովում անսահման գոհունակութեամբ հաւանութիւն տուեց այն դատավճռին, որ պրոլետարական յեղափոխական դատարանը կայացրեց հակայեղափոխական ֆաշիստական թափթփուկների, տրոցկիստական-զինովիեւական բանդայի նկատմամբ։

Այդ դատավճիռը բխում էր մեր սրտից — բխում էր Խորհ. Միութեան ողջ աշխատաւորութեան, ամբողջ աշխարհի աշխատաւորների այն անսահման հաւատից ու սիրուց, որ ունեն նրանք դէպի սոցիալիզմի հայրենիքը, դէպի ժողովուրդների մեծ առաջնորդ, մեր մեծ Ստալինը։

Սիրելի ընկեր ԲԵՐԻԱ, մեզ խորհրդային Հայաստանի գրողներիս շատ լաւ յայտնի է այն ջերմ հոգատար վերաբերմունքը եւ մեծ օժանդակութիւնը, որ դու հանդէս ես բերել դէպի Անդրկովկասի բոլոր ժողովուրդները, դէպի հայ ժողովուրդը եւ նրա կուլտուրան։

Մեզ յայտնի է նաեւ այն բոլշեւիկեան պայքարը, որ դու տարել ես Անդրկովկասի հակայեղափոխական նացիոնալիստական-տրոցկիստական թափթփուկներին դիմակազերծ անելու եւ մեր հայրենիքը փաշիզմի այդ գործակալներից մաքրելու համար։

Մենք զզուանքով ու ատելութեամբ ենք լցուած նացիոնալիստական-տրոցկիստական այն թափթփուկների նկատմամբ, որոնց դու դիմակազերծ ես արել «Պրաւդայի» քո յօդուածում, որոնց ներկայացուցիչները Խանջեանի ստոր հովանաւորութեան շնորհիւ բոյն էին դրել նաեւ մեր կազմակերպութեան, Հայաստանի խորհ. Գրողների Միութեան մէջ։ Գրողների Միութիւնը դուրս վտարեց իր շարքերից մեր սոցիալիստական հայրենիքի, Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութեան այդ ոխերիմ թշնամիներին, հակայեղափոխական նացիոնալիստ-տրոցկիստ Սիմոնեանին, Բակունցին, Ալազանին եւ միւսներին։

Հայաստանի Գրողների Միութիւնը մինչեւ վերջ կը մերկացնի այդ հակայեղափոխական թափթփուկների ու նրանց գործակիցների զազրելի էութիւնը եւ կը մաքրի իր շարքերը այդ թարախից՝ Հայաստանի Կ.(բ) Կ. Կենտկոմի բոլշեւիկեան ղեկավարութեամբ էլ աւելի մեծ եռանդով կը լծուի մեր ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման գործին։

Կեցցէ Անդրբեկովն ու նրա մարտական ղեկավար ընկեր Բերիան.

Կեցցէ մեր մեծ ուսուցիչ, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինը.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԷԼԳԱՖԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ԳՐԱՒԵՑ ՊՈԼՍՈՅ ԿԱԹՈԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

— · —

Երէկ հաղորդած էինք թէ էվգաֆի տնօրէնութիւնը գրաւած է Պոլսոյ կաթոլիկ եկեղեցիներուն կալուածները, ինք ստանձնելով մատակարարութիւնը։ Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները կը քաղենք այս մասին. —

Դիտել է «Սոն Փոսթա»ի այն լուրը թէ էվգաֆի տնօրէնութիւնը ստանձնած է հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանի ենթակայ եկեղեցիներուն եւ կալուածներուն մատակարարութիւնը։ Քիրէճճեան սրբ.ի հաղորդուած պաշտօնագիրը կ'ըսէ թէ էվգաֆը առժամապէս կը ստանձնէ մատակարարութիւնը, մինչեւ որ ընտրութեամբ Միւթէվէլլիներ կարգուին յիշուած ութ եկեղեցիներուն համար։

Էվգաֆի միջամտութիւնը տեղի ունեցած է հետեւեալ պարագաներուն տակ.—

Հայ կաթոլիկ կալուածները երկու տեսակ են. — Մէկ մասը համայնական, իսկ միւսը՝ աթոռապատկան, այսինքն զուտ եկեղեցական։ Առաջիններուն համար թաղ. խորհուրդներ կան, ինչպէս Թաքսիմի Ս. Յովհան Ոսկեբերան, Օրթագիւղի Ս. Լուսաւորիչ, Ղալաթիոյ Ս. Փրկիչ եւ Սամաթիոյ եկեղեցիները։ Երկրորդ կարգի կալուածներն ալ ուղղակի Պատրիարքարանի կողմէ կը մատակարարուին։

Անկէ առաջ, երբ հարկ դարձաւ յայտագիր (պէյաննամէ) տալ, ազգապատկան կալուածներու համար յայտագիր տուին թաղականութիւնները եւ ընդունուեցան։ Պատրիարքարանի կողմէն ալ իբրեւ միւթէվէլլի յայտագիր տուաւ Գեր. Փողոս արք. Քիրէճճեան։

Էվգաֆի տնօրէնութիւնը, սակայն, մերժեց ճանչնալ Քիրէճճեան արք.ի միւթէվէլլիութիւնը, այն պատճառաբանութեամբ թէ անոր հոգեւոր հովիւի հանգամանքը չէ ճանչցուած կառավարութենէն։

Անկէ առաջ, Քջուրեան արք.ի վախճանումին վրայ, Քիրէճճեան վերջերս հոգեւոր վերին իշխանութեան կողմէ վիճակին առաջնորդ ընտրուեցաւ, գիրով մը դիմեց կուսակալութեան եւ յայտնելով որ Վատիկանի կողմէ վիճակաւոր ընտրուած է, արտօնութիւն խնդրեց եկեղեցականներէ եւ աշխարհականներէ խառն ժողով մը գումարելու եւ այս պարագան պաշտօնապէս յայտարարելու։ Կուսակալութիւնը ընթացք չտուաւ այդ գիրին եւ այս ձեւով չճանչցաւ Քիրէճճեան արք.ի միւթէվէլլիութիւնը, նկատելով որ Իսթամպուլի կղերէն ընտրուած չէ, այլ արտասահմանեան հոգեւոր պետ մը կարգուած է։

Ահա այս պատճառով է որ էվգաֆի տնօրէնութիւնը մերժեց հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանի յայտագիրը եւ ինք ստանձնեց անոր կալուածներուն մատակարարութիւնը։ Միջամտութիւնը վերջ պիտի գտնէ այն ատեն, երբ յիշուած ութ եկեղեցիներն ալ միւսներուն նման ունենան ժողովուրդէն ընտրուած թաղականներ։

Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ հայ կաթոլիկ համայնքէն անձեր էվգաֆի դիմած եւ գանգատած են որ Պատրիարքարանը, հակառակ եկամուտ ունենալուն, ամիսներէ ի վեր վճարում չէ բրած եկեղեցական պաշտօնեաներուն, մինչդեռ անդին միջամտած է վարչական ժողովի երկու ... ուածներու պայքարին եւ 3000 ոսկի տրամադրած է փաստաբաններու։

Կը կարծուի թէ այս յայտարարութիւնն ալ դեր ունեցած է էվգաֆի միջամտութեան մէջ։

Անկէ առաջ ալ, ինչպէս յայտնի է, Ս. Յակոբ Հիւանդանոցի մատակարարութեան առթիւ զանազան հատուածներ բողոքեցին իրարու դէմ եւ հետեւանքը այն եղաւ որ էվգաֆը մէջ մտաւ եւ ինք ստանձնեց հիւանդանոցին վարչութիւնը։

** Քիրէճճեան արք. երկար խորհրդակցութիւններ կատարեց փաստաբաններու հետ։ Այժմ գրաւոր պիտի դիմէ էվգաֆի Անգարայի կեդրոնին, բացատրելով որ եղած միջամտութիւնը օրինական չէ, քանի որ այդ եկեղեցիները համայնքին չեն պատկանիր, այլ ուղղակի հոգեւոր իշխանութեան, համաձայն կտակներու բացորոշ տրամադրութեանց։ Հետեւաբար օրինական կարելիութիւն չկայ անոնց մատակարարութիւնը յանձնելու աշխարհականներու եւ հասոյթն ալ աշխարհական գործերու։

Հայ կաթոլիկ հոգեւոր հովիւը ի հարկին պետական խորհուրդին ալ պիտի դիմէ։

ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐԸ ԳՈՀ ԵՆ

«Սոն Փոստա» կը գրէ այս խորագրով. - Հայ կաթոլիկ մտաւորականներու մէջ շատ լաւ տպաւորութիւն առաջ բերած է էվգաֆի միջամտութիւնը։ Արդէն այդ մտաւորականները հակառակ էին Պատրիարքարանի քմահաճ մատակարարութեան եւ այս պատճառաւ վէճեր տեղի ունեցան. նոյն խմբէն հայ կաթոլիկներէն ոմանք դիմեցին եւ խնդրեցին որ գրաւուին կալուածները։

Պատրիարքարանը ասկէ վերջ եկեղեցիներու միայն կրօնական գործերուն պիտի խառնուի, իսկ վարչական գործերուն չպիտի կարենայ միջամտել։

Հայ կաթոլիկ համայնքի վարչական ժողովի նախկին անդամ մը այս առթիւ հետեւեալը յայտարարեց մեզի — «Մեր համայնքը բնաւ դժգոհ չէ այս կացութենէն, այլ ընդհակառակն շատ գոհ է։ Այլ եւս կրնանք վստահ ըլլալ որ մեր կալուածական հասոյթները պիտի յատկացուին իրենց նպատակին եւ քմահաճ կերպով չպիտի ծախսուին»։

ՏԻՐԱԳՐՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԿԵՂԾ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴ ԳՏԵՐ ԵՆ

—•—

Բերայի ոստիկանութիւնը քննութիւն կը կատարէ 7 նոր թղթածրարներու մասին, որոնք կը վերաբերին տարագրուած Հայերու ստացուածագրութեանց։ Կեղծարարները տարագրութեան մէջ մեռած Հայերու համար կեղծ ժառանգորդներ ներկայացուցած եւ անոնց ապահովագրութիւնները գանձած են։ Այս առթիւ կը յիշուին հետեւեալ անունները. — Էքմէքճեան, Գույումճեան, Վարդուկեան, Յակոբ Եսայեան, Ազարեան, զաւակ Ռէճէպ եւ երկրաչափ Հասան Հայրի։

Միւս կողմէ հարցաքննուեցան ասկէ առաջ ձերբակալուած անձերը, ինչպէս նաեւ վկաներ։ Գլխաւոր վկան է Պէյօղլուի [illegible] ճիւղին պետը, նախկին կուսակալ Աճիզ Նամի։ Հարցաքննուողներուն մէջ կը գտնուին նաեւ Տոքթ. Արմենակ Թանճեան եւ Տոքթ. Էմանուէլիտիս, որոնք կ'ամբաստանուին թէ մահուան վկայագիր տուած են ողջ անձերու մասին։ Հարցաքննութիւնը կը շարունակուի. Ինչպէս յայտնի է, միւսներու կարգին այս երկու բժիշկներն ալ ձերբակալուած կը մնան։

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻ՞Ն

«Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք (17 սեպտ.) — Սելանիկի կրթ. քննիչը, առջի իրկուն, զոյգ պաշտօնագրերով հաղորդած է ազգային վարժարան տնօրէնութեան, թէ կրթական խորհուրդին սեպտ. 12 թուակիր որոշմամբ, կեդրոնի ազգային նախակրթարանը կը ճանչցուի իբր հայկական եռակարգ (չորրորդ դասարաններով) նախակրթարան

Երկրորդ պաշտօնագիրն ալ կը վաւերացնէ ազգային մանկապարտէզի գոյութիւնը, իբրեւ հայկական եռակարգ մանկապարտէզ։ Կը հաղորդուի թէ, ըստ առաջնոյն, պետութեան կողմէ յոյն ուսուցչուհիներ նշանակուած են ազգային նախակրթարանին համար.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ

Սեպտ. 5ին կառավարութեան որոշումով «ժողովրդական դերասան»ի տիտղոս տրուեցաւ Ռուսաստանի ութ ժողովրդական դերասաններու, Ուկրանիայի 2, Ղազախստանի 1 եւ Վրաստանի 2 դերասաններու — Վասաձէին եւ Խորաւային։ Այս վերջինները մօտ երկու շաբաթ Ռուսթավէլիի վրացական պետական խումբին հետ ներկայացումներ տուած էին Մոսկուայի մէջ, վրացերէն լեզուով։ 15.000 մարդ այցելած է թատրոնը ու հիացած վրացի դերասաններու խաղարկութեան վրայ, առանց մէկ բառ հասկնալու։ Սթալինի հաճոյք պատճառելու համար այցելուներու մէջ եղած են Խ. Մ. բոլոր ղեկավարները, գլուխն ըլլալով Մոլոթովը։ Մոսկուայի թերթերը շռայլ գովասանքներ կը նուիրեն վրացական թատրոնին։ Բոլոր դերասանները վարձատրուած են երկու յաւելուածական ամսականով, կարմիր դրօշի եւ պատուոյ չքանշաններով եւ երեք ինքնաշարժներով։ Թատրոնին տրուած է Լէնինի չքանշանը։

ՀԱՅՑԱԴՈՒԼ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Լոնտոնի կենդանաբանական պարտէզին ցերեկեայ եւ գիշերօթիկներէն քանի մը հատը հիւանդ են, մանաւանդ նշանաւոր Ճօրճը, հարիւրամեայ կոկորդիլոսը։ Տասներկու ամիսէ ի վեր բերանը կանոնաւոր բան մը դրած չէ, հազիւ այս տարի գարնան սկիզբը թեթեւ բան մը կերաւ չկերաւ, նորէն անանկ անօսւոտ կ'երթայ։ Միւս կողմէ, հարաւային Ամերիկայի յարտու մը ամէնէն հազուագիւտ տեսակէն օձ մը, որ անցեալ տարի մայիսին գնուած էր, անօթի մեռաւ։ Քէն բրած էր գրեթէ մէկուկէս տարիէ ի վեր։ Այս այլանդակ սողունները արդարեւ չեն կրնար գերի ապրիլ եւ, հետեւաբար, կը յամառին մերժել որ եւ է սնունդ, մինչեւ մահը առնէ տանի զիրենք

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՐՄԻՐ ԾՈՐՁԱՆՔ (պատմուածքներ)։ Գրեց՝ Օննիկ Մխիթարեան։ Գին՝ 10 Ֆր. Ֆրանք։ Հասցէ.— Խմբագրութիւն «Ազատ Խօսք»ի, 72. Rue Tzar Gréméon (Bulgarie).

ԱԽԱՆԴԻ ՊԱՀԱՊԱՆԸ

(Թ. եւ վերջին մաս)

—·—

— Հա՛, բարի, ո՞ւմ ձեռքն է Կապուտավանքը։

Մերոնք այնտեղ են։ Իրիկնադէմին թշնամին Ցամաք Աղբիւրից յարձակման անցաւ, մենք թողուցինք առաջապահ դիրքերն ու քաշուեցինք վեր. մօտ երկու ժամ կրակ տեղաց մեզ վրայ եւ մի քանի անգամ փորձեց գիւղ մտնել, բայց անյաջողութեան մատնուեց, մութն ընկնելուն պէս նա նահանջեց տանելով իր սպաննուածներն ու վիրաւորները։ Գիւղացիների մեծ մասը մօտ երկու շաբաթ է, ինչ հեռացել է Կապուտավանքից, մի երկու ընտանիք յամառել էին մնալ, բայց կազմ ու պատրաստ էին ամէն րոպէ [illegible] լինելու։ Երբ մենք քաշուեցինք վանքի բլուրի վրայ ու հրացանային կրակը մօտեցաւ խրճիթներին, նրանք դուրս թափեցին տներից ու փախան, դուք երեւի նրանց հանդիպեցիք ճանապարհին։

Լաւ, տղերք, աշխատիր յուսադրել փախչող ժողովրդից առաջ Երզովան հասցնել

Բաժանուեցինք մեր տրամադրութիւնը բարձր էր, լաւատես էինք, վերստումին անմիջապէս յաջորդող յոյսերը միշտ աւելի վառ են լինում։

Ճանապարհը զառուելով հեղեղատից շեշտակի մագլցում էր մի զառիվայր բլուրին, որով իջնելն ու ելնելը տաժանելի էր. այնտեղ թափթփած էին մի քանի անտէր իրեր — կոտրած օրօրոց, վերմակ, ոչխարի մորթ, կտորներ մի խումբ, մանգաղներ եւն.։

Այնուհետեւ մենք մտանք մինչեւ Հատիսի ստորոտն ու Կապուտավանքի տակը ձգւող ընդարձակ հարթավայրերի սահմանը։ Հեռւում նշմարւում էին երկու ստուերներ։ Մօտեցանք. ճանապարհից մի քանի քայլ հեռու կանգնած էր մի հորթուկ, առաջի ոտքերը բացած եռանկիւնաձեւ, գլուխը կախ. նրա կողքին նստած էր գիւղական շունը.

- Ես խեղճ հորթը գիշերը տառոյց կը դառնայ այստեղ. բացականչեց գինուորներից մէկը, Աւետիսը։

Էհ, լաւ, հորթը ձիուդ վրայ առ, գիւղը հեռու չէ, ասաց կապիտանը։

Աւետիսը շքեց ձիու գլուխը դէպի հորթը, բայց շունը յանկարծակի թռաւ տեղից, կտրեց ձիու ճանապարհը ու սկսաւ կատաղօրէն հաչել։

— Արգար, կանչեց Աւետիսն իր ընկերոջը, մօտեցիր, երբ շունը քեզմով զբաղուի, ես կ'իջնեմ ձիուց ու հորթը կը թռցնեմ։

Երկու ձիաւորները հակառակ կողմերից մօտեցան անտարբեր հորթուկին, բայց շունը հսկայ ոստիւնով ու ուժգին հաչոցով մէկի ու միւսի դէմն էր ցատկում ու իր բաց երախը հառուցնում ձիերի չլթանքներին, որոնք վախեցած յետ էին քաշւում, գլուխները շրջում կամ անզուսպ պտտւում։

— Պարոն կապիտան, այս շունը միայն իր կեանքի գնով կը ձգէ հորթը. թոյլ տուէք կրակեմ, ասաց Աւետիսը։

— Ոչ, ոչ, մենք մաքուր խղճով պիտի մտնենք յառաջիկայ կռուի մէջ, դու հողագործի զաւակ ես, քո գիւղում չե՞ս լսել, որ շուն սպաննելը մեղք է։ Մեր հրամանատարը հաւատացող եւ նախապաշարումներով լի մարդ էր, այդ մենք ամէնքս գիտէինք։

— Այո, բայց եթէ երկուսից մէկը փորձէ իջնել ձիուց ու հորթին մօտենալ, շունը նրան բզիկ բզիկ կ'անէ։

— Այդ դէպքում զարմէք, հանգիստ թողէք դրանց, պատասխանեց կապիտանը։

Աւետիսը տատանւում էր.

-Հորթը շատլիկն է, ափսոս է, լաւ խաշլամայ կը լինի։

Կապիտանը զայրացաւ։

— Աչքածակ, ես հորթն ուզում էի ազատել ոչ թէ քո փորից, այլ տիրոջ յանձնելու համար։

Շուտով մենք հասանք Կապուտավանք. մեր զումարտակի հետ եկաւ եւ ճակատամասի պետի նոր հրահանգը— ամրանալ Կապուտավանքում եւ առաջ չշարժուել։

Առաւօտեան Աւետիսն ինձ մի կողմ կանչեց ու փսփսաց.

— Գիտես, լոյսը բացուեց թէ չէ ես գնացի հորթի հաւարին, հազիւ լիսուն քայլ հեռացել էի շատերից, տեսայ հորթն ու շունը կամաց կամաց գալիս են. պատի տակ քաշուեցայ եւ սպասեցի. եկան անցան ու կանգնեցին շատերի դիմացի տան դրան առջեւ։ Պարզ էր, անասունները այդ տնից էին, ովքեր նրանց կորցրել էր փախուստի ճանապարհին։ Պատից անցայ ու դըռան եռեւի փականքը հանեցի. շունը ինձ որ բակում տեսաւ այնպէս մռմռաց, որ դող անցաւ մարմնովս, շուտ պատը թռայ ու հեռացայ։

— Ո՞րտեղ է, ցոյց տուր տեսնեմ։

Մենք դուրս եկանք փողոց, ծանօթ շունը սպառնական ու ուշադիր կանգնած էր մեր դիմացի [illegible]։

— Աւետիս, վազիր շտաբի գոմից մի կէս խուրձ խոտ բեր ու պատի վրայից բակը ձգիր, հորթը սոված կը լինի. ջրի մասին էլ հիմա կը մտածենք։

Նա կատարեց։

— Հիմի տես տեսնեմ, ի՞նչ է փորձում։

— Ես մի փամփուշտով շանը կը պառկեցնեմ ու յետոյ հէնց այս տան մէջ հորթից այնպիսի մի ճաշ կը պատրաստեմ, որ մատներդ հետը ուտես։ Եթէ գնդակի ձայնից շտաբից մարդիկ դուրս թափեն, դու կ'ասես թէ պատահական արձանակը ձեռքիդ բացուեց, քեզ կը հաւատան.

Տա, տա, տա, տա - յանկարծ որոտացին հրացաններ մեր յառաջապահ դիրքերից

Վազեցինք շտաբ։

— Կարմիրները յարձակւում են. հրամայուած է համախմբուել վանքի բլուրի վրայ, զօրացին մեզ այնտեղից

— Աւետիս, ձիերը դուրս քաշիր, ես էլ քեզ համեղ կերակուր։

Մեր զումարտակը յաջողութեամբ պաշտպանւում էր բլուրի վրայ, բայց թշնամին թուով գերազանց էր։ Մինչդեռ նրա մի մասը շղթայ էր կապած մեր դէմ, մենք տեսնում էինք թէ ինչպէս միւս մասը բարձրանում է դէպի Հատիսի լանջը բարձրից մեզ վրայ կրակ տեղալու համար. նրա տեղ հասնելուց յետոյ մեր բլուրի վրայ մնալը հաւասար կը լինէր ինքնասպանութեան։ Կապիտանը հրամայեց նահանջել դանդաղօրէն, առանց խուճապի մատնուելու։ Գնդացիրները բարձեցին ջորիներին ու ճանապարհեցին, վիրաւորներին ոմն ձիով, ոմն մարդու մէջքի վրայ իջեցրին դիրքերից դէպի գիւղ, ուր փողոցներն առ այժմ անվտանգ էին։ Թշնամու գնդակները սուլելով անցնում էին բարձրից։

Աւետիսը վիրաւորուած էր թեւից։ Նա կատակում էր բարեհոգի տրամադրութեան մէջ, ինչպէս սովորութիւն է բոլոր թեթեւ վիրաւորների մօտ, որոնք ունենալով մահի վայրկենական մերձեցումն ու հեռանալը, զգում են հրաշքով կեանքը գտնելու ուրախութիւնը

— Չորս մատ եթէ գնդակը դէպի աջ գար՝ սիրտս պիտի քրքրէր, կրկնում էր նա անվերջ։

Երբ մենք անցնում էինք Կապուտավանքի դպրոցի շէնքի մօտից, որ մի երկու ժամ առաջ շտաբն էր, նա մի վայրկեան կանգ առաւ, նայեց դիմացի դուռը։ Շունը պառկած էր շեմին, գլուխը թաթերի վրայ, անուշադիր անցնող մարդկանց ու հեռւոր հրացանների ձայներին։

— Այ շուն, լաւ որ ես քեզ չսպաննեցի, գուցէ պարոն կապիտանը ճիշդ էր ասում, եւ կեանքիս փրկութիւնն այդ մեղքը չգործելուն եմ պարտական. քո եւ հորթիդ հաշիւը կը մաքրեն մեր ետեւից եկող կարմիրները, որոնք մեզ պէս երկար չեն մտածում ոչ թէ անասունի, այլ եւ մարդու գլուխը թռցնելու մասին. բայց եթէ կենդանի մնացի, մէկ էլ այս գիւղն եկայ եւ իմացայ, որ նրանցից էլ կարողացել ես ազատել քո աւանդդ, պիտի համբուրեմ մազոտ ճակատդ ու քեզ մաշալա՜յ կանչեմ։ Շունը մի երկու անգամ բաց ու խուփ արեց աչքերն ի նշան հաւանութեան եւ կրկին խորասուզուեց քնի մէջ։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

աւերակներուն մէջ, ձեռնառումբերով եւ բոցարձակ կացերով։ Կը կարծուի թէ միայն 100 հոգի են դիմադրողները, որոնք յուսահատական փորձ մը կը կատարեն։ Ապստամբ օդանաւերը պարբերաբար ռումբեր կը հասցնեն պաշարեալներուն։ Օգնական զօրքին ամէնէն յառաջացած մասը եօթ մղոն հեռու է Թոլէտոյէն, որուն մօտ կը կազմէ Ալքազար.

Ի՞ՆՉ ՄԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

—•—

Թրոցքի դաւադրութի՞ւն սարքած էր

Երէկ հաղորդած էինք թէ բազմաթիւ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուած են Պելժիքայ զանազան քաղաքներուն մէջ,— Պրիւսէլ, Մոնս, Լիէժ եւայլն։ Նոր տեղեկութեանց համաձայն, ոստիկանութիւնը բռնած է Թրոցքիի նամակները, որոնք ընդհ. գործադուլ եւ ապստամբութիւն սարքել կը յանձնարարէին։ Ոստիկանութիւնը երեւան հանած է նաեւ գաղտնի զինագործարան մը, բազմաթիւ զէնքերով եւ ռազմամթերքով, որոք Պարչելոնա (Սպանիա) պիտի փոխադրուէին։ Անվէրսի մէջ ձերբակալուեցան երկու զինավաճառներ

Նոյն աղբիւրին համաձայն, կարմիրներու տուներուն մէջ կատարուած խուզարկութեանց շնորհիւ, երեւան եկած է որ հանքագործ մը, Վոլթէր Տօժ, որ անցեալ յունիսի գործադուլին վարիչն էր, կը փորձէր յեղափոխութեան յարուցանել Թրոցքիի հետեւորդներուն հետ (Դ. Միջազգային)։ Նորվեկիայէն գրած նամակի մը մէջ (27 մարտ), Թրոցքի մանրակրկիտ հրահանգներ կու տար, Պելժիքայ ընկերվարական և համայնավար կուսակցութիւնները քանդելու եւ ընդհ. ապստամբութիւն մը յարուցանելու համար։ Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի սպանիացի գծակալ մը, Հուէպա, որուն տանը մէջ բազմաթիւ թուղթեր բռնուած են եւ անոնց շնորհիւ ալ մեծաքանակ զէնք՝ Պրիւսէլի, Լիէժի եւ Անվէրսի արուարձաններուն մէջ։ Ուրիշ թուղթեր ալ կը հաստատեն թէ մեծաքանակ զէնք ղրկուած է Պարչելոնա։

Քննութիւններ վերջացած չըլլալով, ոստիկանութիւնը գաղտնի կը պահէ մանրամասնութիւնները. Անվէրսի ոստիկանութիւնը փոխադրանաւ մը բռնեց, որ իբրեւ թէ ապակեղէն կը փոխադրէր։ Խուզարկութիւն կատարուելով, ապակեղէնի տեղ երեւան հանուեցան հրացաններ եւ ռումբեր։ Նաւապետը յայտարարեց թէ Համպուրկ պիտի երթար, բայց ոստիկանութիւնը նաւը վար դրաւ եւ պարպեց բեռը։

ՅԱՆԱՅՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՐՄԱՆԻԱՅԻՆԵՐԸ.— Լիլի հիւսուածեղէնի գործարաններուն գործադուլը, որ կը տեւէր տասը օրէ ի վեր, վերջնապէս դադրեցաւ երկուշաբթի, շնորհիւ դաւլիճին միջամտութեան։ Գործարանատէրներէն մէկը փակեց իր հաստատութիւնը, յայտնելով թէ չի կրնար դիմանալ նոր ծախքերուն։ Ցուէի մէջ (Հիւսիս) մետաղագործները դեռ գրաւած կը պահեն գործարանները, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով. Կը վախցուի որ այսօր գործադուլ հռչակուի Թուրք - Թուրքուանի մէջ, եթէ յաւելում չկատարուի։

Կառավարութիւնը որոշեց 200,000,000 ֆրանք տրամադրել մինչեւ դեկտեմբեր 31, ճամբաներ շինելու կամ նորոգելու համար։

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԱԼԺԵՐԻԱՅ ՄԷՋ վտանգաւոր գործունէութիւն կը ցուցնեն, կ՚ըսէ «Մաթէն»։ Շարք մը փաստեր յիշելով, թերթը կ՚եզրակացնէ թէ մահացու հարուած մը պիտի տրուի եւ Ֆրանսա պիտի կորսնցնէ Ալժերիան, եթէ կտրուկ միջոցներ ձեռք չառնուին։ Այս առթիւ կ՚աւելցնէ թէ մասնաւոր գործակալներ անընդհատ կ՚երթեւեկեն Փարիզի եւ Ալժէի միջեւ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանին մէջ, Մարթիկի մօտ օթոքար մը գարնուեցաւ կառախումբին։ Չորս հոգի մեռան, 30 հոգի վիրաւորուեցան, որոնց 15ը ծանր։

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ամէնէն շատ առեւտուր կ՚ընէ Գերմանիոյ հետ, հակառակ Հիթլէրի բուռն պայքարին։ Երկրորդ տեղը կը բռնեն Մ. Նահանգները։ Ցետոյ կուգան Իրան, Պելժիա, Ֆրանսա, Հոլանտա, Ճափոն, Մոնկոլիա, Չեխոսլովաքիա, Իտալիա եւ Թուրքիա։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵԼԵԱ ԹԱՂԱՄԱՍԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 26 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. 8 rue Mme Curie, կանխէ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստոֆոր ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ՚ունենայ 26 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շաքրիկեան» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գանեէօ-Քաշանի Հ. Յ. Դ. Արծիւ ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի եւ ընկեր Մինաս Ալթունեանի եւ պարագաներուն, իրենց մայրիկին՝ Տիկ. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆի մահուան առթիւ։

×

Փարիզի Հայաւ. Երջանի Բառաջդիմասիրաց միութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր անդամ եւ անդամուհի Մինաս Ալթունեանի, Տիկ. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆի մահուան առթիւ։

×

Գանեէօ Քաշանի Ֆրանսահայ Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Ռ. Ալթունեանի եւ պարագաներուն, իր մայրիկին՝ Տիկ. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆի մահուան առթիւ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 24 սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Հայ Ակումբին մէջ. Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (96)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Վարդանը խօսած ժամանակ թէեւ կը փորձէր ժպտիլ, ուրախ երեւալ, բայց եղունգները ափերուն տափ ճան խրուած էին ափին մէջ. Ախ, մէկ այս կատակերգութիւնը վերջանար, կը մտածէր Վարդանը, ու դուրս նետուէր այդ տունէն։

Երբ Վարդան այնքան հանդստացուցիչ կերպով կը խօսէր, Սօնիայի գէմքը սկսաւ բացուիլ ջուրը գրուած վարդի կոկոնի նման։ Ինչ լաւ, որ Վարդանը այդքան մեղմօրէն, առանց դառնութեան կ՚արտայայտուէր, բոլորովին համակերպած կատարուած իրողութեան հետ։ Որքան ալ որ այս միտքը ուրախացուց Սօնիան, բայց Վարդանի դրեթէ անտարբեր ձեւը, մանաւանդ բարձրաձայն ծիծաղը, անորոշ անհանգստութեամբ լեցուց աղջկան սիրտը, չարացուց զայն։ Ուրեմն, ինքն ի զուր այնքան մտահոգուած էր Վարդանի մասին։ Կարելի է, որ Վարդանը լրջօրէն չէր ալ սիրած զինք։ Անշուշտ, երբեք չէր սիրած, թէ չէ, հիմա ինչպէ՞ս այդքան անտարբեր կերպով կրնար խօսիլ։ Ալ թէ ինչու Սօնիան ներքուստ սկսաւ չարանալ Վարդանի վրայ։

– Կը ցանկամ որ երջանիկ ըլլաս,

բսաւ Վարդանը բաժնուելու պահուն, ամբողջ սրտով կը ցանկամ այդ։

Սօնիան շուարած կանգնած մնաց դահլիճի դրան քով։ Երբ Վարդանը հեռացաւ՝ աղջիկը ձեռքը սրտին տարաւ, կարծես հոն սուր կսկիծ մը կը զգար։

Արմէն Ցարութիւնեանը շաբաթ գիշեր Վարդանի մօտ գիշերեց։ Կիրակի առտու, երբ դեռ նախաճաշի վրայ էին, վանքի զանգերը սկսան ղօղանջել։

Այդ օրը պատարագէն վերջ, Գանձակի նահատակներու համար հոգեհանգստի պաշտօն պիտի կատարուէր վանքի բակին մէջ։

Ամբողջ Թիֆլիսի հայութիւնը այդ մասին կը խօսէր, եւ շատեր, որոնք տարիներով եկեղեցի ոտք դրած չունէին, կը պատրաստուէին մասնակցիլ հոգեհանգստին, որ կերպարանուած իր հանգամանքը՝ ազգային ցոյցի մը ստացեր էր։

Երբ երկու ընկերները վանք հասան, դեռ պատարագը չէր վերջացած։ Եկեղեցի մտնելը անկարելի էր, այնքան որ հոծ բազմութիւն մը լեցուած էր ներսը։ Եկեղեցին շրջապատող ընդարձակ հրապարակը սկսած էր նոյնպէս լեցուիլ բազմութեամբ։ Ծառերու շուքին տակ, եւ կամ Սանասարեանի, Լօրիս - Մելիքովի գերեզմաններուն մօտ բազմաթիւ խմբակներ հաւաքուած՝ կը խօսէին օրուան դէպքերու մասին. կը լսէին զաւառներէն հասած նոր լուրերը. մէկ խմբակի մօտ յամր ուրիշ խմբակի մը պատմելու համար։ Զերթ ձեռք յեղափոխական թռուցիկներ կ՚անցնէին։ Այդ թռուցիկներով կառավարութեան արարքը կ՚որակուէր ամենախիստ բառերով, աղօթութիւն, ուսպակութիւն, թալան։

Վարդանն ու Արմէնը մօտեցան խմբակի մը, որ հետաքրքրութեամբ մը տեղ կ՚ընէր Երեւանէն նոր եկած երիտասարդ մը։

— Ես ներկայ էի,— կը պատմէր Երեւանցի երիտասարդը,— երբ հրապարակէն վերջ կառք նստեցաւ՝ վերադառնալու համար Առաջնորդարան։ Ցանկարծ ժողովուրդը շրջապատեց կառքը։«Դէպի էջմիածին, էջմիածին», բարձրացաւ ընդհանուր աղաղակ մը. Մօտ եօթ հազարնոց ամբոխ շրջապատեց Արքազանի կառքը եւ Աստաֆեան փողոցով սկսաւ շարժիլ դէպի Հրապարակի կամուրջը։ Բաղաքային Այգիի մօտ ոստիկանապետը քանի մը ոստիկաններով անյաջող փորձ մը կատարեց ցրուելու բազմութիւնը, որ հոսուն լաւայի մը դանդաղութեամբ պողոտայէն վար կը սողար դէպի կամրջակայ կամուրջը։ Երկու կարգ ոստիկաններ բռնած էին կամուրջի լայնքը՝ առաջանալներ պատրաստ բռնած։

— Կեցէք,— կը գոռայ ոստիկանապետը, քանի մը քայլ առաջ գալով, — կանգնեցէք, թէ չէ կրկրակներ։ Բազմութիւնը կարեւորութիւն չտուաւ ու գարնան հեղեղի նման, ալիք ալիք իջնելով բարձունքէն՝ անցաւ կամուրջը։ Ոստիկաններու շղթան, ինչպէս չիւղ մը վազուն գետի մը ալիքներուն վրայ, կը քշուէր բազմութեան հետ՝ կորսուելով անոր մէջ։

– Իսկ զօրք չկա՞ր,— հարցուց մը սողներէն մէկը։

– Երբ հասանք էջմիածնի փայտէ կամուրջին մօտ,— շարունակեց երիտասարդը,— մօտ երկու հարիւր հետեւակ զօրք կարած էր դիւղի լայն պողոտայի մուտքը։ Հրամանատար սպան ձիու վրայէն կը գոռար.«Քայլ մը առաջ պիտի չանցնիք, պէտք է վերադառնաք անմիջապէս»։ Թէեւ շուարում մը տիրեց բազմութեան։ Զինուորները՝ հրացանները պատրաստ բռնած՝ կը սպասէին հրամանի։ «Ցառաջ, շարժեցէք»,— գոռացին ետեւի շարքերէն։ Բազմութիւնը անհանդարտ սկսաւ ալեկոծուիլ։ Զօրքը երկու անգամ դէպի վեր համազարկ տուաւ։ Բազմաթիւ առձանակներ պայթեցան ժողովուրդի մէջէն, ու մէկ ալ բազմութիւնը անդիմադրելի թափով մը առաջ խոյացաւ՝ մէկդի նետելով ամէն արգելք։ Վերջապէս հասանք արտաքին պարսպի մօտ ու հետզհետէ լեցուեցանք Վեհարանի առջեւ բացուող հրապարակը։

Այնքան մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ պատմողի շուրջը, որ մեր երկու ընկերները այլեւս հազիւ կը կային լսել։ Զանազան խմբակներ մօտենալէ վերջ՝ անոնք կանգ առին եկեղեցիի խորանին ետեւ հաւաքուած բազմութեան մօտ։ Գիւղացի ծերուկ մը, քարի մը վրայ նստած ծամծմելով կը պատմէր Ախալքալաքի ցոյցի մասին։

— Գեղրանքը մարդ հէչ չմնաց տղամարդ՝, քիլֆաթ, ճեժ ու պզտիկ քաղաք թափուեցան։ Ես քսան հազար, դուն բսէ երկու հազար, դուն բսէ հինգ հազար Բաղքի փողոցները լեցուեցան ժողովուրդով։ Եկեղեցին ասեղ ձգելու տեղ չկար։ Ես սեղմուելով մտնել մուելով կրցայ զանէն ներս մտնել, թաղարուն քթանքի մէջ։ Մէկ ալ թաղարի անուշը լիշուելու տեղը եկաւ...

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 24 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3226

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԻՐԿԵՒ ԽՕՍՔ

ԴԷՊԻ ԱՆԿԱԽ ՍՈՒՐԻԱ

ο

Համաձայն Փարիզի դաշնագրին, որ կնքուեցաւ սեպտեմբեր 9ին, Սուրիան անկախ պետութիւն պիտի դառնայ մինչեւ երեք տարի, միեւնոյն ատեն արձանագրուելով անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան։

Այս յաջող ելքը մեծ խանդավառութիւն պատճառեց ամբողջ Սուրիոյ մէջ, ուր գրգռագին ցոյցեր կատարուեցան, փառաբանելով ֆրանքօ-սուրիական գինակցութիւնը։ Այդ առթիւ, Սուրիացիները իրենց գրօշին հետ սիրայօժար պարզեցին ֆրանսականն ալ, որ աչքի փուշ էր դարձած, երկար ատեն ի վեր։

Դաշնագրին բոլոր տրամադրութիւնները ծանօթ չեն արտաքին աշխարհին համար։ Բայց, ինչ որ հրատարակուեցաւ անոնց գլխաւոր կէտերու մասին, կը բաւէ լուսաբանելու հանրային կարծիքը։

Այսպէս, իրականին մէջ գինակցութիւն մըն է որ կը կնքուի երկու երկիրներուն միջեւ։ Ֆրանսա եւ Սուրիա պիտի գործակցին արտաքին խնդիրներու մէջ։ Ֆրանսացիներ պիտի մարզեն ու կազմակերպեն Սուրիոյ բանակը, որ պիտի օժտուի ֆրանսական արտադրութիւններով։ Երկու երկիրները պիտի օգնեն իրարու, պատերազմի մը պարագային Ֆրանսա պիտի տրամադրէ գինուոր պահել ռազմագիտական կէտերու վրայ, առանց սա ալ ժամկէտի զարնելու։

Փոքրամասնութեանց կնճռոտ հարցին համար ալ գտնուած է միջին բանաձեւ մը, առանց վիրաւորելու Սուրիոյ գերիշխանութիւնը, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին տրամադրութեանց։

Մէկ խօսքով, դաշնագիրը յարմարեցուած է Անգլիոյ եւ Իրաքի միջեւ կնքուած գինակցութեան։ Անկէ ներշնչուած եւ անոր վրայ հիմնուած։

Գոհունակութիւնը անկեղծ է երկու կողմէն ալ։ Իրենց մեկնումին առթիւ (17 սեպտ.), սուրիական պատուիրակութեան անդամները անգամ մը եւս հաստատեցին այս պարագան, մամուլի ներկայացուցիչներուն առջեւ։

— «Մենք այժմէն ապահով ենք թէ դաշնագրի նախագիծը միաձայնութեամբ պիտի վաւերացուի ամբողջ Սուրիոյ ժողովուրդին կողմէ։ Մեր վերադարձը պիտի կատարուի խիստ, եւ Դամասկոս հասնելու համար, մենք պիտի անցնինք երկրի մեծ մասէն։ Այս վերադարձը մեզի համար պիտի կազմէ ճշմարիտ հանդէս մը։ Մեզի հասած լուրերը կը հաստատեն թէ այդ հանդէսն պիտի ըլլայ ամբողջական»։

Այս առթիւ պատուիրակները հաւաստիքներ տուին նաեւ փոքրամասնութեանց մասին.

— «Կրնանք վստահ ըլլալ թէ Սուրիոյ կրօնական եւ ցեղային փոքրամասնութիւնները այսուհետեւ լիովին պիտի պաշտպանուին ոչ միայն իրենց յատուկ սահմանադրական տրամադրութիւններով, այլ եւ բուն իսկ օրէնքին գործադրութեամբ։ Որ եւ է խտրութիւն չպիտի թոյլատրուի։ Սուրիոյ մէջ միայն Սուրիացիներ կան, որոնք երջանիկ են Ֆրանսայի հաւատարիմ դաշնակիցները ըլլալով։ Հոգատարութիւնը մինչեւ հիմա կը մերժուէր Սուրիոյ ազգայնականներուն կողմէ, որովհետեւ այդ խնամակալութիւնը վիրաւորական էր։ Հոգատարութիւնը վերնալով եւ գինակցութիւնը կնքուելով, այլ եւս որ եւ է բնդհարում չի կրնար խանգարել ֆրանքօ-սուրիական յարաբերութիւնները»։

Թերեւս աւելորդ չէ յիշել թէ պատուիրակութիւնը իր վերադարձին համար ընտրած էր Ժընեւ-Էնկիւրի ճամբան, երկու քաղաքներուն մէջ ալ խօսելիքներ ունենալով։

Թուրք թերթերը երեւութապէս ողջունելով հանդերձ գոյացած համաձայնութիւնը, կը շարունակեն վառ պահել հանրային ուշադրութիւնը, Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի շրջանին ինքնավարութեան մասին։ Եւ ահա «Ճիւմհուրիէթ»ն ալ կը հաստատէ թէ Ռ. Արաս Փարիզ պիտի գայ, բանակցելու համար այս մասին, քանի որ «Ֆրանսա ինքնավարութիւն խոստացած է, անկէ առաջ կնքուած դաշնագրով մը»։

Դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ, Փարիզի ընդդիմադիր մամուլը կարգ մը վերապահութիւններ հրատարակեց, կանխահաս կամ անգործադրելի համարելով Սուրիոյ անկախութիւնը։

Մէկը նախկին համայնավարին՝ ժաք Տօրիոյի թերթն էր, Լը Նասիոնալ Նասիոնալ։ Վերջին թիւին մէջ, աշխատակից մը վերլուծելով Սուրիոյ բարդ կացութիւնը, դիտել կու տար թէ «կառոյցին եւ քաղաքական սխալ պիտի ըլլար լքել Ֆրանսայի բարեկամ փոքրամասնութիւնները»։ Ու կը յիշէր Իրաքի Ասորիներուն ողբերգութիւնը, եզրակացնելու համար թէ «Ֆրանսա պարտի ապահովել անոնց պաշտպանութիւնը»։

Միւսը՝ Թունզ աջակողմեան «Կոէնկուաո»ն էր, (Բիւսիի օրկանը), որ աւելի բաց խօսելով, միեւնոյն մտահոգութիւնները կը յայտնէր.— «Ֆրանսայի հեղինակութիւնը վերնալէ կամ պարզապէս նուազելէ վերջ, գիւրին պիտի չըլլայ բարեկարգութիւնը եւ ներդաշնակութիւնը պահպանել այս այլազան ժողովուրդներուն եւ ցեղերուն միջեւ»։ (Կը յիշէր նաեւ Հայերը)։

Այս պարագաները կը յիշենք իբրեւ տեղեկութիւն։ Անշուշտ քաղաքական պայքար է որ կը մղուի Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի կառավարութեան դէմ եւ մեզի չիյնար խառնուիլ։

Մեր հիմնական քաղաքականութիւնը պիտի ըլլայ երբեք չմոռնալ եւ չխորանալ պայծառատեսութիւնը, միշտ աւելի սերտ մերձեցում հաստատելով Սուրիոյ ժողովուրդին հետ եւ ողջունելով անոր անկախութեան հաստատումը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հետապնդումները կը շարունակուին

«Մաթէն» կը գրէ թէ Սթալինի հիւանդութեան եւ բուժման համար Կովկաս գացած ըլլալու լուրերը կը հաստատուին զանազան աղբիւրներէ։ «Խորհրդային իշխանութիւնները իւրացնելով ցարական արքունիքին աւանդութիւնները, դուր կը ճգնին որ դուրսէն բան չիմացուի տիրող մտահոգութեան մասին։ Դիկտատորին առողջական վիճակին առթիւ ձեռք առնուած միջոցները կարելի չէ պարտկել ամբողջովին։ Ոչ միայն բժիշկները Արբեկոսով, Լանսէր եւ Վայնշթայն, այլ եւ ուրիշ երկու մասնագէտներ, մէկը Մոսկուայէն, միւսը Խարքովէն հիւանդին քով կանչուած են շտապաւ։ Միւս կողմէ Ակուլով, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին քարտուղարը Թոստովէն օգնութ. նստած է, իր տիրոջը քով երթալու համար։ Եւ ահա Մոսկուայի մէջ գրոյց կը շրջի թէ քաղաքական Բիւրօն արտակարգ նիստ մը պիտի գումարէ հոկտեմբերի առաջին օրերը։ Կ'ըսուի թէ այնտեղ պիտի առնուին ծանրակշիռ որոշումներ, համաձայն Սթալինի հիւանդութեան ընթացքին։

Մինչ այս մինչ այն, հետապնդումները կը շարունակուին Թրոցքիական գործունէութեան դէմ։ Լոնտոնի դեսպանատան զինուորական կցորդին՝ Զօր. Փութնայի ձերբակալութենէն վերջ, Ռատեկ՝ Զեկային վարիչը Քաղաքական Բիւրոյին ընդունիլ տուաւ ընդհանուր որոշում մը, որուն համաձայն կարգով Մոսկուա պիտի հրաւիրուին արտասահմանի բոլոր զինուորական կցորդները։ Կանչուածները Մոսկուայի մէջ խիստ հարցաքննութեան մը կ'ենթարկուին մասնաւոր յանձնախումբի մը կողմէ, նախագահութեամբ Եակոտայի, մասնաւորապէս երեւան հանելու համար իրենց անձնական յարաբերութիւնները Թրոցքիի հետ, երբ ազատական վարիչն էր կարմիր բանակին։ Կը քննուի նաեւ իրենց անցեալը կուսակցութեան մէջ եւ իրենց երթեւեկներն ու յարաբերութիւնները արտասահմանի մէջ։ Եւ վերջապէս, անոնք պարտաւոր են յայտարարութիւններ տալ անանուն եւ յանախ յերիւրածոյ ամբաստանութեանց մասին։ Այսպէս է որ, ռազմափորձերուն մասնակցելու պատրուակով, Մոսկուա կանչուած են զօր. Քրանց Վանցով, Փարիզի դեսպանատան զինուորական կցորդը եւ գնդ. Շնիթման, Փրակայի կցորդը։

Ըմէջ ե՞րբ Լոնտոն պիտի երթայ

Գոյուծ «Տայմզ»ը կը հաստատէ թէ վարչապետ Ըմէջթ մօտերս Լոնտոն պիտի այցելէ։ Թուականը չէ ճշդուած տակաւին եւ յայտնի չէ թէ ուրիշ գործավարներ ալ պիտի ընկերանա՞ն իրեն։

«Ճիւմհուրիէթ» գարմանք կը յայտնէ որ Իտալիոյ մէջ մտահոգութիւն պատճառած է Զօր. Ըմէջթի այս այցելութիւնը։ Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Թուրքիա որոշած է Անգլիոյ յանձնել Տարտանէլի վերազինման գործը։

Նորէն Իսքէնտէրունի խնդիրը

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ.— Հակառակ անոր որ Ֆրանսա եւ Սուրիա դաշինք մը կնքեցին Սուրիոյ անկախութեան սկզբունքին վրայ, տակաւին որ եւ է լուր չառնուեցաւ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին։ Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, մեր արտաքին գործոց նախարար Րիւշտիւ Արաս, որ Ժընեւ կը գտնուի ներկայիս, այս օրերս Փարիզ պիտի երթայ եւ պիտի տեսակցի Ֆրանսայի արտաքին նախարարին եւ վարչապետին հետ, Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի ինքնավարութեան մասին զոր Ֆրանսա խոստացած է անկէ առաջ կնքուած դաշնագրով մը։ Ցոյց կայ որ բանակցութիւնները լաւ արդիւնքի մը կը յանգին շուտով։

ՄԱՏՐԻՏԻ ՃԱՄԲԱՆ ԲԱՑՈՒԱԾ

Ապստամբները նոր յաղթանակներ կը ճողոպեն

—o—

Սպանիոյ ապստամբները գրաւեցին Մաքուէտան, որ Սպանիոյ Վէրտէնը կը համարուէր եւ որուն համար Մատրիտի կառավարութիւնը միշտ կ'աղաղակէր.— «Չիք անցք»։ Այս քաղաքին գրաւումով ճամբան կը բացուի դէպի մայրաքաղաք եւ դէպի Թոլէտօ 137 մղոն հեռու Մատրիտէն, 30 մղոն՝ Թոլէտոյէն։ Գրաւումը տեղի ունեցաւ կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը։ Այնքան մեծ կարեւորութիւն կը տրուէր այս ռազմագիտական դիրքին որ, կարմիրները զայն վերածեր էին ամրացեալ բանակավայրի մը, շրջապատուած՝ երեք շարք փշաթելերով։ Դեռ չորս օր առաջ հանրապետութեան նախագահը անձամբ գացած այցէ անցուցած էր ամրութիւնները։ Կառավարութիւնը կը յուսար այս քաղաքին մէջ կասեցնել ապստամբներուն յարձակողականը եւ այնտեղ կեդրոնացուցած էր Մատրիտի լաւագոյն գինուորները, նոյնիսկ օդանական ուժ խնդրելով Քաթալոնիայէն։ Բայց եւ այնպէս քաղաքը ինկաւ։ Հետագիրները կ'ըսեն թէ կառավարական զօրքը բոլորովին յուսահատած եւ լքած է ճակատը։

Բոլոր մասնագէտներու կարծիքով, մայրաքաղաքը լրջօրէն վտանգի տակ է այժմ։ Հիւսիսային կողմէն, Սիէրայի ճակատին վրայ, որ եւ է յարձակում կարելի չէ, շնորհիւ բարձրաբերձ լեռներու որոնք ձախողեցին առաւելութիւններ կը ներկայացնեն պաշտպանութեան համար. իսկ Մաքուէտայի ճակատին վրայ խնդիրը կը տարբերի։ Գետինը տափարակ է, առանց որ եւ է բնական խոչընդոտի։ Եազկուէ եւ Տարտարօբէն ղեկավարուած բանակ մը կրնայ գերազանցել հակառակորդը։ Այս ճամբուն հետեւած էին Նափոլէոնի գինուորները, սպանիական պատերազմին ատեն։

Միեւնոյն ատեն Զօր. Մոլա կը շարունակէ իր յառաջխաղացութիւնը դէպի Գիւադա եւ արդէն գրաւած է կարեւոր դիրքեր։ Այս քաղաքին գրաւումն ալ մօտալուտ կը համարուի։ Ինչպէս հաղորդած ենք, ապստամբ զօրավարը պայմանաժամ տուած է մինչեւ վաղը, ուրբաթ, անձնատուր ըլլալու համար։ Եթէ դիմադրեն, գրոհ պիտի տրուի ուրբաթ ժամը 1ին։

Ապստամբներու ղեկոյցը կ'ըսէ թէ ամբողջ Կուիփուզքուայի նահանգը այժմ իրենց իշխանութեան տակ է։ Կառավարական ղեկոյցն ալ իր կարգին նոր յաջողութիւններ կը հաղորդէ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԹԱԼԻՆ, ՍԹԱԼԻՆԻ, ՍԹԱԼԻՆՈՎ

-- --

Այս մէկն ալ իմացէք, բուն իսկ աղբիւրէն։

Դպրոցական վերամուտին առթիւ, Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէն հրապարակային կոչ մը ուղղած է,— «Սիրելի դպրոցականներ» : (Խ. Հայաստան, 1 սեպտ.)։

Կոչը բացատրելով թէ հայրենիքը պէտք ունի զարգացած քաղաքացիներու,— բժիշկ, ճարտարապետ, գիւղատնտես, մանկավարժ, ամէն տեսակ մասնագէտներ եւայլն, կը շարունակէ.

— *«Մեծ Ստալինը, որը հայրական ամենաջերմ գուրգուրանքով եւ ուշադրութեամբ շրջապատել է ձեզ բոլորիդ, Խորհրդային Միութեան բոլոր երեխաներին ու պատանիներին, մեծագոյն ուշադրութեամբ հետեւում է ձեր առաջադիմութեանը, հոգ է տանում, որպէսզի դուք լաւ դասագրքեր, տետրակներ ու գրենական պիտոյքներ ունենաք։ Նա հոգ է տանում, որպէսզի դուք աւելի պատրաստուած դասատուներ ունենաք։*

Ընկեր Սթալինն ամէն ինչ անում է, որպէսզի դպրոցում դուք շատ օգտակար գիտելիքներ ձեռք բերէք։ Միաժամանակ նա ձեզանից պահանջում է, որ դուք լաւ սովորէք, կարգապահ աշակերտներ, ուժեղ գերազանցիկներ լինէք։

Սիրեցէք բանւոր դասակարգի մեծ առաջնորդների — Մարքսի, Էնգէլսի, Լէնինի եւ Ստալինի մանկութիւնը, նրանց աշակերտական տարիները։ Իւրաքանչիւր դպրոցական պէտք է [illegible] ձգտի դէպի գիտութիւնը, նրանց պէս առաջադէմ աշակերտ լինի»։

Կոչը այնուհետեւ կը պատուիրէ լաւ սորվիլ «մաթեմատիկա, ֆիզիկա, քիմիա եւ պատմութիւն, որոնք անհրաժեշտ են կոմունիզմի մեծ գործի յաղթանակի համար»։

Բայց այսքանը չի բաւեր։

— *«Լաւ սովորեցէք ձեր մայրենի լեզուն։ Տիրապետեցէք Հոկտեմբերեան սոցիալիստական մեծ յեղափոխութեան լեզուին — Ռուսաց լեզուին։ Առանց ռուսերէն լաւ իմանալու, դուք չէք կարող սոցիալիստական հասարակութեան զարգացած քաղաքացիներ լինել»։*

Այդ ալ բաւական չէ։

— *«Ծաւալեցէք սոցիալիստական մրցակցութիւնը գերազանց ուսման համար։ Ամրացրէք ձեր բնտրնացիոնալ կապերը Խորհրդային Վրաստանի եւ Ադրբէջանի, Խորհրդային Միութեան բոլոր դպրոցականների հետ։ Մրցութեան դուրս եկէք իրար հետ, պայքարեցէք դպրոցական տարուան վերջին Անդրկովկասի դպրոցականների անունից մեծ Ստալինին յաղթանակի ռապորտ ներկայացնելու համար»։*

Այս ամբողջ բնոր շալկելով, դպրոցականները տարուան վերջը պիտի վայելեն գերագոյն երջանկութիւնը, — Սթալինի «ափէրիմ»ը.

— «Ապրէք, երեխէք, լաւ էք սովորել»։

Վկայ՝ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն, իր պաշտօնական յայտարարութեամբ։

Վա՞յ անոնց որ չեն հաւատար։

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ թէ պատմական եւ հակայեղափոխական «Հայր մեր»ը վերածէին «Սթալին մեր»ի, արտասանելու համար օրը գոնէ չորս անգամ.—

1. Առտուն յուսցուած ատեն։
2. [illegible]
3. Իրիկուան ընթրիքին։
4. Անկողին մտած ատեն։

ՎԱՀԷ

«ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ» ԳՐՈՂՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱ՞Ծ ԵՆ

Երկու տարբեր աղբիւրներէ մեզի կը հաղորդեն թէ Երեւանի մէջ ձերբակալուած են սեւ ցանկին անցած գրողներէն չորսը,— Ա. Բակունց, Ալազան, Դր. Սիմոնեան եւ Վ. Թոթովենց։ Ուղղակի մեր սեփական աղբիւրներէն տեղեկութիւն չունենալով, առ այժմ վերապահութեամբ կու տանք այս լուրը, թէեւ ամբաստանեալներուն գլխուն իջած նախատինքները տրամաբանօրէն... բանտ կը տանին.

ՈՉ ԵՒՍ Է ՀԱՅԱԳԷՏ ՄԷՅԷՆ

Ցաւով կը հաղորդենք մահը մեր մեծ բարեկամին եւ բազմահմուտ գիտնականին, փրօֆ. Անթուան Մէյէի։ Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, հինգշաբթի, Մուլէնի մէջ, ուր տեղի ունեցած է մահը։

Հանգուցեալը 70 տարեկան էր եւ միջազգային համբաւի մը տիրացած կանուխէն։ Ջարաշար աշխատանքը մաշեցուցած էր իր մարմինը, եւ 1932էն ի վեր իր բարեկամները միշտ մտահոգ էին իր առողջական վիճակի մասին։ Բայց, հակառակ իր ֆիզիքական տկարութեան, կը պահէր իր պայծառ իմացականութիւնը, ուսումնասիրութեան եւ աշխատանքի տենդը։ Իր մահէն քանի մը օր առաջ կը սրբագրէր «Ֆրանսական Համալսարանի»ն համար գրած ուսումնասիրութեան փորձերը։

Անթուան Մէյէ հազիւ ապարէզ՝ նետուած, 1894 — 95ին կը նշանակուէր իրանեանի դասախօս, Բարձրագոյն Ուսմանց վարժարանին մէջ։ 1899 — 1900ին Թիֆլիս եւ Երեւան մէջ նշանակուեցաւ օգնական Միշէլ Պրէալի եւ վերջապէս անոր յաջորդեց 1906 1907ին։

1902 1906 ՀԱՅԵՐԷՆԻ փրոֆէսէօր նշանակուեցաւ Արեւելեան լեզուներու վարժարանին մէջ։ Կանուխէն ուսումնասիրած ըլլալով մեր լեզուն, զայն կը համարէր մաս հնդեւրոպական լեզուախումբին։ 1919ին ընտրուեցաւ անդամ Արձանագրութեանց ակադեմիայի մը ընդունակութեան եւ հմտութեան շնորհիւ, ուղղակի յաջորդը դարձած էր երեք նշանաւոր վարպետներու,— Ֆէրտինան տը Սօսիւռ, Միշէլ Պրէալ, Լուի Հաւէ։

Անհամար են իր գրական աշխատանքները, որոնց գլխաւորները կը կազմեն հետեւեալները — «Ուսումնասիրութիւններ հին Սլաւերէնի ստուգաբանութեան եւ բառագիտութեան մասին»(1902), «Ուրուագիծ դասական հայերէնի բաղդատական քերականութեան» (1903), «Հնդեւրոպական գաւառաբարբառները» (1908), «Քերականութիւն հին պարսկերէնի» (1915), «Ներածական հնդեւրոպական լեզուներու բաղդատական ուսումնասիրութեան», (որ եօթներորդ տպագրութեան հասաւ), «Պատմութիւն յունարէն լեզուի» (1913) եւն.։ Բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ հրատարակած է հայագիտութեան մասին՝ զանազան թերթերու եւ մասնաւորապէս «Revue des Etudes Arméniennes»ի մէջ, որուն ընդհ. քարտուղարն էր երկար ատեն։ Առաջին ատենաբանին վրայ կը գտնուէր իբրեւ մասնագէտ հայերէնի, սանսկրիտի եւ սլաւական լեզուներու։

Իբրեւ մարդ ալ, հանգուցեալը մեծ յարգանք կը վայելէր միջազգային շրջանակներու մէջ։ Շատ կը սիրէր երաժշտութիւնը, ինչպէս մարդկային մը շակոյթի բոլոր արժէքները։

Շուտով առիթ կ'ունենանք ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելու իր մասին։

ԱՆՑՈՐԴԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ԵՒ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

Պերլինի վրայ հարեւանցի ակնարկ մը նետելէ յետոյ, անշուշտ պիտի ուզէի ծանօթանալ նաեւ գաղութին :

Այս առաջադրութեամբ կ'այցելեմ Պ. Ֆրունճեանին, որ «Յառաջ»ի մէջ այնքան խանդավառ յօդուածներ կը ստորագրէ հայ երիտասարդութեան մասին: Կ'իմանամ այս առթիւ թէ Պերլինի մէջ կ'ապրին 280 Հայեր, իսկ Համպուրկի մէջ 200(?) : Եթէ միւս քաղաքներուն մէջ ալ 20 հոգի մը հաշուենք, ամբողջ Գերմանիոյ մէջ կ'ունենանք 500 Հայ: Գերմանիոյ Հայոց գլխաւոր զբաղումն է առեւտուրը՝ ծխախոտ, գորգ, արտածում ներածում: Իրենց նիւթական վիճակը բաւարար է, եւ չեն պակսիր նաեւ մեծահարուստներ, հայկական չափանիշով: Հայերը հանգիստ կ'ապրին, մանաւանդ այն օրէն երբ ներքին նախարարը պաշտօնապէս յայտարարեց Հայոց արիական ծագումը: Այս պարագան ոչ միայն բարոյական այլեւ գործնական օգուտներ կը բերէ Հայոց, եթէ նկատի ունենանք որ ոչ արիականները (Հրեաները) իրաւունք չունին գերմանական վարժարանները յաճախելու եւ կամ զանազան ձեռնարկներ ընելու :

Գերմանիոյ Հայերը ներքնապէս ալ կազմակերպուած են: Ունին իրենց Գաղութային վարչութիւնը, որ գաղութին գործերը կը կառավարէ :

Պերլինի եւ Համպուրկի մէջ կան երիտասարդական միութիւններ, որոնք շաբաթը անգամ մը կը հաւաքուին եւ դասախօսութիւններ կամ սեմինարներ(?) կը սարքեն: Կազմուած է նաեւ Հայերէն լեզուի դասընթացք մը, որուն կը հետեւին հայ երիտասարդներ: Խանդավառուած կը թուին, մասնաւորապէս իրենց ազգայնական շրջանակ(?) պաշտպանուած է նաեւ իրենց Հայու զգացումներուն եւ շատեր առօթ(?) կ'զգան որ Հայ են, բայց հայերէն չեն գիտեր

Պ. Ֆրունճեան ինծի կը բացատրէ իրենց Միութեան վարչական մեքենան: Միութեան անդամները կ'անդամակցին [illegible] կամ մասնաւորութիւնը [illegible] Միութիւնը կը ղեկավարուի անդամներու կողմէ ընտրուած վարիչով մը, որ իր կարգին կը նշանակէ երկու օգնականներ, որոնց հետ միասին կը վարէ Միութեան գործերը: Ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ վարիչին վրայ: Ան կ'ընդունի նոր անդամներու երդումը: Այս ձեւի ղեկավարութիւնը, շատ մը տեսակէտներով, յանձնարարելի է մեր բոլոր գաղթահայ միութիւններուն, որոնք իրենց ներկայ ղեկավարութեամբ, ժամանակը ի զուր կը վատնեն ժողովներով եւ վիճաբանութիւններով :

Պ. Տ. Ֆրունճեան Պերլինի հայ «Երիտասարդ» Միութեան վարիչը, կ'առաջարկէ բոլոր երիտասարդական միութեանց համաժողով մը, ուր հիմը դրուի միատեսակ ծրագրի եւ գործունէութեան, սակայն ի՞նչպէս համոզել եւ մէկ յայտարարի բերել այսքան միութիւններ: Դժուար հարց. Պ. Ֆրունճեանը միջին ճամբայ մըն ալ ցոյց կուտայ,— Զոմը, կամ Հ. Մ. Ը. Մ.-ը եւ կ'առաջարկէ այս միութիւններէն մէկուն շուրջ հաւաքել բոլոր երիտասարդական միութիւնները, անոնց մէկուն ծրագիրը բնական է փոփոխութեան ենթարկելով: Յարմար է Հ. Մ. Ը. Մ.-ը, որ գաղթահայ միակ միութիւնն է, իր ազգային եւ մարմնակրթական ծրագրով: Բայց ի՞նչպէս ընել, ո՞վ պէտք սկսիլ եւ ո՞ւր վերջացնել: Խօսքը ղեկավարներունն է :

Վերադառնալով գերմանահայ գաղութին, չմոռնամ ըսել որ, անոնք կանոնաւորապէս կը տօնեն մեր ազգ. տօները, Մայիս 28ը, Ապրիլ 11 եւն. :

Դժբախտ երեւոյթ մըն է որ գաղութին երիտասարդութիւնը կամ չամուսնանար եւ կամ շատ յաճախ Գերմանուհիներու հետ որ եւ է ձեւով կը կապէ իր կեանքը:

Այս առթիւ յուզիչ դրուագ մը— Քանի մը որբեր կ'աշխատէին ագարակի մը մէջ: Մէկը կը բարեկամանայ Գերմանուհիի մը հետ եւ արդէն երեխայ մըն ալ կ'ունենան: Գերմանացիները կ'ուզեն ամուսնացնել զոյգը, սակայն մեր որբը գիշեր մը կը փախչի եւ կուգայ Պերլին. ոչ մէկ գնով չուզեր ամուսնանալ օտարուհիի մը հետ... Միջոց մը չկա՞յ այս մենակեաց հայ երիտասարդներուն մէկ մէկ հայ ընկերուհի տալու: Շատերը նիւթական բարեկեցիկ վիճակ ունին : Կ'առաջարկեմ լրագիրներու մէջ յայտնել այն երիտասարդները որոնք կ'ուզեն ամուսնանալ: Քիչ մը համարձակ է առաջարկս եւ այնքան ալ չի յարմարիր մեր հայկական միջավայրին, սակայն, կը մտածեմ թէ ուրիշ ճար չկայ [illegible] եւ մեղք է :

Այցելութիւն մըն ալ կուտամ Պ. Արտ. Աբեղեանին, ուսուցիչ Պերլինի Համալսարանին մէջ: Կը դասաւանդէ հայերէն աշխարհաբար, կը հետեւին 4 — 5 հոգի, բոլորը Գերմանացիներ, որոնք զանազան նպատակներով հայերէն կը սորվին: Իր աշակերտներէն շատեր արդէն կը թարգմանեն հայերէնէ.

X

Քանի մը խօսք ալ Վիեննայի Հայերու մասին.

Բուն մըն ալ հայ հոս կայ՝ գորգավաճառներ, միջնորդներ, ամուրի երիտասարդներ, ուսանողներ եւ քահանայ մը, շէնքի մը հինգերորդ յարկին մէջ, ուր ամէն կիրակի տասնեակ մը հաւատացեալներու առջեւ պատարագ կը մատուցուի: Այստեղ կը հանդիպիմ նաեւ ծանօթ նկարիչ Սեւունցեանի որ հիմա կ'աշխատի Վիեննայի մէջ, ներշնչուելով իրանեան հին նկարներէն :

Կ'այցելեմ վերջապէս Միխիթարեաններու վանքը: Զիս կ'ընդունի վանքին առաջնորդը, Հ. Մեսրոպ Հապոզեան: Ամբողջ վանքին մէջ կան 15 վարդապետներ եւ վարժարան մը 20 աշակերտներով՝ ապագայ վարդապետներ: Վանքը ունի տպարան մը եւ քանի մը շէնքեր, կ'ապրին համեստ եւ իրենց հասոյթը կը բաւէ իրենց ապրուստին: Վանքը ունի 130 տարուան հնութիւն եւ շատ սիրուած է աւստրիական կառավարութենէն եւ ժողովուրդէն :

Վարդապետները կը զբաղին գրականութեամբ, բանասիրական աշխատութեամբ: Հոս լոյս կը տեսնէ միջքավայ(?) «Հանդէս-Ամսօրեայ» որուն խմբագիրն է Հ. Ներսէս Ակինեան, ծանօթ բանասէրը, որ Հայոց պատմութիւնը գիտական նոր լոյսի մը տակ կը բերէ, կործանելով բազմաթիւ պատմական անճշդութիւններ: Բուն հայրենասէր մըն է Հ. Ակինեան, նուիրուած հայ բանասիրութեան :

Ան ծանօթ է հայ շատ մը ձեռագիրներու որոնցմէ գիտցած է հանել այն ինչ որ պէտք է լուսաբանելու համար մեր պատմութեան մութ կէտերը : Ձեռքին տակ ունի բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնք լրացնելու համար կը փափաքի անգամ մը աչքէ անցընել Պուքրէշի եւ Երուսաղէմի ձեռագիրները: Պուքրէշի մէջ իրեն սիրով պիտի տրամադրուին հայկ. ձեռագիրներ, բայց հարցը կը դժուարանայ Երուսաղէմի վանքին հետ: Արդարեւ իր խնդրանքին պատասխանելով, Երուսաղէմի վանքը կը յայտնէ թէ մէկ երկու ձեռագիրներ միայն կրնան ցոյց տալ :

— Բայց միւսները ինչո՞ւ չտեսնաս(?), [illegible] Հ. Ակինեան

— Ինչո՞ւ, ես ի՞նչ գիտնամ, երեւի հայկական պատմութեան գիտնագիտական գաղտնիքները մէջտեղ կ'ելլեն: Է՛հ, Թող Թուխսի(?) նստին անոնց վրայ Երուսաղէմի վարդապետները, բայց չմոռնան որ ուրիշ ոչ ոք պիտի կրնայ զինք փոխարինել :

Հ. Ակինեան չորս տարի Էջմիածնի ձեռագիրները ուսումնասիրած է եւ տասը համար վճարուած ալ է: Հիմա կ'ուզէ իր ծախքով Երուսաղէմի ձեռագիրները ուսումնասիրել եւ ցաւ ի սիրտ կը նկատէ որ, Երուսաղէմի Միաբանութիւնը կը խուսափի.

Բայց այդ արժէքները հայ ժողովուրդին կը պատկանին եւ ամէն Հայ, ու մանաւանդ Հ. Ակինեան, իրաւունք ունի զանոնք տեսնելու :

Հ. Ակինեան թէեւ արգիլեց ինծի այս մասին հրապարակաւ արտայայտուիլ, սակայն ամէն փափկանկատութիւն մէկդի դնելով, Երուսաղէմի պատրիարքէն խոնարհաբար կը խնդրեմ փարատել թիւրիմացութիւնները:

ԲԱՆՈՒՈՐ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց մամուլին յանձնած է արժէքաւոր աշխատութիւն մը, Հայերու դերը մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ (պուլկարերէն): Սոֆիայի Ազատ Խօսքին խմբագիրը այս առթիւ հետեւեալ խօսակցութիւնը ունեցած է վաստակաւոր հեղինակին հետ.—

— Ինչէն դրդուած ձեռնարկեցիք ձեր այս նոր աշխատութեան:

— Անկէ տարի մը առաջ, ըսաւ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց, Եուկոսլավիա այցելութեանս առթիւ, Պելկրատի մէջ հանդիպեցայ իմ բարեկամ հայազգի Պ. Դաւիթովիչի, որ Եուկոսլավիոյ արհեստաւորներու քոոփերաթիվներու միութեան քարտուղարն է եւ սերբ անուանական(?) թերթի մը խմբագիր. Պ. Դաւիթովիչ ինծի յայտնեց որ դեռ ծնկեւ(?) ուսանող եղած ատեն, «Լարուսի»(?) բառարանին մէջ կարդացեր է Հայերու մասին «խորամանկ, ժլատ, փերեզակ» որակումները, ամչցած է իր Հայ ըլլալուն համար եւ նախընտրած է Սերբ զգալ(?)

Դժբախտաբար Պ. Դաւիթովիչներու նման շատեր կան, որոնք անծանօթ են հայ ժողովուրդի փառաւոր անցեալին, մշակութային մեծ կարողութիւններուն ու իրենց կարծիքները կը հիմնեն օտար անտեղեակ հեղինակներու պատահական տպաւորութիւններու եւ անհիմն կարծիքներու վրայ: Առաւել եւս հայ ժողովուրդի հոգեւոր - մշակութային կարողութիւններու եւ արժէքներու մասին գաղափար չունին օտարները, որոնք ընդհանրապէս այն կարծիքը կազմած են թէ Հայերը միայն առեւտրականներ են, այն ալ շատ գէշ տեսակի: Մեծանուն գրող Համսուն(?), օրինակ, անգամ մը Պոլիս այցելելէ յետոյ, շատ գէշ կարծիք է կազմած հայ վաճառականներու մասին, շատ գէշ հետեւութիւններ հանելով նաեւ հայ ժողովուրդի մասին: Աւելորդ է ըսել թէ շատ սխալ է մէկ զատէն զատելով եւ մէկ պարզ այցելութեամբ կարծիք կազմել ամբողջ ժողովուրդի մը մասին:

Այս թիւր եւ անհիմն կարծիքները հերքելու եւ հայ ժողովուրդի քաղաքակրթական պատուաւոր դերը փաստերով ու վկայութիւններով օտար հանրութեան ներկայացնելու նպատակով է որ ձեռնարկեցի իմ նոր աշխատութեան:

— Ի՞նչ աղբիւրներէ օգտուած էք ձեր այս նոր գիրքին համար:

— Քարտուղարներու եւ բարեկամներու օգնութեամբ յաջողեցայ կարդալ հարիւրաւոր գիրքեր, զանազան լեզուներով: Կը բաւականանամ յիշատակել հետեւեալ անունները, որոնք միջազգային հեղինակութիւններ են.— Ապազա՝ (Թուս, Հեղինակ «Հայաստանի պատմութիւնը» գիրքին, որ հազուագիւտ գործ մըն է) : Շարլ Տիլ, փրոֆ. Վասիլեւ, Շլումպերկեր (ֆրանսերէն), Տոքթ. Թոու(?), փրոֆ. Կելցեր (գերմաներէն), փրոֆ. Կուլակովսկի (ռուս նշանաւոր բիւզանդագէտ) եւն.

Իմ նոր գիրքը գրելու համար յատուկ ճամբորդութիւններ կատարեցի Պելկրատ եւ Ֆիլիպէ: Դժբախտաբար նիւթական եւ այլ յարմարութիւններու պակասը արգելք եղան, որպէսզի այցելեմ Վենետիկ եւ Վիեննա, ուր Մխիթարեաններու մօտ, անկասկած անհամեմատ աւելի նոր աղբիւրներ պիտի գտնէի իմ աշխատութեանս ընդլայնելու համար:

— Կը փափաքի՞ք քանի մը հակիրճ ծանօթութիւններ տալ ձեր նոր գիրքի բովանդակութեան մասին

— Ամենայն սիրով: Իմ աշխատութեանս մէջ ես ընդգծած եմ որ Հայերը եղած են քրիստոնէական մեծ կրօնի տարածիչներ: Այս առթիւ վկայութեան բերած եմ աստուածաբան Ֆարրար, որ կը յայտնէ թէ Մեծն Վասիլի, քրիստոնէական եկեղեցիներու սուրբ հայրը, Դ. դարուն, իր ուսումը ստացած է հայազգի Պրոերեսիոսի (Պարոյր Հայկազն) մօտ, Կապադովկիոյ մէջ: Ան հայերէն գիտէր: Կապադովկիոյ մէջ կային հայերէն եւ յունարէն ժամերգութիւն: Ան մօտիկ բարեկամն էր հայ ծագումով Ս. Եփրեմի(?)

Իմ աշխատութեանս մէջ ես հաստատած եմ նաեւ, որ քրիստոնէութեան ամէնէն շատ տարածողները եղած են բիւզանդական կայսրերը, որոնցմէ Վասիլ Ա. Հայ, քրիստոնէութեան տարածման իր աշխատանքին մէջ մեծապէս աջակցութիւն գտաւ պատրիարք Ֆոթիոսէն, որու մայրը նոյնպէս Հայ էր, Մամիկոնեան ցեղէն:

Այս նոյն հայ ծագումով Ֆոթիոսին աշակերտած են Կիրիլ եւ Մեթոտի, որոնք անոր յանձնարարութեամբ Պուլկարիա եկան քրիստոնէութիւն տարածելու.

Ուրիշ աւելի պերճախօս օրինակ մը եւս տուած եմ: Վասիլ Ա. հայազգի կայսրը, իր քոյրը Աննան կնութեան տուած է Քիեւի ռուս իշխան Վլատիմիրի (Թրդ դար), այն պայմանով որ ան քրիստոնեայ մկրտուի: Վլատիմիր իշխան յարգեց այս պայմանը եւ քրիստոնէութիւնը անոր օրով տարածուեցաւ Ռուսաստանի մէջ:

— Ուրիշ ի՞նչ նիւթեր շօշափած էք ձեր նոր աշխատութեան մէջ, Հայերու դերը մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ մատնանշող:

— Աշխատած եմ, որքան կրցած եմ, յիշատակել Հայերու կարեւոր դերը մարդկային քաղաքակրթութեան եւ առհասարակ օտար կեանքի բոլոր ասպարէզներուն մէջ: Այսպէս, օրինակ, հաստատած եմ որ Փերեասլաւ[?] իշխանը, Վլատիմիրի յաջորդներէն, 11րդ դար, Հայաստանէն Քիեւ հրաւիրեց 40 հազար հեծեալ Հայեր, որպէսզի զինք պաշտպանեն Փոլովցիներու դէմ: Այդ Հայերը կազմեցին Ռուսաստանի հայ գաղթականութեան առաջին կորիզը

Անցողակի ծանրացած եմ նաեւ Հայերու հին յարաբերութիւններու վրայ: Յիշած եմ որ Կատարինէ Բ. թագուհիի օրով, իշխան Փոթեոմքին եւ Զոր Սուվարով, [illegible] թելադրութեամբ պատրաստած են ծրագիր մը, որպէսզի Կովկասի մէջ հիմնուի հայ-վրացական նոր պետութիւն մը, իբրեւ պատուար Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի դէմ : Փոթեոմքինի մահը[?] [illegible] այդ նոր պետութեան թաղումը :

— Ե՞րբ [illegible] Ռուսաստանի մէջ հայ զօրավարներու եւ առհասարակ Հայերու կատարած դերի մասին:

— Այո՛, ի հարկէ: Բազմաթիւ եւ մեծ դէմքեր եղած են այն Հայերը, որոնք խոշոր դեր կատարած են ռուս պետական եւ մշակութային կեանքին մէջ: Հայ զօրավարներէն առաջին տեղը կը գրաւէ կոմս Լորիս Մելիքով, որ ոչ միայն մեծ զօրավար էր, այլ եւ մեծ քաղաքագէտ, որ կազմեց ռուսական սահմանադրութիւնը եւ որ առանց իր Ռուսաստանի [illegible] էր: Արժէքաւոր հայ զինուորական դէմքեր եղած են նաեւ իշխան Պեհպութով, Լազարեւ, Մադաթով, Տէր Ղուկասով, Արղութեանս, Շելկովնիկով, Ալխազով եւն. Ասոնցմէ Արղութեաններու ցեղը, բացի զօրավարներէ, տուած է մեծ դէմքեր գիտական, կրօնական եւ այլ ասպարէզներու մէջ, իսկ Լազարեանները Մոսկուայի մէջ հիմնեցին Լազարեան յայտնի ճեմարանը:

Մշակութային ասպարէզին մէջ յիշած եմ Ռուսաստանի ամենամեծ նկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկին, որու եղբայրը յայտնի գիտնական էր: Յիշած եմ Անդրէաս Արծրունին, «Մշակ»ի հիմնադիր Գր. Արծրունիի եղբայրը, որ յայտնի փրոֆէսէօր էր Աթէնի(?) փոլիթեքնիքումին մէջ:

Յիշած եմ նոյնպէս Գր. Ջանշիեւ, որ գրած է «Մեծ բարենորոգումներու ժամանակը» արժէքաւոր գիրքը:

— Իսկ Բիւզանդիոնի հայ կայսրե՞րը:

— Իմ նոր աշխատութեան մէջ խօսած եմ նաեւ Բիւզանդիոնի հայ կայսրերու մասին: Աւելորդ չէ ըսել թէ Բիւզանդիոնի հայ ծագումով կայսրերու թիւի մասին տարակարծութիւններ կան. Ըստ փրոֆ. Ն. Ադոնցի եւ Տէր Յահակեանի, Բիւզանդիոնի գահը ունեցած է 12 հայազգի կայսրեր եւ ութ հայ ծագումով կայսրուհիներ, իսկ ըստ Բասմաջեանի այդ թիւը կը հասնի 30ի: Սակայն կարեւորը ոչ թէ թիւն է, այլ այն իրողութիւնը, որ հայ կայսրերը եղած են Բիւզանդիոնի ամէնէն մեծ կայսրերը բացի Մեծն Յուստինիանոսէն, որ Թրակ(?) էր: Իմ աշխատութեանս մէջ առանձնապէս յիշած եմ Բիւզանդիոնի հայ կայսրերէն Վասիլ Ա., Յովհաննէս Զմշկիկ, Կոստանդին Գիտուն, Վասիլ Բ., Թէոտորա կայսրուհին եւն.

— Անշուշտ անդրադարձած էք նաեւ Հայերու դերին ուրիշ երկիրներու մէջ:

— Այո: Յիշած եմ Եգիպտոսի մէջ Հայերու կատարած դերը եւ Նուպար փաշան, որ, ի դէպ, Լորիս Մելիքովի մօտիկ բարեկամն էր: Իրանի մէջ յիշած եմ Եփրեմը եւ Մելքոն Խանը: Իտալիոյ մէջ յայտնի բանաստեղծուհի Վիքթորիա Աղանուր, յայտնի բժիշկ Զամբեան(?) եւն.: Ռումանիոյ մէջ Իմինովիչ, որ այդ երկրի ամէնէն մեծ բանաստեղծն եղած է, [illegible] հայ քաջ զօրականը, Քոնթա փիլիսոփան, ինչպէս նաեւ հայազգի նախարարներ եւ համագործակցականներ. Անդրադարձած եմ նաեւ Թուրքիոյ մէջ Հայերու կատարած առաջնակարգ դերին՝ այդ երկրի պետական, մշակութային, տնտեսական - առեւտրական եւ երաժշտական ասպարէզներու մէջ: Խօսած եմ նաեւ Հայ-պուլկար յարաբերութիւններու մասին, յիշատակելով, ի մէջ այլոց, որ ցար Սամուէլ Հայ էր: Անկյուցած(?) եմ նոյնպէս որ Քրիստոսէն առաջ Բ. դարուն Վոլկայի ափերէն Հայաստան եկած են Պուլկարներ եւ անոնց տրուած են հողեր, մշակութեան համար, Արարատեան նահանգին մէջ:

— Իսկ հայ ճարտարապետութի՞ւնը:

Մասնաւորապէս ծանրացած եմ նաեւ հայ ճարտարապետութեան մեծ արժէքին եւ անոր ունեցած ազդեցութիւններուն վրայ, յիշատակելով որ փրոֆ. Շթրզիգովսկի հայ ճարտարապետութիւնը կը համարէ «Մա՛յր քրիստոնէական արուեստին»: Խօսած եմ նաեւ օտար երկիրներու մէջ ժամանակակից հայազգի արուեստագէտներու եւ գիտնականներու մասին :

— Ի՞նչ է ձեր աշխատութեան բուն նպատակը:

— Իմ միակ նպատակս է ցոյց տալ օտարներուն, որ Հայերը մշակութային բազմակողմանի մեծ դեր կատարած են ազգերու կեանքին մէջ, արժանի են յարգանքի եւ իրաւունք ունին ճակատը բաց ապրելու իրենց հիւրընկալող երկիրներուն մէջ

— Իսկ ի՞նչ փափաք ունիք ձեր նոր գիրքի հրատարակութեան առթիւ:

— Միակ փափաքս է որ այս գիրքը որքան կարելի է շատ տարածուի [illegible] պիտի ըլլայ, եթէ ամէն Պուլկարահայ հետաքրքրուի այդ գիրքով եւ գնէ ու նուիրէ զայն իր պուլկար բարեկամներուն, այդպիսով անոնց ծանօթացնելով իր ժողովուրդի մեծ դերը մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ:

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՒՑԱԶՆԸ

Պատմական այս փաստերով ջանացի բացատրել թէ արալէզներու իմաստը միայն հայկական տարօրինակութիւն մը չէր, այլ աւելի տարօրինակ իմաստով օտար ազգերու մէջ տարածուած հաւատք մըն էր չուներու յարգանքը կամ պաշտամունքը :

Արայ Գեղեցիկ եթէ սրսորդուելեամբ ալ կը զրաղէր, ինչ որ Հայաստանի թագաւորներու սիրական զբաղումն էր, կրնանք հետեւցնել թէ արալէզները կամ յարալէզները եթէ երկնային կախարդ չուներ ալ չէին, գէթ Արայի որսորդական շուներն էին, ու երբ իրենց տէրը վիրաւոր տեսան փութացին զինքը լզել:

Արայ գեղեցիկէն զատ, Արտաշէս Բ.ի յաջորդ Արտաւազդի առասպելին մէջ ալ շուները մեծ դեր կը խաղան:

Արայի դրոյցին համապատասխանող դէպքեր տեսնուած են նաեւ օտար ազգերու մօտ: Արեւելեան զանազան ազգերն ունին իրենց Թամուզ, Ատոնիս, Խամու, Ոսիրիս, ու Ատտիս դիւցազներուն առասպելները, որոնց նիւթն է գօրաւոր ու գեղեցիկ աստուածի մը դայութիւնը, որ կը սիրուի իգական գեղեցիկ բայց աւելի զօրաւոր աստուածուհիէ մը, ու երբ այս արական աստուածը չի հաւանիր իգական աստուածուհիի սիրոյն՝ կը սպանուի այս վերջնոյս հրամանով, եւ սիրուհին իր սէրէն դրդեալ կը փորձէ վերակենդանացնել իր սիրականը:

Ասորիները ունէին Սարա անուն աստուած մը:

Հնդիկները ունեցան Արիաման անուն աստուած մը որ Վեդաներու մէջ կը յիշուի, երբ Արիներու նախահայրը:

Իրանեան դիւցազներգութեան մէջ ալ կայ Էրայ անունով հերոս մը որ որդին էր Ֆրիտունի: Այս Ֆրիտունը երեք որդիներ ունէր որոնք էին՝ Սելմ. Տուր ու Էրայ: Տուր ստացաւ Թուրքաստանը ու Ջինաստանը, իսկ Էրային ժառանգ ինկաւ Իրանը, որ նախապէս իր անունով կը կոչուէր Էրան:

Հիմա տեսնենք թէ քանի Արաներ կը յիշուին յունական դիցաբանութեան մէջ:

Ա.— Հեսիոտոսի համաձայն, ամէն բանէ առաջ երկրիս վրայ միայն քաոսը կար, ուսկից յառաջ եկան Գէա, Էրոս եւ Տարտարոս, ասոնց մէջէն ամենահզօրն էր նշանաւոր Էրոսը Էր կամ Արա:

Բ.— Արէս անունով Թրակիացիներու նշանաւոր աստուած մը կար, որուն անունով յոյն մատենագիրներ Թրակիան երբեմն կոչած են Արիա: Ինչպէս որ Հայերն ալ Արայ գեղեցիկի անունով «Արարատեան դաշտ» կոչած են Մասիսի ընդարձակ ստորոտները: Թրակիացիներու այս Արէսը Հայոց Արայ գեղեցիկին նման պատերազմի աստուած էր ու քաջ որսորդ, եւ ունէր իր դիցաբանական շուները: Երկուքն ալ սիրոյ դիցուհիի մը հետ սերտ ազերս ունէին:

Արէս ունէր իր Աֆրոդիտէն կամ Էրինիսը, իսկ Արան ունէր իր Նուարդը կամ Շամիրամը:

Գ.— Յոյները Արա անունով վրէժխնդրութեան դիցուհի մը ունէին. այս դիցուհիէն ծագում առին յունական Արաներ անուն ոգիները, որոնք Արա դիցուհիին ընկերներն էին:

Դ.— Յունական դիցաբանութեան մէջ կը յիշուի Արա անուն ուրիշ դիցուհի մըն ալ, որ դուստրն էր Աթամասի, այսինքն Տէոս քաղաքին հիմնադրին

Ե.— Պղատոն՝ Հեսիոտոսի նման կ'աւանդէ Էրոս կամ Էր (Արայ) անուն դիւցազնի մը պատմութիւնը, որ Արմենիոսի որդին էր: Պղատոն Էրը կը յիշատակէ (Էր որդի Արմենիոսի): Պղատոնի կը համաձայնին Խմին, Լանկլուա, Գելցէր, Մարկուարտ ու ուրիշներ.

Պղատոն այսպէս կը պատմէ Էրոսի պատմութիւնը.

Էրոս կամ Ար (Էր) որդին էր Արմենիոսի եւ ցեղով ալ Պամփիւլիացի էր, որ պատերազմի մէջ ինկալով 10 օր վերջ, թէեւ միւս դիակները փտած՝ ան անապական մնաց ու ազգականները եկան դիակը վերցուցին որ թաղեն. Երբ տանը — երկրորդ օրը Էրի մարմինը փայտակոյտին վրայ կը դրուէր այրուելու համար, յանկարծ կը կենդանանայ՝ ու կը սկսի պատմել ինչ որ տեսած էր սանդարամետին մէջ: Էրոս կը պատմէ թէ հոգին աւանդելէ վերջ՝ ուրիշ բազմաթիւ հոգիներու հետ երթալու միջոցին կը հասնի աստուածային տեղ մը, ուր երկրի վրայ եւ անոր համապատասխան նաեւ երկինք երկու երկու բացուածքներ կային: Ասոնց մէջտեղ նստած էին դատաւորները, որոնց հոգին մարմնէն անջատելով արդարներուն կը հրամայէին մտնել աջ կողմի ճամբան, որ երկինք կը տանէր, իսկ բռնաւորներուն(?) առջեւէն ալ կախուած էր նշան մը որուն վրայ վճիռ եւ իրենց գործերը գրուած էին: Իսկ հակառակ չարերուն կը հրամայէին ձախ ճամբով դէպի վար երթալ: Ասոնք ալ նշան ունէին իրենց ետեւը, ուր իրենց գործերը նշանակուած էին: Բայց երբ իր (Էրի) կարգը եկաւ, իրեն ըսին թէ ինք պէտք է մարդկային հրեշտակ ըլլայ, որ անոնց այս ամէն բաները հաղորդէ, անոր համար իրեն հրամայեցին որ լսէ եւ տեսնէ ամէն բան, ինչ որ հոն կայ:

Ալեքսանդրիոյ Կղեմէս պատրիարքը Պղատոնի այս Էրոսը կ'ուզէ նոյնացնել Զրադաշտին հետ, որովհետեւ կ'ըսէ՝ Զրադաշտ ինք իր մասին կըսէ թէ յարութիւն առած է... «Որդին եմ Արմէնիոսի եւ ցեղով ալ Պամփիւլիացի»: Բայց ուրիշ մատենագիրներ եւ մանաւանդ Պրոկղ անուն յոյն փիլիսոփան կը բացատրեն թէ Կղեմէսի պատմածը Զրադաշտի օրով ապրող Զրադաշտն է ու ոչ Պղատոնի Էրոսը: Պրոկղ փիլիսոփան շարունակելով կ'ըսէ թէ Պղատոնի Էրոսը ՀԱՅ էր, ու կ'աւելցնէ — «Շատեր կան եւ նաեւ նշանաւոր մարդիկ, որոնք Էր Պամփիւլիացին Հայ կը համարեն»:

Պղատոնի Էրը կամ Էրոսը ու Հերոդոտոսի յիշատակած Թրակիոյ Արէսը նոյնացած են Հայոց Արայ գեղեցիկին հետ, մինակ թէ առաջինները կրած են յունական ազդեցութիւն, իսկ վերջինը կրած են փոքր - ասիական ու հայկական ազդեցութիւն ու դարձած ազգային դիւցազն մը:

Ոմանք-ծիրոսը(?) ուզակի Արէսի Աֆրոդիտէի որդին կը համարին

Դեռ կան բազմաթիւ հայ ու օտար պատմիչներու բացատրութիւններ, բայց օրաթերթի մը սահմանները թոյլ չեն տար խճողել նիւթը.

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

(Վերջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

— · —

...ֆրէնչի «Առաջ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 ...):—

Փարիզի մէջ յանձնախումբ մը ...ուած է սեփական տպարանով մը ...համար հայ մամուլի ամէնէն ...ու ամէնէն կենսունակ օրկաններէն մէկը, «Յառաջ»ը: Հիմնուած ...ական նախաձեռնութեամբ եւ ...ութիւնը պահած առաւելապէս ...ական ճիգերու շնորհիւ, «Յառաջ»ը ...իր տասնըմէկ տարիները լրա...: Դիւրին բան չէ գաղութի մէջ տասնըմէկ տարի դիմանալ ...բարոյապէս կեցած, եւ ...մը տանիլ՝ աջին - ձախին չըխոտորելով Անհատական ազնուութեանց վրայ ..., ու չասկարկել սկզբունքներէն..., անգամ նկատելով Թունաւոր նետերը, ու ...ակատը վեր: Նիւթական տագնապները, մարդոց չկամութեան, եւ ...ութեանց առջեւ միշտ մէկ միակամութիւն ունենալ,—դուրգուրալ ...համբանքին վրայ, ու անոր մէջ ...պահել հաւատքը Այդպէս ...է «Յառաջ»:

...միայն Փարիզի գաղութին..., եւ ոչ ալ կուսակցութեան մը ...: Այո, կուսակցական թերթ է «Յառաջ»ը Բայց անոնք որ օրը օրին ...անոր՝ գիտեն թէ «Յառաջ»ի խմբագիրը քարացած տեսակէտներու գերին չէ եղած երբեք, ոչ ...ուած գէշ-գէշ... տալու աշխատանք...ած իր տրամադրութիւնը: ...ան յաճախ տարր ղրկած է ...եւ բանաձեւերը՝ խակական տեսութեանց, երբ հայ ժողովուրդին ...ւ որ եկած է իր մտահոգութիւններուն ...:

...համբանքին համար մտատանջ, ...ժողովուրդի ուխտին միշտ գերի՝ «Յառաջ» խրխափ մնացած է միշտ ...փոխուելու իր էջերը բանալ երիտասարդութեան բոլոր յուզումներուն, նոր գիծի մը, նոր շունչի մը, ...յոյզ մը ի խնդիր: Ոչ հիներու ...գիծը չփոխելով ... վիճակացուցած է գինք, ...նորերու սայթաքումը: Իր ու...աջեւ կոյն ու երանգ փախուած ...կած հաւաքումները, այլեւ ...ձախ ջլած է հին կենդանիները, ...խախտած է շատերուն կամ ... իրեն մնացած է անյողդողդ՝ ...յուզ քանանդալով թայց եթէ ...մեծութիւնները, գորս Մեծ Պալքարում ...:

Այնպիսի պահու մը երբ հայ մամուլը գաղութներու մէջ դարձած է հայ գրին ու յրագրութեան հետ սանձիութիւն չունեցող մարդոց Աքշակատն մը, ուր կուգան գրիչ չարժել ամէն տեսակ բախտախնդիրներ, բրածոյ վարժապետներէն սկսեալ ամէնէն եղկելի վարձկանները, սփոփիչ երեւոյթ է «Յառաջ»ի գոյութիւնը հայ մամուլին մէջ, եւ իր չեզոր, հատու եւ անսայթաք խօսքը ամէն օր, որ եթէ համախոհները աւելի կ'ամրացնէ իրենց հաւատքին մէջ, կը ձեղքէ ոսոխներուն ամբարտաւանութիւնն ու նենգմտութիւնը,— խօսք որ ոչ միայն կ'արգելէ իր շուրջինները, այլեւ կը ջրդայնացնէ դէմինը: Իր բառերուն համակիր ըլլալ թէ ոչ՝ ստիպուած ես խոստովանիլ ուժը որ այդ խօսքին մէջ կայ, որովհետեւ կը զգաս անկեղծութիւնը անոր ամէն մէկ բառին:

Եթէ «Յառաջ» կուսակցութեան մը օրկանը չէ՝ չէ նաեւ անհատական մարզանքներու բեմ, որովհետեւ ան կը խտացնէ երիտասարդութեան մը ապրումներն ու մտքի ճիգերը: Հոգեկան մարզանքներու դպրոց մըն է ան՝ ուր ոչ միայն կուգան իրենց սրտինը պարպել հին ու նոր եղբայրակիցներ, այլ եւ նորերն ու նորագոյնները կուգան հաղորդուիլ, թրծուիլ, չեշտուիլ:

«Առաջ» որ եւ է մէկէն աւելի կը հրճուի գուրգուրանքին համար որ «Յառաջ»ի շուրջը կ'աճի: Ոչ թէ անոր համար որ «Առաջ»ի խմբագիրը «Յառաջ»ի խմբագրին մէջ կ'ողջունէ քանի մը տասնեակ տարիներու գրչի եւ պայքարի եղբայր մը, այլ այն հոգեկան կապին համար՝ որ այս համեստ ձեռնարկը կը միացնէ տասնամեայ «Յառաջ»ին, հոգեկան կապ՝ որ ոչ միայն հաւասարակից ուխտէ մը կը բխի, այլ եւ հաւասարակից այն գիծէն որ կը տանի այդ ուխտին:

Տո՛ւն մը, տո՛ւն մը՝ «Յառաջ»ին համար, պատնէշ մը՝ ուրկէ աւելի խրախտ ժայթքին իր բոցէ յեզուակները:

ՅԱՌԱՋ.— Այս առթիւ մեր ջերմ շնորհակալութիւնները մեր միւսպայքարակիցներուն, «Հորիզոն»ի (Սելանիկ), «Նոր Օր»ի (Աթէնք), «Ազատ խօսք»ի (Սոֆիա), «Բուսաբեր»ի (Գահիրէ) եւ «Հայրենիք»ի (Ամերիկա), որոնք ամբողջութեամբ արտատպեր էին Կեդր. Յանձնաժողովին կոչը եւ ուրիշ տեղեկութիւններ, յաջողութեան բաղձանքներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՅՍ «ԵԱՇԱ»Ն ԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ

— o —

ԽՄԲ.— Երէկ Երեւանի Գրական Թերթի սկսք. 10 թիւէն պատառիկը էինք Հայ Գրողներու Միութեան երկու գետնաքարշ ուղերձները՝ ուղղուած Ստալինի եւ Բերիայի: Ահա երրորդ նամակը, որ ուղղուած է Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի նոր քարտուղարին (Ամատունիի).—

Հայաստանի Գրողների Միութեան ընդհ. ժողովն իր բուռն գոհունակութիւնն է յայտնում այն արդարացի դատավճռի համար, որին արժանացան ժողովրդի թշնամիները, Գեստապոյի հետ դաշնակցած Տրոցկու - Զինովիեւի հակայեղափոխական բանդան:

Գրողների ընդհ. ժողովը կատաղի ցասումով լսեց այն հակայեղափոխական տրոցկիստական - նացիոնալիստական գործունէութեան մասին, որ ծաւալել են մեզ մօտ, Հայաստանի Խորհ. Գրողների Միութեան շարքերում, հակայեղափոխական - նացիոնալիստական - տրոցկիստական վոհմակի անդամներ Բակունցը, Ալազանը, Նորենցը, Վանանդեցին, Մահարին, Թոթովենցը հակայեղափոխական տրոցկիստ Ստեփանեանի եւ երկերեսանի սրիկայ տրոցկիստ՝ գարշելի Դր. Սիմոնեանի ղեկավարութեամբ ու Ա. Խանջեանի հովանաւորութեամբ:

Հայաստանի Խորհ. Գրողների Միութեան ընդհ. ժողովը՝ պզուանքով դուրս է շպրտում իր շարքերից այդ աւազ երկերեսանի հակայեղափոխական տրոցկիստ նացիոնալիստներին:

Մենք գիտակցում ենք, որ Հայաստանի կոմունիստների կենտրոնական շատր յաճախ պայքարով ջարդել է այն լիբերալ հովանաւորող քաղաքականութիւնը, որը տանում էր մեր կազմակերպութեան մէջ բոյն դրած նացիոնալիստ տրոցկիստների նկատմամբ կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանը:

Մենք շատ լաւ գիտենք, որ մերկացնելով Խանջեանի նացիոնալիստական քաղաքականութիւնը, դիմակազերծ անելով մեր կազմակերպութեան մէջ բնակալած նացիոնալիստ - տրոցկիստներին, Հայաստանի Կոմունիստական կուսակցութիւնը ձեր ղեկավարութեամբ վերացնում է մեր գրականութեան ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման առաջ առեղծուած արգելքները:

Մենք հաւաստիացնում ենք ձեզ, որ կրկնակի եռանդով կը լծուենք ստեղծագործական աշխատանքի, մեր ամբողջ կարողութիւնը գործի կը կոչենք ձեւով ազգային ու բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրան նոր բարձունքների հասցնելու համար:

Սիրելի ընկեր ԱՄԱՏՈՒՆԻ, մենք մեր ստեղծագործական զէնքն աւելի հատու կը դարձնենք դասակարգային թշնամու թափթփուկների դէմ մղող պայքարում

Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան ձեր գլխաւորած Կենտկոմի ղեկավարութեամբ մենք էլ աւելի կը գինենք Մարքսի, Էնգէլսի Լէնինի, Ստալինի ուսմունքով, էլ աւելի ուժեղ թափով կը լծուենք սոցիալիստական շինարարութեան գործին եւ քննադատօրէն օգտագործելով մեր երկրի ու ամբողջ մարդկութեան անցեալ կուլտուրան ու գրականութիւնը՝ կը տանք ստալինեան դարաշրջանին արժանի գեղարուեստական երկեր.

Կարող էք վստահ լինել, որ մենք մեր յաղթ աշխատանքով կ'իրականացնենք խորհ. գրողին մեր մեծ ուսուցիչ ընկեր Ստալինի կողմից տրուած պատգամը:

Կեցցէ Հայաստանի Կ (բ)Կ. Կենտկոմը:

Կեցցէ՛ Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնն ու այդ եղբայրութեան հմուտ կազմակերպիչ ընկեր Բերիան:

Կեցցէ՛ համայն աշխարհի աշխատաւորութեան մեծ ու իմաստուն առաջնորդ, մեր սիրելի ընկեր Ստալինը:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Վրաստանի ճարտարապետներէն կազմուած պատգամաւորութիւն մը, որուն կ'ընկերանար նաեւ խումբ մը Մոսկուայի ակադեմիայէն, օգոստ. 31ին Երեւան հասնելով, ուսումնասիրութիւններ կատարեց Գեղարդի, Զուարթնոցի, Գայիանէի վանքին եւ ուրիշ պատմական վայրերու մէջ: Պատուիրակութիւնը Զուարթնոցի մէջ ուսումնասիրեց 7րդ դարու նշանաւոր յուշարձանները, թանգարանը, Վաղարշապատի Հռիփսիմէի վանքի թանգարանը (ուր հաւաքուած են խալտական եւ ուրարտական շրջանէն մնացած պատմական յիշատակարաններ), աչքէ անցուց Վաղարշապատի մատենադարանը, ձեռագիրները եւ հայկ. հին մանրանկարչութիւնը, Գայիանէի տաճարին կառուցուածքը: Սեպտ. 4ին Երեւանի քաղաքային խորհուրդը հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ հիւրերուն, որոնց վրայ մեծ տպաւորութիւն ձգած են Հայաստանի հնադարեան յուշարձանները: (Իրենց կարծիքները կ'ամփոփենք յառաջիկային).

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԹՈՒԽՍԴ ՆՍՏԱԾ ԵՆ

— . —

Երեւանի Գրական Թերթէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Դ. Դեմիրճեան պայմանաւորուած է Պետական Թատրոնին համար գրելու թատերախաղ մը՝ Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 20ամեակին առթիւ: Նիւթը առնելով Սեւանի ջրվէժէն, պիտի պատկերացնէ Խ. Հայաստանի վերելքը: «Պիէսը լինելու է նաեւ մի հարուած նացիոնալիզմին»:

Ստ. Զօրեան կը մշակէ ժառանգականութեան կեանքէն առնուած գործ մը:

Զ. Եսայեան նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարէ շարք մը վէպերու համար, որոնք պիտի կրեն հետեւեալ ընդհանուր վերնագիրը.— «Նրանք որ չեն յաղթուած»: Նիւթերը առնուած են Խ. Հայաստանի ներկայ կեանքէն, «զիտուած՝ ներգաղթողների կողմից»: Ցեկինը միեւնոյն ատեն կը վերամշակէ «Բարբա Խաչիկ» վէպը եւ կը գրէ նոր վիպակ մը, «Նոր Հայրենիք», վերադարձած գաղթականներու կեանքէն:

Ազատ Վշտունի կ'աշխատի մեծ բանաստեղծութեան մը վրայ, «Ստալին», եւ կը պատրաստէ անտիպ եւ նոր բանաստեղծութիւններու ժողովածուի մը հրատարակութիւնը:

Մ. Մանուէլեան շուտով կը վերջացնէ «Դարաւոր Քնից» վիպակի վերջին մասը:

Մ. Արմէն աւարտած է թատերախաղ մը, «Հարուստ մարդիկ»: Գեղամ Սարեան կը պատրաստէ բանաստեղծութեանց ժողովածու մը, ինչպէս եւ Պուշկինի «Կովկասի գերին» քերթուածին թարգմանութիւնը:

Միւս երիտասարդ գրողներն ալ զանազան գործեր կը պատրաստեն:

ԵՐԱԺԻՇՏ ՄԸ ՄԵՌԱՒ

— · —

Լէնինականի մէջ մեռաւ հայ երաժշտութեան հին վաստակաւոր մը, Արշակ Բրուտեան: Ժամանակին մեծ աշխատանք է կատարած երաժշտական զարգացման եւ հայ ժողովրդական երգերու խազերուն ուսումնասիրութեան մէջ: Մինչեւ յեղափոխութիւն երկար տարիներ զբաղած է հայկական ձայնանիշներու ուսումնասիրութեամբ: Ունի շարք մը հրատարակութիւններ որոնք արժէք ունին երաժշտական պատմութեան համար: Իրեն շնորհիւ կորուստէ փրկուած են բազմաթիւ ժողովրդական երգեր եւ պարի եղանակներ՝ Լէնինականի շրջանին մէջ: Հաւաքած է նաեւ թուրքերէն եւ քիւրտերէն երգեր: Հանգուցեալը երկար ժամանակ եղած է նաեւ երաժշտութեան ուսուցիչ:

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ԴԷՊՔ ՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԷՋ

— • —

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն (12 սեպտ.)—

Առջի օր կէսօրէ վերջ Պուրճի հրապարակին վրայ անցորդներ նկատած են որ թանձր ծուխ մը կը բարձրանայ փոքր Սէրայի տանիքէն: Իսկոյն լուր կը տրուի հրշէջներուն:

Սակայն երբ վերջիններ կը փութան տեղւոյն վրայ, իրենց կը յայտարարուի թէ պարզապէս քանի մը անկարեւոր հին թուղթեր կ'ոչնչացուին: Հրշէջները համոզուած կը վերադառնան.

Յաջորդ առաւօտ խնդիրը կը փոխուի սակայն: Արդարեւ գարմանքով կ'իմացուի թէ ոչնչացուած «անկարեւոր թուղթերը» երկրագործական եւ տնտեսական սպասարկութեանց դիւանաթուղթերն էին եւ թէ երկրագործական խորհրդական Պ. Ֆօժըրա անձամբ կրակի տուած էր զանոնք:

Նոյն օրը խորհրդականը «Փաթրիա» շոգենաւով Ֆրանսա պիտի մեկնէր, վերջացած ըլլալով իր պաշտօնը:

Նախորդ իրիկուն Պ. Ֆօժըրա բնակարանի մը ընկերակցութեամբ փոքր Սէրայ եկած էր եւ աճապին քանակութեամբ փաստաթուղթեր տանիք փոխադրել տալէ վերջ, քարիւղ թափած էր անոնց վրայ եւ կրակ ձգած: Հրայ ճարակ դարձած են երկրագործական բազմաթիւ կարեւոր վիճակագրութիւններ, տեղեկագիրներ եւ ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս նաեւ գիւղագնացութեան եւ ճարտարարուեստական արտադրութեան վերաբերեալ բազմաթիւ փաստաթուղթեր որոնք պատրաստուած էին տարիներու ընթացքին, տքնաջան աշխատութիւններով:

Դատարանը լուր առած ըլլալով այս անսպասելի եղելութեան մասին, խոկայն քննութիւն մը բացած է: Ոստիկան մը ղրկուած է «Փաթրիա» շոգենաւը, որ կը պատրաստուէր մեկնիլ եւ խորհրդականը ցամաք առաջնորդուած է: Քննութիւնը կըշարունակուի եւ մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս խնդրին շուրջ:

«Լը Անրաբ» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

Պ. Ֆօժըրա երբ հարցաքննիչ դատաւորին քով կը գտնուէր, մարզպանին փոխանորդը Պ. Մէյրիէ հեռաձայնով կը տեղեկացնէ որ իր մօտ ղրկեն զայն: Ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ ֆրանսացի խորհրդականը կը ղրկուի մեծ Սէրայ: Ոստիկանը կը հասցնէ զայն մինչեւ մարզպանին ընդունելութեան սրահը եւ ինք կը սպասէ դուրսի դրան առջեւ: Կէս ժամ սպասելէ վերջ, ոստիկանը դռնապանին կը հարցնէ թէ՝ ե՞րբ պիտի իջնէ Պ. Ֆօժըրան: Դռնապանը զարմացած կը յայտնէ որ ան երբեք ներս մտած չէ, այլ միւս դռնէն ուղղակի վար իջած է: Ոստիկանը շփոթած կը սկսի փնտռտուքի եւ կը ստուգէ որ Ֆօժըրան եւաւի դռնէն վար իջած է եւ ուղղակի Թանիսսի նաւահանգիստ երթալով նաւած ու մեկնած:

Սակայն կարելի չըլլար հասկնալ թէ՝ ճաշելէն վերջ ո՞ւր գացած է:

Փճացուած թուղթերու վնասը 100 հազար ոսկի կը հաշուուի:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԸ

— —

Պոլսոյ վերջին թղթարկէն կ'իմանանք թէ Պոլսոյ հռոմէական Հայերու պատր. տեղապահը բողոքագիր մը ղրկած է Էնկիւրի, ուր եկեղեցիներու գրաւման առթիւ: Բողոքագիրը դիտել կուտայ ի մէջ այլոց.—

Խվզաֆի տեսչութիւնը՝ նոյն եկեղեցիներուն մատակարարութիւնը բռնանձնելուն իբր պատճառ ցոյց կուտայ 19րդ յօդուածը, որու համաձայն Խվզաֆի ընդհ. տնօրէնութեան կողմէ չվաւերացուած «միւթէվէլլի» մը չի կրնար ձեռնարկել իր պաշտօնին: Մինչդեռ այս յօդուածը կը վերաբերի օրէնքին հրատարակութենէն հաք ընտրուող «միւթէվէլլի»ներուն, իսկ ի վաղուց անտի եւ ըստ սովորութեան հոգեւոր պետերը ճանչցուած են վաքըֆներով, եւ ազգապատկան կալուածներուն իբր տէր նշանակուած է հոգեւոր պետը:

Արդարեւ, Գիրէձճեան արք., ընտրուած Կրօն. Ժողովէն եւ յաջորդ հանգուցեալ հոգեւոր պետին, միւթէվէլլի հանգամանքով ամբողջ այդ կալուածներուն «պէյյաննամէ»ները ինք տուած է Խվզաֆի տեսչութեան եւ ընկալագիր ստացած է: Խվզաֆի կողմէ միւթէվէլլիներուն ղրկուած բոլոր հրահանգները, հոգեւոր պետի ու միւթէվէլլիի հանգամանքով, ուղղուած են նաեւ իրեն:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԱԳԱՆԴ

— —

L. MARCHAND DE CENDRES (poèmes) Par K Sayabalian.

Ծերական մամուլը ջերմ գնահատանքներ նուիրած է երիտասարդ հեղինակին որ նախապէս հրատարակած էր մը, «Amours» «Les Nouvelles de Belgique» թերթին գրական քննադատը ...այս բանաստեղծութեանց հատորին համար

K Sayabalian a un talent plus ...plus viril Son chant est un chant de ...trance Son recueil récent, «Le Marchand de Cendres», est lourd d'expérience douloureuse».

ԽԻՃԱՂ

— —

Նշանածը.— Օրիորդ, ձեր կեանքին մէջ ի՞նչ բան աւելի հաճելի է, պատ՞յար թէ ընթերցումը:

— Աւելի պտոյտը, մանաւանդ երբ գեղեցիկ հագուստ մը ունենամ:

— Ըսել է ձեր հագուստը ցուցադրելու համար պտոյտը կը սիրէք:

— Այդ տեսակ ստոխակ դրդարխարներով մէկուն հետ կենակցիլը ինծի հաճելի չէ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Ի ՊԷՍՏ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— . —

Սիրելի Արամ Կրկնենք, ...չէ բնաւ՝ Ն գիրին ուղղագրութիւնը ջամբել հայ ուսանողներուն: ...ննական է որ դժուար է, ...ըլլալուն չափ ալ Լատին, ...այսօր իսկ այլ եւս դասական համարուած եւրոպական լեզուներէն ոչ ...հարկ տեսած է ո եւ է նորութիւն ...մուծել տառերուն մէջ: Եւ սակայն արդիւնք չէ աւանդամոլութեան: Այն ուրիշ ճիւղերու մէջ հակայեղափոխական յառաջդիմութիւն ցոյց տուող ... կատարող արդի եւրոպական ազգերը իրենց փոխադարձ պարտաւորիչ ...տնտեսական - քաղաքական յարաբերութիւններուն թերումով իսկ՝ պէտք էր որ տառերու եթէ ոչ փոփոխութիւն, գոնէ բարեփոխում եւ յաւելում ...ընէին, որուն կը կարօտին սակայն: Այսպէս՝ Ձ,Ծ,Ճ,Չ,Խ, Ռ, Հ, Ղ, բաւեր ...ձայնը տառերուն կամ սիղղաբոններուն (syllabe) պակասը միանգամայն ...կարեւորութիւնը զանոնք պէտք էր ...ել ի խնդիր անոնց, որոնք ամենօրեայ խօսակցութիւններու եւ գրութիւններու մէջ զգալի կ'ըլլան Չէ՞ որ կրնար արդեօք միօրինակ ու միաձանգուած տառեր ձուլել եւ փոխանակել իրարու: Ջեն ըներ, գլխաւոր այն պատճառով որ իւրաքանչիւր ազգ իր լեզուն կը նկատէ իբրեւ բնական, ցեղային սեփականութիւն մը, ազգային ուրոյն խառնուածքին պէս բան մը, որ կը պարունակէ այդ ցեղին ու բնատնիքին ոգին, զարերու մէջ: Այդ ոգիին համաձայն սահմանադրութեան - ըր կազմուած են լեզուէ լեզու — եթէ կարելի է այսպէս ըսել — քաղաքական եւ մաքսային սահմանադրութեաններու նման, զոր չէ կարելի բառնալ կամ եղծանել, առանց միջազգային խոր փոփոխութիւններու:

Սիրելի Արամ, շատ լաւ գիտէք համազգային միօրինակ լեզուի մը հաստատութեան տեսակ մը ջղային ճիգերը՝ որոնք ոչինչի յանգեցան: Այդ լեզուին զանազան անուններ ալ տուին, ինչպէս՝ Վօլափիւգ, կամ Էսփէրանթօ, բայց երբէք ծնանելն ցամաքեցաւ: Նոյն իսկ չհանդուրժեցին որ առեւտրական յարաբերութիւններու համար համազգային ըլլայ անգլերէնը, թէեւ ամէնէն աւելի շատ խօսուած լեզուն երկրագունդին վրայ:

Աւելի զարմանալին կայ — քաղաքական եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններու լեզուն ժամանակ մը — իբրեւ վերջնականապէս մնացորդ Նափոլէոնեան շահատակութիւններուն — Ֆրանսերէնն էր, նոյն իսկ 1870—71 թուի աղէտքէն ետքը: Բայց հիմա ալ գրեթէ դադրած կամ բոլորովին դադրելու վրայ է, նոյն իսկ վերջին փառաւոր յաղթանակը ոչինչ կրցաւ ընել այդ միջազգային լեզուին վերահաստատութեան համար: Հոգիւ թէ մանր մունր պետութիւնը իրենց միջազգային յարաբերութիւններուն մէջ տակաւին պէտքը կը զգան անոր, բայց ստիպուած: Մեծերը բոլոր իրենց սեփական սրբինը կը փչեն նոյն իսկ միջազգային ժողովներու մէջ, եւ սակայն թերեւս մէկն է այն պատճառներէն, որոնցմով ... յաճախ Բաբելոնի կը վերածուին այդ ժողովները եւ ուշադրութիւններուն մէկ կարեւոր մասը ըսուածներուն կամ խօսուածներուն թարգմանութեան կը փոխանցուի: Վկայ ժընեւը: Անգլիացիները չէ՞ր տակաւին, որ ժողովականներուն ամենամեծ մասը մատերին խածին, չկրցան իրենց զարմանքը, եթէ ոչ ծիծաղը, բռնել, երբ Լոնտոնի Ֆրենչական փոխագրութեան առթիւ, Հիթլէրի պատգամաւորը՝ Ռիպընթրօփ յանկարծ իր երկար ճառը խօսեցաւ գերմաներէն, ոչ ֆրանսերէն, ոչ իսկ անգլիերէն

Այս հարկեցուցիչ բացատրութիւնը անոր համար միայն՝ որ ահա ամէնէն զարգացած ժողովուրդները ի՛նչ կը խորհին, երբ խնդիրը իրենց լեզուին վրայ է, թէ ինչ նախանձախնդրութեամբ կը պահեն զայն առանց նոյն իսկ անխուսափելի փոփոխութիւններ կամ յաւելումներ ներմուծելու: Թուրքը անգամ որ գրեթէ լեզու չունէր ... բացի եաթաղանէն, հիմա Արաբն ու Պարսիկը թողուց եւ սարերէն ու ձորերէն լեզու մը կը կերկտէ կը կարկտէ, զուտ ազգային ոգիի ըմբռնումով:

Մեր բարբառը, բարեբախտաբար, մարդկօրէն հնչումի բոլոր զանազանութիւնները տարորոշող տառերը ունի, լիուլի, նուրբ ու միջակներէն մինչեւ թանձրամորթն ու խղուրրտիւնը: Ուրեմն ինչո՞ւ այս չարափախումը: Օտարը բնաւ դժուարած չէ մեր տառերէն, ու ան մեզի չափ գիտէ, թէ ի՛նչ է մեր Ռը, մեր Էն, մեր Վը, մեր ՈՒն: Եթէ բարեմտօրէն կանոնի տակ առնուի հնչումներուն պարագան, թէ ո՛ւն ե՞րբ վ կ'ըլլայ ու կը գրուի, առանց ո եւ է շփոթի կարելի է հաստատաւրել ձեւերու վերածել զանոնք: Բայց ո՞վ կարեւորութիւն կուտայ սահմանէն ասդին դառնողներուն: Բայց թող խորհին, թէ ապագային համար մեծ ու մեծ դժուարութիւններ կը պատրաստեն:

Ոյ թող ընդունին նաեւ պարզապէս, փոխանակ ւ մըն ալ աւելցնելու: Ի՞նչ գեղեցիկ կը գրուին եւ կ'արտասանուին լոյս, բոյս, կոյս, կոյտ, ողկոյզ, ընկոյզ, զոյգն, հոյզ, յոյզ: Ի՞նչ է ւ աւելորդ անունը, խլիրդը:

Իսկ պարզապէս անուն չունի այն տեսակ մը խեղկատակութիւնը, որով յին թեթեւ եի հնչումը կը ջնջեն լեզուէն, երկդիմութիւններ եւ հրէշութիւններ ստեղծելով — հացող կ'ըսեն աջողին կամ յաջողին, յոյրին կ'ըսեն հույր, յաւէտին հաւէտ, ամբողջ բառերուն ոգին ու կազմական կառոյցը խաթարելով: — Կը սխալիք, պարոններ, խորհելով չէ որ կ'ընէք, այլ թեթեւօրէն խաղալով ու խեղելով: Մեր բարբառը ձեր քմայքին խաղալիկը չէ, եւ ոչ ալ խեղանդամ: Աղող շինարարութեան ձեր սկզբունքը արժեցուցէք, կը ծափենք ողջունելով, բայց մի թիւրէք այն գործիքը, որ մեր գոյութեան շտեմարանին վայելուչ բանալին է: Վստահ եղէ՛ք որ պիտի չդիմանայ այդպիսի չարափոխում մը, բայց ձեր յամառութիւնը նորագոյն աւելորդ ծանր աշխատանքներու պատճառ պիտի դառնայ:

ՏԱՐԱՋ

ԽԻՃԱՂ

— —

Դատարանին մէջ.

— Ինչպէս խղճիդ ձայնը թոյլ տուաւ որ այդ խեղճ մարդը վիրաւորէք:

— Տէր դատաւոր, երբեք խղճիս ձայնը իմացած չեմ, կ'երեւի ձերինը ունի, որով կը յուսամ անկէ օգտուիլ:

×

— Պարոն սափրիչ, դուք կրնայիք աւելի ճարտար երեսփոխան մը ըլլալ քան թէ ...

— Շատ ազնիւ էք, Պարոն, ինչպէս գուշակեցիք:

— Կէս ժամէ ի վեր փոխանակ մազերս կտրելու ամէն բանի մասին կարծիք կը յայտնէք:

*** Ֆրանսական կառավարութիւնը 300.000 ֆրանք հատուցում պահանջած էր սպանդը հրամանատարութենէն, հպատակի մը սպանութեան առթիւ։ Գոհացուցիչ պատասխան ստացած չըլլալով, Մարոքի սուլթանին միջոցաւ փակել տուաւ այդ գաղթավայրի Ֆրանքեւսպանիական սահմանագլուխը, առեւտրական յարաբերութեանց համար։ Միայն սահմանագլուխի ցեղախումբերու տնտեսական առեւտուրը արտօնուած է։

*** Ուրուկուէյի կառավարութիւնը խզեց իր յարաբերութիւնները Սպանիոյ կառավարութեան հետ, Մատրիտի դեսպանատան երեք քոյրերը սպաննուած ըլլալով։ Դէպքը տեղի ունեցած է կիրակի օր։ Երեք աղջիկները կը պտտէին ծանօթ հրապարակի մը վրայ, երբ ձերբակալուեցան կարմիր պահակներու կողմէ եւ անծանօթ վայր մը փոխադրուեցան, հակառակ իրենց բողոքներուն։ Ուրուկուէյի հիւպատոսը միջամտեց, բայց անօգուտ։ Քանի մը ժամ վերջը, երեք աղջիկներուն դիակները գտնուեցան եւ յանձնուեցան ընտանիքին. Դէպքը խոր վայրոյթ պատճառեց Մոնթէվիտէոյի մէջ։ Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, պաշտպանելու համար սպանիական դեսպանը եւ պաշտօնեաները։ Կը վախցուի որ յարձակման ենթարկուին Սպանիայէն փախած հանրապետականները։

*** Պարչելոնայի իտալական ընդհ. հիւպատոսը ձերբակալուեցաւ, բայց անմիջապէս ազատ արձակուեցաւ։

*** Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ հանգանակութիւնը յառաջ կը տարուի, օգնելու համար Սպանիոյ կիներուն եւ մանուկներուն։ Մինչեւ հիմա հաւաքուած է 30 միլիոն ֆրանք։ Բոլոր աշխատաւորները պարտաւոր են տրամադրել իրենց աշխատավարձքին մէկ քառորդը։

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ԱՆԵԼԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

Իտալիա եւ կր կանչէ իր պատուիրակները

Եթովպական պատուիրակութիւնը ընդունելու կամ չհեռացնելու խնդիրը անելի մը մատնած է Ազգաժողովը։ Խ. Միութիւնը եւ ուրիշ պետութիւններ կը պնդեն որ պատուիրակութիւնը շարունակէ մասնակցիլ ժողովին, իսկ Անգլիա եւ Ֆրանսա չեն ուզեր վշտացնել Իտալիան։ Այս վերջինը, որ արդէն չի մասնակցիր Ազգաժողովին, ղայրանալով նոր ձգձգումներէն, եւս կանչեց անթելի յանձնախումբին իտալական պատուիրակները։ Ժողովը որոշեց Լա Հէյի իրաւարար ատեանին յանձնել վէճը,— Եթովպիա անկա՞խ է թէ ոչ — բայց այս որոշումը ոչ թէ կը լուծէ, այլ աւելի կը բարդացնէ խնդիրը։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները բանաձեւ կը փնտռեն, անելէն դուրս գալու համար։ Մինչ այս մինչ այն, արդէն ձախողած կը համարուի Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը։

Իտալական մամուլը եղածը կը համարէ անարգանք մը, զոր չպիտի մոռցուի։ Գերմանիոյ մէջ փաստարկուած կը նկատեն Լոքառնոյի ժողովը, Անգլիոյ մէջ ալ աճնորեւ է յուսահատութիւնը։

Անգլիա եւ Իտալիա Միջերկրականի մէջ

Սըր Ս. Հօր, Անգլիոյ ծովային նախարարը, որ վերջերս պտոյտ մը կատարած էր Միջերկրականի մէջ, վերադարձէն անմիջապէս վերջը կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ, մասնաւորապէս շեշտելով.

— «Մենք երբեք մտքէ չենք անցըներ հրաժարիլ մեր դիրքէն, Միջերկրականի մէջ եւ լքել Մալթան։ Մենք վճռած ենք դիմաւորել բոլոր նոր խնդիրներն ու դժուարութիւնները, պահպանելու համար մեր դիրքը։ Այս յայտարարութիւնը սպառնալիք մը չէ ո եւ է մէկուն համար։ Բացայայտ է որ մենք պարտաւոր ենք ապահովել մեր հաղորդակցութիւնները Միջերկրականի մէջ, քանի որ անոնք կենսական ճամբաները կը կազմեն բրիտանական կայսրութեան համար։ Այս ճշդումը կը կատարեմ անոր համար որ, իտալական մամուլին մէջ հանդիպեցայ յօդուածներու որ կը պահանջեն լուսաբանել Միջերկրականի մեր նոր քաղաքականութիւնը։ Մենք չունինք Միջերկրականի նոր քաղաքականութիւն։ Մեր քաղաքականութիւնը ճիշդ այն է ինչ որ անցեալին մէջ,— Սերտ բարեկամութեամբ ապրիլ Միջերկրականի միւս պետութեանց հետ եւ ապահովել մեր հաղորդակցութիւնները»։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լիոնի մէջ կարմիրները յարձակեցան Նօթր տամ տէ ֆ'Ուրվիէր վանքին վրայ, քարեր նետելով եւ սարձանակ պարպելով։ Մարտիկները փախան տարտափահար։ Ոստիկանութիւնը ժամանակին հասաւ եւ յարձակողները չկրցան ներս մտնել։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ քանաքին մօտ ռումբ մը պայթելով, սպաննուեցան երեք Արաբներ, կին մը եւ երկու այրեր, վիրաւորուեցան ուրիշ չորս քաղաքացիներ։ Կացութիւնը միշտ ծանր է։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած ընդհանուր հայ հերոսներու յիշատակին,
տեղի պիտի ունենայ այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» Ակումբին մէջ։
Այս առթիւ պիտի բանախօսէ ընկ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ
տեղի պիտի ունենան նաեւ երգեր, արտասանութիւններ եւ նուագ։
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԻ ՔԱՆԱՔԻ «Աւետիս» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները. 26 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. 8 rue Mme Curie, Պանեէօ. կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. «Շաֆրիկեան» սրահի մէջ. 5 rue de l'Eclipse։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները. վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Քարդարեան գրադարանի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. կը հրաւիրուին նաեւ շրջանի ընկերները։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները. վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 9ին. Սեւամանեան Ակումբին մէջ։

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ Ռնտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կռիշք եւ սէփին խումբերը եւ Թալոտիէի ընկերները 26 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՆ ԴԷՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆԿԱԽ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Նիւթ.— 1. Խորհ. նոր սահմանադրութեան նախագծի քննութիւն հայ ժողովրդի շահերու տեսակէտով։ 2.— Հակաթրոցքիական պայքարին հետեւանքները Հայաստանի մէջ։ 3.— Խորհրդահայ գրողներու զնորհազրկման պարագան։

Երկուշաբթի, 28 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին,
Mutualité G սրահին մէջ, 24 Rue St. Victor
Մուտքը ազատ է։

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական գերասան եւ արուեստի-աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆԻ եւ վաստակաւոր գերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ մահուան յիշատակին
կազմակերպուած հանգուցեալներու աշակերտ եւ ընկեր
Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ կողմէ։

Տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Սոսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ. 28 rue Serpente.
Մէթրօ Ձանթօն եւ Սէն-Միշէլ.
Յարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ ՏԻԿ. ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ.
Օ. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ. ՎԱՉԵԱՆԻ եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ կողմէ։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ։ Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.։

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն։

Տօնակոյթ — պարահանդէս

կազմակերպուած Համազգայինի եւ Կ. Խաչի Մ. Ճիւղերուն կողմէ
Ի ՆՊԱՍՏ ՏԵՂՒՈՅՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ
27 Սեպտ. կիրակի ժամը 3—12
Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ Թաթիոս Գ. ԱՐԳԱՐԻ եւ երիտասարդ օրիորդներու։
Պարեր՝ Ճամիլի ֆրանս. նուագախումբով։
ԿԵՐՈՒԽՈՒՄ՝ ՀԱՄՈՎ ՀՈՏՈՎ ՀՍՅԿԱԿԱՆ
Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆր.։
ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Ռանել սթօպիս Թիւ 1, Puis sans vin կամ ՍԷՆ Լազարէն կառախումբ։

ՏՕՆԱԿՈՅԹ

կազմակերպուած Սարսէլի Համազգային Միութեան մասնաճիւղին կողմէ
27 Սեպտ. կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris.
ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՍԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (գաւեշտ)։
Խմբերգ, արտասանութիւն եւ նուագ.
Պիտի մեներգէ՝ ՕՐ. Հ. ԳՆԵԱՉԵԱՆ
ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անչափահասներու 2 ֆր.։
Հաղորդ.— Նառ. տիւ Նոռէն շոգեկառք առնել ժամը 11.57—12.46—13.47 13.34 եւ իջնել Սարսէլ։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Հաճախ Հայրին պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը. Տոքթ. Յ. Թօրգոմեան ... տեսարքս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ. Յ. Կուրղինեան ... ժամանակներին մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիա ... մութիւնը.— Ա. Ցաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով ... Ց. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ-Հայկական բանասիրութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Անդրանիկ Ա. Խանջեան, Բարգէն կաթողիկոս, գերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք ... աշխարհ. Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վերջին համար 35 ֆ.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1, Avenue du Château, St. Gratien (S. et O.)

կը վերաբացուի հինգշաբթի 1 Հոկտ. 1936ին

Հայ մայրապետներու խնամքին տակ աշակերտուհիները կը ... խեն ֆրանս. վարժարանը, իսկ իրենց դպրոցին մէջ կ'ուսանին հայերէն լեզու, պատմութիւն, կար, ձեռագործ, դաշնակ եւլն.։

Գործով զբաղած ծնողքներու համար լաւագոյն պատեհութիւն է այս վարժարանը, ընդունելով չափաւոր պայմաններով գիշերօթիկ ... կերտուհիներ։ Կ'ընդունուին նաեւ հօրէ եւ մօրէ զուրկ որբուհիներ ... մեան վճարումով։

Դիմել Տեսչութեան ամէն օր կէսօրէ յետոյ։

Հաղորդակցութեան միջոցներ՝ Gare du Nordէն ուղղակի St. Gratien երկաթուղիով կամ Enghienէն autobusով.

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։
Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին։ Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը։
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ։

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales
JURISCONSULTE
de
Droit Français et International Privé
Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél NORD 68-02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Ամէն տեսակ դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ ... բաժանումներ ... եւ ... փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ դորեերու խմբագրութիւն. ... Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.։ Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5-7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

50 մէթր հեռու իսիի կայարանէն եւ 28 եւ 32 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 1800 եւ 2 փիէսնոց 2300 ֆր. տաք ջոֆաժ միասին։

Աժան գինով մէկ խանութ։

Դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 Bld. Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ յարկաբաժիններ, ամէն յարմարութիւններով (tout confort), մէկ մեծ սենեակ խոհանոց, 1300-1750 ֆր. (... շոֆաժ մէջը ըլլալով)։ Դիմել՝ 13 ... rue de la Vistule, ... Maison Blanche.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (96)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Կարծես ժամը եղաւ. Եկեղեցին դըրխուս պիտի փլէր։ «Ձէյթունի, չէյթունի», գոռում գոչում մը թնդաց եկեղեցիին մէջ։ Տիրացու, սարկաւագ ու պատարագիչ Նիկողայի անունը կուլ տուին։ Օխ, մատ մը եղ կաթեց սրտիս վրայ Հայրապետ, Թաղաւորը որ արդար թագաւորութիւն չըրէ, ժողովուրդն ալ անոր անունը կուլ կուտայ...

Պատմայի շուրջը հաւաքուածները ցրուեցան, ուրիշ խմբակներու մօտենալու համար։ Զարմանալի արագութեամբ տեղ մը պատմուած լուր մը անմիջապէս շրջան կ'ընէր եւ քանի մը րոպէի մէջ բազմութեան սեփականութիւնը կը դառնար։

Վարդանն ու Վահէն՝ խմբակէ խմբակ անցնելով, հասան Առաջնորդարանի սանդուխի մօտ հաւաքուած բազմութեան մը։ Գիմնազիստ (աշակերտ) մը, քարէ սանդուխի վերի մասերուն վրայ նստած, կը պատմէր Պաքուի ցոյցի մասին, որու ընթացքին տասնեւմէկ մարդ սպաննուած եւ վաթսունեւհինգ վիրաւորուած էին։ Կատարեալ ճակատամարտ մըն էր տեղի ունեցածը։ Կառավարութիւնը նոյնիսկ սպառնացեր էր թնդանօթի բռնել Պարապետի վրայ բարձրացող նորաշէն մեծ եկեղեցին։

Ուրիշ տեղ մը, Շուշիի ցոյցի մասին կը խօսէին. Բազմութիւնը, որ ջաղացքի քարի նման կը դառնար հրապարակի շուրջ բոլորը, կէս օրուան մօտ արդէն այնքան խտացեր էր, որ պատ շարժիլ իսկ մարդ չէր կրնար. Եկեղեցիի դրան մօտ վերջ ի վերջոյ տեղ գրաւեցին Վարդանն ու Արմէնը։ Հող արդէն բազմութիւնը անտանելի էր։ Կին մը նուաղեցաւ։

Ներկայ էին քաղաքի մտաւորականութեան լաւագոյն ներկայացուցիչները եւ յայտնի հասարակական գործիչներ.

Ուս ուսի տուած՝ համբերութեամբ կը սպասէին պատարագի լրանալուն, լրագրողներ, արհեստաւորներ, տաբին անգամ մը եկեղեցի չեկող ... թէխտ ազատամիտներ, հասարակ վաճառականներ, դերասաններ, յեղափոխականներ, ուսուցիչներ, դասնապաններ, մշակներ։ Վանքի հրապարակին վրայ երբեք չէր հաւաքուած նման ներկայացուցչութիւն մը, որ այնքան հարազատօրէն ներկայացնէր ժողովուրդը իր ամէն դասերով։

Ժամը տասներկուքի մօտ պատարագը վերջացաւ. Ներսի ժողովուրդը դուրս թափեցաւ, փեթակէն դուրս խուժող մեղուներու նման։ Գրեթէ շարժելու տեղ չմնաց ընդարձակ հրապարակին մէջ։ Բազմութեան մէկ մասը բարձրացաւ Առաջնորդարանի սանդուխները եւ պատշգամը։

Տիրացուներն ու զգեստաւորուած քահանաները շրջապատեցին սեւ մահուդով ծածկուած սեղանը, որու վրայ արծաթէ մեծ խաչ մը կը բարձրանար ու տասնեակ մը պղինձ աշտանակներ վառուած մոմերով։ Ու սկսաւ հոգեհանգիստի կարգը, ծանր ու պատուական խորհրդաւորութեամբ։

Հազարաւոր բազմութիւնը պատկառոտ՝ գլուխը խոնարհեց եւ ծանր ալիքի մը նման տարուբերուեցաւ կեցած տեղը. Հրապարակի հեռաւոր անկիւններէն հազիւ մրմունջի մը նման կը լսուէր «Անեղիքդն Աստուած» շարականը, որ իր եղանակի անթափանց խորութեամբ կը ստեղծէր ծանր ու ճնշող մթնոլորտ մը։

Վանքի ծերունի աւագերէցը կարդաց յաւուր պատշաճի Աւետարանը։ Հազիւ թէ անմիջապէս շուրջը գտնուողները կը լսէին սակայն։ Ու մէկ ալ համատարած լռութեան մէջէն լսուեցաւ տիրացուներու ներդաշնակ երգեցողութիւնը.

— Ի վերին Երուսաղէմ, ի բնակարանս հրեշտակաց...

Աքանչելի շարականի մելամաղձոտ եղանակը մահուան հրեշտակի մը նըման սաւառնեցաւ բազմութեան վըրայ։ Տասնեակ հազարաւոր բազմութիւնը ծունկի եկաւ մէկ մարդու պէս, բոլորն ալ համակուած անբացատրելի յուզումով մը։ Ու այդ պահուն, կարծես Գանձակի նահատակներու հոգիները կը սաւառնէին օդի մէջ։ Կիները կուլային, տղամարդիկ, դառնութեամբ լեցուած, գլուխնին կախ՝ բռունցքնին կը սեղմէին։

Նորընծայ քահանայ մը՝ զգածուած ու բարձր ձայնով վերջին աղօթքը արտասանեց.

— Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ, անոխակալ եւ բարերար, գթա՛ ըստ մեծի ողորմութեան քո հոգւոց ննջեցելոց ծառայից քոց...

Հոգեհանգիստը վերջացած էր։

Յանկարծ ընդհանուր աղաղակ մը փրթաւ բազմութեան կուրծքէն.

— Կեցցէ ազատութիւն... կեցցէ հայ ժողովուրդը.

Բազմութեան մեծ մասը գետի նըման հոսեցաւ դէպի պարսպի մեծ դուռը, ամէն մէկը իր տունը երթալու համար։

Առաւօտեան շատ կանուխ վանքի միակ մուտքը շղթայուած էր բազմաթիւ սալդաթներով։ Կէս օր չեղած՝ հարիւրեակ մը Ղազախ ձիաւորներ եւս եկան։ Անոնք անմիջապէս բռնեցին դարպասի երկու կողմերը, ինչպէս նաեւ շրջակայ բոլոր փողոցներու անկիւնները։ Այդ նախազգուշութիւնները այնպիսի լրջութեամբ կը կատարուէին, որ կարծես թշնամիի մը դէմ ճակատամարտ մը պիտի տեղի ունենար։ Ձիաւորները նախօրօք մեծ քանակութեամբ վառօդի (օդի) ... մին առացեր էին, ու մեծամասնութիւնը հարբած վիճակի մէջ էր։ ... րական կառավարութեան ... թիւնն էր՝ ժողովրդական շարժումը ... ըր ցրուելու համար նախ զօրքը ... րեցնել, ու ապա այդ գազանացած ... նասուններ ժողովրդի վրայ ... ։

Երբ հոգեհանգիստը վերջացաւ, ժողովուրդը խանդավառ բացագանչութիւններով դիմեց դէպի ելքի դուռը, յանկարծ ձիաւոր Ղազախներու կէս հարիւրեակ մը ներս խուժեց ... բակը՝ աջ ու ձախ մտրակելով ... սրի տափակ կողմով հարուածներ ... ջնջնելով։

Կարծես թէ պատերազմի դաշտ ... նէր վանքի բակը. Առաջնորդը ... ները՝ աստիճաններու վրայ բարձրացած՝ կը գոռային.

— Ցրուեցէք, անմիջապէս ցրուեցէք։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՐԻ»
Փարիզի եւ Երջանի Թատրոնի գրասենեակէն։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ VENDREDI 25 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3227

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎ, ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԵՒԱՅԼՆ

Ողբերգութիւն եւ խեղկատակութիւն իրար խառնուած են ժընեւի մէջ, Եթովպիոյ պատուիրակութեան «հանգամանք»ին առ-թիւ :

Մինչ բոլորն ալ կը կարծէին թէ Նէկիւսին պատգամաւորները պիտի ճամբուին, Իտալիան սիրաշահելու եւ ժընեւ վերադարձնելու համար, դիւանագիտական խաղ մը վերիվայր շրջեց ամէն բան : Ազգաժողովը 4ի դէմ 39 ձայնով որոշեց ճանչնալ Եթովպական պատուիրակութեան հանգամանքը, գոնէ այս նստաշրջանին համար

Կարճ խօսքով, նոր աւուր մըն է որ կը պայթի, խանգարելով բոլոր հաշիւները : Իբրեւ հետեւանք այս քուէարկութեան, Իտալիա անգամ մը եւս պիտի ամփոփուի իր պատեանին մէջ, եթէ նոյն իսկ չքաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն. իսկ Լոքառնոյիներու ժողովը պիտի մնայ առկախ :

Բաբեմխոներ կատարուած քուէարկութիւնը կը մերադրեն «օրինականութիւնը» և Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը պահպանելու նախանձախնդրութեան :

Անոնք բաց կ'ուզեն թէ Իտալիա անտառուած եւ բանի գրաւած ըլլալով Եթովպիան, խախտեց Ազգաժողովին սկզբունքները եւ նախընթաց մը ստեղծեց : Ազգաժողովը պատիժներ սահմանեց Իտալիան կարգի հրաւիրելու համար. սակայն ձախողեցաւ : Հիմա կարգը եկած է դաս մը տալու, որպէսզի ուրիշներ ալ չփորձեն նոյն ճամբան բռնել ...

Տարակոյս չկայ թէ 39 «օրինապահ»ներուն մէջ կը գտնուին պետութիւններ, որոնք անկեղծօրէն կը ձգտին խափանել բանի ու ժի տիրապետութիւնը,— աւելին իրաւունքը : Այս շարքին մէջ են մանաւանդ սքանտինաւեան երկիրները եւ ուրիշ երկրորդական պետութիւններ, որոնք վճռական դեր չունին միջազգային քաղաքականութեան յորձանուտին մէջ

Բայց, իրականին մէջ, նորէն մեծերու մրցակցութիւնն է բուն պատճառը այս աստմախտին : Ոչ միայն ազդեցութեան պայքար, այլ եւ մտահոգութիւն՝ գալիք փոթորիկներու հանդէպ :

Բոլոր թղթակիցները կը հաստատեն թէ տրուած որոշման մէջ վճռական դեր կատարած է Սորհ. Միութեան գլխաւոր պատուիրակը, Լիթվինով, իր ետեւէն քաշելով Փոքր Համաձայնութիւնը եւ Պալքանեան Միութիւնը, որոնց երկուքին մէջ ալ կը գտնուի Թուրքիան :

Ճիշդ է, բանաձեւը քուէարկած են նաեւ Մեծն Բրիտանիան եւ Ֆրանսան, բայց կը թուի թէ անոնք աւելի շատ կրաւորական դեր կատարած են, մէկ անկէն միւսը չկենալու համար : Մնաց որ, ուրիշ կերպ ալ չէին կրնար շարժիլ, քանի որ իրենք էին պատժական անօրինութեանց գլխաւոր հեղինակները :

Իրականին մէջ, Եթովպիա բան մը չի կրնար շահիլ, պատուիրակութիւն մը բազմեցնելով Ազգաժողովին մէջ, երբ անդին երկիրը կը գտնուի օտար տիրապետութեան մը տակ : Պարզապէս իրաւագիտական - ակադեմական վճիռ մըն է որ կը տրուի, ժամանակ շահելու եւ բուն բանաձեւը գտնելու համար.

Ազգաժողովը եթէ ուզէր հետեւողական ըլլալ, նախ հրապարակաւ պիտի պահանջէր որ Իտալիա պարպէ Եթովպիան : Այդ բուն յանդգնութիւն՝ գնորք է ներկայ պայմաններուն մէջ, եւ ֆաշական Իտալիան շատ լաւ գիտէ որ ոչ ոք տեղէն պիտի շարժի, մէկ թիզ հող պարպել տալու համար :

Բայց այսպէս է «աշխարհի բանը» : Մարդիկ ձեւերը կը պահեն, պիղատոսեան շարժուձեւեր կը փորձեն, իսկ անոնք իրականութեանց հետեւանքները կը կրեն անոնք որ պարտուեցան, հաւատալով չաւլլարան հաւատարիմներու

Տրուած որոշումը պիտի ծռխացնէ Ազգաժողովին դիւանաթուղթերը, իբրեւ «նիւթ պատմութեան համար» : Իսկ անոր բուն իմաստը, ինչպէս ըսինք, ոչ թէ Եթովպիան փրկել է, այլ ինքնապաշտպանութեան փորձ մը, որպէսզի աստու մը նոյն փորձանքը չպայթի, նաեւ, իրենց գլխուն :

Ամէն պարագայի մէջ, այս անակնկալը անգամ մը եւս կը մըթորէ քաղաքական մթնոլորտը, քանի որ հարցը ուղղակի կապ ունի մեծերու ներքին պայքարներուն հետ :

Այսպէս, տրուած որոշման հետեւանքով, եթէ ոչ բոլորովին ձախողած, գոնէ երկար ատենի համար յետաձգուած կ'ըլլայ Լոքառնոյիներու նոր ժողովը, որ պիտի ջանար ամուր խարիսխ մը ապահովել Եւրոպայի խաղաղութեան համար :

Միւս կողմէ, եթէ Իտալիան իսկապէս քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, մրցակցութիւնը պիտի սաստկանայ Միջերկրականի մէջ, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ :

Այս տեսակէտէն, չափազանց ուշագրաւ են Մեծն Բրիտանիոյ ծովային նախարարին յայտարարութիւնները, իր պտոյտէն անմիջապէս վերջը :

Նախարարը շեշտեց թէ Անգլիա ոչ միայն չպիտի փոխէ իր քաղաքականութիւնը, պիտի չլքէ ոչ Մալթան եւ ոչ ալ ուրիշ դիրքեր, այլ եւ նոր կայաններ պիտի հաստատէ : Արդէն իսկ օդանաւային եւ ծովային խարիսխի մը վերածուած է Կիպրոսը, որ հանգոյց մը պիտի կազմէ Հայֆայի, Սուէզի եւ Աղեքսանդրիոյ ճամբուն վրայ :

Ամէն պարագայի մէջ, փոթորիկ մըն է որ կը խմորուի :

Այդ կ'ապացուցանէ, նաեւ, խելագար զինարշաւը, բոլոր ճակատներուն վրայ, եւ մանաւանդ յաղթական երկիրներու մէջ :

Երբեք այսքան վրդովիչ հանգամանք առած չէին սպառազինութեանց աճումն ու ցուցադրութիւնը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԷԿԻՒՍԸ ԵՐԿԻՐԸ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ, ԱԹՈՌ ՄԸ ՇԱՀԵՑԱՒ...

Իր պատուիրակութիւնը պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին

ԲՈՒՌՆ ԶԱՅՐԱՅԹ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ազգերու Դաշնակցութիւնը նոր անել մը առեղծեց չորեքշաբթի օր, Եթովպիոյ պատուիրակութեան հարցին առթիւ : Լսելով լիազօրագիրներու յանձնախումբին տեղեկագիրը, ընդհ. ժողովը 4ի դէմ 39 ձայնով որոշեց ընդունիլ Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը : Վեց պետութիւններ ձեռնպահ մնացին, (Զուիցերիա, Փորթուգալ, Պուլկարիա, Վէնէզուէլլա, Սիամ եւ Փանամա), չորս պետութիւններ հակառակ քուէարկեցին (Աւստրիա, Հունգարիա եւ Ալպանիա, որոնք Իտալիոյ զինակիցներն են եւ Էքուաթոր), իսկ երեք պետութիւններ թէեւ ներկայ էին, սակայն «բացակայ» արձանագրուեցան (Աֆղանիստան, Չիլի, Պոլիվիա) : Նէկիւսը ներկայ չէր ժողովին, երբ տեղի ունեցաւ քուէարկութիւնը : Իր պատուիրակութիւնը նստած էր ժողովին մէջ, ընկերակցութեամբ ամերիկացի խորհրդականին

Թեր քուէարկողներուն գլուխը կը գտնուէր Խ. Միութիւնը : Միւս կարեւոր պետութիւններն էին Անգլիա, Ֆրանսա, Սպանիա, Փոքր Համաձայնութիւնը, Ռումանիա, Թուրքիա, Յունաստան, Սքանտինաւեան պետութիւնները, Հոլանտա, Պելժիա եւայլն :

Լիազօրագիրներու ստուգման յանձնախումբը ամբողջ օր մը ժողով գումարելէ յետոյ, այն եզրակացութեան յանգած էր թէ աւելորդ է Լա Հէյի Իրաւարար Ատեանին ներկայացնել Եթովպիոյ պատուիրակութեան վաւերականութեան խնդիրը, քանի որ ան չի կրնար իր կարծիքը յայտնել քանի մը շաբաթէն առաջ, իսկ այդ միջոցին Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին ներկայ նստաշրջանը հաւանաբար վերջացած պիտի ըլլայ» : Հետեւաբար, յանձնախումբը կը յայտնէր թէ «լաւագոյն լուծումը պիտի ըլլայ առաջարկել որ ընդհ. ժողովը բաւական համարի եթովպական պատուիրակութեան ներկայացուցած լիազօրագիրները ներկայ նստաշրջանին համար, հակառակ անոնց կանոնաւորութեան համար տիրող կասկածին » :

Այս տեղեկագիրը ընդհ. ժողովին ներկայացուց Գ. Փոլիթիս, Փարիզի յունական դեսպանը, գիշերուան նիստին մէջ որ սկսաւ ժամը 7.30ին Բոլոր պատուիրակներն ալ կ'ըմբռնէին անոր քաղաքական մեծ արժէքը : Ցիռուներկու պետութեանց պատուիրակները գիտէին թէ իրականին մէջ կը քուէարկէին ի նպաստ Եթովպիոյ եւ ընդդէմ Իտալիոյ, մերժելով զինու զօրութեամբ երկիր գրաւելու սկզբունքը : Բոլորն ալ իմացած էին որ Մուսոլինի պահանջած էր Ազգաժողովի ընդհ. քարտուղարէն՝ վտարել Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը, որպէսզի ճամբան հարթուի եւ Իտալիա կարենայ վերադառնալ Ազգերու Դաշնակցութեան

Արդ, քուէարկութեան արդիւնքէն յետոյ, այլեւս անխուսափելի կը համարուի Իտալիոյ վերջնական հրաժարումը Ազգերու Դաշնակցութենէն. Միեւնոյն ատեն ջուրն ինկած կ'ըլլայ Լոքառնոյիներու նոր ժողովը (Անգլիա, Ֆրանսա, Պելժիա, Գերմանիա, Իտալիա).

Ժողովի պահուն, Հռոմէն հեռաձայն մը կը հաղորդէր թէ Իտալիա բոլորովին անտարբեր է տրուելիք որոշումներու մասին : Նշանակալից անտարբերութիւն մը կը ցուցնէր նաեւ Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, երբ կը քննուէր խնդիրը Լա Հէյի ատեանին յանձնելու առաջարկը : Թերթերու թղթակիցները կը գրեն թէ Եթովպիոյ պատուիրակութեան հանգամանքը ճանչնալու համար ամէնէն գործօն դերը կատարեց Լիթվինով, «թօրփիլ» մը արձակելով Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ եւ միաժամանակ ձախողեցնելով Լոքառնոյիներու նոր ժողովը : Սէն Պոլս, «Ժուռնալ»ի քաղաքական խմբագիրը, այս առթիւ գրած տեսութեան մէջ դիտել կուտայ.

— « Ճշմարտութիւնը այն է որ բոլոր նախատեսուած հնարքները թորփիլահար եղան Գ. Լիթվինովի կողմէ : Ինչո՞ւ, պիտի հարցնէք : Պարզապէս անոր համար որ Ռուսաստան չի կրնար մարսել Լոքառնոյի վերահաստատման ծրագիրը : Ինչ յաղթական խաղ խորհրդային իշխանութեան համար, Իտալիան դուրս ձգել միջազգային գործունէութենէ, Լոնտոնը յանկարծակի հանել Հռոմի դէմ, եւ միեւնոյն ատեն ներկայանալ իբրեւ ախոյեան օրինականութեան, Ազգերու Դաշնակցութեան եւ իբրեւ պաշտպան փոքր պետութեանց : Իսկապէս յաջող վարպետութիւն մը» :

Փարիզի միւս կարեւոր թերթերն ալ շատ յոռետես են, տրուած որոշման առթիւ, եւ կը կարծեն թէ Իտալիա պիտի քաշուի ոչ միայն Ազգերու Դաշնակցութենէն, այլեւ եւրոպական բոլոր խորհրդակցութիւններէն, մինչեւ որ գոհացում ստանայ :

*** Վալտէ Մարիամ, Փարիզի եթովպական դեսպանը, որ Նէկիւսին ամէնէն մտերիմ խորհրդականներէն մէկն էր, չորեքշաբթի օր իտալական դեսպանատուն գնաց եւ հպատակութիւն յայտնեց «իր աղատ կամքով» : Այս յայտարարութիւնը ստորագրած ատեն ներկայ էր իտալական դեսպանը, ֆաշական համազգեստով : Ցետոյ ըսաւ թէ ինք այլեւս պարզ քաղաքացի մըն է : Եթովպական դեսպանատան պաշտօնէութիւնը մերժեց հետեւիլ զատալիք դեսպանին.

ԴԱՍԱԼԻՔ ՄԸ 22 ՏԱՐԻ ՊԱՀՈՒԱԾ էր իր ծնողքին տանը մէջ, առանց դուրս ելլելու (Վէզուլի շրջան) : Անցեալ օր բուռն վէճ մը ունեցաւ հօրը հետ եւ սկսաւ իրար ծեծել : Ոստիկան - զինուորներ օգնութեան հասնելով, հաստատեցին թէ տղան, 47 տարեկան հողագործ մը, զինուորութենէ խուսափած էր 1914 օգոստոս 7էն ի վեր :

15 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ եւ 31 հոգի վիրաւորուեցան Լուսս - Ավինեօն ճամբուն վրայ, երբ տեղական կառախումբ մը ընդհարեցաւ ճեպընթացի մը : Զոհերուն մէջ կը գտնուին երեք կիներ, չորս մանուկներ եւ երկու քահանաներ :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ մերժեց Արաբիոյ Թագաւորին միջնորդութիւնը, գործադուլը դադրեցնելու եւ բանակցութիւններ կատարելու համար : Պաշարման վիճակը անխուսափելի կը համարուի այլեւս : Ապրիլ 19էն մինչեւ սեպտեմբեր 20 ձերբակալուած են 2643 Արաբներ եւ 546 Հրեաներ : 1646 Արաբներ դատապարտուած են զանազան պատիժներու :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԷՎՐԷԳԱ՜ .

Անցեալ շաբաթ օր անտոխս մը հաղորդեր էի ձեզի, քաղելով Գահիրէի Ազատ Միտք շաբաթաթերթէն :

« Օրուան խնդիր » խորագրին տակ, ծածկանուն աշխատակից մը կ'առաջարկէր արտասահմանի հայութիւնը հաւաքել տեղ մը, որ «ամէնուն ալ գիտենք ու ամէնուս մտահոգն է, եւ որ հեռաւորուած աշխարհի ինծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն կողմէ» :

— « Տեղ մը ուր, ամէն օր, իր առաւօտեան աղօթքին հետ, ոչ Աթաթիւրք մը, ոչ Մուսոլինի մը եւ ոչ ալ Հիթլէր մը փառաբանելու հարկադրանքին տակ պիտի գտնուի գաղութահայը :

Տեղ մը վերջապէս, ուր մենք շատ աւելի ազատութիւն պիտի վայելենք քան Հայաստանի մէջ » :

Ո՞վ կրնար ընդդիմանալ այսպէս խելացի ծրագրի մը,— քեռսաւորել մեր ամէնուս գիտցած տեղը եւ հոն երկրորդ ազգ մը կազմել» :

Իսկ տե՞ղը,— խնդրեր էի համբերել մէկ շաբաթ, մինչեւ Ազատ Միտքի յաջորդ համարը : Եւ ահաւասիկ ձեռքս է արդէն (թիւ 6, սեպտ. 19) :

Ցօղուածագիր X շարունակելով իր խորհրդածութիւնները, «մեր ամէնուս գիտցած» տեղին անունը կը ծանօթացնէ խորախորհուրդ ձայնարարութեամբ մը.

«Կ'արժէ որ, գոնէ անգամ մը մենք մեզի հարցում տանք թէ՝ արդեօք ներգաղթի հարցին հետ, Մոսկուա պիտի ուզէ՞ր խաղալ այն կերպ ինչպէս որ կ'ընէ հիմա, եթէ մենք Կիլիկիոյ եւ յետոյ ալ Իզմիրի շրջանի տեղական Հայ գանգուածները Սուրիոյ հիւսիսային մասին մէջ գետեղած ու ազգ մը չինած ըլլայինք արդէն, գիտնալով որ, Անգլիոյ կողմէ Պաղեստինի մէջ չինուած Հրեայ Օջախին որպէս pendant (փէնդ-նմանը) Փիրիպէճեան (ուրիշ հրեայ օճախ մը) մը ստեղծելու մարդասիրական զգացումներէ կը մղուի մինչեւ այսօր նոյն Մոսկուան եւ տակաւին պիտի մղուի այնչափ ատեն որ Պաղեստինի մէջ հրեայ օճախ մը կայ ... :

... Դժուար պիտի ըլլար հաւատալ այն առարկութեան թէ օտար չկամութիւններ մեզի թոյլ պիտի չտային գըլուխ հանելու նման ազգաշէն աշխատութիւն մը յիշեալ հողամասին վըրայ, ամէնուս ծանօթ ըլլալով որ, տակաւին մինչեւ այսօր, հեռաւոր Աօտրիքէ՛ն ներգաղթ կը կատարեն մեր մատնանշած հողերուն վրայ, յայտնի նպատակներով .. »

Զէ՞ք խանդաղատիր կարդալով այս հատուածն ալ.

— « Մեր գործին չի գար որ, Երկիր փոխադրուելիք երկու - երեք հարիւր հազար Հայեր ազգին - անդին փճանան, աչքերը անմատչելի Հայաստանին դարձուցած, քանի որ ամէն կարելիութիւն ունինք, եթէ ուզենք, պահանջուած զոհողութեան ընդառաջ երթալու, ցանանք հաւաքելով հոն, ուր Կիլիկիոյ դարաւոր կաթողիկոսութիւնը իր Աթոռը հաստատած է » :

Ուրեմն, տեղը պատրաստ է, կաթողիկոսական եռվանին ալ վրան :

— Բայց կ'ըմբռնմի՞ն. այդ երկիրը տէր չունի՞ ...

— « Փարայէն խապպր տուրք» ...

Արդարեւ, թերթը կը բացատրէ որ եթէ մինչեւ հիմա «մեր հաւաքման դէմ չկամութիւններ յայտնուեցան», պատճառը այն է որ «հայ փախստականներու տեղաւորման ծախքը մենք ուրիշներէն մուրացինք » :

Թոյլ տուէք ընդհատել այստեղ, աւելի կարեւոր յայտնութիւն մը արձանագրելու համար վաղը :

Մինչ այս մինչ այն, պատրաստուեցէք հանգանակութեան մը ձեռնարկելու, կարաւաններու փոխադրութեան համար : «Յառաջ»ն ալ կը խոստանայ կատարել իր պարտքը :

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ԱԵՓԱԿԱՆ ՑՊԱՐԱՆ)

12րդ ՑԱՆԿ

Պոռոտյի ընկերներէն եւ համակիրներէն ընկ. Ա. Քէնտիրեանի միջոցաւ (մանրամասնութիւնները առանձին)	205
Հրանդ Գալեան	100
Տիկին Ա. Մ., Մարսէյլ	100
Մ. Դաւիթ, Մարսէյլ	100
Ս. Գալեան, Խանէքին (Իրաք)	50
Տիկին Ա. Շ.	25
Գումար՝	580
Սեպտ. 18ի գումարը՝	8155
Ընդհ. գումար՝	8735

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փօլ Շէֆէր, «Պէրլինէր Թակպլաթ»ի խմբագրապետը, որ տարիներով նոյն թերթին Մոսկուայի թղթակիցը եղած է, երկար խմբագրականի մը մէջ կը վերլուծէ Խ. Միութեան ապագայ կացութիւնը, Սթալինի հիւանդութեան պարագային : Այս առթիւ կը բացատրէ թէ այլեւս կարելի չէ «դրոյց» նկատել կարմիր դիկտատորին հիւանդութեան մասին տրուած «խիստ ճշգրիտ եւ խիստ բացորոշ» տեղեկութիւնները, թէ Սթալին իսկապէս կը տառապի սրտի անբուժելի հիւանդութենէ մը. «Ոչ ոք եւ ոչ պաշտօնական հերքում չի կրնար բան մը փոխել իրերու այս վիճակէն : Կը յիշուի թէ Լէնինի մահէն վեց ժամ առաջ, Քրէմլին կը հերքէր այս մասին տրուած որ եւ է տեղեկութիւն » :

Գերման հրապարակագրին կարծիքով, Սթալինի մահէն վերջը Ռուսաստանի կացութիւնը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլայ այն վիճակէն որ կը տիրէր Լէնինի մահէն վերջը (1924), «որովհետեւ այն ատեն արդէն կար Սթալինը որ երկու տարիէ ի վեր գիտէր թէ Լէնին կորսուած է եւ որ անոր յաջորդութիւնը կը կազմակերպէր անսովոր կոպտութեամբ : Այդ պատճառով ալ, իր մահէն քանի մը ամիս առաջ, Լէնին գժտուած էր Սթալինի հետ եւ իր տան դուռը փակած անոր առջեւ : Գալով Սթալինի, իր շրջապատին մէջ չկայ մէկը որ նախատեսմանուած ըլլայ ստանձնելու ժառանգութիւնը : Ինք բացարձակ տէրն է Խ. Միութեան, կը մնայ միակ առաջին մարդը կուսակցութեան եւ երկրին եւ այդ հանգամանքով ալ միահեծան կը վարէ երկրին բարդ մեքենան : Սթալինը կորսնցնելով, Խ. Միութիւնը պիտի կորսնցնէ իր առանցքը. Այս հանգամանքներուն մէջ, Խ. Միութեան դիմագիծը հիմնովին պիտի փոխուի, երբ Սթալին մեռնի » :

Կարգ մը տեղեկութեանց համաձայն, Սթալինի ամէնէն հաւանական յաջորդն է Վորոշիլով : Գերման հրապարակագրին եզրակացութեամբ, ծանր դէպքեր կրնան պատահիլ, փոխանցման շրջանին մէջ, վտանգելով նոյնիսկ Եւրոպայի խաղաղութիւնը :

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ

Բանուորական խլրտումները կը շարունակուին Փարիզի թէ գաւառի մէջ, մինչ գործարաններու գրաւումով. Չորեքշաբթի օր գործադուլ հռչակեցին Փարիզի շրջանին շաքարայի եւ անուշեղէնի գործարաններու բանուորները, գրաւելով հաստատութիւնները : Առ այժմ շարժումին կը հետեւին 39 հաստա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԴԷՊԻ ՁԱԽ ԹԵՔՈՒՄ

Տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը բաւական զարկ տուաւ երկրի անտեսական բարգաւաճման, որ կը կատարուէր ի հաշիւ գիւղի եւ ցարական շրջանէն ժառանգութիւն մնացած հարստութեան ։ Հնարաւորութիւններ ստեղծելով գիւղացիին համար զարգացնելու իր տնտեսութիւնը՝ կառավարութիւնն առանց բան մը տալու անոր, կը գանձէր հսկայական տուրքեր, որով եւ կը ձգտէր վերահաստատել քաղաքի արդիւնաբերութիւնը ։ Գիւղացին դարձած էր «կթան կով»։ Այս կացութիւնը գիւղացին մղեց գործօն պայքարի։ 1924—25ին տեղի ունեցան ըմբոստութիւններ եւ գիւղական ու շրջանային կուսակցական պաշտօնէութեան կոտորած։ Իշխանութիւնը անելի էր մատնուած։ Մինչ յեղափոխական շրջանին կուտակուած հարստութիւնը սպառելու վրայ էր, երկրի ներսը հարկատու գիւղացին էր ըմբոստացած եւ արտասահմանն ալ վարկ չէր տար ։ Իսկ արդիւնաբերութեան վերելքը շարունակելու համար անհրաժեշտ էին նոր միջոցներ ։

Այս պայմաններու տակ համայնավար ղեկավարութիւնն զգաց, որ արդիւնաբերութեան բարելաւումը մեծապէս կապուած է գիւղատնտեսութեան աճման եւ արտադրող գիւղացիներու վիճակի բարեփոխման հետ։ Ատոր հասնելու համար պէտք էր գիւղացիին հաւատք ներշնչել, թէ իրեն ապահովօրէն կրնայ զարգացնել անհատական տնտեսութիւնը, տէր ըլլալ իր աշխատանքի արդիւնքին եւ բաժին ունենալ իշխանութեան մէջ։ Իշխանութիւնը հարկադրուեցաւ աւելի խորացնել Նէփը եւ շարք մը զիջումներ կատարել ։

Առաջին հերթին որոշուեցաւ գիւղին մէջ ջնջել ռազմական կոմունիզմի մնացորդ կարգերը, ապա լուծուեցան խորհուրդները եւ նոր ընտրութիւններ կատարուեցան, որոնց ընթացքին գիւղական եւ շրջանային խորհուրդներու մէջ անցան բազմաթիւ անկուսակցականներ ։ Նաեւ որոշուեցաւ ընդլայնել առեւտրական հնարաւորութիւններն ու յարաբերութիւնները ինչպէս գիւղին ներսը, նոյնպէս եւ գիւղի ու քաղաքի միջեւ։ Յետոյ, գիւղացին արտօնութիւն ստացաւ կապալով վերցնելու պետական ազատ հողերը եւ առանց սահմանափակումի վարձելու մշակներ (բատրակ)։ Իսկ մասնաւոր դրամագլխի դէմ որոշուեցաւ այլ եւս վարչական միջոցներու չդիմել, քանի որ այնուհետեւ «պետութեան եւ մասնաւոր դրամագլխի յարաբերութիւնները կը կառավարուէին ազատ մրցման հիմերով»։ Այս վերջին որոշումով մասնաւոր դրամագլուխը ազատ մուտք պիտի ունենար դէպի գիւղը։ Այս նոր հիմերով ընկերվարութեան կառուցումը պիտի շարունակուէր «գիւղացիութեան հետ միասին՝ բանուոր դասակարգի ղեկավարութեամբ»։ Այս նոր ուղեգծի գլխաւոր գաղափարախօսն էր Պուխարին, որ հրապարակ նետեց «հարստացէք» կարգախօսը ։

Քամենեւ - Զինովիեւ - Թրոցկի

ընդդիմադիր հոսանքը կը կարծէր թէ անտեսական այսպիսի քաղաքականութիւն մը պիտի օգնէր երկրին մէջ դրամատիրական յարաբերութիւններու զարգացման եւ «երեսները գիւղ դարձնելով» համայնավարները պիտի հեռանան լէնինիզմէն՝ ստանձնելով դէպի ընկերվարութիւն դիմող բանուորութեան շահերը։ Թրոցկի կը գտնէր թէ անիրագործելի է որ բանուորութիւնը ղեկավարէ գիւղացին եւ երկուքը միասին ընկերվարութիւն կառուցանեն, որովհետեւ երկրի քաղաքական կեանքը կ'ընթանայ բանուոր դասակարգի եւ գիւղացիութեան մեծամասնութեան միջեւ ծագելիք թշնամական բախումներու մէջ, որ իր լուծումը կրնայ ստանալ միայն համաշխարհային յեղափոխութեամբ ։ Հետեւաբար Սթալինի որդեգրած քաղաքականութեամբ հնարաւոր չէ մէկ երկրին մէջ ընկերվարութեան յաղթանակը ։

Կուսակցական 14րդ համագումարին մէջ (1925, դեկտեմբեր) ուժգնօրէն բախեցան այդ երկու տեսակէտները։ Սթալին - Պուխարին տեսակէտին հակառակ էր Լէնինգրատի պատգամաւորութիւնը, որուն ժողովին մէջ միացան եւ ուրիշներ (Լէնինի այրին, Քամենեւ, Սոքոլնիկով, Լաշեւիչ եւայլն)։ Ընդդիմադիր հոսանքն ինքզինքը ժողովին մէջ այնքան զօրաւոր կը զգար, որ հակառակ Կեդր. Կոմիտէի որոշման, պահանջեց որ Սթալինի հետ միասին պաշտօնական զեկուցումով հրապարակ գայ նաեւ Զինովիեւ (ինչ որ ժողովի կողմէ ընդունուեցաւ)։ Ի՞նչ ամբաստանութիւններով հանդէս կուգար ընդդիմադիր խմբակը

1.— Նէփը պէտք չէ շփոթել ընկերվարութեան հետ, որովհետեւ երկրին մէջ գոյութիւն ունին մենաշնորհներու, կապալի, մասնաւոր դրամատիրութեան եւ ազատ առեւտուրի դրութիւնները։ Իսկ որ կայ դրամատիրութիւն՝ մասնատիրական թէ պետական, հոն անխուսափելի են շահագործման բոլոր ձեւերը ։

2.— Գիւղին եղած նոր զիջումները կը զօրացնեն կուլակը եւ կը խրախուսեն գիւղի դրամատիրական տարրերը։ Կուսակցութիւնը անտեսելով եւ ստորահարելով աղքատ գիւղացիներու շահերը, անոնց վրայէն ձեռք կը պարզէ միջակ գիւղացիին ։

3.— Կուսակցութեան կազմի 60 առ հարիւրը ոչ - բանուորական տարրերէ կը բաղկանայ, որ ցոյց կուտայ, թէ կորսնցուցած են հաւատքը դէպի բանուորական ուժը։

4.— Կուսակցութիւնը չի կրնար յաղթահարել ներքին դժուարութիւնները, որովհետեւ երկիրը տնտեսապէս եւ արհեստագիտութեամբ շատ յետամնաց է, եւ կացութիւնը կրնայ փրկել միմիայն միջազգային յեղափոխութիւնը ։

5—. Բոլոր նոր զիջումները կը կատարուին ի շահ դրամատիրական տարրերու եւ ի վնաս բանուորութեան եւ աղքատ գիւղացիներու ։

6.— Երեսները դէպի գիւղ դարձնելով եւ միջակ գիւղացին սիրաշահելով, պէտք չէ մոռնալ քաղաքի արդիւնաբերութիւնը եւ բանուորի շահը։ Անհրաժեշտ է առաջին հերթին զարկ տալ երկրի ճարտարարուեստին։

7.— Կեդր. Կոմիտէն կը գերագնահատէ Եւրոպայի բանուորական որոշ կազմակերպութեանց խորհր. երկրին օգտակար ըլլալու չափը։

8.— Օղիի վաճառման թոյլատուութիւնը խիստ բացասական կ'անդրադառնայ ժողովրդի եւ բանուորի կենցաղին վրայ, որու հետեւանքով երկրին մէջ կ'աճի արիկաններու, պոռնիկներու եւ անապաստան մանուկներու թիւը ։

9.— Տնտեսական ճակատին վրայ եղած կորուստներն ու անյաջողութիւնները հետեւանք են կուսակցութեան սխալ քաղաքական ուղեգծի ։

10.— Կուսակցութեան եւ պետական մեքենայի մէջ կը տիրէ բիւրոկրատիզմ։ Պոլիտբիւրոյի մի քանի անդամներուն վրայ (Թրոցկիի, Զինովիեւի եւ Քամենեւի) ճնշում կը գործադրուի, եւ կուսակցութեան մէջ կը նշմարուի քանի մը անհատներու միահեծանութեան ձգտում ։

Համագումարին մէջ փորձուեցաւ ընդդիմադիրներուն որոշ զիջումներ կատարելով հաշտութիւն կնքել, սակայն անյաջող անցաւ։ Հետաքրքրական է, որ երբ համագումարին մէջ ակնարկուեցաւ, թէ ընդդիմադիրներու հանդէպ հարկ է խիստ միջոցներու դիմել, իսկոյն պաշտօնապէս հերքուեցաւ եւ Կեդր. Կոմիտէի կողմէ յայտարարեցին թէ իրենք այդպիսի յիմարութիւն չեն ըներ, քանի որ անհնար է երկիրը կառավարել առանց կուսակցութեան կողմէ ճանչցուած ղեկավարներու (Թրոցկի, Քամենեւ, Զինովիեւ, Եւդոկիմով, Ռադէկ, Սմիլգա, Ռակովսկի, Սաֆարով եւ ուրիշներ)։ Ու ոչ ոքի մտքէն կ'անցնէր որ 11 տարի ետքը այդ ճանչցուած ղեկավարները պիտի գնդակահարուէին իբրեւ «կատղած շուներ»....

Թէեւ 14րդ համագումարին մէջ ընդդիմադիր բոլոր հոսանքներուն ներկայացուցիչները՝ նոյն տեսակէտները կը պաշտպանէին, սակայն անոնք իբրեւ մէկ խմբակցութիւն դեռ միացած չէին։ Միացումը տեղի ունեցաւ 1926ին։ Զինովիեւականներու եւ թրոցկիականներու միացեալ հոսանքը կուսակցութեան ներսը գաղտնի կուսակցութիւն մըն էր կազմակերպած առանձին կանոնագիրով եւ անդամավճար գանձելով։ Առանձին ժողովներ կը գումարէին, գաղտնի տպարաններու մէջ հակաթալինեան թռուցիկներ կը տպագրէին ու կը տարածէին, հրապարակային ցոյցեր կը կազմակերպէին եւայլն։ Իսկ խորհ. իշխանութեան տասնամեայ տարեդարձին օրը (1927) փողոց իջան՝ կոչ ընելով ժողովուրդին տապալել Սթալին - Պուխարին տիրակալութիւնը ։

15րդ համագումարը (1927 դեկտ.) կուսակցութենէն արտաքսեց Թրոցկին, Զինովիեւը, Քամենեւը, Եւդոկիմովը եւ շատ ուրիշ ձախ ընդդիմադիրներ։ Յետագային Թրոցկին աքսորուեցաւ Թուրքեստան եւ ապա արտաքսուեցաւ երկրէն, իսկ Զինովիեւ, Քամենեւ եւ ուրիշներ ապաշխարել ու անպատուաբեր մեղայականէ վերջ՝ վերընդունուեցան կուսակցութեան մէջ։

Ձախ հոսանքին պարտութենէն վերջ, գլուխ բարձրացուցին աջ ընդդիմադիրները

ԱՇՈՏ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՎԱՆԹԵՆԻԶՄԸ

Տասնեւիններորդ դարու վերջին տասնամեակին ձեւակերպուած եւ մարմին առած Հայկական Ազատամարտը եկաւ գոցելու մռայլ շրջան մը Հայոց պատմութեան մէջ եւ բանալու նոր, լուսաւոր հեռանկարներով հարուստ շրջան մը դարագլուխը ։

Հայութիւնը հասաւ 20րդ դարուն ոչ միայն քաղաքականապէս ստրուկ, այլ եւ ստրուկ հոգեպէս, ոչ միայն պետական սահմաններով հատուածներու բաժնուած, այլ եւ բաժնուած ներքնապէս ։

Այդ ներքին բաժանումը չէր անցներ այն պետական սահմաններու գիծով, որու երկու կողմը կը բնակէին հայութեան երկու հոծ զանգուածները՝ արեւելահայ եւ արեւմտահայ։

Ներքին բաժանումի գիծը կը սկսէր այլ տեղէ, հայկական բնագաւառի սահմաններէն դուրս եւ կուգար տարածուելու դէպի բուն Հայաստանը եւ մէջէն ճեղքելու դարերու ընթացքին երբեք կասկածի տակ չդրուած հայ ազգային ներքին միութիւնը, ազգային ամբողջականութիւնը։

Ճիշդ է, որ Հայաստանի տարբեր գաւառներու բնակչութիւնը ունէր եւ կը շարունակէ պահել իր զուտ տեղական առանձնայատկութիւնները, ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ այդ գոյութիւն ունեցած է եւ կը շարունակէ ունենալ բոլոր ազգերու մէջ։

Այսպէս արեւելեան Փրուսիոյ Գերմանացին իր նիստ ու կացով, իր նկարագրի ինչ ինչ գիծերով, անգամ իր խօսած գերմաներէնի ինչ ինչ նրբութիւններով տարբեր է Պաւարիոյ Գերմանացիէն, բայց երբեք եւ ոչ մէկ Փրուսիացիի կամ Պաւարիացիի միտքէն կրնայ անցնիլ, թէ ինք, իբրեւ Գերմանացի, տարբեր է Պաւարացիէն։ Գերման հայրենիքին եւ գերման ազգին հասած որ եւ է հարուածի ցաւը միեւնոյն ուժգնութեամբ կ'արձագանգէ եւ Փրուսիացիի, եւ Պաւարիացիի, եւ Սաքսոնցիի եւ Սիլեզիացիի սրտին մէջ։

Աւելին՝ դարերով պետական սահմաններով իրարմէ զատուած Գերմանիոյ Գերմանացին եւ Աւստրիոյ Գերմանացին նոյնքան խոր կերպով կը զգան եւ կը գիտակցին գերման ցեղին իրենց պատկանելիութիւնը, որքան Սաքսոնցին եւ Պաւարացին։

Նոյն տարբերութիւնը եւ միաժամանակ նոյն ներքին անքակտելի միութիւնը եւ ամենուր, բոլոր երկիրներու եւ ազգերու մէջ։

Այդպէս Ֆրանսացին իր սովորոյթներով թերեւս աւելի մօտ է Հռենոսի շրջանի Գերմանացիին, քան Մարսիլիոյ Ֆրանսացիին, բայց պատրաստ է մեռնիլ պաշտպանելու համար Մարսիլիացին Հռենոսի շրջանի իրեն դրացի Գերմանացիին դէմ։

Նոյնը կրնանք ըսել Լոմպարտացի եւ Սիկիլիոյ Իտալացիներու մասին, նոյնը Թրակիոյ, Հարաւային Յունաստանի եւ Փոքր Ասիոյ Յոյներու մասին։

Նոյնը ճիշդ է եւ այս մեծ երկրի վերաբերմամբ, ուր երկրագործական Հարաւը եւ ճարտարարուեստական Հիւսիսը նկարագրի, սովորոյթներու եւ անգամ լեզուի ինչ ինչ տարբերութիւններու հետ ունին մէկ անխորտակելի ներքին նմանութիւն, նոյնութիւն՝ ամէնքը Եանքի են, ամէնքը Ամերիկացի, պատրաստ մեռնելու Աստղազարդ դրօշին համար

Ներքին ազգային կապը նոյնքան եւ թերեւս ալ աւելի զօրաւոր է ճնշուած, հալածուած ժողովուրդներու մէջ, որոնց ամէն մէկ անդամը կը զգայ, կը գիտակցի թէ իր կրած հալածանքը ուղղակի հետեւանք է ազգային ամբողջութեան մը պատկանելուն։

Նոյնը ամբողջութեամբ կրնանք ըսել եւ հայութեան մասին։

Նոյն տարբերութիւնները մեր ժողովուրդի մէջ գաւառէ գաւառ եւ նոյն ներքին միութիւնը յաճախ գիտակցուած, երբեմն նոյն իսկ բնազդական, բայց զօրաւոր, անխորտակելի մեր ազգային ամբողջութեան մէջ։

Պատերազմէն առաջ Թուրքիոյ սահմանամերձ Կարսի եւ Շիրակի հայութիւնը իր սովորոյթներով, նկարագրով եւ բարբառով անբաղդատելի կերպով աւելի մօտ էր Կարինի եւ Մշոյ դաշտի ժողովուրդին, քան Լոռիի եւ Ղարաբաղի հայութեան։

Կարսէն դէպի հարաւ, ռուս - թրքական սահմանագծով երկու մասի բաժնուած Բասենի՝ ռուսական եւ թրքական Բասեններու հայութիւնը ոչ միայն միեւնոյն գաւառի ժողովուրդն էր, այլ շատ անգամ միեւնոյն ընտանիքներու մէկ մասը կը բնակէր թրքական Բասենի սահմանամերձ մէկ գիւղին մէջ, մինչ նոյն ընտանիքի միւս մասը ռուսական Բասենի մէկ գիւղին մէջ։

Նոյնը կրնանք ըսել ռուս - թրքական նախկին սահմանի ամբողջ երկարութեամբ երկու կողմը բնակող հայութեան մասին Արարատեան դաշտի հարաւային մասի սահմանամերձ հայութիւնը իր ողջ էութեամբ աւելի մօտ էր սահմանի միւս կողմը բնակող Ալաշկերտի հայութեան, քան Շիրակի եւ Զանգեզուրի հայութեան։

Այդ էր պատճառը, որ երբ Վասպուրականի եւ Տարօնի մէջ հնչեց Հայկական Ազատամարտի շեփորը, անոր կանչին պատասխանեցին միաժամանակ Սեբաստացի Մուրատը եւ Ղարաբաղցի Նիկոլ Դուման, Շապին Գարահիսարցի Անդրանիկը եւ Լոռեցի Սաքօն, Բաբերդցի Սեպուհը եւ Ալեքսանդրապոլցի Ջալլադը։ Պատասխանեցին խանդավառօրէն, առանց ճիգի, առանց երկու անգամ խորհելու, առանց չափելու իրենց հայրենի գաւառներու հեռաւորութիւնը կռուի դաշտէն։

Այդ էր պատճառը, որ երբ 1905 - 6ի ռուսական բռնակալութիւնը իր հարուածը իջեցուց Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի, Գանձակի եւ Արարատեան Դաշտի հայութեան գլխուն, Սեբաստացի Մուրատը, Կայծակ Առաքելը, Աւետիսը եւ անթիւ անանուն հերոսներ կիսատ ձգած Սասնոյ լեռներու, Մշոյ դաշտի եւ Վասպուրականի մէջ մղուած կռիւը, սլացան դէպի համահայկական ազատամարտի, այդ պահուն աւելի վտանգուած դիրքերը Զանգեզուրի եւ Ղարաբաղի մէջ։

Ներքին ազգային անքակտելի միութեան զգացումն ու գիտակցութիւնը, որոնք երբեք չեն դադրած գոյութիւն ունենալէ հայութեան բոլոր, արուեստական կերպով իրարմէ զատուած հատուածներու մէջ, պարզ, որոշ, յստակ կերպով կրկին երեւան եկան եւ աւելի ամրացան Հայկական Ազատամարտի առաջին իսկ օրէն։

Ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լեւանթէնիզմը, որ ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ Ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ

Պոլիսն էր, որ միշտ վերէն նայեցաւ հայ գաւառի վրայ, անկարեկից գաւառացի Հայու առաքինութիւններուն, անհաղորդ եւ օտար այդ «խեղճ գաւառացիին», այդ Մշեցի համալին», «Հայաստանցի ղարիպին»

Յայտնի է իր զաւակը կորսնցուցած Պոլսահայուհիի ողբը.

— Աղներու քօշէն ղարիպ մը չի կար, որ իմ զաւկիս տեղ մեռնէր

Այսպէս եղած է հայկական Պոլիսը առանց սեփական դէմքի եւ նկարագրի, ամէն դիմակ հագնող եւ ամէն կաշիի մէջ մտնող անդէմ լեւանթէնը

Պոլիսը միշտ ձգտեր է զինքը զատել բաժնող գիծը տարածել դէպի Հայկական Բարձրաւանդակը, ռազմական բովանդակութիւն դնել այն արուեստական սահմանին մէջ, որով Թուրք եւ ռուս բռնակալութիւններ բաժնած էին Հայ Հայրենիքը։

Հայ ժողովուրդի հոգեկան ներքին միութեան մէջ հատուածային հոգեբանութիւնը սնուցանողը եւ պահողը եղած է հայկական Պոլիսը, որ այսօր բարեբախտաբար դադրած է եւ յուսանք ընդմիշտ, դեր խաղալէ հայկական կեանքին մէջ։

Պոլսոյ լեւանթէնիզմի թոյնը [illegible] փոխադրուած է գաղութները եւ կը շարունակէ իր աւերիչ դերը կատարել լեւանթէն թերթերու միջոցաւ։

Բայց այդ ալ երկար չի կրնար տեւել։

Զինք սնուցանող աղբիւրէն կտրուած այդ թոյնն ալ կը չորնայ վաղ թէ ուշ, առանց այլ եւս կարենալ վնասելու հայ ժողովուրդի ներքին ազգային ամբողջականութեան եւ անքակտելի միութեան, որ կռուեցաւ եւ կոփուեցաւ Հայկական Ազատամարտի կարմիր բոցերուն մէջ։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԽՄԲ.—Կ'արժէ առանձին քննել այս հարցը ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

— о —

Գրած էինք թէ վրացի ճարտարապետներու պատուիրակութիւն մը այցելած է Հայաստան, ուսումնասիրելու համար պատմական յիշատակարաններ։ Պատուիրակութեան ղեկավար, փրոֆ. Ն. Սեվերով այս առթիւ իր տպաւորութիւնները հրատարակած է, ուր կ'ըսէ.

— Ամենահին յուշարձան հանդիսացող Գառնիի հեթանոսական տաճարը վերաբերում է Ա. եւ Բ. դարերին Դա ամենէն հազուագիւտ [illegible] մի յուշարձան է թէ իր հնութեամբ եւ թէ ճարտարապետական ձեւի առանձնայատկութիւնների տեսակէտից։ Այս յուշարձանը յարում է կայսերական Հռոմի վաղ դարաշրջանի տաճարական ճարտարապետութեանը

Յուշարձանների երկրորդ խմբակցութիւնը, որը գտնւում է էջմիածնի շուրջը, վերաբերում է «ոսկէ դարին» 6րդ եւ 7րդ դարերին, երբ Հայաստանում ստեղծեց իր ուժով եւ պայծառութեամբ զարմանալի կլասիկ մի ոճ, որի լաւագոյն ներկայացու-

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿՐԹԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԽՄԲ.— Մեր ընթերցողներուն ծանօթ են այն յօդուածաշարքերը, զորս [illegible] հրատարակեց երիտասարդութեան եւ կիներու մասին, ամէն երկրի համար առանձին յօդուածներով եւ տարբեր տպաւորութիւններով։ Այս անգամ կը հրատարակէ նոյնքան հետաքրքրական յօդուածաշարք մը։ Աշխատակիցներ երկար տատեն ապրած ըլլալով այն երկիրներուն մէջ, որոնց երիտասարդութեան մասին կը խօսին, այս պատումները կը ստանան մասնաւոր արժէք մը եւ կարեւորութիւն մը ։ ՅԱՌԱՋ որ շատ կը հետաքրքրուի երիտասարդական շարժումով, թարգմանաբար կուտայ այս յօդուածաշարքը՝ նիւթ հայթայթելու համար անոնց որ կ'ուզէին գիտնալ թէ ի՛նչպէս կը կազմուի, կը պատրաստուի, դիմագիծ կը ստանայ նոր սերունդը ամէն երկրի մէջ։

— о —

1.— ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Զուիցերիա «կրթական նախարարութիւն» չունի, որ իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնէր ամէն բան որ կը վերաբերի երիտասարդութեան կրթութեան։ Նահանգներն (քանթոն) են, որ ստանձնած են պատասխանատուութիւնը, եւ այդ պատասխանատուութիւնը գոյութիւն ունի ոչ միայն նահանգային օրէնսդրութեան մէջ, այլ եւ դաշնակցային սահմանադրութեան մէջ, որուն 27րդ յօդուածին տրամադրութեան համաձայն, «նահանգները հոգ կը տանին նախակրթութեան» որ պէտք է դրուի քաղաքային իշխանութեան հսկողութեան տակ,— եւ այդ նախակրթութիւնը պարտադիր է, ձրի ու կը տրուի հանրային դպրոցներու մէջ։ Ինչպէս կը տեսնուի, Սահմանադրութիւնը երբեք չարգիլեր անհատական դպրոցներու գոյութիւնը, սակայն կը պահանջէ որ, կրօնական ուսուցման բացարձակ ազատութիւն տալով հանդերձ, հանրային կրթութիւնը ունենայ միեւնոյն հիմը ամբողջ երկին մէջ։

Այս պարագան արձանագրելէ վերջ, պէտք է գիտել տալ, որ եթէ դպրոցին հետապնդած նպատակը նոյնն է ամբողջ Զուիցերիոյ մէջ, միջոցները կը տարբերին քիչ մը,— մանկավարժական ասպարէզի առաջադրութիւնները նոյնը չեն ամէն նահանգի մէջ, թէեւ տարբերութիւնը բառերու մէջ է եւ ոչ թէ մեթոտներու։ Կարելի է տեսնել որոշ այլազանութիւններ կարգ մը նահանգներու մէջ, — օրինակ՝ ռոմանական Զուիցերիոյ մէջ (ուր Ֆրանսերէն կը խօսուի), դպրոցները հետեւեալ աստիճանաւորումն ունին. Մանկապարտէզ, նախակրթարան, երկրորդ. վարժարան, բարձրագոյն վարժարան։ Իսկ գերմանական Զուիցերիոյ մէջ պէտք է աւելցնել՝ միջնակարգ վարժարանը։ Եւ դեռ կարգ մը նահանգներու մէջ, ուր ընդունուած է դպրոցներու այս աստիճանաւորումը, դարձեալ կը տեսնուին ենթաբաժանումներ, որոնք չեն համապատասխաներ թուղթի վրայ ցոյց տրուածին։ Ատիկա դաշնակցութեան պահանջն իսկ է։

Պէ՞տք է քննադատել այս պարագան։ Չեմ կարծեր։ Արդիւնքը մէջտեղն է եւ կը հաստատէ թէ զուիցերիացի ժողովուրդին կրթութիւնը, ընդհանուր առումով, չափազանց յառաջ գացած է։ Իր նահանգային իշխանութիւնները — որոնք կառավարական պատասխանատուութիւն ունին,— մասնաւոր ուշադրութեամբ մը կը հետեւին երիտասարդութեան կրթութեան։ Նահանգներ կան, որոնց հանրային կրթութեան պիւտճէն ծանր կը կշռէ ելմտացոյցին վրայ։ Միւս կողմէ, այլազանութիւնը, որուն մասին խօսեցանք, աւելի կեղծ է քան իրական։ Դարձեալ, Համադաշնակցութիւնը կը պահանջէ որ ամէն Զուիցերիացի երիտասարդ ունենայ ծանօթութիւններու նուազագոյն հասարակաց չափ մը եւ իր մասնաւոր օրէնքները ցոյց կուտան այն հսկողութիւնը որ ի գործ կը դնէ նահանգներու կողմէ ընդունուած մեթոտներու վրայ, ձեռք ձգելու համար որ ցանկացած արդիւնքը։ Այդ օրէնքները ցոյց կուտան թէ Համադաշնակցութիւնը ինչ չափով կը քաջալերէ հանրային կրթութիւնը։ Եթէ Համադաշնակցութիւնը, մասնաւոր նպաստներով, նպաստ կը յատկացնէ նախակրթարաններուն, ինչպէս նաեւ արհեստային, առեւտրական եւ երկրագործական ուսման, կնոջ տանտիրութեան, միւս կողմէ նահանգներուն կը ձգէ հոգը մրցելու իրարու հետ՝ իրենց կրթական յառաջդիմութեան, մանկավարժական մեթոտներուն տեսակէտով։ Ան չի խորտակեր ամբողջապէս հաստատուած կարգերը, ան գիտէ, օրինակի համար, թէ 1536էն սկսեալ, կրօնական բարեփոխութեան կողմնակից ներկայանալով հանդերձ, Ժընեւի ժողովուրդը որոշեց, հանդիսաւոր քուէարկութեամբ մը, պարտադիր դարձնել կրթութիւնը։ Ան գիտէ նաեւ թէ այս սկզբունքը շատ ուշ ընդունեցին կարգ մը նահանգներ։ Ուրեմն իր վրայ պարտք կը ծանրանայ փորձել հաւասարեցնել ուսումը վերէն վար։ Ատոր մէջ յաջողած է արդէն այն քննութիւններով, որ տեղի կ'ունենան երկրորդական վարժարանները աւարտելէ վերջ, եւ այն հսկողութեամբ, որով կը հաստատէ յարաբերութիւնները ընդմէջ դաշնակցութեան եւ նահանգային վարչութեանց։

(1) (Շար.)

ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

— • —

Թուրք թերթերը կը գրեն (15 սեպտեմբեր) — Արեւելեան նահանգներ [illegible] կ'երթան տնտեսական եւ ելմտական գործավարները։ Նախ պիտի երթան Զօնկուլտաք, միասին ունենալով նաեւ իրանեան գնացանը, որ Զօնկուլտաքի մէջ քննութիւն կատարելէ յետոյ Պոլիս պիտի վերադառնայ։

Սեւ Ծովու կարգ մը նաւահանգիստները այցելելէ յետոյ, երկու գործավարները պիտի քննեն նաեւ Իրանի [illegible] ճամբան, քննութիւն պիտի կատարեն Իկտիրի շրջանակին մէջ եւ վերադարձի միջոցին նաեւ Վան պիտի հանդիպին, այնտեղի նաւարկութեան հաստատութիւնները աչքէ անցնելու համար։ Հաւանական է որ գործավարներուն ճամբորդութիւնը մինչեւ Կարս երկարի.

Տնտեսական եւ ելմտական տեսակէտով մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս ճամբորդութեան, որու միջոցին կարեւոր խնդիրներ պիտի լուծուին.

ցէներն են Զուարթնոցը, Հռիփսիմէն եւ Գայեանէն:

Զուարթնոցի (7րդ դար) բազմանիստ ձեւերի ամենագեղեցիկ մանրամասնութիւնների առատութիւնը գրաւում է տաճարն ուսումնասիրողի ուշադրութիւնը: Կառուցուածքի պարզ, ճշգրիտ եւ տպաւորիչ պլանը պսակւում է ամբողջական կառապետութեամբ: Անհրաժեշտ է ընդլայնել հետազօտութիւն այս երեւոյթի յուշարձանը մինչեւ վերջը ուսումնասիրելու համար: Հսկայական հետաքրքրութիւն է ներկայացնում Հռիփսիմէի հետ միասնական ընդհ. ճարտարապետական կոմպլէքս կազմող պալատը: Դա քաղաքացիական ճարտարապետութեան միակ մեզ յայտնի նմուշն է այդ ժամանակից թէ Հայաստանի եւ թէ Վրաստանի համար:

..Գեղարդը՝ այդ մեծ, ժայռում յանւող վանքը հրջապատուած է ժայռերով: Ժամանակն այդ ժայռերին տւել է ֆանտաստիկ «քաղաքի» տեսք: Այստեղ շուրջը բարձրանում են ամրոցներ, պալատներ, աշտարակներ [illegible] ուրուագծումներով: Գեղարդի կառուցանողները կարողացել են իրենց ճարտարապետութեան համար գտնել ընդհ. լեզու բնութեան ճարտարապետութեան հետ, գտնել բնական տեսարանի եւ իրենց կառուցող ձեւերի համադրութիւնը:

Իսկ փրոֆ. Գ. Ջուբինաշվիլի կը գրէ.—

—Հայաստանը չափազանց հարուստ է պատմական յուշարձաններով: Նրանք ձգւում են շարաններով դարից դար եւ նրանց մասին խօսում են ոչ միայն Հայաստանի 6րդ, 7րդ, 9րդ, 10րդ եւ յաջորդ դարերի բազմաթիւ պատմաբանների վկայութիւնները, այլ եւ հէնց այդ հնադարեան ճարտարապետութեան կոթողների վրայ գտնւող առատ արձանագրութիւնները:

...Անկասկած, հայ գեղարուեստի, յատկապէս հայ ճարտարապետութեան այսպէս ուսումնասիրողը յետագայ խորացուած ուսումնասիրութեան հետեւանքով ստիպուած կը լինի հրաժարւելու բազմաթիւ սովորական գրքերից, իսկ այդ հնադարեան կուլտուրայի ուսումնասիրութիւնն անհրաժեշտ եւ վաստակաւոր գործ է ժամանակակից կուլտուրական շինարարութեան համար: Չէ՞ որ գեղարուեստական ժառանգութեան ուսումնասիրութիւնը, նրա իւրացումը կ'ապահովէն այն ճարտարապետական վերելքի չտեսնուած թափը, որով ընթանում է մեր դարաշրջանը: Հայաստանի հնադարեան ճարտարապետութեան հետ ծանօթութիւնը շարունակելու նպատակով վրաց խորհրդային ճարտարապետների [illegible] ընտրեց այնպիսի յուշարձաններ, որոնք առանձնայատուկ ուժգնութեամբ տալիս են ձեւերի եւ ոճերի առաջին բազմազանութիւնը, եւ որոնք կառուցուած են սկսած անտիկական Գառնիից մինչեւ 17—18 դարերը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Դամասկոսի թերթերը կը գրեն.—

Փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան ու փափուկ հարցը վերջնապէս լուծուած ըլլալ կը թուի: Յոյն օրթոտոքսներու պատրիարքը եւ միւս քրիստոնեայ համայնքներու հոգեւոր պետերը այցելեցին Ազգայնական պլոքի ղեկավարներուն եւ շնորհաւորեցին զանոնք: Պատասխանելով յոյն-կաթոլիկ համայնքի պատրիարք Մօղապղապի արտասանած ուղերձին, պլոքի այժմու Նախագահ Պ. Շիւքրի Գուաթլի յայտարարեց.

— «Ձեր եւ միւս համայնքներու պետերուն շնորհիւ է որ կրցանք իրաւախոհութեան գալ եւ յաջողիլ, որովհետեւ իրաւախոհութիւնը յաջողութեան ազդակ մըն է: Բայց մեզի կը մնայ դեռ աւելին ընել եւ կը յուսանք թէ մեր բաղձանքները պիտի կրնանք իրագործել ձեր եւ Աստուծոյ աջակցութեամբ»:

** Հալէպի ազգայնական վարիչներէն Տօքթ. Շէհպէնի նամակ մը ստացած է Փարիզի սուրիական պատուիրակութեան գործօն անդամներէն Ֆարէս էլ Խուրիէն որ կը յայտնէ թէ «ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը աւելի նպաստաւոր է քան անգլօ-իրաքեան եւ անգլօ-եգիպտական դաշնագիրները: Մինչ անգլօ-իրաքեան դաշնագիրը կ'արտօնէ բրիտանական օդանաւերու թռիչքը իրաքեան հողամասի վերեւէն, որպէսզի Անգլիա ապահովէ իր հաղորդակցութիւնները Հնդկաստանի հետ, ֆրանսական օդային ուժերը մեր հողամասին վերեւէն թռչելու արտօնուած են մինչեւ դաշնագրին գործադրութեան պայմանաժամին լրանալը: Ֆրանսական օդային ուժերը միայն երկու խարիսխ պիտի ունենան Սուրիոյ մէջ, բայց այդ խարիսխները պիտի հաստատուին քաղաքներէ հեռու: Ինչ կը վերաբերի ֆրանսական զօրամասերուն, անոնց մեծ մասը պիտի հեռանան անմիջապէս. պիտի մնան փոքրաթիւ ուժեր, որոնք Սուրիոյ քանի մը կէտերուն վրայ պիտի կեդրոնանան, քանի մը տարուան համար, մինչեւ որ Սուրիոյ ազգային բանակը կազմուի ու զօրանայ»:

ԳԻՂՈՒԹԷ ԳԻՂՈՒԹ

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԴՊՐՈՑԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

Սելանիկի կրթական քննիչը պաշտօնագրով մը տեղեկացուցած է ազգային վարժարանին թէ սեպտ. 21ին պէտք է բացուի իբրեւ հայկական առաջին տիմօթիքօն սքոլիօն (Նախակրթարան) եւ տրամադրուած են երեք յոյն ուսուցիչներ, 84 պահերու համար.

Ազգային վարժարանը մօտաւորապէս 170 պահ դասեր պիտի ունենայ, որուն 84ը պիտի տրուի յունարէն, իսկ մնացեալը հայերէն լեզուով: Կը հաւաստեն թէ Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ շրջանի հայ վարժարանները եւս արտօնութիւն ստացած են վերաբացուելու:

Սելանիկի թաղ. խորհուրդը արդէն իսկ ազդեր հրատարակած է, վերաբացման առթիւ: Իսկ Աթէնքի մէջ կացութիւնը անորոշ է տակաւին:

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ
կառավարական պահակները քանի կ'առաջնորդեն խումբ մը ապստամբ սպաներ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ԸՆԿ. ՅԱԿՈԲ ԿԷՕԶԻՒՊԷՕՅԻՒՔԵԱՆ

Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»յէն ցաւով կ'իմանանք մահը երիտասարդ ընկերոջ մը, Յակոբ Կէօզիւպէօյիւքեանի, որ շիջեր է երեք ամսուան տառապանքէ հիւանդութենէ մը յետոյ:

Ընկեր Յակոբ ծնած էր 1891ին Ամասիոյ մէջ: Զաւակն է համեստ ու աշխատաւոր ընտանիքի մը: Տարիներով օտար ու անհարազատ ափերը մաշեցնելով, որ մըն ալ Ամերիկա կը մեկնի, ուր շնորհիւ իր ընդունակութիւններուն, բայց մանաւանդ աշխատասիրութեան կը յաջողի ինքզինք տնտեսապէս [illegible]: Սակայն Յակոբը անանցմէ չէր, որ իր նիւթական յաջողութեան մէջ մոռնար իր [illegible] կոչումը: Ան եկած էր [illegible] երկրէն, ուխտ ունէր նուիրուելու ու զոհուելու այն ժողովուրդին, որու զաւակն էր: Ու որ մըն ալ, լքելով ապահով Ամերիկան, Հայրենիքին անխոով ու խաղաղ կեանքը, կ'երթայ միանալու կամաւորական շարժման: Չէ՞ որ ձեռքին ընկեր Յակոբ ճակատ կը մեկնի, յուշելու համար դարաւոր վրէժը: Ան մէկն է այն հերոսներէն, որոնք Արարայի բարձունքներուն վրայ կատաղօրէն կռուեցան, ու պատուելով Թշնամի բանակը խուճապի մատնեցին զայն: Հայկական բանակի հետ յառաջանալով Կիլիկիոյ գրաւման շրջանին տարագրեալ Յակոբ կը յաջողի գտնել սպանդէն ճողոպրած իր սիրելիները, մայրը, քոյրը, եղբայրը եւ երկու քըրոջ որդիները:

Ընտանեկան հոգն ու անտեսական կացութիւնը դարձեալ կը ստիպեն, որ լքէ իր հարազատները, նորէն Հիւսիսային Ամերիկա մեկնելու, ուրկէ կը յուսար օգտակար ըլլալ եւ պէտք եղած օժանդակութիւնը հասցնել: Սակայն իր անհանգարտ ոգին դարձեալ չի տոկար անհարազատ միջավայրին, ու Պէյրութ վերադառնալով կ'ամուսնանայ: Իր առօրեայ աշխատանքներուն զուգընթաց, երբեք դաւաճանած չեղաւ Հանրային պարտականութիւններէն, այլ գործօն մասնակցութիւն բերելով, եղաւ մէկը Պէյրութի Լեգէոնական Միութեան կազմակերպիչ-հիմնադիրներէն, ինչպէս նաեւ միութեան առաջին վարչական անդամը:

Համաշխարհային ընդհանուր տագնապի հետեւանքով, 1930ին Պուէնոս Այրէս կ'անցնի ուր կը սկսի նուիրուիլ իր նոր միջավայրի հանրային գործերուն: Արգիլով Թիրէսի շրջանը, իրեն համար սրբազան նպատակ մըն էր գարկ տալ կրթական գործերուն: Իր ժամանակին անմիջական բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւն ցոյց տուած է տեղւոյն «Արծրունի» ազգային վարժարանին: Իսկ յետագային ոչինչ խնայեց «Զարդարեան» վարժարանին համար:

ՉԻՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Հ. Ց. Դ. ՊԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 21 սեպտ. (Ցառաջ).— Հ. Ց. Դ. Պատ. Միութեան այս տարուան առաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ 20 սեպտ. կիրակի առաւօտ, «Դրօշակ» ընկերութեան Շահրիկեան սրահին մէջ: Հետաքրքրիր երիտասարդութիւն մը ժամանակէն առաջ եկած էր լսելու եւ քաջալերելու Պատ. Միութեան այս օգտակար ձեռնարկը: Միութիւնը որ իր նոր գրադարանով յայն պատահութիւն կուտայ ընթերցասէր հասարակութեան 10 տարիէ ի վեր, միշտ առիթներ կը ստեղծէ ինքնազարգացման համար: Օրուան դասախօսն էր Շ. Նորդունի, իսկ նիւթը՝ «Հայաստանի եւ արտասահմանի յարաբերութիւնները»: Դասախօսը գեղեցկօրէն վերլուծեց իր նիւթը, որուն ամփոփումն իսկ դժուար թէ կարենամ տալ: Դասախօսին տեսակէտն այն էր որ անհրաժեշտ է կազմակերպել Արտասահմանը, հետապնդելու համար Թրքահայ դատը եւ շարունակելու համար մեր ազգ-պատմութեան ուղեգիծը, որ արեւելքի ու արեւմուտքի դարաւոր պայքարին մէջ քաղաքական զօրաւոր երկու բեւեռներ է ստեղծած: Վատութիւն է, բսաւ, քաղաքական տհասութիւն է, նոյն իսկ դաւաճանութիւն է լքել կամ քայքայել Արտասահմանը, Հայաստանի չնորհելու համար կասկածելի օգնութիւն մը: Արտասահման ե՛ւս դատ մը ունի, որ պէտք է հետապնդուի, այդ դատը չի կրնար յանձնուիլ Հայաստանի,— մեր պատմութեան ստեղծած բեւեռներն են որ կը թելադրեն առիկա, մինչեւ որ կազմուի ամբողջ հայ ժողովուրդը ապրեցնող, մեր պատմութեան դժբախտութեան ձայնը լռեցնող ուսեալ Հայաստանը:

Յետոյ դասախօսը ներկայացուց մեր պատմութեան այն բեւեռները, որոնք կազմուած են՝ կռուելով պարթեւական եւ հռովմէական, պարսկական եւ բիւզանդական, արաբական եւ յունական ուժերու դէմ: Այսպէս հասաւ մինչեւ մեր օրերը, մինչեւ Խանջեանի անձնասպանութիւնը, որ պատահեցաւ մեր ժամանակակից պատմութեան դժնդակ պահերէն մէկուն մէջ: Հայաստան կը գլխատուի մտաւորական ուժերու տեսակէտով, եւ ի՛նչ պէտք ըլլի բան՝ արտասահմանի մէջ Հայաստանասէրները լռութիւն կը պահեն տակաւին: Միայն այս պարագան բաւական էր որ մենք կազմակերպուինք, երիտասարդները ցցուէին ու կանգնէին, չթողլով որ սրիկաներու ձայնին կամ աղմուկին տակ այն տպաւորութիւնը յառաջ գայ թէ չկայ արտասահման: Կայ արտասահման մը, գիտակից եւ երիտասարդ, աշխատող՝ Հայաստանի բարգաւաճման համար, բայց եւ տէրը՝ իր իրաւունքներուն: Այդ արտասահմանի մէկ օղակն է Հ. Ց. Դ. Պատ. Միութիւնը,— համակիր այս Միութեան գործունէութեան, դասախօսը փափաք յայտնեց որ շուտով կազմուի երիտասարդական համադաշնակցութիւն մը, գծելու համար արտասահմանի դէմքը, պայքարելու համար արեւմտահայ դատին ի նպաստ՝ զուգահեռաբար Հայաստանի բարգաւաճման, եւ մեր ազգային կեանքէն վտարելու համար արիւնը անմաքուր, այս կամ այն կազմակերպութեան ոտքերը լզող, մութ տեղերէ դրամ ստացող սա կեղծ մտաւորականները՝ հակառակ իրենց ոռնոցին:

Մելիք Դաւիթ

ՄԱՄՈՒԼ

ՓՈՔԵՐԻ ՍԵՂԱՆԸ

Պուքրէշի «Արարատ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 սեպտեմբեր).

— «Ալ ուրիշ հրաւէր հարց չէ՛ մնա՞ց, պիտի մոլատն հիմա մեր ընթերցողներէն շատերը:

Ուրիշներ ալ պիտի թթուեցնեն իրենց դէմքը մեր այսօրուան խորագիրը կարդալով.

Բայց կարելի չէ այլ եւս լռել տեսնելով աղէտը որ տակաւ կը վարակէ մեր շուրջը, եւ կը սպրդի գրեթէ բոլոր հայ ընտանիքներէն ներս:

Հանրային աղէտ՝ զոր չմատնանշելը ոճիր է ալ.

Առեն մը մեր քաղքենի դասը բերնի ծամոց էր ըրած.

— Ո՛ւֆ, զզուելի է ձեր այդ Մօշիլօնը. Հայերը խանութներուն մէջ օրն ի բուն խումար կը խաղան:

Խեղճ Մօշիլօնին զուր անդը միայն կը ծամեն եղեր ···

Հիմա, այլ եւս հայ տուն չկայ ուր աղտոտած չըլլայ մեծքրոպը: Հարուստները կը խաղան, աղքատները կը խաղան: Ամէ՛նքը, ամէ՛նքը: Կարծես թէ անհրաժեշտ մէկ մասն ըլլար ···իրենց առօրեայ անունդին, իրենց գոյութեան ···

Հարուստի մը տունն ես: Ճաշը աւարտած է: Ու ահա թղթախաղի սեղանները մէջտեղ կուգան: Տեսնէք ինչպէ՛ս մոլեգնութեամբ կուգան կը շարուին բոլորը սեղաններուն շուրջ: Ամբողջ օրը այդ սեղանն են երազեր ամէնքը՝ իրենց օրուան բոլոր միւս զբօսանքներուն ու հոգերուն մէջ իսկ: Ո՛, ժամանցի համար չէ որ կը խաղան, այլ կիրքով, ջղայնութեամբ, կարծես գիրար կողոպտելու, գիրար փճացնելու մոլուցքով. Ժամերը կ'անցնին, դրամները կը դիզուին սեղաններուն վրայ, կը խելին բոլորը քունէն, բայց ոչ մէկը կ'ուզէ սեղանը լքել. մինչեւ որ ջիղերը կը թուլնան, ու ամէն մէկը իր տունը կ'երթայ՝ մէկուն երեսէն ժպիտը կախուած, եւ ուրիշէ մը ժահրը ···

խանութին տունն ալ առանկ. ինչո՞ւ վար մնայ ինքն ալ հարուստէն. Հագիւ ճաշը լմնցած են՝ հոն ալ մէջտեղ կուգայ սեղանը. Մինակ էրիկ մարդիկը չէ, կիները ալ շուրջն են, նոյն իսկ թոթովող պզտիկ կիները: Ալ ուրիշ ժամանց չկայ որ հրապուրէ հայ խանութին տունը. ա՛խ ատ փոքրիկ. չխաղցողը քովինին աչքին խորթ կ'երեւայ ու ան հիւրը որ չուզեր խաղալ՝ մէյ մըն ալ չի կանչուիր: Հարսնիք, կնունք, անուն, անպատճառ փոքերն է որ կ'անուշցնէ: Զիրար ճաշի կը կանչեն որպէսզի ոտթէն գիրար... Շատերուն տունին ծախքը փոքէրէն կ'ելլէ ··

Իրենք զիրենք զարգացած նկատող սնօպներուն տունն ալ առանկ է. բըժիշկ, փաստաբան, ուսանող՝ երբ քով քովի գան ալ ուրիշ զբօսանք չունին. փոքէ՛ր. ամբողջ օրը գինովի պէս փոքերին սեղանը միայն կ'երազեն. Եթէ տեսնէք բժիշկ մը որ հացին պատառը դեռ բերանը՝ խենդի պէս փողոցն ի վեր կը վազէ, չկարծէ՛ք որ հիւանդի կ'երթայ, անպատճառ ուշ է մնացած փոքերի սեղանին ··

Ու երիտասարդութի՛ւնը որ ինքն ալ կը վարակուի, ու մեր ուսանողնե՛րը որոնց կը քսուի այս զզուելի փոխանցիկ ախտը ամէն օր ···

Ու դեռ խօսք չենք ըներ խեղճ Մօշիլօնին՝ որուն սրճարանները այնքան թշուառներու վաստակը կը ցամքեցնեն ամէն օր ···

Ու դեռ խօսք չենք ըներ արհեստով խաղամոլներուն որոնք նիւթական բարւոք վիճակ ունէին երբեմն եւ այսօր կը նային ուրիշին ձեռքը ···

··· Ո՞ւր կ'երթանք այսպէս, ա՛յ մարդիկ: Այսպէ՞ս կը կայկեն միթէ Եւրոպան: Գիտէ՞ք ուր կը քաշկռտէք այսպէս ցեղը, եւ ինչպէ՛ս կը պղծէք սերունդը որ ձեր ետեւէն կուգայ ··

Գիտէ՞ք ինչպէս կը սպաննէք ամէն օր դուք ձեզ: Ո՛, չենք հաշուեր դրամը՝ զոր կը շահիք կամ կուտաք. ոչ ձեր տունը ձերն է, ոչ ալ շահածը, չենք հաշուեր նաեւ քունը զոր վրայ կուտաք: Բարոյապէս ալ ձեր մէջ կը փճանայ մարդը կաթիլ կաթիլ. հապա ուրկէ՞ է ջղայնութիւնը որ սըպրդած է ձեր հոգիին մէջ, ու անընդհատ ձեզ կը քամէ»···

«ՎՃՌԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ»

«ՎՃՌԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ» ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

ՆՄԹ.— Այս գեղեցիկ պատմութիւնը գրած է վարդապետին Գէորգեան ճեմարանի սանէրէն գեղ. Վահան Տէր Առաքելեան, մէկը մեր լաւագոյն երգիչներէն, Երեւանի «Խորհրդային Արուեստ» պարբերականին մէջ.—

Յետադարձ եւ քննարկու մի հայեացք ձգելով Կոմիտասի գիտակցական ուղու վրայ, պիտի հաւաստել, որ նա պատկանում էր այնպէս կոչուած՝ «ժամանակից առաջ ծնած» մարդկանց թւին: Ցիրաւի, նկատի ունենալով Կոմիտասին շրջապատող անբարենպաստ պայմանները եւ նրա թողած ուշագրաւ երաժշտական ժառանգութիւնը, մարդ ակամայ մտածում է թէ բեղնաւոր գործունէութեան ինչպիսի ընդարձակ դաշտ կը բանար նրա առաջ խորհրդային իրականութիւնը, եթէ նա բախտ ունենար ապրելու եւ ստեղծագործելու մեր լուսաշող օրերում:

Անշուշտ, խորհրդային պայմաններ իրականութեան մէջ հայ երաժշտական մշակոյթի պատմութիւնը կ'ունենար նախկին Կոմիտասի չարաբախտ կեանքի բոլոր փուլերը, նրա գերմարդկային նկարումները վանական ժամերգութիւնն՝ յանուն իր սիրած արուեստի, եւ նրան իր պատուաւոր տեղը կուտայ մեր անցեալ մշակոյթի փառք անդրադառնում ստեղծագործող արուեստագէտների շարքում: Իսկ մինչ այդ՝ փաստական տուեալներով հրապարակ պիտի գան Կոմիտասի հետ շփուած, նրա ծրագիրներին ու աշխատանքին մօտիկից ծանօթ մարդիկ եւ արձանագրեն այն բոլորը, որ կարող են անհետ կորչել:

Այս նկատառումը գրգռում է ինձ, Կոմիտասի վառ արեւի ջերմութեամբ անմիջականօրէն անած նրա աշխին, լուսաբանել մի էջ:

1904 — 1905 ուսումնական տարին Գէորգեան Ճեմարանում՝ յիշեցնում էր ռազմական անզգային նախապատրաստութիւն զօրական ճամբարում: Երգեցիկ խմբի պարապմունքների րաւելութ առաջ, Կոմիտասը նորից ուշի ուշով փորձեց ձայները, վերադասաւորեց դրանք, ընտրեց նոր երգիչներ ու առաջին պարապմունքից յետոյ յայտարարեց մեզ.

— Տղե՛րք, ես ծրագրել եմ մի շատ լուրջ գործ, որի յաջողութիւնը կամ տապալումը կախուած է ամբողջովին ձեզանից, ձեր ուշիմ կամ անփոյթ վերաբերմունքից: Որոշ փափկանկատութեամբ ես ստիպուած եմ այսօր զգուշութիւն քաշել այդ գործից: Բայց դուք պիտի վստահէք ինձ, պիտի հաւատաք իմ յայտարարութեան կարեւորութեան եւ ոչ մի ջանք չխնայէք՝ հարկաւոր ամէն ինչ պատրաստելու իմ սպասելիքները ձեզանից: Գիտցէք միայն, որ ես տանելու եմ ձեզ «Վճռական ճակատամարտի». Թէ ո՞ւր եւ ե՞րբ, այդ յետոյ: Ես չեմ կասկածում որ ձեզ սպասում է փայլուն յաղթանակ, եթէ մեր մարզանքի աշխատանքները համարէք ձեզ համար պատուի խնդիր: Խոստանո՞ւմ էք:

— Խոստանում ենք,— հնչեց մեր միաձայն պատասխանը, կիսր հանդիսաւոր բարձր գմբէթի տակ:

Պիտի ասել, որ Կոմիտասն առհասարակ փայլելում էր ամբողջ աշակերտութեան աչքին ու համակրանքը, իսկ երգեցիկ խմբի անդամներն ուղղակի հիանում էին նրանով, պարզ, ընկերական վերաբերմունքի, կենսուրախ բնաւորութեան համար: Ուստի, բնական էր այն օրինակելի եռանդը, այն զարմանալի ճշգրտապահութիւնը, որ ցուցաբերում էր խումբը օր ընդ մէջ տեղի ունեցող փորձերի ընթացքում, ես չեմ յիշում ուշանալու ոչ մի դէպք, չեմ յիշում նաեւ չարաճճիութիւն մէկն ու մէկի կողմից, երբ մի ձայնի պարտիան սովորեցնելիս՝ միւս ձայների երգիչները բնականաբար մասնուած էին պարապութեան: Ընդհակառակն, նրանք ուշադրութեամբ հետեւում էին իրենց ընկերների աշխատանքին եւ գիտէին մրմնջալ (?) խմբի տեղը: Խումբը միացնելիս՝ երբեմն մէկն ու մէկը երգում էր հարեւան ձայնի մեղեդին կամ:

— Է՛յ, քեռնքերրա՛զ, ո՞ւր թռար: Կամ՝

— Է՛յ, զուռնաչի, երգիր քո պարտիան,— ձայնում էր Կոմիտասը ժպտերես, լսելով գիտակցաբար արուած շեղումը:

Անհրաժեշտ է նշել, որ երգերը մըշակելիս՝ (քառաձայնելիս) Կոմիտասն աշխատում էր բոլոր ձայներին տալ մեղեդիկ եղանակաւորում, երբեք չըխախտելով բնագրի եւ երաժշտութեան շեշտերի հարմոնիկ միասնութիւնը: Դրանով իւրաքանչիւր ձայն դառնում էր ինքնին գրաւիչ ու հետաքրքրում էր նրա իւրացումը:

1905 փետրուարին վերջացաւ երկու համերգի համար ծրագրուած աշխատանքը եւ հոգեւոր երգերի եւս աշխատանքը եւ սկսեց նրանց գեղարուեստական յղկումը:

Կոմիտասի համար շատ բնորոշ է յիշատակել, որ խմբերգեցողութեան գործում անընդհատ շարունակւում էին նաեւ նրա ստեղծագործական նոր փոփոխակները արդէն համարեա պատրաստ երգերի: Սակայն իւրաքանչիւր նոր տարբերակ թւում էր այնքան ուշագրաւ ու գեղեցիկ, որ խումբը մէկէն յաղթահարում էր այն, եւ այդ կարգի բազմաթիւ ուղղումները չէին անդրադառնում աշխատանքի թափին վրայ: Համեմատաբար դժուար էր խմբի կատարողական նրբութիւնների եւ մանաւանդ ձայնական երանգների հարցը. գեղջկական ինտոնացիայով ապա երգի սովոր տղաները, առաջին անգամ բերանը երաժշտական գրած նոտայի պէս, տաքանում էին, բնազդաբար բռնազբօսելով իրենց ստուգութիւնը կաշկանդող կերպերի դէմ:

Բայց Կոմիտասի զարմանալի դիմախաղը եւ ձեռքերի խօսուն շարժումները հմայիչ ներգործութիւն ունէին, համեմատաբար կարճ ժամանակից յետոյ խմբից նրա դուրս քաշած ձայնը նման էր չերմի բերնից ձգուող հաւասար մետաքսաթելի:

Դրան զուգընթաց, Կոմիտասը հոգ էր տանում նաեւ ձայների հնչեղութեան զորեղացման վրայ: Այդ նպատակով նա փորձերից առաջ քառորդ ժամ պարապում էր խմբական ձայնավարժութեամբ: Աւելորդ չէ յիշատակել նաեւ մի այլ կարեւոր հանգամանք: Յայտնի է որ խօսելու եւ երգելու ժամանակ ձայնալարերի լարուածքը բոլորովին տարբեր է եւ անպայման բացասաբար է ազդում ձայնի վրայ: Այդ վնասակար երեւոյթը կանխելու նպատակով, Կոմիտաս փորձերը վերջացնելուց յետոյ անմիջապէս չէր արձակում խումբը. նա նըւագում էր դաշնամուրի համար գրուած որ եւ է փոքրիկ բան, բացատրում էր հեղինակի մտայղացումը, դրա երաժշտական ձեւակերպումը, ապա ցանկութիւն առում մեզ:

(1)

(Շար.)

ռաւթեանց բանուորները, 16,000 հոգի։ Բանթողները ժողով գումարելով, ուրոշեցին պատուիրակութիւն մը ղրկել աշխատանքի նախարարին, անոր իրաւարարութիւնը խնդրելու համար։

*** Վօժի հիւսուածեղէնի բանուորներուն եւ գործատէրերուն վէճը չէ վերջացած տակաւին, հակառակ գաւառական նախարարին միջամտութեան։ Լիւնէվիլի մէջ (Նանսի) մանարանի մը 300 բանուորները գործադուլ հռչակեցին, առանց գրաւելու գործարանը, բայց պահակներ դնելով դուռներուն առջեւ։

Էլիոնի Թօմսօն֊Հուսթըն գործարանին 1500 բանուորները դեռ չեն պարպած հաստատութիւնը։ Դատական վճիռ մը կ'արտօնէ որ գործարանատէրը ետ առնէ իր հաստատութիւնը, բռնի ուժով։ Թուրի մէջ գործադուլ հռչակեցին չինութեանց բանուորները, 3000 հոգի։

Դեռ կան շարք մը գործադուլներ, զանազան քաղաքներու մէջ։ Փարիզի առեւտրական սենեակը արտակարգ նիստ մը գումարելով, բողոքեց գործատուններու գրաւման եւ սահմանադրական ազատութեանց բռնաբարման դէմ։ Բողոքագիրը կը յայտարարէ թէ այս յանախադէպ բռնաբարումները, ինչպէս եւ այս առթիւ տիրող թուլութիւնը կ'ոչնչացնեն որ եւ է վստահութիւն եւ ընդհանուր մտահոգութիւն կը պատճառեն թէ՛ տնտեսական եւ թէ՛ ընկերային տեսակէտով։

Ո՞Վ ՅԱՂԹԵՑ, Ո՞Վ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

—•—

Հակասական լուրեր սպանիական պատերազմէն

Երէկ նորէն հակասական լուրեր շրջան կ'ընէին Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներու մասին։ Մատրիտի կառավարութիւնը կը հաղորդէր թէ Ալքազարի միջնաբերդը գրաւած են, փրկելով նկուղներու մէջ ապաստանած կիներն ու մանուկները, իսկ ապստամբներու զեկոյցը կ'ըսէր թէ միջնաբերդը կը դիմադրէ տակաւին եւ թէ օգնական զօրքին յառաջապահները արդէն քաղաքին դուռները հասած ըլլալով, կը կռուին փողոցներուն մէջ։

Ալքազար (Թոլէտօ) կը դիմադրէր ինքնակէս շաբաթէ ի վեր, եւ մասամբ օդը հանուած էր անցեալ ուրբաթ օր։ Ողջ մնացած պահակները յուսահատօրէն կը դիմադրէին աւերակներուն մէջ, սպասելով օգնական զօրքի։ Մատրիտի զեկոյցին համաձայն, 400 զինուորներ չորեքշաբթի օր գրոհ տալով, խորտակեցին դիմադրութիւնը։ Պաշարուած ապստամբները կը կռուէին միջնաբերդի ճաշարանին եւ խոհանոցներուն մէջ, բայց չկրցան չարունակել կռիւը, երբ յարձակողները կոկորդ կոկորդի փարեցան։ Մինչդեռ ապստամբներու զեկոյցը հերքելով գրաւման լուրը, կ'ըսէ թէ ազգայնական զօրքը Թոլէտօ մտաւ Սէրեան Դուռէն եւ ետ մղեց կառավարական զօրքը։ Այդ միջոցին օդանաւերը թռուցիկներ կը նետէին, յորդորելով դիմադրել մինչեւ վերջին մարդը։

Միեւնոյն օրը ապստամբները յարձակեցան Մատրիտի ջրամբարներուն վրայ, Սոմոսիէրրայի մէջ, բայց ետ մղուեցան, 400 սպաննեալ ձգելով, համաձայն կառավարական զեկոյցին։ Ապստամբներուն յարձակումը սկսաւ գիշերը եւ տեւեց ամբողջ օրը։ Քանի մը ժամ երկու կողմերը գիրկընդխառն կռիւ մը բռնեցին, սուիններով եւ ձեռնառումբերով։ Ապստամբները մեծաքանակ ռազմամթերք ձգեցին նահանջած ատեն։ Հակառակ այս պարտութեան, ապստամբները կը շարունակեն Մատրիտի վրայ քալել տարբեր ճամբաներով եւ ընդհանուր արագութեամբ։

Մատրիտի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, չեղեալ նկատելով կացութեան ծանրութիւնը։ Ժողովրդական ճակատի կուսակցութիւնները այ յայտարարութիւն մը հրատարակելով, զէնքի տակ հրաւիրեցին բոլոր քաղաքացիները։ Մատրիտ՚ի դէմ առաջին վճռական ճակատամարտները պիտի մղուին Տալաւերա֊Մաքուէտայի ճակատին վրայ։ Ապստամբ զօրավարները արտակարգ ժողով մը գումարելով Սալամանքայի մէջ, վճռական որոշումներ առին Մատրիտի գրաւման համար։ Զեկոյց մը կ'ըսէ թէ վերջին երեք օրերու ընթացքին ապստամբները 50 քիլոմեթր յառաջ խաղացած են, հակառակ կառավարի դիմադրութեանց։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

2200 ԱՆԳԼԻՈՒՀԻՆԵՐ փառաւոր փայլէջքի փորձեր կատարեցին Մանչեսթըրի շրջանին մէջ, մեծ յաջողութեամբ։

ԹՐՈՑՔԻ փառատրանի մը հետ խորհրդակցելով, որոշեց դատ բանալ Նորվեկիոյ համայնավար եւ հիթլէրական կազմակերպութեանց դէմ, որոնք իրրեւ ամբաստանող եւ դատախազ ամբաստանած էին զինքը, Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ։

ՔՈՐԱՐԼԻՆԻ ՓԱՍԹԸ ՏՕՐԱՆԸ իտալական հանդէս մը, որ բուռն քննադատական մը հրատարակած էր Հիթլէրի քաղաքականութեան դէմ եւ կը բացատրէր թէ ի զուր կը մեղադրեն բոլշեւիկները, երբ «շատ մը քաղաքական սպանութիւններ գործուած են Պերլինի դրդումով»։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԻԵԼ ՓԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 26 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, Գանկէն կարեւոր օրակարգ։

ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է.

[illegible]

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շահրիկեան» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Քարդաշեան գրադարանի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. կը հրաւիրուին նաեւ շրջանի ընկերները։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Սիամանթօ ակումբին մէջ։

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Ռուբէն եւ Կէփին խումբերը եւ Թալասիէի ընկերները 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Լուսաւոր Երջանկայի ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը, կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, (Place de l'Odeon) Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հիմնադիրուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներ կը խնդրուի ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ կիրակի (27 Սեպտ.) կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, «Փաթէ Նուայի» ներքնասրահին մէջ (Bld. Dugommierի եւ Canebièreի անկիւնը)։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսերով։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի Յուշարձանի Յանձնախումբի կեդր. [illegible] փարիզահայ մամուլին մէջ տուած կոչով մը՝ հայ արուեստագէտները հրաւիրած էր մասնակցիլ յուշարձանի նախաձեւերու (maquette) մրցման ու անոնց յանձնումին վերջնական պայմանաժամ նշանակելով Սեպտ. 30։

Յանձնախումբս նկատելով որ այդ պայմանաժամը արձակուրդի շրջանին զուգադիպած ըլլալով ոմանց կողմէ անբաւական նկատուած է, զայն երկարաձգեց մինչեւ Հոկտ. 31։

(ԿՆԻՔ)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (97)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Եւ, սակայն, եկեր միակ դուռը զոցուած էր սառիկաններով, հարբած ձիաւոր խաղախներով եւ նոր եռդնութեանց հասած հեւհեւուկ զօրքով։

Անորինակ չփոթ մը, ամէնուրեք յուզմունք մը աւելի հաւաքուած բազմութեան, որ թակարդի ինկած գազանի նման խելակորոյս՝ յորձանք կու տար ընդարձակ բակին մէջ, առանց դուրս ելլելու ելք մը գտնելու։ Խաղախներու մտրակները աջ ու ձախ կ'իջնային հանդիպողի գլխուն։ Օդին մէջ շողացող լայնաբերան սուրերը սարսափ կողմով կ'իջնային պատահողի գլխուն, ուսին, մէջքին, կամ ուր որ հանդիպէին։

Բազմաթիւ կիներ ու աղջիկներ նուաղեցան։ Շատեր ձիերու ոտքի տակ ինկան։ Լաց, հեկեկանք, ճիչ իրար խառնուեցան։ Բազմութիւնը, խուճապի հոտի մը նման, կեցած տեղը կը դառնար ջաղացքի քարի պէս։

Որչափ ալ որ ղեկավար մարմինը կարգադրած էր Կովկասի մէջ կատարուած ցոյցերուն խաղաղ բնաւորութիւն մը տալ, բայց երբ սառիկանները սկսան կրակել, զինուեցան երիտասարդներ՝ որոնք նոյն ձեւով պատասխանեցին անոնց։ Դռնապան երիտասարդ մը ձիէն վար նետեց ձիաւոր մը, որ սատափ հարբած վիճակի մէջ սուրը աջ ու ձախ կը փարատէր։ Ոստիկան մը վրայ հասնելով տեղն ու տեղը գնդակահար ըրաւ երիտասարդը։

Վարդանն ու Արմէնը մնացեր էին եկեղեցիի դրան մօտ սեղմուած, երբ խաղախները բակը մտան եւ ժողովուրդը խուճապի մատնուեցաւ։ Արմէնը, Վարդանի կողքին սեղմուած, դդալած վախէն ամբողջ մարմնով կը դողար։

Ինքն ալ դէմքը դեղնած էր, աչքերը լայն բացուած, ու անհնարին սարսափի արտայայտութիւն մը կար անոնց մէջ։

— Արմէն,— ու պղտոր վստահութիւն ներշնչելու համար՝ Վարդանը պինդ սեղմեց անոր ձեռքը։

Արմէնի շրթունքները շարժեցան անձայն։ Կ'երեւի ճիգ մը կ'ընէր խօսելու։

Վարդանը չուրջը դարձող բազմութեան մէջ մէկ երկու անգամ հեռուէն հեռու տեսաւ Մասոն։ Մէկ ալ ըրդգաց որ մէկը փէշէն կը քաշէր։ Մասոն էր որ նոյնպէս տեսած էր Վարդանը ու բազմութիւնը աջ ու ձախ հրելով եկած հասած էր երկու ընկերներու մօտ։

Այդ պահուն էր որ երիտասարդ դռնապանը ինկաւ ոստիկանի գնդակի հարուածով։ Այդ ահիբը կատարուեցաւ հազարաւորներու աչքին առջեւ։ Վարդանը զգաց, թէ իրեն սեղմուած Արմէնը ինչպէս յանկարծ ոտքէն մինչեւ գլուխ ցնցուեցաւ, կարծես մէկէն ի մէկ ելեկտրական հոսանքի մը հանդիպեցաւ։ Ժողովուրդը՝ իրար կոխոտելով՝ կը փախչէր խաղախներու սմբակէն։

Վարդան չզգացաւ, թէ ինչպէս Արմէնը յանկարծ զինքը մէկդի հրեց, առաջ նետուեցաւ դէպի ձիաւորները, բարձրացուց նիհար բռունցքները կատաղութենէն բոլորովին այլայլած դէմքով ու գոռաց.

— Աղտոտ սրիկաներ, կորչի բռնակալութիւնը, կեցցէ ազատութիւնը...

Վարդանն ու Մասոն թէեւ անմիջապէս անոր ետեւէն ցատկեցին, բայց արդէն ուշ էր։ Հարբած խաղախ մը, որուն դէմքը անասնական ծիծաղով մը լայնցած էր, սուրը վեր բարձրացուց ու ամբողջ թափով իջեցուց Արմէնի գլխուն։ Տղան անլուռ գետին ինկաւ, գլուխը երկու մասի բաժնուած։

Վարդան ինքն իրմէ ելած, ակնթարթի մը մէջ, ձիաւորի վար կախուած թեւէն բռնեց, գետին նետեց զայն խաղալիքի նման եւ, կուրծքին չոքած, պողպատէ մատերով սեղմեց կոկորդը թշուառական խաղախին, որուն աչքերն ու լեզուն դուրս ինկան։

Միւս ձիաւորները օգնութեան հասան վար ինկած խաղախին, որ կը տապլտկէր, Վարդանի աքցանի նման ձեռքին մէջ, մորթուած վանակի մը պէս։ Բազմաթիւ մտրակներ իջան Վարդանի կռնակին ու գլխուն։ Ձեռքի զոհը ձգելով՝ ան փորձեց ոտքի ելնել, երբ հուժկու ձիաւոր մը, ծայրը արճիճով լեցուն մտրակը իջեցուց անոր գլխուն։ Տղան գինովի մը նման երերաց եւ այլեւս գիտակցութիւնը կորսնցնելով՝ վար ինկաւ կիսախեղդ խաղախի կողքին.

Վարդան երբ աչքերը բացաւ, ինքզինքը գտաւ իր անկողնին մէջ։ Բոլորովին չէր յիշեր թէ ի՛նչ պատահած էր։ Մէջքին, ուսերուն ու վզին վրայ սաստիկ ցաւեր կը զգար։ Հայրը մահճակալի կողքին կանգնած՝ խեղճացած դէմքը հակած էր դաւկին վրայ ու կը փորձէր ժպտիլ։

Հետզհետէ ուշքի կուգար Վարդանը։ Աչքերը հօրը դէմքին յառեց. կ'ուզէր բան մը հարցնել։ Զէ, պէտք չէ որ խօսէր։ Հայրը քնքշութեամբ մատը դրաւ շուրթներուն վրայ։ Բժիշկները պատուիրած էին չխօսիլ, պէտք էր հանդարտ մնալ։ Թող տղան հոգ չընէ, քանի մը օրէն ոտքի կ'ելլէ։ Գանկոսկրը երկու տեղէ թէեւ ծակած էր, բայց ուղեղը չէր վնասուած։

— Ո՞վ բերաւ,— հակառակ հօրը արգելքին՝ շշնջաց Վարդանը։

Աւելի լաւ է, մտածեց Աշոտ Արսէնեանը, պատմել իրողութիւնը, քան թէ լռութեամբ չղայնացնել հիւանդը։

— Տղաս, Մասոն... ապրի Մասոն, աջ ու ձախ զարնելով խաղախներու ձանկէն ազատեց քեզ ու շալկած վար քի պատէն վար ցատկելով տուն հասցուց։ Հիմա կուգայ։ Գնաց ստանալու բերելու։

Երբ քիչ անցած Մասոն պղնձէ մեծ սառոյց լեցուած նորս մտաւ սենեակէն՝ Վարդան մեղմօրէն ժպտաց, երբ Մասոն սառնարանի մէջ թրջեց ու բեսարիչ մը եւ դրաւ ճակատին։ Վերջուրի աչքերը կամաց մը գոցուեցան, ու հանդարտ քուն մը եկաւ վրան։

Մասոն հիւանդապահուհիի մը կատարելութեամբ կը խնամէր հիւանդը։ Երրորդ օրը Վարդան այնքան լաւացաւ, որ անկողնի մէջ նստաւ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԲԹՕՆԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 26 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ - 12e Année No 3228

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՅԻ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

Երէկ, «Հայրենիք»էն արտատպուած խմբագրականի մը մէջ (29 օգոստոս), մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին հետեւեալ խօսքերը.

— «Ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լրվանթէնիզմը, որ ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ:

Պոլիսն էր, որ միշտ վերէն նայեցաւ հայ գաւառի վրայ, անկարեկիր դէպի գաւառացի Հայու տառապանքները, անհարազատ եւ օտար այդ «խմպրլ գաւառացիին», այդ Մշեցի «համալին», «Հայաստանցի դարիպին»:

... Այսպէս եղած է հայկական Պոլիսը, առանց սեփական դէմքի եւ նկարագրի, ամէն դիմակ հագնող եւ ամէն կաշիի մէջ մտնող անդէմ լրվանթէնը:

Պոլիսը միշտ ձգտեր է գիծը գաւառէ բաժնող գիծը տարածել պ.պ. Հայկական Բարձրաւանդակը, հոգեկան բովանդակութիւն զնել այն արուեստական սահմանին մէջ, որով թուրք եւ ռուս բռնակալութիւնները բաժնած էին Հայ Հայրենիքը:

Հայ ժողովուրդի հոգեկան ներքին միութեան մէջ հատուածային հոգեբանութիւնը սնուցանողը եւ պահողը եղած է հայկական Պոլիսը, որ այսօր բարեբախտաբար դադրած է եւ յուսանք ընդմիշտ, դեր խաղալէ հայ կեանքին մէջ:

Պոլսոյ լրվանթէնիզմի թոյնը Վոսփորի ափերէն փոխադրուած է գաղութները եւ կը շարունակէ իր աւերիչ դերը կատարել լրվանթէն թերթերու միջոցաւ»:

Ոչ մէկ տրամադրութիւն՝ բանավէճի բռնուելու մեր պաշտօնակցին հետ: Բայց կը կարծենք թէ ժամանակը եկած է ճշդելու կարգ մը թիւրիմացութիւններ, որոնք չեն դիմանար ո՛չ իսկ հաբեւանցի զննութեան մը:

Մենք ալ, այստեղ եւ այլուր միշտ ձաղկած ենք «Հայկական Պոլիս»ի ամբարտաւանութիւնը Գաւառին հանդէպ: Ձաղկած ենք իր մենաշնորհական ձգտումները — ինչպէս, այսօր, Փարիզի համար — յիշելով թանձրացեալ իրողութիւններ եւ քարացած երեւոյթներ:

Հիմա ժամանակը չէ մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, քանի որ արդէն պատմութեան անցած է մեր գիտցած Պոլիսը, եւ մէջտեղ կը մնայ միայն տժգոյն ծաղրանկար մը,— ինքն իր մէջ պարտկուած, իւղը քամուած, անհարեկ խրտուիլակ մը:

Արդ, ինչ որ կը մոռնայ «Հայրենիք», չի համապատասխաներ իրականութեան: Սխալ է, առնուազն պակասաւոր է վերլուծումը, եւ անարդար՝ եզրակացութիւնը:

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ Հայկական Պոլիսն էր որ ժողովրդավար սահմանադրութիւն մը ընծայեց Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին, երբ տակաւին չկային ոչ քաղաքական կուսակցութիւններ, ոչ ալ ազատագրական պայքար (1860): Եւ Պոլսոյ զաւակներն էին անոնք,— Գ. Օտեան, Ն. Ռուսինեան, Սերվիչէն եւ ուրիշներ:

Պատմութիւնը կ'ըսէ, դարձեալ, թէ «Հայկական Պոլիս»ը այնքան գիտակցութեամբ եւ ուշադրութեամբ կը հետեւէր «Գաւառ»ի տառապանքներուն, որ, դեռ 1871 հոկտեմբերին — երբ հեռաւոր երազներ էին քաղաքական կուսակցութիւնները — Պոլսոյ ապաքնիւաւոր զաւակներէն Ստեփան Փափազեան կ'առաջարկէր Ազգ. Ժողովի բեմէն, Հայերու զինուորագրութեան հարցին առթիւ.

— Զինուորագրութիւնը բարոյապէս պիտի զօրացնէ հայ ժողովուրդը եւ զգացնէ որ ինքն ալ երկրին տէրն է:

... Ձէնքը ներկայ ժամանակիս մէջ պատուոյ, ընչից եւ կենաց ապահովութեան հարկաւոր պիտոյք մ'է: Ասկէ զատ եթէ քննենք թէ որչափ պանդուխտ ունինք այժմ, առանց պատճառաւ ո՛րչափ երկիր անմշակ մնացած է, որչափ զաւակ տարուէ տարի կը կորսնցնենք, որչափ պանդուխտ օտարութեան մէջ կը կորսուին եւայլն, եւայլն, այն ատեն լաւ կը հասկնանք թէ գաւառացիք փոխանակ կեանքին ամբողջ հողագործութեամբ անցրնելու, եթէ անոր մէկ մասը վառօդ գործածելու, սուր շողացնելու նուիրեն, իրենց քրտանց արդիւնքը պահպանելու նիւթական շահու առաւելութիւն պիտի գայ»...

«Լըվանթէն» միտքեր չեն ասոնք, ոչ ալ «հայ ժողովուրդի հոգեկան ներքին միութեան մէջ հատուածային հոգեբանութիւն սնուցանող եւ պահող»:

Տակաւին կրնայինք յիշել «լուսաւորեալ»ի եւ «խաւարեալ»ի պայքարները, «էսնաֆ»ներու ճակատամարտը՝ ամիրաներուն եւ չֆէնտիներուն դէմ, «Հայկական Պոլիս»ի ազնուական աշխատանքները՝ ոչ միայն գաւառի «Հարստահարութեանց» դադարման, այլ եւ հայկական դատի յաջողութեան համար:

«Լըվանթէն»նե՞ր էին Նարպէյ, Վարժապետեան, Իզմիրլեան, Պէշիկթաշլեան, երկու Դուրեանները (բանաստեղծը եւ Պատրիարքը), Մկրտիչ Փորթուգալեան, Կարապետ Իւթիւճեան (Մասիս), Գ. Ազատեան, Գր. Զօհրապ, Արփիարեան, Տիկ. Տիւսաբ, Սիպիլ եւ ուրիշներ: Իսկ Իզմիրէն Գր. Չիլինկիրեան, Ստ. Ոսկան, Մ. Մամուրեան, Գ. Կոստանդ, Մկրտիչ Սարեան (Միացեալ Ընկերութեան կրթական քննիչը) եւն.: Դէմքեր՝ որոնք չէշտ եւ դոյն տուին մեր հանրային եւ մտաւորական կեանքին, ինչո՞ւ չըսել ազգային վերածնութեան, որքան կը թոյլատրէին տեղական պայմանները:

Ու նորէն հայկական Պոլիսն էր որ «Ազգանուէր Հայուհեացներ» եւ «Միացեալ ընկերութիւններ» ստեղծեց, լոյս տարածելու համար գաւառի ամէնէն անմատչելի վայրերուն մէջ:

Թողլ տուէք աւելի բաց խօսիլ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻՆ

—o—

«Խորհրդային Հայաստան»ի սեպտեմբերի 5 թիւին երկրորդ էջին վերցին երեք սիւնակներուն տառերը հրատարակուած է ՀԿ (Բ) Կ. Կենտկոմի Բիւրոյի պաշտօնական որոշումը բոլշեւիկներ Ընձակ Եղոութիւնեանի եւ Տէր Վահանեանի (գնդակահարուածի եղբօր) մասին: Այդ որոշման 2րդ յօդուածը, ակնարկելով Տէր Վահանեանին, կ'ըսէ թէ «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագիր եղած միջոցին «քօղարկուած ձեւով անց է կատարել տրոցկիստական - նացիոնալիստական հայեացքներ եւ ակտիվ կերպով հովանաւորել է եղել տրոցկիստ-նացիոնալիստ գրողների ՆԵՐԿԱՅՈՒՄՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ խմբին (Բակունց, Ալազան եւ ուրիշները)»:

ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը մեզի կը հաղորդէ «հաւատարիմ ընթերցող մը»: Մենք տակաւին ստացած չենք «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերը:

Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի Բիւրոյի այս պաշտօնական հաստատակութիւնը կը հաստատէ, ուրեմն, այն լուրը զոր վերապահութեամբ հաղորդեր էինք հինգշաբթի օր, Ալազանի, Բակունցի, Վ. Թոթովենցի եւ Դր. Սիմոնեանի ձերբակալման մասին:

ՁԵՂՉԻ ՍԱԿԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ 5 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐԻ

—•—

840 միլիոն կորուած ոսկեդրամի պահեստէն

Պանք տը Ֆրանսը 3էն 5 առ հարիւրի բարձրացուց զեղչի սակը, նկատելով որ ահագին քանակութեամբ ոսկի պակսած է վերջին շաբաթներու ընթացքին: Միեւնոյն ատեն 4էն 6 առհարիւրի բարձրացաւ արժեթուղթերու վրայ եղած փոխատուութեանց տոկոսը, իսկ 30օրեայ փոխատուութեանց սակը՝ 3էն 5 առ հարիւրի: Այս կարգադրութեամբ, կը վերահաստատուին յունիս 23ի սակերը: Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, որ հրատարակուեցաւ հինգշաբթի օր, մինչեւ սեպտեմբեր 18 ոսկի պահեստին նուազումը կը հասնէր 840.000.000.000 Ֆրանքի: Միեւնոյն ատեն 400,000,000 Ֆրանք աւելցած է պետութեան փոխատուութիւնը (առանց տոկոսի) եւ ընդհ. գումարը կը հասնի 1.500.000.000 Ֆրանքի: Ոսկիի ծանր կորուստին հետեւանքով, պահեստի համեմատութիւնը 58.03էն իջած է 57.42 առ հարիւրի:

Ոսկիներու բարձրացման որոշումը մեծ տպաւորութիւն գործեց հրապարակին վրայ, որովհետեւ սեզոնաւորական շրջանակներու մէջ զրոյց կը շրջէր թէ սուտանական է որ արգիլուի ոսկիի արտածումը, Այդ շրջանակները նոյնիսկ մտադրուած կը գտնէին Ֆրանքին արժեզրկումը: Արդէն Ֆրանքը տկար էր քանի մը օրէ ի վեր, բայց սակերու բարձրացման շնորհիւ անգլիականը, որ անցած էր 77 Ֆրանքը, իջաւ 76.93ի: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանքին արժեզրկման, իրաւասու շրջանակներէ կը հաւաստեն թէ Ֆրանքին ոսկիի ներկայ պարունակութիւնը, որ հաստատուած է 1928ին, չի կրնար փոխուիլ առանց նոր օրէնքի մը: Իսկ այդպիսի օրէնք մը քուէարկելու իրաւունք ունի միայն խորհրդարանը (Երեսփ. Ժողով եւ Ծերակոյտ): Նոյն շրջանակներուն կարծիքով, ոսկիի արտածման արգելքն ալ չի կրնար փրկել կացութիւնը, քանի որ Ֆրանքը ձեւքենարար պիտի իյնայ, ներկայ պայմաններուն մէջ:

*** *Վարչապետը չորեքշաբթի օր մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ ելմտական եւ ազգային անտեսութեան նախարարներուն հետ, Ֆրանքին պաշտպանութեան մասին: Այդ խորհրդակցութենէն վերջն էր որ առցի ունեցաւ սակերու բարձրացումը: Լէօն Պլումի դահլիճին կազմութենէն անմիջապէս վերջը Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը աւելցաւ: Այնուհետեւ կառավարութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առաւ, որպէսզի մէջտեղ հանուի դիզուած ոսկիի գումարին գոնէ մէկ մասը: (Իրագէտներ մինչեւ 80 միլիոն անգլ. ոսկի կը հաշուեն միայն Ֆրանսայի մէջ պահուած ոսկեդրամը): Դահլիճին պաշտօնավարութեան երկու ամիսներու ընթացքին Պանք տը Ֆրանսը 9,000,000 սթերլին արժողութեամբ ոսկի շահեցաւ. բայց օգոստոս 8էն սկսեալ 11 ոսկիի պահեստը ինկաւ իբր 20.000.000 սթերլին արժողութեամբ: Յաջորդ շաբթուան աւելի ընդարձակեցաւ կորուստը, անհրաժեշտ դարձնելով զեղչի սակին բարձրացումը:*

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՆՈՐ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—•—

Նախագահական աթոռ մը՝ Իտալիոյ համար ...

Վերջին լուրերու համաձայն, առ այժմ հաւանական չէ որ Իտալիա քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, իբրեւ հետեւանք Եթովպիոյ պատուիրակութեան ընդունելութեան: Հինգշաբթի օր տարօրինակ դէպք մըն ալ պատահեցաւ: Ընդհ. Ժողովի վեց գեր - նախագահներու ընտրութեան առթիւ, աթոռ մըն ալ սահմանուեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարար կոմս Չիանոյի (Մուսոլինիի փեսան), թէեւ Իտալիա չի մասնակցիր Ժողովին: Քուէի կարգով Իտալիան ամէնէն վերջը կուգար, ստացած ըլլալով 32 ձայն (51ի վրայ): Ցանկին գլուխը կը գտնուէր Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ ստացաւ 49 ձայն: Անգլիա ստացաւ 47 ձայն, Ռուսաստան 44, Քանատա 39, Խ. Միութիւնը 37:

Հինգշաբթի օրը անցաւ այս ընտրութեամբ եւ ուրիշ ատենական գործողութիւններով. Ընդհանուր վիճաբանութիւնները պիտի սկսէին երէկ, ուրբաթ Այս առթիւ ամէնէն կարեւոր ճառերը պիտի խօսէին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները:

Նէկիւսը, որ տակաւին Ժընեւ կը գտնուի, ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, իր երախտագիտութիւնը յայտնեց Եթովպիոյ պատուիրակութեան ընդունելութեան առթիւ:

Բոլոր թերթերը անգամ մը եւս կը հաստատեն թէ Եթովպիոյ պատուիրակութեան ընդունելութեան համար ամէնէն վճռական դերը կատարեց Լիթվինով, ի դերեւ հանելով Իտէնի եւ Իւլօն Տէլպոսի ջանքերը: Խ. Միութեան արտաքին գործավարը մէկ քարով երկու թռչուն զարկաւ, միեւնոյն ատեն ձախողեցնելով Լոքառնոյեաններու նոր ժողովը:

«Մաթէն» հեգնութեամբ գրելով կ'ըսէ թէ թերեւս աւելի լաւ կ'ըլլայ որ Ազգերու Դաշնակցութեան կեդրոնը Մոսկուա փոխադրուի:

*** *Ուրուկուէյի կառավարութիւնը պաշտօնապէս Ազգաժողովին հաղորդած ըլլալով դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումը, հաւանական է որ սպանիական խնդիրն ալ դրայ սեղանի վրայ, աւելի պղտորելով մթնոլորտը: Մանաւանդ որ, Հարաւ. Ամերիկայի հանրապետութիւնները արտաքսէր են ճանչնալու ապստամբներու ժամանակ կառավարութիւնը:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՏԵՂ»ԷՆ ՎԵՐՋԸ «ԲԵՒԵՌ»Ը

Ուրեմն, շնորհիւ Գահիրէի «Ազատ Միտք»ին, ընդամէնը մէկ շաբթուան միջոցին սորվեցանք հետեւեալ նշանաւոր բաները.—

1. Կայ տեղ մը որ «ամէնքս ալ գիտենք ու ամէնուս մատչելի է»:

2. Այդ համրամատչելի տեղը «եռավանաւորուած է աշխարհի մեծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն կողմէ»:

3. Այդ հովանաւորեալ տեղին մէջ «աւելի ազատութիւն պիտի վայելենք քան Հայաստանի մէջ»:

4. «Ամէն կարելիութիւն ունինք, եթէ ուզենք պահանջուած զոհողութեան ընդ առաջ երթալ»,— «երկիր փոխադրուելիք երկու երեք հարիւր հազար Հայեր հաւաքել հոն ուր կիլիկիոյ դարաւոր կաթողիկոսութիւնը իր Աթոռը հաստատած է»:

Այս աստարեր զաղտնիքներն խմանալէ յետոյ, կը մնայ գործի ձեռնարկել,—«հաւաքուիլ մեր ամէնուս գիտցած տեղը եւ հոն երկրորդ ազգ մը կազմել»:

Անշուշտ ընդհանուր դեկավարութիւն եւ կազմակերպութիւն կը պահանջէ այս բարդ եւ բազմակողմանի գործը:

Մի՛ մտառանջուիք: «Ազատ Միտք» ատոր ալ միջոցը գտած է.

— «Ազգային (գաղութահայ) իշխանութիւնը չուրջ մեր խորհուրդներուն ու մտածմանց մէջ ոչ Մոսկուա եւ ոչ ալ Պերլին կրնան տեղ ունենալ որպէս մեզի քաղաքական ուղղութիւն տուող բեւեռներ:

Մենք, տարագիր Հայերս, ունինք միայն մէկ բեւեռ, ուր պէտք է ձգտին մեր միտքի, հոգիի եւ ինչքի բոլոր կարողութիւնները. այդ բեւեռը Սուրիոյ Կաթողիկոսանիստ Աթոռն է, որպէս դարաւոր հոգեկան կառոյց Գաղութահայութեան, եւ որուն շուրջ պէտք է ժողվենք ցիր ու ցան Հայ բազմութիւններս, ազգի մը դիմագիծը տալով անոնց:

Այն ատենն է որ, բարեկամի թէ թշնամիի աչքին ձեր ամէնուզ սիրած Հայաստանը կ'ունենայ այն կարեւորութիւնը, որմէ զուրկ է այսօր, եւ որմէ միշտ ալ զուրկ պիտի մնայ, ցորչափ ատեն, մենք աստին, ցիր ու ցան ու անկազմակերպ վիճակ մը ցուցադրելով, Մոսկուայի հանդէպ ալ մուրացիկի դիրքին մէջ մնանք»:

Պրծա՞ւ: Քանի որ «բեւեռը» ունինք, «չաքալ - թագով եւ ֆշոցով», ալ ո՞վ կը համարձակի փակել դուռները: «Եղիցի» մը եւ ամէն ինչ կը վերջանայ:

— Հապա 1936 սեպտեմբեր 9ի դաշնագի՞րը, որ վերջ կը դնէ «աշխարհի մեծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն» հովանաւորութեան, «ամէնուս գիտցած տեղ»ին տէր եւ տնօրէն հռչակելով տեղացին ...

— Այդ ալ մտածելիք բա՞ն է: «Բեւեռ»ը խաչ ունի, բուրվառ եւ մոմ ունի, ատտ եւ շուրջառ ունի, դաշնագիր ըսածդ ի՞նչ է որ դիմանայ այսքան զօրութեան առջեւ:

Ուրեմն, թողրուեցէք սրբազան բեւեռին շուրջը:

Այն ատեն, ոչ միայն ինքնին կը լուծուի 2 — 300,000 գաղթականներու տեղաւորման եւ «երկրորդ ազգ»ի մը կազմութեան խնդիրը, այլեւ Մոսկուան ալ կը հարկադրուի տարբեր աչքով նայիլ մեզի, եւ զիջումներ կատարել, ներգաղթի համար:

Կը մնայ ժամկոչներու եւ լուսարարներու բանակ մը ցրուել բոլոր գաղութներուն մէջ, արձանագրութիւններ կատարելու եւ կարաւաններ կազմելու համար, ինչպէս կ'ընէ Հօկը, ի նպաստ Երեւանի:

Անշուշտ լիազօր մըն ալ պէտք է:

Ես կ'առաջարկեմ *Ազատ Միտքի* խմբագրապետը:

ՎԱՀԷ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՆԵՐ ՄԱԴՐԻՏԻ ՀԱՄԱՐ

—•—

Երկու կողմերն ալ թուռն միջոցներու կը դիմեն

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները ծայրագոյն սաստկութեան հասած են այս օրերս: Երկու կողմերն ալ կը պատրաստուին վճռական ճակատամարտի մը համար, որ պիտի մղուի Մատրիտի շուրջը:

Վերջին լուրերու համաձայն, կառավարական զօրքը բացած է Ալքէզէրի թումբերը, որպէսզի ապստամբները չկարենան Մատրիտ եւ Թոլէտօ հասնիլ: Իսկ զօր. Ֆրանքոյի եւ Մոլայի բանակները կը ջանան կտրել Թոլէտոյի եւ Մատրիտի հաղորդակցութիւնները, գրաւելով Սանթա-Քրուզ քաղաքը: Թումբերու քանդումով, տասը միլիոն խորանարդ մեթր ջուր ողողած է Թակէսի հովիտը: Մատրիտի կառավարութիւնը կը յուսայ թէ այս ողողումները պիտի քշեն բոլոր կամուրջները, այնպէս որ թշնամին պիտի չկրնայ յառաջ խաղալ: Կը կարծուի թէ այս ողողումներուն հետեւանքով մեծ վնասներ կրած են ապստամբներու ռազմանիւթերը եւ պաշարը:

Մատրիտի կառավարութիւնը առջի օր կը հաղորդէր Ալքազարի միջնաբերդին գրաւումը. բայց այժմ կը խոստովանի թէ դիմադրութիւնը կը շարունակուի եւ կառավարական զօրքը գրաւած է միայն ալ թեւը,— միջնաբերդին խոհանոցը, ճաշարանը, պարտէզը եւ կառավարիչին բնակարանը: Զօր. Ֆրանքօ բազմաթիւ զինուոր կեդրոնացուցած է Թոլէտոյէն 18 մղոն հեռու, սրբնթաց յառաջխաղացութիւն մը կատարելու եւ պաշարուած քաղաքը գրաւելու համար: Գնդ. Արանտա, Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ապստամբներուն հրամանատարը, դէպի դուրս յարձակում գործելով, գրաւեց կարեւոր դիրք մը՝ Սանթանտէրի ճամբուն վրայ: Միեւնոյն ատեն զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ ապստամբները վար առած են 22 կառավարական օդանաւեր, միայն երկու հատ կորսնցնելով:

Պիլպաոյի անձնատուութեան համար տրուած պայմանաժամը լրացաւ երէկ, ուրբաթ, կէս գիշերին: Լրացումէն առաջ, քաղաքին հրամանատարութիւնը անթելով հաղորդեց թէ պատրաստ է անձնատուր ըլլալու, եթէ Զօր. Մոլա կը խոստանայ խնայել բնակիչներու կեանքը, մէջն ըլլալով զինուորները, Ազգերու Դաշնակցութեան երաշխաւորութեամբ: Զօր. Մոլա պատասխանեց թէ կը խոստանայ խնայել բնակիչներու կեանքը, եթէ զինուորները անձնատուր ըլլան, բայց կը մերժէ Ազգերու Դաշնակցութեան երաշխաւորութիւնը:

Վերջին լուրերու համաձայն, յարձակումը սկսած է արդէն: Զօր. Մոլա վճռած է Պիլպաօ մտնել երեք թեւերով:

ԽՈՒՎԻԺԻՑ մէջ խռովարար գաղթականներու տեղաւորումը պիտի սկսի անձրեւներու դադարումէն անմիջապէս վերջը (սեպտեմբեր 26 — 27): Մարաշխօ Կրացիանի, խռովարար փոխարքան, հազարաւոր բանուորներ վարձած է, ճամբաներ շինելու համար: Միեւնոյն ատեն պիտի շարունակուի Հապէշներու ձեռքը մնացած երկրամասերու գրաւումը: Մասնագէտներու կարծիքով, այս գործողութիւնը կրնայ լրանալ երկու երեք ամիսէն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՒԹԷՆ ՆԵՐՍ

ԴԷՊԻ ԱՋ ԹԵՔՈՒՄ

Համայնավար կուսակցութեան ձախ հատուածի հիմնական պահանջներն էին՝ պայքար գիւղին դէմ, երկրի անմիջական ճարտարարուեստացում և միջազգային յեղափոխութիւն (այս վերջին կէտը ուղղուած էր մէկ երկրի մէջ ընկերվարութիւն կառուցանելու դէմ)։ Կուսակցութենէն վտարելով եւ աքսորավայր ղրկելով ընդդիմադիր ղեկավարները, Սթալինի թեւը չէր կրնար հաշուի չառնել կուսակցական զանգուածներու տրամադրութիւնները, մասնաւորապէս Լէնինգրատի հարիւր հազարնոց կազմակերպութեան կարծիքը, որ ամբողջովին հակած էր Զինովիեւի կողմը։

(Օգտուելով առիթէն, կ'ուզեմ հաստատել ճշմարտութիւն մը. Մեր մամուլը Խանջեանի վերելքը կը վերագրէ այն բանին, որ իբրեւ թէ ան Լէնինգրատ եղած ատեն մատնած է ընդդիմադիրները եւ որպէս վարձատրութիւն Սթալինի կողմէ կը նշանակուի Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի ընդհանուր քարտուղար։ Մատնութեան մասին խօսք չի կրնար ըլլալ։ Մինչեւ 1927ի վերջը ընդդիմադիրները Լէնինգրատի մէջ կը գործէին հրապարակաւ եւ իրենք զիրենք այնքան զօրաւոր կը զգային, որ նոյնիսկ արգիլած էին Լէնինգրատի խորհրդաժողովին մէջ (1925) արտայայտուիլ Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Կիրովին։ Այդ օրերուն Խանջեան Լէնինգրատ Վիբորգի շրջանի քարոզչական բաժնի վարիչ էր։ Խանջեան Լէնինգրատի հողուստի(?) համայնավարներէն է եղած, որ հաւատարիմ մնալով Կեդր. Կոմիտէին, կը պայքարի ընդդիմադիրներու դէմ։ Այս հաւատարմութիւնն է (եւ ոչ թէ մատնութիւնը), որ գնահատած էր Սթալին)։

Կուսակցութեան բանուորական մասի ձախ տրամադրութիւններէն զատ, կար եւ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը. 1926էն սկսեալ, երկրի արդիւնաբերութիւնը յոգնելով(?) վերաշինման ժամանակը(?), կը թեւակոխէ կառուցողական շրջանը։ Ոչ միայն հին գործարանները կը վերանորոգուէին, այլ եւ կը ծրագրէին նորերը շինել, ինչ որ կը պահանջէր հսկայական միջոցներ։ Իսկ այդ միջոցները կարելի էր ձեռք բերել երկրի ներսը՝ տուրքերու(?) գանձումով եւ երկրէն դուրս՝ արտածելով գիւղատնտեսական մթերքներ։ Սակայն, գիւղէն պարէն առնելու համար, պէտք էր գիւղացիին մատակարարել արդիւնաբերական ապրանքներ եւ արտադրութեան միջոցներ (երկրագործ. մեքենաներ), որոնց սակաւութիւնն ու բարձր ինքնարժէքը չէր գոհացներ գիւղացին։ Միւս կողմէ, ուղղակի եւ անուղղակի հարկերը կը ճմլէին գիւղը։ Այս պայմաններու տակ ընդդիմադիրի դերին մէջ հանդէս կուգար գիւղը, յատկապէս հացամթերումներու ատեն։

1928ի սկիզբը (փետրուարին) Կեդրոնական Կոմիտէն կ'որոշէ գիւղէն հաց եւ մթերքներ գանձել վարչական բռնի միջոցներով եւ դասակարգային պայքար մղել գիւղի ունեւոր տարրերու դէմ։ Այս քաղաքականութեան դէմ արտայայտուեցան Ռիկով, Պուխարին, Թոմսկի եւ Կալինին։ Առանց տեսակէտը կը բաժնէր նաեւ Մոսկուայի կոմիտէն, որ կը գտնէր, թէ պէտք է «Թոյլ տալ գիւղացիին իր անտեսութիւնը զարգացնել ուզած ձեւով եւ ձգտիլ, որ աղքատ գիւղացիներն ալ հարստանան»։

Գիւղի հանդէպ գործադրուած վարչական միջոցները աղէտալի հետեւանքներ ունեցան։ Գիւղացին կրճատեց ցանքը, պահեց հացը, դադրեցուց մթերքներ արտածել քաղաք եւ սկսաւ ահաբեկել գիւղերն ուղարկուած համայնավար պաշտօնէութիւնը։ Քաղաքներու մէջ հացի պակաս զգացուեցաւ եւ խանութներու առջեւ «պոչերը» կազմուեցան։ Աջ ընդդիմադիրներու եւ գիւղի ընդդիմութեան ճնշման տակ Կեդր. Կոմիտէն նոյն տարուան յուլիսին ստիպուեցաւ որոշ զիջումներ կատարել, վերջ տալով բռնի միջոցներու կիրառման։ Սակայն, աջերու յաղթանակը կարճատեւ եղաւ։

Դեռ 15րդ համագումարին մէջ (1927, դեկտեմբեր) որոշուեցաւ ձեռնարկել կոլխոզի քաղաքականութեան (հաւաքական անտեսութիւններ)։ Սակայն, առաջին տարին գիւղին համայնացումը կը կատարուէր կամաւոր եւ մասնաւոր ծաւալ չստացաւ. Գիւղին վիճակը հիմնովին փոխուեցաւ, երբ 16րդ խորհրդաժողովի (1929, ապրիլ) մէջ կուսակցութիւնը որոշեց զարկ տալ երկրի ճարտարարուեստացման եւ կազմուեցաւ հնգամեայ ծրագիրը։

Հնգամեայ ծրագիրներն իրագործելու համար, անհրաժեշտ էր որ պետութիւնն իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնէր երկրի ամբողջ տնտեսական կեանքը, եւ առաջին հերթին՝ գիւղական անտեսութիւնը։ Իսկ այդ հնարաւոր էր, եթէ վերջ տրուէր գիւղի անհատական սեփականատիրութեանը եւ պետութիւնն իր մենատիրութիւնը հաստատէր նաեւ գիւղին մէջ։ Այդ շրջանէն էր, որ սկսաւ գիւղի բռնի կոլխոզացումը եւ ունեւոր գիւղացիներու ոչնչացումը։

Կոլխոզի քաղաքականութեան արդիւնքը յայտնի է,— ցանքերու կրճատում, երկրագործական գործիքներու փճացում, անասուններու կոտորած, գիւղացիական ապստամբութիւններ, հալածանք, աքսորականութիւններ, միլիոնաւոր աքսորներ եւ 1931—32ի անօթութիւնը Խորհ. Միութեան մեծ մասին մէջ։

Ռիկով, Պուխարին եւ Թոմսկի իրենց բազմաթիւ կողմնակիցներով ըմբոստացան այս կործանարար քաղաքականութեան դէմ, պահանջելով վերջ տալ գիւղի հանդէպ գործադրուած քայքայիչ միջոցներուն, ձեռք քաշել բռնի համայնացումէն, լայն հնարաւորութիւններ տալ գիւղացիին ազատօրէն զարգացնելու իր անտեսութիւնը, չսրել դասակարգային պայքարը գիւղին մէջ, մեղմացնել երկրի ճարտարարուեստացման թափը եւ վերջ տալ «գիւղի աւատական ճորտատիրական կարգերուն» ...։

Աջերը գիւղին հանդէպ տարուելիք քաղաքականութեան համար հետեւեալ ծրագիրը կ'առաջարկէին.— գիւղատնտեսութիւնը կ'աճի այն պարագային միայն, երբ պակսի գիւղհարկը, վերցուի ունեւոր անտեսութիւններու յաւելեալ հարկատուութիւնը, կրճատուին անհրաժեշտ ապրանքներու գինները, անխտիր բոլոր գիւղացիներուն Թոյլատրուի ժամանակցիլ համագործակցականներուն, զարգանալու հնարաւորութիւն տրուի անհատական անտեսութեան եւ արհեստներուն, ուժեղանան արդիւնաբերութեան այն ճիւղերը, որոնք գիւղին գործիքներ եւ մշակութեան անհրաժեշտ նիւթեր կը մատակարարեն, արհեստականօրէն չսրել դասակարգային պայքարը եւ գոհանալ ունեւոր տարրերը ընտրական իրաւունքէ զրկելով։

16րդ համագումարը (1930, յունիս) ջախջախիչ հարուած հասցուց աջ ընդդիմադիրներուն, ամբողջովին վաւերացնելով Սթալինեան կոլխոզացման, երկրի արագ ճարտարարուեստացման եւ հնգամեակներու քաղաքականութիւնը։ Սակայն ատով պայքարը չվերջացաւ։

Երկրին մէջ յառաջ եկած տնտեսական ծանր կացութիւնը եւ իշխանութեան կողմէ գործադրուած բռնութիւնները միացուցին աջ եւ ձախ ընդդիմադիրներու մնացորդները, որոնք շարունակեցին պայքարը Սթալինի «արկածախնդիր» քաղաքականութեան դէմ։ Ընդդիմադիր այս շարժումը յայտնի է Սիրցով-Լոմինաձէ խմբակ անունով։ Սիրցովը (Ռ. Ֆեդ. [illegible] նախագահ) կը ներկայացնէր աջ թեւը, իսկ Լոմինաձէ (Անդրկովկասի կուսակցական ընդհ. քարտուղարը)՝ ձախ թեւը։

Սիրցով-Լոմինաձէ միացեալ խմբակը կը հերքէր այն պնդումը, թէ խորհրդային երկրին մէջ ընկերվարութիւն կը կառուցուի, չէր հաւատար կոլխոզի քաղաքականութեան յաջողութեանը, կը դատապարտէր կուսակցութեան կողմէ բանուորներու կենցաղային պահանջներու անտեսումը, կը պահանջէր սահմանափակել շինարարական ծրագիրները, գլխաւոր ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով ժողովրդական [illegible] արդիւնաբերութեան վրայ եւ ընդհանուր առմամբ աւելի զգոյշ եւ [illegible] քաղաքականութեան հետեւիլ։ Բանուորութեան աշխատավարձը կ'իջնայ, բանուորական նախաձեռնութիւնը կը խեղդուի, բանուորները կը փախչին 'ծուղակներէն' եւ 'գործարաններէն', եւ, ինչպէս Սիրցով կը յայտնէր, բանուորի կեանքը խոզի վիճակէն ալ վատ է։ Հարուածային աշխատանք, [illegible], [illegible]թիւն, բանուորական խանդավառութիւն,— այդ ամէնը կեղծիք են եւ խաբէութիւն։ Ամէնուրեք կը տիրէ բիւրոկրատիզմ, անպատասխանատու գործելակերպ, քմահաճ վերաբերմունք եւ ոչ ոք կը հետաքրքրուի գիւղացիի եւ բանուորի արդար պահանջներով։ Կուսակցութեան մէջ անհանդուրժելի բռնապետական կարգեր են հաստատուած եւայլն։

Լոմինաձէ-Սիրցով խմբակը գաղտնի ժողովներ կը գումարէր, թռուցիկներ կը հրատարակէր եւ իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր միջոցներով կը պայքարէր Սթալինի Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան քաղաքականութեան դէմ։ Այդ խմբակն ալ միւսներու վախճանն ունեցաւ,— Սիրցով, Լոմինաձէ եւ իրենց համախոհները կուսակցութենէն արտաքսուեցան եւ ձերբակալուելով աքսորուեցան երկրի խորքերը (1931ին)։

1931էն իվեր այլեւս համայնավար կուսակցութեան մէջ աչքի զարնող ընդդիմադիր շարժում չծագեցաւ։ 17րդ համագումարին մէջ (1934, յունուար) կը տիրապետէր կարծիքի միաձայնութիւն եւ ամբողջ կուսակցութիւնը համախմբուած էր մէկ մարդու՝ Սթալինի շուրջ։

Արտաքուստ ներքին պայքարը վերջացած կ'երեւար, երբ յանկարծ 1934 դեկտեմբեր 1ին Լէնինգրատի մէջ պայթեցաւ ատրճանակը՝ գետին տապալելով Սթալինի աջ բազուկը՝ Կիրովը։

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ
ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Համագործակցական շարժումը ինչո՞ւ աւելի ուժով զարգացած է Եւրոպայի հիւսիսային երկիրներուն մէջ։

Այս հարցը որոշ ժամանակէ ի վեր ինծի տրուած է համագործակցական միութեան մը կողմէ, ենթադրելով թէ սոյն երեւոյթին գլխաւոր պատճառը անոնց՝ ընդհանուր պատերազմին չմասնակցիլն է։

Անտարակոյս, պատերազմը եւ խաղաղութիւնը՝ ազգերու կեանքին մէջ ամենէն ուժեղ դերակատարներն են։ Եւրոպայի հիւսիսային կառավարութիւնները չմասնակցեցան Համաշխարհային պատերազմին, որուն պատճառաւ է որ անոնք շատ բաներու մէջ նպաստաւորուեցան, մասնաւորապէս համագործակցական շարժման մէջ շատ շահեցան։

Սակայն, ոչ թէ միայն Համաշխարհային պատերազմը, այլ քաղաքացիական կռիւներն ալ հանգամանքներ կը վրդովեն, եւ համագործակցութեան գործունէութեան վատթարացման կամ կասեցման պատճառ կ'ըլլան։

Այն երկիրներու մէջ, ուր յաճախ տեղի կ'ունենան արտակարգ դէպքեր, համագործակցական տեսակէտով ամենէն դէշ արդիւնքները կուտան։ Այս տեսակէտով կարելի է իբր օրինակ տալ Փորթուկալեան եւ Հարաւային ամերիկեան հանրապետութիւնները։

Ամէն օգտակար եւ շինարար գործ պէտք ունի ներքին եւ արտաքին խաղաղութեան։ Համագործակցական գործունէութիւնը շատ աւելի կարիք ունի այդ խաղաղութեան, որովհետեւ անոր նպատակը լոկ կազմակերպչական չէ, այլ նաեւ դաստիարակչական։

Պատերազմները, մանաւանդ քաղաքացիական կռիւները, միշտ շատ դէշ կերպով կ'ազդեն ժողովրդեան բարոյականին վրայ։ Հասկնալի է անշուշտ, թէ համագործակցական շարժումը դէշ բարոյականի պայմաններու տակ, չի յառաջդիմեր։

Իբր դերակատար՝ խաղաղութենէն վերջ կուգայ բարոյականը, այսինքն՝ այն բարոյականը, որուն պէտք ունի համագործակցական շարժումը։

Հիւսիսային կառավարութիւնները բարոյական եւ կրօնական տեսակէտով շատ անգամ աւելի բարձր են հարաւայիններէն։

Համագործակցական կազմակերպութիւնը ամենէն առաջ Սկովտիոյ, Ֆինլանտայի, Տանիմարքայի եւ Շուէտի նման հիւսիսային երկիրներու մէջ կազմուեցաւ, որոնք իրենց ժողովուրդներուն ֆիզիքական ու բարոյական մաքրութեամբ հանրածանօթ են ընդհանուր աշխարհին։

Պատերազմէն առաջ Ֆինլանտայի մէջ բնաւ գողութիւն տեղի չէր ունենար։ Գուցէ իբր պատկերացում եւ բեւեռային երեւոյթ կը պատմէին թէ՝ օտար մը, որ պատերազմի հրատարակութենէն մի քանի օր առաջ կը ճամբորդէր Ֆինլանտայէն, անմտաբանօրէն կայարանի մը պիւֆէին մէջ կը մոռնայ իր դրամապանակը, եւ պատերազմէն վերջ երբ կը վերադառնայ, իր դրամապանակը կը գտնէ նոյն տեղը, ուր որ մոռցած էր, միայն այն տարբերութեամբ որ, մէջի դրամները բազմացած էին անոնց այնքան ժամանակուան բանած տոկոսներով։ Անտարակուսելի է անշուշտ թէ պատուաւոր մարդիկ միմիայն հիւսիսային երկիրներու մէջ չէ որ գոյութիւն ունին։ Զուիցերիա եւս ճանչցուած է իբր պատուաւոր ու բարոյական մէկ երկիր մը. ատոր համար է որ հոն ալ լաւ յաջողած է համագործակցական շարժումը։

Սակայն, հակառակ ատոր, շատ պատուական ազգեր կան, որոնք համագործակցութեան ոգւոյն զգացած չեն, ինչպէս նաեւ կան այն տեսակները, որ հակառակ բարոյապէս այնքան բարձր չըլլալնուն, համագործակցական շարժումը մշակելու եւ իրենց մէջ տարածելու ջերմ փափաք մը ունին։

Համագործակցութեան տարածման կարեւոր մէկ դերակատարն է նաեւ գիտակցութիւնը, որ անբաժանելի կերպով կապուած է այն անձին հետ, որ կոչուած ունի ժողովրդեան խաւերուն մէջ արթնցնելու նոյն գիտակցութիւնը։

Ազգային դաստիարակութեան բարձր մակարդակը, որ նշմարելի է հիւսիսային ժողովուրդներու մէջ, իրենց համագործակցական կազմակերպութիւնները ամենէն օրինակելի դիրքի մը մէջ դրած են յաչս միւս ազգերուն։

Հիւսիսային կառավարութեանց մէջ, մեծ անձնաւորութիւնները լոկ քաղաքականութեամբ չեն զբաղիր, այլ նաեւ մշակոյթով եւ կազմակերպչական գործունէութիւնով, որոնք այդ փոքր կառավարութիւններու մէջ շատ աւելի բարձր կը գնահատուին, քան Ֆրանսայի նման ուրիշ մեծ երկիրներու մէջ։

Այն ժողովուրդները, որ միշտ կը վրդովին քաղաքականութեամբ եւ առօրեայ թերթերու քաղաքական բաժնին հետեւելով, համագործակցական շարժման մէջ շատ ետ են մնացած։

Մինչեւ հիմա, հարաւային ազգերը, բաղդատմամբ հիւսիսայիններուն, շատ դժուար յարեցան համագործակցական կազմակերպութեանց։ Գուցէ հոս ցեղային ազդեցութիւնն ալ իր կարեւոր բաժինն ունենայ։

Շարլ Ժիտ, Հանրածանօթ գիտուն եւ համագործակցութեան նշանաւոր տեսաբանը, անգամ մը գրած է թէ՝ Հռենոսի եւ Դանուբի հիւսիսային կողմը, համագործակցութիւնը շատ աւելի զարգացած է, քան այս երկու գետերուն արեւելեան կողմը։ Ընդհանուր առմամբ այս իրողութիւնը ճիշդ է, սակայն հոս եւս բացառութիւններ կան, ինչպէս օրինակի համար, Պուլկարիան, որ Դանուբի արեւելեան կողմը կը գտնուի, սակայն համագործակցական շարժումը հոն շատ աւելի ուժեղ կերպով յառաջացած է, քան Ռումանիոյ մէջ, որ Դանուբի հիւսիսային կողմն է։

Նշանակելի է թէ՝ հարաւային կառավարութիւններու մէջ իսկ այս տեսակէտով տարբերութիւններ կան հիւսիս կամ հարաւ բնակողներուն մէջ։ Այսպէս, օրինակի համար, հիւսիսային Ֆրանսայի մէջ, համագործակցութիւնը շատ աւելի ուժեղ է, քան հարաւային մասին մէջ։ Նոյնը կարելի է հաստատել Իտալիոյ մէջ, ուր հիւսիսային մասը ունի ծաղկեալ եւ օրինակելի համագործակցական կազմակերպութիւններ։

Այս մասնաւոր երեւոյթը սովորաբար կարելի է վերագրել բնութեան եւ ցեղի ազդեցութեան։

Հիւսիսային Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ մէջ բնակող ժողովուրդները ընդհանրապէս անգլօսաքսոն ցեղի խառնուրդ մը կը ներկայացնեն, իսկ Ֆրանսայի մնացած մասերը Ֆլամաններու(?)։ Հարաւային կլիման նոյնպէս զօրաւոր կերպով կ'ազդէ անոնց վրայ, իր թուլացուցիչ եւ ծուլացնող ծանրութեամբ։

Մասնաւորական կարգադրութեան տեսակէտով, հարաւային ազգերը նուազ խելացի չեն, սակայն անոնց քով կը պակսի գործունէութիւնը եւ յարատեւութիւնը։ Ասոր հակառակ, հարաւի ազգերը հիւսիսայիններէն աւելի ոգեւորութիւն եւ եռանդ ունին։ Այսպէս, Իտալացիները նոյն տեսակէտով իբր ամէնէն բարձրագոյնը կը ներկայանան, քան ուրիշ ազգերը։

Այդ ազատութիւն ու ոգեւորութիւն բառին լաւագոյն ու լայն առումով, համագործակցութեան մեծ յաջողութիւններ ցոյց կուտան [illegible] մէջ։

Բնութեան ազդեցութիւնները չեն կրնար պատճառ նկատուիլ համագործակցութեան տկար կամ ուժեղ զարգացման։

Վերջերս Հնդիկները համագործակցութեան մէջ այնպիսի մեծ յաջողութիւններ ցոյց տուին, մանաւանդ իրենց բոլորովին նոր գործունէութեանց ձեւերով, որոնք կարող են օրինակ հանդիսանալ նոյն իսկ Եւրոպացիներուն։

Հոն համագործակցութիւնը լոկ տնտեսական նպատակներու չի ծառայեր, այլ նաեւ բարոյական, ինչպէս հաշտարար համագործակցականները որոնք կը ձգտին փաստաբաններու եւ դատարաններու գոյութիւնը աւելորդ դարձնել երկրին համար։

Ուժեղ կերպով զարգացում մը կը նկատուի նաեւ մարդասիրական համագործակցութեանց, որոնցմէ կուտանք հետեւեալ օրինակը.—

Երեք տարի առաջ, Սաթարայի գաւառին Աովատ(?) քաղաքին մէջ, սկզբնաւորութեան մէջ փոքր, բայց միեւնոյն ատեն շատ խոստմնալից նպատակներով, մօտաւորապէս 60 անդամներ պարտաւորութիւն ստանձնեցին գործադրել իրենց կանոնագրին հետեւեալ տրամադրութիւնները.— Ոգելից ըմպելիներէ պահեցողութիւն, կրօնական օրէնքներու հիման վրայ՝ անպայման դադրիլ կենդանիներ սպաննելէ, արգիլել արտակարգ պարտքեր եւ խնճոյքներ սարքել հարսանիքներու առթիւ, անչափահասներու հետ չամուսնանալ, կատարելապէս մաքուր պահել տուները եւ գիւղերը, բոլոր վէճերը կարգադրել համագործակցութեան միջոցաւ։ Բոլոր անդամները պարտաւոր են իրենց զաւակները ուսուցանել եւ դաստիարակել եւ ...

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿՐԹԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ
I.— ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ա.— ԴՊՐՈՑԸ

Կարգ մը նահանգներու մէջ, երբ մանուկ մը 4 տարեկան կ'ըլլայ, կը մտնէ մանկապարտէզ։ Վեց տարեկանէն սկսեալ, կարգ մը շրջաններու մէջ՝ եօթնէն սկսեալ — մինչեւ 15 տարեկան, կրթութիւնը պարտադիր է եւ ձրի, ըլլայ օտարականներու համար, ըլլայ երկրացիին համար։ Այդ կրթութիւնը հիմնուած է գործօն դպրոցին մեթոտներուն վրայ, (գործօն դպրոց կը կոչուի դաստիարակութեան այն ձեւը, որ կը ձգտի աշակերտը մղել մտածելու եւ խորհրդածելու, փոխանակ բաներ մը գոց սորվելու յիշողութեան ուժով)։ Անհատական դպրոցներն ալ ընդունած են նոյն մեթոտը, եւ ենթակայ են պետութեան հակակշռին։

Կրթութիւնը պարտադիր ըլլալով, բազմաթիւ նահանգներու մէջ գոյութիւն ունին մարմիններ, որոնց պաշտօնն է ամէն օր հետեւիլ դպրոցներու ներկայ - բացակայի արձանագրութեանց, պահանջել ծնողքներու աջակցութիւնը որպէսզի տղաքը հետեւին ուսումնական ծրագրին։ Բացակայութեան պատճառները խիստ քննութենէ մը կ'անցնին։

Գիւղերու մէջ կրթութիւնը երկսեռ է, բայց քաղաքներու մէջ մանչ եւ աղջիկ բաժնուած են։ Ընտրանքի համար, նահանգէ նահանգ տարբեր՝ բայց ամէն կողմ կը տեսնուի նոյն ճիգը իւրաքանչիւր աշակերտի տալու այն կրթութիւնը, որմէ ան պիտի օգտուէր առաւելագոյնս։ Սովորական դասարաններու կողքին կը գտնուին կատարելագործումի դասարաններ, որոնց կը հետեւին յետամնաց աշակերտները, առողջական կամ այլ պատճառներով իրենց ընկերներէն ետ մնացածները, մինչեւ որ կարենան հետեւիլ սովորական դասաւանդութեան։ Կատարելագործումի դասարաններու հետեւողները, ինչպէս եւ անոնք որ ծանր կը լսեն կամ համր են, կը գտնուին բժշկա - մանկավարժական հսկողութեան տակ։ Իսկ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ կայ ուղղախօսութեան սպասարկութիւն մը, որուն պաշտօնն է սրբագրել արտասանութեան թերութիւնները,— այդ քննութեան ենթակայ են բոլոր դասարաններու աշակերտները։

Տարւոյն ընթացքին, աշակերտ կ'անցնի քննութենէ, եւ եթէ անկարող է նախակրթարանէն միջնակարգ վարժարան ցատկելու, կը դրուի աշակերտութեան(?)։

Բ.— ՈՒՍՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆԸ

Ուսուցչութեան պատրաստութիւնը եւս կը տարբերի նահանգէ նահանգ։ Եթէ կարգ մը նահանգներու մէջ գոյութիւն ունին վարժապետանոցներ՝ ուսուցիչ պատրաստելու համար միայն, նահանգներ ալ կան ուր սովորութիւն է ուսուցիչ հասցնել, մանկավարժական ուսումէ առաջ, տալով ընդհանուր կրթութիւն մը անցնելով նոյն դասարաններէն, որոնց պարտաւոր է հետեւիլ ամէն աշակերտ։ Իսկ երբ ուսուցչութեան կ'ուզէ հետեւիլ, իրմէ կը պահանջուի ընդհանուր զարգացում մը, որ կը ստանայ երկրորդական վարժարաններու մէջ։ Մանկավարժական ուսման մէջ ընդունուելու համար, մրցումի քննութենէն առաջ պարտաւոր է անցնիլ «հասունութեան» քննութիւն մը։

Մանկավարժական ուսումն ալ կը տրուի համալսարանին կամ մասնաւոր ուսումնարաններու մէջ (օրինակ, Ժընեւի մէջ, Ռուսոյի ուսումնարանը)։

Ընդհանրապէս, երեք տարուան վարժութենէ (սթաժ) եւ ուսումնառութենէ վերջ, թեկնածուին կը տրուի ուսուցիչ տիտղոսը։ Այդ պատրաստութեան շրջանին իրեն կը պարտադրուի պաշտօնական վարդապետութիւն մը։ Իր ստացած ուսումը բացարձակապէս մանկավարժական հանգամանք ունի։ Երկրորդական վարժարանի ուսուցիչ կարգուելու համար, անհրաժեշտ է ունենալ համալսարանական տիտղոս եւ մանկավարժական վկայական՝ եթէ ոչ ամէն նահանգի, գէթ Ժընեւի մէջ։ Թէեւ տեղական աւանդութիւնները նոյնը չեն, սակայն կարելի է ըսել թէ Զուիցերիոյ մէջ երկրորդական վարժարանի ուսուցիչէն կը պահանջուի, ընդհանուր զարգացումէն զատ, որ պայման է նախակրթարանի ուսուցիչին համար, գիտական պատրաստութիւն ընդհանուր մանկավարժութեան մէջ.

Դպրոցներու մէջ արգիլուած են քաղաքական վիճաբանութիւնները։ Դպրոցը թէեւ աշխարհիկ հիմերու վրայ հաստատուած է, բայց պետութիւնը բարեացակամ չէզոքութիւն մը ցոյց կուտայ կրօնական խնդիրներու մասին։

Զուիցերիոյ մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի այն աւանդութեան, որ ուսուցիչին կը թելադրէ ոչ թէ միայն սորվեցնել, այլ եւ կրթել։ Այդ ուղղութեամբ, ազատ է գործելու իր նախասիրած մեթոտով։

Գ.— ԴՊՐՈՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

Դպրոցը կեդրոն մըն է, որուն շուրջ կը կատարուին բազմաթիւ աշխատանքներ։ Առնենք երգը,— երգը կ'ուսուցանեն ամէն դասարանի մէջ, բայց պարտադիր դասերէն անկախ։ Աշակերտները կրնան կազմել երգչախումբեր, որոնք մեծ յաջողութիւններով կը պսակուին յաճախ։ Մարմնամարզն ալ մեծ նուաճումներ կատարած է։ Մարմնակրթութիւնը կ'ուսուցանեն համաձայն դաշնակցային կանոնագիրքի մը, որ մարզանքի կը վարժեցնէ 7էն 15 տարեկան տղաքը։ Այդ գիրքը պատրաստուած է դաշնակցային զինուորական իշխանութեան խնամքով։ Անոր նպատակն է մարզել եւ զարգացնելով ֆիզիքական ուժերը՝ պատրաստել զինուորական ծառայութեան։

Պաշտօնական այս մարզանքներէն զատ, ամէն երիտասարդ ֆիզիքական զարգացման ուրիշ բազմաթիւ միջոցներ ալ ունի։ Մարզախաղի զանազան ընկերակցութիւններէն անկախ, նահանգային իշխանութեանց հովանաւորութեան տակ կը կազմակերպուին «մարզախաղի օրեր», երբ մրցումներ կը կատարուին։ Բազմաթիւ դպրոցներու մէջ կը տրուին դահուկի (ski) դասեր, տեղական իշխանութիւններն ալ դահուկ կը հայթայթեն աշակերտներուն։ Ուսուցիչներու հսկողութեան տակ եւ աշակերտներու նիւթական օժանդակութեամբ՝ կը կազմակերպուին արշաւներ։ Այդ արշաւներէն զատ, կարգ մը նահանգներու մէջ, մասնաւորապէս գերմանախօս շրջաններու մէջ, հիմնուած են երիտասարդական իջեւաններ, ուր աշակերտները կ'երթան անցընել իրենց կիրակին կամ արձակուրդը։

«Բացօթեայ դպրոցներու կազմակերպութեան կարգին,— տկարակազմ աշակերտներու յատուկ, բայց միշտ պետական ուսումնական ծրագրով — գոյութիւն ունին «արձակուրդի ճամ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

...նոց հաղուստներուն համար լոկ տուտոնց հագուստներ պատրաստուած հաղուստներ կը գործածէ։

Այս համագործակցական ընկերութիւնը իր մէջէն ընտրեց հինգ գործադիր մարմիններ, որոնց պարտագրեց որ կանոնագրութեան կէտ առ կէտ գործադրութեան վրայ հսկել։ Հիմնեց իր նրայն գասընթացքներ եւ գիւղական գրադարան մը։ Սոյն պարտաւորութիւնը առանձնող գործադիր մարմինը յանձնած է արդէն վեց տարուան գասընթացքով վարժարան մը, մարզարանով եւ առողջապահական կայանով, ուր բոլոր ժողովուրդը կը պատուաստեն զանազան համաճարակ հիւանդութեանց դէմ։

Հոլանտական օրինակը ցոյց կու տայ թէ տաք կամ նոյն իսկ հասարակածային կլիմաները արգելք չեն ըլլար համերաշխ համագործակցութեան ծաւալման։ Շատ աւելի կարեւոր է կառավարութեան մը բռնած պարզութիւնը անոր հանդէպ, քան հիւսիսային կամ հարաւային դիրքը։

Անգլիացի յայտնի ընկերաբան Կրոֆ բսած է.— «Կառավարութիւն մը որքան փոքր ըլլայ, այնքան աւելի արագ յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ կը յառաջանայ»։

Կրոֆի այս բանծը լաւագոյն կերպով կը նշմարուի փոքր կառավարութիւներէն Զուիցերիոյ, Շուէտի, Տանիմարքայի, Ֆինլանտայի, Լիթուանիոյ, Նորվեկիոյ, Պելճիոյ եւ Հոլանտայի նման երկիրներու մէջ, ուր համագործակցական շարժումը ամէն ուժեղ կերպով զարգացած է։

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Զալուբի Լը Ժուռ թերթը կը գրէ.— «Թշուառութիւնը իր գագաթնակէտին հասած է Հալէպի հայկական կայանին մէջ։ Գործ մը գտնելէ յուսահատած անգործներ, զգալով թշուառութիւնը, զրկուած բոլոր եկամուտի աղբիւրներէ, կը ստիպուին իրենց վերջին հագնելիք ծախել ապրելու համար։

Անոնք կը գիմեն այն միջոցին որոնց կը դիմեն անօթիները։ Անոնք կազմակերպած են գողութեան եւ կողոպուտի խմբակ։ Կայանը կը գտնուի քաղաքի մուտքին վրայ։ Բանջարեղէն վաճառողները իրենց բանջարեղէնները քաղաք բերել եւ ծախելու համար պէտք է անցնին այս կայանին մէջէն եւ քանի որ իրենց երթեւեկը յճէր առտն կ'ընեն, դիւրութիւն ունին անոնց ապրանքը գողնալու, առանց վախնալու որ կը ճանչցուին կամ կը բռնուին։

Մինչեւ հիմա բազմաթիւ յարձակումներ տեղի ունեցած էին, սակայն այս անգամ ալ արիւն հոսեցաւ։

Դմբախտ վաճառորդ մը, իր իշուն վրայ բանջարեղէններ բեռցուցած հալէպ կուգար, իր փոքրիկ պարտէզին արտադրութիւնները ծախելու համար։ Կայանէն անցած պահուն Հարբուս կողմէն յարձակման ենթարկուեցաւ։ Երբ կ'ուզէր դէմ կենալ եւ կը պոռար, յարձակողներէն մէկը բանի մը զանակի հարուածներ իջեցուց։ Իր աղաղակները լսուեցան, սակայն անմիջապէս ոստիկաններ հասան եւ վիրաւորը հիւանդանոց փոխադրեցին։ Յարձակողները փախած էին առանց ոստիկանութեան կողմէ ճանչցուելու.

Միմիայն անօթութեան պատճառով է որ Հայերը այսպիսի ոճիր մը գործեցին։

Հ՚ՅԿԱԿԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ

—.—

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Երեմիա Ա. քհյ. գացած է Խարբերդ պատարագելու համար։

Խարբերդ գտնուող բարեպաշտուհիներ անցեալները դիմում կատարած են տեղական իշխանութեան եւ խնդրած են որ իրենց հոգեւոր պարտականութիւնը կատարելու համար դիւրութիւն ընծայուի։ Եղած հարցումներուն պատասխանելով, յայտնած են որ թէեւ քահանայ մը չունին, բայց եկեղեցական գործերու փորձ անձ մը կը կատարէ այդ արարողութիւններ, տան մը մէջ։ Տեղական իշխանութիւնը տրամադրած է Խարբերդ Գարասղաճի եկեղեցին, ուր առաւ իրիկուն աղօթքի կ'երթան բարեպաշտուհիները։

** Տիարպէքիրի հոգեւոր հովիւ Միոն քհյ. որ ինքնաբերաբար Պոլիս եկած էր, պատրիարքին ազդարարութեան վրայ ճամբայ ելած է դէպի իր պաշտօնատեղին։ Միոն քհյ. բաւական ատեն պիտի մնայ իր ծննդավայրը՝ Սվազ, յետոյ Տիարպէքիր պիտի անցնի։

ԽՆԱՄԱԿԱԼՆԵՐԸ ԿԸ ՏՈՒԺԵՆ ...

Ինչպէս յայտնի է Ղալաթիոյ Յովհ. Բէլիւեանը եւ ազգային մանկամիւղին յուր տուած էր թէ նախկին խնամակալութիւնները պակաս ցոյց տուած են եկեղեցական քանի մը պաշտօնեաներու ամսականները եւ մանկամիւղին այ 7500 ոսկիի մօտ գումար մը պահանջած էր Գ. Գ. Գէորգ Գայսէրլեանի եւ Տոքթ. Բէլիւեանի ատենապետած խնամակալութիւններէն, իբրեւ տուրք եւ տուգանք։

Օրինական գործողութիւնները աւարտած ըլլալով, եկմտական պաշտօնեաներ անցեալ ուրբաթ օր ներկայացած նախկին ատենապետ Գ. Գ. Գայսէրլեանի եւ գանձ. Գ. Ժ. Աղնաւորեանի, հանգով գանձելու համար անոնց խնամակալութեան բաժինը՝ 3700 այսքան ոսկի վճարման համար 8 օր պայմանաժամ տրուած է։

ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻՆ

Խ. Միութեան Կեդր. Գործադիր կոմիտէն որոշեց հետեւեալ բնակավայրերը այսուհետեւ կոչել հետեւեալ ձեւով.—

Նախկին անունը	Նոր անունը
Սոխում	Սուխումի
Տկվարչելի	Տկվարչէլի
Օչեմչիրի	Օչէմչիրի
Կոպուլեթի	Կոբուլէտի
Գաթում	Գաթումի
Մեստ	Մեստիա
Զխառուրի	Զխառուրա
Քութայիս	Քութայիսի
Սամթրէտի	Սամթրէտիա
Գորժոմ	Գորժոմի
Արատթուման	Արատթումանի
Ախալցխի	Ախալցխէ
Տուշէթ	Տուշէթի
Մցխեթ	Մցխէթա
Թիֆլիս	Թբիլիսի
Շահումեան	Շահումեանի

Վրացական Լիւկսեմբուրգ՝ Լիւկսեմբուրգի

Էրիվան	Երեւան (Էրիվան)
Կարաքլիսա	Կարաբողազ - Գեօլ
Նեֆթեդաղ	Նեբիտ - դաղ (Նեֆթեդաղ)։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԱԶՔԷ Կ'ԱՆՑՆԷ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՖԱՇԻՍՏՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 23 օգոստ. (Յառաջ).— Մեր երիտասարդութիւնը բնաւ չի մոռնար իր ազգային արժէքները։ Ան ջերմ համոզուած է եւ գիտէ որ արժէնական ցեղին տիրական ձայնը միշտ կը խօսի իր մէջ, հաւատքի արիւն ներարկելով իր գոյութեան պայքարին։ Հայրենասէր երիտասարդութիւնը յանուն հայ ժողովուրդի հերոսական կեանքին եւ զայն խորհրդանշող ազգային հերոս Անդրանիկի, կը տրամադրէ իր բաժին նիւթականը յուշարձանի շինութեան համար։ Մեր բոլորին սրտին խօսող գործը մեզ ալ վարակեց եւ քանի մը երիտասարդներ սեղանի շուրջ հաւաքուած, հայրենակից Գ. Մ. Գալուստեանի առաջարկութեամբ հանգանակեցինք 110 ֆր.։ Սեղանին շուրջ բոլորուած երիտասարդները Անդրանիկին ձօնուած երգեր երգելէ յետոյ, բոլորն ալ մասնակցեցան հանգանակութեան։ Նուիրատուներուն ցանկը.— Մանուկ Գալուստեան 20 ֆր., Գէորգ Խաչատուրեան 20, Հմայեակ Յովհաննէսեան 20, Հմայեակ Կրճիկեան 10, Արշակ Սիմոնեան 10, Խորէն Ռոստեան 10, Գալ. Տիրատուրեան 10, Աստուր Քոչեան 5, Մ. Թ. 5, գումար՝ 110 ֆրանք։

Մեր օրինակելի խնդրանքը վերջացաւ ուրախ տրամադրութեամբ։

Մարտիրոս

Փառքի մէջ կ'արծարծէ զայն, անցնելով իր կարծիքին վաւերականութեան վրայ, նոր փաստերով։ Ահա իր մէկ քանի ապացոյցները.—

1931ին եւ 1933ին այդ մասունքին վերջին ցուցադրութիւններուն առթիւ առնուած լուսանկարները կը յայտնեն երեւան կը բերեն չփուած դիակի մը՝ որ կը ներկայացնէ Քրիստոսի դիակին բոլոր մանրայայտնութիւնները, կողին վէրքերը, բեւեռներուն, փշեղէն պսակին, խարազանով զարնուածութեան եւ խաչելութեան երաշխիքները, վէրքերը։ Վինեօն մինչեւ իսկ նախանձախնդրութիւնը այնքան առաջ կը տանի որ կը հաւաստայ թէ կրնայ նոյնացնել պատանքին վրայ ապդեցութիւնը հալուէներուն, հոտեղէններուն, որոնցմով, ըստ բանի Յովհաննէս Աւետարանիչին, Նիկոդեմոս օծեց Փրկիչին մարմինը։

Այս պայմաններուն մէջ վաւերականութեան վարդապետութիւնը բեկանելու համար, հարկ է ընդունիլ որ ուրիշ մարդ մը Քրիստոսի պէս մեւնոյն չարչարանքները կրեց եւ անոր չափ արագօրէն թաղուած տեղէն խլուեցաւ (հետքերու պահպանութեան անհրաժեշտ պայմանը)։ Կամ դիտմամբ զանիկա ենթարկեցին այդ չարչարանքներուն՝ առաւ մասունք մը ձեւք բերելու համար — նախընթացէն աւելի անհաւանականեան ենթադրութիւն։

Փարիզեան հանդէսին այս գողարիկ հետաքրքրութեան մաս կրնայ կազմել մեր Արգար թագաւորին Եդեսեան ապարանքին մէջ խնամով պահուած այն վարշամակը՝ որուն վրայ դրոշմուած էր, ըստ աւանդութեան, Քրիստոսի դէմքը, եւ որ կոչուած էր «անձեռագործ» achiropite (յունարէն)։

Գ. Վինեօնի այս գարամիջեան հետաքրքրութիւնը կարելի է, կերպով մը, արդարացնել առ տեսութեամբ, թէ համօրէն աշխարհ կարօտը կը քաշէ բարոյապէս եւ մտաւորապէս ճշմարիտ նորագոյն քաղաքակրթութեան մը յարութեան, քաղաքակրթութեան մը քաղաքական վերանորոգութեան որ թօթափէ բոլոր ճըղճիմ ցաւագարութիւնները, որոնք կը պատեն կը պատանքեն ճշմարտութիւնը, կը խեղդեն արդարութիւնը, մինչեւ իսկ համարձակելով յայտարարել անամօթաբար, թէ Եւրոպայի քաղաքակրթութիւնը ... Թրքական է, թէ խօսուած լեզուներուն մայրը ...

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՊԱՏԱՆՔԸ

Բազմաթիւ բազմաչեղանակ կենսու հարցերու կարգին որոնց մէջ կը տուայտի արդի աշխարհը՝ ինչ անպատեհութիւն կայ որ Քրիստոսաբանական (Christologique) խնդիր մըն ալ իր պատմական հետաքրքրութեան չափ միտքի գրգիռ առաջ բերէ, չառ իսկ թուեղ եղած ուղեղներուն իբրեւ ժամանց։ Այս ոչ-քաղաքական խնդիրը այն է, թէ Իտալական Տուրինօ քաղաքը իբրեւ Յիսուսի Քրիստոսի մեռելական պատանք պահուած պաստառակալը բուն Աստուածորդւոյն պատանքն է, որով, Գիդաւորի թոյլտուութեամբ, Նիկողոմոս պատեց խաչեալը եւ դրաւ գերեզման։ 1898ին բուսական աղմուկ հանեց այս խնդիրը, երբ մասնագէտ Փօլ Վինեօն մէջտեղ դրաւ զայն։ Հիմա ալ Ռըվիւ տը

ՄԱՄՈՒԼ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

—.—

Սոֆիայի Ազատ Խօսք եռաւթեղ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 սեպտեմբեր)։

— «Մինչեւ 1914 թուականը Սուրիան ոսմանեան Թուրքիոյ պարզ մէկ նահանգն էր եւ անոր բնակիչները, Արաբները, կը հեծէին թրքական լուծին տակ։ Պատերազմէն յետոյ դաշնակից զօրագոյն խորհուրդը Սուրիան եւ Լիբանանը ճանչցաւ անկախ պետութիւն, Ֆրանսային տալով հոգատարութեան իրաւունք, «մինչեւ որ Սուրիացիները ընդունակ կը դառնան իրենք զիրենք կառավարելու»։

Ամբողջ 17 տարի Ֆրանսա մնաց Սուրիոյ հոգատարը, հոն պահելով ֆրանսական վարչութիւն եւ զօրք, հիմնելով զպրոցներ, շինելով ճամբաներ ու ծախսելով մէկ քանի միլիոն ֆրանք։

Իրաքի եւ ապա Եգիպտոսի անկախութիւնը արծարծեցին Սուրիոյ ազգայնական կիրքերը։ Տիւրքիները, որոնք 1925 թուին ապստամբած էին, կրկին սկսան խռովութիւններ հանել։ Դամասկոսի խորհրդարանը փոխեց 1933ին Ֆրանսայի հետ կնքուած համաձայնութիւնը, փոխարինելով զայն սուրիական բաւական ազատ վարչութեամբ։ Բարձր քոմիսէր որ Մարթէլ 1936 մարտ 1ին բաւական մեծ դըժուարութիւններէ վերջ միայն յաջողեցաւ նոր համաձայնութիւն մը կնքել սուրիական ազգայնականներու հետ։ Սուրիա կը պահանջէր արագացնել իր անկախութեան հռչակումը եւ անդամակցիլ Ազգ. Դաշնակցութեան։

Ֆրանսական եւ սուրիական կառավարութիւններու միջեւ կնքուած նոր դաշնագիրը, որ ի զօրու պիտի դառնայ Փարիզի եւ Դամասկոսի խորհրդարաններուն մէջ վաւերացուելէ յետոյ, կը բաղկանայ գինուորական դաշինքէ մը, հինգ պայմանագրութիւններէ եւ երկու կողմերու միջեւ փոխանակուած 11 նամակներէ։ Սուրիոյ մէջ ասկէ յետոյ կը հաստատուի վարչաձեւ մը, յար եւ նման Իրաքի մէջ գոյութիւն ունեցող վարչաձեւին։ Սուրիան կատարեալ անկախութիւն կը ստանայ, բայց ինքզինքը կը կապէ Ֆրանսայի հետ «բարեկամական դաշնագրով» մը, 25 տարի պայմանաժամով, եւ կը ստանձնէ բոլոր այն միջազգային պարտաւորութիւնները, զորս Ֆրանսա յանուն Սուրիոյ կնքած է իր հոգատարութեան ժամանակամիջոցին։ Սուրիա իրաւունք կը ստանայ անդամակցելու Ազգ. Դաշնակցութեան, սակայն այդ իրաւունքի իրականացումը տեղի պիտի չունենայ մէկ անգամէն։ Նոր դաշնագիրը կը տրամադրէ եռամեայ շրջան մը, որու ընթացքին սուրիական նոր պետութիւնը պիտի «նախապատրաստուի անկախ գոյութեան համար»։

Սուրիոյ անկախութեան դաշնագիրը կը պահէ փոքրամասնութիւններու ցեղագրական եւ կրօնական իրաւունքները։ Այս կէտը կը շահագրգռէ նաեւ Հայերը, որովհետեւ հայկական բաւական մեծ զանգուած մը հաստատուած է Սուրիոյ մէջ։ Պահպանուած են նաեւ Ֆրանսայի տնտեսական եւ մշակութային ազդեցութեան իրաւունքները։ Կը բաւէ ըսել թէ միայն հոգատարութեան ընթացքին հիմնուած են ֆրանսական 500 դպրոցներ։ Սուրիական նոր պետութիւնը պիտի ըլլայ ռամկավար - հանրապետական։

Սուրիայէն յետոյ օրակարգի վրայ դրուած է նաեւ Լիբանանի անկախութեան խնդիրը, որու շուրջն ալ բանակցութիւններ կը կատարուին։

Հակառակ բոլոր անարդարութիւններուն, բարդութիւններուն եւ ձախողանքներուն, փոքր ազգերը տակաւ մէկ կրդառնան իրենց անկախութեան, շնորհիւ իրենց աննահանջ ու հաւատաւոր պայքարներուն։

Հայը, մէկը այդ փոքրիկ ազգերէն, սրտագին կ'ողջունէ այսօր Սուրիոյ անկախութիւնը եւ կը հաւատայ խորապէս, որ յաժառ պայքարի ճամբով ինքն ալ մէր պիտի դառնայ իր անկախութեան»։

Թրքական է։

Ու ձգե՞ որ ասանկ բաներ ըսուին հիմա։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ

Փարիզեան թերթ մը հետեւեալը կը գրէ.—Մեր գլխուն եկած մեծ ու փոքր անյաջողութիւններուն հակառակ, գոնէ գետին մը կայ՝ որուն վրայ տակաւին յման կը մնայ մեր համբաւը արտասահմանի մէջ — այն է խոհանոցի արուեստին գետինը։ Հետեւելով իր հօրը՝ որ երկար տարիներ օգտագործեց մեր հայրենակից Անրի Փուփառի ծառայութիւնը, նաեւ իր հօրեղբօր՝ Գոնօթի դուքսին եւ իր եղբօր՝ Քէնթի դուքսին, Խուլըրտ Ը. թագաւորը որոշեց իր անձնականին յատկացնել ֆրանսացի խոհարար մը։ Վեհապետին ընտրութիւնը դիպեցաւ Փարիզի յեհ դեսպանատան նախկին խոհարարապետ Լըկռոյի, որ կը բնակի Գրուասի - Սեվր - Սէն (Սէն է Ուազ)։ Լըկռօ հազիւ յիսունը անցուկ է եւ իր փորձառութիւնը գրեթէ երեսուն տարուան է, յաջորդաբար իր արուեստը կիրարկած ըլլալով ամերիկեան, աւստրիական եւ մաճառական լաւագոյն տուներուն մէջ։ Այսպէս առիթ ունեցաւ սորվելու ոչ միայն լեզուները այդ երկիրներուն որոնց քուրի պէս կը խօսի, այլ նաեւ խոհականական գաղտնիքները, որոնցմով պիտի կրնայ գոհացնել Խուլըրտ թագաւորին բազմաճաշակ հրաւիրեալները, յաճախ երկսեռ։ Անգլիոյ թագաւորին ճաշակը, անձնապէս շատ պարզ է — նոյն իսկ սակաւապէտ, եւ Անգլիայ արքաններուն սեղանին առակի կարգ անցած համբաւն ու գերազանցութիւնը բարձր պահելու համար է որ, ըստ օրինակի Ճորճ Ե.ի, դիմեց ֆրանսացի վարպետի մը։ Լըկռօ արքունի պաշտօնական բնակավայրերուն խոհանոցներուն միայն պիտի նախագահէ կերպով մը, ինչպէս երբ արքան գտնուի իր մարգոյթով Գրքինկէմի, Պալմօրալի եւ Ուինտսորի ապարանքներուն մէջ։ Պալով իր անձնական ամէնօրեայ ծառայութեան, Խուլըրտ Ը. երբեք չի բաժնուիր բազում տարիներէ ի վեր իր ծառայութեան մէջ գտնուող ծերունի եւ հաւատարիմ խոհարարուհիէն։

Ո չադրութիւն

Գ. Գառրիկ Ալլահվերտեան անցեալ ապրիլէն ի վեր արձակուած ըլլալով, որ եւ է առնչութիւն չունի «Յառաջ»ի հետ. ուստի որ եւ է պատասխանատուութիւն չենք կրնար ստանձնել իր զանազան գործառնութեանց մասին։

«ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ»

—o—

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

Ճմռանք որ խումբի յիսուն երգիչների ընտրութիւնը Կոմիտասը կատարել էր ճեմարանի 225 աշակերտներից միայն, հետեւապէս ընտրութիւնն անկախ եղել էր ի վնաս ձայների որակի եւ յօգուտ նրանց քանակի։

Այդ ժամանակ Կոմիտասի միակ ուղեկիցը ես էի եւ ինձ վրայ թափած նրա մեծ աշխատանքը երբեք չեմ մոռանայ։ Իմ երգելիք բոլոր համերգները նա անցնում էր ինձ հետ առանձին, իրեն յատուկ նուրբ վարպետութեամբ զուծուարելով իւրաքանչիւր երաժշտական ֆրազ ու պատկեր։ Երգի պատկերաւորումը Կոմիտասի բնորոշ, յատկանշական գիծն էր։ Այդ խափազանց հետաքրքրական աշխատանքի միջոցին, նա ցուցադրում էր ձայների այնպիսի բազմազանութիւն, որ ես ապշում էի։ Միեւնոյն երգը նա կարող էր տասը անգամ իրար վրայ երգել եւ ամէն անգամ նոր հմայք պատճառել լսողին. այնքան տարբեր ու բազմազան էին նրա կատարողական նրբերանգները։

Երգաւորցման հետ միասին Կոմիտաս գերմանական մի ձեռնարկով մըշակում էր նաեւ իմ ձայնը։ Այդ աշխատանքի համար ես լինում էի նրա մօտ՝ առաւօտեան ժամը 11—12, տեւէր յատուկ թոյլտուութեամբ։ Պարապմունքները վերջանալուց յետոյ, նա ինձ հիւրասիրում էր նախաճաշով եւ սերկեւիլի հատիկների հետ եփած մի բաժակ կարմիր գինիով, որպէս ձայնալարերը փափկացնելու, աւելի առաձիգ դարձնելու միջոց։ Մեծ պահքին, երբ ճեմարանի աշակերտին կերակրում էին համարեա բացառապէս լոբիով, ձիթապտուղով, պրդուելի թթու մախոխով,—առանձնապէս մեծ էր լինում Կոմիտասի ինձ տուած նախաճաշի բաժինը։

Այդ օրերին նա խորապէս տանջւում էր, որ խմբի անդամները վատ սննդի պատճառով ուժասպառ են լինում, եւ տուժում է նրանց ձայների որակը, իսկ ինքը հնարաւորութիւն չունի բարելաւելու նրանց վիճակը։ Կոմիտասը դիմել, խնդրել էր, որ երգիչներին ուտելի կերակուր տան, բայց ապարդիւն, որովհետեւ պահքը խախտելը «սրբապղծութիւն» էր համարւում վանական միջավայրում։

Մի առաւօտ սովորական ժամին գալով Կոմիտասի մօտ, նրան գտայ խիստ ոգեւորուած։ Առանց ընդունելու բարեւս, նա բացականչեց.

— Ի՞նչ ես չէմել, զուռնաչի՛, կռչիր «հուռաա՜», երէկ երեկոյեան մեծ յաղթանակ տարայ։

— Ի՞նչ յաղթանակ,— թոթովեցի ես։

Երէկ խնդրեցի Վեհափառին, նա թոյլ տուեց խումբը տանել Թիֆլիս։ Վերացաւ ամենամեծ արգելքը, եւ այնպէս բախտաւոր եմ,— ասաց նա, ապա աւելացրեց.— Վեհափառի թոյլտուութեամբ համերգներիսկարող են ներկայ լինել նաեւ քահանաներ։ Գիտե՞ս, ինչ բան է դա. դրանով փակւում են «աչք ու ականջ», «պագ ու համբոյր» երգող վարդապետների հայհոյող թշնամական բերանները։

Մեր յաջողութեան վերաբերմամբ ես կասկած չունեմ։ Կորերգան ու այնք բարեկազմ, հիմա պիտի յայտնել աղաները, թէ ո՞ւր եմ տանում նրանց։

Նուէրը հրճուանքի բուռն արտայայտութիւններով ընդունեց Թիֆլիս գնալու յայտարարութիւնը։ Խեղճուկ Երեւանից յետոյ, Անդրկովկասի մայրաքաղաքը թւում էր երազական շքեղ աշխարհ, որ վառում էր մեր երեւակայութիւնը եւ անտեսանելի հագար թելերով քաշում դէպի ինքը։ Լինել հայ մշակոյթի կեդրոնում, տեսնել ու ծանօթանալ «Փորձի» Արգար Յովհաննիսեանը, «Պէպօ»ի Գաբ. Սունդուկեանը, «Սպանուած Աղաւնու» Նարդոսը, «Տորք Անգեղի» Ադայեանը, «Անուշի» Յովհ. Թումանեանը, գուցէ եւ տեսնել նրանց,— թւում էր այնպիսի երջանկութիւն, որ գժուար է բառերով արտայայտել։ Հետեւաբար, պէտք երեւակայել այն խանդավառութիւնը, որով ամէնքս սպասում էինք այդ երանելի օրուան։

Թիֆլիսում անպատեհութիւններ չհանդիպելու նպատակով, Կոմիտասը թղթակցութիւն էր վարում Արտաշատական թատրոնը նախապէս վարձելու եւ խմբի համար բիծեւան պատրաստելու կապակցութեամբ։

Տիկին Ղամբարեանը, Երեւանի ծղախէժի գործարանի այսօրուան տէրնօրէն փրոֆ. Ղամբարեանի մայրը, վերին աստիճան համակրելի մի անձնաւորութիւն, իր վրայ վերցրեց այդ գործի կազմակերպումը եւ խմբին տրամադրեց իր տան (Ցերժինսկու փողոց թիւ 13) ամբողջ ներքին յարկը, ստեղծելով այնտեղ հանրակացարան՝ անհրաժեշտ բոլոր յարմարութիւններով։ Միաժամանակ Կոմիտաս զբաղւած էր մեր զգեստաւորութեամբ, մեր արտաքին տեսքը բարեկարգ դարձնելու հոգացողութեամբ։ Այլ կերպ ասած, հժուա ռազմավարի պէս՝ Կոմիտաս նախատեսում ու կարգաւորում էր այն բոլորը, ինչ որ անհրաժեշտ էր իր «բանակի» յաղթութեան համար։

Զատկական տօնի արձակուրդներին, խումբը մեկնեց Թիֆլիս։

Գարնան պայծառ առաւօտ էր։ Թաւիշ կանաչից բարձրացող ցօղի գոլորշին մուժի բարակ քող էր փռել Երեւանեան դաշտի վրայ։ Ձիւնապատակ լեռների եւ Արագածի գագաթները շողշողում էին արեւի տակ շաղ տըւած գոհարների շլացուցիչ փայլով։ Մեր պատանի սրտերը ճողփում էին կայառ հրճուանքից, որին ձայնակցում էին մեզ կայարան տանող լինէկաների արծաթահնչիւն զանգուլակները։

Էջմիածնի կայարանում նստեցինք մեզ համար պատուիրած երրորդ կարգի վակոնը՝ Կոմիտասի հետ միասին, որի դէմքի մշտախնդուն արտայայտութեան միացել էր խոհուն լրջութիւն։ Աներկբայօրէն նա համակուած էր իր առաջիկայ ելոյթի պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ։ Դա փղձկացի պէս պայթեց Ալեքսանդրապոլի (Լէնինական) կայարանում, որտեղ տղաներից երկու հոգի գնել էին արեւածաղիկի սերմ եւ ուտում էին։

— Մի՞թէ գինուոր է նա, ով գնում է կռուի եւ կտրում, դէն է ձգում իր զէնքը,— բացագանչեց Կոմիտասը զառնութեամբ, դիմելով զանցառուներին. — Ոչ, այդպիսին է դասալիքը, իր ընկերոջ եւ ընդհանուր գործի դաւաճանը,— եզրափակեց նա, ու քերը սրտնեղութիւնից թաց։

(2)

(Շար.)

Պաշտօնական վիճակ Շանկայի մէջ

Ճափոնցի նաւազ մը սպաննուած ըլլալով, Ճափոն պաշտօնական վիճակ հռչակած է Շանկայի մէջ եւ ուրիշ խիստ միջոցներ ձեռք առաւ Չինացիներուն դէմ: Այս առթիւ 2500 ճափոնցի զինուորներ ցամաք հանուեցան: Ճափոնցի հրամանատարը կ'ըսէ թէ այլեւս սպառած է իրենց համբերութիւնը: «Մենք պէտք է խրատներ տանք Չինացիներուն, իսկ եթէ մտիկ չեն ըներ, պէտք է ապտակ մը իջեցնենք անոնց երեսին»:

Կը վախցուի որ միջազգային բարդութիւններ ծագին, ինչպէս եղաւ 1932ին, երբ չինեւճափոնական կռիւ մը ծագի: Շանկայի օտար թաղամասին մէջ Իտալիա ունի փոքր պահակազօրք մը, Ֆրանսա՝ 1500 զինուոր, Անգլիա՝ 1100, Ամերիկա՝ 1000: Ճափոնական կառավարութիւնը որոշած է ամէն միջոց ձեռք առնել, «ինքնապաշտպանութեան» համար:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՆԻ իտալական դեր - հիւպատոսը պտոյտ մը կատարած առեն նախատուեցաւ անցորդի մը կողմէ: Հիւպատոսին միջամտութեան վրայ ոստիկաններ հասան եւ միջադէպը փակուած կը համարուէր, երբ 30 հոգի խռնուելով նոր նախատինքներ տեղացին եւ վիրաւորեցին նախկին ռազմիկ մը (իտալացի)

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ արիւնալի ընդհարում մը տեղի ունեցաւ անգլիական զօրքին եւ Արաբներու միջեւ: Օդանաւեր ալ մասնակցեցան կռիւին: 40 Արաբներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Սարսէյի Համազգայինի Միութեան Ժասնաճիւղին կողմէ

27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris.

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ վարագոյր մը եւ ԵՐԳՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (պատկեր)

խմբերգ, արտասանութիւն եւ նուագ

Պիտի մենիրգէ ՕՐ. Հ. ԳՈՒԵԱՋԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անդամներու 2 ֆր.

Հաղորդ.— կառ տիւ նոաէն շոգեկառք առնել ժամ 11.57-12.1— 13.41—13.34 եւ յետոյ ցուլակ

պարներս, ինչպէս եւ «գպրոցական խռհանոցներս», ուր կուգան առանալ իրենց կերակուրը բոլոր այն աշակերտները, որոնց ծնողքը ստիպուած է բացակայիլ օրուան մէջ, եւ գեռ «դպրոցական հանգստավայրերը» ուր կ'երթան հանգչիլ կարօտ դպրոցականները

Վերջացնելէ առաջ, բանք նաեւ թէ ամէն երիտասարդ, որ կ'ուզէ լքել գիւղը արտօնուած տարիքը թեւակոխելէ առաջ, պարտաւոր է ներկայացնել աշկերտութեան պայմանագիր մը, առանց սակայն արհեստի պատրաստութեան յատուկ պետական ուսումնական ծրագրին պարտադրութիւններէն աղատ կացուցանելու:

Դ.— ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«Զուիցերիացիներուն պերճանքը իրենց գպրոցներն են», բառ է օտարական մը, ցուցմունքներով Զուիցերիոյ կրթական կեանքը: Առով ըսել կ'ուզէր թէ Զուիցերիացիները ոչինչ կը խնայեն իրենց տղոց կրթութեան համար: Այդ պերճանքը անհրաժեշտ պերճանք մըն է, ընտանիքին հետ ընկերութեան հիմնաքարերէն մին:

Զուիցերիա մէկ գարէն ի վեր կ'ապ- խատի դպրոցով կատարել երկրին յառաջդիմութիւնը: ՃԸ. դարուն երեւան կուգան մանկավարժութեան առաքեալները, Ռուսօ, Հայր Ժիրար, Փեսթալոցցի, եւ ուրիշներ, որոնք աշխատեցան ուսումը մտցնել կրթութեան, կրթութեան մէջ գնելով Զուիցերիոյ պահանջները, ազգային առանձնութեանց խառնելով ինչ որ կը նպաստէ երկրին զարգացման: Պատրաստել քաղաքացին, պատրաստել մայրը, բոլորին տալ կարելիութիւն ապրելու, տաւելագոյն ուժը, որով կարենան ծառայել երկրին,— հա Զուիցերիոյ կրթական ծրագիրը: Եթէ անտեսական պայմանները թոյլ չտան երիտասարդին ապրիլ իր երկրին մէջ, զուիցերիական դաշնակցութիւնը կ'աշխատի որ երզուակներ երկրէն դուրս ներկայանան մասուորական կարեւոր պաշարով մը, որ չի կայանար ծանօթութիւններու գումարի մը մէջ, այլ եւ պարտականութեան գիտակցութեան, բարոյական նկարագրի մէջ:

Ալեքսանդր Վինէ, խօսելով զուիցերական կրթական ծրագրին մասին, կ'ըսէ. «Կ'ուզեմ որ մարդը ինքն իր տէրն ըլլայ, որպէսզի աւելի լաւ ծառայէ ամէնուն»:

ԷՏՈՒԱՐ ՇԱՓԻՒԶԱ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՍ-ՔՌԵԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէին ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները. 26 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. 8 rue Mme Curie, Պանեւեթ կարեւոր օրակարգ:

ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Մաքսուրեանի բնակարանին մէջ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Մարսէյ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Թրիկեանց» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէին ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կռիչք եւ Կէփին խումբերը եւ Թալոտիէի ընկերները 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՑԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական գերասան եւ արուեստի-աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆի եւ վաստակաւոր գերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի յիշատակին

կազմակերպուած հանգուցեալներու աշակերտ եւ ընկեր Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սոսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente. Մեթրօ Ցանթօն եւ Սէն-Միշէլ:

Ցարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ ՏԻԿ. ԱՆՆԱ ԲՈՒՆԴԱՂԵԱՆի, Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆի, ՎԱՉԵԱՆի եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ: Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.:

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի Ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Յարօնի աշխարհը.— Յոքթ. Յ Թօրգոմեան, Ծաւշա տետրէս.— Դ. Գրիգորեան, Մեծ յաղթանակի առթիւ.— Թ. Կայանեան, Համեմատութիւն մը Հոռմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիոյ պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Ծագումները Սիւնեաց երկրում.— Հայ-Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր, Շիրվանզադէի նամակները.— Սիլվոյ.— Ա. Խանջեան, Բարգէն կաթողիկոս, գերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երեք տարիներուն 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ մէկ գիրքի համար 25 ֆր

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes. Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Եւրոպական ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը. կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին. Café Voltaireի սրահին մէջ, (Place de l'Odéon): Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հիմնուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ կիրակի (27 Սեպտ.) կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, «Քաֆէ Նուայի» ներքնասրահին մէջ (Bld. Dugommierի եւ Canebièreի անկիւնը): Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսերով

ՖՐ. ՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին հինգշաբթի օրուան դասընթացքը կը վերաբացուի Հոկտ. 1ին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame. PARIS (13)

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՆ ԴԷՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆԿԱԽ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Նիւթ. 1. Խորհ. նոր սահմանադրութեան նախագծի քննութիւն հայ ժողովուրդի ցաւերուն առնչութեամբ: 2.— Հակաթրոցքիական պայքարի հետեւանքները Հայաստանի մէջ: 3.— Խորհրդահայ գրողներու ջնջիհաջման պարագան:

Երկուշաբթի, 28 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին, Mutualité G. սրահին մէջ, 24 Rue St. Victor

Մուտքը ազատ է:

Ցերեկոյթ — պարահանդէս

կազմակերպուած Համազգայինի եւ Կ. Խաչի Մ. Ճիւղերուն կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ՏԵՂԻՈՅՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

27 Սեպտ. կիրակի ժամը 3—19

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ Թաթիօս Գ. Աբգարի եւ երիտասարդ սիրողներու:

Պարեր՝ Շավիլի Ֆրանս. նուագախումբով:

ԿԵՐՈՒԽՈՒՄ՝ ՀԱՄՈՎ-ՀՈՏՈՎ ՀԱՑԿԱԿԱՆ

Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ — Առնել օթօպիւս թիւ 1, Puis sans vin կամ Սէն Լազարէն կառախումբ:

«ԳՈՑԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ մօտ օրէն

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական գէմքերու դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական տեղեկութիւններ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեսնուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նալպանտեան Ռուսինեան, Գրիգոր Ազարօֆ, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Ռոստոմ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով՝ եզերուած հայկական գոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գալուստեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գլըճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՑԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մաքուր հմայք մը կը բաշխաւորէ անոր:

ԳԻՆ Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր. Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՐՕՑԸ (98)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Գիւղի վէրքերը գոցուեր էին, ու կեանքի ցաւերը բոլորովին անցեր, թէեւ մարմնին վրայ մորթի ձգած կապոյտ հետքերը դեռ որոշակի կը մնային:

Հայրն ու Մօսօն կը գգուշանային Վարդանի մօտ խօսիլ Արմէնի եղերական մահուան մասին, ու շատ կը զարմանային, որ հիւանդն ալ ոչ մէկ հարցում, ոչ մէկ խօսք կը բանար.

Երրորդ օրը, կէս օրէ վերջ, Ներսէսն ու Ալէքը եկան Վարդանին այցելութեան: Աշակերտական համագումարը, զինուորական դրութեան հետեւանքով, վերջացուցած էր իր աշխատանքը եւ ցրուած: Երկու եղբայրները՝ իրար լրացնելով պատմեցին համագումարի անցուդարձերէն, արուած որոշումներէն: Երկու հակոտնեայ հոսանքներ իրարու դէմ էին ելած մէկ մասը կ'առաջարկէր միանալ ռուս յեղափոխական շարժման, ուրիշներ ազգային զօրակոչումի: Իսկ միւս մասը, հակառակ որ Վարդանն ու Արմէնը կը բացակայէին, դաշտապանած էր այն տեսակէտը, թէ անկարելի ու աններելի է անտեսել ազգային հարցը, այն ալ այնպիսի ժամանակ մը, երբ հայ ժողովուրդը, որպէս ազգային ուրոյն հաւաքականութիւն մը ամէնախիստ հալածանքի ենթարկուած է կառավարութեան կողմէ: Համագումարի մեծամասնութիւնը յարած էր այդ տեսակէտին:

Երկու եղբայրները երբ ներս մտան, նոյն ժամանակ, մուտքի դրան վրայ Մօսօյին հանդիպեցան, վերջինս մասնաւորապէս խնդրեց, որ Վարդանի մօտ Արմէնի մասին չխօսին:

Վարդան բոլորովին ցրուած արտայայտութեամբ մը մտիկ կ'ընէր ընկերներու պատմածներուն, կարծես չէր իսկ հետաքրքրուեր անցած գարծով: Երբ Ներսէսը խօսքը վերջացուց ու լռեց, երկար ժամանակ ոչ ոք բացաւ բերանը: Վարդանի հայեացքը ուղղուած էր պատուհանին: Հազիւ լսելի ձայնով մը հարցուց՝ ծանր ծանր բառերը արտասանելով.

— Իսկ Արմէնը ինչպէ՞ս թաղեցին...

Անսպասելի հարցումը չփոթեց պատուիրները, որոնք տարօրինակ իրարու նայեցան: Պէ՞տք էր պատմել թէ ոչ: Զգալով որ ընկերները կը դժուարանան պատասխանել, Վարդանը մօտեցաւ գարձաւ Ներսէսին ու գրեթէ բարկացած ըսաւ.

— Ինչո՞ւ չէք խօսիր, պատմէ:

Քանի որ հիւանդը կը պնդէր, Ներսէս բառացիօրէն համարեց պատմել: Թաղումը տեղի ունեցեր էր երեկոյեան կէս օրէ վերջ: Ոստիկանութիւնը արգիլէր էր հանդիսաւոր թաղում մը, միայն ամենամօտ ազգականներուն թոյլ տրուած էր ներկայ գտնուիլ: Բայց Ներսէսեան վարժարանի աշակերտներէն շատեր եւ ուսուցիչներէն ոմանք, ինչպէս նաեւ պետական վարժարաններու աշակերտները ու համագումարին մասնակցող անդամները, ժամեր առաջ գացեր էին Խոջիվանքի գերեզմանատունը: Շրջակայ թաղերէն բազմաթիւ աղամարդիկ, բայց մանաւանդ կիներ եկած էին նոյնատակի թաղմանը ներկայ ըլլալու: Երբ միայն մէկ քահանայով եւ հազիւ թէ երկոտասան մը հեծեւորդներով յուղարկաւորներու թափօրը գերեզմանատան պարիսպէն ներս մտեր էր, շրջապատուած վեց ոստիկաններով, գրեթէ գերեզմանատան բազմութիւնը, որպէս թէ պարզ հետաքրքրութենէ մղուած, շրջապատեր էր գերեզմանը: *Հ

— Սրտամաշ էր Արմէնի մօր վիճակը,— շարունակեց Ներսէսը,— խեղճ կինը երկու տակ եղած էր սարսափելի կսկիծէն: Չէր լար: Աչքերը բոլորովին չոր, բայց այնպիսի անյատակ ցաւի արտայայտութիւն մը ունէին, որ մարդ կը սարսափէր անոնց նայելէ: Երբեմն կրծքէն աղեխարշ ընդհատ հեծկլտանք մը դուրս կուգար: Սարսափելի բան մըն էր տեսնել այդ յոյզը, առանց կաթիլ մը արցունքի: Քանի մը անգամ նուաղած ինկաւ դագաղի վրայ: Դեռ թաղման արարողութիւնը չէր վերջացած, երբ մօտիկ բարեկամները առնկուած եղան մայրն ու նշանածը հեռացնել գերեզմանատունէն:

Ձեռքերով գէմքը ծածկած՝ Վարդան կը լսէր Ներսէսի պատմութիւնը, եւ արցունքի խոշոր կաթիլներ վար կը գլորէին:

— Երբ դագաղը գերեզման պիտի իջեցնէին,— շարունակեց Ներսէս,— ոստիկան մը թոյլ չտուաւ որ վերջին անգամ աւանէինք մեր թանկագին ընկերոջ երեսը: «Արգիլուած է» գոռաց թաղային ոստիկանապետը եւ կոպտօրէն մէկդի հրեց Ներսէսեան վարժարանի ծերունի ուսուցիչներէն մէկը, որ երկու խօսք կ'ուզէր ըսել իր սիրելի աշակերտի դագաղին վրայ: Դագաղը իջեցուցին, եւ գերեզմանափորները սկսան փոսը լեցնել: Ամբողջ հասարակութիւնը՝ կարծես միեւնոյն զգացումէն թելադրուած՝ ծունկի եկաւ: Չիմացանք թէ ո՞վ, յանկարծ սկսաւ երգել: Հասարակութիւնը անմիջապէս հետեւեցաւ անոր, ու խաղաղ գերեզմանատան մէջ բարձրացաւ ազգային երգի վերջին տունը.

Ամենայն տեղ մահը մի է,
Մարդ մի անգամ պիտ մեռնի,
Բայց երանի որ իւր ազգի
Ազատութեան կը զոհուի:

— Այսպէսիւն անցաւ ոստիկանները բոլոր աշխատանքը զարկեցին երգը: Մը մէկու բերանը կրնային գոցել: Երբ ռազմ եկած՝ կը պատրաստուէինք մեկնիլ, ոստիկանները փորձեցին ձերբակալել ուսանող մը, որ պէս թէ ան էր սկսած երգը: Վայրկեան մը չանցաւ, համբերութիւնը կորսնցուցած բազմութիւնը յարձակեցաւ ոստիկաններուն վրայ, զինաթափ ըրաւ, ու սարսափելի ծեծ քաշեց այդ սրիկաներուն:

Վարդանը, աչքերը կիսախուփ, հայեացքը անորոշ կէտի մը յառած, թէ քարացած էր կարծես: Հազիւ թէ Ներսէսի պատմութեան վերջին մասին կը լսեր: Քանի մը օրէ ի վեր մտքին մէջ զարգացող գաղափար մը՝ հետզհետէ կը խորանար իր մէջ, իր ամբողջ ուշադրութիւնը գրաւելով: Ներսէսն ու Ալէքը մեկնեցան, Վարդան ամբողջովին անձնատուր իր մտքերուն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Եղջանի Ցառաջի գրասենեակին մէջ

Գ. ԱԻԽՏԻԱՆ կը ն:

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 27 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3229

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԲԱՌԵՐԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր հանրային կեանքին մէջ, սովորութիւն է դարձեր քաղցած բառերու կառչիլ, խառնել անոնց բովանդակութիւնը եւ ընդհանրացնել զանոնք իբրեւ երեւոյթ։

Այս կարգէն են Պոլսոյ հռչակաւոր «խըմպըլ»ը, «Մշեցի համալը» կամ Հայաստանցի «ղարիպ»ը։ Ունինք ուրիշ բառ մըն ալ, «գիւղացի»։

Անշուշտ այս բառերը սխալ հոգեբանութիւն մը կը մատնէին, տարիներ առաջ, տեսակ մը անհարազատութիւն հաստատելով Պոլսոյ եւ Գաւառի միջեւ։

Բայց քանի՞ տարուան պատմութիւն են այս բաները։ Եւ Պոլսոյ ժողովուրդին ո՞ր դասուն մէջ ծնած ու ծաւալած էին։

Միայն Պոլի՞սն էր որ այդ անճոռնի հոգեբանութիւնը կը մատնէր, որոշ հատուածի մը բերնով։

Թիֆլիսի յատուկ բացատրութիւն մը չէ՞ր «խոշոր էլի եկան» (ակնարկելով Թրքահայ գաղթականներուն)։ Հայաստանցիներ «հա – հո՞ս»ը։ Վանի քաղքցին, ջոջ - աղա դասը «փոշիկ» չէ՞ր կոչեր գիւղացին։

1922ին, երբ քանի հազար գաղթականներ Պուլկարիա ընդունուեցան, Ֆիլիպէի փողոցներուն մէջ, «տեղացի» համարուած տուներու պատուհաններէն կը լսուէր փսփսուք մը,— «Ծու գաղթականներ ն՞էրսէն կէլիրլէր»։ (Այս գաղթականները ո՞ւրկէ եկան)։ Եւ իրենք ալ գաղթականներ էին, 1895 - 96ի դէպքերէն ...

Այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, յաճախ կը լսենք,— «Աղտոտ ստամբուլցիներ»։ Արդ, կարելի՞ է այդ անճոռնի կոչերին վրայ դատել Փարիզի, Մարսէյլի կամ Լիոնի Ֆրանսացի ժողովուրդը։

«Պոլիսը միշտ վերէն նայեցաւ հայ գաւառի վրայ, անկարելի գտնելով Հայու տառապանքները»,— կը յայտարարէ «Հայրենիք»։

Ձենք ժխտեր «վերէն նայելու» պարագան։ Բոլոր մեծ քաղաքներու հիմնական գիծն է այդ։ Կարինը, Մուշը, Վանը կամ Սեբաստիան ալ միշտ վերէն կը նայէին իրենց շրջանի «գաւառացի»ներուն եւ գիւղացիներուն վրայ։ Օտար ժողովուրդներու մէջ ալ այդպէս է։ Այստեղ, Փարիզի մէջ, ամէնէն բարեկիրթ Ֆրանսացին իսկ տեսակ մը հով կուտայ ինքն իրեն, երբ կը խօսի Նորմանտիոյ կամ Ալզասի գիւղացիներուն վրայ։

Բայց, արդար չէ միւս մեղադրանքը,— «անկարեկիր»։

Այդպիսի վճիռ արձակելու համար, անհրաժեշտ է պատմութիւն քրքրել եւ փաստեր յիշել։

Անշուշտ, ապրելով բոլորովին տարբեր միջավայրի մէջ, ունենալով աւելի Թոյլատու պայմաններ, բաղդատաբար ազատ՝ քրդիկ ջարդերէն եւ աւարառութիւններէն, տաժանքումներէն եւ խոշտանգումներէն, Պոլիսը չէր կրնար «Գաւառ»ի տառապանքները հասկնալ այնպէս ինչպէս բուն էնթական։

Թոյլ տուէք նորէն հարցնել.— Վանի քաղքցին նոյն խորութեամբ կ՚ըմբռնէ՞ր, կը զգա՞ր Շատախի կամ Արճէշի տառապանքները. Սեբաստիոյ, Կարինի կամ Խարբերդի քաղաքացին նոյն համեմատութեամբ կը կսկծա՞յր՝ իմանալով իրենց շրջաններու, երկրորդական քաղաքներու, աւաններու եւ գիւղերու տառապանքները։

Կովկասի մէջ ալ, Թիֆլիսն ու Բագուն ո՞րքան «կարեկիր» էին Շիրակի գիւղերուն, մինչեւ անգամ Երեւանի հողերուն հանդէպ։

Ամէն տեղ ալ, քաղաքները, մանաւանդ անոնք որ հեռու են կրակի գիծէն, տարբեր կը խորհին, տարբեր կը մտածեն։ Եւ ընդհանրապէս որոշ դասակարգեր, այսպէս կոչուած «վերին խաւեր»ն են որ գոյն կամ թեւ կուտան այդպիսի երեւոյթներու։ Բուն ժողովուրդը աւելի առողջ է մնացած ինչպէս գաւառական կեդրոններու, նոյնպէս Պոլսոյ մէջ։

Ինչ կը վերաբերի «հատուածային հոգեբանութեան», դժուար է ապացուցանել թէ այդ մեղքն ալ Պոլսէն ծնաւ եւ տարածուեցաւ գաղութներու մէջ։

«Հատուածականութիւնը» եթէ առնենք իր բոլոր երեւոյթներով եւ ոչ թէ միայն «արեւելահայ - արեւմտահայ» հասկացողութեամբ, մեր առջեւ պիտի բացուի համահայկական հիւանդութեան մը հնչուն չարժանկարը, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր։

Առէք, օրինակ, Հայր. Միութեանց պարզած պատկերը։

1912ին, մեր Տարօնցի հայրենակիցները կը պատմէին թէ ճիշդ 28 «Թայֆա»ներու բաժնուած էր Մուշ քաղաքը,— քաղաքացի, գիւղացի, պալուեցի, Սասունցի, դրսեցի, ասսահայ, Թրքահայ եւ այլն։

«Հայրենիք» իր խմբագրականը խորագրած էր «Հայկական Լըվանթէնիզմը»։ Եւ կ՚ըսէր թէ «Պոլսոյ լըվանթէնիզմի թոյնը Վոսփորի ափերէն փոխադրուած է գաղութները եւ կը շարունակէ իր աւերիչ դերը կատարել լըվանթէն թերթերու միջոցաւ»։

Միջանկեալ ճշդում մը,— ակնարկուած թերթերուն ոչ ծնունդը, ոչ ալ սնունդը պոլսական չէ։ Իսկ մնացեալի մասին կը խօսինք առանձին։

Այս բառն ալ, «լըվանթէնիզմ» բերնէ բերան եւ գրիչէ գրիչ կործանուած է իր բուն իմաստը եւ դարձած է կախարդական բանալի մը, գործածուելով տեղի անտեղի։

«Լըվանթէն»ներ ունեցեր ենք ամէն տեղ, ինչպէս Պոլսոյ, նոյնպէս Կովկասի, մինչեւ անգամ Հայկական Բարձրաւանդակին մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԸ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԷ ԻՐ ԱՐԺԷՔԻՆ 1/3Ը

Խորհրդարանի արտակարգ նիստ պիտի գումարուի վաղը, երկուշաբթի

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԸ՝ ՄՕՏ 100 ՖՐ. ՏՈԼԱՐԸ՝ 20

Ձեզի ամէն բարձրացումէն անմիջապէս վերջը, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած էինք երէկ, դահլիճը շարունակելով խորհրդակցութիւնները, աւելի արմատական որոշում մը տուաւ ուրբաթ գիշեր։ Համախորհուրդ՝ անգլիական եւ ամերիկեան կառավարութեանց հետ, որոշուեցաւ ՓՈԽԵԼ ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԷՔԸ։ Երեսփ. ժողովը եւ ծերակոյտը արտակարգ նիստի հրաւիրուած են երկուշաբթի օր, համապատասխան օրէնքը քուէարկելու համար։ Արժէքի փոփոխութիւնը պիտի ըլլայ 30 — 33 առ հարիւր, այնպէս որ նոր ֆրանքին համեմատութեամբ անգլիականը պիտի արժէ մօտ 100 ֆրանք (այժմ 77), իսկ տոլարը 20 ֆրանք (այժմ 15)։ Նոր ֆրանքին ոսկի արժէքը պիտի ըլլայ 40 — 43 միլիկրամ զուտ ոսկի, մինչ ներկայիս 65.5 միլիկրամ է։ Այս առթիւ 10.000.000.000 ֆրանքի դրամագլուխ մը պիտի տրամադրուի, գինը հաստատ պահելու համար։

Ինչպէս յայտնի է, երկար ատենէ ի վեր պայքար կը մղուէր, պահելու համար ֆրանքին արժէքը որ հաստատուեցաւ 1928 յունիսին, Փուանքարէի դահլիճին կողմէ։ Թերթերը կը գրեն թէ մասնաւորապէս ելմտական նախարարը, Պ. Վէնսան Օրիոլ էր որ պնդեց ֆրանքին նոր գինը յարմարցնել ներկայ պայմաններուն, համաձայնելով Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ։

Արժեզրկման որոշումին հետ մէկտեղ, դահլիճը ՄՈՐԱԹՈՐԻՈՄ ՀՌՉԱԿԵՑ ԱՅՆ ԲՈԼՈՐ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՈՐՈՆՔ ՈՍԿԵԴՐԱՄՈՎ ԿԱՄ ՕՏԱՐ ԴՐԱՄՈՎ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐՈՒԻՆ։ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՏԵՆ, ԲՈԼՈՐ ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՓԱԿՈՒԻՆ ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, ցնոր տնօրինութեան։

Այս տնօրինութեանց հետեւանքով, Պ. Լէօն Պլում, որ ժընեւ պիտի երթար առջի օր, յետաձգեց իր մեկնումը։ Բնականաբար սակարանը տակն ու վրայ եղաւ։ Ահագին քանակութեամբ արժեթուղթեր կը գնուէին ուրբաթ օր, այնպէս որ միջնորդներու ընկերակցութիւնը որոշեց միայն կանխիկ գնումները արտօնել։ Ցետոյ սակարանը փակուեցաւ մինչեւ երեքշաբթի, սպասելով խորհրդարանին որոշման։

Իրազեկներ կ՚ըսեն թէ դահլիճին որոշումը հետեւանք է երկար բանակցութեանց, որոնք ամենամեծ գաղտնապահութեամբ կը կատարուէին Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ, վերջին երեք ամիսներու ընթացքին։ Ֆրանսայի գլխաւոր մտահոգութիւնը այն էր որ Անգլիա եւ Ամերիկա դրամական պայքար մը չբանան կամ սակացոյցները չբարձրացնեն, մրցելու համար աւելի աժան ֆրանքի մը դէմ։ Բանակցութեանց արդիւնքը միաժամանակ հրապարակուեցաւ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Ուաշինկթընի մէջ։ Կը հաւատան թէ կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է, դժուարութիւններ չյարուցանելու համար նոր ֆրանքին դէմ։

Որովհետեւ Լէօն Պլումի կառավարութիւնը միշտ կ՚ընդդիմանար ֆրանքին արժեզրկման, իր կոնակն ունենալով նաեւ համայնավարները, կը կարծուի թէ նոր որոշման հետեւանքով քաղաքական փոփոխութիւններ ալ պիտի կատարուին։

Ֆրանքին արժեզրկման մասին առաջին ակնարկը սահեցուցած էր Փօլ Ֆոռ, դահլիճին անպաշտօն նախարարը (ընկերվարական), որ խոր ազդեցութիւն գործեց նիւթատնտեսական շրջանակներու մէջ, հինգշաբթի օր խօսած ճառով։ Փօլ Ֆոռ կուսակցութեան վարիչը եւ Պլումի մտերիմն ըլլալով, իր խօսքերը մասնաւոր արժէք ունէին։ Ահա իր խօսքերը, որոնք անուղղակի պատճառ եղան խուճապահար գնումներու, Փարիզի սակարանին մէջ.

— « Այլեւս գուցէ ազգային լուծումներ չկան, ոչ տնտեսական, ոչ ալ դրամական հարցերու մասին։ Միջազգային համաձայնութիւնները անհրաժեշտ դարձած են ամէն բանի մէջ։ Հարկադրուած ենք ընդունիլ նոր քաղաքականութիւն մը,— տնտեսական եւ դրամական համաձայնութիւններ եւ զինաթափութիւն »։

Ի՞նչպէս պիտի հաւնգեն Կոմկուսը եւ Ծերակոյտը

Այս խօսքերը կ՚ապացուցանէին թէ կառավարութիւնը կ՚ուզէ փոխել իր դիրքը՝ ֆրանքի արժեզրկման մասին։ Այժմ հարկ է համոզել համայնավարները, որոնք բոլորովին դէմ են արժեզրկման։ Կ՚ըսուի թէ անոնց աջակցութիւնը ապահովելու համար, կառավարութիւնը խոստացած է «շարժուն սակացոյց» մը հաստատել, որուն համաձայն աշխատավարձքերը պիտի աւելնան, եթէ ապրուստը սղէ, ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով։ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ազգ. կոմիտէն համագումարը ուրբաթ օր վաւերացուց այս ծրագիրը, եւ կը հաւատան թէ համայնավարներն ալ պիտի ընդունին։

**** Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ դահլիճը ամէնէն բուռն պայքարը պիտի մղէ ծերակոյտին մէջ, ուր մեծ թիւ մը կը կազմեն ֆրանքին արժեզրկման հակառակորդները։ Անոնց կարծիքով, արժեզրկումը պիտի նուազեցնէ գնելու կարողութիւնը եւ ընկերային խլրտումներ պիտի յարուցանէ, աշխատավարձքի յաւելման պահանջներով։ Իսկ առեւտրական շրջանակներու մէջ արժեզրկումը կ՚ողջունեն իբրեւ միջոց մը արտաքին վաճառականութեան ծաւալման եւ օտար շրջիկներու յաւելման։*

Ի՞նչ են արժեզրկման պատճառները

Կառավարական շրջանակներու մէջ արժեզրկումը կը վերագրեն միջազգային դրամական կացութիւնը վերահաստատելու եւ գլխաւոր դրամներու հետ յարմարելու անհրաժեշտութեան։ Իսկ նիւթատնտեսական շրջանակներու մէջ արժեզրկման անմիջական պատճառ կը համարուի Պանք տը Ֆրանսի ոսկիի պահեստին արտակարգ նուազումը։ Այդ պահեստը այժմ իջած է տագնապալի կէտին,—60,000,000,000 գումար մը որ անհրաժեշտ կը համարուի Ֆրանսայի պէտքերուն, պատերազմի պարագային։ Կառավարութիւնը կը յուսայ թէ ֆրանքին գինը «շտկելով» եւ Անգլիոյ ու Մ. Նահանգներուն բարեկա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՌԹԿԱՑՈՂ ՑԱՒԵՐ

Մարսիլիոյ մէջ անհանդուրժելի դարձած է այլեւս ստորնութիւն մը, որ ոչ միայն կը փակցնէ մեր ազգային պատիւը, այլեւ արիւնը գլուխ զարնելու աստիճան կ՚ըմբոստացընէ մեզ։

Հայ բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ կ՚ապրին *չանթամի* տակ։ Ցանկարծ մատնութիւն մը, եւ ահա հետապնդում։ Գործիքները կը գրաւուին։ Արտաքսումի հրաման։

Արուեստակիցի նախանձէն յետոյ, հիւանդներու շահքաժը,— ատամնաբոյժը իրաւունք չունի գործելու, գնա երկրիդ մէջ գործէ, կ՚ըսեն։ Բայց դուք խլեցիք կամ ծախեցիք մեր երկիրը, պարոններ։ Ուրի՞ հող, գնա՛ երկիրդ։

Մենք ալ գիտենք այդ պարագան, եւ երբ կը ցաւի իրենց սկսած, եօթը տարի *կառանթի* ընողի մը պէս՝ ակռաս չինէ, եթէ ոչ՝ կ՚երթամ կ՚ըսեմ։ Վա՞յ, զարշելի է։

Մարսէյլի հայ բժիշկներն ու ատամնաբոյժներն են, որ առաւելապէս կը տառապին այս ախտէն։

Սակայն պէտք է վերջ դնել այս խայտառակութեան։ Եւ դժուար չէ։

Նախ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան վրայ կ՚իյնայ Եւրոպական պարտականութիւն մը միջամտելու։ Որքան գիտեմ, Ռուս Բժշկ. Միութիւնը ժամանակին դիմելով պաշտօնական մարմիններուն, թոյլտուութիւն ստացած է ռուս բժիշկներուն համար, որ գործեն միայն ռուս գաղութին մէջ։ Հայ Բժշկ. Միութիւնն ալ մտադիր էր կատարելու այդպիսի դիմում մը։ Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տոքթ. Քօչօլեան, իր յարաբերութիւններուն եւ ծանօթութիւններուն շնորհիւ, ֆրանսական բժշկական բարձր դասուն աջակցութեամբ, կրնայ առանձնաբար, հայ բժիշկներու եւ ատամնաբոյժներու համար, թոյլտուութիւն մը գործելու հայ գաղութին մէջ։ Եւ այս անոնց համար որ հոս հաստատուած են 10 տարիէ ի վեր։

Ֆրանսացի բժիշկներու սէնտիքան կրնայ անշուշտ հասկնալ Հայոց բացառիկ պարագան,— ո՞ւր երթան այդ դժբախտները, եթէ ուրիշ միջոցներ ունէին, սպառեցին անշուշտ 10 տարուան ընթացքին։

Տոքթ. Քօչօեան շատ բան կը սպասուի այս հարցին մէջ։ Փարիզի հայ բժիշկները տագնապ չունին, իրաւունք ունեցող կամ ոչ՝ *տէպռուէէ* կ՚ըլլան, ինչպէս կ՚ըսեն Ֆրանսացիները, բայց Մարսիլիոյ մէջ պատկերը անհանդուրժելի է։ Ոչ միայն սարսափի տակ կ՚ապրին դժբախտ արուեստակիցներ, այլեւ մատնութիւնները զզուանք պատճառած են Ֆրանսացիներուն։

Միւս կողմէ, այս ստորնութեան դէմ պայքարելու ուրիշ միջոցներ ալ կան,— մինչեւ կրնան դիմել մեր թերթին։

Հայուն պատիւը բարձր բռնելու մեր կամքը մեզի կը թելադրէ փառաւոր դաս մը տալ մատնութեան այդ ախտի սպասներուն։ Եթէ Մարսիլիոյ մէջ պաշտպանուիլ չեն գիտեր զոհերը, այստեղ կան մարդիկ որ գիտեն թէ յարգել օրէնքը, եւ թէ յարգել տալ մեր ազգային պատիւը։

ԱՐԱՋ

ԱՆԳԼԻԱ Կ՚ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԱԶԳԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՒԽՏԸ ԱՆՋԱՏԵԼ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳՐԷՆ

Ուրբաթ օր, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, վիճաբանութիւններն սկսած ըլլալով, առաջին կարեւոր ճառը խօսեցաւ Պ. Իտըն։

Անգլիոյ արտաքին նախարարը քիչ - շատ արմատական ծրագիր մը առաջարկեց Ազգերու Դաշնակցութեան բարենորոգման համար, պաշտպանելով հետեւեալ տեսակէտները.—

1.— Եթէ չկայ գործնական միջոց մը՝ արդար փոփոխութիւններ կատարելու համար, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 19րդ յօդուածը կը տրամադրէ վերաքննել դաշնագիրները։ «Աշխարհի վիճակը հաստատուն չէ եւ Ազգաժողովին կարծիքի արտայայտութիւնը բարոյական խոր ճնշում մը պիտի գործէ, անարդարութիւնները դարմանելու համար։ Մեր գործակցութեան մէջ բարեփոխումներ առաջարկելով, Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը պատրանքներ չի սնուցաներ եւ ես վստահ եմ թէ ձեզմէ ոչ ոք այն ինքնաբաւութիւնը կը սնուցանէ թէ միայն մեքենականութեան փոփոխութիւնը կրնայ վերակենդանացնել Ազգերու Դաշնակցութիւնը »։

2.— Անհրաժեշտ է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը բաժնել հաշտութեան դաշնագրէն, որպէսզի ուխտը դառնայ «ինքնավար պայմանագրութիւն մը »։

3.— Անհրաժեշտ է կազմել շրջանային դաշինքներ, ենթարկելով Ա. Դ. Խորհուրդին կամ ընդհ. ժողովին, բաղդատելու համար ուխտին տրամադրութեան հետ։ (Այս կէտին առթիւ թերթերը դիտել կուտան թէ Իտըն խօսեցաւ միայն արեւմտեան Եւրոպայի մասին, ուրեմն առաջարկուած շրջանային դաշինքները ուղղուած պիտի ըլլան Խ. Միութեան դէմ, գոհացում տալով հիթլերական Գերմանիոյ)։

Ճառախօսը երկարօրէն բացատրեց թէ Անգլիոյ քաղաքականութիւնը պիտի շարունակէ հիմնուիլ Ազգաժողովին վրայ։ Եթէ Ազգաժողովը ձախողեցաւ, պատճառը այն է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տիեզերական հանգամանք չունի եւ աւելի ազդու միջոցներ ձեռք չառաւ տագնապին առաջին օրէն։ Անգլիա պատրաստ է նորէն քննելու զինաթափութեան խնդիրը, համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար սպառազինութեանց սահմանափակման եւ կրճատման համար։ « Սակայն, Մեծն Բրիտանիա պիտի շարունակէ իր նաւատորմին, բանակին եւ օդատորմիղին վերակազմութեան ընդարձակ ծրագրին գործադրութիւնը, մինչեւ որ այդպիսի համաձայնութիւն մը գոյանայ»։ Այս առթիւ յիշեց թէ զինաթափութիւնը միայն զինուորական պէտք չէ ըլլայ, այլեւ մտաւոր։ «Ոչ միայն զէնքերը պէտք է վար դրուին, այլեւ պատերազմի հոգեբանութիւնը »։

Փարիզի մէջ եւ այլուր Իտընի ճառը կը քննադատեն իբրեւ տարտամ եւ երկդիմի։ Գերմանիոյ մէջ որոշ գոհունակութիւն կը տիրէ։ Իտըն իր ճառին սկիզբը գովեց ժողովրդապետական կարգ ու սարքը, շեշտելով թէ «Մենք խորապէս փարած ենք մեր ազատութեան եւ աւանդութեանց, մենք կը հաւատանք ժողովրդապետութեան »։

**** Նոյն նիստին մէջ յուզիչ բանախօսութիւն մը կատարեց Ալվարէզ տէլ Վայօ, Մատրիտի կառավարութեան արտաքին նախարարը, ուժգնօրէն բողոքելով Սպանիոյ պաշտպան դէմ, եւ ձաղկելով ապստամբներուն ընծայուած «ուղղակի եւ դրական միջամտութիւնը»։ Առանց Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Փորթուկալի անունը տալու, Տէլ Վայօ յիշեց թէ ապստամբները բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւն կը ստանան «այն պետութիւններէն որոնց քաղաքական կարգ ու սարքը և աշխարհահայեացքը կը համապատասխանէ ապստամբներու տեսակէտներուն »։ Նախարարը, որ Ֆրանսերէն կը խօսէր, Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութիւնը կոչեց «օրինական այլանդակութիւն »։*

ՍՊԻՐԻԴՈՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մեր նախորդ յօդուածով բսինք թէ Սպ. Մելիքեան Գերմանիայէն վերադարձին, Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանի մէջ կը նշանակուի երաժշտ. ուսուցիչ եւ վարիչ տեղւոյն երգչախումբին։ Իսկ Շուշիէն գրած եւ 1909-ին հրապարակ հանած «Երաժշտութեան զարգացման խնդիրները մեզանում» գրքոյկով արծարծած հարցերուն նախ ինք կը սկսի գլխաւոր պատասխանել, լծուելով շատ բեղուն գործունէութեան մը։ Նախ 1912ին կը հրատարակէ «Դասագիրք երգեցողութեան» երկհատոր մանկավարժական աշխատութիւնը։

1914ին՝ «Ժողովրդական ազդեցութիւնը հայ երաժշտութեան տեսականին վրայ» հմտալից տեսութիւնը։

1916ին կը թարգմանէ Ռ. Ֆուքսի «Երաժշտութեան պատմութիւնը»։ Այս գրքին կը կցէ նոյնպէս իր կողմէ խմբագրուած «Հայոց երաժշտ. պատմութիւնը» վերնագրով ուրուագծային մենագրութիւնը։

Աղէկ վերջ տարիներ անընդհատ բազմաթիւ երաժշտագիտական յօդուածներ արեւելահայ մամուլին եւ պարբերական թերթերուն մէջ։

1930ին, գրքոյկով՝ «Հայ ժողովրդական երգերի կամմաները», 1932ին՝ «Կոմիտասի ստեղծագործութիւնների անալիզը»։ Իսկ իր մահուընէն երկու տարի վերջ ալ Մելքոնեան Փոնտի չարքէն՝ «Ուրուագիծ հայ երաժշտութեան պատմութեան» մեծադիր հատորը։

Այս մեր յիշատակած գիրքերով Սպ. Մելիքեան բազմաթիւ երաժշտական յուզիչ խնդիրներ քննութեան կ'առնէ։ Բայց անոնք ունին մասնագիտական բնոյթ, անոնց ցուցադրումը օրաթերթի սահմաններէն դուրս կը մնայ։ Իսկ այդ վերջին գիրքը՝ «Ուրուագիծ հայ երաժշտ. պատմութեան» ուսուցանող հատոր մըն է, եւ մենք քանի մը չարաթէն այս թերթին մէջ առանձին յօդուածով պիտի մօտենանք այդ աշխատութեան։

Սպ. Մելիքեանի այս գրաւոր գործունէութեան կեդրոնական մտահոգութիւնն էր՝ Կոմիտասի նման, զանազան բազմաթիւ ժողովուրդներու երաժշտութեանց մէջէն ինչ որ ինքնեկ է ու զուտ հայկական։ Այդ մտադրութեամբ իր քննողի բովէն անցած են Հայոց երաժշտութեան թէ հին եւ թէ նոր բազմաթիւ կնճռոտ խնդիրները։

Այսքանով չի լրանար Սպ. Մելիքեանի բերած օժանդակութիւնը հայ երաժշտութեան զարգացման։ Անիկա ալ ունի մնայուն, անկորուստ նկարագիր տուող համբերատար աշխատանքի մը լծուեցաւ. այսինքն Կոմիտասի նման շրջելով հայ գիւղերուն մէջ կայէն մինչ, մէկ նրալիքէն միւս երգիչը, հաւաքեց, ձայնագրեց եւ կոկեց բազմաթիւ հայ ժողովրդական երգեր։ Կոմիտասի վրայ իր առաւելութիւնը այն եղաւ, որ իր հետ արտադրուեց ձայնագիր գործիք մըն ալ, որով երգերը նշանակուեցան իրենց բնախօսական կազմութեամբ։

Համաձայն Երեւանի վերջին տեղեկութեանց, մինչեւ ներկայ թուականը հաւաքուած հայ ժողովրդ. երգերուն թիւը կը հասնի 2500ի։ Բայց դժբախտաբար այս պատկառելի հաւաքածոյին 552 հատն է որ ցարդ տպագրուած են։ Այսպէս Կոմիտասէն (տպագիր) 300 հատ, Սպ. Մելիքեանէն՝ Շիրակի երգեր վերնագրով 152 հատ, եւ զարձեալ նոյն արուեստագէտին «Վանայ երգերու» շարքը մասնակցութեամբ Գ. Գարտաշեանի՝ 100 հատ։ Իրականութեան մէջ այս 552 հատին 500ը լոյս տեսած են Սպիրիդոն Մելիքեանի հոգածութեամբ. ինչ Կոմիտասէն 300 նշանակեցինք, վարդապետը իր ձեռքով հրատարակած է 32 երգ՝ երեք ժողովածուներու մէջ ամփոփուած։ Ցետոյ «Կոմիտասեան Ցանձնախումբը»՝ 25 երգ՝ հինգ տետրակներու մէջ։ Իսկ մնացորդ 255 երգերը Սպիրիդոնի ժամանակին Կոմիտասէն ընդօրինակած եւ պահած, 1931ին զանոնք հրատարակեց Մոսկուայի մէջ եւրոպական ձայնանիշերով։

Ուրեմն ներկայիս Հայաստանի պաշտօնական մարմիններուն մօտ անտիպ վիճակի մէջ պահ կը կենան 2000 հայ ժողովրդական երգեր։ Այս մեծածաւալ աշխատանքին 1000 հատը գարձեալ Սպիր. Մելիքեանի ջանախնդրութեանը կը պարտինք, իսկ մնացեալ կէսն ալ՝ 5 — 6 երաժշտագէտներու։

Սպիրիդոն Մելիքեան այս գլխաւոր պատճառով երաժշտա-արդարական գործունէութեան ձեռնարկեց 1916 թուականէն ու զայն շարունակեց, անընդհատաբար, մինչեւ իր կեանքին վերջը։ Իր անդրանիկ երկին, «Երաժշտ. զարգացման խնդիրները»ով արդէն կը չեշտէր կարեւորութիւնը հայ ժողովր. երգերու հաւաքման խիստ կենսական պահանջքին։ Ըստ իր տեսակէտին, առանց այս հաւաքումի նախատարրերին, անհնարին էր որ մեր ազգային հայ երաժշտութիւնը կարենար ուռճանալ եւ գտնար ինքնուրոյն պարտադիր արժէք։

Դարձեալ, ժամանակագրական դասաւորում մը տալու համար Սպիրիդոնի հաւաքած եւ հրատարակած երգերուն մասին, հոս կը ներկայացնենք ուրուագծային ցանկ մը եւս։ 1917 թուականին լոյս կը տեսնեն «Շիրակի երգեր»։ 1927ին՝ «Վանայ երգեր», իսկ տարի մը վերջ՝ առաջին չարքը։ 1932ին՝ «Թրիս կոնտոս» հանրածանօթ երգին մէկ՝ փոփոխակը։ Դարձեալ նոյն տարին՝ «Միրանի ծառը»։ 1933ին՝ «Սամթեւ» (Շամիրամի ու ...)։ Զենք յիշատակեր այլեւս Հայաստանի նոր կենդագին նուիրուած իր երգերէն՝ «Մեր կոլխոզի արտերը», «Որդ ջրանցքի համար», «Տեփոթիլի երգը» եւայլն։

Իսկ Սպիրիդոնի հազարի հասնող եւ անտիպ վիճակի մէջ մնացած երգերը հաւաքուած են Սասունի շրջանէն՝ 104 երգ, Արարատէն՝ 55, Ղարաքիլիսա եւ Հաճի-Նայիլ՝ 153 երգ, Թալինի շրջանէն՝ 40 հատ եւայլն, եւայլն։

Սպիրիդոնի իբրեւ հաւաքիչ իր կատարած նախախնամական դերը հայ երաժշտութեան զարգացման համար չեշտելէ եւ երբակացնելէ առաջ, չի չենք քանի մը դրուագներ իր հանրային գործունէութենէն։

Թիֆլիսի Ներսէսեան վարժարանի շրջապատէն զուրս 1912ին կը կազմէ «Թիֆլիզի Հայոց Երաժշտական Ընկերութիւնը»։ Մանրամասնութիւններ չունինք այս միութեան կատարած աշխատանքներուն մասին։ Բայց երբ 1917ին Թիֆլիսի մէջ լոյս տեսած օրաթերթը աչքէ կ'անցընենք, կը գտնենք չափազանց համակրական տողեր զարձեալ իր նախաձեռնութեամբ կազմուած «Երաժշտական խումբ»ի մը մասին որ իր լայն ժամանակցութիւնն է բերած այդ օրերու մեր զանազան մշակութային ձեռնարկներուն։ Հոդ, Սպիրիդոնը իբրեւ խմբավար, կը համեմատէն Կոմիտասի եւ Գ. Սիւնիին հետ եւ զայն կը համարին նոյն արժէքը, խմբավարական արուեստին լիուլի տիրապետած պատկառելի ոյժ մը։ Իսկ Հայաստանի մէջ երբ հիմը դրուեցաւ արդի պետ. երաժշտանոցին, Սպիրիդոն նշանակուեցաւ այդ բարձր հաստատութեան երգեցիկ խումբին ղեկավար։

Մեր նախորդ յօդուածով բսինք թէ Սպ. Մելիքեան զոհեց ինքզինք՝ Կոմիտասի սկսած գործը կատարելութեան տանելու համար։ Այս երկու թանկագին գէմքերը հայկական երաժշտութիւնը ուսանելու, միջազգային երաժշտութեանց կողքին անոր իւրայատուկ տեղը գրաւելու նպատակաւ բուռն ճամբան բացին մեր մէջ։ Արդէն յօդուածներով, «Յառաջի» սիւնակներուն մէջ բսած ենք եւ կրկնած թէ ամէն ազգերու երաժշտութիւն կրթնած կը մնայ իրենց ժողովրդ. ստեղծագործութիւններուն։ Նոյն իսկ դասաւորած ենք զայն օգտագործողներուն ցանկն ալ։ (Մեր յօդուածաշարքը «Աշխատանքը հայ ժողովրդական երաժշտութեան մէջ» վերնագրով)։

Ինչ որ աչնելիք է, Կոմիտասի եւ Սպիրիդոնի հաւաքած եւ դաշնաւորած երգերը մանր կտորներ են, հետեւ՝ յայնաչունչ, համանուագային (սէնֆոնիք) ձեւի երաժշտութեան պահանջները գոհացնելէ. Կոմիտաս բազդատմամբ Սպիրիդոնէն համեմատ գլուխ մը՝ իր ծրագրին մէջ ունէր մեծ յատակագծով գործեր երկնելու գաղափարը։ Օրինակ վերջին տարիներու սկսած էր «Անուշ» օփերայի վերածել։ Կոմիտաս իր կեանքի տեւողութեան հնարաւորութիւն ունեցաւ 15 տարի ստեղծագործական աշխատանք կատարել։ Եթէ իր խելագարութիւնը չպայթէր՝ գուցէ այդ մայր երաժշտութեան ալ հիմնադիրը կը հանդիսանար մեր մէջ, բայց խաւեղ ինչ որ իրականութիւն է այսօր։

Հայ ժողովրդական երգը այնպէս ինչպէս ժառանգ կը ձգեն մեզի Կոմիտաս ու Սպիրիդոնը, կառուցելիք ապագայ մեծ երաժշտութեան նախատարրերն է, բայց ոչ սպայխալելի ամբողջութիւնը, անկէ համանուագի մը լայն ծաւալը չի կրնար յեցնել, բայց առանց այս նախնական աշխատանքին ալ անհնարին պիտի բլլար գտա մեծադիր երաժշտութիւնը ունենալ։ Ֆր. Լիստը պիտի չկրնար իր աշխարհահռչակ «Ռափսոտի Հոնկրուազը» ստեղծագործել՝ եթէ չունենար գոհեմական մանր կտոր ժողովրդ. երգերը։ Դարձեալ մեր ամէնէն բարձրարակ երաժշտագէտ Սպենդիարեանը պիտի չկրնար իր «Երեւանի էթիւտներն ու «Ալմաստը» ստեղծագործել, եթէ Կոմիտասն ու Սպիրիդոնը նախ քան Սպենդիարեանին առաւական միջամտարէն անջատուելն ու մեր մէջ իյնալը, կատարած չըլլային այդ «ինքնապահպանական» աշխատանքը։

ՍԷՐ

Դուք տեսա՞ծ էք երբեք երկնի իջնող ծովուն մէջ վեհնտեան.
Եւ լուսնին խաղն որ կը դողայ դաշնակութեան հետ ալիքին,
Ափունքներուն աղօթքն արդար եւ խիճերուն փայլն հրճուագին,
Որոնք սիրող նայուածքի պէս երազային են եւ անձայն։

Ես սիրած եմ ջուրերուն խորն հալող նայուա'ծքն հայ աղջկան.
Անոր խօսքն որ կ'երկննար բեհեզ վարքին մէջ հովերուն,
Շարժումն անոր, եւ մելամաղձ անոր երգերն ու խնդութիւն,
Եւ սրտի մէջ մեղմ տարածուող պահերն անքուն ոյք յրաութեան։

Հիմա աշնան այս մենաւոր ժայռակոյտէն, ուր կը փշրին
Խաւարին մէջ պառկած ծովուն զայրոյթներուն ո'յժն անալի՝
Ես կը յիշեմ ժամերն անցած կռնոտայլին մէջ սէրուրջի,
Մինչ կը շտապէ Սէրն հոգւոյս մէջ յուզել յոյն'րն իր տաղերին.

Մրթութեան մէջ մինակ եմ ես, ինչպէս մինա'կ է սիրտս այսօր,
Ինչպէս ամպերն որ կը հակին յայնեռոպած թեւին վրայ՝
Ծովուն անհաշտ, ես չեմ տեսներ կղզիներուն յայտերն հիմա,
Քաղքի վրայ կը տարածուի կարծես մթայլ կեանք մ'անսովոր։

Կ'անցնին հովե՞րն, ծամերս հովին ես կը քալեմ գիշերին մէջ,
Մտամոլորապատ այս փոթորկին ծանօ՞րն եմ ես, ես չե՞մ սիրեր
Լոկ սառերուն շողքն անհաս, բայց կը սիրեմ ամպրոպն անմէկ,
Եւ տրտմութիւնն՝ զոր կ'առթէ ինծի սիրոյ հզօր աշխա'րհն անշէջ։

Իմ քայլերս քով, Հ...յու՞ն աղջնակ, կը հեծէ արդ կշռո՞յթն անցքիդ.
Այս անյուսան մենութեան մէջ կարծես կը զգամ քու յուզումն՝
Տաքնա'յն յանկարծ, ու կը փորձեմ կենսապարգեւ ներշնչումն
Թռ'փն հրճուանքով, երբ իմ ակնարկս կը հանդիպի քու նայուածքին։

Ուսմ[...] աշուած կիսակործան բանաստեղծ... պէս հրկիզուած՝
Կ'անցնի դանդաղ այս ամայի ափուններէն ե...
Դիշե՞րն հոլով, մինչ հիւրընկալ սիրոս կ'երազէ տարտամօրէն
Աղջիկն[...] քրիծ եւ սէրն հզօր եւ վայրկեաններն անմոռացած։

Ո՞րքան կակուղ էր մեղմ մրմունջ հիւծող անո՞ւ[...] ու տարառներ,
Ակնարկներուդ մէջ իջած ցոլքն որքան նեշակ'ն եւ տաքութեան.
Կ'անցնէր կռնովն պտտուկ[...] բոստանրերու խորքուրէն
Եւ կը բառէր յրտութեան մէջ, որուն առանձ... ալ վերջ չունէր։

Շաշլ'ո՞վ ծով, անոր փրփուրն ծիծաղ խոյանքն իր կը հնայ
Ժայռերուն վրայ. Ես կը բանամ միջոցին մէջ բազուկներուս՝
Գրկո'ւմն անձուրա, տղրումի ներ վայելք մուծքին իմ յայգերուս
Կը պլլի. Երմակ բոցեր կը ննջեն սիրտն իմ յամին։

Այժմ կը քալեմ, մայրին վրայ քայլերս կ'իջնեն ծովը ու յաոռամ,
Կ'ուզի կռնակն, մինչ կը բանայ Մէ[...] գիշերն ձը՞ր յրեւի վրայ՝
Աստղատողերն իր բաչ... կը նայէ այդ ամբարայ
Ջուրին վրայ ալ'րն անշուշտ, ծարած դէմքն հայ աղջկան։

Մենաւոր հոսող շնչով ժամու նակին կնճռոտ խոհերն ի վեր
Կը զարթնի գիշերն[...] ի՞նչ, ես կը ...[...] խաւարին մէջ՝
Հոսակս ուժգին, եւ նեւ ... մր[...] վայրկեան անշէջ
Զիս կ'առնէ իր օրօրոցին մէջ. եւ կը տանի ծոր աշխո... հը։

Հովիւներ եւ կարմրա... ն իրիկնի դէմ վառո՞ղ ամպ[.]
Սրտիս պայծառ կամարին տակ կը պառկի ծովն առանց շունչ.
Միտքս կը ծրարէ ասոր վրայ, որուն վերեւ անվերջ կ'անցնի
Սէր Ձ սիրոյ, որուն բառերն կը ծածկէ գի'ս եւ ափունքներ։

ԱՐՇԱՒԱՅՐ ԱՐՇԱԿԵԱՆ

Այս տողերներով համաձայն եմ Ա. Պարթեւեանի այն տեսութեան (անցեալ տարի ՅԱՌԱՋի այս սիւնակներուն մէջ) որ կը հաչէր երիտասարդ երաժշտագէտներու գերը երաժշտ. ստեղծագործական հետանկարներու տեղին։ Այսինքն ժողովրդականը խարխախ ծառայեցնելով իւրային ունենալ յայնածաւալ գործեր արտադրել։ Միայն թէ մեր կողմէ ինքնին աննշան բայց մեծ նշանակութիւն ունեցող պզտիկ յաւելումով մը։ Այսինքն այդ աշխատանքը ըլլայ Ռիմսքի-Քորսաքովի նման հայեցողական ժողովրդական օգտագործում մը, այլ՝ հանգրուաններ, նախնական տարրերը տարրալուծուած մեծ ամբողջութեան մէջ։ (Պէթհովէնի սէնֆոնիները կամ Մ. Ֆալլայի գործերը)։

Ահա թէ ինչ խորհրդածութիւններ մեզի կը ստիպեն խոր ակնածանքով եւ երախտագիտական զգացումներով ողեկոչել յուսամնախ յիշատակը հայ մշակոյթի մեծագոյն փառքերէն՝ Սպիրիդոն Մելիքեանի։

ՀՐ. ՊԱԼՈՒԵԱՆ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՄԷՅՅԷ

ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

ՅԱՌԱՋի նախորդ թիւով օրուան թիւ... մէջ ծանուցանելով Փրոֆ. Ա. Մէյյէի մահը, քանի մը տեղեկութիւններ տուած էինք իր գործի մասին.

Մտորեւ «Հ. Կոչնակ»ի 28 ... 1930ի թիւէն կ'արտատպենք ... նուն յիշատակին, հայ ազգային արեւելագէտին մասին ... ուած ամփոփ ուսումնասիրութ... մը, որ գրուած է Նիւ Եորք ... թեան առթիւ.—

Փրոֆ. Մէյյէ ծնած է 1866ին, Մ...լէն, որուն լիսէին մէջ սորվելէ վե... իր երկրորդական ուսումը, հետեւ... է Փարիզի համալսարանին ... Խադպինբուն Լեզուաբանութեան ... աշակերտած է Միշէլ Պրէալի եւ Ֆ... տինան տը Սոսիւրի. Այս վերջին ... 1889ին ստիպուած ըլլալով բացակայել, իր աթոռը ժամանակաւոր կը յան... նէ իր աշակերտներէն Գ. Մէյյէի. ... այսպէս մէկ օրէն միւսը կը ... իր ընկերներուն առջեւ փոխանորդ... իր ուսուցիչը։

ՀԱՅԱԳԷՏԸ.— 1890 — 91ին, ... Սոսիւրի վերադարձէն վերջ, Գ. Մէ... յէ կը մեկնի Վիէննա, հայերէնի ... ծանօթութիւնը խորացնելու համար Մխիթարեաններուն քով։ Իր Դաս... կան հայերէնի բաղդատական ճեռ... կանութեան ուրուագիծին մէջ կ'ը... Գ. Մէյյէ կ'ըսէ թէ ինչ կը պարտի Վիէննական հայ գիտնականին, Յակոբոս Տաշեանի, որ հայերէնի ... գլխաւոր ուսուցիչը եղած է։

1891ին, Գ. Մէյյէ առաջնութեամբ Կովկաս կը մեկնի արդի հայերէնի հայկական հին ձեռագիրներու ուսումնասիրութեան համար։

Վերադարձին դեռ քանիքէնց ... րեկան հասակին, ուսուցիչ կը նշ... նակուի Սորպոնի բարձրագոյն ու... մանց վարժարանին մէջ։

1902ին, երկրորդ ճամբորդութիւն մը կը կատարէ Կովկաս, էջմիածին մէջ ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար։

1903ին, Հ. Յ. Տաշեանի խնդրանքով, կը գրէ Դասական Հայերէն Բաղդատական Քերականութեան Ուրուագիծը (Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique) (Տպ. Մխիթարեան, Վիէննա), որուն մէջ առաջին անգամ ըլլալով համադրաբար կը պարզէ հայերէն լեզուի բաղդատական քերականութիւնը։

1902էն 1905, Փարիզի Արեւելեան Կենդանի Լեզուներու Վարժարանին մէջ կ'աւանդէ հայերէն լեզուն, ... ջորդելով Օկիւսթ Քարիէրի, մասնաւորապէս ծանօթ Խորենացիի եւ ... Հայաստանի մեհեաններուն մասին ... գրութիւններով։

1913ին, Փրոֆ. Վ. Շթրայթպէրկ... հրաւէրով, գերմաներէն կը խմբագ... Հին Հայերէնի Նախատարրերը (Altarmenisches Elementarbuch, Հայդելպերկ) որ հին հայերէնի նկարագրական քերականութիւն մըն է, հատընտիր ... ուածներով։

1891էն ի վեր, Բարձրագոյն Ուսմանց Վարժարանին եւ 1906էն ի վեր Գոլէժ տը Ֆրանսի մէջ, Փրոֆ Մէյյէ բաղդատական քերականութեան ... դասախօսութեանց ընթացքին, ... ճախ կը խօսի հայերէն լեզուի մասին ալ։ Իր հայ աշակերտներէն յիշենք Գ. Հրաչեայ Աճառեանը, (Հեզինակ...

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Փողոցին խորը, պարտէզի մը մէջ, գաղթական Հայերու տնակներուն մօտ, լքուած կիսակատար տնակ մը։

Բնակիչները կարծես դժբախտութենէ մը փախած, իրենց վրայ նայող չկայ։

Լռութեան եւ տուտերի մայր մըն է դարձած հիմա այս տնակը։

Երբեմն, անցորդները կը կենան, ու տրտմութեամբ կը նային, պարտէզին խորը։ Երիկուննները, զպրոցականները երբ կը գրոհուն այս տնակին բոլորտիքը, պարտէզը, բացի նման սաքուկ բան մը կը զգէ, կը չնկնայ տնակը.

Ամիս մը առաջ, ուրախին ու աղոցին ձայնը պակաս չէր հոն, ու աշխատութեան ձայնը կը տիրէր, ուրախ ու զուարթ կը յեցնէր մթնոլորտը։

Ու ամէն գիշեր, երկինքը երբ լեցուն էր աստղերով, դրան սեմին առջեւ, կամ պարտէզին խորը, խօսակցութիւնը կը տեւէր մինչեւ կէս գիշեր։ Դուռ գոցի հաւաքուած, ամէն գիշեր, խօսակցութիւնը նոր պատմութիւնով մը կը սկսէր։

Աստղերն գիշերները, երջանկութեան պէս բան մը կը բերէին, ու երկինքը կը ցածնար, կը մօտենար իրենց ու որոնք այնքան կը մօտենային իրարու որ ձայները անուշ անուշ կը հնչէին։ Աստղերն վայրկեաններուն չէին հատնիր խօսքերը։

Ու ամէն գիշեր, երբ երկինքը հանդարտ ու փայլուն էր, զուտ գրացի այս տնակին շուրջը հաւաքուած, երջանկութեան ու հանգիստի մթնոլորտ մը կը ստեղծէին։ Իրենց որտերուն կրակը վառող Աստուած մը կար բարի, ու բարի գիշերներով կը վերադառնային օրերը։

Բայց տանէ մը ի վեր պարտէզը տխուր էր, ու կիսակատար տնակը, կորսնցուցած էր իր զուարթութիւնը։

Համարենց Աշոտին կը պատկանէր այս տնակը.

Աշոտ, արհեստով հնակարկատ, մարքին զրած էր, խրճիթի նման բոյն մը չինել տալ միայն։ Ու իր եղբայրը արհեստով տաղձագործ, այդ օրերուն սիրտ էր տուած իրեն, ու շատ մը խոստումներէ ետք, «կեանքս քեզի կը պարտիմ» ըսած էր յիշելով բոլոր դժուարութիւնները՝ պատերազմի օրերուն

Աշոտ իր եղբօր հաւատացած էր։

Բայց օրեր վերջ, անակնկալ վիճաբանութիւն մը, երկու եղբօր մէջ պաղութիւն ձգեց, ու տնակը մնաց կիսակատար։

Լռեց Աշոտ

Բայց այդ օրը, իր աչքերը քիչ մը մթնեցին։ Թեթեւ մշուշ մը լեցուեցաւ անոնց խորը։ Սակայն ինք ամէնէն անուշ մարդը աշխարհին, իր թշնամիներուն անգամ չէր կամենար պէշութիւն։ Ու այն իրիկունը երբ տուն գընաց, խնդուն երեսով, ամէն անգամուան պէս համբուրեց իր երկու տղաքը։ Աստղն վայրկեաններու, ամէն հեղ, իր բոլոր ուժերը կը հաւաքէր, կը խօսէր էրիկմարդու վայելչութեամբ ու խնդացած առեն, տրտմութիւնը կարծես կը խեղդէր։

Աշոտ հոգը պէս չէր սիրեր յուսահատութիւնը, ու Ֆրանսա գաղթէլէն ի վեր, իր սրտին մէջ, իր յոյսերուն ու փափաքներուն անփոփոխ ձեւը, հրաշալի աւանդութեան մը պէս կը մնար։ Ու իր նոր կեանքին մէջ, ամէն օր յուզում մը կ'աւելնար, որովհետեւ, սիրուած բանէրէ հեռու ապրելու մտածումը, սփոփանք չէր գտած իր ներսը։

Իր երիտասարդութեան պատմութիւնները գեղեցիկ էին։

Ու ժ առաւ։

×

Իր տունին ճամբան, հազար երազներով հիւսուած, գեղեցիկ էր իրեն համար։ Հոն, ամէն քայլի, տրամութեան քով, որտի քաղցր յուզում մը կ'երեւար։

Իր տունի՞ն ճամբան ...

Երջանկութեան կը տանէր ան, ու Աշոտ ամէն հեղ, որտի բաբախումով կ'անցնէր այդ փողոցէն, ու երբ ճամբուն ծայրը կը հասնէր, նոր երազ մը կը ծնէր իր ներսը

Այս երազին առւած յուզումը՝ այգի մը պէս քաղցր էր։

Ու աշխատութեան սեղանին առջեւ, այն յուզումը շատ կ'օգնէր իրեն, ու երբեմն, կարած առեն, կամ մուրճով՝ կաշիի մը կտոր ծեծած պահուն, ձայն մը կը թռչէր ներսէն, ու կ'ընկերանար մուրճի խրախճանքիր հարուածին։

Ու կ'աշխատէր աւելի արագ։

Աշոտ հին օրերուն պէս փափաքով կ'աշխատէր։

Երբեմն ալ, կօշիկը ծունկերուն վրայ, կը մնար անշարժ, ու կարծես ձեռքերը փակած անոր, լռութեամբ կը նայէր սեղանին։

Ի՞նչ կը տեսնէր։

Բոցի պէս մաքուր, կը չատնար պայծառութիւնը աչքերուն։ Կարծես հայելի մը իր սեղանը, Աշոտ, իր երազները կը տեսնէր բոլոր

×

Բայց, առանձ կիսակատար տունեբուն մէջ՝ անտես բան մը կայ ծփուն, ու անոնք, խորունկ արտայայտութիւն մը կը պահեն կեանքէն։ Ու ամէն հեղ, առուերներուն հետ այցելող արեւը, քիչ մը լոյս կը ձգէ պատերուն վրայ մգլոտած։ Այս պահուն, թշուառութեան անդունդը կը լուսաւորուի։

Ի՞նչ խեղճուկ է պատկերը առանձ տուներուն։

Ու օրերը կ'անցնէին։ Բայց քաղցր սպասում կար երազուած օրերուն։ Ու համարենց Աշոտը, շատ անգամ կ... նայով իր կիսակատար տնակին առջեւ, իր սրտին հաճոյքը կը փնտռէր եւ անձ վայրկեաններուն, սիրտը այն քան խորունկէն կը բաբախէր որ անոր խորունկութիւնը՝ կարծես խորհրդաւոր ճամբայ մը, որքան խորը կ'իջնէր կը գտնէր իր մէջ նոր գեղեցկութիւն մը, կը տեսնէր իր կեանքը։

Թիքը թաքը, Թիքը թաք ...
Երգի մը եղանակը ...

Բ.

Գիշեր։ Հայաստան մեկնողներու կարաւանը Լիոնի կայարանին մէջ

Հազարաւոր երթաք բարովի եկող ներ։

Ու ձայները, յուզուած ու ան... բան մը ունին։ Մէկը միւսին կանչ... առեն, ուրախութեամբ կը հասնին ձեռ... ները։

Բայց բոլոր երեսներուն վրայ փայ... լող երազներուն անկեղծութիւնը բա... ցատրելու համար, նոր բառեր... պէտք ունիմ։

(1)

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

լեզուաբանական բազմաթիւ ուսումնասիրութեանց և մանաւանդ Հայ Արմատական Բառարանին, զոր լոյս կ'ընծայէ Հայաստանի Պետ. Համալսարանը, Մարտունեանց վրդ. Հեղինակութեան Աճառեան փաստաթղթաբանին վրայ ուսումնասիրութեան մը եւ Մ. Ս. Դաւիթ Բէկ.

Փարիզի Լեզուաբանական Ընկերութեան զոյգ հրատարակութիւնները (Memoires եւ Bulletin), Journal Asiatique, Հայկական Ուսումնաթերթը, Գ. Կ. Ե. Բասմաճեան Բանասէրը, Հանդէս Ամսօրեայ եւ ուրիշ հանդէսներ հրատարակած են փրոֆ. Մէյյէի յօդուածները Հայերէնի լեզուաբանութեան եւ Հայոց վերաբերեալ։ Այդ յօդուածներէն շատեր նոյն իսկ բանասիրական բնոյթ ունին, ինչպէս Դիտողութիւններ Աղ-Ուանիցոյ բնագրին մասին զրուցից, Թուղթ Ագաթիւթ մէջ 1900).

Վերջապէս 1920էն ի վեր, երբ ընդհանուր քարտուղար, Փրոֆ. Մէյյէ կը վարէ Հայկական Ուսմանց Հանդէսը (Revue des Etudes Arméniennes) որուն առաջին թիւը տպուեցաւ Փարիզի մէջ անցեալ Նոյեմբեր 27ին։

1920էն ի վեր, այս հանդէսին մէջ է որ Փրոֆ. Մէյյէ կը հրատարակէ Հայերէնի եւ Հայոց մասին գրեթէ իր բոլոր ուսումնասիրութիւնները։ Հոն է որ ծնած է թէ հայերէն լեզուի փոխառութիւնները իրանեբէն՝ պարթեւական բնոյթ ունին, ինչպէս, ուրիշ անգամ, ժամանակ ըրած է այն դիտողութիւնը որ հայերէնը կը մօտեցնէ յունարէնի։ Նոյն հանդէսին առանձին տետրակ եւ ճոխ թիւին մէջ, որ բանի մը ամիս առաջ լոյս տեսաւ, Փրոֆ. Մէյյէ հրատարակեց հայերէնի մէջ քրիստոնէական պաշտամունքի վերաբերեալ բառերէն ոմանց վրայ ուսումնասիրութիւն մը եւ նոյնինքն բրիստոնէութեան Հայոց մէջ մուտքին մասին յոյժ թերագրական դիտողութիւններ։ Անհնարին է անշուշտ նոյն իսկ փորձ մը ընել թուելու համար իր բոլոր յօդուածները հայերէնի մասին, բայց կ'արժէ հետաքրքրականութեան աչքառութիւնը հրաւիրել այն ընդարձակ գրախօսականին վրայ զոր հրատարակեց, միշտ նոյն հանդէսին մէջ, գերման երիտասարդ լեզուաբանի մը Տէթէրսի Հայաստանի կովկասեան խումբը և հայերէնը անուն գրքին վրայ, որ վերջին տարիներու ընթացքին հայերէնի մասին հրատարակուած ամէնէն կարեւոր աշխատութիւնն է։

Ի՞նչ եղած է Փրոֆ. Մէյյէի դերը հայերէնի պատմութեան ուսումնասիրութեան գործին մէջ։

Փրոֆ. Մէյյէ ինքն իսկ տուած է այս հարցումին պատասխանը Հայկական Ուսմանց Հանդէսին մէջ (1928), երբ Վիէննայի Մխիթարեաններուն հրատարակած բացառիկ թիւին վրայ խօսելով պարզած է հայերէնի պատմութեան ուսումնասիրութեան ներկայ վիճակը. «Ուրացեալ Հ. Հիւպշման ծնունդ տուաւ որ հայերէնը հնդեւրոպական անկախ լեզու մըն է, եւ ստուգօրէն զանազանեց հայ. բառամթերքին մէջ բնիկ տարրը իրան. փոխառութիւններէն։ Իրմէ վերջ, գտնելիք շատ բան կը մնար։ Հարկ էր աւելի ճշգրիտ կերպով որոշել հայերէնի դիրքը հնդեւրոպական լեզուներուն մէջ, խիստ մեթոտով մը գտնել ձայնական բոլոր համապատասխանութիւնները, բացատրել քերականական բոլոր ձեւերը, գտնել նուազ ակներեւ ստուգաբանութիւնները, եւ մինչ կոզմէ, երեւան հանել թէ իրանական օ՛ր բարբառներէն կատարուած են փոխառութիւնները, աւելցնել արդէն իսկ ստուգաբանուած իրանական ծագում կով հայկական բառերուն թիւը։ Այս աշխատութեան, Գուիկէէն վերջ, եւ Յանտրիր եղայ։ Գ. Հ. Փեթերսըն այս գործին բերաւ իր լայն հմտութիւնը եւ բաղդատութեանց իր հրաշալի ձիրքը։ Գ. Մ. Նըռաժոն հայերէնի ձայնական պատմութիւնը դրութեան մը վերածեց, եւ հետաքրքրական բաղմաթիւ մանրամասնութիւնները պարզեց իր բանից նիւթը։ Հիւպշմանի ազդեցութեան տակ Գ. Քարսթ միջնադարեան հայերէնի պատմութեան հիմերը դրաւ։ Գ. Աճառեան կանգնեց արդի հայերէնի բարբառախօսութիւնը։ Ներկայիս հոյակապ բառարանով մը, Գ. Աճառեան կը համախմբէ ինչ որ գրուած է հայերէնի բառամթերքին պատմութեան վրայ, հնդեւրոպականէն մինչեւ իր ժամանակները։ Այսպէս, մեծ աշխատութիւն մը կատարուեցաւ բաղդատական սեմէոտիկ խուսափելի պաշտպանութիւն համաձայն, եւ ստոյգ արդիւնքներ ստացուեցան։ Հիմա գիտենք թէ հայերէն լեզուն ինչ հանգրուաններէ անցած է հնդեւրոպականէն մինչեւ դասական հայերէնի սերունդը, եւ յետոյ ներկայ վիճակին։

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԸ.— Հայագիտութեան մարզին մէջ Փրոֆ. Մէյյէի ցոյց տուած գործունէութեան այս ամփոփ յիշատակումը պէտք չէ որ կարծել տայ սակայն թէ հայերէնը եղած է անոր ուսումնասիրութեան առարկան.

Փրոֆ. Մէյյէ ընդհանուր եւ պատմական լեզուաբանութեան, սլաւական եւ գերմանական լեզուներու, հին պարսկերէնի, յունարէնի եւ լատիներէնի մասին հրատարակած է բազմաթիւ յօդուածներ եւ հատորներ, որ իր երկարամեայ գասախօսութեանց հետ, գինքը բրած են մեր ժամանակի ամենամեծ լեզուաբաններէն մին, թերեւս ամենամեծը։ Այս աշխատութիւններէն յիշենք միայն Ներածութիւն Հնդեւրոպական Լեզուներու Ուսումնասիրութեան, Պատմական Լեզուաբանութիւն եւ Ընդհանուր Լեզուաբանութիւն, Հին պարսկերէնի քերականութիւն, Հնդեւրոպական բարբառներ, Եւրոպայի Լեզուները, Գերմանական լեզուներու ընդհանուր յատկութիւնները, Նոր-աւետարանը ներէ բառաքննութիւն՝ կատարուած Օլաֆ Լիթթրայի համադրութեան հրաւէրով Ուփսալայի մէջ, բաղդատական քերականութեան մեթոտին վրայ հատոր մը, որ կը պարունակէ Օսլոյի Մշակոյթներու Բաղդատ. Ուսումնասիրութեան կաճառին առջեւ իր կատարած դասախօսութիւնները, յունարէն եւ լատիներէն լեզուներու պատմութեան ակնարկներ։ Փրոֆ. Մէյյէ, որ մտաւորական ու մէկ գործունէութիւն անտարբեր կը թողու, կանոնաւոր կերպով աշխատակցած է Տիւրքէմի Ընկերաբանական Տարիին ինչպէս նաեւ Բոնակառն եւ մեծաբանական հոգեբանութեան հանդէսին։

Իր յատակ, ժուժկալ եւ կատարեալ ոճը, որ հայելին է իր մտաւորական պարկեշտութեան, իր խմաստակերի, պատմաբանի եւ ընկերաբանի միտքը մեծ համայնքով կարգացնել կուտան՝ նոյն իսկ ոչ - մասնագէտ ընթերցողին՝ ինչ որ իր գրիչը կ'արտադրէ։ Փրոֆ. Մէյյէ հանրածանօթ հրաժեշտ մըն է, այնքան ծանօթ որ երբ նկարիչ մը նկարի մը մէջ պէտք զգացած է համերգներու հաւաստերմ յաճախորդ մը ներկայացնելու, մեծ գիտնականին գիմագիծը փոխ առած է պարզապէս։

ՀԱՅԱՍԷՐԸ.— Պէտք չէ կարծել սակայն պէս թէ օտար գիտնականները Հայոց ...ացած մէկ համակրութենէ մղուած է որ կ'ուսումնասիրեն հայերէնը կամ Հայոց պատմութիւնը, ոչ ալ թէ այս ուսումնասիրութիւնները անհրաժեշտաբար համակրութիւն կը ներշնչեն անոնց Հայոց նկատմամբ։ Այս ճշմարտութիւնը բնականաբար որ եւ է կերպով չի կրնար նուազեցնել ե-բախտագիտութեան այն պարտքը զոր ունինք բոլոր անոնց հանդէպ որ մեր անցեալին վրայ լոյս մը կը սփռեն, նոյն իսկ մղուած լոկ գիտական հետաքրքրութենէ։ Սակայն այս պարտքը կը բազմապատկուի երբ օտարը իր մտքին լոյսին հետ իր սրտին հուրն ալ կը նուիրէ մեզի եւ գիտնականի իր հեղինակաւոր ձայնը ի պաշտպանութիւն կը զնէ հայ ազգին։

Փրոֆ. Մէյյէ այս վերջին դասակարգին կը պատկանի։ Ան ոչ միայն մեծ հայագէտ մըն է այլ եւ Հայոց անկեղծ եւ անշահախնդիր բարեկամ մը, որ ամէն առթիւ ցոյց տուած է մեր ազգին հանդէպ իր խոր համակրութեան ապացոյցները։

1920ին, երբ Սեվրի դաշնագիրը կը ստորագրուէր, Փրոֆ. Մէյյէ մասնակից կ'ըլլար մեր ուրախութեան եւ կ'ողջունէր հայկական պետութիւնը, որ վերջապէս կը ճանչցուէր եւ իր տեղը կը գրաւէր պետութեանց լարքին մէջ (R. E. A., I, 2, 1920, էջ 139—180)։ Երբ այս յոյսերը ցնդեցան, 1922 Նոյեմբերին կը ստորագրէր կոչ մը զոր Արեւելքի զոհերուն ֆրանսական յանձնաժողովին կ'ուղղէր Հանրային կարծիքին (R.E.A. III, էջ 83—88)։ Քանի մը չարաթ յետոյ, 1922 դեկտեմբերին, ինքնիսկ նախաձեռնարկ կ'ըլլար ի նպաստ Հայաստանի՝ Լօզանի համաժողովին ուղղելու կոչ մը, որ կը սկսէր սա բառերով.

— «Այն աղէտի կացութիւնը որուն մէջ կը գտնուի ներկայիս Թուրքիոյ հայ բնակչութիւնը, ամօթ մըն է քաղաքակիրթ աշխարհին համար» (R.E. A., III, 1923, էջ 89—91)։ Եօթը ամիս վերջ, անձկութեամբ կը հակէր սովետական հանրապետութեանց հիմնական օրէնքին վրայ, ճշդելու համար՝ առանց պատրանքի բայց եւ առանց յուսալքման թէ որ աստիճան ինքնավար կը մնար Երեւանի հանրապետութիւնը (R.E.A., III, 1923, էջ 79—80)։ Աւելի վերջ, երբ Լօզանի դաշնագիրը կը ստորագրուէր, դառնութեամբ եւ տխրութեամբ կ'արձանագրէր հայկական հարցին թաղումը (R.E.A. 1923, էջ 97—98)։ Չորս տարի վերջ, խօսելով Գ. Մանտէլշթամի Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ պետութիւնները Հայկական Հարցին Առջեւ անուն գրքին վրայ, քաջութիւնը կ'ունենար գրելու, միշտ նոյն հանդէսին մէջ (VII, 1. 1927, էջ 205).

— «Եթէ այս հանդէսը պատշաճ տեղը ըլլար ժամանակակից քաղաքականութեան վրայ տեսութիւններ յայտնելու, պիտի օգտուէի այն առիթէն զոր ինծի կ'ընծայէ Գ. Մանտէլշթամի գիրքը, բսելու համար թէ Եւրոպա իր հալածիչներուն յանձնելով հայ ազգը եւ դաշնագիրներով նուիրագործելով Անատոլուէն արտաքսումը քրիստոնեայ ժողովուրդներուն, որոնք հաստատուած էին Թուրքերուն ժամանումէն երկար դարեր առաջ, նշանաւոր օրինակ մը կուտայ այն տկարութեան զոր արեւմտեան պետութիւնները ցոյց կուտան արեւելեան ժողովուրդներուն հանդէպ՝ պատերազմէն ի վեր, եւ լքելով զանոնք որ իրենց յոյսը դրած էին Եւրոպայի արդարութեան վրայ, ինքզինքնին կը դատապարտեն»։

Փրոֆ. Մէյյէ, գրախօսականով մը զոր պատերազմէն վերջ կը նուիրէր գերման մեծ հայագէտի մը եւ հայասէրի մը, Հէջ Փրոֆ. Մարքվարթի մէկ փոքր աշխատութեան, յարգանքով ի վեր կը հանէր այն քաջութիւնը զոր ան ցոյց տուած էր պատերազմի ընթացքին, գերման զինուորականութեան գերիշխան տիրակալութեան օրերուն, բողոքելով իր հայրենիքին դաշնակիցներուն վայրագ քաղաքականութեան դէմ հանդէպ Հայոց։ Կարելի է վստահ ըլլալ որ, նման պարագայի մը մէջ, Փրոֆ. Մէյյէ Մարքվարթի պէս շարժած պիտի ըլլար։

Հայկական հարցին տխուր վախճանը չէ խախտած սակայն Փրոֆ. Մէյյէի հաւատքը հայ ազգին ճակատագրին վրայ։ Այն անդուլ կենսունակութիւնը զոր հայ ժողովուրդը ներկայիս ցոյց կուտայ սովետական Հայաստանի մէջ, նոր ուժ ներշնչած է իր վստահութեան եւ հաւատքին։ Ի՜նչ ուրախութեամբ ան կ'ողջունէ այն կորովն ու իմացականութիւնը որով Հայերը օգտուելով իրենց թողուած ինքնավարութենէն, Երեւանի մէջ կազմակերպեցին հայկական համալսարան մը։ Համալսարանին Տեղեկագրին առաջին թիւին առթիւ կը գրէ ան (R. E.A., V.2, 1925, էջ 187—188) թէ սյսաւագոյն յոյսերը կը ներշնչէ եւ զարմացում մը կը պատճառէ մտաւորական պատմութեան մէջ հայ ազգին որ, առաջին անգամ ըլլալով, իր տրամադրութեան տակ ունի բոլորովին իրեն յատուկ բարձր ուսմանց ամբողջական կեդրոն մը»։

Ահա լեզուաբանը, հայագէտը եւ հայասէրը իր ընդհանուր գիծերուն մէջ։

Հ. ԳԻՐԳԻՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԻԿԻՆ ՌԷՔԱՄԻԷ

—.—

Անրի տը Ռէնիէ վերջերս հատոր մը հրատարակեց Տիկին Ռէքամիէի մասին։

Այս հռչակաւոր գեղուհին, որ ապրած է Ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին եւ Նափոլէոնի կայսրութեան օրերուն, հետաքրքրութիւն կը շարժէ տակաւին, — ահա թէ ինչու մեծ թիւ մը կը կազմեն իր կեանքին մասին գրուած հատորները։ Առանձինն յիշենք գլխաւորաբար էտուար Հերիոյի գիրքը, Տօքթ. Փօթիքէի ուսումնասիրութիւնը։

Ինչպէս հեղինակաւոր վկայութիւններով ալ կը հաստատուի, Տիկին Ռէքամիէ օժտուած էր աննման գեղեցկութեամբ մը, որ արեւմէջը զօլ մը կը կը զարնէ տեսնողին երեսին, երազել կուտայ, կը սարսռացնէ։ Իր կիսանդրիները եւս, որ կը ծախուին Փարիզեան վաճառատուներու մէջ, կը կենդանացնեն այն փառքը, զոր ապրեցաւ այս գեղուհին ազնուական եւ մտաւորական շրջանակներու մէջ, ինչպէս երբեմն հինէն գեղուհիները՝ Ելլադայի փիլիսոփաներուն ու բանաստեղծներուն հոգւոյն մէջ։

Տիկ. Ռէքամիէի գեղեցկութեան եւ առաքինութեան մասին, սակայն, ծանօթ են նաեւ թշնամական արտայայտութիւններ,— ոմանք թանչային պէս մը կը տեսնեն անոր քթին տակ, ուրիշներ «մանր քաղքենիութեան զարշահոտութիւնը» կ'առնեն անոր սալոնէն ներսէն, իսկ Միւսէ իրեն պատիւ չի համարեր ներկայ ըլլալ Տիկ. Ռէքամիէի հաւաքոյթներուն, ուր կը վախնայ որ կը կորսնցնէ իր «վայրենի տեսակէտներուն կուսութիւնը»։ Սակայն ո՞րքան շատ են, ո՞րքան խանդավառ՝ն անոնք, որ կը սիրեն Տիկ. Ռէքամիէն, կը հիանան անոր վրայ, կը ներշնչուին անոր սրբատաշ մարմարէ գեղեցկութեամբ։

Այդ սիրահարներէն յիշենք համեմատաբար բնազդէ Ամփէրի տղան, որ թէեւ Տիկ. Ռէքամիէէն մօտաւորապէս 20 տարու փոքր՝ կատաղօրէն կը սիրէր զայն, եւ իր սէրը մոռնալու համար՝ կը ճամբորդէր շարունակ։ Պէնժամէն Քոնսթան կը խենթենար իր անյագ սիրոյն պատճառով։ Գալլանչ չնիկ դարձած էր Տիկին Ռէքամիէի ոտքերուն տակ։ Անոր սիրահարած էին դեռ Շաթօպրիան եւ Փրուսիոյ իշխանը։ Սակայն Շաթօպրիանն էր միայն, որ հասաւ երջանութեան։ Ի՞նչ չափով։ Այսաեղ է առեղծուածը զոր կը բացուի։

Շաթօպրիան իր սիրուհին կ'անուանէր Պէաթրիչէ, թէեւ Տիկ. Ռէքամիէի պզտիկ անունն էր Ժիւլիէթ. Իսկ Տիկ. Ռէքամիէ, սրամիտ բառախաղով մը, «իմ կատուս» կ'անուանէր Շաթօպրիանը,— մեծ բանաստեղծին անունին առաջին վանկը երբ առանձին գրուի՝ կը նշանակէ կատու, բայց փաղաքշական բառ մըն է այդ՝ սիրոյ բառարանին մէջ։

Արդ, այսքան մտերմութիւն բաւական չէ՞ ենթադրելու, որ Շաթօպրիան յաջողած է վայելել այս տենչալի, այս ցանկայարոյց գեղուհին։ Եթէ Տիկ. Ռէքամիէ մերժեց շատերը, պատճառն այն չէր որ «ցուրտ» էր, զգացում չունէր, այլ որովհետեւ բնութիւնը այս աղջկան մերժած էր այն ինչ որուն համար Ադամ ծախեց անմահութիւնը։ Սեռային կազմախօսական անբնական վիճակ մը Տիկ. Ռէքամիէն կը զրկէր կնոջ գերագոյն վայելքէն։ Ահա թէ ինչու շատեր, ու թերեւս Շաթօպրիան, սիրեցին գեղանի Ժիւլիէթը, բայց այդքան միայն։ Կ'ըսեն թէ Գ. Ռէքամիէ իր ամուսինը չէր, այլ իր հայրը, որ ամուսնանալով՝ աղջկան կ'ուզէր թողուլ իր հարստութիւնը։ Ուրիշներ կը մերժեն այս ենթադրութիւնը, եւ կ'աւելցնեն որ Գ. Ռէքամիէ հետ կ'ապրէր Ժիւլիէթէն անոր համար որ գիտէր անոր կազմախօսական զաղտնիքը։

Ինչ որ ալ ըլլայ, Տիկ. Ռէքամիէ մեծ ազդեցութիւն գործած է օրուան քաղաքական կեանքին վրայ, ներշնչած բանաստեղծները, որոնց կարգին Շաթօպրիանը։ Վերջերս Ֆրանսացի հեղինակ մը կ'աշխատէր ցոյց տալ, Շաթօպրիանի գործերուն մէջէն, տիկին Ռէքամիէի ցոլացումը։

«Շտեմարան»

—.—

SOUTES կը կոչուի այն պարբերաթերթը, զոր կարգ մը յեղափոխական գրողներ կը հրատարակեն, նպատակ ունենալով ծառայել «միջազգային յեղափոխականմշակոյթին»։ Հիմնադիրն է Լիւք Տըքօն, իսկ խմբագրական կազմը կը բաղկանայ հետեւեալներէն. — Լիւք Տըքօն, Լուի Կիյեոմ, Նիկ, Միշէլ Թոլվարժէ, Գօրիս Թոմով։

Կողքին վրայ, այսպէս կը յայտարարեն անոնք.—

«Կ'ապրինք միայն մեր միջոցներով, — ընկե՛ր, եթէ կը գնահատես մեր ճիգերը, եթէ կ'ուզես օժանդակել ներբերուն, եթէ կը հաւատաս մեր առաքելութեան, որ է ծառայել մշակոյթին, ծառայել բանաստեղծութեան, պաշտպանել երիտասարդութիւնը, բաժանորդագրուէ՛»։

Իր յաւակնոտ առաքելութենէն անկախ՝ երբ կը խորասուզինք բովանդակութեան մէջ, ոչինչ կը գտնենք նոր, —SOUTESէն առաջ ծանօթ են ուրիշ պարբերականներ, որոնք գինովցած են քերթողական անիշխանութեամբ։ Արդարեւ, Soutesէն շատ առաջ ծանօթ են փորձեր մերժելու կեսադրութիւնը, շրջելու կամ իրար խառնելու պարբերութիւնները, անտեսելու քերականական համաձայնութեան պահանջները, վերջապէս տարուելու impulsif արտայայտութիւններով, որոնք են-թագիտակցական խռնաւութիւն ունին կամ յանկարծարուխ միամտութիւններու, միմոսութիւններու չմեղան-քը։ Ծանօթ են ռոմանթիքներու անդայա մշուշներէն, Մալարմէի թանձր մթութիւններէն վերջ, գերիրապաշտներու խաղերը, մինչեւ փորձերը բանաստեղծութեան մէջ մտածումը մեռցնելու կամ զգացումը փճացնելու, վերջապէս ծանօթ է «յառաջապահ» բանաստեղծութեան խօսքը թէ լաւագոյն քերթուածը այն է որ վեց ժամէ աւելի կեանք չունի։ Արդ, ի՞նչ կը բերեն նոր՝ Soutesի գրողները։

Ցուցմունք հայհոյելու մարմաջ մը։ Պարբերականին 4րդ թիւէն կարելի է առատ հունձք մը կատարել չնաչխարհիկ յիշոցներու։ Օրինակ, Պէյնար Պէզինոյի քերթուածին խորագիրն է La merde et la ville.— այս քերթուածին մէջ կը նկարագրուի քաղաքը, որ նման է bousierի, merdeի եւ ուրիշ նման բաներու, ուր կը վխտան ախոռ ծխողներ, մանչ որսացողներ, պոռնիկները եւ... ալ կարելի չէ գրել մնացածը։

Այս ամէնով, որքան ալ երիտասարդական աղուոր անիշխանութեամբ մը տոգորուած ըլլայ թերթը եւ աշխատակիցները՝ թարմութեամբ օժտուած, պարբերականը իրապէս կ'արժեցնէ իր անունը.—

Եթէ Soute կը ծագի լատիներէն subtus բառէն, կը նշանակէ չտեմարան կամ ամբար (նաւերու), ուր կը լեցնեն ամէն տեսակ ապրանքներ, իսկ եթէ կը ծագի լատիներէն sus բառէն, կը նշանակէ խոզնոց։

Աւելցնենք որ Թուրք համայնավար մը, Նազիմ Հիքմէթ եւս բանաստեղծութիւն մը ունի 4րդ թիւին մէջ։

ՄԱՏԵԱՆ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ, գրեց՝ Ա. Փափազեան։ Մեծադիր ստուար հատոր մը, (440 էջ), ուր հեղինակը մանրակրկիտ վերլուծումներով եւ պաշտօնական փաստաթուղթերով կը պարզէ Հայ. եկեղեցւոյ գլխուն սարքուած խաղերը, եւ կը ներկայացնէ մասնաւորապէս Ամերիկայի մէջ պատահած դէպքերուն յայտնի եւ թաքուն ծալքերը։ Տպ. «Հայրենիք», Պոսթըն։ Գինը՝ 2 տոլար։

«ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ»

—o—

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

Այդ խօսքերի ծանրութիւնն աւելի լաւ զգացինք աւելի ուշ,— եւ մինչեւ Թիֆլիս անախորժ ոչ մի դէպք չխանգարեց մեր տօնական բարձր տրամադրութիւնը, իսկ այս միջադէպից յետ անգ՝ Կոմիտասը հայրական քնքուշ սրտով գուրգուրեց իր գայլիքի ենթականերին, տալով նրանց նոր թեւ մի քանի բիւրեղ։

Թիֆլիս հասանք համերգներից երկու օր առաջ։ Կոմիտասը դա նոյնպէս կանխամտածել էր, ճանապարհի պատճառած հոգնութեան տրամադրութիւններից հանգիստ տալու, նրան Արտիստական Թատրոնի սրահներին յարմարեցնելու եւ նախապէս փորձեր անելու նպատակով։

Մեր երթը կայարանից Երեւանեան հրապարակ՝ մի ձիաքարշով, այնտեղից էլ մինչեւ Ղամբարեանների տունը՝ ոտով, յաղթանակի էր ընդհանուր հետաքրքրութիւն։ Թիֆլիսի տաք գաւառի մարդկանց փողոց էր դուրս բերել ամառնային զգեստներով. Նրանց սպիտակ ֆոնի վրայ մենք մեր մութ կապոյտ մահուդէ բլուզներով ու սեւ փէսերով կազմում էինք առանձնակի հակապատկեր։ Հաղուստի հարցը եւս Կոմիտասը վճռել էր կանխամտօրէն։ Մենք վերարկուներ չունէինք։ Ճեմարանում ցուրտերին հագնում էինք փարաջա, որով անյարմար էր երեւալ Անդրկովկասի մայրաքաղաքում, իսկ ճանապարհին Զանգուի ցրտից մեզ պաշտպանել չէին կարող մեր պարուսենէ բարակ բլուզները, ուստի նախապատուութիւն տրուեց ժճեռտւայ զգեստին։

Բոլոր անցորդները, համարեա առանց բացառութեան, կանգնում, զարմացական դիտում էին մեզ ու հարցնում մեր ով լինելու եւ ինչի համար Թիֆլիս գալու մասին։

Այդ եւ այնուհետեւ մեր պարբերական յանախումները Սադայեանի կաֆէին, որի տէրըզէ կանխապէս պատուիրուած էր մեր պահանջած կաթը, սուրճն ու կաթով անպայման տաք գաղջմացնելու հետ, ամենացայտուն ուշքըմբ եղան մեր համերգների համար։ Ճեմարանի խումբը լսել ցանկացողների թիւն այնքան մեծ էր որ նրանց ամէնքին ներս ընդունելու համար Արտիստականը պէտք է ունենար տասնապատիկ աւելի տարողութիւն։

Առաջին համերգը տեղի ունեցաւ կիրակի։ Դաւլիճում՝ բուրժուական հանդիսատեսների հետ միասին կար նաեւ գեղարուեստական տարրից առատ հասարակութիւն։ Առաւօտեան ժամը 11ին, վարագոյրը բարձրանալուց առաջ, Կոմիտասը դիմեց մեզ այս խօսքերով.

- Տղերք ջա՛ն, այսօր հազարներ են եկել լսելու ձեզ եւ դատելու մեր անուշ երգերի բոյրով։ Ապացուցանենք որ նրանք զուր դրամ չեն ծախսել եւ զուր ժամավաճառ չեն եղել։

Համերգն սկսուեց հոգեւոր երգերի բաժնով։ Զուտ պատարագական թեան հետեւանքով դահլիճը չէր լուսաւորուած, եւ այդ հանգամանքը ակամայ ստեղծեց իսրայատուկ միսթիկ մթնոլորտ կրօնական տաղերի համար։ Երբ հնչեց «Էջմիածին ի Հօրէ» շարականի առաջին ակորդը, դահլիճն ըր խորհրդաւոր լռութեան մէջ յառեց տաքի կանդնող հասարակութեան յարուցած խուլ շշնջը, որ եկեղեցական հնամենով վարակեց մեզ, ծայր աստիճան լարելով մեր ուշիմութիւնը։

Իսկ երբ վերջացաւ այդ տպաւորիչ համերը, եւ բազմահազար հանդիսատեսները, որոնց մէջ կային բաւական թուով ստորագրողներ, որսատալի ծափահարութիւններով ու «կեցցէ՛»-ներ եւ «պրավօ՛» բացագանչութիւններով թնդացրին սրահը, մեզ համակեց հոգեխինդ խանդավառութեան սարսուռ։

Հիացմունքի այդ տարերային ցոյցը տեւեց րոպէներ եւ իրար խառնեց գլորուող լեռնացած ալիքների հետ ուղեկցեց այնուհետեւ կատարուող ամէն համարի։

Ընդմիջման ժամանակ Կոմիտասը, որ պատուիրել էր ոչ ոքի ներս չթողնել բեմ, թաշկինակով սրբում էր իր լայն ճակատն ու գլուխը եւ ուրախ ձայնով ասում.

— Տղերք ջա՛ն, բարձր մի խօսէք։ Տղերք ջա՛ն, մի մի բաժակ ջուր թէյ խմէք։

Այդ միջոցին դահլիճից՝ սպիտակ թիթեռների պէս թռչում գալիս էին տոմսարկղին հասա ու կանանց բառակ, գեղեցիկ այցետոմսեր կամ ուղղակի սովորական թղթի կտորներ, որոնց տէրերն յապաղում էին յայտնել Կոմիտասին իրենց տպաւորութիւնները.

«Հիանալի է, սքանչելի, զարմանալի»...

«Կախարդ վարդապետ, դու թովեցիր ինձ»...

«Եթէ մեր եկեղեցիներում այդպէս երգէին, այնտեղ մտնելու համար պէտք էր ժամերով հերթի կանգ առնել»...

«Վանականի սեւ հագուստդ տակ տեսնում եմ քո սիրաբորբոք սիրտը»..

«Եթէ բորբոքուած հոգեւոր երգերին դու տալիս ես այդպիսի շունչ ու փայլ, հապա ի՜նչպիսի հրաշալիք պիտի լինեն քո աշխարհիկ երգերը»...

«Ներողութիւն վատ է, պայծառ է, ափսոս... Ախ, ինչո՞ւ դու սուտ Կոմիտաս չես»...

Այդպիսի անմիջական զգացումների մոլի տարափ։

Համերգի երկրորդ բաժինը, բաղկացած համարեա բացառապէս ժողովրդական երգերից, սկսուեց դահլիճի բոլոր լոյսերի ծիծղուն ծովի մէջ։ Առեւ Հարաւի ռակեհուր արեւ էր բռնում այնտեղ, առանց իր ալրող տապի։ Այդ բաժնի երաջանչիւր համարը յաղթական երթի խանդավառ հանդէս էր։ Թւում էր թէ գեղջուկ երգերի ջերմ շնչից հալուել են թատրոնի պատերը եւ ունկնդիրների առաջ բացուել են Արագածի բարձունքները, Զանգիի ու Արաքսի ափերը, որտեղ աշխատող հայ շինականը, քաղհան անող գեղջկուհին, ոչխարի հօտն արածացնող հովիւը մրմնջում են իրենց սէրն ու խինդը, վիշտն ու թախիծը, իրենց ապրումների անմիջականութեամբ համակելով լսողներին, որոնք մերթ քարանում, դառնում էին ամենակուլ լսողութիւն, դառնում էին հիացմունքի փոթորիկ։ Իսկ երբ Կոմիտասը նաեւ դաշնամուրի առաջ ու նուագակցելով իրեն, երգեց «Մոկաց Միրզան» հերոսական ռէչիտատիւը հիանալի վարդապետութեամբ, հիացքի թնդուն կանչերին միացաւ նաեւ արցունքի փղձկոցը։ Ամէն կողմից տեղացող ծաղիկները, ծաղկեփունջերն ու ծաղկեպսակները հեղեղեցին բեմը։

(3)

(Շար.)

ցակամութիւնը ապահովելով, պիտի կրնայ վստահութեան ներշնչել եւ երկիր վերադարձնել «փախստական» դրամագլուխը :

Ֆրանքին ներկայ տագնապը վերջինն է շարք մը դժուարութեանց որոնց հետեւանքը եղաւ 30,000,000,000 ֆրանք ոսկիի կորուստ՝ վերջին 16 ամիսներու ընթացքին : Տագնապէ տագնապ, որոնք սովորաբար կը պատահէին հինգ ամիսը անգամ մը, փախած ոսկին վերադարձաւ պատահաբար, բայց երկար չտեւեցին այս վերադարձները : Գանք որ Ֆրանսը յամրաբար բայց հաստատօրէն միջին հաշուով 150,000,000 ֆրանքի ոսկի կը կորսնցնէր ամէն շաբաթ : Այս գումարը մեծապէս կ՚աճէր անցեալ մայիսէն ի վեր : Մասնագէտներ կը հաշուեն թէ աւելի քան 7,000,000,000 ֆրանք արժողութեամբ ոսկի արտածուած է այդ օրէն ի վեր : Միայն ուրբաթ օր 360,000,000 ֆրանքի ոսկի ճամբայ հանուեցաւ դէպի Նիւ Եորք : Գանք որ Ֆրանսի ոսկի պահեստը, որ 80,000,000-000 ֆրանք էր երկու տարի առաջ, 52,000,000,000 ֆր.-ի իջած էր սեպտ.-18ին : Թէեւ այս գումարը բաւական է 35 առ հարիւր երաշխաւորութեան համար, բայց Ֆրանսա նուազագոյն 50,000,000,000 ֆր.-ի ոսկի պահեստի մը պէտք ունի, պատերազմի պարագային :

ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ «ՉԷԶՈՔ» ՊԻՏԻ ՄՆԱՆ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան արտակարգ համագումարին մէջ, որ տեղի ունեցաւ ուրբաթ օր, ամէնէն կարեւոր ճառը խօսեցաւ ընդհ. քարտուղարը, Գ. Ժուհօ. Ծանրանալով օրուան դէպքերուն վրայ, Գ. Ժուհօ բացատրեց թէ այսուհետեւ անհրաժեշտ է «չէզոքացնել» գործարանները, այսինքն կառավարութեան միջոցաւ փակել թէ բանուորներուն եւ թէ գործատէրերուն առջեւ, երբ գործադուլ պատահի : Այս կարգադրութեամբ, այլեւս պատճառ չի մնար գրաւելու գործարանները, քանի որ գործատէրերը պիտի չկրնան իրենց հաստատութիւնները բանեցնել դուրսէն բանուորներ բերելով : Ուրեմն գործարանները գոց պիտի մնան մինչեւ որ վէճը կարգադրուի կամ ուղղակի բանակցութեամբ եւ կամ իրաւարարութեամբ, որ պարտաւորիչ պիտի ըլլայ, եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ : Գ. Ժուհօ այս ծրագիրը կ՚ամփոփէ հետեւեալ ձեւով.— 1. Ուղղակի բանակցութիւն երկու կողմերուն միջեւ, նահանգային յանձնաժողովին մասնակցութեամբ կամ առանց անոր ներկայութեան. —2. Եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ, վէճը մինչեւ մէկ շաբաթ պիտի յղուի յանձնախումբի մը, որ կազմուած պիտի ըլլայ բանուորներու եւ գործատէրերու պատուիրակներէն.— 3. Իբրեւ վերջին միջոց, երկու կողմերը յանձն պիտի առնեն ընդունիլ իրաւարար յանձնախումբի մը վճիռ : Այս յանձնախումբը պիտի կազմուի Արտադրիչներու ազգ. ընկերակցութեան եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներէն, աջակցութեամբ կառավարութեան մէկ անդամին :

Գալով աշխատավարձքի հարցին, Գ. Ժուհօ նկատի առնելով գիներու անկայուն վիճակը, առաջարկեց հաստատել շարժուն սակացոյց մը : Ճառը վերջացուցած առեն, Գ. Ժուհօ խնդրեց համագումարէն վաւերացնել Աշխատանքի Դաշնակցութեան չէզոք գիծը Սպանիոյ հանդէպ, աւելցնելով թէ «չէզոքութիւնը այնքան յառաջ պիտի չտարուի մինչեւ ազգի մը սպանութիւնը» :

*** Վօժի շրջանին գործադուլը, որ կը տեւէր երկու շաբաթէ ի վեր, կարգադրուեցաւ ազգային նախարարին միջամտութեամբ : 40,000 բանուորներ աշխատանքի վերսկսան երէկ :

*** Հանրապետութեան նախագահը ստորագրեց հրամանագիր մը, որուն համաձայն շաբաթական 40 ժամ աշխատանք կը հաստատուի հանքերուն մէջ :

Սպանիոյ կռիւները կը շարունակուին

Վերջին լուրերու համաձայն, 30,000 ապստամբներ գրաւեցին Էսպարր, որ կառավարութեան պաշտպանողական վերջին գիծն է Գիլպաոյի առջեւն վրայ : Կարմիրները կրակի տուին քաղաքին մէկ մասը, կատաղի կռիւէ մը վերջ : Ապստամբները կը յուսան Գիլպաօն գրաւել այս շաբթու

Արգոնայի առ մը պաշարեալները կը շարունակեն դիմադրութիւնը : Օդանաւերու օժը հասած է Թոլէտոյի դուռներուն առջեւ : Կառավարական զօրքը կը սպառնայ ղանոք հօ մղել բանալով թումբերը : Կառավարական զօրքը ուժգին յարձակում մը կատարեց Օվիէտոյի վրայ :

Կ՚ըսուի թէ դաշինքէն արքան, Ալֆոնսօ ԺԳ., ճամբայ ելած է դէպի Պիւրկոս

*** Անգլիացի ճամբորդի մը պատմութեան համաձայն, Իպիզայի գրաւումէն առաջ, 800 քաղաքացի Սպանիացիներ գնդակահարուած են երկու շաբթուան ընթացքին, կարմիրներու կողմէ :

Սպանիոյ ժամանակաւոր նախագահը փախած

Արժանթինի արտաքին նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ազանա, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը, արտասահման է խնդրած Մատրիտի արժանթինեան դեսպանատունէն ապաստանելու : Ուրիշ քաղաքական անձեր ալ դիմում կատարած են :

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՇԱՒԱՅԷՆ նոր ճառ մը խօսելով Մոսկուայի շրջանի զինուորներուն առջեւ, յայտարարեց թէ «պատրաստ ենք թշնամին դիմաւորելու ուր որ կ՚ուզէ չափուիլ մեզի հետ : Խ. Միութիւնը աչքի փուշ է դրամատիրական աշխարհին համար : Անոր թէ ինչու միշտ պատրաստ պէտք է գտնուինք : Մեր թշնամիները պատերազմ կը պատրաստեն, մինչ կարմիր բանակը միակն է որ ոչ պատերազմ կ՚ուզէ, ոչ ալ ուրիշներու երկիրները գրաւել կամ սպառնալ, այլ միայն իր հայրենիքը պաշտպանել

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԻՐԱՔԻ ՑԻԿԻՆ Լ. ՇԱՆԹԻ ԽՕ ՍՈՒՐԻԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ

տեղի կ՚ունենայ կիրակի 4 Հոկտ., ժամը 3-7

Ռուսական ֆոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 28 Av. Tokio, Mét. o Alma եւ Iéna

Կարելի է նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէներուն.— Mlle H. Petrossian, 6 rue de Tretaigne, Paris (18) եւ Mlle Merangulian, 27 rue Desnouettes, Paris (15):

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐ.

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած ընդհանուր հայ հերոսներու յիշատակին,

տեղի պիտի ունենայ 2 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին,

Հ. Յ. Դ. «Իրաժակ» Ակումբին մէջ:

Այս առթիւ պիտի բանախօսէ ընկ. Գ. ԽՐԱՏԵԱՆ

տեղի պիտի ունենան երգեր, արտասանութիւններ եւ նուագ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է.

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Մարսէյլի Համազգային Միութեան մասնաճիւղին կողմէ

27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին. Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris.

Կը խօսի՝ Գ. Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Պիտի ներկայացուի Հին ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱԳՈՐՇՆԵՐԸ (զաւեշտ).

Խմբերգ, արտասանութիւն եւ նուագ.

Պիտի մեներգէ ՕՐ. Հ. ԳՆԵԱԶԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անդամներու 2 ֆր.

Հաղորդ.— կառ. տիւ Նոռէն ջոգեկառք առնել ժամը 11,57—12,46—13,41—13 34 եւ իջնել Սոլրաէլ

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԵՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Տեղի կ՚ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, մինչեւ լոյս,

Անկէնի CASINO MUNICIPALի շքեղ սրահներուն մէջ.

Մանրամասնութիւնները յետոյ օրէն.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՆ ԴԷՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆԿԱԽ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Նիւթ.— 1. Խորհ. Նոր սահմանադրութեան նախագծի քննութիւն հայ ժողովրդի շահերուն առնչութեամբ: 2.— Հակաթրոցքիական պայքարին հետեւանքները Հայաստանի մէջ: 3 — Խորհրդահայ գրողներու ջնջումներու պարագան:

Երկուշաբթի, 28 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին.

Mutualitéի G սրահին մէջ. 24 Rue St. Victor

Մուտքը ազատ է.

Ցերեկոյթ — պարահանդէս

կազմակերպուած

Շավիլի Համազգայինի եւ Կ. Խաչի Մ. ճիւղերուն կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ՑԵՂԻՈՅՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

27 սեպտ. կիրակի ժամը 3—12

28 rue Carnot, Chaville

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ Թաւխտ Գ. ԱՐԳԱՐի եւ երիտասարդ սիրողներու.

Պարեր՝ Շավիլի ֆրանս. նուագախումբով.

ԿԵՐՈՒԽՈՒՄ՝ ՀԱՄՈՎ-ՀՈՏՈՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆր.

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ — Առնել օթօպիւս թիւ 1, Puis sans vin կամ ՍԷՆ Լազարէն կառախումբ.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկ. Զարուհի Տէր-Մաթէոսեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի այսօր, կիրակի առաւօտ Վիլէ-լէ-Պէլի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին ազգականները ու բարեկամները

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ՀԱՅ ԱՐԾՈՒԻ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր [illegible] նակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Գաճել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը [illegible]

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. ԱՃԵՄԵԱՆի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S.et O.)

ԿԱՊՈՅՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թիթեղեալ ուտելիքներ.

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ՚առաքենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով.

Ունինք տրամադրելի ընտրութեամբ եւ Թէմինկթոն գրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ շատ մատչելի գիներով.

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները՝ կը ղրկուին առաջին խնդրանքին.

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ի

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton : 52 · 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խառնուած կերակուրներ.

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՐԱՔԻ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած օղին է ՐԱՔԻ ՏԻՒԶը.

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ, այլ խմեցէք միայն ՐԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անուշ համը, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է.

Ֆրանսայի համար ներածող՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒԲԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille — Tél. D. 70-89

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթուրալիզասիոն օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն. Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ճառերու եւ դասախօսութիւններու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.: Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ.

Կ՚ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

ՊԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին Բաբալօեան վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ.

Դիմել՝ Փարիզի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin-Moreau, PARIS (19).

ՅԱՌԱՋԻ ԹՐԹՕՆԸ (99)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Իրեն այնպէս կուգար, որ դեռ կենդանի կը լսէր ականջին կը հնչէին Արմէնի խօսքերը. «Պիտի պիտի վերադառնամ ու ամբողջովին պիտի նորուիրուիմ նոր սերունդի կրթութեան գործին»: Այդ խօսքերու մէջէն դուրս կուգար Արմէնի պայծառ դէմքը: Արմէն գիւղ պիտի երթար, մինչդեռ գիւղացի կէս մտաւորական քաղաքի ճամբան ձեռք կ՚առնէր, թէկուզ փողոցներու մէջ անօթի թափառելու համար: Վարդանի համար պարզ էր, որ այլասիրական բարձր գաղափարականութեամբ ոգեւորուած խենթ մարդիկ միայն կրնային ազգային վերածնունդը զարթնել: Արմէնը այդ խենթերէն մէկն էր: Անգամ մը Արմէնը ըսեր էր իրեն. «Մեզ նման միջնակարգ վարժարան աւարտածները կրնանք պղպիտակէս գործ կատարել, եթէ ժողովուրդին ծառայելու կամքը չպակսի մեր մէջ»: Թերեւս առաջ այդ խօսքերուն Վարդան անտարբերութեամբ վերաբերուէր, բայց վերջին ամսուան ընթացքին Շիրակի գիւղերը թափառելէ վերջ, փոխուեցաւ իր մտայնութիւնը. Հիմա շատ հարցերու մասին աւելի յստակ գաղափար ունէր

Ա... Արսէնեանը աւելի քան մտահոգուած էր Վարդանի վիճակով. Վէրքերը, փառք Աստուծոյ, քանի մը օրէն կը թժշկուէին: Զէնք մտահոգողը աւելի տղուն յամառ լռութիւնն էր ու ամէն բանէ ձեռք քաշած ըլլալու տրամադրութիւնը: Տղան միշտ կը խուսափէր Գերմանիա երթալու մասին խօսելէ. յայտնապէս կը ջղայնանար, երբ հայրը խօսակցութիւնը այդ հարցին կը բերէր: Հայրը չէր գիտեր, թէ տղան ի՞նչ կը մտածէր: Վարդան անգամ մը նոյնիսկ յայտնեց հօրը, թէ այդ ճամբորդութեան մասին առայժմ չմտածէ, թէ ինք դեռ շատ տեղեկ է եւ թէ դպրոցական երկրորդ կիսամեակին ալ կարելի է մտնել համալսարան:

Իրողութիւնն այն էր, որ Վարդան ինք ալ հաստատ չէր գիտեր ինչ ընէր: Իրար խաչաձեւող մտքեր գլխու տատամսոտ վիճակի մը ենթարկեր էին, ու տաստիկ կը դժուարանար վերջնական որոշման մը յանգիլ: Երբ վեցերորդ օրը բոլորովին կազդուրուած եղաւ անկողինէն, առաջին գործը եղաւ կառք մը վարձել ու երթալ Խօջիվանքի գերեզմանոցը

Ժամերով նստաւ Արմէնի նոր ծածկուած գերեզմանին քով: Գլուխը կախ՝ կը փայփայէր չորցած հողաթումբը, որու խորքին մէջ կը հանգչէր իր այնքան սիրելի ընկերը: Բոլորն մահիք ծաղկեփունջեր նետած էին գերեզմանին բոլորը, ոմանք արդէն թառամած, ոմանք հաւանականաբար այդ օրը բերուած: Ուրեմն, Արմէնի գերեզմանը մոռցուած չէր եղած, ընկերները յաճախ կը հանդիպէին:

Այդ միտքը ուրախացուց Վարդանը: Չէ, Արմէնի նման ոսկի պատանի մը պէտք չէր մոռցուէր: «Ամբողջ կեանքս պիտի նուիրեմ նոր սերունդի կրթութեան», յիշեց Արմէնի խօսքերը, ու տխրութեամբ գլուխն օրօրեց: Ու իրեն այնպէս թուեցաւ, որ այդ խօսքերը սրբազան պատգամ մըն էին իրեն ուղղուած: Չէ, իր գիտցած հայերէնով հազիւ թէ իր միտքը կարող էր բացատրել, ո՛չ մնաց դասախօսել. մէկ ալ որ ուսուցչութեան ասպարէզը երբեք չէր գրաւած զինք

Բայց մի՞թէ միայն ուսուցչութեամբ կարելի էր ծառայել ժողովուրդին, մի՞թէ ուրիշ ասպարէզ չկար. մի՞նչ նպատակի կրթառայէին ուրեմն Գարեգին սարկաւագը, Հառինջի վանքի երիտասարդ արհեստաւորները, վերջապէս Վահէն:

Երկար ժամանակ Վարդան, տրտմիկ յեցած ընկերոջ գերեզմանին, մտքով խօսեցաւ անոր հետ, կարծես անկէ ներշնչում առնելու համար: Ու տանն տուն վերադարձաւ, բոլորովին ցրուած տրամադրութեամբ

Երեկոյեան, ընթրիքի ժամանակ, յայտնեց հօրը, որ յաջորդ օրը պիտի երթայ Փարաքար, Եղիշէն բերելու, եւ յետոյ Ղարաքիլիսէ հանդիպելով՝ մօրը հետ միասին պիտի գան Թիֆլիս:

—•—

ԱՐԻՒՆՈՏ ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

Փարաքար գիւղէն հազիւ քառորդ մը հեռու, ուղիղ մեծ ճամբու վրայ, չորս աչքանի ջրաղաց մը կայ: Ընդարձակ շէնք մը, ցած տանիքով ու լայն խոշոր բացուած դուռով մը, որու առջեւ գրեթէ միշտ քանի մը սայլ ու սանակներ կապուած, կամ գիւղական մէկ երկու սայլ կեցած կը լինէին:

Ուստա Ակոբը, այնպէս էր ծերունի ջրաղացպանի անունը, առտու կանուխ, ջրաղացքի խոշոր քարերն մէկը առջեւը ձգած, մուրճով քարը կը կռանէր: Ծերուկը եւ կ՚աշխատէր եւ երաժշտութեան մը գլացութեամբ կ՚ունկնդրէր անիւներու խլացուցիչ աղմուկին: Վարպետ ջրաղացպան մըն էր Ուստա Ակոբը: Զախչախի ձայնէն իսկ ան կրնար ըսել, թէ տաշած ցորենը հասնելու վրայ է, եւ կամ թէ ցորենը շատ կը վազէ: Ձեռքի աշխատանքը ձգելով՝ ան յաճախ ներս կը վազէր ցորենահոսը վեր կամ վար ընելու, կամ ալիւրին մէկ ձեռք նետելու, խմանալու համար որ քարը լա՞ւ կ՚աղա՞յ թէ՝ կը արորէր ցորենի հատիկը:

— Բարի լոյս, Ակոբ:

— Վայ բարի լոյսը վրադ, Սարգիս Արեր, քէֆդ հա՞լ, — ու Ուստա Ակոբ տեղէն ցատկելով ներսէն սնտուկ մը բերաւ, որ նորեկը նստի:

Սարգիս Արերը գիւղի աչքի զարնող մեծ մարդն էր: Նախ որ՝ հարուստ էր: Վեց եօթ կտոր ջրարբի արտեր ունէր, վեց դեսեատին այգի: Մեծ թեամբ կէս ճանճախուտ հող մը ... մենք միմեանց մէջ փնտռուած ... ամենամեծն էր ամբողջ Արարատեան դաշտին մէջ:

Այսքանը ինքնին բաւական էր, որ մէկը գիւղի «առաջաւոր» մարդը համարուէր: Բայց Սարգիս Արերը առանց կէ աւելին ունէր. Շէն, հացով տունը հռչակը քառասուն գիւղ հեռուները հասած էր, ուր Աստուծոյ մէկ հիւրը կ՚երթար, միւսը կուգար: Հայր Աբրահամի ալ օրհներ էր սեղանը, կեցեալ իր ամբարները ցորենով ու մառանը օրհնութեամբ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Daubenton, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ MARDI SEPT 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ - 12e Année No. 3230

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԹԷ ՈՒԶԵՆՔ ԲԱԺՆԵԼ ՄԵՂՔԵՐԸ...

Դաշնակցական արդարամտութիւնը կը պահանջէ քննական աչքով դատել իրականութիւնը, առարկայօրէն վերլուծել պատմութիւնը, փառքերն ու մեղքերը բաժնուած առնել:

«Հայրենիք»ի խմբագրականը պանծացնելով ազգային միութիւնը՝ ազատագրական պայքարի ընթացքին, կը յայտարարէ.

— «Ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լրվանթէնիզմը, որ ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ»: (29 օգոստ.):

Կը նշանակէ թէ լրվանթականութենէ վարակուած չէին ոչ միայն Պոլիսն ու Իզմիրը, այլ եւ «ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքները», Սեւ ծովէն մինչեւ ծով Միջերկրական... Ուրեմն, Սամսոն, Կիրասոն, Օրտու, Տրապիզոն եւն., որոնք շատ հեռու չեն Կովկասէն: Եւ Բիւթանիոյ, ապա Պրուսայի շրջանը, որուն 100.000-150,000 ժողովուրդին հայրենասիրութեան վրայ այնքան հիացումով կը խօսէր ողբացեալ Շահրիկեան: Ու վերջապէս Կիլիկեան ծովափը.

Ահա թէ ինչ այլանդակ եզրակացութեան կրնան առնիլ մեզ, սխալ հիմունքի վրայ արձանագրուած խօսքերը:

Այդ եզրակացութիւնը աւելի կը շեշտուի, երբ կը կարդանք քիչ առջեւէն անմիջապէս առաջ հրատարակուած հատուածը.

— «Այդ էր պատճառը, որ երբ Վասպուրականի եւ Տարօնի մէջ հնչեց Հայկական Ազատամարտի շեփորը, անոր կանչին պատասխանեցին միաժամանակ Սեբաստացի Մուրատը եւ Ղարաբաղցի Նիկոլ Դումանը, Շապին Գարահիսարցի Անդրանիկը եւ Լոռեցի Սաքօն, Բաբերդցի Սեպուհ եւ Ալեքսանդրապոլցի Ջալլադը: Պատասխանեցին ինքնաբերաբար, առանց հրգի, առանց երկու անգամ խորհելու, առանց չափելու իրենց հայրենի գաւառներու հեռաւորութիւնը կռուի դաշտէն:

Այդ էր պատճառը, որ երբ 1905-ի ռուսական բռնակալութիւնը իր հարուածը իջեցուց Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի, Գանձակի եւ Արարատեան Դաշտի հայութեան գլխուն, Սեբաստացի Մուրատը, Կայծակ Առաքելը, Աւետիսը եւ անթիւ անանուն հերոսներ կիսատ ձգած Սասնոյ լեռները, Մշոյ դաշտի եւ Վասպուրականի մէջ մղուած կռիւը, սլացան դէպի համահայկական ազատամարտի, այդ պահուն աւելի վտանգուած դիրքերը Զանգեզուրի եւ Ղարաբաղի մէջ»:

Մնացեալը կարդացէք.— «ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լրվանթէնիզմը որ» եւայլն:

Տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ «ազգային ներքին անքակտելի միութեան զգացումն ու գիտակցութիւնը», սահմանէ սահման խոյանքներն ու փոխադարձ օգնութիւնները, գաղափարի, պայքարի եւ ստորագանքի եղբայրակցութիւնը, հերոսական մարտնչումներն ու անհնարին վերիվայրումները արձագանգ չգտան «Պոլսոյ, Իզմիրի եւ ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ», բան չխօսեցան անոնց սրտին: Չէ՞ որ այդ վայրերուն մէջ «ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ հայկական լրվանթէնիզմը»:

Խոստովանեցէք որ բառն իսկ, «լրվանթէնիզմ», չի կրնար պարունակել մերկացուցանող յայտնութիւնը..

Զարաչար գործածուելով եւ իմաստը կորսնցնելով, աս տխուր բառը, «լրվանթէնիզմ», ահա կուգայ վերիվայր շրջել պատմութիւնը, Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի օրկանին մէջ

Եւ մարդիկ այն տպաւորութիւնը կը կրեն թէ ազատագրական պայքարը, հողինները եւ գաղափարները միութիւնը սահմանէ սահման անցնելով, եկան կանգ առին Ղարաբաղի եւ Սեբաստիոյ մէջ...

Մնացեալը, մանաւանդ Պոլիսը կը վայլէ իբրեւ «լրվանթէնիզմ»ի ծնողը, ինչպէս եւ «հատուածային հոգեբանութիւնը սնուցանողը եւ պահողը»: Այլ եւ «առանց սեփական դէմքի եւ նկարագրի, ամէն դիմակ հագնող եւ ամէն կաշիի մէջ մտնող անդէմ լրվանթէնը»

Առաջին օրէն ըսինք թէ տրամադրութիւն չունինք բանավէճի բռնուելու: Այդ շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ, եւ պիտի հարկադրուէինք խրիլ մանրամասնութեանց մէջ:

Ատոր համար է որ գոհացանք քանի մը պատահական փաստեր յիշելով, 60ական, 70ական թուականներէն:

Այլապէս, կրնայինք «Հայրենիք»ի ուշադրութեան յանձնել իր իսկ ամսագրին մէջ հրատարակուած նիւթերը (Դիւան Հ.Յ.Դ. պատմութեան) եւ անհամար յուշեր, կամ ամփոփել սահմանադրութեան եւ զինադադարի շրջանին իրողութիւնները.

Կրնայինք, նաեւ, բացատրել թէ այսօր գաղութներու մէջ նշմարուած լրվանթականութիւնը հոգեկան կապ ունի՞ երէկուան պատմութեան հետ, եւ թէ ինչու այնքան այլասերեցան բարքերը:

Արդար չէ վճիռներ արձակել առանց պրպտելու, եւ խակապէս անտառաւոր երեւոյթներ շփոթել բուն իրականութեան հետ:

Եթէ ժամանակը եկած է փառքերն ու մեղքերը բաժնելու, բոլորս ալ պարտաւոր ենք միշտ ձեռքի տակ ունենալ պատմութիւնը եւ միայն պատմութիւնը, գրաւոր թէ անգիր:

Որ եւ է նախապաշարում կամ նախասիրութիւն, որ եւ է կանխակալ կարծիք եւ ծուռ արտայայտութիւն երբ մամուլին կը յանձնուին — այն ալ պաշտօնապէս — ուրիշ հետեւանք չեն կրնար ունենալ եթէ ոչ միտք եւ սիրտ պղտորել:

Բառեր եւ բացատրութիւններ կան որոնք երբ իրենց տեղը չեն գործածուիր, կծուածներ ոչ թէ գաղափարներ տարածելու և միտքեր զարգացնելու, այլ դառն թիւրիմացութիւններ ստեղծելու:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ժողովրդական ճակատը որոշեց քուէարկել

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱՆ ԱԼ ԿՈՏՐԵՑ ԻՐ ՖՐԱՆՔԻՆ ԳԻՆԸ

Խորհրդարանը երէկ սկսաւ քննել Ֆրանքին արժեզրկման օրինագիծը, որ կը բաղկանայ 25 յօդուածներէ, բաժնուած՝ 25 գլուխներու: Կիրակի օր երեսփոխանական ժողովին ելմտական յանձնախումբը օրինագիծը քննեց գաղտնի նիստի մը մէջ, եւ քուէարկեց՝ թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ: Ժողովին կը մասնակցէին 42 անդամներ, որոնց 12ը դէմ քուէարկեցին, իսկ 7ը, մասնաւորապէս համայնավարները ձեռնպահ մնացին:

Օրինագծին առաջին յօդուածը չեղեալ հռչակելով 1928 յունիս 25ի օրէնքը (Փուանքարէ), կը յայտնէ թէ նոր ֆրանքին ոսկիի ծանրութիւնը պիտի ըլլայ ոչ 43 միլիկրամէն վար, ոչ ալ 49 միլիկրամէն վեր, իսկ յարգը՝ (այար) 900 հազարերորդ: Պանք տը Ֆրանսը պիտի կրնայ ոսկի եւ օտար դրամներ ծախել եւ գնել ամրացման համար սահմանուած դրամագլուխով մը, պետական գանձին ղեկավարութեամբ: Միեւնոյն ատեն կ'արգիլուին ոսկիի ներածումն ու արտածումը ինչպէս եւ նոյն մետալին ներքին առուծախը: Անսաստողները պիտի պատժուին, տուժելով կատարուած ապօրէն գործառնութեան գումարը.

Երկրորդ յօդուածը կը տրամադրէ դրամատնով մասնաւորներու ոսկին եւ միջոցներ ձեռք առնել չարաշահութեան դէմ: Բոլոր Ֆրանսացիները եւ ֆրանսական հաստատութիւնները պարտաւոր են յայտարարել բոլոր տեսակ ոսկիները զոր ունէին 1936 սեպտեմբեր 26ին, Ֆրանսայի կամ արտասահմանի մէջ, կամ դնած էին նոյն թուականին կամ առաջ յանձնուելու համար: Նոյն պայմանին ենթակայ են այն հաստատութիւնները որոնց կեդրոնները արտասահման կը գտնուին, բայց դրամագլուխին մեծ մասը ֆրանսական է: (Օտարները ազատ են այս պարտաւորութենէն): Նոյնպէս, ֆրանսացի անհատները եւ հաստատութիւնները պարտաւոր են յայտարարել օտար դրամի վրայ կատարուած գործառնութիւնները 1936 սեպտ. 20էն 26, 15 օրուան մէջ, սկսելով օրէնքին հրատարակութեան թուականէն: Անոնք որ այս յայտարարութիւնը չեն կատարեր հոկտեմբեր 10էն առաջ, տուգանքի պիտի դատապարտուին: Օտար դրամներու համար տուգանքը կրնայ ըլլալ ծածկուած գումարին եռապատիկը: Այս յայտարարութենէն ազատ են այն քաղաքացիները որոնց ունեցած դրամ ոսկին 50 կրամէն վար է:

Օրինագծին երրորդ գլուխը կը պարունակէ տասը յօդուածներ, որոնք միջոցներ կը տրամադրեն արժեզրկման հետեւանքներուն մասին: Այսպէս, կառավարութիւնը արտօնուած է, մինչեւ 1937 դեկտեմբեր 31, հրամանագիրներով աշխատավարձերը, թոշակները եւն. յարմարցնելու ֆրանքի նոր արժէքին, հաստատելով փոփոխելի սակացոյց մը: 1936 հոկտեմբեր 1էն սկսեալ կը ջնջուին Լավալի կառավարութեան կողմէ կատարուած կրճատումները (թոշակներու) եւն.:

Չորրորդ գլուխով օրինագիծը կառավարութեան արտօնութիւն կուտայ մինչեւ 1936 նոյեմբեր 30 մասնաւոր հրամանագիրներով զեղչելու ցորենի, կաղամբի, սուրճի, եգերդի (շիքոռէ), ցանթոյի, շոքոլայի, պղպեղի, թէյի, շաքարի եւն. տուրքերը:

Հինգերորդ եւ վերջին գլուխով ելմտական նախարարութիւնը կ'արտօնուի 3,000,000,000 ֆրանք տրամադրել Ֆրանսայի Փոխառ Ֆոնտէին, կրճատելու համար փոխառութեանց պակասը:

*** Ելմտական յանձնախումբի գաղտնի նիստին մէջ, ելմտական եւ ազգ. տնտեսութեան նախարարները երկարօրէն բացատրեցին օրինագծին տրամադրութիւնները: Ներկայ էր նաեւ վարչապետը, բայց չխօսեցաւ: Ժողովականները հարցուցին թէ ճի՞շդ է որ կառավարութիւնը խոստացած է զիջումներ կատարել մաքսային սակացոյցի կամ ներածումներու մասին, իբրեւ փոխարինութիւն Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու ընծայած աջակցութեան: Նախարարները ժխտական պատասխան տուին եւ աւելցուցին թէ անփոփոխ կը մնայ յառաջիկայ եռամսեայի համար սահմանուած բաժնեցուցակը: Ցետոյ վարչապետը ներկայանալով Երեսփ. Ժողովի ընկերվարական խմբակցութեան, երկու ժամ խօսեցաւ ֆրանքի արժեզրկման պայմաններու մասին: Խմբակցութիւնը միաձայնութեամբ վստահութիւն յայտնեց եւ հաւանեցաւ, բարեկամական եւ խանդավառ աջակցութիւն խոստացաւ: Խմբակցութիւնը բանաձեւ մը քուէարկեց, որով գոհունակութիւն կը յայտնէ երեք մեծ ժողովրդապետութեանց համաձայնութեան համար, ի նպաստ դրամական խաղաղութեան: Արմատական-ընկերվարական խմբակցութեան աջակցութիւնն ալ ապահովուած է: (Համայնավարներուն տեսակէտը կարդալ քիչ անդին):

Ֆրանքի արժեզրկման դէմ առաջին հասարակական բողոքը յայտնեց Արժեթղթերու Դաշնակցութիւնը, որուն նախագահը նամակներ ուղղելով Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, Երեսփ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի ելմտական յանձնաժողովներուն, կ'ազդարարէ թէ արժեզրկումը, որմէ կարելի էր խուսափիլ, պիտի ոչնչացնէ ժրաջան եւ արժանաւոր քաղաքացիներու ջանքերը»: Եւ կ'աւելցնէ.— «Վստահութեան այս գիգծումը պիտի խորտակէ մեր երկրին կազմը»:

*** Կառավարութիւնը խիստ հրահանգներ ուղղեց նահանգապետներուն, որպէսզի միջոցներ ձեռք առնեն բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Միեւնոյն ատեն պատուիրեց հսկողութիւն կատարել, որպէսզի ապօրէն յաւելումներ չըլլան գիներու վրայ, անխիղճ շահագէտներու կողմէ:

*** Կիրակի օր 411,000,000 Ֆրանքի ոսկի ճամբայ հանուեցաւ դէպի Նիւ Եորք, ի հաշիւ վեց ամերիկեան դրամատուններու:

*** Զուիցերիական կառավարութիւնն ալ որոշեց 30 առ հարիւր կոտրել ֆրանքին գինը: Ազգ. դրամատունը արտօնութիւն առաւ 190—215 միլիկրամի իջեցնել զուիցերիական ֆրանքին ոսկին: Նոր գինը կը համապատասխանէ ֆրանսական ֆրանքին արժեզրկման: Սակարաններն ալ փակուեցան երկու օրուան համար:

*** Հոլանտական կառավարութիւնը արգիլեց ոսկիի արտածումը: Այս առթիւ ելմտական նախարարը ցաւ յայտնեց որ ստիպուած է փակել ոսկեգրա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ր. Արաս նորէն կը յիշեցնէ Իսկէնտէրունի խնդիրը

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը շաբաթ օր նկատի առաւ հոգատարութեանց յանձնաժողովին տեղեկագիրը: Այս առթիւ Պ. Վիէնօ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, յանուն ֆրանսական կառավարութեան կարդաց յայտարարութիւն մը, որ կը յայտնէ թէ շնորհիւ ֆրանքօ-սուրիական բանակցութեանց, սեպտեմբեր 9ին կնքուեցաւ դաշնագիրը, ներշնչուելով 1930ի անգլօ-իրաքեան դաշնագրին էական սկզբունքներէն: Դաշնագիրը կը պարունակէ նաեւ մասնաւոր տրամադրութիւններ որոնց համաձայն Սուրիա յանձն կ'առնէ երաշխաւորել հաստատուած ինքնավարութիւնները եւ ապահովել անհատներու եւ բոլոր համայնքներու իրաւունքներու հաւասարութիւնը: Նոր կարգուսարքը պիտի հաստատուի երբ Սուրիան ընդունուի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, ընդունելութիւն մը որ ի զօրու պիտի ըլլայ դաշնագրին վաւերացումէն երեք տարի վերջ. Ֆրանսա շուտով բանակցութիւններ պիտի կատարէ, յարեւման դաշնագիր մը կնքելու համար Լիբանանի հետ:

Զեկուցումէն վերջ, Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, յոյս յայտնեց թէ պիտի երաշխաւորուին թրքական շահերը մասնաւորապէս Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի շրջանին մէջ եւ թէ դաշնագիրը պիտի օգնէ զօրացնելու Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի բարեաց յարաբերութիւնները: Գործավարը վերջացուց, գոհունակութիւն յայտնելով դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ:

Պ. Վիէնօ ճշդեց թէ դաշնագիրը Թուրքիոյ իրաւունքները Իսքէնտէրունի սանճաքի մասին՝ կը յանձնէ Սուրիոյ ապագայ պետութեան որ ժառանգորդն է հոգատար իշխանութեան բոլոր պարտաւորութեանց:

Ժողովի ընթացքին Պ. Իտըն տեղեկութիւններ հաղորդելով Պաղեստինի կացութեան մասին, յայտնեց թէ քննիչ յանձնաժողովը գործի պիտի ձեռնարկէ բարեկարգութեան վերահաստատումէն վերջ: Ցետոյ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Ր. Թ. Արասի, Իտընի, Վիէնոյի եւ Ռումանիոյ արտաքին նախարարին միջեւ (տեղեկատեր) եւ յանձնաժողովին տեղեկագիրը ընդունուեցաւ: Պ. Իտըն եւ Թ. Ր. Արաս շնորհաւորեցին Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, տրուած բացատրութեանց եւ դաշնագրին բարեյաջող ելքին համար: Թ. Ր. ԱՐԱՍ ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ ՆՈՐԷՆ ՅԻՇԵՑՈՒՑ ԹԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՄԱՐ ՈՐՔԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Պ. Վիէնօ պատասխանելով հաւաստեց թէ դաշնագիրը եւ Սուրիոյ ապագայ կառավարութեան տրամադրութիւնները ամէն երաշխաւորութիւն կ'ընծայեն թրքական կառավարութեան:

Վարչական փոփոխութիւններ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Ռիկով, նախորդ վարչապետը, որ թղթատարական նախարարութիւնը կը վարէր եւ որուն անունը քանի մը անգամ յիշուեցաւ Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ, պաշտօնանկ եղաւ: Իրեն յաջորդեց Եակոտա, ներքին գործավարը (Չեկայի վարիչը): Իսկ ներքին գործավար նշանակուեցաւ Նիքոլայ Էժով, Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը, որ մտերիմ բարեկամն է Սթալինի եւ անոր հովանաւորեալը:

*** Հակառակ Մոսկուայի բոլոր հերքումներուն, եւ ընդհակառակն հեղնելով զանոնք, «Մաթէն» կը պնդէ Սթալինի հիւանդութեան մասին, նոր մանրամասնութիւններ հրատարակելով: Այսպէս, կը գրէ թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէն խիստ գաղտնի ժողով մը գումարելով տասը օր առաջ, մասնաւոր որոշումներ առած է: Թերթին տեղեկութեանց համաձայն, Սթալին ծանրապէս հիւանդ է եւ կը դարմանուի Կովկասի լեռներուն մէջ: Այս առթիւ նշանակալից կը գտնէ որ հրամայուած է պարպել Փիաթիկորսկի մօտ հաստատուած ապաքինարան մը, որ կը ծառայէր բարձրաստիճան պաշտօնեաներու բուժման: Միեւնոյն ատեն կը գրէ թէ պատրաստութիւնները յառաջ կը տարուին դատելու համար Ուկրայնայի գործավարներու խորհուրդին փոխ-նախագահ, Քոցուպինսքի եւ իր վեց պաշտօնատարները, որոնք ամբաստանուած են թէ ըմբոստութիւն մը կը սարքէին Սթալինի դէմ: Քոցուպինսքի զաւակն է հռչակաւոր գրագէտի մը, եւ Ուկրայնայի ամէնէն հին բոլշեւիկներէն մէկը: 1918ին, գերմանական գրաւման ատեն, ընդհ. հրամանատար էր եւ Ռիկայի դաշնագիրը ստորագրողներէն մէկը: Ցետոյ եղաւ դեսպան Վարշաւայի եւ Վիէննայի մէջ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, պաշտօնանկ եղած եւ Սիպերիա աքսորուած է «Ժուռնալ տը Մոսկու»ի խմբագիրը, Լուկիանով, որ նախապէս Մոսկուայի հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչն էր Փարիզի մէջ:

*** Լոնտոնի «Փիփըլ» թերթը կը գրէ թէ Զինովիեւ եւ 15 ընկերները չեն գնդակահարուած, այլ աքսորուած են զանազան վայրեր, տաժանակիր աշխատանքներ կատարելու համար...

Բոլշեւիկեան դաւ մը անգլ. ոսկիին դէմ

Շաբաթ օր Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը 1,000,000 ոսկի գնեց հրապարակէն: Այս գումարը ծախու հանուած էր խորհրդային իշխանութեան կողմէ, ինչպէս յայտարարեց Մ. Նահանգներու ելմտական նախարարը: Մինչդեռ կը յուսացուէր որ Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյացած դրամական համաձայնութեան պիտի գործակցին ուրիշ պետութիւններ ալ, ելմտական նախարարը լսեր է որ դաւ մը կը սարքուի սթերլինին դէմ.— թէ Խ. Միութեան պետական դրամատունը հրամայած է 1.000.000 անգլ. ոսկի ծախել որ եւ է գնով: Ասոր վրայ նախարարը հրամայեր է անմիջապէս գնել այդ ոսկին, յայտնելով թէ «այլեւս չպիտի կրկնուի միջադէպը»: Մոսկուայի թերթերը որ եւ է բացատրութիւն չեն հրատարակեր այս մասին: «Փրավտա» ֆրանքին արժեզրկումը աննպաստ կը գտնէ բանուորներուն եւ պաշտօնեաներուն համար, քանի որ ապրուստը պիտի սղէ եւ նոր յաւելումներ պիտի պահանջուին.

Ի՞նչ պիտի ըլլայ թրքական ոսկին

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը որոշեց չկոտրել թրքական ոսկիին գինը, եթէ նոր փոփոխութիւններ կրէ օտար դրամներու գինը: Կառավարութեան կարծիքով թրքական ոսկիին ներկայ գինը շատ լաւ կը համապատասխանէ երկրին տնտեսական եւ ելմտական պահանջներուն: Թուրքիոյ կեդր. դրամատունը պարբերաբար պիտի հաշուէ եւ պիտի հրատարակէ թրքական ոսկիին գինը օտար դրամներու կապակցութեամբ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ներկայիս Սպանիոյ մէջ տեղի ունեցած եղբայրասպան կռիւներուն մէջ անիշխանականները կարեւոր դեր մը խաղացին:

Նորագոյն վիճակագրութեան մը համաձայն, Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին կարեւոր տարրը կազմող անիշխանականները, որոնց արհեստակցական խմբակցութիւնը ծանօթ է «Աշխատանքի Ազգային Դաշնակցութիւն» անունով, մէկուկէս միլիոն անդամ կը հաշուէ իր ծոցին մէջ, այսինքն՝ 100,000 հոգի աւելի քան իր մրցակից խմբակցութիւնը, որ Աշխատաւորներու Ընդհ. Միութիւն անունը կը կրէ եւ ունի համայնավարական ձգտումներ:

Պէտք է ընդունիլ թէ առանց անիշխանականներուն բարոյական ու նիւթական հզօր աջակցութեան, Մադրիտի կառավարութիւնը հաւանաբար մինչեւ այսօր պարտուած էր, եւ զօրավար Ֆրանքօ անցած իշխանութեան գլուխ:

Հետաքրքրական է պատմական ամփոփ ակնարկ մը նետել այդ ուժեղ կազմակերպութեան վրայ, մեզի առաջնորդ ունենալով անոր մասին վերջերս հրատարակուած շահեկան ուսումնասիրութիւն մը:

Պէտք է բաւական հեռուները երթալ բանուորական շարժումներու պատմութեան մէջ, երեւան հանելու համար Սպանիոյ անիշխանականներուն ծագումը:

Արհեստակցական առաջին կազմակերպութիւնը ծնունդ առաւ Սպանիոյ մէջ 1868ի յեղափոխութենէն ետք, երբ հիմնուեցաւ Մարքսի եւ Պաքունինի Ա. Միջազգայինը: Այն ատենուան սպանիական կառավարութիւնը ի զուր փորձեց խիստ միջոցներու դիմել, առաջքն առնելու համար այդ նորատեսակ շարժումին: Չորս տարի յետոյ արդէն 25000 բանուորներ իրենց ներկայացուցիչները ղրկած էին Սարակոսայի համաժողովին: Սակայն Ա. Միջազգայինի ծոցին մէջ առաջ եկած պառակտումը, որուն հետեւանքով Պաքունին վտարուեցաւ Մարքսի կուսակիցներուն կողմէ, իր անդրադարձումը ունեցաւ Սպանիոյ մէջ, ուր Պաքունինի բացարձակ ազատական սկզբունքները աւելի դիւրաւ ընդունուեցան քան Մարքսի ժողովրդավար սկզբունքները:

1872ին, Քորտովայի համաժողովին մէջ 236 արհեստակցական կազմակերպութիւններ, բաղկացած 20 հազար անդամներէ, ի նպաստ արտայայտուեցան Պաքունինի ազատական գաղափարներուն, այսինքն անիշխանութեան, իսկ 5 արհեստակցական խմբակցութիւններ հաւատարիմ մնացին վարդապետութեան:

Ահա այսպէս Սպանիոյ մէջ երեւան եկան երկու մրցակից կազմակերպութիւններ, որոնք 60 տարիէ ի վեր ջանքեր կը թափեն իրենց սեփական սկզբունքները ընդունիլ տալու գործաւոր զանգուածներուն եւ ընչազուրկ գիւղացիներուն, եւ ան ալ յաճախ պարբերական կռիւներով եւ սպանութիւններով:

Այս երկու հակամարտ կուսակցութեանց գործունէութիւնը միշտ իրարմէ տարբերած են թէ մեթոտով եւ թէ նպատակով: Համայնավարները դանդաղ ու խորհրդակցական գործունէութեան դէմ, անիշխանականները նախընտրած են արագ եւ ուղղակի գործունէութիւնը, երթալով մինչեւ ահաբեկում եւ առաջ բերելով ժամանակի, սակայն անմիջական արդիւնքներ: Անկէ զատ, համայնավարները կուսակից ըլլալով խորհրդարանական դրութեան եւ ընդունելով ընդհ. քուէարկութեան սկզբունքը, ուզեցին մասնակցիլ երեսփոխանական ընտրութեանց, մինչդեռ անիշխանականները միշտ ձեռնպահ մնացին, առարկելով թէ յեղափոխութիւնը կարելի չէ իրականացնել քուէարկութեամբ:

1881ին, Փապլօ Իկլէզիաս Սպանիոյ մէջ հիմեց համայնավարութիւնը: Միեւնոյն թուականին հիմը դրուեցաւ նաեւ ընկերվարութեան:

1872էն ի վեր անիշխանականներուն կազմակերպութիւնը անհանդարտ շրջան մը բոլորեց, ներքին կռիւներու կամ իրերայաջորդ կառավարութիւններու խառնութեանց հետեւանքով:

1911ին միայն ան վերջնականապէս վերակազմուեցաւ Փէսթանա եւ Լօրէնցօ իրապաշտ ղեկավարներուն նախաձեռնութեամբ —

1933ին, հանրապետական յեղափոխութեան օրը, երբ Ալֆոնսօ ԺԳ. վտարուեցաւ երկրէն, անիշխանականները յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, ուրկէ կը քաղենք հետեւեալ տողերը.—

«Պէտք է ջնջել պետութեան կազմակերպած իշխանութիւնը: Պէտք չէ յարգել այլեւս ոչ մէկ իշխանութիւն: Պէտք է մէջտեղէն վերցնել անհատական սեփականութիւնը եւ բոլոր հարստութիւնները դնել հաւաքականութեան տրամադրութեան տակ: Վաճառատունները պէտք է անցնին թաղային կոմիտէներու հսկողութեան տակ, որոնք պիտի բաժնեն արտադրութիւնները եւ ապահովեն քաղաքներու պարենաւորումը: Դրամատուները պէտք է մնան թաղապետութեանց յեղափոխական կոմիտէներու տրամադրութեան տակ, որոնք պիտի հսկեն որպէսզի հարստութիւնները արդարութեամբ բաժնուին արտադրող ժողովուրդին [illegible]»:

Անիշխանականները իրենց նպատակին հասնելու համար ամէն տեսակ միջոցներու կը դիմեն: Անոնք սպառնալիքով դրամ կը կորզեն հարուստներէն: Իրենց կուսակցութեան անդամ արձանագրելու եւ անոնց անդամավճարները գանձելու համար բռնի ու խիստ միջոցներու կը դիմեն: Իրենց շարքերը լեցուն են գողերով, մարդասպաններով եւ ահաբեկիչներով: Անոնք վճարուած գաղտնի գործակալներ ունին պետական պաշտօնատուններու եւ դրամատուններու մէջ: Սակայն պէտք է խոստովանիլ թէ անոնց մէջ կան նաեւ զարգացած մտաւորականներ, անձնազոհ գաղափարականներ եւ պարկեշտ քաղաքացիներ:

Այդ ահաբեկչական կազմակերպութիւնը նիւթական տեսակէտով շատ հարուստ է: 1933ի ապստամբութեան ատեն, երբ կառավարութիւնը խուզարկութիւններ կատարեց անիշխանական կեդրոններու մէջ, երեւան ելան զէնքերու եւ ռազմանիւթերու հսկայ մթերքներ, որոնց փոխարժէքը 10 միլիոն փեզէթայի կը հասնէր:

1934ին, ընկերվարականները անիշխանականներուն դիմում ըրին միացեալ ճակատ կազմելու համար: Անոնց Արհեստակցական Միութիւնը տրամադիր երեւցաւ ընդունելու եղած առաջարկը, սակայն ծայրայեղ տարրերուն ընդդիմութիւնը ձախողութեան մատնեցին բանակցութիւնները:

Վերջին ընտրութեանց ատեն, երբ ձախակողմեան տարրերը մեծամասնութիւն շահեցան, համայնավարները ու ընկերվարականները կրկին առաջարկեցին անիշխանականներուն միացեալ ճակատ կազմելու: Այս անգամ ալ մերժումի հանդիպեցան, եւ երբ պատասխան, գործադուլ հռչակեցին ամբողջ երկրին մէջ, դժուարացնելու համար ձախակողմեան տարրերուն մասնակցութիւնը նոր կառավարութեան կազմութեան մէջ:

Սակայն յուլիս 18ին, երբ ծագեցաւ զինուորական ապստամբութիւնը, անիշխանականները նախատեսելով ընդհանուր վտանգը որ կը սպառնար ժողովրդական ճակատին, առանց վարանումի միացան համայնավարներուն եւ ընկերվարականներուն:

Տակաւին յայտնի չէ թէ որ կողմը յաղթող պիտի հանդիսանայ քաղաքացիական ներկայ պատերազմին մէջ որ իր շուրջը մահ ու աւեր կը սփռէ, եւ իրական սպանդանոցի վերածած է ամբողջ Սպանիան: Ամէն պարագայի տակ, եթէ ժողովրդական ճակատը տանի յաղթանակը, շատ հաւանական է որ լուրջ վէճեր ծագին ձախակողմեան տարրերուն մէջ, մասնաւորապէս անիշխանականներուն կողմէ:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԻ

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբերի երկնակամարը այս օրերը աստուածապարգեւ նուէրներ են իրենց արեւայեղց անտառներով, բուրումնալից, անխլիրտ այերով եւ հրաշագան խաղովը ամպերուն, որոնք կը հաւաքուին կատակազէգ՝ լեռնակատարին եւ Ժարժարինի հանքին Երկնակամարին միջեւ, գեղինի, ոսկիի, նարինջի բոլոր երփներանգութիւններով: Միջանկեալ, փետուրներու պարեր, նրբանկար վարդագոյն, գերդ յապախակայ թեւաւորներու, որոնք իրարու կը խառնուին, մութ կապոյտի նրբին վերլուծումով, մինչեւ որ այս ամէնը յամրօրէն միաձոյլ մխապատող շառայլ մը դառնայ լուսինին ցինդ չքնաղանակին արծաթէ լոյսին մէջ

Անգամ մըն ալ ... ու երբ վերջապէս թռչնատարը արեւմտեան բարձունքին ետեւ կը թօթափէ իր այացր դէպի վար — ահա ողջո՛յնը արեւին, որ կարծես դժուարաւ կրցաւ ցարդ անջատուիլ այսքան՝ գեղեցկութենէն: Մարմարակոյտին ասյրերն ու աստղերը մութ ժայռերուն վերեւ կը յոգնօղան ամենահուր կարմիրի մէջ— արեւելք կրկին կը վառի օրհնաբեր, մինչ մերմերեայ աշխարհին աշնանային երկնանուաւը յուշիկ կը յածի ու կը մտնէ թաւուտքին ծոցին մէջ հանգչելու.

Այգո՛ւց: Դաշտանկարը կը հանգչի խոր զորջ: Աշնան մշուշները լեռներուն ու բլուրներուն վերեւ կը խոնարհին վար նեղ հովիտին մէջ: Մեր պատուհաններուն դէմ իրենց դաժանութեամբ՝ կը գրաւեն անտառատուն խրճիթները եւ դէպի բլուրները վերելակները, խիտ ու խիտ աղխելով ամէն տեսարան, մարդկային հայեացքին ամէնէն սովորականը անգամ: Բայց ահա կ'ապրինք հրաշալի խաղը կարմրայեա արեւագունդը սուր ճառագայթով կը թափանցէ մշուշէ ծովուն մէջ, եւ քող առ քող զայն կը ծծէ յաղթապանծ — քիչ ատենէն դոգցես պատրանք մըն է ան, ամէն ինչ իրեն մէջ ձուլող եւ մարդկային աչքը որ քիչ առաջ զայն կը դիտէր այդպէս կատարներուն վրայ, հիմա այլ եւս համայնավար պայծառակերպութեան մէջ կ'անյայտանայ անկէ: Վարդագոյն աստղը նորոգ չքեղութեամբ գիշերուան քօղերէն դուրս կը ցատկէ՞ն:

Ցից բարձունքէն դէպի վար կը փչէ քամին զով ու կորովի: Արեւը, տաքցած, գերի կը վարէ ամէն ինչ, մարգերէն ու պուրակներէն շշնջելով վեր, ծառերու ողորկ բուներուն շուրջ, «րոնք կեղեւներէն մերկ կը բանային ճամբուն վրայ — խե՜ղճ ծառեր, որոնք պիտի պարտաւորուին, բանակներու միանալով, թափառիլ իրենց անտառէն հայրենիքէն հեռի, հոն վայրերը, խորերը, երերահայած, մտատանջ, հասցնելով մարդկութեան կրակներուն մէջ: Ծառերու այդ ողորկ բուներուն շուրջ կան սառի ժանր բլուրներ, հոն ուր քիչ առաջ եւ հիմակ իսկ դեռ առուեններ կան: Անկէ հեռուն, տեսանելի, ամպոտ ջուրի երիզ մը, ուր մեծ գործի վրայ է աբեր, որ կ'աշխատի ցնլալ գոլորշին ու ... Կը փոշիացնէ գիշերուան տամկութիւնն ու ցուրտը, եւ այս մեծ վհուկը ծառին արիւնէն — տատասահոս ռեսինէն — ոսկեփայլ ջինջ չիթեր կը չինէ, որոնք լուսաղնցակներու պէս փակչած կը մնան ճերմակ, քողազերծ բունին:

Միջօրեայ հանգիստ արտոյտներու հնամենի պուրակին մէջ — տատասածայարդեւ երջանիկ ժամե՜ր: Այս գրեթէ չօչափուող լռութեան մէջ կը դդոս բնութեան յանկը մեղուր ու յոսակ: Ոչ մէկ կող կը խլրտի ծառերու կատարին վրայ — թափանցիկ ու անյարժ է երկինքի խորանայարկը: Անխառն ոչինչ — ոչ մէկ ճիկ — ոչ [illegible]. Զարմանահրաշ ճճում մը, թրթռացում մը— հեշտաւէտ զգացում մը տարուած, ճճուած ըլլալու — թէ մասնիկ մըն ես դուն համայնին: Անծի՛ր անծա՛յր հրաշքը բարձունքներուն — անծայրածիր հրաշքը գետիններուն: Մաժուոր յօրք դրուագուա՞ծ բազմաձայ սաղարթատունկներուն շուրջ, եւ արեւուն խառնըշակ բիծերուն մէջ, որոնք ոսկի պատառիկներու պէս կը կախին ծառերուն, կը դողացնեն նրբին ցոլումները ժանրիկ ժամոտածաղիկներուն: Ի՞նչ երփնարկար գոյգ: Միրանեղոյն վառ հաւամղին կը սփռէ բուրեան ծածկոյթ մը քարին եւ ուռճահասել բունին վրայ: Միջանկեալ, առնելը իր խայտաբղէտ աւաւիքին մէջ եւ վարը — պայտսագան աղաբթով քողարկուած — հիակր, խժորուկը եւ մոլոր, ամէնքը առ երի իրարու: Ու աւելի անդին, դէպի աբեւտա ճամբուն առից ձգուած, պտերներուն աշխարհը, անտառին իշխանուհիները: Կը խոնարհին, կը ճօճին, սէգ, զօղոր ու չնորհալի նազանքով կը հովահարեն մեր զգեստին խծիկը: Փոքրիկ ճա՛մբ մը տանելուն մէջ, սկիւռ մը կը շարժակէ ոստէն դէպի կատար եւ գունեան փայտփորը կը բաշէ եղեւինի բունին մէջ, որուն վրայ կը սուրայ, մեզ կողմէ դալով, բարձրաձայնատ թափնակատարը: Ողջորդ անոնց վերեւ կը չիչըլէ — իր դոհր աչքին մէջ ամուր բռնած, անդը արքենի թռիչքով, հսկայ հոլաթեւերը լայնածիր: Ու տղաքը կուգան մեղմ դրնդելով իրենց անկօշիկ հէք ոտուքներով, լայնափոր սակառներով կը սպրդին առասպելին չար դեւուկին նման, անծայր քաղելու Տիրոջը մեծ աշխատանոցին մէջ: Կարմիր փայտը կը կորեն ձեռքերով, ճամբայ բանալու եւ անվրդով, կը հաւաքեն հատապտուղ պատուներով: Թէ կ'ըմբոշխնեն քաղցրածաշակ, — ասիկա յայտնի է իրենց սեւցած բերանէն ... Ձախ առկախ սիրտը անոնց նուրբ պարանոցին կ'ընծայէ չիկակարմիր բուստէ մանեակ ...

Կճահանքներուն զառոզ պերճանքը այս տեսարանը կ'ընծայէ, երբ կը դիտենք զայն փախստեայ, խարուսիկ ամբան, իշխանութիւնը առանձնող աշնան մենաւոր ժամերուն: Մարդ՝ իբրեւ տիրապետող լեռնային գեղեցկութեան՝ ոչ եւս է: Շրջակայ գագաթներ իրենց արքունական թաղելով, կնդմինի վերարկուներով կ'ողջունեն մեզ [illegible]: Սեպտեմբերի աննկարագրելի գեղեցիկ երկինքը խորանաձեւ կը տարածուի ամէնուն վրայ, ամէնը լուռ եւ մենաւոր մեր առջեւ — համօրէն չքեղութիւնը աշնանային գեղեցկութեան: Կուտական ու անշաղախ, ան կը քողազերծէ ծառերուն գլուխը, պարանոցը եւ ծծորակը առաւօտեան աղօթներէն դուրս եւ կը մատնէ զանոնք — համօրէն բնութիւնը — բարեպաշտիկ նայուածքին: Վարը լճերը կը հանգչին վայրի վարդերու քունին մէջ խորասոյզ: Արեւուն այս գեղաչնորհ փայլին տակ սեպտեմբերը յուշիկ ու լռելեայն կը ճամբէ իր հիւրերը, անտառները կը ձերբազատուին չաղակրատութիւններէ, կրկին կը տիրապետէ սարերային անդորրութիւնը, զոր այնքան գեղագուարճ կ'ընծայեն ընձիւղներուն վրայ թեթեւած դալարոյ թռչնիկներուն յապաղկոտ դայլայլիկները:

Եթէ սակայն պատահի որ արեւն ալ դողդոր ընէ [illegible]

ԹԱՐԳՄ. ***

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Զօր. Մէթաքսասի դիկտատորական կառավարութիւնը օրէնք դուրս հանեց համայնավարութիւնը: Ահաւասիկ այդ առթիւ հրատարակուած օրէնքին տրամադրութիւնները.—

ՅՕԴ. 1. Նուազագոյն երեք ամսուան բանտարկութեան եւ վեց ամիսէն մինչեւ 2 տարի՝ դատավճռով որոշած վայրը աքսորի կը դատապարտուի:

Ա.— Ան որ բերանացի կամ ուրիշ որ եւ է ձեւով, ուղղակի կամ անուղղակի, կը ջանայ տարածել ու գործադրել՝ ընկերային, տնտեսական կամ կրօնական այնպիսի դրութիւններ, որոնք կը ձգտին տապալել երկրին մէջ տիրող վարչաձեւը կամ կը ջանան ինքնավար դարձնել երկրին մէկ մասը, յարելով որ եւ է կերպով այդ տեսութեանց:

Բ.— Ան՝ որ իր վերոյիշեալ աւերիչ նպատակները իրագործելու համար լօք առութ հռչակման տեղի կուտայ, կամ գործադուլի կը մղէ բանուորները եւ գործադուլի հռչակումէն վերջ կը դրդէ զանոնք: Այսպիսիներ կ'ենթարկուին օրէնքին տրամադրուած ծանրագոյն պատիժներուն:

Գ.— Ան՝ որ կը մասնակցի ներկայ հրամանագրին 2րդ յօդուածին մէջ յիշուած ձեռնարկներուն:

Դ.— Մասնաւոր ծանրացուցիչ պարագայ կը նկատուի վերոյիշեալ ձեռնարկներու գործադրութիւնը.

1.— Մամուլի, կոչերու կամ այլ տպագիրներու միջոցով:

2.— Հանրային վայրի մը, հաւաքատեղիի մը կամ գործատուներու եւ առհասարակ բանուորներու հաւաքոյթներու մէջ:

3.— Անչափահաս աշակերտներու եւ բանուորներու մէջ փրոփականտ կատարումը:

4.— Այն պարագային երբ վերոյիշեալ յանցանքները կը կատարուին հանրային, պետական եկեղեցական պաշտօնեաներու, մասնաւորաբար կրթական, կրօնական, դատական սպասարկութեան պաշտօնեաներու, հողագործական միութեանց վարչական խորհուրդներու անդամներուն եւ ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային բանակներու պատկանողներուն կողմէ:

ՅՕԴ. 2.— Արգիլուած է բացօթեայ կամ փակ վայրերու մէջ հաւաքոյթ եթէ հոն պիտի խօսուին յօդուած 1ի մէջ յիշուած տեսութիւններուն շուրջ: Այսպիսի հաւաքոյթներուն գիտակցաբար մասնակցողները բանտարկութեան կը դատապարտուին:

ՅՕԴ. 3.— Եթէ վերոյիշեալ յանցանքները մամուլի միջոցով գործադրուին, պատասխանատու կը նկատուին գրութեան խմբագիրը, տնօրէնը ու զայն տպագրողը:

Այս յանցանքները գործող լրագրողներն ու տպագրիչները մինչեւ վեց ամիս կը զրկուին իրենց արհեստը ի գործ դնելու իրաւունքէն եւ յանցանքը կրկնուելու պարագային, մինչեւ 6 ամիս իրաւազրկման եւ տպագրական գործիքներու գրաւման:

Արգելքին հակառակ գործողները յաւելեալ կերպով կը դատապարտուին:

(Ն. Խ.— Օրինագիծը կը բաղկանայ դեռ 9 յօդուածներէ, որոնց ամփոփումը կարելի է տալ հետեւեալ կերպով):

Դատական հետապնդման եւ պատիժներու կ'ենթարկուին այն տպագրիչներն ու գրավաճառները, որոնք քսան օրուան ընթացքին իշխանութեանց չեն յանձներ իրենց մօտ ունեցած եւ այդ վնասակար տեսութեանց վրայ խօսող գիրքերը:

Կը ջնջուին այն բոլոր օրէնքները, որոնք կը հակասեն համայնավարութեան դէմ հրատարակուած ներկայ օրինագծին:

Դատական նախարարութիւնը այս օրինագծին կցած է պատճառաբանեալ զեկոյց մը, որուն մէջ կ'ըսէ թէ, համայնավարութիւնը յեղափոխական կազմակերպութեան մը երեւոյթը ստացած էր այս երկրին մէջ, ու կը ջանար բռնութեամբ պարտադրել պրոլետարական դիկտատուրան:

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Մեր մայրերուն սրտերէն բխած բառերուն քով, կ'ուզեմ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը՝ պատմութիւնն է մայրենի զգացումի մը, խորունկ է երկինքի մը չափ: Ու եթէ սրտէն եկող զգացում մըն է մարդուն գեղեցկութիւնը, այն մարդիկը՝ ամէնքն ալ գտած էին իրենց գեղեցկութիւնը: Երեսնուն վրայ ուրախութիւնը՝ բոցի պէս կարմիր՝ կը վառէր:

Հայաստան մեկնողներուն նայած ատեն, հայրենիքին արեւը, կարծես մարդ կը տեսնէր հայոտա [illegible] մը աչքերուն մէջ: Երեսին վարդերը թերթիկ թերթիկ բացուած, սիրուն, լուսափայլ երեսներով աղջկան մը պէս կը տեսնէ Հայաստանը:

Ու, ամէնուն սրտին մէջն է այս բառը, ու կը կրկնեն.

— Հայաստան, մեր տուն, երկիր դրախտավայր ...

Բայց այդ պահուն, Համարենց Մարտիրի սարսուռ, ու նայեցաւ չորս դին. Շուտով, գէմքերուն վրայ, մարդկային այնքան յուզումով լեցուն ուրախութիւնը տեսակ չունէր:

Ուրախութիւն եւ յուզում, այնքան կրնային ըլլալ:

Բայց ինչո՞ւ ինք անոնց պէս չէր կրնար խնդալ:

Ի՞նչ կը զգային այս մարդիկը:

Իր սիրտը [illegible] չէր կարծեր: Եղբօրը հետ կռուէէն ի վեր, ծալլուած էր սիրտը ու ինք առաջուան մարդը չէր: Իր շուրջը գտնուողներուն ուրախութիւնը իր նախանձը գրգռեց: Որովհետեւ ամէն մարդ, օտարներն անգամ ուրախութիւն մը ունէին: Այս ուրախութիւնը, կեանքի ամէնէն յաջող պատկերներէն մէկը, մարդ հաճոյքով կը նայէր այս տեսարանին:

Ու ձեռքը կուրծքին դրաւ Մարտիր: Իր սրտին մէջ բան մը կը պակսէր. Դողաց:

Այդ պակաս, պարապութիւն մը կը թողուր իր ներսը: Ու ազնուութիւն փնտռելու համար կարծես, ձեռքը մէկիկ մէկիկ իր մօտը գտնուողներուն նայեցաւ:

Կեանքը իր շուրջն էր:

Ու խնդացող մարդոց երեսին վրայ, ջուրի պէս գլգլացող սա խաղկ [illegible] մէջն էր կեանքը:

Ու Մարտիրի, կէս մը ծռեց գլուխը: Ինքնաբուխ ու անուշ արտաժուութիւն մը կար չորս դին: Ան, հրաշքի մը ծիածանը, բռնած էր մթնոլորտը:

Այլ եւս չէր կրնար մնալ այս տարտամ վիճակին մէջ, [illegible] նեղուիլ: Չորս դին արագութիւն կար: Ամէն մարդ, կարծես ուժէ մը մղուած, այս արագութեան անդիմադրելի թափը մը կուտային: Իրենց ձայնին, իրենց նայուածքին, իրենց շարժումներուն մէջ, ժամանակը խելացնող բան մը կը զարձնէր այս արագութիւնը: Ու վայրկեանները, բացէ թէեւ առած, կը թռչէին: Իրեն այնպէս կուգար՝ որ ամէն յուզում այս արագութենէն կը ծնէր:

Իր երեսն ալ սկսաւ վառիլ, երբ բրնձիոց ողջագրկի մը մէջ ընդհանուր, փայլատակումին լուսեցաւ.

— Բարի ճանապարհ, մի մոռնաք մեզ ...

Մարտիրի չէր գիտեր, ինչո՞ւ ինքն ալ, միգմացած ձայնով մը, կրկնեց.

— Մի՛ մոռնաք ...

×

Վերադարձին Համարենց Մարտիրը տխուր էր:

Կայարանին տեսարանը, ճամբուն վրայ, իր աչքերուն լոյսէ փոթորիկի մը պէս կ'երեւար.

Կարծես իր դիմացն էր այն տեսարանը: Ու չողեկառքին առջեւ հազարաւոր մարդիկ, կին, այր, տղայ ու աղջիկ, խառն ի խուռն, կը խօսէին ու կը կանչէին իրարու.

Ձայներու անձրեւ մը:

Ու ամէն շարժումէ, ձայնի մը համաչափութիւնը կ'առնէր: Այս ձայները մաքուր ու բոցավառ, իրար կը գրկէին, երբ կը կրկնէին.

— Հայաստա՛ն, Հայաստա՛ն ...

Այդ պահուն ձայները համբոյր համբոյրի:

Ձայները կը պաղատէին:

Ու սրտի երթաքին եկողները՝ իրենց տեսիլքին յանձնուած, կը կրկնէին անդադար.

— Մի՛ մոռնաք, գրեցէք Հայաստանէն:

Հայաստանը, կարծես իրենց մօտիկն էր: Անոր արշալոյսը կը յորդէր չորս դին:

Հայաստանը, խաղաղութեան պատկերն էր, ու ձեռքերը ձեռքերուն կը հիւսուէին.

Մարտիրի ճամբուն եզերքը կեցաւ, ու մնաց գլխիկոր: Իր աչքերուն խոր լոյս մը կը թրթռար, ու կայարանին պատկերը, քիչ առաջուան արագութիւնը կ'առնէր: Բոլոր շարժումներն [illegible], ու մնաք բարով ատեն, ձեռքերը իրարու կը բռնէին ծաղիկներու պէս:

Որչափ քաղցր էր ձեռքի սեղմումը:

Կարծես երկու բաներ իրարու կը կապուէին:

Այս անգամ սարսռաց Մարտիրի, ու երբ քալելու սկսաւ, կը փափաքէր որ անտես հոգի մը, իր ձեռքերուն դպէր յոյսի պէս: Ինք, ատանկ անուշ տաքութեան մը պէտք ունէր: Ու ինքնաբերաբար, մութին մէջ անկեց ձեռքերը: Կարծես մէկուն կը սպասէր, ու մրմնջեց

Ներողութիւն ...

Հայաթաւոր շրթունքներ, կարծես այս բառը կը կրկնէին: Ու սիրտը, որովհետեւ կը պաղթէր, բացաւ կուրծքը կ'ուզէր խօսիլ: Շատոնց սիրտը յուսութեամբ լեցուն եւ ուռած, այլ եւս չէր կրնար համբերել: Ա՛ռ գէր խօսիլ մէկուն պէս՝ որ միայն խօսելով կը թեթեւնայ, երբ եղբօրը տունէն առջեւ հասաւ: Ցանկապատ կեցաւ, ու նայած տանն, մութին մէջ քիչ առաջուան պատկերները հեր օրերուն խառնուելով, նոր կարօտով մը լեցուցին սիրտը:

Շատ անգամներ այս ճամբէն անցած էր, բայց մաղ մը անգամ չէր չափած մարմնին վրայ:

Հիմա՛:

Լքումի մը ընդհանուր պատկերը կը տեսնէր, ուր փախչողներու արտէն բան մը կը մնայ:

Որչափ ծանր կ'ըլլան սառէերները պարապ տուներուն մէջ, երբ մութը կը կոխէ:

Աւանի մինակ մնացած տուները տխուր լռութիւն մը կը ծծէին, ու երբ կը մօտենան անոնց, չես գիտեր ի՞նչպէս՝ կը ծռես գլուխդ:

Ու հիմա, այս կիսակատար տանիքին վրայ, պլպլացող կանթեղներու պէս կ'երեւային մթութեան մէջ կորսուած աստղերը, ու իր ձեռքերով սկսած այս տանիքը, հրկիզուած մատուռի մը պէս երեւաց աչքերուն:

(2)

ԱՐՄԷՆ ԱՐԱՄ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԶԳ. ԿԵԱՆՔԸ ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ ՄԷՋ

Ս Վերադարձած վերջերս Ուրու-կուայէն... ...կէ վազդ. թն ու այցելած քլլալով, ...ութեան խոսակցութիւնը ունեցած է ...Այրէսի «Արմենիա» թերթի ...աշխատակցութեան հետ.—

Ի՞նչպէս գտաք Ուրուկուէյի մեր ...թեան վիճակը:

— ...ինչ հանուք առամաք գէշ չէ. ...անդ տնտեսական տեսակէտով ...ինքը եւ՛ շատ գործի եւ բանի տէր ...Ինչպէս եւ հոս՝ Արժանթին, Ու-...ուէյի մէջ ալ Հայերը կը նկատ-...ին լաւ աշխատաւորներ եւ պար-...ու գործունեայ առեւտրական-...Հայերը առհասարակ վստահու-...թեան ու համակրանք կը վայելեն յաչս ...եղական ժողովուրդի եւ իշխանութեան ...ւպէս նաեւ լաւ վարկ ունին դրամա-...րական շրջանակներու մէջ: Ուրախ ...ունիմ, որ Հարաւ. Ամերիկայի ...թիւնը ընդհանրապէս իրեն հա-...պատուաւոր դիրք ստեղծած է:

Իսկ ի՞նչպէս են ազգային գոր-...ները:

...ն, ազգային գործերը: Հայր ...ութան խնայող է ու խելացի իր ան-...ական գործերու մէջ, այնքան շռ-...ու անխոհեմ է երբ խնդիրը կու-...հանրային գործերու: Բնականա-...Ուրուկուէյի մեր հայրենակից-...ն ալ բացառութիւն չեն կազմեր: ...Մոնթէվիտէոյի չորս հազարնոց գա-...ը ունի երկու ազգային կեդրոնա-...ն մարմին, երկու եկեղեցի, երկու ...ւսումնարան, տասնի չափ զպրոց-...ներ եւ չգիտեմ քանի հայրենակցա-...ններ Երբեմն զպրոցները կողք ...կողքի իրարու մրցակից: Երկու ե-...կեղեցիներն ալ համարեա միշտ պա-...րապ... Այդ գաղութը կրնար դիւ-...րութեամբ բաւարարուիլ մէկ եկեղե-...ցիով, զպրոցներու թիւն ալ կարելի է ...կէսի կիսով, որով նիւթական միջոց-...ներու անողջին խնայողութիւն կը լի-...ր եւ ազգային գործը աւելի կը շա-...ւէր

Բայց ինչո՞ւ ուրեմն այդպիսի ...իճակ կը տիրէ:

Ինչո՞ւ: Այդ ինչուն Մոնթէվի-...տէոյի գաղութի առաջնորդներուն ...արցուցէք: Քանի մը տարի առաջ ...Մոնթէվիտէօն համերաշխութեան ու ...միութեան օրինակ էր մեր գաղութ-...ներու մէջ: Ազգային գործերը ամփոփ-...ուած էին Գաղթային Միու-...թեան ձեռքը, տասը տարիէ աւելի գո-...յութիւն ունեցող եւ ընդհանուր հա-...մակրանք վայելող կազմակերպու-...թիւն մը: Ան կրցած էր համախմբել ...գաղութի հայութիւնը եւ ազգային ...հասարակական կեանքի հիմը դնել: Բայց ...ամանան նախանձոտ է եւ խաղաղու-...թիւն չի սիրեր: Օր մըն ալ խնդիր ...ստեղծած է Գաղթ. Վարչութեան եւ գա-...ղութի հովիւ Տոլապճեան վրդ.-ի մի-...ջեւ Սափորական խնդիր մը: Վարդա-...պետը իր յետնեալ սահմանները ու-...ղած է, վարչութիւնը առարկած է եւ ...այս պզտիկ միջադէպէն ծագած են ...գաղութի համար մեծ հետեւանքներ, ...Տ. Եօթ. Թումանեանի ձմի կաթիլ ...ջուրը առասկի պէս: Վարդապետը ինք-...նիր անիրաւուած զգալով գտած է ...իրեն համախոհներ: Մարաշի Հայր-

Միութիւնն ալ, որ մեծ ու զօրաւոր կազմակերպութիւն մըն է, իր հովանաւորութեան տակ առած է հայրենակից վարդապետը եւ —գաղութը բաժնուած է երկու մասի, Գաղթ. Միութեան կողքին բուսած է Հայ Կեդրոն անունով նոր ազգային միութիւն մը: Մարաշի Հայր. Միութիւնը գնած է շէնք մը եւ վարդապետին համար բացած է եկեղեցի մը: Գոյութիւն ունեցող դպրոցներու կողքին բացուած են նոր դպրոցներ ... Ահա ձեզի երկու ազգ, երկու եկեղեցի, երկու հովիւ, զուգընթաց դպրոցներ — մէկ խօսքով «Հայու գործ»:Եւ Մոնթէվիտէոյի հայութեան խաղաղ ու համերաշխ կեանքը ահա մէկ տարի է խանգարուած է: Հակառակորդ կողմերը նոյն իսկ իրարու հետ չեն տեսնուիր, բարեւ չեն տար իրարու ..

Փորձ չըրի՞ք միջնորդելու եւ համերաշխութիւնը վերականգնելու:

— Ըրի, ի հարկէ, թէ առաջին այցելութեանս եւ թէ այս անգամ՝ երկու կողմերու ներկայացուցիչներուն հետ առանձին երկարօրէն խօսեցայ եւ յորդորեցի որ մէկ կողմ դնեն անձնական նկատումները եւ աշխատին միութիւն ու համագործակցութիւն յառաջ բերել գաղութին մէջ: Դժբախտաբար արդիւնքը դրական չեղաւ

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐՈՒ ԱՀԱՒՈՐ ԱՆԿՈՒՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Մնունդներու համագումարին առթիւ, որ բացուեցաւ Լիոնի մէջ, ահաւոր իրողութիւններ երեւան հանուեցան Ֆրանսայի ծնունդներու նըւազման մասին:

Համաձայն վիճակագրութեանց ,ծընունդները 38.000 պակաս եղած են անցեալ տարի, իսկ 65.000 աւելի՝ Գերմանիոյ մէջ: Ֆրանսայի մէջ ծնած իւրաքանչիւր երեխայի դիմաց Գերմանիոյ մէջ կը ծնի երկու, Ճափոնի մէջ՝ երեք, Ռուսիոյ մէջ՝ 7, իսկ Չինաստանի մէջ՝ աւելի քան 20:

1935ին Գերմանիոյ մէջ ծնունդները մահերէն աւելի եղած են 469.000, Իտալիոյ մէջ՝ 403.000, եւ նոյնքան՝ Լեհաստանի մէջ, իսկ Ֆրանսայի մէջ մահերը ծնունդներէն աւելի եղած են 20 000:Աւստրիա միւս միակ երկիրն է ուր մահերը ծնունդներէն աւելի եղած են: Նոյն վիճակագրութեանց համաձայն, իւրաքանչիւր հազար Ֆրանսացի մայրերու խումբ անցեալ տարի ծնած է 780 աղջիկ,— պակաս քան պէտք է ներկայ սերունդին տեղը բռնելու համար: Եթէ ծնունդներու եւ մահերու համեմատութիւնը այսպէս երթայ,Ֆրանսացի գիտուններ կը հաշուեն թէ միայն 560.000 երեխաներ պիտի ըլլան 1944ին: Իսկ եթէ որդեծնութեան անկումը շարունակուի այնպէս ինչպէս վերջին հինգ տարիներու ընթացքին, միայն 450.000 ծնունդներ պիտի ըլլան ութ տարի վերջը: Այս առթիւ հայրենասէրներ կ՚ողբան որ Ֆրանսա աւելի քան մէկ միլիոն ծնունդ ունէր 1872ին ..

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՎԱԽԿՈՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ»

Պատահմամբ ձեռքս անցաւ սարտոյս ընթացքին Փարիզի մէջ լոյս տեսած գիրք մը «L'Avion noir» հեղինակը Henry Monfreid որ իր ականատեսի պատմութիւնը կ՚ընէ Եթովպիոյ վերջին անցքերու մասին: Հեղինակը իր յառաջաբանին մէջ կը խոստովանի թէ «լսած ու տեսածները գրի առած է» Նէկիւսի երկրին վերջին շրջաններու մասին: L'Avion noir 111րդ էջին մէջ կը կարդանք.— «... Notre ministre Bodard dont on a certes déjà fort élogieusement parlé à l'occasion de la défense de notre Légation. Ce fut un thème de choix pour les journalistes, thème qui fait un peu sourire ce qui virent la réalité car au point de vue militaire, cette défense consista à contenir la panique des deux mille Arméniens parqués dans les jardins de la Légation et complètement affolés par la peur, cette **race mercantile étant la plus poltronne du monde**».

Poltronne կը նշանակէ երկչոտ, վախկոտ: Ֆրանսացիք եթէ մէկը ամենազեղ ուզեն poltronne կը կոչեն որ երկչոտէն ու վախկոտէն քիչ մը աւելի ծանր է: «Mercantile» ն ալ այստեղ կը նշանակէ «փերեզակ», «չէր-չիք»:

Երեւի Անրի տը Մոնֆրէտ Լօթիի հայէրէին մէջ իր դէմքը տեսած է, բայց առանց ճանչնալու հայ ժողովուրդը ..

Գիտի եղաչրէինք իրեն մեծ պատուիրաքմէն շրջանէն մնացած քանի մը ֆրանսերէն գիրքեր կարդալ, եւ յետոյ հրապարակ իջնել:

Տ. Լ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՁԵԿՈՅՑԸ

Օգոստ. ամսուան սկիզբը Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի Կարմիր Խաչ կազմակերպութեան համագումարը: Այդ առթիւ ժամուլին տրուած զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները

Կարմիր Խաչը այս տարի, առաջին կիսամեակին, կազմակերպած է 268 առողջապահական դասախօսութիւն, 139ը գիւղերու մէջ: Գիւղատնտեսական եւ բանուորական կեդրոններու մէջ հիմնած է 400էն աւելի կայաններ:

Երբ որոշուեցաւ արգիլել վիժումները, Կարմիր Խաչը փակեց Լենինականի իր հիւանդանոցին կից գործող վիժարանը (աբորտարիում) եւ այնտեղ բացաւ մանկաբարձարան մը, իսկ Երեւանի հիւանդանոցին վիժարանի մահճակալները յանձնեց ծննդաբերական բաժնին:

Կ. Խաչը բժշկական լայն օգնութիւն ցոյց տուած է Երեւանի մէջ իր մահճատունով, ուր կը գործեն Հայաստանի յաւագոյն բժիշկները եւ դասախօսները: Այդ մահճատան մէջ ընդունուած են մայիսէն մինչեւ օգոստոս 2244 հիւանդներ: Կարմիր Խաչի առողջապահական կայանները եւս մեծ գործ կատարած են բանուորական կեդրոններուն մէջ: Արուեստական ձգախէժի գործարանին մէջ բանուորական բնակարանները ու հանգստատեղերը կանոնաւորաբար հականեխուած են, չարունակ գործած են բաղնիքը եւ լուացարանը:

Կ. Խաչը առողջապահական արշաւներ կազմակերպած է նաեւ դէպի Վաղարշապատ, Լէնինական, Ղամարլու, ինչպէս նաեւ առողջ - առողջապահական արշաւ մը դէպի Բագու:

ԹԱՆԿԱՐԺԷՔ ՀԻՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

Երեւանի թանգարանին յանձնուեցան, վերջերս, պատմական թանկարժէք առարկաներ, որոնք գտնուած են զանազան վայրերու մէջ, պատահական պեղումներու ընթացքին:

Ամասիայի մէջ գտնուած է պրոնզ կանթեղ մը, որ թաղուած գլուխ ունի,— այս առարկան կը պատկանի Հայաստանի ուրարտական շրջանին:

Թալինի շրջանէն Աշնակ գիւղին մէջէն գտնուած են 6 ոսկի եւ 39 արծաթ դրամներ, որոնք կը պատկանին սելճուկեան շրջանին:

Դուինի մէջ գտնուած են ոսկի ապարանջան մը, ոսկի օղեր, ժԱ. դարու ոսկեդրամ մը, որ կը պատկանի Կոստանդին ԺԲ.ի եւ կը կրէ արաբերէն մակագրութիւններ:

Թալինի շրջանի աւերակներէն գտնուած է պրոնզ արձան մը կենդանիի մը պատկերով, պատկանաբար հեթանոսական շրջանի արտադրութիւն:

ՄԵՐ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳԸ

Խորհ. Հայաստանը կը գրէ թէ Ռոմանոս Մելիքեան, Սպիրիդոն Մելիքեան եւ ուրիշներ ուսումնասիրած են Հայաստանի գաւառներէն մեծ մասին երաժշտական ֆոլքլորը: Սակայն կան տակաւին գաւառներ, որոնք ուսումնասիրուած չեն, — օրինակ Շամշադինը, Դարիճը, Սիսիանը, Ղափանը: Հայաստանի պետական Երաժշտանոցին գիտական ուսումնասիրութիւններու բաժինը ձեռնարկած է Շամշադինի երաժշտական ֆոլքլորին քննութեան: Այդ նպատակով, երաժշտագէտ - ազգագիր Արամ Քոչարեանի ղեկավարութեամբ մէկուկէս ամիս ժամանակով Շամշադինի շրջանը մեկնած է յանձնախումբ մը, որ պաշտօն ունի հաւաքել գաւառին երաժշտական ամբողջական հարստութիւնը: Ձօնոկրաֆի վրայ պիտի ձայնագրեն գործիքային թէ ձայնական ժողովրդական երգերը, պարերգները, ու պիտի պարզեն այդ գաւառին երաժշտական ոճը, պիտի ճշդեն ժողովրդական գործիքներուն տեսակները, ծագումը եւ վարպետները: Հին յուշարձաններու միջոցով պիտի ճշդեն թէ ինչպիսի երաժշտական գործիքներ ծանօթ էին Շամշադինի պատմութեան մէջ:

** Փրոֆ. Կ. Սարաջեան կը գրէ թէ Երեւանի Երաժշտանոցին ուսումնական տարուան վերջաւորութեան՝ համերգ մը տրուեցաւ, ծանօթացնելու համար փրոֆ. Ս. Բարխուդարեանի եւ Վ. Տալեանի դասարանին նըւաճումները: Ջայնական թէ գործիքական երաժշտական ստեղծագործութեանց մէջ աչքի կը զարնէր ժամանակաբար ուսանող Աշոտ Սաթեանի տաղանդը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՐԻ ՎԱՅԵԼՈՒՄ

«Աստղաբեղ» ծեղճեղայ խըսրենը-ծուղթեռըը կը ըկ այս խորագրով խմբագրական մը մէջ (4 սեպտ.).

— «Վասպուրագ պայմաններու տակ ծնունդ առած հիւանդոտ կազմակերպութիւն մըն էր հայկական աղբիւրի մէջ բուսած «Միացեալ Ճակատ» կոչուող կազմակերպութիւնը, որ կարճ ժամանակի մէջ պառակտուեցաւ եւ ցուցադրեց սպականութիւն:

«Միացեալ ճակատը ճակատագրուած էր պառակտելու եւ քայքայուելու, որովհետեւ անոր բաղկացուցիչ տարրերը կը կազմէին այնպիսի հոսանքներ, որոնք մահու չափ դիրար կ՚ատէին. Անոնք քով քովի բերուած էին մէկ գլխաւոր նպատակով — քայքայելու համար հայ ժողովուրդի միակ առողջ, կենսունակ եւ մարտունակ կազմակերպութիւնը՝ Հ. Յ.Դաշնակցութիւնը

Անոնք որ «Միացեալ Ճակատէն քաղաքական շաղաղակներ դուրս բերելու անմիտ գիտաւորութիւնն ունէին, պարզուած երեւոյթէն չի կրցին դաս առնել: Անոնք չի կրցին դաս առնել թէ Դաշնակցութեան դէմ անողնիւ եւ անմաքուր պայքար մղելու համար անմաքուր տարրերը պատրաստ են ամէն բան զիջանել Հայաստանի լուրջ ուր իրենց համար անձնական որ եւ է վտանգ չկայ: Բայց անոնք չեն կրնար բոլշեւիկ խռովարարներու հետ միեւնոյն կառքին լծուիլ, երբ անոնք փորձեն յարձունկութեան ասպարէզ զարձնել նաեւ արտասահմանեան երկիրները, ուր անձնական վտանգ կրնայ ծագիլ իրենց համար:

Բոլշեւիկ խռովարարները այժմ ալ կ՚աշխատին վերակազմել քանդուած «Միացեալ Ճակատը»:

Հօկի Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը խորհրդակցական ժողովի հրաւիրած է կատաձելի բոլոր հոսանքներն ու խմբակցութիւնները, որոնց շարքին նաեւ Բարեգործական Միութիւնը, կազմակերպելու համար դարձեալ «Միացեալ Ճակատ» մը ընդդէմ «Դաշնակ փաշիզմին»

Ինչպէս Բարեգործական Միութիւնը, նոյնպէս ալ զանազան վերաշինական, ուսումնասիրաց, հայրենակցական, եւն. խմբակցութիւններ, որոնք հազար երդումով կ՚աշխատին ցոյց տալ որ իրենք քաղաքական գործերու չեն խառնուիր, բայց կ՚երթան «Միացեալ Ճակատ» կազմելու Հօկի քօղով ծպտեալ հայանուն բոլշեւիկներուն հետ, պայքարելու համար հայ քաղաքական կուսակցութեան — Հ.Յ. Դաշնակցութեան դէմ: Այսինքն՝ կը կատարեն քաղաքական նենգ գործեր:

Խռովարար հայանուն բոլշեւիկները Մոսկուայի վիժուածք որոշումը, «Միացեալ Ճակատ» կազմելու ռազմավարութիւնը այսպէս կը հասկնան եւ կ՚աշխատին իրականացնել դայն արտասահմանեան հայ կեանքին մէջ: Անոնք իրենց տարրերին եւ դերին մէջ են: Սակայն հետաքրքիր է գիտնալ թէ ի՞նչ կը փնտռեն միւս տարրերը: «Առկիսի Դաշնակցութի՞ւնը քայքայել: Մինչեւ հիմա կատարուած բոլոր փորձերը տակաւին պէտք եղած դասը չտուի՞ն իրենց, թէ ի զուր ճիգ ու աշխատանք է որ պիտի վատնեն, իբրեւ արդիւնք սիրտ խառնուք ստանալու համար միայն:

Մենք այժմէն կը վստահացնենք նենգաւոր հայանուն բոլշեւիկները եւ ռամկավարներու գործակատար Բարեգործականը, որ այս նոր փորձն ալ պիտի ծառայէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ուժեղացումին եւ նոր պառակտումներու՝ իրենց միջեւ, իբրեւ հետեւանք դիրար պատուելու այն ձեւով, որ վերջերս ցուցադրեց հանդուցեալ «Արամազդ»ի (Աթէնք) վերջին թիւի խմբագրականը»:

14,200 ՔԻ՛Օ ՄԵՂՐ

Խորհ. Հայաստանի մէջ կը կարդանք (23 օգոստ.).—

Առատօրէն, պաշ աղբիւրներու կարկաչիւնին եւ ծաղիկներու սոսափիւնին հետ, Արագածի բուրումնաւէտ կուրծքերուն վրայ կը լսուի այնտեղ «բնակութիւն» հաստատած մեղուներու բզզիւնը Արագածի լանջերուն վրայ, ծաղիկներու եւ կանանչներու մէջ շարուած են Աշտարակի մեղուաբուծական տնտեսութեան, Վաղարշապատի, Արարանի, Արթիկի, Թալինի եւ այլ շրջաններու տնտեսութեանց փեթակները: Կ՚ամին ու կը բազմանան այդ փեթակներուն բնակիչները: Եւ ինչո՞ւ չամին: Հասարակական գիւղատնտեսութեան կազմակերպութեան յաջող ամէն ընտանիք իրաւունք ունի պահելու 20 փեթակ: Արդարեւ Արագածի լանջերուն վրայ շարուած փեթակներուն մէկ մասը կը պատկանի գիւղատնտեսականներուն: Եւ մեղուաբուծութիւնը կը զարգանայ մեր երկրին մէջ, շնորհիւ աշխատաւորներու ժրաջան աշխատանքին, մեր սարերու եւ գաշտերու աննման ծաղիկներուն: Արագածի մեղուաբոյծները ցոյց տուին որ գիտեն լաւ խնամել մեղուները, ատոր համար է որ փեթակներու թիւը կ՚աճի հետզհետէ եւ բերքը առատ է այս տարի:

Աշտարակի մեղուաբուծական տնտեսութիւնը երբեք այս տարուան չափ մեղր չէր ստացած, երբեք այս տարուան պէս մեղուն աճում չէր տեսած: Ամէն տարի 2—3000 քիլօ մեղր կը ստանար, իսկ այս տարի պետութեան կը յանձնէ 14.200 քիլօ մեղր: Միւս կողմէ մեղուներու բնտանիքներուն թիւը հասած է 351ի:

Այս տարի Սամալարի, Աշտարակի, Արարանի մեղուաբուծական տնտեսութիւնները ամէն մէկ փեթակէն կը ստանան 25—32 քիլօ մեղր, օրական իւրաքանչիւր փեթակ կուտայ միջին հաշիւով 1800 կրամ մեղր: Բացառիկ բան չէ, եթէ եղեր են օրեր՝ երբ Աշտարակի մեղուաբոյծները ամէն մէկ փեթակէ ստացեր են երկու կամ երկուքուկէս քիլօ մեղր:

Հայաստան օժտուած է մեղուաբուծութիւնը զարգացնելու ամէն հնարաւորութիւններով, միայն անհրաժեշտ է մեղուաբոյծ պատրաստել:

«ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ»

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

Համերգի վերջին համարը, որ հանդիսութեան յաման պսակն եղով կլինր ...եց երեք անգամ, եկաւ անհրկրայօ-...ին հաւաստելու Կոմիտասի շահած ...վճռական ճակատամարտը», նրա արուեստի հմայիչ ուժը, նրա խմբավարական ձլացուցիչ տաղանդը: Ի դէպ ...ուած, հայ եւ օտար մամուլը գանազան վարիանտներով ու ջերմագին ...ւելի աւելի կամ պակաս գունեղ ...արտայայտութիւններով արձանագրեց Կոմիտասի ցուցադրած հայ երաժշտական մշակոյթի այդ յաղթանակի առնը, ի հարկէ լուսաբանելով ...րժուական դասակարգային տեսակէտով:

Թատրոնի պայտաձեւ միջանցքի աջ ...եւ փոքրիկ դուռը բացուեց, եւ ծանօթ - անծանօթ տղամարդկանց յաջողման յորդեց դէպի բեմ՝ իր յուզումնալից գոհունակութիւնը յայտնելու «Վարպետ» Կոմիտասին. Դրանցից եւ ոչ ոքի չէի ճանաչում, բացի Եօժէ. Թումանեանից :Սա երախտանութեամբ համար բացառատ թեւերով, անուշ ժպիտը երեսին, մօտեցաւ Կոմիտասին ու գրկելով նրան, ասաց.

— Կոմիտաս ջա՛ն, եթէ վեղար չունենայիր, ես կ՚ուզենայի լինել Կոմիտաս.

— Վեղար չունեմ, Օհաննէս, խրտմաքս վեղարի տեղ ես ընդունում,— պատասխանեց Կոմիտասը ծիծաղելով, եւ նրանք համբուրուեցին:

Ամբի անդամներից իւրաքանչիւրը յուսիչտալութեան զգացմունքով, յաղթական ճակատամարտին մասնակցող զինուորի պարծանքով կ՚ուզենար հետեւիլ Թումանեանի օրինակին, եթէ ակնածութեան գիտակցութիւնը պատնէշ չքաշէր նրա առաջ:

Թատրոնի գլխաւոր մուտքի մօտ, Կոմիտասին սպասում էր ծաղիկներով ու երփներանգ ժապաւէններով զարդարուած քառաձի մի կառք, չուրջը հոծ բազմութիւն, որ տեսնելով նըրան, ծաղիկներ եւ կոնֆեթի շաղեց վրան: Երբ նստեցինք ու կառքը շարժուեց, Կոմիտասը՝ կարծես սպառնալով մէկին, ասաց.

— Ես ձեզ ցոյց կը տամ՝ «հայ ժողովուրդը ե՛րգ չունի» ...

Այդ խօսքերն ունէին իրենց նախապատմութիւնը. Էջմիածնում Կոմիտասի բազմաթիւ օտար այցելուներից մէկն ասել էր, երբ ռուս ազնուականութեան մէջ տիրող կարծիք, որ հայ ժողովուրդը երգ չունի, որ նա օգտագործում է իր հարեւաններից փոխ առած երգերը միայն, որ այսպէս կոչուած հայ մշակութային երաժշտութիւնը, աւելի ճիշդ բազմաձայն երգեցողութիւնը չափազանց նախնական է եւ իր մշակոյթի խեղճուկ արտոյով հեռու չի գնում ռուս գիւղացիական երգերից:

Այդպիսի թիւր տեսակէտը չէր կարող խորապէս չվրդովել հայ երաժշտութեան պաշտպան գնահատականին նախանձախնդիր Կոմիտասին: Եւ Կոմիտասը գիտական փաստարկներով հերքեց այդ հէքեաթը՝ երկրորդ համերգից յետոյ կոնսերվատորիայի դահլիճում տուած իր դասախօսութեամբ, որի ժամանակ նա իրեն յատուկ պատկերաւոր ոճով բացատրում էր հայ ժողովրդական երգի ծագումը ու երգելով կամ սրինգի նուագով ցոյց էր տալիս նրա տարբերակները (վարիանտ), որոնք պայմանաւորուած են մեր երկրի տեղագրական զանազանութեամբ եւ մեր ժողովրդի տնտեսական - կենցաղային առանձնայատկութիւններով: Իսկ համերգներում նրա ցուցադրած բազմաձայն երգերի մշակոյթը հաղորդեց ամէնէն խստապահանջ արուեստագէտներին, որ մեր երաժշտական մշակոյթը, Կոմիտասի շնորհիւ, լայն ճանապարհ է բացում իր համար՝ տեղ գրաւելու եւրոպական ազգերի յառաջակից մշակոյթի չարքում

Այս տեսակէտից վերին աստիճանի նշանակալից է ռուս արդի երաժշտական յայտնի քննադատ Գնեսինի կարծիքը Կոմիտասի արուեստի մասին:

«Քսանհինգ տարի առաջ, յետամնաց Պարկաստանի սահմանակից յետադիմական ցարական Ռուսաստանի մի ծայրագաւառում, Կոմիտասն ըստեղծել է այնպիսի գլուխ գործոցներ որոնց տակ պարծանքով կը ստորագրէր եւրոպական հռչակ ունեցող ամէն երաժշտագէտ»:

Մի ուրիշ հեղինակաւոր անձ՝ Փրոֆ. Հարթման՝ 1918ին Արտախանի Թատրոնում Կոմիտասի մասին տուած իր յատուկ դասախօսութիւնը փակեց հետեւեալ խօսքերով.

«Իւրաքանչիւր հայ երաժիշտ նախ պէտք է ուշի - ուշով ուսումնասիրէ Կոմիտասի արուեստը եւ մարսէ, իւրացնէ այն, ապա ձեռք զարկէ ստեղծագործական աշխատանքի»:

Ընթերցողը թող ների ինձ, եթէ յիշողութիւնս բառացի ճշդութեամբ չի վերարտադրում այս երկու մէջբերումները, որոնց հեղինակները միանգամայն զերծ են Կոմիտասի վերաբերմամբ աչառու լինելու ախտից:

Մինչդեռ մեզանում որոշ անհատներ, չհասկնալով մեր երաժշտական կուլտուրայի յառաջնչական տարբերքը կամ ղեկավարուելով անձնական նկատումներով, թերագնահատում են Կոմիտասին, որակելով նրան որպէս լոկ ազգագրագէտ կամ յայտարարելով նրա ներդաշնակութիւնը աղքատիկ: Կոմիտասի արուեստի մասին Հարթմանի եւ Գնեսինի յայտնած կարծիքները հերքելով ազգագրագէտ արտառոց բնորոշումը, չէշտում են նրա ստեղծագործական կարողութեան, նրա պայծառ տաղանդի շլացուցիչ փայլը: Իսկ Կոմիտասի ներդաշնակութեան «աղքատիկութեան» առթիւ նոյն Գնեսինը 1927ին, երբ Երեւանի Երաժշտանոցի խումբը տօղեբըս գրողի հետ գնացել էր Մոսկուա, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 10-րդ տարեդարձին, ասաց մօտաւորապէս հետեւեալը.

«Պարզութիւնը, ներդաշնակութեան հնարաւորութիւններէ ժլատ կիրառումը Կոմիտասի արուեստի ամէնէն ուժեղ գիծն է: Կոմիտասը վրձինի թեթեւ շարժումով, հատընտիր բառով, նուրբ քասկներով կերտում է այնպիսի ցայտուն, ամբողջացած եւ ազդու նկարներ, որոնց վրայ ուրիշները կը սպառէին մի քանի քիլօ ներկ ու չէին արտայայտի նրա կախարդական մըտապատկերը»:

Այո, Կոմիտասը կախարդ էր իր ստեղծագործական հնարաւորութիւններին թափով: Կոմիտասն անզուգական էր արուեստը ցուցադրելու, նրա գրաւչութեամբ սիրտ թովելու ձգտումով: Կոմիտասը վարպետ էր հայ երաժշտութեան ոճը հասկնալու եւ այդ ոճով հայ աշխատաւոր մարդու յուզական աշխարհը պատկերելու կարողութեամբ. Կոմիտասը մեր երաժշտական կուլտուրայի յաղթական զօրավարն էր, որ բուռն ծափողջոյններ ի ձայնակցութեամբ այդ մշակոյթը տարաւ, հռչակեց Էջմիածնից Երեւան, Թիֆլիս, Բագու, Պերլինից Փարիզ, Պոլսից Աւստրիա, Եգիպտոս.

Եւ այսօր չկայ այլ եւս Կոմիտասը, այդ զարմանահրաշ, այդ սքանչելի մարդը: Մահը յաւիտեան փակեց Կոմիտասի այնքան խոհուն աչքերը, կտրեց թելը նրա երբեմնի հանճարեղ մաքի, որի վրայ երկու տասնեակ տարի առաջ անողոք հիւանդութիւնը ձգեց խաւարի թանձր քօղ:

Կոմիտասը մեռաւ օտար երկնքի տակ, տասնեակ հազարաւոր քիլոմէթրը հեռու մեր պայծառ հորիզոնից, աշխատաւոր ժողովրդից, որի հետ նա կապուած էր իր զգացմունքների եւ ստեղծագործութիւնների զգալի մասով, իր զգայուն սրտի հազար - հազար թելերով:

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

(Վերջ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

մի քաղաքականութիւնը, «փոթորիկի բռնուած ըլլալով »:

Կ'ըսուի թէ Խորհրդային Միութիւնն ալ պիտի հարկադրուի բուբլին յարմարցնել Ֆրանքի նոր արժէքին: Խուժանական կառավարութիւնը անհրաժեշտ չի գտներ որ եւ է փոփոխութիւն կատարել, ընդհակառակն կը յուսայ թէ Ֆրանքին արժեզրկումով աւելի պիտի ծաղկի երկրին արտաքին առեւտուրը :

Համայնավարները ընդդիմանալով կ'առաջարկեն

Համայնավար կուսակցութիւնը բացորոշապէս յայտնեց իր ախոյեանութիւնը Ֆրանքին արժեզրկման դէմ, թէ բերանացի եւ թէ թերթով: Գ. Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ նոր դարձած էր Մոսկուայէն, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Պառլոյի մէջ.

— «Կը յայտարարեմ յանուն Համայնավար կուսակցութեան թէ մենք հակառակ եղած ենք եւ ենք Ֆրանքին արժեզրկման: Ֆրանքին գինը կոտրել՝ կը նշանակէ տուժել տալ չքաւորներուն, բանուորներուն, գիւղացիներուն: Մենք համայնավարներս կ'ուզէինք որ հարուստներուն վճարել տան, տուրքերը բարեփոխուին, պայքար մղուի հարկային խարդախութեան դէմ եւ տուրք առնուի մէկ միլիոնէն վեր հարստութեանց վրայ: Ֆրանքին արժեզրկումը ապրուստի սղութիւն է, կը նշանակէ նուազեցնել բոլոր աշխատաւորներուն գնելու կարողութիւնը եւ նպաստել մեծ դրամագլուխին: Մենք պիտի պահանջենք փոփոխել հաւաքական պայմանագիրները, շարժուն սանդղակաչափ մը հաստատելով թոշակներու համար: Պիտի պահանջենք հաստուցում պետական պաշտօնեաներու, փոքր արժեթղթերու համար: Մենք բացէ ի բաց կ'ըսենք ինչ որ կը մտածենք, բայց մեր քուէն պիտի տանք օրուան կառավարութեան, որովհետեւ չենք ուզեր որ վնասուի Ժողովրդական Ճակատը:

*** «Իւմանիթէ» կիրակի օրուան թիւին ճակատը արձանագրած էր հետեւեալ պատգամը.— «Հարուստներն են որ պէտք է վճարեն»: Ցետոյ ամփոփելով ժողովրդական ճակատին նիւթական ծրագիրը, կը գրէր թէ համայնավար կուսակցութիւնը օրինագիծ մը ներկայացուցած է խորհրդարանին, յառաջատուական տուրքի մասին: Օրինագիծը կը նախատեսէ.— 5 առ հարիւր տուրք 1—2 միլիոն ֆրանք հարստութեանց վրայ, 7 առ հարիւր՝ 2—3 միլիոնի, 9 առ հարիւր 5—10 միլիոնի, 12 առ հարիւր 10—20 միլիոնի, 15 առ հարիւր 20—30 միլիոնի, 20 առ հարիւր 30—50 միլիոնի, 25 առ հարիւր 50 միլիոնի եւ աւելի մեծ հարստութեանց համար: Այս տուրքերուն եկամուտը կը հաշուէն 15 միլիառ ֆրանք: Կ'առաջարկուի նաեւ բացառիկ եւ անմիջական տուրք մը եկամուտի վրայ:

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ԹՈԼԵՏՕՆ

295 պատանեակներ զոհուած Պիլպաոյի մէջ

Սպանիոյ ապստամբները Թոլէտօ մտան, ազատելով Ալքազարի միջնաբերդին 1500 զօրքերը եւ զինուորական վարժարանի ուսանողները, որոնք երկու ամիսէ ի վեր հերոսաբար կը դիմադրէին կառավարական զօրքերուն։ Այս յաղթանակը մեծ ազդեցութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ: Պիլպաոյի անկումն ալ անխուսափելի կը համարուի: Ապստամբները անխնայ կը ռմբակոծեն քաղաքը, առաջին կորուստներ պատճառելով: Բազմաթիւ կիներ եւ մանուկներ ալ սպաննուած ըլլալով, քաղաքին անիշխանական պահակները խուժեցին Նէրվիօն գետի եւ Ճարդելին նաւերու մէջ բանտարկուած 210 պատանդներու վրայ: Նոյն ձեւով ջարդուեցան ուրիշ 85 պատանդներ, համագումար 295 հոգի: Իրազեկներ կը պատմեն թէ այս վայրագութեանց մէջ վճռական դեր կատարեցին կիները, «որոնք կ'ոռնային դաւերու պէս» եւ որոնց կը հրամայէր երկաթահատ աղջիկ մը: Անոնք պատրաստուած էին չարչարելու եւ սպաննելու 60 կին պատանդներ, երբ քաղաքային պահակները հասնելով, կրցան փրկել 1400 հոգի (պատանդներուն ընդհ. թիւն էր 1700): Նոյն աղբիւրին համաձայն, քաղաքին 46.000 զինուորներէն միայն 16.000ը բաւարար զէնք ունին.

** Թոլէտոյի գրաւումը տեղի ունեցաւ սուինաւոր գրոհ մը միջնաբերդական զօրքը շատ ծանր կորուստներ կրեց: Մադրիտի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակելով, կը խոստովանի թէ ծանր է մայրաքաղաքին վիճակը եւ կոչ կ'ընէ բոլոր հանրապետականներու, համաձայնականներուն եւայլն: Ցայտարարութիւնը կ'աւելցնէ թէ բացարձակապէս անհրաժեշտ է Մադրիտը վերածել անպարտելի միջնաբերդի մը եւ կատարեալ հնազանդութիւն ցուցնել իշխանութեան: Ուրիշ հրամանագրով մը, կառավարութիւնը կ'արձակէ բոլոր պաշտօնատարները, բացի անոնցմէ որ զուտ զինուորական պաշտօններու կապուած են:

ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄՍՏԵՐՏԱՄ Հայրենասիրական ճակատին 500 պետական պաշտօնեաներ Հոլանտայի պիտի երթան սեպտեմբեր 30ին եւ պիտի մնան տասը օր, իբրեւ հիւր Ֆաշական կուսակցութեան:

ՏԻԿԻՆ ԺՕԼԻՕ - ԲԻԻՐԻ, ծանօթ գիտնականը, հրաժարեցաւ նախարարական պաշտօնէն, ամբողջովին գիտական հետազօտութեանց նուիրուելու համար: Իրեն յաջորդեց փրոֆ. Ժան Փէռէն

ԱՓԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՏԵՍՉ նշանակուեցաւ Գ. Մուաթէյիէ: Ուրիշ վարչական փոփոխութիւններ ալ կատարուած են եւ մօտ 30 նահանգապետներ փոխուած: Նաւատորմի ընդհանուր սպայակոյտին պետ նշանակուեցաւ ծովակալ Տարլան:

ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒ ԶԳԱՍՏԱՐԱՆԻ մը մէջ, (Պիյանքուռ) խռովութիւններ ծագեցան չարաթ գիշեր: Քանի աղջիկներ պոռալով - կանչելով, պատկերները եւ դուռները խորտակելով փորձեցին փախչիլ: 17 հոգի յաջողեցան խոյս տալ, բայց ինը ձերբակալուեցան եւ անմիջապէս դարձի ենթարկուեցան: Կ'ըսուի թէ զեկավարը անիշխանական մըն է, մեծամասնութի մը աղջիկը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբական Կոմիտէին անդամներէն Հաճ Եուսէֆ Թահա սպաննուեցաւ անծանօթի մը կողմէ, որ յաջողեցաւ փախչիլ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՕՐԹՕՆԸ (100)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ջաւակներէն երկուքը տուն հասուն սիւներն էին, հասուն մարդիկ, կնկայ, զաւակներու տէր: Հայկալ աշխատող երկու զաւակները՝ ալ իր վրայ բեռ կը ձգէին: Բայց աշխարհի բանը ե՞րբ է չհատ եղեր Սարգիս Աբերը ծերութեան օրերուն սրտի կրակին մը ունէր, այնպիսի կսկիծ մը, որ ուշ կամ կանուխ գերեզման պիտի իջեցնէր զինքը, աչքը եւեւը թողած: Երրորդ եւ կրտսեր զաւակ մըն ալ ունէր Սարգիս Աբերը, զաւակներուն մէջ ամենէն սիրականը, անոր պատճառով ալ սրտի անբուժելի կսկիծը: Տղան, օրին մէկը գլուխը առած գացած էր սահմանի միւս կողմը, ինչ է, ազգութեան ծառայելու համար: Ալ ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ բարի աւետիս անկէ: Ջրաղացպան Ակօն 78 թուականի Ալաշկերտի գաղթականներէն էր. էն երկքի մարդոցմէն, ու եթէ այն կողմերէն լաւ կամ վատ խապար մը լինէր՝ հարկաւ ան կ'իմանար: Սարգիս Աբերը գրեթէ ամէն օր կ'այցելէր ջրաղացպանին:

Ուստա Ակօի համար ալ այդ այցելութիւնները նշանակութիւն մը ունէին: Եկողը անյայտ Թորոս մը, նախրապան Մարկոս մը չէր: Դիրքի, հարստութեան տէր Սարգիս Աբերն էր, որու տանը՝ անգամ մը նոյնիսկ զաւառապետը գիշերած էր:

Սարգիս Աբերը գիւղի եկեղեցիի երեցփոխն ալ էր: Երեցփոխներու մասին թէեւ ժողովուրդը կ'ըսէր թէ «մեռելի հետ գործ ունեցողը մտքը կը լիզէ», բայց նոյնիսկ նախկին երեցփոխներն ալ կը խոստովանէին, որ Սարգիս Աբոր օրով եկեղեցիի հին պարտքին մաս մը վճարուած՝ եկեղեցին ալ չէր ու պայծառ վիճակի մէջ էր:

Երկու ծերունի բարեկամներըստեն մը լուռ մնալէ վերջ, իրարու նայեցան: Ուստա Ակօն գիտէր թէ, դիմացինը ի՞նչ պիտի հարցնէ: Սարգիս Աբերն ալ անոր տալիք պատասխանը գիտէր:

— Է, ուստա Ակօ, բան մը տեսնենք ի՞նչ կայ չկայ:

— Ջան աղայութիւն, ի՞նչ պիտի ըլլի: Աստուած օգնութեան հասնի, ադի վիճակը յայտնի է

— Հա, էդ չիտակ ըսիր, հալէս ծանր օրեր չէինք տեսած: Մէկ էն բան, — ու ծերունին ձեռքի գաւազանը դէպի Բարթողեան լեռնաշղթան ուղղելով,— մէկ բան, էն կողմերէն ի՞նչ խապար կայ

— Նոր խապար մը չկայ, Սարգիս Աբեր, ամէն ինչ գիտցածիդ պէս...

— Հա՞, Աստուած տայ էդպէս ըլնի,— ու ծերունին խոր հոգոց մը քաշեց

Է, ինչպէս հոգոց չքաշէր: Էն սարերու ետեւը, ինչե՞ր բանա չէր կատարուեր՝ այսօր թալան, սպանութիւն, կոտորած: Տանը էր մտածել թէ՝ սիրական զաւակը հոն էր: Միկարէթ մը պլլեց Սարգիս Աբերը, Ուստա Ակօն ալ չխպուկը նորոգեց: Տանը ու դանդաղ սկսան ծխել:

— Այգիները լաւ բռներ են,— ըսաւ Սարգիս Աբերը, աւելի շուտ ինքնիրեն խօսելով, — եթէ չըլի պակասութիւն չքաշենք.

Ջրաղացքի մօտէն երբեմն Երեւանէն կամ էջմիածնէն եկող կառք մը սուրալով կ'անցնէր՝ փոշիի երկար ամպ մը ձգելով ետեւէն: Կառքի անիւներու տակը չմնալու համար գիւղի տղերքն ու բաղերը օրօրուելով կ'առնէին ջրաղացքի առուին ապառաժին:

Երկու բարեկամները անխօս խաղաղութեամբ կը շարունակէին իրենց ընդհատ խօսակցութիւնը աշխարհի չեւէն ու խեւէն՝ տարեր եղերքներուն բարձրացած բարտիներու զով շուքը վայելելով

— Հա, չալթուկի արտը էս տարի Զապան - քեռեցի Խաչրահամին տուի կիսովի..

— Պապի, պապի...

Գիւղի նեղ փողոցէն, հազիւ հինգ տարեկան երեխայ մը դուրս գալով սկսաւ վազել դէպի ջրաղացքը.

— Պապի, հէյ պապի...

— Հը՞, Ակօ, կարծես էդ մեր Սահակն է վազողը: Անուէր մնայ, աչքերըս լաւ չեն ջոկեր...

— Հա, էն է,— հաստատեց Ուստա Ակօն:

— Պապի, պապի...

Երեխան օրօրուելով, ընչասպառ հասաւ ու պլլուեցաւ մեծ հօրը: Դէմքը շառագունած էր, աչքերուն մէջ անզսպելի ուրախութիւն մը կը խաղար, բայց այնպէս սաստիկ կը հեւար, որ անկարող խօսելու՝ միեւնոյն խօսքը կը կրկնէր շարունակ.

Պապի... պապի...

— Հա, պալէս, պապին քեզ մատաղ,— ու Սարգիս Աբերը շոյեց երեխայի գլուխը:

— Պապի... Գէորգ... Գէորգ հօրեղբայրը...

Ցանկարծ կարծես թէ կայծակը խփեց ոտքերուն քով, Սարգիս Աբերը նստած տեղը օրօրուեցաւ, դէմքը այլայլած՝ հազիւ կրցաւ շշնջալ.

— Ի՞նչ... ի՞նչ ըսիր..

— Եկաւ... Գէորգ հօրեղբայրը եկաւ...

Ուստա Ակօն տեղէն ցատկեց ու օգնեց ցնցուած բարեկամին ոտքի կանգնելու.

— Որ ես կ'ըսէի... աչքդ լոյս, Սարգիս Աբեր...

Բայց Սարգիս Աբերը կանգնած տեղէն կարծես չէր կրնար շարժիլ: Ուշքը, սիրտ չէր լսած՝ իր սիրական զաւակը վերադարձեր էր: Մէկ թոռանը ձեռքէն բռնած, սկսաւ փութալ, որչափ որ կը ներէր յոգնած ծերութեան ոտքը: Գիւղամէջէն անցաւ նոյն արագութեամբ՝ չորս կողմը նայելու, բայց երբ տեսաւ տունը, քայլերը դանդաղեցուց: Տէր Աստուած, ինչ պիտի մտածէ հիմա: Աբերը ճահիլ երիտասարդի նման ցնցելով անցնի գիւղամիջով:

Տան սեմէն ներս մտաւ ասվորական ծանրութեամբ, նոյնիսկ չմոռցաւ դուրս: Տարիներ շարունակ Սարգիս Աբերը տուն մտնելու ժամանակ իր ինքնակալ դայլը կը հագնէր, որ անոնցից թմանայի անձնական գալը: Երբ ընդարձակ սենեակը մտաւ, ուր արդէն գուցէ դրացիներ հաւաքուած էին, Սարգիս Աբերը երկար ծանր փոխի մը արժանավայել ծանրութեամբ՝ նախ զաւազանը դրաւ անկիւնը, գուցէ դրացին բարեւեց ու յետոյ մօտեցաւ Գէորգին՝ ոտքի ելած կը սպասէր:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՄԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 30 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3231

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԺԱԼՈՒՐ ԿԱՆՉԵՐ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ

Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը հազիւ կնքուած (9 սեպտ.) Թուրքիոյ վարիչներն ու գրիչները խժալուր կանչեր կ'արձակեն, յուզելով Իսքէնտէրունի - Անտիոքի շրջանին ինքնավարութեան խնդիրը:

Քիչ անդին պիտի կարդաք տեղեկութիւններ, որոնք թոյն եւ վառօդ կը հոտին: Վաղը պիտի կարդաք ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ, նոյն սպառնալից արտայայտութեամբ.— «Ձենք կըրնար ընդունիլ».— «Մինչեւ վերջը չենք կրնար հանդուրժել որ ոտնակոխուի իրաւունքը»: Հռչակաւոր Եունուս Նատիի «Ճիւմհուրիէթ»ը քայլ մըն ալ յառաջ նետուելով, կ'աղաղակէ.

— «Տեսնելով որ մինչեւ հիմա մեր բառերը նկատի չառնուեցան, ստիպուած ենք թէ Ֆրանսայի եւ թէ Սուրիոյ յայտնել թէ ներողամիտ ըլլալու են, եթէ ԱՍԿԷ ՎԵՐՋ ՖՐԱՆՔԼԷՆ ՊՈՒՅԵՕՆԻ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԱԼ ԲԱՒԱԿԱՆ ՉՍԵՊԵՆՔ: Անհրաժեշտ են նոր տրամադրութիւններ, այդ յանձնառութեանց գործադրութեան համար: Թէ Ֆրանսայի եւ թէ Սուրիոյ շահը կը պահանջէ չյամառիլ իրաւունքներու ոտնակոխման վրայ, որովհետեւ մինչեւ վերջը չենք կրնար հանդուրժել որ ոտնակոխուի իրաւունքը»:

Նոյն թերթը այս առթիւ բացէ ի բաց կը մեղադրէ, նաեւ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, Պ. Վիէնօ, որ հեղինակն է Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին.

— «Մանաւանդ զարմացանք յանդգնութեանը ֆրանսացի խորհրդականին, որ կ'ըսէ թէ այդ շրջանի Թուրքերը պիտի վայելեն փոքրամասնութեանց իրաւունքները: Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի Թուրքերը չեն կրնար փոքրամասնութեանց իրաւունքներու մուրացկանութեան իջնել»:

Այս կոշտ եւ ամբարտաւան արտայայտութեանց տրամաբանական եզրակացութիւնն ալ չեն ծածկեր Թուրք թերթերը:

Դարձեալ «Ճիւմհուրիէթ»ն է որ կը յայտարարէ.

— «Եթէ դժուար է գործադրել Ֆրանքլէն Պույեօնի դաշնագիրը, կը մնայ աւելի կարճ ճամբայ մը,— հռչակել Իսքէնտէրունի եւ շրջանին անկախութիւնը»:

Իսկ «Աքշամ» ուղղակի սպառնալիք մը կը սահեցնէ.

— «Կասկած չկայ թէ այդ շրջաններու 280,000 Թուրքերը պիտի դիմեն բոլոր անհրաժեշտ միջոցներուն, իրենց իրաւունքները պաշտպանելու համար»:

Ու վերջապէս ուրիշ ազդարարութիւն մը, որ սահմանուած է խուճապ ստեղծելու,— «Իսքէնտէրունի Հայերը կը փախչին»:

Ինչպէս կը տեսնէք, սքանչելապէս լարուած է մեքենան, թէ Սուրիոյ, նոյն իսկ Ֆրանսայի վրայ ճնշելու, եւ թէ հայ գաղթականութիւնը ահաբեկելու համար:

Շաբաթ օր, այս նոյն խնդիրը կ'արծարծէր Թ. Ր. Արաս, Ազգերու Դաշնակցութեան Հոգատարութեանց յանձնաժողովին առջեւ:

Երբ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը պարզեց Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին տրամադրութիւնները, Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը առնուազն երկու անգամ յիշեցուց Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի խնդիրը, պահանջելով «ամբողջական ինքնավարութիւն»: Եւ Պ. Վիէնօ ի զուր կ'աշխատէր համոզել թէ ինչպէս Ֆրանսա, նոյնպէս Սուրիա պիտի յարգեն այդ շրջանին իրաւունքները:

Տարակոյս չկայ թէ Թուրքիա դիտմամբ կը պղտորէ ջուրերը եւ վայրենի կանչեր կ'արձակէ, ոչ թէ ճնշուած իրաւունքները պաշտպանելու, այլ եւ աւելին ձեռք ձգելու համար: Այս տեսակէտէն շատ բնորոշ է Թուրք մամուլի լեզուն,— ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԸ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԸ ԱՆՋԱՏԵԼ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ՀԱՍՏԱՏԵԼ, ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԹՈՒՐՔԻՈՅ:

Ի՞նչ խօսք որ Ֆրանսա Ֆրանքլէն Պույեօնի կարճատես եւ ձախաւեր քաղաքականութեան մեղքերը կը քաւէ այսօր, եւ վաղը, երեք տարի վերջը, նոյն անելին առջեւ պիտի գտնէ Սուրիան, երբ հոգատարութիւնը դադրեցնէ ...

Այս ամբողջ խնդիրը կապ ունի հայկական հոծ բազմութեան մը հետ, եւ մեր վարիչ մարմինները ծանր պատասխանատուութեան մը առջեւ կը գտնուին, այսօր իսկ:

Ճիշդ է որ դաշնագիրը գործադրելի է երեք տարիէն, բայց անոր հետեւանքները ակներեւ են արդէն: Միայն Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները բաւական են, վհատութիւն, մինչեւ անգամ խուճապ ստեղծելու հազիւ տեղաւորուած գաղթականութեան մէջ, եթէ անստուգութիւնը շարունակուի եւ ամէն ինչ ձգուի պատահականութեան:

Հարցը ուղեգծի մասին չէ: Այդ ուղեգիծը այն է ինչ որ կը յիշեցնենք տարիներէ իվեր,— աւելի եւ աւելի մօտ Արաբին, ընկերին, երկրին բուն տիրոջը: Ոչ թէ իբրեւ հիւր, այլ իբրեւ հայրենակից եւ բախտակից: Այլ եւս քրէական յանցանք է որ եւ է վրիպում այս ճամբուն վրայ:

Այս տեսակէտով ալ, անհրաժեշտ է զսպել այն ախտաւոր անկարգութիւններն ու յարձակումները, որ կը տեւեն տարիներէ ի վեր, դաշոյն եւ ատրճանակ շողացնելով փողոցէ փողոց, իբրեւ հետեւանք անճոռնի կիրքերու կամ գինովութեան:

Պէտք է վերջ տալ, նաեւ, այն զարշելի եւ եղբայրադաւ մարզանքներուն, որոնք Սուրիոյ հայ ժողովուրդին մէկ մասը կը ներկայացնեն բարեկամ, միւսը՝ թշնամի Արաբին, անընդհատ պղտորելով ջուրերը:

Որ եւ է վտանգի պահուն, «բարեկամ»ի պիտակները չեն որ մորթ պիտի փրկեն: Անոնք որ այս ճամբան բռներ են, բանաւոր եւ գրաւոր քարոզութեամբ՝ տարբերութիւն չունին հասարակ հրձիգներէ:

Այս տարրական խորհուրդներէն վերջ, անցնինք բուն հարցին, գոնէ ներկայացնելու համար որոշ գործունէութեան մը ընդհանուր գիծերը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՆԻՍՏԸ

Դալատիէն եւ կ'առնէ կարեւոր յօդուած մը

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երեսփ. ժողովը բացառիկ նիստ գումարելով, սկսաւ քննել Ֆրանքի արժեզրկման եւ յարակից օրինագիծները: Այս առթիւ լուրջ դժուարութեանց հանդիպեցաւ դահլիճը: Աջակողմեան թերթերը կը գրեն թէ մազ մնաց որ ժողովրդական ճակատը ճեղքուէր եւ դահլիճը իյնար, եթէ կարգ մը զիջումներ չկատարէր, վերջին պահուն: Մանաւանդ որ, հաստատուած էր թէ Ծերակոյտը աւելի բուռն ընդդիմութիւն պիտի ցուցնէ, առաջնորդութեամբ Պ. Քայյոյի: Լէօն Պլում հաւանեցաւ անջատել թոշակներու շարժուն սակացոյցի յօդուածը, եւ անոր տեղ առաջարկեց հետեւեալ տրամադրութիւնը, գոհացնելու համար թէ արմատականները եւ թէ համայնավարները.— «Կառավարութիւնը կ'արտօնուի մինչեւ 1936 դեկտեմբեր 31, նախարարական խորհուրդի հրամանագիրներով անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել, Ֆրանքին գնելու արժէքը ապահովելու համար, թէ զսպելով գիներու անարդարանալի բարձրացումը եւ թէ ուրիշ կարգի տնօրինութիւններ կատարելով (մաքսային եւն.): Այդ յօդուածին տրամադրութեամբ ձեռք առնուած միջոցները Երեսփ. ժողովի վաւերացման պիտի ենթարկուին 1937 յունուար 31էն առաջ »:

Շարժուն սակացոյցի կամ սանդղաչափի յօդուածին համաձայն, կարելի պիտի ըլլար աւելցնել աշխատավարձքերը, ապրուստի սղութեան համեմատութեամբ: Արմատականները հակառակ են այս յօդուածին, իսկ համայնավարները՝ կուսակից: Ուրեմն միջին բանաձեւ մը գտնուեցաւ, երկու կողմերն ալ գոհացնելու համար: Այս բարեփոխումը կատարուեցաւ առաւօտեան նիստին մէջ, երբ վիճաբանութիւնները սուր հանգամանք առած էին: Նոր յօդուածով, կառավարութիւնը գիշատարական իրաւունքներ պիտի վայելէ, գիներու ապօրէն բարձրացումը խափանելու համար: Սկզբնական յօդուածին դէմ ուժգին յարձակողական մը կատարեց նախկին նախարար մը, Փօլ Ռէյնօ, որ երկար ատենէ ի վեր կը ջատագովէր Ֆրանքին արժեզրկումը, իբրեւ ազդու միջոց մը տնտեսական տագնապին եւ սուր մրցակցութեան դէմ: Ատոր համար ալ իր ճառը մեծ տպաւորութիւն գործեց: Ուժգին յարձակում մը կատարեց նաեւ ազգայնական երեսփոխան մը, Ֆիլիփ Անրիօ, որ նախապէս անվաւեր հռչակուած, բայց կիրակի օր նորէն ընտրուած էր: Ուրիշ աջակողմեան երեսփոխան մը, նախկին նախարար Լուի Մառէն առաջարկեց ելմտական յանձնաժողովին վերադարձնել օրինագիծը, բայց ժողովը մերժեց 248ի դէմ 365 ձայնով: Նիստը շարունակուեցաւ կէս օրէն յետոյ, մինչեւ կէս գիշեր, առանց որոշ ելքի մը յանգելու: Երէկ ամբողջութեամբ քուէարկուած պիտի ըլլային օրինագծին հինգ գլուխները, անմիջապէս Ծերակոյտին յանձնուելու համար: Վիճաբանութեանց ընթացքին ազգայնական երեսփոխան մը պոռաց.

— « Պլումի Ֆրանքը ոսկի չէ, այլ ծղախէժ. (քաուչու):

Կառավարութեան կողմէ օրինագիծը պաշտպանեց Պ. Վէնսան Օրիօլ, ելմտական նախարարը: Բացատրեց թէ Ֆրանքին արժեզրկումը անխուսափելի դարձած էր այն օրէն ի վեր երբ նախորդ կառավարութեանց քաղաքականութիւնը ոչ թէ գիները նուազեցնելու ծառայած էր, այլ յառաջ բերած էր ահաւոր բաց մը ելմտացոյցին մէջ, պարպած էր գանձը, ջլատած՝ փոխառութեան կարողութիւնը, իսկ Պանք տը Ֆրանսէն եղած փոխառութիւնները հասած էին աւելի քան 13.000.000.000 ֆրանքի: Այս կացութեան մէջ Ֆրանքին խորտակիչները միայն նպաստաւոր առիթի մը կը սպասէին, վերջին խոչընդոտները վերցնելու համար: Այս առիթը ներկայացուց Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը: Կառավարութիւնը արժեզրկման դիմելէ առաջ ուզեց բոլոր միջոցները սպառել, ոսկիի արտահոսումը դադրեցնելու եւ վստահութիւնը վերահաստատելու, ինչպէս եւ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն գործակցութիւնը ապահովելու համար: Սխալ է ըսել թէ կառավարութիւնը Ուաշինկթընի եւ Լոնտոնի աջակցութիւնը մուրաց: Պատեհութիւն մը ներկայացաւ բանակցութիւններ կատարելու եւ կառավարութիւնը կատարեց: Կ'ըսեն թէ պարտաւոր էինք երեսփ. ժողովին տեղեկութիւն հաղորդել դրամական քաղաքականութեան փոփոխութիւն կատարած ատեն: Ի՞նչ պիտի ըլլար Ֆրանքին վիճակը, եթէ շահադէտները երեք ամիս առաջ գիտնային թէ Ֆրանքին գինը պիտի կտրէ»:

Ելմտ. նախարարը հերքեց այն առարկութիւնները թէ արժեզրկումը անօգուտ է ճիշդ այն պահուն երբ գիները կը բարձրանան եւ դեռ աւելի պիտի բարձրանան: Այս առթիւ թուանշաններ յիշեց, ապացուցանելու համար թէ գիները չեն բարձրացած աշխատավարձքերու յաւելման համեմատութեամբ եւ թէ սնանկութիւնները կը նուազին: « Ոչինչ կրնայ արդարացնել ներքին գիներու բարձրացումը արժեզրկումէն վերջը, որովհետեւ Ֆրանքին արժեզրկումը տեղի ունեցաւ ճիշդ անոր համար որ մեր գիները շատ բարձր էին: Նոր կարգադրութեամբ միայն ներածուած ապրանքներու եւ հում նիւթերու գինը կրնան ազդուիլ, եւ այն ալ թեթեւապէս: Միջոցներ ձեռք պիտի առնենք շահագիտութիւնը զսպելու համար, բայց պէտք է ժամանակ տալ որ այդ միջոցները արդիւնքի մը հասնին »:

Պ. Օրիօլ այս առթիւ շեշտեց երեք պետութեանց միջեւ գոյացած համաձայնութեան կարեւորութիւնը, իբրեւ միջոց մը դրամական պատերազմը դադրեցնելու եւ իբրեւ բարերար արդիւնք յիշեց Պելճիոյ, Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի կատարած գործողութիւնները: «Արժեզրկման շնորհիւ երկիրը պիտի կրնայ ազատօրէն արտածել եւ հետեւաբար աւելի արտադրել: Օտար շրջիկներու երթեւեկը պիտի վերակենդանանայ եւ 1937ի ցուցահանդէսը մեծապէս արդիւնաւոր պիտի ըլլայ մեր արտադրիչներուն, առեւտրականներուն եւ հողագործներուն համար »:

Պ. Ժօռժ Պօնէ, նախկին ելմտական նախարար մը (արմատական) ընդունելով հանդերձ արժեզրկման կարեւորութիւնը, կասկած յայտնեց անոր յաջողութեան մասին, մանաւանդ եթէ կառավարութիւնը սկսի աւելցնել աշխատավարձքերը, հետեւաբար եւ գիները: «Ամէն պարագայի մէջ, պէտք չէ թոյլ տալ որ գիները բարձրանան»: Պ. Փօլ Ռէյնօ ցաւ յայտնեց որ արժեզրկումը ուշացած ըլլալով, երկիրը հինգ ամսուան մէջ 30,000,000,000 ֆրանքի ոսկի կորսնցուց, սնանկութիւնները բազմացան, գործազրկութիւնը սաստկացաւ եւ անձնասպանութիւններ իսկ պատահեցան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.—

Յառաջի տպարանի փոնտի Մարսէյլի եւ շրջանի յանձնաժողովը կարեւոր նիստ մը գումարեց շաբաթ օր, 26 սեպտեմբերին: Յառաջին հանդէպ եղած խանդավառութիւնը ընդհանուր էր: Ամիսէ մը ի վեր ահա բարեկամներ կ'աշխատին իրենց մասնակցութիւնը բերել, գլուխ հանելու համար ձեռնարկը:

Ժողովը ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, ճշդեց աշխատանքի բաժանումը, ամէն մէկուն յանձնելով պարտականութիւններ: Առաջին առթիւ արձանագրուեցան յանձնաժողովի անդամները: Յանձնաժողովը իր մէջէն ընտրեց մասնախումբ մը հանդէսի մը պատրաստութեան համար:

Պ. ԼԱՐԳՕ ՔԱՊԱԼԼԷՐՕ,
Մատրիտի կառավարութեան ընկերվարական վարչապետը

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ

Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին

«ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ԴԻՄԵՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՆ»

Երէկ հաղորդած էինք Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարին պահանջները՝ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին, Ա. Դ. Հոգատարութեան յանձնաժողովին առջեւ:

Ինչպէս կ'երեւայ, Թուրքիա որոշեր է օգտուիլ առիթէն, մութ խաղեր սարքելու համար: Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն ուշագրաւ տեղեկութիւններ կ'իմանանք այս մասին: Սուրիական պատուիրակութիւնը սեպտեմբեր 23ին Պոլիս հասած ըլլալով, Թուրք թերթերու խմբագիրները կը շրջապատեն զայն եւ հարցումներ կ'ուղղեն: Պատուիրակութեան նախագահը, Հաշիմ էլ Աթասի կը յայտարարէ.

— «Ֆրանսական հոգատարութեան օրով, Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ինքնավար էին: Այդ նահանգներու վարչութիւնը Սուրիոյ կառավարութեան կ'անցնի, այն իրաւունքներով զոր կը վայելէր Ֆրանսական իշխանութիւնը»:

— «Կը նշանակէ թէ, գիտել կուտան Թուրք լրագրողները, որ եւ է փոփոխութիւն չկայ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ վիճակին մէջ: Նախապէս՝ Ֆրանսական հոգատարութիւնը կար, իսկ հիմա՝ սուրիական հոգատարութիւնը պիտի յաջորդէ անոր »:

— «Այո, պատասխանեց Սուրիոյ աւագ պատուիրակը, որ եւ է փոփոխութիւն չկայ: Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա պիտի ունենան այն իրաւունքները զոր ունէին Ֆրանսական հոգատարութեան օրով»:

Եւ ահա «Ճիւմհուրիէթ» կ'որոտայ, «Ձենք կրնար ընդունիլ» խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— Ստիպուած ենք ըսել թէ ամբողջովին անորոշ են այն խօսքերը զոր Սուրիոյ պատուիրակը ըրաւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին: Սկզբունքով հակառակ հոգատարութեան ձեւին, մենք գոհ ենք ներկայ «սանտժագ»ին (կարգադրութիւն) որուն շնորհիւ Սուրիա կ'ազատի այդ փորձանքէն: Բայց չենք կրնար հաւանիլ որ Սուրիոյ համար մեր մերժած հոգատարութիւնը նոյն ինքն Սուրիոյ կողմէ գործադրուի Իսքէնտէրունի եւ շրջականներուն համար:

Իսքէնտէրունի եւ շրջականներուն համար մեր ուզածը պարզ է.— ստուգապէս գործադրել Ֆրանքլէն Պույեօնի հետ կնքուած դաշնագիրը: Եթէ դժուար է գործադրել ասիկա, աւելի կարճ ճամբան է հռչակել Իսքէնտէրունի եւ շրջականներուն անկախութիւնը:

Իսկ « Աքշամ » գիտել կուտայ.

— Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ամբողջովին թրքական են եւ պէտք է Սուրիայէն անջատ եւ ամբողջովին անկախ վարչութիւն մը ունենան: ԿԱՍԿԱԾ ՉԿԱՅ ԹԷ ԱՅԴ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ 280,000 ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ԴԻՄԵՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՆ, ԻՐԵՆՑ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ: Թուրքիա մեծ շահագրգռութեամբ պիտի հետեւի այդ ջանքերուն:

«Գուրուն» եւ «Թան» ալ նոյն ձեւով կ'արտայայտուին, շեշտելով թէ Թուրքերը չեն կրնար ընդունիլ որ փոքրամասնութեան յատուկ վերաբերումին ենթարկուին: Անոնց ուզածը ինքնավարութիւն է:

Սուրիական պատուիրակութեան նոր պատասխանը

Յաջորդ օրը, սուրիական պատուիրակութեան քարտուղարը հետեւեալ յայտարարութիւնը կ'ուղղէ Թուրք մամուլին.

— « Ցաւով տեսայ որ Պոլսոյ այսօրուան թերթերուն մէջ թիւրիմացութիւն մը ծագած է Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերու խնդրին շուրջ: Տակաւին վերջնական կացութիւն մը չկայ: Մինչեւ երկու ամիս ընտրութիւն պիտի կատարուի եւ նոր դաշնագիրը պիտի ենթարկուի խորհրդարանի վաւերացումին: Միայն այն ատեն պիտի գործադրուին դաշնագրին մանրամասնութիւնները: Ձեմ գիտեր թէ նոր դաշնագրին մէջ ո եւ է տրամադրութիւն կա՞յ Իսքէնտէրունի մասին: Լուր չունիմ նաեւ թէ կայ թուրքօ-ֆրանսական դաշնագիր մը որ ինքնավարութիւն կուտայ այդ շրջանին: Եւ սակայն, ֆրանսական հոգատարութիւնը վերջացած ըլլալով, պիտի քննենք կացութիւնը Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ որ Սուրիոյ մէկ մասը կը կազմեն»:

— Այսինքն պիտի քննէք այդ երկու թրքաբնակ շրջաններուն ինքնավարութիւն տալու խնդիրը, գիտել կուտան Թուրք լրագրողները:

— Փոխանակ սխալ բան մը ըսելու, կը պատասխանէ սուրիական պատուիրակութեան քարտուղարը, լաւագոյն է դադրիլ ըսել որ տեղեկութիւն չունիմ:

— Բայց ձեր ստորագրած նոր դաշնագրով չէ՞ք ըսած որ Սուրիա կ'ընդունի Ֆրանսայի կնքած բոլոր յանձնառութիւնները:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՐԹԻՇՈՒՄՆԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ, ՀԵԼԼԱԴԱ ԵՒ «ՄԵԾԵՐԸ»

Չորս հարիւր ութսուն երեք տարիներէ ի վեր Պոլիս կը գտնուի Թուրքերու ձեռքին տակ։

Յիսուներեք օրուան կատաղի պաշարումէ մը յետոյ — որու ընթացքին գործածուեցան հին ու նոր ամէն տեսակ զէնքեր — 29 մայիս 1453ին Բիւզանդիոն ինկաւ։

Մուհամմէտ Բ. յաղթական եւ ջարդարար, մուտք գործեց Ոսկեղջիւրի չքնաղ քաղաքին մէջ։

Արեւելեան քրիստոնեայ կայսրութեան վերջին պատնէշը խորտակուեցաւ։

Եւրոպացիները սարսափեցան, բայց չզարմացան, որովհետեւ այդ թուականէն դար մը առաջ Բիւզանդիոնի կայսրերն անխոհեմաբար կանչած էին Թուրքերը, Սերպերուն դէմ ի պաշտպանութիւն, բայց անոնք անցնելով Կէլիպոլուի նեղուցէն, տեղաւորուեր էին Եւրոպայի մէջ։ Դէպի Պալքաններն իրենց թափանցումը բնաւ չլքեցին այնուհետեւ։

«Կամաց - կամաց Պոլիս շրջապատուեցաւ եւ ինկաւ հասած պտուղի մը պէս» (*)։

Արեւելեան հարցն այդ օրէն ի վեր Եւրոպայի աչքին կանգնեցաւ անողոք, վճռական, եւ դարերով «մեծերուն մղձաւանջն եղաւ։

Բայց Թուրքերը հոդ կանգ չառին։ Ի զո՞ւր անոնց յառաջխաղացութեան դէմ կուրծք տուին Պալքանեան ժողովուրդները, ի զո՞ւր Վենետիկի դարաւոր հանրապետութիւնը ջանաց զսպել անոնց ամենակուլ թափը։ Յաղթանակէ յաղթանակ Թուրքերը շարժեցան մինչեւ միջին Եւրոպա եւ 1683ին Վիեննայի դռներուն առջեւ կանգ առին սպառնացայտ։ Շնորհիւ լեհ արքայ Սոպիեսկիի՝ կարելի եղաւ ետ մղել զանոնք։

Այդ թուականէն սկսող թրքական դանդաղ տեղատուութեան յաջորդեց աւստրիական եւ ռուսական մակընթացութիւնը, ձեռք ձեռք խուսած աւարներով։

Անգլիա եւս աչքերը բացաւ եւ իր նորակազմ հնդկական կայսրութիւնն ապահովելու համար դէպի հարաւ ռուսական յառաջխաղացման դէմ բակաւ լարել իր թակարդները։ Եւ բակաւ օգնել Թուրքերուն։

Արտաքին այս վտանգներուն առընթեր, Թուրքիա, ԺԹ. դարու առաջին քառորդին, ինքզինք դէմ առ դէմ գտաւ ներքին աւելի վրդովիչ վտանգի մը։ Այդ՝ տիրապետուած քրիստոնեայ ժողովուրդներու ազգային զարթօնքն էր։

Թէեւ դարերէ ի վեր քրիստոնեայ եւ մահմետական բազմութիւններն իրարու մօտ ապրած էին, սակայն իրարու մէջ չէին ձուլուած, կառավարութեան նկարագրին իսկ պատճառով, որ մինչեւ վերջերս միապետական, բռնատիրական, կրօնական եւ զինուորական էր նոյն ատեն։

Քուրանը ոչ միայն կրօնական, այլեւ քաղաքական օրինագիրքն էր։

Վեհապետը թէ սուլթան էր, եւ թէ խալիֆա. Շէյխ-իւլ-իսլամն ու մեծ եպարքոսը իր ներկայացուցիչներն էին միայն։

Կառավարութիւնը հիմնուած ըլլալով կրօնքին վրայ՝ մահմետականներն առանձնաշնորհեալներ էին, տիրապետողներ։ Քրիստոնեաները զրկուածներ, րայաներ։

Ալպաններ, Սերպեր, Պուլկարներ, Ռումէններ եւ Յոյներ կ'ապրէին Պալքանեան թերակղզիին վրայ։ Եւ եթէ անոնք կ'ատէին Թուրքը, կ'ատէին նաեւ իրար, ինչ որ խիստ կը դժուարացնէր «Արեւելեան Հարցին» լուծումը, հարց՝ որ էապէս կը կայանար օսմանեան ժառանգութիւնը բաժնելուն մէջ։

Ալպանները՝ դաւանափոխ էին եղած, եւ գոհ էին սուլթանին զինուոր տալով եւ մասնակցելով պատերազմի կողոպուտներուն։

Պուլկարները՝ մոնկոլացեղ եւ տեղացի սլաւներուն հետ ձուլուած, դեռ անկախութեան չէին ձգտեր։

Սերպերը՝ Մոնթենեկրոյի մէջ գրեթէ ազատ էին, եւ Օպրենովիչի առեն, այլուր, կ'ապրէին կիսանկախ։

Ռումէնները՝ նուազ ուղղակի ենթակայ էին Թուրքերուն։

Յոյները՝ միակ ժողովուրդն էին իրենց անցեալով եւ մշակոյթով բարձր, ֆրանսական յեղափոխութեան գաղափարներով ամէնէն աւելի տոգորուած, թրքական սարկացուցիչ տիրապետութեան դէմ վճռապէս ծառանալ առաջադրած։

Նախոյեանի շրջանին հարստացող յոյն վաճառականները դրամ չխնայեցին յեղափոխականներու գործը դիւրացնելու համար, մշակութային եւ մարտական գործունէութեանց մեծապէս սատար հանդիսանալով։

Ռուսիա հաշիւ ունէր մաքրելիք Թուրքիոյ մէջ, այդ պատճառաւ կը քաջալերէր, գաղտագողի, հելլէն ազատագրական շարժումները։

Յեղափոխական գաղտնի կազմակերպութիւնները մեծ յոյս ունէին Աղեքսանդր Ա. ցարին վրայ, բայց այս վերջինս Մեթերնիխի ծուղակն ինկած էր եւ Իփսիլանթիի առաջին ձեռնարկը ձախողեցաւ։

Բայց հրդեհը բռնկած էր։ Շատ չանցած Պելոպոնէսն ու կղզիները գրաւուեցան Յոյներուն կողմէ։

Թուրք եւ Յոյն սկսան իրար յօշոտել։ Դարերէ ի վեր կուտակուած կատաղի վրէժն ու ատելութիւնը հազար ձեւերով պոռթկաց Լէոնիտասի ցեղակիցներուն սիրտերէն։

Քոլոքոթրոնիս, Քանարիս, փառայուն անուններ դարձան։

Կենաց եւ մահու այդ պայքարներու շրջանին էր որ հելլէն պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Վերոնայի վեհաժողովին 1822ին, բայց պատուիրակները եւ ոչ իսկ արահէն ներս ընդունուեցան։ Յո՞րհեցէք որ Շաթօպրիան գրագէտը Ֆրանսան կը ներկայացնէր հոն, եւ Վէլինկթըն «Նափոլէոնի ընկճողը» յաղթական թշնամին, ոտքերը տարածած էր վերէն վար։

Բայց եթէ պետական մարդիկ դէմ էին, ժողովուրդներու ծոցին մէջ ազնուահոգի մտաւորականներ կազմակից էին հելլէն ժողովուրդի փրկութեան։

Մանաւանդ Իտալիայի սքանչելի երիտասարդներ, Թոսսարոլ եւ Սանդոռէ տի Սանդառոզա, ուրիշներու կարգին, իրենց հայրենիքի ազատութենէն վհատած, գացին կռուեցան Յոյներուն համար եւ ինկան։ Անոնց էր որ հետեւեցաւ նաեւ Լորտ Պայրըն, իր մեծագոյն անունը նոյնացուցած հելլէն անկախութեան եւ իր արծուային թռիչքին ետեւէն քաշել տալով ոչ միայն Անգլիոյ, այլ ամբողջ Եւրոպայի ուշադրութիւնը։

Հակառակ ներքին տարակարծութեանց՝ Յոյները միացան իրարու՝ երբ սուլթան Մահմուտ Բ. դիմեց Եգիպտոսի փոխարքայ Մեհմէտ Ալիի օգնութեան, փոխարէն՝ Կրետէ կղզին խոստանալով։

Իպրահիմ, Մեհմէտ Ալիի որդին, հասաւ մինչեւ Նաւարին եւ 18 մայիս 1825ին գրաւեց զայն։ Միսոլոնկի պաշարուած էր Ալպանիայէն յառաջացող Րէշիտ փաշայի կողմէ։

Հելլէնական հարցն այլ եւս կորսուած կը նկատուէր։

Ուրեմն Հելլադա ի՞նչպէս տիրացաւ իր անկախութեան։ Ոչ իր սեւ աչքերուն համար անշուշտ։

Քէննինկ ուշադիր կը հետեւէր Արեւելքի շարժումներուն։ Բրիտանացի այս ճարտար նախարարը կը ջանար ներդաշնակել Յոյներուն հանդէպ իր ժողովուրդին համակրանքը Անգլիոյ շահուն հետ։ Համոզուած ըլլալով որ ի վերջոյ Յոյները պիտի տիրանան իրենց անկախութեան, անոնց օգնելու առաջնութիւնն ուզեց Անգլիոյ վերապահել, եւ բան չթողուլ Ռուսիոյ, որ հակառակ Մեթերնիխի ռանձգութեանց՝ կը շարունակէր փայփայել իր արեւելեան երազներն ու Թուրքիոյ դէմ արշաւանքի մը հնարաւորութիւնը։

Անգլիա ճարպիկ գործունէութեան մը լծուեցաւ, օգնելով Յոյներուն եւ բանակցելով Թուրքերուն հետ, այսպէս ինքզինք երկուքին ալ անհրաժեշտ կացուցանելով։

Ցար Աղեքսանդր Ա. կը յուսար որ ինչպէս Աւստրիա՝ Իտալիոյ, Ֆրանսա՝ Սպանիոյ, նոյնպէս Ռուսիա՝ Թուրքիոյ գործերուն պիտի կարենար միջամուխ ըլլալ։ Այդ բանին՝ ոգի ի բռին հակառակ էին միւսները։

1825 փետրուարին Փեթրպուրկի մէջ խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ այս նիւթին շուրջ, բայց Անգլիա չմասնակցեցաւ, Աւստրիա հակառակ արտայայտուեցաւ Ռուսիոյ, այնպէս որ պարզապէս բան մը ըրած ըլլալու համար, մեծերը հաւաքարար որոշեցին միջամտել։ Բայց սուլթանը, գինովցած Թուրք եւ եգիպտական յաղթանակներէն, մտիկ անգամ չըրաւ։

Ցար Նիքոլա Ա., Աղեքսանդրի յաջորդը, աւելի վճռական մարդ, վերջնագիր մը տուաւ Թուրքիոյ՝ Մոլտաւիոյ եւ Վալաքիոյ 1821էն առաջուան քաղաքական դիրքը պահանջելով։

Քէննինկ իրար անցաւ, անմիջապէս Վէլինկթընը ղրկեց Փեթրպուրկ, ուր Վաթերլոյի հերոսը կրցաւ իր հմայքով համոզել ցարը՝ որպէսզի հելլէն եւ Թուրք հարցը կարգադրէ ... Անգլիա, Յունաստանի անկախութեան ի նպաստ, եւ 4 ապրիլ 1826ին ստորագրուեցաւ գաղտնի դաշնագիրը։

Ռուսիա եւ Անգլիա կը համաձայնէին պաշտպանել հելլենական դատը մինչդեռ այն պահուն երբ ամէն յոյս կորսուած կը նկատուէր արդէն։ Միսոլոնկի ինկած էր, աւերակոյտի վերածուած (22 - 23 ապրիլ 1826) Աթէնք գրաւուած էր եւ Ակրոպոլիսի վրայ հերոսական ինքնապաշտպանութիւն մը կը վարէին Յոյները։

Աւստրիա եւ Փրուսիա համաձայն չէին անգլօ-ռուս գաղտնի դաշնագրին որովհետեւ իրենց ուզածը չէր մնար։

5 յուլիս 1827ին ինկաւ նաեւ Ակրոպոլիս։

Անգլիա, Ռուսիա եւ Ֆրանսա ժամը հասած նկատեցին եւ գրեցին սուլթանին.—

«Նկատի ունենալով որ տեղի ունեցող կռիւները պատճառ կ'ըլլան անիշխանականութեան, ծովահէններու առատօրէն կը բանան, առեւտուրը կը խափանեն, մեր հպատակներուն կեանքը կը վտանգեն՝ աւելորդ ծախքերու դուռ բանալով մեզի, եւ միեւնոյն ատեն փափաքելով որ զուր տեղ արիւն չթափուի, կը միջամտենք ... եւն.», եւ կ'առաջարկէին որ Յունաստան ինքնավար ըլլար Թուրքիոյ վեհապետութեան տակ։

Յոյները գոհ էին այս որոշումէն։ Բայց Թուրք կառավարութիւնը խոտիւ մերժեց ընդունիլ առաջարկը։ Ասոր վրայ համաձայնականները հրահանգ տուին իրենց նաւատորմիղներուն քալել դէպի Արշիպեղագոս։

Թուրք եւ եգիպտական ծովային ուժերու հրամանատարը, Իպրահիմ, հրաւիրուեցաւ դադրեցնել իր խոշտանգումները Նաւարինի մէջ, բայց ան պատասխանեց թէ հրամաններ կը սպասէ միայն իր վեհապետէն։ Եւրոպացի ծովակալներն այն ատեն եկան Նաւարին, զէնքի ուժով պարտադրելու որ Իպրահիմ հեռանայ Յունաստանի եզերքներէն։ Մինչդեռ համաձայնականներու նաւերը ծովախորշ կը մտնէին, Թուրք զինուորներ մի քանի հրացան պարպեցին անոնց վրայ։ Պատգամաւոր մը՝ որ ղրկուեցաւ բացատրութիւն պահանջելու, տեղն ու տեղը սպաննուեցաւ։

Այն ատեն պայթեցաւ պատերազմը։ Երկու ժամ չտեւեց ու Թուրք եւ եգիպտական նաւատորմիղը փճացած էր արդէն։ (20 հոկտ. 1827)։

Եւրոպացիները մարդասիրութեա՞ն համար միջամտեցին, ո՛չ եւ ո՛չ։

Շահո՞ւ համար։ Այո, եւ հազար անգամ այո։

Անկէ ի վեր տարիներ անցան, դէպք դէպքի յաջորդեց եւ Թագաւոր Թագաւորի։ Ժողովուրդներ ինկան եւ ժողովուրդներ ելան։

● Առնաուտն իսկ մարդ եղաւ։ Իսկ մե՞նք։

Անձնուէր յեղափոխականներ, սքանչելի զինուորներ ունեցանք մենք ալ։ Բայց շատ մաքուր գաղափարականութիւն ունէինք։

Վեհապանծ ազգի մը վայել առաքինութիւններ ցոյց տուինք, բայց չկրցանք շահ մը ցոյց տալ «մեծերուն»։

Հայ նոր սերունդը պէտք է սերտէ, լաւ սերտէ ազգերու պատմութիւնը, եւ մանաւանդ մեր պատմութիւնը, անկէ դասեր քաղելու, միեւ անգամ չխաբուելու համար։

Իրատես ուժերու պէտք ունինք այսօր, վաղը եւ միշտ։

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

(*) Տե՛ս **Brunetti**, Storia del medio evo։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԽՃՈՂՈՒՄ

Վերջին ժամանակներս տեղի ունեցած պատերազմներուն համար նախայարձակ պետութիւնը խաղաղութեան ճամբէն իր ակամայ շեղումին իբրեւ անհրաժեշտ եւ արդար պատճառ կը նկատէ ժողովուրդին համար բաւականաչափ հողի չգոյութիւնը։ Ան կ'ուզէ որ աշխարհը նկատողութեան առնէ հետեւեալ երկու պարագաները.— Առաջին՝ Թշուառ բազմութիւններ այնքան իրարու վրայ խճողուած են, որ ամենատարրական պայմաններու տակ անգամ չէ կարելի ապրիլ։ Մայր երկիրը բաւականաչափ ընդարձակ չէ որ իրենք քիչ մը աւելի տարածուին, եւ իր եկամուտի աղբիւրներուն անբաւականութիւնը թոյլ չի տար տանելի կեանք մը վարել։ Երկրորդ պարագան այն է, որ կան բարեբեր հողեր, ուրիշներու պատկանող՝ որոնք ցանցառ բնակիչ ունին։ Այդ հողերուն անձնաւէր եւ հպարտ տէրերը չեն կրնար զանոնք լաւագոյն կերպով օգտագործել, որքան ատեն որ բազմած կայսրութեան փարթամ բարձունքներուն վրայ, հաճութեամբ կը դիտեն իրենց դժբախտ բայց արժէքաւոր հայրենակիցներուն տառապանքը։ Այս երեւոյթը, ուրեմն, առիթ կուտայ որ ճշմարիտ ցասումէ մը համակուած՝ համակրութիւն մը զգաս այս տառապող ժողովուրդին հանդէպ եւ զէնքի կանչես զինքը, իր կեանքին գնով այդ հողերուն տիրանալու համար։

Թէ որքան ճշմարտութիւն կայ այսքան յուզիչ պատմութեան մէջ, կարծիքները կը տարբերին այդ մասին։ Կարգ մը գրողներ կ'ըսեն թէ արդի յառաջադէմ եւ լուսաւոր աշխարհին մէջ բնակչութեան խճողում չկայ եւ չի կրնար ըլլալ. բացատրութիւն ըլլալով թերեւս կարգ մը անկարեւոր եւ յիմար բազմութիւններ, որ չեն կրնար ըմբռնել ճարտարարուեստական կեանքի օրհնութիւնները։ Ուրիշներ կը հաստատեն թէ բնակչութեան խճողումը աշխարհի մեծ մասին մէջ, ոչ միայն անհերքելի իրականութիւն է, այլ եւ մարդկութիւնը չահագրգռող ամենակենսական խնդիրը կը կազմէ։ Եւ տակաւին ուրիշ կարծիքներ, որ այս երկուքին միջեւ կը տարուբերին։ Ուրեմն այս հարցի մասին փորձենք առարկայական եւ իրատես քննութիւն մը կատարել, հիմնուելով երկրիս եւ ընդհանուր բնակչութեան խտութեան վրայ։

Երկրագունդին ընդհանուր մակերեսն է 192 միլիոն քառ. մղոնէն քիչ մը աւելի։

Բայց աշխարհագէտներ եւ երկրաբաններ կը հաշուեն թէ այս ընդհ. տարածութեան 72 առ հարիւրը, կամ 138 միլիոն քառ. մղոնը ովկէանները կը գրաւեն, որով ցամաքային մասը կը մնայ 28 առ հարիւր կամ մօտաւորապէս 55 միլիոն քառ. մղոն։ Ասոնք անշուշտ, մօտաւոր թիւեր են միայն։ Վերջերս կատարուած մանրակրկիտ ուսումնասիրութենէ մը յայտնի կ'ըլլայ որ երկրի վրայ գտնուող բոլոր կառավարութիւններու կողմէ ցոյց տրուած հողային տարածութիւններու ընդհ. գումարը կլոր թիւով կը հասնի 52 միլիոն քառ. մղոնի։ Այս տարածութիւնը սակայն ամբողջովին մարդաբնակ չէ. կլիմայական, տեղագրական եւ այլ ազդակներ անոր կաբեւոր մէկ մասին վրայ մարդկային տեւական բնակութիւն անկարելի կը դարձնեն։ Ու յետոյ այդ 52 միլիոն հաշուուած ցամաքին մէջ երբեմն կը մտնեն նաեւ լիճերն ու զանազան [illegible]բերը։ Այս կէտը կրնայ, եւ կարգ մը պարագաներու մէջ կը նպաստէ մը, մարդկային ապրուստի միջոցներուն։ Բայց շատ աննշան է այդ նպաստը. մարդ չէ կրցած եւ չի կրնար մնայուն կերպով բնակիլ լիճերու վրայ, ինչպէս չի կրնար բնակիլ ովկէանոսներու վրայ։ Նմանապէս անապատային վայրերու մէջ տեւական բնակութիւն հաստատող շատ քիչ ժողովուրդ կը գտնուի։

Զեռնհաս հեղինակութիւն մը վերջերս հաշուած է որ, ներկայիս երկրիս ցամաքային մակերեւոյթին մէկ չորրորդը եւ մօտաւոր կերպով Մ. Նահանգներու մէկ չորրորդը գրեթէ անջրդի է։ Ուրիշ հեղինակութիւններ կը գտնեն թէ Մ. Նահանգները մէկ չորրորդէն աւելի անջրդի հող կը պարունակեն։ Պարզ կ'ըլլայ ուրեմն, Երկրագունտիս 52 կամ 55 միլիոն քառ. մղոն հողամասը բաւականաչափ ընդարձակ է մարդկային բնակութիւն հաստատելու համար։ Երկրի վրայ այնպիսի վայրեր կը գտնուին ուր մարդկային բնակութեան համար ֆիզիկական արգելքներ չկան թէեւ, բայց ոչ ոք ուզեր ապրիլ եւ այդ տեղերը գրեթէ անմարդաբնակ կը մնան։

Այս 52 միլիոն քառ. մղոն տարածութեան վրայ ներկայիս կ'ապրի աւելի քան 2.073.000.000 հոգի,— այրեր, կիներ եւ մանուկ։ Ուրեմն թուաբանական հաշուով իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ կը բնակին քառասուն անձ, որ կը նշանակէ աշխարհի վրայ ամէն անհատ իրաւունք ունի տասնվեցէն քիչ մը աւելի էյքըր (անգլ. արտավար) հողի, ինչ որ կը բաւէ ... ապրուստ մը հաստատելու։

Բայց, ինչպէս քիչ առաջ մատնանշեցինք, երկրագունտին այս մակերեսը ամբողջութեամբ հողագործութեան կամ ուրիշ բանի յարմար չէ, այնպէս որ 16.3 արտավարէն վերոյ կէսը միայն կարելի է նկատել իւրաքանչիւր անհատի յարմար իբր արտադրութեան միջոց,— կենդանի բանջարեղէն կամ հանքային — որ ուղղակի թէ անուղղակի մարդուն ապրուստը կարելի կը դարձնէ։

1930ի մարդահամարին համաձայն Մ. Նահանգներու իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ կը բնակին 40.6 անձ — թիւ մը որ աշխարհի բնակչութեան ամբողջական խտութեան շատ մօտ է եւ եթէ նկատի առնենք թէ այն երկրի բնակչութիւնը որչափ խճողուած է նոյն հաշւոյն մէջ առնելով մեծ քաղաքներու եւ գիւղերու բնակչութիւնը, այն ատեն դիւրին կ'ըլլայ ըմբռնել ամբողջ աշխարհի մարդկային բնակչութեան եւ հողի տարածութեան յարաբերականութիւնը։ Երկրագունտին ցամաքային մասը բաժնուած է գրեթէ հետեւեալ չափով.— Եւրոպան ամենախճողուած հողամասն է 5[illegible] միլիոն բնակչութեամբ եւ 5.600.00[illegible] քառ. մղոն տարածութեամբ, իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ կ'ապրի 92 անձ։ Յետոյ կուգայ Ասիան [illegible] ամէնէն ընդարձակ երկրամասը 14.900.000 քառ. մղոն եւ 1.140.000.000

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Իրաւունք ունիս։ Քիչ մը անապարեցի մեր դասական լեզուին խորանին մօտենալով, կամ մօտեցնելով։ Ս. Գրքին մէջ կարծեմ Աստուծոյ համար ըսուած է հուր ծախիչ է, այսինքն սպառող, փճացնող կրակ մըն է։ Նոյնը մեր դասական լեզուն։ Ինչպէս դիմակը անհրաժեշտ է Թունաւոր կազերուն դիմանալու համար, մասնաւոր պատրաստութիւն հարկաւոր է՝ դասական լեզուին պատարագին հաղորդակից ըլլալու համար։

Բայց, այնքան մը համարձակութիւն ներեցէք ես ինծի տալ, այն պատճառաբանութեամբ որ — ինչ ընել, այնպէս սովրած ենք եւ փորձով ալ հաստատած ենք — դասականին մուտքը ամէնէն դիւրին միջոցն է մեր արդի բարբառը հիմնովին ուսումնասիրելու եւ անոր յարակցութիւնները, տեխնիքական բառբաններուն հետ անոր առնչութիւնները լուսաբանելու համար։ Դէ՛հ, արտասահմանի մէջ, ամէն լուսաւոր պողոտաներու վրայ (ականջը խօսի «Յառաջ»ին), հայ ուշիմ երիտասարդութիւն մը ինքզինքը նկատած է արժեցնել, ոչ միայն Ֆրանսական արտասահմանին, այլ ամէնուրեք ուր դիտակից հայ անհատներ կան, եւ հայեցի բարբառը բնաւ որ եւ է պատճառ չունի չփնտռելու իրեն տուած համարձակութիւններուն մէջ, ըլլայ արձակ բան, ըլլայ ոտանաւոր կամ չափաւ։ Հայերէնը իր հարազատ բացատրութիւններով եւ իւրաքանչիւր յօդուածագրի յատուկ ոճով ու նրբութիւններով՝ կրնայ անկախաբար ու ճակատաբաց արժեւել իր ապրած շրջանակներուն ամէնէն զարգացած ու փարթամ լեզուները։ Ուստի, սիրելի Արազ, մի դներ մեզ ի փորձութեան (նորէն սխալեցայ, գրաբար մաքսանենգեցի, պիտի ըսէի, մի՛ մեղադրեր զիս հէքս), երբ տաճարին դրան առջեւէն չեմ կրնար անտարբեր անցնիլ առանց հոն ... ժամ մը վառելու։

Հոս թոյլ տուր որ Քու, եւ Քեզմով մեր ճեմարականներուն ուշադրութիւնը հրաւիրեմ սա իրողութեան վրայ, որ մեր գրողներուն մեծագոյն մասը ոչ միայն անգէտ է մեր դասական լեզուին, գոնէ անոր հիմունքին, այլ դասական տեխնիքական ծանօթութիւններուն՝ որոնք կապ ունին ընդհանուր գրականութեան հետ։ Այդ ծանօթութիւններէն, զոր օր. դիցաբանականը, իմաստասիրականը, պատմականը աւելի կամ նուազ տարիճանով մեռեալ տառ են մեր այլապէս այնքան ուշիմ, ճարտար գրողներուն համար։

Աւելորդ է կրկնել թէ ինչ անլուր հրէշային փորձութիւններէ անցած է նոր սերունդը եւ հրաշք է որ այնքան մեծութիւն յաջողած է ցոյց տալ գրական ասպարէզին վրայ։ Սակայն քանի որ հիմա այդ ասպարէզին վրայ են, ոչ միայն իբրեւ գրող, այլ նաեւ իբրեւ երիտասարդութիւն, հայկականութեամբ տոգորուած, կազդուրիչ կամքով մը կանգնած, ինչպէս մեր դասարանին ծաղիկը, յանդգնութի՞ւն կ'ըլլայ արդեօք եթէ կոչեմ յորդորել զիրենք որ հետամուտ ըլլան դիցաբանական ծանօթութիւններու, իմաստասիրական դպրոցներու, պատմական մեծամեծ թուականներու, որպէսզի, երբ առիթը ներկայանայ, կարողանան այդ սահմաններուն մէջ եւս հայկական ճամբան քալել։ Պարտաւոր եմ բացատրել դասարանիս, թէ մեր գրողները իմ վերեւ ակնարկած ճիւղերուն մէջ յայտնի ու պատւոյ վրէպներ ունին դժբախտաբար։ Հինգերորդ դարէն սկսեալ մինչեւ եւրոպամերիկեան «քաղաքակրթութեան» մեր գլխուն խաղացած դժոխային կատակերգութեան շրջանը, հայ գրականութիւնը, նոյն իսկ արդի եւրոպական գրականութիւններէն շատ առաջ հմուտ, ներկուտ հանդիսացած է դիցաբանական, կրօնական, իմաստասիրական, պատմական մարզերուն մէջ։ Իրենք, օտարներն ալ, յայտարարած են զայն լիաչուրթ։ Ի հարկէ, վերջին սերունդը՝ որ դիտակ էր այդ բաներուն՝ անհետացաւ։ Նորը, տուեալ պայմաններուն մէջ, բնականաբար, ժամ ու վայրկեան չունէր անոնցմով մարզուելու, եւ, Պուզքէշի չքնաղ Արազին բառերին պէս, քանի մը բրածոյ վարժապետներ մնացին տէր ու տիրական այդ ծանօթութիւններուն, որոնք, սակայն, անխուսափելի են ամէն գրողի համար, նոյն իսկ ամէն ձեւով Արազներուն համար։

Այսպէս, ամառնային արձակուրդէն վերջ, վերամուտին դասերով զբաղելէ առաջ, այս հուսկ անգամուան համար, ներէ՛, սիրելի Արազ, որ դասարանիս ուշադրութիւնը հրաւիրեմ «Յառաջ»ով ձեւացած հովանախիտ այս առանձնոցին մէջ, մանաւանդ անոնց, երէցներուն, որոնք ժամանակէ մը ի վեր պատիւ կ'ընեն ինծի, թղթակցութեամբ հարցումներ ուղղել։ Առիկա կը նշանակէ թէ հայերէնին հնձանը կ'եփի, հոյզը կը թանձրանայ ու տիկերը պատրաստ կը սպասեն խաղողին։ Երանի՛ այդ աշխոյժ ակնկալութիւններուն։

Յառաջիկային սկսելէ մեր նոր դասընթացքին իբրեւ նախերգանք, դիտել պիտի տամ թղթակիցներուս (որոնցմէ մին կ'ըսէ՝ բառ առ բառ. «Եթէ գիտնայիք, քանիներ անհամբեր կը սպասեն «մայրենիք»ի դասերուն»...), թէ բարի թող ըլլան որ եւ է միջոցով հետեւելու վերի թելադրութիւններուս։ Ու եւ է մասնաւոր ակնարկութիւն ընելէ շատ հեռի եմ, բայց չեմ վայլեցներ մեր նոր գրողներուն որ գրեն — Վէնիւս (փոխանակ Աստղիկի), որ գրեն Մառս (Հրատ), որ գրեն Էսքիւլափ (Ասկղեպիոս), որ գրեն Տէմօսթէն (Դեմոսթենէս), որ գրեն Վիւլքէն (Հեփեստոս), որ գրեն Ժիւփիթէր (Արամազդ), որ գրեն Ժիւնօն (Հերա)։ Այո, հայկական հարազատ գրականութեան այդ մորճ, Նորընծայ տունկերուն չեմ վայլեցներ որ իրենց գրագոնիկները չարեն օտարոտի մաննեւակներու վրայ։ Եւրոպացի ամէնէն հասարակ գրողը դա[illegible] կան ընտիր ծանօթութիւններ ունի [illegible] տասը մատներուն պէս կրնայ գործածել ճշգրիւ այս ամէնը։ Մեր անգամ [illegible] կարմրուկները կանխաւ կարկտնե[illegible] համար ըսեմ, թէ բոլոր օտար հա[illegible] մայնավար գրողները, բացի իրենցմէ [illegible] ջուրի պէս գիտեն ակնարկուած ծան[illegible] օթութիւնները։

Այս ամէնքէն վերջ, հիմա դուն [illegible] ինծի հետ չէ՞ք արդեօք մեղադրեր թէ [illegible] տակաւին չկրցանք սովրեցնել, թէ [illegible] մօթ է «յետ այսու» գրել։ Եւ քիչ մը [illegible] վերլիմ կողմէ յիշատակուած օրինակները հազարէն կամ բիւրէն մէկ եր[illegible] կու էին միայն։

Ուրեմն, միշտ նախանձախնդրութի՛ւն։

Միշտ յառա՛ջ, եղբարք, միշտ վե՛ր
Այս լինի ուխտ սրտից մեր ...

Ինչպէս կ'երգէ, գերեզմաններ[illegible] ալ անդին, անմահն Պէշիկթաշ[illegible]

... բրածոյ պիտի ըլլար, եթէ գը[illegible] րախտ ըլլար մինչեւ հիմա ապրէ[illegible] չափ։

ՏԱՐԱՉ

բնակիչ (երկրագունտիս բնակչու-թեան կէսէն աւելին), եւ իւրաքան-չիւր քառ. մղոնի վրայ 76 անձ։ Մը-շիւր քառ. մղոնի վրայ խտութիւնը աւելի նուազ է Հիւս. Ամերիկան (Նիւր-նուազ է։ Հիւս. Ամերիկան (հետա-նուաց ալ Հաշուելով) երրորդ Ամերիկան ալ հաշուելով) երրորդ ցամաքն է, իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 19—20 անձ։ Ափրի-կէն եւ Հարաւային Ամերիկան իւրա-քանչիւրը ունին 12 անձ։ Վերջապէս Աւստրալիան եւ Ովկիանեան երեք անձ։

Հիմակ գանք մանաւոր երկիրնե-րու կամ երկրի «ազգային» ստորաբա-ժանումներուն եւ իր ժողովուրդին։ Անոնցմէ քանի ամէնէն բազմամարդ երկիրներն են ըստ ամենավերջին թի-ւերուն, հետեւեալները.—

Երկիր	իւր. քառ. մղոնի վրայ անձ
Բելճիա	700.5
Անգլիա եւ Կալլէս	684.8
Հոլանտա	659.1
Ճափոն (սեփական)	449.2
Գերմանիա (Սարի նահանգ.)	363.5
Իտալիա	356.0
Չինաստան (սեփական)	299.3
Չեխոսլովաքիա	271.5
Զուիցերիա	255.1
Հունգարիա	241.8
Լեհաստան	221.2
Դանիմարքա	220.5
Աւստրիա	208.8
Ֆրանսա	196.8
Հնդկաստան	195.1
Փորթուկալ	192.3
Ռումանիա	153.7
Պուլկարիա	152.9
Եուկոսլավիա	145.8
Յունաստան	131.7

Այս ցուցակը բնակչութեան խնդրին մէջ կարգ մը զարմացուցիչ կէտեր ի-րեւան կը հանէ։ Նախ Չինաստանն ու Հնդկաստանը հակառակ ժողովրդա-կան կարծիքին, աշխարհի ամէնէն բազմամարդ երկիրները չեն։ Քաննե-րու ցուցակին մէջ Չինաստանը եօթնե-րորդ, Հնդկաստանն ալ տասնըհինգ-երորդ տեղը կը գրաւեն։ Ներկայիս Չինաստանի միայն մէկ փոքր նահան-գին՝ Քիանկսուի մէջ,— ծովեզերեայ նահանգ մը, որ կը պարունակէ Նան-քին, Սուչով եւ Շանկայ մեծ քաղաք-ները — իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 897 անձ կը բնակին։ Ուրեմն աւելի խիտ քան Բելճիան։ Ուրիշ հետաքրքրական կէտ մը, Չինաստանը յաճախ «խճողուած» եր-կիր մը նկատուած է՝ Քիանկսուէն զատ ուրիշ նահանգ մը ունենք, Քու-անկթունկը,— հարաւային ծովեզե-րեայ նահանգ մը, որ իր մէջ կը պա-րունակէ Քանթօն քաղաքը։ Ունի 100.-000 քառ. մղոն տարածութիւն, իւ-րաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 368 անձ։ Մինչ Րոտ Այլընտը ունի 644 անձ իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ։ Մասաչիւսէթը՝ 529 եւ Նիւ Ճըրսին 538, իւրաքանչիւրը նոյն տարածու-թեան խճողուած։ Պէտք է գիտել սակայն որ Չի-նաստանի բնակչութեան մասին ցոյց տրուած բոլոր թիւերը մարդահամար առնուած չեն, մօտաւոր թիւեր են։ Մինչ Հարաւային Չինաստանի նահանգներուն մէջ այս տրուած թի-ւերէն շատ աւելի է բնակչութիւնը։ Ամէն պարագայի մէջ հոս գործած-ուած թիւերը կը ներկայացնեն ոչ մի-այն Չինաստանի ամէնէն հեղինակա-ւոր իշխանութիւններու, այլեւ ուրիշ նշանաւոր վիճակագրութիւններու գնա-հատումը, մինչեւ որ կարելի է իրա-կանութեան մօտիկ թիւ մը համարել զանոնք։

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱԼԵԱՆ

—

(ՆԻԿԻՏԱ ԲԱԼԻԵՖ)

Ժամանակին հաղորդած էինք այս տաղանդաւոր արուեստագէտին մա-հը։ Փարիզի «Փասյէոնիա Նովոսթի» թերթէն կը քաղենք հետեւեալ տեղե-կութիւնները.—

Մկրտիչ Պալեան հիւանդ էր աւելի քան մէկ տարիէ աւելի։ Դժբախտ արկածի զոհ երթալով Շիքակօ, պան-դոկի մէջ կը սայթաքի կ'իյնայ եւ կը կոտրէ ոտքը։ Երկար ժամանակ ոտքը պահած էին գաճի մէջ։ Կը պտտէր փայտով, նոյն իսկ բեմի վրայ։ Դրե-թէ նոյն ժամանակ կը տառապէր ե-րիկամունքի հիւանդութեամբ եւ ա-րեան ճնշումը աւելցած էր։ Այնպէս որ խիստ պահեցողութեան եւ դարմա-նի ենթարկուած էր Կազդուրուելէ քա-նի մը շաբաթ ետքը կ'երթայ թատե-րական ներկայացման, բայց ինքնա-շարժին մէջ կաթուած կ'իջնէ։

Բժիշկները կը հաստատեն թէ ամ-բողջ ձախ կողմը կաթուած իջած էր, սակայն կը կարծեն էր լուրջ վտանգ չկայ։ Այս լաւատեսութիւնը չարդարացաւ եւ սեպտ. 3էն 4ի գիշե-րը հիւանդը մեռաւ։

Վերջին շրջանին նիւթական շատ նեղ վիճակի մէջ էր. մինչեւ իսկ բա-րեկամներ առիպուեցան հանրային օ-ժանդակութեան դիմել, թաղման ծախքերը հոգալու համար։

Տակաւին վերջերս, երբ Ամերիկան տնտեսական տագնապի չէր ենթար-կուած, Պալեան միլիոնատէր էր։ Եւ ա-ռաջին անգամ չէր որ միլիոնատէր կը դառնար։ 1917ին, հոկտեմբերեան յեղափոխութենէն յետոյ հեռանալով Մոսկուայէն՝ դրամատան մէջ իր հա-ւուն թողած էր մեծագումար ռուսա-կան ոսկի րուբլի։ Արտասահմանի մէջ եղած է ժամանակ, որ հանգուցեալը ունեցեր է 350.000 տոլար, իսկ տոլա-րը այն ժամանակ 25 ֆրանք էր։ Այդ հսկայական դրամները եւս յանկաց-ուած էին ամերիկեան արժեթուղթե-րու, որոնք փճացան սոփորական եւ համաշխարհային տագնապի օրերուն։

Մ. Պալեան վերջին երկու տարինե-րը իր ուժերը փորձեց բոլոր ասպա-րէզներուն մէջ,— ռատիօ, սինէմա, երգեցիկ սրճարան, թատրոն, եւն., բայց այդ բոլորը վերջերս չկրցաւ ա-պահովել իրեն տանելի նիւթական եւ ապրելու պայմաններ։

** Նոյն թերթին աշխատակիցներէն մէկն ալ կը գրէ.—

Անոր հետ կ'անհետանայ ոչ միայն փայլուն անձնաւորութիւն մը ռուսա-կան, այլ եւ միջազգային թատրոնի եւ գեղարուեստական աշխարհին բե-մէն դէմք մը որ մեծապէս նպաստած է թատերական պատմութեան զար-գացման։ Պալեան եղած է հիմնադիրը եւ անզերազանցելի վարպետը թատե-րական այն ճիւղին՝ — գեղարուես-տական մանրանկարին — որ այնքան ճոխ կերպով ծաղկեցաւ նախապատե-րազմական տարիներուն։

Պալեան հանդէս եկաւ Մոսկուայի փակ երեկոյթներու ժամանակ։ Այդ երեկոյթներուն ամէն մարդ չէր կր-նար ներկայ ըլլալ։ Հոն դերասաններ կը խաղային իրենց ընտրովի բարե-կամներուն համար։ Այդ երեկոյթները սովորաբար կը կազմակերպուէին մեծ պահքի առաջի շաբթուն, երբ բոլոր թատրոնները կը գոցուէին եւ դերա-սաններ Մոսկուա կուգային Ռուսաս-տանի բոլոր վայրերէն։ Այդ երեկոյթ-ներուն անփոխարինելի զաւակներն էր երիտասարդ Մկրտիչ Պալեանը, նոր մտած գեղարուեստական թատրոնը։ «Զղջիկ» (Շօվ - Սուրի) թատրոնը որ բացուեցաւ 1908ին, սկիզբները գոց էր զուրսի հասարակութեան համար։ Ատեն մը վերջը, սակայն, իբ թատ-րոնը դարձաւ մատչելի հանրութեան համար։ Մ. Պալեանի անունը յայտ-նի էր ամբողջ Ռուսաստանին։ Յեղա-փոխութիւնը զինքն ալ շատերու հետ հարկադրեց հեռանալ երկրէն։ Եկաւ Փարիզ։ Եւ Փարիզի մէջ էր որ կը գը-րէին Պալեանի համար — «Ան կրցաւ հեռու Մոսկուայի մէջ ստեղծել նոր, ոչ մէկին նմանող թատերական սեռ մը ... Զղջիկը, նոր է, աւելի փայ-լուն, քան պարախաղը (պալէ), ռուսական գեղարուեստի յաղթանակը»։

Մկրտիչ Պալեան ունեցաւ համաշ-խարհային փառք ու համբաւ, ամէն տեղ եղաւ եւ ձեռք ձգեց մեծ նիւթա-կան յաջողութիւններ։ Վերջին տարի-ներու տնտեսական տագնապը զինքն ալ հարուածեց։ Փարիզի մէջ ուզեց ստեղծել նեւական թատրոն, սակայն չյաջողեցաւ, գնաց Ամերիկա եւ հոն շարունակեց իր գործը, հոն ալ մե-ռաւ։

ՄԻՀՐԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

—.—

ԹԱՒՐԻԶ, 17 սեպտ. (Յառաջ).— Սեպտ. 16ին Թաւրիզի մէջ մեռաւ Տարօն - Տուրուբերանի յեղափոխա-կան եւ ազգային, կրթական համեստ գործիչ Միհրան Գրիգորեան ծոմ 54 տարեկան։ Հանգուցեալը 1915ին ան-ցած էր Կովկաս, ուր եռանդուն գոր-ծունէութիւն մը ցոյց տուաւ գաղթա-կանական, հանրային եւ կուսակցա-կան գործերու մէջ, միշտ ալ, ամէն տեղ ի յայտ բերելով գաւառական գործիչի իր անձնուէր եւ անկաշառ գործունէութիւնը։ Թաւրիզ անցաւ 1921ին ու երկար տարիներ վարեց Ղարատաղ գաւառի ազգային դպրոց-ներու շրջանային տեսչութեան պաշ-տօնը՝ բարեխիղճ եւ պարտաճանաչ կերպով։ Նոյն պաշտօնը վարեց նաեւ Ուրմիոյ Սալմաստի շրջանի գաւառնե-րուն մէջ։ Ահվազ քաղաքի Հայոց դպ-րոցի տեսուչն էր 1935—6 ուսումն. տարիին, երբ հիւանդացաւ յուլիսին՝ հասաւ Թաւրիզ եւ երկար ու տառա-պալից հիւանդութեամբ (ջրգողու-թիւն) մեռաւ, 'անտէր ձգելով այրին եւ հինգ զաւակներ։

ՄԱՍԻՍ

150000 ՀԱՅԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ԿԸ ՏՕՆԵՆ ԻՐԵՆՑ ՔԻՓՈՒՐԸ

— • —

Շաբաթ օր հրէական 5697 թուական-նին Թըշրի ամսուն 10րդ օրը հրէա-կան մեծ տօն էր Քիփուր, որ կը նշա-նակէ Մեծ Ներման օր։

Փարիզ բնակող 150.000 Հրեաներ, հաւատացեալ կամ ոչ, յարգեցին այս տօնը։ Այս առթիւ, Հրեայ բարբառնի մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ փարիզեան թերթի մը.

— Ներման այս օրը մեզի համար ապաշխարանքի եւ խոստովանութեան օր մըն է։ Բայց մենք ուղղակի Աս-տուծոյ կը խոստովանինք։ Մենք քա-հանաներ եւ տաճարներ չունինք (այն ձեւով որ քրիստոնեաները կը հասկ-նան) քանի որ Երուսաղէմի մեր տա-ճարը քանդուած է։ Մեր ռաբբիները հաւատացեալներ են ուր ծխական կառա-վարութիւն չկայ. ամէն մարդ կրնայ սի-նակոկ բանալ։ Տաճարներու հաս կան Փարիզի մէջ, գլխաւորը Վիքթուառ փողոցինն է, որուն երեսը Շաթօտօն փողոցին վրայ պիտի ըլլար, սակայն անոր շինութեան ատեն, կօշէնի կայս-րուհիին միջամտութեամբ այդ ճամ-բան փակուեցաւ անոր առջեւ։ Պատ-ճառը այն էր որ Եօժէնի կայսրուհի տանիքաց ըլլալով, հաւատաքննու-թեան ժամանակէն մնացած հոգեբա-նութեամբ կը շարժէր։

Հաւատաքննութեան ատեն Սպանի-ացիք նզոված ըլլալով Հրեաները, ան-կէ իվեր որ եւ է հաւատացեալ Հրեա-յի թոյլատրուած չէ Սպանիա ոտք դնել։ Այնպէս որ շատ քիչ Հրեայ կայ Սպանիոյ մէջ եւ ծիծաղելի են այն լուրերը թէ Սպանիոյ յեղափոխու-թիւնը Հրեաներու գործն է ...

Աշխարհի Հրեաներուն թիւն է 15 միլիոն։ Նիւ Եորք՝ մէկուկէս միլիոն, Ռուսիա՝ հինգ, Լեհաստան՝ երեք, Ռումանիա մէկ միլիոն, Ֆրանսա 300.-000, նոյնքան մը Անգլիա, իսկ Պա-ղեստինի մէջ 400.000 սիոնական։ Գեր-մանիոյ մէջ կային 600.000 Հրեայ, ո-րոնցմէ 100.000ը փախած։ Հրեաներու ամէնէն եռանդուն գաղութը Եգիպ-տոսինն է ուր կ'ապրինք 2000 տարիէ ի վեր։

—Կրօնաւորներ չունինք, ազնուական-ներ չունինք, ոչ ալ պետեր։ Ո՞վ կը կառավարէ ուրեմն հրեայ ժողովուր-դը, հարցուցած է լրագրողը։

— Քաղաքականապէս ոչ ոք, պա-տասխանեց բարբառնին, մենք հայրենա-սէրներ, նոյն իսկ հայրենամոլներ ենք այն երկրին համար ուր կը բնակինք։ Կրօնապէս, ունինք բարբառներ որ հրէական օրէնքի ուսուցմամբ ու գոր-ծադրութեամբ կը զբաղին։ Մեր կը-րօնքին մէջ Դժոխք - Արքայութիւն չկայ։ Ըստ մեր կրօնքին, արդարնե-րը պիտի յաւիտենապէս ապրին, իսկ չարերուն պատիժը պիտի ըլլայ պար-զապէս անէացումը, Շէօլ որ կը նշա-նակէ ոչինչ եւ չի պարունակեր չար-չարանքի որ եւ է իմաստ։ Այս անէա-ցումէն փրկուելու համար է որ Մեծ Ներման առթիւ սինակոկներու մէջ հանդիսաւոր կ'աղօթենք եւ 24 ժամ խիստ ծոմ կը պահենք, կաթիլ մը ջուր անգամ չառնելով բերաննիս։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

— • —

Այս տարի Լէնինական կ'ունենայ 8 միջնակարգ, 28 թերի միջնակարգ վարժարան եւ 17 նախակրթարան։ Լէ-նինականի դպրոցներու բնակչութեան թիւն է 18.745, (անցեալ տարի 17.000 էր), իսկ մանկապարտէզներու բնակ-չութեան թիւն է 2.160, ընդամէնը 20.705։

1936—37 ուսումնական տարուան ընթացքին, 8—11 տարեկանները ամ-բողջովին պիտի կարենան դպրոց յա-ճախել։ Լէնինականի շրջանին մէջ բազմացած են նաեւ արհեստանոցնե-րը,— մանկավարժական, կաթնատն-տեսական, գաշտավարական, երաժշ-տական, որոնց հետեւող ունկնդիրնե-րու թիւը եւս աճած է նոյն համեմա-տութեամբ։

Այս տարի կրթական շինարարու-թեան ասպարէզին մէջ եւս նուաճում-ներ կատարուած են,— հիմնուած են 4 դպրոցական շէնքեր, 2ը քաղաքին մէջ, 1.265.000 րուբլի արժէքով։ Շին-ուած են նաեւ հինգ գիւղական դպրոց-ներ, որոնց շինութեան օժանդակած են գիւղացիները՝ սայլերով քար, հող եւ այլ նիւթեր կրելով։ Վերանորոգ-ուած են գիւղական 38 դպրոցներ, սա-կայն կարգ մը գիւղերու մէջ՝ Մոլլա-մուսայի, Սարիարի, Կապսի դպրոց-ները շատ գէշ նորոգուած են։

Ուսուցիչներու վերապատրաստու-թեան մասին եւս աշխատանք տար-ուած է։ Անցեալ տարի ուսուցիչնե-րը ծանրաբեռնուած էին, շաբաթա-կան 40 ժամ, այս տարի ամէն ուսու-ցիչ կ'ունենայ միայն 27 ժամ։ Ըն-ջանին 510 ուսուցիչներէն 15 առ հա-րիւրը բարձրագոյն կրթութիւն ունին։ Սակայն գեռ ուսուցիչներ կան (Պար-նի, Սարիար, Մեծ Բեկրի գիւղերէն), որոնք պատրաստութիւն չունին ու-սուցչութեան։

Մասնաւոր ուշադրութեան առար-կան դարձած է մանուկներու առող-ջութեան հարցը,— աւելի քան 800 մա-նուկներ ղրկուած են ճամբար։

Միակ թերութիւնը դասագիրքերու պակասն է, յետոյ այն որ գիւղի ու-սուցիչները բնակարան չունին (Իլ-խիարի, Ղոնախ - Ղրան, Արալըղ)։ Քաղաքի կարգ մը դպրոցներուն գրա-սեղանները չեն ամբողջացուած։ Ան-ցեալ տարի աշակերտութեան հարիւ-րին 15ը վերաքննութեան մնաց, Հա-յոց լեզուի եւ պատմութեան ուսուցի-ին եւ գրականութեան, աշխարհա-գրութեան եւ մաթեմաթիքի դասա-ւանդութիւնը անմխիթարական է։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄՊԵՏՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

—.—

Այս տարի Փարիզի մէջ մոռցան Արարատ, որուն տարեդարձն էր սեպ-տեմբեր 19ը...

«Յուսաբեր» խմբագրական խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ նոյն տարեդար-ձին առթիւ, այս խորագրով խմբա-գրականի մը մէջ (19 սեպտ.)։

— «Ի՞նչ պիտի ըլլար Հայոց պատ-մութիւնը, եթէ չըլլար հայ ազատա-գրութեան կէս դարու պայքարը, եթէ այդ անհաւասար ու գիւցազնաշունչ կռիւը չգար ներկելու մեր հայրենի դաշտերն ու լեռները, եւ, նաեւ մեր պատմութեան տժգոյն ու տխուր էջե-րը։

Ի՞նչ պիտի գրուէր այս ժողովուր-դին համար եւ ինչ պիտի ըլլար իր ճա-կատագիրը, եթէ, իր յեղափոխական թռիչքներուն քովն ի վեր, չըլլային Սարդարապատն ու Ղարաքիլիսէն, Վասպուրականը, Ուրֆան, Դարահի-սարը, Սուէտիան, Հաճընը եւ, ա-ռանձին փառքով մը, Արարատ։

Կամաւորներ էին անոնք, Արարատի յաղթանակը կերտողները, որոնցմէ շատերը ձգած իրենց գործն ու հան-գիստը, եկած էին զինուորագրուելու Կիլիկեան հողերուն վրայ, օտար լե-գէոններու մէջ, արիւն թափելու հայ-րենիքի ազատութեան համար, կռուե-լու Հայուն դարաւոր թշնամիին դէմ։

Ու եկած էին աշխարհի բոլոր կող-մերէն, ուր նետուած էր Հայը, մղ-ուած՝ նոյն նպատակէն եւ յափշտակ-ուած՝ նոյն տեսիլքներէն։ Հայ ժողո-վուրդն էր, կոտորակուած ու փշր-ուած, որ յանձին իր արու եւ անձնու-րաց երիտասարդներուն կը խմբուէր, կուգար զինուորագրուելու ինքնակա-մօրէն, իրագործելու համար իր ծը-ւատուած հայրենիքի ազատութեան երազը եւ փոխելու իրեն պարտադր-ուած ճակատագիրը։

Երազը Հայուն, թափառական ու հալածական, որ իր նախահայրերու թողած բեկոր մը հողն էր, բիւրաւոր նահատակներու արիւնովը ներկուած, դարձած ու սրբացած։

Երազը՝ որ մօտ կը թուէր այս ան-գամ եւ մարմին առած, որուն համար դարերով կռուեցաւ Հայը, տառապե-ցաւ՝ զայն բռնելու ու կեանքին մէջ պահելու համար, եւ որ շարունակ մը-նաց աննուաճ ու կէս։

Արարատ այդ երազը բռնելու գի-ցազնական ճիգերէն մէկն է. վսեմ ձեռնարկ մը, որ պիտի չմոռցուի։

Երուսաղէմի Հայոց վանքին գերեզ-մանատան մէջ, քանի մը քայլեր կը պառկին, համեստ այլ սրտառուչ շի-րիմով մը անմահացած, որուն վրայ իմաստուն առղ մը արձանագրուած է՝ «Աննուաճ Երազին կարօտովը»։

Քանինե՞ր կան ինկած նոյն այդ «ան-նուաճ երազ»ին համար, առանց շի-րիմի ու առանց յիշատակութեան։

Արարատ ու իր քաջերուն յիշատա-կին կանգնուած շիրիմը թող յուշա-րարը մնան մեր բոլոր հերոսներուն ու հայրենիքի համար ինկած մար-տիկներուն համար։

Ցուցարարը այն բոլոր մեր նահա-տակներուն, որոնք ինկան հերոսա-բար, գիտակցօրէն ու կռիւի մէջ։

Այս գիտակցական, ինքնակամ մա-հը ու սուրծախուած կեանքերըչէ՞նոր Արարատի նահատակները կը տարբե-րեն մեր բազմահազար նահատակնե-րէն, որոնք նոյն երազն ունեցան, բայց ինկան առանց վահանի, ճակա-տագրակա հարուածներու առջեւ։

Արարատի քաջերը, ինչպէս Սարդա-րապատինն ու Ղարաքիլիսէինը, ին-կան իրենց խոյանքին մէջ՝ դէպի յաղ-թանակ, հիացումը գրաւելով զին-ուորական հրամանատարներու, որոնք մեծ ու փառաւոր բանակներ վարած էին ու կը վարէին։

Արարատ՝ բարձունք մը, Հայոց պատմութեան մէջ պիտի մնայ հերո-սական դրուագի մը սրբացած կոթո-ղը, յիշեցնելով Արարատը, Հայու-թեան կրանիթեայ հաւատքը. Արա-րատ՝ արժանավայել էջ մը Արարատի չքեղ պատմութենէն։

Ինչքան տարբեր պիտի ըլլար Հայուն ճակատագիրը, եթէ ամէն Հայ, գոնէ պանդուխտներ տոգորուած ըլլային Ա-րարատի հերոսներու ոգիովը, գիտակ-ցօրէն մեռնիլ գիտնային, սուր, ծանր փոխարինութեամբ եւ յաղթելու եւ Հայուն երազը նուաճելու վճռակա-նութեամբ»։

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Միտքը ինկաւ։

Տարագրութեան պահուն, Թուրքե-րը, այս վիճակին հասցուցած էին Հա-յերուն տուները ու եկեղեցիները։

Այս տեսարանը իր սիրտը բզքտա-ռեց, ու լոյսի բիծեր պարեցին աչքե-րուն մէջ։

Ի՞նչ ընէր, ո՞վ իմ Աստուածս, քանի մը բառ, իր ներսի յուզումը հան-դարտեցնելու համար բաւական էր։ Չէր կրնար քայլ մը հեռանալ կեցած տեղէն։ Իր աչքերը, այս տնակին մէջ կը խորասուզուէին, ուր հազարաւոր ձեռքեր, կը խառնուէին իրարու։ Հոն, նուիրական պար մը կը տեսնէր ձեռ-քերու, ու կրկնեց.

— Ներողութիւն ...

Միտքը կը րնար։

Այլեւս, անկարելի էր քիչ առաջ-ուան ձայները մոռնալ, որոնք, շղթ-կաղքին սուլումներուն խառնուած, կը հնչէին իր ականջներուն խորը։ Ու պահիկ մը աչքերը գոց, գլուխը վեր բարձրացնելով, պոռաց.

— Երթաք բարով, մի մոռնաք...

Գիշերուան լռութիւնը, պատառ-խանի տեղ, իր ձայնը կրկնեց, ու կր-կին, մթութիւնը իր պայծառութիւնը առաւ։

Բայց այս պզտիկ նախադասութեան վերջին բառը, ականջին մէջ կը գո-ռար, կը վառէր իր երեսը։

— Մի մոռնաք..

Ու այս բառը, իր ներսը մոռցուած ձայներ արթնցուց։

Կը յիշէր։

Քիչ առաջ հազարաւոր ձայներու մէջէն, ձայնի մը թրթռումը, յուզու-մի մը պէս կաթած էր իր սրտին մէջ։ Այդ ձայնը-պիտի ճանչնար։ Ան, մէկալ բոլոր ձայներուն հետ, կը թա-շէր ուրախ ուրախ։

Իր եղբօրը ձայնն էր։

Այս պահուն, Մարտիկ, երբ ձեռքը կուրծքին դրաւ, իրեն այնպէս կու-կուրծքին դրաւ, իրեն այնպէս կու-կուրծքին դրաւ, իրեն այնպէս կու-թուր ար, իր ձեռքը եղբօրը կուրծքին վրայ, անոր սրտին տաքութիւնը կը զգար։

Նուագի մը ձայնը լսեց։

Այս երգը իրեն համար չէր։ Թօթ-վեց ուսերը, ու շարունակեց իր ճամ-բան։ Որչափ սկսաւ մօտենալ իր տու-նէն, լռութիւնը մեղմացած ու երկիւ-ղալից, Մարտիկ իր սրտին ձայնը լսեց աւելի յստակ՝ քիչ առաջուան երթաք բարովի ձայներուն մէջ թրթռան։

Հիմա քալած ատեն, կը թեթեւնա-յին ոտքերը։ Ու «մարդ բանձը ալ, ամէն ատեն, քիչ մը երիտասարդ ըլ-լալու է», փսփսաց, ու սկսաւ քալել շուտ շուտ։

Իրեն այնպէս կուգար թէ ուրա-խութեամբ, իր եղբօրը տունը առաջ-նելու կ'երթար։

Ամիս մը անցած էր։

Համարենց Այտարին տնակը աւար-տած, կանուխէն, հոն արեւը առանց չէր փայլեր։

Աղամանդ կը վառէր արեւուն մէջ։

Շաբաթէ մը իվեր, նոր տունը փո-խադրուած էր Աչօտ։ Ու առջի շաբ-թուն իրիկուն մը, իր եղբայրը կերա-կուրի հրաւիրեց։

Մայրամուտ արեւը, կարմիր լոյս մը կը ձգէր սեղանին վրայ եւ գինին, կարծես եփել սկսած էր բիւրեղեայ ճերմակ շիշին մէջ։

Աստնկ պահերու, ինչո՞ւ խռովրհ-ներու երեսը կը փայլի դիմացի եր-կինքին պէս։

Հրաշալի զաղանիք։

Ու անոնք, երբ կը մտնեն իրենց յի-շատակներուն մէջ, ներկային մէջ ա-ւելի կը մեծնան։ Ու այլեւս, գաւաթ մը գինիին մէջն է իրենց երջանկու-թիւնը։ Ու կը խօսին, կ'երգեն ու կը խնդան։

Անոնց կեանքն է աս։

Ու ազուոր երազ մը բաւական է ի-րենց համար, ուրիշ աւելի ազուոր, հարիւրաւորներ կը գտնեն։

Ու արեւով կարմրած, արեւով օրհ-նուած սեղանին առջեւ, խռակցու-թիւնը, որչափ համովցաւ, սիրտերն ալ աւելի բացուած, «գաւաթ գաւա-թի», առաջարկեց Աչօտ։

Ըմպելով, «խոսկցնենք գաւաթնե-րը», պատասխանեց Մարտիկ։

Գաւաթները երբ իրարու զարկան, ի-րենց նայուածքները հանդիպեցան ի-րարու, ուր լոյսերը, կը վառէին ի-րարու խառնուած բաժերու պէս։

Հաշտութիւնը կնքուած էր։

Հրաշալի հաշտութիւն։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ Կ'ՈՒԶԷ

Լեհ կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութենէն պահանջած է որ ի-րեն ալ տեղ մը տրուի հոգատարու-թեանց մասնախումբին մէջ։ Ասիկա կը ցուցնէ այն կարեւորութիւնը զոր Լեհաստան կուտայ գաղթականու-թեան եւ բնակչութեան խնդիրներուն։ Լեհաստան համոզուած է որ իր հողին վրայ գտնուող երեք ու կէս միլիոն Հրեաներէն տարին 100.000 հոգի պէտք է գաղթեն։ Նկատելով որ Պա-ղեստին չի կրնար տեղաւորել զանոնք, Լեհաստան ստիպուած է տեղաւորման նոր վայրեր փնտռել Ափրիկէի եւ Հա-րաւային Ամերիկայի մէջ, հարուստ պետութեանց օժանդակութեամբ։

Միւս կողմէ, երկրին բնակչութիւ-նը ամէն տարի կ'աւելնայ 400.000 հո-գիի չափ։ Այն պարագան որ լեհ նա-ւային եւ գաղթավայրերու միութիւ-նը երկրին ամէնէն զօրաւոր կազմա-կերպութիւնն է, կը ցուցնէ նոյնպէս թէ Լեհաստան որքան կարեւորութիւն կուտայ այս խնդիրներուն։

Լեհաստանի կարծիքով, Գերմանիոյ գաղթավայր տրուած ատեն, իրեն ալ տալու է։ Ասիկա ալ կը պատճառաբա-նէ անով որ Գերմանիոյ նախկին գաղ-թավայրերուն մէջ բաժին ունին նա-եւ լեհական այն նահանգները որ ժա-մանակին մաս կը կազմէին գերման պետութեան։

«ԻՍՔԷՆՏԵՐՈՒՆ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ԻՐ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ»

— ● —

Իսքէնտէրունէն կը գրեն թուրքերէն Թանի.— Իսքէնտէրունի եւ Անթաքի-ոյ մթնոլորտը կը թնդայ յուսատու լուրերով։ Կ'ուզենք հաւատալ թէ հե-ռու չէ այն օրը երբ գեղեցիկ Իսքէն-տէրունը որ Միջերկրականի մարգա-րիտը կը նկատուի, պիտի միանայ մայր հայրենիքին։ Այստեղի Թուրքե-րը յուզումով կը սպասեն արդիւնքին այն տեսակցութեանց, զոր կ'ունենան մեր արտաքին գործավարը եւ Ֆրան-սայի արտաքին նախարարը։

Այս առթիւ կ'ուզեմ խօսիլ 21 հոկտ. 1926ի դաշնագրի մասին, զոր արտա-քին գործավարը կնքեց մարգպան Տը Ժուվընէլի հետ։ Այդ դաշնագրին հա-մաձայն, Թուրքերէնը պաշտօնական լեզու պիտի ըլլար Իսքէնտէրունի գաւառին մէջ։ Պաշտօնեաները մեծ մասով թուրք պիտի ըլլային, առաւե-լագոյն դիւրութիւն պիտի տրուէր թրքական մշակոյթի տարածումին, եւ վերջապէս Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա կիսանկախ պիտի ըլլային եւ Թրքակա-նը յիշեցնող դրօշ մը պիտի ընդուն-ուէր այդ շրջանակներուն համար։

Թղթակիցը յետոյ կ'ըսէ թէ այս պայմաններէն ոչ մէկը գործադրուած է եւ թէ Թուրքերը անհամբեր կը սպասեն ազատագրութեան օրուան։ Ցաւօրդ թղթակցութեամբն ալ պիտի պատմէ է «Թուրք գիւղացին ինչե՞ր քաշեց սուրիական վարչութեան տակ»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԴՐԻԱՆԱՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ, կազմեց՝ Յակոբ Աղասեան։ Հրատ. Ադրիանապոլսեցիներու Արշակունեանց Հայր. Միութեան, Ֆիլիպէ։ Գին՝ 15 ֆրանք։ Դիմել Արտաշէս Մէն-գիլճեանի, Rue Joachim Groueff No 22. Plovdive (Bulgarie).

— Այո, կայ այդ տեսակ սրամտութիւն մը:

— Ուրեմն, համաձայն 1921ին Ֆրանքլէն Պույեօնի հետ կնքուած դաշնագրին, սկզբունքով ընդունած չէ՞ք ըլլար Իսքէնտէրունի ինքնավարութիւնը:

— Ինչպէս ըսի, ամէն բանէ առաջ սպասելու է որ նոր դաշնագիրը վաւերացուի սուրիական խորհրդարանէն: Եթէ մեր կուսակցութիւնը չահի նոր ընտրութեանց մէջ, կառավարութիւնը պիտի հետեւի իր մեծ հայրենասէր Թուրքիոյ ճամբուն: Գալով Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ խնդրին, մենք որ ազգային քաղաքականութիւն մը կը վարենք, ի՞նչպէս կրնանք փոխելու ելլել ուրիշներու ազգային ինքնութիւնը: Բնաւ մեր միտքէն չանցնիր արտաքսել Թուրքերը: Կը յուսամ թէ մեր Թուրք եղբայրներն ալ կը սպասեն որ գործի անցնինք: Անկէ յետոյ եղբայրօրէն կը համաձայնինք: Դժբախտաբար չպիտի կարենանք Անգարա մնալ, որովհետեւ ստիպուած ենք արագօրէն Սուրիա վերադառնալ:

Վազրուած ըստ ուրիշ մանրամասնութիւններ, տարբեր կ'արտատպենք հետեւեալ տեղեկութիւնը, որ բացորոշապէս կը մատնէ Թուրքիոյ դիտաւումները —

Իսքէնտէրունի Հայերը կը փախչին

Փայասէն (Սուրիա) կը գրեն Թուրքերէն «Թան»ի.— Այն լուրը թէ Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ինքնավար պիտի դառնան, անսահման հրճուանք պատճառած է այստեղի Թուրքերուն: Մինչեւ ինքնավարութիւնը, անոնք կը յուսան թէ երկու նահանգներուն վարչութիւնը պիտի յանձնուի Թուրքիոյ հակակշռին:

Այս ուրախալի լուրերը մեծ շփոթութիւն առաջ բերած են այն Հայերուն մէջ որ Թուրքիայէն փախչելով հոս հաստատուած են: Անոնց կարեւոր մէկ մասը աւելի հարաւ մեկնելու վրայ է:

Օգտուելով Անգարայի դաշնագրէն (20 հոկտեմբեր 1921), բազմաթիւ Հայրենադարձներ ժամանակին տեղաւորուեցան ամէնէն մօտիկ քաղաքներուն՝ Իսքէնտէրունի, Անթաքիոյ եւ Հալէպի մէջ: Առեւտուրի միակ միջոցը՝ մանրավաճառութիւնն է: Այս նպատակով բացած են խանութներ ուր մանրանենգուած ապրանքներ կը ծախուին: Անոնք իրենց կարելին կ'ընեն, ձեռքէ տալէ հարուածներու համար Թուրքիոյ անտեսութիւնը: Հիմա դանդաղով կարելի չէ բանալ անոնց կղպերը: Վերջին կացութեան վրայ, այդ խանութներէն մէկ մասը այլեւս ապրանք չի բերեր, իսկ մեծ մասը փակուած է:

Արժեզրկման հետեւանքները ուրիշ երկիրներու մէջ

Իբրեւ հետեւանք Ֆրանքին արժեզրկման, ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ կառավարութիւնը որոշեց լքել ոսկեփոխի դրութիւնը եւ զեղչավարկայ դրամի հաստատել, առայժմ 10 առ հարիւր կտրելով Ֆիօրինին գինը եւ 200.000.000 տոլար սահմանելով արժէքի ամրացման համար:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱՅԻ կառավարութիւնն ալ որոշեց զեղչավարկայ դրամի քաղաքականութեան հետեւիլ, Ֆրանքին գինը կտրելով 26 — 34.5 առ հարիւր, եւ ոսկիի պարունակութիւնը 290 միլլիկրամէն իջեցնելով 190 — 215 միլլիկրամի: Նման հակազդեցութիւն պիտի կատարուի գիներու վրայ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ, Րայխսպանքի տնօրէնը արտակարգ ժողովի մը հրաւիրեց վարիչ մարմինը, ճշդելու համար դրամական քաղաքականութիւնը: Կը կարծուի թէ մարքին գինը պիտի յարմարցնեն միջազգային գլխաւոր դրամներուն հետ:

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ բոլոր սակարանները փակուեցան մինչեւ հինգշաբթի: Դուչէին կը խորհրդակցի կացութեան մասին: Հաւանական է որ մօտերս լիրէին ալ յարմարցուի միջազգային հրապարակին:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ ալ կը խորհին րուբլիին արժէքը ամրացնել ոսկեդրամի հիման վրայ, բայց աւելի վար գնով մը:

Այս առթիւ Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հերքէ Մ. Նահանգներու երմաական նախարարին այն յայտարարութիւնը թէ մէկ միլիոն անգլ. ոսկի ծախու հանուած էր, սթերլինին գինը կոտրելու համար: Խորհրդային իշխանութիւնը սովորական գործողութիւն մը կը նկատէ այդ առուծախը:

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ դրախմին կապուած է անգլիական ոսկիին հետ, մօտաւորապէս 550 համեմատութեամբ, եւ հաւանական է որ այդպէս ալ մնայ:

Լիթվինովի ճառը Գերմանիոյ դէմ

Ճառերը կը շարունակուին Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհանուր ժողովին մէջ: Երկուշաբթի օր խօսեցաւ Պ. Լիթվինով, Խ. Միութեան արտաքին գործավարը, չեշտելով թէ ձգձգումները վտանգաւոր են խաղաղութեան համար եւ պահանջելով անմիջապէս ձեռնարկել ուխտին բարեփոխման: Ճառը կը շօշափէր օրուան բոլոր խնդիրները,— զինաթափութիւն, դաշնագիրներու միջազգայնութիւն, Լոքառնօ, սպանիական պատերազմը եւն.: Գործավարը չեշտեց թէ խայլաէնթոմպական վէճը, Լոքառնոյի համաձայնութիւնը եւ Տանցիկի խնդիրը երեք վտանգներ կը կազմեն Եւրոպայի խաղաղութեան համար, բայց հարեւանցի յիշեց այս կէտերը եւ աւելի շատ ծանրացաւ ազգային - ընկերվարութեան (հիթլէրականութիւն) եւ ցեղապաշտութեան վրայ, զանոնք համարելով «մահացու թշնամիները բոլոր աշխատաւորութեան եւ բուն իսկ քաղաքակրթութեան համար»: Բացատրեց թէ Խ. Միութիւնը երբեք խաչակրութիւն քարոզած չէ Գերմանիոյ դէմ, ոչ ալ ուրիշ երկիրներու դէմ, որոնց ազգայնական քաղաքականութիւնը ինքնին վտանգ մը կը կազմէ խաղաղութեան համար: Մենք հակառակ չենք համաձայնութիւն կնքելու նոյնիսկ ամէնէն յարձակողական երկիրներու հետ: Ընդհակառակն, անհրաժեշտ կը գտնենք զանոնք հրաւիրել որ եւ է միջազգային ձեռնարկի, բայց հակառակ ենք որ անոնց թոյլ տրուի իրենց պայմանները պարտադրել բանակցութեանց մէջ: Այն նախայարձակ պետութիւնը որ իր ամբողջ քաղաքականութիւնը կը հիմնէ իր նիւթական բիրտ ուժին գերազանցութեան վրայ, միայն սպառնալից պահանջներ դնելով, «պլըֆ»եր կատարելով եւ կատարուած իրողութիւններ ստեղծելով իր դիւանագիտական գինարանին մէջ, իր գիմացը պիտի գտնէ ոչ նուազ բիրտ քաղաքականութիւն մը եւ ուժերու համեմատութեան մը սառն հաշիւը»:

Այս խօսքերը եւ գեռ աւելի բաց ակնարկութիւններ ուղղուած էին Գերմանիոյ դէմ, եւ մեծ ազդեցութիւն գործեցին:

ԹՈԼԵՏՈՅԷՆ ՎԵՐՋԸ ՊԻԼՊԱՕ ԵՒ ՄԱՏՐԻՏ

Թոլէտոյի գրաւումէն եւ Ալքազարի միջնաբերդին ազատումէն վերջ, Սպանիոյ ապստամբները իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Պիլպաօյի եւ Մատրիտի վրայ: Լիզպոնայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, առաջին քաղաքը բոցերու մէջ է արդէն, անխնայ ռմբակոծութեան հետեւանքով: Գլխաւոր դիրքերը ինկած են եւ քաղաքին անձնատուութիւնը անխուսափելի կը համարուի: Պաշարեալները դէպի գուրս յարձակում մը փորձած, բայց յետոյ ետ քաշուած են: Թեթուան - Սէվիլլա (ապստամբներուն կեդրոնը) առջի օր կ'ազդարարէր.— «Մօտ է Սպանիոյ փրկութիւնը: Թշնամին կարելի է պարտուած նկատել»: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Թոլէտօ քաղաքին գրաւման առթիւ կառավարական զօրքէն սպաննուած են 500 հոգի: Պաշարեալները, 1200—1400 հոգի, դիմացեր էին 70 օր: Սպաննուած են 80 հոգի, վիրաւորուած՝ 500 հոգի: Հիթլէրի ներկայացուցիչը եւ Սէվիլլայի իտալական հիւպատոսը շնորհաւորական հեռագիրներ ուղղեցին զօր. Ֆրանքոյի, «Ալքազարի հեքանոներուն եւ անոնց փրկիչներուն»: Պաշարեալները, որոնք ուժասպառ վիճակ մը ունէին, իրենց ձեռքով կախեցին սպանիական դրօշը՝ միջնաբերդին աւերակներուն վրայ: Անհաւատալի տեսարաններ պարզուեցան, երբ ազատարարները հասան: Հազար ծիւրած կիներ եւ մանուկներ աւերակներէն եւ նկուղներէն դուրս թափեցան խելայեղ կանչերով: Երկու երախաներ ծնած էին աւերակներուն մէջ: Ամբողջ ազգայնական Սպանիան ցնծութեամբ տօնեց յաղթանակը: Զօր. Ֆրանքոյի բանակը կտրեց կառավարական զօրքին ճամբան դէպի Մատրիտ: Ապստամբները այլեւս անխուսափելի կը նկատեն Մատրիտի գրաւումն ալ:

ՏԱՐԱՅԱՅՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ շրջանին բանջարավաճառները եւ պարտիզպանները գործադուլ հռչակած ըլլալով, առջի օր փորձեցին խափանել բանջարեղէնի փոխադրութիւնը դէպի Փարիզի Հալը, բայց ոստիկանութիւնը միջամտեց: «Իւմանիթէ» կը պահանջէ բանտարկել գիւղացիական կուսակցութեան վարիչը, Տորժէր:

ՔԱԼԷԻ ԺԱՆՏԱԿԻ գործարանատէրները որոշեցին փակել իրենց հաստատութիւնները, բողոքելով բանուորներու պահանջներուն դէմ:

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՍԷՆԻ շրջանին նաւավարներու գործադուլը կը շարունակուի, աւելի տարածուելով: Ուրիշ գործադուլներ ալ ծագած են զանազան քաղաքներու մէջ:

ՌՈՒԿԻԻ ԱՐՏԱԾՄԱՆ արգելքը հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ, ժամանոր հրամանագրով մը:

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ կանոնագրին մէջ նոր փոփոխութիւն մը կատարուեցաւ: Այսուհետեւ 30.000 Ֆրանք պարգեւ պիտի տրուի այն տոմսակին որ մէկ թիւով — որ եւ է թիւ — կը տարբերի 3.000.000 Ֆրանքի մեծ պարգեւը շահող թիւէն, 10.000 Ֆրանք՝ եթէ մէկ թիւով կը տարբերի 1.000.000 շահող թիւէն, եւ 5000 Ֆրանք, 500.000 Ֆրանքի թիւէն:

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Ռոստոմ, Իշխան, Քրիստափոր եւ Վաչագն ենթակոմիտէները եւ խումբերը, հինգշաբթի 1 հոկտ., երեկոյ ժամը 8.30ին, Չաքրիկեան սրահին մէջ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Գրեց՝ ՌՈՒԲԷՆ

Գին՝ 5 Ֆր., գիմել Հ. Սամուէլ գրատուն:

Արարատի տարեդարձը Մարսէյլի մէջ

Հայ Լեռ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ՝ «Արարատ»ի տարեդարձի հանդիսութիւնները այս տարի տեղի կ'ունենան 11 Հոկտ կիրակի. Ֆրանսայի եկեղեցիին եւ Բաթօ սէն Ֆ էօրի սրահներուն մէջ: Յայտագիրը շուտով:

Այրի Տիկ. Հ. Փափազեան. Տէր եւ Տիկ. Յ. Փապուճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Վ. Փափազեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Մ. Փափազեան, Այրի Տիկ. Ն. Գէրպէրեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Մ. Գէրպէրեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Մ. Փ. Թէրզեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկ. Ե. Նազարեան եւ զաւակունք (Նիս), Տէր եւ Տիկ. Յ. Փափազեան (Հօմօն), Տէր եւ Տիկ. Ա. Բանտիգեան եւ զաւակունք (Նիս), Տէր եւ Տիկ. Ա. Գարապետեան (Պոլիս) եւ Պ. Ա. Տիգրանեան (Նիս), սրտի խորունկ կսկիծով կը յայտնեն մահը իրենց մօր, մեծ մօր եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՇՈՒՇԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

(ՀԱՃԻ ՄԱՅՐԻԿ)

(ծնունդով Կէօզեօլ—Իզմիթ)

որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 25ին. 95 տարեկան հասակին մէջ:

Թաղումը կատարուեցաւ 27ի կիրակին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատան մէջ: Այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնուի բոլոր բարեկամներուն, իրենց ցաւակցութեանց առթիւ:

Վիէն, 27 Սեպտ. 936

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ Հաւաքոյթը, հինգշաբթի 1 Հոկտ. ժամը 21ին, դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ: Sociétés Savantes, 28 rue Serpente.

ԱԶԴ

Յառաջիկայ կիրակի օր, 4 Հոկտ. Ս. Եկեղեցւոյս օծման 32րդ տարելիցին առիթով, հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյս բարերար ողբացեալ Աղեքսանդր Մանթաշեանի ի յիշատակ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին.

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Չաքրիկեան» սրահին մէջ:

Կը գանձուի մեծերէն 1 Ֆրանք, փոքրերէն 50 սանթիմ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)   17, Rue Dameume, PARIS (11)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ   (101)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Շատ ալ որ Սարգիս Արեգը բուռն ցանկութիւն ունէր զաւակը կրծքին սեղմելու եւ կարօտով համբուրելու, բայց այդքան օտարներու առջեւ անյուշօ որ անվայել էր այդ, ոչ ալ իր գիրքին, անունին յարմար: Բաւականացաւ ազուն ուսը ցնցելով.

— Բարի եկեր...

— Հայր, ես իմ ընկերն է,— ու Գէորգը հօրը ներկայացուց Քաջալը՝ որպէս Ղլլարգի ուսուցիչ մը, պարոն Յակոբ, որ իրր թէ Հիւսիսային Կովկասէն եկած էր Մոսկուա ու էջմիածին նը տեսնելու համար:

— Խաւով, հազար բարով եկաք:

Բոլոր բերան Գէորգի գալու լուրը շրջան ըրաւ. Փոքրաքարի չորս բոլորը: Եսամի, քաւոր, սանահեր, մօտիկ՝ ու մինչեւ եօթ պորտ հեռաւոր ազգականներու աղջմութ մը սկսաւ դէպի Սարգիս Արօր տունը՝ մօրը աչքալուս տալու եւ իրենց սփոփական աչքերով տեսնելու Գէորգը: Խաղաղ տունը մէկէն հարսնետան մը կերպարանքը առաւ: Մանող եկեղը անդոկա էր: Մօտիկ ազգականներ, թեւերնին վեր սոթթած, տան հարսներուն կ'օգնէին այդքան բազմութեան համար ճաշ պատրաստելու: Իսկ Գէորգի պառաւ մայրը, ուրախութենէն եօթներորդ երկինքը հասած, նոր հարսի մը աշխուժով մէկ խոհանոց կը վազէր, մէկ ազուն քով կը նստէր եւ ուրախութենէն թափած արցունքները կը չորցնէր՝ կարմիր թաշկինակը աչքերուն տանելով:

Ի զուր չէր, որ ամէն իրիկուն, Տիրամօր պատկերին առջեւ մոմ վառած՝ կուրծքը ծեծած էր: Աչքերը չգոցած ահա կը տեսնէր զաւակը, որ Ղազարոսի նման մեռելներու մէջէն յարութիւն առած՝ իր գիրկը կը վերադառնար:

— Սուրբ Աստուածածին,— ու պառաւ մօր չրթները աղօթելու ձեւով, թոյլ կը շարժէին.— զօրութեանդ մեռնիմ, թագուհի Տիրամէր... Դուն պառաւ մայրերը մխիթարող...

Ու կ'որոշէր Աստուածածնի տօնին բոլոր ազգով ուխտ երթալ հեռաւոր Աստուածածնի վանքը, երկու ոչխար մորթել ու ձեռքովը բաժնել աղքատներուն:

Կէս օրուան մօտ, այգիէն եկան Գէորգի եղբայրները՝ Միքայէլն ու Աշոտը: Գիւղացի տղայ մը աւետաբերած, բայց իրենք չէին հաւատացած այդ աւետող լուրին: Ո՞վ կրնար ըսել, թէ Գէորգը նոյնիսկ ողջ էր: Բայց երբ պատկից այգեպանը գիւղէն գալով հաստատեց Գէորգի գալը, երկուքն ալ գործ մորթ ձգած, տուն փախցին:

Վարժապետ Յակոբը՝ մեր բարեկամ Քաջալը, կանուխ քաշուեցաւ հանգստանալու համար:

Հազիւ երեկոյեան ուշ ատեն հիւրերը մեկնեցան, տան աղմուկը խաղաղեցաւ ու տնեցիք առանձին մնացին: Նոր միայն անոնց անզուսպ ուրախութիւնը անկեղծ արտայայտութիւն մը գտաւ:

— Գէորգ ջան,— ու Սարգիս Արեգը որ ամբողջ ցերեկ մը այնքան վեհ յերել կերպով ինքզինք պահած էր, փղձկելով ինկաւ տղուն գիրկը:

— Արեւուդ մեռնիմ, իմ տղամանչս,— Գէորգը գրկած կ'արտասուէր մայրը,— մէկ էլ պիտի չերեւիս կ'ըսէի, մէջդ ողջ ողջ գերեզման գիր ու անկէ վերջը...

Ամէն մէկը բան մը կը հարցնէր, անոնց պատասխան մը պատմելու, Գէորգը բաւական մը խաղաղեցան, յայտնեց, որ իր ընկերը մեկար է կազդուրուելու համար եկած է իրենց գիւղը:

Գէորգի գալէն շաբաթ մը վերջ, թէեւ դեռ կանուխ էր, տնեցիք քաշուեցան: Սալօն միայն մնաց գիւղի տան մէջ: Այդի քաշուելով, Սարգիս Արօր այցելութիւններով խրախուսեցան, հողերը ղարբեցան, գիւղամէջ չէր ուզեր երթալ: Եթէ իրեն մնար, ան վայրկեան մը իսկ տան չհեռանար տունէն: Զինուորի նման պահակ կանգնիլ կ'ուզէր մէկ ալ ձեռքէն չփախչի Գէորգը:

(Շար.)

ՄՈՒՇԵՂ